ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΓΛΥΚΑ

ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ

ΒΙΒΛΟΣ ΧΡΟΝΙΚΗ.

ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

MICHAELIS GLYCÆ

SICULI

ANNALES

A MUNDI EXORDIO USQUE AD OBITUM ALEXII COMNENI IMP.

IN QUATUOR PARTES TRIBUTI.

Philippus Labbe, Bituricus, Soc. Jesu Theologus. Græcum textum, ex pluribus mss. codicibus primus in lucem edidit : Joannis Leunklavii Amelburni interpretationem recensuit atque emendavit : Indicem ex ms. Fontisebraldensi præmisit Latineque reddidit : Adnotationes subjecit, in quibus, præter variantes Lectiones et Supplementa, Interpretis atque aliorum plurimos errores correxit, tum præsertim Joannis Meursii, qui partem libri III *Annalium* Glycæ, Theodoro Metochitæ falso attribuit, et *Historiam Romanam* inscripsit, quæ hic integra repræsentatur, cum Notis atque Indicibus necessariis.

(Parisiis, ex Typographia Regia MDCLX.)

LABBEI NUNCUPATORIA EPISTOLA

EMINENTISSIMO PRINCIPI JULIO CARDINALI MAZARINO.

Cum redditam Europæ pacem, Teque auctore tandem et actore uno perfectam, ordines omnes summis gratissimi animi significationibus prosequuntur, princeps eminentissime; tum litterarum est doctrinarumque omnium, proprium hoc sibi beneficium immortaliter prædicare. Et auctos tamen hoc munere labores intelligunt suos : meritoque dubitant, qui respondere jam meritis tuis possint, quæ ne inter bella quidem, ornando tibi pares erant. Sed recreantur tamen hoc solatio, quod novarum sibi virium accessio facta est : neque jam in Gallia tantum, sed etiam apud gentes cæteras, quidquid ubique litterarum et linguarum est, tuis præconiis resonabit. Cum enim belli tempore optime de Gallia, secus de his quos hostes temporum iniquitas fecerat, meritus esses : nunc populos omnes concessæ pacis munere devinxisti. Admirabilis tot vocum, tot studiorum, tot nationum concentus exsistet, gloriæ tuæ suæque felicitati gratulantium : in quo primas eruditi tenebunt, quorum artes veluti alumnas perpetuis complecti beneficiis, ac fovere non cessas. Patere, princeps eminentissime, meam quoque in illo concentu, aut potius societatis nostræ vocem per me resonantem, audiri : neque jam communia illa et in omnes sparsa populos beneficia, sed immortalia in nos merita celebrantem : qui et multis jam pridem tibi sumus nominibus

obstricti, et recens illud quanquam omnium commune pacis beneficium, nobis proprie collatum agnoscimus. Cum enim instituti nostri sit, et optimarum artium disciplinas profiteri, quarum studiis nihil est armorum strepitu infestius, et excolendis hominum moribus studere, profligandæque impietati, quæ impunius inter bella grassatur : Tu constituta pace, et languentes ac prope semianimes litteras excitasti, et neglectis ac veluti profugis virtutibus Europam omnem quasi templum aliquod aperuisti, in quo quiete deinceps ac placide colerentur. Et habebit tamen in illa tranquillitate hostes suos religio, minus quidem furentes audacter, sed non minus idcirco metuendos : habebit et suos societas nostra, cui non indecorum est, eosdem, a quibus Ecclesia vexatur, adversarios; eumdem, a quo defensa est religio, vindicem Te ac patronum experiri. Perge, princeps eminentissime, de utraque bene mereri : sic tibi vicissim utraque, quod summum habet, gratissimo animo rependat; altera dignitatem orbis terrarum suprema n, altera plenam religionis amorisque reverentiam. Ii sunt, princeps eminentissime, societatis nostræ sensus, quos profiteri per me voluit. Inter hæc ejus vota et terrarum omnium gratulationes, patere hoc tibi quamvis tenue donarium, dum majora exsolvamus, appendi. Laudabunt alii, scio, in quadripertitis nostri dicam, an potius tui, e Sicilia oriundi, Michaelis Glycæ Annalibus, Historiæ sacræ ac profanæ mirabili dexteritate insertam theologiam, divinarum Litterarum interpretationem et assiduum sanctorum Patrum usum cum medicinæ scientia ac rerum naturalium cognitione conjunctum, principum Romæ et Constantinopoli imperantium sibique invicem ordine succedentium, a Julio Cæsare ad Alexii Comneni obitum, res præclare gestas ingeniose connexas, certantem cum eloquentia ingenii felicitatem, cum rerum varietate incredibili, non inconcinnam brevitatem, digressiones denique ad levandum lectoris tædium suis apte locis collocatas. Ego vero neque in hoc, neque in aliis, quæ tibi a nobis offerri possent, muneribus, quidquam magnum, teque dignum, æstimare statui, nisi cui tu laudator et approbator accesseris. Vale, et in multos annos felix vive.

Dabam Lutetiæ Parisiorum Kal. Decemb. anni MDCLIX.

Eminentiæ tuæ

Addictissimus Philippus LABBE,
Soc. Jesu presbyter.

AD OPTIMUM ET ERUDITUM LECTOREM

PRÆFATIO.

Michaelis Glycæ *Annales*, nunc primum utraque lingua orbi cognitos, cum tibi regiis typis repræsento, optime lector, nolim existimes unius duntaxat Historiæ aut Chronici scriptorem, quales eodem fere tempore uberrimo proventu extulit Græcia, Joannem Zonaram, Georgium Cedrenum, Constantinum Manassem, similesque, sed theologum simul, sacrarum Litterarum interpretem, medicum, naturalisque scientiæ indagatorem solertissimum exhiberi. Ita enim ab orbe condito, quod et alii facere aggressi sunt, usque ad obitum Alexii Comneni et annum Christi MCXVIII patriarcharum, regum, atque imperatorum res gestas, historiamque omnem Judaicam, Romanam, ac Constantinopolitanam pertexuit, ut eodem contextu controversas inter theologos philosophosque quæstiones agitaverit, ac de rebus omnibus, quæ in cœlo, aere, terra, ac mari fiunt, de avibus, piscibus, animalibus, homine, atque angelis disserucrit; secutus veterum Patrum Eustathii, Basilii, Nysseni, Chrysostomi, Sinaitæ, Pisidæ, aliorumque vestigia ac pene verba, qui opus sex dierum, quod Græca voce *Hexaemeron* dicere solemus, singulari diligentia concinnarunt.

Patriam docent mss. codices, qui Σικελιώτην constanter appellant : nec abluderet additum τοῦ Θηκᾶ cognomen, si labente duodecimo Christi sæculo, quo vixisse circa annum MCL videtur, Siculos Dorica adhuc dialecto usos fuisse constaret. Privatus, an in magistratu, aut dignitate aliqua publica, militari, aulica, forensive ornatus; conjugatus, an cælebs vixerit, plane nescio : nec aspersa singulis fere paginis υἱοῦ, τέκνου καὶ ἀγαπητοῦ vocabula patrem

potius, quam seniorem ac magistrum, discipuli aut amici juvenis gratia opus illud elucubranteм designant. Præter *Annales* scripsisse *Dissertationes theologicas* ex specimine Pontani nostri opera edito didici; Epistolas quoque V. C. Leo Allatius adjungit, quas nondum vidi. Cætera de eo mihi ignota profiteor. Hoc certe exploratum studiis a puero deditum fuisse, φιλόπονον καὶ φιλομαθῆ, qui tot tamque varios, sacros profanosque scriptores evolverit, ex eorum operibus illustria quæque excerpserit, miroque artificio in unius orationis seriem contulerit.

Ad Græcum *Annalium* textum quod spectat, illum ex duobus Claromontani nostri collegii exemplaribus describendum curavi, eorumque lacunas librariorum fraude aut incuria frequentes, partim ex Fontisebraldensi codice a celsissima principe sacri illius parthenonis antistita generali, Joanna Baptistide Borbonia, mihi humanissime communicato, partim ex submissis Roma Vallicellani, ac Monachio Bavaricorum codicum subsidiis à VV. CC. Luca Holstenio et Simone Wagnerechio S. J. P. subsidiis supplevi, variantes lectiones ascripsi, Leunclavii interpretationem in plerisque emendavi, aliaque insuper adjeci, quæ ex Adnotationibus commodius repetentur.

Unum tamen hic omittere nequeo, Joannem Meursium, delibatum ex Parte III *Annalium* nostri Glycæ τευμάχιον, a Julio Cæsare ad Constantinum Magnum, Græce ac Latine Lugduni Batavorum edidisse, et Theodoro Metochitæ falso tribuisse, additis brevibus Notis et Nicephori Gregoræ nænia : quæ suis locis inserere non dubitavi, ut nihil necesse sit iterum prælo subjicere Romanam illam, ut appellat, Historiam. Tantum te morabor, erudite lector. Vale, et quod facis, studiis nostris favere perge.

JO. LEUNCLAVII

AD GENEROSUM ET ILLUST. VIRUM, JOANNEM BARONEM KITLICIANUM, CRAINI AC DRENCAVIÆ DOMINUM, IN ANNALES GLYCÆ LATINOS PROŒMIUM.

Est in familia Cæsaris nostri, Domine, vir præstans ingenio, cognitionis varietate, rerum usu, et virtute propemodum singulari, Sambucus ille meus : cujus ego frequenter apud amicos, et jucunde quidem, recordari soleo. Nam iis dotibus, supra complures hujus ætatis ex doctrina claros homines, divinitus est exornatus, ut inter nos jam ab annis aliquot amicitiam non vulgarem civisse, non ex animo gaudeam solum, verum etiam in aliqua felicitatis parte ponam. Cur enim illum hominem non maximi faciam, qui publicatis egregiis ingenii monumentis, emblematis solerter excogitatis, et per arguta quædam idyllia declaratis, Dioscoride purgato et illustrato, varietatum libris non illis quidem adhuc editis, sed suo tamen tempore proferendis, omnes in admirationem sui rapit? Ne dicam, quantum in eo laudis mereatur pervestigandæ antiquitatis indefessum sane studium, quo non sine magnis impensis tot rarissima priscorum numismata conquisivit, tot eximios in omni disciplinarum genere libros ab interitu vindicavit : quos ipsos aliorum quorumdam invidorum more non intra carceres et septa privata coercet, sed animo libente (quæ viri perhumana benignitas et memoranda liberalitas est) cum universis communicat. Imo non ipse tantum iis expoliendis et ad editionis maturitatem perducendis incumbit, ut publicam ad utilitatem in medium prodeant : sed etiam aliis pleraque velut extrudenda mittit, ne quod nostrum scilicet commodum remoretur, dum ipse gravioribus curis et occupationibus impeditus, bonorum desiderio, thesauris longe pulcherrimis ex caligine quarumdam quasi latebrarum eruendis, satisfacere nequit. Atque hujus sane tam sancti, tam laudabilis instituti fructus amplissimos percipit, dum et a litteratis ubique gentium se coli atque observari videt, et in magnorum illustriumque virorum gratia suaviter acquiescit. Cæsar quidem, ceu Philadelphus alter, alterum quemdam Demetrium Phalereum bibliothecæ præfecit, ac historici munus ei mandavit : quas ad res quem alium magis idoneum reperiret, equidem non video. Nec est, cur ejus viri consilia, qui universitatis historiam, cum variarum disciplinarum scientia, tam feliciter complexus sit animo, maximis in momentis rerum ab augusto sapientissimoque principe et requiri libenter, et magnopere probari dubitem. Ut autem id exponam, quod hic locus et instituta oratio postulat : misit ad me quoque Sambucus superioribus his annis proximis duos annalium scriptores Græcos, Michaelum Glycam, cognomento Siculum, et Constantinum Manassem : quorum utrumque Latinum in sermonem converterem, ac publici juris facerem. Solet enim putare, nostros (ut cum poeta loquar) esse aliquid nugas : hoc est, cum nos linguæ Græcæ cognitionem consecutos esse,

quæ transcribendis in Latinam veterum scriptis utcumque par sit; in quo ut amici plenum insignis erga me benevolentiæ judicium satis agnosco, ita meas vires ac in utraque lingua facultatem nemo me rectius metiri vel potest, vel debet. Quoniam vero non prorsus rejecturos homines eruditos sperabam, quod auctore tali viro præstandum reciperem, præsertim ostendente per litteras, se auctoritatem consilii sui nunquam defugiturum: feci sane, quod ille jubebat, et utrumque Romana civitate donavi, non ut imperator quispiam, sed velut unus ex multis, qui ejus rei curandæ mandatum ab imperatore haberet. Cumque prior hoc tempore Glycas in publicum exeat, Constantino mox subsecuturo: libet hoc loco spectatoribus hominis Græci, et omnino hactenus incogniti, quid jus civitatis adeptus, vicissim reipublicæ fructus ex se promittat, quam brevissime poterit, indicare. Nimirum agnoscit, in civitatem admitti se non debere nudum ac inopem: ne lustro appetente, censoribus pervulgatum illud, ex animi sententia, præfantibus, egestatem mox ipse suam faleri cogatur, et loco motus vel ærariorum in numerum ordinemque redigi, vel capite censeri, vel prorsus jure civitatis excidere, quod quidem amittere turpius, quam ab initio non impetrasse. Quamobrem diviso in triunces facultatum hujus asse, deque iis æstimatione facta videamus, an in censum redigi possit. Universa Glycæ commentatio quatuor in partes est distributa. Earum prima rerum primis sex diebus ab ortu mundi conditarum enumerationem præclaram continet, immistis passim arcanis naturæ, cum admirabili expositionis varietate, quæ religiosum et amantem opificii providentiæque divinæ lectorem non potest non singulari voluptate quadam afficere. Secunda temporum seriem ab initio mundi usque ad Christum ex Ecclesiæ doctrina præcipue tradit, et ejus causa, cui librum elaboravit (appellat autem hunc filium), plurima de sacris intertexit. Quippe primorum imperiorum tam initia, quam progressus ex iis tanquam certis testibus, petere maluit: cum de Nabuchodonosore, de liberis ejus, totoque Assyriorum imperio (ut omittam antiquiora) perpauca, vel nulla potius memoratu digna in extrariorum, quos gentiles dicimus, scriptorum monumentis reperiantur. Sic autem hæc tractat, ut obiter de quæstionibus minime vulgaribus disserat, citatis auctorum gravissimorum testimoniis: quorum cum non pauci nobis plane sint incogniti, pretium nos operæ facturos existimabamus, si antiquitatis studiosorum in gratiam, illorum nomina statim huic Proœmio subjiceremus. Et judicat profecto Glycas noster de maximis rebus haud absurde, quibus in rebus recte conformata esse, ac præsertim illorum judicia, quorum animi per ætatem adhuc nonnihil cæcutiunt, nec verum pervidere possunt, plurimum interest; verbi gratia, de prædictionibus astrologicis; de vi siderum, an ea mentes hominum regant: de monstrosis fetibus; de divinationibus; de fato; de bonis et malis geniis; de animo; de prævisione divina, num illa peccati causa sit; de obdurationibus impiorum; de magicorum et verorum prodigiorum discrimine, quo loco de Antichristi etiam miraculis ac præstigiis agit; de variis tam philosophorum, quam hæreticorum opinionibus. Quod si quis arbitratur, hisce de rebus minime disserendum vel in historia, vel in adnotatione temporum, is sciat, primum hæc junioribus esse perscripta, quorum animos rectis sententiis (ut paulo ante significabamus) imbui, permagni refert. Deinde velim Glycæ nostro vel illam ob causam sit æquior, quod pleraque non ita prolixe, nec confuse tradiderit, ut Cedrenum et alios factitasse videmus, qui compendia quædam promittentes, volumina prorsus ingentia, quæque sine tædio perlegi nequeunt, posteris reliquere. Post Christum natum, parte scilicet operis tertia, cum imperio Romano historiam Ecclesiæ conjungit. Est autem hic accuratus admodum in brevissimis annorum notationibus, quibus imperatores singuli rerum potiti fuerunt. Non omnia quidem illorum vel dicta, vel facta recenset (nec enim hoc vel instituerat, vel etiam facere debebat, Annales mundi breves scripturus), memoria tamen, indicationeque digna minime præterit. Et quia tandem imperium Romanum Byzantium sive Constantinopolim Græcos ad homines translatum fuit, ejus ipsius regni seriem, ac res ab regibus gestas, diligenter extrema in parte prosequitur; quod existimaret, ibi principis atque maximi per orbem terrarum imperii sedem esse, cum quo res occidentis, hoc est nostras, minime conserendas statueret. Hanc ipsam ob causam nostra silentio præterit, quorum ex aliis notitia peti non difficulter potest. Vicissim nostri fere nihil de Orientalibus istis principibus, post factam Caroli Magni temporibus imperii divisionem, memoriæ prodiderunt; conantibus utrisque suæ nationis hominibus opera sua servire. Possum autem vere polliceri lectoribus, in hac extrema parte multa notatu apprime digna reperiri, quorum ne verbo quidem prolixarum historiarum scriptores meminerunt. Atque harum in rerum expositione pervenit ad ea tempora, quæ nostram hanc ætatem annis paulo amplius cccc præcesserunt: hoc est, ad Joannem Alexii Comnenum, cui Pulchri cognomen datum fuit. Arbitror ex his abunde jam liquere, Glycam nostrum quosvis apud censores facile dignum se probaturum, qui Romanam in civitatem admittatur. Cæterum ut partim non essent, qui forte res ab sequentibus Joannem principibus gestas desiderarent, partim ut ipse Glycas eo confidentius in hominum oculis hac etiam commendatione fretus appareret: adjicere quoddam velut ἔπαθλον de nostro voluimus, quo census ejus nonnihil augeretur. De certissimis enim scriptoribus, in quibus locum facile principem obtinent, Choniatas Acuminatus, Nicephorus Gregoras, Laonicus Atheniensis, Byzantinam historiam, filum ipsius Glycæ secuti, ad ejus regni per Turcos eversi finem contexuimus; ut quod sparsim hactenus, et ex variis petendum erat, uno jam libro commode lectores comprehensum invenirent. Apud te vero, Domine, novum hunc civem Romanum ~~ab initio~~

sistere volui, quod futurum plane mihi persuaderem, ut si tibi, censori polito et incorrupto, probaretur, eo facilius aliorum sibi gratiam atque benevolentiam conciliaret. Præterea jure quodam tuo tibi se offert, quod hominis opera, degentis in tua familia, vestem Romanam induerit. Denique Sambucum, qui princeps in eum beneficium hoc lucis liberioris contulit, in os laudare præ verecundia non ausus, apud te virum præclare de litteris meritum, et adhuc quotidie merentem prædicare voluit, quem sciret eruditorum studiis, ad reipublicæ commoda spectantibus, quam honestissime cupere. Dixi.

—

GLYCAS SAMBUCO.

Non proditurum me Sambuce sperabas
Solum, toga recens amictum Romana,
Qui palliatus more antehac eram Graio.
Comitarier me nimirum imperatorum
Themis meorum et dulcis ille debebat,
Mecum Manasses, qui delituit invitus.
Sed surripuit illam ungulæ leoninæ
Nequiterque clamque clepsit et fugiens secum
Quidam abstulit, Phrygia de gente cui nomen,
Nunquam hoc aperto pol Gradivo facturus,
Imbellis ille comes Berecynthiæ matris.
Et sunt, vereri qui solent, ne tam longo
Dum tempore exspectamus hunc Phrygem, demum
Cum risu anus Phrygia prosultet in scenam.
Hunc alterum ante me gnarum Ausonum linguæ
Premens acerba sors et invidum fatum,
Exire non sinunt foras, seculorum
Tamen brevi, sub ipsam scilicet brumam.
Sic dum latet Themis, nos ambo prodimus.
Usu venit, jacturi quod solet vulgo:
Primi ultimi fiunt, et ultimi primi.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΓΑΥΚΑ

ΠΙΝΑΞ

—

SAPIENTISSIMI

MICHAELIS GLYCÆ

TABULA.

Ex codice manuscripto Fontisebraldensis abbatiæ, exscriptore et interprete Philippo Labbe, Soc. Jesu.

—

ΗΜΕΡΑ Α'.

Τὸ Προοίμιον.
Περὶ τῆς ἑξαημέρου κτίσεως.
Περὶ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
Ὅτι οὐ προηγεῖται ἡ νὺξ τῆς ἡμέρας.
Ὅτι οὐκ εἶπεν ἡμέραν πρώτην, ἀλλὰ μίαν.
Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ οὐρανοῦ.
Περὶ τῆς γῆς, ὅτι μέσον τοῦ παντὸς ἀπηώρηται.
Περὶ ἀνέμων καὶ σεισμῶν.
Περὶ ἀνέμου, καὶ τί ἐστιν ὁ ἄνεμος, καὶ πόθεν ἔχει τὴν σύστασιν.
Περὶ τοῦ τυφῶνος.
Περὶ τοῦ ἐκνεφίου ἀνέμου.

DIES I.

Præfatio.
De opere sex dierum.
De prima die creationis mundi.
Quod nox diem non præcesserit.
Quod non dixerit primam diem, sed unam.
De essentia cœli.
Quod terra in medio universi pendeat.
De ventis et terræ motibus.
Quid ventus, et unde exsurgat.
De typhone.
De vento ecnephia dicto.

ΗΜΕΡΑ Β'.

Περὶ τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
Ὅτι ἐπάνω τοῦ στερεώματος ὕδατα, καὶ ὑποκάτω, καὶ τίνι λόγῳ.
Ὅτι ἐκ τῶν ὑδάτων παράγει ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα.
Περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ στερεώματος.
Περὶ τῶν συνισταμένων ἐκ τῶν τῆς γῆς ἀναθυμιάσεων.
Πῶς κατὰ καιρὸν τοῦ θέρους ὁ Νεῖλος ἐπικλύζει τὴν Αἴγυπτον.
Περὶ τῆς φύσεως τῶν ἀτμῶν τῶν ἐξ ὑδάτων· κατὰ ἀναγωγὴν τῆς ἱστορίας ἐκ τοῦ Ἀναστασίου

DIES II.

De die secunda creationis mundi.
Aquas esse supra firmamentum, et infra, et quo tandem modo.
Firmamentum ex aquis a Deo factum.
De cœlo et firmamento.
De iis quæ ex halitibus e terra erumpentibus generantur.
Quomodo æstivo tempore Nilus Ægyptum irriget.
Quæ sit natura vaporum qui ex aquis oriuntur, secundum sensum anagogicum ex Anastasio.

DIES III.

De die tertia creationis mundi.
De plantis, arboribus et herbis, quæ simul e terra prodierunt.
De differentiis herbarum, et quorsum quædam Deus noxia creavit, quædam utilia.
De differentiis arborum.
De grossis ficus, et qua virtute sint præditi.
Quomodo ficus calidum, acrem ac incidentem halitum emittat.
De succino.
De plantis semper virentibus.
De Atlante.
De congregatione aquarum.
Qua ratione in unum congregatæ sint aquæ.
Quomodo salsum mare.
De Nilo.
De calidis aquis.
De fontibus calidis.
De pluviis, aquis, et quomodo corrumpantur.

DIES IV.

De quarta die creationis mundi.
De duobus luminaribus sole et luna.
De primigenia luce luminarium.
De nocte.
Unde dies vocetur.
Inanes veterum opiniones de sole et luna.

De sole et astris, de lumine et magnitudine.
De magnis luminaribus.
Quomodo luna conferat ad animalia et plantas, et quædam alia,
De defectu solis et lunæ.
De luna, nec non potestate et accidentibus ejus, quodque solis non dicatur delectus, sed obscuratio, seu obtenebratio.
De anno.
Cur nubibus obducatur, seu tristetur cœlum.
De signis lunæ.
De fato.
De signis stellarum.
De cometis, et unde fiant.
De trajectione seu de astris cadentibus.
Observationes quædam de nubibus, de fulgure, tonitru, ac prestere, et quomodo fiant.

De iride.
De fulguribus.
De prestere.
De fulmine.
Quod sol sub terram feratur.
De primigenia luce.

DIES V.

De quinta die creationis mundi.
Quod a Propontide pisces veniant in Pontum Euxinum.
De echino.
De sepia.
De polypo.
De cancro.
De cetis.
De ceto qui prion dicitur.
De remora.
De magnete, seu Herculeo lapide.
De palma.
De polypo.
De loliginibus et sepiis.
De cicada.
De testa molli præditis.
De sepiis, loliginibus et polypis.
Qui pisces branchias habeant, qui iis careant.

De piscibus quod non inter se consuescant.
De serpentis et murænæ coitu.
De volucribus seu volatilibus.
De ape.

ΗΜΕΡΑ Γ'.

Περὶ τῆς τρίτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
Περὶ τῶν φυτῶν καὶ δένδρων καὶ βοτανῶν, τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀνακυηθέντων ὁμοῦ.
Περὶ διαφορᾶς τῶν βοτανῶν, καὶ τί τὰ δηλητηριώδη καὶ τί τὰ ὠφέλιμα.
Περὶ διαφορᾶς τῶν δένδρων.
Περὶ ὀλύνθου καὶ τίνα δύναμιν ἔχει.
Ὡς ἡ συκῆ θερμὸν καὶ δριμὺ καὶ τμητικὸν πνεῦμα ἀφίησι.
Περὶ ἠλέκτρου.
Περὶ τῶν ἀειθαλῶν φυτῶν.
Περὶ τοῦ Ἄτλαντος.
Περὶ συναγωγῆς τοῦ ὕδατος.
Περὶ τῆς συνάξεως τοῦ ὕδατος εἰς συναγωγήν.
Πῶς ἡ θάλασσα ἁλμυρά.
Περὶ τοῦ Νείλου.
Περὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων.
Περὶ πηγῶν θερμῶν.
Περὶ τῶν ὁμβρίμων ὑδάτων, καὶ πῶς σήπονται.

ΗΜΕΡΑ Δ'.

Περὶ τῆς τετάρτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
Περὶ τῶν δύο φωστήρων ἡλίου καὶ σελήνης.
Περὶ τοῦ πρωτογόνου φωτὸς τῶν φωστήρων.
Περὶ τῆς νυκτός.
Πῶς κλείεται ἡμέρα.
Τὰ ματαιοπονηθέντα παρὰ τῶν παλαιῶν περί τε ἡλίου καὶ σελήνης.
Περὶ ἡλίου, καὶ ἀστέρων, καὶ φωτὸς, καὶ μεγέθους.
Περὶ τῶν μεγάλων φωστήρων.
Πῶς συντελεῖ ἡ σελήνη εἰς ζῶα, καὶ φυτὰ, καὶ ἄλλα τινά.
Περὶ τῆς ἐκλείψεως ἡλίου καὶ σελήνης.
Περὶ τῆς σελήνης, τῆς τε δυνάμεως, καὶ τῶν συμπτωμάτων αὐτῆς, καὶ πῶς οὐκ ἔκλειψιν λέγει ἡλίου, ἀλλ' ἐπισκότωσιν.
Περὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ.
Περὶ τοῦ στυγνάζει ὁ οὐρανός.
Περὶ τῶν σημείων τῆς σελήνης.
Περὶ τῆς εἱμαρμένης.
Περὶ τῶν σημείων τῶν ἀστέρων.
Περὶ τῶν κομητῶν, καὶ ὅθεν συνίστανται.
Περὶ τοῦ διάττοντος.
Περὶ νεφῶν σημειώσεις τινὲς, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀστραπῶν, καὶ βροντῶν, καὶ πρηστήρων, καὶ πῶς συνίστανται.
Περὶ τῆς ἴριδος.
Περὶ ἀστραπῶν.
Περὶ πρηστῆρος.
Περὶ κεραυνοῦ.
Ὅτι ὁ ἥλιος ὑπὸ τῆς γῆς τρέχει.
Περὶ τοῦ πρωτογόνου φωτός.

ΗΜΕΡΑ Ε'.

Περὶ τῆς πέμπτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας.
Ὅτι ἀπὸ τῆς Προποντίδος ἔρχονται οἱ ἰχθύες πρὸς τὸν Εὔξεινον.
Περὶ ἐχίνου.
Περὶ τευθίδος.
Περὶ πολύποδος.
Περὶ τοῦ καρκίνου.
Περὶ κητῶν.
Περὶ προίνος.
Περὶ τῆς ἐχενηΐδος ἢ ἐχεννῆος.
Περὶ μαγνήτου ἢ μαγνήτιδος λίθου.
Περὶ τοῦ φοίνικος.
Περὶ πολύποδος.
Περὶ τευθίδων καὶ σηπυῶν.
Περὶ τέττιγος.
Περὶ μαλακοστράκων.
Περὶ σηπυῶν, τευθίδων, καὶ πολυπόδων.
Τίνες τῶν ἰχθύων βράγχια ἔχουσι, καὶ τίνες οὐκ ἔχουσι.
Περὶ τῶν ἰχθύων ὅτι οὐ συγγίνονται.
Πῶς συγγίνεται ὁ ὄφις τῇ μυραίνῃ.
Περὶ τῶν πτηνῶν, ἢ πετεινῶν.
Περὶ μελίσσης.

Περὶ γεράνων καὶ μελισσῶν.
Περὶ πελαργῶν.
Περὶ χελιδόνος.
Περὶ ἀλκυόνος.
Περὶ τρυγόνος.
Περὶ ἀετοῦ.
Περὶ φήνης.
Περὶ κορώνης.
Περὶ γυπῶν.
Περὶ κόρακος,
Περὶ τεττίγων.
Περὶ τῶν ἀετοῦ πτερῶν.
Περὶ χαραδριοῦ.
Περὶ ἀηδόνος.
Περὶ νυκτερίδος.
Περὶ χηνῶν.
Περὶ γυπῶν.
Περὶ μυῶν, βατράχων καὶ ἐγχελύων.
Περὶ τοῦ ἐρωδιοῦ.
Περὶ πελεκάνου.
Περὶ κοράκων.
Περὶ μελίσσης καὶ κηφήνων.
Περὶ ἴβεως.
Περὶ κέρκωπος.
Περὶ γαλῆς.
Περὶ λίθου καλουμένου λίχνου.
Περὶ φάσκης.
Περὶ φοίνικος.
Περὶ στρουθοῦ Λιβυκοῦ.
Περὶ κόκκυγος.
Περὶ μέροπος.
Περὶ ἀλεκτρυόνος.
Περὶ μυῶν, μελισσῶν καὶ μυρμήκων

De gruibus et apibus.
De ciconiis.
De hirundine
De halcyone.
De turture.
De aquila.
De ossifraga.
De cornice.
De vulturibus.
De corvo.
De cicadis.
De aquilæ pennis.
De charadrio.
De luscinia.
De vespertilione.
De anseribus.
De vulturibus.
De muribus, ranis et anguil
De ardeola seu erodio.
De pelecano.
De corvis.
De ape et fucis.
De ibi.
De cercope simio.
De mustela seu fele.
De lapide qui dicitur lychnus.
De phascusa.
De phœnice.
De passere Libyco, seu struthiocamelo.
De cuculo.
De merope.
De gallo gallinaceo.
De muscis, apibus et formicis.

ΗΜΕΡΑ Ϛ'. — DIES VI.

Περὶ τῆς ἕκτης ἡμέρας τῆς κοσμοποιΐας, ὅτι τετράπουδα ἐκ γῆς ἐξήγαγε.
Τίνος ἕνεκεν τοὺς μὲν ἰχθύας εὐλογήσας, τοῖς δὲ χερσαίοις οὐκ ἐποίησε.
Περὶ τοῦ ὄνου.
Περὶ τῆς καμήλου.
Περὶ τοῦ ἐλέφαντος.
Περὶ παρδάλεως.
Περὶ τοῦ λέοντος.
Περὶ τῶν θεραπευομένων βοτανῶν.
Περὶ τῆς ἄρκτου.
Περὶ χελώνης.
Περὶ τοῦ ἐλέφαντος.
Περὶ ταῦ χερσαίου ἐχίνου.
Περὶ τοῦ μυρμηκολέοντος.
Περὶ λαγωῶν.
Περὶ τῆς ἐλάφου.
Περὶ μόσχου.
Περὶ τοῦ κάστορος.
Ὅτι αἴλουροι καὶ νυκτερίδες ἐν τῇ νυκτὶ ὁρῶσι.
Περὶ σκύμνου λέοντος.
Περὶ λύκου.
Περὶ καμηλοπαρδάλεως.
Περὶ μονοκέρωτος.
Περὶ μύρμηκος.
Περὶ τοῦ χαμαιλέοντος.
Περὶ τοῦ ὑός.
Πῶς ἵππος καὶ χοῖρος ἀφρὸν ἀποτελοῦσι.
Περὶ κυνῶν, καὶ ὅτι κατὰ θέρος λυττῶσι.
Περὶ τῆς ἄρκτου.
Περὶ ὀνάγρων.
Περὶ ἀλωπέκων.
Περὶ αἰγάγρου.

De sexta die creationis mundi, cum e terra quadrupedes prodierunt.
Cur benedictionem non impertiit terrestribus animalibus, ut piscibus.
De asino.
De camelo.
De elephante.
De pardali.
De leone.
De herbis medicinálibus.
De ursa.
De testudine.
De elephante.
De echino terrestri seu erinaceo.
De myrmecoleone.
De leporibus.
De cerva.
De vitulo.
De castore seu fibro.
Quod feles et vespertiliones de nocte videant.
De catulo leonis.
De lupo.
De camelopardali.
De monocerote.
De formica.
De chamæleonte.
De sue seu apro.
Quomodo equus et aper spumam perficiant.
De canibus, et quod æstate ferantur in rabiem.
De ursa.
De onagris.
De vulpibus.
De capra silvestri.

Φυσιολογία τοῦ Ἀδάμ. — *Naturæ Adami explicatio.*

Περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας πλάσεως, καὶ περὶ τοῦ παραδείσου.
Περὶ τῆς ψυχῆς.
Περὶ τῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς.
Περὶ τῆς ἀμφιπάρκτου ψυχῆς καὶ σώματος συνδρομῆς.
Περὶ ἐνεργειῶν.

De formatione Adami et Evæ, et de paradiso.
De anima.
De virtute animæ.
De concursu animæ et corporis utrinque exsistentium.
De potentiis.

De formatione hominis.
De nomine Adami.
De fluviis paradisi.
De angelis; quod Moses eorum creationis non meminerit.
Quod novem angelorum ordines.
De cognominibus angelorum.
Quid significent alæ angelorum.
Quomodo angeli constituti sunt præsides nationum.
Cur a Deo ordinati angeli ut cum hominibus versentur.
Rursus de virtutibus intelligentia præditis, et quando astiterunt.
De eo : *Ad imaginem et similitudinem*, etc.
Cur Eva ex latere Adami, et non ex terra.

Quando concessum sit vesci carnibus.
De arbore quæ in medio paradisi.
Quod immortalis creatus sit Adamus.
De veste pellicea.
De corruptibili et incorruptibili : quodque arbores paradisi corruptioni non obnoxiæ.
De arbore ligni.
De esca cujus usus in paradiso.
Quod Adamus non indigeret esca.
Dubitationes et solutiones mirabiles in illud : Cur, si Deus cognovit casum Adami, eum creare voluit.

De ligno cognitionis.
Negatio propter transgressionem.
De transgressione et exsilio Adami et Evæ.
De serpente.
De diabolo.
De eo, qui prius Lucifer, et de dæmonibus ejus sociis.
Iterum de cibo hominis in paradiso.
De pelliceis vestibus.
De Adamo et Eva.
De tribus animæ partibus seu facultatibus.
De temperantia.
De natura.
De physiologia hominis.

INITIUM CHRONOGRAPHIÆ.

De liberis Adami.
De duobus sacrificiis Abelis et Caini.
Cædes Caini.
Maledictio Caini.
De Setho.
De loco ubi sepultus Adamus.
De diversitate temporum ac dissensione inter Græcos et Hebræos.
De Adami successoribus.
De Enocho.
De Lamecho.
De Noe.
De gigantibus.
De diluvio.
Item de diluvio.
De exstructione turris, et idiomatum confusione.

De Chanaane, et cur Chananitis dicta Promissionis terra.
De columnis.
De regno Saturni.
De regno Nini.
De magia et incantatione.
De Sarucho qui primus simulacra fecit.
De admirando Abrahamo.
De abductione Saræ.
De Sodomorum incolis.
Quid significet Abrahami nomen.
De Melchisedecho.
Quo pacto dicitur sine patre, sine matre.
De Isaaco.
De scala Jacobi, et ascendentibus ac descendentibus angelis.

Περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου.
Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀδάμ.
Περὶ τῶν ἐν παραδείσῳ ποταμῶν.
Περὶ τῶν ἀγγέλων· ὅτι οὐκ ἐμνήσθη ὁ Μωϋσῆς τῆς τῶν ἀγγέλων δημιουργίας.
Ὅτι ἐννέα τὰ τῶν ἀγγέλων τάγματα τυγχάνουσιν.
Περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ἐπωνυμίας.
Τί δηλοῦσιν αἱ πτέρυγες τῶν ἀγγέλων.
Πῶς οἱ ἄγγελοι ἐτάχθησαν ἐπιστάται τῶν ἐθνῶν.
Διατί ἐτάχθησαν παρὰ Θεοῦ ἄγγελοι συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις.
Πάλιν περὶ τῶν νοερῶν δυνάμεων καὶ πότε παρήχθησαν.
Περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν.
Διατί Εὔα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἐκ τῆς γῆς οὐχί.

Πότε ἡ ἀπόλαυσις συνεχωρήθη τῶν κρεῶν.
Περὶ τοῦ φυτοῦ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ.
Ὅτι ἄφθαρτος ἐπλάσθη ὁ Ἀδάμ.
Περὶ τοῦ δερματίνου χιτῶνος.
Περὶ φθαρτοῦ καὶ ἀφθάρτου, καὶ ὅτι ἄφθαρτα τὰ ἐν παραδείσῳ φυτά.
Περὶ τοῦ φυτοῦ τοῦ ξύλου.
Περὶ τῆς βρώσεως τοῦ παραδείσου.
Ὅτι οὐκ ἦν ὁ Ἀδὰμ ἐνδεὴς βρώσεως.
Ἀπορίαι καὶ λύσεις θαυμασταὶ, εἰς τὸ, Εἰ ἔγνω ὁ Θεὸς τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀδὰμ, διατί ἐδημιούργησεν αὐτόν.

Περὶ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως.
Ἀπόφασις τῆς παραβάσεως ἕνεκα.
Περὶ τῆς παραβάσεως καὶ ἐξορίας αὐτῶν.
Περὶ τῆς ὄφεως.
Περὶ τοῦ διαβόλου.
Περὶ τοῦ ποτὲ Ἑωσφόρου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ δαιμόνων.
Περὶ τῆς βρώσεως τοῦ παραδείσου πάλιν.
Περὶ τῶν δερματίνων χιτώνων.
Περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας.
Περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς ψυχῆς.
Περὶ σωφροσύνης.
Περὶ φύσεως.
Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φυσιολογίας.

ἈΡΧΗ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ.

Περὶ τῶν παίδων τοῦ Ἀδάμ.
Περὶ τῶν δύο θυσιῶν Ἄβελ καὶ Κάϊν.
Φόνος Κάϊν.
Ἀρὰ τοῦ Κάϊν.
Περὶ τοῦ Σήθ.
Περὶ τοῦ Ἀδὰμ ποῦ τέθαπται.
Περὶ τῆς διαφορᾶς καὶ διαφωνίας τῶν χρόνων ἣν ἔχομεν πρὸς Ἰουδαίους.
Περὶ τῶν κατερχομένων διαδόχων ἀπὸ Ἀδάμ.
Περὶ τοῦ Ἐνώχ.
Περὶ τοῦ Λάμεχ.
Περὶ τοῦ Νῶε.
Περὶ τῶν γιγάντων.
Περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.
Πάλιν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.
Περὶ τῆς πυργοποιίας, καὶ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν.
Περὶ τοῦ Χαναὰν, καὶ πῶς προσηγορεύθη ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας Χαναάν.
Περὶ τῶν στηλῶν.
Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κρόνου.
Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νίνου.
Περὶ μαγείας καὶ γοητείας.
Περὶ τοῦ Σαροὺχ τοῦ πρώτου ἀγαλματοποιοῦ.
Περὶ τοῦ θεσπεσίου Ἀβραάμ.
Περὶ τῆς ἁρπαγῆς Σάρρας.
Περὶ τῶν Σοδομιτῶν.
Τί σημαίνει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀβραάμ.
Περὶ τοῦ Μελχισεδέκ.
Πῶς ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ λέγεται.
Περὶ τοῦ Ἰσαάκ.
Περὶ τῆς κλίμακος τοῦ Ἰακὼβ, καὶ τῶν ἀνερχομένων ἀγγέλων καὶ κατερχομένων.

Περὶ τῆς πάλης τοῦ Ἰακὼβ μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πῶς μετωνομάσθη Ἰσραήλ.	De lucta Jacobi cum Deo, et quomodo appellatus est Israel.
Περὶ τοῦ νεύρου τοῦ μηροῦ.	De nervo femoris.
Περὶ τοῦ Λαβὰν καὶ Ἰακώβ.	De Labane et Jacobo.
Περὶ τῆς βασιλείας Σαρδαναπάλου.	De regno Sardanapali.
Περὶ τῆς βασιλείας Περσέως.	De regno Persei.
Εὕρεσις τῆς κογχύλης.	Inventio conchylii seu purpuræ.
Περὶ Κροίσου καὶ Κύρου.	De Cræso et Cyro.
Περὶ τῆς βασιλείας Δαρείου καὶ Ἀρταξέρξου.	De regno David et Artaxerxis.
Περὶ Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου τῶν κτισάντων τὴν Ῥώμην.	De Remo et Romulo conditoribus Romæ.
Περὶ τοῦ Νεκτεναβοῦ.	De Nectenabo.
Περὶ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου.	De rege Alexandro.
Περὶ τῶν μακροβίων, καὶ τῆς μεγίστης νήσου τῶν Βραχμάνων.	De longævis, et maxima insula Brachmanum.
Νόμος Χαλδαίων.	Lex Chaldæorum.
Περὶ τῶν Ἀμαζόνων.	De Amazonibus.
Περὶ τῶν Βρεττανῶν.	De Britannis.
Περὶ τοῦ Ἰακὼβ καὶ Ἰωσήφ.	De Jacobo et Joseph.
Ὅρασις Ἰωσήφ.	Visio Josephi.
Λύσις ὀνειράτων τοῦ τε ἀρτοποιοῦ καὶ τοῦ οἰνοχόου.	Solutio somniorum pistoris et pincernæ.
Περὶ τῶν ὁράσεων τοῦ Φαραώ.	De visionibus Pharaonis.
Περὶ τοῦ Ἰακὼβ ἀπελθόντος εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν Ἰωσήφ.	De Jacobo descendente in Ægyptum ad Josephum.
Περὶ τῶν δώδεκα φυλῶν.	De duodecim tribubus.
Περὶ τοῦ Ἰὼβ, καὶ τῶν ὀνομαστῶν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ.	De Jobo, et nominatis ejus filiabus.
Ἀναλογισμὸς τῶν τοῦ Ἰὼβ ἐτῶν.	Jobi annorum consideratio.
Περὶ τῆς Ἀμαλθείας.	De Amalthea.
Περὶ τῆς τοῦ Μωϋσέως γενέσεως, ἀνατροφῆς καὶ ὀνομασίας.	De Mosis genere, educatione ac nomine.
Ὅτι Μωϋσῆς κατ' Αἰθιόπων ἐστράτευσε.	Quod Moses adversus Æthiopas exercitum duxit.
Περὶ τοῦ Ῥαγουήλ.	De Raguele.
Περὶ τῆς ῥάβδου.	De virga.
Περὶ τῶν δέκα πληγῶν.	De decem plagis.
Ὅτι τὸ αἷμα ὕδωρ ἐποίησε.	Quod aquam verterit in sanguinem.
Περὶ τῶν βατράχων.	De ranis.
Περὶ τῶν σκνιπῶν.	De culicibus.
Περὶ τῆς κυνομυίας.	De cynomyia.
Περὶ φθορᾶς τῶν τετραπόδων.	De lue quadrupedum.
Περὶ τῶν φλυκτίδων.	De pustulis.
Περὶ τῆς χαλάζης.	De grandine.
Περὶ τῶν ἀκρίδων.	De locustis.
Περὶ τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους.	De tenebris tactilibus.
Περὶ τοῦ τῶν πρωτοτόκων θανάτου.	De cæde primogenitorum.
Περὶ τῆς θυσίας τοῦ προβάτου.	De sacrificio agni.
Περὶ τῶν φαρμάκων Φαραώ.	De incantatoribus Pharaonis.
Περὶ τοῦ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς.	De Janne et Jambre.
Ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος.	Quod Moses in montem ascenderit.
Διατί οἱ τῶν Αἰγυπτίων ἄρχοντες Φαραὼ ὠνομάσθησαν.	Quam ob causam Ægypti reges dicti Pharaones.
Πότε ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ χειροτονία.	Quando cœperit ordinatio per manus impositionem.
Διατί τεσσαράκοντα χρόνους ἐπλανήτο ἀνὰ τὴν ἔρημον ὁ λαός.	Cur populus in deserto vagatus est per annos quadraginta.
Περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ.	De Jesu filio Nave.
Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Μωϋσέως.	De morte Mosis.
Περὶ τοῦ μάννα.	De manna.
Περὶ τῆς Ἰεριχώ.	De Jerichunte.
Περὶ Ἄχαν.	De Achane.
Περὶ τῶν πέντε βασιλέων.	De quinque regibus.
Περὶ τῶν Κριτῶν.	De Judicibus.
Περὶ κριτοῦ Ἰούδα.	De judice Juda.
Περὶ Βαρὰκ καὶ Δεβόρας.	De Baraco et Debora.
Περὶ Γεδεών.	De Gedeone.
Περὶ τοῦ Μανοέ.	De Manua.
Περὶ τοῦ Σαμψών.	De Samsone.
Περὶ τῆς σιαγόνος.	De maxilla.
Περὶ τῆς Δαλιδᾶς.	De Dalila.
Τίνος χάριν ὁ Σαμψὼν ἐνάρετος καὶ ἰσχυρὸς ἐκ κοιλίας.	Cur Samson fortis ac robustus ex utero.
Περὶ τοῦ Ἰεφθαέ.	De Jephte.
Περὶ Λευίτου τινός.	De quodam Levita.
Περὶ τοῦ προβλήματος τοῦ Σαμψών.	De quæstione Samsonis.
Πῶς ἐξ ἀκαθάρτου κόρακος ἤσθιεν Ἠλίας.	Quomodo Elias ab impuro corvo pastus.
Περὶ τοῦ Ὀλοφέρνου.	De Holopherne.
Περὶ τῆς Ῥούθ.	De Ruth.
Περὶ τῆς Ἐσθῆρος.	De Esthera.

De Tobia.
Quod arca Dei in captivitatem ducta.

Initium regni Judæorum.

De Saule et propheta Samuele.
De regno Saulis.
Quod Palæstini in Judæos expeditionem duxerint.
De invidia Saulis in Davidem.
Quod David metus sit in regem.
De ventriloqua muliere.
De morte Saulis.
De regno Davidis prophetæ.
De adulterio Davidis.
Quod Absalon rebellavit adversus patrem.
Quod David in Palæstinos exercitum duxerit.
De regno Salomonis.
De exstructione templi.
De Sancto sanctorum.
De libris Salomonis.
De collectione et delectu librorum veteris Scripturæ.
De sapientissima Sibylla.
Quod Salomon lapsus sit in cultum idolorum.
De regno Roboami filii Salomonis.
De propheta, seu homine Dei.
De Asa.
De Elia propheta.
De Josaphato.
Quod Achabo Elias astiterit.
De Achabo et Michæa propheta.
Quod Michæas ab Achabo ad iram accensus.
Mors Achabi.
De regno Ochosiæ.
Quod Elias pluviam continuerit.
De muliere Sareptana.
De regno Joasi.
De Oza.
De regno Amasiæ.
De Ezechia.
De Sennacheribo.
De tribus pueris.
De rege Manasse.
De regno Ammonis.
De Josia.
De ædificatione templi.
De Zorobabele.
Visiones Nabuchodonosoris.
De Balthazare.
De Dario.
De Cyro.
De regno Cambysis.
De Smerdi.
De Artaxerxe.
De Alexandri ducibus.
De Antiocho rege.
De captivitate.
De Antiocho Eupatore.
De Julio Cæsare.
De Octavio Augusto.
De hebdomadibus completis.
De Hyrcano.
Quomodo Cæsar a libidine coercitus.
De nativitate et educatione Deiparæ, ejusque in templum ingressu.
De Annuntiatione.
De Joseph sponso.
De conceptione.
De Nativitate Domini nostri Jesu Christi.
De adoratione Magorum.
De stella.
De diebus puerperæ et purgatione.
Quando omnibus innotuerit Christus.
De aqua redargutionis.
De vocatione duodecim discipulorum.
De beato Paulo.
De doctrina Christi.
De ramis Palmarum.
De adultera.

Περὶ Τωβήτ.
Ὅτι ἡ κιβωτὸς ᾐχμαλωτίσθη.

Ἀρχὴ τῆς βασιλείας τῶν Ἰουδαίων.

Περὶ τοῦ Σαοὺλ καὶ τοῦ προφήτου Σαμουήλ.
Περὶ τῆς βασιλείας Σαούλ.
Ὅτι οἱ Παλαιστινοὶ κατὰ Ἰουδαίων ἐστρατεύουσι.
Περὶ τοῦ φθόνου ὃν εἶχε Σαοὺλ πρὸς τὸν Δαβίδ.
Ὅτι ὁ Δαβὶδ ἐχρίσθη εἰς βασιλέα.
Περὶ τῆς ἐγγαστριμύθου.
Περὶ τελευτῆς τοῦ Σαούλ.
Περὶ τῆς βασιλείας Δαβὶδ τοῦ προφήτου.
Περὶ τῆς μοιχείας Δαβίδ.
Ὅτι ὁ Ἀβεσαλὼμ ἀντέστη τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.
Ὅτι ὁ Δαβὶδ κατὰ Παλαιστινῶν ἐστράτευσε.
Περὶ τῆς βασιλείας Σολομῶντος.
Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ.
Περὶ τοῦ ἱεροῦ.
Περὶ τῶν βίβλων Σολομῶντος.
Περὶ ἐκλογῆς τῶν βίβλων τῆς παλαιᾶς Γραφῆς.
Περὶ τῆς σοφωτάτης Σιβύλλης.
Ὅτι ἐξώκειλε Σολομὼν εἰς θεοὺς τῶν εἰδώλων.
Περὶ τῆς βασιλείας Ῥοβοὰμ υἱοῦ τοῦ Σολομῶντος.
Περὶ τοῦ προφήτου ἢ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ.
Περὶ τοῦ Ἀσᾶ.
Περὶ Ἠλίου τοῦ προφήτου.
Περὶ τοῦ Ἰωσαφάτ.
Ὅτι Ἠλίας πρὸς τὸν Ἀχαὰβ παρεγένετο.
Περὶ τοῦ Ἀχαὰβ καὶ τοῦ προφήτου Μιχαίου.
Ὅτι παρὰ τοῦ Ἀχαὰβ ὁ Μιχαίας ὠργίσθη.
Θάνατος Ἀχαάβ.
Περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀχοζίου.
Ὅτι ὁ Ἠλίας ἐκράτησε τὸν ὑετόν.
Περὶ τῆς Σαραφθίδος.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἰωᾶς.
Περὶ τοῦ Ὀζίου.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἀμασία.
Περὶ τοῦ Ἐζεχίου.
Περὶ τοῦ Σεναχηρείμ.
Περὶ τῶν τριῶν παίδων.
Περὶ τοῦ Μανασσῆ βασιλέως.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἀμμών.
Περὶ Ἰωσίου.
Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ.
Περὶ Ζοροβάβελ.
Ὁράσεις Ναβουχοδονόσορ.
Περὶ τοῦ Βαλτάσαρ.
Περὶ τοῦ Δαρείου.
Περὶ τοῦ Κύρου.
Περὶ τῆς βασιλείας Καμβύσου.
Περὶ Σμέρδου.
Περὶ Ἀρταξέρξου.
Περὶ τῶν Ἀλεξάνδρου παίδων.
Περὶ Ἀντιόχου βασιλέως.
Περὶ τῆς ἁλώσεως.
Περὶ Ἀντιόχου τοῦ Εὐπάτορος.
Περὶ Ἰουλίου Καίσαρος.
Περὶ Ὀκταβίου Αὐγούστου.
Περὶ τῆς τῶν ἑβδομάδων συμπληρώσεως.
Περὶ Ὑρκανοῦ.
Ὥσπερ ἐσωφρονίσθη ὁ Καῖσαρ ὁ πολὺς εἰς γυναῖκας.
Περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ ἐν τῷ ναῷ εἰσόδου.
Περὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.
Περὶ τοῦ Ἰωσὴφ μνήστορος.
Περὶ τῆς συλλήψεως.
Περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Περὶ τῆς τῶν Μάγων προσκυνήσεως.
Περὶ τοῦ ἀστέρος.
Περὶ τῶν ἡμερῶν τῆς λεχοῦς, καὶ τῆς καθάρσεως.
Πότε τοῖς πᾶσιν ὁ Χριστὸς φανερὸς ἐγένετο.
Περὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ.
Περὶ τῆς συλλογῆς τῶν δώδεκα μαθητῶν.
Περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου.
Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδαχῆς.
Περὶ τῶν Βαΐων.
Περὶ τῆς πόρνης.

Περὶ τῆς ἑτοιμήσεως μυστικοῦ δείπνου.	De præparatione mysticæ cœnæ.
Περὶ τῆς μεταμορφώσεως.	De Transfiguratione
Περὶ τοῦ νομικοῦ Πάσχα.	De Pascha legali.
Περὶ τοῦ κυριακοῦ Πάσχα.	De Dominico Pascha.
Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου.	De mystica cœna.
Περὶ τοῦ Ἰούδα.	De Juda.
Περὶ τῆς παραδόσεως.	De traditione.
Περὶ τῆς ἀλεκτοροφωνίας.	De galli cantu.
Περὶ τοῦ φραγγελισμοῦ, καὶ περὶ τοῦ Πιλάτου καὶ τῆς κρίσεως.	De flagellatione, de Pilato et judicio.
Περὶ τῆς Παρασκευῆς, ἤτοι διατί ἡ ἕκτη τῆς ἑβδομάδος Παρασκευὴ τοῦ Πάσχα λέγεται.	De Parasceve, sive cur sexta feria hebdomadis dicatur Præparatio Paschæ.
Περὶ τοῦ ἀμνοῦ τῶν ἀζύμων.	De agno azymorum.
Περὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου.	De crucifixione Christi.
Περὶ τῆς γεγονυίας ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου ἐν τῷ σταυρῷ.	De eclipsi solis, quæ contigit Christo in crucem sublato.
Περὶ τοῦ γεγονότος σκότους.	De obortis tenebris.
Περὶ τῶν ἐγερθέντων σωμάτων ἐκ τῶν μνημάτων.	De corporibus quæ ex monumentis prodierunt.
Περὶ τῆς εἰς ᾅδου καταβάσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ διατί κατῆλθεν εἰς ᾅδην.	De Christi ad inferos descensu, et quamobrem ad inferos accesserit.
Περὶ τῆς ταφῆς, καὶ πῶς τριήμερος.	De sepultura, et quomodo per triduum.
Περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ.	De resurrectione Christi.
Διατί ἡμερῶν μ' ὁ Κύριος ἀνελήφθη, καὶ διατί τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κάτεισι διελθουσῶν ἡμερῶν δέκα.	Cur Dominus die quadragesima ascenderit, cur vero Spiritus sanctus post decem dies descenderit.
Διατί ἡ Πεντηκοστή	Unde dicta Pentecoste.
Περὶ τῶν γλωσσῶν.	De linguis.
Διατί πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν ἐδέχοντο.	Cur ante baptismum virtutem Spiritus sancti exceperint.
Περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου, πότε ἐκλήθη παρὰ Κυρίου.	De beato Paulo : quando a Domino vocatus sit.
Τί σημαίνει τὸ Σαοὺλ, Σαούλ.	Quid significet, Saule, Saule?
Πόσα ἔτη ἐκήρυξε, καὶ πόσους βασιλεῖς διῆλθε.	Quot annis prædicaverit, et ad quot reges accesserit.
Περὶ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πεπραγμένα.	De Jacobo fratre Dei, et quæ ab eo gesta sunt.
Ὅτι οὐκ ἦν ἐναρίθμιος τῇ δωδεκάδι τῶν μαθητῶν.	Quod non fuerit nominatus inter duodecim discipulos.
Περὶ τῆς καθίσεως τῶν μαθητῶν ἐπὶ θρόνου.	De consessu discipulorum super thronum.
Τίνι τρόπῳ οἱ ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, καὶ οὐ πλείους ἢ ἐλάσσους εἰσὶ, καὶ τίνες ὑπερέχουσιν οἱ προφῆται ἢ οἱ ἀπόστολοι.	Quo pacto apostoli Christi decem numero, et nec plures nec pauciores : et utri excellant, prophetæ an apostoli.
Αἱ κατὰ τῶν νεκρῶν ἐγέρσεις.	Excitationes multorum e mortuis.
Περὶ τῶν ἀνισταμένων σωμάτων ἐν τῇ σταυρώσει.	De corporibus quæ in Christi morte surrexerunt.
Περὶ τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.	De dormitione sanctissimæ Deiparæ.
Πῶς οἱ ἀπόστολοι σεσιγήκασι τὴν κοίμησιν αὐτῆς.	Quomodo apostoli de ipsius morte tacuerint.
Ὅτι οὐ μόνον οἱ δώδεκα ἀπόστολοι ἀπῆρχον ἐν τῇ κοιμήσει αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἑβδομήκοντα.	Quod non solum duodecim apostoli, sed etiam septuaginta discipuli morti ejus interfuerint.
Περὶ τῆς ἀνοίξεως τοῦ τάφου, καὶ περὶ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ.	De sepulcro aperto, et de apostolo Thoma.
Περὶ Τιβερίου Καίσαρος.	De Tiberio Cæsare.
Περὶ Γαΐου.	De Caio.
Περὶ Κλαυδίου.	De Claudio.
Περὶ Νέρωνος.	De Nerone.
Περὶ Σίμωνος τοῦ Μάγου, καὶ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων· καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῶν.	De Simone Mago, et apostolis Petro et Paulo, eorumque cæde.
Περὶ Λουκᾶ τοῦ ἀποστόλου.	De Luca apostolo.
Πῶς οὐκ ἐμνήσθη ὅλως ὁ Λουκᾶς περὶ τῆς τοῦ μακαριστοῦ Παύλου τοῦ ἀποστόλου τελευτῆς ἐν ταῖς Πράξεσιν.	Quomodo in Actis Lucas omnino non meminit mortis beatissimi Pauli.
Περὶ τῶν αἰχμαλωσιῶν.	De captivitatibus Judæorum.
Περὶ διαφόρων βασιλέων Γάλβα, Ὄθωνος, Βιτελλίου.	De imperatoribus Galba, Othone et Vitellio.
Περὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου.	De Vespasiano et Tito.
Περὶ Δομετιανοῦ.	De Domitiano.
Περὶ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.	De Joanne Theologo.
Περὶ Νερουᾶ.	De Nerva.
Περὶ Τραϊανοῦ βασιλέως.	De imperatore Trajano.
Ὅτι ἔλαβεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ ὁ Τραϊανός.	Quod Trajanus veniam peccatorum suorum sit consecutus.
Περὶ Ἀδριανοῦ, Ἀντωνίνου, Σευήρου, Κομόδου.	De Hadriano, Antonino, Severo et Commodo.
Περὶ τῆς βασιλείας Περτίναχος.	De imperatore Pertinace.
Περὶ Ὠριγένους καὶ Ἀμβροσίου.	De Origene et Ambrosio.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἀντωνίνου τοῦ Καρακάλλου.	De imperio Antonini Caracallæ.
Περὶ Μακρίνου.	De Macrino.
Περὶ Ἀντωνίνου τοῦ Ἡλιογαβάλου.	De Antonino Heliogabalo.
Περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαμαίας.	De Alexandro Mamææ filio.
Περὶ Μαξιμίνου.	De Maximino.
Περὶ Μαξίμου καὶ Βαλβίνου.	De Maximo et Balbino.
Περὶ τῆς βασιλείας Γορδιανοῦ.	De imperio Gordiani.

De baptismo Judæi, et quod liceat laico orthodoxo in necessitate baptizare.
De magno Athanasio.
De Decio.
De Gallo et Volusiano.
De Valeriano.
De Claudio.
De Quintilio.
De Aureliano.
De Theodoro Mopsuesteno hæretico, de Nestorio, et quibusdam aliis hæreticis.
De Probo et Floriano.
De Caro et Carino.
De imperio Diocletiani et Maximiani impiissimorum principum.
De regno Constantii patris Magni Constantini.

Notitia quorumdam Historiæ scriptorum.
Conspectus imperatorum velut in tabula.
Initium imperii Romani.
De imperio magni Constantini.
De ejus lepra, et quo pacto baptizatus.
De Silvestro papa.
De exstructa Constantinopoli, et quomodo Heraclex antistes ordinet Constantinopolitanum patriarcham.
De Licinio et prima synodo.
Quod Constantius Arianismum professus rectam fidem concusserit.
De Ario.
De morte magni Constantini : quomodo et ubi sepultus.
De imperio Constantii.
De imperio Juliani desertoris, et de ejusdem nece.

De Joviani imperio.
De Valentiniani imperio.
De imperio Gratiani.
De imperio magni Theodosii.
De sancto Arsenio.
Quod Mediolanensis archiepiscopus Ambrosius Theodosium imp. ecclesia ejecerit.
De imperio Arcadii.
De S. Joanne Chrysostomo.
De imperio Theodosii Junioris.
De pomo.
De Monacho.
De Marciano.
De imperio Leonis Magni.
De imperio Leonis ejus ex filia nepotis.
De imperio Zenonis.
De imperio Anastasii Dyrracheni.
De imperio Justini Thracis.
De Justiniani Magni imperio.
De templo Magnæ Sophiæ.
Quando Occursus festum cœperit celebrari.
De bombyce seu serico.
De septem synodis.
De prima synodo.
De secunda synodo.
De tertia synodo.
De quarta synodo.
De quinta synodo.
De sexta synodo.
De septima synodo.
De columna, cui insidet statua Justiniani Magni.

De imperio Justini Minoris.
De ruina Trulli templi sanctæ Sophiæ.
De Tiberio Thraco.
De Mauricii imperio.
De crocodilo.
De Phocæ Cappadocis imperio.
De imperio Heraclii.
De milite qui vim intulit uxori agricolæ.

De imperio Constantini Heraclii nepotis.

Περὶ τοῦ βαπτίσματος Ἑβραίου, καὶ ὅτι ἔξεστι βαπτίζειν, καὶ λαϊκὸς ὢν ὀρθόδοξος ἐν περιστάσει.
Περὶ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου.
Περὶ Δεκίου.
Περὶ Γάλλου καὶ Βουλουσιανοῦ.
Περὶ Οὐαλεριανοῦ
Περὶ Κλαυδίου.
Περὶ Κυντίλλου.
Περὶ Αὐρηλιανοῦ.
Περὶ Θεοδώρου τῆς Μοψουεστίας, αἱρετικοῦ, καὶ Νεστορίου, καὶ ἄλλων τινῶν αἱρετικῶν.
Περὶ Πρόβου καὶ Φλωριανοῦ
Περὶ Κάρου καὶ Καρίνου.
Περὶ τῆς βασιλείας Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τῶν ἀσεβεστάτων βασιλέων.
Περὶ τῆς βασιλείας Κώνσταντος πατρὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.
Εἴδησις περὶ τινων ἱστοριογράφων.
Σύνοψις ὡς ἐν πίναξι τῶν βασιλέων.
Ἀρχὴ τῆς βασιλείας Ῥωμαίων.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου.
Περὶ τῆς λέπρας, καὶ ὅπως ἐβαπτίσθη.
Περὶ Σιλβέστρου.
Περὶ τῆς κτίσεως Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πῶς χειροτονεῖ ὁ Ἡρακλείας τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην.
Περὶ Λικινίου καὶ τῆς πρώτης συνόδου.
Ὅτι Κωνστάντιος ἀρειανίσας τὴν ὀρθὴν πίστιν ἐσάλευε.
Περὶ Ἀρείου.
Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ πῶς καὶ ποῦ ἐτάφη.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίου.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουβιανοῦ.
Περὶ τῆς βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ.
Περὶ τῆς βασιλείας Γρατιανοῦ.
Περὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου.
Περὶ ἁγίου Ἀρσενίου.
Ὅτι τῆς ἐκκλησίας ἐδίωξε τὸν βασιλέα Θεοδόσιον ὁ Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἀρκαδίου.
Περὶ τοῦ Χρυσορρήμονος Ἰωάννου.
Περὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ.
Περὶ τοῦ μήλου.
Περὶ τοῦ Μοναχοῦ.
Περὶ τοῦ Μαρκιανοῦ.
Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ μεγάλου.
Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος ἐκγόνου αὐτοῦ.
Περὶ τῆς βασιλείας Ζήνωνος.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἀναστασίου τοῦ Δυρραχινοῦ.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου τοῦ Θρᾳκός.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου.
Περὶ τοῦ ναοῦ τῆς μεγάλης Σοφίας.
Πότε ἤρξατο ἑορτάζεσθαι ἡ Ὑπαπαντή.
Περὶ τῆς μετάξης.
Περὶ τῶν ἑπτὰ συνόδων.
Περὶ τῆς πρώτης συνόδου.
Περὶ τῆς δευτέρας συνόδου.
Περὶ τῆς τρίτης συνόδου.
Περὶ τῆς τετάρτης συνόδου.
Περὶ τῆς πέμπτης συνόδου.
Περὶ τῆς ἕκτης συνόδου.
Περὶ τῆς ἑβδόμης συνόδου.
Περὶ τοῦ κίονος εἰς ὃν ἐπίκειται ἡ στήλη τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου.
Περὶ τοῦ πεσόντος τρούλλου τῆς ἁγίας Σωφίας.
Περὶ Τιβερίου τοῦ Θρᾳκός.
Περὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου.
Περὶ κροκοδείλου.
Περὶ τῆς βασιλείας Φωκᾶ τοῦ Καππαδόκος.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἡρακλείου.
Περὶ τοῦ στρατιώτου τοῦ πορνεύσαντος τοῦ γεωργοῦ τὴν γυναῖκα.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου ἐκγόνου Ἡρακλείου.

Περὶ τοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ.	De Mahomethe pseudopropheta.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου.	De imperio Constantini Pogonati.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ Ῥινοτμήτου.	De imperio Justiniani Rhinotmeti.
Περὶ τῆς βασιλείας Λεοντίου.	De Leontii imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Τιβερίου τοῦ Ἀψιμάρου.	De Tiberii Apsimari imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου.	De imperio Theodosii.
Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου.	De imperio Leonis Isauri.
Περὶ τοῦ φιλοπόρνου καὶ ἐλεήμονος.	De scortatore et misericorde.
Περὶ τῆς φθαρείσης παρθένου παρὰ βασιλέως Ζήνωνος.	De virgine ab imperatore Zenone vitiata.
Περὶ τοῦ ἀφορισθέντος μυναχοῦ.	De monacho excommunicato.
Περὶ τοῦ ἀφορισθέντος πρεσβυτέρου.	De presbytero excommunicato.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου.	De imperio Constantini Copronymi
Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος.	De Leonis Chazari imperio.
Περὶ τοῦ κυνός.	De cane.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου.	De imperio Constantini Irenes fil.
Περὶ τῆς βασιλείας Νικηφόρου.	De imperio Nicephori.
Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγγαβέ.	De Michaelis Rangabe imperio.
Περὶ τοῦ Βαρδάνη.	De Bardane.
Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου.	De imperio Leonis Armenii.
Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ.	De imperio Michaelis Balbi.
Περὶ τῆς βασιλείας Θεοφίλου τοῦ Εἰκονομάχου.	De Theophili Iconomachi imperio.
Περὶ Μεθοδίου πατριάρχου.	De Methodio patriarcha.
Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Μεθυστοῦ.	De imperio Michaelis Potoris.
Περὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος.	De Basilii Macedonis imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Σοφοῦ.	De Leonis Sapientis imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου.	De imperio Alexandri.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου.	De imperio Constantini.
Περὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ.	De imperio Romani Lacapeni.
Περὶ τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ.	De Nicephori Phocæ imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Τζιμισχῆ.	De Joannis Tzimischæ imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου.	De imperio Basilii Porphyrogennetæ.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου.	De Constantini imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροπούλου.	De Romani Argyropuli imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγόνος.	De imperio Michaelis Paphlagonis.
Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Καλαφάτου.	De imperio Michaelis Calaphatæ.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου.	De imperio Constantini Monomachi.
Περὶ τῆς Θεοδώρας.	De Theodora Augusta.
Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Στρατιωτικοῦ.	De Michaelis Stratiotici imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ.	De Isaaci Comneni imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου πρωέδρου τοῦ Δουκός.	De Constantini præsidis Ducæ imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ.	De Romani Diogenis imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παραπινάκου.	De imperio Michaelis Parapinacii.
Περὶ τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου.	De Nicephori Botaniatæ imperio.
Περὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὃς διάδοχον κατέλιπεν Ἰωάννην τὸν ἑαυτοῦ υἱόν.	De imperio Alexii Comneni, qui successorem quit Joannem suum filium.

FINIS TABULÆ

ANNALIUM MICHAELIS GLYCÆ, SICULI,

PRÆFIXÆ CODICI MS. BIBLIOTHECÆ ARCHIMONASTERII ORD. FONTISEBRALLENSIS, A CELSI PRINCIPE,

JOANNA BAPTISTIDE BORBONIA,

TOTIUS ORDINIS GENERALI ANTISTITA, LIBERALISSIMÈ COMMUNICATO.

ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ

ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ

ΒΙΒΛΟΣ ΧΡΟΝΙΚΗ*.

—

MICHAELIS GLYCÆ

SICULI

ANNALES,

A MUNDI EXORDIO USQUE AD OBITUM ALEXII COMNENI.

—

PRIMA PARS TOTIUS UNIVERSITATIS RERUM A DEO CONDITARUM HISTORIAM CONTINET, ILLUSTRI EXPOSITIONIS VARIETATE ADMIRANDAM.

(Interprete Joanne Leunclavio.)

—

I Hunc etiam brevem commentarium tibi, charissime fili, conficere libuit. Quanquam enim scriptores Annalium in eo nimiopere laborare video ut ambitioso quodam orationis genere cogitationes suas exponant, ego tamen meum secutus institutum, quæ ab iis essent tradita, paucis comprehendere malui, quod cognitum habeam prolixis ora-

Βραχυσύλλαβον ἐγχαράττω σοι τοῦτο τὸ γράμμα, τέκνον μου φίλτατον. Εἰ γὰρ καὶ μυρίοις ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι πόνοις οἱ τὰ χρονικὰ συλλεξάμενοι διηγήματα ὥστε φιλοτίμως ἐκθέσθαι τὰ οἰκεῖα συντάγματα, ἀλλ' ἐν ὀλίγοις ἐγὼ τὰ τοιαῦτα συμπεριλαβὼν (οἶδα γὰρ ὅτι καὶ πάνυ καταβαρύνει τὰς ἀκοὰς, εἴπερ ὁ λόγος εἰς μῆκος ἐπεκταθείη) βρα-

*antequam provehar ulterius, monendum censeo lectorem, ante aliquot annos me editionem Græci textus ex duobus Bibliothecæ nostræ mss. codicibus mutilis atque imperfectis maturare coactum fuisse, eumdemque postea contulisse, ac supplevisse, partim ex mss. codice chartaceo optimæ notæ, a celsissima principe Joanne Baptistide Borbonia, generali ordinis Fontisebraldensis antistita, ex locupletissima archimonasterii sui bibliotheca deprompto, atque humanissime subministrato, partim ex variis excerptis ad me transmissis, cum Roma a V. C. Luca Holstenio eruditione omni atque humanitate perpolito, ex codice Vallicellano RR. PP. Congregationis Oratorii, tum Augusta Vindelicorum a R. P. Simone Wangnereckio, societatis nostræ theologo, τῷ μακαρίτῃ, ex Bibliothecis Bavariæ, atque ejusdem celeberrimæ reipublicæ Augustanæ (a).

F, itaque deinceps codicem Fontisebraldensis monasterii, C, Claromontanum nostrum. V, Vallicellanum, B, Bavaricum. A, denique Augustanum designabunt. IM. Meursianam tertiæ partis, de qua postea pluribus dicendum erit, a Julio Cæsare ad Constantinum Magnum editionem Lugduno Batavam.

Titulus codicis V. sic habet, Τοῦ λογιωτάτου καὶ μακαριωτάτου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ χρονικὸν ἀπὸ κτίσεως κόσμου συνοπτικὸν διεξιὸν, κατ' ἐπιτομὴν περί τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, περί τε τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθέντων ἐν ἡμέραις ς' περί τε τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδὰμ, καὶ τῶν λοιπῶν καθεξῆς. F. vero paucis mutatis sic incipit: Τοῦ σοφωτάτου καὶ μακαριωτάτου, etc. Sequuntur aliquot versus cum titulo: Στίχοι ἰαμβοι εἰς τὴν παροῦσαν βίβλον·

Βίβλος χρονικὴ σύνθεσις τεχνουργίας
. . . . . λόγου χάριν
Λόγος. . . . . κλῆσις ἡ συγγραφέως.
Ἦν ἐκ γένους ἔσχηκε Γλυκεπωνύμου
Γλυκᾶς ὁ γράψας Μιχαὴλ τὸ βιβλίον
Θεοῦ λόγων νοῦς καὶ χαρὼν τῶν δογμάτων.

Integre vero atque emendate leguntur in C. et quibusdam aliis.

Βίβλος χρονικὴ σύνθεσις τεχνουργίας
Εἰς τὸ γλυκὺ σύνταγμα σχεδιασθεῖσα
Ἔργοις παρέσθω κλῆσις ἡ γεγραφότος,
Ὃς ἐκ γένους ἔσχηκε Γλυκετῶν λάχος
Ὁ συγγεγραφὼς Μιχαὴλ τὸ βιβλίον
Θείων λόγων ἔννοιαν περιλαμβάνον.

(a) Quidquid Labbeus vel emendationis vel supplementi in notis congesserat, suo loco in hac præsenti editione repositum est; notis ergo quæ ad contextus emendationem respiciebant jam exhaustis, id tantum nobis præstandum superest ut quod ad historiam spectat, si quid est, expiscemur. Edit.

χείαν ἰδού σοι καὶ ταύτην τὴν βίβλον συντίθημι. A tionibus aures hominum obrutas tædio quodam affici.

Πρὸ πάντων οὖν εἰδέναι σε ἄξιον ὅτι ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε τοῦτον τὸν κόσμον ὁ Θεὸς, ἐν δὲ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν. Ἠδύνατο οὖν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τὰ πάντα παραγαγεῖν, οὐρανὸν δηλονότι, γῆν καὶ θάλατταν, ἰχθύας, τά τε πετεινὰ καὶ τὰ τετράποδα καὶ πρὸς τούτοις τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἀφορμῆς ἐπιδράξονται οἱ ἐξ αὐτομάτου τὰ πάντα παραχθῆναι λέγοντες, ἡμερῶν ἐδεήθη ἓξ ἐπὶ τῇ παραγωγῇ τοῦδε τοῦ κόσμου ὁ Δημιουργὸς ἡμῶν καὶ Θεὸς, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν. Εἰ γὰρ καὶ οὕτω τῶν ποιημάτων ἀπαρτισθέντων αὐτόματα ταῦτά τινες; ἐφαντάσθησαν, πολλῷ μᾶλλον εἴπερ ὁμοῦ καὶ κατὰ ταῦτα εἰς τὸ εἶναι παρήχθησαν. Ἓν ἓξ δὲ καὶ B μόναις ἡμέραις, καὶ οὐ πλέοσιν ἢ ἐλάττοσι, τουτονὶ παραχθῆναι τὸν κόσμον ηὐδόκησεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς διδαχθῶμεν ἐντεῦθεν ἓξ ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ ἑβδόμῃ κεχρῆσθαι πρὸς μόνην δοξολογίαν Θεοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Δημιουργὸς ἐν τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων ὧν ἤρξατο ποιεῖν. Εἰ δὲ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις εὑρηται λέγων, « Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι, » μὴ θαύμαζε. Τότε μὲν γὰρ ὁ Θεὸς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησι, κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων, τουτέστιν ἔστη τοῦ δημιουργεῖν· μετὰ γὰρ τὴν ἕκτην οὐδὲν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δημιουργηθέντα συνέχων ἔκτοτε καὶ συντηρῶν οὐ C διέλειπεν (εἰ γὰρ μὴ οὕτω ποιῶν ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσούτοις αἰῶσι τὰ τοιαῦτα διήρκεσε), καὶ λίαν εὐλόγως καὶ τήμερον ἐργάζεσθαι λέγεται.

Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οὐρανὸν ἐκεῖνον τὸν πρῶτον, τὸν περικαλλῆ τε καὶ ἄναστρον, περὶ οὗ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει αὐτοῦ περὶ τῆς μετὰ ταῦτα καταστάσεως διεξιὼν, οὕτω φησὶν, « Εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι. »

« Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Πρόσεχε, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τοῦτο ἐνταῦθα ἠπόρηται, πῶς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν πρότερον, εἶτα τὴν γῆν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ θεμέλια καταβάλλονται πρότερον, εἶθ' οὕτως ὁ ὄροφος, ἔδει πάντως παραD χθῆναι τὴν γῆν καὶ τότε τὸν οὐρανόν. Ἀλλὰ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ καὶ τέχνης ἀκολουθίαν, καινὸν πάντως οὐδὲν, εἴγε καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου τούτου παραγωγῆς τὸν οὐρανὸν ἐποίησε πρότερον, εἶτα τὴν γῆν. Καὶ οὕτω μὲν ὁ θειότατος Ἰωάννης· ἕτεροι δέ φασιν ὅτι ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς τὸν οὐρανὸν πρότερον παραγαγὼν, εἶτα τὴν γῆν, ἀπόῤῥητον αὐτοῦ σοφίαν καὶ τέχνην παρέστησεν. Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶν ὅτι διὰ τῆς ὀξείας κινήσεως τοῦ οὐρανίου σώματος ἐῤῥάζεται κατὰ χώρας ἡ γῆ καὶ συσφίγγεται,

Ante omnia vero scire debes Deum sex dierum spatio mundum hunc condidisse, ac die septima rerum creationi fine imposito quievisse. 2 Poterat quidem uno die res universas in ortum producere, nimirum cœlum, terram, mare, pisces, volucres, quadrupedes bestias, et in his hominem ipsum : sed ne occasionem erroris hinc sui arriperent qui fortuito casu orta perhibent omnia, diebus sex mundum hunc absolvere voluit, quemadmodum aureus orator ille Joannes tradit. Nam si hoc etiam modo creatis absolutisque rebus, ausi quidam sunt imaginari casu quodam ortas, multo magis id fecissent, si pariter eodemque tempore conditæ fuissent. Placuit itidem Deo sex tantum diebus, non pluribus nec paucioribus opificium mundi hujus absolvere, ut sciremus nobis quoque sex cujuslibet septimanæ diebus laborandum, septimumque diem soli celebrationi divinæ impendendum. Nam ea de causa Opifex quoque noster ab omnibus operibus suis septimo die quievit. Nec est quod Dominum in Evangelio dicere mireris : « Pater meus operatur hactenus, et ipse operor [1]. » Nam tum quidem temporis, ut Chrysostomus ait, ab operibus universis quievit, hoc est creare desiit : quippe post sextum diem haudquaquam in ortum de nihilo quidquam produxit. Quia vero secundum id creata conservare non cessavit, absque quo foret, in hodiernum illa diem non durassent, idcirco etiam modo non abs re operari dicitur.

Enimvero primo die cœlum ac terram condidit, cœlum, inquam, illud princeps, perpulchrum, sideribus carens, de cujus imagine Ioannes evangelicæ auctor historiæ, de secutura secundum hæc rerum instauratione loquens in Revelatione sua, sic ait. « Videbam cœlum novum terramque novam, et mare prius nusquam erat [2]. »

« Deus, » ait sacræ historiæ scriptor, « initio cœlum et terram creavit [3]. » Animadverte, fili, dubium hoc loco quiddam incidere, qui cœlum prius condiderit, ac deinde terram. Cum enim priore loco fundamenta jaciantur, atque ita deinde tectum imponatur ædificiis, omnino terra prius in ortum producenda erat, ac tum demum cœlum quoque creandum. Verum aliter egisse Deum nequaquam tibi mirum videatur. Nam cum opera ipsius omnia naturæ leges excedant et omnem artis seriem, nihil novum, si etiam in mundi creatione cœlum priore loco, terram secundo condidit. Hoc modo divinus ille Joannes hanc dubitationem explicavit. Alii vero dicunt Deum summum artificem primum cœlo condito deinde terram creasse, ut hoc ipso ineffabilem sapientiam artemque suam declararet. Nam cum de sententia Gregorii Nys-

[1] Joan. v, 17. [2] Apoc. xxi, 1. [3] Gen. i, 1.

sensis, 3 hominis rerum divinarum peritissimi, per cœlestis corporis motum celerrimum suo in loco terra stabiliatur et quasi constringatur, omnino conveniebat id prius creari quod alterum contineret quam quod contineretur. Quodsi jam quis amplius dubitet, qui factum sit ut terra de fundamento suo non fuerit emota, quo tempore cœlum non agitabatur motuve suo ferebatur (hanc enim quæstionem eximius ille Maximus in iis quæ ad Thalassium scripsit movet) Jesu Nave filio dicente : « Sol apud Gabaonem subsistat et luna ad vallem Ælonem [4] ; » ei respondebimus, ubi Deus velit, ordinem naturæ vinci. Nam si ejus in manu sunt terræ limites, si terræ columnas ipse stabilivit, ut Davides loquitur, si terræ fundamenta certa firmaque jecit, ut perpetuum ea loco non moveantur, desine mirari quod aliquando cœli motu quiescente de fundamento suo terra non excideriť. Quanquam enim omnia ratione naturæ consentanea fiant hodie, tamen si quidem ita naturæ Dominus ille velit, etiam supra naturæ leges accidere non pauca videmus.

Creavit igitur initio cœlum et terram, et quia, sicut eximius ille Basilius ait, ex obstructione corporis cœlestis aer caliginem altam induerat (erant enim, inquit Moses, offusæ abysso tenebræ), lucem hanc sensilem produxit Deus, ut in terris ea luceret. Quippe non conveniebat ut rivus quasi quidam et particula lucis illius intellectilis, quæ expertibus crassæ materiei potestatibus adest, in hoc crasso et aspectabili mundo relinqueretur, cum harum utraque nihil inter se commune habeat. Nam lucis ipsius ratione mundus intellectilis et sensilis inter se diversi sunt, et utriusque lux suos intra limites consistit, quemadmodum Gregorius Theologus clarissime scripsit. Animum igitur iis quæ dicturi sumus adverte. Cum mandato divino cœlum circa res inclusas subito velut extensum fuisset, corpore continuo præditum, quod facile interiora separare ab extrariis posset, necessario factum est ut inclusus intra cœlum locus expers lucis maneret, secreta nimirum ab eo luce illa extraria. Nam si quæ exstiterunt ante mundi hujus sensilis et interitui obnoxii ortum, haud dubie in luce versabantur, ut magnus ille noster Basilius inquit, nec vel angeli vel cæteræ cœlestes copiæ in caligine degebant, sed in luce ac omni lætitia spirituali. Quamobrem sequitur has in mundo primum condito tenebras ex corporis cœlestis umbra fuisse profectas. Hoc tamen loco diligenter a nobis considerari quidpiam, operæ pretium fuerit. Non diem nox præcessit, ut imperitis quibusdam videtur. 4 Nam illæ tenebræ quæ ante lucis hujus aspectabilis creationem exstiterunt, nec essentia quædam erant (etenim ex obstructione quadam ortæ sunt, ut prius est indicatum), nec sacris in Litteris nox appellantur, ut inde concludi possit diei noctem esse præponendam. Quanquam enim dicere Mosem audias Deum, postquam lucem a tenebris distin-

ἔπρεπε πάντως τὸν συνοχέα παραχθῆναι πρότερον, εἶτα τὸν συνεχόμενον. Εἰ δὲ καὶ πλέον ἐπαπορήσειέ τις ἐνταῦθα, πῶς ἡ γῆ, λέγων, οὐκ ἐξέστη τῆς οἰκείας βάσεως ἀκινήτου τοῦ οὐρανοῦ γεγονότος, ὡς ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ὁ μέγας Μάξιμος, ἡνίκα ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς ἔλεγε, « Στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαῶν, καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Αἰλών, » τότε πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν ὅτι ὅπου βούλεται ὁ Θεὸς, νικᾶται φύσεως τάξις. Εἰ γὰρ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, εἰ καὶ τοὺς στύλους τῆς γῆς αὐτὸς ἐστερέωσε, καθά φησιν ὁ Δαβὶδ, εἰ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς ὥστε μὴ κλιθῆναι εἰς τὸν αἰῶνα, μὴ θαύμαζε εἰγε καὶ τοῦ οὐρανοῦ ἀκινήτου ποτὲ μείναντος τῆς οἰκείας ἡ γῆ βάσεως οὐκ ἐξέπεσεν. Εἰ γὰρ καὶ φυσικῷ λόγῳ τὰ πάντα γίνονται σήμερον, ἀλλ' ἐπειδὰν ὁ τῆς φύσεως βουληθείη Δεσπότης, τότε καὶ ὑπὲρ φύσιν ὁρῶμεν οὐκ ὀλίγα τῶν πραγμάτων γινόμενα.

« Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Καὶ ἐπειδὴ, καθώς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ἐξ ἀντιφράξεως τοῦ οὐρανίου σώματος βαθὺ σκότος ὁ ἀὴρ ἐνεδύσατο (καὶ σκότος γὰρ, φησὶν, ἐπάνω τῆς ἀβύσσου), παρήγαγε τὸ αἰσθητὸν τοῦτο φῶς ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. Οὐδὲ γὰρ ἀποῤῥῶγά τινα τοῦ νοητοῦ φωτὸς ἐκείνου τοῦ ταῖς ἀΰλοις προσόντος δυνάμεσιν ἐναπολειφθῆναι ἔπρεπε τῷ ὑλικῷ τούτῳ κόσμῳ καὶ ἐρατῷ, ὅτι μηδὲ κοινωνία τοῖς ἐν ἀμφοτέροις νοητοῖς. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ διεστηκέναι μὲν ἀπ' ἀλλήλων τόν τε νοητὸν κόσμον καὶ τὸν αἰσθητὸν, ἑστηκέναι δὲ τῶν ἰδίων ὅρων ἐντὸς ἡ θεολόγος γλῶσσα τρανότατα ἔφησε. Πρόσεχε οὖν. Ἐπειδὴ γὰρ προστάγματι θείῳ περιστάθη ἀθρόον ὁ οὐρανὸς σῶμα ἔχων συνεχὲς, ἱκανὸς τῶν ἔξω διαστῆσαι τὰ ἔνδον, ἀναγκαίως τὸν ἐναπολειφθέντα αὐτῷ τόπον ἀφεγγῆ κατέστησε, τὴν ἔξωθεν αὐγὴν διακόψας. Εἴ τι γὰρ ἦν πρὸ τῆς τοῦ αἰσθητοῦ τοῦδε κόσμου συστάσεως, ἐν φωτὶ διῆγεν ὁμολογουμένως, ὡς ὁ θειότατός φησι Βασίλειος. Οὐδὲ γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων ἀξίαι καὶ πᾶσαι αἱ ἐπουράνιαι στρατιαὶ ἐν σκότει διῆγον, ἀλλ' ἐν φωτὶ καὶ πάσῃ εὐφροσύνῃ πνευματικῇ. Τὸ τοίνυν ἔγκοσμιον σκότος τῇ τοῦ οὐρανίου σώματος παρυπέστη σκιᾷ. Ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν ἄξιον. Οὐδὲ γὰρ προηγεῖται τῆς ἡμέρας ἡ νὺξ, ὡς ἔδοξέ τισιν ἀμαθέσι. Τὸ γὰρ σκότος ἐκεῖνο τὸ πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὁρατοῦ τοῦδε φωτὸς οὔτε οὐσία τίς ἐστιν (ἐξ ἀντιφράξεως γὰρ ὑφέστηκεν, ὡς προείρηται), οὔτε νὺξ ὠνομάσθη παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἡμέρας τὴν νύκτα προτάττεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ τοῦ Μωσέως ἤκουσας λέγοντος ὅτι μετὰ τὸ διαχωρίσαι τὸν Θεὸν ἀναμέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀναμέσον τοῦ σκότους τὸ μὲν φῶς ἡμέραν ἐκάλεσε, τὸ δὲ σκότος ἐκάλεσε νύκτα, μὴ θαύμαζε. Οὐδὲ γὰρ τὸ σκότος ἐκεῖνο τὸ πρότερον, ὡς Ἰώσηπος ἐν τῇ καθ' αὐτὸν ἀργαιολογίᾳ φαίνεται λέγειν, ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν

[4] Josue x, 12.

συστολὴν τοῦ φωτὸς χώραν αὐτίκα λαβὸν, ἐκεῖνο νύκτα ἐκάλεσε. « Καὶ ἐγένετο » γάρ φησιν « ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία. » Καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ λέγοντι ὅτι ἡ πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ φωτὸς ἐν τῷ κόσμῳ κατάστασις οὐχὶ νὺξ ἦν, ἀλλὰ σκότος. Τὸ μέντοι διαστολὲν πρὸς τὴν ἡμέραν, τοῦτο νὺξ ὠνομάσθη, ὅπερ νεωτέρας προσηγορίας μετὰ τὴν ἡμέραν τετύχηκεν. Οὐκοῦν ἡ ἡμέρα προηγεῖται τῆς νυκτός. Τὸ γὰρ φῶς ἐκεῖνο διαχεχυμένον ὃν ἀπανταχοῦ συνεστέλλετο κελεύσει τοῦ παραγαγόντος αὐτὸ Θεοῦ, συστελλόμενον δὲ πάρεδον ἐδίδου τῇ νυκτὶ, καθά φησιν Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος ὁ καὶ μάρτυς Χριστοῦ, καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ μέγας Βασίλειος. Ἔνθεν τοι καὶ τὸ μῆκος ἀμφοτέρων ἐπισυνάπτων ὁ Μωσῆς καὶ μίαν ἡμέραν ἀποκαλῶν, οὕτω τὴν ἐκμέτρησιν τῶν χρόνων ποιεῖ, « Καὶ ἐγένετο » λέγων « ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία. » Ἐπίγνωθι οὖν, ἀγαπητὲ, ὡς εἶχε τὸ σκότος ἐκεῖνο προηγεῖτο τῆς ἡμέρας, ἐκεῖθεν ἂν ὁ Μωσῆς καὶ τὴν τῶν ἡμερῶν ἐποιεῖτο ἐκμέτρησιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῖ καὶ αὐτὸς ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. Ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν Ἑξαήμερον τρίτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησὶν ὅτι εἰπὼν ὁ Μωσῆς, « Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία, » ἔδειξε σαφῶς ὅτι τὸ τέλος τῆς νυκτὸς πλήρωμα τῆς ἡμέρας ἐστίν· ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἀμφοτέρων τὸ μῆκος ἡμέραν μίαν εἰκότως ἐκάλεσεν. Οὕτω μὲν οὖν ὁ μέγας Βασίλειος περὶ τοῦ Μωσέως φησὶν, ἵνα τὰ πρεσβεῖα τῆς γενέσεως ἀποδῷ τῇ ἡμέρᾳ, πρότερον εἶπε τὸ πέρας τῆς ἡμέρας, εἶτα τῆς νυκτὸς, ὡς ἑφεπομένης τῆς νυκτὸς τῇ ἡμέρᾳ. Ἄφες λοιπὸν τὰ τοῦ Ἰωσήπου· σκότους γὰρ ἐκεῖνος ὡς Ἰουδαῖος ὑπάρχων μεστὸς ἀναβλέψαι πρὸς τὸ φῶς οὐκ ἠθέλησεν. Ἔνθεν τοι καὶ τὴν νύκτα τῆς ἡμέρας προέταξε.

A xisset, lucem quidem appellasse diem, tenebras vero noctem, mirum id tamen nequaquam tibi videatur. Quippe non caliginem illam priorem, quemadmodum in libris Originum suis sentire Josephus videtur, sed eam quæ post collectionem lucis suum mox locum accepit, noctem vocavit. Sunt enim hæc verba Mosis : « Facto vespere ac mane dies unus exstitit. » Idcirco potius magno Basilio fidem habe, qui ait eum statum rerum, qui ante lucis ortum in mundo exstiterit, non noctem, sed tenebras fuisse, cum id quod diei deinde oppositum fuerit, noctis nomen acceperit, appellationem scilicet diei voce recentiorem. Quapropter noctem dies præcedit. Nam lux illa hinc inde diffusa colligebatur mandato Dei, qui eam condiderat ; collecta vero, ut Justini philosophi Christique testis ac eumdem secuti Basilii verbis utar, nocti velut aditum quemdam patefaciebat. Quo fit ut spatium utriusque conjungens Moses, idque diem appellans unum, temporis mensuram quamdam instituat, cum ait, « Facto vespere ac mane dies unus exstitit. » Quamobrem animadvertito, dilecte fili, quod si caligo ea diem præcessisset, omnino Moses dierum inde mensuram facturus fuerit. Confirmat hæc etiam aureus orator ille noster. Sunt enim hæc ipsius verba oratione De sex dierum operibus tertia : « Cum dicit Moses : Facto vespere ac mane dies unus exstitit, perspicue demonstrat, finem noctis integrum diem absolvere. Nam eam ob causam utriusque spatium recte diem unum appellavit. » Eodem modo magnus etiam Basilius inquit Mosem, ut priores ortus partes diei tribueret, primum diei finem expressisse, deinde noctis, tanquam nocte diem sequente. [Quin (1) etiam Damascenus ille Joannes, capite Decretorum suorum 20, sic de hac quæstione disserit : « Prior exstitit dies, ac nox posterior. Itaque nox diem sequitur, et ab initio diei noctisque numeratur. »] Quamobrem in hac parte missum mihi Josephum facito, qui cum, ut natione Judæus, caliginis plenus fuerit, ad lucem suspicere noluit, eaque de causa noctem ante diem numeravit.

Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία. Τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα εἶπεν ἡμέρα μία, καὶ οὐκ εἶπεν, ἡμέρα πρώτη ; Καίτοι γε τοῦτο ἦν ἀκολουθότερον, εἴγε μετὰ ταῦτα ἔμελλε λέγειν, « Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα δευτέρα· » τῆς γὰρ δευτέρας καὶ τῆς τρίτης ἐξ ἀνάγκης πρώτη κατάρχει τε καὶ προηγεῖται. Εἶπεν οὖν ἡμέρα μία τὸ μέτρον ἡμέρας καὶ νυκτὸς περιορίζων, καὶ συνάπτων τοῦ ἡμερονυκτίου τὸν χρόνον, ὡς τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν μιᾶς ἐκπληρουσῶν ἡμέρας διάστημα, σὺνυπακουομένης τῇ ἡμέρᾳ δηλονότι καὶ τῆς νυκτός· καὶ γὰρ ἡ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀποκατάστασις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ γίνεται.

Verum cur unum diem Moses, non primum dixit, cum ait : « Facto vespere ac mane dies unus exstitit ? » 5 Cur, inquam, non potius dixit, dies primus exstitit ? Etenim hoc rationi magis consentaneum fuisset, quando secundum hæc dicturus erat, « Factoque vespere ac mane dies alter exstitit. » Quin etiam secundum et tertium diem primus necessario præcedit. Nimirum diem unum dixit, mensuram diei noctisque definiens, et spatii diurni nocturnique cursum conjungens, tanquam explentibus intervallum ac tempus diei (nocte interim sub diei vocabulo comprehensa) viginti et quatuor horis. Nam cœli ab uno eoque puncto moti ad idem reversio diei unius spatio fieri consuevit.

Καὶ περὶ μὲν τῆς οὐσίας τοῦ οὐρανοῦ πλέον οὐ

De cœli autem essentia naturaque curiose quid-

(1) *Quin etiam Damascenus ille Joannes*, etc. Deest locus ille Damasceni in utroque nostro codice Claromontano in F. et V. cum tamen, ut ex versione colligitur, non abfuerit a codice Leunclavii ; sic enim variant exemplaria nostri chronologi Glycæ.

piam inquiri amplius haud oportet quam quod vates Isaias dixit [5], cœlum a Deo tanquam summum quemdam stabilitum esse; quibus verbis ejus natura declaratur esse admodum tenuis. Plato cœli essentiam constare tradit ex parte quatuor elementorum sive principiorum lucidiore, atque illa ipsa re cæteris a corporibus secundis differre; nam ea de parte crassiore orta esse. Secutus est autem has opiniones Plato propterea quod materiem corporis expertem præexsistere putaret, de qua oriri volebat elementa illa quatuor, ex quibus mundus hic universus constaret. Verum enimvero valeant illi, ut insignis viri Maximi verbis utar, qui de nihilo quidquam ortum negant. Nos enim profitemur itidem, ut majestas et amplitudo Creatoris nullis sit inclusa descriptaque terminis, ita nec sapientiam ejus nec potestatem percipi posse. Aristoteles autem alterius cujusdam essentiæ cœlum esse putat et quintum corpus appellat. Addit esse cœlum alterius essentiæ, nimirum ab essentia quatuor elementorum diversæ, propter illam causam, quod amborum motus diversi sint. Nam elementa quatuor partim ut levia sursum feruntur, partim ut gravia sic a natura comparata sunt, ut deorsum motu suo vergant, cum interim cœlum in orbem feratur. De quo sequi necesse sit ut diversum a quatuor elementis esse quiddam statuatur. Hæc sunt horum opiniones. Nos autem facta illis potestate seipsos evertendi ac lapidandi, Mosi fidem habeamus, ut qui rebus ipsis ab se perspectis dixerit : « Initio Deus cœlum ac terram creavit. » Adeoque deinceps ex ipsarum rerum sub aspectum cadentium pulchritudine pulcherrimum illum rerum auctorum animo complectamur, perinde ac de magnitudine creatorum eorumdem conditorem ipsorum percipimus. Et quid multis verbis opus est? De quatuor quidem elementis omnia producta sunt, verum non ex illa materie corporis experto naturam essentiamque suam elementa acceperunt, quæ extrariorum est sententia : sic tamen hæc intelligantur, ut omnia rerum ab opifice profecta fateamur. 6 Nam dle primo, quo cœlum ac terram de nihilo in ortum produxit, ipsa simul elementa condidit, ut inde porro cætera provenirent. Atque hactenus et hujusmodi de cœlo dicta sunto.

Terram scire debes in universitatis rerum medio quasi suspensam esse; quod ipsum licet de siderum motu cognoscas. Nam ea nobis esse magnitudinis ejusdem videntur omnia, sive oriantur sive medio sint in cœlo sive occidant. Atque hoc illud est quod magnus noster Basilius in oratione sexta de luminaribus ait, neminem soli proximum esse nec a sole longissime distare, sed eum intervallo pari ad quasvis terræ partes inhabitantes accedere. Quamobrem hæc velim tecum ipsius ante consideres. Nam si medium hujus universi locum terra non obtineret, sequi necesse foret ut ad quamcunque partem forte propius accederent sidera, istic majora viderentur, a quibus autem longiora. Quæ cum ita sint, quid opus est amplius inquirere? Nam si ipse propheta Isaias cœlum tanquam fumum stabilitum esse dixit, quid ille magnus Basilius? Quid Ambrosius? Quid Augustinus? Quid alii? Quid ego? Quid tu? Quid omnes? Quid quæ ad hæc dicta sunt? Quid quæ dicenda? Quid quæ dicta? Quid quæ dicenda? Quid quæ dicta? Quid quæ dicenda? Quid quæ dicta

ὡρώμενα δίδωσιν ἡμῖν ἐννοεῖν ὅτι μέσον ἡ γῆ τοῦ παντὸς ἀπηώρηται. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ καθάπερ εἴπομεν, ἀπηωρημένη αὕτη παρήγετο κατ' ἀρχάς, οὐκ ἂν αἱ κατὰ τόπους κινήσεις αὐτῆς ὑπ' ἀνέμων ἐγίνοντο. Αἴτιος μὲν γὰρ τοῦ σεισμοῦ ὁ Θεὸς κατὰ τὸν εἰπόντα προφήτην « Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, » τὸ δὲ συνεχὲς τούτου γίνεται καὶ παρὰ τὴν τῶν ὑπογείων ἀνέμων κίνησιν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπιόντων μεγάλων σεισμῶν ἄνεμοι τῷ τότε οὐκ εἰσίν, ὡς ἐγκλειομένων αὐτῶν ὑποκάτω κατὰ τόπους καὶ μᾶλλον ὑπάντρους.

Εἰ δὲ καὶ τί ἐστιν ὁ ἄνεμος ἐπιζητεῖς, καὶ πόθεν ἔχει τὴν γένεσιν, εἰδέναι ὀφείλεις ὅτι τινὲς μὲν τὸν ἀέρα φασὶ κινούμενον τὰς τῶν ἀνέμων αὔρας παρέχειν ἡμῖν, ἕτεροι δὲ πάλιν ἐκ τῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως γεννᾶσθαι τὸν ἄνεμον φάσκουσιν. Οἷς δὴ καὶ προσέχειν σε πλέον βούλομαι. Τὸ μὲν γὰρ τοῦ ἀέρος κίνησις ἔκλυτος ὑπάρχει καὶ χαλαρά, ἡ δὲ τοῦ ἀνέμου βιαιοτέρα τε καὶ τυραννική. Καὶ δῆλον ἐξ αὐτῶν τῶν σεισμῶν· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν ὁ σεισμὸς εἰ μὴ ὑπόγειος ἄνεμος. Τεσσάρων δὲ ὄντων ὡς εἰπεῖν καθολικῶν ἀνέμων, ἀπηλιώτης μὲν καὶ ζέφυρος οὐκ εἰσὶ σφοδρότατοι· βορρᾶς δὲ καὶ νότος τυραννικώτατοι, διότι ἐν μὲν τῷ βορείῳ καὶ νοτίῳ πόλῳ, ὅθεν ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος πνεῖ, μὴ γινόμενος ὁ ἥλιος οὐ θερμαίνει τὰ ἐκεῖσε χωρία, ἀλλὰ μένει ψυχρὰ, ψυχρὰ δὲ ὄντα ἀεὶ ἐνικμά εἰσιν, ὥστε ὄμβρων πολλῶν γενομένων διὰ τὴν ψῦξιν, εἶτα τῆς γῆς διαβρόχου γενομένης, πολλὴ καπνώδης ἀναθυμίασις ἀναδίδοται, καὶ διὰ τοῦτο σφοδροὶ ἄνεμοι γίνονται, ὅ τε βορρᾶς καὶ ὁ νότος. Ἐν δὲ τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ δυτικοῖς χωρίοις κινούμενος ὁ ἥλιος οὐκ ἐᾷ ψῦξιν γενέσθαι πολλὴν, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε πολὺς ὑετὸς γίνεται οὔτε πολλὴ ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις, ἅτε τῆς γῆς μὴ διαβρεχομένης. Ἔνθεν τοι καὶ οὐ σφοδροὶ γίνονται ἄνεμοι. Ἀλλὰ καὶ ἐτήσιοι βόρειοι ἄνεμοι γίνονται μεθ' ἡμέρας εἴκοσι τῆς θερινῆς τροπῆς, μετὰ τὴν τοῦ κυνάστρου ἐπιτολήν. Τηνικαῦτα γὰρ τῆς χιόνος λυομένης αὖραι γίνονται ψυχραὶ βόρειοι. Καὶ τούτου χάριν οἱ διαληφθέντες ἄνεμοι τῷ καιρῷ τούτῳ καθ' ἕκαστον ἔτος ἀπάρχονται πνεῖν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.] Ἄνεμον δὲ παρ' Ὁμήρῳ καλούμενον θύελλαν ὁ Ἀριστοτέλης τυφῶνα καλεῖ, διὰ τὸ παχὺ εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ οἱονεὶ τύπτειν τῇ φωνῇ τὸ παρατυχόν. Αἰτία δὲ τοῦ τοιούτου ἀνέμου ἀτμὶς παχεῖα ἄνωθεν ἀπὸ τῶν νεφῶν φερομένη, εἴτε κατὰ γῆς εἴτε κατὰ θαλάσσης, ἥτις προσπταίουσά τινι ἀντιτύπῳ σώματι ἀναπάλλεται εἰς τοὐπίσω, ἐπεὶ δὲ τὸ ἀναπαλλόμενον κωλύεται εἰς τοὐπίσω χωρεῖν ὑπὸ τοῦ ὄπισθεν ἐπακολουθοῦντος, ἐπὶ τὰ πλάγια διακλᾶται, εἶτα κἀκεῖσε ἀντιτύπῳ συναντήσασα πάλιν διασκορπίζεται, καὶ γίνεται ἑλιξίτης συστροφὴ τοῦ ἀνέμου, μετεωρίζουσα καὶ ἀπὸ γῆς καὶ ἀπὸ θαλάσσης τὰ παρατυχόντα σώματα. Ἔνθεν τοι καὶ σίφωνα τὸν τοιοῦτον ἄνεμον καλοῦσι· κατὰ κύκλον τε γὰρ εἱλεῖται περὶ τὴν γῆν, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν αὖθις ἐπανακάμπτει ἀρχήν, ὅθεν καὶ λίθους ἐφέλκε-

gius abessent, in iis minora conspicerentur. Nunc vero cum quibusvis ex partibus appareant æqualia, cogitandum nobis relinquunt terram in universo medio pendere. Nam absque illo foret, hoc est, nisi locum istum initio rerum sortita esset, non etiam per ventos certis in locis quateretur. Etenim terræ motionis causa quidem est Deus, secundum illud vatis verbum : « Qui terram aspicit et eam facit tremere, » verum plerumque ventorum subterraneorum vis accedit. Propterea vehementibus in succussionibus terræ nulli sunt venti, tanquam inclusis eis infra terram, locis præsertim cavernosis.

Quodsi etiam cognoscere vis, quid sit ventus et unde oriatur, scito nonnullos tradere quod aer motus ventorum nobis auras præbeat. Alii vero de fumea quasi quadam evaporatione ventum gigni dicunt, quibus habere te fidem volo. Nam aeris motio quietior est ac mollior, venti vero vehementior, majore vi atque impetu ruentis. Potest hoc ipsis ex motibus terræ cognosci : nihil enim aliud est terræmotus quam ventus subterraneus. Cum autem quatuor sint (ut ita loquar) universales venti, subsolanus quidem ac favonius non admodum vehementes sunt, aquilo vero et auster impetu ac vi maxima ruunt. Nam cum locis aquilonali australique polo subjectis, unde tam aquilo quam auster oriuntur, solis desit præsentia, necesse est ea minus incalescere, semperque tum frigoris copia tum humoris abundare. Quo fit ut propter frigiditatem exortis frequenter imbribus irrigataque plurimum terra copiosi fumeique vapores istic ascendant, de quibus aquilo et auster, venti longe vehementissimi gignuntur. E diverso cum in locis orientalibus 7 et occidentalibus perpetuo sol moveatur, magnum istic frigus oriri non patitur. Qua de causa nec frequentes ibi pluviæ sunt, nec evaporationes istæ fumo consimiles excitantur, cum ipsa etiam terra non admodum sit irrigua. Unde sequi animadvertis non acres impetuososve ventos inde provenire. Præterea venti quidam anniversarii, quos etesias appellant, iique boreales, diebus ab æstiva solis conversione viginti, sub canini sideris ortum exsistere solent. Nam cum id temporis nives colliquescant, auræ quædam frigidæ ac boreales efficiuntur. Quæ causa est ut tum venti, quos indicavimus, flare singulis annis incipiant. Atque hæc de his dicta sunto. Cæterum ventum illum quem thyellam Homerus appellat, Typhonem vocat Aristoteles (Latini turbinem), propterea quod flatus ipse crassus sit, quasique sono suo verberet id in quod incidit. Ejus venti causa est vapor quidam crassus, sursum e nubibus delatus, sive hoc terra fiat sive mari, qui quidem vapor in corpus aliquod solidum et obsistens illisus retro torquetur. Et quia per vim retro actus hic vapor cedere nequit, obsistente illico quod a tergo sequitur atque imminet, ideirco veluti fractus in transversum agitur. Ubi consimili modo exceptus a corpore quopiam solido rursum

dissipatur: fitque venti quædam inflexio et turbo, A ται καὶ χοῦν ἐπισύρεται καὶ λέμβους ἀναιπᾷ, ἃ ἔνι
sustollens in altum quidquid vel terra vel mari καὶ ἐν ἄλλοις τόποις καταῤῥηγνύμενα θαῦμα τοῖς
corripuit. Hinc fit ut ventum hunc etiam siphonem θεωμένοις ἐμποιοῦσι καὶ ἔκπληξιν. Ὁ δὲ ἐκνεφίας
appellent. Nam in orbem circa terram agitatur et ἄνεμος ὁμοίως σχεδὸν τῷ τυφῶνι· πλὴν ὁ τυφὼν
suum ad initium reflectit; quæ causa est quamob- ὁρᾶται διὰ τὸ παχυμερεστέραν οὐσίαν ἐκ τοῦ νέφους
rem ingenti vi lapides attrahat, et terrenum pulve- ἐφέλκεσθαι. Καὶ οὐδὲ ὑετὸς παύει αὐτὸν, εἰ μὴ μόνος ὁ βορρᾶς. Καὶ ταῦτα μὲν, ἀγαπητὲ, κατ' ἐπιτομὴν ἔσχεδίασται διὰ σὲ πολλὰ τῶν τοιούτων ἐφιέμενον.
rem rapiat et naviculas evertat. Eæ deinceps in
alia loca distractæ admirationem quamdam et stu-
porem in spectatoribus excitant. Ventus autem is-
quem Ecnephiam vocant, propemodum huic typhoni similis est, nisi quod typhonem etiam cernimus propter crassiorem ejus essentiam e nube detrahi ac protrudi, quam ne pluvia quidem dissipare potest, solo borea excepto. Hæc tua causa, dilecte fili, breviter exponere l buit, quando rerum hujusmodi cognitionem expeti abs te mirifice scio.

DIES SECUNDA.

ΗΜΕΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Altera die Deus ex aquis firmamentum condi- B Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ παρήγαγεν ἐκ τῶν ὑδάτων
cit, quod interstingueret aquas, præsertim secretis αὐτὸ τὸ στερέωμα, ὥστε διαχωρίζειν ἀναμέσον τοῦ
i lis quæ supra firmamentum exsistunt. Et qua- ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος καὶ ἀναμέσον
nam, obsecro, de causa Deus supra firmamentum τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος. Ὕδωρ ὁ
aquam collocavit? Propter ardentissimum solis Θεὸς ἐναπέθετο διὰ τὴν τοῦ ἡλίου θερμοτάτην φοράν
motum atque calorem. Nam nisi aqua istic esset τε καὶ ἔκκαυσιν· καὶ εἰ μὴ κεῖτο ὕδωρ ἐπινοτίζον,
reposita, æstus, instar vasis testacei media in flam- συνετρίβη ἂν ὑπὸ θέρμης ὡς ἄγγος ὀστράκινον μέσον
ma stantis et ab aqua destituti, omnia disperderet. φλογὸς ἱστάμενον καὶ ὕδωρ μὴ ἔχον. Καὶ κάτωθεν
Et infra firmamentum itidem aquæ variæ, flumina, διὰ τοῦτο ὕδατα πολλὰ, ποταμοί τε καὶ λίμναι καὶ
stagna, maria sunt, ut ne partes hæ terrestres pro- θάλασσαι, ὥστε μὴ καταφλεχθῆναι τουτὶ περίγειον
pter caloris immensitatem exurantur. Norat enim τῇ ὑπερβολῇ τοῦ θερμοῦ. Ἤδει γὰρ ὁ Θεὸς, ὥς φησιν
Deus, quemadmodum Basilius ait, quantum mundo ὁ μέγας Βασίλειος, ὅσον ἀφώρισε τῷ κόσμῳ χρόνον
temporis ad durationem ejus destinasset, et quan- εἰς διαμονὴν, καὶ πόσην χρὴ τῷ πυρὶ προαποθέσθαι
tum fomenti reponendum igni foret. Propterea δαπάνην. Καλῶς οὖν ἔλεγεν ὁ Δαβὶδ « Ὁ θεμελιώσας
præclare dictum est a Davide: «Qui terram in aquis τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων. » Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ὕδατα
fundavit[a].» Nam cum aquæ terram humectare non C τὴν γῆν ἐπινοτίζοντα φυλάττουσιν αὐτὴν ὥστε μὴ καταφρυγῆναι τῷ πυρὶ, ἀληθῶς ἂν εἴη ταῦτα τῇ γῇ θεμέλιον ὀχυρώτατον. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τὰ ὕδατα καθάπερ τι θεμέλιον ὑπανέχουσι τὴν γῆν, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀνδριάντων ἀρδηλότερον ἔδειξε, κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὕτωσί· « Ἡ γῆ, ἐὰν ἐπιλίπωσιν αὐτὴν αἱ πηγαὶ καὶ ἡ παρὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ποταμῶν ἐνσπειρομένη νοτὶς, καταφρυγεῖσα τελείως ἀπόλλυται. » Ἔσται μέντοι ὅτε καὶ πάντα καταφρυγήσεται τῷ πυρὶ, ὡς ὁ προφήτης Ἡσαΐας φησὶν ἐν οἷς πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν διαλέγεται » Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ, καὶ πάντας τοὺς ποταμούς σου ξηρανῶ. »
sustinere, Joannes Chrysostomus in libro De statuis
illustrius etiam ostendit, his verbis utens: «Terram
a fontibus suis desertam et ab humore, qui a mari
ac fluminibus ei velut inspergitur, necesse prorsus
est exarescere.» Et erit aliquando tempus, cum ab
igne cuncta exurentur, quemadmodum vates noster
Isaias inquit, cum universitatis hujusce Deo quasi
colloquens, «Qui ad abyssum ait, Deserta esto, cun-
ctique fluvii tui exarescant[b].»

Itaque Deus ex aquis firmamentum condidit, et D Παράγει οὖν ἐξ ὑδάτων τὸ στερέωμα ὁ Θεὸς, καὶ
ipsi quoque cœli nomen dedit: sed proprie cœlum λέσας αὐτὸ καταχρηστικῶς οὐρανόν. Κυρίως μὲν
vocatur illud quod prius est conditum, et quidem γὰρ οὐρανὸς ἐκεῖνος ὁ πρῶτος λαθὼν ἐξ οὐκ ὄντων
ex nihilo. Secunda vero significatione cœlum sa- τὴν σύστασιν· κατὰ δεύτερον δὲ λόγον καλεῖ οὐρανὸν ἡ Γραφὴ καὶ αὐτὸ τὸ στερέωμα τὸ ἐξ ὑδάτων, ὡς εἴπομεν, γεγονός. Ἐπίγνωθι οὖν ἐντεῦθεν ὅτι δύο παρέδωκεν οὐρανούς ἡ Γραφή. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἕνα διισχυρίζονται εἶναι οὐρανὸν, ἅτε τῆς Μωσαϊκῆς ἱστορίας παντάπασιν ὄντες ἀμύητοι· ὁ δὲ μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι τοσοῦτον ἀπέχομεν τῷ δευτέρῳ ἀπιστεῖν ὡς καὶ τρίτον ἐπιζητεῖν, οὗ τῆς θέας ὁ μακάριος Παῦλος ἠξίωτο. Καὶ αὐτὸν γὰρ τὸν ἀέρα καλεῖν εἴωθεν οὐρανὸν ἡ Γραφή· « Τὰ πετεινὰ » γάρ φησι « τοῦ οὐρανοῦ, » καὶ « Δώσει Κύριος ἀπὸ τῆς
cred literæ vocant etiam fundamentum hoc ex
aquis, ut dictum est, ortum. De quo jam intelligis
tradere Litteras sacras duos cœlos, tametsi cœlum
unicum esse statuant ethnici, prorsus scilicet histo-
riæ Mosaicæ rudes et imperiti. Quin magnus etiam
Basilius ille scripsit, tantum abesse ut secundum
hæc cœlum negemus, ut tertium præterea inquira-
mus, cujus inspectio beato Paulo contigit. Quippe
ipsum aera quoque Litteræ sacræ cœlum appellare
consueverunt, verbi gratia cum aiunt, « Volucres

[a] Psal. xxiii, 2. [b] Isa. xix, 5.

δρόσου του οὐρανοῦ. » Αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης (3) ἐν τῷ εἰκοστῷ αὐτοῦ κεφαλαίῳ παρίστησι, τρεῖς εἶναι λέγων οὐρανούς, αὐτίκα τὸν ἐξ οὐκ ὄντων ἐξ ἀρχῆς παραχθέντα, τὸν ἐξ ὑδάτων τε λαβόντα τὴν σύστασιν καὶ αὐτὸν τὸν ἀέρα. Καὶ δηλοῖ τοῦτο ἡ Γραφὴ λέγουσα « τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. » Πρόσεχε οὖν. Ὁ πρῶτος μὲν γὰρ οὐρανός, ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῖν ὑφηπλωμένος ἀήρ, δεύτερος αὐτὸ τὸ στερέωμα, καὶ τρίτος ὁ ἐξ οὐκ ὄντων κατ' ἀρχὰς γεγονώς, εἰς ὃν δὴ καὶ ὁ πάμμεγας ἡρπάγη Παῦλος. Εἰ δὲ καὶ πλείους οὐρανοὺς ὁ Δαβὶδ ὑπεμφαίνει λέγων « Αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, » μὴ θαύμαζε· ἡ γὰρ Ἑβραῖς γλῶττα πληθυντικῶς ἐκφέρειν εἴωθε τὰ ἑνικά, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησίν. Οὕτω μὲν οὖν νοήσεις καὶ ἔνθα λέγει « Τῷ καταδιελόντι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαιρέσεις· » μία γὰρ ἐκεῖσε διαίρεσις γέγονε, καὶ οὐ πολλαί. Καλεῖ δὲ τὸν δεύτερον οὐρανὸν στερέωμα ἡ Γραφὴ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ προτέρου οὐρανοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος· εἰκὸς γὰρ τὸν ἐκεῖνον λεπτομερέστερον σῶμα τυγχάνειν καὶ εἰλικρινέστερον. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Ἡσαΐας φησὶν « Ὁ στερεώσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καπνόν. » Ὡσαύτως καὶ τὸ ὕδωρ αὐτὸ ἀραιόν τε καὶ μαλακὸν πρὸς αὐτὸ συγκρινόμενον τὸ στερέωμα.

A cœli[4]; » item, « Largiatur tibi Dominus rorem cœli[7]. » Tradit hoc ipsum et Joannes Damascenus cap. 20, quod est *de cœlo*; quo quidem in capite cœlos esse tres ait, nimirum illud primo cœlum, quod rerum initio de nihilo conditum fuerit; deinde alterum ex aquis factum; tertio loco ipsum aera, de quo intelligendum sacras Literas loqui, cum cœli volucrum mentionem faciunt. 9 Itaque velim animadvertas cœlum primum esse hunc aera supra caput nostrum explicatum, secundum ab illo ipsum firmamentum, tertium id quod de nihilo principio conditum fuit, in quod etiam magnus ille Paulus est abreptus. Neque mirum tibi videatur Davidem videri plures etiam cœlos statuere, cum inquit: « Ipsi cœlorum cœli, Dominum celebrate[8]. » Nam Hebraica lingua voces etiam singulares numero multitudinis efferre consuevit, ut Chrysostomus ait. Sic et illud accipies quod Davides idem dixit: Qui fudit in mare divisit in sectiones[9]. » Nam sectio tantum una fuit, non plures. Et vocant firmamentum Litteræ sacræ cœlum secundum ad prioris cœli distinctionem, et ipsius etiam aquæ. Vero enim consentaneum est cœlum illud prius esse subtilius quoddam corpus ac purius. Patere videtur id de verbis Isaiæ dicentis: « Qui cœlum fumo consimile stabilivit[10]. » Sic et aquam ipsam raram mollemque cum condidisset Deus, ad firmamentum collatam, gelu ei circumdedit, ac humidam atque pluviam reddidit, ut terræ usibus aptam efficeret, quæ de rore plurimum utilitatis capit.

Ὁ μὲν οὖν Ἰώσηπος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἀρχαιολογίᾳ φησὶν ὅτι τὸ στερέωμα παραγαγὼν ὁ Θεὸς κρύσταλλον αὐτῷ παρέπηξε, νότιόν τι καὶ ὑετῶδες πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν δρόσων ὠφέλειαν ἀρμοδίως αὐτὸ τῇ γῇ ἐμηχανήσατο. Οὐκ ἔχει δὲ καὶ τὰ τῆς ἀληθείας, ὡς οἶμαι, κατὰ τὸν ἐκείνου σκοπόν. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι δρόσοι καὶ ὑετοὶ πάχναι τε καὶ χάλαζαι καὶ χιόνες ἐξ ἀναθυμιάσεως λέγονται τῶν περὶ γῆν ὑδάτων συνίστασθαι. Καὶ πρόσεχε τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ περὶ τούτων οὕτως ἐν τῇ Ἑξαημέρῳ αὐτοῦ διεξιόντι· « Καλὴ μὲν οὖν ἡ θάλασσά ἐστι, καὶ ὅτι τοῖς ἀερίοις ὕδασιν ἀρχή τίς ἐστι καὶ πηγή, θαλπομένη μὲν τῇ ἀκτῖνι τοῦ ἡλίου, ἀπετιθεμένη δὲ τὸ λεπτὸν τοῦ ὕδατος διὰ τῶν ἀτμῶν· ὅπερ ἑλκυσθὲν εἰς τὸν ἄνω τόπον, εἶτα καταψυχθὲν διὰ τὸ ὑψηλότερον γενέσθαι τῆς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνακλάσεως τῶν ἀκτίνων, καὶ ὁμοῦ τῆς ἐκ τοῦ νέφους σκιᾶς τὴν ψῦξιν ἐπιτεινούσης, ὑετὸς γίνεται καὶ πιαίνει τὴν γῆν. » Καὶ μάρτυς τῶν λεγομένων ὁ προφήτης Ἀμώς λέγων· « Κύριος ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων, ὁ ἀνάγων τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς. » Ὅτι δὲ τὸ λεπτότερόν τε καὶ ποτιμώτερον ἐκ τῆς θαλάττης ἀνάγεται τῇ τοῦ ἡλίου θερμότητι, οὐδεὶς ἂν ἀπιστήσειεν τοὺς ὑποκαιομένους λέβητας ἐννοήσας, οἳ πλήρεις ὄντες ὑγροῦ πολλάκις κενοὶ κατελείφθησαν, εἰς ἀτμὸν πάντως τοῦ ἑψομένου διακριθέντος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ ἴδοι τις

B

C

D

An non hæc ita se revera habent? rores certe ac imbres, pruinæ, grandines, nives de aquarum terrestrium exhalatione oriri tradantur. Atque hic mihi magni Basilii verbis attendito, qui de his hoc modo disserit eo libro quem de sex primorum ab ortu mundi dierum operibus composuit. Pulchrum, ait, quiddam est mare vel ea de causa, quod principium et fons est aeriarum aquarum. Quippe cum a radiis solis incalescit, per exhalationes aquam suam tenuissimam amittit; quæ superiora in loca delata frigoreque constricta, propterea quod in sublime attracta longius tum a terra tum solarium radiorum fractione absit, ipsa etiam nubis umbra frigus intendente fit pluvia, terramque fecundiorem reddit. Hoc vates Amosus verum esse testatur, cum inquit: « Dominus est qui et facit et immutat vicissim omnia; qui aquam marinam surgum attollit, et eam in terræ superficiem effundit[11]. » Jam partem illam maris subtiliorem magisque veluti potabilem per calorem solis ferri sursum incredibile nemini videri debet, qui lebetibus ignem subjici viderit. Etenim illi prius aqua repleti deinceps humore dilapso sæpe vacui relinquuntur, aqua cocta prorsus exhalante. Videmus et ipsam aquam marinam ab iis coqui qui tempestatibus jactantur; indeque fieri ut eorum usui paulo sit accommodatior: nam spongiis vapores ebullientes

[4] Psal. VIII, 9. [7] Gen. XXVII, 39. [8] Psal. CXLVIII, 4. [9] Psal. CXXXV, 13. [10] Isa. LI, 13. [11] Amos V, 8.

(3) *Αὐτὸ τοῦτο. . . . τοῦ οὐρανοῦ.* Suppletum ex codice Vallicellano.

excipiunt, quibus in aquæ potabilis penuria sitim restinguunt Quapropter recte dictum est a vate nostro : « Qui aquam marinam **10** sursum tollit et eam in terræ superficiem effundit. » Etenim per exhalationes ortas de locis inferioribus densatus aer guttas quasdam demittit, iisque terram fecundat ac pinguefacit. Itidem et sol, cum partibus australibus absolutis ad boreales se confert ac æstatem elicit, non solum aquas haurit et aridiora corpora nostra reddit, sed nonnunquam fluvios etiam minores exsiccat. Eadem ratione fit quod Nilum exundare tradunt non consueto fluminibus cæteris tempore, sed æstate media Ægyptum cooperire, quo tempore sol cœlestis cinguli partem aquilonalem permeat, et cæteris quidem fluviis calore suo molestus est, ab hoc autem longissime abest. Ipsa vaporum natura nihil est aliud quam attenuata scilicet aqua. Illi ergo cum attractione solis, ut dictum est, in sublime tolluntur et aer in le densatur, pluviæ, nives, grandines aliaque talia, de humoribus nimirum orta, delabuntur. Ac de his quidem in hunc modum hactenus.

Non dubito autem, dilecte fili, te posteaquam nunc a Mose conscripta tum de cœlo primo tum de altero, nimirum de firmamento et comprehensis inter hosce duos cœlos aquis, percurreris, omnino, quæ tua sedulitas est discendique studium, qui sublimius quiddam ex his elici possit indagaturum. Ea de causa tibi divinum hominem, Anastasium illum Sinaiten profero, qui cum ex Paulo [11] accepisset omnes res tam cœlestes quam terrestres sic factas esse ut Christi figuras et imagines quasdam repræsentent, pleraque prisco in fœdere perscripta sensu allegorico est interpretatus. Quamobrem audi quid de cœlis hisce duobus tradat. Superioris, inquit, cœli natura nobis incomprehensilis continere mihi figuram quamdam inaspectabilis illius et incomprehensilis divinitatis videtur, quemadmodum firmamentum inferius humanæ in Christo naturæ similitudinem habet, quam ille de locis inferis assumpsit ; cum interim aqua illa duorum cœlorum in medio comprehensa nobis animam ejus omnis plane labis expertem repræsentet, qua medium quasi quiddam est inter divinitatem et carnis crassitiem. Ecce enim, cœlum illud superius principio cœlum appellatum est, et quidem naturaliter, quemadmodum etiam Deus ille sermo ab initio Deus est. At firmamentum illud inferius et materiale non ab initio, sed post copulationem cum illo superiore cœli nomen accepit, quando et sacrosanctum illud Christi corpus propter deificationem et unionem Deus esse dicitur, non a natura propria. Testatur hoc et magnus ille Paulus, **11** cum sanctam Christi carnem velamentum appellat, quæ caro inferius assumpta est de Virginis sanguine, quemadmodum firmamentum factum est ex aquis inferis. Habes quod hac in parte tibi sentiendum est.

[11] I Cor. x, 6.

ἂν ὑπὸ τῶν ναυτιλλομένων ἐφόμενον κἀντεῦθεν τὴν χρείαν μετρίως παραμυθούμενον· τηνικαῦτα γὰρ σπόγγοις ὑποδεχόμενοι τοὺς ἀναγομένους ἐκεῖθεν ἀτμοὺς ἅλμα δίψης ἐν ταῖς ἀνάγκαις εὑρίσκουσι. Καλῶς οὖν ὁ προφήτης ἔλεγεν « Ὁ ἀνάγων τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς· » ὁ γὰρ ἀὴρ ταῖς κάτωθεν ἀναθυμιάσεσι καταπυκνούμενος σταγόνας ἀφίησι καὶ καταπιαίνει τὴν γῆν. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ ἥλιος ἡνίκα τὰ νότια παρεάσας ἐπὶ τὰ βόρεια μέρη τρέχει καὶ τὸ θέρος ἐργάζεται, ἀναλίσκει τὰ ὕδατα καὶ τὰ ἡμέτερα ξηραίνει σώματα. Καὶ μέντοι καὶ τοὺς ποταμοὺς μικροτέρους ἔστιν ἰδεῖν. Ταύτῳ μέντοι τῷ λόγῳ καὶ τὸν Νεῖλον αὐτὸν οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν τοῖς ἄλλοις φασὶ πλημμυρεῖν καιρὸν, ἀλλὰ μεσοῦντος τοῦ θέρους ἐπικλύζειν τὴν Αἴγυπτον, ὡς τοῦ γε ἡλίου τὴν βορειοτέραν τηνικαῦτα διαθέοντος ζώνην, καὶ τοῖς ἄλλοις μὲν ποταμοῖς ἐνοχλοῦντος, τούτου δὲ πλεῖστον ἀπέχοντος. Ἡ μέντοι τῶν ἀτμῶν φύσις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ λελεπτυσμένον ὕδωρ. Ἀναγομένων οὖν, ὡς εἴρηται, αὐτῶν τῇ τοῦ ἡλίου ὁλκῇ, κάντεῦθεν πυκνουμένου τοῦ ἀέρος, ὑετοὶ καταῤῥήγνυνται χιόνες τε καὶ χάλαζαι, καὶ ὅσα τῆς ὑργᾶς ὑπάρχει φύσεως ἔγγονα. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καθ' ἱστορίαν ἐπελθοῦσα ἡ σὴ φιλομάθεια τὰ παρὰ Μωσέως γραφέντα περί τε τοῦ πρώτου οὐρανοῦ περί τε τοῦ δευτέρου, στερεώματος δηλαδὴ, καὶ περὶ τῶν ἐναπειλημμένων ὑδάτων μέσων τῶν δύο τούτων οὐρανῶν, ἐκλαβέσθαι τὰ τοιαῦτα καὶ κατὰ ἀναγωγὴν ἐπιζητεῖ. Ταύτῃ τοι καὶ τὸν Σιναΐτην ἰδοὺ παράγω σοι θεῖον Ἀναστάσιον· ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἀκούσας τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος ὅτι πάντα εἰς Χριστὸν προετετύπωται, τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τούτου χάριν ἀλληγορικῶς τὰ πλείω τῆς Παλαιᾶς ἐξελάβετο. Καὶ ἄκουε τί φησι περὶ τῶν οὐρανῶν τέως αὐτῶν· « Ἡ τοῦ ἀνωτέρου οὐρανοῦ ἀκατάληπτος φύσις ἐμοὶ δοκεῖ τύπον ἐπέχειν τῆς ἀοράτου καὶ ἀκαταλήπτου λόγου θεότητος, τὸ δὲ στερέωμα τὸ κάτωθεν ἀνελθὸν τύπον ἐπέχειν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπότητος ἣν ἔλαβε κάτωθεν. Τὸ δὲ ὕδωρ τὸ μέσων τῶν δύο ἐμπεριληφθὲν εἰκόνα διαγράφει τῆς ἀχράντου αὐτοῦ ψυχῆς μεσιτευούσης θεότητι καὶ σαρκὸς παχύτητι. Ὅρα γὰρ ὅτι ὁ μὲν ἀνώτερος οὐρανὸς φύσει ἀπ' ἀρχῆς οὐρανὸς ἐκλήθη, καθὰ καὶ ὁ Θεὸς λόγος ἀπ' ἀρχῆς Θεὸς ἐστὶ, τὸ δὲ στερέωμα τὸ κάτωθεν καὶ ὑλικὸν οὐκ ἀπ' ἀρχῆς, μετὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν ἀνώτερον ἕνωσιν οὐρανὸς ἐκλήθη, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ σῶμα τῇ θεώσει καὶ τῇ ἑνώσει λέγεται Θεὸς, οὐ μὴν τῇ οἰκείᾳ φύσει. » Συμμαρτυρεῖ δὲ τοῦτο ὁ πάμμεγας Παῦλος, καταπέτασμα λέγων τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ σάρκα, ἥτις κάτωθεν καὶ ἐξ αἱμάτων συνεπάγη, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ στερέωμα ἐκ τῶν κάτω νοτίδων. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

ΗΜΕΡΑ ΤΡΙΤΗ.

Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ τὰ ὕδατα πάντα εἰς τὰς ἑαυτῶν συναγωγὰς συνήχθησαν κατὰ θείαν κέλευσιν, καὶ οὕτως ἐφάνη ἡ ξηρά. Τότε δὴ καὶ παντοίοις αὕτη φυτοῖς τε καὶ δένδρεσι παραδόξως ἐκαλλωπίζετο. Τῷ γὰρ θείῳ δυναμωθεῖσα βουλήματι, ὡς ὁ Νύσσης φησὶν, ἀθρόον ἀπεκύησεν ἅπαντα, οὐ χρόνου δεηθεῖσα πρὸς αὔξησιν τῶν ἐξ αὐτῆς ἀναδιδομένων, ἀλλ' ὁμοῦ τοῖς ἄνθεσι καὶ τοὺς καρποὺς ἐκβλαστήσασα θέαμά τι τερψίθυμον ἦν. Εἰ γὰρ ἀηδές τι πρᾶγμα καὶ παρεκτικὸν ὀδύνης ἡ ἄκανθα, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἡ γῆ καὶ ταύτην ἀνέδωκεν, ἀλλ' ἡνίκα μετὰ τὴν παράβασιν ἤκουσεν ὁ Ἀδὰμ « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι. » Ἵνα γὰρ τῷ πεπόνῳ τὴν λύπην παρακειμένην ἔχωμεν, κἀκ τούτου τὴν ἁμαρτίαν μνημονεύωμεν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, διὰ τοῦτο προσεφύη τῷ ῥόδῳ ἡ ἄκανθα. Πρόσεχε οὖν. Εἰ μὴ γὰρ ἤκουσεν ὁ Ἀδὰμ « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, » τάχα ἂν ἡ γῆ καὶ αὖθις φυτὰ παρεῖχέ σοι ἔγκαρπα μὴ δεόμενα χρόνου πρὸς αὔξησιν. Τότε μὲν γὰρ, πρὸ τῆς παραβάσεως δηλονότι, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἐν ἀκαριαίᾳ χρόνου ῥοπῇ ἀπὸ τῆς βλαστήσεως ἀρξαμένη ἡ γῆ, ἵνα φυλάξῃ τοὺς νόμους τοῦ κτίσαντος, πᾶσαν ἰδέαν αὐξήσεως διεξελθοῦσα, εὐθὺς πρὸς τὸ τέλειον ἤγαγε τὰ βλαστήματα. Καὶ λειμῶνες μὲν γὰρ ἦσαν βαθεῖς τῇ ἀφθονίᾳ τοῦ χόρτου, τῶν δὲ πεδίων τὰ εὔκαρπα βρίθοντα τυῖς ληΐοις εἰκόνα πελάγους κυμαίνοντος ἐν τῇ κινήσει τῶν ἀσταχύων ἀπέσωζε. Καὶ ταῦτα μὲν, ἡνίκα ἔλεγεν ὁ Θεὸς « Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου· » ὁπηνίκα δὲ προσετίθει « Καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, ἐπὶ τῆς γῆς, » τότε δὴ, τότε πᾶσαι μὲν λόχμαι κατεπυκνοῦντο, πάντα δὲ ἀνέτρεχε δένδρα, ἐλάται καὶ κέδροι, πεῦκαί τε καὶ κυπάρισσοι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, αἵ τε ῥοδωνιαὶ καὶ μυρσίναι καὶ δάφναι, πάντα ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ, οὐκ ὄντα πρότερον, εἰς τὸ εἶναι παρήχθη μετὰ τῆς οἰκείας ἑκάστου ἰδιότητος.

Μὴ θαύμαζε δὲ εἴπερ αἱ βοτάναι πᾶσαι οὐκ ἐδώδιμοι. Τὰ γὰρ μὴ χρησιμεύοντα τῷ ἀνθρώπῳ χρήσιμά ἐστι τοῖς δι' αὐτὸν γεγενημένοις ζώοις. Εἰ δὲ καὶ δηλητήρια πρόσεισιν αὐταῖς, οὐδὲ τοῦτο ξενίζεσθαι χρή. Πολλάκις γὰρ καὶ ταῦτα παθῶν ἰατήρια γίνονται· κεραννύμενα γὰρ ἑτέραις βοτάναις ἀλεξίκακα γίνεται καὶ ὑγείας παρεκτικά. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι τῶν δηλητηρίων οὐδὲν ἀργῶς οὐδὲ ἀχρήστως γεγενημένον ἐστὶν, εἰ καὶ τοὺς ἀχαρίστους ἡμᾶς κατὰ τοῦ πεποιηκότος παρασκευάζει φρονεῖν. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἢ τροφὴν παρέχει τινὶ τῶν ἀλόγων, ἢ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς παρὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης εἰς παραμυθίαν τινῶν ἀῤῥωστημάτων ἐξεύρηται. Τὸ μὲν γὰρ κώνειον οἱ ψᾶρες βόσκονται, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος τὴν ἐκ τοῦ δηλητηρίου βλάβην ἀπο-

[15] Gen. III, 17. [16] Gen. I, 11.

DIES TERTIA.

Die tertia coactæ sunt aquæ omnes vi mandati divini suas ad collectiones, eoque modo siccum apparuit; quod quidem mox admirabiliter omnis generis plantis et arboribus exornabatur. Quippe terra divinæ voluntatis efficacia corroborata, quemadmodum Nyssenus antistes scripsit, hæc omnia subito quasi peperit, non temporis egens intervallo ad incrementum eorum quæ de ipsa exorirentur : sed una cum floribus etiam fructus proferens, jucundum quoddam spectaculum præbebat. Quodsi quis dicat spinam esse rem minime pulchram atque etiam molestam, is sciat eam rerum initio e terra non provenisse, sed post mandati primum divini violationem, cum hæc Adamus audiret : « Infelicem tui labores terram experiantur, sentes atque carduos tibi procreet [15]. » Nimirum ut voluptati dolorem adjunctum habeamus, eaque re peccati nostri nobis subeat recordatio, sicut Basilius ait, ideirco spinæ rosis additæ sunt. Itaque velim mihi animadvertas, quod nisi Adamus audisset, « Infelicem tui labores terram experiantur, » fortasse deinceps quoque frugiferas nobis plantas produxisset, ad incrementum sui nullo temporis spatio indigentes. Nam ante lapsum, ut idem Basilius inquit, momento temporis a germinatione tellus, ut legibus opificis pareret, quavis augescendi specie absoluta, mox fructus maturos proferebat. Itaque prata copioso altoque gramine abundabant, et campi frugiferi segetibus onerati motis earum culmis imaginem fluctuantis pelagi referebant. Et hæc quidem orta sunt, cum diceret Deus : « Edat humus gramineas herbas [16]. » Verum posteaquam adjecit : « Et arbores fructiferas, quæ suo quæque in genere semen suum in terris habeant, » tum vero luci densabantur et quævis arbores oriebantur, abietes, cedri, pinus, cupressi, cetera. Præterea rosarum myrtorumque frutices, ac lauri uno temporis momento productæ sunt, suis quælibet cum proprietatibus, cum antea non exsisterent.

Nec mirum tibi videri debet non omnes herbas esculentas esse. Nam si quæ homini maxime non sunt usui, nihilominus aliis animantibus condita sunt, quæ propter hominem condita sunt. **12** Ne id quidem novum existimabis, esse illarum in numero quasdam venenatas. Etenim illa quoque sæpenumero certis morbis medentur; nam aliis cum herbis mistæ valetudinem nostram tuentur. In hanc sententiam Basilius scribit nullam herbam venenatam sine fructu quodam esse factam, utut nos ingrati eas intuentes impie de rerum opifice sentiamus. Partim namque brutis aliquibus alimentum præbent, partim nobis ipsis per artem medicam ad certorum morborum depulsionem atque remedium serviunt. Etenim cicuta propter peculiarem quamdam sui corporis constitutionem

sturni vescuntur, nec quidquam ab ejus herbæ veneno læduntur: quippe cum meatus cordi vicini perquam in eis arti sint, citius haustam eam concoquunt quam ejus frigiditas cæteroqui lethalis nocere possit. Itidem elleborus coturnicum cibus est, nihil ex eo detrimenti capientium propter peculiare ipsis temperamentum (4). Interdum usuvenit ut eædem herbæ nobis quoque sint usui; nam per mandragoram somnum medici conciliant, per succum e papaveris scapo inciso expressum dolores acres vehementesque sopiunt. Cicuta nonnullos insanas etiam appetitiones exstinxisse accepimus, et elleboro multos diuturnos morbos abegisse. Quo fit ut quod reprehendendum in creatore putabas, magis te cohortetur quo erga ipsum gratus sis.

A διδράσκοντες· λεπτοὺς γὰρ ἔχοντες τοὺς περὶ τὴν καρδίαν πόρους, φθάνουαιν ἐκπέψαι τὸ καταποθὲν πρὶν τὴν ἀπ' αὐτοῦ ψῦξιν τῶν καιρίων καθάψασθαι. Ἑλλέβορος δὲ ὀρτύγων ἐστὶ τροφή, ἰδιότητι κράσεως τὴν βλάβην ἀποφευγόντων. Ἔστι δὲ καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν καιρῷ ποτὲ καὶ ἡμῖν χρήσιμα· διὰ μὲν γὰρ τοῦ μανδραγόρου ὕπνον οἱ ἰατροὶ καταπάσσουσιν, ὀπίῳ δὲ τὰς σφοδρὰς ὀδύνας κατακοιμίζουσιν. Ἤδη δέ τινες τῷ κωνείῳ καὶ τὸ λυσσῶδες τῶν ὀρέξεων κατεμάραναν, καὶ τῷ ἑλλεβόρῳ πολλὰ τῶν χρονίων παθῶν ἐξεμόχλευσαν, ὥστε ὃ ἐνόμιζες ἔχειν κατὰ τοῦ κτίσαντος ἔγκλημα, τοῦτο εἰς προσθήκην εὐχαριστίας περιελήλυθεν.

Inter cæteras autem arbores quarum mentionem B fecimus, etiam vitæ prudentiæque tum ortam esse arborem Josephus ait, per quam quid bonum, quid malum esset, dignosceretur. Verum mali bonique cognitionem aliter Chrysostomus noster accipit, uti paulo post intelliges.

Ἐπὶ μέντοι τοῖς προειρημένοις φυτοῖς καὶ τὸ τῆς ζωῆς ὁ Ἰώσηπος καὶ τὸ τῆς φρονήσεως ἔφησεν ἀναδοθῆναι φυτὸν, ᾧ διαγιγνώσκειν τί τε τὸ ἀγαθὸν εἴη καὶ τί τὸ κακὸν, εἰ καὶ καθ' ἕτερον ἐκλαμβάνει σκοπὸν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, καθὰ δὴ μαθήσῃ μετὰ βραχύ (5).

Jam de proprietatibus ac discrimine arborum quam longa institui oratio possit? quo pacto quædam ab sole percoquantur, quædam intra cortices abditæ adolescant. Quarum tener fructus est, eæ foliorum tegmen quoddam crassum habent, ut ficus: quarum contra fructus solidior, iis leviora sunt folia, quod in nucibus est videre. Nimirum illi propter debilitatem suam subsidio majori egebant; his densius crassiusque tegumentum propter umbram noxium quoque fuisset. Folium vitis etiam sectum est, ut aeris injuriis obsistere racemus posset et per rimas illas solis radios largiter recipere.

Περὶ δὲ τῆς ἰδιότητος καὶ διαφορᾶς τῶν δένδρων, τί ἄν τις εἴποι πῶς τινὰ μὲν πέπτεται τῷ ἡλίῳ, τινὰ δὲ ἐν ἐλύτροις κεκαλυμμένα πληροῦται; Καὶ ὧν μὲν ἁπαλὸς ὁ καρπὸς, παχὺ τοῦ φύλλου τὸ σκεπαστήριον, ὡς ἐπὶ τῆς συκῆς, ὧν δὲ οἱ καρποὶ στεγανώτεροι, ἐλαφρὰ τῶν φύλλων ἡ προβολὴ, ὡς ἐπὶ τῆς καρύας, ὅτι ἐκεῖνα μὲν διὰ τὸ ἀσθενὲς πλείονος ἐδεῖτο τῆς βοηθείας, τούτοις δ' ἂν πρὸς βλάβην ἐγένετο παχυτέρα ἡ περιβολὴ ἐκ τῆς ἀπ' αὐτῶν σκιᾶς. Πῶς κατέσχισται τῆς ἀμπέλου τὸ φύλλον; Ἵνα καὶ πρὸς τὰς ἐκ τοῦ ἀέρος βλάβας ὁ βότρυς ἀντέχῃ καὶ τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου διὰ τῆς ἀραιότητος ὀτψιλῶς ὑποδέχηται.

Præterea merentur admirationem arbores non solum propter diversi, verum etiam ejusdem generis fructuum discrimina. Etenim alias in masculis, alias in feminis fructuum notas agnoscunt ii qui arborum serendarum periti sunt. In palmis certe alias mares, alias feminas esse tradunt. Et quod inauditum quiddam ac novum est, **13** amor in eis naturalis exsistit. Quippe submittit se mari femina, veluti libidine quadam incitata et complexum expetens: deinde quasi sentiens evenisse sibi fruitionem ejus quod expetebat, rursum ramos erigit ac priorem ad formam redit. Solent et cultores arborum ficos silvestres hortensibus adjungere, quo fructus earum inde dulcior reddatur: nam si quid in hortensibus est acerbitatis, id obscura quadam ratione ad silvestres velut ablegatur. Itidem ficos immaturos sive grossos alligantes frugiferis et hortensibus medentur, quo minus earum fructus delabantur atque pereant. Atque hæc fieri opifex hoc modo voluit, abhorrente quadam ratione ab hominum opinione, ut et nos aliquando nostris ab adversariis ad virtutis cultum excitemur. Nam videre est non paucos ex legis

Θαυμαστὰ δὲ δένδρα καὶ οὐ μόνον δι' ἣν ἔχουσι πρὸς τὰ ἑτερογενῆ τῶν καρπῶν διαφορὰν, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ δηλαδὴ τὰ ὁμογενῆ. Καὶ γὰρ ἄλλος μὲν χαρακτὴρ τοῦ καρποῦ τῶν ἀῤῥένων, ἄλλος δὲ τῶν θηλειῶν παρὰ τοῖς φυτουργοῖς διακέκριται. Καὶ αὐτοὺς γὰρ τοὺς φοίνικας εἰς ἄῤῥενας καὶ θηλείας διιστῶσι· καὶ τὸ παράδοξον, ἔρως φυσικὸς παρ' αὐτοῖς. Ὑποκύπτει γὰρ ἡ θήλεια τῷ ἄῤῥενι ὀργῶσα τρόπον τινὰ καὶ τῆς συμπλοκῆς ἐφιεμένη, καὶ οὕτως οἷον ἐν αἰσθήσει τῆς ἀπολαύσεως γεγονυῖα καὶ ἀνορθοῦται πάλιν τοὺς κλάδους καὶ πρὸς τὸ πρότερον ἀποκαθίσταται σχῆμα. Ἀλλ' οἱ τῶν τοιούτων θεραπευταὶ καὶ συκᾶς ἀγρίας ταῖς ἡμέροις παραφυτεύουσιν, ὡς ἐντεῦθεν τὸν καρπὸν αὐτῶν γλυκύτερον γίνεσθαι· εἴ τι καὶ γὰρ τοῖς ἡμέροις δριμύτερον πρόσεστι, πρὸς τὰς ἀγρίας ἀδήλως ἐκπέμπεται. Καὶ τοὺς ὄλυνθους δὲ πρεσδήσαντες τῶν εὐχάρπων καὶ ἡμέρων ὠμῶν τὴν ἀτονίαν ἰῶνται, ῥέοντα ἤδη καὶ σκεδαννύμενον τὸν καρπὸν τοῖς ὀλύνθοις ἐπέχοντες. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ ποιητὴς αὐτῶν οὕτω παραδόξως γίνεσθαι συγκεχώρηκεν, ὡς καὶ ἡμᾶς πολλάκις ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἡμῖν εὐτονίαν λαμβάνειν πρὸς αὐτήν γε τῶν ἀρετῶν τὴν

(4) Lucretius:
Præterea nobis veratrum est acre venenum;
At cavris adines et coturnicibus ....

(5) Ἐπὶ μέντοι .... μετὰ βραχύ. Ex V. Decrant in aliis.

ἐπίδειξιν· οὐκ ὀλίγοι γὰρ αὐτῶν ἐννόμως αἱροῦνται ζῆν, κἂν ἐν δόγμασι σφάλλωνται. Ἀλλὰ καὶ φοῖνιξ καρπὸν μὲν ἀποφέρων γλυκύν, ἐν ἁλμυροῖς δὲ τόποις ὡς τὰ πολλὰ εὑρισκόμενος, αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δυνάμεθα τὰ κατὰ γνώμην μὴ διαφθείρειν, κἂν ἐν τοῖς ἐναντίοις τισὶ συνδιάγωμεν.

Ὅρα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τὰ εὐώδη πάντα, ὅταν σκόροδα καὶ κρόμμυα τούτοις παραφυτεύηται, εὐωδέστερα γίνεται, διότι πᾶν εἴ τι δριμὺ καὶ δύσοσμον ἐν τούτοις ἐστὶν, ἐν τοῖς δριμυτέροις τῶν σπερμάτων φυσικῶς ἀποῤῥεῖ, καὶ γίνεται τὸ καταλειφθὲν εὐωδέστατον. Ἀλλὰ καὶ τὸ πήγανον ὑπὸ τῇ συκῇ φυτευόμενον δριμύτερον ἑαυτοῦ γίνεται· μετατίθεται γὰρ εἰς αὐτὸ τὸ ἐν τῇ συκῇ βαρύοσμον, κἀντεῦθεν βελτίω τὰ σῦκα γίνεται. Ἀλλὰ καὶ κρέη τινὰ παρὰ τῇ συκῇ κρεμαννύμενα εὔθρυπτα γίνεται. Τὸ γὰρ φυτὸν, ὡς εἴρηται, ἡ συκῆ ἁπάντων ἐστὶν ὀπωδέστατον. Θερμὸν πνεῦμα καὶ δριμὺ καὶ τμητικὴν ἀφίησι, καὶ τοῦτο θρύπτει καὶ πεπαίνει τὴν σάρκα τοῦ ὄρνιθος. Ὅθεν καὶ τῶν ταύρων ὁ χαλεπώτατος συκῇ προσδεθεὶς ἡσυχίαν ἄγει καὶ ψαύσεως ἀνέχεται, καὶ ὅλως ἀφίησι τὸν θυμὸν ὥσπερ ἀπομαραινόμενος. Τοῦτο γοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τοῖς κρέασι προσπίπτον διαιρεῖ τὴν σάρκα καὶ περιθρύπτει. Διὰ ταῦτα καὶ πρὸ τῆς γλυκείας συκῆς ἕτερα σῦκα λεγόμενα ὄλυνθοι τὴν ἄχρηστον ὑγρότητα τοῦ φυτοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἕλκοντα χρηστοτέραν ἀφίησι. Διὰ τοῦτό φησι καὶ ἡ Γραφὴ « Ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, » τουτέστιν, ἡ ψυχὴ διὰ καθάρσεως τὸ ἄχρηστον ἅπαν ὥσπερ ὄλυνθον ἐξήνεγκε καὶ ἀπωχέτευσεν. Διὸ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι τὸ ἐκκριθὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐν τῇ καθάρσει ὡς ὄλυνθος λέγεται, καὶ οὐκ ἐπιστρέφεται πρὸς τὸ ἀμείνω.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό σε παραδραμεῖν ἄξιον· λόγος γάρ τις ἐστὶ καὶ τὸ ἤλεκτρον ὀπὸν εἶναι φυτῶν εἰς λίθου φύσιν ἀποπηγνύμενον. Ἀλλὰ καὶ τὰ μὲν τῶν φυτῶν ἀειθαλῆ γέγονε, τὰ δὲ γυμνούμενα, καὶ τῶν ἀειθαλῶν τὰ μὲν φυλλοβόλα, τὰ δὲ ἀείφυλλα. Καὶ φυλλοβόλα μὲν ἐλαία καὶ πίτυς (λελῃθότως γὰρ ὑπαλλάσσει τὰ φύλλα, ὡς μηδέποτε δύκειν τῆς κόμης ἀπογυμνοῦσθαι), ἀείφυλλον δὲ ὁ φοῖνιξ, τὸ αὐτὸ φύλλον ἐκ τῆς πρώτης βλαστήσεως συμπαραμένον ἔχει εἰς τέλος. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μὴ θαύμαζε δὲ, ἀγαπητὲ, εἴπερ ἡ ἁγία Γραφὴ φησιν εἰς μίαν συναγωγὴν συναχθῆναι τὸ ὕδωρ, ποῦ δὲ εἰς συναγωγάς· καὶ τοῦτο γὰρ κἀκεῖνο γέγονε, καὶ οὐχ ἐναντιοῦται πρὸς ἄλληλα. Ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητός φησιν ὅτι καλῶς εἶπε καὶ συναγωγὴν καὶ συναγωγὰς ἐπὶ τῶν ὑδάτων· τὰ γὰρ πελάγη κατὰ τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν διῃρημένα δοκοῦσιν (ἄλλο γὰρ τὸ Ἰνδικὸν πέλαγος καὶ ἄλλο τὸ Ὑρκανικὸν), κάτωθεν δὲ συνήρμοσται διά τινων ὑπογείων πόρων. Ἔξωθεν δὲ τὸ μέγα πέλαγος ἐπίκειται, τουτέστιν ὁ Ὠκεανὸς, τὸ καὶ Ἀτλαντικὸν καλούμενον. Καλεῖται δὲ οὕτως διὰ τὸ ἐκεῖσε ὄρος τὸν Ἄτλαντα. Τοσοῦτον δὲ ὁ Ἄτλας οὗτος ὑψηλός ἐστιν

A quidem præscripto vitam agere, qui tamen in doctrina suos quosdam errores habeant. Quin et illa de qua diximus palma, cum dulcem fructum ferat ac nihilominus in amaro plerumque solo reperiatur, significare videtur posse nos animis incorruptos manere, quamvis inter eos degamus qui moribus a nobis dissideant.

Præterea disce, fili dilecte, quasvis res fragrantes, si ad eas in propinquo allium et cepæ serantur, magis etiam odoratas reddi. Nam quidquid in fragrantibus nimis acris aut gravis odoris est, naturali ratione quadam ad semina illa acriora quasi defluit, quodque reliquum est, fragrantissimum ac suavissimum efficitur. Etiam ruta sub ficu si seratur, seipsa fit acrior; nam quod gravis B est odoris in ficu, ad ipsam transfertur, qua ipsa causa fici meliores efficiuntur. Neque tantum hoc accidit in ruta, sed etiam certæ carnes ad ficum appensæ molliores delicatioresque redduntur. Nam ficus arbor, uti diximus, inter omnes alias succi plenissima est. Quamobrem halitum ex se calidum, acrem, secandi penetrandique vim habentem emittit; qui quidem avium quarumdam carnes mollit ac nonnihil coquit. Eadem ex causa fit quod etiam ferocissimi tauri ad ficum allegati quiescunt et tangi se patiuntur omnique prorsus iracundia remissa tantum non marcescunt. Igitur idem halitus iste in carnes incidens eas quasi dividit ac teneriores facit. Itidem ante fructus arboris hujus dulces ortæ ficus immaturæ, quas grossos C dicimus, inutilem ejus humorem attrahunt, relicto succo qui melior est. Propterea sacris in Litteris dicitur: « Ficus grossos suos extrusit [13], » hoc est, animus per purgationem sui quidquid est inutile tanquam grossum extrusit et extra se emisit.

Ne id quidem omitti a nobis debet. Aiunt electrum nihil aliud esse quam succum arborum in lapideam 14 quasi quamdam naturam durattum. Præterea nonnullæ sic conditæ sunt arbores ut semper floreant, nonnullæ foliis nudentur. Item ex iis quæ semper florent, quædam abjiciunt folia, quædam ea perpetuo retinent. Abjiciunt verbi gratia olea et pinus: nam tacite quasi ac latenter folia pro aliis alia sic consequuntur, ut nunquam comis suis denudari videantur. Palma vero perpetuis ornata foliis est, et quæ semel accepit, ad finem usque retinet. Ac de his quidem hactenus.

Nec vero mirum tibi videatur Litteras sacras nunc in unam collectionem aquæ esse coactam dicere, nunc in collectiones; nam cum utrumque D factum sit, nihil hæc inter se pugnant. Ac Theodoritus quidem ait recte aquarum et collectionem et collectiones dici; nam maria quod exteriorem superficiem attinet, a se invicem esse divisa videntur. Quippe aliud est Indicum mare, aliud Hyrcanicum, quæ tamen inferius per subterraneos quosdam meatus inter se conjunguntur. Extra hæc autem magnum illud mare situm est, quod Oceanum dicimus et Atlanticum pelagus; quod nomen est ei ab Atlante inditum, qui mons tantus

[13] Cant. II, 13.

sublimitatis est ut apud poetas cœli columna vocetur. Nemo verticem ejus vidit propterea quod illa nive tecta sit. Hæc Theodoriti est sententia. Magnus autem Basilius noster inquit recte dictum in collectionem unam. Nam ut aqua confluens ea loca non demergeret a quibus recipitur, nec semper quasi progrediendo aliaque post alia loca replendo tandem continuo tractu continentem universam inundaret, idcirco dixit Deus : « Cocant aquæ unam in collectionem [16], » hoc est, ab hac aqua nulla se segreget, sed quod modo colligitur in hac prima collectione persistat. Sic et Salomonicus ille concionator inquit : « Omnes torrentes in mare pergunt, neque tamen idcirco mare completur [17]. » Nam ipsam quoque fluxionem suam aquæ hoc ex mandato Dei consecutæ sunt, cum diceret : « Cocant aquæ. » Ab eadem lege principe profectum est quod intra limites suos mare circumscriptum manet. Adverte animum, mi fili : « Coactæ sunt, ait Moses, unam in collectionem aquæ, ac siccum apparuit [18]. » Quia enim terra cerni non poterat, et rudis ac informis erat, dum in ejus superficie fluitaret aqua, propterea suas in collectiones aqua coacta cerni tandem cœpit terra prius inaspectabilis. Quo quidem tempore mandato divino exornata est omnigenis stirpibus, uti supra indicabamus.

Quodsi etiam quæris, quamobrem ita particulatim terra suum ornamentum consecuta sit, non statim ab initio prorsus ab omnibus rebus instructa prodierit, equidem ejus tibi rei causam explicabo, vel potius non ego, sed Joannes Chrysostomus. Nam cum terra sit parens et altrix hominum, quando ex ea cuncti sunt orti et in eam redeunt, et quando ea quamvis fructum nobis largitur, no illi omnia tribuerentur, eaque de causa cultus quidam accederet tanquam vi facultateque sua tot bona nobis proferenti, idcirco Deus illam primum aqua tegit et inornatam rudemque condit ; deinde aquam in collectionem unam cogit, atque hoc tandem modo terram instruit.

Hoc etiam a nobis inquiri pretium operæ fuerit, ubinam aqua collecta fuerit, ut siccum deinceps conspiceretur, si quidem universa terræ superficies quemadmodum sacræ Litteræ tradunt, ab aquis occultabatur. De hoc Justinus ille philosophus ac testis Christi, magnusque Basilius dicunt mandato divino tum concavitates quasdam esse factas. Cujus rei testes sint insulæ, nullis certis descriptæ locis, quæ passim reperiuntur. Eæ concavitates intra se demissam aquam receperunt. Quod nisi factum fuisset, non dixisset Moses adapertum siccum apparuisse. Quin etiam (o insignem Dei curam de nobis ac providentiam !) hujusmodi concavitatibus insulas adjunxit. Cur id, quæso ? Ut tempestatibus jactati homines istic requiescerent, quoties longioribus itineribus sese dederunt.

ὡς καὶ κίονα τοῦ οὐρανοῦ παρὰ τοῖς ποιηταῖς λέγεσθαι · οὗ τὴν κεφαλὴν οὐδεὶς ἑώρακε διὰ τὸ χιόνι καλύπτεσθαι. Καὶ οὕτω μὲν ὁ διαληφθεὶς Θεοδώρητος, ὁ δὲ μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι καλῶς εἶπεν εἰς μίαν συναγωγήν. Ἵνα γὰρ μὴ τὸ ἐπιῤῥέον ὕδωρ τῶν δεχομένων αὐτὸ χωρίων ὑπερχέμενον μετεκβαίνοι ἂν, καὶ ἄλλα ἐξ ἄλλων πληροῦν πᾶσαν κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπικλύσῃ τὴν ἤπειρον, « Συναχθήτω τὰ ὕδατα » εἶπεν « εἰς συναγωγὴν μίαν, » τουτέστιν ἄλλη ἀπὸ ταύτης μὴ ἀπογευηθήτω, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συλλογῇ ἀπομεινάτω τὸ συναγόμενον. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής φησιν ὅτι πάντες οἱ χείμαῤῥοι πορεύονται εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἐμπιπλαμένη, ὑπειδὴ καὶ τὸ ῥεῖν τοῖς ὕδασι διὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα· « Συναχθήτω » γάρ φησι « τὰ ὕδατα. » Καὶ τὸ εἴσω δὲ τῶν ὅρων περιγεγράφθαι τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς πρώτης νομοθεσίας ἐστί. Πρόσεχε, ἀγαπητέ. Συνήχθη τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρά. » Ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ἦν ἡ γῆ καὶ ἀκατασκεύαστος ἅτε τοῦ ὕδατος ἐπιπολάζοντος αὐτῇ, διὰ τοῦτο τὸ ὕδωρ συνήχθη εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτοῦ, καὶ οὕτως ὁρατὴ γέγονεν ἡ ἀόρατος οὖσα τὸ πρότερον. Τότε δὴ, τότε καὶ φυτοῖς παντοίοις ἐκαλλωπίζετο θείῳ προστάγματι, ὡς ἄνωθεν εἴρηται.

Εἰ δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπιζητεῖς οὕτω κατὰ μέρος ἡ γῆ τὸν οἰκεῖον ἐδέχετο κόσμον καὶ οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἀπηρτισμένη παρῆγετο, ἐγώ σοι ἐρῶ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ γῆ μήτηρ ἡμῶν ἐστι καὶ τροφὸς, ἐπειδὴ πάντες ἐξ αὐτῆς γεγένηνται καὶ εἰς αὐτὴν αὖθις ἐπιστρέφουσιν, ἐπειδὴ πᾶσαν ἀπολαύειν ἡμῖν αὕτη χαρίζεται, ἵνα μὴ τὸ πᾶν αὐτῇ λογισθῇ κἀντεῦθεν σέβας αὐτῇ προσαχθῇ, δυνάμει δῆθεν οἰκείᾳ τοσούτων ἀγαθῶν ἡμῖν αἰτίᾳ γεγεννημένῃ, διὰ τοῦτο πρῶτα μὲν ἐπικαλύπτει ταύτην τῷ ὕδατι καὶ ἀκατάσκευον ποιεῖ, μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ὕδωρ εἰς μίαν ἐπισυνάγει συναγωγὴν, καὶ οὕτως ὀφθῆναι παρασκευάζει αὐτήν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ζητῆσαι ἄξιον, ποῦ συνήχθη τὸ ὕδωρ, ὡς ἐντεῦθεν ὀφθῆναι τὴν ξηράν, εἴγε τὸ πρόσωπον ἅπαν τῆς γῆς, ὥς φησιν ἡ Γραφὴ, τοῖς ὕδασιν ἐκαλύπτετο. Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Χριστοῦ ὁ μέγας τε Βασίλειός φασιν ὅτι κοιλότητες ἐγένοντο τηνικαῦτα κατὰ θείαν κέλευσιν (καὶ τοῦ λόγου μάρτυρες ἀπαράτρεπτοι αἱ κατὰ τόπους εὑρισκόμεναι νῆσοι), καὶ οὕτως αὖται τὸ ὕδωρ ὑποχαλασθὲν ἐδέξαντο. Εἰ μὴ γὰρ συνήχθη τὸ ὕδωρ ἐν ταῖς τοιαύταις κοιλότησιν, οὐκ ἂν ἀποκαλυφθῆναι ἔφθασεν ἡ ξηρά. Ἀλλὰ, κηδεμονίας Θεοῦ ! καὶ νήσους γὰρ ταῖς κοιλότησι προσεῖναι παρεσκεύασε. Τίνος ἕνεκεν; Ὥστε τοὺς ναυτιλλομένους ἐκεῖσε διαναπαύεσθαι, ἵνίκα καὶ μᾶλλον ὁδοιπορίαις μακραῖς, ἑαυτοὺς ἐκδιδόασι.

[16] Gen. I, 9. [17] Eccle. I, 7. [18] Gen. I, 2.

Μὴ θαύμαζε δὲ εἴγε ποτιμων ὄντων τῶν εἰς τὴν A θάλασσαν εἰσρεόντων ὑδάτων ἁλμυρὰ μόνη αὕτη καὶ ἄποτος δείκνυται. Διὰ γὰρ τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν παράκειμένην αὐτῇ καὶ οἱονεὶ παρακαίουσάν τε καὶ παραφρύγουσαν, καὶ τὴν ἁλμυρὰν αὐτῇ ἐμποιοῦσαν ποιότητα, ὥσπερ τι περίττωμα τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ ὑφίσταται. Ἔδει μὲν οὖν καὶ τὸ τῶν ποταμῶν ὕδωρ ἐξατμιζόμενον καὶ παραφλεγόμενον ἁλμυρὸν δείκνυσθαι· ἀλλ' ἡ διηνεκὴς κίνησις τοῦτο οὐ συγχωρεῖ. Ἐκείνη δὲ ἐν τόπῳ κοίλῳ περιλιμνάζουσα καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἑστῶσα, ἑτοιμοπαθής ἐστι τοῖς αἰτίοις τῆς ἁλμυρότητος. Τοῦτον μέντοι τὸν λόγον ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης λέγων· « Ὁ μὲν οὖν Ὠκεανὸς πότιμος ὢν καὶ γλυκύτατος ἐπιχορηγεῖ τὸ ὕδωρ τῇ θαλάσσῃ· χρονίζων δὲ ὅμως καὶ ἑστὼς ἀκίνητος πικρὸς γίνεται, τοῦ B ἡλίου ἀεὶ τὸ λεπτότερον ἀνιμωμένου καίπερ ἐκ τῶν σιφώνων, ὅθεν καὶ τὰ νέφη συνίστανται καὶ οἱ ὄμβροι γίνονται διὰ τῆς διηθήσεως γλυκαινομένου τοῦ ὕδατος. » Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης ἐν τῇ Ἑξαημέρῳ αὐτοῦ διέξεισι λέγων· « Ἦ δὲ θάλασσα γλυκεῖα ἦν κατ' ἀρχὰς καὶ νᾶμα πότιμον ἔχουσα· ὕστερον δὲ τῷ χρόνῳ καὶ τοῖς στοιχείοις τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην ἐδέξατο. » Ὁ γὰρ ἥλιος, ὡς εἴρηται, τῇ οἰκείᾳ θερμότητι ἐξατμίζων τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ γλυκύτερον ἕλκων καὶ κουφίζων πρὸς τὸν ἀέρα, κάτω τὸ ἁλμυρώτερον ἐᾷ καὶ βαρύτερον. Ὅτι δὲ παχύτερόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ τῶν ποταμίων ὑδάτων, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα παρίστησιν· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ποταμοῖς οὐ δύνανται C πλοῖα βαρὺν ἔχοντα φόρτον πλεῖν, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ ἐλαφρῶς ταῦτα βαστάζονται διὰ τὴν ὑποκειμένην παχύτητα.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοῦτο δέον εἰδέναι σε, ὅτι πάντα τὰ ὕδατα τά τε πηγαῖα καὶ φρεατιαῖα ἐκ τῆς θαλάττης ἔχουσι τὰς ἀρχάς. Ἡ γὰρ γειτνοῦσα τῇ θαλάσσῃ γῆ διάτρητός ἐστι καὶ ὑπόνομος, ὥσπερ τινὰς φλέβας ἔχουσα, δι' ὧν ἐκ τῆς θαλάσσης δεχομένη τὰ ὕδατα τὰς πηγὰς ἀναβίδωσι. Πρὸς οὖν τὴν ποιότητα τῆς γῆς καὶ τὸ τῶν πηγῶν ὕδωρ ἄνεισι. Κατὰ τοῦτο καὶ ὕδατα ὀξώδη ἢ ἐλαιώδη, τεφρώδη, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὰ πάντα γὰρ τῆς ποιότητος ἐκεῖθεν μετέχουσιν ἀφ' ἧς γῆς διέρχονταί τε καὶ ἀνέρχονται. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τὰ θερμὰ D ὕδατα διὰ πυριώδους γῆς διερχόμενα, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος, ἢ στενοχωρούμενα καὶ βίᾳ ῥηγνύμενα, τὴν ζέσιν ἐκεῖθεν ἐφέλκονται. Αἱ μέντοι μεγάλαι πηγαὶ διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἐν ὄρεσι γίνονται, ὅτι μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ ὄρους γίνεται κορυφῆς ἡ ἀπὸ τοῦ βάθους ὁλκὴ καὶ ἀναθυμίασις, καὶ μᾶλλον εἰ σομφώδης τύχῃ τὸ ὄρος εἶναι καὶ πρὸς τὴν ὁλκὴν ἐπιτήδειον. Εἶτα καταῤῥέον ἔνθεν κἀκεῖθεν τὸ ὕδωρ, καὶ ἔν τινι τόπῳ συῤῥεῦσαν, τὴν γῆν ἔκπιπτε ῥήγνυσι καὶ οὕτω μετὰ βίας ἐξέρχεται. Ἄννασος δὲ ἡ πηγή, ὅτι καὶ διηνεκὴς ἡ ἀπὸ τοῦ βάθους πυρὰ τοῦ ἡλίου ὁλκή. Καὶ μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ τὰ μέγιστα τῶν ὀρῶν, ὅ τε Καύκασος, ὁ Παρνασσός, ἡ Πυρήνη, καὶ ὅσα τοι ὔλα· μέγιστοι

Nec est quod miferis aquas quidem in mare fluentes dulces ac potabiles esse, ipsum autem mare tantum amarum nec ulli ad potum usui. Nam propter exhalationem illam fumosam, quæ in eo fit, quæque veluti spumeum efficit et accendit mare ac qualitatem ei amaram indit, tandem aqua salsa reliquiarum quasi quarumdam instar relinquitur. Et fluvialis quidem aqua nihilo secius salsa redderetur, cum et ipsa sentiat exhalationes ac uratur; verum id motus ipsius perpetuus haud concedit. At mare concavo in loco restagnans, et seorsum manens et insistens, facile salsuginis causas admittit. Hanc rationem nostram Joannes Damascenus confirmat, cum inquit: Oceanus cæteroqui potabilis ac dulcis mari aquam suppeditat. Verum cum ea diu jam nno insistat loco nec moveatur, amarescit, sole scilicet perpetuo quod subtilius est exhauriente, itemque siphonibus quasi quibusdam, unde nubes exsistunt et pluviæ gignuntur, aqua veluti percolatione quadam edulcata. » Eodem modo et Sinaites Anastasius in commentario suo de sex primorum dierum **16** operibus hanc rem explicat. « Mare, inquit, erat initio dulce, liquoremque potabilem continebat; sed deinceps a temporibus diuturnitate ac elementis ipsis eam mutationem accepit, quam modo experimur. » Nam sol calore suo maris exhalationes quasdam efficiens, ac partem ejus dulciorem attrahens et in aera tollens, quod gravissimum est atque salsius, inferne reliquit, et crassiorem maris aquam esse quam sint aquæ fluviatiles, ipsa res docet. Nam in fluminibus admodum onerata navigia vehi nequeunt, cum ea mare leviter admodum gestet ob crassitiem videlicet suam.

Præter hæc illud etiam tibi sciendum est, omnes aquas, sive fontanas sive puteales, e mari suam originem habere. Nam vicina mari terra foraminosa est, multisque cuniculis abundat, qui sunt ei venarum instar, per quas e mari receptis aquis fontium scaturigines emittit. Quare pro qualitate soli etiam fontium aqua comparata est. Quo fit ut aquæ quædam aceti, quædam olei, quædam cinereum saporem aliosque tales referant. Nam ejus soli qualitatem accipiunt quod permeant et de quo ebulliunt. Sic aquæ calidæ, quemadmodum Basilius ille magnus ait, vel igneum quoddam solum penetrantes, vel in artum pressæ vique collisæ, fervorem illum accipiunt. Eadem de causa magni fontes plerumque in montibus oriuntur, quod ad ipsius etiam montis verticem attractio quædam et exhalatio de partibus imis fiat præsertim, si mons cavernosus forte sit et ad hanc attractionem idoneus. Deinde hac et illac demanans aqua, et quodam in loco confluens, terram istic perrumpit ac vi exit. Et perennes sunt hi fontes, quia perpetuo fit ab imo solis attractio. Verum hoc esse montes longe maximi testantur, nimirum Caucasus, Parnassus, Pyrene, cæteri; nam ex eis amnes amplissimi promanant, de magnis orti fontibus. E quid

hac de re prolixius disserri opus est? Omnis amnium fluxionis, omnis reciprocationis, aliarumque rerum in fluviis quæ motus et causas naturales habent, sol auctor est, a Deo efficacitatem hanc omnigenam consecutus. Ille naturali quadam vi facultateque sua et caloris abundantia humores imos commovere potest. Quo fit ut verno æstivoque tempore propius ad nos accedens succum in arboribus sursum trahat, easque frugiferas reddat. Ejus est æstas, autumnus, hiems.

Nili incrementa per æstatem fiunt. Quippe tum nubes omnes a ventis ad torridam usque zonam abiguntur, ubi vehemente copiosaque pluvia delapsa turgescit Nilus, nec se pro flumine haberi vult amplius. Nam ripas suas egreditur, et Ægyptum exundatione quasi marina quadam operit. Et dulcis ille quidem est, tanquam a pluviis ortus, **17** sed tepidus, uti cujus ab æstu sit principium. Eadem de causa reliquorum amnium de more nullas auras præbet. Nam cum nubes, ut antea diximus, a ventis diuturnis abigantur, vapor omnis residuus ab eorum locorum æstu consumitur; quæ ratio est quamobrem auræ a Nilo nullæ provenient. Quodsi de quorumdam opinione liquescentibus a nivibus augesceret, haud dubie largas eæ regiones auras ex Nilo haberent. Atque hoc Nili prodigium a nobis commemoratum, sicut Anastasius ille noster ait, fieri vult Deus, ut priscæ mundi hujus creationi fides habeatur. Quis enim Nilum cernens Ægyptum inundantem ac rursus intra pristinas ripas suas redeuntem, non etiam de illo die certus sit, quo coacta in collectionem unam aqua siccum apparuit?

Quin etiam in finitimis Ægypto locis, nimirum aquis inaccessis, quæ sunt in Pentapoli barbarica, lapidum natura sursum tendens ac natans illos coarguit homines, qui non credunt Deum terram hanc ingenti pondere gravem super aquarum naturam veluti suspendisse. Itidem in montibus qui Lycii dicuntur, aqua et ignis simul conjuncta non dividendam in Christo duarum naturarum unionem, divinæ, inquam, et humanæ, nobis ostendunt. Quo pacto quis opificem ob hæc ex dignitate celebrare possit? Nam cum varii sint morbi qui nobis accidunt, etiam multiplices aquæ calidæ de terra scaturiunt, quæ iisdem medentur. Quippe nonnulke ipsarum nervos laxant, nonnullæ constringunt et laxatos vicissim tendunt; aliæ vim pituitæ, aliæ bili nigræ contrariam habent; aliæ denique præstant usum alium, idque de mandato ipsius earum auctoris, utut erga eum optime de nobis merentem ingrati nos simus.

Et quo quidem pacto aquæ calidæ de locis subterraneis emanant, superius est indicatum. Fuerit autem operæ pretium hoc loco narrationis nostræ verba quædam inseri, quæ Patricius Prusensis

(6) Ms. Fontebr. ἐπειδὴ γὰρ πολυειδῆ τυγχάνει τὰ ἐμπίπτοντα ἡμῖν νοσήματα, πολυειδῆ καὶ τὰ ἐκ

ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πλησιοχώροις αὐτοῖς τῆς ἐν Πενταπόλει τῇ βαρβαρικῇ ἀβύτοις ὕδασιν ἡ τῶν λίθων φύσις ἀνωφερὴς ἐπιφερομένη αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἐλέγχει τοὺς μὴ πιστεύοντας ὅτι ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὑπὲρ φύσιν ὁ Θεὸς τὴν βαρεῖαν ταύτην γῆν ἀπηώρησεν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις Αυκίοις ὄρεσι τὸ ὕδωρ καὶ τὸ πῦρ ὁμοῦ συνιόντα τὴν ἀδιαίρετον ἐπὶ Χριστοῦ τῶν δύο φύσεων ἕνωσιν, τῆς θεότητός φημι καὶ ἀνθρωπότητος, ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσιν. Ἀλλὰ πῶς ἐπὶ τούτοις τὸν ποιητὴν εἰκότως ἄν τις ὑμνήσειεν; Ἐπειδὴ γὰρ πολυειδῆ τυγχάνει τὰ ἐμπίπτοντα ἡμῖν νοσήματα, πολυειδῆ καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενα θερμὰ ὕδατα. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν χαυνοῖ τὰ τεταμένα τῶν νεύρων, τὰ δὲ σφίγγει καὶ τανοῖ τὰ λελυμένα· καὶ τὰ μὲν φλέγματι πολέμια, τὰ δὲ μελαίνῃ χολῇ· καὶ ἄλλα πάλιν ἄλλην χρείαν παρέχουσι τῇ κελεύσει τοῦ παραγαγόντος αὐτὰ, κἂν ἡμεῖς ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην φαινώμεθα.

Καὶ ὅπως μὲν, ἀγαπητὲ, καὶ ποίῳ τρόπῳ θερμὰ κάτωθεν ἀνέρχονται ὕδατα, εἴρηται ἄνωθεν, ἀναγκαῖον δὲ συμπαρειλῆφθαι τῷ λόγῳ ὅπερ Πατρίκιός τις ἐπίσκοπος Προύσης (6) εὕρηται λέγων περὶ τῶν

(6) Ms. Fontebr. ἐπειδὴ γὰρ πολυειδῆ τυγχάνει τὰ ἐμπίπτοντα ἡμῖν νοσήματα, πολυειδῆ καὶ τὰ ἐκ τῆς γῆς· Προύσης ἀπὸ λόγου τοῦ ἁγίου Πιονίου περὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων διείξεισι. Quis vero fuerit

θερμῶν ὑδάτων· πῦρ γὰρ καὶ ὕδωρ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι λέγει, ὡσαύτως καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς πῦρ καὶ ὕδωρ, ἀφ' ὧν ὥσπερ σίφωνες ἀναπέμπονται πρὸς ἡμετέραν ζωὴν αἱ πηγαί. Ὁ μέντοι Δαμασκηνὸς Ἰωάννης περὶ τοῦ Ὠκεανοῦ φησιν ὅτι τὴν γῆν ἅπασαν οἷά τις κυκλοῖ ποταμός· περὶ οὗ εἰρηκέναι μοι δοκεῖ ἡ Γραφή, ὅτι ποταμὸς ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ παραδεισου πότιμον καὶ γλυκὺ ὕδωρ ἔχων. Οὗτος εἰς τέσσαρας ἀρχάς, τουτέστιν εἰς τέσσαρας ποταμοὺς διαιρεῖται. Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιζητεῖς δι' ἣν τὰ προσγενόμενα ἡμῖν ὄμβριμαῖα ὕδατα κατὰ τοσοῦτον σήπεται, καὶ ταῦτα τοῦ ἡλίου διηθοῦντος τὸ λεπτότατον καὶ ἀνάγοντος, ἰδοὺ καὶ ταύτην σοι προστίθεμεν. Πολυμιγεστάτη τῶν ὑδάτων τούτων ἡ φύσις ἐστίν· ἐκ πάντων γὰρ τῶν ὑγρῶν ἀνάγει ὁ ἥλιος. Ἡ τοίνυν ἀνωμαλία εὐκίνητος, καὶ πρός τινα φθορὰν θᾶττον ὁρᾷ. Ἔστι γε μὴν τὸ βαρύτατον τοῦ ἀναχθέντος αὖθις κατάγεται, ἐπεὶ τὸ βαρὺ πρὸς τὸ κάτωντες εἰώθε φέρεσθαι· τὸ δὲ λεπτότατον τῆς ἀνυθυμιάσεως πνεύματος φύσις ἐγένετο. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

A antistes (ex oratione sancti viri Pionii sumpta) de calidis aquis recenset. Ait is ignem et aquam in cœlo esse. Consimiliter et sub terra tam ignem quam aquam abditam esse, de quibus fontes quasi siphones quidam ad usum vitæ nostræ scaturiant. Joannes vero Damascenus Oceanum innuit fluminis cujusdam instar terram universam circumdare; de quo mihi etiam Litteræ sacræ loqui videntur [19], cum amnem de paradiso exire tradunt, qui aquam dulcem ac potabilem habeat, eumque deinde quatuor in principia, hoc est quatuor fluvios dividi. Quodsi etiam scire cupis quam ob causam aquæ pluviæ, posteaquam ad nos delapsæ sunt, tantopere corrumpantur ac putrescant, sole quod in ea subtilissimum est percolante ac sursum attrahente, B libenter eam quoque tibi subjicienus. Est harum natura inter aquas cæteras maxime mista. Quippe sol ex quibusvis rebus humidis aliquid sursum attrahit. Hæc igitur inæqualitas mobilis admodum est et ad corruptionem celeriter spectat. Præterea subvectorum a sole in aera humorum pars gravissima crassissimaque rursus deorsum fertur, cum ita comparatæ sint res graves ut deorsum ferri soleant: **18** interim pars exhalationum tenuissima ventorum in naturam convertitur. Ac de his quidem hactenus dictum esto.

ΗΜΕΡΑ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τοὺς φωστῆρας ποιήσας ἐν αὐτῷ τῷ στερεώματι ἔθετο. Φωστῆρας δὲ ἀκούων μηδὲν ἕτερον ἢ φωτοδόχα τούτους ἀγγεῖα εἶναι νόμιζε. Τὸ γὰρ φῶς ἐκεῖνο τὸ κατά γε τὴν πρώτην ἡμέραν παραχθὲν λαβὼν ὁ Θεὸς, καὶ διανείμας αὐτὸ τοῖς φωστῆρσι πᾶσιν, εἰ καὶ τῷ χρυσορρήμονι Ἰωάννῃ τὰ περὶ τούτων οὐχ οὕτω δοκεῖ, καθάπερ C λύχνοις ἐνέθηκεν ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν τῷ εἰς τὴν Ἑξαήμερον πέμπτῳ λόγῳ αὐτοῦ τοιαῖσδε περὶ τούτου κέχρηται συλλαβαῖς· « Εἶδες σοφίαν τοῦ Δημιουργοῦ. Εἶπε μόνον, καὶ παρήχθη τὸ στοιχεῖον τοῦτο τὸ θαυμαστὸν, ὁ ἥλιος λέγω. Τοῦτον γὰρ καλεῖ φωστῆρα μέγαν, καὶ φησὶν αὐτὸν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας γεγενῆσθαι· οὗτος γὰρ φαιδροτέραν τὴν ἡμέραν ἀπεργάζεται. Διὰ τοῦτο καὶ τῇ τετάρτῃ αὐτὸν ἐδημιούργησεν, ἵνα μὴ νομίσῃς τοῦτον συνιστᾷν τὴν ἡμέραν. Ἐγένοντο μὲν γὰρ τρεῖς ἡμέραι, αἱ πρὸ τῆς τούτου δημιουργίας, ἐβουλήθη δὲ ὁ Δεσπότης καὶ διὰ τούτου φαιδρότερον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐργάσασθαι. » Πρόσεχε, ἀγαπητέ. Δοκεῖ γὰρ ἐνταῦθα ὁ θειότατος Ἰωάννης ἄλλο λέγειν εἶναι φῶς τὸ κατὰ τὴν πρώτην D ἡμέραν παραχθὲν, καὶ ἕτερον τὸ κατὰ τὴν τετάρτην, πολλῷ τοῦ προτέρου λαμπρότερον. Ἀλλ' ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ φωστήρων ἕκτῳ λόγῳ αὐτοῦ, ἵνα μὴ λέγω τοὺς ἄλλους ὁσίους Πατέρας, σαφέστερον τὸν περὶ τούτου λόγον ποιεῖ, καί φησιν· « Εἰ καὶ προελήφθη τοῦ φωτὸς ἡ γένεσις, πῶς ὁ ἥλιος πάλιν εἰς φαῦσιν λέγεται γεγονέναι; Τότε μὲν οὖν αὐτὴ τοῦ φωτὸς ἡ φύσις παρήχθη, νῦν δὲ τὸ ἡλιακὸν

DIES QUARTA.

Die quarta Deus luminaria creata firmamento inseruit. Cum autem appellari audis luminaria, nihil aliud cogitabis quam esse illa quasi vasa quædam et receptacula lucis. Etenim sumpto Deus illo lumine quod die primo condiderat, et in omnia luminaria distributo, quanquam aliud hac in parte Chrysostomo placet, quasi quasdam in lucernas id collocavit, ut terram sua luce collustrarent Chrysostomus autem, vir haud dubie divinus, in oratione de sex dierum operibus quinta, sic ad verbum hac de re disserit: Vides sapientiam Opificis; saltem verbum elocutus est, et admirandum hoc elementum, videlicet sol, in ortum productus fuit. Nam illum Moses luminare magnum appellat, et ad diei moderationem factum ait. Quippe diem is pulchriorem et jucundiorem nobis efficit. Quæ ipsa causa est quamobrem Deus eum die quarto condiderit, ne scilicet existimares solem dici auctorem esse. Toti nimirum dies tres creationem solis antecesserunt. Ideo putabis voluisse Deum per hoc elementum diei lucem aliquanto jucundiorem nobis reddere. Quibus in verbis animadvertere te volo videri Joannem hunc nostrum aliam dicere lucem, quæ die primo fuerit condita, et aliam quæ die quarto longe priori splendidiorem. Basilius autem magnus, in oratione sexta de luminaribus, ne reliquos sanctissimos Patres commemorem, dilucidius hac de re verbis hisce disserit: Si jam ante lucis ortus præcesserat, quo pacto fit ut sol rursum dicatur ad lucendum factus esse? Nimirum

[19] Gen. II, 10.

quave ætate floruerit Patricius ille Prusaensis episcopus, S. Pionii celeberrimi martyris encomiastes, nemo me hactenus docuit.

primo quidem die lucis ipsa natura fuit condita. A τοῦτο σῶμα ὄχημα εἶναι τῷ πρωτογόνῳ ἐκείνῳ φωτὶ
nunc vero solare corpus instruitur, ut illius primi- παρεσκεύασται. Ὡς γὰρ ἄλλο τὸ πῦρ καὶ ἄλλο ὁ
geniæ lucis vehiculum sit. Quemadmodum enim λύχνος, τὸ μὲν τὴν τοῦ φωτίζειν δύναμιν ἔχον, τὸ
aliud quiddam est ignis et aliud lucerna, quorum δὲ παρεμφαίνειν τοῖς δεομένοις πεποιημένον, οὕτω
ille quidem lucendi vim habet, hæc vero facta est καὶ τῷ κ. θαρωτάτῳ ἐκείνῳ καὶ εἰλικρινεῖ καὶ ἀΰλῳ
ut lucem nobis adhibeat, si forte quid agendum φωτὶ ὄχημα νῦν οἱ φωστῆρες κατεσκευάσθησαν. »
sit, sic jam (quarto scilicet die) luminaria paran- Ἀλλὰ καὶ παρακατιὼν οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξεισι·
tur, quæ ignis illius purissimi et ab omni crassa « Καὶ ἔστω ὁ ἥλιος εἰς ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας. Πῶς
materie secreti vehiculum sint. Idem Basilius non οὖν ἔχει, » φησιν, « τὴν ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας ὁ
multo post in hanc sententiam loquitur: «Impe- ἥλιος; Ὅτι τὸ φῶς ἐν ἑαυτῷ περιφέρων, ἐπειδάν
rium, ait Moses, diei penes solem esto.[19] » **19** Et ποτε τὸν ὁρίζοντα ὑπεράρῃ, ἡμέραν παρέχει διαλύσας τὸ σκότος, ὥστε οὐκ ἄν τις ἁμάρτῃ ἡμέραν
quonam pacto imperium diei sol habet? Quia lucem ὁρισάμενος εἶναι τὸν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πεφωτισμένον
in seipso circumferens, quamprimum finitorem cir- ἀέρα. » Σαφῶς μὲν οὖν ἐνταῦθα ὁ μέγας ἔδειξεν
culum transiit, diem nobis præbet dissipatis tene- ὅτι φωτοδόχα μόνον ἀγγεῖα, μὴ μέντοι γε δὴ καὶ
bris. Neque magnopere aberravit qui esse diem B φῶς κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν. Παρήχθησάν δὲ
definiet a sole collustratum aera. Quibus in verbis πάντως ἐπὶ τὸ δέξασθαι τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ πρῶτον,
eximius hic vir sat clare ostendit vasa quædam καὶ φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο δὲ πεποίηκεν ὁ Θεὸς,
quasique receptacula lucis, non lucem die quarto ἵνα καταμερισθὲν, ὡς φησι Θεοδώρητος, εἰς δέ γε
esse conditam. Et condita sunt omnino illa, quo καὶ τοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους φωστῆρας· τὸ πρωlucem illam primam reciperent ac in terra lucerent. Hoc autem ita fecit Deus, quemadmodum Theodoretus tradit, ut lux illa primigenia divisa in exigua pariter ac magna luminaria splendorem animantum oculis respondentem emitteret. Nam absque hoc fuisset, animalia oculis prædita ferre splendorem lucis immoderatum non potuissent. Idem magnus etiam Basilius his verbis confirmat: Pulchrum sane quiddam est ipse sol, hoc est discus ille corporis solaris, in quo veluti lucerna quadam primigenia lux est collocata: verum non minus pulchritudinis atque bonitatis in eo situm est, C quod usque adeo sit moderatus atque conveniens. Nam neque propter subtilitatem omnia penetrat et exurit ipsus ignis, neque propter densitatem ad nos minus efficacem transmittit vim suam.

τόγονον ἐκεῖνο φῶς αἴγλην ἐκπέμπῃ ταῖς τῶν ζώων ὄψεσι σύμμετρον. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὀφθαλμοὺς ἔχοντα τὰ ζῶα τὴν ὑπερβολὴν τοῦ φωτὸς ἤνεγκεν. Ἐπιβεβαιοῖ ταῦτα καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγων· « Καλὸς μὲν ὁ ἥλιος, τουτέστιν ὁ δίσκος ὁ ἡλιακὸς, ἐν ᾧ ὥσπερ λύχνῳ τινὶ τὸ πρωτόγονον ἐκεῖνο ἐναπετέθη φῶς, καλὸς δὲ καὶ διὰ τὴν συμμετρίαν αὐτοῦ· οὔτε γὰρ διὰ τὴν ἐκείνου λεπτότητα τὸ πῦρ παρεξέρχεται καὶ καταφλέγει πάντα, οὔτε διὰ τὴν αὐτοῦ παχύτητα πρὸς ἡμᾶς ἀμβλυτέραν τὴν αὐτοῦ παραπέμπει ἐνέργειαν. »

Cæterum ante diem quartam, hoc est priusquam ipsi siderum disci crearentur, quemadmodum Justinus ille philosophus et Christi testis ait, consentiente cum hoc reliquorum Patrum cœtu, lux universa passim per aera diffusa nec motu quodam æquabili ferebatur nec diei metas definiebat: sed quamprimum collecta fuisset, succedendi sibi potestatem nocti faciebat. Sic enim Litteræ sacræ loquuntur: «Facto vespere ac mane dies unus exstitit[20].» Deinde vero cum disco solari compacta cursum diei destinatum accurate per ipsum solis corpus absolvit. Itaque jam sol oriens diem efficit, sub terram vero semet abdens fit causa noctis. Etenim aliud nihil est nox quam umbra terræ, nimirum sole sub terram occultato iterque suum urgente. Et caligo istæc appellationem noctis accepit ex eo quod hominem dormientem pungat (νὺξ enim est a νύττειν), tantumque non his ad ipsum verbis utatur: «Scire debes, homo, te mortalem somno servire.» Ac hujusmodi quamdam stimulationem esse nocem, ipse Davides etiam verbis his indicavit: «Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris pungimini[21].» Sic et lucem, tanquam rem letam atque gratam, ἡμέραν dicimus a D

Πρὸ μέντοι τῆς τετάρτης ἡμέρας, ἤγουν πρὸ τοῦ δημιουργηθῆναι τοὺς δίσκους, καθά φησιν Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Χριστοῦ, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν Πατέρων κατάλογος, ὅλον διόλου τῷ ἀέρι περιεχόμενον οὔτε κίνησιν ὁμαλὴν διέτρεχεν, οὔτε τῆς ἡμέρας τὰ μέτρα διώριζεν, ἀλλὰ συστελλόμενον πάροδον ἐδίδου τῇ νυκτί. « Καὶ ἐγένετο, » γάρ φησιν, « ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία. » Τῷ δίσκῳ δὲ τῷ ἡλιακῷ συναιρεθὲν ὕστερον ἀμέμπτως τὸν δρόμον τῆς ἡμέρας ὡρῶν διὰ τοῦ σώματος ἐπιτελεῖ, κἀντεῦθεν ἀνατέλλων ὁ ἥλιος ἡμέραν ποιεῖ, δύνων δὲ ὑπὸ γῆν νυκτὸς αἴτιος γίνεται. Ἡ γὰρ νὺξ αὕτη οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ σκίασμα γῆς τοῦ ἡλίου τὴν γῆν ὑποτρέχοντος. Ὀνομάσθη δὲ νὺξ τοῦτο τὸ σκότος, ἐπειδὴ καθεύδοντα νύττει τὸν ἄνθρωπον καὶ οὕτω λέγει μονονουχὶ πρὸς αὐτὸν « Μάθε, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι θνητὸς ὢν ὕπνῳ δουλεύεις. » Ὅτι δὲ κατάνυγή ἐστιν ἡ νὺξ, καὶ ὁ προφήτης ἐδήλωσε Δαβὶδ οὕτως εἰπών « Ἃ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε. » Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸ φῶς ἡδύ τι καὶ ἱλαρὸν ὂν ἡμέραν ἐκάλεσεν, διὰ τὸ ἡμεροῦν τὰ πάντα, ὅσπερ οὖν καὶ τὰ χειροήθη τῶν ζώων ἥμερα διὰ τοῦτο καλοῦνται.

sub terram vero semet abdens fit causa noctis. Etenim aliud nihil est nox quam umbra terræ, nimirum sole sub terram occultato iterque suum urgente. Et caligo istæc appellationem noctis accepit ex eo quod hominem dormientem pungat (νὺξ enim est a νύττειν), tantumque non his ad ipsum verbis utatur: «Scire debes, homo, te mortalem somno servire.» Ac hujusmodi quamdam stimulationem esse nocem, ipse Davides etiam verbis his indicavit: «Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris pungimini[21].» Sic et lucem, tanquam rem letam atque gratam, ἡμέραν dicimus a

[19] Gen. I, 16. [20] ibid. 5. [21] Psal. IV, 5.

jucunditate, quemadmodum eadem de causa cicures bestias ἥμερα ζῶα, quasi animalia grata et amabilia vocamus.

Οὕτω μὲν οὖν ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου καὶ δύνοντος, τὸ φῶς ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ σκότος παρέπεται, ἐναντία μὲν ἀλλήλοις, ἀναγκαῖα δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἀμφότερα· τὸ μὲν γὰρ πρὸς ἐργασίαν συντελεῖ τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὑποδείκνυσι τὰ ὁρώμενα, τὸ δὲ διαναπαύει αὐτοὺς καὶ τὸν ἐκ τῆς ἐργασίας διαλύει πόνον. Ἡ μέντοι νὺξ καὶ κατὰ τοῦτο χρήσιμος τοῖς ἀνθρώποις εὑρίσκεται· μέση γὰρ καὶ αὕτη κειμένη τῶν ἡμερῶν μετρεῖσθαι τὸν χρόνον ποιεῖ. Εἰ γὰρ ἀδιάδοχον ἐμεμενήκει τὸ φῶς, οὐκ ἂν ἐνιαυτῶν ἐμεμαθήκειμεν κύκλους, μία δὲ ἔδοξεν ἂν ἡμέρα πάντως εἶναι τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ μέτρον. Ὅπερ ἔξειν τὸν προσδοκώμενον αἰῶνα πιστεύομεν· τοῖς γὰρ ἀθανάτοις ἰσουμένοις καὶ ἀδιαδόχοις τοιοῦτος καὶ ὁ αἰὼν ἁρμόττει. Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος καὶ μάλιστα ἔδει τὰ μέτρα τοῦ χρόνου γινώσκειν, ἵνα παραθέοντα τοῦτον ὁρῶντες ἡμεῖς αὐτῶν ἡμῶν ἐπιμελώμεθα καὶ πρὸς ἀποδημίαν ἑτοιμαζώμεθα· ὅθεν καὶ μεσολαβεῖν τὴν νύκτα πανσόφως ὁ Θεὸς διετάξατο.

Hoc igitur pacto sole tum oriente tum occidente vel lucem vel tenebras est sequi necesse; quæ quidem res duæ sibimet invicem adversantur, at ambæ sunt hominibus utiles. Lux enim ad opus faciundum homini usum non exiguum præstat, eidemque res sub aspectum cadentes commonstrat: tenebræ vero mortales per requietem vicissim fovent, conceptamque de labore molestiam omnem dissipant. Etiam alia in parte noctem hominibus utilem esse deprehendimus. Nam cum diebus interjecta sit, temporis mensuram efficit. Quippe si lux continua citra successionem ullam foret, annorum orbes atque conversiones non animadvertissemus, sed totius ævi duratio dies omnino unus esse visus fuisset, id quod futurum in ævo deinceps seculum credimus. Nam cum in eo futuri simus immortales et vicissitudinum expertes, ævum quoque tale nobis conveniet. At in hoc ævo maximopere cognitas nobis esse temporis mensuras oportebat, ut celeriter illud præterlabi cernentes solliciti de nobis essemus ac nosmet ad migrandum pararemus. Atque hac de causa per profecto sapienter Deum noctes diebus interjecisse videmus.

Καὶ οὕτω μὲν οἱ ὑποφῆται τοῦ Πνεύματος περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς τῶν ἀστέρων παραγωγῆς καὶ συστάσεως καὶ φρονοῦσι καὶ λέγουσιν· οἱ δὲ ἐπὶ κενοῖς ἀεὶ μεταιάζοντες, οἱ σοφοὶ μὲν εἶναι φάσκοντες, μωραγθέντες δὲ κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, μυρίαις ἐπὶ τούτοις δόξαις ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασιν. Αὐτίκα γὰρ ὁ Ἀναξαγόρας τοιάδε περὶ τῆς τῶν ἀστέρων ἐκενολόγησε φύσεως· ἀπὸ γὰρ τῆς τοῦ παντὸς περιδινήσεως πέτρας εἶπεν ἀνασπασθῆναι, καὶ τούτους ἐκπυρωθέντας καὶ ἄνω παγέντας ἀστέρας ὀνομασθῆναι. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ Δημοκρίτῳ περὶ τούτου δοκεῖ. Ὁ δὲ Διογένης κισσηροειδεῖς ἔφησε τούτους εἶναι, διαπνοάς τινας ἔχοντας. Ἀλλὰ καὶ ἐμπίπτειν εἰς τὴν γῆν τινας ἐξ αὐτῶν ἀπομάχεται, καὶ σβεννυμένους ἐλέγχεσθαι ὅτι λίθων ἔχουσι φύσιν. Καὶ μάρτυρι χρῆται τῷ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς πυροειδῶς κατενεχθέντι ποτέ. Ὁ δὲ Ἀναξίμανδρος συστήματά τινα τοῦ ἀέρος πυρὸς ἔμπλεα, τροχοειδῶς πεπιλημένα, ἀπό τινων στομίων ἀφιέντα τὰς φλόγας. Ὁ δέ γε Ξενοφάνης τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην πεπυρωμένα νέφη ἔφησεν εἶναι, ἄλλοι δὲ μύδρον ἢ πέτρον διάπυρον ἔλεγον εἶναι. Φιλόλαος δὲ ὑλοειδῆ τοῦτον ἐφιλοσόφει, δεχόμενον μὲν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ πυρὸς τὴν ἀνταύγειαν, διηθοῦντα δὲ πρὸς ἡμᾶς. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ σοφοὶ τὰ μάταια περὶ τῆς τῶν ἀστέρων ἐφρόνησαν φύσεως· τὸν γὰρ ποιητὴν αὐτῶν ἠγνοηκότες Θεὸν αἰτίαν ἔμφρονα τῆς τῶν ὅλων γενέσεως προέστάναι οὐ συνεχώρησαν. Ἔνθεν τοι καὶ ἀποκλαιόμενος αὐτοὺς ὁ μέγας Βασίλειος κατακριθῆναι λέγει καὶ πλέον τῶν ἄλλων ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως (7), ὅτι οὕτως ὀξὺ πρὸς τὰ μάταια βλέ-

Hoc modo sancti Spiritus discipuli de siderum creatione atque ortu sentiunt et loquuntur. At vero vanorum dogmatum sectatores, qui sapientes se quidem prædicant, sed de Pauli [11] sententia facti sunt desipientes, tantum non infinitis hac in parte dissident opinionibus. Etenim Anaxagoras de natura siderum hoc modo, per profecto stolide, disseruit. Per circumagitationem universitatis rerum saxa quædam sursum rapi dixit, eaque deinceps inflammata sursumque fixa vocari sidera. Idem et Democrito visum. At Diogenes pumici consimilia tradidit esse et quasdam perspirationes habere. Contendit et nonnulla ex eis in terram delabi, quorum flammis exstinctis animadvertatur esse naturam siderum lapideam. Hanc ad rem confirmandam testimonio delapsi quondam ad Capræ flumina (loci nomen hoc est) lapidis candentis utitur. Secundum hos Anaximander sidera voluit esse compages quasdam aereas, igne refertas, quæ rotæ in morem compactæ ex osculis quibusdam flammas evomant. Xenophanes vero solem ac lunam esse nubes ignitas dixit, aliis volentibus esse globum ferreum candentem vel saxum quoddam ignitum. Philolaus solem existimabat esse vitro consimilem, quod splendorem ignis mundani ad se delatum recipiat et quasi percolatum ad nos transmittat. Hæ sapientum illorum, vanæ profecto, de natura siderum sententiæ fuerunt. Nam cum auctorem ipsorum Deum ignorarent, minime concedebant causam quamdam rationis et prudentiæ participem ortui rerum esse præficiendam. Quo fit ut Basilius

[11] Rom. I, 22.

(7) Ὁ δὲ Ἀναξίμανδρος . . . . . κρίσεως. Ex V. et F.

ille magnus eos deplorans futurum ut magis in die judicii condemnentur quam alii dicat, **21** quod tam acutum ad vana cernentes sponte sua veritatis in pervestigatione exentiverint.

Jam vero quam multa iidem de magnitudine tam solis quam lunæ commentati sint, quid attinet commemorare? Anaximander et Anaximenes solem terra vicies ac septies majorem esse dixerunt; Anaxagoras majorem Peloponneso : alii cum pedis unius ipsi longitudinem haberent, tantum etiam solem esse voluerunt. Eadem de luna quoque tradita reperiuntur. Fuerunt enim nonnulli qui eam terra majorem facerent, cum alii parem utriusque magnitudinem statuerent, alii terra minorem, alii palmarem solum esse confirmarent; adeoque non veritum est eos profunditatem maris ignorantes, quæ tamen dejecta nautica linea explorari potest, intervallum quod est inter lunam et terram ac vicissim inter solem ac lunam cognitum esse sibi singulari cum ambitione profiteri.

Et hactenus quidem de ortu magnitudineque horum siderum, quæ fuerint illorum quos diximus opiniones, indicavimus. Cæterum peritissimus ille rerum sacrarum eximiusque vir Basilius ad demonstrationem magnitudinis eorum hoc etiam adjecit : Quanquam infinita prope numero sint in cælo sidera, tamen omnis illorum lux in unum quasi collecta non satis est efficax ad tristitiam noctis dissipandam, cum sol unicus supra circulum illum limitorem conspectus congelatum quasique spissatum ante id aera terræ vicinum liquare possit ac diffundere. Hinc fit ut ventos matutinos habeamus, et sereno cælo rores terram perfundant. Tantæ vero magnitudinis terram quo pacto sol universam uno temporis momento collustrare posset, si non ab ingenti quodam orbe splendor ipsius promanaret?

Idem in luna quoque videre est. Nam magnum initio corpus est, ac secundum solem splendidissimum. Etenim ad hanc quoque referri debet, quod in sacris Litteris dicitur : «Creavit Deus luminaria magna [21].» Quibus in verbis magna dicuntur non eorum ad sidera minora comparatione instituta, sed quia tanta sunt amplitudine, ut profectus ab iis splendor cœlum ipsum collustrare possit et aera, simulque semet ad terram ac mare totum porrigere. Quapropter cave ne persuasionem de hoc sidere falsam sequaris, nec magnitudinem ejus esse cubitalem existimes. Etenim aspectus noster in aere velut absumptus ac deminutus ad comprehensionem illorum, quæ supra nos conspicimus, haudquaquam sufficit. Itaque Litteræ sacræ solem magnum appellant ex admiratione quadam ac stupore, non comparationis alicujus ratione. Nam et cetos sive balænas eædem magnas vocant, non quod vel squilla vel halece majores sint, sed quod montibusetiam maximis sint consimiles, **22** cumin

[21] Gen. I, 16.

Ὅσα δὲ καὶ περὶ μεγέθους ἐφιλοσόφησαν τοῦ τε ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἀναξίμανδρος μὲν γὰρ καὶ Ἀναξιμένης ἑπταικαιεικοσιπλασίονα τῆς γῆς τὸν ἥλιον ἔφησαν εἶναι, Ἀναξαγόρας δὲ Πελοποννήσου μείζονα. Καὶ ἕτεροι πάλιν ποδιαῖον τὸν τοιοῦτον ἐφρόνησαν ἥλιον. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ σελήνης διεξιόντες εὑρίσκονται. Οἱ μὲν γὰρ μείζονα τῆς γῆς, οἱ δὲ πάλιν ἰσόμετρον, ἄλλοι δὲ ἐλάσσονα· καὶ ἕτεροι σπιθαμιαίαν εἶναι τὴν σελήνην διισχυρίζονται, καὶ οὐκ αἰσχύνονται τῆς μὲν θαλάττης τὸ βάθος ἀγνοοῦντες, ἔνθα καὶ ὁρμιὰν καθεῖναι δύνανται, τὸ δὲ ἀπὸ γῆς ἄχρι σελήνης, κἀκεῖθεν ἄχρις ἡλίου διάστημα εἰδέναι φιλοτιμούμενοι.

Καὶ οἱ μὲν διαληφθέντες ἄνωθεν ἄνδρες περὶ παραγωγῆς ὁμοῦ καὶ μεγέθους τῶν δύο φωστήρων οὕτωσὶ διειλήφασιν· ὁ δὲ τὰ θεῖα σοφὸς καὶ μέγας Βασίλειος εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους αὐτῶν καὶ τάδε προστίθησιν· Ἀπείρων ὄντων τῷ πλήθει τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων, τὸ παρ' αὐτῶν συνερανιζόμενον φῶς οὐκ ἐξαρκεῖ διαλῦσαι τῆς νυκτὸς τὴν κατήφειαν. Μόνος δὲ ὁ ἥλιος ὑπερφανεὶς τοῦ ὁρίζοντος, μᾶλλον δὲ ἔτι καὶ προσδοκώμενος, ἠφάνισε μὲν τὸ σκότος, ὑπερηύγασε δὲ τοὺς ἀστέρας, καὶ πεπηγότα τέως καὶ συμπεπιλημένον τὸν περὶ γῆν ἀέρα κατέτηξέ τε καὶ διέχεεν, ὅθεν καὶ ἄνεμοι ἑωθινοὶ καὶ δρόσοι ἐν αἰθρίᾳ τὴν γῆν περιῤῥέουσι. Τοσαύτην δὲ οὖσαν τὴν γῆν πῶς ἂν ἠδυνήθη ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ τὴν πᾶσαν καταφωτίζειν, εἰ μὴ ἀπὸ μεγάλου τοῦ κύκλου κατέπεμπε τὴν αὐγήν;

Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῆς σελήνης ἔστιν ἰδεῖν. Μέγα γὰρ καὶ τὸ σῶμα τὸ τῆς σελήνης, καὶ φανότατόν γε μετὰ τὸν ἥλιον. Ἐπὶ γὰρ τούτων καὶ ἡ ἁγία ἔφη Γραφή· « Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους. » Μεγάλους δὲ εἶπεν αὐτοὺς οὐκ ἐπειδὴ μείζους τῶν μικροτέρων ἀστέρων εἰσὶν, ἀλλ' ἐπειδὴ τοσοῦτοι τὴν περιγραφήν, ὥστε ἐξαρκεῖν τὴν ἀπ' αὐτῶν χεομένην αὐγὴν καὶ οὐρανὸν περιλάμπειν καὶ τὸν ἀέρα, καὶ ὁμοῦ τε τῇ γῇ πάσῃ καὶ τῇ θαλάσσῃ συμπαρεκτείνεσθαι. Μὴ οὖν ἀπατάτω σε τοιοῦτο φαινόμενον, μηδὲ πηχυαῖον αὐτὸν εἶναι νόμιζε· ἡ γὰρ ὄψις ἡμῶν ἐνδαπανηθεῖσα τῷ ἀέρι κἀντεῦθεν ἐξίτηλος γεγονυῖα πρὸς τὴν ἀκριβῆ καταλῆψιν τῶν ὁρωμένων οὐκ ἐξαρκεῖ. Κατ' ἔκπληξιν λοιπὸν καὶ κατὰ σύγκρισιν μέγαν ἐκάλεσε τὸν ἥλιον ἡ Γραφή. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὰ κήτη τὰ μεγάλα μεγάλα εἶπεν ἡ Γραφὴ οὐχ ὅτι καρίδος καὶ μαινίδος μείζονά εἰσιν, ἀλλ' ὅτι μεγίστοις ἐοίκασιν ὄρεσι τῆς θαλάττης πολλάκις ὑπερηχόμενα. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους. Καὶ πῶς γὰρ

οὐ μέγας ὁ ἥλιος, εἴγε καὶ τῆς γῆς αὐτῆς πολλαπλασίων ἐστί; καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἐτύγχανεν, οὐκ ἂν ὑπερφανείς τοῦ ὁρίζοντος τῇ οἰκείᾳ τηνικαῦτα δυνάμει συμπεριείλῃφε ξύμπαντα.

superficie maris n tant. Creavit ergo Deus luminaria magna. Et quo pacto sol non magnus sit, si quidem cum multis terra partibus esse majorem constat? nam absque illo foret, non supra circulum finitorem conspectus vi sua cuncta complecteretur.

Μέγα μὲν, ὡς προείρηται, καὶ τὸ τῆς σελήνης σῶμα, καὶ φανότατόν γε μετὰ τὸν ἥλιον. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ὅλου τὸ φῶς αὐτῆς ἀμεταχίνητον μένει, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀῤῥήτου σοφίας τοῦ δημιουργοῦ πάντων, ὥστε τῷ κατὰ τὴν σελήνην θεάματι παιδεύεσθαι ἡμᾶς τὰ ἡμέτερα ἔς τε καὶ τῆς ταχείας τῶν ἀνθρωπίνων περιτροπῆς ἐντεῦθεν εἰς ἔννοιαν ἔρχεσθαι. Οἶμαι δὲ καὶ τῇ τῶν ζώων κατασκευῇ καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς ἀπὸ γῆς φυομένοις μὴ μικρὰν ὑπάρχειν ἐκ τῆς κατὰ τὴν σελήνην μεταβολῆς τὴν συντέλειαν· ἄλλως γὰρ διατίθεται μειουμένης αὐτῆς καὶ ἄλλως αὐξομένης τὰ σώματα, νῦν μὲν λιγούσης ἀραιὰ γινόμενα καὶ κενὰ, νῦν δὲ αὐξομένης καὶ πρὸς τὸ πλῆρες ἐπαγομένης καὶ αὐτὰ πάλιν ἀναπληρούμενα, διότι ὑγρότητά τινα θερμότητι κεκραμένην ἐπὶ τὸ βάθος φθάνουσα λεληθότως ἐνίησι. Δηλοῦσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ καθεύδοντες τῆς ὑπὸ σελήνης ὑγρότητος περισσῆς τὰς τῆς κεφαλῆς εὐρυχωρίας πληρούμενοι. Ἔτι δὲ τὰ νεοσφαγῆ τῶν κρεῶν τῇ προσβολῇ τῆς σελήνης ταχέως τρεπόμενα. Κατὰ τοῦτο καὶ ἐφ' ἅρματος αὐτὴν καὶ δύο ταύρων καθίζουσιν ὡς κυκλοῦσαν τὸν κόσμον καὶ ἀρωτριῶσαν καὶ σπείρουσαν, ὑγραίνουσάν τε καὶ θερμαίνουσαν. Ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἂν ἐξήρκεσε τῇ ἑαυτῆς ἀλλοιώσει συμμεθιστᾶν, εἰ μή γε κατὰ τὴν τῆς Γραφῆς μαρτυρίαν ὑπερφυής τις ἐτύγχανε τῇ δυνάμει τε ὑπερέχουσα. Οὕτω μὲν οὖν ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης καὶ τὰ κατὰ τὸν ἀέρα πάθη συνίστανται, ὡς μαρτυροῦσιν ἡμῖν αἱ κατὰ τὴν νουμηνίαν πολλάκις ἀπὸ γαλήνης καὶ νηνεμίας αἰφνίδιοι ταραχαὶ τῶν νεφῶν κλονουμένων καὶ συμπιπτόντων ἀλλήλοις, αἱ περὶ τοὺς εὐρίπους τε παλίῤῥοιαι, καὶ ἡ περὶ τὸν λεγόμενον Ὠκεανὸν ἄμπωτις, ἣν ταῖς περιόδοις τῆς σελήνης τεταγμένως ἑπομένην ἐξεῦρον οἱ προσοικοῦντες. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὁ μέγας διαλαμβάνει Βασίλειος, ἀποδεῖξαι θέλων τῶν φωστήρων τούτων τὸ μέγεθος.

Itidem ut modo indicabamus, lunæ quoque corpus ingens est ac secundum solem lucidissimum. Nam quod lux ejus non prorsus immobilis est, id vero ad sapientiam illam rerum opificis ineffabilem referri debet. Adeoque lunam inspectantes de rerum nostrarum statu et conditione nos erudiri sciamus, ut hinc moniti de celeri rerum humanarum eversione cogitemus. Quanquam præterea non parum prodesse mutationem illam lunæ tam ipsis animantibus quam cæteris e terra nascentibus rebus equidem arbitror. Nam aliter adfecta sunt corpora luna deminuta quam esse soleant eadem augescente. Quippe cum deficit ac imminuitur, laxa sunt atque vacua: cum augescit et ad plenitudinem suam properat, corpora quoque rursum repleri videmus; idque propterea quod humorem quendam cum calore temperatum et ad ima usque pertinentem quasi tacite corporibus immittat. Animadverti hoc de iis quoque potest, qui ad lunam dormientes superfluo humore capitis capacitatem omnem repleri sentiunt. Itidem carnes recens mactatorum animalium ad lunam expositæ et ab ejus radiis attactæ cito mutantur ac putrescunt. Ea de causa lunam in curru, duobus tauris adjunctis, collocant, tanquam mundum hunc ambientem, arantem, sementem in eo facientem, humectantem atque calefacientem. Hæc omnia vero per immutationem illam corporis sui perficere nequaquam posset, si non eximiæ cujusdam magnitudinis singulari cum vi et efficacitate conjuncta, quemadmodum et Litteræ sacræ testantur, esset. Atque hac sane de causa videmus et aeris affectiones certas exsistere, quemadmodum declarant exortæ sæpenumero novilunii tempore de summa tranquillitate, ventorum omnium experte, perturbationes aeris repentinæ, nubibus inter se collisis quasique confligentibus, declarant et fluxus ac refluxus aquarum in euripis, illaque ipsa quæ fit in Oceano (quem vocant) maris reciprocatio, quam quidem homines littoribus marinis finitimi per statas vices lunæ circuitus 23 sequi deprehenderunt. Hactenus quæ de his magnus ille Basilius complexus est, dum horum luminarium magnitudinem demonstrare nititur.

Σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, πρὸς τοῖς εἰρημένοις τοῦτο γίνωσκε ὅτι πάντες μὲν οἱ λοιποὶ ἀστέρες ἴδιον ἔχουσι φῶς, ἐκεῖνο δηλαδὴ τὸ πρώτως καταμερισθὲν καὶ δοθὲν αὐτοῖς, μόνη δὲ ἡ σελήνη φῶς οὐ κέκτηται ἴδιον. Εἰ γὰρ καὶ λέγουσί τινες ἀμυδρὸν καὶ ταύτην κεκτῆσθαι φῶς, ἀλλ' αἳ αὐξομειώσεις πάντως αὐτῆς, ἐν αἷς μηνειδὴς ὁρᾶται καὶ πλησιφαὴς καὶ ὁμφίκυρτος, ἐξ ἡλίου ταύτῃ προσγίνονται κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν αὐτῶν συμπλοκὴν καὶ διάστασιν. Μάνθανε οὖν ὅτι φῶς ἀλλότριον ἡ σελήνη ἐνδύεται, καὶ ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο παρ' ἡλίου φωτίζεται ὃ πρὸς αὐτὸν νένευκε, δηλονότι τὸν ἥλιον. Καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἐμ-

Debes autem, dilecte fili, præter jam indicata illud etiam animadvertere, cætera quidem universa sidera suum ac peculiare quoddam habere lumen, ab initio scilicet eis distributum atque datum, lunam vero lumine proprio destitui. Quanquam enim nonnulli tradant ipsam quoque lumen obscurum habere, tamen existimandum est omnino lucis incrementa, quibus fit ut vel in cornua falcata vel pleno resplendens lumine vel dimidiata major conspiciatur, in ea per solem effici, prout inter se congrediuntur aut disjunguntur. Lunam igitur lucem alienam velut induere scias, eamque partem

ipsius a sole collustrari quæ soli obversa est. Potest hoc ex ipsis ad nos delabentibus radiis solis animadverti. Nam aliter atque aliter pro diverso tum situ quam motu solis ab eis nos quoque collustramur. Quodsi maxime in horum siderum coitu nobis obversa corporis lunaris pars omnino lucis expers conspicitur, nihilominus ejusdem pars superior solemque spectans hoc ipso tempore lumen illius recipit, qua soli scilicet est obversa. Licet hoc et in pleniluniis deprehendere; quippe lunam id temporis toto corpore suo lucentem conspicimus, uti quæ ex adverso collocati solis radios excipit; qua de causa pars globi ejus reliqua, sub adspectum nostrum haud cadens, nimirum posterior, esse lucis expers intelligitur.

A πιπτούσης ἡμῖν ἡλιακῆς ἀκτῖνος. Ἐνίοτε γὰρ ἑτέρως καὶ ἄλλοτε ἄλλως ὑπ' αὐτῆς αὐγαζόμεθα, κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου πάντως θέσιν καὶ κίνησιν. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸν τῆς συνόδου καιρὸν τὸ πρὸς ἡμᾶς τοῦ σεληναίου σώματος μέρος πάντη καθορᾶται ἀφώτιστον, ἀλλὰ τὸ ἀνώτερον ἐκεῖνο καὶ νεῦον πρὸς ἥλιον ἐν τῷ τῆς συνόδου καιρῷ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος δέχεται καὶ τὸ φῶς καθ' ὃ πρὸς ἥλιον ἀφορᾷ. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐν ταῖς πανσελήνοις ἔστιν ἰδεῖν· ὁλολαμπῆ γὰρ τὴν σελήνην τηνικαῦτα ὁρῶμεν ἅτε τὰς ἡλιακὰς ἐκ διαμέτρου δεχομένην αὐγάς, ὡς ἐντεῦθεν τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ δίσκου, τὸ ἀφανὲς ὁπηλονότι καὶ ὄπισθεν, κατανοεῖσθαι ἀφώτιστον.

Hæc ita se habere, lunamque adeo lucem a sole quasi commodato capere, de ipsis lunæ defectibus anima tvertere quis potest. Id autem qui fiat, accipe. Sunt id temporis hæc luminaria sibi ex adverso rectam ad lineam opposita, terræque corpus inter ea medio quasi loco pendet. Itaque radii solares pro more suo penetrare quidem illi conantur lunæque globo splendorem impertiri: verum minime ad illum pertingere possunt propter interjectum, ceu diximus, terræ corpus, quod inter ipsis obstruit. Nec objicere nobis hoc loco debes, quamobrem non fiat, siquidem ita res comparata sit, lunæ defectus in qualibet ad rectam lineam oppositione. Nam hoc loco non satis idonee responderi ad id potest, quod ipsum æqui bonique facies. Etenim homines in hisce disciplinis exercitati tradunt nodos quosdam ecliptícos (sic enim appellant) in congressibus, qui pleniluni tempore fiunt, nonnunquam permisceri, eoque modo solis ac lunæ defectus necessario accidere. Nec enim solum corpus sive solis sive lunæ oppositionem hanc efficere potest, si non ibidem quoque nodus **24** quidam ecliptícus reperiatur, uti jam indicavimus.

B

C

Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἐξ ἡλίου τὸ φῶς ἡ σελήνη δανείζεται, σαφῶς ἄρα τοῦτο μάθῃ τις ἂν ἐξ αὐτῶν τῶν τῆς σελήνης ἐκλείψεων. Καὶ πῶς, ἄκουε. Κατὰ διάμετρον οἱ φωστῆρες ἑστήκασι, μεταξὺ δὲ τούτων αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς γῆς ἀπῄώρηται. Αἱ ἡλιακαὶ τοίνυν ἀκτῖνες ὁρμῶσι μὲν ὡς ἔθος διαβιβασθῆναι καὶ τῷ σεληναίῳ δίσκῳ χορηγῆσαι τὴν ἔλλαμψιν, οὐ φθάνουσι δὲ ὅμως ἐκεῖσε καταλαβεῖν ἅτε δὴ μεσολαβοῦντός πως καὶ ἀντιφράττοντος τοῦ τῆς γῆς, ὡς εἴπομεν, σώματος. Καὶ μή μοι λέγε ὡς εἰ γε ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἵνα τί μὴ καθ' ἕκαστον διάμετρον ἡ τῆς σελήνης ἔκλειψις γίνεται; οὐδὲ γὰρ ἐπιτηδείως ἔχω περὶ τούτου κατὰ τὸ παρὸν ἀποκρίνεσθαί σοι· καὶ τούτου ἕνεκεν σύγγνωθι. Οἱ γὰρ περὶ τὰ τοιαῦτα ἠσχολημένοι συνδέσμους τινὰς ἐκλειπτικοὺς οὕτω καλουμένους ἐν ταῖς συνοδοπανσελήνοις ἐξ ἀνάγκης προσγίνεσθαι. Οὐδὲ γὰρ τὸ σῶμα μόνον εἴτε τῆς σελήνης, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου, εἴτε τῆς γῆς, ὡς ἐπὶ τῆς σελήνης, ἀντίφραξιν ποιῆσαι δύναται, εἰ μή που καὶ σύνδεσμός τις ἐκλειπτικὸς ἐκεῖσε εὑρεθείη, ὡς ἄγονται.

D

Quodsi etiam cognoscere cupis inter alia, qui fiat ut luna sola primo in rerum exordio lucem nullam propriam consecuta commodato eam a sole capiat, scire debes non hoc propterea novo quasi quodam more factum divinitus, quod opifex et creator ille universitatis hujus aliam lucem nullam haberet, sed tum uti concinnitas et ordo quidam creatis inderetur, quemadmodum Damascenus ille Joannes ait, qui ordo inter superiorem et inferio-

Καὶ κυρίως ἔκλειψις ἐπ' αὐτῆς ἂν λέγοιτο τῆς σελήνης· ὅτι γὰρ φῶς ἡλιακὸν ἀμφιέννυται, τοῦτο πάλιν δι' ἣν αἰτίαν εἴπομεν, ἀπεκδύεται. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἡλίου οὐκ ἔκλειψιν, ἀλλ' ἐπισκότωσιν λέγειν ἐμάθομεν. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἡλιακὸν ἐκλείψει ποτὲ φῶς· ἀλλ' ὑποτρέχοντος ἐν τῷ τῆς συνόδου καιρῷ τοῦ σώματος τοῦ σεληναίου οἷα περιγειοτέρου τυγχάνοντος, καὶ οὕτω ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσιν ἐπιπροσθοῦντος, ὁ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν ἀὴρ ζόφῳ τηνικαῦτα καθυποβάλλεται, ἅτε δὴ μὴ βαλλομένων αὐτῶν κάτωθεν καὶ φωτιζουσῶν τὸ περίγειον.

Quodsi etiam cognoscere cupis inter alia, qui fiat ut luna sola primo in rerum exordio lucem nullam propriam consecuta commodato eam a sole capiat, scire debes non hoc propterea novo quasi quodam more factum divinitus, quod opifex et creator ille universitatis hujus aliam lucem nullam haberet, sed tum uti concinnitas et ordo quidam creatis inderetur, quemadmodum Damascenus ille Joannes ait, qui ordo inter superiorem et inferio-

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς μετὰ τῶν ἄλλων μαθεῖν, πῶς ἡ σελήνη μόνη καὶ τίνι τρόπῳ μὴ σχοῦσα φῶς ἀρχῆθεν ἴδιον ἐξ ἡλίου τοῦτο δανείζεται, εἰδέναι ὀφείλεις ὡς οὐκ ἀπορῶν ἑτέρου φωτὸς ὁ δημιουργὸς καὶ κτίστης πάντων Θεὸς τὴν καινοτομίαν ταύτην εἰσήνεγκεν, ἀλλ' ἵνα ῥυθμὸς καὶ τάξις ἐντεθῇ τῇ κτίσει, κατά γε τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην, ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καὶ ἵνα παιδευθῶμεν ἐκ τούτου καὶ ἡμεῖς κοινωνεῖν ἀλλήλοις καὶ μεταδιδόναι, ἅπερ

κρίνειν τε τῶν γινομένων μηδέν, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι καλῶς ὑποτάσσεσθαι.

A rem consisteret, tum uti nos etiam erudiremur debere nos invicem alios cum aliis nostra communicare, nec quidquam eorum quæ fiunt scrupulose perquirere, sed in omnibus præclare nosmet summittere.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἕτερον ἡμῖν ὑπεμφαίνει παράδοξον ἡ σελήνη ἐκλείπουσα, ὡς ὁ θειότατός φησιν Ἀναστάσιος. Καθάπερ γὰρ αὕτη ζόφῳ καθυποπίπτει μεσολαβούσης τῆς γῆς καντεῦθεν τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἀποστρεφούσης, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία μεσολαβούσης τῆς ἁμαρτίας σκότους ἐμπίπλαται κατ' ἀποστροφὴν πάντως τοῦ νοητοῦ ἡλίου. Καλῶς οὖν εἶπε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, «Πάντα εἰς Χριστὸν προτετύπωται.» Ὅτι δὲ ἡ σελήνη αὕτη τῆς Ἐκκλησίας εἰκόνα φέρει, ὡσαύτως ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος τοῦ νοητοῦ ἡλίου, αὐτοῦ δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ προφήτου Ἀβακοὺμ ἄκουε λέγοντος, «Ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς.» Κατὰ γὰρ τὸν τὰ τοιαῦτα ἐξηγούμενον μέγαν Κύριλλον ἡ Ἐκκλησία πρότερον ἐν ἀταξίᾳ ἐτύγχανεν, ἅτε τοῖς δαιμονίοις λατρεύουσα, ὕστερον δὲ τοῦ νοητοῦ ἡλίου ἐπαρθέντος ἐν τῷ σταυρῷ ἐν εὐταξίᾳ γέγονε πρὸς αὐτὸν ἐπιστραφεῖσα τὸν Κύριον. Καὶ τοῦτο δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς οὕτως εἰπών, «Ὅταν ὑψωθῶ, τότε πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.»

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ διὰ ταῦτα μὲν ἐκλείπειν ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συγκεχώρηται, οὐ τοσοῦτον δὲ ὅσον τὴν τῶν προσκυνούντων αὐτὰ διελέγχεσθαι ἄνοιαν, κἀντεῦθεν παιδεύεσθαι ὅτι τρεπτὰ ταῦτα καὶ ἀλλοιωτά. Ἦν δὲ τρεπτὸν οὐ θεός.

Prætera quiddam aliud quoque novum nobis luna deficiens indicat, quemadmodum vir divinus Anastasius tradit. Quemadmodum enim a tenebris illa occupatur ob interjectam terram, quæ ab ea radios solares avertit, sic etiam Ecclesia peccato interveniente tenebris involvitur propter aversionem solis illius intellectilis. Ideirco præclare dictum a Paulo[23], Christi figuras omnia repræsentare. Lunam quidem Ecclesiæ referre imaginem, et consimiliter solem hunc sensilem solis illius intellectilis qui Christus est, de vatis Habacumi verbis intelligas licet, qui ait: « Sol elevatus est, et luna stetit in ordine locoque suo[24]. » Nam Ecclesia, quemadmodum interpres horum verborum magnus ille Cyrillus inquit, prius erat in confusione, cum B malos genios coleret. Verum ubi deinceps intellectilis ille sol in crucem elevatus est, suum in ordinem rediit, ad Dominum conversa. Significare voluit hoc ipse Christus, cum diceret: « Cum sublatus fuero, tunc omnes ad me traham[25]. »

Et animadvertito, dilecte fili, non tam propter ea quæ diximus, permittere Deum ut sol atque luna deficiant, quam ut hæc sidera religiose colentium amentiam coarguat, et nos erudiat ut esse omnia mutationibus obnoxia sciamus. Quidquid autem mutationibus obnoxium est, Numen esse nequit.

Καὶ τοιαῦτα μὲν οἱ ἀστέρες ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς συμπιπτόντων διδάσκουσι τοὺς λόγου μετέχοντας. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ θεόπτης ἔλεγε Μωσῆς, «Καὶ ἔθετο ταῦτα εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς.» Διὰ γὰρ αὐτῶν τοιῶνδε ἢ τοιῶνδε τοῖς χρώμασιν ἀνατελλόντων τήν τε χειμερινὴν τοῦ ἀέρος κατάστασιν καὶ τὴν εὐδιεινὴν σημειούμεθα. Δι' αὐτῶν αἱ τροπαὶ, δι' αὐτῶν οἱ καιροὶ, ἔαρ δηλαδὴ, θέρος, μετόπωρον καὶ χειμών· ὁ γὰρ ἥλιος τὸν ζωδιακὸν ἑρέμα διοδεύων κύκλον, καὶ ποτὲ μὲν τῷ Καρκίνῳ παραγενόμενος ποτὲ δὲ τῷ Ζυγῷ, καὶ ἄλλοτε πάλιν ἐν τῷ Αἰγοκέρωτι, τὰς διαληφθείσας τέσσαρας εἰσφέρει τροπάς. Δι' αὐτῶν αἱ ἡμέραι, δι' αὐτῶν οἱ ἐνιαυτοί. Τῷ γὰρ οὐρανῷ συμπεριφερόμενος ὁ ἥλιος ποιεῖ τὸ νυχθήμερον, ἰδίᾳ δὲ τὴν ἑαυτοῦ ποιούμενος δίοδον καὶ ἀπὸ ζωδίου μεταβαίνων εἰς ζῴδιον τὸν ἐνιαυτὸν ἐκπληροῖ· ἐνιαυτὸς γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἀποκατάστασις. Ταῦτα δὲ πάντως οὐκ ἄξιον ἀγνοεῖν τοὺς πιστούς. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡ ἄῤῥητος τοῦ θεοῦ σοφία καταλαμβάνεται καὶ δύναμις· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, καθά φησι Παῦλος, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Ταύτῃ τοι καὶ καταχρίτους ἐκείνους; ὁ μέγας φησὶ Μάξιμος, ὅσοι διὰ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας οὐ χειραγωγεῖν ἐθέλουσι καὶ ἑαυτούς.

25 Hujusmodi quædam per ea quæ sideribus accidunt, homines rationis compotes docentur. Idcirco spectator ille Dei Moses inquit: « Constituit ea in signa tempora, dies, annos[26]. » Prout enim vel hoc vel illo modo colorata oriuntur, aut turbidam aut serenam aeris constitutionem fore notamus. Per ea conversiones anni temporum ipsaque tempora efficiuntur, nimirum ver, æstas, autumnus, hiems. Etenim sol circulum illum quem zodiacum vocant sensim percurrens, dum modo in Cancro fertur modo in Libra modo in Capricorno, vices illas anni temporum quatuor indicatas efficit. Per eadem et dies efficiuntur et anni. Nam una cum cœlo sol circumvectus nocturnum diurnumque spatium absolvit. Idem itinere suo peculiariter absoluto, deque signo ad signum commeans, anni spatium perficit: annus enim aliud nihil est quam ab uno eodemque signo ad illud ipsum solis reversio. Hæc omnino religiosis hominibus ignota esse non debent. Nam de his sapientia potestasque Dei, quæ oratione nemini exponi potest, percipitur. Etenim quæ sunt ejus inadspectabilia, quemadmodum Paulus[27] ait, ea de mundi creatione, dum considerantur per opera, perspiciuntur. Propterea damnabiles illos ait esse Maximus, quicunque per cognitionem universitatis rerum ad causam ipsius universitatis sese quasi manuducere nolunt.

[23] I Cor. x, 11. [24] Habac. III, 11. [25] Joan. XII, 32. [26] Gen. I, 14. [27] Rom. I, 10.

Cum autem dici audis : « Constituit ea in signa et tempora, » simul adverte quid a Basilio tradatur. Nam in concione de sex dierum operibus numero sexta hujusmodi quædam de siderum observatione profert. Observationes luminarium ad vitam humanam sunt necessariæ, nisi quis ultra modum et curiosius quam par sit eorum signa perquirat. Nam multa de tempestatibus pluviis hinc cognoscere licet, multa de siccitatum ventorumque concitatione, vel particularium vel universalium, vel vehementium vel lenium. Nimirum ex iis quæ sol ostendere consuevit, unum ab ipso Domino traditur, cum ait : « Tempestas erit, quia triste rubet cœlum [28]. » Cum enim exhalationes quædam cum caligine sursum tendunt, obscurantur radii solis, ac sol ipse carbonis instar rutilans sanguinique consimilis apparet, speciem hanc in oculis efficiente aeris crassitie. Sic quoties luna caliginosis ab humoribus circumdatur, vel aquæ pluviæ copiam in aere vel austri commotionem vehementem minatur. Solem cum areæ (quas vocant) ambiunt, accidentium quorundam aeris signa exsistunt. 26 Itidem virgæ quæ lividis colorem imitantes in nubibus recte conspiciuntur, imbres ac tempestates immensas vel omnino mutationem aeris diuturnum portendunt. Multa præter hæc in augescente vel decrescente luna observarunt harum rerum studiosi, de quibus colligi quædam indicia possunt, quod cum ejus sideris formis aer quoque terræ vicinus commutetur. Nam si tenuis puraque sit die tertio, serenitatem durabilem pollicetur : sin versus extremitates crassa et subrubescens, vel aquam e nubibus copiosam vel austri concitatiorem flatum minatur. Ignorat autem nemo quantum harum rerum indicatio vitæ humanæ utilitatis afferat. Nam et ii qui navigant, ad sidera respicientes rectum iter instituunt, eorumque situs rationem habentes navigium dirigunt. Cum enim sic comparata sit aquarum natura, nulla restent ut in eis vestigia quibus animadversis itinera mari facientes citra dubitationem progrediantur, propterea Deus iliis qui ampla trajiciunt maria situm astrorum concessit tanquam marinarum semitarum vestigia. Ac de his quidem hæc sanctorum Patrum est sententia.

Verum alii quidam dictum illud Mosaicum, quod indicatum a nobis est, enarrantes persiderum commissionem atque distantiam universas res humanas administrari regique tradunt, prosperitatem et adversam fortunam itidem deducentes, adeoque simpliciter omnia quæcunque singulos in dies vitæ mortalium accidunt. At noli tu committere, dilecte fili, ut hujusmodi cogitationibus fidem habeas, nisi velis ob eam causam iniqua deprehendi sidera, si quidem alios scortatores efficiunt, alios adulteros, alios homicidas et prædones. Quin etiam ante ipsa sidera Deus eorum opifex iniquus reperiretur, qui gehennam ignis et tenebras extremas peccatoribus

[28] Matth. XVI, 3.

Ἔϑετο ταῦτα εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιρούς. Τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ κἀνταῦθα προσέχειν σε ἄξιον. Ἐν γὰρ τῇ εἰς τὴν Ἑξαήμερον ἕκτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ περὶ τῆς τῶν ἀστέρων παρατηρήσεως καὶ τάδε φησίν. Ἀναγκαῖα πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀπὸ τῶν φωστήρων παρασημείωσις, ἐὰν μή τις πέρα τοῦ μέτρου ἐξ αὐτῶν σημεῖα περιεργάζηται. Πολλὰ μὲν γὰρ περὶ ἐπομβρίας ἔστι μαθεῖν, πολλὰ δὲ περὶ αὐχμῶν καὶ πνευμάτων κινήσεως ἢ μερικῶν ἢ καθόλου, βιαίων ἀνειμένων. Ἕν γάρ τι τῶν ἀπὸ τοῦ ἡλίου παραδεικνυμένων καὶ ὁ Κύριος παρέδωκεν ἡμῶν, εἰπὼν ὅτι χειμὼν ἔσται· στυγνάζει γὰρ πυρράζων ὁ οὐρανός. Ἐπειδὰν γὰρ δι' ἀχλύος ἡ ἀναφορὰ γένηται, ἀμαυροῦνται μὲν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, ἀνθρακώδης δὲ καὶ ὕφαιμος τὴν χρόαν ὁρᾶται, παχύτητος τοῦ ἀέρος ταύτην ἐμποιούσης τὴν φαντασίαν ταῖς ὄψεσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐπειδὰν ἡ σελήνη περιλιμνάζηται, ἢ ὕδατος ἀερίου πλῆθος ἢ νότου βιαίαν κίνησιν ἐπαγγέλλεται. Καὶ τῷ ἡλίῳ δὲ ὅταν αἱ λεγόμεναι ἅλῳ περιγραφῶσιν, ἢ καὶ οὓς ὀνομάζουσιν ἀνθηλίους, ὅταν συμπεριτρέχωσι τῇ τοῦ ἡλίου φορᾷ, συμπτωμάτων τινῶν καίρια σημεῖα γίνεται, ὥσπερ οὖν καὶ αἱ ῥάβδοι αἱ κατὰ τὴν χρόαν τῆς ἴριδος εἰς ὀρθὸν τοῦ νέφους ἐμφαινόμεναι ὄμβρου καὶ χειμῶνας ἐξαισίους ἢ ὅλως τὴν ἐπὶ πλεῖστον μεταβολὴν τοῦ ἀέρος ἐνδείκνυται. Πολλὰ δὲ καὶ περὶ σελήνην αὐξανομένην ἢ λήγουσαν οἱ τούτοις ἐσχολακότες τετηρήκασι σημειώδη, ὡς τοῦ περὶ γῆν ἀέρος ἀναγκαίως τοῖς σχήμασιν αὐτῆς συμμεταβαλλομένου· λεπτὴ μὲν γὰρ οὖσα περὶ τὴν τρίτην ἡμέραν καὶ καθαρὰ σταθηρὰν εὐδίαν καταπαγγέλλεται, παχεῖα δὲ ταῖς κεραίαις καὶ ὑπέρυθρος φαινομένη ἢ ὕδωρ λάβρον ἀπὸ νεφῶν ἢ νότου βιαίων κίνησιν ἀπειλεῖ. Τὴν δὲ ἐκ τούτων σημείωσιν ὅσον τῷ βίῳ παρέχεται τὸ ὠφέλιμον οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Ὁρᾷ γὰρ ὅτι καὶ οἱ ναυτιλλόμενοι πρός γε τοὺς ἀστέρας ὁρῶντες τὴν ἀκριβῆ τρίβον εὐθύουσι καὶ τῇ τούτων θέσει προσέχοντες τὸ σκάφος ἰθύνουσιν· ἐπειδὴ γὰρ οὐ δέχεται τῶν ὑδάτων ἡ φύσις ἴχνη, οἷς εἰ ὁδῖται προσέχοντες ἀναμφίβολον τὴν πορείαν ποιοῦνται, δέδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς μακρὰ διαπερῶσι πελάγη οἷον ἴχνη τῶν θαλαττίων τρίβων, τῶν ἀστέρων τὴν θέσιν. Καὶ οὕτω μὲν περὶ τούτων τοῖς ἁγίοις Πατράσι δοκεῖ.

Ἕτεροι δὲ τὸ διαληφθὲν παρερμηνεύοντες Μωσαϊκὸν ῥητὸν, ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων συγκράσεώς τε καὶ διαστάσεως λέγουσι τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα διοικεῖσθαι καὶ διεξάγεσθαι, εὐπραγίαν τε καὶ δυσπραγίαν ἐκεῖθεν κατάγουσι, καὶ ἁπλῶς ὅσα τῷ βίῳ καθ' ἑκάστην ἀπροσδοκήτως συμπίπτουσιν. Ἀλλὰ μή σύ γε, τέκνον ἠγαπημένον, τοιούτοις ὅλως ἀνάσχῃ πείθεσθαι λογισμοῖς, εἰ μὴ βούλει τοὺς ἀστέρας ἐντεῦθεν ἀδίκους εὑρίσκεσθαι, εἴ γε τοὺς μὲν ποιοῦσι πόρνους, τοὺς δὲ μοιχούς, καὶ ἄλλους πάλιν φονέας καὶ ἁρπαγας. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἀστέρων αὐτὸς ἂν ὁ ποιητὴς αὐτῶν Θεὸς ἄδικος εὑρεθείη, γέενναν πυρὸς τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἀπειλῶν καὶ σκότος ἐξώτερον. Ἀλλ' οὐκ ἔστι

τοῦτο, οὐκ ἔστιν· αὐτεξούσιος γὰρ ὢν ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένος ἄνθρωπος εἱμαρμένῃ καὶ ἄστρασιν οὐχ ὑπόκειται. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τοῖς μὴ κατὰ γνώμην ἁμαρτάνουσι πῦρ ὁ Θεὸς καὶ σκότος ἠπείλησεν. Ὅτι δὲ βλασφημία ἐστὶν εἰ, Θεὸν τὸ νομίζειν ἐξ ἀστέρων γίνεσθαι τοὺς μὲν τῶν ἀνθρώπων φονέας, τοὺς δὲ πάλιν ἁρπαγας, ὁ κορυφαῖος Πέτρος ἀριδήλως τοῦτο διδάξει σε πρὸς Φαῦστον. Καὶ γὰρ περὶ γενέσεως διαλεγόμενος καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν· « Ἐγὼ μὲν ἀστρολογίας ἔμπειρος οὐκ εἰμὶ, ὥστε τὴν γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευάζειν. Ἄλλῳ δὲ τρόπῳ δύναμαι ἀποδεικνύειν ὅτι κατὰ πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πράγματα· ἕκαστος γὰρ πρὸς ἃ πράττει τιμῆς καὶ κολάσεως τεύξεται. » Ἁμαρτάνουσιν οὖν οἱ γέντσιν εἰσάγοντες, αὐτὸν τὰ πάντα δημιουργήσαντα Θεὸν βλασφημοῦντες. Ἐπὶ τούτοις γὰρ τοῦ γέροντος εἰπόντος, ὅτι βλασφημεῖν ἐστι τὸ λέγειν ὅτι τὰ πάντα γενέσει ὑπόκειται, καὶ πάνυ ὁ Πέτρος ἔλεγεν. Εἰ γὰρ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαι ἐξ ἀστέρων γίνονται, οἱ δὲ ἀστέρες ὑπὸ Θεοῦ ταῦτα ποιεῖν ἐτάχθησαν, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεσματικοὶ γένωνται, ἁπάντων λοιπὸν αἱ ἁμαρτίαι εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται τὸν τὴν γένεσιν ἐνδόντα τοῖς ἄστρασι. Καὶ τα μὲν τοῦ κορυφαίου τοιαῦτα· ὅρα δὲ καὶ τί φησιν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ φωστήρων ἕκτῳ λόγῳ αὐτοῦ. Τὴν γὰρ ἀστρολογικὴν τέχνην ἐπὶ μέσου παράγων, καὶ ὅπως ἔχει μεθόδου κατεξετάζων, οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξεισιν· « Ἐν δὴ τούτοις τοῖς λογισμοῖς πολὺ μὲν τὸ ἀνόητον, πολλαπλάσιον δὲ τὸ ἀσεβές. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι οἱ κακοποιοὶ τῶν ἀστέρων τῆς αὐτῶν πονηρίας ἐπὶ τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς τὴν αἰτίαν μετατιθέασιν. Ἔπειτα εἰ καὶ τῶν περὶ κακίαν καὶ ἀρετὴν ἐνεργημάτων οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν αἱ ἀρχαὶ, ἀλλ' ἐκ τῆς γενέσεως αἱ ἀνάγκαι, περιττοὶ μὲν οἱ νομοθέται τὰ πρακτέα ἡμῖν καὶ τὰ φευκτέα διορίζοντες, περιττοὶ δὲ οἱ δικασταὶ ἀρετὴν τιμῶντες καὶ πονηρίαν κολάζοντες· οὐ μὲν γὰρ τοῦ κλέπτου τὸ ἀδίκημα, οὐδὲ τοῦ φονέως, ᾧ γε οὐδὲ βουλομένῳ δυνατὸν ἦν κρατεῖν τῆς χειρός. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· αὐτεξούσιος γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι καὶ κατ' εἰκόνα παρήχθη Θεοῦ, ἐφ' ᾧ γενέσει καὶ ἄστρασιν οὐχ ὑπόκειται. » Τοῖς μέντοι προσπταίουσιν ὁπωσδήποτε κατ' εἱμαρμένην, ὡς εἴρηται, καὶ συγγινώσκειν ἄξιον ἦν, οὐ μὴν ἐπιφέρειν μάστιγας, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν. Καὶ γὰρ ἐν οἷς ἐξέθετο λόγοις περὶ εἱμαρμένης καὶ τάδε διέξεισι. Τοῖς μὲν οὖν ἀ ἀνάγκῃ κατεχομένοις συγγινώσκειν οἴδαμεν. Κἂν γὰρ ὑπὸ δαίμονός τις ἐνοχλούμενος ἢ τὸν χιτῶνα διαῤῥήξῃ τὸν ἡμέτερον ἢ πληγὰς ἐπενέγκῃ, οὐ μόνον οὐ κολάζομεν, ἀλλὰ καὶ ἐλεοῦμεν καὶ συγγινώσκομεν. Τί δήποτε; Ὅτι οὐχ ἡ προαιρέσεως, ἀλλ' ἡ τοῦ δαίμονος; βία ταῦτα εἰργάσατο. Ὥστε εἰ καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς κατὰ τὴν εἱμαρμένην ἐγίνοντο, συνέγνωμεν ἄν· ἐπειδὴ ἴσμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάγκη, διὰ τοῦτο οὐδὲ συγγινώσκομεν. Εἰ γὰρ ἀνάγκῃ τὰ ἡμέτερα ἐδέδετο, τίνος ἕνεκεν τὸν οἰκέτην κεκλοφότα μαστίζεις; διὰ τί τὴν γυναῖκα μοιχευθεῖσαν εἰς κριτήριον ἕλκεις; ἵνα τί δὲ καὶ

A minatur. Non est autem hoc verum, non est. Quippe ad imaginem Dei conditus homo, cum suimet ipsius sit compos, nec fato nec sideribus esse subjectus potest; quod si locum haberet, non Deus præter animi sententiam peccantibus ignem atque tenebras minatus fuisset. Et fieri sane convicium Deo, cum quis existimat per sidera quosdam homicidas effici, quosdam raptores, summus ille Petrus ad Faustum scribens te docebit. Nam de natalitio sidere disserens hæc inter alia profert: « Equidem astrologiæ non sum peritus, ut nativitatem ex ipsa de natalitio sidere scientia refellere possim: verum 27 alio quodam modo possum demonstrare res humanas a Providentia gubernari. Nam quisque pro eorum quæ agit ratione vel honorem vel B pœnam consequetur. Quamobrem errant qui natalitium sidus introducent, ipsum opificem rerum omnium Deum convicio quodam incessentes. » Quibus in verbis quod hic senex ait, convicium in Deum esse dicere cuncta natalitio sideri esse subjecta, perquam egregie dicitur. Nam si omnia mortalium peccata ab astris oriuntur, astra vero divinitus ordinata sunt ut ea efficiant et omnium malorum ab ipsis origo proficiscatur, restat omnium peccata ad Deum referri debere, qui natalitiam illam vim sideribus indiderit. Hujusmodi sunt quæ summus ille vir protulit. Præter hæc vide quid magnus ille Basilius in oratione sexta, quæ est de luminaribus, dicat. Nam artem astrologicam in medium proferens, et quæ sit ejus methodus C explorans, ad verbum hoc modo loquitur. In hisce ratiocinationibus magna inest stultitia et major etiam impietas. Quamobrem? Quod malefica noxiaque sidera pravitatis suæ causam in auctorem suum transferant. Deinde si tam virtuti quam vitiis consentanearum actionum principia non sunt in nostra potestate, sed a necessitatibus siderum natalitiorum pendent, supervacanei sunt legum latores, qui agenda fugiendaque nobis definiunt. Nullum est enim vel furis delictum vel homicidæ, si ne volens quidem continere manum poterat. Sed non est hoc verum, non est. Quippe suæ sponte est homo, cum ad imaginem Dei sit factus; quo fit et neque nativitati certæ neque sideribus subjectus D sit. Quin etiam quoquo modo delinquentibus fato quodam, ut diximus, æquum esset ignoscere, non adhibere verbera, quemadmodum Chrysostomus ait. Nam in orationibus quas habuit de Fato hujusmodi quædam tradit: Is qui necessitate coguntur, ignoscere solemus. Etenim si quis a malo genio vexatus vel tunicam nostram laceraverit vel nos verberibus affecerit, non modo non punimus eum, sed etiam miseramur veniamque largimur. Quamobrem istuc? Quia non electionis, sed mali genii vis ea designavit. Quo fit ut si quidem alia quoque delicta de necessitate fati provenirent, ignoscendum eis omnino foret. Nam si necessitas res nostras constrictas tenet, quamobrem servum tuum aliquid suffuratum verberas? quamobrem adul-

wrii ream uxorem in jus rapis? quamobrem turpia designans pudore afficeris? De his perspici **28** facile potest neque fatum neque fortunam neque nativitatem neque cursum siderum res nostras gubernare. Nam si hoc largiamur, quid porro necesse fuerit adhibere labores atque sudores, ut a vitiis immunes simus? Siquidem fato decretum est fore aliquem malum, etiamsi molestias infinitas suscipiat, malus erit. Vel potius dici malus nequaquam debet, qui a necessitate ad hoc impellitur. Quodsi etiam bona valetudo atque morbi a fato pendent, supervacaneæ sunt opum impensæ, supervacanea medicorum accessio, supervacanea denique victus ratio, quam morbo aliquo laborantes accurate servant. At cum hæc supervacanea non sint (quo enim pacto id dici possit? cum magnam ex his utilitatem percipi conspiciamus), jacet hæc de fato fabula, jacet omnis de natalitio sidere oratio. Non enim homines ulli necessitati subjecti sumus, sed potius electionis libertate ac voluntatis arbitrio divinitus ornati. Nam si non est suæ spontis atque juris homo, restat cum ne ad Dei quidem imaginem creatum esse. Quo enim pacto simulacrum naturæ illius imperatricis esse possit, si hac in parte discrepet ab exemplari principe? Quippe conveniebat atque par erat, ut id quod per omnia conformatum ad similitudinem Numinis esset, quemadmodum Nyssenus antistes ait, in natura sua potestatem agendi arbitratu suo haberet imperioque neminis pareret. Itaque multis probatum minime nos alicujus natalitii sideris, quæ complurium est opinio, necessitate ligari. Nam cæteroqui nulla re nos ratione ornati a brutis animalibus differremus, quorum est arbitratu alieno, quo visum alteri fuerit, duci, cum rationis atque mentis particeps natura, si libertatem voluntatis amittat, etiam beneficio facultatis intelligentis spolietur. Quis enim mentis usus ei fuerit, si a fati necessitate ducatur, et ab ea quasi protrudatur et impellatur ad actiones? Ac de his quidem hactenus.

πονηρὰ πράττων αἰσχύνῃ; Εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν ὅτι οὔτε εἱμαρμένη οὔτε τύχη οὔτε γένεσις οὔτε δρόμοι ἀστέρων τὰ καθ' ἡμᾶς διοικεῖ. Εἰ γὰρ τοῦτο δώσομεν, τίς χρεία λοιπὸν πόνων καὶ ἱδρώτων πρὸς τὸ κατορθοῦν ἀρετὴν ἔσται; Εἵμαρταί τινι γενέσθαι καλός· καὶ καθεύδων ὁ τοιοῦτος καὶ ῥέγχων ἔσται καλός. Μᾶλλον δὲ οὐ καλὸν τὸν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν τὸν ἐξ ἀνάγκης εἰς τοιοῦτο γινόμενον. Τίς χρεία πόνων (8) πρὸς τὸ κακίαν φυγεῖν; εἰ Εἵμαρταί τινι γενέσθαι κακὸς, κἂν μυρία ταλαιπωρῇ, κακὸς ἔσται. Μᾶλλον δὲ οὐ κακὸν τὸν τοῦτον ἔστιν εἰπεῖν τὸν ὑπ' ἀνάγκης πρὸς τοῦτο ὠθούμενον. Εἴπερ ὑγεία καὶ νόσος τῆς εἱμαρμένης ἥρτηται, περιττὰ τῶν χρημάτων τὰ ἀναλώματα, περιττὴ τῶν ἰατρῶν ἡ εἴσοδος, περιττὴ δὲ καὶ ἡ τῶν νοσούντων διαίτης ἀκρίβεια. Ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ περιττὰ ταῦτα (πῶς γὰρ, εἴγε καὶ πολλὴν ὁρῶμεν τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν), οἴχεται μὲν ὁ τῆς εἱμαρμένης μῦθος, οἴχεται δὲ καὶ ὁ τῆς γενέσεως λόγος. Οὐδεμιᾷ γὰρ ἀνάγκῃ τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπόκειται, τετίμηται δὲ μᾶλλον προαιρέσεως ἐλευθερίᾳ καὶ αὐτεξουσιότητι. Εἰ γὰρ μὴ αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲ κατ' εἰκόνα Θεοῦ παρήχθη λοιπόν· πῶς καὶ γὰρ εἰκὼν ἂν εἴη τῆς βασιλευούσης φύσεως, κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀνισότητα φέρων πρὸς τὸ ἀρχέτυπον; Ἔπρεπε γὰρ τὸ διὰ πάντων πρὸς τὸ θεῖον ὡμοιωμένον, ὡς ὁ Νύσσης φησὶν, ἐν τῇ φύσει κεκτῆσθαι τὸ αὐτοκρατὲς καὶ ἀδέσποτον. Δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι γενέσεως ἀνάγκῃ κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν οὐ δεδέμεθα· οὐ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ κατὰ γνώμην ἡμῖν τὰ πραττόμενα πράττεται; κατ' οὐδὲν ἂν ἡμεῖς οἱ λόγῳ τετιμημένοι τῶν ἀλόγων ζώων διενηνόχαμεν· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶ τὸ ἀλλοτρίῳ βουλήματι πρὸς τὸ δοκοῦν περιάγεσθαι. Ἡ δὲ λογική τε καὶ νοερὰ φύσις, ἐὰν τὸ κατ' ἐξουσίαν ἀπόθηται, καὶ τὴν χάριν τοῦ νοεροῦ συναπώλεσεν· εἰς τί καὶ γὰρ χρήσεται τῇ διανοίᾳ, τῇ τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκῃ περιαγομένη κἀκεῖθεν ἐπὶ τὰ πρακτέα παρωθουμένη; Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἐς τοσοῦτον.

Tu vero, dilecte fili, si quando videris infantem vitiatum ex alvo matris egredi qui vel biceps vel quadrupes sit, quemadmodum Mauricio imperante accidit, noli existimare non bonis siderum adspectibus ejusmodi conformari, quemadmodum existimavit olim Hermes ille, qui magno est apud Græcos in honore. Potius magno Athanasio et Joanni Chrysostomo cæterisque Patribus fidem habe, qui de homine a nativitate cæco et altero a nativitate claudo disserentes, causam harum rerum ad effectricem vitæ naturam ipsam referunt, non contrarios quosdam siderum situs. Et esse naturam horum causam perspicuum est maxime. Nam omnia sua quadam ratione facere consuevit, quemadmodum magnus ille Basilius **29** ait; et apud nos ovis incubantes domesticæ gallinæ hoc ipsum

Σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, εἴ που καὶ βρέφος ὄψει ποτὲ σεσιγωμένον ἐκπίπτον τῆς μήτρας, εἰ τύχῃ δικέφαλον ἢ τετράπουν, ὡς ἐπὶ Μαυρικίου βασιλέως, μὴ σχήμασιν ἀστέρων οὐκ ἀγαθοῖς τὰ τοιαῦτα διαπλάττεσθαι νόμιζε, καθάπερ ἔδοξέ ποτε καὶ τῷ παρ' Ἕλλησι τιμωμένῳ Ἑρμῇ. Πείθου δὲ μᾶλλον τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ τῷ τε χρυσορρήμονι Ἰωάννῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἁγίοις Πατράσι· περὶ γὰρ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ καὶ τοῦ ἐκ γενετῆς χωλοῦ τὸν λόγον ποιούμενοι τὴν διαπλάττουσαν τὸ ζῷον ἠτιάσαντο φύσιν, οὐ μὴν ἐναντίων ἀστέρων σχηματισμούς. Ὅτι δὲ ἡ φύσις τῶν τοιούτων αἰτία σινωμάτων ἐστὶ (καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἑαυτῆς ἀκαλουθίαν εἴωθε (9) τὰ πάντα ποιεῖν, ὡς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος), καὶ αἱ παρ' ἡμῖν ἐπωάζουσαι κατοικίδιοι ὄρνιθες μαρτυροῦσι τούτῳ σαφέστατα. Ὁρῶμεν γὰρ ἔστιν ὅτε ἐκ τῶν ᾠῶν ἐκ-

(8) *Ἱδρώτων πρὸς τὸ κατορθοῦν τίς χρεία πόνων*; Hæc quæ suppeditat nobis codex Fontis-Ebraldensis cœnobii aberant quoque a codice Leunclavii.

(9) *Τὴν διαπλάττουσαν. . . . . ἑαυτῆς ἀκολουθίαν εἴωθε. . . .* Ex. F.

τίκτοντα τετραπτέρυγα νεόττια καὶ τετράποδα. Καὶ τοῖς μὲν ἀγνοοῦσι τὴν αἰτίαν ἔκπληξιν ἐμποιεῖ τὰ τοιαῦτα πολλήν, οὔκουν δὲ καὶ τοῖς λόγου μετέχουσι. Τούτῳ μέντοι τῷ τρόπῳ καὶ δικέφαλον ὄφιν ἴδοι τις ἄν, καὶ ὅσα τοιαῦτα πλήρη τυγχάνοντα θαύματος. Ἀλλὰ μὴ σύ γε διαταράττου τούτων ἕνεκα, μηδὲ κακοποιῶν ἀστέρων ἀκτινοβολίας ἐπὶ τούτοις παρείσαγε. Ἄφες ἐπὶ ματαίοις ματαιάζειν αὐτούς. Ἐπὶ πᾶσι γὰρ τούτοις ἡ αἰτία σαφής. Εἰ μὲν οὐκ ἐτίκτοντο βρέφη δίδυμά τε καὶ τρίδυμα, εἶχες ἄν τι καὶ λέγειν· ἐπεὶ δὲ καθ' ἑκάστην τοιαῦτα ὁρᾷς, καινὸν πάντως οὐδὲν εἶγε συγκεκολλημένα τὰ δίδυμα καὶ οὐ διῃρημένα πολλάκις τῆς μήτρας ἐκπίπτουσι.

A clare testantur. Videmus enim nonnunquam ex ovis provenire pullos cum alis quatuor, itemque pullos quadrupedes. Ejus rei causam quotquot ignorant, admiratione maxima percelluntur; idemque non raro etiam viris a ratione non destitutis usuvenit. Hoc modo videre nonnunquam est serpentem bicipitem, aliaque talia plena sane admirationis; quorum tu causa perturbari nolito, neque noxiorum siderum radios hic excogites. Sine, vanis illi opinionibus desipiant. Nam horum omnium perspicua causa est. Quodsi neque gemelli neque trini fetus uno partu simul ederentur, dici aliquid abs te posset. At cum modo non quotidie videas id fieri, nihil omnino novum est, si gemelli conglutinati ac non sejuncti nonnunquam ex alvo materno prodeunt.

Προγινώσκειν μὲν οὖν καὶ ἀμυδρῶς τοῦ μέλλοντος ἔκ τινων σημείων καταστοχάζεσθαι, ἄνευ ἀντιλογίας καὶ ἡμεῖς τοῦτο κατατιθέμεθα. Οὐδὲν γὰρ ἐπὶ προδήλοις οὕτω πράγμασιν ἀντιπίπτειν ἐπὶ πλέον ἰσχύομεν. Εἰ γὰρ καὶ ἥμαρτεν ἐν παραδείσῳ ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ τὸ δοθὲν αὐτῷ προφητικὸν χάρισμα πάμπαν ἀπώλεσεν, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πανοικτίρμων Θεὸς τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι τέλεον παραβάλλεσθαι. Ἐφ' ᾧ καὶ σημειά τινα δίδωσι τοῦ προορᾶν ἕνεκεν ἔστιν ὅτε τὰ μέλλοντα κἀντεῦθεν ἑαυτῷ περιποιεῖσθαι ἀσφάλειαν. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Οἱ ἐν τῷ ἀέρι φαινόμενοι κομῆται λόγῳ μὲν φυσικῷ συνίστανται, θανάτους δὲ ὅμως βασιλέων ἢ καὶ προσώπων ἐπιφανῶν καταγγέλλουσιν, ὡς ὁ μέγας ἔφη καὶ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος. Ἀλλὰ καὶ αὐχμῶν ἔστιν ὅτε ἀνέμων οἱ τοιοῦτοι δηλωτικοί, οἳ καὶ δοκοῦσι μὲν εἶναι ἀστέρες, οὐκ εἰσὶ δέ. Πῶς καὶ γάρ; εἶγε συνίστανται μέν, οὐ παραμένουσι δέ· τῆς γὰρ ὕλης τῷ πυρὶ δαπανηθείσης, δι' ἧς ὁ κομήτης συνέστηκεν, ἐξ ἀνάγκης καὶ οὗτος σβεννύμενος διαλύεται.

B Cæterum aliquid prævidere, deque signis quibusdam id quod futurum sit obscuriuscule conjectari non posse, citra contradictionem omnem fatemur. Nam in rebus adeo manifestis resistere diu sane nequeamus. Quanquam enim homo in paradiso peccavit, quanquam concessum sibi vaticinandi munus atque beneficium amisit, non tamen Deus ille misericors eum prorsus similem evadere brutis jumentis permisit. Quo fit ut signa quædam ei suppeditet, de quibus interdum futura prospiciat, eoque pacto securitati suæ consulat. Quid multis verbis opus est? Qui conspiciuntur in aere cometæ, naturali quidem illi ratione modoque oriuntur, sed interim vel regum vel aliarum illustrium personarum interitus denuntiant, quemadmodum magnus ille cœlestiumque rerum interpres Basilius inquit. Interdum vel æstus vel ventos subsecuturos indicant. Et videntur quidem esse sidera, verum non sunt. Qui enim esse sidera possint? cum oriantur quidem, sed non durabiliter maneant: Nam materia, de qua cometes exstitit, per ignem absumpta, necessario et ipse exstinctus dissipatur.

Ἀλλ' ὅρα καὶ τὴν γένεσιν ὁποία τίς ἐστι καὶ πόθεν ἔσχηκε τὴν ἀρχήν. Ἐκ τῆς καπνώδους καὶ ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως ἕως αὐτῆς τῆς σελήνης ἀνάγεται διὰ κουφότητα καπνὸς μὲν οὖσα κατὰ τὴν οὐσίαν, φλὸξ δὲ κατὰ τὴν δύναμιν. Ἐφ' ᾧ καὶ ὑπέκκαυμα ταύτην ὁ Ἀριστοτέλης ἐκάλεσε, τουτέστιν ὑφιεμένον πῦρ· ὁ γὰρ καπνὸς θερμὸς μέν ἐστι, μὴ μέντοι γε πῦρ αὐτενέργητον. Ἐξάπτεται τῇ τοῦ παντὸς περιφορᾷ συγκινούμενον. Ἀλλ' ἡμέρας μὲν οὐ φαίνεται διὰ τὴν τοῦ ἡλίου μαρμαρυγήν, νυκτὸς δὲ τὰ τοιαῦτα διάδηλα γίνεται. Ἐπειδὰν οὖν τὸ μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος διὰ τὴν κίνησιν ἐξαφθῇ, εἰ μὲν οὐκ ἐντύχῃ ἑτέραις οὐσίαις ἐπιτηδείαις εἰς ἔξαψιν, θᾶττον ἐναποσβέννυται, ἐπειδὰν δὲ κινηθὲν παχείᾳ ὕλῃ ἐγκύρῃ τινί, ἐκεῖσε ἐνίσχεται· ὅθεν ἡ ταὐτὴ ὕλη κατὰ πᾶν ἐξαπτομένη αἴξῃ τε καὶ κομήτης λέγεται. Ἀποσπινθηρίζουσι γὰρ δοκεῖ τινα κόμην ἔχειν καθειμένην καὶ οἷά τισι μαλλοῖς κατὰ τὰς αἴγας βρίθεσθαι· ταύτῃ τοι καὶ κομήτης τὸ τοιοῦτον φάσμα ὠνόμασται. Οὗτος μὲν ὁ κομήτης ἐνίοτε καὶ πολυήμερός ἐστιν, ἀρκούσης τῆς ὑποκειμένης

C Animadverte autem ortum ipsorum, cujusmodi sit et unde principium habeat. Existunt cometæ de fumosa et sicca exhalatione, quæ exhalatio propter levitatem suam ad lunam usque subvehitur, et natura quidem essentiaque sua fumus est, verum vim flammæ continet. Quo fit ut Aristoteles eam fomitem vocet, hoc est ignem remissum. D Quippe fumus est calidus quidem ille, non tamen ignis vi sua et efficaciter agens. Accidit autem deinceps ut agitata cum hoc universo accendatur. Et interdiu qui ob splendorem solis haud conspicitur, noctu vero apparet. Postcaquam fomitis illius pars aliqua propter motum 30 accensa deflagraverit, si alias essentias ad inflammationem idoneas non consequatur, citius exstinguitur; sin ipso in motu ad crassam quamdam materiem feratur, magis invalescit et augetur. Unde fit ut hujusmodi materies accensa penitus capra cometesque vocetur. Quippe dum scintillat, comam quasi quamdam habere prolixam videtur, velutique lanis caprarum in morem onusta esse; quæ ipsa

ratio est quamobrem cometes, hoc est crinitum sidus appelletur. Et durat interdum diebus compluribus, nimirum materie subjecta diuturnam ad inflammationem sufficiente. De causa eadem et ignis oritur ille qui noctibus serenis e cœlo labi videtur, et quem nonnulli radiores esse cœleste sidus existimant, cum homines in hisce disciplinis exercitati speciem ejusmodi trajectionem nuncupent. Cum enim illud quod ex motu est accensum, in materies igni concipiendo idoneas inciderit, et deinde flamma de una ad aliam materiem lata longius sese diderit ignis ad hastæ formam extensus, fit hoc quod trajectionem vocant. Consuevimus enim visis ejusmodi pro ratione formarum, quibus conspiciuntur, appellationes indere.

A αὐτῷ ὕλης εἰς χρονίαν ἔξαψιν. Ἐντεῦθεν οὖν ἴσχει τὴν γένεσιν καὶ τὸ δοκοῦν ἐξ οὐρανοῦ ῥίπτεσθαι πῦρ αἰθρίας οὔσης τῆς νυκτός, ὃ δὴ καί τινες τῶν ἀγροικοτέρων ἄστρον οὐράνιον ἡγηνται. Ἀλλ' οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἠσχολημένοι τὸ τοιοῦτον φάσμα διάττοντα κατονομάζουσιν. Ἐπειδὰν γὰρ τὸ διὰ τὴν κίνησιν ἐξαφθὲν ὕλαις ἐπιτηδείαις εἰς ἔξαψιν εὐτύχῃ, κἀντεῦθεν ἀπ' ἄλλης εἰς ἄλλην φερομένης τῆς φλογὸς διαδόσιμον γένηται τὸ πῦρ, κατὰ σχῆμα τοῦ δόρατος ἀπομηκυνθῇ, τὸ τοιοῦτον διάττων ὀνόμασται κατὰ τὰ φαινόμενα σχήματα, καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἀποπληροῦσι τοῖς φάσμασιν.

Quapropter hæc, uti divimus, in cœlo collocavit Deus, ut signa nobis essent de quibus haud vulgares muniendi nostri rationes colligeremus. Nam aspice mihi nubes, quæ cum interdum lanarum velleribus consimiles cernuntur, plerumque tempestates pluvias denuntiant. Atque etiam iris, arcus nimirum ille quem in cœlo conspicimus, non simpliciter neque fortuito nostris semet oculis offert, sed pluvia tempestate conspecta serenitatem fert secum, serena, pluviam designat. Hæc enim Deus in signa constituit.

B Ἕθετο μὲν οὖν εἰς σημεῖα, καθάπερ εἴρηται, ὁ Θεὸς ταῦτα δὴ τὰ κατ' οὐρανόν, ὡς ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀσφάλειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν προσγίνεσθαι. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὰ νέφη πόκοις ἐρίων φανέντα ποτὲ παραπλήσια χειμῶνας ἐνίοτε προσημαίνουσιν. Ἀλλὰ καὶ ἶρις αὕτη, τὸ κατ' οὐρανὸν δηλαδὴ φαινόμενον τόξον, ὡς οὐχ ἁπλῶς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν καὶ ὡς ἔτυχε πρόκειται· χειμῶνος μὲν γὰρ αὕτη φανεῖσα εὐδιεινὴν ἐπιφέρει κατάστασιν, εὐδίας δὲ οὔσης εἴγε φανείη, χειμῶνα τοὐναντίον ἐμήνυσε. Καὶ ἕθετο γάρ, φησί, ταῦτα εἰς σημεῖα.

Et caret iris essentia peculiari sua, solumque species quædam est imaginaria cernentis aspectus, orta de sole in nubes partium diversarum incidente. Eidem lumen ambiens area specie tenus existit, cum reapse nihil sit deque aspectus refractione oriatur. At vero fulguris ignis essentia peculiari non caret, tametsi vim urendi non habeat. Etenim ejus natura partium est subtilium, et corpora celeriter præterit. Quo fit ut ea nec urat nec denigret. Quamquam enim hujusmodi fulmen ignis est, et a natura vi præditum est urendi, tamen ejus subtilitas et præterea celeritas, non diu corporibus inhærens, illæsa relinquit. Prester vero, sicut ipsum etiam nomen indicat, adurit ea corpora quæ attigerit. Et adurit propterea quod secum trahat e nube materiem quamdam crassiorem, eamque inflammet. Presterem ipsum ventus præcedit. Fieri hoc inde, quod ea quæ conflagratura sunt, prius a vento 31 convellantur. Quippe flatus ille presteris, cum sulfureus sit, verberandi ac perrumpendi vim habet.

C Ἄλλ' ἡ μὲν ἶρις ἀνυπόστατός ἐστι, φαντασία δὲ μόνον τῆς ὁρώσης ὄψεως, ἐξ ἡλίου συνισταμένη νέφεσιν ἀνομοιομερέσιν ἐμπίπτοντος. Ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ σελήνην ἅλως ἔμφασις ὡσαύτως ἐστὶν, οὐ μὴν ὑπόστασις, ἐξ ἀναχλάσεως τῆς ὄψεως. Τὸ δὲ ἀστραπαῖον πῦρ ἐνυπόστατον μέν ἐστιν, οὐκ ἔχει δὲ τὸ φλέγον· λεπτομερὴς γὰρ ἡ οὐσία αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα ταχέως παρέρχεται, ὅθεν οὔτε καίει οὔτε μελαίνει αὐτά. Εἰ γὰρ καὶ πῦρ ὁ τοιοῦτός ἐστι κεραυνὸς καὶ φύσει ἔχει τὸ καίειν, ἀλλ' ἡ λεπτότης αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἡ ταχύτης μὴ ἐγχρονίζουσα τοῖς σώμασιν, ἄκαυστα ταῦτα ἐᾷ. Ὁ δὲ πρηστὴρ, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοὔνομα, τὰ παρατυχόντα καταφλέγει σώματα. Καταφλέγει δὲ διὰ τὸ συνεπισπᾶσθαι μεθ' ἑαυτοῦ παχυμερεστέραν ὕλην ἐκ τοῦ νέφους, καὶ ταύτην ἐκπληροῦν. Τούτου δὲ τοῦ πρηστῆρος καὶ προηγεῖται πνεῦμα. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τὰ μέλλοντα ἐμπίπρασθαι πρῶτον ὑπὸ πνεύματος ῥήγνυσθαι· τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ πρηστῆρος θειῶδες ὂν πλήττει καὶ ῥήγνυσι. Ταύτῃ τοι καὶ τὰ κεραυνωθέντα μένει διεστῶτα ἐπί χρόνον τινά.

D Itaque fulmen, Gli, hoc est ignem illum fulguris, vel per nubium collisionem fieri putato vel per expressionem, cum nimirum essentia quædam ignea in nubes incidit, ac per vim inde rursus excernitur, quasique ab ipsa nube protruditur et impellitur. Nam ecpyrenismus est quædam quasi ejaculatio per compressionem facta, quemadmodum nos quoque olivarum ossicula digitis comprimentes sursum vel deorsum ejaculamur. Tale quiddam est fulmen, quod per ecpyrenismum fit, cum præsertim inferior nubis crassities de loco superiore condensata irruentem in se substantiam penetrare suamque ad locum tendere non sinit. Tunc enim

Τὸν μέντοι κεραυνὸν, ἀγαπητὲ, τοῦτ' ἔστιν αὐτὸ τὸ ἀστραπαῖον πῦρ, ἢ κατὰ σύγκρουσιν τῶν νεφῶν γίνεσθαι νόμιζε ἢ κατὰ ἐκπυρηνισμὸν, ἡνίκα δηλαδὴ πυρώδης οὐσία τοῖς νέφεσιν ἐμπεσοῦσα κατὰ βίαν ἐκεῖθεν ἐκραγῇ, ῥιπτομένη καὶ οἷον εἰπεῖν ὠθουμένη παρὰ τοῦ νέφους αὐτοῦ. Ἐκπυρηνισμὸς γάρ ἐστιν ὁ κατὰ συμπίεσιν· ἀκοντισμὸς γάρ ἐστιν, ὡς ὅταν καὶ ἡμεῖς τὰ τῶν ἐλαιῶν ὀστᾶ τοῖς δακτύλοις συμπιέζοντες ἢ ἄνω ἢ κάτω ταῦτα ἐξακοντίζωμεν. Καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ κατὰ ἐκπυρηνισμὸν κεραυνὸς, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ἡ τοῦ νέφους παχύτης ἄνωθεν πυκνωθεῖσα τὴν ἐμπεσοῦσαν ἐκεῖσε οὐσίαν οὐκ ἐᾷ τε διελθεῖν καὶ ἐπὶ τὸν χῶρον αὐτῆς ἀνελθεῖν·

τηνικαῦτα γὰρ ὑπὸ τοῦ νέφους, ὡς εἴπομεν, συμπιεζομένη τε καὶ ὠθουμένη κάτω ῥιπτεῖσθαι πάλιν βιάζεται. Ὁ δὲ ἕτερος ἀποτίκτεται κεραυνὸς τῶν νεφῶν συντριβομένων. Ἡ μὲν γὰρ ῥῆξις τὸν κεραυνὸν ἀπεγέννησε, τοῦ νέφους βίᾳ σπασθέντος· τηνικαῦτα δὲ θυλάκου ὥσπερ διαῤῥαγέντος ὑετὸς κατενήνεκται. Ὁ δέ γε τῆς ῥήξεως ἦχος τὴν βροντὴν ἀπεγέννησεν. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν δεῖ πρῶτον ῥαγῆναι τὸ νέφος καὶ οὕτω φανῆναι τὴν ἀστραπήν· ἡμεῖς δὲ τοῦ πυρὸς ἐπιλαμβανόμεθα πρότερον. Τούτου δὲ αἴτιον ἡ τῶν ὠτίων καὶ τῶν ὀφθαλμῶν διοργάνωσις· οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν ἀμέσως ὁμιλοῦντες τῷ ἀέρι τοῦ ὁρατοῦ θᾶττον ἀντιλαμβάνονται, ὁ δέ γε τοῖς ὠτίοις προσεβλημένος κοχλοειδὴς πόρος βραδέως εἰσάγει τὸν ψόφον. Κοχλοειδῆ δὲ τὸν τοιοῦτον κατεσκεύασε πόρον ὁ δημιουργὸς ἡμῶν Θεός, ἵνα μὴ ἐκ τῶν παραπιπτόντων ἡμῖν ἀθρόων, εἴτε ψόφου εἴτε ἀέρος ψυχροῦ, ὁ ἐγκέφαλος ἡμῶν οὐ μικρῶς καταβλάπτηται. Καὶ εἰ μὲν ἀπὸ ξηροτάτου νέφους ὁ κεραυνὸς ἐκραγῇ, φοινικοῦς τε τὴν χροιὰν ὁ τοιοῦτός ἐστι, καὶ τὴν οὐσίαν φλογώδης, εἰ δὲ ἀφ' ὑγροτέρου νέφους, λευκόν τε ἔχει τὸ χρῶμα καὶ καυστώδης ἥκιστα.

Οὕτω μὲν οὕτω, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται, καὶ τοὺς ἀστέρας τοὺς ἀπλανεῖς τε καὶ πλανωμένους εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς ὁ ποιητὴς πάντων καὶ κύριος ἔθετο. Κυρίους δὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἀρετῆς τε καὶ κακίας παρεκτικοὺς οὐκ ἄν ποτε εἴπῃ τις λογισμοῦ κύριος ὤν, εἴ γε καὶ μᾶλλον ἤκουσε τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· « Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε. » Ἐὰν θέλητε γὰρ εἰπὼν ἔδειξε προφανῶς ὡς ἐλεύθερός τις ὁ καθ' ἕνα ἡμῶν, καὶ ὅτι τῶν αὐτοῦ πράξεων ἕκαστος ὁμολογουμένως πέφυκε κύριος.

Εἰδέναι γὰρ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἄνωθεν ὀφείλεις, ἀγαπητέ, ὅτι οἱ τὸν ἥλιον λέγοντες μὴ τὴν γῆν ὑποτρέχειν κάτωθεν μετὰ τὴν αὐτοῦ δύσιν, ἀλλ' ἐκ πλαγίου τὴν αὐτοῦ ποιούμενον δίοδον πρὸς ἀνατολὰς ἀπέρχεσθαι κἀκεῖθεν αὖθις ἀπέρχεσθαι τοῦ φωτίζειν τὴν γῆν, οὐκ εὐπαράδεκτα λέγειν, ὡς οἶμαι, τοῖς εὖ φρονοῦσιν κριθήσονται, εἰ μή που κατὰ λόγον οἰκονομίας τοιαῦτα λέγειν προάγονται. Εἰ γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἡ νὺξ ἀλλ' ἢ σκίασμα γῆς, τοῦ ἡλίου τὴν γῆν ὑποτρέχοντος, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησί, πῶς λοιπὸν βαθεῖα τὴν ἡμέραν διαδέξεται νύξ, τοῦ ἡλίου κατ' ἐκείνους ἐγγύτατα καὶ μικρὸν πρὸς ἡμᾶς στρεφομένου, κἀντεῦθεν ἀκτίνων ἡμῖν ἐμπιπτουσῶν καὶ φωτιζουσῶν τὸ περίγειον; Καὶ εἰ μὴ πείθῃ τοῖς λεγομένοις, αὐτοῖς τοῖς πράγμασι πείσθητι. Ἐν Βρεττανίᾳ τῇ νήσῳ ὀκτωκαιδεκάωρος μὲν ἡ ἡμέρα ἐστίν, ἑξάωρος δὲ ἡ νύξ. Καὶ οὐ μόνον ἑξάωρος, ἀλλὰ καὶ τὸ σκότος αὐτῆς οὐ πάνυ βαθύ, τοιοῦτον δὲ εἰπεῖν ὁποῖόν ἐστι τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον λυκόφωτον. Ἐμπίπτουσι γὰρ αὐτοῖς αἱ αὐγαὶ τοῦ ἡλίου. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι κἂν ταῖς νυξὶν αὐταῖς ὁ ἥλιος ἐγγύτατα περιστρέφεται διὰ τὸ βραχύτατον αὐτοῦ

A a nube, quemadmodum indicavimus, compressa et impulsa deorsum vergere per vim cogitur. Alterum vero fulmen gignitur collisis inter se nubibus eaque de causa perruptis. Nam ea perruptio fulmen elicit nube per vim convulsa : simul utre quasi quodam rupto, pluvia delabitur. Strepitus ipse perruptionis tonitru elicit. Et nubem quidem perrumpi necesse est, ut ita fulgur conspiciatur : nos vero prius ignem percipimus. Ejus rei causa est aurium et oculorum structura. Nam oculi nostri citra medium ullum cum aere juncti citius rem visilem prehendunt. At meatus ille tortuosus cochleæque consimilis, quo septæ sunt aures, tarde sonum admittit. Et opifex noster Deus hunc ipsum instar cochleæ tortuosum condidit ne per illabentes subito sive strepitus sive frigidum aëra cerebrum nostrum graviter læderetur. Jam si fulmen e nube siccissima erumpat, punicei coloris est et natura vehementer urens : sin ex humidiori nube, colorem album habet ac minus urit.

Sic ergo, quemadmodum exposuimus hactenus, sidera non tam errantia quam erratica rerum opifex atque dominus in signa temporaque constituit. Ea vero potestatem absolutam in actiones nostras habere, virtutemque nobis aut vitium indere, nemo unquam rationis compos dixerit, siquidem Deum per vatem loqui audierit : « Si volueritis et obtemperaveritis mihi, bonis terræ vescemini [32]. » Cum enim ait : « Si volueritis, » manifesto declarat unumquemque nostrum liberum esse, simulque singulos esse sic a natura comparatos, suarum ut actionum ipsi sint domini.

32 Præter indicata vero, dilecte fili, hoc etiam scire debes, eos qui solem dicant non inferius terram post occasum suum subtercurrere, sed obliquo itinere ad ortum pervenire indeque rursum pergere ad collustrandam terram, mea quidem sententia viris prudentibus parum probabilia tradere judicandos esse, nisi forte certo quodam consilio talia proferant. Nam si nihil aliud est nox quam umbra terræ, quæ exsistit sole terram subtercurrente, quemadmodum Joannes ille Damascenus inquit, quo fieri pacto poterit ut alta nox diem excipiat sole (de ipsorum quidem sententia) quamproxime a nobis sese convertente, quocum esse conjunctum oportet ut ad nos radii pertingant terræque vicinas partes collustrent? Quodsi huic orationi fidem non habes, rebus ipsis persuaderi te patitor. In insula Britannia dies horarum XVIII spatium continet, cum nox plures quam VI horas non habeat. Neque tantum sex horarum est, sed etiam caligo ejus non admodum est profunda, nimirum ejusmodi quale quiddam nos crepusculum dicimus. Nam pertingunt ad eos radii solis. Quamobrem? Quia per ipsas etiam noctes sol ab eis quam

[32] Isa. I, 19.

proxime circumagitur, propterea quod exigua pars ejus sub terram demergatur. Britannorum quidem ii quotquot oculorum acumine valent, per noctem accurate cernunt ac tantum non omnia suis oculis comprehendunt. De quo velim discas quod si sol in climate nostro non sub terra cursum suum perficeret, sed itidem ut istic quamproxime apud nos circumvolveretur, nox reapse non nox foret, nec ejus tenebræ admodum profundæ, sed ejusmodi quales jam ante significavimus, nimirum terra non officiente radiis solaribus nec eos obstruente. Nox enim aliud nihil est, quemadmodum et magnus ille Basilius ait, quam terræ obumbratio. Quapropter si sol terram non subtercurreret, sed proxime alicubi circumagitaretur, sicuti superius aiebamus, fieri nequaquam posset ut noctem profundam haberemus. Et vero quid opus est multa commemorare singulaque recensere? Cum globosa sit terra et in universi medio quasi suspensa hæreat, apud alios aliter sol oritur et occidit. Eadem de causa nonnullis æqualia dierum atque noctium efficit spatia, nonnullis inæqualia. Neque mirum tibi sit apud Britannos noctem sex horarum esse, quando apud alios, quibus cum ad sublimitatem vel australis vel aquilonalis polus est elevatus ut alterum omnino supra verticem habeant, apud hos ergo propter solis in circulum conversionem tota regio tenebras perpetuas habet, **33** et anniversarius orbis ille consimiliter in diem noctemque sic dividitur, ut diem quidem sex mensium totidemque mensium noctem habeant. Ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Non ignoro autem, dilecte fili, te de hoc etiam præter alia sollicite perquisiturum. Quamobrem, inquies, toto triduo quidem diffusa lux erat illa primigenia, quarto autem die divisa est in luminaria, nimirum solem, lunam, reliqua sidera? Nolim equidem nimis te curiose sacrarum Litterarum verba examinare, quando hac in parte studio discendi tuo prorsus satisfacere non possumus. Scito tamen condidisse quidem initio Deum lucem illam puram et expertem materiei crassæ, verum non ipsum discum, ut inde discamus quorum operum ipse sit effector, eoque percepto præstantissimum illum artificem tanto magis admiremur: nam a magnitudine pulcritudineque creatorum tum sapientia tum potestas opificis perspicitur [30]. Ejusmodi vero lucem deinceps in discos collocat, ut promanantes inde radios per discum nonnihil velut obscuratos usui nostro idoneos atque convenientes redderet. Nam de Theodoreti sententia, cum oculis prædita sint animalia, lucem illam alteram ferre non potuissent. Habes expositionem de ipsa petitam historia.

Quodsi verba Mosaica sublimius etiam intelligere vis, ut discas quamobrem lux illa triduo diffusa fuerit ubique ac deinceps in luminaria quasi recondita, divinum illum Anastasium habes, qui per allegorias hæc in hunc modum declarat. Lux illa præcedentium trium dierum, de qua Litteræ sacræ

[30] Sap. XIII, 5.

μέρος ὑπὸ γῆν καταδύεσθαι. Καὶ οἵ γε τῶν Βρεττανῶν ὀξυδερκέστατοι σαφῶς ὁρῶσι κατὰ τὴν νύκτα καὶ μικροῦ πάντως τοῖς ὀφθαλμοῖς περιλαμβάνουσι. Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὡς εἴ γε καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς κλίματι οὐχ ὑπὸ γῆν ὁ ἥλιος διοδεύων ἦν, ἀλλ' ἔγγιστά που κἀνταῦθα περιεστρέφετο, ἡ νὺξ ἀληθῶς οὐχὶ νύξ, οὐδὲ πάνυ βαθὺ τὸ σκότος αὐτῆς, ἀλλὰ τοιοῦτον ὁποῖον ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐγνώρισεν, ἅτε σύμενοῦν ἀντιφραττούσης ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσι πανταπασιν. Ἡ γὰρ νὺξ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ σκίασμα γῆς, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Τοῦ γοῦν ἡλίου μὴ τὴν γῆν ὑποτρέχοντος, ἀλλ' ἔγγιστα περιστρεφομένου, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, βαθεῖαν γίνεσθαι νύκτα πάντως ἀμήχανον. Καὶ τί χρεία πολλὰ λέγειν καὶ ἀπαριθμεῖν τὰ καθ' ἕκαστον; Σφαιρικῆς οὔσης τῆς γῆς καὶ ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς ἀπηωρημένης, παρ' ἄλλοις ἄλλως ἀνατέλλει τε καὶ δύνει ὁ ἥλιος, κἀντεῦθεν τοῖς μὲν ἴσα τελεῖ τὰ νυχθήμερα, τοῖς δὲ πάλιν ἄνισα. Μὴ θαύμαζε εἴγε παρὰ Βρεταννοῖς ἐξάωρός ἐστιν ἡ νύξ, ὅπου γε παρ' ἑτέροις, οἷς τοσοῦτον ὁ πόλος ἐξῆρται ὁ βόρειος ἢ ὁ νότιος ὥστε κατὰ κορυφὴν ἔχειν τὸν ἕτερόν γε πάντως αὐτῶν, τούτοις διὰ τὴν πέριξ τοῦ ἡλίου περιδρομὴν τὸ οἰκούμενον ἅπαν ἐσκίασται, ὅ τε ἐνιαύσιος αὐτοῖς κύκλος ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ νυκτὶ ὡσαύτως μεμέρισται, ὡς εἶναι τούτοις λοιπὸν τὴν ἡμέραν ἑξάμηνον καὶ τὴν νύκτα ἰσάριθμον. Καὶ τούτων οὕτως.

33 et anniversarius orbis ille consimiliter in diem

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις περιεργάζῃ, Τί δή ποτε, λέγων, ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις ἀνακεχυμένον ἦν, ἐκεῖνο τὸ πρωτόγονον φῶς, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τοῖς φωστῆρσι κατεμερίσθη, τῷ τε ἡλίῳ δηλαδὴ, τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἄστραοιν; Ἀλλὰ μὴ ἐπὶ πλέον τὰ θεῖα πολυπραγμόνει ῥητά, ὅτι μηδὲ θεραπεύειν ἐπὶ τούτοις ἰσχύομεν τὴν σὴν φιλομάθειαν. Ἴσθι τοιγαροῦν ὅτι παράγει μὲν ὁ Θεὸς τὸ καθαρὸν ἐκεῖνο καὶ ἄϋλον φῶς, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν δίσκον αὐτὸν, ἵνα μάθωμεν ἐντεῦθεν ὁποίων ἔργων ἐστὶν αὐτουργὸς, καὶ ἵνα μαθόντες τὸν ἀριστοτέχνην Θεὸν ἐπὶ πλέον θαυμάζωμεν· ἐκ μεγέθους γὰρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἡ τοῦ δημιουργοῦ καθορᾶται σοφία καὶ δύναμις. Δίσκῳ δὲ τὸ τοιοῦτον ἐναποτίθησι μετὰ ταῦτα φῶς, ἵνα τὴν ἐκπηδῶσαν ἐκεῖθεν ἀκτῖνα διὰ τοῦ δίσκου συσχιαζομένην ἐργάσηται σύμμετρον· ὀφθαλμοὺς γὰρ ἔχοντα ζῶα οὐκ ἂν ἤνεγκεν, ὡς πού φησι Θεοδώρητος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ λόγος καθ' ἱστορίαν ἐπῆλθέ σοι.

Εἰ βούλει δὲ καὶ ὑψηλότερον ἐκλαβέσθαι τὰ Μωσαϊκὰ καὶ θεῖα ῥητὰ, ὥστε μαθεῖν ἐκ τούτων τίνος ἕνεκεν ἀνακεχυμένον ἦν ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις ἐκεῖνο τὸ φῶς ἀπανταχοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς φωστῆρσιν ἐναπετίθετο, τὸν θειότατον ἔχεις Ἀναστάσιον ἀλληγοροῦντα τὰ τοιαῦτα. Τὸ μὲν οὖν τῶν

προ' αὐτουσῶν τριῶν ἡμερῶν φῶς, περὶ οὗ ἡ Γραφὴ λέγει, « Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. » ὑφηπλωμένον ὂν ἐφ' ὅλον τὸ σύμπαν, τὸ τῆς ἀκτίστου Τριάδος παριστᾷ φῶς πανταχοῦ φθάνον ὡς ἀπερίγραπτον· ὅτε δὲ τῷ ζοφερῷ μὲν πρότερον, ὕστερον δὲ φωτεινῷ διὰ τὴν ἕνωσιν δίσκῳ ἐναπετίθετο, τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν προέγραφε· σκοτεινοὺς γὰρ ὄντας ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ τῇ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει ἐλάμπρυνε, καὶ πρὶν διὰ μοναδικοῦ φωτὸς τὸ σύμπαν ἐφώτιζε. Κατὰ δὲ τὴν τετάρτην ἡμέραν τριαδικῷ φωτὶ τὰ πάντα κατηύγασεν, ὅτε δηλαδὴ ὁ ἥλιος Χριστὸς ἀνέτειλε. Τὸ μὲν γὰρ μοναδικὸν ἐκεῖνο φῶς τύπος ἦν τῆς μοναρχικῆς θεότητος, τὸ δὲ τριαδικὸν τοῦτο φῶς τῶν τριῶν πάλιν ὑποστάσεων τύπος ἦν. Οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἥλιος περὶ οὗ Σολομῶν λέγει· « Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος (τοῦτ' ἔστι Χριστὸς) « ἐπὶ γῆς, καὶ δύνει ὁ ἥλιος (τουτέστι πρὸς τάφον χωρεῖ), καὶ πάλιν πρὸς τὸν τόπον αὐτοῦ ἄνεισιν. » Ἐκ τοῦ ἡλίου δὲ χορηγεῖται τῇ σελήνῃ τὸ φῶς, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Χριστοῦ τοῦ νοητοῦ ἡλίου καταλάμπεται ἡ Ἐκκλησία καὶ πάντες οἱ ἅγιοι· « Ἐκ τοῦ πληρώματος » γάρ φησιν « αὐτοῦ πάντες ἐλάβομεν. »

A his verbis loquuntur : « Dixit Deus, Exsistat lux, et exstitit lux [31], » hæc igitur per omnem rerum universitatem explicata Trinitatis illius increatæ lucem nobis repræsentat, nusquam non locorum penetrantem, uti quæ nullis sit finibus circumscripta. Postcaquam vero caliginoso quidem prius, at deinceps propter unionem lucido imponebatur disco, Christi administrationem in carne nobis quasi delineabat : nam ille nos ob peccatum caliginosos per unionem illam personalem collustravit. Ac prius quidem per unicam lucem universum hoc illuminabatur, verum die quarto trina luce cuncta perfundebantur, nimirum postquam sol ille noster Christus exortus est. Nam lumen illud unicum divinitatis uno cuncta comprehendentis imperio simulacrum erat, et hæc trina lux itidem trium personarum erat figura. Sol autem iste intelligitur, de quo Salomo dicit : « Exoritur sol (hoc est Christus) supra terram, et occidit sol (hoc est in sepulcrum sese confert), rursumque suum ad locum redit [32], » nimirum ad Patrem. **34** Ab eodem sole lux lunæ suppeditatur, quia per Christum, solem illum intellectilem, tam Ecclesia quam omnes homines sancti collustrantur : quippe de ipsius plenitudine, sicut ille ait [33], omnes sumpsimus.

Ἔχεις ἰδοὺ καὶ τὰ τῆς τετάρτης ἡμέρας, εἰ καὶ μὴ κατὰ σὴν ἔφεσιν δι' ἡμετέραν πάντως ἀσθένειαν.

En habes et quarti diei opera, quanquam non pro voto desiderioque tuo propter imbecillitatem videlicet nostram.

ΗΜΕΡΑ ΠΕΜΠΤΗ.

Τῇ δὲ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης ἐξάγει καὶ αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τούτοις ἄξιον ζητῆσαι διά τί τοῦ ὕδατος οἱ ἰχθύες χωριζόμενοι διαφθείρονται. Διότι οὐκ ἔχουσιν ἀναπνοὴν ὥστε ἕλκειν τὸν ἀέρα τοῦτον, ἀλλ' ὅπερ τοῖς χερσαίοις ἐστὶν ὁ ἀὴρ, τοῦτο τῶν πλωτῶν γένει τὸ ὕδωρ. Καὶ ἡ αἰτία δῆλη, ὅτι ἡμῖν μὲν ὁ πνεύμων ἔγκειται ἀραιὸν καὶ πολύπορον σπλάγχνον, ὃ διὰ τῆς τοῦ θώρακος διαστολῆς τὸν ἀέρα δεχόμενον τὸ ἔνδον ἡμῶν θερμὸν ἀναῤῥιπίζει καὶ ἀναψύχει, ἐκείνοις δὲ ἡ τῶν βραγχίων διαστολὴ καὶ ἐπίπτυξις δεχομένων τὸ ὕδωρ καὶ διιέντων τὸν τῆς ἀναπνοῆς λόγον ἀποτελεῖ.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐδὲν παρὰ τοῖς ἰχθύσιν ἐξ ἡμισείας ὥπλισται τοῖς ὀδοῦσιν, ὡς βοῦς παρ' ἡμῖν καὶ πρόβατον· οὐδὲ γὰρ μηρυκίζει τι παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν σκάρον ἱστοροῦσί τινες. Πάντα δὲ ὀξυτάταις ἀκμαῖς ὀδόντων καταπεπύκνωται, ἵνα μὴ τῇ χρονίᾳ μασήσει ἡ τροφὴ διαῤῥέῃ· ἔμελλε γὰρ, εἰ μὴ ὀξέως κατατεμνομένη τῇ γαστρὶ παρεπέμπετο, ἐν τῇ λεπτοποιήσει διαφορεῖσθαι παρὰ τοῦ ὕδατος.

Εἰ δὲ ζητεῖς καὶ τίνος ἕνεκεν οἱ ἰχθύες διὰ τῆς Προποντίδος ἐπὶ τὸν Εὔξεινον ὥσπερ τι ῥεῦμα φέρονται, αὐτοὶ μονονουχὶ βοῶσιν ὅτι εἰς διαμονὴν τοῦ γένους τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν στελλόμεθα. Οὐκ ἔχουσιν ἴδιον λόγον, ἔχουσι δὲ τὸν τῆς φύσεως νόμον ἰσχυρῶς ἐνιδρυμένον καὶ τὸ πρακτέον

DIES QUINTA.

Die quinta Deus pisces marinos et aerias aves in ortum producit. Hic primum operæ fuerit pretium inquiri quamobrem pisces ab aqua destituti pereant. Propterea quod respirationem nullam habent, qua hunc aera possint attrahere. Nimirum quod terrestribus est aer, hoc natatilibus est aqua. Causa ipsa perspicua est. In nobis exsistit pulmo, viscus rarum multisque meatibus pervium, quod per diductionem thoracis aera recipit, internumque calorem in nobis hoc modo tum excitat tum refrigerat. In ipsis branchiarum diductio complicatioque, tam recipientium quam emittentium aquam, vicem respirationis explet.

Hoc etiam discito, piscem nullum esse qui ex semisse dentibus sit munitus, instar bovis et ovium. Nihil enim apud ipsos reperitur quod ruminet, excepto scaro, sicuti quidam memoriæ prodiderunt. Nimirum omnes acutissimos dentes eosque densos admodum habent, ne propter masticationem diuturnam alimentum ipsis difflueret atque periret : nisi enim celeriter comminutum in ventrem demitteretur, in ipsa comminutione per aquam dilaberetur.

Quodsi etiam rogas quamobrem pisces per Propontidem in Euxinum fluxus cujusdam instar ferantur, tantum non ipsimet clamant magnum hoc iter se perpetuandi generis sui causa suscipere. A ratione quidem destituuntur, sed habent legem naturalem, firmiter insitam agendaque communia-

[31] Gen. I, 3. [32] Eccle. I, 5. [33] Joan. I, 16.

strantem. Abibimus, aiunt, ad mare illud aquilonare, cujus aqua reliquo mari dulcior est. Quippe sol exiguum ad tempus in eo commorans omnem aquam potabilem non exhaurit. Et delectantur etiam marina dulcibus, quo fit ut sæpenumero fluvios natando conscendant longoque a mari spatio provehantur. Ideoque Pontus ipsis est gratior quasi quidam sinus ad proferendos educandosque fetus in primis idoneus.

Hoc etiam inter alia magnus ille Basilius tradit. Ex quodam, inquit, homine maritimo cognovi echinum aquatilem, perexiguum ac nullius omnino momenti **35** animal, sæpenumero navigantes de tranquillitate vel tempestate secutura monere. Nam cum procellam a vento imminere prospicit, lapillum subit et cum eo tanquam ancora quadam firma fluctuat, subsixus ejus poudere, ne facile a fluctibus abripiatur. Hoc signo conspecto nautæ exspectandum sciunt vehementem ventorum impetum.

Hidem si loligo sive teuthis appareat, tempestatis est indicium. Etenim piscis est exiguus habens levem carnis superficiem, qua de causa malacium quoque a mollitie nuncupatur. Cumque nudus omnino sit et a re nulla tegatur, non testa nec cute, tempestatem eo citius præsentiscit, quo facilius afficitur. Itaque subsultat, eoque pacto frigus et maris in imo perturbationem vitat. Quapropter nautæ pisciculum hunc innatantem mari conspicientes tempestatem portendi animadvertunt. Itidem si polypum videant saxo adhærescere, de ventorum motu præsagium colligunt. Nam Deus facultates quasdam futura prospiciendi animalibus ad vitæ ipsorum conservationem insevit. Sunt etiam inter marinas bestias quædam metuendæ, præsertim pastinacæ marinæ stimulus, etiam mortuæ, sicut et lepus marinus celerem homini et inevitabilem interitum adfert.

Præterea piscibus salacitatem tribui scire debes; Nam cephalus femina littori alligata facit, ut mares æstuantes eo coeant feminæque velut adsultent. Canis autem marinus si strepitum quemdam sentiat, catellos suos in sinu occultat proprio, ac deinceps eos vicissim educit. Aspice autem mihi, quæso, pusilli ac debilis animalis sapientiam atque versutiam. Cancer ostrei carnem appetit, sed ipsa præda potiri propter indumentum testæ difficulter potest; nam teneram carnem quodam quasi septo natura non facile frangendo muniit; ideoque solemus hoc animal ostracodermum, quasi testacea cute præditum, appellare. Cumque duæ concavitates accurate sibi invicem junctæ ostreum ipsum complectantur, necessario chelæ cancri nihil efficere possunt. Quid ergo molitur? Cum ostreum in locis vento non expositis cum voluptate percalescere suasque plicas ad radios solis aperire videt, tum vero clanculum injecto calculo, quominus eas rursum claudat, impedit; quodque viribus nequit,

ὑποδεικνύντα. Βαδίσωμεν, φασίν, ἐπὶ τὸ βύρειον πέλαγος· γλυκύτερον γὰρ τῆς λοιπῆς θαλάσσης ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, διότι ἐπ' ὀλίγον αὐτῇ προσδιατρίβων ὁ ἥλιος οὐκ ἐξάγει αὐτῆς ὅλον διὰ τῆς ἀκτίνος τὸ πότιμον. Χαίρει δὲ τοῖς γλυκέσι καὶ τὰ θαλάττια. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τοὺς ποταμοὺς ἀνανήχεται πολλάκις καὶ πόρρω θαλάσσης φέρεται. Ἐκ τούτου προτιμότερος αὐτοῖς ὁ Πόντος τῶν λοιπῶν ἐστι κόλπων, ὡς ἐπιτήδειος ἐναποκυῆσαι καὶ ἐκθρέψαι τὰ ἔκγονα.

Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Ἤκουσα ἐγώ τινος τῶν παραλίων ὅτι ὁ θαλάσσιος ἐχῖνος, τὸ μικρὸν παντελῶς καὶ εὐκαταφρόντητον ζῶον, διδάσκαλος πολλάκις γαλήνης καὶ κλύδωνος τοῖς πλέουσι γίνεται· ὃς ὅταν προΐδῃ ταραχὴν ἐξ ἀνέμων, ψηφίδά τινα ὑπελθὼν γενναίαν ἐπ' αὐτῆς ὥσπερ ἐπ' ἀγκύρας βεβαίως σαλεύει, κατεχόμενος τῷ βάρει πρὸς τὸ μὴ ῥᾳδίως τοῖς κύμασιν ἀποσύρεσθαι. Τοῦτο οὖν ὅταν ἴδωσιν οἱ ναυτιλλόμενοι τὸ σημεῖον, ἴσασι τὴν προσδοκωμένην βιαίαν κίνησιν τῶν ἀνέμων.

Ἀλλὰ καὶ ἡ τευθὶς φαινομένη σημεῖον χειμῶνός ἐστιν. Ἡ γὰρ τευθὶς ἰχθύδιόν ἐστι λεῖον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σαρκὸς, ὅθεν καὶ μαλάκιον ὀνομάζεται. Γυμνὸν οὖν πάντη καὶ ἀσκεπὲς ὂν (οὐδὲ γὰρ ὀστράκῳ ἢ δέρματι περιέχεται) προαισθάνεται δι' εὐπάθειαν τοῦ χειμῶνος, ὅθεν ἐξάλλεται φεύγουσα τὸ ψῦχος καὶ τὴν ἐν βάθει ταραχὴν τῆς θαλάσσης. Ὅταν οὖν ἴδωσι τὸ ἰχθύδιον τοῦτο ἐπινηχόμενον τῇ θαλάσσῃ, χειμῶνα τεκμαίρονται, ὥσπερ ὅταν ἴδωσι τὸν πολύποδα τῆς πέτρας περιεχόμενον, ἀνέμων σημειοῦνται φοράν. Ἐγκατέσπειρε γὰρ τοῖς ζώοις ὁ Θεὸς δυνάμεις προγνωστικὰς πρὸς τὴν τῆς ζωῆς αὐτῶν σύστασιν. Καὶ ἄλλα μὲν τὰ τῆς θαλάττης τινὰ τυγχάνει φοβερά. Οὐχ ἧττον δὲ καὶ τρυγόνος κέντρον τῆς θαλαττίας, καὶ ταύτης νεκρᾶς, καὶ ὁ λαγωὸς ὁ θαλάσσιος ταχεῖαν καὶ ἀπαραίτητον τὴν φθορὰν ἐπιφέρονται.

Γίνωσκε δὲ ὅτι παρὰ τοῖς ἰχθύσιν λαγνείαν εἶναι. Κέφαλος γὰρ θῆλυς παρὰ τῷ αἰγιαλῷ προσδεθεὶς ποιεῖ τοὺς ἄρρενας πελαγίζοντας πλησιάζειν ἐκείσε καὶ οἷον τῇ θηλείᾳ περισκαίρειν. Ὁ κύων ἰχθὺς ἡνίκα ψόφου τινὸς αἴσθηται, τὰ σκυλάκια αὐτοῦ παρὰ τῷ οἰκείῳ κρύπτει κόλπῳ καὶ αὖθις ἐξάγει. Ὅρα δὲ σοφίαν καὶ πονηρίαν μικροῦ ζώου καὶ ἀσθενοῦς. Ὁ καρκίνος τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρέου. Ἀλλὰ καὶ δυσάλωτος ἡ ἄγρα αὐτῷ διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ ὀστράκου γίνεται· ἀρράγεϊ γὰρ ἐρκίῳ τὸ ἁπαλὸν τῆς σαρκὸς ἡ φύσις κατησφάλισατο, διὸ καὶ ὀστρακόδερμον τὸ ζῶον προσαγορεύεται. Καὶ ἐπειδὴ δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρμοσμέναι τὸ ὄστρεον περιπτύσσονται, ἀναγκαίως ἄπρακτοί εἰσιν αἱ χηλαὶ τοῦ καρκίνου. Τί οὖν ποιεῖ; Ὅταν ἴδῃ ἐν ἀπηνέμοις μεθ' ἡδονῆς διαθαλπόμενον καὶ πρὸς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου τὰς πτύχας αὐτοῦ διαπλώσαντα, τότε δὴ λάθρα ψηφῖδας παρεμβαλὼν διακωλύει τὴν σύμπτυξιν, καὶ εὑρίσκεται τὸ ἐλλεῖπον μέρος τῆς ὀχυρώσεως διὰ τῆς ἰσχυρᾶς περιεχόμενον. Διὰ τῆς

ἡ κακία τῶν μήτε λόγου μήτε φωνῆς μετεχόντων.

A solertia qualam perficere deprehenditur. Ea versutia est animalium, quæ neque rationis neque vocis usum habent.

Οἶδε τὰ κήτη τὴν ἀφωρισμένην αὐτοῖς παρὰ τῆς φύσεως δίαιταν. Τὴν ἔξω τῶν οἰκουμένων χωρίων κατείληφε θάλασσαν, τὴν ἔξω νήσων, ᾗ μηδεμία πρὸς τῇ ἀντίπερα κεῖται ἤπειρος. Διόπερ ἄπλους ἐστὶν, οὔτε ἱστορίας οὔτε τινὸς χρείας κατατολμᾷν αὐτῆς τοὺς πλωτῆρας ἀναπειθούσης. Ἐκεῖνα καταλαβόντα τὰ κήτη τοῖς μεγίστοις τῶν ὀρῶν κατὰ τὸ μέγεθος ἐοικότα, ὡς οἱ τεθεαμένοι φασὶ, μένει ἐν τοῖς οἰκείοις ὅροις, μήτε ταῖς νήσοις μήτε ταῖς παραλίαις πόλεσι λυμαινόμενα. Οὕτω μὲν οὖν ἕκαστον γένος ὥσπερ πόλεσιν ἢ πατρίσιν ἀρχαίαις τοῖς ἀποτεταγμένοις αὐτοῖς τῆς θαλάσσης μέρεσιν ἐναυλίζεται. Ἔστι μὲν οὖν καὶ κῆτος πρίων οὕτω καλούμενος· τοῦτο ἐὰν ἴδῃ πλοῖον ἁρμενίζον, συναρμενίζει καὶ αὐτὸ τῷ πλοίῳ. Καὶ κῆτος ἕτερον ἀσπιδοχελώνη· τοῦτο ἐὰν πεινάσῃ, ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ, κἀκεῖθεν εὐωδίας ἐξερχομένης εἰσέρχονται τὰ μικρὰ ἰχθύδια, καὶ οὕτως κορέννυται. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου καὶ ἀνθρώπων ἔστιν ἰδεῖν· οὐδέποτε γὰρ διαλείπει τούτοις ἑπακολουθῶν καὶ παντοίως ἀποπλανῶν αὐτοὺς, καὶ μάλιστα τοὺς φρονήματι μικροτέρους· καταπίνει γὰρ αὐτοὺς ποῖς τοῦ βίου τερπνοῖς δελεάζων, εἰ καὶ μηδέποτε κορέννυται.

Noruat ceti præscriptum a natura sibi locum, in quo degant. Nam mare quod extra loca mortalibus inhabitata sese protendit extraque insulas situm est, occupant; ubi nulla restat ulterius terra continens, **36** quæ fluitationi eorum sit impedimento. Nec ulla vel historia vel usus navigantes impellit ut aliquid adversus ea moliantur. Hoc igitur mare consecuti ceti, magnitudine sua vel maximis montibus consimiles, ut aiunt, qui eos viderunt, suos intra limites manent, neque mariti mas ad urbes accedunt, sed in priscis illis attributi sibi maris partibus hærent. Inter cæteros autem B cetos est is qui prion appellatur: hic si navim cernat vela pandere, hoc ipsum imitatur. Alius item cetus est cui nomen Aspidochelone, qui si esuriat, os pandit, de quo cum fragrans quidam odor exeat, pisciculi minores ingrediuntur, eoque pacto bestia satiatur. Ejusmodi quiddam in hominibus etiam maloque genio videmus usuvenire. Nam hic nos nunquam non consectatur, variisque modis in errorem abductos circumscribit, illos præsertim qui animis nonnihil pusilli sunt: devorat enim hos per vitæ delicias atque voluptates inescatos, quanquam devorando nunquam satietur.

Εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἕτερα γένη κητῶν, φῶκαι καὶ φάλαιναι, δελφῖνες (10) καὶ ζύγαιναι καὶ ὅσα τοιαῦτα· εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα περὶ ὧν ἡ Γραφή φησι· C « Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα, » ἃ δὴ καὶ ἰδιάζουσαν ἔσχε δίαιταν ἐν ἀφωρισμένοις χωρίοις, ὥστε μὴ καταβλάπτεσθαι τοὺς αὐτοῖς ἐντυγχάνοντας.

Sunt et plura cetorum genera, phocæ, balænæ, delphines, zygænæ sive libellæ, aliaque talia, de quibus hoc a sacris Litteris dictum accipiendum est: « Creavit Deus ingentes cetos [a], » seorsum præscriptis in locis degentes, ut ne quis in eos incidens læderetur.

Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα. Οὐκ ἐπειδὴ χαρίδος καὶ μαινίδος μείζονα, διὰ τοῦτο μεγάλα εἴρηται, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς μεγίστοις ὄρεσι τῷ ὄγκῳ τοῦ σώματος παρεικάζεται· ἃ δὴ καὶ νήσων πολλάκις φαντασίαν παρέχονται, ἐπειδήν ποτε ἐπὶ τὴν ἄκραν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος ἀνανήξηται. Ταῦτα μέντοι τηλικαῦτα ὄντα οὐ περὶ ἀκτὰς οὐδὲ περὶ αἰγιαλοὺς διατρίβει, ἀλλὰ τὸ Ἀτλαντικὸν λεγόμενον πέλαγος ἐνοικεῖ. Τοιαῦτά ἐστι τὰ πρὸς φόβον καὶ ἔκπληξιν ἡμετέραν δημιουργηθέντα ζῶα. Ἐὰν δὲ ἀκούσῃς ὅτι τὰ μέγιστα τῶν πλοίων ἠπιωμένοις ἰστίοις ἐξ οὐρίας φερόμενα τὸ μικρότατον ἰχθύδιον ἡ ἐχενηΐς οὕτω ῥᾳδίως ἵστησιν ὥστε ἀκίνητον ἐπὶ πλεῖστον φυλάσσει τὴν ναῦν ὥσπερ καταῤῥιζωθὲν ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει, ἆρ' οὐχὶ καὶ ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ τὴν τοῦ δημιουργοῦ καταλαμβάνεις ἰσχύν; Ἐκ πάντων οὖν μεγάλων τε καὶ μικρῶν τίς τοῦ κτίσαντος δυνάμεως ἀπόδειξιν λάμβανε.

Creavit, inquam, Deus ingentes cetos. Quibus in verbis non idcirco putabis ingentes dici, quia squilla et halecæ majores sint, sed quia propter molem corporum maximis montibus comparari possint. Quin etiam sæpenumero speciem insularum exhibent, quoties in aquæ summa superficie natant. Tales cum sint, non secundum littora hærent, sed in Atlantico mari degunt. Atque hæc animalia nobis ad metum terroremque condita sunt. Jam vero cum audis magna navigia, quæ velis expansis vento secundo ferantur, a minuto pisciculo echeneide tam facili momento sisti, magnum ad tempus spatium ut immotam detineant navim velut ipso in mari radicibus actis defixam, non etiam in animali exiguo potentiam opificis deprehendis? nimirum ex omnibus, tam magnis quam pusillis, argumenta de creatoris potestate tibi sumenda sunt.

Τί δήποτε οἱ θαλαττουργοῦντες τῷ χείρε πάντων

Quidnam, obsecro, manibus eorum accidit qui e

[a] Gen. I, 21.

(10) Pro δελφῖνες, quos reddit *delphines* Leunclavius, etsi vix reperias qui inter grandia cete delphinos numeret cum phocis, balænis et zygænis, F. codex habet οὐλφῖνες. Quæ dictio fortasse nihili, aut corrupta, certe mihi hactenus ignota atque a lexicographis prætermissa.

mari piscando victum quærunt, si quando funiculis vas piscatorium attrahunt quo torpedo contineatur? Eam sortitus est aer naturam peculiariter, uti quam facillime afficiatur. Nam et sonis pervius est et pellucidus, et odorato penetratur, nulla re intermedia quidquam impedimenti objiciente. Quo fit ut multarum tam affectionum quam effectionum causa sit. An non enim oculorum **37** morbo laborantes plerumque se intuentes morbi participes reddunt? Quapropter et torpedo per aera, quem intra se continet, afficere potest accedentes propius, licet eam non attrectent. Nec mirum hoc videri debet; nam Magnes, quem lapidem Herculeum vocant, etiamsi quodam intervallo absit a ferro, tamen videmus efficacitatem lapidis per ipsum intermedium aera sese porrigere. Quin etiam amatoria palmæ arboris affectio, quod nimirum femina spatio quodam loci disjuncta nihilominus ramos suos mari summittat, deindeque rursum rectam ad formam redeat quasi potita fructu conjunctionis, cujus aures admiratione non replet? Non igitur absurdum etiam torpedinem piscatores lædere.

Qui præterea fit ut alii quidem pisces in Ponto degere consueverint aliquandiu, polypus autem sinum illum aquilonalem refugiat? Quod pisces nonnulli refrigeratione indigeant, quotquot scilicet potabiles aquas petunt, nonnulli calorem expetant et ad mare confugiant. Hoc enim cæteris aquis est calidius. Itaque polypus mari Pontico infensus est. Quippe frigidius est mare istud aquilonare, reliquisque multo dulcius, uti quod a multis atque magnis amnibus irruentibus diluatur. Frigus autem ac dulcedo aquæ polypo sunt ingrata. Quod uti probem, argumento idoneo satis utar. Ubi saxum aliquod complexus est polypus, sic illi adhæret ut avelli nequeat. Idcirco piscatores periti dulcem aquam affundunt saxo, quo facto quod expetebant consequuntur, et polypus vel invitus naturam suam relinquit. Idem polypus esuriens capillos suos devorat, quorum loco alii nascuntur.

Hoc etiam scire debes, loligines atque polypos atramentum habere, verum, ut Aristoteles ait, in naso, cum ad ventrem sepia majorem ejus copiam habeat. Nec enim quidquam opis alterius habet, ut polypus mutationem coloris. Nam is una cum saxo, ad quod capillos applicat, colorem quoque mutat suum, excepto colore albo. Sunt enim hæc animalia sanguinis expertia, qua de causa sequitur esse frigida formidinisque plena. Nam uti nonnullis metu perculsis alvus turbari solet, nonnullis vesicæ excrementum effluit, sic et his accidit necessario propter metum ut atramentum emittant. Qua quidem in re natura excremento simul et ad salutem animalis et ad opem utitur. Sunt autem omnia sanguinis expertia perquam exiguo nutrimento contenta, non tam quia parva sunt quam quia frigida. Nam calor et concoquit facile nutri-

A σχουσιν, εἴ ποτε κύρτον ἐντὸς νάρκην ἔχουσαν τοῖς καλωδίοις ἐφέλκουσιν; Εὐπαθεστάτην ὁ ἀὴρ τὴν φύσιν κληρωτικῶς ἀπενείματο· διηχὴς γὰρ καὶ διαφανὴς ἔφυ καὶ δίοσμος, μεταιχμίου μηδέ τινος ἐπιπροσθοῦντος αὐτῷ. Πολλῶν τοίνυν παθῶν καὶ ἐνεργειῶν αἴτιος· πῶς γὰρ οἱ τὰς ὄψεις νοσοῦντες τοὺς ὁρῶντας σφᾶς πολλάκις τοῦ πάθους κοινωνοὺς ἐποιήσαντο; Οὐκοῦν διὰ τοῦ ἐνόντος ἀέρος καὶ νάρκη ποιεῖν τι πάθος ἐπίσταται τοῖς αὐτῇ πλησιάζουσιν, εἰ καὶ μὴ ταύτης ἐφάψοιντο. Καὶ θαυμάζειν οὐ χρή· ἡ Μαγνῆτις γὰρ, ἣν καὶ Ἡρακλείαν λίθον φασὶ, τοῦ σιδήρου διέστηκε, καὶ ὅμως ὁρῶμεν διὰ μέσου τοῦ ἀέρος τὴν ἐνέργειαν προσβαλλομένην τῇ λίθῳ. Τὸ δὲ καὶ περὶ τὸν φοίνικα τὸ φυτὸν ἐρωτικὸν γενόμενον πάθος, καὶ ὅπως ἡ θήλεια, κἂν B καὶ διίσταται, τοὺς κλάδους αὐτῆς ὑποκλίνει τῷ ἄρρενι, καὶ ὅπως πάλιν πρὸς ὄρθιον ἔρχεται σχῆμα τῆς συναφείας οἷον ἐναπολαύσασα, ποίαν ἀκοὴν οὐκ ἐμπίπλησι θαύματος; Ἄτοπον τοίνυν οὐδὲν καὶ τὸ τὴν νάρκην ποιεῖν τοῖς θηρεύουσι πάθος.

Καὶ διὰ τί οἱ μὲν ἄλλοι ἰχθύες περὶ τὸν Πόντον ἐνδημοῦσιν, ὁ δὲ πολύπους τὸν βόρειον ἀποστρέφεται κόλπον; Διότι τὰ μὲν τῶν ἰχθύων ψύξεως δεῖται, ὅσα που καὶ τὰ πότιμα ἐπιδιώκουσι νάματα, τὰ δὲ θερμότητος· ἐρᾷ καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν ἀναστρέφεται· θερμοτέρα γὰρ αὕτη τῶν ἄλλων ὑδάτων καθέστηκεν. Ὁ γοῦν πολύπους τῇ Ποντικῇ θαλάσσῃ ἀπεχθάνεται· ψυχρότερον γὰρ τὸ βόρειον πέφυκε πέλαγος. Ἀλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς θαλάσσης γλυκύτερον· ὑπὸ πολλῶν γὰρ καὶ μεγάλων ποταμῶν ἐπιῤῥεῖται. Ἐναντίᾳ δὲ τῷ πολύποδι τό τε ψυχρὸν καὶ τὸ γλυκύ. Ἱκανὸν δὲ ἐρῶ σοι τί πρὸς ἀπόδειξιν. Πέτρᾳ συμπλακεὶς ὁ πολύπους δυσαποσπάστως ἔχεται· διὸ γλυκὺ ὕδωρ ἐπιχέουσι τῇ πέτρᾳ οἱ πρὸς ἄγραν δεινοί, καὶ οἱ μὲν ἔχουσι τὸ ζητούμενον θήραμα, ὁ δὲ τῆς ἑαυτοῦ καὶ ἄκων ἐξανίσταται φύσεως. Ὁ πολύπους οὗτος λέγεται μὲν, ἡνίκα πεινάσει, πλόκαμον ἑαυτοῦ ἐσθίειν, ἕτερον δὲ ἀναφύειν.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τευθίδες μὲν καὶ πολύποδες ἔχουσι θόλωσιν, ἀλλὰ καθ' ἃ φησιν Ἀριστοτέλης ἐπὶ τῇ μύτιδι, σηπία δὲ κατὰ τὴν κοιλίαν, ἀλλὰ καὶ πλείονα. Οὐδὲ γὰρ ἄλλην τινὰ βοήθειαν ἔχει, καθάπερ ὁ πολύπους τὴν τοῦ χρώματος μεταβολήν· πρὸς γὰρ τὴν πέτραν ᾗ προσαράττει τοὺς ἑαυτοῦ πλοκάμους ἀμείβει καὶ τὴν χροιὰν, ἄνευ μέντοι τοῦ λευκοῦ χρώματος. Ἄναιμα γὰρ ταῦτα, καὶ διὰ τοῦτο κατεψυγμένα καὶ φοβητικά. Ὥσπερ ἐνίοις φοβηθεῖσιν ἡ κοιλία ταράττεται, ἑτέροις δὲ περίττωσις ἡ ἀπὸ τῆς κύστεως ῥεῖ, οὕτω καὶ τούτοις συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης ἀφιέναι τὸν ὑόλον διὰ δειλίας. Ἡ δὲ φύσις ἅμα τῷ περιττώματι παρακαταχρῆται καὶ πρὸς σωτηρίαν καὶ βοήθειαν αὐτῷ. Πάντα δὲ τὰ ἄναιμα τῶν ζώων ὀλιγότροφά εἰσιν, οὐχ οὕτω διὰ μικρότητα ὡς διὰ ψυχρότητα· τὸ γὰρ θερμὸν καταπέπτει ῥᾳδίως

C

D

τὴν τροφὴν καὶ δεῖται καὶ τροφῆς ταχέως, τὸ δὲ ψυχρὸν ἄτροφον. Μᾶλλον δὲ τὸ τῶν τεττίγων γένος ἄτροφόν ἐστι, διότι καὶ τῶν ἄλλων ζώων ψυχρότερον· ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ θέρους ὥρᾳ ζωογονούμενον ὥσπερ τῆς ᾠδῆς ἀπάρχεται. Ἱκανὴ δὲ τροφὴ τῷ τέττιγι ἡ ἐκ τοῦ σώματος ὑπομένουσα ὑγρότης, ἣν ἐκ τῆς γενέσεως ἔχει, καθὰ δὴ καὶ τὰ ἐφήμερα ζῷα τὰ περὶ τὸν Πόντον γινόμενα· πλὴν ἐκεῖνα μὲν ἡμέρας μιᾶς χρόνον ζῇ. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐφήμερα λέγονται, ταῦτα δὲ ζῶσι καὶ πλέον.

A mentum et cito alterius eget, cum frigiditas parum alimenti requirat. Ideireo cicadæ parum pastus expetunt, uti quæ cæteris animalibus natura sint frigidiores; eaque de causa æstivo tempore quasi vivificatæ cantum suum occipiunt. Et satis eis alimenti suppetit ipsa corporis humiditas, quam a natura habent; sicut et animalculis illis ephemeris accidit, quæ in Ponto nascuntur, uno excepto, quod hæc unius diei tempus vivendo expleant ideoque nomen istud consecuta sint, illæ diuturniori vita fruantur.

Μαλακόστρακα λέγονται καρκῖνοι, κάραβοι, ἀστακοὶ καὶ καρίδες. Ταῦτα δὲ ἄνευ τῶν καρίδων χηλὰς ἔχουσιν, οὐ χάριν τοῦ περιπατεῖν, τοῦ συλλαμβάνειν δέ τι. Ὅθεν καὶ μείζονες αἱ δεξιαί· τοῖς γὰρ δεξιοῖς πέφυκε τὰ ζῷα δρᾶν μᾶλλον. Περὶ τούτων ὁ προφήτης Δαυῒδ, « τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν. » Σηπίαι δὲ, τευθίδες καὶ πολύποδες ἀνὰ πόδας ὀκτὼ ἔχουσιν, μείζονας δὲ μόνος ὁ πολύπους. B

Testa molli munita dicuntur, cancri, carabi, astaci sive gammari, carides sive squillæ. Eadem, si squillam excipias, chelis prædita sunt, non ambulationis causa, sed prehensionis. Qua de causa chelas dextras majores habent; nam dextris partibus uti animalia magis consueverunt. De his vates ille Davides ait: « Semitas marium permeant [38]. » Sepiæ, loligines, polypi pedes singuli octonos habent, et maximos horum polypus.

Διαφορὰν οἱ ἰχθύες καὶ περὶ τὸ στόμα ἔχουσι· τὰ μὲν γὰρ καταντικρὺ ἔχει τὸ στόμα καὶ εἰς τὸ ἔμπροσθεν, τὰ δ' ἐν ὑπτίοις, οἷον οἱ δελφῖνες καὶ τὰ σελάχη, διὸ καὶ ὕπτια στρεφόμενα λαμβάνει τὴν τροφήν. Ὄρχεις δὲ οὐδεὶς ἔχει ἰχθύς, οὔτε ἐντὸς οὔτε ἐκτὸς, οὔτε ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀπόδων, διὸ οὐδὲ οἱ ὄφεις. Οἱ δὲ δελφῖνες καὶ αἱ φάλαιναι καὶ πάντα τὰ κητώδη βράγχια μὲν οὐκ ἔχουσιν, αὐλὸν δὲ διὰ τὸ ἔχειν πνεῦμονα. Τὰ μὲν γὰρ βράγχια χρήσιμα ἐπὶ τοῖς μὴ ἀναπνέουσιν, ἀδύνατον δὲ τὸ αὐτὰ ἔχειν καὶ ἀναπνεῖν. Ἔστι δὲ ταῦτα τρόπον τινὰ πεζὰ καὶ ἔνυδρα, καὶ πεζὰ μὲν ὡς ἀέρα δεχόμενα, ἔνυδρα δὲ ὡς ἄποδα καὶ τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ ὑγροῦ δεχόμενα. Τὰ μέντοι μαλάκια, οἷον τευθίδες, σηπίαι καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὅλα σαρκώδη καὶ μαλακά· οὐδὲ γὰρ ὀστῶδες ἔχειν ἔτυχεν οὐδὲ γεηρὸν ἀποκεκρυμμένον. Πρὸς δὲ τὸ μὴ εὔφθαρτον εἶναι τὸ σῶμα αὐτῶν, καθὰ δὴ καὶ τὰ σαρκώδη, μεταξὺ σαρκὸς καὶ νεύρου τὴν φύσιν ἔχει· μαλακὸν μὲν γάρ ἐστιν ὥσπερ σὰρξ, ἔχει δὲ τάσιν ὥσπερ νεῦρον. C

Etiam ora diversa pisces habent. Nam aliis os adversum est et anteriori a parte, cum aliis sit supinum, cujus generis delphini sunt et cartilaginææ. Propterea supini nutrimentum capiunt. Testes piscium nullus habet, nec intus nec foris, ut eisdem animalia cætera quoque careant, quæcumque a pedibus destituuntur, et inter alia serpentes. Delphini, balænæ, et omnia quæ cetacei sunt generis, branchias nullas habent, sed ejus loco tibiam quasi quamdam, uti pulmone prædita. Quippe non respirantibus utiles sunt branchiæ, quas ut piscis aliquis habeat simulque respiratione utatur, fieri nullo modo potest. Et sunt sane cetacei pisces modo quodam et terrestres et aquatiles bestiæ terrestres, quod aera recipiant, aquatiles, quod pedibus careant et alimentum suum ex humido sumant. Quicute molles sunt, verbi gratia loligines, sepiæ et alii tales, toti sunt carnei atque molles: nihil enim osseum ac terreum alicubi abditum habent. Ut autem corpus eorum non facile sit obnoxium intercidi, quod carneis usuvenire solet, enim molles instar carnis, et tendi nihilominus

mistam cum carne naturam nerveam habent. Sunt instar nervi possunt.

Χρὴ δέ σε καὶ τοῦτο περὶ τῶν ἰχθύων εἰδέναι. Τὸ μὲν γὰρ ἄρρεν καὶ θῆλυ ἰδίως νήχονται, οὐ συγγίνονται δὲ, ἀλλ' ἀσπόρως ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος τοῦ ἀνέμου τίκτονται, τὴν πνευματικὴν ἡμῶν ἐντεῦθεν καὶ ἄσπορον ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος προσημαίνοντα γέννησιν, ὡς ὁ θειότατός φησιν Ἀναστάσιος. D

Hoc etiam de piscibus tibi cognoscendum est, quod mas et femina seorsum natent, nec inter se consuescunt, sed absque coitu de aqua flatuque venti gignuntur. Qua quidem re spiritualis illa nostra et coitus expers generatio de aqua et spiritu exprimitur, quemadmodum Anastasius inquit.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό σε παραδραμεῖν ἄξιον. Ὁ χερσαῖος ὄφις τῷ αἰγιαλῷ προσιὼν συρίττει, καὶ συρίττων προσκαλεῖται τὴν μύραιναν εἰς συνάφειαν. Ὁ γοῦν θαλάσσιος ὄφις εἶτ' οὖν ἡ μύραινα τῷ συριγμῷ ἀκούσασα εὐθὺς ἐπανάγεται. Καὶ συμπλακέντες ἀλλήλοις, πρότερον τοῦ χερσαίου τὸν ἰὸν ἐξεμέσαντος, πρὸς τὰ ἴδια ὁ καθ' ἕνα χωρεῖ.

Ne hoc quidem obiter prætereire debes. Serpens terrestris ad litus accedens sibilum edit, quo murænam invitat. Hoc audito murena mox accedit, ac serpente terrestri [39] venenum prius exspuente mutuos in complexus veniunt, secundum quos uterque ad sua se conferunt. De quo exemplo perspicue potest intelligi etiam serpentem illum

[38] Psal. VIII, 9.

intellectilem sibilo quodam et inescatione, probæque indolis et boni consilii simulatione mortales allicere, proque arbitratu et libidine sua cum eis consuescere, prius opera data ut aquam et spiritum relinquant; nam aliter semen suum in eos transfundere nequit, nisi omni lunc moto ab his duobus ipsos avellat. Quid autem multis verbis opus est? Cur singula commemorare velimus? Sunt in aquis reptilia, quod ita nimirum progrediantur, nec tamen sub numerum cadunt, ne scilicet paulatim absumpta deficerent. Nam nisi numero pisces infiniti essent, non possent ad usum ullo modo sufficere, cum pariter et a se invicem et ab hominibus absumantur. Quippe tametsi viribus superiores devorandis imbecillioribus sese pascant, non tamen omnino consumuntur, quando majus eorum est incrementum quam ut absumi possint.

Et considera hoc mihi loco Dei vocem, vel potius non vocem Dei, sed voluntatem solam, quæ omnis generis piscium species ex aquis produxit. Nam hoc ipsum Dei velle naturam suam aquis tribuit, quæ ipso a principio vitalem quamdam vim sunt consecutæ. Absque quo foret, non in eis Dei spiritus latus fuisset, qua motatione vim illam vitalem aquis impertiebatur, quemadmodum Chrysostomus loquitur, ut non multo post ex eis animalia provenirent. Tradit enim Chrysostomus hisce verbis vitalem quamdam efficacitatem significari. Basilius autem latius de eis in hæc verba disserit. Sive de aeris diffusione Moses loquitur, intelligito nostrum hunc scriptorem historiæ mundi partes enumerare, condidisse videlicet Deum cœlum, terram, aquam, aera, qui quidem jam tum diffunderetur atque flueret. Sive quod verius est et ab iis qui ante nos fuere traditum, de Spiritu Dei sancto hæc dici putato. Nam sacris in Litteris nullus alius Dei spiritus appellatur extra Spiritum illum sanctum, qui divinam beatamque Trinitatem absolvit et complet. Quam sententiam si amplecti volueris, majorem ex ea fructum percipies. Nam ferebatur in eis spiritus hic, uti Syrus quidam, admirabilis doctrinæ vir, dicere solebat, hoc est fovebat ac fetificandi vim largiebatur aquarum naturæ, instar gallinæ cujusdam ovis incubantis ac fotis ab se vim quamdam vitalem indentis. Quo ipso etiam perspicue commonstratur Spiritum sanctum ne a rerum quidem condendarum facultate destitui.

Et tantum quidem de piscibus. Nunc rerum **40** ordo poscit ut de volucribus etiam pauca commemoremus, quæ et ipse suum ortum ex aquis habuerunt. Quamobrem et cognatione quadam natalium tenentur. Quippe quemadmodum pisces in aquis degentes pennarum agitatione progrediuntur, et diversis caudæ motibus tum inflexiones tum directos cursus moderantur, sic et volucres videre est consimili quodam modo suis alis aera pervolare. Et gaudent aquis volucres propterea quod ex aquis ortæ sint. Hoc solo differunt a pis-

A Εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ὁ νοητὸς ὄφις συριγμῷ καὶ δελεάσματι καὶ ὑποκρίσει ἤθους χρηστοῦ καὶ συμβουλῆς ἀγαθῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐφέλκεται καὶ κατὰ τὸ βουλητὸν αὐτῷ τούτοις συγγίνεται, τοῦ ὕδατος καὶ πνεύματος πρότερον αὐτοὺς ἐξιστῶν· οὐ γὰρ ἂν ἄλλως μεταδοῦναι τούτοις τοῦ οἰκείου δύνατται σπόρου, εἰ μὴ πάντα κάλων κινήσας ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀποσπάσειε. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν καὶ ἀπαριθμεῖν τὰ καθ' ἕκαστον, ἐπεὶ ἑρπετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός; Καὶ ἑρπετὰ μέν, ὅτι ἕρπει τῷ ὕδατι καὶ οὕτω τὴν ἑαυτῶν πορείαν ποιοῦνται, ἀριθμῷ δὲ οὐχ ὑποπίπτουσιν ὥστε μὴ ἐκλείπειν κατὰ μικρὸν δαπανώμενα. Βόσκονται γὰρ οἱ δυνατώτεροι τοὺς καταδεεστέρους, καὶ οὐκ ἠναλώκασιν· νικᾷ γὰρ τὴν δαπάνην ἡ πρόσοδος.

B

Ἀλλ' ὅρα φωνὴν Θεοῦ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φωνὴν Θεοῦ, ἀλλὰ θέλησιν μόνον, ἥτις τὰ παντοδαπὰ γέ η τῶν ἰχθύων ἐκ τῶν ὑδάτων παρήγαγεν. Ἡ γὰρ θέλησις αὕτη φύσις ἐγεγόνει τοῖς ὕδασι. Ταῦτα μὲν τὰ ὕδατα καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ζωτικὴν ἐδέχοντο δύναμιν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτοῖς πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο. Φερόμενον δὲ ζωτικὴν εἰδίδου τοῖς ὕδασι τὴν δύναμιν, ὡς ὁ χρυσόστομος Ἰωάννης φησὶ, καὶ ὅτι μετὰ μικρὸν ζῶα ἐξ αὐτῶν παραχθήσονται. Καὶ ὁ μὲν χρυσορρήμων, καθάπερ εἴρηται, ζωτικὴν ἐντεῦθεν ἐνέργειαν κατασημαίνεσθαι λέγει· ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ πλατύτερον τὰ περὶ τούτων διέξεισι, καὶ οὕτω φησίν. « Εἴτε τοῦτο λέγει τὸ πνεῦμα τὴν τοῦ ἀέρος χύσιν, δέξαι τὸν συγγραφέα τὰ μέρη τοῦ κόσμου καταριθμοῦντά σοι, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, καὶ τοῦτον χεόμενον ἤδη καὶ ῥέοντα. Εἴτε, ὃ καὶ μᾶλλον ἀληθέστερόν ἐστι καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐκριβέν, πνεῦμα Θεοῦ τὸ ἅγιον εἴρηται, (οὐδὲ γὰρ ἄλλο παρὰ τῇ Γραφῇ Πνεῦμα Θεοῦ ὀνομάζεται ἢ τὸ ἅγιον τὸ τῆς θείας καὶ μακαρίας Τριάδος συμπληρωτικὸν), καὶ ταύτην προσδεξάμενος τὴν διάνοιαν μείζονα τὴν ἀπ' αὐτῆς ὠφέλειαν εὑρήσεις. Ἐπεφέρετο γὰρ τὸ πνεῦμα, καθάπερ Σύρος τις ἔλεγε, θαυμαστὸς ἀνὴρ, ἀντὶ τοῦ, ἐπέθαλπε καὶ ἐζωογόνει τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐπωαζούσης ὄρνιθος καὶ ζωτικήν τινα δύναμιν ἐνιούσης τοῖς ὑποθαλπομένοις, ὡς ἐντεῦθεν σαφῶς ἀποδείκνυσθαι ὅτι οὐδὲ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπολείπεται. »

C

D

Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν ἰχθύων. Ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη καὶ περὶ τῶν πετεινῶν ὀλίγα διεξελθεῖν, ὅτι καὶ ταῦτα ἐξ ὑδάτων τὴν γένεσιν ἔσχηκε. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ συγγένειά τις πρόσεστι τούτοις πρὸς τὰ νηκτά. Καὶ γὰρ ὥσπερ οἱ ἰχθύες τὸ ὕδωρ τέμνουσι, τῇ μὲν κινήσει τῶν πτερύγων εἰς τὸ πρόσω χωροῦντες, τῇ δὲ τοῦ οὐραίου μεταβολῇ τά τε περιστροφὰς καὶ τὰς εὐθείας ὁρμὰς ἑαυτοῖς διαιτῶντες, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πτηνῶν ἔστιν ἰδεῖν διανηχομένων τὸν ἀέρα τοῖς πτεροῖς κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον. Ὅτι δὲ ἐξ ὑδάτων τοῖς πετεινοῖς ἡ γένεσις, διὰ

τοῦτο καὶ ταῦτα πάντα τοῖς ὕδασι χαίρουσι· πλὴν γε ὅτι οὐδὲν τῶν πτηνῶν ἄπουν διὰ τὸ πᾶσι τὴν δίαιταν ἀπὸ τῆς γῆς ὑπάρχειν. Καὶ πάντα ἀναγκαίως· τοῖς μὲν γὰρ ἁρπακτικοῖς πρὸς τὴν ἄγραν αἱ τῶν ὀνύχων ἀκμαὶ, τοῖς δὲ λοιποῖς [ἀναγκαίως] πρὸς τὴν τοῦ βίου διεξαγωγὴν ἡ τῶν ποδῶν ὑπηρεσία δεδώρηται. Ὀλίγοι δὲ τῶν ὀρνίθων κακόποδές εἰσιν, οὔτε βαδίζειν οὔτε ἀγρεύειν τοῖς ποσὶν ἐπιτήδειοι, ὡς αἱ χελιδόνες καὶ αἱ δρεπανίδες λεγόμεναι, οἷς ἡ τροφὴ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἀέρι ἐμφερομένων ἐπινενόηται.

Πρόσεχε λοιπόν. Ἄλλη καὶ γὰρ κατασκευὴ τοῖς σπερμολόγοις ὄρνεσι, καὶ ἄλλη τοῖς σαρκοβόροις, τῷ τρόπῳ τῆς διαίτης αὐτῶν πρέπουσα, ὀνύχων ἀκμαὶ καὶ χεῖλος ἀγκύλον καὶ πτερὸν ὀξύ, ὥστε καὶ συλλῃφθῆναι ῥᾳδίως τὸ θήραμα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σκληρότεροι τῶν ζώων οἱ ὄνυχες ἢ τοῦ ἀνθρώπου· μαλθακώτεροι καὶ γὰρ οὗτοι τῷ ἀνθρώπῳ κατεσκευάσθησαν, ὅτι τε καὶ τὸ δέρμα τούτου μαλθακώτερον, ἀφ' οὗ καὶ οἱ ὄνυχες τὴν γένεσιν ἔχουσι, καὶ ὅτι πρὸς τὴν χρῆσιν ἑκάστῳ τῶν ζώων ἥ τε σκληρότης τῶν ὀνύχων καὶ ἡ μαλθακότης δεδώρηται. Ἀλλὰ καὶ τῶν πτηνῶν τὰ μὲν ἀναρχά εἰσι καὶ οἷον αὐτόνομα, τὰ δὲ ὑφ' ἡγεμόνι τετάχθαι καταδεχόμενα, ὡς οἱ γέρανοι. Ἀλλὰ καὶ αἱ μέλισσαι ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ταξιάρχῳ τινὶ τῶν ἔργων ἅπτονται, οὐ πρότερον ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἐλθεῖν καταδεχόμεναι, πρὶν ἂν ἴδωσι τὸν βασιλέα κατάρξαντα τῆς πτήσεως. Οὐ χειροτονητὸς δὲ οὗτος, ἀλλ' ἐκ φύσεως ἔχων τὸ κατὰ πάντων πρωτεῖον, καὶ μεγέθει διαφέρων καὶ σχήματι καὶ τῇ τοῦ ἤθους πραότητι. Ἔστι μὲν γὰρ κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν. Νόμοι τινές εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἄγραφοι, ἀργοὺς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντας. Οὕτω μὲν αἱ τῷ τοῦ βασιλέως ὑποδείγματι μὴ ἀκολουθοῦσαι τῇ τοῦ κέντρου πληγῇ ἐναποθνήσκουσιν, ἄξια τῆς ἑαυτῶν ὠμότητος εὑρίσκουσαι τὰ ἐπίχειρα.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο θαυμάζειν ἄξιον, πῶς αἱ γέρανοι τὰς ἐν τῇ νυκτὶ προφυλακὰς ἐκ περιτομῆς ὑποδέχονται, καὶ αἱ μὲν καθεύδουσιν, αἱ δὲ κύκλῳ περιοῦσαι πᾶσαν αὐταῖς ἐν τῷ ὕπνῳ παρέχουσι τὴν ἀσφάλειαν. Εἶτα τοῦ καιροῦ τῆς φυλακῆς πληρουμένου, ἡ μὲν βοήσασα πρὸς ὕπνον ἐτράπη, ἡ δὲ τὴν διαδοχὴν δεξαμένη, ἧς ἔτυχεν ἀσφαλείας, καὶ ἀντέδωκε ταῖς λοιπαῖς. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τὸ τῶν πελαργῶν εἰς ἔκπληξιν ἄγει πάντας τῶν διαληφθέντων οὐκ ἔλαττον. Ἐκεῖνοι γὰρ τὸν πατέρα ὑπὸ τοῦ γήρους πτεροῤῥυήσαντα περιστάντες ἐν κύκλῳ τοῖς οἰκείοις πτεροῖς διαθάλπουσι, καὶ τὰς τροφὰς ἀφθόνως παρασκευάζοντες, βοήθειαν αὐτῷ κατά γε τὴν πτῆσιν παρέχουσιν, ῥέμα τῷ πτερῷ κουφίζοντες ἑκατέρωθεν. Καὶ οὕτως πᾶσι τοῦτο διαβεβόηται, ὡς ἐντεῦθεν καί τινας τὴν τῶν εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν ὀνομάζειν ἀντιπελάργωσιν. Μηδεὶς οὖν διὰ πενίαν τὴν αὑτοῦ ἀπογινωσκέτω ζωήν.

Τὸ δὲ τῆς χελιδόνος εὐμήχανον πῶς οὐκ ἄν τις

A scibus, quod nulla pedibus careat, quando de terra victum petere coguntur, et omnes necessario pedum adminiculis indigent. Nam rapacibus ad capiendam prædam ungues accommodati sunt, cæteris ad sustinendam cæteroqui vitam pedum usus est concessus. Perpaucis pedes male sunt affecti atque debiles, ita ut nec incedere nec venari quidquam pedibus possint, in quo genere sunt hirundines et quæ falculæ sive ripariæ dicuntur, quæ pro alimento vescuntur insectis per aera volantibus.

Animadverte porro structuram aliam illarum avium esse, quæ semina legunt, aliam carnivorarum, victui scilicet earum accommodatam. Habent enim peracutos ungues, rostrum aduncum, celeres B alas, ut prædam corripere celeriter possint. Qua quidem ipsa de causa duriores animalibus ungues sunt quam homini, cui sunt omnino molliores. Et constat certe cutem ejusdem consimiliter esse molliorem, de qua ungues oriuntur, itemque tam duritiem quam mollitiem unguium animalibus ex ipsorum usu datam. Præterea volucrum aliæ nulla teneantur imperio, libertateque veluti quadam fruuntur; aliæ ducis imperio subjectæ sunt, ut grues. Apes etiam sub rege, ac præfecto quodam, operas suas absolvunt, nec prius ad prata convolare solent quam regem initium avolandi fecisse conspexerint. Neque regem hunc suffragiis quasi delectum habent, sed a natura in omnibus principem, excellentem cæteres magnitudine, forma, et indolis C atque morum mansuetudine. Nam stimulo quidem rex præditus est, verum ad vindictam eo non utitur. Sunt hæ leges quædam non scriptæ, sed ab ipsa profectæ natura, ut qui maximis imperiis potiuntur, ad puniendum tardi sint. Et quidem si quæ apes exemplum regis sui non imitantur, dehinc stimulo simul emoriuntur dignaque crudelitate sua præmia consequuntur.

Hoc etiam nos admirari par est, quo pacto grues nocturnas excubias per vices obeant, dum aliæ quidem dormiunt, aliæ circumeundo præstant, ut omnes ab omni periculo per quietem tutæ sint. 41 Ubi deinde tempus excubiis unius destinatum præteriit, clamore illa sublato se quieti dat: ibi D tum altera succedens in ejus locum, quam illius beneficio consecuta est, quietem vicissim reliquis tutam præstat. Consimili modo ciconiarum quoque natio cunctos in admirationem rapit, jam indicatis haud cedens. Nam patrem, qui præ senio pennas amisit, undique circumstantes alis propriis fovent, alimentum illi abunde suppeditant, atque etiam in volatu juvant, leniter eum ab utraque parte sublevantes. Quod quidem usque adeo passim apud omnes pervulgatum est, ut hac de causa nonnulli compensationem beneficiorum appellare mutuam ciconiarum pietatem consueverint. Quo exemplo moneri nos convenit ne quis ob paupertatem de vita desperet.

Et quis non hirundinis solertiam maximopere

admiretur? Ea cum nidum conficit, festucas quidem collectas ore profert : sed cum tollere lutum pedibus nequeat, quos ad quasvis operas prorsus ineptos habet, extremis alarum partibus in aquam tinctis, ac deinde minutissimum in pulverem provoluta, rationem usurpandi luti excogitat. Nam paulatim festucis luto tanquam glutino quodam colligatis nidum exstruit, et pullos in eo suos educat. Quorum si quis oculos amittat, opem a natura medicam habet, qua eos fetui suo restituit.

Marina quaedam avicula est halcedo. Ea brumæ tempore propter littora fetificare consuevit, ovis in arena collocatis, cum multis ac vehementibus a ventis mare ad terram alliditur. Verum mox omnes venti sopiuntur et fluctus marini conquiescunt. Tum halcedo totos septem dies ovis suis incubat, cumque temporis aliquid ad educationem quoque sit necessarium, dies alios septem, quibus pulli nonnihil crescant, divina largitas ei concedit. Quæ res nauticæ rei peritis nota est, qui dies illos Halcedonia vo...

Tradunt et turturem a compari sejunctam ob conjugis prioris memoriam nullius alterius societatem admittere. Dictum hoc mulieribus esto, vitæ nimirum viduæ puritatem ab ipsis etiam brutis animantibus indecoræ plurium nuptiarum appetitioni præferri.

Longe injustissima est in educatione suæ sobolis aquila. Nam cum pullos duos produxit, alterum in terram dejicit alarum verberibus protrusum, ob educationis scilicet ærumnas atque molestias fetum ab se procreatum removens. Sed abjectum plane, quam ossifragam dicunt, perire non sinit : nam sublatum suis cum pullis educat. Quem autem pullum ipsa **42** alit aquila, secum deinde sumit, et inter volandum cum eo, si quidem audacter aera secantem videat ac solis splendorem acutis contuentem oculis, ut suum retinet atque servat, sin autem, ceu spurium abjicit.

E contrario cornicis amor in sobolem prædicari meretur, quæ pullos jam volantes nihilominus eos consectatur, pascit, et longum satis ad tempus educat. De his magnus ille Basilius hæc etiam in oratione sua De providentia tradit. «Res, inquit, est mira, cum ciconiis cornices discedere, quasique satellites earum et itineris comites esse. Quin etiam, mea quidem sententia, ferunt eis adversus aves quasdam hostiles auxilium. Quod esse verum primum eo signo colligitur, quod eo tempore nusquam ulla cornix conspiciatur, deinde quod cum vulneribus revertentes præstitæ societatis evidentes notas secum ferant.»

Jam quod rebus cæteris magis etiam ab opinione nominum abhorret, vultures aiunt absque maris et feminæ conjunctione gignere, senecta etiam in extrema : nam ad centesimum annum vivendo perveniunt. Quamobrem istuc? nimirum ne qui mysterium

ὑπεραγάσαιτο ; Ἐκείνη γὰρ τὴν καλιὰν πηγνυμένη τὰ μὲν κάρφη τῷ στόματι διακομίζει, πηλὸν δὲ τοῖς ποσὶν ἆραι μὴ δυναμένη (ἀνεπιτήδειοι γὰρ οὗτοι πρὸς πᾶσαν ὑπηρεσίαν), τὰ ἄκρα τῶν πτερῶν ὕδατι καταβρέξασα, εἶτα τῇ λεπτοτάτῃ κόνει ἐνειληθεῖσα, οὕτως ἐπινοεῖ τοῦ πηλοῦ τὴν χρείαν, καὶ κατὰ μικρὸν ἀλλήλοις τὰ κάρφη οἷον κόλλῃ τινὶ τῷ πηλῷ συνδήσασα ἐν αὐτῇ τοὺς νεοττοὺς ἐκτρέφει. Ὧν ἐάν τις ἐκκεντήσῃ τὰ ὄμματα, ἔχει τινὰ παρὰ τῆς φύσεως βοήθειαν ἰατρικήν, δι' ἧς πρὸς ὑγείαν ἐπανάγει τῶν ἐγγόνων τὰς ὄψεις.

Ἡ δὲ ἀλκυὼν θαλάττιόν ἐστιν ὄρνεον. Αὕτη παρ' αὐτοὺς τοὺς αἰγιαλοὺς νοσσεύειν πέφυκεν ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἐπ' αὐτῆς τὰ ὠὰ θεμένη τῆς ψάμμου, ὅτε πολλοῖς καὶ βιαίοις ἀνέμοις ἡ θάλασσα τῇ γῇ προσαράσσεται. Ἀλλ' ὅμως κοιμίζονται πάντες οἱ ἄνεμοι, ἡσυχάζει δὲ κῦμα θαλάσσιον, ὅτε ἀλκυὼν ἐπωάζει, τὰς ἑπτὰ δηλονότι ἡμέρας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τροφῆς αὐτοῖς χρεία, ἄλλας ἑπτὰ ἡμέρας πρὸς τὴν τῶν νεοττῶν αὔξησιν ὁ μεγαλόδωρος αὐτῇ παρέσχε Θεός. Ὥστε καὶ ναυτικοὶ πάντες ἴσασι τοῦτο, καὶ ἀλκυονίτιδας τὰς ἡμέρας ἐκείνας προσαγορεύουσιν.

Ἀλλὰ καὶ τὴν τρυγόνα φασὶ διαζευχθεῖσάν ποτε τοῦ ὁμόζυγος μηκέτι πρὸς ἕτερον καταδέχεσθαι κοινωνίαν, μνήμῃ τοῦ ποτὲ συζευχθέντος. Ἀκουέτωσαν αἱ γυναῖκες ὅπως τὸ σεμνὸν τῆς χηρείας καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις τοῦ ἐν ταῖς πολυγαμίαις ἀπρεποῦς προτιμότερον.

Ἀδικώτατος περὶ τὴν τῶν ἐγγόνων τροφὴν ὁ ἀετός. Δύο γὰρ ἐξαγαγὼν νεοσσοὺς, τὸν ἕτερον αὐτῶν εἰς γῆν καταῤῥήγνυσι ταῖς πληγαῖς τῶν πτερῶν ἀπωθούμενος, διὰ τὸ τῆς τροφῆς ἐπίπονον ὃν ἐγέννησεν ἀποποιούμενος. Ἀλλ' οὐκ ἐᾷ τοῦτον ἡ φήνη διαφθαρῆναι, ἀλλ' ὑπολαβοῦσα αὐτὸν τοῖς οἰκείοις αὐτὴ νεοσσοῖς συνεκτρέφει. Ὃν δὲ κρατήσας ἐκθρέψειν νεοττὸν ὁ ἀετὸς, λαμβάνει καὶ συνίπταται αὐτῷ, καὶ ἐὰν ἴδῃ αὐτὸν εὐτόλμως μὲν τὸν ἀέρα νηχόμενον, ὀξυωποῦντα δὲ πρὸς τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα, ὡς οἰκεῖον περιποιεῖται, εἰ δὲ μή γε, ὡς νόθον ἀποβάλλει.

Ἀλλ' ἐπαινετὸν τὸ τῆς κορώνης φιλότεκνον, ἣ καὶ πετομένοις ἤδη τοῖς νεοττοῖς παρέπεται σιτίζουσα αὐτοὺς καὶ ἐκτρέφουσα μέχρι πολλοῦ. Περὶ μέντοι τῶν κορωνῶν καὶ τάδε φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ Περὶ προνοίας λόγῳ αὐτοῦ· « Θαῦμα μέγα πῶς αἱ κορῶναι τοῖς πελάργοις συναπαίρουσαι δορυφοροῦσιν αὐτοῖς καὶ παραπέμπουσιν, ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ συμμαχίαν αὐτοῖς τινα παρέχουσι πρὸς ὄρνιθας πολεμίους. Σημεῖον δὲ πρῶτον μὲν μὴ φαίνεσθαι ὑπὸ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον κορώνην παντάπασιν· ἔπειτα μετὰ τραυμάτων ἐπανερχόμεναι τῆς συμμαχίας ἐναργῆ σημεῖα κομίζουσι. »

Τὸ δέ γε πλέον τῶν ἄλλων παραδοξότερον, τοὺς γῦπάς φασιν ἀσυνδυάστως τίκτειν, καὶ ταῦτα μακροβιωτάτους ὄντας, καὶ μέχρις ἑκατὸν ἐτῶν τὴν ζωὴν αὐτῶν παρεκτείνεσθαι. Διὰ τί δὲ τοῦτο, καὶ τίνος ἕνεκεν; ἵνα γὰρ μή τινες ἐπιγελῶσι τῷ μυστηρίῳ

ἡμῶν, ὡς ἀδύνατον παρθένον τεκεῖν καὶ αὖθις μεῖ- A
ναι παρθένον, μυρίας ἐκ τῆς φύσεως ὀφορμὰς
πρὸς τὴν πίστιν τῶν παραδόξων προλαβὼν κατεβά-
λετο. Καὶ οὕτω μὲν περὶ τούτων ὁ μέγας Βασί-
λειος· οἱ δέ γε τὰς φύσεις τῶν ζώων διασκεψάμενοι
τριετῆ χρόνον τοὺς γῦπας ἐγκυμονεῖν τερατεύονται.
Καὶ πῶς ἄκουε. Οὐκ ἔστιν ἄῤῥενα γῦπα θεάσασθαι·
ἀσυνδυάστως γὰρ αὐτοὺς τίκτειν νόμοι φύσεως
παραχελεύονται, ὅθεν καὶ πᾶν τὸ γένος αὐτῶν ἡ
τοῦ θήλεος φύσις ἠνέγκατο. Ὅπερ ἐπιστάμενοι
γῦπες καὶ τὴν ἐρημίαν δεδιότες τῶν τέκνων, εἰς
ἐπιγονὴν ἅπαν τὸ γένος στρατεύεται, καὶ ὁρῶσί τι
σόφισμα ἄριστον. Τῷ νότῳ καὶ γὰρ ἀντίπρῳροι
πέτανται. Εἰ δὲ μὴ νότος εἴη, τῷ συγγενεῖ εὔρῳ
ἁπλοῦσι τὰς πτέρυγας, εἶτα κεχήνασι καὶ τοῦ
πνεύματος ἐμφορεῦνται εἰσρέοντος, καὶ τίκτουσι B
ζῶα, μὴ μέντοι γε ὠὰ ὑπηνέμια. Διὸ πλείστου χρό-
νου δεῖται ἡ φύσις πρὸς ζώου τελεσιουργίαν· χαλε-
πὸν γὰρ καὶ λίαν ἐργῶδες τῇ φύσει οὐσιῶσαι τὸ
πνεῦμα καὶ πρὸς ζῶον πλαστουργεῖν τὸ λεπτότα-
τον. Ἐπειδὰν τοίνυν ἀκούεις καὶ σὺ συναφείας
ἄνευ ἐγκυμονῆσαι τὴν Πάναγνον, πρότερον αὐτῇ
Πνεύματος ἁγίου ἐπισκιάσαντος καὶ τοῦ Κυρίου
κατὰ τὸν προφήτην ἀπὸ Θαιμὰν ἥξαντος, μηδ'
ὅλως ἀπίστει τῷ πράγματι, κἂν μέγα τῷ ὄντι δοκεῖ
καὶ παράδοξον· ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἡ παρὰ φύσιν
τῶν γυπῶν κυοφορία θαυμασίως οὕτω τῷ Θεῷ προη-
τοίμασται. Λέγεται γὰρ ὅτι γενόμενος ἔγκυος ὁ
γὺψ πορεύεται εἰς τὴν Ἰνδικήν, καὶ λαβὼν λίθον τὸ
καλούμενον εὐτόκιον ἐπάνω αὐτοῦ κάθηται συνεχό-
μενος ὠδῖσι, καὶ οὕτως ἀποτίκτει. Ὁ μέντοι λίθος C
περιφερὴς ὡς κάρυον, καὶ κινούμενος ἦχον ἐκπέμ-
πει ὡς κώδων, ἔνδοθεν ἑτέρου λίθου κινουμένου.
Φασὶ δὲ καὶ τοῦτο περὶ γυπὸς, ὅτι μύρῳ ῥοδίνῳ
χρισθεὶς ἀποθνήσκει.

nostrum irriderent, quasi fieri nequeat ut parial virgo et nihilominus virgo maneat, ex ipsa natura Deus nobis tantum non infinitas suppeditavit occasiones faciundi fidem rebus cæteroquin absurdis et nostræ opinioni non respondentibus. Hoc modo de his Basilius disserit. Cæteri vero, qui naturas animalium perspectas habent, vultures toto triennio gestare uterum prodigiose tradunt. Quinam istuc? Audi. Vultur mas nullus conspicitur. Nam absque duum conjunctione gignere de præscripto naturæ solent. Quo fit ut eorum universa natio consistat in feminis. Hoc cum non ignorent vultures, orbitatis metu simul universi ad fetificandum quamdam velut expeditionem suscipiunt. Hic si nullus eis sese Auster offerat, ad cognatum Eurum alas expandunt. Inde per oris hiatum vento influente replentur, et animalia, non ova subventanea gignunt. Quæ causa est quamobrem maximo temporis spatio natura hujus ad animalis absolutionem indigeat. Nam difficile et operosum est naturæ de vento quamdam essentiam efficere deque re longe subtilissima et exili prorsus animal fingere. Cum igitur audies Virginem illam purissimam absque ullo viri commercio gravidam fuisse factam, cum prius eam sanctus ille Spiritus inumbrasset ac Dominus, uti vates loquitur, de Thæmane venisset, nequaquam huic rei fidem derogato, tametsi reapse magna videatur et **43** ab opinione hominum abhorrens. Nam ea de causa vulturum quoque conceptio tam admirabiliter a Deo est instituta. Traditur autem monumentis litterarum vulturem, posteaquam conceperit, in Indiam sese conferre, nactumque lapidem, quem a facilitate partus quem adjuvat Eutocium vocant, in eo se parturigine vexatum collocare, atque illo modo parere. Lapis ipse rotundus est, avellanæ nucis instar, et succussus in morem tintinnabuli sonum edit, moto intus alio lapide. Perhibetur hoc etiam de vulture, quod unguento rosaceo perunctus moriatur.

Θαυμάσειε δ' ἄν τις καὶ τὸ τῶν κοράκων τῶν
διαληφθέντων οὐκ ἔλασσον. Πεπόνθασί τι πάθος
ὥρᾳ θέρους οἱ κόρακες, τὸ δὲ πάθος ἐστὶ ῥύσις γα-
στρός. Ἐντεῦθεν ποταμοὶ καὶ πηγαὶ καὶ λίμναι
οὐδέν τι χρῆμα κατά γε τὸ θέρος τοῖς κόραξιν, ἵνα
μὴ τῷ ὑγρῷ ἡ τῆς γαστρὸς ῥύσις σχοίη ἐπίτασιν.
Ἴσασι τοίνυν καὶ διαίτης τέχνην οἱ κόρακες, οὐ τὰ D
Ἱπποκράτους παιδευθέντες, οὐ τὰ Χείρωνος, οὐ τὰ
Μαχάονος φάρμακα, κἀντεῦθεν μὲν ὁρῶσι ποτα-
μοὺς, ἀλλ' ὅμως πίνειν ἐκείνοις οὐκ ἔνεστιν, ἀλλ'
οἷα Τάνταλοι κολαζόμενοι δριμυτέραν δίκην ταῦτα
εἰσπράττονται.

De corvis quoque non abs re quis miretur, quod hactenus indicatis non est inferius. Æstivo tempore corvi quodam morbo laborant. Is morbus ventris est profluvium. Quamobrem fluvii, fontes, stagna per æstatem nulli sunt corvis usui, ne per humorem ventris illa fluxio magis etiam adaugeatur. De quo scilicet intelligitur etiam diætæ rationem sibi convenientem corvos non ignorare, quamquam nec Hippocratis nec Chironis nec Machaonis remedia discendo percepta teneant. Ideirco fluvios quidem intuentur, sed haurire de iis nequeunt, gravemque hanc adeo pœnam luunt, quasi Tantali quidam multati.

Θαυμάζειν σε ἄξιον καὶ διὰ τί τῆς ᾠδῆς οἱ τέττι-
γες ἐν μέσῳ θέρει ἀπάρχονται. Ψυχροί τινες τὴν
φύσιν οἱ τέττιγες, διὸ καὶ μετὰ θερινὰς τροπὰς
ἀπάρχονται τῆς ᾠδῆς, καὶ ἡλίου ἀπαρχομένου τὸν
ἑαυτῶν μετίασι κέλαδον. Ἐφ' ᾧ καὶ μεσημβρίας
εἰσὶν ᾠδικώτεροι. Ἡ μέντοι θήλεια τέττιξ πολὺ
ψυχροτέρα τοῦ ἄῤῥενος οὖσα σιωπῶσα ἐφιζάνει τοῖς
ἐνδρεσι, τὰ Πυθαγόρου ὥσπερ διδαχθεῖσα διδάγ-

Meretur et hoc admirationem, quamobrem cicadæ cantum suum æstate media primum incipiant. Nimirum natura frigidæ sunt, qua de causa post æstivum solstitium canendi faciunt initium; nec nisi exorto sole strepunt, ipsoque meridie maxime sunt canoræ. Et quidem femella cum longe sit mare frigidior, arboribus taciturna insidet, quasi si Pythagoræ disciplinis esset imbuta. Qui fit ut

aquilarum pennæ cum aliarum avium pennis commistæ illas ipsas absumant? nam celeriter admodum pereunt. Quamobrem charadrius, si quando quem morbo regio laborantem conspicit, oculos claudit? Non id profecto propterea, quemadmodum aliqui volunt, quod ægroto invideat, livoreque præpediatur quominus eum rectæ valetudini restituat. Non enim bruta laborant invidia, nec Prometheus apud ipsa punitur, quod ignem bonum cum mortalibus communicaverit. Sed oculos idcirco claudit, quod morbus hic de uno ad alterum transeat; adeoque mox aviculam hanc morbus occupat.

Nec illud admiratione caret, quod luscinia vigilans, cum ovis incubat, noctem integram canere non desinat. Qui vespertilio pariter et quadrupes est et volucris? qui avium hæc sola dentes habet? **44** Ac fetificat quidem instar quadrupedum, aera vero leviter permeat, non alis sed pellicula quadam sublata. Qui fit ut anseres pervigiles sint et ad sentiendum obscura latentiaque longe acerrimi? qui quidem olim etiam urbem orbis principem conservarunt, cum hostes quosdam occultos, qui per ignotos abditosque cuniculos arcem Romanam occupaturi erant, indicio suo prodidissent.

Quis hominum cædem vulturibus denuntiat, cum expeditiones adversus se invicem suscipiunt? Videas enim tantum non infinita vulturum agmina castra sequi, de armorum apparatu eventus indicia colligentium, quod ipsum a ratiocinationibus humanis parum abest.

Iis etiam de causis in admirationem quædam veniunt, si quis animum advertat. Quædam enim volucres de prius exsistentium propagatione veniunt, quædam hodieque de terra oriuntur. Non enim cicadæ tantum e pluviis proveniunt, aliaque plurima quæ in aere volant, pleraque nominibus propriis ob eorum exiguitatem carentia: sed etiam mures atque ranæ de eadem prodeunt, quando apud Thebas Ægyptias, si vehementes in æstu pluviæ cadant, mox terrenis muribus universa regio completur. Nec anguillas aliunde cernimus oriri quam de limo. Quippe nec ovis nec alio quopiam modo propagantur, sed ortum e terra tantum habent.

Erodium mihi, quæso, considera. Species avis est supra quosvis passeres nidificantis, altissimis nimirum in arboribus, præsertim abietibus. Unde Aquila Psalmi dictum vertens: «Erodio, inquit, domicilium sunt abietes[10].» Supra omnes alias certe volucres nidificat. Idcirco Davides ait «Erodii domicilium superat eos.» Hunc erodium tanta præditum esse castimonia tradunt, ut cum ad Venerem accessurus est, dies quadraginta continuos fugeat, et post conjunctionem alios totidem dies. Ægre enim fert, si quando necessitate sic exigente

Λ ματα. Πῶς δὲ καὶ φθαρτικὰ πτερῶν ἑτέρων ἀετῶν τυγχάνει πτερά; σηπεδονώδους ταῦτα μετειλήφασι φύσεως. Οὐκ ἄν σαθείη ἕτερα τὰ πτερὰ τούτοις συναναμιγνύμενα· θᾶττον γὰρ ἐντεῦθεν ἀπόλλυνται. Διὰ τί δὲ καὶ ὁ χαραδριὸς εἴ ποτε ἀντιβλέψει τῷ ἰκτεριῶντι, μύει τοὺς ὀφθαλμούς; οὐχ ὥς τινές φασι, τῷ νοσοῦντι βασκαίνων καὶ τὸ φρόνημα πρὸς ὑγείας μετάδοσιν ἔχων ἐπίφθονον· οὐ γὰρ τοῖς ἀλόγοις βασκανία τις μέτεστιν, οὐδὲ Προμηθεὺς παρ' ἐκείνοις κολάζεται, ἀγαθοῦ τινος τοῦ πυρὸς μεταδοὺς τοῖς ἀνθρώποις. Ὀφθαλμὸν δὲ μύει χαραδριός, ἐπεὶ τὸ πάθος ἀμείβεται καὶ τὴν ὄρνιν εὐθὺς ἡ νόσος μετέρχεται.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔξωθεν θαύματος, ὡς ἄγρυπνος ἡ ἀηδὼν ὅταν ἐπῳάζει, διὰ πάσης νυκτὸς τῆς μελῳδίας μὴ ἀπολήγουσα. Πῶς τετράπουν τὸ αὐτὸ καὶ πτηνὸν ἡ νυκτερίς; πῶς μόνη τῶν ὀρνίθων ὀδοῦσι κέχρηται; Ζωογονεῖ μὲν ὡς τετράποδα, ἐπιπολάζει δὲ τῷ ἀέρι, οὐχὶ πτερῷ κουφιζομένη, ἀλλ' ὑμένι τινὶ δερματίνῳ. Πῶς δὲ καὶ τῶν χηνῶν γένος ἄγρυπνον καὶ πρὸς τὴν τῶν λανθανόντων αἴσθησιν ὀξύτατον; οἵγε ποτὲ καὶ τὴν βασιλίδα πόλιν περιεσώσαντο, πολεμίους τινὰς ἀφανεῖς δι' ὑπονόμων ἀφανῶν δὴ μέλλοντας τὴν ἄκραν τῆς Ῥώμης καταλαμβάνειν μηνύσαντες.

Τίς ὁ τοῖς γυψὶ προαγγέλλων τῶν ἀνθρώπων τὸν θάνατον, ὅταν κατ' ἀλλήλων ἐπιστρατεύσωσιν; Ἴδοις γὰρ ἂν μυρίας ἀγέλας γυπῶν τοῖς στρατοπέδοις παρεπομένας, ἐκ τῆς τῶν ὅπλων παρασκευῆς τεκμαιρομένας τὴν ἔκβασιν, ὅπερ οὐ μακράν ἐστι λογισμῶν ἀνθρωπίνων.

Καὶ ἄλλας δὲ θαυμάζειν ἔπεισι τῷ προσέχοντι. Τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς διαδοχῆς τῶν προϋπαρχόντων παράγεται, τὰ δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐξ αὐτῆς τῆς γῆς ζωογονούμενα δείκνυται. Οὐ γὰρ μόνον τέττιγες ἐν ἐπομβρίαις ἀνίασιν, οὐδὲ ἄλλα μυρία γένη τῶν ἐμφερομένων τῷ ἀέρι πτηνῶν, ὧν ἀκατονόμαστά ἐστι τὰ πλεῖστα διὰ λεπτότητα· ἀλλ' ἤδη καὶ μῦς καὶ βατράχους ἐξ αὐτοῦ ἀναδίδοσθαι, ὅπου γε περὶ Θήβας τὰς Αἰγυπτίας, ἐπειδὰν ὕσῃ λάβρως ἐν καύμασιν, εὐθὺς ἀρουραίων μυῶν ἡ χώρα καταπλήρουται (11). Τὰς δὲ ἐγχέλυς οὐκ ἄλλως ὁρῶμεν ἢ ἐκ τῆς ἰλύος συνισταμένας, ὧν οὔτε ὠὸν οὔτε τις ἄλλος τρόπος τὴν διαδοχὴν συνίστησιν, ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς αὐτῆς ἐστιν ἡ γένεσις.

Ὅρα δὲ καὶ τὸν ἐρωδιόν. Ὁ ἐρωδιὸς εἶδος ὀρνέου ἐστὶ πηγνύντος τὴν καλιὰν αὐτοῦ πάντων ἄνωθεν τῶν στρουθῶν, ἥγουν ἐν τοῖς ὑψηλοτάτοις τῶν δένδρων, καὶ μάλιστα ταῖς ἐλάταις. Καὶ ὁ Ἀκύλας «Ἐρωδιῷ ἐλάται οἶκος αὐτοῦ.» Πάντων οὖν ἄνωθεν τῶν στρουθῶν πήγνυσι τὴν καλιάν. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ φησι· «Τοῦ ἐρωδιοῦ ἡ κατοικία ἡγεῖται αὐτῶν.» Τοσαύτην δὲ σωφροσύνῃ συζῆν τὸν ἐρωδιὸν ὥστε ἡνίκα πρὸς συνουσίαν ἔρχεσθαι μέλλει, ἡμέρας πενθεῖ τεσσαράκοντα, καὶ μετὰ τὴν συνουσίαν ἑτέρας τεσσαράκοντα· δυσανασχετεῖ καὶ γὰρ τουτὶ

[10] Psal. CIII, 17.

(11) Ὅταν γε . . . . . κατακλύζεται Supplela ex V. et F.

τὸ ὄρνεον εἴ ποτε φύσεως ἀνάγκη πρὸς ἄλληλα συνδυάζεσθαι καθέλκοιτο, ἅτε δὴ τὴν ἐντεῦθεν ἀηδίαν παριστῶν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί ποιήσομεν ἡμεῖς; οἱ λόγῳ μὲν τετιμημένοι, ταῖς δὲ τοῦ βίου κατὰ τοσοῦτον ἡδοναῖς ἐμπεδούμενοι.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πελεκάνου, οὗ καὶ ὁ Δαβὶδ μέμνηται λέγων· « Ὡμοιώθην πελεκᾶνι ἐρημικῷ, » τί χρὴ καὶ λέγειν; Τοῦτο τὸ πτηνὸν ἐν ἄκραις πέτραις πήγνυσι τὴν καλιὰν, τοὺς ἐπιβούλους ἐκφεύγειν διὰ φροντίδος ποιούμενον. Ἀλλ' ὁ ἐπίβουλος ὄφις ἡνίκα τὸν πατέρα μικρόν τι τῶν τέκνων ἀποπτάντα θεάσηται, τῆς ἐπιβουλῆς παραχρῆμα ἐφάπτεται. Καὶ ἐπειδὴ μὴ προσεγγίζειν τῇ καλιᾷ δύναται, τὸν ἰὸν αὐτοῖς ἐπιχέει καὶ πόρρωθεν· περισκοπήσας γὰρ πρότερον ὅθεν εἰσπνέει ὁ ἄνεμος, κἀκεῖθεν ἐμφυσήσας αὐτοῖς τὸν ἰὸν, ἐπάγει τὸν ὄλεθρον. Ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐπιπτὰς αὖθις αὐτοῖς καὶ φυσικοῖς τισι λόγοις τὴν ἐπιβουλὴν συνιὼν οἶδεν αὖθις ὅθεν ἀναβιώσαιντο· κατὰ κορυφῆς γὰρ αὐτῶν ἠρέμα πτερύσσεται, καὶ τὰς πλευρὰς ἑκατέρωθεν ἐπιπλήσσων ταῖς πτέρυξιν αἵματος αὐτοῖς ῥανίδας ἀφίησι, κἀντεῦθεν οἱ τέθνεῶτες νεοττοὶ παραδόξως ἀναβιώσκουσιν.

Ἐπίγνωθι οὖν, ἀγαπητὲ, τίνος ἕνεκεν ἡ παράδοξος αὕτη περὶ τὰ ἔγγονα τῷ πελεκᾶνι συμπάθεια. Σκιαγραφῆσαι γὰρ ὁ Κύριος τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα κἀν τῷ πτηνῷ τούτῳ θέλων ἀνέκαθεν, ὅτι τε παράδεισος ἔκτισται καὶ ὅτιπερ ἐν αὐτῷ οἱ πρωτόπλαστοι τέθεινται, ὅτι ὁ νοητὸς ὄφις τὸν ψυχικὸν αὐτοῖς προὐξένησε θάνατον, καὶ ὅτι φιλόστοργος οἷα πατὴρ ἐπὶ τεθνεῶσι παισὶν ὁ ποιητὴς πάντων Θεὸς ἐπ' αὐτοῖς ἐπικάμπτεται, χρηματίζει τε τὰ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ πάντα τὰ λοιπὰ καταδέχεται, ἐπὶ σταυροῦ τελευταῖον ὑφοῦται, καὶ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ζωήρρυτον αἷμα ἐκχέει εἰς ἀνάπλασιν τῶν πρωτοπλάστων ἐκείνων τῶν τῷ ἰῷ τεθνηκότων τοῦ ὄφεως, τοιαύτην τῷ πελεκᾶνι συμπάθειαν περὶ τὰ ἔγγονα κατ' ἀρχὰς ἐνεφύτευσε. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Δαβὶδ προλαβὼν ἔλεγεν· « Ὡμοιώθην πελεκᾶνι ἐρημικῷ. » Πελεκὰν γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, καλιὰ ὁ παράδεισος, νεοττοὶ οἱ πρωτόπλαστοι, ἐπίβουλος ὄφις αὐτὸς ὁ διάβολος, ἰὸς ὄφεως ἡ ἐκ τοῦ διαβόλου πάντως ἀπάτη, θάνατος ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ χωρισμὸς, συμπάθεια πατρικὴ ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου δι' ἡμᾶς ἐνανθρώπησις. Ἡ δὲ τῶν νεοττῶν ὕπερθεν ἐπιπτέρυξις ἡ ἐπὶ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τῶν πρωτοπλάστων ἄνωθεν ἀπαιώρησις, πλευρῶν ἐπίπληξις ἡ τῆς θείας νύξις πλευρᾶς, καὶ τελευταῖον τοῖς τεθνεῶσιν ἐπιστάζον αἷμα ζωήρρυτον· εἰ μὴ γὰρ ζωήρρυτον ἦν, οὐκ ἂν τοῖς κάτω κειμένοις ἐχαρίσατο τὴν ἀνάστασιν. Καλῶς οὖν ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου ὁ Κύριος· « Ὡμοιώθην πελεκᾶνι ἐρημικῷ. »

Λέγει δὲ τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον περὶ τῶν κοράκων ὅτι οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν, ὁ δὲ Θεὸς τρέφει αὐτά. Τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα τῶν κοράκων ἐξ ὀνόματος μέμνηται; Λέγεται οὖν ὅτι μισο-

A mutuam ad conjunctionem pertrahitur, quasi quiddam inde sibi ingratæ rei accidere significaret. Quæ si vera sunt, quid nos, quæso, facturi sumus? qui beneficio rationis ornati nihilominus vitæ voluptatibus plus æquo sumus addicti.

Quid de pelecano dicemus? cujus in Psalmis suis Davides etiam meminit: «Factus sum, ait, pelecano solitario similis[37].» Avis hæc summis in scopulis nidum exstruit, sollicite incumbens in id ut insidiatores vitet. Verum serpens insidiator etiam magno ex intervallo virus suum in pullos ejus evomit. Posteaquam enim circumspexit unde ventus

B spiret, ab ea parte veneno afflato interitum eis affert. 45 Tum vero pater supra ipsos volans, et naturali quodam instinctu factas insidias deprehendens, quo pacto recuperare vitam possint cognitum habet. Nam leniter supra illorum verticem alas expandens, et feriens utrinque latera, guttas in eos sanguinis demittit. Quo facto nova et inopinata quadam ratione pulli vitæ restituuntur.

Hoc exemplum, dilecte fili, velim mihi consideres. Quamobrem indita est pelecano admirabilis hæc erga sobolem affectio? Cum multo ante Dominus hac ave vellet exprimere cuncta quæ nobis acciderunt, quod nimirum paradisus conditus sit, quod in eo collocati homines illi primi,

C quod intellectilis ille serpens animi mortem eis conciliaverit, quod opifex omnium Deus paterna benevolentia velut erga filios motus, homo factus, omnia perpessus, tandem in crucem sublatus sit, quod de latere suo sanguinem effuderit, verum vitæ rivum, ad primorum hominum instaurationem, qui veneno serpentis exstincti fuerant, ipso rerum initio talem erga sobolem suam affectionem pelecano insevit. Nam propterea per Davidem multo ante verbis his usus est: «Factus sum pelecano solitario similis.» Etenim pelecanus est ipse Christus, nidus paradisus, pulli primum conditi homines, serpens insidiator ipse diabolus, virus serpentis fraus diaboli, mors a Deo diremptus atque separatio, paterna affectio Dei sermonis facta

D nostri causa naturæ humanæ assumptio, alarum supra pullos expansio Christi supra conditos illos primum homines in crucem sublatio, laterum pulsatio divini lateris punctio; quam secuta est sanguinis vitæ fontem continentis destillatio. Nisi enim vivificus esset, prostratis resurrectionem impartiri non posset. Itaque per vatem Dominus præclare dixit: « Factus sum pelecano solitario similis.»

Perscriptum est in Evangelio Lucæ[38]: « Considerate corvos, quï neque serunt neque metunt, et Deus nihilominus eos alit. » Quamobrem hoc loco nominatim corvorum fit mentio? perhibentur

[37] Psal. ci, 8. [38] Luc. xii, 24.

corvi sobolem suam odisse, ac propterea pullorum plendorum curam abjicere. Verum ii Dei providentia victitare quibusdam feruntur animalculis ex aere propter ipsos nascentibus et in ora illorum delabentibus. Hoc ipsum, quæso, quantam admirationem meretur?

τέκνους ὄντας αὐτοὺς μὴ τρέφειν τὰ οἰκεῖα νεόττια, τρέφεσθαι δὲ προνοίᾳ Θεοῦ ἀπὸ τῶν παραφυομένων τῷ ἀέρι ζωῦφίων τῷ στόματι αὐτῶν ἐμπιπτόντων. Πόσου δὲ καὶ τοῦτο θαύματος ἄξιον;

Cum semel fucos deprehenderunt apes, parce ac leniter in eos irruunt et captos a contubernio suo ablegant. Sin rursus eos intercipiant, morte afficiunt. **46** Eædem partim regem veluti satellites stipant, partim nocturnas excubias agunt, quod eo tempore quiescant aliæ laboribus fatigatæ, partim hoc muneris habent ut mortuas exportent.

Αἱ μέλισσαι τοὺς κηφῆνας ἐφάπαξ καταλαβοῦσαι πεφεισμένως τύπτουσι καὶ ἀπολύουσιν· εἰ δὲ καὶ αὖθις αὐτοὺς, κατάσχωσι νεκροὺς ἐργάζονται. Καὶ αἱ μὲν αὐτῶν τῷ βασιλεῖ δορυφοροῦσιν, αἱ δὲ νυκτὸς ἐπαγρυπνοῦσι φυλακῆς χάριν διὰ τὸ τὰς κοπιώσας τότε ἀναπαύεσθαι, τῶν δὲ ἔργον ἐστὶ τὸ τὰς νεκρὰς ἀποκομίζειν ἔξωθεν.

Mirum videri non debet una cum incrementis ac deminutionibus lunæ aera quoque mutari, quando nonnullis in animalibus idem usuvenire videmus. Nam tradunt ibim cœlo luna carente nihil cernere, sed oculos habere clausos, nec cibis ullis uti. Et quidem in simio, quem cercopem vocant, effectiones hac in parte sunt illustriores: nam cum augescit luna, oculorum orbis ei dilatatur, cum deminuitur, et ipse contrahitur. Quin etiam mustela deficiente lunæ lumine jecur imminui sentit; eademque rursum crescente, membrum idem vicissim augetur. Perhibent etiam in Hydaspe fluvio lapidem quemdam nasci quem lichnen vocant: is augescente luna sonum dulcis cantus edere fertur. In flumine quodam Celtico piscem exsistere tradunt, qui ab incolis elopias appellatur: is luna crescente albescit, deminuta nigricat. Atque hæc quidem etiam libro suo de sex primorum ab ortu mundi dierum opificiis magnus Anastasius ille complexus est.

Οὐ χρὴ θαυμάζειν εἴγε ταῖς τῆς σελήνης αὐξομειώσεσι μεταβάλλεται ὁ ἀὴρ, ὅπου γε καὶ ἐν ζώοις τισὶν ἔστι τοῦτο ἰδεῖν. Φασὶ γὰρ τὴν ἶβιν μηδαμοῦ ὁρᾶν ὅτε ἀσέληνος ὁ οὐρανὸς, μύειν δὲ καὶ ἄσιτον μένειν. Ὁ δὲ κέρκωψ προδηλοτέρας ἔχει τὰς ἐνεργείας· ὅτε γὰρ αὔξει ἡ σελήνη, ὁ τῶν ὀφθαλμῶν κύκλος τούτῳ εὐρύνεται, ὅτε δὲ μειοῦται, συστέλλεται. Ἀλλὰ καὶ ἡ γαλῆ λειψοφωτούσης τῆς σελήνης ἧπατος λείπεται· αὐξιφωτούσης δὲ πάλιν αὐτῆς τὸ τοιοῦτον αὐτῇ προσεπαύξεται μόριον. Φασὶ δὲ καὶ ἐν ποταμῷ τῷ Ὑδάσπῃ γεννᾶσθαι λίθον λίχνην καλούμενον, ὃς σελήνης αὐξομένης ἦχον μελῳδίας ἀποτελεῖ. Καὶ ἐν ποταμῷ δὲ Κελτικῷ διαιτᾶσθαι ἰχθὺν κλωπίαν ἐγχωρίως καλούμενον, ὃς αὐξομένης τῆς σελήνης λευκαίνεται, μειουμένης δὲ μελαίνεται. Ταῦτα δὲ τῇ ἑξαημέρῳ αὐτοῦ συμπεριείληφεν ὁ μέγας Ἀναστάσιος.

Cæterum præter illos quoque qui resurrectionem futuram non credunt vel potius eam irridentes, ut eximius ille noster Epiphanius ait, admirabilia quædam et nova Deus uti fierent consilio singulari instituit. Phascusa dies XL mortua reviviscit. Myops sive tabanus VI totos menses mortuus vitam recuperat. Phœnix avis est Arabica, quæ et unigena et comparis expers fertur in creatione rerum exstitisse. Huic in singulos annos D ejusmodi quiddam usuvenire traditur, quod lætam illam resurrectionem egregie nobis ob oculos ponit. Nam Græci commemorant eum finem suum prospicientem in Ægyptum sese conterre ac soli obvertere. Deinde in pulverem exuritur, de quo pulvere vermis nascitur, qui rursus in volucrem commutatur quem phœnicem dicimus. Atque hoc, ut indicavimus, post singulos quingentos annos fieri consuevit. Passer autem Libycus avis quidem est (alas enim habet), verum non volat propterea quod pennas habeat ad volatum non satis idoneas, utique quæ pilis consimiles sint. Idem bipes est avium more, sed ungulas divisas habet ut quadrupes. Unicum modo fetum avis nulla gignit præter cocygem. Quod quidem fit ob ejus naturæ frigiditatem, quæ de formidine colligitur: nam nisi timidus esset, aves ipsum universæ non persequerentur. Quo ipso fit ut nidis alienis utatur. Est autem frigiditas ubique formidinis causa.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀπιστοῦντας ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐπιγελῶντας τῇ ἀναστάσει, καθά φησιν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, παράδοξά τινα προφκονόμησαν γίνεσθαι. Ἡ φάσκα θνήσκει ἡμέρας τεσσαράκοντα, καὶ πάλιν ἀνίσταται. Ὁ μύωψ θνήσκει μῆνας ἕξ, καὶ πάλιν ἀνίσταται. Ὁ φοῖνιξ ὁ Ἀραβικὸς ὄρνις λέγεται εἶναι μονογενὴς, ἄζυγος ἐν τῇ δημιουργίᾳ, κατὰ ἔτη πεντακόσια τοῦτο πάσχει ὃ καὶ φαιδρὰν προίστᾳ τὴν ἀνάστασιν. Αὐτοὶ καὶ γὰρ οἱ Ἕλληνες περὶ αὐτοῦ διηγοῦνται ὅτι προγνοὺς τὸ τέλος αὐτοῦ ἔρχεται περὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀντικρὺ τοῦ ἡλίου ἵσταται, εἶτα τεφροῦται, καὶ ἀπὸ τοῦ χοὸς αὐτοῦ σκώληξ γεννᾶται, καὶ αὐτὸς αὖθις εἰς πτηνὸν μεταβάλλεται. Τὸν φοίνικα δὲ τοῦτον, ὡς εἴπομεν, μετὰ ἔτη πεντακόσια εἰωθὲ γίνεσθαι. Ὁ δὲ στρουθὸς ὁ Λιβυκὸς ὄρνις μὲν ἔστι, πτερωτὸς δὲ, οὐ πέτεται δὲ διὰ τὸ τὰ πτερὰ αὐτοῦ μὴ χρησιμεύειν εἰς πτῆσιν· τριχοειδῆ γάρ. Καὶ δίπους μὲν ἔστιν ὡς ὄρνις, διχηλεῖ δὲ ὡς τετράπους. Ἀλλὰ καὶ μονοτόκον οὐδέν τῶν ὀρνίθων ἐστὶν, εἰ μὴ μόνος ὁ κόκκυξ διὰ τὸ ψυχρὸν τῆς αὐτοῦ φύσεως. Ὅτι δὲ ψυχρὸς, δῆλον ἐκ τῆς δειλίας αὐτοῦ· καὶ γὰρ εἰ μὴ ἦν δειλὸς, οὐκ ἂν ὑπὸ πάντων ἐδιώκετο τῶν ὀρνέων, κἀντεῦθεν ἐν ἀλλοτρίαις ἔτικτε νεοττιαῖς. Πανταχοῦ δὲ ἡ ψυχρότης αἰτία δειλίας.

Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό σε παραδραμεῖν, ἀγαπητὲ, βού- A λομαι, παραδοξότερον καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ὄν, ὃ περὶ ὄρνιθος τοῦ καλουμένου μέροπος ὁ Αἰλιανὸς ἱστορεῖ, «Μέροψ » λέγων « τὸ ὄρνεον εἰς τοὐπίσω πέτεται. » Καὶ ἔπεισί μοι θαυμάζειν τὴν ἐπίσημον ἀναφορὰν ἣν ἐκεῖνο ἄγει τὸ ζῶον.

Τὸ δὲ τὸν ἀλεκτρυόνα νυκτὸς ᾄδειν ἐν ὡρισμένοις καιροῖς οὐ πρὸ πολλοῦ τῆς τοῦ ἡλίου ἀνατολῆς τινὲς μὲν ἐφυσιολόγησαν οὕτως, ὅτι θερμότατον ὂν τὸ ζῶον καὶ λίχνον περὶ τὰς τῶν τροφῶν ὀρέξεις τῇ μὲν ἐμφύτῳ θερμότητι ταχύτερον πέπτει τὴν διδομένην τροφὴν, τῇ δὲ λιχνείᾳ τῆς φύσεως προαναφωνεῖ τὴν περὶ ταῦτα ὄρεξιν, οἱονεὶ προσκαλούμενος τὸν σιτίζοντα. Ἕτεροι δέ φασιν ὅτι καὶ ἕκαστον τῶν ἐνταῦθα ὄντων καὶ γινομένων ἑκάστῳ τῶν B φωστήρων ἀνάκειται, ὥσπερ ὁ λωτὸς τὸ φυτὸν ἡλιακόν ἐστιν, ὅθεν ἀνατέλλοντι μὲν τῷ φωστῆρι ἐξαπλοῖ τὰ φύλλα, δύνοντι δὲ συστέλλει. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἀλεκτρυὼν ὑπὸ τὴν ἡλιακὴν τάξιν ἐστί. Ταύτῃ τοι καὶ πρὸς ἀνατολὴν ἐπανιόντι τῷ ἰδίῳ ἀρχηγέτῃ ἀπορρήτως καὶ φυσικῶς ἐπιγάννυται, καὶ ὥσπερ ᾠδὴν αὐτῷ ποιούμενος ἀπολαμπρύνει τε τὴν φωνὴν καὶ μέγα βοᾷ. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, τὰς τοιαύτας φωνὰς μετὰ τῶν μύθων ἀριθμεῖν μὴ δέδιθι. Τὸν γὰρ ἀλεκτρυόνα νυκτὸς ἔταξεν ᾄδειν ὁ κηδεμὼν πάντων Θεὸς, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἄκοντας τῆς κλίνης ἐγείρεσθαι καὶ μὴ τὴν νύκτα καταναλίσκειν ὅλην ἐπὶ κενοῖς, ἀλλὰ τοὺς μὲν εἰς ἐργασίαν ἐκτρέπεσθαι, τοὺς δὲ πρὸς θείαν δοξολογίαν ἀνίστασθαι· τοιαῦτα γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ C διὰ λόγων καὶ διὰ ζώων οὐκ ἀναινομένου παιδεύειν. Καὶ πρόσσχες τῷ Σολομῶντι λέγοντι· «Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρέ. »

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὴν μυῖαν Ἀττικῷ μέλιτι μὴ ἐπικαθῆσθαί φασι. Θύμοις καὶ γὰρ τὴν Ἀττικὴν κομῶσαν ἔστι θεάσασθαι, οἷς ἐφιζάνουσιν Ἀττικαὶ συχνότερον μέλισσαι. Ἐντεῦθεν καὶ δριμυτέραν ἔχει τὴν ὄσφρησιν. Διὸ καθάπερ ἱερῷ τινι Ἀττικῷ μυῖα οὐκ ἐπικάθηται μέλιτι.

Γίνωσκε δὲ πρὸς τούτοις ὅτι μυῖαι καὶ μέλισσαι καὶ μύρμηκες ὑπὸ ἐλαίου ἀπόλλυνται, διότι τὰ ἀναπνευστικὰ στενὰ ἔχει, τὸ δὲ ἔλαιον γλίσχρον ἐμφράττει αὐτά. Πάσχουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ ὄφεις ὑπὸ τῶν βαρυόδμων· τὸ γὰρ παρ' αὐτοῖς στενόπορον τῶν ἀναπνευστικῶν ἐμφράττεται ὑπὸ τῆς τῶν θυμιωμένων παχύτητος. Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ τὸ τῆς ἐλάφου κέρας θυμιώμενον φεύγει καὶ μᾶλλον ὁ ὄφις· λειποθυμεῖν γὰρ αὐτὸν ἀναγκάζει.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τοῖς ὀρνέοις οὐρηδόχον κύστιν καὶ νεφροὺς ἡ φύσις οὐκ ἔδωκεν, ὅτι πολλῆς ὑγρότητος δεῖ πρὸς γένεσιν τῶν πτερῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ γυμνάζεσθαι κατὰ τὴν πτῆσιν ἐξαναλίσκει ταύτην. Ἔχουσι δὲ καὶ τὴν κόπρον ἐξιοῦσαν σὺν ὑγρότητι οὐ μετρίως. Καὶ τούτου χάριν οὐρη-

47 Ne hoc quidem silentio præterire possum, multis aliis rebus admirabilius, quod de ave quam meropem vocant Ælianus memoriæ prodidit. Merops, inquit, avis, retrorsum volat, quem quidem motum volatumque hujus animalis notabilem ac inusitatum haud abs re mirari subit.

Jam quod gallus gallinaceus noctu certis horis cantet, non multum ante solis ortum, ejus rei causam in hunc modum nonnulli explicarunt. Aiunt enim animal hoc a natura calidissimum et in primis in appetendo nutrimento avidum ob calorem quidem insitum citius acceptum alimentum concoquere, ob aviditatem vero naturæ appetitum suum significare, quasi pascentem se invitet et excitet. Alii volunt rem quamlibet alicui certo sideri dicatam esse, sicuti lotus herba solaris est. Quo fit ut huic luminari exorienti folia sua pandat, cum eadem eodem occidente contrahat. Sic et gallus gallinaceus de horum opinione sub solem refertur. Quamobrem ad ortum redeunte duce suo ratione quadam occulta et naturali gaudet. Simul quasi carmen ei quoddam concinere velit, clarius vocem attollit et altum clamat. Atque illorum quidem hæc est sententia. Tu vero, mi fili, voces hujusmodi referre inter fabulas ne verearis. Nam gallum gallinaceum noctu canere Deus jussit, qui omnia providentia sua complectitur, ut hoc modo vel inviti de lectulo surgamus nec sine fructu noctem integram consumamus, sed partim ad operas nos convertamus, partim ad Dei celebrationem excitemur. Sic enim consuevit Deus tam per doctrinam quam ipsa etiam animalia nos erudire. Quid Solomo dicat, audi: « Ad formicam, ignave, te confer [39]. »

Hoc etiam animadverte, quod muscam Attico melli negant insidere. Nam thymo Atticam abundare videmus, cui herbæ ut plurimum apes Atticæ insident. Quo fit ut mel Atticum etiam odorem habeat acriorem. Ideirco melli Attico, tanquam sacro, muscæ non insident: sed ut maxime cum strepitu circumvolent, ab direptione tamen laborum apis Atticæ arcentur.

Præter hæc scire debes, muscas et apes et formicas oleo exstingui. Nam vasa quibus respiratio fit sunt eis angusta, quæ ab oleo natura lento viscosoque facile obstruuntur. Idem serpentibus accidit offerentibus se rebus quarum gravis est odor. Etenim angustia meatuum in eis respirationi destinatorum per suffitum crassitiem obstruitur. Qua ipsa de causa fit ut cornu cervinum serpens magis etiam fugiat quam res illas odoratas: quippe serpentem id prorsus exanimat.

Supra **48** omnia nobis in hoc etiam, fili, est inquirendum. Vesicam illam qua urina excipitur, itemque renes avibus idcirco natura non dedit, quod ad producendas pennas multo humore opus erat. Atque etiam ipsa volandi exercitatio facile humorem in eis absumit. Præterea cum stercus

[39] Prov. VI, 6.

excernunt, non parum humoris simul exit. Quamobrem urinæ receptaculum in avibus natura non condidit.

En habes et quintæ diei opera.

INCIPIT DIES SEXTA.

Sexta die Deus e terra bestias quadrupedes producit. Inquit enim historiæ scriptor : « Dixit Deus, Edat tellus animam vivam [40]. » Prosiliunt hic contra nos Manichæi, qui terræ animam indunt. Verum manifesto desipiunt. Non enim propterea quod dixit Deus : « Edat animam, » id edidit quod erat in ea quasi reconditum : sed mandatum hoc vias atque facultatem edendi terræ largiebatur. Quippe cum audiit terra : « Pariat herbas gramineas, et arbores fructiferas, quæ fructum edant [41], » non idcirco gramen intus abditum protulit, nec palmam vel quercum vel cupressum intra sinus suos occultatam in superficiem eduxit : sed ipsa Dei oratio rerum quæ exsistunt ipsa natura est. Itaque terra non quod continebat edit, sed quod hodie possidet, largiente nimirum Deo vim efficacitatis. Quamvis enim ratione naturali oriuntur hodie omnia, tamen inde profecta sunt in ipso rerum exordio secundum seriem suam, idque per mandatum divinum, quod in creatione pronuntiatum ubique fuit.

Itaque sexta die, ceu diximus, bestias quadrupedes e terra producit.

Hic vero inquiri operæ pretium est, quamobrem Deus imprecatione fausta pisces quidem dignatus fuerit, cum hisce verbis uteretur : « Fetificate ac multiplicamini, » verum in terrestribus idem non fecerit. Respondemus autem factum id esse propter exsecrationem serpentis, quæ non multo post subsecuta est. Nam quia futurum prospiciebat Deus ut homo per serpentem deciperetur, eaque de causa serpens exsecrationi subjiceretur, idcirco terrestres bestias imprecatione fausta noluit prius dignari, ne deprehenderetur eadem et imprecatione fausta et exsecratione prosequi, sicut ait vir divinus Anastasius. Videtur autem natura piscium tenui quadam et vili omnino vita frui propterea quod in aquæ crassitie degant. Nam et gravis ac difficilis est apud ipsos auditio, et obtusum cernunt. Nec recordatio 49 est apud ipsos ulla nec imaginatio nec rei consuetæ agnitio. At vero de terrestribus quid opus est multa commemorare? Sunt his acres sensus et rerum præteritarum recordationes. Novit vocem consuetam sibi ac familiarem asinus. Novit viam quam sæpius trivit, ac nonnunquam etiam viæ dux est homini, qui aberravit. Auditus autem acrimonia tanta in hoc est animali quanta esse in alio nullo terrestrium perhibetur. In camelo quæ injuriarum sit memoria, quæ iracundia, qua in ira perseveratio; quo pacto quis explicet? si vel olim verberatus sit, ira diuturno tempore

A δέχον κύστιν ἡ φύσις τοῖς ὀρνέοις οὐκ ἔδωκεν.

Ἔχεις ἰδοὺ καὶ τὰ τῆς πέμπτης ἡμέρας.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ Ϛ' ΗΜΕΡΑΣ.

Ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῆς γῆς ἐξάγει τὰ τετράποδα· «Καὶ εἶπε» γάρ φησιν «ὁ Θεὸς, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν.» Ἀλλ' ἐπιπηδῶσιν οἱ Μανιχαῖοι κἀνταῦθα, ψυχὴν ἐντιθέντες τῇ γῇ. Ματαιάζουσι δὲ προφανῶς· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ εἶπεν «Ἐξαγαγέτω ψυχὴν,» τὸ ἐναποκείμενον αὐτῇ προσήνεγκεν, ἀλλ' ὁ δοὺς τὸ πρόσταγμα καὶ τὴν τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτῇ δύναμιν ἐχαρίσατο. Οὔτε γὰρ ὅτε ἤκουσεν ἡ γῆ, «Βλαστησάτω βοτάνην χόρτου καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν,» κεκρυμμένον ἔχουσα τὸν χόρτον ἐξήνεγκεν, οὐδὲ τὸν φοίνικα ἢ τὴν δρῦν ἢ τὴν κυπάρισσον κάτω που κεκρυμμένην ἐν ταῖς ἑαυτῆς λαγόσιν ἀνῆκε πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ' ὁ θεῖος λόγος φύσις τῶν γινομένων ἐστίν. Ἐξάγει λοιπὸν ἡ γῆ οὐχ ὅπερ ἔχει, ἀλλ' ὅπερ σήμερον κτᾶται, Θεοῦ δωρουμένου τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν. Εἰ γὰρ καὶ φυσικῷ λογῷ τὰ πάντα γίνεται σήμερον, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἐσχήκασι καὶ' ἀρχὰς τὴν ὁρμήν. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει ὅτι ποιεῖ μὲν ἡ φύσις ἅπαντα κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, θείῳ δὲ προστάγματι διὰ πάσης ἀρχῆθεν λαληθέντι τῆς κτίσεως.

Ἐξάγει μὲν οὖν κατα τὴν ἕκτην ἀπὸ τῆς γῆς τὰ τετράποδα.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ζητῆσαι ἄξιον, ἀγαπητὲ, τίνος ἕνεκεν τοὺς μὲν ἰχθύας εὐλογίας ἠξίωσεν ὁ Θεὸς, αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι εἰπών, ἐπὶ δὲ τοῖς χερσαίοις τοῦτο οὐκ ἐποίησε. Καὶ λέγομεν ὅτι διὰ τὴν ἐπὶ τῷ ὄφει μετ' οὐ πολὺ γενησομένην κατάραν. Ἐπειδὴ γὰρ προεῖδεν ὁ Θεὸς ὅτι διὰ τοῦ ὄφεως ἀπατηθήσεται ὁ ἄνθρωπος, κἀντεῦθεν αὐτὸς ὁ ὄφις ἀρᾷ ὑποπεσεῖται, τούτου χάριν εὐλογίας ἀξιῶσαι τὰ χερσαῖα οὐκ ἔφθασεν, ἵνα μὴ εὑρεθείη τὰ αὐτὰ εὐλογιῶν καὶ καταρώμενος, ὡς θειότατός φησιν Ἀναστάσιος. Ἀλλ' ἡ μὲν τῶν ἰχθύων φύσις εὐτελεστέρας δοκεῖ μετέχειν ζωῆς διὰ τὸ ἐν τῇ παχύτητι τοῦ ὕδατος διαιτᾶσθαι· καὶ γὰρ ἀκοὴ παρ' ἐκείνοις βαρεῖα, καὶ ὁρῶσιν ἀμβλὺ, καὶ οὔτε τις μνήμη παρ' ἐκείνοις οὔτε φαντασία οὔτε συνήθους ἐπίγνωσις. Ἐπὶ δέ γε τοῖς χερσαίοις τί χρὴ καὶ λέγειν; Αἵ τε γὰρ αἰσθήσεις τετράνωνται, καὶ ἀκριβεῖς μνῆμαι τῶν παρελθόντων ἐν αὐτοῖς. Οἶδε τὴν συνήθη φωνὴν ὁ ὄνος, οἶδεν ὁδὸν ἣν πολλάκις ἐβάδισε, καί που καὶ ὁδηγὸς ἐνίοτε ἀποσφαλέντι τῷ ἀνθρώπῳ γίνεται· τὸ δὲ ὀξυήκοον τοῦ ζώου οὐδὲν ἄλλο τι λέγεται τῶν χερσαίων ἔχειν. Τὸ δὲ τῶν καμήλων μνησίκακον καὶ βαρύμηνι διαρκὲς πρὸς ὀργὴν πῶς ἄν τις εἴπῃ; Πάλαι ποτὲ πληγεῖσα κάμηλος, μακρῷ χρόνῳ ταμιευσαμένη τὴν μῆνιν, ἐπειδὰν εὐκαιρίας λάβηται, τὸ κακὸν ἀντιδίδωσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ ἐλέφαντος ἱστορούμενον εὕρομεν. Ποτὲ γὰρ εἰς ἱπποδρομίαν ἐλέφας ἀπαγόμενος καταλλάκτην τινὰ καθήμενον

[40] Gen. i, 24. [41] Ibid. 10.

ἐν τῷ μιλίῳ φόνου πεποίηκε παρανάλωμα διὰ τῶν ὀδόντων αὐτοῦ, ἀναιδῶς πως καὶ ἀτάκτως ὁρμήσας κατ' αὐτοῦ. Τὸ δ' αἴτιον ὅτι πρὸ δέκα ἐνιαυτῶν ὁ τοιοῦτος καταλλάκτης σιδήρῳ ἔπληξεν αὐτὸν ἀπαγόμενον καὶ τότε εἰς ἱππόδρομίαν διὰ τοῦ αὐτοῦ τόπου. Καὶ τὰ μὲν τοῦ ἐλέφαντος τοιαῦτα· αἱ δὲ παρδάλεις φυσικήν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὀργὴν, καὶ πεφύκασι μᾶλλον τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ἐν χάρτῃ ἰδοῦσαι τυπωθέντα ἄνθρωπον, ὡς ποὺ φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, τὸν χάρτην σπαράττουσιν.

A veluti penu quodam recondita, quamprimum se opportunitas obtulerit, vicem refert. De elephanto hujusmodi quiddam memoriæ proditum reperimus. Cum in hippodromum deduceretur elephas, quemdam magistrum ferarum et cicuratorem in miliario sedentem interfecit, immaniter adversus illum cum dentibus suis irruens. Ejus rei causa erat, quod is ante totos decem annos elephantum ferro percusserat, cum id temporis per eumdem locum ad hippodromum deduceretur. Pardales naturalem quamdam adversus homines iram fovent, ac plerumque consueverunt in oculos hominum insilire. Quin pictos etiam in chartis lacerant, ut alicubi sanctus dicit Basilius.

Ἱκανῶς δὲ θαυμάσειεν ἄν τις καὶ τὰ τοῦ λέοντος, τὸ μοναστικὸν αὐτοῦ τῆς ζωῆς, τὸ ἀκοινώνητον πρὸς τὸ ὁμόφυλον. Οἷον γάρ τις τύραννος τῶν ἀλόγων διὰ τὴν ἐκ φύσεως ὑπεροψίαν τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ὁμοτιμίαν οὐ καταδέχεται, ὥστε οὐδὲ χθεσινὴν τροφὴν προσίεται. Ὧ καὶ τηλικαῦτα ὄργανα ἡ φύσις ἐνέθηκεν ὥστε πολλὰ τῶν ζώων ὑπερβάλλοντα τῇ ταχύτητι μόνῳ πολλάκις ἁλίσκεται τῷ βρυχήματι. Καὶ τοῦτο Δαβὶδ ὁ προφήτης ὑπεμφαίνειν λέγων· « Ὁ λέων ἐνεδρεύει ἐν ἀποκρύφῳ. » Ἅψνης γὰρ ἐκπηδήσας ἐκεῖθεν καὶ μέγα βοήσας τὰ παροδεύοντα τῶν ζώων ἵστασθαι ποιεῖ, καὶ οὕτως ἐσθίει καταλαμβάνων αὐτά. Καλῶς οὖν ὁ Προφήτης ἔλεγε· « Σκύμνοι ὠρυόμενοι, » καὶ τἆλοιπά.

B Leonis quoque mores et indolem non absque admiretur, nimirum vitam ejus solitariam et abhorrentem a sui generis animalium societate naturam. Nam cum sit quasi quidem brutorum tyrannus et rex, pari esse cum cæteris honore dignitateque recusat propter quamdam inditam ipsi a natura superbiam. Consimiliter cibum hesternum non sumit. Eidem instrumenta vocis tanta natura dedit, ut cum animalia pleraque velocitate superet, solo sæpenumero semet rugitu suo prodat. Indicare hoc ipsum vates etiam Davides voluit hisce verbis : « Tanquam leo abditis in locis insidiatur [48]. » Nam ex iis repente prosiliens, magno clamore sublato, animalia prætereuntia sistit et hoc modo capta devorat. Itaque præclare Vates ait : « Catuli leonini rugientes, ut prædam faciant [49]. »

Οὐ τοσοῦτον δὲ ἡμεῖς οἱ λόγῳ τετιμημένοι, ὅσον αὐτὰ δήπου τὰ ἄλογα ζῶα τὴν οἰκείαν οἴδασι σωτηρίαν, καὶ ὅθεν αὐτοῖς παθαινομένοις ἡ ὑγεία προσγίνεται. Ἄρκτος γὰρ πολλάκις βαρυτάταις κατατρωθεῖσα πληγαῖς ἑαυτὴν ἰατρεύει, τῷ φλόμῳ τούτῳ ξηρὰν τὴν φύσιν ἔχοντι τὰς ὠτειλὰς παραβύουσα. Ἴδοις δ' ἂν καὶ ἀλώπεκα τῷ δακρύῳ τῆς πίτυος ἑαυτὴν ἰατρεύουσαν. Χελώνη δὲ σαρκῶν ἐχίδνης ἐμφορηθεῖσα διὰ τῆς ὀριγάνου ἀντιπαθείας φεύγει τὴν βλάβην τοῦ ἰοβόλου. Καὶ ὄφις τὴν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς βλάβην ἐξιᾶται βοσκηθεὶς μάλαθρα. Οἶδε δὲ καὶ ὁ ἔλαφος, καθά φησιν Αἰλιανὸς, θεραπεύειν ἑαυτὸν ἄνθει τινί, ἐάν ποτε ὑπὸ τοῦ βέλους τρωθῇ. Οἶδε δὲ καὶ κάμηλος κεκαυμένους χυμοὺς ἐξεμεῖν, εἰ φύλλων ὑγρῶν ἐφάψοιτο δρυός. Ἀλλὰ καὶ κύων οὐκ ἀγνοεῖ χολῆς μελαίνης χλωρὰν ἄγρωστιν εἶναι καθάρσιον. Ἀλλὰ καὶ τράγοι τὴν ἀσκαμωνίαν τῆς ἀπεψίας ἀλεξητήριον οἴδασι. Καὶ πάρδαλις λύθρον αἰγὸς ἀγρίου σωτήριον οἴεται. Καὶ πτηνὸς ἱέραξ τὸν ὀπὸν τῶν πικροφύλλων θριδακίων ὀπτικὸν ἀχλύος ἐπίσταται φάρμακον. Καὶ κύκνοι δὲ βατράχους ἐσθίοντες τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγὴν εὑρίσκουσι. Φεύγουσι καὶ γῦπες καὶ κάνθαροι τὴν τῶν ῥόδων ὀσμήν. Ἀλλὰ καὶ ὄφις ὁ Λιβυκὸς ἀποστρέφεται πήγανον· ψυχρὰν γὰρ καὶ ξηρὰν καὶ νευρώδη τὴν φύσιν κληρωσάμενος, ὑπὸ τοῦ ξηροτάτου ὄντος λειποψυχεῖν ἀναγκάζεται, ὥσπερ ὑπὸ κραιπάλης τινὸς καὶ σκοτοδινίας ταῖς ὑπερβολαῖς

C Neque vero nos homines, quanquam rationis beneficio simus ornati, tam egregie nobis consulere possumus quam ipsa bruta animalia rationes se conservandi norunt, et unde male affectis sanitas reparetur..... Ursus enim sæpenumero gravissimis vulneribus affectus sibi ipse medicinam facit, dum verbasco naturalem siccitatem habente vulnera obstruit. Etiam vulpem lacryma pinus se ipsam curantem videre est. Testudo vipere carnibus satiata per contrariam origani vim, quominus a re
50 venenosa lædatur, efficit. Serpens oculos læsos sanitati restituit, malathris pastus. Novit et cervus, quemadmodum Ælianus tradit, seipsum flore quodam curare, si quando telo læsus est. Camelus humores perustos evomere novit, contactis humi-
D dis quercus foliis. Nec canis ignorat viride gramen nigræ bilis expurgandæ vim habere. Hirci scamoniam eruditatis remedium esse sciunt. Pardalis cruorem capræ silvestris sibi salutarem existimat. Accipiter volucris succum lactucarum, quarum folia sunt amara, caligantium oculorum scit esse remedium. Cygni ranas devorantes, affectione quadam sibi molesta sese liberant. Vultures et scarabari rosarum odorem fugiunt. Serpens Libycus rutam aversatur : nam cum natura frigidus, siccus, nervosus sit : per hanc herbam, quæ siccandi vim habet maximam, necessario velut exanimatur; tanquam si per crapulam quamdam et vertiginem

[48] Psal. x, 9. [49] Psal. ciii, 21.

ob siccitatis vim nimiam exstingueretur. Hac de causa serpens sic rutam fugit ac vitat, sicut et hiemem, propter nimium scilicet frigus.

A τῆς ξηρότητος ἀπονεκρούμενος. Φευγει τοίνυν ὁ ὄφις τὸ πήγανον ἐντεῦθεν, καθὰ δήπου καὶ τὸν χειμῶνα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ψυχρότητος.

Sic igitur animalia cuncta quid salutare sit ipsis, quid exitiale, cognitum habent. Jam quæ sunt apud ea rerum futurarum præsagia, verbi gratia, de aeris mutatione (quam obsecro prudentiam rationalem quoque non obscurant? ovis adventante hieme parce nutrimento vescitur, quasi quamdam sibi commeatus copiam pro secutura inopia comparans). Quin etiam homines industrii terrestrem echinum sive erinaceum respirationes sibi geminas excogitare suis in lustris observarunt. Quod si spiraturus est aquilo, partem aquilonalem obstruit: quod si vento mutato flat auster, ad foramen obversum aquiloni se confert.

Οὕτω μὲν οὖν τὰ ζῶα πάντα φυσικῶς οἶδε τό τε σωτήριον τό τε ὀλέθριον. Αἱ δὲ παρ' αὐτοῖς προγνώσεις τῆς περὶ τὸν ἀέρα μεταβολῆς ποίαν οὐχὶ σύνεσιν λογικὴν ἀποκρύπτουσιν; ὅπου γε τὸ μὲν πρόβατον χειμῶνος προϊόντος λάβρως ἐπεμβάλλεται τῇ τροφῇ ὥσπερ ἐπισιτιζόμενον πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔνδειαν. Ἤδη δέ τις τῶν φιλοπόνων (12) καὶ τὸν χερσαῖον ἐχῖνον ἐτήρησε διπλᾶς ἀναπνοὰς τῇ ἑαυτοῦ καταδύσει μηχανησάμενον, καὶ μέλλοντος βορέου πνεῖν ἀποφράσσοντα τὴν ἀρκτῴαν, νότου δὲ πάλιν μεταβάλλοντος εἰς τὴν προσάρκτιον μεταβαίνοντα.

B

Etiam sentiendi organorum in animalibus excellentiam quamdam cernere licet; absque quo foret, agnus inter oves innumeras caulis inclusas exsiliens, colorem vocemque matris haud agnosceret, nec ad eam se studiose conferret, præsertim cum ubera multa valde distenta gravataque prætereat. Nimirum est in eis sensus acrior, quam nos existimemus: quo ipso quælibet ab alienis sua dignoscunt. Necdum catulus dentes habet, ac nihilominus se lædentem ore vicissim ulciscitur. Necdum cornua vitulus habet, ac nihilominus quo loco ipsi arma sint proditura novit. Quamobrem præclare dixit Hippocrates: « Animalium natura nihil habet a doctrina, velut ascitilium.

Ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν αἰσθητηρίων περιουσίαν μεγάλην παρὰ τοῖς ζώοις ἴδοι τις ἄν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἀρνειὸς ἐν μυρίοις προβάτοις τῶν σηκῶν ἐξαλλόμενος τήν τε χροιὰν καὶ φωνὴν τὴν τῆς μητρὸς ἐπέγνω καὶ πρὸς ἐκείνην ἠπείγετο, καὶ ταῦτα πολλὰ παραδραμὼν οὔθατα βαρυνόμενα. Ἔστι καὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς αἴσθησις τῆς ἡμετέρας καταλήψεως ὀξυτέρα, καθ' ἣν ἕκαστον πάρεστι τοῦ οἰκείου διάγνωσις. Οὕπω οἱ δδόντες τῷ σκύλακι, καὶ ὅμως διὰ τοῦ στόματος ἀμύνεται τὸν λυπήσαντα. Οὕπω τὰ κέρατα τῷ μόσχῳ, καὶ οἶδε ποῦ τὰ ὅπλα αὐτῷ ἐκφυήσεται. Καλῶς οὖν ὁ Ἱπποκράτης ἔλεγε· « Φύσεις ζώων ἀδίδακτοι. »

C

Canis autem in reminiscendo quemvis hominem erga bene de se meritos ingratum pudore non afficit? quando 51 canes non paucos una cum heris suis in solitudine cæsis occubuisse, litterarum monumentis proditur. Quin etiam aliqui recenti adhuc facinore quærentibus homicidas se duces itineris præbuerunt, utque facinorosi homines et improbi ad supplicia pertraherentur, effecerunt. Accidit enim aliquando, ut canis in diversorio quodam eo conspecto, qui herum ipsius interemerat, adversus ipsum perpetuo latrans, suspicionem de homine sinistram moveret. Quamobrem is ad tribunal deductus, habita quæstione ceu reus facinoris morte multatus est.

Τὸ δὲ τοῦ κυνὸς μνημονευτικόν τίνα τῶν πρὸς τοὺς εὐεργέτας ἀχαρίστων οὐ καταισχύνει; ὅπου γε καὶ φονευθεῖσι δεσπόταις κατ' ἐρημίαν πολλοὶ τῶν κυνῶν ἐπαποθανόντες μνημονεύονται. Ἤδη δέ τινες ἐπὶ θερμῷ τῷ πάθει καὶ ὁδηγοὶ τοῖς ἐκζητοῦσι τοὺς φονέας ἐγένοντο, καὶ ὑπὸ δίκην ἀχθῆναι τοὺς κακούργους ἐποίησαν. Κύων γάρ τις ἐν πανδοχείῳ τὸν φονέα ἰδὼν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, κἀντεῦθεν ἀκρατεῖ κατ' αὐτοῦ χρησάμενος ὑλακῇ, οὐκ ἀγαθὴν ὑποψίαν ἔδωκε τοῖς περὶ αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς κρίσιν αὐτὸν ἀχθέντα ὡς κακοῦργον ἐκόλασαν.

Aspice vero mihi Dei sapientiam. Carnivoris animalibus dentes acutos dedit, quod talibus eis opus esset, pro nutrimenti ratione, quo alerentur. Quæ vero dipnidia ex parte dentibus armata et instructa sunt, iis multas atque varias nutrimentorum velut apothecas et conditoria paravit. Nam cum ab initio nutrimentum non satis comminuatur, hoc eis dedit, ut quod deglutiverunt, rursum agerent sursum quo per ruminationem mollificatum, in usum nutriendi animalis cedat.

D Ἀλλ' ὅρα σοφίαν Θεοῦ, πῶς τοῖς σαρκοφάγοις ζώοις ὀξεῖς τοὺς ὀδόντας ἐνήρμοσε· τοιούτων γὰρ χρεία ἦν αὐτοῖς πρὸς τὸ τῆς τροφῆς εἶδος. Ἃ δὲ ἐξ ἡμισείας ὥπλισται τοῖς ὀδοῦσι, πολλαῖς καὶ ποικίλαις ἀποθήκαις τῶν τροφῶν παρεσκεύασε· διὰ γὰρ τὸ παρὰ τὴν πρώτην μὴ ἀρκούντως καταλεπτύνεσθαι τὴν τροφήν, ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ καταποθὲν πάλιν ἀναπομπάζεσθαι, ὥστε καταλεανθὲν τῷ μηρυκισμῷ προσοικεῖσθαι τῷ τρεφομένῳ.

Etiam armis ipsis inter se differunt animalia. Nam pro indole ac moribus animorum, quemadmodum et Aristoteles scripsit, corporibus quoque tum figuras, tum operationes Deus concedit. Ejus rei

Ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅπλοις αὐτοῖς τὰ ζῶα πρὸς ἄλληλα διενήνοχε. Κατὰ τὰ ἤθη γὰρ τῶν ψυχῶν, καθὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης φησί, δίδωσιν ὁ Θεὸς καὶ τὰς τοῦ σώματος διαπλάσεις τε καὶ ἐνεργείας. Οἷον τί λέγω; τῷ

(12) *Ηδη δέ τις . . . φιλοπόνων.* Restituta ex V. et F.

λαγωῷ καὶ τῷ ἐλάφῳ δειλοῖς οὖσι κατὰ ψυχὴν ὁρόμον ἔδωκεν, ἵνα τὰς τῶν κυνηγούντων χεῖρας ἐκφεύγωσι. Τῷ χοίρῳ θυμώδει καὶ πολεμιστῇ ὄντι τοὺς χαυλιόδοντας, τῷ ταύρῳ κέρας χαρίζεται, καὶ τῷ λέοντι ὀδόντας καὶ ὄνυχας. Καὶ οὕτω μὲν τὰ πάντα προσφόρως καθώπλισε, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνὸν εἰς τὸν βίον παραγαγὼν τῇ περιουσίᾳ τοῦ λόγου παρεμυθήσατο· ἐν γὰρ τῷ λόγῳ τὸ πάντων ἄρχειν αὐτῷ πρόσεστι. Διὰ λόγου τὰ πτηνὰ ἐξ ἀέρος κατάγει, τοὺς ἰχθύας ἐξ ὑδάτων ἀνέλκει. Διὰ λόγου τὰ πάντα ποιεῖ ὅσα πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ, οἰκίας, ἄμφια, περιβολήν, ὅπλον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Κατὰ τοῦτο καὶ χεῖρας αὐτῷ δέδωκεν ὁ Θεὸς, ὡς ἐντεῦθεν ἀκωλύτως τὸν προσόντα λόγον αὐτῷ πάντα πράττειν ὅσα καὶ βούλεται. Ταύτῃ τοι καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἑρμηνείᾳ περὶ τούτων οὕτω φησί· « Τοῖς μὲν ἀλόγοις εὐκυλον δέδωκε τὴν πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμὴν, τροφὰς αὐτομάτους καὶ σκέπην αὐτοφυᾶ, καὶ τὰ τῶν τριχῶν καὶ πτερῶν ἐνδύματα ἡ πάντα οἰκονομοῦσα δύναμις ἐχαρίσατο· τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνὸν παραγαγοῦσα λόγον ἔδωκεν ἀντὶ πάντων αὐτῷ, δι' οὗ αἱ περιττικαὶ συνεστήσαντο τέχναι, οἰκοδομητικὴ, ὑφαντικὴ καὶ αἱ λοιπαὶ, τὸ τοῖς σώμασι δέον ἀναπληρούσης τῆς ψυχῆς τῇ περιουσίᾳ τοῦ λόγου. » Εἶχε μὲν οὖν συνυπογεννηθῆναι τῷ ἀνθρώπῳ τὰ πάντα μετὰ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ κατὰ πλείονα φιλοτιμίαν. Ἀλλ' οὐμενοῦν ἡ τοῦ λόγου χάρις ἐντεῦθεν ἐδείκνυτο. Ἀνάγκης γὰρ μὴ οὔσης τινὶ ἂν ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια διάδηλος γέγονε; Κατὰ τοῦτο δὲ παρὰ τοῖς ἀλόγοις ζώοις καὶ αἰσθήσεις, ἅτε λόγου μὴ ὄντος, τετράνωνται· τὸ γὰρ ἐλλεῖπον τοῦ λόγου τῇ περιουσίᾳ τῶν αἰσθήσεων πανσόφως ὁ τῶν ἁπάντων παρεμυθήσατο πρύτανις.

Ἀλλ' ὅρα κἀν τούτοις τὴν κηδεμονίαν τοῦ Θεοῦ. Μακρὸς ὁ τράχηλος τῆς καμήλου τίνος ἕνεκεν; ἵνα ποσὶν ἐξισάζηται, καὶ ἐφικνῆται τῆς βοτάνης ἐξ ἧς ἀποζῇ. Ὅσα δὲ τῶν ζώων οὐκ ἀπὸ τῆς πόας τὴν ζωὴν ἔχει, οὐδὲ πρὸς γῆν κυπτάζειν καταναγκάζεται ἅτε δὴ σαρκοβόρα ὄντα, βραχὺν καὶ τοῖς ὤμοις ἐνδεδυκότα ἔσχε τὸν τράχηλον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ προνομαία δεδώρηται τῷ ἐλέφαντι, τὴν βρῶσιν καὶ πόσιν ἀντὶ τοῦ τραχήλου κομίζουσα. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἔκπληξιν τῶν ὁρώντων τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ πάνυ μέγα ἐσκεύαστο, δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἀδιάρθρωτοι αὐτοῦ οἱ πόδες καθάπερ τινὲς κίονες τὸ βάρος ὑποστηρίζοντες· εἰ γὰρ χαῦνα αὐτῷ καὶ δίυγρα ὑπετέθη τὰ κῶλα, συνεχεῖς ἂν ἐγένοντο τῶν ἄρθρων αἱ ἐκτροπαί. Ἀλλὰ καὶ τριακόσια ἔτη ἱστοροῦσί τινες βιοῦν τὸν ἐλέφαντα. Οὐ μᾶλλον δὲ, φησὶν, ἄγαμαι τὸν ἐλέφαντα τοῦ μεγέθους ἕνεκεν, καὶ τὸν μῦν, ὅτι φοβερός ἐστι τῷ ἐλέφαντι, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ λεπτότατον ἄγαμαι τοῦ σκορπίου κέντρον πῶς ἐκοίλανεν ὥσπερ αὐλὸν ὁ τεχνίτης, ὥστε δι' αὐτοῦ τὸν ἰὸν τοῖς τρωθεῖσιν ἐνιέσθαι. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλέφαντα μὴ πρότερον πίνειν λέγουσιν, ἐὰν μὴ θολώσῃ τῇ προνομαίᾳ τὰ νάματα. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι μορμολύττεται σκιὰν ἐλέφας ἐν ὕδατι τὴν ἑαυτοῦ θεώμενος. Διὸ καὶ τοὺς Ἰνδοὺς ἐπιτηρεῖν ἀσέληνον νύκτα φασὶν, ὁπηνίκα ὁ ἀπορ-

A hæc exempla sunto. Lepori et cervo, qui animo formidolosi sunt, currendi facultatem dedit, ut venatorum manus effugiant. Apro, qui et animosus et admodum pugnax est, dentes exsertos ac prominentes dedit. Cornua tauro, leoni dentes et ungues largitur. Omnia denique armis idoneis instruxit. Solum hominem nudum in vitam productum rationis excellentia consolatur. Nam cum ratione conjunctum est in res universas imperium. Per rationem homo volucres ex aere deducit, pisces ex aquis extrahit; per rationem reliqua perficit omnia, quæcunque sunt ad vitæ conservationem ipsi necessaria, vestes, armaturam aliaque talia. Propterea manus etiam dedit ei Deus, ut earum operatio quidquid vellet absque ullo impedimento efficeret. Disserit de his Basilius in enarratione sua vatis Isaiæ verbis hujusmodi; « Brutis Deus vivendi rationem facilem dedit, alimenta ultro oblata, tectum nativum, pilorum atque pennarum indumenta eisdem potestas illa, quæ cunctorum est gubernatrix, largitur. Homini, quem nudum creavit, omnium loco rationem tribuit, a qua rerum parandarum artes sunt profectæ, ut ea quæ exstruit ædes, ut textura, ut cæteræ, supplente nimirum animo per rationis excellentiam **52** quod corporibus deest. » Potuisset quidem homini nascenti etiam præter alia tribuere omnia, verum hoc modo rationis gratia beneficiumque non eluxisset. Nam si nihil ei necessarium foret, quanam re vis ejus declarata fuisset? Eadem de causa brutis animalibus dati sunt sensus acriores, uti quæ ratione carerent. Sapienter enim gubernator ille universitatis hujus defectum et inopiam rationis sensuum acrimonia præstantiaque compensavit.

Hic etiam in rebus curam providentiamque Dei considerato. Longum camelus collum habet. Quamobrem? ut pedes æquaret, atque pertingere posset ad herbas quibus victitat. Quæcunque vero animalia victum e terra non habent, nec ad terram caput demittere coguntur uti quæ carnibus vescuntur. breve collum et intra humeros velut abditum habent. Propterea probosci elephanto data est, qua colli loco cibum atque potum ei subministrat. Quia vero corpus ejus comparatum ad spectatorum admirationem et ingens admodum est, ideirco pedes etiam ipsius carent articulis, quasi pondus quoddam sustinentes: nam si mollibus et humidis membris inniteretur, nunquam non articuli laxarentur. Tradunt etiam nonnulli, ccc totos annos elephantum vivere. Neque verò magis, inquit idem Basilius, elephantum ob ejus magnitudinem admiror quam murem ex eo, quod terrori sit elephanto? quemadmodum et minutissimum scorpii stimulum mirari soleo, quo scilicet pacto rerum artifex cum exenteraverit instar cujusdam tibiæ, ut per ipsum vulneratis virus immitatur. Perhibent item non prius elephantum bibere quam aquas proboscide turbaverit. Quamobrem istuc? quia suam ipsius umbram in aqua conspiciens exhave-

scit. Propterea ferunt Indos observare noctem expertem lunæ, quoties animal hoc aquas trajicere volunt. Hæc aquæ turbationis est causa. Præterea meretur hoc etiam in elephantis admirationem. Quoties Indorum amnem trajicere volunt, non simpliciter ac fortuito transeunt : sed minimus omnium trajectionem primus inchoat : deinde sequitur alius hoc major, hinc rursum alius utroque major ; et sic deinceps eodem utentes ordine per fluvium citra impedimentum aliquod transeunt. Nam si grandiores in transeundo primi forent, fortasse pedum gravitate foveas in limo efficientes, quominus transire minores possent, impedirent, adeoque congerentur hi fluminis in cœno suffocari. Nec ad Venerem elephantus accedit, quemadmodum harum rerum periti tradunt, nisi mandragoram degustet. Nam prius quam hoc fiat, nullam coitus libidinem experitur. Quapropter femina sumptam **53** mandragoram comedit eamdemque mari porrigit, et hoc pacto ad consuetudinem venereain accedunt. Hoc autem manifesto referri ad homines illos primum conditos debet ; nam et illi ante ligni vetiti degustationem libidinibus superiores erant. Verum post eam cum Eva rem Adamus habuit, eaque Cainum peperit.

Quid de myrmecoleonte sive formicario leone dicemus ? In Jobi libro perscriptum est : « Myrmecoleon periit, quod escam non haberet. » Est myrmecoleon animal quoddam, quod e formica leoneque gignitur, sed mox vivendi finem facit propterea quod cibum sibi convenientem non inveniat : nam ut leo, carnes expetit, ut formica, frumentum ; idcirco facili momento exstinguitur. Hæc autem transferri omnino ad diabolum possunt, qui ab exigua re primum exorsus ad magna progreditur. Ideo quidam ex Patribus dixit : « Exigua delicta novit extenuare diabolus : nam cæteroquin ad majora perducere te non posset. » Itaque perit et ipse, ac myrmecoleontis instar emoritur, cum apud nos alimenti nihil, nihil requietis invenit.

Quodsi cadat elephantus, surgere propterea non potest quod pedes ipsius nullas juncturas habeant. Et fetum hæc animalia tantum unicum edunt ob maximi corporis molem. Debebant quidem hac ipsa de causa, quod magna sint, potius complures fetus simul edere (loquor autem de elephanto, equo, camelo) : verum quia nutrimentum ad corporis amplificationem absumitur, fetus in utero multos alere nequeunt. Ac de his quidem hoc modo dictum esto. Cæterum lepores aiunt fetus alios in lucem edere, alios paulo prius edidisse, alios necdum absolutos utero gestare. Ejus rei causa est, quod leporum natura longe sit fecundissima. Ecce enim hæc leporinum mulieri non fecundæ impositum celeriter conceptionem adjuvat, et feminæ sterili donat infantem, quem uberibus lactet. Non

μούσαι τουτὶ δι' ὑδάτων τὸ ζῶον. Καὶ τούτου χάριν ὑποθολοῦσι τῇ πρνομαίᾳ τὰ νάματα πίνοντες (13). Ἔτι καὶ τοῦτο πρόσεστι θαυμαστὸν τοῖς ἐλέφασι. Τὸν γὰρ Ἰνδὸν ποταμὸν ἔστιν ὅτε διαπεραιούμενοι οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὴν ἐκεῖσε ποιοῦνται διάβασιν, ἀλλ' ὁ μικρότατος πάντων τῆς περαιώσεως πρῶτος ἀπάρχεται, μετὰ τοῦτον ὁ μείζων αὐτοῦ, ἔπειτα καὶ ὁ ἀμφοτέρων ἐπέκεινα. Καὶ καθεξῆς ὡσαύτως τῇ τοιαύτῃ τάξει χρώμενοι τὸν ποταμὸν ἀκωλύτως διέρχονται. Ἐὰν γὰρ οἱ μείζους τῆς πορείας ἀπήρχοντο, τάχα ἂν τῇ βαθύτητι τῶν ποδῶν βόθρους ἐπ' αὐτῆς τῆς ἰλύος ἐργαζόμενοι προοδεύειν οὐκέτι συνεχώρουν τοὺς τὸ σῶμα σμικρότατον φέροντας, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τῷ τοῦ ποταμοῦ τέλματι κατηνάγκαζον τοὺς τοιούτους ἀποπνίγεσθαι. Τὸ δὲ τὸν ἐλέφαντα μὴ ἄλλως πως εἰς συνδυασμὸν ἔρχεσθαι, καθά φασιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί, εἰ μὴ τοῦ μανδραγόρου γεύσαιτο (οὐδὲ γὰρ ἐπιθυμία μίξεως πρότερον κεῖται, ἐφ' ᾧ ἡ θήλεια λαβοῦσα μανδραγόραν καὶ φαγοῦσα δίδωσι καὶ τῷ ἄρρενι, καὶ οὕτω πρὸς μίξιν ἔρχονται) φανερῶς εἰς τοὺς πρωτοπλάστους ἀνάγεται· κἀκεῖνοι γὰρ πρὸ μὲν τῆς τοῦ φυτοῦ γεύσεως ἰσάγγελον βίον εἶχον, μετὰ δὲ τὴν τοῦ ξύλου γεῦσιν καὶ τῆς παρακοῆς εἰσαχθείσης ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔτεκε τὸν Κάϊν.

Περὶ δὲ τοῦ μυρμηκολέοντος τί χρὴ καὶ λέγειν ; γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Ἰὼβ, «Μυρμηκολέων ἀπώλετο διὰ τὸ μὴ ἔχειν βοράν. » Ὁ μυρμηκολέων ζῶόν τί ἐστιν ἐκ μύρμηκος μὲν καὶ λέοντος τικτόμενον, εὐθέως δὲ τελευτῶν διὰ τὸ μὴ εὑρίσκειν τροφὴν κατάλληλον· ὡς μὲν γὰρ λέων κρέατα ἐπιζητεῖ, ὡς δὲ μύρμηξ πάλιν σῖτον, καὶ διὰ τοῦτο εὐχερῶς ἀπόλλυται. Ταῦτα δὲ πάντως εἰς αὐτὸν ἀνάγεται τὸν διάβολον, ὅστις ἀπὸ μικροῦ μὲν ἄρχεται, εἰς μεγάλα δὲ καταντᾷ. Ἐφ' ᾧ καί τις τῶν Πατέρων ἔλεγε· « Τὰ μικρὰ τῶν ἁμαρτημάτων εὐτελίζειν οἶδεν ὁ διάβολος· ἄλλως γὰρ ἐπὶ μεῖζον κακὸν ἀγαγεῖν σε οὐ δύναται. » Ὅθεν ἀπόλλυται καὶ οὗτος, καὶ οἷον εἰπεῖν θνήσκει κατὰ τὸν μυρμηκολέοντα, μὴ τροφὴν εὑρίσκων παρ' ἡμῶν καὶ ἀνάπαυσιν.

Ὁ μέντοι ἐλέφας πίπτων ἐγερθῆναι οὐ δύναται διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἁρμογὰς εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ μονοτόκα ταῦτα δὴ τὰ σώματα τὰ μέγιστα φέροντα. Ἔδει μὲν δι' αὐτὸ τοῦτο πολύτοκα μᾶλλον εἶναι, ἐλέφαντα λέγω καὶ ἵππον καὶ κάμηλον· ἀλλὰ δαπανωμένης τῆς τροφῆς εἰς τὴν τοῦ σώματος αὔξησιν πλῆθος ἐμβρύων θρέψαι οὐ δύνανται. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Τοὺς δὲ λαγωούς φασι τὰ μὲν τῶν ἐγγόνων ὠδῖναι, τὰ δὲ τετοκέναι, ἕνια δὲ ἡμιτελῆ φέρεσθαι τῇ γαστρί. Τὸ δὲ αἴτιον ὅτι γονιμωτάτη τῶν λαγωῶν ἡ φύσις καθέστηκεν· ἄρα γὰρ ὅτι λαγωοῦ πιτύα γυναικὶ ἐντεθειμένη ἄπαιδι ἐγκύμονα ταύτην θᾶττον ἐποίησε, καὶ παῖδα ὑπομάζιον στείρᾳ χαρίζεται. Ἡ τοίνυν τύλληψις οὐκ ἔστιν ἐν λαγωοῖς ὡρισμένη, ἀλλ' ἔτι κυοφορουμένων τῶν ἐγγόνων ἐπισύλληψις αὐτοῖς ἐγγίνεται. Οὐκοῦν ἃ μὲν τέτοκεν ὁ

(13) *Εἰ γὰρ χαῦνα. . . . . πίνοντες.* Ex Fontebraldensi ; et mox συνεχώρουν . . . . ἐλέφαντα ex eodem.

λαγωὸς τῶν ἐγγόνων, ἃ δὲ ὠδίνει, ἃ δὲ ἡμιτελῆ ἐπιφέρει τῇ γαστρί· ταῦτα γὰρ ἡ ἐπισύλληψις ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ. Κατὰ τοῦτο δὲ καὶ δασύπους ὁ λαγωός, καθά φησιν ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς πλήρης περιττωμάτων ὤν· ἡ γὰρ δασύτης σημεῖον πλήθους περιττώματος. Ὅθεν καὶ ἐπικυΐσκεται τοῦτο τὸ ζῷον. Διὸ καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ δασεῖς ἀφροδισιαστικοὶ καὶ πολύσπερμοι μᾶλλόν εἰσι τῶν λείων. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ Αἰλιανὸς παράδοξόν τι καὶ λίαν διέξεισι περὶ τοῦ λαγωοῦ· τὸ γὰρ ἐκ τούτου γεννώμενον ἔμβρυον ἐντὸς ἐπιφέρει ἕτερον ἔμβρυον. Ὡσαύτως λέγουσι τόν τε λαγὼν καὶ τὴν ὕαιναν ἀρρενόθηλυν γίνεσθαι. Ἀλλὰ καὶ δειλὸς ὁ λαγωός. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι μεγίστην ἔχει καρδίαν, ὥσπερ δὴ ἔλαφος, μῦς, ὕαινα, ὄνος, πάρδαλις, γαλῆ, καὶ ἁπλῶς πάνθ' ὅσα φανερῶς εἰσι δειλὰ ἢ διὰ φόβον κακοῦργα. Μεγίστων γὰρ ἐν αὐτοῖς τῶν καρδιῶν οὐσῶν διαχέεται τὸ πῦρ καὶ οὐ συνῆκται. Ἐφ' ᾧ καὶ τυγχάνει δειλά. Τὰ μέντοι μικρὰν ἔχοντα τὴν καρδίαν συνηγμένον ἐξ ἀνάγκης τὸ ἔμφυτον ἔχοντα πῦρ· ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς μάχην ὑπάρχει τὰ τοιαῦτα ὀξύῤῥοπα.

est igitur in leporibus conceptio certo definita tempore, sed dum adhuc uterum gerunt, altera fit rursum conceptio. Qua de causa lepus, ut dictum est, alios quidem fetus jam edidit, alios parturiendo profert, aliōs utero gestat semiperfectos. Nam id necessario conceptionem, quæ alia fit mox post aliam, sequitur. Ideireo lepus etiam pedes hirsutos habet, quemadmodum Aristoteles ait, ut qui superflui sit humoris plenus: nam hirsuties istæc ingentis superfluitatis est argumentum. Hinc animalis hujus superfetatio. Eadem de causa **54** fit ut homines hirsuti cæteros læviores tum venere tum seminis copia superent. Et hæc quidem ab his tradita sunt. Cæterum Ælianus valde novum et inusitatum quiddam de lepore commemorat: nam qui ex eo nascitur fetus, eum dicit intra se fetum alium gerere. Itidem aiunt leporem et hyænam alternis vicibus tam marem quam feminam esse. Formidolosus etiam lepus est. Quamobrem? Quia cor maximum habet, sicut et cervus et mus et hyænæ et asinus et pardalis et mustela, et simpliciter omnia quæcunque palam timida sunt vel ob metum noxia. Nam cum corda sint in eis perampla, calor diffunditur, non colligitur; ideoque formidolosa sunt. Quæ vero cor exiguum habent, in eis etiam necessario collectus est ignis, ille nativus et insitus; ideoque sunt ad pugnandum prona. Debes hoc etiam scire, totum biennium elephantos uterum gerere. Qua de causa? quia feturæ majores tempore longiori ad perfectionem egent.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι διετὴς ὁ τῶν ἐλεφάντων τόκος. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι τὰ μείζονα κυήματα πλείονος χρόνου δεῖται πρὸς τελείωσιν· τὰ μὲν γὰρ δεκάμηνα, τὰ δὲ ἐνιαύσια καθάπερ ἐπὶ ἵππου. Κατὰ τοῦτο τοίνυν πολυχρόνιός ἐστι καὶ ὁ τῶν ἐλεφάντων τόκος. Διετὴς γὰρ ἡ κύησις αὐτῶν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μεγέθους, ὡς Ἀριστοτέλης φησίν.

Aliæ decem mensibus absolvuntur, aliæ toto demum anno, ut in equo videmus usuvenire. Sic igitur etiam elephantorum partus diuturnior est, uterum biennio gestantium ob magnitudinem fetus nimiam, sicut Aristoteles loquitur.

Ἡ ἔλαφος ἀποβαλοῦσα τὰ κέρατα κρύπτεται, αἰδουμένη ὥσπερ διὰ τὴν ἐκείνων γύμνωσιν. Ἐπὰν δὲ ταῦτα εἰς αὔξησιν ἔλθῃ, παῤῥησιάζεται πάλιν καθὰ καὶ πρότερον. Οὕτω καὶ ὁ δίκαιος ἐκτραπείς ὁπωσδήποτε τοῦ καθήκοντος καὶ τῶν ἀρετῶν γυμνωθεὶς κρύπτεται ἀπὸ Θεοῦ, καθάπερ ποτὲ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ πέπονθεν, ἡνίκα γυμνὸν ἑαυτὸν ἑώρα διὰ τὴν παράβασιν. Ἐπὰν δὲ ἀγωνισάμενος διορθώσηται καὶ τὰς ἀρετὰς ἐπαυξηθείσας θεάσηται, τότε ὴ πρὸς Θεὸν ἐπανάγεται καὶ παῤῥησίας τῆς πρὶν μέτοχος δείκνυται. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Δαβὶδ ἔλεγε· « Τότε οὐ μὴ αἰσχυνθῶ ἐν τῷ με ἐπιβλέπειν ἐπὶ πάσας τὰς ἐντολάς σου. » Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως, ἕτεροι δέ φασιν ὡς οὐ τὴν ἀποβολὴν αἱ ἔλαφοι τῶν κεράτων αἰσχυνόμεναι τὰς συνήθεις δραπετεύουσι διατριβάς, ἀλλ' ἑαυτῶν μάλιστα προνοούμεναι. Ἔστι γὰρ αἴσθησις καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις, καθ' ἣν τῆς οἰκείας σωτηρίας ἀπειλήφασι τὴν διάγνωσιν. Οἶδεν ἡ σηπία τῆς ἀχλύος τὸ σόφισμα, καί που θηρατὴς ἀορασίαν ἄγρας πολλάκις ἐνέθηκεν. Οἶδε τὰ γαμψώνυχα τὴν διὰ τῶν ὀνύχων ἀχήν. Οἶδεν ὁ λαγωὸς διὰ τοῦ δρόμου καὶ τῆς τῶν ποδῶν ὀξύτητος κυνηγετῶν ἐπιβουλὰς ἀποπέμπεσθαι. Οἶδεν ἡ ἔλαφος ἀποκειραμένη τὰ κέρατα ἀσθενεστέραν τὴν φύσιν

Cæterum ubi cornua cervus abjecit, semet occulit pudore quasi quodam affectus, quod iis sit denudatus. Cum autem illa rursum augescere cœperunt, vicissim liberius pristino more prodit. Hoc justi hominis est simulacrum. Nam cum is ab officio quocunque tandem modo dellexit et virtutibus nudatus est, a Deo semet abscondit Adami exemplo, cui quid ejusmodi accidit in paradiso, cum ob transgressionem se nudum esse conspiceret. Verum ubi deinde susceptis certaminibus rectius sese gerit ac virtutes crevisse videt, tum scilicet ad Deum revertitur et pristinæ se libertatis participem declarat. Hoc Davides indicare volens ait: «Tunc non pudefiam, cuncta tua præcepta intuens [43]. » Hæc a quibusdam tradita sunt. Cæterum alii dicunt cervos non propter abjectionem cornuum pudore affectos de locis consuetis aufugere, sed hoc ipso maxima providentia sibi prospicere. Nam inest etiam brutis animantibus sensus quidam, de quo suæ salutis cognitionem hauriunt. Novit sepia semet obscurandi artificium, ac sæpe sic piscatoribus imponit ut amplius captam ab se pradam conspicere nequeant. Norunt ea quibus aduncі sunt ungues, ad quid eorum ungues prodesse possint. Novit

[43] Psal. cxvIII, 6.

lepus cursu pedumque celeritate venatorum insidias vitare. Sic etiam cerva novit amissis cornibus naturam debiliorem tueri se contra lædentes **55** haud posse; quapropter abdit se, instar militis cujusdam inermis, qui hosti se objicere non audet. Cæterum solus cervus utilitatis suæ causa deponit cornua, quemadmodam Aristoteles inquit. Nam onere gravi necessario se levat, quando cornua cervorum prorsus vacua non sunt.[1] Cæterorum quidem animalium cornua sunt aliquousque cava, cum extremæ partes exsistant solidæ, quibus scilicet ictus excipiunt.

A ὀμύνεσθαι τοὺς λυπήσοντας· οὐκοῦν ἀποκρύπτεται οἷά τις τῶν στρατιωτῶν ἄνοπλος δεδιὼς παρατάττεσθαι. Μόνη δὲ ἡ ἔλαφος ἀποβάλλεται τὰ κέρατα χάριν ὠφελείας, ὡς Ἀριστοτέλης φησί· βάρος γὰρ ἐξ ἀνάγκης κουφίζεται, διότι καὶ νωτὰ ταῦτα δι' ὅλου τυγχάνει. Τῶν δ' ἄλλων τὰ κέρατα μέχρι τινὸς κοῖλα, τὰ δ' ἄκρα στερεὰ διὰ τὸ ταῖς πληγαῖς χρησιμεύειν.

Hoc quoque cognoscito, ejus aromatis quod muscum dicimus, auctores esse cervos illos qui montem Indiæ quemdam incolunt. Nam celeberrimum hoc aroma nihil est aliud quam cervorum sanguis, qui de umbilico rupto profluxit. Hunc illi extremis in B partibus montis rejiciunt quasi quoddam excrementum. Cumque colligitur, nulla pars ejus odorem gratum habet. Verum ubi post temporis aliquod spatium inquiritur et alias ad terras delatum est, tum deinde fragrantiam illam spirat. Aiunt item cervam, dum tibiarum sono et tintinabulis delectatur, astantem prope sagittarium non cernere sagittisque configi. Sic nos quoque, dum voluptatibus hujus mundi quasi modulis quibusdam tibiarum oblectamur, adversarium nostrum plane nusquam cernimus, inaspectabilibus contra nos telis utentem. Præterea tradunt cervam assiduo fetus suos cursu exercere. Voluit hoc omnino sic fieri Deus, ut parentibus ignavis pudorem incuteret.

Γίνωσκε δὲ τοῦτο, ὅτι γεννήτορες τοῦ ἀρώματος μόσχου οἱ ἐν Ἰνδίᾳ νεμόμενοι ἔλαφοι. Οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι τὸ πολυθρύλλητον τοῦτο ἄρωμα ἢ αἷμα ἐλάφου ἐσπαργανωμένον ἐν τῷ ὀμφαλῷ· περὶ μέντοι τὰ τέλη τοῦ ἔαρος ῥίπτεται ὥσπερ τι περίττωμα. Εὐῶδες οὐδέν τι μέρος αὐτοῦ συλλεγόμενον· ἀλλ' ἐπειδὰν χρόνῳ ταμιευθῇ καὶ εἰς ἑτέραν ἤπειρον μετακομισθῇ, τηνικαῦτα τὸ εὐῶδες πνεῦμα ἀφίησι. Λέγεται δὲ ὅτι ἡ ἔλαφος θελγομένη ἤχῳ αὐλῶν καὶ κροτάλοις τὸν ἐγγὺς τοξότην οὐχ ὁρᾷ καὶ τοξεύεται. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν τοῦ κόσμου τερπνῶν καταυλούμενοι οὐδαμοῦ συνορῶμεν τὸν καθ' ἡμᾶς ἀοράτοις βέλεσι χρώμενον. Ἀλλὰ καὶ συνεχῶς ἐπὶ δρόμῳ τὴν ἔλαφον τὰ τέκνα γυμνάζειν αὐτῆς λέγουσι. Τοῦτο δὲ ὡκονόμησε πάντως ὁ Θεὸς τοὺς νωθροτέρους ἐντρέπειν γονεῖς.

Hic quoque Dei providentiam curamque mihi considerato. Cum animal hoc timidum sit ac propterea nunquam non utatur cursu, talem cervæ C structuram Deus effecit, ut fetus suos in utero citra periculum ullum gestet ac retineat. Patet hoc de illis etiam quæ Jobi libri continentur. Nam ad virum illum beatum, cum disceptare cum Deo vellet, inter alia Deus hoc quoque profert: «Tum observasti partus cervarum, mensesve numerasti quibus uterum ferunt[a]?» Mira certe res est, qui fiat ut cerva fugiens ac tantopere saliens non abortiat.

Ἀλλ' ὅρα κἀνταῦθα κηδεμονίαν Θεοῦ. Ἐπεὶ δὴ γὰρ τοιοῦτόν ἐστι τὸ ζῷον, ἡ ἔλαφος δηλονότι, δειλόν ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο φυγαῖς ἀεί ποτε κέχρηται, προκατεσκεύασεν αὐτὴν ὁ Θεὸς ὥστε παρακατέχειν ἀσφαλῶς ἐν τῇ μήτρᾳ τὰ ἔγγονα αὐτῆς. Καὶ δῆλον ἐν τοῖς τῶν περιεχομένων τῷ Ἰὼβ τῷ μακαρίῳ ἐκείνῳ ἀνδρί. Τηνικαῦτα κριθῆναι μετὰ Θεοῦ ἐζήτει, καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν ὁ Θεός· « Ἐφύλαξας ὠδῖνας ἐλάφων, ἠρίθμησας δὲ μῆνας αὐτῶν πλήρεις τοκετοῦ; » Θαῦμα καὶ γὰρ πῶς ἡ ἔλαφος φεύγουσα καὶ ἐπὶ τοσοῦτον πηδῶσα οὐκ ἀμβλώσκει.

Hoc etiam præter jam indicata de cervo commemoratur, quod narium spiritu serpentes e latebris suis extrahat atque devoret. Veneni autem metu cancris vescitur, eaque ratione detrimenti nihil accipit.

Πρός γε τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο περὶ ἐλάφου λέγουσιν, ὅτι τῶν ῥινῶν πνεύματι ἀναφέρει τοὺς ὄφεις ἀπὸ τοῦ φωλεοῦ καὶ κατεσθίει, τῷ φόβῳ δὲ τοῦ ἰοῦ καρκίνου; ἐσθίει καὶ οὐ βλάπτεται.

Fiber cum a venatoribus urgetur persequentibus ipsum genitalium membrorum causa, seque non evasurum animadvertit, præcidit ea, venatorique objicit. Quodsi secundum hoc alius quidam venator eumdem persequatur, supinum semet abjicit; de quo venator animadverso necessariis cum membris destitui, missum facit.

Ὁ δέ γε κάστωρ ὅταν ὑπὸ κυνηγετῶν διώκηται διὰ τὰ γεννητικὰ αὐτοῦ μόρια, καὶ γνῷ ὅτι καταλαμβάνεται, κόπτει ταῦτα καὶ ῥίπτει τῷ κυνηγῷ. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα παρ' ἑτέρου διώκεται κυνηγοῦ, ῥίπτει ἑαυτὸν ὕπτιον· καὶ νοήσας ἐντεῦθεν ὁ κυνηγὸς ὅτι ἀναγκαῖα οὐκ ἔχει, ἀναχωρεῖ ἀπ' αὐτοῦ.

56 Quæri et hoc solet, quamobrem in quadrupedibus ac reliquis animalibus simpliciter ac plerumque fetus parentum similitudinem referant magis quam in hominibus? Quoniam homo varie consuevit affectus esse animo, etiam ipso venereæ

Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς, ἀγαπητέ, τίνος ἕνεκεν ἐπὶ τῶν τετραπόδων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων ἁπλῶς τὰ ἔγγονα τοῖς γονεῦσιν ὁμοιότητα φέρουσιν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων οὐ τοσοῦτον; Διότι ὁ μὲν ἄνθρωπος πολλαχῶς διατίθεται τὴν ψυχὴν ἐν αὐτῷ τῷ τῆς συν-

[1] Job xxxix. 1.

αφείας καιρῷ· καθὼς οὖν ὅ τε πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ διατεθῶσιν, οὕτω ποικίλλεται καὶ τὰ τικτόμενα. Τὰ δὲ λοιπὰ ζῶα καθότι οὐδὲν ἕτερον διανοοῦνται κατά γε τὸν τῆς συναφείας καιρὸν, κατὰ τοῦτο καὶ τὰ ἔγγονα παντάπασιν ὅμοια τίκτουσιν. Μὴ θαύμαζε δὲ εἴγε παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῖς ὁμοιώσεις τε καὶ ἀνομοιώσεις πρὸς τοὺς γεννήτορας τὰ τικτόμενα φέρουσιν. Οἷον μὲν γὰρ τῶν σπερμάτων ἐν τῇ ἀναφύρσει καὶ ἀναμίξει ἐπικρατέστερον γένηται, πρὸς ἐκεῖνο καὶ τὸ τοῦ πλαττομένου εἶδος φέρει τὴν ὁμοιότητα. Εἰ δὲ τὰ σπέρματα συγκραθέντα ἐπ' ἴσης ἔχει πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ γενόμενον ἴσην ἔχει πρός τε τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν τὴν ὁμοιότητα, τουτέστι πατρομητρόμοια τὰ γεννώμενα τίκτεται. Πολλάκις δὲ καὶ τῆς γυναικὸς φαντασίαν ἐν ταῖς ὁμιλίαις λαβούσης τοῦδε ἢ τῆσδε πρὸς τὸ φαντασθὲν ἀπεικάζεται τὸ γινόμενον. Ὃ δὴ καὶ ἄρρητόν τινα καὶ θαυμαστὸν ἔχει τὸν λόγον. Καὶ ἄκουε τί φησι Διοσκουρίδης περί τινος Στρατονίκου τῆς Σικελίας ἀρχηγοῦ χρηματίσαντος. Ἐκεῖνος γὰρ καὶ ἡ αὐτοῦ σύζυγος δυσειδεῖς μὲν ὄντες, ἐφιέμενοι δὲ παιδίων εὐειδῶν χρηματίσαι γεννήτορες, τοιοῦτόν τι ἐμηχανῶντο· Εἰκόνων τὰ εἴδωλα, ἤγουν αὐτὰ τὰ ἀγάλματα, καὶ οὕτω μιγνυμένων αὐτῶν πρὸς τὴν τῶν ἀγαλμάτων ὁμοίωσιν τὸ βρέφος αὐτοῖς διεπλάττετο. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ κυνῶν ἔστιν ἰδεῖν· τῆς γὰρ ὀχείας αὐτοῖς γινομένης πρὸς ὃ τοὺς ὤπας ἀπερείσει τὸ θῆλυ, πρὸς ἐκεῖνο καὶ ἡ ὁμοίωσις γίνεται. Ἀλλὰ γὰρ τὸν σοφώτατον Γαληνὸν εὑρίσκομεν τῷ κεφαλαίῳ τῷδε συνομολογοῦντα, καὶ οὕτω κατὰ ῥῆμα λέγοντα: « Ἐροὶ δὲ καὶ λόγος τις ἀρχαῖος ἐμήνυσεν ὅτι τῶν ἀμόρφων τις δυναστῶν εὔμορφον γεννῆσαι θέλων παιδίον ἐποίησε γράψαι ἐν πλατεῖ ξύλῳ εὐειδὲς ἄλλο παιδίον, καὶ ἔλεγε τῇ γυναικὶ αὐτοῦ συμπεκόμενος πρὸς ἐκεῖνον τὸν τύπον τῆς γραφῆς ὁρᾷν. Ἡ δὲ ἀτενὲς βλέπουσα, καὶ ὡς ἔστιν εἰπεῖν ὅλον τὸν νοῦν ἐκεῖσε προσεπιφέρουσα, οὐχὶ τῷ γεννήσαντι ἀλλὰ τῷ γεγραμμένῳ ὅμοιον ἀπέτεκε τὸ παιδίον κατὰ τὴν ὄψιν.»

Εἰ δὲ καὶ περὶ φύσεως ὄφεων βούλει μαθεῖν τινων, ὁ Νίκανδρος πρὸ τῶν ἄλλων διδάξει σε. Αὐτίκα γὰρ ἐν τοῖς ἕπεσιν αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τῶν ἐχιδνῶν ἱστορεῖ. Ἡ θήλεια ἔχις διὰ τοῦ στόματος αὐτῆς δεχομένη τὴν κεφαλὴν τοῦ ἄρρενος, καὶ οὕτω συνευναζομένη ἀναιρεῖ αὐτόν. Εἰς ἐκδίκησιν οὖν, ὡς ἔοικε, τοῦ πατρὸς ἀναιροῦσι τὴν μητέρα τὰ ἔγγονα· ἐν γὰρ τῷ τοῦ τοκετοῦ καιρῷ τὴν μήτραν διαῤῥήσσουσι νηδὺν καὶ οὕτως ἐξέρχονται. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ τοῦ Κυρίου Πρόδρομος γεννήματα ἐχιδνῶν τοὺς Ἰουδαίους ἐκάλει, ἅτε δὴ τοὺς προφήτας καὶ πατέρας αὐτῶν ἀποκτείναντας. Εἰ δὲ περὶ τοὺς ὄφεις οὕτως ἔχει, πῶς νοητέον τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν τὸ λέγον· « Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί; » πονηρὸς μὲν οὖν ὁ ὄφις καὶ κάκιστος ἀληθῶς, ἀλλά καί τινα κέκτηται εἰς ἃ βλέπειν ἐγκελευόμεθα καὶ ταῦτα μιμεῖσθαι, ἐπεὶ καὶ ἡ μέλιττα θανατηφόρῳ ἐφιζάνουσα, ὃ μὲν χρήσιμον ἐκεῖθεν ἐκλέγεται, ὃ δὲ χείριστον ἐκεῖσε

A consuetudinis tempore. Igitur prout tam pater quam mater affecti fuerint, etiam quæ gignuntur varia sunt ac diversa. Cætera vero animalia quatenus tempore coitionis aliud nihil cogitant, eatenus etiam fetus omnino sibi consimiles procreant. Est et alia causa, quamobrem mirum tibi videri non debeat hominum sobolem partim referre partim non referre parentum similitudinem. Nam quæ pars seminis in commistione fit efficacior, ad eam forma quoque filius quod fingitur adsimilari solet. Quodsi semina temperata mistaque parem in utramque partem vim habeant, tum id quod procreatur ex æquo tam maris quam feminæ similitudinem refert, hoc est, gignitur soboles patri matrique pariter similis. Sæpenumero si sola femina vel B hujus vel illius imaginationem in actu venereo concipiat, soboles ei fit similis cujus imaginem apud animum informabat. Quæ res inexplicabilem quamdam miramque rationem habet. Audi quid Dioscorides de quodam Stratonico Siciliæ duce tradat. Is cum deformis esset itidemque uxor ipsius, ac nihilominus gignere liberos formosos cuperent, hujusmodi quiddam moliebantur. Inspectabant imagines et picta simulacra, cumque deinde liberis operam dedissent, infans ad imaginum similitudinem conformatus fuit. Hoc et caniculæ videre est usuvenire: cum enim coeunt canes, tum quod defixis oculis canicula contuetur, ejus similitudinem fetus refert. Consentit hæc in parte nobiscum doctissimus ille Galenus, cujus hæc ipsa C verba sunt: «Etiam de narratione prisca intellexi virum quemdam principem, qui vultu deformis esset, cum filium procreare formosum vellet, uxori mandasse, medios inter amplexus, eleganter ut expressam pictura formam pueri diligenter intueretur; quod cum illa defixis in hanc oculis faceret, mentemque totam, ut sic loquar, eo converteret, non patri sed imagini pictæ consimilem vultu filium in lucem ab ipsa editum esse.»

Quodsi de serpentum quorumdam natura cupis aliquid cognoscere, Nicander supra cæteros te docebit. Tradit is in suis poematibus primum hæc de viperis. Femella maris caput insertum ori suo recipiens, eoque pacto re cum ipso habita, marem D necat. Itaque vindicandi, quemadmodum sane videtur, patris causa fetus deinde matrem **57** vicissim occidunt; nam tempore partus alvum maternam perrumpunt atque ita in lucem prodeunt. Ea de causa Præcursor ille Domini Judæos viperinam sobolem appellabat [45], ut qui vates patresque suos occidissent. Quodsi res sic comparata est, quonam pacto verbum illud evangelicum est accipiendum quo dicitur: «Sitis astuti ut serpentes, et sinceri ut columbæ [46]?» improbus quidem ac nequissimus est revera serpens: sed tamen quædam habet in quæ jubemur intueri eaque imitari. Nam et apis si frutici cuidam insideat letaliter noxio, quod utile

[45] Luc. III, 7. [46] Matth. x, 16.

est inde seligit, quoo malum missum facit. Igitur animum mihi velim advertas. Serpens cum cæditur, corpus quidem reliquum plagis exponit, at solum caput tegit, quasi sciret eo vitam suam contineri. Sic etiam nos tempore persecutionis facere debemus : relinquemus scilicet omnia, modo caput retineamus atque servemus, quod Christus est et ipsa fides. Idem serpens ubi consenuit et oculorum hebetudine laborare cœpit, primum temperanter victitat et jejunus aliquandiu manet, deinde per artum quemdam meatum in terram penetrans, et modo quodam inusitato cutem totam exuens, juvenis inde discedit. Sic nos quoque, cum ex peccatis consenuimus, per artam viam incedere debemus, ut hoc pacto innovati ad statum conditionemque pristinam revertamur. Quodsi aliquando sitiat inque puteo contacturus est aquam, primo virus suum evomit, ac deinde ad fontem accedit. Sic etiam nos, cum ad divinum illud poculum accessuri sumus, et urentia nos peccata sanemus, omnem prius vitiositatem debemus abjicere, atque ita nos ad sacrosancta mysteria conferre. Quamobrem a Domino præclare dictum vel de commemoratis intelligimus: «Sitis astuti ut serpentes. » Ac de his quidem hactenus.

Debes autem præterea scire serpentum esse varia diversaque genera. Nam alii celerrime perimunt, alii tardius. Item alii morsu perniciem afferunt, alii quodam alio modo. Serpens is quem basiliscum vocant, cujus etiam sapiens ille Galenus meminit ad Pisonem de theriaca disserens, solo intuitu necat eum qui ipsum aspexit. Quo fit ut Litteræ sacræ nihil oculum invidum ab ejusmodi serpente differre tradant. Quemadmodum enim ab hac bestia quiddam exitiale promanat quod hominem perimere potest, sic etiam de invidi oculis consimile quiddam exit. Et mirum hoc in primis, quod suis nonnunquam perniciem afferant. Neque tamen hoc novum cuiquam videatur : faciunt enim id **58** ad quod a natura sunt comparati, non quod volunt. Quodsi Eutelidas, ut est apud Plutarchum, suos ipsius oculos, in aqua conspectos fascinavit, cum formæ venustatem suam fuisset admiratus, multo magis invidus oculus alii perniciem feret, quasi telum quoddam venenatum corporibus iis quæ contuetur immittens. Et hæc quidem tum experientia tum superiora tempora docuerunt. Nam oculi partim agunt partim patiuntur, nunc aliquid emittentes nunc recipientes, quemadmodum amantibus et amatis usuvenire videmus. Magnus ille Basilius inscriptionem Psalmi xxxiii enarrans : «Equidem, ait, id quod fertur, oculos telum quoddam venenatum ejaculari, tanquam vulgare ac a vetulis excogitatum in mulierum conclavibus rejicio. Dico autem malos genios, qui odio boni flagrant, si quas reperiant consentaneas ipsis et addictas voluntates, iis omnino pro libitu et arbitratu suo abuti. Quo fit ut etiam fascinatorum oculis ad suæ voluntatis ministerium utantur.»

Basiliscus quidem, de quo nunc loquimur, non hoc tantum modo, verum etiam sibilo ledit aures

ἀφίησι. Πρόσεχε οὖν. Ὁ ὄφις τυπτόμενος τὸ μὲν ἅπαν αὑτοῦ σῶμα προδίδωσι, τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ κρύπτει, ἐπειδὴ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν εἰδὼς ἑαυτῷ περιέχεσθαι. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καιρῷ διωγμοῦ ὀφείλομεν ποιεῖν, πάντα μὲν προΐέναι, τὴν κεφαλὴν δὲ φυλάσσειν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. Ὄφις γηράσας ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀμβλυωπίαν νοσήσας, πρῶτον μὲν ἐγκρατεύεται καὶ νῆστις διαμένει, εἶθ' οὕτως διά στενωποῦ τινος καταδυόμενος καὶ δέρμα παραδόξως ἅπαν ἀποδυόμενος νέος αὖθις γίνεται. Οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ ἁμαρτίᾳ καταγηράσαντες διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ βαδίζειν, καὶ οὕτως ἀνανεούμενοι εἰς τὴν ἀρχαίαν πάλιν ἀποκατάστασιν ἔρχεσθαι. Ὄφις διψήσας ποτὲ καὶ ἐν φρέατι μέλλων ὕδατος ἅψασθαι, πρῶτα μὲν ἐξεμεῖ τὸν ἰόν, εἶθ' οὕτως τῇ πηγῇ προσέρχεται. Οὕτω καὶ ἡμεῖς τῷ θείῳ μέλλοντες προσελθεῖν ποτηρίῳ, ἅτε δὴ τὴν ἐκκαίουσαν ἡμᾶς ἁμαρτίαν ἰάσασθαι, πᾶσαν κακίαν πρότερον ἀποῤῥίπτειν ὀφείλομεν, καὶ οὕτω τοῖς μυστηρίοις προσέρχεσθαι. Καλῶς οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Κύριος ἔλεγε· « Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις. » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι διάφορά εἰσι καὶ ποικίλα γένη τῶν ὄφεων. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν θᾶττον ἀναιροῦσιν, οἱ δὲ βραδύ, καὶ ἄλλοι μὲν δήγμασι τὸν ὄλεθρον φέρουσιν, ἕτεροι δὲ καθ' ἕτερον τρόπον. Αὐτίκα ὁ ὄφις καλούμενος βασιλίσκος, οὗ καὶ ὁ σοφὸς μέμνηται Γαληνὸς περὶ θηριακῆς πρὸς Πίσωνα τὸν λόγον ποιούμενος, καὶ ἀπὸ μόνης ὄψεως ἀναιρεῖ τοὺς ἑωρακότας αὐτόν. Ἔνθεν τοι τὸν βάσκανον ὀφθαλμὸν τοῦ τοιούτου ὄφεως διευηνοχέναι φησὶν ἡ Γραφή· καθάπερ γὰρ ἀπὸ τοῦδε τοῦ θηρὸς ὀλέθριόν τι ῥεῦμα ἐκφέρεται παραχρῆμα διαφθεῖρειν δυνάμενον, οὕτω καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ βασκάνου ὀφθαλμῶν. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐνίοτε τοῖς οἰκείοις καὶ συνήθεσι τὸν ὄλεθρον φέρουσι. Καὶ καινὸν ἐπὶ τούτοις οὐδέν· ὃ γὰρ πεφύκασιν, οὐχ ὃ βούλονται ποιοῦσι. Καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν· εἰ γὰρ ἑαυτῷ, καθά φησι Πλούταρχος, ὁ Εὐτελίδας ἐβάσκηνε τὴν ὄψιν αὐτοῦ κατιδὼν ἐν ὕδατι καὶ τῆς ὥρας ἐκπλαγείς, πολλῷ μᾶλλον ἑτέροις ἐπάξει τὸν ὄλεθρον ὁ βάσκανος ὀφθαλμὸς, βέλος ὥσπερ ἰοῦσες τοῖς ὁρωμένοις τοῦτο ἐνιείς. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ πεῖρα καὶ ὁ χρόνος ἀνέκαθεν ἔδειξεν· οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ καὶ δρῶσι καὶ πάσχουσι, ποτὲ μὲν πέμποντες, ποτὲ δὲ δεχόμενοι, ὡς ἐπὶ τῶν ἐρωμένων ἔστιν ἰδεῖν. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐνοῖς ἐπεξηγεῖται τὴν τοῦ τριακοστοῦ τρίτου ψαλμοῦ ἐπιγραφὴν, καὶ τάδε φησίν· « Ἀλλ' ἐγὼ τοῦτο μέντοι, τὸ βέλος ἰῶδες ἐκπέμπειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀποπέμπομαι ὡς δημῶδες καὶ τῇ γυναικωνίτιδι παρεισαχθὲν ὑπὸ γραιδίων· ἐκεῖνο δέ φημι, ὅτι οἱ μισόκαλοι δαίμονες, ἐπειδὰν οἰκείας ἑαυτοῖς εὕρωσι προαιρέσεις, παντοίως ὥστε καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν βασκάνων. »

Διαληφθεὶς οὖν ὁ ὄφις, τουτέστιν ὁ βασιλίσκος, οὐ μόνον τῷ βλέμματι τοὺς ἑνορῶντας αὐτὸν κατα-

ὀλάπτει, ἀλλὰ καὶ συριγμῷ τοὺς ἀκούοντας. Ὑπόξανθος δὲ ὁ τοιοῦτος ὄφις ἐστίν, ὥσπερ φησὶ Γαληνός, ἔχων ἐν τῇ κεφαλῇ ἐπαναστήματα τρία. Σὺν τῷ τοιούτῳ δὲ καὶ ἑτέρων ὄφεων μέμνηται λέγων, « Ἡ δρύϊνος ὄφις πάνυ κακίστη, ἡ καὶ ἐν ὄρυσὶ τὸν βίον ποιουμένη. Ταύτης εἴ ποτέ τι καὶ ἐπιβαίη, τοὺς πόδας εὐθὺς ἐκδέρεται καὶ ὀγκοῦται. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεραπεῦσαι τούτους θελήσας ὁμοίως πάσχει τὰς χεῖρας. Ὁ δέ γε αἱμόῤῥους καὶ ἡ αἱμορῥοὶς τοῖς ἑαυτῶν ὀνόμασιν ὁμοίαν ποιοῦνται τὴν τῶν ἀνθρώπων διαφθοράν· αἱμορῥοοῦντες γὰρ διά τε μυκτήρων καὶ στόματος καὶ παντὸς ἁπλῶς τοῦ σώματος οὕτως ἀπόλλυνται, ὥσπερ καὶ ὑπὸ τῆς διψάδος δηχθέντες ὑπὸ τοῦ καύσου διαφθειρόμενοι κακῶς· καὶ γὰρ οὗτοι διψῶντες πάνυ καὶ διακαιόμενοι, ἔτι καὶ διαῤῥηγνύμενοι, τελευτῶσιν. Ὁ δὲ ἀκοντίας ἐκτείνας ἑαυτὸν πάνυ, καὶ ὥσπερ τι ἀκόντιον ἐφαλλόμενος τοῖς σώμασιν, οὕτως ἀναιρεῖ. Καὶ τῶν ἀσπίδων ἡ λεγομένη πτυὰς ἀναστείλασα τὸν τράχηλον καὶ συμμετρησαμένη τοῦ διαστήματος τὸ μῆκος, ὥσπερ καὶ τότε λογικὸν γενόμενον τὸ θηρίον, εὐστόχως ἐμπτύει τοῖς σώμασιν ἰόν. Τριττῶν δὲ λέγουσιν εἶναι τὸ εἶδος τῶν ἀσπίδων, ἡ λεγομένη τε χερσαία, ἡ χελιδοναία, καὶ αὐτη ἡ πτυάς. Τούτων ἑνὶ τῶν τριῶν τὴν βασιλίδα Κλεοπάτραν ἀναιρεθῆναί φασι, λαθεῖν βουληθεῖσαν τοὺς φυλάσσοντας, ταχέως τε καὶ ἀνυπόπτως ἀποθανεῖν. Ὁ γὰρ Αὔγουστος Καῖσαρ νενίκηκε ταύτην, καὶ βουληθεὶς Ἀντωνίῳ παραδοῦναι αὐτῇ, πρὸς δὲ καὶ θριαμβευθῆναι, οὐ καλὸν αὐτῇ προὐξέντησε μόρον. Συντεῖσα γὰρ ἐκείνη τὸ δρᾶμα, κἀντεῦθεν ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι δίκαιον κρίνασα, διά τινων δύο γυναικῶν αὐτῆς, Ναείρας καὶ Χαρμιόνης, τὸν ἑαυτῆς θάνατον μελετᾷ. Διὰ γοῦν καλαθίσκου τινὸς σῦκα καὶ σταφυλὰς ἔχοντος, χάριν τοῦ λαθεῖν τοὺς αὐτὴν φυλάσσοντας, εἰσάγεται τὸ θηρίον· καὶ πρῶτα μὲν αὐτὸ ταῖς γυναιξὶ δοκιμάζει, εἶτα γνοῦσα ὡς ὀξὺ τὸ θηρίον εἰς ἀναίρεσιν, θέλουσα δὲ καὶ εὐγενῶς ἀποθανεῖν, τὴν βασιλικὴν ἐνδύεται στολήν, καὶ οὕτως τὸ θηρίον προσβαλοῦσα τῷ ἀριστερῷ μαζῷ (ἤδει γὰρ ἐκεῖσε νεύειν τὴν καρδίαν), βασιλικῶς ἀποθνήσκει· καὶ γὰρ λέγουσιν αὐτῆς εὑρεθῆναι τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπικειμένην τῇ κεφαλῇ καὶ τὸ διάδημα κρατοῦσαν, ἵνα μέχρι τότε τοῖς ὁρῶσι βασιλὶς οὖσα βλέπηται. Τούτων μέντοι τῶν θηρίων ἐμνημόνευσεν ὁ Γαληνὸς, τὴν ἐξ ὅλου τοῦ σώματος αὐτῶν διδάσκων διαφθοράν, καὶ ὡς οὐ χρὴ τῷ φαρμάκῳ, τῇ θηριακῇ δηλονότι, τοιαῦτα παραμίγνυσθαι. Ἐφ' ᾧ τὰς ἐχίδνας παραλαμβάνομεν, σὺν τῷ οὐραίῳ τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνοντες, ἐν οἷς ὁ κακίων χυμὸς, τουτέστιν αὐτὸς ὁ ἰός. Τὰς μέσας οὖν σάρκας ἐκβάλλοντες ἰσχυρότερον ποιοῦμεν τὸ φάρμακον.

Εἰ δὲ καὶ ὅθεν ἐπενοήθη τῶν ἐχιδναίων σαρκῶν ἡ ἐπίμιξις ἐθέλεις μαθεῖν, ὁ παρὰ πᾶσι σχεδὸν φερόμενος λόγος καὶ τοῦτο ἤδη διδάξει σέ. Λέγεται γάρ ὅτι κατὰ τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην ὥρᾳ θέρους ἄν-

A audientium. Ei est colore subflavus, ut tradit Galenus, inque capite tres habet cristas. Praeter hunc meminit idem aliorum quoque serpentum. Serpens, ait, quercinus maxime noxius est, et intra quercum degit. Quodsi quis hunc calcat, mox enim pedem amittit et intumescit; idque consentaneum est illius manibus qui medicinam his velit facere. Haemorrhus et haemorrhois ita necant homines ut vocabulis ipsis significatur: nam lesi per nares, os totumque adeo corpus emittendo moriuntur. Quemadmodum qui a dipsade morsi sunt, ab aestu misere pereunt: quippe vehementer sitientes ac perusti, nonnunquam etiam dissilientes exstinguuntur. Acontias autem sive jaculator, semet admodum extendens quasique jaculum quoddam in adversa insiliens, corpora sic ea perimit. Itidem inter aspides ea quae ptyas apellatur ab exspuendo, collo extenso et intervalli magnitudinem velut emensa, quasi eo ipso tempore fieret bestia rationis particeps, virus suum accurate citraque aberrationem in corpora exspuit. Tradunt autem aspidum genus esse triplex, quarum aliae dicantur terrestres, aliae chelidonaeae, quasi dicas hirundineas, aliae ptyades, de quibus dictum. Ex his tribus una reginae Cleopatrae mortem attulit, cum fallere custodes adhibitos sibi vellet ac celeriter citraque suspicionem omnem mori. Viceram enim hanc Augustus Caesar, cumque vellet eam sese cum Antonio dedere, quo de ipsa triumpharet, ad genus hoc mortis 59 excogitandum mulierem adegit. Nam ubi quid moliretur Augustus intellexisset, ideoque recte se facturam statuisset, si quamprimum vitam abrumperet, duarum quarumdam mulierculariarum opera, nimirum Nairae ac Charmiones, ad mortem sibi conciliandam utitur. Itaque fallendi custodes causa in quasillo, quo ficus uvae continebantur, ad eam aspis infertur. Ejus vim primum in mulierculis ipsis explorat. Deinde cognito bestiolam ad necandum efficacissimam esse, simul exstingui generose nobiliterque volens, regio se ornatu induit. Atque hoc modo sinistrum ad latus, quo tendere cor propius sciret, adhibita bestiola regia quadam cum dignitate moritur. Aiunt enim repertam manum ipsius dextram impositam capiti, qua diadema teneret, ut tum quoque spectantibus reginam se ostenderet. Harum igitur bestiarum Galenus mentionem fecit, quo pacto perniciosae sint, ex toto corpore declarans, simulque significans non debere pharmaco id est theriacae quaedam miscere. Quo fit ut cum ad usum earum viperas sumimus, una cum cauda caput praecidamus, quibus in partibus humor ille deterior, nimirum virus ipsum, exsistit. Ideoque carnes medii corporis exsecantes pharmacum praestantius efficimus.

Quodsi etiam scire cupis unde primum sit ortum, quod theriacae viperarum carnes misceantur, hoc ipsum ex nota vulgo narratione facile cognosces. Proditum est enim memoriae quosdam jovia Romam

veterem, cum æstivo tempore spicas vellerent, siti fuisse correptos. Itaque vasculum ad quoddam vino plenum cucurrisse, quod eo se sitim exstincturos sperarent. Verum ea spe excidisse; nam vipera subito inde prosiliens homines ab instituto revocabat. Quid secundum hæc evenit? Sumunt vinum, idque cuidam homini misere affecto porrigunt, ut hoc epoto citius tantis doloribus liberaretur, nec usque adeo tristem amplius vitam ageret. Accipit oblatum ille vinum, et cum voluptate exhaurit. Mox sese morbo liberari animadvertit. Quamobrem ab illo tempore carnes viperinæ huic pharmaco misceri consueverunt, cui theriacæ nomen datum est a feris atque bestiis, quibus ad eam conficiendam utimur. Et conducit in primis ad sanandos serpentum morsus. Auctor inventi princeps fuisse fertur Andromachus quidam, ut Galenus scripsit, qui Neronis ætate vixit.

Cæterum præter hactenus indicata scire debes convolutos serpentes coire, quemadmodum erinacei coeuntes ob spinas recti stare solent. Quodsi causam libet cognoscere, quamobrem serpentes hieme terram subeant, æstate rursum ad loca superiora prodeant, perspicuum est illam hujusmodi quamdam esse. **60** Natura serpens frigidus est, siccus, nervosus, exigui sanguinis, quo fit ut necessario loca semper calida quærat. Cumque per hiemem calor ad ima tendere soleat, per æstatem sursum in superficie terræ quasi dispergatur, propterea serpens etiam regiones locaque sua pro aeris constitutione mutare consuevit. Nam et aquæ puteales per æstatem frigidæ sunt, per hiemem calidæ. Tunc enim frigore partes puteorum supremas occupante calor ad ima tendit. Quæ causa est, cur ejusmodi aquæ per hiemem caleant. Quippe natura nequaquam instituit ut frigus atque calor eodem in loco eodemque tempore simul exsistant.

Volo te hoc quoque præter exposita scire, consuesse sacras Litteras serpentes maximos appellare dracones, præsertim cum de Mosis virga loquuntur, fuisse quidem illam prius in serpentem commutatam, verum deinceps in draconem, ac secundum hæc virgas præstigiatorum Pharaonis devorasse, quæ et ipsæ in serpentes erant commutatæ. Itidem vates ille Davides de cetaceo genere loquens, «Draco, inquit, iste quem condidisti, ut in mari luderet.» Cæterum genus ejusmodi draconum, quale quoddam exsistere vulgo perhibetur, hactenus descriptum sane nusquam deprehendimus. Nec propterea fulgureus ignis deorsum fertur ut hujusmodi dracones exurat. Ipsa draconum natura sicca est et substantia quadam ignea constat. Quippe de ipsorum oculis etiam ignis emicat, et venenum quod evomunt fumosum est, corporaque contacta dissilire facit. Inde fit ut ad inflammationem dispositus sit draco, siccitatis suæ causa. Quamobrem sibi a fulmine metuit, et nonnunquam exsiliens per aerem fertur. Querit item humida

ὄρες τινὲς στάχυας ἔτιλλον. Καὶ τοῦτο ποιοῦντες; δίψει γίνονται κάτοχοι. Ταύτῃ τοι καὶ πρὸς ἄγγειον ἔτρεχον οἴνου μεστὸν, ἐλπίζοντες ἐκεῖθεν ἀπαλλαγὴν τῆς δίψης εὑρεῖν. Ἀλλ' ἐσφάλησαν τοῦ σκοποῦ· ἔχις γὰρ ἐκεῖθεν αἰφνηδὸν ἐκπηδήσασα τῆς ὁρμῆς αὐτοὺς ἀνεκαίτισε. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Λαμβάνουσι τὸν οἶνον καὶ ἀνθρώπῳ τινὶ λελωβημένῳ διδόασιν, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν θᾶττον ἑκατῆναι τῶν ὧδε καὶ μὴ τὸ ζῆν οὕτως ἔχειν ἐπώδυνον. Δέχεται τὸν οἶνον ἐκεῖνος, μεθ' ἡδονῆς ἐκροφᾷ, καὶ παραχρῆμα τῆς νόσου λύτρωσιν εὕρατο. Ἔκτοτε οὖν αἱ τῆς ἐχίδνης σάρκες ἐμβάλλονται τῷ φαρμάκῳ. Ἀλλὰ καὶ θηριακὴν τὸ τοιοῦτον διὰ τὰς τῶν θηρίων σάρκας ἐπονομάζουσι, καὶ ὅτι τοῖς ἀπὸ τῶν ὄφεων δήγμασι· καὶ μάλα τὸ τοιοῦτον ἁρμόττει. Τῆς δὲ τοιαύτης ἐπινοήσεως Ἀνδρόμαχός τις γέγονεν αἴτιος, καθά φησι Γαληνὸς, συναχμάσας τῷ Νέρωνι.

Πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις, ἐλιττομένους ἀλλήλοις γίνωσκε τοὺς ὄφεις ὀχεύεσθαι, καθὰ δὴ καὶ τοὺς ἐχίνους ὀρθίους ἑσταμένους διὰ τὴν ἄκανθαν. Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν βούλει μαθεῖν δι' ἣν οἱ ὄφεις χειμῶνος μὲν τῇ γῇ καταδύονται, θέρους δὲ τοὺς ἄνω τόπους ἐπιζητοῦσι, σαφὴς ὅτι καὶ αὕτη ἐστί. Ψυχρὸς ὁ ὄφις ἐστὶ καὶ ξηρὸς καὶ νευρώδης καὶ ὀλιγόαιμος, ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς θερμοὺς ἀεὶ τόπους ἐξ ἀνάγκης ἐπιζητεῖ· καὶ ἐπειδὴ χειμῶνος μὲν ἡ θερμότης κάτω χωρεῖν εἴωθε, θέρους δὲ ἄνωθεν ἐπιπολάζει, διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἑαυτοῦ νομὰς πρός γε τὴν τοῦ ἀέρος κατάστασιν ὑπαλλάττει ὁ ὄφις. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὰ φρεατιαῖα ὕδατα θέρους μὲν τυγχάνει ψυχρὰ, χειμῶνος δὲ θερμά. Τηνικαῦτα καὶ γὰρ τῆς ψυχρότητος ἄνωθεν ἐπιπολαζούσης εἰς τὸ βάθος ἡ θερμότης χωρεῖ· ὅθεν καὶ θερμὰ τυγχάνει κατά γε τὸν χειμῶνα τὰ ὕδατα. Τήν τε γὰρ ψυχρότητα καὶ θερμότητα κατά γε τὸν αὐτὸν τόπον καὶ χρόνον ἅμα μένειν ἡ φύσις οὐκ ἐνομοθέτησεν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰδέναι σε βούλομαι. Τοὺς μεγίστους ὄφεις δράκοντας εἴωθε καλεῖν ἡ Γραφὴ, καὶ μᾶλλον ἡνίκα περὶ τῆς ῥάβδου λέγει τοῦ Μωσέως, μεταβληθῆναι μὲν εἰς ὄφιν τὸ πρότερον, εἶθ' οὕτως εἰς δράκοντα, κἀντεῦθεν τὰς ῥάβδους τῶν ἐπαοιδῶν τοῦ Φαραὼ καταπιεῖν, καὶ αὐτὰς δῆθεν εἰς ὄφεις μεταβληθείσας. Ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ τὸ κηταῖον ὑπεμφαίνων γένος οὕτω φησί· « Δράκων οὗτος ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῇ. » Τοιοῦτον δὲ γένος ὁποῖον ἄρα φημίζουσιν οἱ πολλοὶ, μέχρι καὶ τῆμερον γεγραμμένον οὐχ εὕρομεν· οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ τὸ ἀστραπαῖον ἄνωθεν καταῤῥήγνυται πῦρ, ἐπὶ τῷ τοὺς τοιούτους δράκοντας ἐμπιπρᾷν. Τὸ μὲν οὖν δρακόντειον γένος ξηρόν τε τὴν φύσιν ἐστὶ καὶ [τὴν φύσιν] διάπυρον· πῦρ γὰρ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀποβλέπουσι. Καὶ ὃν δὲ ἐξεμοῦσιν ἰὸν, καπνώδης ἐστὶ, καὶ διαιρεῖ τὰ σώματα ψαύσας αὐτῶν. Ἔνθεν τοι καὶ εὐπρηστός ἐστιν ὁ δράκων, δι' ἣν ἔχει ξηρότητα, καὶ πρὸς κατάφλεξιν ἐπιτήδειος. Πεφόβηται οὖν διὰ ταῦτα τὸν κεραυνὸν, καὶ ἁλίσκεται ὅτε δι' ἀέρος φέρεται, τόπους τε καθυ-

γρους ἐπιζητεῖ καὶ ἐπὶ λίμνας καταφεύγει· οἶδε γὰρ ὅτι διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ ξηρότητα καὶ ἀπὸ διαστήματος τῷ κεραυνίῳ πυρὶ καταφλέγεται. Ἔνθα που τύχοι λοιπὸν ὁ δρᾶκων συρίττων καὶ διιών, ἐπειδὰν ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐλαύνεται, τότε δὴ τὰ παρακείμενα μέρη συγκαταφλέγεται. Πολλάκις γὰρ καὶ δράκοντος ἄτερ ἦχοί τινες ἐξακούονται ἄσημοι, τοῦ πυρὸς ἄνωθεν καταῤῥηγνυμένου καὶ σώμασι τοιοῖσδε ἢ τοιοῖσδε προσπίπτοντος. Ὅσοι δέ φασι τῶν ἐντετυχηκότων ταῖς τοιαύταις καύσεσιν ὅτι τεθέανται χοῖρον γρυλλίζοντα ἢ μηκάζον αἰπόλιον ἢ βοῦν μυκώμενον, ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἀκροατῶν καταψεύδονται· οὐδὲν γὰρ τεθέανται, ἀλλ' ὁ φόβος αὐτοῖς τὰς τοιάσδε μορφώσεις εἰδωλοποίησεν. Εἰ δ' ἴσως καὶ βάσκανος δαίμων τὸ σῶμα τοῦ δράκοντος ἐνδυσάμενος εἰς ἐκεῖνα τῶν μερῶν ἄγει τὸν θῆρα ὑπὸ τοῦ πυρὸς ὥσπερ διωκόμενον, οἷς δὴ βασκαίνειν ἐξ ἀρχῆς εἴωθεν, οὐδ' οὗτος ὁ λόγος ἀπόβλητος. Ἀρχαῖον γὰρ αὐτῷ ἐνδιαίτημα τὸ τοιοῦτον γένος, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ἡμᾶς ἐξορίστους δι' αὐτοῦ τοῦ παραδείσου πεποίηκεν, ὅθεν καινὸν οὐδέν, εἴγε καὶ τῆς γῆς ταύτης ἀπώσασθαι φιλονεικεῖ διὰ φθόνον ἡμᾶς.

Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Εἰ δὲ τὴν αἰτίαν ἐπιζητεῖς δι' ἣν αἴλουροι καὶ νυκτερίδες νύκτα καὶ μόνην ἀκριβῶς ὁρῶσιν, αὕτη ἐστί. Τὸ ὀπτικὸν πνεῦμα πάντως λεπτότατον ἔχουσιν. Ἐν τῇ νυκτὶ οὖν μετρίως παχυνόμενον τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν τῶν ὁρατῶν ἀντίληψιν ἐπιτήδειον γίνεται· κατὰ γὰρ τὴν ἡμέραν ὡς λεπτότατον διαφορεῖταί τε καὶ σκεδάννυται. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς λέουσιν. Ἔνθεν τοι καὶ τὰς ἡλιακὰς μαρμαρυγὰς οἱ λέοντες φεύγοντες δι' ὅλης ἡμέρας καὶ ἄκοντες κρύπτονται· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, τάχα ἂν ἀκωλύτως ἐν ἡμέρᾳ περιπατοῦντες οὐ μικρῶν ἔβλαπτον τοὺς αὐτοῖς ἐντυγχάνοντας.

Γίνωσκε καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ λέων διωκόμενος συστέλλει τὰ ἴχνη αὐτοῦ (14). Οὕτω ὁ Κύριος κατερχόμενος ἐπὶ τῆς γῆς τὸν τῆς παρουσίας καιρὸν πάντη συνέστειλε διὰ τὸν διάβολον πάλαι τὰς παρθένους ἐπιτηροῦντα. Ὁ τοῦ λέοντος σκύμνος νεκρὸς μὲν γεννᾶται, ἐμφυσώμενος δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ζωογονεῖται. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πρῶτα μὲν ἐπὶ τῷ Ἀδὰμ ἐποίησεν, ὕστερον δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ Υἱῷ αὐτοῦ δι' ἡμᾶς νεκρωθέντι ποιεῖ. Ὅθεν καὶ ὁ Ἰακὼβ ἔλεγεν· « Ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡσεὶ σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; » Εἰ δὲ καὶ λέων καὶ σκύμνος ὁ αὐτὸς λέγεται, οὐ καινόν· ἦν γὰρ καὶ βασιλεὺς ὁ Χριστὸς καὶ βασιλέως υἱός.

Ὁ λύκος φοβεῖται τὸ φυτὸν τὴν σκίλλαν. Τοῦτο εἰδυῖα ἡ ἀλώπηξ παρὰ τῷ τοιούτῳ ὑπνώττει φυτῷ, εἴ ποτε τοῦ φωλεοῦ αὐτῆς ἔξω τύχῃ διατρίβουσα, ἵνα μὴ ὑπὸ λύκων βρωθῇ. Εἰ δὲ ἡ ἀλώπηξ οὕτω

A loca et ad stagna confugit. Novit enim se propter insitam sibi siccitatem etiam ex intervallo quodam remotum ab igne fulminis exuri. Sæpenumero quidem soni exaudiuntur obscuri, tanquam draconis, cum fulgur deorsum fertur ac vel in hæc vel illa corpora irruit. Qui autem perhibent (de iis loquor quibus ejusmodi se obtulerunt inflammationes), se porcum grunnientem conspexisse, ut gregem caprarum balantem vel mugientem bovem, tam seipsos quam alios hæc audientes mendacio decipiunt. Nihil enim ejusmodi viderunt, sed imaginationes earum rerum a metu proficiscuntur. Quodsi fortasse dæmon ille præstigiator et invidus, serpentis indutus corpore, feram hanc, velut igne ipsam urgente, in animalia mansueta irruere facit, B cum inde usque ab initio invidia quadam prosequatur, non 61 hoc ita proferri putabitur, ut omnino sit rejiciendum; nam genus hoc ferarum sibi pro domicilio jam olim usurpavit, cum per id nos paradisi finibus ejecit; itaque nihil novum, si motus invidia cupit hac etiam terra nos expellere.

Ac de his quidem hactenus. Quodsi causam vis cognoscere, quamobrem feles et vespertiliones tantum noctu acutum videant, hanc illam esse scito. Sunt hæc animalia spiritu, quo cernendi vis continetur, sane pertenui prædita. Quapropter is noctu mediocriter ob solis absentiam condensatur et ad perceptionem rerum aspectabilium fit idoneus: C quippe interdiu tanquam subtilissimus dissipatur ac dispergitur. Idem et in aliis est videre, præsertim ipsis in leonibus. Quo fit ut splendorem radiorum solarium fugientes etiam inviti toto die latitent. Nam si absque hoc esset, libere utique per diem oberrantes haud exiguam hominibus occurrentibus noxam afferrent.

Hoc etiam disce, leonem vestigia sua contrahere, quoties ipsum aliqui persequuntur. Sic Dominus quoque noster in terram descendens adventus sui tempus contraxit diaboli causa, qui jamdudum virgines observabat. Catulus leoninus in lucem mortuus quidem editur, verum afflatu patris vitam accipit. Idem Deus initio fecit in Adamo, ac deinceps ipso etiam in Filio suo mortem nostri causa D perpesso. Quamobrem Jacobus dixit: « Corruens sopitus est ut leo, quasique catulus leoninus: quis excitabit eum [67]? » Nec quidquam absurdi eumdem tum leonem tum catulum leoninum appellari: nam Christus et rex et regis filius erat.

Lupus scyllam, plantæ speciem, vitat. Id cum vulpecula norit, apud hanc plantam dormiens cubat, si forte suas extra latebras degit, ne a lupis devoretur. Quodsi hoc vulpecula facit, multo magis nos

[67] Gen. XLIX, 9.

(14) Leunclavius minus apposite συστέλλειν τὰ ἴχνη de leone fugiente interpretari videtur *contrahere vestigia*, cum delere, abolere, abscondere, celare aut confundere rectius dici potuisset. Neque enim contraxit Christus adventus sui sive ἐνανθρωπήσεως tempus, sed abscondit celavitque ne diabolo notus esset. Quædam quoque ab eodem interprete minus commode reddita videbis in versione suo nitori restituta, quæ non est opus putidius ventilare.

adesse debemus iis quibus intellectilis ille lupus abigitur. Quænam illa? Preces et jejunium ; « Nam genus istud, inquit Christus, non nisi precibus et jejunio ejicitur [48]. »

ποιεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς ἐκείναις ὀφείλομεν συνεῖναι δι' ὧν ὁ νοητὸς λύκος διώκεται. Τίνα δὲ ταῦτα ; Προσευχὴ καὶ νηστεία · τὸ γένος γὰρ, φησὶ, τοῦτο οὐκ ἐκβάλλεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

Camelopardalis in Libya conspici traditur. Ejus duorum animalium mistionis causa est ejus regionis siccitas et aquæ penuria : quippe animalia diversa variarumque specierum ad aquas congreganlur, quæ in Libya raræ sunt. Ita fit ut ipsis inter se coeuntibus feræ quædam multiformes procreentur.

Ἡ δέ γε καμηλοπάρδαλις ἐν Λιβύῃ καθορᾶσθαι ἱστόρηται. Αἰτία δὲ τῆς τοιαύτης ἐπιμιξίας ἡ τῆς χώρας ἀνυδρία · περὶ γὰρ τὰ ἐκεῖσε ὕδατα ὀλιγοστὰ ὄντα ἀθροίζεται πολυειδῆ ζῷα, κἀντεῦθεν ἀλλήλοις ἐπιμιγνυμένων αὐτῶν θηρία πολύμορφα τίκτεται.

Et animadvertito, dilecte fili, ejusmodi animalia composita, cujus generis sunt etiam muli, non esse vel ad conceptionem vel procreationem idonea. Quamobrem istuc? Quod ex diversis generibus constent, ac propterea vis gignendi in eis vitiata sit, consentanea id quidem ratione. Quippe nec terra initio rerum ea produxit ut animalia cætera (nam deinceps humana sollertia quadam et artificio **62** asinorum et equorum excogitata est conjunctio), nec vocem illam divinam audiverunt qua dictum est aliis : « Augescite ac multiplicamini [49]. » Quo fit ut procreandi vis in ipsis vitiata sit.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι τὰ τοιαῦτα σύνθετα ζῷα, καθὰ δὴ καὶ οἱ ἡμίονοι, οὐκ εὔθετά εἰσι πρὸς σύλληψίν τε καὶ γέννησιν. Τίνος ; ἕνεκεν ; Ὅτι ἐξ ἀλλοτρίων συνεστηκότα ταῦτα γενῶν διεφθαρμένην τὴν πρὸς τὸ τίκτειν ἀπειλήχασι δύναμιν. Καὶ εἰκότως · οὔτε γὰρ ἡ γῆ κατ' ἀρχὰς ἐξήγαγε ταῦτα, καθὰ δὴ καὶ τὰ λοιπὰ ζῷα (καὶ γὰρ ἐξ ἐπινοίας ὕστερον ἀνθρωπίνης ἡ τῶν ὄνων τε καὶ ἵππων ἐπενοήθη σύζευξις), οὔτε τῆς θείας ἐκείνης φωνῆς ἤκουσαν τῆς οὕτω λεγούσης, « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. » Ἔνθεν τοι καὶ τὴν πρὸς τὸ τίκτειν δύναμιν διεφθαρμένην ἐσχήκασιν.

Unicorne animal est valde ferum, quod neque per venatores neque modo ullo alio capi potest. Nihilominus fera tam immanis ad feminam virginem, quæ splendidis induta sit vestibus et ornatu vario exculta, non tantum accedit, sed etiam ipsius ad genua procumbens quiescit. Idem tum in divinitate illa inaspectabili et incomprehensili tum vera solaque Virgine videre est; nisi enim templum hoc repertum esset purissimum, Deus in terris non conspectus nec cum hominibus versatus fuisset.

Ὁ μονόκερως ζῷόν ἐστι καὶ πάνυ ἄγριον, μήτε θηρατοῖς μήτε ἄλλως πως ἀγρευόμενον. Παρθένῳ δὲ γυναικὶ, καὶ ταῦτα λαμπρεσθείσῃ καὶ ποικίλως ἐστολισμένῃ, καὶ περιέρχεται τὸ δυσθήρατον ζῷον καὶ παρὰ τοῖς γόνασιν αὐτῆς ἀναπαύεται. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀοράτου καὶ ἀθηράτου θεότητος καὶ τῆς ὄντως καὶ μόνης Παρθένου ἔστιν ἰδεῖν · εἰ μὴ γὰρ ὁ καθαρώτατος οὗτος εὑρέθη ναὸς, οὐκ ἂν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.

Formica spicam conscendens olfacere consuevit, ac siquidem hordeum reperit, fugit inde seque ad tritici spicam confert. Hoc si formica facit, multo magis nos abhorrentem a veritate doctrinam cavere debemus, et ad triticum, doctrinam videlicet rectissimam, accedere. Quæ lupo sunt adversus oves inimicitiæ, possunt hinc etiam perspici. Si chorda lupina in cithara reperiatur, reliquæ de ovibus confectæ chordæ silent ac sonum nullum edunt. Idem videre est in tympanis. Quamobrem Deus rem adeo novam et insitatam initio rerum instituit? Ut inde clarius perspicerentur inimicitiæ, quas intellectilis ille lupus adversus oves Christi gerit ac exercet.

Ὁ μύρμηξ ἐπὶ τὸν στάχυν ἀνερχόμενος ὀσφραίνεται, καὶ ἐὰν χριθὴ, φεύγει ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὸν τοῦ σίτου στάχυν ἔρχεται. Εἰ δὲ ὁ μύρμηξ οὕτω ποιεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς τὴν ἑτεροδοξοῦσαν διδασκαλίαν φεύγειν ὀφείλομεν, ἐπὶ δὲ τὸν σίτου ἔρχεσθαι, τὸν ὀρθότατον δηλαδὴ λόγον. Εἰ γὰρ ἦν ὁ λύκος ἔχθραν πρὸς τὰ πρόβατα κεκτηται, κἀντεῦθεν ἔστιν ἰδεῖν · εὑρισκομένης γὰρ τῆς χορδῆς αὐτοῦ ἐν κιθάρᾳ, αἱ λοιπαὶ τῶν προβάτων χορδαὶ σιγῶσι καὶ οὐ φθέγγονται. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τυμπάνων ἔστιν ἰδεῖν. Τίνος δὲ χάριν τὸ παράδοξον τοῦτο γίνεσθαι κατ' ἀρχὰς συγκεχώρηται ; Ὡς ἐντεῦθεν ἀριδηλότερον φαίνεσθαι τὴν ἔχθραν ἣν ὁ νοητὸς λύκος πρὸς τὰ τοῦ Χριστοῦ θρέμματα κέκτηται.

Tradit Ælianus chamæleontem variis formis conspici, ut qui oculos se intuentium elidat, ad exemplum Satanæ, qui se in lucis angelum transformat. Verum Aristoteles ait maxime macrum et exilem esse chamæleontem inter animalia, quæ ova pariunt et terrestria sunt; idque propterea quod sanguinis perparum habeat. Hanc ipsam vult esse causam indolis animæ in hoc animali. Varias nimirum formas accipit formidinis causa : metus enim ex inopia caloris exsistit.

Ὁ μὲν οὖν Αἰλιανὸς λέγει τὸν χαμαιλέοντα ποικίλον φαίνεσθαι τῇ μορφῇ ἅτε τὰς τῶν ὁρώντων ὄψεις ἐκκρουόμενον, κατὰ μίμησιν τοῦ εἰς ἄγγελον φωτὸς μετασχηματιζομένου Σατάν. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης φησὶν ὅτι ἰσχνότατος ὁ χαμαιλέων τῶν ὠοτόκων καὶ πεζῶν, διότι ὀλιγαιμότατός ἐστι. Τοῦτο δὲ αἴτιον καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς ἤθους τοῦ ζώου · πολύμορφον γὰρ γίνεται διὰ τὸν φόβον · ὁ γὰρ φόβος δι' ἔνδειαν θερμότητος.

[48] Matth. xvii, 20. [49] Gen. i, 22.

Ὁ ἄρρην ὗς χαυλιόδοντας ἔχει ὡς ὀξύτερος εἰς τὸ πλήτσειν, τὸ δὲ θῆλυ οὐκ ἔχει, ἐφ' ᾧ καὶ ἀμυνόμενον δάκνει. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῶν ἐλάφων· ὁ μὲν γὰρ ἄρρην φέρει κέρατα, ἡ δὲ θήλεια οὐκέτι. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκτεμνόμενοι ὗες χαυλιόδοντας οὐκ ἔχουσι, διότι τὴν φύσιν πρὸς τὸ θηλυπρεπὲς μεταμείβουσι· καὶ γὰρ αἱ θήλειαι τούτων ἐστέρηνται.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι αἱ ἄγριαι ὗες ἁπλῇ τροφῇ χρώμεναι (15) ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτουσιν, αἱ δὲ ἥμεραι δὶς διὰ τὴν παχεῖαν δίαιταν. Αἱ πιανθεῖσαι ὗες λειποτριχοῦσι· πιαινόμεναι γὰρ σαρκοῦνται, μᾶλλον δὲ τοιαῦται αἱ πέπτουσαι, πέπτουσαι δὲ λείπονται τοῦ περιττώματος, αἱ δὲ τρίχες ἐκ τῶν περιττωμάτων.

Ἡ δὲ αἰτία δι' ἣν ὁ ὗς τε καὶ ὁ ἵππος ἀφρὸν παρὰ τῷ στόματι φέρουσιν, αὕτη. Ἡ θερμότης ὡσαύτως καὶ ἡ κίνησις λευκαίνειν εἴωθε τὰ ὑγρά (16). Καὶ ὅρα τὴν θάλασσαν· κινουμένη γὰρ ὑπ' ἀνέμων λευκαίνεται. Ὅρα τοὺς ὑποκαιομένους λέβητας. Ὅρα τὴν ἐν τῷ ἀέρι ὑγρότητα· χειμῶνος γὰρ ὑπ' ἀνέμων κινουμένη λευκαίνεται, λευκαινομένη δὲ διὰ τὴν τηνικαῦτα ψῦξιν πήγνυται, καὶ οὕτως ἡ χιὼν καταφέρεται· ἡ γὰρ χιὼν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὕδωρ ἡμιπαγές. Οὕτω μὲν οὖν καὶ παρὰ τῷ σὺϊ καὶ ἵππῳ ὑγρὰ λεπτυνόμενα εἰς πομφόλυγας διὰ θερμότητα καὶ κίνησιν εἰς ἀφρὸν μεταβάλλονται.

Εἰ δὲ καὶ τὸν λόγον ἐθέλεις μαθεῖν οὗ χάριν οἱ κύνες μόνοι λυττῶσι κατά γε τὸ θέρος, σαφῆς ἰδοὺ καὶ οὗτός σοι πρόκειται. Λυττῶσιν οἱ κύνες διὰ τὴν πρόληψιν τῆς ξηρᾶς κράσεως. Φύσει δέ εἰσι ξηροί, καὶ πλέον τοῖς καύμασι. Θερμαινόμενα οὖν καὶ καταξηραινόμενα ἐκπυροῦται τὰ ἐν αὐτοῖς ὑγρά, κἀντεῦθεν διὰ τὴν ἄγαν ξηρότητα μαίνονται, καθάπερ οἱ φρενητιῶντες. Ὅθεν καὶ τὸ σίελον αὐτοῖς ἰῶδες γίνεται καὶ ξηρότερον. Ὅτι δὲ ἐκπυροῦνται, δῆλον ἔκ τοῦ ἀσθμαίνειν πυκνῶς καὶ πυρώδη τὰ ὄμματα ἔχειν καὶ ἠνεῳγμένον τὸ στόμα πρὸς ἔμψυξιν ἀέρος. Λυττῶσι δὲ οὐ πάντες οἱ κύνες, ἀλλ' ὅσοιπερ ἐν τούτοις ξηρότεροι. Τινὲς δέ φασι καὶ τὸν Κύνα τὸ ἄστρον συμβάλλεσθαι κατά τινα ἀπόῤῥοιαν τούτοις πρὸς τὴν λύσσαν. Λυττήσαντες, καθά φησι Παῦλος ὁ Σινόπτης (17), καὶ βρῶσιν καὶ πόσιν ἀποστρέφονται, σίελον δὲ καὶ δαψιλὲς καὶ ἀφρῶδες ἀφιᾶσι, καὶ ἄφωνοι τοὐπίπαν εἰσὶν, πρὸς δὲ καὶ ἄφρονες, ὡς μηδὲ τοὺς οἰκείους γνωρίζειν. Ἐφορμῶσι δὲ κατὰ παντὸς χωρὶς ὑλακῆς καὶ ὀάκνουσι, καὶ δάκνοντες, οὐδὲν ὀχληρὸν παραχρῆμα φέρουσι, πλὴν ὅσον ὀδύνην τὴν ἐκ τοῦ τραύματος. Ὕστερον δὲ πάθος ἐμποιοῦσι τὸ καλούμενον ὑδροφόβιον· φεύγουσι γὰρ τὸ ὕδωρ οἱ λυσσόδηκτοι καὶ ὁρῶντες αὐτὸ καὶ προσφερόμενοι. Ἔνιοι δὲ αὐτῶν καὶ ὥσπερ

(15) Ἀλλὰ καὶ . . . . χρώμεναι. Ex F.
(16) Ὡσαύτως . . . . τὰ ὑγρά. Ex eodem.
(17) In V. Παῦλος ὁ Σινώπης, sicque videtur in suo legisse Leunclavius : at in Clarom. et Fontisebr. Σινόπτης. Quid si Συνόπτης, aut quid ejusmodi? Nondum enim mihi de scriptore illo plane

A Aper dentes exsertos ac prominentes habet, ideoque acrius vulnerat; eos dentes femella desiderat, et propterea quoties se tuetur mordere consuevit. Itidem in cervis marem cornua gestare videmus, quæ in femina nulla sunt. Etiam apri castrati dentes exsertos non habent, quod ipsorum natura de virili in femineam degeneraverit, quæ ab iisdem, ceu dictum est, destituitur.

Præterea scito sues silvestres, quæ alimento simplici utuntur, semel in anno parere, cum cicures ob nutrimentum pinguius largiusque bis pariant. Eædem ubi pingues factæ sunt, setas ac pilos amittunt. Quippe cum pinguescunt, et jam magis carnosæ redduntur; carnosæ rectius etiam digerunt;
B quæ digerunt commode, parum **63** excrementi habent; de excrementis autem setæ ac pili exsistunt.

Cur aper et equus spumam circa os gerant, hæc causa est. Calor et motus ex æquo res humidas efficiunt albas. Vide quid mari accidat : cum a ventis commovetur, albescit. Inspice ollas, quibus ignis subjicitur. Intuere humorem, qui est in aere : agitatus a ventis hiberno tempore colorem album accipit; postquam albuit, ob frigus, quod est in aere, congelatur. Ita nix delabitur; nam ea nihil est aliud quam aqua semicongelata. Sic igitur et in apro ac equo humores minutas in bullas redacti per calorem et motum in spumam convertuntur.

C Quodsi rationem ejus quoque rei nosse desideras, quamobrem canes soli æstivo tempore sint rabiosi, luculente id ipsum hic tibi declarabo. Rabies infestat canes propter siccæ temperaturæ incrementum. Sunt enim a natura sicci, eaque siccitas per æstus augetur. Itaque humores in eis incalescentes et paulatim exsiccati velut inflammantur. Hinc fit ut nimiæ siccitatis causa in rabiem agantur, perinde atque illi qui exivere de potestate. Quo fit ut et salivam sicciorem et venenatam habeant. Et inflammari eos vel inde patet, quod frequentius anhelant, oculos habent flammeos et os apertum propter aeris refrigerationem. Nec rabies hæc canes omnes vexat, sed eos qui siccliores sunt. Nonnulli volunt sidus illud, quod Canem dicimus, nonnihil quasi
D defluxu quodam ad horum insaniam conferre. Cæterum postquam hac rabie correpti sunt, quemadmodum Paulus Sinopensis ait, tam cibum quam potum aversantur. Simul largam spumeamque saliva emittunt, et in universum muti sunt, ac tantopere desipiunt ut ne familiares quidem agnoscant, sed in quosvis absque latratu irruant et quosvis mordeant. Hic morsus non continuo quidquam secum affert ægritudinis aut molestiæ, præter eum qui ex ipsa re sentitur dolorem. Verum deinceps

constat, qua ætate floruerit. Suspicabar alias eumdem esse cum Paulo Silentiario, cujus exstant ἡμιάμβεια de Thermis Pythiis, et quædam epigrammata in Florilegio Maximi Planudis opera concinnato; verum donec uberior lux aliunde affulserit, satius est ἐπέχειν.

morbus accedit, quem hydrophobium, ab aquæ metu, vocant. Nam qui a canibus rabiosis morsi sunt, aquam reformidant, sive illam intueantur sive propius accedant. Nonnulli etiam canum more latrant et alios aggressi mordent, quo morsu malum ipsum propagant. Cæterum quæ reliquorum symptomatum causa sit patet. Nam cum venenum omnia membra et ipsum adeo cerebrum occupavit, hujusmodi symptomata secum adfert. At ejus rei, quod aquam metuant, causam aliqui nimiam ad siccitatem referunt, quasi prorsus ab humore sint abalienati. Rufus autem perhibet speciem melancholiæ quamdam eis accidere, nimirum veneno humorem illum imitante ob quem alii alia metuunt.

64 Et quid multis hic verbis opus est? Quemadmodum enim in melancholicis usuvenire videmus ut alii quidem animalia bruta sibi videantur esse ac propterea voces eorum imitentur, alii se vasa esse testacea credant et idcirco vehementer metuant ne confringantur, alii supra se delabi Atlantem existiment ideoque mirum in modum clament, ita consimile quidpiam cernere licet etiam iis accidere quos canes rabiosi momorderunt. Quippe venenum canis, ceu noxius humor, eorum occupato cerebro facit ut aquam metuant; in quo metu canis, a quo morsi sunt, imaginatio subit; eoque pacto ringuntur et tandem cum morte vitam commutant. Perhibetur quidem aliquando philosophus quispiam, qui esset admorsus a cane rabioso, balneum ingressus, conspecto in pelvi cane, nihil exterritus dixisse : « Quid cani commune cum balneo? » Sed de his satis.

Ursus carnem gignit, quæ neque figuram neque formam habet. Verum deinceps ore lambens articulos in ea efficit. Ejusdem catuli non lactantur uberibus, sed sugendo pedes suos augescunt. Et parit ante tempus ursa, quo cum mare congrediatur. Ipso in partu periculo non caret, ideoque noctu parturiens ursæ sidus inspectando observat, eoque pacto difficultatem partus mitigat. Vorax est admodum, cumque per hiemem in lustro suo sedet ac esurit, pedem lambendo se nutrit; quod quidem ei soli peculiare est inter animalia terrestria, sicut inter marina polypo.

Cum onagri mares gignunt, exsecant eorum virilia, ne procreent. Et animal hoc siccissimum est, ideoque sitibundum. Qua de causa Davides de aquis disserens, ait : « Sument eas onagri sitis suæ restinguendæ causa [50]. »

Vulpeculam nutrimenti laborantem inopia supinam jacere tradunt, quasi si foret mortua, simulque anhelitum retinere. Quamobrem hac ipsa de causa distentam conspicatæ volucres, in eam se demittunt velutique mortuam attingunt. Tum illa subito exsiliens, quæ mortua credebatur, aves comprehendit atque devorat.

Capra silvestris velocissimum animal est et in rupibus degit. Quodsi quis hanc venatorum persequatur, in cornua desilit nec detrimenti quidquam sentit.

[50] Psal. CIII, 11.

κύνες ὑλακτοῦσι καὶ δάκνουσιν ἐπιόντες, καὶ δάκνοντες αἴτιοι τοῦ αὐτοῦ πάθους κατέστησαν. Ἡ δὲ τῶν συμπτωμάτων αἰτία τῶν μὲν ἄλλων εὔδηλος· κατειληφὼς γὰρ ἰὸς τὰ μόρια πάντα καὶ αὐτὸν τὸν ἐγκέφαλον τοιαῦτα φέρει συμπτώματα. Τοῦ δὲ φοβεῖσθαι τὸ ὕδωρ τινὲς μὲν ἔφησαν διὰ τὴν ἄμετρον γίνεσθαι ξηρότητα, οἷα παντελῶς ἠλλοτριωμένης τῆς ὑγρᾶς οὐσίας· ὁ δέ γε Ῥοῦφος μελαγχολίας αὐτοῖς εἶδος τὸ τοιοῦτον ἀπεφήνατο γίνεσθαι, τοῦ ἰοῦ τὸν χυμὸν ἐκεῖνον μιμησαμένου καθ' ὃν ἄλλα πεφόβηνται. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Ὃν γὰρ τρόπον ἐπὶ τῶν μελαγχολικῶν οἱ μὲν ἄλογα ζῶα δοκοῦσιν εἶναι κἀντεῦθεν τὰς ἐκείνων μιμοῦνται φωνάς, οἱ δὲ σκεύη δοκοῦσιν εἶναι ὀστράκινα κἀκ τούτου κατεαγῆναι καὶ πάνυ δειλαίνονται, ἕτεροι τὸν Ἄτλαντα νομίζουσιν ἐπάνω πίπτειν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο μέγα βοᾷν ἀναγκάζονται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν λυσσοδήκτων ἔστιν ἰδεῖν. Ὁ γὰρ τοῦ κυνὸς ἰός, καθάπερ τις χυμὸς μοχθηρός, τὸν ἐγκέφαλον αὐτῶν κατασχὼν φοβεῖσθαι ποιεῖ τὸ ὕδωρ αὐτούς, φοβουμένους δὲ τὸν δακόντα κύνα φαντάζεσθαι, καὶ οὕτω σπᾶσθαι καὶ τελευτᾷν. Ταύτῃ τοι καὶ σοφόν τινα λυσσόδηκτον εἰσελθεῖν ἐν βαλανείῳ λέγουσι, καὶ ἰδόντα τὸν κύνα ἐν τῇ λεκάνῃ καὶ μὴ καταπτοηθέντα εἰπεῖν. « Τί κυνὶ κοινόν ἐστι καὶ βαλανείῳ; » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἡ δέ γε ἄρκτος σάρκα τίκτει μήτε τύπον μήτε μορφὴν ἔχουσαν, τῷ δὲ στόματι λείχουσα ἄρθρα ἀποτελεῖ. Ἀλλὰ καὶ οἱ σκύμνοι αὐτῆς οὐ θηλάζουσι, μυζῶντες δὲ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐντεῦθεν αὐξάνουσι. Τίκτει δὲ πρὸ τοῦ καιροῦ, ἵνα τῷ ἄρρενι συνέρχηται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τίκτειν κινδυνεύει ἡ ἄρκτος. Ἐν δὲ νυκτὶ ὠδίνουσα προσέχει τῷ τῆς ἄρκτου ἄστρῳ, καὶ οὕτω τίκτει εὐχερῶς. Πολυφάγος μὲν ἄρκτος ἐστίν, ἐν δὲ χειμῶνι παρακαθημένη τῷ φωλεῷ καὶ πεινῶσα λείχει τὸν πόδα καὶ τρέφεται. Μόνη δὲ αὕτη ἐν γῇ πάσχει τοῦτο, καὶ ἐν θαλάσσῃ ὁ πολύπους.

Ἀλλὰ καὶ τῶν ὀνάγρων αἱ νομάδες ἐπειδὰν τέκωσιν ἄρρενα, τέμνουσι τὰ αἰδοῖα αὐτῶν, ἵνα μὴ σπερματίζωσι. Κατάξηρον δὲ ζῶον ὁ ὄναγρος, ἐφ' ᾧ καὶ διψαλέον· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ ὑδάτων διεξιὼν οὕτω φησί· « Προσδέξονται ὄναγροι εἰς δίψαν αὐτῶν. »

Λέγεται δὲ καὶ τὴν ἀλώπεκα βρωμάτων ἀποροῦσαν ὑπτίαν πίπτειν ὡσεὶ νεκρὰν καὶ φυσᾶσθαι, κἀντεῦθεν διογκουμένην αὐτὴν ὁρῶντα τὰ πετεινὰ ἐπιβαίνουσιν αὐτῆς καὶ ὡσεὶ νεκρᾶς ἅπτονται. Ἐκπηδήσασα οὖν αἴφνης ἡ νεκρὰ συλλαμβάνει καὶ κατεσθίει αὐτά.

Ἀλλὰ αἴγαγρος ταχύτατόν ἐστι ζῶον καὶ παρὰ τοῖς κρημνοῖς δρόμον, διωκόμενον δὲ ἅλλεται κατὰ κεράτων, καὶ οὐ διαθλᾶται.

Γίνωσκε δὲ ὅτι ἑκάστῳ τῶν ζώων, καθὰ δὴ καὶ ὁ Α Νεμέσιός φησι, φυσικὴν οὐ λογικὴν ἐνέθηκε σύνεσιν ὁ Θεός. Τισὶ δὲ καὶ πανουργίας ἐνέβαλεν ὑπὲρ τοῦ καὶ τὰς ἐνεστώσας ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν καὶ τὰς μελλούσας προφυλάττεσθαι. Ὅτι δὲ φυσικῶς τὰ τοιαῦτα καὶ οὐ λογικῶς ἐνεργοῦσι τὰ ζῷα, δῆλον ἐκ τοῦ κατ' εἶδος ἕκαστον ζῶον ὁμοίως ταῦτα ποιεῖν, καὶ μὴ διαλλάττειν αὐτῶν ἐν τῷ πλήθει τὰς ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ κατὰ μίαν ὁρμὴν ὅλον τὸ εἶδος κινεῖσθαι· πᾶς γὰρ λαγωὸς ὁμοίως τεχνάζεται, καὶ πᾶς λύκος ὁμοίως πανουργεῖ, καὶ πᾶς πίθηκος ὁμοίως μιμεῖται. Ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπ' ἀνθρώπων· μυρίαι γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων αἱ ὁδοί. Ἐλεύθερον γάρ τι καὶ αὐτεξούσιον τὸ λογικὸν, ὅθεν οὐχ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν ἔργον ἀνθρώποις, ὡς ἑκάστῳ εἴδει τῶν ἀλόγων ζώων. Φύσει γὰρ μόνῃ ταῦτα κινεῖται, τὰ δὲ φύσει κινούμενα ὁμοίως παρὰ πᾶσιν ἐστίν· αἱ δὲ λογικαὶ πράξεις ἄλλαι παρ' ἄλλοις, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης αἱ αὐταὶ παρὰ πᾶσι. Τὸ μέντοι πρόβατον διὰ τοῦτο λέγεται καὶ παρὰ τῇ Γραφῇ ἄκακον, ὅτι σύνεσιν ἰδίαν οὐκ ἔχει ὥστε νομὰς εὑρίσκειν καὶ ποτὸν, ἂν μή τις ὁ ποιμαίνων αὐτά. Πολλὰ δὲ τῶν ζώων καὶ συνέσεως ἀνθρωπίνης ἐγγύς ἐστι. Καὶ ὅρα τὸν χερσαῖον ἐχῖνον δύο κατασκευάζοντα ἐπὶ τοῦ φωλεοῦ ἀναπνοάς, πρός τε τὸν νότον ἀντιφραττούσας καὶ τὸν βορρᾶν, εἰ καὶ φυσικῷ λόγῳ πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν ἀλόγων γένη κεκίνηται. Οὐδὲ γὰρ αὐτεξούσια τὰ ζῷα, καθὰ δὴ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶν, ὅτι μηδὲ λογικά. Λογικῇ γὰρ πάσῃ φύσει καὶ τὸ αὐτεξούσιον πάντως ἐμπέφυκε θέλημα· εἰς τί γὰρ ἕξει τὸ λογικὸν, μὴ αὐτεξουσίως λογιζομένη; Τὴν μὲν γὰρ φυσικὴν ὄρεξιν καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ὁ Δημιουργὸς ἐνέσπειρε, πρὸς σύστασιν τῆς οἰκείας φύσεως ἄγουσαν ἠναγκασμένως αὐτά. Λόγου γὰρ ἀμοιροῦντα οὐ δύνανται ἄγειν, ἀλλ' ἄγονται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὀρέξεως, ὅτε ἅμα ἡ ὄρεξις γένηται, εὐθέως καὶ ἡ πρὸς τὴν πρᾶξιν ὁρμή. Οὐ γὰρ λόγῳ ἢ βουλῇ ἢ σκέψει ἢ κρίσει κέχρηνται. Ὅθεν οὔτε ὡς ἀρετὴν μετιόντα ἐπαινοῦνται καὶ μακαρίζονται, οὔτε ὡς κακίαν πράττοντα κολάζονται. Ἡ δὲ λογικὴ φύσις ἔχει μὲν τὴν φυσικὴν ὄρεξιν κινουμένην, ὑπὸ δὲ τοῦ λόγου ἀγομένην τε καὶ ῥυθμιζομένην. Τοῦ γὰρ λόγου τὸ προτέρημα ἡ αὐτεξούσιός ἐστι θέλησις, ἣν δὴ φυσικὴν ἐν τῷ λογικῷ φαμὲν κίνησιν. Διὸ καὶ ὡς ἀρετὴν μετιοῦσα ἐπαινεῖται καὶ μακαρίζεται, καὶ ὡς κακίαν μετιοῦσα κολάζεται.

Scias autem singulis animalibus, quemadmodum et Nemesius scripsit, indidisse Deum prudentiam quamdam naturalem, non discendo parabilem. Nonnullis versutias etiam dedit, quibus et præsentes insidias declinare et præcavere futuras possint. Quarum rerum effectiones in brutis a natura, non ratione proficisci, vel inde patet, quod specierum quarumvis animalia consimiliter hæc faciant, nec in tanta eorum **65** multitudine operationum sit diversitas. Eodem modo nimirum et instituto species universa movetur. Solertia lepores omnes consimili utuntur, itemque lupi consimili vafritie, consimili denique modo quilibet simius imitari solet; id quod in hominibus locum non habet. Sunt enim humanarum actionum rationes atque viæ propemodum infinitæ. Quippe rationis particeps natura libera suique juris et sponte est. Quo fit ut homines universi eodem opere non occupentur nec idem agant, quemadmodum in singulis brutorum speciebus usuvenire videmus. Nimirum hæc a sola natura moventur: quæ autem a natura moventur, consimilia sunt apud omnes. E diverso quæ a ratione proficiscuntur actiones, aliæ sunt apud alios, neque necessario apud omnes eædem. Ovis idcirco sacris etiam in Litteris pecus simplex minimeque subdolum dicitur, quod prudentiam quamdam peculiarem non habeat, cujus adminiculo reperire pastum potumque possit, si nullum habeat qui eam sagiret. Rursus alia quædam animalia non pauca prope etiam humana absunt a prudentia. Quo in genere mihi terrestrem echinum, quem erinaceum dicimus, fenestras hauriendi aeris causa suis in latebris geminas molientem aspice, quarum altera boreæ, austri altera flatus obstruat, tametsi ad ejusmodi machinationes, ut cætera quoque animalia bruta, solo naturæ ductu feratur. Nec enim bruta suo quodam arbitratu agunt, sicut et Joannes Damascenus tradit, cum a ratione destituantur, cujus participes naturæ voluntatem habent liberam naturaliter. Nam cur, obsecro, vi rationis præditæ forent, si pro voluntatis arbitrio ratione non uterentur? Quippe naturalem appetitum Opifex rerum etiam brutis animalibus indidit, qui ad naturæ suæ conservationem ea necessario ducat. Quæ enim expertia sunt rationis ducere non possunt, sed ab naturali appetitione ducuntur. Quo fit ut cum appetitus exsistit, mox et impetus ad agendum cum eo conjunctus sit. Nec enim vel ratione vel consilio vel consideratione vel judicio utuntur. Qua ipsa de causa nec ut virtutem colentia laudantur et felicia prædicantur, nec ut obnoxia vitiis puniuntur. At natura particeps rationis, habet illa quidem appetitum naturalem, quo impellitur, sed qui a ratione ducitur apteque dirigitur. Nihil enim ratio præstantius habet quam quod voluntate libera sit prædita, quam in natura rationis participe motionem naturalem dicimus. Idcirco virtutem colens laudatur ac pro beata ducitur, et consimiliter obnoxia vitiis punitur.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς, τίνος ἕνεκεν αὐτά τε τὰ ζῷα καὶ ὁ ἄνθρωπος πόδας ἀρτίους ἔχουσι, γίνωσκε ὅτι διὰ τὸ μὴ ἀτάκτως ἄλλεσθαι. Οὕτω καὶ γὰρ διὰ μὲν τοῦ ἑνὸς ἱστάμενος ὁ ἄνθρωπος, ὥσπερ πάλιν

66 Quodsi etiam scire cupis quamobrem tam animalia quam homo pari numero pedes habeant, id propterea factum cognoscito, ne inordinate confuseque exsilirent. Nam hoc modo fit, ut cum

homo uni, animalia reliqua duobus pedibus insistunt, interim per alios paulatim progressio fiat. In nonnullis animalibus, dilecte fili, consuetudo fit reapse natura.

Nam animalia mihi, quæso, Libyca intuere, quæ per æstatem, cum maxime sitiunt, a potu abstinent, per hiemem, cum sitiunt minus, bibunt. In eam ob causam omnino accidit, quod Libya per æstatem aquæ laboret inopia. Quapropter hiberno tempore aquam hauriunt, cum ejus copiam habent. Cumque sic iis in locis assueverint, etiam ad alias regiones delata morem suum retinent. Ac de his quidem hactenus.

Cæterum post animalium terrestrium creationem Deus hominem fingit ac in paradiso collocat. Quo jam in loco velim animum mihi, dilecte fili, advertas. Quamvis enim volunt aliqui Deum post septimum diem paradisum condidisse, profitentes se Mosaicæ historiæ vestigiis inhærere, manifesto tamen errant, ut qui transitorie, non adhibita pervestigatione conveniente Litteras sacras perlegant. Ac vide mihi quid spectator ille Dei Moses dicat : « Absolvit Deus, inquit, die sexto cuncta quæ fecerat; ac die septimo ab omnibus operibus, quæ efficere cœperat, quievit [61]. » Itaque si post diem septimum nihil omnino, quod antea non exstitisset, in ortum produxit, qui post diem septimum paradisum condidit? Videntur quidem Litteræ sacræ hoc modo loqui, ac si post diem septimum paradisus conditus fuerit : verum alius scopus est earum, de pluribus quidem sententia. Joannes Chrysostomus audiendus est tibi, qui in oratione de sex dierum operibus XII dicit Mosem eorum quæ antea commemorasset, summam brevibus deinde complectentem, simplicioribus occasionem præbuisse ut hujusmodi opinionem arriperent atque proferrent. Nam cæteroqui, si post diem septimum, ut ipsi volunt, paradisus est conditus, omnino dicamus necesse est etiam Adami de pulvere formationem, itemque structuram Evæ de Adami costa, post eumdem septimum diem primum factam. Quamobrem istuc? Quia Moses hanc quemque posterius, id est post diem septimum, narrat. Proinde reliquum est paradisum ante Adamum esse conditum. Et audi obsecro, quid Joannes Damascenus in capite quod De paradiso inscripsit dicat. « Quia Deus, inquit, hominem ex 67 natura partim inaspectabili partim aspectabili creaturam ad imaginem similitudinemque suam erat, quasi quemdam regem atque principem totius terræ ac eorum quæ terra continentur, paradisum ei veluti regiam quamdam præstruit, ut in eo beatam ac felicissimam vitam ageret. » Itaque licet animadvertere, quod cum ante formationem Adami paradisum exstruxerit, manifesto sequatur eum die sexto consitum a Deo fuisse, præsertim cum multo magis a septimo die, quemadmodum idem orator aureus tradit, creare desierit.

[61] Gen. II. 2.

τὰ ζῶα διὰ δύο ποδῶν, ἑρπετὰ διὰ τῶν ἑτέρων ποιοῦνται τὴν βάδισιν.

Οὕτως, ἀγαπητὲ, τὸ ἔθος φύσις ἐπί τισι γίνεται. Ὅρα γὰρ ὅτι τὰ Λιβυκὰ θηρία τοῦ μὲν θέρους οὐ πίνει, ὅτε μάλιστα δίψα γίνεται, χειμῶνος δὲ πίνουσιν, ὅταν ἧττον διψῶσι. Τοῦτο δὲ γίνεται πάντως διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι ὕδατα θέρους ἐν τῇ Λιβύῃ. Τοῦ δὲ χειμῶνος διὰ τὸ γίνεσθαι πίνει. Ὃ γοῦν ἐκεῖσε εἰθίσται, τοῦτο καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τὰ ζῶα ταῦτα παραγενόμενα σώζει τὸ ἔθος. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ ταῦτα, ἦγουν μετὰ τὴν τῶν χερσαίων παραγωγὴν, πλάττει τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, καὶ τίθησιν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἀλλὰ κἀνταῦθα πρόσσχες, ἀγαπητέ. Εἰ γὰρ καὶ λέγουσί τινες ὅτι μετὰ τὴν ἑβδόμην ἔκτισε τὸν παράδεισον ὁ Θεὸς, τῇ Μωσαϊκῇ δῆθεν ἱστορίᾳ ἑπόμενοι, ἀλλὰ πεπλάνηνται προφανῶς ἅτε δὴ παροδευτικῶς ἐπερχόμενοι καὶ οὐκ ἐρευνητικῶς τὴν Γραφήν. Καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ θεόπτης Μωσῆς. « Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ· ἐν δὲ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ποιεῖν. » Οὐκοῦν εἰ μετὰ τὴν ἑβδόμην οὐδὲν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, πῶς λοιπὸν ἔκτισε μετὰ τὴν ἑβδόμην τὸν παράδεισον; Ἔοικε μὲν ἡ Γραφὴ λέγειν ὅτι μετὰ τὴν ἑβδόμην ἔκτισται ὁ παράδεισος· ἀλλ' οὐκ ἔχει καὶ τὰ τοῦ σκοποῦ, καθὼς ὑποπτεύουσι πολλοί. Καὶ πείθου τῷ χρυσορρήμονι Ἰωάννῃ ἐν τῇ εἰς τὴν Ἑξαήμερον δωδεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ λέγοντι, « ὅτι τῶν κατὰ συντομίαν ἱστορηθέντων ἔμπροσθεν ἀνακεφαλαίωσιν ποιεῖ ὁ Μωσῆς ὕστερον, τοιαῦτα καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἁπλουστέρους ἐποίησεν. » Ἄλλως τε εἰ μετὰ τὴν ἑβδόμην, ὥς φασιν, ἔκτισται ὁ παράδεισος, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χοὸς πλάσιν τοῦ Ἀδὰμ, ὥσπερ δὴ καὶ τὴν ἀπὸ πλευρᾶς τῆς Εὔας οἰκοδομὴν, μετὰ τὴν ἑβδόμην εἰπεῖν γεγενῆσθαι. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι καὶ ταύτην ὕστερον ὁ Μωσῆς, ἤγουν μετὰ τὴν ἑβδόμην, διηγούμενος εὕρηται. Πρὸ τοῦ Ἀδὰμ λοιπὸν ὁ παράδεισος. Καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐν τῷ περὶ παραδείσου κεφαλαίῳ αὐτοῦ. « Ἐπεὶ δὲ ἔμελλεν ὁ Θεὸς ἐξ ὁρατοῦ τε καὶ ὁρατῆς φύσεως πλαστουργεῖν τὸν ἄνθρωπον κατ' οἰκείαν εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν, ὥσπερ τινὰ βασιλέα ἄρχοντα πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, προκαθίστησιν αὐτῷ οἷόν τι βασίλειον τὸν παράδεισον, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν μακαρίαν καὶ πανολβίαν ἔχειν ζωήν. » Πρόσεχε οὖν· ἐπειδὴ γὰρ, ὡς εἴρηται, πρὸ τοῦ πλασθῆναι τὸν Ἀδὰμ καθίστησιν αὐτῷ τὸν παράδεισον, εὔδηλον πάντως ὅτι ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ καὶ τοῦτον ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς, εἴγε καὶ μᾶλλον ἕστη μετὰ τὴν ἑβδόμην τοῦ δημιουργεῖν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί.

Φυτεύει τοίνυν ἔν τε τῇ ἕκτῃ πρὸ τοῦ Ἀδὰμ τὸν A
θεῖον παράδεισον κατὰ ἀνατολάς ἐν Ἐδέμ. Ἐξ
ἁπάσης γὰρ τῆς γῆς, ὥσπερ φησὶ Θεοδώρητος ὁ
μέγας τε Βασίλειος καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης,
τόπον τινὰ κατὰ ἀνατολὰς ἐκλεξάμενος, ὀνομαζό-
μενον μὲν Ἐδὲμ, ἐν περιώπτῳ δὲ κείμενον καὶ πά-
σης τῆς γῆς ὑψηλότερον, φυτεύει ἐν αὐτῷ τὸν πα-
ράδεισον, ὡς ἐντεῦθεν τρυφερὸν οἷον αὐτὸν εἶναι καὶ
θαλερὸν εἰσαεὶ, καθά φησι Σεβηριανός· τρυφὴ γὰρ
ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται. Ἐν ᾧ δὴ τιμῆσαι βουληθεὶς
γεγονότα τὸν ἄνθρωπον ἔταξεν οἰκεῖν ὁ Θεός· « καὶ
ἔθετο » γάρ, φησιν, « αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ. »
Ἀλλ' ἐντεῦθεν, ἀγαπητὲ, καὶ τοῦτο μανθάνομεν, ὅτι
ἐξ ἑτέρας μὲν ἔπλασε γῆς τὸν Ἀδὰμ, μετὰ δὲ ταῦ-
τα ἐν τῷ παραδείσῳ ἔθετο. Καὶ ἄκουε τί φησιν ἡ B
Γραφὴ· « Καὶ ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἐκ τοῦ
παραδείσου τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν ἐξ ἧς
ἐλήφθη. Διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἔξω τοῦ παρα-
δείσου πλάττει τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, εἶθ' οὕτως
εἰσάγει αὐτὸν ἐν αὐτῷ; Ὥστε μαθεῖν ἐντεῦθεν αὐτὸν,
ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶν, ὅσης ἠξίωτο
παρὰ Θεοῦ τῆς τιμῆς, καὶ ὅση παρ' αὐτοῦ ἡ ἀπό-
λαυσις αὐτῷ ἐχαρίζετο. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ οἱ ἐξ
ἐλαχίστης τάξεως ἐπὶ τὴν ἄνω τε καὶ πρώτην ἀνα-
βιβαζόμενοι οἴδασιν ἐξ ἀνάγκης τίνες πρότερον
ἦσαν καὶ ὅπου κατήντησαν ὕστερον, ἃ δὴ καὶ οὐ
μικρᾶς ἀγαλλιάσεως γίνεται πρόξενον.

Πλάττει μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, ταῖς ἰδίαις χερσὶ
τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός. « Καὶ ἔλαβε, » γὰρ, φησὶ, « χοῦν C
ἀπὸ τῆς γῆς ὁ Θεὸς, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ
ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς·
καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. » Εὐλό-
γως οὖν τὰ μὲν χερσαῖα πάντα θνητὰ τυγχάνει·
ἐξῆλθε γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τῆς γῆς σὺν αὐτῇ τῇ ψυχῇ·
« Ἐξαγαγέτω, » γάρ φησιν, « ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν. »
Ὁ δὲ ἄνθρωπος μόνος ἀθανασίας μετέσχηκεν, ὅτι
διὰ τοῦ θείου ἐμφυσήματος καὶ οὐκ ἀπὸ γῆς ἔλαβε
τὴν ψυχήν· « Ἐνεφύσησε, » γάρ φησιν, « εἰς τὸ
πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, » αὐτὴν τὴν νοερὰν
δηλονότι ψυχήν. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ γῆς αὕτη. Καὶ πεί-
θου τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου
πλάσεως οὕτως κατὰ ῥῆμα διεξιόντι. « Καὶ παρὰ μὲν
τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ἤδη προϋποστάσης, παρ'
ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθεὶς, ὃ δὴ νοερὰν ψυχὴν Θεοῦ D
οἶδεν ὁ λόγος, παράγει τὸν ἄνθρωπον. » Πρόσεχε
οὖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ νοερὰ ψυχὴ δι' ἐμφυσήματος τῷ
ἀνθρώπῳ ἐντέθειται παρὰ Θεοῦ, διὰ τοῦτο καὶ
ἀθάνατός ἐστιν. Ἡ δὲ τῶν ἀλόγων ζώων ψυχὴ ἀπὸ
γῆς ἐξελθοῦσα κατὰ τὴν θείαν φωνὴν γεώδης ἐστὶ,
διὰ τοῦτο καὶ θνητή. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕ-
τως.

Ἀναγκαῖον δὲ εἰδέναι σε, ἀγαπητὲ, καὶ τί φησιν
ἐπὶ τούτοις ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. « Καὶ τὰ μὲν
τετράποδα ποιῶν ὁ Θεὸς ὁμοῦ μετὰ τῶν σωμάτων

Conserit ergo Deus tempore formationem Adami
precedente divinum illum paradisum in Edem,
versus orientem solem. Nam de universa terra,
quemadmodum et Theodoritus et Basilius ille
magnus et Joannes Damascenus aiunt, selecto
quodam versus orientem loco, qui Edem appella-
batur et conspicuus erat universaque reliqua terra
sublimior, in eo ipso paradisum conserit, uti ni-
mirum delicatus esset ac perpetuo floridus, quem-
admodum Severianus scripsit : nam vocabulum
Edem si velis interpretari, delicias significat. Hic
hominem conditum Deus habitare voluit. Etenim
in paradiso, quemadmodum perscriptum sacris est
in Litteris, eum collocavit. Hinc autem, dilecte
fili, hoc etiam discimus, Deum ex alia terra con-
ditum Adamum in paradisum collocasse. Qua de
re quid sacris exstet in Litteris, audi : « Abegit,
inquiunt, Deus Adamum ex paradiso delicia-
rum, ut terram, unde sumptus erat, coleret. » Quamobrem vero extra paradisum format hominem, eumque deinceps in illum introducit? Ut hinc disceret, de Chrysostomi sententia, quanto ipsum honore Deus dignatus esset, quantæ voluptatis fruitionem concessisset. Nam qui de ordine, locoque infimo ad superiorem principemque transferuntur, norunt necessario qui prius fuerint et quo deinceps pervenerint. Quæ res non exiguam nobis lætitiam parere consuevit.

Fingit ergo Deus hominem propriis manibus, ut
sacræ Litteræ loquuntur : « Sumpto de terra pul-
vere Deus hominem formavit, et in ejus faciem
spiritum vitalem inspiravit, ex quo animans effe-
ctus est [53]. » Ideoque non abs re animalia cuncta
terrestria morti sunt obnoxia. Quippe de terra
orta sunt ipsa cum anima, quemadmodum sacris
in Litteris est dixisse Deum : « Edat terra vitalem
animam. » Solus autem homo factus est immorta-
litatis ex eo particeps, quod animam per afflatum et
inspirationem divinam, non e terra accepit. Nam
in faciem ejus spiritum vitalem inspiravit, nimirum
ipsam animam intelligendi facultate preditam.
68 Nec enim dici potest hanc de terra exstitisse.
Persuadebit hoc tibi facile Gregorius ille theologus,
qui de hominis formatione sic ad verbum disserit :
« Cum de materie crassa, quæ jam exsistebat, cor-
pus sumpsisset, eique spiritum ex semetipso indi-
disset, cujus appellatione nobis anima intelligentiæ
vi predita et imago Dei venit, hominem in ortum
produxit. » Idcirco velim animadvertas, quod cum
anima intelligentiæ vi ornata per inspirationem
homini a Deo fuerit insita, illa ipsa etiam de causa
immortalis sit. At brutorum anima jussu divino
exorta de humo terrestris est ideoque morti ob-
noxia. Et de his quidem hoc modo dictum esto.

Scire autem debes quid hac in parte Chrysosto-
mus quoque tradat. » Cum bestias, ait, quadrupedes
conderet Deus, una cum ipsis corporibus animas

[53] Gen. II, 7.

etiam proferebat : hominem vero formans, primum corpus ut instrumentum fabricat, deinde illi animam conditam indit. Nec enim creatura perficit animam, ne Dei se adjutricem gloriari possit. » Igitur animum adverte. Inspiravit, inquit, hoc est, corpus illud e pulvere factum hoc amplius asseentum est, ut vim quamdam vitalem haberet, quæ vis huic animali facta est in animam vivam, hoc est efficaciter agentem ac per membrorum motum artem suam demonstrantem. Atque hæc verba proferuntur a Deo nostrum ad captum se demittente, sicut et illa : « Faciamus hominem. » Non enim ulla vel deliberatione vel consideratione Deus indiget : sed hac illorum verborum forma nobis indicare vult immensum honorem, quo dignatur illum quem formabat. Itaque creat hominem, respectu imaginis mortuæ, quemadmodum Chrysostomus loquitur ; corpus enim jacebat quasi mortuum, egens motore. Deinde ait : « Spiritum vitalem in faciem ejus inspiravit. » Hæc a divino viro perquam recte ordineque dicuntur, refutante quosdam qui eum Origenicas opiniones sectari dicerent. Nam verbis indicatis quasi radicitus peculiarem illam animarum exsistentiam evertere videtur, quam delirus Origenes tradebat.

Cæterum in hisce verbis : « Spiritum vitalem in faciem ejus inspiravit, » quidam audita inspirationis voce, nec vocabulorum expensa crassitie, quodque aliis alia Litteræ sacræ significare consueverint, animam esse divinæ participem essentiæ putarunt. Sed plurimum a scopo aberrant. Nam id si largiamur, Deus ignea semetipsum gehenna punire deprehendetur, cum de sententia sacrarum Litterarum animam una cum corpore perpetuis istic suppliciis multandam tradat. Sic enim ait : « Ne formidaveritis eos qui corpus interficiunt, cum animam **69** vestram interficere nequeant : sed cum potius formidate, qui et animam et corpus in gehenna perdere potest [53]. » Itaque spiraculum illud in animam non commutatum creavit animam, sicut et manus litteras scribit, cum nihilominus manus maneat manus, et litteræ sint litteræ.

Ac prudenter hic mihi, quæ dicantur, respice. Positum est enim hoc in loco verbum inspirandi, ut cum Patre ac Filio Spiritus etiam sanctus hominis opifex esse demonstraretur. Sic enim perscriptum est : « Dixit Deus, faciamus hominem ; sumptoque de terra pulvere Deus hominem formavit. » Quis est ille qui dixit ? Pater. Et quis pulverem sumpsit ? Filius. Itaque ne Spiritus sanctus ab hominis creatione removeretur et excluderetur, verbo inspirandi præclare usus est, per illud ipsum, uti diximus, Spiritum sanctum commonstrans atque denotans, quodque gratiæ Spiritus sancti particeps homo tum conderetur, quemadmodum Cyrillus loquitur, tametsi deinceps mandati divini transgres-

[53] Matth. x, 28.

καὶ τὰς ψυχὰς παρήγαγε, τὸν δὲ ἄνθρωπον πλάττων πρῶτον κατασκευάζει τὸ σῶμα ὡς ὄργανον, καὶ τότε τὴν ψυχὴν δημιουργήσας ἔθηκεν· οὐ γὰρ θέλει τὴν ψυχὴν παρεῖναι τῇ δημιουργίᾳ, ἵνα μὴ καυχήσηται ὡς συνεργὸς τοῦ Θεοῦ. » Πρόσεχε οὖν. Ἐνεφύσησε γάρ φησι· τουτέστι τὸ σῶμα τοῦτο τὸ ἀπὸ τοῦ χοὸς ἠβουλήθη καὶ προσέταξε ζωτικὴν ἔχειν δύναμιν, ἥτις ἐγένετο τὸ ζῶον εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἤγουν ἐνεργοῦσαν καὶ τὴν αὐτὴν τέχνην δεικνύουσαν διὰ τῆς τῶν μελῶν κινήσεως. Οὐκοῦν, ἀγαπητὲ, συγκαταβάσεως ταῦτα τὰ ῥήματα, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ « ποιήσωμεν ἄνθρωπον. » Μὴ γὰρ βουληθεὶς ὁ Θεὸς δεῖται καὶ σκέψεως, ἀλλὰ τῷ προσχήματι τοῦ ῥήματος ἐνδείξασθαι βούλεται ἡμῖν τὴν ὑπερβάλλουσαν τιμὴν, ἧς ἀξιοῦται παρ' αὐτοῦ ὁ πλαστουργούμενος. Ποιεῖ τοίνυν τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν νεκρὰν εἰκόνα, ὡς ὁ χρυσορρήμων φησίν. Ἔκειτο γὰρ τὸ σῶμα τηνικαῦτα νεκρὸν, τοῦ κινοῦντος αὐτὸ δεόμενον. Ἔπειτά φησι, « Καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ θειότατος Ἰωάννης ἔλεγε καὶ λίαν εὐμεθόδως, ἐντρέπων τοὺς λέγοντας αὐτὸν ὅτι τὰ Ὠριγένους φρονεῖ. Ἀπὸ γὰρ τῶν διαληφθέντων ῥημάτων ἀνασπᾷν ἔοικε πρόῤῥιζον τὴν προὔπαρξιν τῶν ψυχῶν, ἣν ὁ ματαιόφρων Ὠριγένης ἐδόξαζε.

Καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. Ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ ἐνεφύσησέ τινες ἀκούσαντες, καὶ μὴ λογισάμενοι τὴν τῶν λέξεων παχύτητα καὶ ὅτι δι' ἑτέρων ἕτερα παρίστησιν ἡ Γραφὴ, ἐνόμισαν τὴν ψυχὴν οὐσίας μετέχειν τῆς αὐτῆς τῷ Θεῷ. Ἀλλ' ἐσφάλησαν τοῦ σκοποῦ. Εἰ γὰρ τοῦτο δώσωμεν, εὑρεθείη ἂν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τῇ γεέννῃ κολάζων τοῦ πυρὸς, εἴ γε κατὰ τὸ ἱερὸν Γράμμα σὺν τῷ σώματι τὴν ψυχὴν ἐκεῖσε παραδίδωσιν αἰωνίως κολάζεσθαι· « Μὴ φοβηθῆτε » γὰρ, φησὶν, « ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν ὑμῶν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, ἀλλὰ φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἐν γεέννῃ ἀπολέσαι. » Τὸ μὲν οὖν ἐμφύσημα μὴ μεταβληθὲν εἰς ψυχὴν ἐδημιούργησε ψυχὴν, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ χεὶρ γράφει μὲν γράμμα, οὐ μεταβάλλεται δὲ ὅμως εἰς γράμματα, ἀλλ' ἡ μὲν χεὶρ μένει χεὶρ, τὰ δὲ γράμματα γράμματα.

Ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς. Τὸ γὰρ ἐνεφύσησεν ἐνταῦθα εἶπεν, ἵνα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ δημιουργὸν ἀποδείξῃ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Φησὶ γὰρ, « Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς ποιήσωμεν ἄνθρωπον. » Καὶ λαβὼν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. Τίς ὁ εἰπών ; Ὁ Πατήρ. Καὶ τίς ὁ λαβών ; Ὁ Υἱός. Ἵνα γοῦν μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀλλότριον φαίνηται τῆς τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας, τὴν ἐνεφύσησε λέξιν καὶ πάνυ θαυμασίως παρεῖληφε, δι' αὐτῆς ὑπεμφαίνων, ὡς εἴρηται, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὅτι τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος, ὡς ὁ θειότατος φησὶ Κύριλλος, μέτοχος ὁ ἄνθρωπος τηνικαῦτα παρήγετο, κἂν ἡ παράβασις ὕστερον τὴν τοιαύτην ἠμαύρωσε δωρεὰν

καὶ συνέχεεν. Ταύτῃ τοι καὶ ἀναστὰς ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν ἐνεφύσησε τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Οὐδὲ γὰρ ἠνέσχετο καὶ αὖθις ἡμᾶς ἀποδεῖξαι τοῦ παναγίου μετέχοντας Πνεύματος. Ὃ δὴ καὶ τήμερον ἐμφυσᾷ τῷ βαπτιζομένῳ ὁ ἱερεύς, ζωογονῶν ὥσπερ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν νενεκρωμένην ἤδη τῷ τοῦ Ἀδὰμ παραπτώματι.

Ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου καὶ αὖθις ἐπανιτέον. Ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. Ἡ μὲν οὖν ἡμετέρα καὶ ἀληθεστέρα δόξα περὶ τῆς εἰς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἑνώσεως ἁπλῆ τίς ἐστι καὶ σαφής. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα ἐκ χοὸς, ἡ δὲ ψυχὴ ἀμέσως ἐκ Θεοῦ παράγεται. Κἀν τεῦθεν καὶ ἀλλήλων συναπτομένων ζῷον ἓν σύνθετον γίνεται, καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις, ἡ ἀμφύπαρκτος τῶν ἑτερουσιῶν κατ' αὐτὸν συνδρομή. Ὃ δὴ καὶ θαυμάζων ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἔλεγε, « Πῶς ἐν μήτρᾳ ὁ ἄνθρωπος διαπλάττεται; καὶ πῶς ἀθρόον ἡ θεοείκελος ψυχὴ τῷ σώματι συμπαρυφίσταται; » Οἱ δέ γε σοφίᾳ τῇ ἔξωθεν ἐγκαυχώμενοι, ἐπειδὴ τὸν τοῦ ἀνθρώπου πλάστην ἠγνόησαν, καὶ περὶ τὴν πλάσιν αὐτὴν ἐξ ἀνάγκης ἐσφάλησαν. Ἀπὸ γῆς μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, ὁ χοῦς, ἐκ Θεοῦ δὲ ἡ ψυχή. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ φησιν ἡ Γραφή, « Καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. » Πρόσεχε οὖν. Εὔδηλον γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι μία τίς ἐστιν ἡ ψυχὴ δυνάμεις ἔχουσα διαφόρους. Ὅθεν καὶ διὰ παντὸς μὲν ἡ δίκη τοῦ σώματος, ἑκάστου δὲ μορίου καταλλήλως ἐφάπτεται. Αὐτίκα γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν αὐτῆς ἐν τῇ καρδίᾳ λέγουσι ποιεῖσθαι τὴν οἴκησιν, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν ὁμοίως ἐν τῷ ἥπατι. Ἡ δὲ λογικὴ αὐτῆς δύναμις αὐτοῦ καθαπτομένη τοῦ ἐγκεφάλου δι' αὐτοῦ τοῖς πᾶσιν ἐπιλάμπει καὶ δείκνυται. Καί τινες μὲν, ὧν εἷς ἐστι καὶ Ἀπολλινάριος ὁ τῆς Λαοδικείας ἐπίσκοπος, δύο δοξάζουσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ψυχάς. Καθ' ἑαυτὴν γὰρ εἶναι λέγουσι τὴν ἀλογίαν, αὐτὸ δηλαδὴ τὸ ἀλογώτερον μέρος τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ὡς ἄλογον ψυχὴν οὖσαν καὶ οὐ μέρος τῆς λογικῆς, πρῶτον μὲν ὅτι καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῴοις εὑρίσκεται, ἐξ οὗ δῆλον ὅτι τελεία τίς ἐστι καὶ οὐ μέρος ἄλλης, εἶθ' ὅτι τῶν ἀτοπωτάτων ἐστὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς μέρος εἶναι τὸ ἄλογον. Ἀλλ' οὗτοι μὲν οὕτω δύο δοξάζουσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὰς, ἐλέγχονται δὲ τῇ λεγούσῃ θείᾳ Γραφῇ· « Καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν· » οὐδὲ γὰρ εἶπεν εἰς ψυχὰς, ἀλλ' εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Ἀλλὰ καὶ Πλωτῖνος ὁ σοφὸς, ᾧ δὴ καὶ Ἀπολλινάριος ὁ Λαοδικεὺς ἠκολούθησεν, ἐκ τριῶν λέγει συνεστηκέναι τὸν ἄνθρωπον, ἔκ τε νοὸς καὶ ψυχῆς καὶ σώματος. Ἀλλὰ κἀνταῦθα πεπλάνηται· ὁ γὰρ νοῦς, καθά φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, ταυτοφυής ἐστι τῇ ψυχῇ, καὶ καθάπερ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ. Τὸ γὰρ καθαριώτερον καὶ κυριώτερον μέρος αὐτῆς νοῦς ἐπονομάζεται· καθὸ δὴ καὶ νοερὰ λέγεται ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, τῇ μεθέξει πάντως αὐτοῦ τοῦ νοός.

A sio donum hoc obscuravit atque confudit. Hanc ob causam Dominus cum ex mortuis resurrexisset, rursum discipulos afflavit, et dixit : « Accipite Spiritum sanctum. » Nec enim ferre poterat ut non de integro sancti Spiritus participes esse declararemur, quem etiam hodie sacerdos ei qui baptizatur afflat, quasi vitæ restituens ejus animam ex Adami transgressione mortuam.

Verum enimvero ad seriem orationis institutam revertamur. Nostra, inquam, eaque verior opinio de corporis cum anima conjunctione simplex est atque perspicua. Corpus enim ex pulvere, anima autem citra medium ullum a Deo producitur. Ideoque dicimus his inter se copulatis, animal unum idemque compositum exstitisse ; quæ quidem est B illa personalis unitio, nimirum exsistens utrinque naturarum diversarum in unum concursus. Quam rem Chrysostomus admirans, « Quonam, inquit, pacto in alvo materna formatur homo, qui subito anima divinam similitudinem referens exsistit una cum corpore ? » Qui extraria semet efferunt sapientia, cum formatorem hominis ignoraverint, etiam necessario in ipsa ejus formatione aberrarunt. Est igitur e terra pulvis, cum anima sit a Deo profecta. Quod quidem indicare verbis his Litteræ sacræ volunt : « Spiritum vitalem in faciem ejus inspiravit, ex quo animans effectus est. » Quibus ex verbis, si animum advertas, perspicue colligitur unam esse animam, diversis facultatibus præditam. Quo fit ut per universum se corpus didat, et ra- C tione modoque consentaneo membris singulis applicetur. Ac pars quidem ejus illa quæ vim irascendi continet, sedem suam in corde fertur obtinere, altera vero qua concupiscimus, in jecinore, 70 tertia, quæ rationis facultas est, in cerebro sita per id omnibus sese declarat. Sunt etiam nonnulli, quorum est in numero Apollinarius antistes Laodiceæ, qui animas in homine duas esse tradunt. Volunt enim peculiariter et seorsum esse partem vitæ nostræ brutam ac rationis expertem, velut animam quamdam minime rationalem, quæque ne pars quidem sit rationalis animæ. Id primum ex eo statuunt, quod hæc peculiariter ac seorsum in brutis etiam reperiatur. De quo consequi volunt D esse ipsam perfectam, non partem alterius. Deinde propterea quod maxime sit absurdum animæ rationalis partem esse id quod rationis expers sit atque brutum. Sic hi duas in homine animas sua quidem opinione constituunt. Verum per Litteras sacras refutantur, quarum hæc verba sunt : « Homo factus est in animam vivam. » Non enim aiunt : In animas, sed, « in animam vivam. » Doctissimus etiam Plotinus ille, quem Laodicensis Apollinarius secutus est, hominem de tribus hisce tradit exsistere, nimirum mente, anima, corpore. Qua ipsa in opinione consimiliter fallitur. Mens enim, ut magnus ille Basilius inquit, ejusdem est cum anima naturæ ; quodque corpori oculus est, hoc mens est animæ.

Nam quæ pars animæ purior est ac principalior, A ea mens appellatur, sicut hominis anima mentis vi pradita dicitur, haud dubie propterea quod mentis sit particeps. Hinc exorsus divinus ille Basilius noster hæc porro de anima commemorat : « Duplicem ego facultatem animæ statuo, cum ipsa sit una et eadem. Harum altera corporis est, nimirum vitalis, altera contemplatrix rerum, quam et intelligentem vocamus. Vitalem, quandiu conjuncta corpori est anima, propter ipsam temperaturam horum naturaliter, non ex electione suppeditat. Contemplatrix facultas in electione consilioque positum motum habet. » Hæc divinus etiam Maximus ille declarans, illam animæ partem, quæ purior est, affectionum expertem ac indivisibilem esse dicit, resque mentis intelligentia tantum comprehensiles modo menti consentaneo percipere, cum altera pars animæ, affectionibus obnoxia et divisibilis, quæ nimirum in sensus dividitur, corpori dolenti condoleat, et eodem voluptatem capiente voluptatis ejusdem particeps fiat. Etenim anima, sicut et Nysse- nus antistes scripsit, per sensus corporeos cum iis quæ in hominum vita jucunda sunt quasi coalescit et conjungitur. Rerum exterarum et crassarum elegantia per oculos oblectatur, per aures in auditu jucunda propendet, itidemque in reliquis sensu quilibet afficitur. **71** Hac de causa Joannes etiam Damascenus partem animæ rationis expertem maximeque brutam affectionibus esse tradit obnoxiam et concupiscendi vim habere. Sunt ejusdem hæc quoque verba : « Cum afficitur anima in sectione corporis, ipsa quidem non secatur uti corpus, sed nihilominus ei condolet ac cum patiente patitur. » Inde fit ut communes sint animæ corporique voluptates, quæ de complexibus et ciborum fruitione percipiuntur, sicut idem inquit : at quæ de disciplinis liberalibus oblectationes proveniunt, animæ soli peculiares sunt, cum voluptates corpori soli peculiares nullæ reperiantur. Esse autem in anima partem quamdam, quæ affici patique possit, et per quam corpori patienti sic compatiatur, ut et angatur et mœreat et reliquas affictiones experiatur, quibus obnoxia post lapsum esse cœpit, de ipsius Domini verbis intelligi potest : « Anima mea modo perturbata est [44]. » Nam sanctæ ipsius ani- D mæ, sicut et corpori, concessum hoc erat, ut nonnunquam ea perpeteretur, quæ utrique propria sunt. Adeoque modum inanitionis ubique servavit, quemadmodum vir divinissimus Cyrillus loquitur. Nec tamen affectiones istæ ab initio cum hominum natura conditæ sunt, sed posterius, ut Maximus loquitur, irrepserunt, ac propter amissionem perfectionis illi naturæ parti adhæserunt quæ bruta est ac rationis expers. Tradit his consentanea Basilius quoque, cum ait : « Considera mihi quæ mutua sit affectio de carne ad animam penetrans, qui corpus ab anima vitam accipiat, et vicissim anima

Καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Ἐντεῦθεν οὖν ὁρμώμενος ὁ διαληφθεὶς θεῖος ἀνὴρ περὶ ψυχῆς καὶ τάδε διέξεισι· « Διττὴν ἔγωγε οἶμαι τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς εἶναι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑπαρχούσης, τὴν μὲν τοῦ σώματος ζωτικὴν, τὴν δὲ ἑτέραν τῶν ὄντων θεωρητικὴν, ἣν δὴ καὶ νοερὰν ὀνομάζομεν. Ἀλλὰ τὴν μὲν ζωτικὴν δύναμιν, ἐπεὶ συγκέκραται τῷ σώματι, ἡ ψυχὴ φυσικῶς διὰ τὴν σύγκρασιν οὐκ ἐκ προαιρέσεως χορηγεῖ· ἡ δὲ θεωρητικὴ δύναμις ἐν προαιρέσει τὴν κίνησιν ἔχει. » Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος ἐπεξηγούμενος Μάξιμος τὸ μὲν τῆς ψυχῆς, ὃ δὴ καὶ καθαρώτερον, ἀπαθές φησι καὶ ἀμέριστον, νοητῶς τὰ νοητὰ διανοούμενον, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς παθητὸν καὶ μεριστόν· ὃ δὴ καὶ ταῖς αἰσθήσεσι μεριζόμενον συναλγεῖ μὲν ἀλγυνομένῳ τῷ σώματι, ἡδυνομένῳ δ' αὖ συνηδύνεται· συμφύεται γάρ, ὡς εἴρηται, ἡ ψυχὴ, καθὰ δὴ καὶ ὁ Νύσσης φησὶ, διὰ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων πρὸς τὰ ἡδέα τοῦ βίου. Τῇ γὰρ εὐχροίᾳ τῆς ὕλης διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιτέρπεται, καὶ τῇ ἀκοῇ πρὸς τὰ ἡδέα τῶν ἀκουσμάτων τὴν ῥοπὴν ἔχει, κἀν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως ἑκάστῃ τῶν αἰσθήσεων συνδιατίθεται. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἔλεγε τὸ ἀλογώτερον μέρος τῆς ψυχῆς παθητὸν εἶναι καὶ ὀρεκτικόν. Καὶ αὖθις ἡ ψυχὴ παθητὴ οὖσα τοῦ σώματος τεμνομένου αὐτὴ μὲν οὐ τέμνεται, καθὰ δὴ καὶ τὸ σῶμα, συναλγεῖ δὲ ὅμως καὶ συμπάσχει τῷ πάσχοντι. Ἔνθεν τοι καὶ κοιναὶ μὲν ἡδοναὶ ψυχῆς καὶ σώματος αἱ ἀπὸ τῶν συναφειῶν καὶ τῶν ἐδωδίμων γινόμεναι, ὡς ὁ διαληφθεὶς ἔφη θεῖος ἀνήρ· αἱ δὲ ἀπὸ τῶν μαθημάτων ἰδίᾳ μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς, μόνου δὲ σώματος ἡδονὰς οὐκ ἄν τις εὕρῃ ποτέ. Ὅτι δὲ καὶ παθητὸν μέρος κέκτηται ἡ ψυχὴ, δι' οὗ συμπάσχει τῷ σώματι πάσχοντι, κἀντεῦθεν ἀδημονεῖται καὶ λυπεῖται καὶ τὰ λοιπὰ πάθη δέχεται οἷς μετὰ τὴν ἁμαρτίαν περιέπεσε, δῆλον ἐξ ὧν ὁ Κύριος ἔλεγε· « Νῦν ἡ ψυχή μου τετάραχται. » Συγκεχώρηται γὰρ τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ψυχῇ, καθὰ δὴ καὶ τῷ σώματι, πάσχειν ἔστιν ὅτε τὰ ἴδια, καὶ τῆς κενώσεως μέτρον τετήρηκεν ἁπανταχοῦ, ὡς ὁ θειότατος ἔφησε Κύριλλος. Τὰ πάθη καὶ γὰρ ταῦτα, ἤγουν ἡδονὴ καὶ λύπη καὶ ἀθυμία προηγουμένως, οὐμενοῦν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει κατ' ἀρχὰς συνεκτίσθησαν, ἀλλ' ὡς ὁ θειότατός φησι Μάξιμος, ὕστερον ἐπεισήχθη ταῦτα διὰ τὴν τελειότητος ἔκπτωσιν, τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως. Τούτοις μὲν οὖν ἀκολούθως καὶ ὁ μέγας διέξεισι Βασίλειος, λέγων· « Σκόπει τίς ἡ ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν ἐπανιοῦσα συμπάθεια, πῶς δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, δέχεται δὲ ἀλγηδόνας ἀπὸ τοῦ σώματος ἡ ψυχή. » Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐρειδόμενος ἐν αὐτῇ διισχυρίζεται τῇ καρδίᾳ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ποιεῖσθαι τὴν οἴκησιν, ὡς ἐντεῦθεν τὴν προαιρετικὴν αὐτοῦ δύναμιν εὐπετῶς ἐφ' ἅπαν τὸ σῶμα διαμερίζεσθαι. Ἕτεροι δ' αὖ ὥσπερ ἀκρόπολίν τινα τὴν κεφαλὴν δεδωκῆσθαι

[44] Joan. XII, 17.

περὶ τῆς φύσεως λέγουσιν, ὡς ἐν αὐτῇ τὸν ἡγεμόνα νοῦν ἐνδιαιτᾶσθαι, καθάπερ τινὰ βασιλέα τοῦ παντὸς ὑπερκαθήμενον σώματος. Οἱ δέ γε τὸ τῆς Ἐκκλησίας πρεσβεύοντες ὀρθόδοξον φρόνημα τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθεῖσαν νοερὰν ἡμῶν ψυχὴν ἔν τινι τόπῳ τοῦ σώματος, ἀσώματον οὖσαν, τοπικῶς περιορίζειν οὐκ ἴσασιν· ὅλη καὶ γὰρ δι' ὅλου διήκει τοῦ σώματος, ὅλον αὐτὸ ψυχοῦσα καὶ ὅλον ὅλη καταφωτίζουσα. Καὶ καθάπερ ὁ Θεὸς οὗ καὶ κατ' εἰκόνα δεδημιούργηται αὕτη, οὐ μέρος ἐν μέρει, ἀλλ' ὅλος ὅλῳ τῷ κόσμῳ κατ' οὐσίαν περίεστιν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ πρωτοτύπου εἰκὼν ἀμερὴς οὖσα καὶ ἀδιάστατος ἀμερῶς καὶ ἀδιαστάτως ὅλη ὅλῳ τῷ σώματι πρόσεστι. Καὶ τούτου χάριν μὴ θαύμαζε· ἵστασαι μὲν γὰρ αὕτη ἐφ' ἑαυτῆς καθάπερ ἡλιακή τις σφαῖρα οὐκ ἔξω τοῦ σώματος, ἀλλ' ὑπερφυῶς ἐν αὐτῷ, συμπλέκεται δὲ τούτῳ ταῖς ἀφ' ἑαυτῆς προϊούσαις αὐγαῖς, αἵτινες καὶ τεμνομένου τοῦ σώματος ἀπάθεῖς καὶ ἀδιάτμητοι μένουσιν, ὥσπερ δὴ καὶ τοῦ ἀέρος ταῖς τῶν ἀνέμων πνοαῖς κινουμένου καὶ μεταπίπτοντος τὸ ἡλιακὸν φῶς ὅπαξ αὐτῷ συμπλακὲν οὔτε τομὴν οὔτε ῥεῦσιν οὔτε μετάστασιν ὑφίσταται.

A dolorum corporis particeps fiat. » Et hæc quidem ab his tradita sunt. Aristoteles autem rationibus humanis innixus mentem, quæ in homine principatum obtinet, sedem in corde suam habere confirmat, unde vis ejus ab electione consilioque pendens universum in corpus facile distribuatur. Alii caput instar cujusdam arcis a natura dicunt exstructum, ut princeps in homine mens degat in eo quasique rex sedem supra corpus universum postam habeat. Verum qui Ecclesiæ sententiam sequuntur, animam nostram intelligentiæ vi præditam, quæ ad imaginem Dei condita est et corporis est expers, in certo quodam corporis loco circumscribere localiter nolunt. Nam tota per totum corpus sese didit, et ipsum animat, totumque tota collustrat. Et quemadmodum Deus, cujus ad imaginem condita est non pars in parte, sed totus totum mundum complectitur essentia sua, sic etiam principis illius exemplaris simulacrum, cum partium sit expers et dimensione careat, citra divisionem ac dimensionem **72** ullam totum toti corpori adest. Quam quidem rem admirari desine. Consistit enim peculiariter anima quasi globus quidam solaris non extra corpus, sed in ipso, idque modo quodam ultra naturali. Simul corpori connexa est per derivatos ex ipsa radios, qui si corpus sectione lædatur, tamen haud afficiuntur et sectionem nullam experiuntur. Prorsus ut aere per flatus ventorum moto et agitato lux solaris ei semel connexa neque sectionem neque fluxum neque mutationem patitur.

Καὶ ὁ μὲν νοῦς ἀσώματός ἐστιν ἀληθῶς καὶ ἀόρατος, ἀλλ' ὅμως ὡς ἐν ὀργάνῳ τῷ σώματι τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν δείκνυσι. Καὶ εἴωθε μὲν ὁ νοῦς ἐνεργεῖν ἐν οἷς ὑγιῶς τὸ σῶμα διάκειται, ἐπὶ δὲ τῶν ἀσθενῶς ἐχόντων τὴν τεχνικὴν αὐτοῦ δύναμιν δέξασθαι ἄπρακτος πάντη καὶ ἀνενέργητος φαίνεται. Πλὴν οὐ καθ' ἑαυτὸν αὐτὸς παραβλάπτεται, καθάπερ τισὶ τῶν ἔξωθεν ἔδοξεν· οὐδὲ γὰρ ἁρμονίας ὀργάνου τινὸς ὁπωσδήποτε διεφθορυίας ἀνάγκη πᾶσαν καὶ αὐτὴν τοῦ τεχνίτου τὴν τέχνην συνδιαφθείρεσθαι. Καὶ ὅτι μὲν τῷ σώματι σύνεστιν ἡ ψυχή, οἶδα, τὸ δὲ πῶς ἐν σώματι τὸ ἀσώματον οὐκ οἶδα· οὐδὲ γὰρ αἰδεσθήσομαι τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ τούτοις ὁμολογῶν. Εἰ γὰρ ἐξηπλῶσθαι ταύτην εἴπῃ τις ὅλῳ τῷ ὄγκῳ τοῦ σώματος, καθάπερ δὴ καὶ ὁ χρυσορρήμων φησί, καὶ οὐκ ἔχει λόγον τὸ λεγόμενον· τοῦτο καὶ γὰρ ἴδιον τῶν σωμάτων ἐστίν. Ἄλλως τε εἰ ἐξηπλοῦτο τῷ τοῦ σώματος ὄγκῳ, καὶ συνετέμνετο ἂν, τῶν χειρῶν πολλάκις καὶ τῶν ποδῶν ἐκκοπέντων. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, ἔν τινι δὲ μέρει αὐτοῦ συνείληπται. Οὐκοῦν ἀνάγκη νεκρὰ τὰ λοιπὰ γίνεσθαι μέρη· τὸ γὰρ ἄψυχον πάντως νεκρόν. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν. Ὅτι μὲν γὰρ ἐν τῷ σώματί ἐστιν ἡμῶν, οἴδαμεν, τὸ δὲ πῶς οὐκ οἴδαμεν. Καὶ ὅτι μὲν ἄϋλός ἐστι καὶ ἀσώματος ἡ ψυχή, οἶδα (ἤκουσα γάρ), τί δὲ τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ ποταπὴ τὴν οὐσίαν, οὐκ οἶδα, ὅτι καὶ ἀνερμήνευτον τοῦτο μεμένηκε. Πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰδείη τις τὴν κατ' εἰκόνα κτισθεῖσαν τοῦ ἀπερινοήτου καὶ ἀκαταλήπτου Θεοῦ; Ἐὰν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία κατελαμβάνετο, κατελαμβάνετο ἂν καὶ αὐτὸ τὸ τῆς εἰκόνος πρωτότυπον· εἰ δὲ τὸ πρωτότυπον ἀκατάληπτον,

B

C

D

Estque mens reapse quidem expers corporis et inaspectabilis, verum nihilominus in corpore tanquam instrumento suam efficacitatem declarat. Eadem in iis quorum sana rectaque affecta sunt corpora efficaciter agit, cum in aliis, qui facultatis ejus artificiosæ non sunt capaces, otiosa sit ac nihil omnino perficiat. Non tamen ipsa respectu sui lædituf, quemadmodum extrariis quibusdam philosophis visum fuit. Nam si maxime cujusdam instrumenti harmonia quoquo modo corrumpatur, non tamen omnino sequi necesse est ut ars ipsius etiam artificis propterea periisse statuatur. Adesse quidem in corpore animam novi : at qui res corporis expers in corpore sit, ignoro. Non enim imperitiam hac in parte meam fateri me pudet. Quippe si quis eam dicat expansam esse per totam corporis molem, sicut Chrysostomus ait, id ipsum ratione caret. Nam tale quiddam corporibus est proprium; ac præsertim si extendi cum mole corporis dicatur, etiam sequeretur eam una resecari, quoties manus atque pedes amputantur. At enim statuamus eam per corpus universum non esse sparsam, sed una quadam ipsius in parte collectam. Ita vero sequi necesse est ut membra reliqua sint mortua. Nam quod expers est animæ, prorsus mortuum est; id quod hic dici nequit. Quamobrem esse quidem illam in corpore nostro scimus, at quo pacto sit ignoramus. Itidem animam expertem esse materiei crassæ ac incorpoream scio, quando ita se rem habere accepi : verum quæ sit ejus species sive forma vel qualis essentia, scire nequeo. Quippe non potest hoc oratione cuiusquam explicari. Nam qui

cernere quis eam possit, quæ condita est ad imaginem Dei, quem nec intelligentiæ vi nec ulla perceptione comprehendere possumus? Quippe si animæ comprehendi posset essentia, posset itidem imaginis quoque princeps exemplar comprehendi. At si nequit exemplar illud princeps comprehendi, etiam necessario sequetur imaginem ejus consimiliter comprehendi non posse. Qua de causa fit ut tametsi multa multi de ea commentati sint, nemo tamen essentiam ipsius unquam **73** percipere potuerit, conditam, ut dictum est, ad imaginem Dei nemĭnis cogitatione ac intelligentia comprehensibilis. Deus quidem certe nos castigans et erudiens, ut animo demisso simus nec imaginationibus nostris omnia quæ in nobis sunt complecti velimus, hujusmodi quamdam obscuritatem perceptionis animæ indidit.

A ἀκατάληπτος ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ τοῦ πρωτοτύπου εἰκών. Ἔνθεν τοι καὶ πολλὰ μὲν ἐφιλοσοφήθη περὶ αὐτῆς, οὐδεὶς δὲ τὴν ταύτης οὐσίαν ἠδυνήθη καταλαβέσθαι ποτὲ, κατ' εἰκόνα, ὡς εἴρηται, κτισθεῖσαν τοῦ ἀκαταλήπτου καὶ ἀπερινοήτου Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὁ Θεὸς ὥστε ταπεινὸν ἔχειν φρόνημα καὶ μὴ τὰ περὶ ἡμᾶς ὅλως φαντάζεσθαι, τοιαύτην ἀκαταληψίαν ἐνέθηκε τῇ ψυχῇ.

Hic autem animum mihi, dilecte fili, advertito. Dictum est supra in alvo materna subito animam, quæ Dei refert imaginem, una cum corpore exsistere, atque hoc pacto animal unum idque compositum absolvi, quem hominem dicimus. Esse item hanc unitionem personalem, nimirum exsistentem utrinque naturarum diversarum in unum concursionem. Igitur quo pacto corpus et anima subito in alvo materna concurrunt, eodem quoque rursus a se invicem subito mortis tempore dirimuntur. Quare si quis existimat animam e corpore paulatim tempore mortis excedere propterea, quod membrorum extremæ partes in iis qui subito non emoriuntur plane frigeant ac sensum amittant, tanquam si a corporis extremitatibus inciperet sese contrahere paulatimque veluti convolvere, ut posteaquam ad cor tota collecta fuerit, subito inde effletur, omnino is opinione sua fallitur. Quippe res eo sc pacto non habet, sed quemadmodum citra temporis intervallum elucet anima in corpore, solis instar aera subito collustrantis, eodem modo etiam inde avolat. Quamobrem nec extenditur, ut superius indicabamus, nec dimensionem admittit: sed tota totum corpus animans nihilominus peculiariter ex se consistit. Quid est autem quod extenditur simul cum corpore et ipsum animat? Natura et vita rationis expers. Neque decebat in crasso versari corpore animam, absque medio quodam extremis cognato. Ipsa quidem ante exspirationem postremam una cum extremitatibus exstinguitur, non inde migrat: foret enim immortalis, si ad se ipsam colligeretur. At hoc intermedio vinculo dissoluto, tanquam in spatio temporis impartibili vel oculi momento, sicut Apostolus loquitur, anima e corpore discedit. Et hactenus quidem de anima dictum esto.

B Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητέ. Φθάσας μὲν γὰρ ὁ λόγος ἔδειξεν ὅτι ἅθρόον ἐν τῇ μήτρᾳ ἡ θεοείκελος τῷ σώματι συμπαρυφίστατο ψυχὴ, κἀντεῦθεν ἓν ζῶον σύνθετον ἀποτελεῖται ὁ ἄνθρωπος. Καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀμφύπαρκτος τῶν ἑτεροουσίων κατ' αὐτὸν συνδρομή. Καθ' ὃν τοίνυν τρόπον ἅθρόον ἀλλήλοις ἐν τῇ μήτρᾳ συντρέχουσι τό τε σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, κατὰ τὸν αὐτὸν αὖθις ἅθρόον ἀλλήλων διίστανται κατά γε τὸν τοῦ θανάτου καιρόν. Ὁ τοίνυν οἰόμενος τὴν ψυχὴν κατὰ βραχὺ τοῦ σώματος ὑπαναχωρεῖν ἐν τῷ τοῦ θανάτου καιρῷ διὰ τὸ κατεψῦχθαί τε καὶ παντάπασιν ἀναισθητεῖν τὰ ἄκρα τῶν μὴ ἐξάπινα τελευτώντων, ὥσπερ ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ σώματος ἀρχομένης αὐτῆς συστέλλεσθαι καὶ κατὰ μέρος ἐλίττεσθαι, ἵνα ἐπειδὰν ὅλη πρὸς τὴν καρδίαν συσπειραθῇ, ὁ τοιοῦτος ἠπάτηται· οὐ γὰρ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ὥσπερ ἀχρόνως ἐπιλάμπει τῷ σώματι δίκην ἡλίου ἐξάπινα τὸν ἀέρα καταφωτίζοντος, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἐκεῖθεν ἀφίπταται. Οὔκουν ἐκτείνεται τοῦτο, καθὰ ἄνωθεν εἴπομεν, οὐδὲ διίσταται, ἀλλὰ καὶ ὅλον δι' ὅλου ψυχοῦσα οὐδὲν ἧττον ἐφ' ἑαυτῆς ἕστηκε. Τί δέ ἐστι τὸ συνεκτεταμένον τῷ σώματι καὶ ζωοῦν αὐτό; Ἡ φύσις καὶ ἡ ἄλογος ζωή. Οὐδὲ γὰρ ἦν εὐπρεπὲς τῷ παχεῖ προσομιλῆσαι σώματι τὴν ψυχὴν ἄνευ τινὸς προσφυοῦς τοῖς ἄκροις μεσότητος. Καὶ αὕτη μὲν πρὸ τῆς παντελοῦς ἀποπνεύσεως τοῖς ἀκρωτηρίοις συναποσβέννυται, οὐ μὴν ἐκεῖθεν ὑποχωρεῖ. Ἦν γὰρ ἂν ἀθάνατος ἐπανερχομένη πρὸς ἑαυτήν. Ἡ δέ γε ψυχὴ τοῦ μέσου τούτου δεσμοῦ διαλυθέντος, ὥσπερ ἐν ἀτόμῳ τῇ ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ὃ φησιν Ἀπόστολος, τοῦ σώματος ἔξεισι. Καὶ τοσαῦτα μὲν ὁ λόγος ἤδη διεξῆλθε περὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς.

Fuerit autem pretium operæ nonnihil nos iis etiam immorari quæ de corpore quidam olim disseruerunt; idque de causa potissimum ea, quod pro dispositione corporis et affectione anima quoque consueverit agere. Nam quemadmodum sol pro aeris sive crassitie sive subtilitate radios etiam ad nos diversos emittit, sic et anima vi prædita intelligentiæ pro instrumenti affectione suam efficacitatem declarat. Hinc quosdam esse latos videmus, quosdam non item; hinc alios somnolen-

C Ἀναγκαῖον δὲ προσδιατρῖψαι μικρὸν καὶ τοῖς ἔκπαλαι περὶ αὐτοῦ φυσιολογηθεῖσι τοῦ σώματος. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι κατὰ τὴν αὐτοῦ διάθεσιν εἰωθεν ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖν. Καθάπερ γὰρ ὁ λαμπρὸς οὗτος ἥλιος κατὰ τὴν τοῦ ἀέρος εἴτε παχύτητα εἴτε λεπτότητα πρὸς ἡμᾶς τὰς ἀκτῖνας ἀφίησιν, οὕτω καὶ νοερὰ ψυχὴ κατὰ τὴν ὀργάνου διάθεσιν τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν δείκνυσιν. Ἐντεῦθεν καὶ μωρὸν ἔστιν ἰδεῖν καὶ μὴ τοιοῦτον, ὑπνηλὸν καὶ γρηγορόν, θυμώδη καὶ πρᾷον, ἀνδρεῖον καὶ δειλόν, καὶ ὅσα

τοιαῦτα. Καὶ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα· ἔχεις γὰρ τὸν Σιναΐτην θεῖον Ἀναστάτιον λέγοντα μὴ τὸν Θεὸν εἶναι τῶν τοιούτων αἴτιον, αὐτὴν δὲ μᾶλλον τὴν φύσιν καὶ τὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων συνδρομὴν καὶ συνέλευσιν. Ἂν γὰρ εὑρεθῇ πλημμύρα τοῦ θερμοῦ στοιχείου ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ βρέφους συλλήψεως, θερμῆς κράσεως τὸ τικτόμενον γίνεται· ἐὰν δὲ τὸ ψυχρὸν καθυπερτερήσῃ στοιχεῖον, ψυχροτέρας ἕξεως εὑρίσκεται τὸ τικτόμενον. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ὅ τε θυμώδης καὶ ὁ πρᾶος, ὁ ἀνδρεῖος καὶ δειλός. Καὶ ὅρα τὸν σῦν καὶ τὸν ἔλαφον, τὸν μὲν πρὸς πόλεμον ἕτοιμον διὰ θερμότητα, τὸν δὲ τὴν μάχην φεύγοντα διὰ τὴν ἐκ ψυχρότητος αὐτῷ προσοῦσαν δειλίαν. Ἐὰν δὲ τὸ ξηρὸν ὑπερτερήσῃ στοιχείων, νηφάλιόν τινα καὶ γρήγορον ἀποτίκτει ἄνθρωπον. Ἐφ' ᾧ καί τις σοφὸς, ᾧ ὄνομα Ἡράκλειτος, ἔλεγε, « ψυχὴ ξηροτέρη σοφωτέρη, » ψυχὴν ἐνταῦθα τὴν τοῦ ἐγκεφάλου καλέσας οὐσίαν. Ἐὰν δὲ τὸ ὑγρὸν πλεονάσῃ στοιχεῖον, νωθρόν τινα ποιεῖ καὶ δυσκίνητον. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐκ φύσεως πραότης φρόνησίς τε καὶ σωφροσύνη οὐκ ἀρεταὶ τοῖς θείοις Πατράσι κρίνονται, φυσικὰ δὲ πλεονεκτήματα. Καὶ πρόσσχες αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ λέγοντι· « Πολλοὺς ἔγνων φύσει μισοῦντας τὸ μίγνυσθαι γυναικί. Ἆρ' οὖν σώφρονας αὐτοὺς ὀνομάσομεν; Οὐδαμῶς· σωφροσύνη γάρ ἐστιν αὐτὴ ἡ ἐγκράτεια καὶ τὸ μαχόμενον περιγενέσθαι τῶν ἡδονῶν. » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Περὶ τοῦ· « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. »

Διὰ τί δὲ πλάττων ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἔλαβε βῶλον, ἀλλὰ χοῦν τὸ λεπτότατον; ὁμοῦ μὲν ἐκ τούτου καὶ τὸ φύσημα καταστέλλων ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ διδοὺς ἐντεῦθεν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Ἐπειδὴ προῄδει ὅτι μέλλει τελευτᾶν τὸ ζῷον καὶ εἰς χοῦν καταντᾶν, προλαβὼν ἐν τῇ δημιουργίᾳ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δίδωσι. Λαμβάνει χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἵν' ὅταν ἴδῃς ἐν τάφῳ χοῦν, γνῷς ὅτι ὁ ἐκεῖνον πλάσας καὶ τοῦτον ἀνίστησιν. Ἀλλὰ καὶ τίνος ἕνεκεν, ἐπιζητεῖς, διπλοῦν πλάττει τὸν ἄνθρωπον ἔκ τε ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώματος; Ὥστε σύνδεσμον εἶναι τοῦ τε νοητοῦ κόσμου καὶ τοῦ αἰσθητοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ δύο κόσμοι οὗτοι τῇ οὐσίᾳ διεστήκασιν, ἵνα μὴ διάφορους εἰσαγάγῃ δημιουργοὺς, διπλοῦν ζῷον ἐν τῷ κόσμῳ τὸν ἄνθρωπον τέθεικεν, ὡς ἐντεῦθεν ἕνα δημιουργὸν τῶν ἄνω τε καὶ τῶν κάτω κηρύττεσθαι.

« Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. » Διὰ τί τὸ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συντελὲν ζῷον ἄνθρωπον ὠνόμασεν ἡ Γραφή; Ὁ ἄνθρωπος τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ πῦρ λέγεται. Καὶ ἐπειδὴ προῄδει ὁ Θεὸς ὅτι ἀπὸ ἑνὸς ἀνθρώπου ἀνθρωπίνων σωμάτων πληροῦται τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα, εἷς λύχνος ἐξάπτει τοσαύτας λαμπάδας, διὰ τοῦτο τὸ τοιοῦτον ζῷον ἐκάλεσεν ἄνθρωπον, τουτέστι πῦρ. Τῶν γὰρ ἄλλων

tos, alios vigilantes; alios iracundos, alios mites; alios fortes, alios timidos: quibus **74** adde quæ sunt ejus generis alia. Nec pro fabulis hæc tibi ducenda sunt. Quippe vir eximius, Anastasius Sinaites, ait Deum non esse talium auctorem, sed ipsam potius naturam et elementorum quatuor concursum. Nam si elementi calidi abundantia tempore conceptionis inveniatur, temperamentum quoque calidum consequitur id quod tum gignitur. Sin elementi frigidi vis major fuerit, fetus etiam frigidus procreatur. Eadem de causa vel iracundi vel mites, vel fortes vel formidolosi homines gignuntur. Aprum hic mihi cum cervo intuere, quorum ille paratus est ad pugnam ob calorem, hic pugnam reformidat et fugit ob eam quam habet ex frigore timiditatem. Quodsi abundaverit sicci vis elementi, homo sobrius atque vigil procreatur. De quo priscus quidam philosophus Heraclitus dixit, animam, quo sicciór sit, eo sapientiorem; quibus in verbis animam vocat essentiam cerebri. Si denique copia frigidi elementi superaverit, gignitur ignavus quidam homo, quique difficulter ad agendum impellitur. Quo fit ut naturalem mansuetudinem, prudentiam, temperantiam non virtutum loco divini Patres habeant, sed esse naturalia quædam beneficia, quibus excellant alios alii, statuant. Basilius quid dicat, advertito: «Multos novi qui a natura complexus venereos odere. Num eos temperantes vocabimus? Nequaquam; nam temperantia est continentia quædam, qua voluptates nobiscum pugnantes vincimus.» Ac de his quidem hoc modo dictum esto.

In illud, «Faciamus hominem [75].»

Cur autem Deus hominem creans non glebam, sed pulverem, qui est admodum tenue quiddam, sumpsit? Nimirum hoc modo voluit simul tum inflationem nostram comprimere, tum resurrectionis spem facere. Nam quia norat animal hoc emoriturum et in pulverem reversurum, ipsa in creatione velut antevertens spem nobis de resurrectione facere voluit. Itaque pulverem de terra sumit, ut cum pulverem in sepulcro conspicis, scias eum qui hominem formarit ipsum etiam recuscitaturum. Fortassis etiam quæres quamobrem crearit hominem duplicem, anima nimirum intelligentiæ mentisque participe præditum et corpore. Nimirum quo nexus quidam foret intellectilis ac sensilis mundi. Nam cum hi duo mundi essentia sua separati sint, ne diversi etiam opifices existimarentur, hominem animal duplex in mundo constituit, ut hinc unus esse tam superarum ac cœlestium quam inferarum rerum creator intelligeretur.

«Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem nostram.» Cur ex anima corporeque **75** compositum animal Litteræ sacræ hominem appellant? Vocabulum quod hominem significat, ignem in Hebræa lingua denotat. Et quando norat jam ante Deus unum hominem corporibus humanis omnes orbis fines repleturum unamque lucernam tot lampadas accensuram, ideirco animal hoc appellavit

[75] Gen. I, 26.

luminem, id est ignem. Nam elementa cætera sic manent ut exsistunt. Si aquam mensura quadam capias, manet eadem aqua nec incrementum sumit. Si utrem aere compleas, non potes ex eo utrem alium replere. Verum ignis ita non manet ut exsistit, sed quo materiei plus acquisiverit, eo fit major. Itidem si una lucerna multas alias accenderis, idcirco ipsa non exhaurietur. Quapropter recte homini nomen hoc inditum est, sicut eadem ex causa eumdem Adamum Deus appellavit. Nam quia terræ quatuor climata completurus erat, non abs re nomen hoc consecutus est. Ejus mihi quæso litteras considera, quæ quatuor illa climata denotant. A significat anatolen, hoc est ortum; D dysin, hoc est occidentem; A rursus arctum, hoc est ursam ac septentrionem; M denique meridiem. Cæterum sacris in Litteris hæc verba sequuntur: «Consevit Deus paradisum in Edem versus orientem [56].» Cur non versus aliud clima paradisum consevit potius quam ad orientem? Unde initium cursus luminarium, ibi et domicilium esse hominum voluit. Ac præterea quod futurum erat significans, versus orientem in paradiso collocat hominem; ut ostenderet itidem atque luminaria exoriuntur et versus occidentem cursu delata occidunt, sic hominem quoque de vita perventurum ad mortem ac luminarium more occasurum aliumque rursus ortum habiturum, videlicet mortuorum resurrectionem. Adamus ad occasum cursu delatus est, et in sepulcrum præcipitatus occidit. Venit Christus, et eum qui occiderat rursus exoriri fecit. Idcirco de ipso vates inquit: « En homo, cui nomen ortus [57]. »

Hoc quoque sciendum est tibi, fluvium qui de paradiso promanat, quatuor in principia, id est fontes, dividi, de quibus flumina quatuor oriuntur. Quodsi quatuor hi amnes de uno fonte principium habent, cur non et aquæ ipsorum una est? cur non una qualitas? Nimirum terræ locorumque qualitatis, per quæ fluunt, participes reddunturi; quo fit ut tam gustu quam qualitate sint diversi. Aquam ipsam mihi intuere. Habet hæc naturam eamdem et eamdem qualitatem. Verum si absinthium in eam conjicias, alia qualitas in ea efficitur, item alia, si anethum, alia si rutam. Cæterum hos amnes Deus labi per **76** subterraneos quosdam meatus certo consilio voluit, et aliis e principiis rursum oriri atque conspici, ne qui ripas horum sequentes paradisum occupare conentur.

Inter alia vero, dilecte fili, te hoc quoque scio quæsiturum, quamobrem de cœlo, terra, reliquis omnibus ordine disserens Moses, nusquam angelorum creationis mentionem fecisse videatur. Hic animadvertas eos, quibus hæc præscribebat Moses, parum confirmatos fuisse. Absque quo fuisset, non tot prodigiis conspectis imaginem vituli Deum nuncupassent. Jam qui tanta facilitate jumentorum

στοιχείων ἕκαστον ὡς ἔστι μένει. Οἷον ἐὰν λάβῃς βῶλον τῆς γῆς, ὡς ἔστι μένει. Ὕδωρ ἐὰν λάβῃς μέτρῳ τινί, τὸ αὐτὸ μένει ὕδωρ καὶ προσθήκην οὐ λαμβάνει. Ἀέρος ἐὰν πληρώσῃς ἀσκόν, ἄλλον ἀσκὸν ἐξ ἐκείνου πληρῶσαι οὐ δύναται. Τὸ δὲ πῦρ, ὡς ἔστιν, οὐ μένει, ἀλλ' ὅσην ἐὰν λάβῃς ὕλην, πλεονάζει τὸ πῦρ. Καὶ λύχνους δὲ πολλοὺς ἐὰν ἐξ ἑνὸς λύχνου ἅψῃς, οὐ καινοτομήσεις αὐτόν. Προσφόρως οὖν αὐτὸν ἐκάλεσεν ἄνθρωπον. Κατὰ τοῦτο δὲ καὶ τῷ τοῦ Ἀδὰμ ὀνόματι προσηγόρευσεν αὐτόν. Ἐπειδὴ γὰρ ἤμελλεν τὰ τέσσαρα κλίματα ἐξ αὐτοῦ πληροῦσθαι, τὸ τοιοῦτον αὐτῷ προσεπιτίθησιν ὄνομα. Καὶ ὅρα τὰ τοῦ τοιούτου ὀνόματος γράμματα. Τὰ τέσσαρα γὰρ ὑπεμφαίνουσι κλίματα· Ἄλφα ἀνατολή, δέλτα δύσις, Ἄλφα Ἄρκτος, μῦ μεσημβρία. Καλῶς οὖν τὸ τοιοῦτον ζῶον καὶ Ἀδὰμ καὶ ἄνθρωπον προσηγόρευσεν· ἐξ αὐτοῦ γὰρ, ὡς προείρηται, τὰ τέσσαρα πεπλήρωται κλίματα. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· « Καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς. » Διὰ τί δὲ μὴ εἰς ἄλλο κλίμα τὸν παράδεισον ἐφύτευσεν, ἀλλὰ κατ' ἀνατολάς; Ὅθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ δρόμου τῶν φωστήρων, ἐκεῖθεν καὶ ἡ διαγωγὴ τῶν ἀνθρώπων. Προμηνύει ὁ Θεὸς τὸ μέλλον. Κατὰ ἀνατολὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τίθησι τὸν ἄνθρωπον, ἵνα δείξῃ ὅτι ὥσπερ οὗτοι οἱ φωστῆρες ἀνατέλλουσι καὶ τρέχουσιν εἰς δύσιν καὶ δύνουσιν, οὕτως καὶ τοῦτον δεῖ ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς θάνατον δραμεῖν καὶ δῦσαι κατὰ τὸν τύπον τῶν φωστήρων, καὶ ἄλλην ἀνατολὴν πάλιν λαβεῖν ἐξανάστασιν ἐκ νεκρῶν. Ἔδραμεν ὁ Ἀδὰμ εἰς δύσιν, ἔδυσεν εἰς τάφον. Ἦλθεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐποίησεν ἀνατεῖλαι τὸν δύσαντα. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης· « Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. »

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ παραδείσου ποταμὸς εἰς τέσσαρας ἀρχὰς μερίζεται, τουτέστι πηγάς, ἀφ' ὧν οἱ τέσσαρες ποταμοί. Καὶ ἐὰν οἱ τέσσαρες οὗτοι ποταμοὶ ἐξ ἑνὸς ἔχωσι ποταμοῦ τὴν ἀρχὴν, διὰ τί μὴ καὶ τὸ ὕδωρ αὐτῶν ἕν; διὰ τί μὴ καὶ ἡ ποιότης αὐτοῖς μία; Μεταλαμβάνουσι τῆς γῆς καὶ τῆς ποιότητος τῶν τόπων δι' ὧν παρέρχονται, καὶ διὰ τοῦτο παρηλλαγμένην ἔχουσι τήν τε γεῦσιν αὐτῶν καὶ ποιότητα. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ὕδωρ μίαν μὲν ἔχει τὴν φύσιν καὶ τὴν ποιότητα, ἀλλ ἐὰν ἐμβληθῇ αὐτῷ ἀψίνθιον, ἄλλην ποιότητα ποιεῖ· ἐὰν ἄνηθον, ἄλλην, καὶ ἑτέραν σὺθι, ἐὰν πήγανον. Διέρχεσθαι δὲ τοὺς ποταμοὺς διά τινων ὑπονόμων τόπων ᾠκονόμησεν ὁ Θεὸς, καὶ ἐξ ἑτέρων ἀρχῶν αὐτοὺς ἀναφαίνεσθαι, ἵνα μὴ ταῖς ὄχθαις αὐτῶν ἀκολουθοῦντές τινες αὐτὸν ἐπιχειρῶσι καταλαβεῖν τὸν παράδεισον.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ζητεῖς, τί δή ποτε περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων ἐφεξῆς διεξιὼν Μωσῆς τῆς τῶν ἀγγέλων δημιουργίας οὐδαμοῦ μεμνημένος φαίνεται. Γίνωσκε οὖν ὅτι οὐδὲν στερεὸν οὐδὲ βέβαιον εἶχον οἱ νομοθετούμενοι. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνοι καὶ τοσαῦτα θεασάμενοι θαύματα τὴν εἰκόνα τοῦ μόσχου Θεὸν ἀνηγόρευσαν. Οἳ δὲ ῥᾳδίως οὕτω τὰ τῶν κτη-

[56] Gen. II, 8. [57] Zachar. VI, 12.

ων ἐνδάλματα θεοποιήσαντες τί οὐκ ἂν ἔδρασαν, εἰ τῶν ἀοράτων φύσεων τὴν γνῶσιν ἐδέξαντο; Τοῦ Μωσέως λοιπὸν τὰ περὶ τούτων πάντη σιωπήσαντος ὁ προφήτης Δαβὶδ μετὰ χρόνους ὕστερον ἱκανοὺς μνήμην ποιεῖται τῆς δημιουργίας αὐτῶν, εἰ καὶ παρρησιαστικῶς διὰ τὴν τῶν ἀκροωμένων ἀσθένειαν, καί φησιν· « Αὐτὸς εἶπεν, καὶ ἐγεννήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. » Ὁ δέ γε θεοφάντωρ καὶ μέγας Διονύσιος πλατύτερον περὶ τῶν ἀοράτων διέξεισι φύσεων, ἅτε πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους τὴν διδασκαλίαν ποιούμενος τοὺς τοιαῦτα δεδυνημένους χωρεῖν. Τήν τε γὰρ στάσιν αὐτῶν, τὴν τάξιν, τὴν γνῶσιν, τὸν φωτισμόν, τὴν πρὸς ἀλλήλας διαφορὰν καὶ τὴν ἑκάστῃ προσοῦσαν ἐνέργειαν θαυμασίως διείληφεν, ὃ τοὺς ἀγνοοῦντας ἐδίδαξεν.

A simulacra pro diis habere non dubitassent, quid non fecissent, si naturarum inaspectabilium cognitionem habuissent? Itaque Mose prorsus de his tacente, post magnum deinceps temporis intervallum vates Davides eorum creationis meminit, quamquam perfunctorie, propter auditorum imbecillitatem. Sic enim ait : «Ipse dixit, et facti sunt ; ipse mandavit, et creati sunt[68].» Interpres autem rerum divinarum, eximius ille Dionysius, de hisce naturis inaspectabilibus latius disserit, ut qui eos erudiat qui hujusmodi capere possent. Idcirco statum ordinem cognitionem collustrationem earum, itemque discrimen inter ipsas cum operatione singularum, admirabili complexus est oratione, nosque prorsus hæc ignorantes docuit.

B

Περὶ τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων.

Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰδέναι σε βούλομαι, ὅτι τὰ τῶν ἄνω διακοσμήσεων τάγματα ἐννέα τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν, ἃ καί εἰσι ταῦτα, Χερουβὶμ, Σεραφὶμ, Θρόνοι, Κυριότητες, Δυνάμεις, Ἐξουσίαι. Ἀρχαὶ, Ἀρχάγγελοι, Ἄγγελοι. Εἰ δὲ καὶ ἕτερα τάγματα ἐν οὐρανοῖς ἐστιν, περὶ ὧν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι καὶ ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν μέλλομεν, ὁ μακάριος οἶδε Παῦλος οὕτως εἰπών· « Ἐκάθισεν ὁ Χριστὸς ἐπάνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου μὴ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. » Τὰ μέντοι διαληφθέντα ἐννέα τάγματα εἰς τρεῖς ἀφορίζει διακοσμήσεις ὁ θεῖος Διονύσιος, καὶ πρώτην μὲν εἶναί φησι τὰ Σεραφὶμ, τὰ Χερουβὶμ καὶ τοὺς Θρόνους, ἀμέσως καὶ προσεχῶς παριστάμενα τῷ Θεῷ, δευτέραν δὲ τὴν τῶν Κυριοτήτων καὶ τῶν Δυνάμεων καὶ τῶν Ἐξουσιῶν, τρίτην δὲ καὶ τελευταίαν τὴν τῶν Ἀρχῶν καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ Ἀγγέλων. Τὸ μέντοι ἐν αὐτοῖς ὕστατον τάγμα, ὡς προείρηται, ἰδίως ἄγγελοι καλεῖται ὡς τὰς θείας ἐκφαντορίας ἀγγέλλον τε καὶ διαβιβάζον πρὸς ἡμᾶς. Τῆς τοιαύτης δὲ ἀγγελικῆς ἐπωνυμίας καὶ πᾶσαι αἱ νοεραὶ φύσεις ἠξίωνται διὰ τὸ πρώτως αὐτοῖς ἐγγίνεσθαι τὴν θεαρχικὴν ἔλλαμψιν, καὶ οὕτω δι' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς διαπορθμεύεσθαι τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκφαντορίας· καὶ ὁ νόμος γὰρ αὐτὸς δι' ἀγγέλων ἡμῖν ἐδωρήθη, καὶ τοὺς κλεινοὺς καὶ πρὸ νόμου καὶ μετὰ νόμον Πατέρας ἄγγελοι πρὸς τὸ θεῖον ἀνῆγον· καὶ γὰρ διὰ τὸν πρῶτον τὰ δεύτερα πρὸς τὸ θεῖον ἀνάγονται. Οὐ μόνον δὲ αἱ περὶ ἡμᾶς νοεραὶ φύσεις εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὁμοταγέσιν ἱεραρχίαις πρῶται καὶ μέσαι καὶ τελευταῖαι τάξεις εἰσὶ, καὶ τῶν ἡττόνων οἱ θειότεροι χειραγωγοὶ ἐπὶ τὴν θείαν προσαγωγὴν καὶ ἔλλαμψιν γίνονται. Καὶ τὰ μὲν ἁγιώτατα τῶν ὑπερτάτων οὐσιῶν τάγματα καὶ ἀγγέλους καλοῦσιν οἱ θεολόγοι, ὡς εἴρηται (καὶ γάρ εἰσιν ἐκφαντορικὰ καὶ αὐτὰ τῆς θεαρχικῆς ἐλλάμψεως)· τὴν δὲ τελευταίαν τάξιν τῶν οὐρανίων νοῶν, τουτέστι τοὺς ἀγγέλους, οὐκ ἔχει λόγον Χερουβὶμ ἢ Σεραφὶμ ἢ Θρόνους ὀνομάζειν· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐν μετουσίᾳ τῶν ὑπερτάτων δυνάμεων. Πρὸς ἐπὶ τούτοις

C

D

De angelorum ordinibus.

Debes autem scire cœlestium descriptionum graduum novem esse ordines, nimirum Cherubos, Seraphos, Thronos, Dominatus, Potestates, Imperia, Principatus, Archangelos, Angelos. Num vero alii præter hos sint in cœlis ordines, quos in altera vita cogniturі simus, beatus ille Paulus novit, qui ait : «Consedit Christus supra omnem principatum, imperium, potestatem, omnemque nomen quod verbis exprimitur, non solum in hoc ævo, sed etiam futuro. » Cæterum indicatos hosce novem ordines Dionysius in tres descriptiones gradusque distribuit, quorum primo contineantur Seraphi, Cherubi, Throni, qui quidem citra medium ullum et continuo assistant Deo ; secundo, Dominatus, Potestates, Imperia ; tertio et ultimo, Principatus, Archangeli, Angeli. Horum ultimus ordo, quemadmodum et prius dictum est, peculiare nomen angelorum habet, ut qui rerum divinarum interpretationes nobis exponant et ad nos perferant. Quanquam hæc eadem angelorum appellatio cunctis etiam naturis intellectilibus tribuitur, 77 quod ipsæ primo loco divinitus collustrentur, atque ita deinceps per ipsas ad nos quoque rerum divinarum arcana perveniant. Quippe lex ipsa per angelos nobis data est; itemque Patres illos illustres tam ante quam post legem promulgatam angeli divinum ad numen subvehebant. Nam per prima sursum ducuntur ea quæ ordine secunda sunt. Neque tantum supra nos sunt intellectiles illæ naturæ, sed etiam in ipsis illis cæteroquin eodem ordine comprehensis sacris principatibus primi quidam gradus sunt et medii et ultimi. Simul inferiorum duces sunt alii diviniores, ad percipiendum rerum divinarum splendorem. Et quamvis sanctissimos illos supremarum essentiarum ordines generali vocabulo angelos appellant rerum divinarum periti, sicut indicatum est modo (nam et ipsi splendoris a Deo profecti sunt interpretes), tamen ordinem ultimum ex cœlestibus illis mentibus, nimirum angelos, absurdum fuerit vocare Cherubos aut Seraphos aut Thronos. Nec enim ex æquo participant cum po-

[68] Psal. CXLVIII, 5.

testatibus illis supremis. Præterea naturas has intellectiles in universum vocari videmus potestates, ut quæ sint ab affectionibus corporeis immunes et propterea perficere sibi mandata possint. «Præstant, inquit Davides, robore, ac imperium ejus exsequuntur[59-60].» Præterhæc in singulis hisce sacris gradibus ordines superiores habent inferiorum collustrationes atque potestates, cum posteriores superiorum præstantiæ non sint participes.

A τοις καὶ δυνάμεις καλοῦσι τὰς νοερὰς πάσας φύσεις ὡς τῶν σωματικῶν παθῶν ἐλευθέρας κἀντεῦθεν πληροῦν τὰ κελευόμενα δυναμένας· « Δυνατοί, » γάρ φησιν, « ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ. » Ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν ἱερὰν διακόσμησιν αἱ μὲν ὑπερβεβηκυῖαι τάξεις ἔχουσι καὶ τὰς τῶν ὑφειμένων διακοσμήσεων ἐλλάμψεις καὶ δυνάμεις, ἀμέθεκτοι δὲ τῶν αὐτὰς ὑπερκειμένων αἱ τελευταῖαί εἰσιν.

Hoc quoque necessario sciendum est tibi, omnem mentium illarum cœlestium appellationem in Hebræa lingua significationem habere divinæ cujusdam singularum proprietatis, id quod etiam Joannes Chrysostomus indicat in oratione sua tertia de Incomprehensili. Quo fit ut partim Cherubi, partim Seraphi vocentur; nam ejusmodi nomina declarant earum effectiones. Ac quemadmodum angelus inde nomen accepit, quod arcana illa rerum divinarum nobis nuntiet, itemque archangelus, quod angelis cum imperio præsit, sic et appellationes istæ sapientiam ipsarum puritatemque nobis indicant. Sicut etiam alæ sublimitatem in eis naturæ significant (nam volare Gabriclus non ideirco perhibetur, quod angelus iste pennas habeat : sed uti discas eum de locis supremis ad homines venire), ita comparata res est in Cherubis quoque ac Seraphis ; nihil enim ipsorum alæ denotant aliud quam naturæ sublimitatem, perinde ut oculi perspicacitatem declarant, celebratio perpetua vigilantiam summam. Hoc modo appellationes eorum partim sapientiæ, partim puritatis indicationes habent. Nam quid aliud sonat Cheruborum nomen **78** quam cognitio multiplicata? Quid Seraphorum quam ora ignea? Thronorum vox nihil significat aliud quam eorum excellentiam secretam ab omnibus rebus humilibus, itemque promptitudinem ad obeunda divina ministeria. Et primus quidem hic gradus ab ipso naturarum omnium auctore principeque Deo citra medium ullum instituitur. Dominatuum appellatio denotat minime servilem quamdam planeque ingenuam subvectionem, quæ indesinenter dominio vere principi parere cupiat. Vox potestatum significat virilem quamdam efficacitatem, eamque firmam, in omnibus divinis actionibus; imperiorum convenientem ac confusionis expertem in officiis divinis ordinem. Et hæc media cœlestium illarum mentium est descriptio, quæ perficitur et illuminatur per ordinem primum, ipsaque vicissim suas illustrationes cum sequente communicat. In hac principatuum vox indicat esse ipsos Deo similes ac principatum obtinere, quodque ad principatum illum principem pro viribus conformentur; archangelorum, eos summa consectari, ut qui communicent tam cum principatibus quam cum angelis, cum principatibus, quod ad ultranaturalem illum principatum sese conveniant, cum angelis, quod

Ἀναγκαῖον δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο εἰδέναι σε, ὅτι πᾶσα ἡ τῶν ἐπουρανίων νοῶν ἐπωνυμία δήλωσιν ἔχει τῆς ἑκάστου θεοειδοῦς ἰδιότητος Ἑβραϊκῇ φωνῇ, καθὰ δή καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶν ἐν τῷ περὶ ἀκαταλήπτου τρίτῳ λόγῳ αὐτοῦ. Τὸ μὲν αὐτῶν Χερουβίμ, τὸ δὲ Σεραφίμ καλούμενα. Τὰ τοιαῦτα καὶ γὰρ ὀνόματα τὰς ἐνεργείας αὐτῶν ὑπεμφαίνουσι, καὶ καθάπερ ἄγγελος λέγεται διότι τὰς θείας ἐκφαντορίας ἀναγγέλλει ἡμῖν, καὶ ἀρχάγγελος ἐπειδὴ τῶν ἀγγέλων ἄρχει, οὕτως αἱ τοιαῦται προσηγορίαι τὴν σοφίαν αὐτῶν καὶ καθαρότητα δηλοῦσιν ἡμῖν. Καὶ ὥσπερ αἱ πτέρυγες τὸ ὕψος δηλοῦσι τῆς φύσεως (καὶ γὰρ ὁ Γαβριὴλ πετόμενος φαίνεται οὐκ ἐπειδὴ πτερὰ περὶ τὸν ἄγγελον, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτάτων χωρίων ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀφῖκται φύσιν), οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ τὰ πτερὰ ἢ τὸ ὕψος τῆς φύσεως, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ διορατικὸν αὐτῶν. Ὡσαύτως τὸ διὰ παντὸς ἀνυμνεῖν τὸ ἄγρυπνον αὐτῶν ὑπεμφαίνει καὶ γρήγορον. Οὕτω δὴ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μὲν τὴν σοφίαν αὐτῶν δηλοῖ, τῶν δὲ τὴν καθαρότητα. Τί γάρ ἐστι Χερουβὶμ ἢ πεπληθυσμένη γνῶσις; τί δὲ Σεραφὶμ ἢ ἔμπυρα στόματα; Ἡ δὲ τῶν θρόνων κλῆσις οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ ἀπὸ πάντων τῶν περιπεζίων ἐξῃρημένον αὐτῶν ὑπερφαίνει, καὶ τὸ περὶ τὰς θείας ὑποδοχὰς ἀναπεπταμένον καὶ ἕτοιμον. Οὗτος μὲν οὖν ὁ πρῶτος διάκοσμος παρ' αὐτῆς τῆς οὐσιοποιοῦ θεαρχίας ἀμέσως μυούμενος· ἡ δὲ τῶν κυριοτήτων ἐπωνυμία δηλοῖ ἀδούλωτόν τινα καὶ πάντη ἐλευθέραν ἀναγωγὴν τῆς ὄντως κυριαρχίας ἀκαταλήκτως ἐφιεμένην. Ἡ δὲ τῶν δυνάμεων ἀρρενωπόν τινα καὶ ἀκατάσειστον πρὸς πάσας τὰς θεοειδεῖς ἐνεργείας παρίστησιν, ἡ δὲ τῶν ἐξουσιῶν εὔκοσμόν τινα καὶ ἀσύμφυρτον περὶ τὰς θείας ὑποδοχὰς εὐταξίαν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ μέση τῶν οὐρανίων νοῶν διακόσμησις τελεσιουργεῖται μὲν καὶ φωτίζεται διὰ τῆς πρώτης ἱεραρχικῆς διακοσμήσεως, διαπορθμεύει δὲ τῇ μετ' αὐτὴν τὰς ἐλλάμψεις. Ἡ δέ γε τῶν ἀρχῶν ἐπωνυμία τὸ θεοειδὲς αὐτῶν ἐμφαίνει καὶ ἡγεμονικὸν καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀρχοπρεπῆ ἀρχὴν ὡς δυνατὸν ἀποτυποῦσθαι. Ἡ δὲ τῶν ἀρχαγγέλων ἐπωνυμία τῶν ἄκρων ἀντιλαμβάνεσθαι δηλοῖ· ταῖς γὰρ ἀρχαῖς καὶ τοῖς ἀγγέλοις κοινωνεῖ, ταῖς μὲν ὅτι πρὸς τὴν ὑπερούσιον ἀρχὴν ἀρχικῶς ἐπέστραπται, τοῖς δὲ ὅτι καὶ τῆς ὑποφητικῆς ἐστι τάξεως τὰς θεαρχικὰς ἐλλάμψεις διὰ τῶν πρώτων ὑποφαινομένη δυνάμεων καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτὰς

[59-60] Psal. ciii, 20.

ἀπαγγέλλουσα. Ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων ἐπωνυμία τὴν ἐκφαντορικὴν αὐτῶν λειτουργίαν παρίστησιν.

nihilominus ordine discipulorum quoque continentur, uti qui divinas illustrationes a primis illis potestatibus accipiant et vicissim angelis exponant. Angelorum denique vocabulum significationem ministerii continet, quo res divinas enuntiant.

Ἔδειξεν οὖν ὁ λόγος ὡς αἱ πρῶται μὲν τάξεις ἀμέσως ἐκ Θεοῦ τὰς ἐλλάμψεις δέχονται, παρὰ δὲ τῶν πρώτων αἱ δεύτεραι, καὶ καθεξῆς αἱ λοιπαὶ, τουτέστι παρὰ τῶν δευτέρων αἱ τρίταιι. Ὅτι δὲ διαφορά τίς ἐστι παρὰ ταῖς ἄνω δυνάμεσι, καὶ ὅτι κατά γε τὴν στάσιν καὶ τάξιν αὐτῶν καὶ τὴν γνῶσιν ἔχουσι, καὶ ὁ θειότατος ὑπέδειξε Κύριλλος ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Θησαυρῶν οὕτως εἰπών· « Παντὶ λογικῷ συμμεμέτρηται ἡ γνῶσις, ὡς ἑτέραν μὲν εἶναι πιστεύειν ἐν ἀγγέλοις, μείζονα δὲ ἐν ἀρχαγγέλοις, καὶ ἔτι ταύτας ὑπερέχουσαν ἐν ταῖς ἀνωτέρω δυνάμεσιν. » Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης περὶ τούτων οὕτως φησί· « Διαφέρονται δὲ ἀλλήλων αἱ ἄνω δυνάμεις τῷ φωτισμῷ καὶ τῇ στάσει, εἴτε πρὸς τὸν φωτισμὸν τὴν στάσιν ἔχοντες, εἴτε πρὸς τὴν στάσιν τοῦ φωτισμοῦ μετέχοντες, καὶ ἀλλήλους φωτίζοντες διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς τάξεως ἢ φύσεως. » Δῆλον δὲ, ὡς καὶ ἄνωθεν εἴρηται, ὅτι οἱ ὑπερέχοντες τοῖς ὑποβεβηκόσι μεταδιδόασι τοῦ τε φωτισμοῦ καὶ γνώσεως.

De hac indicatione nostra perspicuum est primos ordines citra medium quoddam a Deo suas illustrationes consequi, deinde a primis secundos, a secundis tertios. Cæterum esse quædam apud cœlestes illas potestates discrimina, quodque illa ipsa maxime consistant in ipsorum statu ordine et cognitione, divinus etiam vir Cyrillus in libro *Thesaurorum* suo docet, ac hisce quidem verbis : «Omnis natura particeps rationis, etiam cognitionis modum mensuramque certam habet, ita ut credi par sit aliam in angelis esse aliamque majorem in archangelis, quam ipsam quoque superet ea quæ sublimioribus in potestatibus exsistit.» Eadem de re Joannes Damascenus ita disserit : « Potestates illæ supernæ tam illuminatione quam ordine statuque differunt, sive adeo pro illuminationis ratione status ipsarum comparatus est, sive pro ratione status illuminationis participes fiunt, et alii alios illuminant propter excellentiam vel ordinis vel naturæ. » Id quidem perspicuum est, quod superius etiam est indicatum, excellentiores cum inferioribus tam illuminationem quam cognitionem suam communicare.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις δὲ καὶ τοῦτό φησιν, ὅτι καὶ φυλάττουσι μέρη τῆς γῆς αἱ ἄνω δυνάμεις, καὶ ἐθνῶν καὶ τόπων προίστανται, καθὼς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἐτάχθησαν. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὁ ἐν πατριάρχαις ἁγιώτατος Γερμανὸς ἀριδηλότερον τοῦτο παρίστησιν. Ἐν γὰρ τῷ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεομήτορος λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τούτου φησίν· « Ἅμα τῷ συστῆναι τὰ τῶν ἀνθρώπων γένη, ἄγγελοι τῆς τούτων ζωῆς ἐπιτροπεύειν ἐτάχθησαν. Ἔστησε γάρ, φησὶν, ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτόν. Ἡνίκα δὲ εἰς εἰδωλολατρείαν οἱ ἄνθρωποι ἐξέκλιναν, διέστησαν ἀπ' αὐτῶν καὶ οἱ ἄγγελοι. Καθ' ὃν δὲ λοιπὸν ἔτικτε καιρὸν ἡ πανάμωμος, ἡνώθησαν τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ σύμφωνον πολίτευμα γέγονεν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ μία δοξολογία. » Τοιοῦτον δέ τι καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης περὶ τῶν ἀγγέλων διέξεισι. Φησὶ καὶ γὰρ ὅτι ὁ προφήτης Δανιὴλ μέγα τι χρῆμα λέγει τοὺς ἀγγέλους εἶναι, προστάγματι δὲ Θεοῦ πᾶσαν τὴν κτίσιν διαλαχεῖν καὶ τῶν ἐθνῶν ἐπιστατεῖν, καὶ τούτων τὸν μὲν τοὺς Πέρσας ἐφορᾷν, τὸν δὲ ἀρχάγγελον Μιχαὴλ τὸν ἐκ περιτομῆς λαὸν φρουρεῖν. Ἑστῆναι δὲ τοῖς ἐφόροις ἄμφω διαπληκτισμὸν, οὐ κατὰ πάθος ὀργῆς (18), ἀλλὰ κατὰ θεῖόν τινα καὶ ἀπόρρητον λόγον, τοῦ μὲν δουλεύειν Ἰουδαίους Πέρσαις ἀναγκάζοντος, ὡς τοῦ Θεοῦ δῆθεν καταφρονητάς, τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀνθέλκοντος καὶ λέγοντος· « Παῦσαι, Περσῶν προστάτα· ὁ γὰρ Θεὸς

Præter hæc tradit idem **79** potestates hasce cœlestes attributas sibi terræ partes custodire, certisque singulas tum nationibus tum locis cum imperio potestateque sic præesse, quemadmodum ipsis ab opifice rerum præscriptum sit. Quæ quidem ita se habere sanctissimus ille patriarcha Germanus illustrius declarat. Etenim in oratione de obdormitione Dei Genitricis hæc verba ipsius exstant : «Cum genus humanum conditum esset, angeli divinitus constituti sunt, qui vitæ ipsorum tutores essent atque præsides. Sic enim perscriptum sacris in Litteris legimus «nationum limites pro angelorum Dei numero statuit.» Item : «Angelus Domini circum timentes eum castra munit [61].» Inde hominibus ad deastrorum cultus exorbitantibus angeli quoque ab eis recesserunt. Verum quo deinceps tempore virgo purissima peperit, cœlestia rursum cum terrenis unita sunt, angelique cum hominibus versari ac Deum celebrare consentientibus animis cœperunt. Consimile de angelis quiddam Chrysostomus quoque commemorat. Vates, inquit, Danielus angelos eximium quiddam esse tradit, Deique jussu creaturam universam in eos distributam, qui nationum quoque sint præsides. Alium in Persas defixos oculos habere, Michaelum archangelum pro populo circumciso excubias agere. Quin etiam inter utriusque nationis præsides hosce contentionem ex iracundia quamdam oboriri, modo scilicet rationeque divina et ineffabili, dum ille quidem Judæos

[61] Psal. xxxiii, 8.

(18) In F. codice negatio οὐ κατὰ πάθος ὀργῆς expressa reperitur, quæ haud dubie huic loco prorsus necessaria est, quanquam in Vallicellano erasa fuerit, nec in suo repererit Leunclavius, qui et aliorsum vertit particulam adversativam ἀλλὰ *modo scilicet rationeque divina et ineffabili.*

Persis servire cogit at Dei contemptores, hic vero ex alia parte in libertatem vindicat, ac hisce verbis utitur : «Desine, Persarum præses ; nam peccantes quidem hos multavit afflixitque Deus, verum ad se conversos non aversatur. »

ἔπληξε μὲν ἁμαρτάνοντας, ἐπιστρεφομένους δὲ οὐκ ἀποστρέφεται. »

Jam singulis etiam fidelium adesse custodiæ causa divinum angelum, magnus ille Basilius inter alios tradidit. Quemadmodum, inquit, apes abigit fumus, et columbas depellit fœtor, sic et vitæ nostræ custodem angelum multis deplorandum lacrymis fœtensque peccatum a nobis sejungit. Idem et Theodoretus indicat. Nam in Therapeutica sua verbis hisce utitur : «Elatus superbia diabolus lapsus esse fertur, ac deinceps adversus homines exornatos imagine divina furore quodam exarsisse, bellumque adversus ipsos suscepisse. Hac de causa rerum opificem per angelorum inspectionem atque tutelam genus humanum custodire, ne per vim ac tyrannidem inadspectabiliter eos aggressus, quos odit ex invidia, citra cujusquam metum ac libere perdat.» Quæ quidem ita esse, ac fideles singulos habere custodem angelum, etiam in Evangelio Matthæi verbis his exponitur : «Videte ne vel unum ex parvis hisce contemnatis : nam angeli eorum semper faciem Patris mei, qui 80 in cœlis est, aspiciunt[11].» Ac de his quidem hæc indicata sunto.

Ὅτι δὲ θεῖος ἄγγελος ἑνὶ ἑκάστῳ προστρέφει τῶν πιστῶν φυλακῆς ἕνεκεν, διείληπται μὲν καὶ τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ λέγοντι· « Ὡς τὰς μελίσσας φυγαδεύει καπνὸς καὶ τὰς περιστερὰς ἐξελαύνει δυσωδία, οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον ἡ πολύδακρυς καὶ δυσώδης ἀφ' ἡμῶν διίστησιν ἁμαρτία.» Οὐχ ἧττον δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ αὐτῷ τῷ Θεοδωρήτῳ δεδήλωται. Ἐν γὰρ τῇ Θεραπευτικῇ αὐτοῦ τάδε φησίν· « Ἐπαρθεὶς ὁ διάβολος λέγεται πεπτωκέναι, εἶτα κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκόνι θείᾳ τετιμημένων λυττῆσαι, καὶ τὸν κατὰ τούτων ἀναδέξασθαι πόλεμον. Ἔνθεν τοι καὶ τὸν ποιητὴν τῆς τῶν ἀγγέλων ἐπιστασίᾳ τὸ τῶν ἀνθρώπων φρουρῆσαι γένος, ὅπως μὴ βίᾳ καὶ τυραννίδι χρώμενος, ἀοράτως ἐπιὼν, οὓς διὰ φθόνον ἐμίσησεν, ἀδεῶς διαφθείρῃ. » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τῶν πιστῶν ἕκαστος ἄγγελον φύλακα κέκτηται, καὶ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ διείληπται. Λέγει γάρ· « Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διηνεκῶς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Præterea quæsitum a nonnullis est num hæ potestates intellectiles ante cœli terræque creationem conditæ fuerint, an postquam illa jam facta erant. Ac Theodoretus quidem cum Gennadio mundum hunc sub oculos cadentem productum esse in ortum ante naturas illas inaspectabiles asserit. Nam quia certis circumscripti limitibus sunt angeli, conveniebat cuipiam ut locus aliquis exsisteret quo continerentur. Verum reliqui Patres hoc nequaquam admittere videntur. Quid magnus ille Basilius, in libro suo *De primorum sex dierum operibus*, dicat, audi : «Erat antiquior mundi ortu conditio quædam et status, ultramundanis illis potestatibus conveniens. In eo rerum opifex quædam condidit, nimirum lucem illam intellectilem, beatitati angelorum Dominum diligentium convenientem.» Audi etiam quid Gregorius ille cognomento Theologus dicat : « Primum Deus angelicas divinasque potestates mente concipit. Ea cogitatio mox opus ipsum erat, sermone completum ac spiritu perfectum. Secundo mundum e materie crassa constantem et aspectabilem cogitat.» Huic consimilia tradit et frater ejus Cæsarius : « Omnes, inquit, carnis expertes illi cœtus angelorum prius etiam, quam mundus hic oriretur, in luce degebant.» Itidem Anastasius Sinaites, vir plane divinus, de his disserit : «Deus ille noster, ait, qui semper exsistit, ante omnia creata cogitat et condit angelicas cœlestesque potestates, quemadmodum ipse solus novit.» Præter hos et Severus et Diodorus et magnus ille Amphilochius inaspectabilium naturarum crea-

Τῆι δὲ καὶ τοῦτο παρά τισιν ἠπόρηται, εἴτε πρὸ τῆς παραγωγῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἴτε μετὰ τὴν δημιουργίαν αὐτῶν αἱ νοεραὶ δυνάμεις παρήχθησαν. Ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητος, ναὶ μὴν καὶ ὁ Γεννάδιος πρὸ τῶν ἀοράτων φύσεων διισχυρίζονται τὸν ὁρατὸν τουτονὶ κόσμον παραχθῆναι· ἐπειδὴ γὰρ περίγραπτοί εἰσιν οἱ ἄγγελοι, ἔπρεπε πάντως καὶ τόπον εἶναί τινα, ὡς ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐν αὐτῷ περιγράφεσθαι. Ἀλλ' ὁ λοιπὸς τῶν Πατέρων κατάλογος οὐμενοῦν αὐτὸ καταδεχόμενος φαίνεται. Καὶ τηνικαῦτα τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐν τῇ Ἑξαημέρῳ αὐτοῦ λέγοντος ἄκουε· « Ἤν τις πρεσβυτέρα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως κατάστασις, τοῖς ὑπερκοσμίοις δυνάμεσι πρέπουσα. Δημιουργήματα δὲ ἐν αὐτῇ ὁ τῶν ὅλων Δημιουργὸς ἀπετέλεσε φῶς νοητὸν, πρέπον τῇ μακαριότητι τῶν φιλούντων ἀγγέλων τὸν Κύριον. » Ἀλλὰ καὶ τοῦ θεολόγου Γρηγορίου λέγοντος οὕτως ἄκουε· « Καὶ πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς οὐρανίους δυνάμεις, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρούμενον καὶ πνεύματι τελειούμενον· δεύτερον δὲ ἐννοεῖ κόσμον ὑλικὸν καὶ ὁρώμενον. » Ὅμοια δὲ τούτῳ διέξεισι καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Καισάριος, « Πᾶσαι, » λέγων, « ἐνεφωτὶ διῆγον αἱ ἄσαρκοι τῶν ἀγγέλων χορεῖαι καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν κόσμον. » Καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης περὶ τούτων οὕτω φησί· « Θεὸς ἡμῶν ὁ ἀεὶ ὢν πρὸ πάσης κτίσεως ἐννοεῖ καὶ ποιεῖ τὰς ἀγγελικὰς καὶ οὐρανίους δυνάμεις, ὡς μόνος αὐτὸς οἶδεν. » Ἀλλὰ καὶ ὁ Σεβῆρος, ναὶ μὴν καὶ ὁ Διόδωρος αὐτός τε ὁ μέγας Ἀμφιλόχιος πρεσβυτέραν ἀποδείκνυσι τοῦ ὁρωμένου τούτου κόσμου καὶ αἰσθητοῦ τὴν τῶν ἀοράτων φύ-

[11] Matth. XVIII, 10.

σεων δημιουργίαν. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης περὶ τούτου καὶ τάδε φησίν· « Ἕτεροι μὲν οὖν μετὰ τὸν πρῶτον οὐρανὸν τὰς ἀοράτους φασὶ παραχθῆναι δυνάμεις, ἐγὼ δὲ τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ συντίθεμαι· ἔπρεπε γὰρ πρῶτον τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι, καὶ τότε τὴν αἰσθητὴν, καὶ οὕτως ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ἄνθρωπον. » Παράγει μὲν ὁ Θεὸς τὰς ἄνω δυνάμεις, ὡς εἴρηται πρότερον, ἔπειτα δὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Τέλος πάντων ταῖς οἰκείαις χερσὶ πλάττει τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐμφυσήσας αὐτῷ, καθάπερ ἄνωθεν εἴρηται.

A tionem mundum hunc sub oculos cadentem atque sensilem præcessisse tradunt. Joannis Damasceni hæc verba sunt : «Alii quidem post cœlum illud primum inaspectabiles potestates conditas esse dicunt : verum ego Gregorio, cui Theologi cognomentum est inditum, assentior. Etenim conveniebat atque par erat primo intellectilem essentiam creari ac deinde sensilem, deque his ambobus hominem. Itaque supernas illas potestates initio Deus in ortum producit. Hinc cœlum, terram, mare, cuncta his comprehensa condit. Ad extremum manibus suis hominem format, cum pulverem de terra sumpsisset ac faciem ejus afflasset, quemadmodum supra commemoravimus.

«Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν,» καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς γῆς. Διὰ τί πρῶτον ἐνταῦθα τῶν ἰχθύων ἐμνημόνευσε, « Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς » εἰπών; Κατὰ τὴν τάξιν τῆς δημιουργίας· πρῶτον γὰρ οἱ ἰχθύες ἐκ τῆς θαλάσσης ἐγένοντο, εἶτα τὰ πετεινά, μετὰ ταῦτα δὲ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ τετράπουα.

B «Faciamus, inquit, hominem ad imaginem similitudinemque nostram,» qui marinis piscibus, volucribus aereis, bestiis terræ dominetur. Enimvero cur his in verbis primo piscium facta est mentio? «Dominetur, ait, marinis piscibus.» Nimirum hoc ordini creationis est consentaneum. Nam primo pisces e mari sunt orti, deinde 81 volucres, ac secundum has bestiæ de terra quadrupedes.

Καὶ τοῦτο δὲ ζητοῦσιν, ἀγαπητὲ, τίνος ἕνεκεν ἤγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεός. Ἔφθασεν εἰπὼν ὅτι « Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτω τῶν ἰχθύων. » Ἵνα γοῦν ὅπερ εἶπε δῆλον ἔργοις αὐτοῖς γένηται, διὰ τοῦτο τὰ ζῶα ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν ἐπιγνωσθῆναι (καὶ γὰρ ὡς δοῦλα παρίσταντο ἅπαντα), καὶ τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ Θεοῦ σοφίαν τῷ Ἀδὰμ δῆλην γενέσθαι παντί· ἐφ' ἑκάστῳ γὰρ τῶν ζώων ὄνομα ἔθετο τῇ αὐτοῦ φύσει κατάλληλον.

Sunt etiam, dilecte fili, qui scire velint quamobrem animalia condita Deus ad Adamum deduxerit. Antea scilicet dixerat : «Faciamus hominem ad imaginem nostram, qui piscibus aliisque dominetur.» Ut ergo reipsa, quod dixerat, eveniret, ad Adamum animalia deduxit, ut hinc eorum obedientia cognosceiur : quippe circumstabant ipsum omnia C tanquam ejus mancipia.

Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, τουτέστι δώσωμεν αὐτῷ λόγου περιουσίαν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. « Καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα ἐκ Θεοῦ ἔλαβον, ἤγουν τὸ λογικὸν εἶναι, τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν ἐμοὶ κατέλιπεν. Εἰ γὰρ ἐκεῖθεν καὶ τοῦτο ἔλαβον, ποία χάρις ἐμοί; Ἔχω τοίνυν τὸ καθ' ὁμοίωσιν, ἡνίκα χρηστὸς ἀφ' ἑαυτοῦ γίνομαι. » Τούτοις οὖν ἀκολούθως καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶν ὅτι καθ' ὁμοίωσιν ἐποίησεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὥστε ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ· ἡ ἀρετὴ γὰρ ἐκ Θεοῦ μὲν ἐδόθη τῇ φύσει ἡμῶν, ἐφ' ἡμῖν δέ ἐστιν ἢ ἐμμεῖναι αὐτῇ καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ Θεῷ, ἢ ἀποφοιτῆσαι αὐτῆς καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ διαβόλῳ. Ὁ δὲ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς τὴν Ἑξαήμερον κατ' ὁμιλίᾳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν· « Τῇ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, τουτέστιν ἀπὸ πάντων δέδωκε τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ. Ὥσπερ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἔχει, τῶν τε ὁρατῶν τῶν τε ἀοράτων, δημιουργὸς ἁπάντων τυγχάνων, οὕτω καὶ τὸ ζῶον τοῦτο τὸ λογικὸν δημιουργήσας ἐβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν. Διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο, βουληθεὶς αὐτὸν καὶ ἀθάνατον εἶναι εἰς τὸ διηνεκές. Ἀλλὰ καὶ παραβάντα τὴν ἐντολὴν οὐκ ἀπεστράφη τέλεον, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας ἐπὶ τῆς

Præterea debebat hoc pacto sapientia divinitus Adamo concessa innotescere. Nam singulis animalibus tum nomen cujusque naturæ consentaneum indidit : «Faciamus hominem ad imaginem similitudinemque nostram.» Hoc est, largiamur ei rationis abundantiam, ut magnus ille Basilius his verbis declarat. Ex his quod imaginem attinet, eam accepi a Deo, nimirum quod rationis sum particeps ; quod similitudinem mihi reliquit. Nam si hoc quoque indidem accepi, quænam mihi concessa est gratia? Quapropter Dei similitudinem refero, D cum ex meipso bonus fio.» His consentanea Joannes etiam Damascenus tradit, Deum nos ad similitudinem condidisse, ut pro viribus humanis ei similes evadamus. Quippe virtus a Deo quidem concessa est naturæ nostræ, verum in potestate nostra situm est ut vel in ea perseveremus et obsequamur Deo, vel ab ea recedamus et obsequamur diabolo. Joannes Chrysostomus, in oratione 21 de sex dierum operibus hæc verba profert : « Quo die Deus Adamum condidit, ad imaginem Dei condidit eum, hoc est, omnium potestatem ei concessit. Nam sicut imperium Deus habet in omnia tam aspectabilia quam inaspectabilia, tanquam universorum opifex, ita cum animal hoc rationis particeps condidisset, habere ipsum voluit imperium in res uni-

versas, quæcunque sub aspectum cadunt. Idcirco et essentiam animæ ipsi largitus est, uti quem immortalem prorsus esse vellet. Quin etiam mandatum ipsius transgressum non omnino aversatur, sed immortalitate spoliatum et ad mortem condemnatum prope in eodem imperio relinquit. Nam homo per rationem, qua præditus est, etiam hodie cuncta in potestate sua retinet. Quanquam enim feras agrestes nonnunquam pro libitu suo videmus in hominem irruere, tamen id tantopere mirari non debemus, quando consilio divino accidit, ut hoc modo vel inviti de peccato admoneamur, cujus causa nobis hoc contigit supplicii, ut subjectos imperio nostro metuamus. Rerum quidem omnium quæ sunt in terris, principem constitutum esse hominem a Deo, vel ipsa de forma intelligi perspicue potest. Nam recta homini forma, ceu vides, data est, qua tendit ad cœlum sursumque spectat. **82** Hæc autem omnia, sicut ait antistes ille Nyssenus, imperio convenire videntur et regiam quamdam majestatem indicare. Nam quod solus inter res universas homo talis est, cum aliis omnibus deorsum corpora propendeant, id vero palam dignitatis discrimen indicat.»

A αὐτῆς ἀρχῆς ἀφῆκεν εἶναι. Διὰ γὰρ τοῦ προσόντος αὐτῷ λόγου καὶ τήμερον πάντων κρατεῖ. Εἰ γὰρ καὶ θῆρας ἀγρίους ὁρᾷς αὐθαδείᾳ χρωμένους, ἔστι ὅτε καὶ ὁρμῶντας ἀναιδῶς κατ' αὐτοῦ, μὴ θαύμαζε, ὅτι καὶ τοῦτο κατὰ θείαν πάντως οἰκονομίαν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἁμαρτίας ἡμᾶς ἐπιμεμνῆσθαι καὶ ἄκοντας, δι' ἣν ὠσθοικέναι καὶ τρέμειν ὡς ὑπὸ χεῖρα κατεδικάσθημεν. Ὅτι δὲ ἀρχων ὑπὸ Θεοῦ πάντων ἐχειροτονήθη τῶν ἐπὶ γῆς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος δῆλον· ὄρθιον γάρ, ὡς ὁρᾷς, τῷ ἀνθρώπῳ τὸ σχῆμα καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνεται καὶ ἄνω βλέπει. Ταῦτα δὲ πάντως, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ, καὶ ἀρχικὰ δοκεῖ εἶναι καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ὑποσημαίνοντα· τὸ γὰρ μόνον ἐν τοῖς οὖσι τοιοῦτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασι πρὸς τὸ κάτω νενευκέναι τὰ σώματα, σαφῶς δείκνυσι τὴν τῆς ἀξίας διαφοράν.

B

Atque hic animum mihi, dilecte fili, advertito. Cum afficere vellet hominem Deus honore peculiari, paradisum prius conserit, atque ita deinde ipsum in eo collocat, tametsi Pyron scriptor Annalium post XI primum dies Adamum paradisum ingressum esse tradat. Ego vero non video ubi Adamus antea versatus fuerit, cum XI dies extra paradisum degeret. Refutat hanc opinionem Chrysostomus, cum ait: «Licebat Adamo etiam extra paradisum degere. Verum ea loca non erant hominis domicilio præscripta destinataque, sed tam jumentis quam cæteris terræ bestiis, cum homini paradisus tanquam voluptaria quædam domus esset datus.» Eam ipsam ob causam animalia Deus ad Adamum adduxit, velut ab eo cæteroqui separata. Quæ cum ita sint, non Pyroni, sed huic oratori nostro aureo velim aures præbeas, qui reapse Spiritus sancti discipulus fuit.

C

Πρόσεχε, ἀγαπητέ. Βουλόμενος ὁ Θεὸς τιμῆσαι τὸν ἄνθρωπον, φυτεύει παράδεισον πρότερον, καὶ οὕτω τίθησιν αὐτὸν ἐν αὐτῷ, εἰ καὶ Πύῤῥων ὁ χρονογράφος (19) μεθ' ἡμέρας τεσσαράκοντα τὸν Ἀδὰμ εἰσελθεῖν ἐν τῷ παραδείσῳ φησίν. Ἀλλ' οὐκ οἶδα ποῦ διέτριβε πρότερον ὁ Ἀδὰμ, ἔξω τοῦ παραδείσου τεσσαράκοντα διάγων ἡμέρας. Ὁ μὲν οὖν χρυσορρήμων Ἰωάννης καὶ ταύτην ἐκ μέσου τὴν ὑπόνοιαν ποιεῖ, λέγων· « Ἔξὸν ἦν τῷ Ἀδὰμ καὶ ἔξω τοῦ παραδείσου διάγειν. Ἀλλ' οὐ τῇ οἰκήσει τοῦ ἀνθρώπου ἀφώριστο, ἀλλὰ τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. Ἦν δὲ αὐτοῖς βασιλικὸν ἐνδιαίτημα ὁ παράδεισος· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἤγαγε τὰ ζῶα πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὡς κεχωρισμένα αὐτοῦ. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μὴ τῷ Πύῤῥωνι, ἀλλὰ τῷ χρυσορρήμονι πάρασχε τὰς σὰς ἀκοὰς, ὅτι καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑποφήτης ὁ τοιοῦτος ὄντως ἐστί.

Sequuntur hæc historiæ divina verba: « Faciamus Adamo adjutricem secundum ipsum[53]. » hoc est, tam ipsi quam toti ejus naturæ consimilem, non reliquis animalibus: nam ea naturam eamdem cum homine communem non habent. Hic autem Manes Deum mendacem esse dixit, et consimiliter Aquila. Nam vocem hanc in versione Græca, κατ' αὐτόν, contra ipsum interpretabantur propterea quod Adamum hæc non multo post ad mandati divini violationem impulerit, ideoque facta sit insidiatrix, quæ adjutrix appelletur. Hæc illorum est opinio. Verum de sententia divini hominis Cyrilli atque etiam Damasceni, adjutrix hæc Adami dicta est ad humani generis propagationem. Itaque somnum Adamo gravissimum Deus immittit, unaque ex costis detracta mulierem ex ea construit. Hac Adamus

Μετὰ ταῦτά φησι « Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτὸν, » τουτέστιν αὐτῷ τε κατὰ πάντα ἐμφερῆ καὶ τῇ φύσει αὐτοῦ. Μὴ μέντοι γε καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, ὅτι μηδὲ τῆς αὐτῆς αὐτῷ τυγχάνουσι ταῦτα μέτοχα φύσεως. Ἀλλ' ἐνταῦθα Μάνης ψεύστην τὸν Θεὸν εἶπεν, ὁμοίως καὶ Ἀκύλας· τὸ γὰρ κατ' αὐτὸν ἐναντίως αὐτῷ ἐξέδοτο, ἐπεὶ τάχα τὸν Ἀδὰμ αὕτη παραδῦναι πεποίηκε, κἀντεῦθεν ὁ βοηθὸς ἐπίβουλος γέγονε. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· κατὰ δὲ τὸν θειότατον Κύριλλον τὸν Δαμασκηνόν τε Ἰωάννην βοηθὸς αὕτη τῷ Ἀδὰμ εἰς τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κεχρημάτικε σύστασιν. Ἔκστασιν οὖν ἐπιβάλλει τῷ Ἀδὰμ, καὶ μίαν τῶν αὐτοῦ πλευρῶν ἐξελὼν οἰκοδομεῖ τὴν γυναῖκα. Ἦν καὶ θεασάμενος ὕστερον ὁ Ἀδὰμ « Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου » προφητικώτατα ἔφησεν. Οὐδὲ γὰρ ἡ γυνὴ καὶ εἰσέτι τὸν αὐτὸν

[53] Gen. II, 18.

(19) Quis sit Pyron ille chronologus Christianus, vel, ut ms. habet, Πύῤῥων, jampridem, sed frustra, inquiro; nullum enim apud veteres, quod hactenus subodoratus sim, illius Annalium vestigium.

τρόπον ἐξ ἀνδρὸς μόνου γενήσεται, ἀλλ' ἐκ συναφείας ἀμφοτέρου καὶ νόμου γαμικοῦ.

A deinde conspecta verissime vaticinans dixit : « Hoc nunc demum os ex ossibus meis est [84]. » Nam mulier minime deinceps eodem modo exsistet e viro solo, sed per amborum conjunctionem et conjugii legem procreabitur.

Οὐκοῦν ἐπιβάλλει ὁ Θεὸς ἔκστασιν τῷ Ἀδάμ, καὶ μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ λαβὼν τὴν Εὔαν οἰκοδομεῖ. Ἀναγκαῖον γὰρ ἦν μὴ καὶ τὴν Εὔαν ἀπὸ γῆς προελθεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Ἀδάμ, ὡς ἐντεῦθεν φίλτρον ἐντεθῆναι τοῖς ὁμοζύγοις. Ἐπιβάλλει οὖν ἔκστασιν, ἤτοι κάρον ἐντίθησι τῷ Ἀδάμ, ὡς μὴ λαβεῖν ὀδύνης αἴσθησιν ἐν τῇ ἀφαιρέσει τῆς πλευρᾶς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησι, κἀντεῦθεν ἐχθρωδῶς διακεῖσθαι πρὸς τὴν ὁμόζυγον. Ἀφαιρεῖται γοῦν μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ οἰκοδομεῖ τὴν γυναῖκα, καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀνεπλήρωσεν ; Ἵνα μὴ ἔχῃ μετὰ τὴν τοῦ ὕπνου ἀπαλλαγὴν ἐκ τοῦ λείποντος αἰσθάνεσθαι τοῦ γεγονότος· εἰ γὰρ ἐν τῷ τῆς ἀφαιρέσεως καιρῷ ἠγνόησεν, ἀλλ' ὅμως ἔμελλε μετὰ ταῦτα ἐπιγινώσκειν τὸ γεγονός· ἐφ' ᾧ διὰ σαρκὸς τὴν τῆς πλευρᾶς ἀνεπλήρωσεν ἔλλειψιν.

Hoc pacto consopivit Adamum Deus, sumptaque costa ipsius una Evam construxit. Nam necessarium erat Evam non itidem, ut in Adamo factum erat, e terra provenire, sed ex ipsa potius Adami essentia, quo hac ratione mutuus amor conjugibus inderetur. Et somnum ei gravem immittit, ne sensum aliquem doloris in ademptione costæ perciperet, quemadmodum Chrysostomus ait, **83** eaque de causa conjugem hostili quodam odio prosequeretur. Itidem costam unam sumit, de qua mulierem construit, ejusque locum carne complet. At quamobrem complet? Ne somno excitatus, per id quod aberat, sentire quod acciderat posset. Quamquam enim hoc ademptionis tempore ignorasset, tamen deinceps animadversurus erat. Quapropter carne Deus costæ defectum supplevit.

« Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. » Τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ προσεκτέον κἀνταῦθα. Φησὶ γὰρ ὅτι διπλῆ ἡ αὔξησις, ἡ μὲν σώματος, ἡ δὲ ψυχῆς· ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ σώματος αὔξησις ἡ ἀπὸ τοῦ μικροῦ εἰς τὸ καθῆκον μέγεθος ἀποκατάστασις, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς αὔξησις διὰ τῶν μαθημάτων προσεπιγίνεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης περὶ ψυχῆς οὕτω φησὶν, ὅτι ἅπαξ λαβοῦσα τὸ εἶναι παρὰ Θεοῦ πρὸς αὔξησιν οὐκέτι καθ' ἑαυτὴ καὶ τὸ σῶμα χωρεῖ· πῶς καὶ γὰρ ἄποσος αὕτη καὶ ἀσχημάτιστος οὖσα, ὡς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ; Τελεία μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ἡ νοερὰ ἔκτιστο ψυχὴ, εἰ καὶ κατὰ μικρὸν δοκεῖ συναύξειν τῷ σώματι. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Νύσσης φησί· « Τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ὑποκειμένου ὀργάνου φαίνεται. Ἡ γὰρ πρὸς τὴν ἐμπαθῆ καὶ ζωώδη γένεσιν κοινωνία οὐκ εὐθὺς ἐκλάμπειν τῷ πλάσματι τὴν θείαν εἰκόνα ἐποίησεν, ἀλλ' ὁδῷ τινι ἀκολουθίᾳ ἐπὶ τὸ τέλειον ἄγει τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἄλλης τῷ νηπίῳ καὶ ἑτέρας τῷ τελείῳ ἐγγινομένης ψυχῆς, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἐν ἐκείνῳ μὲν τὸ ἀτελές, ἐν τούτῳ δὲ δεικνυούσης τὸ τέλειον. » Τελεία μὲν οὖν ἡ ψυχὴ καὶ ἐν βρεφικῇ ἡλικίᾳ, ἀδυνατεῖ δὲ τὴν ὅλην αὐτῆς δεικνύειν ἐνέργειαν. Καθάπερ γὰρ μουσικὸς ἄριστος ἐν μὲν μικροῖς αὐλοῖς στενόν τι καὶ ἔκτροπον μέλος ἀπῄχησεν, ἡνίκα δὲ εὐρυπόρους εὗρῃ αὐλοὺς, τότε τὴν αὐτοῦ τέχνην ὅλην ὑπέδειξεν, οὕτω καὶ ψυχὴ, ὡς ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς ἐμμέτροις αὐτοῦ διέξεισιν ἔπεσι· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ ὀργάνου διάθεσιν οὕτω κἀκείνη τὴν ἐνέργειαν δείκνυσιν.

« Dixit Deus : Augescite, multiplicamini, replete terram. » Hoc in loco Basilii verbis animum advertito. Tradit enim duplex incrementum esse, quorum aliud sit corporis aliud animæ. Corporis incrementum est de statura parva convenientem ad magnitudinem pervenire. At incrementum animæ per disciplinas consequimur. Etiam Chrysostomus de anima inquit, eam cum semel a Deo suam naturam et exsistentiam nacta est, more corporis ad incrementum aliquod aliud nequaquam tendere. Nam qui fieri posset hoc in anima, quæ tanquam imago Dei tam quantitatis expers est quam figuræ? Quamobrem anima intelligentiæ vi prædita sic est a Deo condita, ut statim ab initio perfecta sit, etiamsi paulatim una cum corpore videatur incrementum aliquod sumere. Perspicuum hoc est ex hisce Nysseni Gregorii verbis : « Animæ forma pro instrumenti subjecti ratione conspicitur. Cum enim particeps natura nostra sit ejus ortus, qui et vitiis obnoxius et animalium rationis expertium ortui affinis est, fieri nequit ut hominis in figmento statim divina imago elucet, sed via quadam ac serie hominem ad perfectionem pervenire necesse est; non quod alia infanti, alia matura ætate viro indatur anima, sed una eademque anima in illo quidem imperfectionem suam, in hoc perfectionem demonstrante. » De quo jam colligi potest animam in ipsa etiam infantili ætate perfectam esse, verum facultatem suam et efficacitatem omnem declarare necdum posse. Quemadmodum enim musicus præstantissimus minutis in tibiis exile atque absonum carmen canit, at cum tibias adeptus est amplas, tum scilicet artem suam totam demonstrat, sic et anima : « Debilibus cum membris debilis ipsa, de validis elucet, et omnem denique mentem ostentat, » quemadmodum Gregorius cognomento Theologus in commentationibus suis, quas versibus est complexus (1), inquit. Nam prout instrumentum affectum fuerit, ipsa quoque vim et efficacitatem suam declarat.

[84] Gen. II, 23.

(1) Greg. *De anima.*

«Augescite, inquit Deus, multiplicamini, replete A terram,» non eam quidem inhabitatione, sed imperio vestro, quemadmodum hæc verba magnus ille Basilius interpretatur. Nec enim homines necesse habent 84 vel perustam illam a sole terram vel cultus omnis expertem vel frigore nimio inutilem vel inaccessam replere : sed hac voce Deus nobis jus replendæ terræ concessit. Nosque adeo replemus eam ex rationis arbitrio. Posteaquam enim perspeximus quantum spatium terra perusta et inhabitabilis occupet, quantum aquilonale clima, quod nimii frigoris causa nequit excoli et est inutile, annon terram reliquam complevimus? Annon delecta ejus utili parte, quidquid habitationi hominum est inutile, relinquimus?

« Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν.» Πλὴν οὐ τῇ οἰκήσει, ἀλλὰ τῇ ἐξουσίᾳ, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Οὐ γὰρ δήπου καὶ τὴν διακεκαυμένην καὶ ἀγεώργητον καὶ τὴν κατεψυγμένην καὶ ἄβατον κατ' ἀνάγκην οἱ ἄνθρωποι πληροῦσιν· ἀλλὰ κυρίους ἡμᾶς ἐποίησε πληροῦν. Καὶ πληροῦμεν αὐτὴν τῷ λογισμῷ. Ὅταν γὰρ ἴδωμεν πόσον μέτρον τῆς διακεκαυμένης καὶ ἀοικήτου, ὅταν ἴδωμεν πόσον τὸ κλίμα τὸ βόρειον, ὃ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ψύξιν ἀγεώργητόν ἐστι καὶ ἄχρηστον, οὐκ ἐπληρώσαμεν τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐκλεξάμενοι, τὸ ὅσον ἄχρηστον εἰς διαμονὴν ἀνθρώποις ἀπεπεμψάμεθα.

«Dixit item Deus : En ego concessi vobis omnes B frugiferas arbores, quibus ad alimoniam et vos utamini et omnes bestiæ terrestres [a]. Hic animum advertito. Deus quidem piscium et animalium reliquorum dominum fecit hominem, verum ut iis vesceretur non permisit. Nimirum hæc prima lex tantum homini fructuum usum concedebat, cum adhuc paradiso dignus esset. Itaque tam homines quam aereæ volucres et terestres bestiæ fructibus arborum, herbis, gramine vescebantur. Et quamquam hodie leo, pardalis, aliæ feræ cruentis mactationibus cibisque delectentur, tamen id temporis hæc etiam animalia legi naturæ subdita fructibus tantum alebantur. Ac posteaquam Deus hominem jam factum intemperantiorem vidit, altera lege post diluvium potestatem ei facit omnibus vescendi. C Cuncta vobis, ait, perinde fruenda concedo ut herbarum olera. Propter hanc concessionem reliqua etiam animalia quibuslibet vesci cœperunt. Itaque leo carnivorus ab eo tempore fuit, et mortiena vultures observant. Nec enim id temporis quo primum oriebantur animalia, terram vultures circumspectabant, ut ad pastum cadavera consequerentur, sed in pratis alimoniam quærebant. Videmus et hodie canes medicamenti causa gramine sæpenumero pasci, non quod hoc nutrimento velut idoneo vescantur, sed quia doctrina quadam naturæ, discendo non percepta, tendunt ad ea rationis expertes bestiæ quæ ipsis utilia sunt. Ejusmodi fuisse tunc animalia carnivora cogitabis, quæ gramine scilicet vesci consueverint, non sibi invicem insidiari. Facta est igitur fruitionis horum concessio post diluvium, sicut indicatum est hactenus. Enimvero sunt hodieque nonnulli, qui vitam suam ad imitationem vitæ paradisi, quantum ejus fieri potest, instituentes a nimium crassa illa ciborum fruitione abhorent, ac tum fructibus tum seminibus et omnibus iis quæ de arboribus proveniunt utuntur. Quæcunque scilicet præter hæc supervanea sunt, tanquam non necessaria recusamus. Etenim nec abominabilia putari debent propter creatorem, nec exp[illegible]tenda magnopere propter carnis luxum et ad delicias propensionem.

« Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πᾶν ξύλον ὃ ἔχει καρπὸν ἐν ἑαυτῷ. Ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. » Πρόσεχε οὖν· ἄρχοντα μὲν γὰρ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν λοιπῶν ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, οὐ μὴν δὲ καὶ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν αὐτῷ συγκεχώρηκεν. Ὥστε ἡ μὲν πρώτη νομοθεσία καρπῶν ἀπολαύειν ἐνδέδωκεν. Ἔτι γὰρ ἐνομιζόμεθα ἄξιοι τοῦ παραδείσου εἶναι· καρπὸς λοιπὸν καὶ χλόη καὶ χόρτος ἡμῖν εἰς βρῶσιν, τοῖς πετεινοῖς τε τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. Εἰ γὰρ καὶ νῦν αἵμασι χαίρουσιν ὅ τε λέων καὶ ἡ πάρδαλις, ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα τῷ νόμῳ τῆς φύσεως ὑποτεταγμένα καρποῖς διετρέφετο. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς ἐκδεδιητημένον εἶδε τὸν ἄνθρωπον, δευτέρῳ νόμῳ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν πάντων αὐτῷ συγχωρεῖ τὴν ἀπόλαυσιν, « Ταῦτα πάντα ὡς λάχανα χόρτου φάγεσθε » εἰπών. Ταύτῃ μὲν οὖν τῇ συγχωρήσει καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα τοῦ ἐσθίειν ἔλαβον ἄδειαν. Ἐξ ἐκείνου δὲ λοιπὸν αἱμοβόρος ὁ λέων, ἐξ ἐκείνου καὶ γῦπες ἀναμένουσι θνησιμαῖα. Οὐ δήπου γὰρ καὶ γῦπες ἅμα τῷ γεννηθῆναι ζῶα περιεσκόπουν τὴν γῆν, ὡς ἐκεῖθεν οὗτοι τραφῶσιν· ἀλλὰ ταῦτα πάντα τοὺς λειμῶνας περιήρχοντο. Καὶ νῦν γὰρ κύνας ὁρῶμεν θεραπείας ἕνεκεν πολλάκις ἄγρωστιν ἐπινεμομένους, οὐχ ἐπειδὴ συμφυής ἐστιν ἡ τροφὴ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδιδάκτῳ τινὶ φύσεως διδασκαλίᾳ ἐπὶ τὸ συμφέρον ἔρχεται τὰ ἄλογα. Τοιαῦτα λόγισαι εἶναι καὶ τότε τὰ αἱμοβόρα τῶν ζώων, χόρτον ἑαυτοῖς εἰς τροφὴν ἐπινοεῖν, οὐ μὴν ἀλλήλοις ἐπιβουλεύοντα. Συγκεχώρηται οὖν, ὡς εἴρηται, μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἡ ἀπόλαυσις, πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν κατὰ μίμησιν τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ζωῆς ἑαυτοῖς ἄγειν βουλόμενοι, φεύγοντες ταύτην τὴν πολύυλον ἀπόλαυσιν τῶν βρωμάτων, ἐπ' ἐκεῖνον τὸν βίον, καθὼς οἷόν τέ ἐστιν, ἑαυτοὺς ἀγόμενοι, καρποῖς καὶ σπέρμασι καὶ τοῖς ἐκ τῶν ἀκροδρύων εἰς διαγωγὴν χρώμενοι· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀποστρεφόμεθα· οὐ γὰρ βδελυκτὰ διὰ τὸν κτίσαντα, οὐδὲ αἱρετὰ διὰ τὴν τῆς σαρκὸς εὐπάθειαν.

De carnium visceratione.

85 Novi te, dilecte fili, hac etiam in parte non

Περὶ κρεωδαισίας.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ ἐπὶ τούτῳ ὑπόρηκας

[a] Gen. I, 29.

οὐ μικρῶ, λέγων « Εἰ κρεωδαισία; οὐκ ἦν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καιρὸς, τίνος ἕνεκεν ὁ Ἄβελ ποιμὴν προβάτων ἐγένετο; » Ἀλλ' εἰδέναι κἀνταῦθα ὀφείλεις ὅτι περιβολαίων ἕνεκεν ἡ τῶν θρεμμάτων ἐπενοήθη φροντίς, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης εἰς τὴν Ἑξαήμερον ἐννάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησί. Πειθέτω δέ σε πρὸς τούτοις ἡ ἁγία Γραφὴ περὶ τῶν πρωτοπλάστων οὕτω λέγουσα, « Καὶ χιτῶνας δερματίνους ἐνέδυσεν αὐτούς. » Ἔκτοτε γὰρ ἔδειξεν ὁ Θεὸς τό τε χρήσιμον ὁμοῦ τῆς περιβολῆς καὶ ἀπέριττον. Ὠκονόμησε γὰρ ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἐρίων τῶν προβάτων τὰ ἐνδύματα τοῖς ἀνθρώποις κατασκευάζεσθαι, οὐδενὸς ἑτέρου ἕνεκεν ἢ ὥστε σκέπην γενέσθαι, καὶ μὴ τὸ λογικὸν τοῦτο ζῶον κατὰ τὸ αὐτὸ τοῖς ἀλόγοις ἐν γυμνότητι καὶ ἀσχημοσύνῃ διάγειν. Ἡ τοίνυν τῶν ἱματίων περιβολὴ ὑπόμνησις ἡμῖν γινέσθω διηνεκὴς τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐκπτώσεως, καὶ τῆς τιμωρίας διδάσκαλος· ἣν διὰ τὴν παρακοὴν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐδέξατο. Καὶ εἶπε πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεός· « Ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. »

A parum hæsitare. Si carnium, dices, ante diluvium non erat usus, cur tandem Abelus erat opilio? Verum scire debes pecudum curam inventam fuisse vestimentorum causa, quemadmodum in oratione de sex dierum operibus 9 Chrysostomus inquit. Ejusdem fidem tibi Litteræ sacræ facient, de primum formatis hominibus ita loquentes: «Et pelliceis tunicis eos Deus indúit [66].» Nam hoc ipso Deus et utilitatem hujus amictus ostendit et simplicitatem inelaboratam. Voluit enim certo consilio de lanis ovium vestes hominibus fieri, alia certe nulla de causa quam ut tegumentum haberent, neu rationis hoc particeps animal, brutorum more, quadam cum deformitate ac inverecundia nudum incederet. Et quidem hic vestimentorum amictus B perpetua nobis sit commonefactio lapsus ejus quo tantis bonis excidimus, deque pœna nos eruditat qua genus humanum propter inobedientiam afficitur. Cæterum hæc quoque Deus ad Adamum protulit: «Omnibus paradisi arboribus vesceris, præter arborem scientiæ boni atque mali. Nam ea quocunque die vescemini, morte multabimini.»

Περὶ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν.

Ἀλλ' ἐνταῦθα προσοχῆς, ἀγαπητὲ, χρεία πολλῆς. Διαφωνία καὶ γὰρ οὐ μικρὰ παρὰ πᾶσι σχεδὸν περί τε τῆς φύσεως τοῦ φυτοῦ ἐκείνου καὶ τῆς βρώσεως αὐτοῦ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ βρώσεως ἐμφορεῖσθαι λέγουσι τὸν Ἀδὰμ αἰσθητῆς, ποιεῖν τε καὶ πάσχειν ὅσα μετὰ τὴν βρῶσιν ἐξ ἀνάγκης τῇ C θνητῇ φύσει παρέπεται. Ὅθεν ἀναγκαῖον περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ Ἀδὰμ διαλαβεῖν πρότερον. Οὕτω γὰρ ἐπιγνωσόμεθα κατά γε τὸ ἐγχωροῦν τίς τε ἡ βρῶσις ἣν αὐτὸς ἐν τῷ παραδείσῳ ἤσθιεν ὁ Ἀδὰμ, καὶ τὸ φυτὸν ὁποῖόν ἐστιν ἄρα τὴν φύσιν ἐτύγχανεν. Πρόσεχε οὖν. Τὸν Ἀδὰμ ἄλλοι μὲν θνητὸν ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναί φασιν, ἕτεροι δὲ μέσην αὐτὸν ἔχειν διισχυρίζονται τάξιν, τουτέστιν ἀθανασίας εἶναι μέσον αὐτὸν καὶ θνητότητος· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὡς ἐκεῖνοί φασιν, οὐκ ἂν ὑπέπεσε θανάτῳ μετὰ τὴν παράβασιν. Ἀλλ' ἄφες αὐτούς, εἶγε καὶ μᾶλλον ὁ σοφὸς Σολομὼν ἐν τῇ Σοφίᾳ αὐτοῦ κατὰ λέξιν οὕτως εὕρηται λέγων· « Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε καὶ' εἰκόνα τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ. Φθόνῳ δὲ τοῦ D διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. » Εἴπερ οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ, πῶς εἴπωμεν αὐτὸν ὑποκεῖσθαι φθορᾷ καὶ θνητότητι, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ θάνατον, ὡς εἴρηται, μὴ ποιήσαντος ἀπ' ἀρχῆς; Εἰ γὰρ εἴπωμεν ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο καὶ φθορᾷ κατά τι τρόπον ὑπέκειτο, οὐδέν τι παρεστώμεν ἕτερον ἢ ὅτι παρὰ Θεοῦ τὸ κατάρχειν ἡμῶν ἔσχεν ἡ τε φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν, ὅτι μηδὲ θανάτου, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, ποιητὴς ὁ Θεός. Ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἄξιον. Εἰ μὲν γὰρ ὅτε παρήγαγε τὸν ἄνθρωπον ὁ

De arbore cognitionis.

Accurate hic, dilecte fili, quid dicatur advertito. Nam dissensio non exigua propemodum inter omnes est tum de arboris hujus natura tum fruitione. Neque de hoc tantum, sed etiam nonnulli volunt Adamum cibo sensili fuisse satiatum, eaque tum fecisse tum passum esse quæ a pastu necessario naturæ mortali consueverunt accidere. Quapropter ipsa requirit necessitas ut de ipsius Adami natura prius quædam exponamus. Nam ea ratione cognoscemus, quantum quidem ejus fieri poterit, quis cibus ille fuerit quo in paradiso vescebatur Adamus, et quæ arboris scientiæ natura exstiterit. Adamum alii quidem a Deo conditum fuisse mortalem dicunt, alii vero medio quodam loco constituunt, nimirum inter immortalitatem et mortalitatem. Etenim absque hoc foret, ut ipsi quidem inquiunt, non post transgressionum morti fuisset factus obnoxius. Enimvero tu hos missos facito, quando sapiens ille Salomon in Sapientia sua tradit [67] Deum mortem non condidisse, imo in statu interitus experte creavit hominem **26** ad imaginem æternitatis suæ. Verum deinceps invidia diaboli mors in mundum venit. Quare si Deus in statu interitus experte ad imaginem æternitatis suæ condidit hominem, quo pacto dici a nobis potest Adamum interitui mortalitatique ulla ex parte obnoxium fuisse? præsertim cum mortem, ceu dictum est, ab initio minime Deus condiderit. Nam si dicamus Adami corpus illud interitui quodam modo subjectum fuisse, nihil aliud significabimus nisi auctore Deo ab initio statim interitum ac mortem in nos imperium habuisse. Nequit autem hoc verum esse, nequit, cum mors a Deo, sicuti diximus, profecta

[66] Gen. III, 21. [67] Sap. I, 13; II, 23.

non fuerit. Quapropter omnis hic dubitatio tollatur. Nam si statim, cum hominem conderet Deus, ad eum dixisset : « Quacunque die vescemini de hac arbore, morte multabimini, » habuissent sane quod objicerent, qui Adamum inter immortalitatem ac mortalitatem medium quasi faciunt. At cum post creationem ipsius non exiguo interjecto spatio lex hæc promulgata fuerit, per quam mors occasionem adversus nos arripuit, prorsus hic hæsitare non debebant, qui Litteras sacras et attente nec sine convenienti pervestigatione se legere profitentur. Igitur ab initio rerum Deus hominem in statu interitus experte condidit, hoc est immortalem in ortum produxit ad imaginem æternitatis suæ.

Nihil hic difficultatis objici tibi patitor. Habes Anastasium Sinaitem, virum divinum, qui in oratione sua de Resurrectione sic inquit : « Condidit hominem Deus, et quidem Dei ad imaginem eum condidit. Hæc prima fuit creatio, simplex, nullum conjugii vinculum habens, interitus expers. » Quodsi prima creatio fuerit expers interitus, quemadmodum sanctus hic vir ait, quid de homine primo dicemus? nimirum Deus eum statim ab initio expertem interitus condidit et dono immortalitatis ornavit. Quæ quidem verba nequaquam mea sunt, sed vir eximius Andreas antistes Cretensis in oratione sua De iis qui obdormierunt in hunc modum loquitur : « Cum hominem creasset Deus, hoc ei dignitatis largitus est ut esset particeps rationis, intelligendi facultate præditus, immortalis, interitus expers. » Quodsi dignitatem hanc immortalitatis homini Deus concessit, qui fieri potest, ut eumdem pariter et mortalem et immortalem dicamus, vel obnoxium interitui pariter et interitus expertem? nequit hoc prorsus mea quidem opinione fieri. Nam morti vel interitui subjecta conditio tribui.

87 Enimvero scire quidem nequeo quibus hi causis permoti non modo non miscenda misceant, cum Adami corpus medio inter immortalitatem ac mortalitatem loco constituunt, sed etiam naturales affectiones atque morbos ei tribuere non verentur, qui ante peccatum tam illarum affectionum quam interitus expers erat, et quidem hoc ipsum citra demonstrationem aliquam e sacris petitam Litteris faciant. Quapropter nihil hic tibi verendum est. Nam hominem ad imaginem Dei conditum talli ab initio natura præditum fuisse, nimirum immortali et interitus experte, ac præterea corpus illud Adami nullo modo ulli passioni obnoxium fuisse, supra interitum scilicet omnem positum, Joannes ille noster Chrysostomus et prolixius et clarius te docebit. Etenim fuere nonnulli tam in hoc corpore interitui obnoxio carpendo et elevando acerbi, ut etiam indignum dicerent quod a Deo conditum existimetur. Si figmentum, aiebant, manuum Dei foret, non tot miseriis et ærumnis esset obnoxium. Adversus hos ille in hunc modum disserit : « Nemo mihi hominem hunc objiciat, qui offendit, qui condemnatus est, qui affectus ignomi-

A Θεὸς, τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· « Ἧι δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, » εἶχον ἄν τι καὶ λέγειν οἱ μέσον αὐτὸν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος λέγοντες. Ἐπεὶ δὲ πολλῷ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὕστερον ἐδίδοτο τὰ τῆς ἐντολῆς, ἀφ' ἧς ἄρα καὶ χώραν ὁ θάνατος ἐλάμβανε καθ' ἡμῶν (« Ἐὰν γὰρ φάγητε, » φησὶ, « θανάτῳ ἀποθανεῖσθε »), ἀμφιβάλλειν ὅλως οὐκ ἔπρεπε τοὺς ἐπερχομένους τέως ἐρευνητικῶς τὴν Γραφήν. Ἔκτισε μὲν οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἀπ' ἀρχῆς, τουτέστιν ἄφθαρτον αὐτίκα παρήγαγε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ.

Ἀλλὰ μὴ δυσχέραινε τούτου ἕνεκεν. Ἔχεις τὸν B Σιναΐτην θεῖον Ἀναστάσιον ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτω λέγοντα· « Καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Πρώτη ποίησις αὕτη ἁπλῆ, ἄζυγος, ἄφθαρτος. » Εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις ἄφθαρτος ἦν, ὡς ὁ διαληφθεὶς οὗτος ἔφη θεῖος ἀνὴρ, περὶ τοῦ πρώτου ἐκείνου τί χρὴ καὶ λέγειν ἀνθρώπου; Ἄφθαρτον μὲν γὰρ αὐτὸν ὁ Θεὸς αὐτίκα παρήγαγεν, ὡς ἤδη προείρηται, καὶ ἀθανασίᾳ τετίμηκε. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα. Ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ἐν τῷ εἰς κοιμηθέντας λόγῳ αὐτοῦ περὶ τούτων οὕτως εὕρηται λέγων· « Πλάσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀξίωμα δέδωκεν αὐτῷ τὸ λογικόν τε καὶ νοερὸν καὶ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. » Εἴπερ οὖν ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀθάνατον ὁ Θεὸς, πῶς λοιπὸν αὐτὸν θνητὸν C καὶ ἀθάνατον εἴπωμεν, ἢ φθαρτὸν ὁμοίως καὶ ἄφθαρτον; Ἀνένδεκτον, ὡς οἶμαι, τοῦτο καὶ λίαν ἐστὶν, ὅτι μηδὲ προσήκει τῷ ἀθανάτῳ καὶ ἀνωλέθρῳ προσάπτειν ὅλως τὸ θνητὸν καὶ ἄφθαρτον

immortali et interitus experti nequaquam potest vel

Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πόθεν ἐκεῖνοι λαβόντες τὰς ἀφορμὰς οὐ τὰ ἄμικτα μιγνύουσι μόνον, ἡνίκα δηλαδὴ τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο μέσον ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ πάθη φυσικὰ τῷ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἀπαθεῖ καὶ ἀφθάρτῳ προσάπτειν οὐ παραιτοῦνται, καὶ ταῦτα χωρὶς ἀποδείξεως γραφικῆς. Ἀλλὰ μὴ δέδιθι τούτου ἕνεκεν. Ὅτι μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τοιαύτης ὑπῆρχε φύσεως ἀπ' ἀρχῆς, ἀφθάρτου δηλαδὴ καὶ ἀθανάτου, D καὶ ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖνο καθ' οἷον δή τινα τρόπον οὐκ ἔπασχε, φθορᾶς ἁπάσης ὑπέρτερον ὄν, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπὶ πλέον διδάξει σε σαφέστερον ἅτε δὴ τὸν περὶ τούτου λόγον ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἀνδριάντων ποιούμενος. Ὑπειδὴ γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο φθαρτὸν διασύραντες ἦσαν ἐπὶ τοσοῦτόν τινες, ὥστε καὶ ἀνάξιον αὐτὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀποκαλεῖν (ἔλεγον γὰρ ὡς εἴγε πλάσμα τῶν θείων ὑπῆρχε χειρῶν, οὐκ ἂν οὕτω μυρίοις ὑπέκειτο πάθεσι), τοιοῖσδε πρὸς αὐτοὺς λόγοις ἐχρήσατο· « Μή μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον λεγέτω τις τὸν προπεχρουκότα, τὸν καταδικασθέντα, τὸν ἠτιμωμένον, ἀλλ' εἰ βούλεσθε μαθεῖν, ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἔπλασε τὸ σῶμα ἡμῶν ὁ Θεὸς, ἐπὶ τὸν παράδεισον ἔλθωμεν

καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἄνθρωπον ἴδωμεν. Οὐ γὰρ οὕτως τὸ σῶμα ἐκεῖνο φθαρτὸν καὶ ἐπίκηρον ἦν, ἀλλὰ καθάπερ τις χρυσοῦς ἀνδριὰς ἀπὸ χωνευτηρίου προελθὼν ἄρτι καὶ λαμπρῶς ἀπαστίλβων, οὕτως πάσης φθορᾶς τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἀπήλλακτο, καὶ οὔτε πόνος ἠνώχλει, οὔτε ἱδρὼς ἐλυμαίνετο, οὐ φροντίδες ἐπεβούλευον, οὐκ ἀθυμίαι ἐπολιόρκουν, οὐ ῥύπος, οὐ δάκρυον, οὐδ' ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐλύπει παθῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐξύβρισε, Θεός τε γενέσθαι ἤλπισε, καὶ μείζω τῆς οἰκείας ἀξίας ἔλαβεν ἔννοιαν, τότε δή, τότε σωφρονίζων αὐτὸν ὁ Θεὸς φθαρτὸν αὐτὸν ἐποίησε καὶ θνητὸν, καὶ ταῖς πολλαῖς ταύταις ἀνάγκαις κατέδησε. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ θειότατος Ἰωάννης. Ἐφ' ᾧ καὶ ἄφθαρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσε· τὸ γὰρ οἵᾳ δή τινι φθορᾷ μὴ ὑποκείμενον ἄφθαρτον ὁμολογουμένως ἐστίν.

nia : sed siquidem scire vultis qualenam ab initio corpus nobis Deus formaverit, ad paradisum nosmet conferamus et hominum illum principem intueamur. Nec enim corpus ipsius interitui obnoxium et caducum erat, sed instar aureæ statuæ recens eductæ de fornace mirificeque splendentis ab omni corpus illud interitu erat immune. Non illi molestus erat labor ullus, non a sudore lædebatur, non insidiabantur ei curæ, non mœrores ipsum oppugnabant, non sordes, non lacrymæ, non aliud quidquam ejusmodi affectionum vexabat. Verum posteaquam adversus beneficum erga se Deum petulanter gessit, et Deum se evasurum speravit, et majora quam ipsius dignitas ferret animo concepit, tum vero castigans eum Deus interitui mortique reddidit obnoxium, ac variis hisce necessitatibus adstrinxit. » Hæc hominis illius divini verba sunt, quorum auctoritate si corpus Adami dicamus interitus expers fuisse, recte id quidem facturi sumus: nam quod nulli subjectum est interitui, haud dubie fatendum est interitus expers esse.

Εἰ δὲ ἄφθαρτον, πῶς ἄρα καὶ τίνα τρόπον ἔπασχε, τοῦτο μαθεῖν ἀξιοῦμεν. Ἡμεῖς γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἐννοῆσαι, πῶς ὑπέπιπτε πάθεσι σῶμα πάσης ἀπηλλαγμένον φθορᾶς, οὐκ ἐσμὲν ἱκανοὶ, καὶ διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν μαθεῖν. Ὅτι δὲ ἄφθαρτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα καὶ ἀθάνατον ἦν, ὁ μακάριος ἔδειξε Κύριλλος ἐν τῷ εἰς τὴν ἐημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου λόγῳ αὐτοῦ, κατὰ λέξιν οὕτως εἰπών· « Ἐπεποίητο μὲν ἀπὸ γῆς τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ, ἄμεινον δὲ θανάτου καὶ φθορᾶς ἦν· ἐνεφύτευσε γὰρ αὐτῷ τὴν ζωὴν ὁ τῆς ζωῆς χορηγός. » Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος αὐτὸ τοῦτο παριστῶν ἔλεγε· « Πλάσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς αἰωνίου ζωῆς ἀπόλαυσιν αὐτῷ ἐχαρίσατο. » Πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ θειότατος Βαρλαὰμ οὕτω πρὸς Ἰωάσαφ εὑρηται λέγων· « Τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἄνθρωπον ὁ Θεὸς αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησεν. » Ἀλλ' ὅρα, καὶ μὴ παρέργως ἐπέρχου τὰ τοιαῦτα θεῖα ῥητά. Ἅμα μὲν γὰρ ὁ κατ' εἰκόνα παρήγετο, καὶ ἅμα τῆς αὐτεξουσιότητος ἠξίωτο καὶ τῆς ἀθανασίας ὑπὸ Θεοῦ. Καὶ πῶς λοιπὸν αὐτὸν εἴπωμεν ἀθανασίας εἶναι καὶ θνητότητος μέτοχον; Ἀσυλλόγιστον, ὡς οἶμαι, καὶ τοῦτο λίαν ἐστίν. Εἰ γὰρ ἐννοῆσαι εἴχομεν ὅτι βασιλέα κατέστησε τῶν ἐπιγείων αὐτὸν, ἀθανασίᾳ τιμήσας αὐτὸν πρότερον, οὐκ ἂν ἐκεῖσε καὶ θνητότητα παρεμιγνύομεν, οὐκ ἂν ἀσυλλόγιστα τὰ τοιαῦτα διενοούμεθα περὶ τοῦ γεγεννημένου κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης αὐτὸ τοῦτο παρίστησι, διεξιὼν οὕτωσὶ κατὰ λέξιν ἐν τῇ εἰς τὴν Ἑξαήμερον κατ' ὁμιλίᾳ αὐτοῦ· « Δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, ἠβουλήθη πάντων τῶν ὁρωμένων τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν. Διὸ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν αὐτῷ ἐχαρίσατο. βουληθεὶς εἶναι αὐτὸν καὶ ἀθάνατον εἰς τὸ διηνεκές. Ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ ῥᾳθυμίαν ὤλισθε καὶ παρέβη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν, οὐδὲ οὕτως ἀπεστράφη τέλεον αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἀθανασίας ἀπεστέρησε, θανάτῳ δὲ καταδικάσας ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀφῆκε σχεδὸν εἶναι ἀρχῆς. »

Quodsi expers interitus fuit, quo pacto tandem aliquid pati potuerit scire cupimus. Etenim cogitare per nos ipsos, qui corpus ab omni liberum ac immune interitu sub affectiones cadere potuerit, non satis possumus; ideoque per alios hoc ipsum expetimus cognoscere. Corpus quidem 88 illud expers interitus et immortale fuisse, beatus etiam Cyrillus ostendit, in oratione sua de hominis creatione sic ad verbum disserens: «De terra quidem factum erat Adami corpus, sed idem supra mortem et interitum omnem positum erat: quippe vitam ei vitæ suppeditator et auctor inseverat.» Idem et a Basilio magno verbis his significatur: «Cum formasset hominem Deus, æternæ vitæ fruitionem ei largitus est.» Præter hos divinus ille Barlaamus ad Joasaphum in hanc sententiam scripsit: Hominem illum principem Deus voluntate libera præditum et ornatum immortalitate universarum rerum terrestrium regem constituit. Ipsa denique sacrarum Litterarum verba mihi aspice, nec obiter perlege. Simul enim homo ad imaginem Dei condebatur, et tam arbitrio voluntatis libero quam immortalitate divinitus donabatur. Quo igitur pacto dicemus eum pariter immortalitatis ac mortalitatis participem? Abhorret hoc scilicet ab omni ratione. Quippe si nobiscum recte possemus expendere quod hominem Deus terrestrium regem constituerit, ornatum ab se prius immortalitate, non hic mortalitatis quidquam immisceremus, non de condito ad imaginem Dei quidquam absurdi cogitaremus. Facit huc Joannis Chrysostomi locus, qui in oratione 21 de sex dierum operibus exstat: «Cum hominem, inquit, creasset Deus voluit eum in res universas aspectabiles imperium habere. Idcirco etiam ei naturam et essentiam animæ largitus est, quod eum perpetuo vellet immortalem esse. Ac tametsi per secordiam lapsus sit mandatumque sibi præscriptum transgressus, non tamen ipsum prorsus aversatus est, sed immortalitate spoliatum ac morte damnatum propemodum in eodem imperio reliquit.»

Hic autem notandum quod non solum Deus ipsum constituere voluerit aspectabilium regem, sed etiam hoc imperium ei concessum absolute fuisse rebus ipsis declararit. Quippe ad ipsum animalia cuncta deduxit, tametsi quid secuturum esset non ignoraret. Quo factum ut omnia servilem in modum ipsi astantia suas per ipsum appellationes acceperint. Ita per mentem intelligentiæ vi præditam Deus hominem etiam immortalitate ornavit. Quanquam enim futuram non multo post exorbitationem non nesciret, tamen cum ob solum cogitationis institutum damnare non vellet, consentanea Deo ratione consilium suum perficit; adeoque mentis participem, ut diximus, animam ei largitur, ut omnino immortalis esset. Enimvero cur hominem statim ab initio regem terrestrium et immortalem condidit? Ut hinc discamus etiam opificem illum nostri Deum cunctis illis supernis **89** potestatibus cum imperio præesse, necnon eumdem esse immortalem omnisque expertem interitus. Nam ea de causa pulvere sumpto inquit : « Faciamus hominem ad imaginem nostram. » Quod cum Salomo non ignoraret, « Deus, ait, mortem non condidit, sed in statu interitus experte ad imaginem æternitatis suæ hominem creavit [68]. » Ac tametsi deinceps eum ad mortem damnavit, non tamen diu consolationis egere permisit. Nam transfert Enochum, eaque re naturam nostram condocefacit ut immortalitatem illam exspectet, qua propter inobedientiam excidit. Audi quid hac in parte magnus ille Athanasius in oratione sua de Assumptione tradat : « Mors quidem intravit per inobedientiam, verum nihilominus suæ comminationis vigorem laxans Deus statim humano generi spem immortalitatis oriri facit, dum Enochum e medio rapit, eoque pacto nos docet metas immortalitatis exspectandas nobis esse. » Confirmant hæc et Christi discipuli, cum dicunt ea quæ Enocho et Eliæ acciderint, repræsentare nobis insigniter liberationem nostri ab interitu et vitam illam perpetuam. Ac de his quidem in hunc modum illi disseruerunt. Joannes autem Chrysostomus exposuit etiam illustrius hominem primum hac ab interitu immunitate præditum fuisse, idque per hæc ipsa verba : « Placuit Enochus Deo, propterea transfertur. Hic mihi Domini bonitatem intuere. Cum enim reperisset hominem egregia virtute præditum, non ea dignitate spoliat ipsum quam ante mandati violationem homini primum formato largitus fuerat. » Quodsi ita est, quid verbis est opus? Nam si primus homo immunitatem illam ab interitu habuit, quam ut homines exspectent Enochus translatus docuit, omnino perspicuum est quod a Deo talis conditus ab initio fuerit, qualem ex mortuis resurrecturum oracula divina tradunt. His tu fidem derogare noli. Nam et Anastasius ille Sinaites, in oratione sua de resurrectione, verbis his eadem apertissime tra-

[68] Sap. I, 13.

Ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν ἄξιον. Οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη μόνον ὁ Θεὸς βασιλέα καταστῆσαι τῶν ὁρωμένων αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἔργοις αὐτοῖς ἀπηρτισμένην ἔδειξε τὴν ἀρχήν. Ἦγαγε γὰρ τὰ ζῶα πάντα τηνικαῦτα πρὸς αὐτὸν, καίτοι γε τὸ μέλλον οὐκ ἀγνοῶν. Καὶ οὕτω τὰ πάντα δουλικῷ παριστάμενα σχήματι παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπωνυμίας ἐδέχοντο. Οὕτω μὲν οὖν ἔφθασε διά γε τῆς νοερᾶς ψυχῆς καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας αὐτόν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ παρεκτροπὴν οὐκ ἦν ἀγνοῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ καταδικάζειν ἐκ μόνης οὐ θέλει προαιρέσεως, τὴν ἑαυτοῦ βουλὴν ἐπ' αὐτῷ θεοπρεπῶς ἐκπληροῖ, καὶ ψυχῆς αὐτῷ, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, μεταδίδωσι νοερᾶς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀθάνατον εἰς τὸ διηνεκές. Ἀλλὰ γὰρ τίνος ἕνεκεν ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων ἐποίησε καὶ ἀθάνατον αὐτίκα τὸν ἄνθρωπον; Ἵνα μάθωμεν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ὁ ποιήσας ἡμᾶς Θεὸς πασῶν ἄρχει τῶν ἄνω δυνάμεων, καὶ ὅτι ἀθάνατός ἐστι καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀνώλεθρος. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ προλαβὼν χοῦν ἔλεγε· « Κατ' εἰκόνα ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον. » Ὃ δὴ καὶ ὁ Σολομὼν εἰδὼς, « Ὁ Θεὸς, ἔλεγε, θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ. » Πλὴν εἰ καὶ θανάτῳ κατεδίκασε μετὰ ταῦτα τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ἀπαραμύθητον εἶναι μέχρι πολλοῦ. Μετατίθησι γὰρ τὸν Ἐνὼχ, καὶ τηνικαῦτα τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν ἀθανασίαν ἐκείνην ἐκδέχεσθαι ἧς ἐξέπεσε διὰ τὴν παράβασιν. Καὶ ἄκουε τί περὶ τούτων φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ· « Θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοὴν, λύων δὲ ὅμως τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ Θεὸς ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνέτειλε τῷ γένει, καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσου ἁρπάζει, κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ὅρους ἀθανασίας ἅμα ἐκδέχεσθαι. » Ταῦτα μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῦσι καὶ οἱ μαθηταὶ Χριστοῦ λέγοντες ὅτι τὴν ἀπαφθάρτισιν ἡμῶν καὶ πολυζωΐαν τὰ κατὰ τὸν Ἐνὼχ καὶ Ἠλίαν ἐναργῶς παριστᾷ. Πρόσεχε οὖν· τὴν γὰρ ἀπαφθάρτισιν ἡμῶν καὶ ἀπαθανάτισιν ἀπὸ Θεοῦ λαβὼν ὁ Ἐνὼχ διὰ τῆς μεταθέσεως τὴν θνητὴν ἐδίδασκε φύσιν ἡμῶν, ὡς ἤδη προείρηται, ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ χρυσόῤῥήμων Ἰωάννης ἀριδηλότερον ἔδειξεν ὅτι τὴν ἀπαφθάρτισιν ταύτην ὁ πρῶτος ἐκεῖνος εἶχεν ἄνθρωπος, οὕτω κατὰ λέξιν εἰπών· « Εὐτρέστησεν Ἐνὼχ τῷ Θεῷ, καὶ μετατίθεται. Καὶ ὅρα Δεσπότου ἀγαθότητα. Εὑρὼν γὰρ ἄνδρα τὴν ἀρετὴν κατωρθωκότα οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. » Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν; Εἰ γὰρ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἄνθρωπος τὴν ἀπαφθάρτισιν εἶχε ταύτην, ἣν ἐκδέχεσθαι τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδασκε μετατεθεὶς ὁ Ἐνὼχ, φαίνεται πάντως ὅτι τοιοῦτος ὑπὸ Θεοῦ παρήχθη κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ὁποῖον αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι τὰ θεῖα φάσκουσι λόγια. Μὴ οὖν ἀπίστει τοῖς λεγομένοις. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος

ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὸν περὶ τούτου λόγον ἀριδηλότερον ποιεῖται, καὶ οὕτω φησί· « Τοιοῦτον ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται τὸ σῶμα τὸ πεσὸν, ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀποβαλόμενον ἅπαν ὅπερ ἔφθασε διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπισυμβῆναι αὐτῷ. » Πρόσεχε οὖν. Εἰ γὰρ τοιοῦτον ἐγήγερται ὁποῖον ἦν ἀπ' ἀρχῆς, τὸ δὲ ἐγειρόμενον ἐκεῖνο σῶμα τότε θανάτου καὶ φθορᾶς ἄμεινον ἐγερθῆναι ὡμολόγηται, καὶ βεβαιοῖ τὸν λόγον ὁ πάμμεγας Παῦλος οὕτω λέγων· « Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, » εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο, λέγω δὴ τὸ πρώτως ὑπὸ Θεοῦ ποιηθέν, ἀθάνατον ἀληθῶς ὑπῆρχε καὶ ἄφθαρτον, ὡς ἤδη πολλάκις εἰρήκαμεν. Αὐτὸ τοῦτο παρίστησι καὶ Νυσσαεὺς θεῖος Γρηγόριος, ἡνίκα καὶ μᾶλλον εὕρηται τὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ῥητὸν ἐπεξηγούμενος τὸ διαλαμβάνον οὕτως ἐν λέξεσι· « Τί τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γενησόμενον. Καὶ τί τὸ πεποιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον. » Λέγει γὰρ ὅτι χειρὶ Θεοῦ πεποιημένος ἄνθρωπος οὐχ ὃ νῦν ἐστι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἦγουν τρεπτὸς καὶ φθαρτὸς, τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ὃ ποιηθήσεται ὕστερον, ἄτρεπτος δηλονότι καὶ ἄφθαρτος. Εἴπερ οὖν ὁ Θεὸς ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔκτισε, κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ, καθά φησι Σολομών· εἴπερ οὖν ἔδειξε τὸ οἰκεῖον φιλότιμον μεταδοὺς αὐτῷ ψυχῆς νοερᾶς ὡς εἶναι καὶ ἀθάνατον ἐς τὸ διηνεκὲς, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶττάν φησιν· εἴπερ οὖν ζωῆς αἰωνίου ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεὸς, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος· εἴπερ οὖν ἡ πρώτη ποίησις τοῦ Ἀδὰμ ἄφθαρτος ἦν, ὡς ὁ Σιναΐτης φησὶ θεῖος Ἀναστάσιος· εἴπερ οὖν ἀξίωμα δέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεὸς τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον, ὡς ὁ θεῖος Ἀνδρέας εὕρηται λέγων· εἴπερ αὐτεξουσιότητι καὶ ἀθανασίᾳ τιμήσας τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς βασιλέα πάντων τῶν ἐπιγείων κατέστησε, καθάπερ ὁ μακάριός φησι Βαρλαὰμ, πῶς λοιπὸν θνητὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἀθάνατον ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν; ἀνένδεκτον, ὡς οἶμαι, τοῦτο καὶ λίαν ἐστί. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀνένδεκτον, εἴγε καὶ ὁ πολὺς ἐν Θεολογίᾳ Γρηγόριος οὐκ ἐᾷ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου τοιαῦτα φαντάζεσθαι; Παντὸς γὰρ ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος ἀνενδεᾶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἐκεῖνον εἰπὼν εἶναι, ἔδειξε προφανῶς ὅτι στολὴν ἀθανασίας ἠμφιεσμένος ἦν ὁ πρῶτος ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀντιλέγειν οὐ θεμιτόν. Ἦν γὰρ ὑπέκειτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο πάθεσι φυσικοῖς καὶ φθαρτὸν ὁμολογουμένως ἦν, ἢ παθῶν παντοίων ὑπέρτερον ἦν, ὡς ὁ λόγος ἤδη διείληφε. Καὶ περὶ ἀφθαρσίας ἀμφιβάλλειν οὐ χρή· φαίνεται γὰρ ὅτι φθορᾷ οἱαδήποτε μὴ ὑποκείμενον ἀληθῶς ἄφθαρτον ἦν.

Οὕτω μὲν οὖν, ἀγαπητὲ, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ φθαρτὸν ὁμολόγηται πρὸ τοῦ πάθους, ἐπειδὴ πάθεσι φυσικοῖς ὑπέκειτο, καὶ ἄφθαρτον αὖθις μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν·

A etat. Tale suscitatum est ex mortuis corpus, dudum collapsum, quale ab initio erat, rejectis atque depositis omnibus quæ prius ei per peccatum accidere. Velim his mihi verbis animum advertas. Si tali suscitatum est quale ab initio erat, etsi corpus illud, quod excitatur, sic suscitari constat ut supra mortem interitumque positum sit, quod ipsum magnus ille Paulus confirmat hisce verbis : « Oportet hoc corruptibile incorruptibili natura, et hoc mortale immortalitate indui [69], » plane perspicuum est etiam corpus illud, quod est omnium primo factum a Deo, revera immortale ac interitus expers fuisse (20), sicuti jam sæpe diximus. Idem et Nyssenus ille Gregorius **90** tradit, ubi dictum illud Ecclesiastæ declarat, cujus hæc verba sunt : « Quid est B quod fuit? idem illud quod erit. Quid factum? idem illud quod fiet [70]. » Inquit enim hoc loco manu Dei factum hominem, non quod nunc propter peccatum est, nimirum mutationi et interitui obnoxius, ab initio fuisse, sed quod deinceps ellicietur, expers scilicet mutationis et interitus. Quapropter si Deus in statu interitus experte condidit hominem ad imaginem æternitatis suæ, quemadmodum Salomo loquitur ; si honorem ei proprium detulit, communicata cum ipso anima intelligentiæ vi prædita, quo perpetuo immortalis esset, quemadmodum Chrysostomus ait ; si æternæ vitæ fruitionem largitus est homini ab initio Deus, ut magnus ille Basilius loquitur ; si Adami prima creatio interitus C erat expers, ut Anastasius ille Sinaites inquit ; si dignitatem hanc ab initio Deus homini dedit ut immortalis et incorruptibilis esset, ut vir divinus Andreas dixisse reperitur ; si hominem Deus libertate voluntatis donatum et exornatum immortalitate regem omnium terrestrium constituit, quemadmodum vir beatus Barlaamus prædicat, quo tandem ore pariter cum mortalem ac immortalem a Deo conditum dicemus? nequit hoc ullo pacto fieri, quando peritissimus ille rerum divinarum Gregorius ejusmodi nos de homine illo principe imaginari non sinit. Cum enim illum nullo vel tegumento vel vestitu indiguisse tradit, clare demonstrat ornatu immortalitatis amictum fuisse. Enimvero his contradicere velle iniquum fuerit. Nam vel corpus D illud affectionibus hisce naturalibus subjectum erat, et pro confesso statuetur obnoxium corruptioni fuisse ; vel supra omnes affectiones erat positum, quemadmodum oratione superiori est declaratum. Itaque de incorruptibilitate ipsius minime dubitandum est, cum manifesto pateat interitui nulli reapse subjectum fuisse.

Eodem modo, dilecte fili, corpus etiam Domini nostri Jesu Christi corruptibile fuisse fatemur ante passionem, cum affectionibus naturalibus subjectum fuerit, ac rursum post passionem et resurrectionem

[69] I Cor. xv, 53. [70] Eccle. i, 9.

(20) Hic et infra in multa disputat Glycas de immortalitate primi hominis Adami, quæ a veritate longius aberrant, ut pluribus theologi edisserunt ac sacræ Scripturæ interpretes, quos consule.

incorruptibile. Nam affectiones ejusmodi prorsus A deposuit ex mortuis suscitatum. Qua ipsa de causa nudum e sepulcro exsiliit, relictis in eo cunctis sepulcralibus exuviis : quippe jam factum incorruptibile, ceu diximus, non tegumenti ullius egebat.

καὶ τοιαῦτα γὰρ ἀπέθετο πάθη παντάπασιν ἐκ νεκρῶν ἐγερθέν. Ἔνθεν τοι καὶ γυμνὸν ἐκ τάφου ἐξέθορεν, ἐκεῖσε παντάπασι καταλιπὼν τὰ ἐνταφια· καὶ γὰρ ἄφθαρτον, ὡς εἴρηται, γεγονὸς ἐπικαλύμματος οἱουδήτινος οὐκ ἦν ἐνδεές.

Quid multis verbis opus est? Si primus ille Adamus pariter mortalis erat et immortalis, si naturalibus affectionibus obnoxius erat, ut multi opinantur, omnino necessarium est statuamus **91** nostra quoque corpora deinceps conditionis ejusdem futura, si quidem ad statum primi illius Adami revertentur. Id vero dici nefas fuerit, quando etiam oratione deficiente fidem facere nobis ipsæ res abunde possunt. Quippe si homo hic obnoxius interitui, posteaquam defossus in terram fuerit et computruerit, incorruptibilis et immortalis ex mortuis suscitatur, beato Paulo hoc ipsum verbis hisce comprobante : «Seritur in mortalitate, suscitatur in immortalitate[71],» clarissime patet etiam Adamum ante peccatum talem ab initio fuisse, nimirum incorruptibilem et immortalem. Neque mirum hoc tibi videatur, quando etiam conjectum in terram semen tale consuevit oriri quale prius erat. Nam sive tritici granum appelles sive hordei sive aliud quodvis semen, illud ipsum e terra prodit quod in eam conjectum fuerat.

Ἀλλὰ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Εἴπερ οὖν ὁ πρῶτος ἐκεῖνος Ἀδὰμ θνητὸς ὁμοῦ καὶ ἀθάνατος ἦν, εἴπερ οὖν φυσικοῖς ὑπέκειτο πάθεσι κατά γε τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ ἡμέτερα μετὰ ταῦτα τοιαύτης ἐπιτεύξεσθαι λήξεως, εἴγε πρὸς ἐκεῖνον ἔχουσι τὸν πρῶτον Ἀδὰμ δηλαδὴ τὴν ἐπάνοδον. Ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τούτοις τοιοῦτόν τι λέγειν σὺ δίκαιον, εἴγε καὶ πρὸ τοῦ λόγου πείθειν ἡμᾶς ἱκανὰ καὶ λίαν αὐτὰ τυγχάνει τὰ πράγματα. Εἰ γὰρ ὁ φθορᾷ ὑποκείμενος οὗτος ἄνθρωπος χωννύμενος τῇ γῇ καὶ σηπόμενος, ἄφθαρτος ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται καὶ ἀθάνατος, καὶ πιστοῖ τὸν λόγον ὁ μακάριος Παῦλος οὕτω περὶ τούτου λέγων· « Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ, » εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ ὁ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖνος Ἀδὰμ τοιοῦτος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ἄφθαρτος δηλαδὴ καὶ ἀθάνατος. Καὶ μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, εἴγε καὶ σπέρμα τῇ γῇ καταβαλλόμενον τοιοῦτον ἀναδίδοσθαι εἴωθεν, ὁποῖον ἄρα καὶ πρότερον ἐτύγχανεν εἶναι. Εἴτε γὰρ σίτου κόκκον εἴποις εἴτε κρίθους, εἴ ἕτερον σπέρμα οἱονδήποτε, ἐκεῖσε πάντως ἐπανέρχεσθαι πέφυκεν ὅθεν δηλονότι ἐκπέπτωκεν.

Hæc fabulosa tibi nequaquam videantur. Etenim magnus etiam Athanasius ille probare volens, nos ex incorruptibili natura corruptibiles factos esse ac vicissim ex corruptibili resurrecturos incorruptibiles, grani similitudine quam aptissime usus est, in hunc modum ad Antiochum disserens : «Quemadmodum grano spicam ab initio Deus adjunxit, et contrita spica granum consitum rursus spicam producit, sic homo divinitus incorruptibilis factus est, deinde per inobedientiam attritus interiit. Verum ubi per mortem seritur et terra defoditur, repullulat et incorruptibilis fit, qualis ab initio erat.» Noli hoc loco mihi objicere : si erat antea immortalis, quo pacto deinceps interitui mortalitatique factus est obnoxius? Hanc tu mihi vocem, quo pacto, missam facito. Nam Deus erat, qui dixerat, « Quocunque die vescemini hac arbore, morte mulctabimini[72]. » Et audes tu mihi objicere, quo pacto mortalis factus sit qui immortalis erat? Desine, quo pacto, interrogare. Joannes ille Chrysostomus in oratione sua de Adami exsilio dubitationem hanc tibi solvet. Transgressus est, inquit, mandatum Adamus; comedit a quo jussus erat abstinere; propterea qui imortalis erat, mortalis factus est. Quonam id pacto peremctari desine, ne forte de hoc mortali corpore magis etiam hæsites, et quonam pacto resurrecturum sit ex mortuis immortale quæras, cum mortale sit et corruptibile. Nam qui de eo dubitat, quo pacto qui im-

Ἀλλὰ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀποδεῖξαι θέλων ὅτι ἐξ ἀφθάρτου φθαρτοὶ γεγόναμεν, καὶ ὅτι ἀπὸ φθαρτοῦ πάλιν ἄφθαρτοι ἀνιστάμεθα, τῷ τοῦ κόκκου ὑποδείγματι καὶ μάλα προσφυῶς ἐχρήσατο, πρὸς Ἀντίοχον οὕτως εἰπών· « Ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κόκκου στάχυν ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς, τοῦ δὲ στάχυος συντριβέντος γέγονεν ὁ κόκκος, καὶ πάλιν ὁ κόκκος σπειρόμενος ἀναβλαστάνει στάχυν, οὕτως ὑπὸ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος γέγονεν ἄφθαρτος, εἶτα δὲ διὰ τῆς παρακοῆς συνετρίβη καὶ φθορᾷ περιέπεσε, σπειρόμενος δὲ διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῇ γῇ καταχωννύμενος ἀναβλαστάνει, καὶ γίνεται ὥσπερ ἦν ἄφθαρτος ἀπ' ἀρχῆς. » Καὶ μή μοι λέγε ὡς εἴγε τέως ἀθάνατος ἦν, πῶς ὑπέπεσε μετὰ ταῦτα φθορᾷ καὶ θνητότητι; ἄφες τὸ πῶς. Θεὸς ἦν ὁ εἰπών· « Ἧι δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. » Καὶ σὺ λέγεις ὅτι πῶς ὁ ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός; ἄφες τὸ πῶς· ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῷ εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀδὰμ λόγῳ αὐτοῦ τὴν ἀπορίαν ἐπιλύσει σοι ταύτην, οὕτω λέγων· « Παρέβη τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ, ἔφαγεν ἀφ' οὗ παρηγγέλθη μὴ φαγεῖν, καὶ τούτου χάριν ὁ ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητός. » Ἄφες τὸ πῶς, ἵνα μὴ καὶ ἐπὶ τῷδε τῷ θνητῷ σώματι πλείονι συσχεθῇς ἀπορίᾳ, πῶς ἀναστήσεται, λέγων, ἀθάνατον ἐκ νεκρῶν, εἴγε θνητόν ἐστι καὶ φθαρτόν; Ὁ γὰρ ἀμφιβάλλων ἐπ' ἐκείνῳ, πῶς ἀθάνατος ἐγεγόνει θνητὸς, ἐξ ἀνάγκης ἂν ἀπορήσειε καὶ ἐπὶ τούτῳ. Οὐκοῦν ἄφες τὸ πῶς. Ὁ Θεὸς ὅπου, ἐκεῖσε χώραν οὐκ ἔχει

[71] 1 Cor. xv, 42. [72] Gen. ii, 19.

τὸ πῶς. Ἔπλασε μὲν γὰρ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων πάντων κατέστησε, διηνεκῆ δέδωκε τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ, καθάπερ ἄνω διείληπται· καὶ εἶχε μὲν εἰς αἰῶνας οὕτω κατ' αὐτὸν, ὅτι καὶ ἀμεταμέλητα τὰ θεῖα χαρίσματα. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς ἁμαρτίαν αὐτὸν ἑώρα κατολισθαίνοντα, κἀντεῦθεν ἐκπίπτοντα τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης καὶ Ἰσαγγέλου διαγωγῆς, παραχωρεῖ διὰ τοῦτο καὶ λαμβάνει κατ' αὐτοῦ χώραν ὁ θάνατος, ὅτι μηδὲ συνέφερεν ἔκτοτε διηνεκῆ προσεῖναι τὴν ἀθανασίαν αὐτῷ. Καὶ γὰρ εἰ μή γέγονέ τι τοιοῦτον, εἰ μὴ συγχώρησις ἐκεῖθεν ἐδίδοτο φιλανθρωπίας ἕνεκεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακὸν, οὐκ ἂν ἐκείνῳ τῷ πρώτῳ Ἀδὰμ, τῷ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ κτισθέντι κατ' εἰκόνα τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Θεοῦ, προσήγγισε θάνατος· οὐκ ἂν ὑπέπεσε φθορᾷ τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ φθορᾶς καὶ θανάτου ἄμεινον ὑπάρχον τὸ πρότερον. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς ἀθάνατον αὐτὸν ὁμοῦ καὶ θνητὸν ὑπὸ Θεοῦ παραχθῆναι εἴπωμεν; Εἰ γὰρ καὶ θανάτῳ ὑπέπεσε μὴ φυλάξας τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολὴν, ἀλλ' ὕστατον τῆς οἰκονομίας, ὡς ἤδη προείρηται, τοῦτο πάντες εὑρήσομεν, εἴγε τῇ ἀκολουθίᾳ προσέχειν αἱρούμεθα τῆς ἁγίας Γραφῆς. Οὐδὲ γὰρ ὅτε παρῆγε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, ὡς ἄνω διείληπται, τότε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· « Ἧ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, » ἀλλὰ πολλῷ μετὰ τὴν αὐτοῦ παραγωγὴν ὕστερον. Μετὰ γὰρ τὸ καθίσαι βασιλέα, μετὰ τὸ ἀναχθῆναι τὰ ζῶα πρὸς αὐτὸν, μετὰ τὸ πέρας ἐπ' αὐτῷ δέξασθαι τὰ τῆς θείας βουλῆς, τότε πρὸς αὐτὸν ἡ τοιαύτη γέγονε θεία φωνὴ, τότε δὴ, τότε καὶ χώραν ὁ θάνατος ἐλάμβανε κατ' αὐτοῦ. Διὰ τί δὲ ταῦτα, καὶ τίνος ἕνεκεν; Ἵνα μὴ ἀθανάτου μείναντος αὐτοῦ μετὰ τὴν παράβασιν μείνῃ σὺν αὐτῷ καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἀνάγκης ἀθάνατον.

A mortalis erat mortalis factus sit, necessario de hoc etiam dubitaverit, nec resuscitationem ipsius ex mortuis facile admittendam existimaverit. Quamobrem illud tuum, quo pacto, missum facito. Ubi Deus, ibi quo pacto locum non habet. Condidit enim Deus hominem ad statum interitus expertem, omnium terrestrium principem constituit, perpetuam ei largitus **92** est immortalitatem, uti supra declaratum est, ipsum denique quod attinet, habiturus hanc erat homo sæculis æternis, cum munera Dei sint irrevocabilia; sed quia videbat eum ad peccatum delabi ac propterea sublimi illo vitæ genere, quod angelorum vitæ par erat, excidere, ipso concedente mors adversus eum occasionem arripit. Quippe ne expediebat quidem hominem ex eo tempore immortalem esse. Nam nisi tale quiddam accidisset, nisi condonatio deinceps facta fuisset ex benevolentia, ne malum perpetuum foret, nequaquam permisisset Deus ut mors ad hominem primum in statu experte interitus conditum ad imaginem æternitatis Dei accederet; nec corpus illud supra mortem et interitum omnem prius positum corruptioni factum fuisset obnoxium. Quæ cum ita sint, quo tandem pacto dicemus eum mortalem pariter et immortalem esse conditum a Deo? Quanquam enim non servato mandato sibi præscripto in mortem incidit, tamen hoc ipsum referri debere ad posteriorem illam administrationem, uti superius indicatum est, repericmus, si quidem seriei sacrarum Litterarum advertere animum volemus. Non enim tum cum conderet hominem Deus, ut antea dicebamus, his ad ipsum verbis usus est: «Quacunque die vescemini hac arbore, morte multabimini [73], » sed aliquanto post ejus creationem interjecto tempore. Posteaquam enim regem ipsum constituerat, posteaquam animalia cuncta deduxerat ad eum, posteaquam divinum de ipso consilium ad exitum perductum erat, tum demum hac eum voce compellat. Simul adversus ipsum id temporis mors locum invenit. Quamobrem hoc? Ne si mansisset immortalis post transgressionem, necessario peccatum quoque cum ipso sine fine maneret.

Ὅτι δὲ ἀθάνατος ἔμελλε μεῖναι μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ γέγονέ τις οἰκονομία θεία ὥστε μὴ καὶ ἡμᾶς ἀθάνατα πάσχειν κατὰ τοὺς ἐκπεσόντας ἀγγέλους, ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος τοῖς ἁμαθέσι δίδωσι τέως ἡμῖν ἐννοεῖν. « Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις, » φησὶ, « γεγόνασιν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἀπεγυμνώθησαν, χιτῶνας δερματίνους, ἤγουν τὴν ἀπὸ τῶν ζώων νεκρότητα, οἰκονομικῶς ἐνέθηκε τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἀθάνατον ᾖ. » Καλῶς δὲ εἶπεν οἰκονομικῶς ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ· κηδόμενος γὰρ ἡμῶν ὁ Θεὸς, ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν ἀθάνατα καὶ ὥστε μὴ συμπαραμένειν εἰς αἰῶνας τῇ ἐπωδύνῳ ταύτῃ καὶ μοχθηρᾷ βιοτῇ, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησι, παραχωρεῖ τῷ θανάτῳ κατὰ τοῦ ἀθανάτου χωρῆσαι, καὶ γίνεται τούτῳ τῷ τρόπῳ θνητὸς ὁ ἀθάνατος καὶ φθαρτὸς ὁμοίως ὁ ἄφθαρτος. Καὶ πειθέτω ἡμᾶς ἐπὶ πλέον ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω περὶ τούτου λέγων·

Et vero immortalem futurum fuisse hominem etiam post peccatum, nisi dispensatio divina quædam accessisset, ne ipsi quoque perpetuis pœnis subjiceremur, ut angelis lapsis accidit, divinus ille vir, Gregorius antistes Nyssenus ostendit. Posteaquam, ait, homines illi principes velita commiserunt ac beatitate sua nudati sunt, pelliceis tunicis, hoc est animalium mortalitate, certo quodam consilio et dispensatione Deus naturam ad immortalitatem conditam induit, ne malum perpetuo duraret. Quibus in verbis præclare dictum fecisse Deum hoc certo quodam consilio et dispensatione. Nam sollicitus de nobis, ne forte perpetuo peccaremus neu tristis hæc et ærumnosa vita duraret æternum, uti Joannes etiam Chrysostomus inquit, morti potestatem facit immortalem invadendi, atque hoc modo mortalis fit qui immortalis erat, et corruptibilis qui nulli erat interitui obnoxius. **93** Idem nobis etiam Basilius persuadeat, cujus hæc verba

[73] Gen. II, 17.

sunt: «Mortem Deus non prohibuit, ne infirmitas, ac morbus ille noster æternum duraret. Quo fit ut in lucro mors poni debeat, et hæc pœna beneficii loco haberi, quemadmodum Gregorius ille cognomento Theologus scripsit; adeoque nos idcirco mœrere non convenit. Quamvis enim in terram, unde sumpti sumus, revertimur juxta imprecationem illam Dei: «Terra es, et in terram redibis[74],» tamen indidem, uti Chrysostomus scripsit, suscitamur ac meliorem ad conditionem transformamur, ita ut tales rursum evadamus quales eramus prius, hoc est interitus expertes et immortales.

Nihil igitur hic hæsitandum, quando Patres illi divini resurrectionem ex mortuis nihil aliud nobis polliceri tradunt quam lapsorum in integrum et conditionem pristinam restitutionem. Vide, si placet, quid præ cæteris divinus ille vir Anastasius in hac parte dicat: «Fecit, inquit, hominem Deus, et quidem eum ad imaginem Dei fecit. Hæc prima hominis creatio fuit, simplex, expers conjugii, expers interitus; ad quam creationem corporum resurrectio respicit, uti quæ sit lapsorum ad pristina reversio. Quid multa proferri opus est? exposita in Evangeliis[75] de ove aberrante similitudo, itidemque altera de drachma perdita, prorsus ipsam hominis tam decorationem atque lapsum quam ad pristinum statum reversionem declarant. Nam illam ob causam relictis cœlis Deus in terram descendit et homo factus est, ut nos, qui lapsi eramus, ad pristinum adeoque primum illum honorem reduceret. Cæteroqui reversus filius ille prodigus non audisset: «Induite ipsum priore stola[76].»

Quodsi qui dicunt Adamum quidem a Deo conditum fuisse immortalem, verum nihilominus talem exstitisse qui mortalis esse posset, hoc est qui mortalitati posset obnoxius fieri, siquidem mandatum sibi præscriptum non observaret, hanc nos quidem ipsorum orationem admittimus, atque admitti posse videatur, præsertim iis qui altius sacrorum Patrum scripta pervestigare nolunt; non tamen eum quidquam fuisse passum, id est ulli affectioni naturali ante transgressionem subjectum fuisse, concedimus. Quo enim id pacto concederemus? cum tale quiddam de Adamo traditum ab ullo sanctorum Patrum nusquam reperiamus. Quin potius aiunt cum affectionum expertem fuisse, supraque cunctas necessitates corporales positum. Primum divinus vir, Joannes ille Damascenus, hominem ante lapsum dicit ab affectionibus universis immunitate summa præditum fuisse. Nam fames, sitis, fatigatio, somnus et sudor, quemadmodum tradit idem capite LXIV, **94** post transgressionem primum vitam humanam invaserunt. Præter hunc Anastasius Sinaites, in oratione sua de resurrectione has expertes vitii, quæque vituperari non merentur affectiones, una cum peccato exortas in nobis una

[74] Gen. III, 19. [75] Luc. XV, 8. [76] ibid. 22.

A «Οὐκ ἐκώλυσε δὲ τὸν θάνατον ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀρρωστίαν τηρήσῃ.» Ἐπὶ κέρδει λοιπὸν ὁ θάνατος, καὶ ἐπ' εὐεργεσίαν ἡ τιμωρία δίδοται κατὰ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν Γρηγόριον. Ἐφ' ᾧ καὶ σκυθρωπάζειν ἐπὶ τούτοις οὐκ εὔλογον. Εἰ γὰρ καὶ εἰς γῆν ὅθεν ἐλήφθημεν ἀποστρεφόμεθα κατὰ τὴν ἀρὰν ἐκείνην τὴν οὕτω λέγουσαν «Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ,» ἀλλ' ἐκεῖθεν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶ, καὶ αὖθις ἀναλαμβανόμεθα, κἀντεῦθεν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταστοιχειούμεθα, καὶ τοιοῦτοι γινόμεθα πάλιν ὁποῖοι καὶ πρότερον ἦμεν, τουτέστιν ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι.

Ἀμφιβάλλειν οὖν ἐπὶ τούτοις οὐ δίκαιον, εἴγε καὶ μᾶλλον οἱ θεῖοι Πατέρες οὐδὲν ἡμῖν ἕτερον ἐπαγγέλλεσθαι λέγουσι τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἢ τὴν πρὸς B τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν. Καὶ πρόσσχες, εἰ βούλει, πρὸ τῶν ἄλλων τῷ θειοτάτῳ Ἀναστασίῳ περὶ τούτων οὕτως λέγοντι· «Καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Πρώτη ποίησις αὕτη, ἁπλῆ, ἄζυγος, ἄφθαρτος· πρὸς ἣν δὴ ποίησιν ἀφορᾷ καὶ ἡ τῶν σωμάτων ἀνάστασις.» Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Ἡ ἐν Εὐαγγελίοις τοῦ πλανωμένου προβάτου παραβολὴ καὶ ἡ τῆς ἀπολλυμένης ὡσαύτως δραχμῆς αὐτὴν ὑπεμφαίνουσι πάντως τὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ πλάνην καὶ ἔκπτωσιν, καὶ τὴν εἰς τὸ πάλιν ἐπιστροφὴν καὶ ἀνάκλησιν. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ κλίνας οὐρανοὺς ὁ Θεὸς κατεβέβηκε καὶ ἄνθρωπος γέγονεν, ἵνα τοὺς ἐκπεσόντας ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ πρώτην ἐπαναγάγῃ τιμήν. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπιστρέψας ὁ ἄσωτος ἤκουσεν· «Ἐνδύσατε αὐτὸν τὴν πρώτην στολήν.»

C

Εἰ δὲ καὶ λέγουσί τινες πλασθῆναι μὲν ἀθάνατον ὑπὸ Θεοῦ τὸν Ἀδὰμ, δυνάμει δὲ θνητὸν εἶναι, τουτέστι δύνασθαι θνητότητι περιπεσεῖν, εἴγε μὴ φύλαξ ἔσεῖται τῆς δοθείσης αὐτῷ ἐντολῆς, δεχόμεθα μὲν τὸν λόγον αὐτῶν (εὐπαράδεκτος γὰρ εἶναι δοκεῖ, καὶ μάλιστα τοῖς μὴ θέλουσι ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ἐμβαθύνειν γραφαῖς), πάσχειν δὲ ὅλως αὐτὸν, τουτέστιν οἱῳδήτινι φυσικῷ πάθει πρὸ τῆς παραβάσεως ὑποκεῖσθαι, οὐδαμοῦ τοῦτο καταδεχόμεθα. Πῶς γὰρ, εἴ γέ τινα τῶν ἁγίων Πατέρων τοιοῦτόν τι περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διεξιόντα οὐχ εὑρομεν; Μᾶλλον μὲν οὖν ἀπαθῆ λέγουσι τὸν τοιοῦτον εἶναι, καὶ σωματικῶν πασῶν ὑπέρτερον ἀναγκῶν. Αὐτίκα γὰρ ὁ θειότατος Ἰωάννης Δαμασκηνὸς ἄκραν ἔχειν ἀπάθειαν τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθρωπον ἔλεγε· πεῖνα γὰρ καὶ δίψα, κόπος καὶ ὕπνος καὶ ἱδρὼς, ὡς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν ἑξηκοστῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ αὐτοῦ λέγων εὕρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσήλθοσαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῷ περὶ Ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ τὰ ἀδιάβλητα ταῦτα πάθη τῇ τῆς κακίας εἰσόδῳ συνεπακολουθῆσαι ἡμῖν ἔλεγεν ἐν τῇ τοῦ δερματίνου χιτῶνος περιβολῇ. Οὐδὲ γὰρ συμπεφυκὼς οὗτος τῇ λογικῇ φύσει καθὰ τοῖς

D

ἀλόγοις ἐγίνετο, ἀλλ' ὕστερον ἐπετίθει, χιτῶνας δερματίνους περιβαλλόμενος. Σῶμα γὰρ ἐκεῖνον τὸν ἐν τιμῇ μὲν ὄντα μὴ συνιέντα δὲ, κἀντεῦθεν εἰς ὑπόμνησιν ἄγων ὧν ἐξέπεσεν ἀγαθῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης τὸ τοῦ πρώτου παριστῶν ἀπαθὲς ἔλεγεν « Ἐννόησόν μοι μακαριότητος ὑπερβολήν, πῶς ἀνώτεροι πάντων τῶν σωματικῶν οἱ πρωτόπλαστοι ἦσαν, πῶς καθάπερ τὸν οὐρανὸν οὕτω τὴν γῆν ᾤκουν, καὶ ἐν σώματι τυγχάνοντες τὰ τῶν σωμάτων οὐχ ὑπέμειναν. » Οὔτε γὰρ στέγης οὔτε ὀρόφου οὔτε ἱματίων οὔτε ἄλλου οὐδενὸς τῶν τοιούτων ἐδέοντο. Ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος μὴ δέεσθαι λέγων τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἄνθρωπον, τὰ αὐτὰ τῷ Χρυσορρήμονι πάντως ἐνέφηνε. Σῶμα γὰρ ῥήτε χρυμοῖς ὑποπίπτον μήτε θάλψεσιν. Εἰ γὰρ ἐλύπει τοιοῦτόν τι πάθος αὐτὸ, καὶ σκεπάσματος ἂν ἐξ ἀνάγκης καὶ προβλήματος ἐπιδεὲς ἦν. Οὐκ ἂν αὐτὸν πάσχειν ᾠήθη κατά τι ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ, εἴγε καὶ μᾶλλον τὴν παχυτέραν σάρκα καὶ θνητὴν, ἀφ' ἧς ἄρα καὶ τὸ πάσχειν ἡμῖν, ἐν τῇ τοῦ δερματίνου χιτῶνος περιβολῇ τὸν Ἀδὰμ ἐνδύσασθαι ἔλεγεν. Ἔδειξε γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι, πρὸ τῆς τοιαύτης περιβολῆς ἀπαθὴς ὁ ἄνθρωπος ἦν ἅτε δὴ σάρκα λεπτοτέραν ἐνδεδυμένος, ἀθάνατόν τε καὶ ἄφθαρτον. Ἀλλ' ἐπὶ ταύταις ταῖς λέξεσι χαλεπαίνειν οὐ χρή. Κατὰ γὰρ τὸν Χρυσορρήμονα Ἰωάννην πάσης ἀπήλλακτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο φθορᾶς. Ἐφ' ᾧ καὶ ἄφθαρτον αὐτὸ δικαίως ὁ λόγος ἐκάλεσεν. Εἰ δὲ ἄφθαρτον, εὔδηλον ὅτι καὶ ἀθάνατον ἦν. Εἰ γὰρ ἐπάσχεσθαι εἰώθασι καὶ νόσοι καὶ θάνατοι ἔκ τε πλεονεξίας καὶ ἐλλείψεως τῶν τεσσάρων χυμῶν, καθὰ δὴ τῷ Χρυσορρήμονι δοκεῖ, τὸ δέ γε σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐν ἀπαθείᾳ διῆγε καὶ ὡσαύτως εἶχεν ἀεί. Οὐδὲ γὰρ ἀλλοίωσιν ἐδέχετό τινα παραπλησίως ἡμῖν, ἅτε δὴ πολλῶν παντοίων ὑπέρτερον ὄν), φαίνεται πάντως ὅτι καὶ ἀθανασίας ὑπῆρχε μέτοχον, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐδήλωσεν. Ὅτι δὲ φυσικῶν παθῶν ἀνώτερος ὁ ἄνθρωπος ἦν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, καὶ ὁ μέγας ἔδειξε Βασίλειος ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς αὐτοῦ κατὰ ῥῆμα διεξιὼν οὑτωσί· « Ὥσπερ εἰ ἦμεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, οὐκ ἂν ἐπινοίας καὶ μόχθου γεωργικοῦ προσεδεήθημεν, οὕτως εἰ ἦμεν ἐν ἀπαθείᾳ κατά γε τὸ πρὸ τοῦ παραπτώματος ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα, οὐδενὸς ἂν τῶν ἐξ ἰατρικῆς πρὸς παραμυθίαν ἐχρῄζομεν. » Εἴπερ οὖν ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα εἶχε πρὸ τοῦ παραπτώματος ἀπαθείας ὁ ἄνθρωπος, πῶς εἴπωμεν οἵῳ δή τινι φυσικῷ πάθει περιπίπτειν αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ἀπαθείας καιρῷ; Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Μάξιμος τὰ πάθη ταῦτα, λύπην ἡδονὴν ἐπιθυμίαν καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, ἃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει πρόσεστι τὴμερον, ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων ἔλεγε μοίρας ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον εἰσδραμεῖν· ἐπειδὴ γὰρ ὁμοιωθῆναι κατεδικάσθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι κατὰ γένεσιν, ἐκεῖθεν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ πάθη ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο. Οὐδὲ γὰρ προηγουμένως συνεκτίσθη ταῦτα τῷ ἀνθρώπῳ, καθὼς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ἔλεγεν, διὰ δὲ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν ὑπεισῆλθε τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως. Εἰ

A cum pelliceæ tunicæ amictu dicit. Etenim illa naturæ rationis participi, tanquam brutis animalibus, naturaliter non adhærebat, sed deinceps accessit, ut ei pœnæ loco foret, qui cum esset in honore, animum tamen non advertit; quo per ipsam sellicet admoneretur quibus bonis excidisset. Joannes item Chrysostomus ostendens hominem primum expertem affectionum fuisse, verbis hisce utitur: «Considera mihi beatitatis abundantiam, quo pacto superiores corporeas omnes positi fuerint homines illi principe loco formati a Deo; quo pacto terram sic incoluerint ac si cœlum incolerent, quo pacto in corporibus exsistentes, quæ propria corporum sunt non pertulerint. Nec enim vel tecto vel laquear vel indumentis vel alia quapiam tali re indigebant.» Consimiliter Gregorius ille theologus hominem primum nec tegumento nec vestitu indiguisse dicit. Habebat enim corpus, quod neque frigori nec æstui foret obnoxium. Quippe si ejusmodi quæpiam affectio læsisset ipsum, etiam necessario tam tegumento quam vestitu indiguisset. De quo colligitur divinum hunc virum existimasse nihil omnino tale ullo pacto corpus illud hominis primi perpessum esse. Imo tradit idem Adamum carnem hanc crassiorem et morti obnoxiam, a qua ipsa proficiscuntur hujusmodi affectiones, una cum amictu pellicea tunicæ induisse. Quo indicare voluit ante amictum ejusmodi fuisse hominem affectionum expertem, ut qui carne subtiliore immortali et incorruptibili prius indutus esset. Quæ voces exhibere tibi molestiæ nihil debent. Nam de Chrysostomi sententia corpus illud ab interitu erat immune; quam ob causam merito incorruptibile dicitur. Quodsi erat incorruptibile, planum est etiam immortale fuisse. Nam cum morbi atque mortes tam ex abundantia quam delecto quatuor humorum oriri consueverint, assentiente nobis in hoc ipso etiam Chrysostomo, et vero corpus Adami expers affectionum fuerit, eodem modo scilicet affectum perpetuo (non enim mutationem ullam admittebat, quod in nobis usuvenire cernimus, tanquam supra omnes affectiones positum), perspicuum prorsus est etiam particeps immortalitatis fuisse, quemadmodum jam multoties est indicatum; et fuisse hominem id temporis supra omnes affectiones positum, magnus ille Basilius in *Asceticis* suis ostendit ubi ad verbum hæc exstant: «Quemadmodum si essemus in paradiso deliciarum, non vel consideratione vel labore agricultionis indigeremus, ita si essemus in statu affectionum experte, secundum illam gratiam quæ nobis erat ante lapsum in creatione concessa, nihil arte medica nostrum ad usum egeremus.» Quodsi ergo gratiam hanc ante lapsum in creatione habuit homo, quo tandem ore dicemus eum ulli affectioni naturali obnoxium id temporis fuisse, cum prorsus expers affectionum foret? quin etiam magnus ille Maximus affectiones hasce, mœstitiam, voluptatem, appetitum aliasque tales,

quæ hodie insunt humanæ naturæ, de sorte brutorum in hominem translatas esse dicit. Posteaquam enim condemnatus est, ut ortu brutis juventis consimilis sit, necessario quoque tales affectiones inde nactus est. Non enim illæ prius erant in homine conditæ, quemadmodum divinus hic vir in iis quæ ad Thalassium scripsit inquit, sed propter amissionem perfectionis furtim velut ingressæ sunt, parti naturæ nostræ magis aliquanto brutæ adhærescentes. Quæ cum ita sint, qui dicemus in ipsa perfectione primum illum hominem hujusmodi quidquam perpessum esse?

A δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, πῶς εἴπωμεν ἐν αὐτῇ τῇ τελειότητι πάσχειν ὅλως τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον;

Quapropter multis jam demonstratum est ante transgressionem nulli prorsus affectioni naturali hominem obnoxium fuisse, ut qui concessæ per gratiam immortalitatis minime fuerit expers. Quo posito qui pati vel affici potuit? Nam si passus est, etiam necessario naturam mortalem ac interitui obnoxiam habebat. Enimvero ne hac in parte sic sentiamus, non modo sanctorum hominum a nobis indicatorum cœtus vetat, sed etiam synodus illa quæ Carthagine convenit. Ejus enim hæc verba sunt, canone 109: « Si quis dicit Adamum a Deo conditum esse mortalem ac non post peccatum prolapsum esse in interitum, exsecrabilis esto. » Quo fit ut minime mihi vel convenire vel pium esse videatur ad convellendam hanc sententiam Gregorii theologi verba producere. Quanquam enim is dicere videtur hominem illum principem fuisse terrenum corpore, cœlestem animo, caducum pari et immortalem, aspectabilem et intellectilem, medium inter magnitudinem et humilitatem, eumdem tam spiritum quam carnem, spiritum propter gratiam, carnem ob superbiam, illud quidem ut maneat suumque benefactorem celebret, hoc vero ut patiatur ac patiens commoneat propterque magnitudinem arroganter sibi placens castigetur ac eruditur, non tamen ita nos statuendum esse censemus, quando divina istæc verba nequaquam debere primum ad hominem referri existimamus. Qui enim hæc faciamus? cum theologum ipsum alibi audiamus ad verbum ita loquentem: **96** « Quandoquidem ob invidiam diaboli mors ingressa est mundum hominemque dolo circumscripsit, idcirco Deus homo factus passione nostra vexatur et afficitur. » Quæ sane verba considerari attente cupio. Nam si mors, uti noster hic Theologus loquitur, hominem dolo circumscripsit atque surripuit, omnino patet existimasse divinum hunc virum ante fraudem illam corporis etiam ratione hominem immortalem fuisse. Quodsi demus, quo tandem pacto dixit: « Ut patiatur, et patiens commoneat, propterque magnitudinem arroganter sibi placens castigetur ac eruditur? » Quippe quod est immortale, nequaquam sic comparatum est ut ullo modo pati possit. Quid multis verbis opus est? si passionibus homo fuit ante peccatum obnoxius, etiam necessario sequitur eum fuisse fluxum et caducum; si fluxus erat, perspicue patet mortalem quoque fuisse; si erat mortalis ab initio, restat interitum atque mortem ex inobedientia non esse ortam. Id vero, mea quidem opinione, nemo ra-

Δέδεικται οὖν ἐκ πολλῶν ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως οἱῳδήτινι φυσικῷ οὐχ ὑπέκειτο πάθει ὁ ἄνθρωπος, ἅτε δὴ τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας οὐκ ἀμοιρῶν. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔπασχεν; εἰ γὰρ ἔπασχεν, καὶ θνητὸς ἂν ἐξ ἀνάγκης φύσεως ἦν καὶ φθαρτός. Ἀλλ' ἡμᾶς οὕτω φρονεῖν ἐπὶ τούτοις κωλύει μὲν καὶ ὁ τῶν διαληφθέντων ἁγίων χορὸς, κωλύει δὲ πλέον καὶ ἡ ἐν Καρθαγένῃ συστᾶσα σύνοδος ἐν ἑκατοστῷ ἐννάτῳ κανόνι αὐτῆς οὕτω λέγουσα· « Εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ Θεοῦ καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθοράν, ἤτω ἀνάθεμα. » Ταύτῃ τοι καὶ παράγειν ἐνταῦθα τὸν θεολόγον Γρηγόριον οὐκ εὐπρεπὲς ἡμῖν οὐδὲ ὅσιον ἡγηται. Εἰ γὰρ καὶ λέγειν ἔοικε τὸν ἀπ' ἀρχῆς ἄνθρωπον ἐπίγειον εἶναι τὸ σῶμα καὶ οὐράνιον τὴν ψυχὴν, πρόσκαιρον ὁμοίως καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, πνεῦμα καὶ σάρκα τὸν αὐτὸν, τὸ μὲν ἵνα μένῃ καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην, τὸ δὲ ἵνα πάσχῃ καὶ πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδεύηται τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενος, ἀλλ' οὐχ οὕτω δοκεῖ περὶ τούτου καὶ ἡμῖν, ὅτι μηδὲ τὰ θεῖα ταῦτα ῥητὰ τοῦ πρώτου χάριν ἀνθρώπου λελέχθαι νομίζομεν. Πῶς γὰρ, εἴγε καὶ μᾶλλον αὐτοῦ τοῦ θεολόγου λέγοντος ἀλλαχοῦ κατὰ λέξιν οὕτως ἠκούσαμεν· « ἐπεὶ δὲ φθόνῳ τοῦ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε καὶ ὑφεῖλε διὰ τῆς ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο τῷ ἡμετέρῳ πάθει Θεὸς γενόμενος ἄνθρωπος. » Ἀλλὰ προσέχειν ἐνταῦθα παρακαλῶ. Εἰ γὰρ ὑφεῖλε τὸν ἄνθρωπον, ὡς ὁ Θεολόγος φησὶ, διὰ τῆς ἀπάτης ὁ θάνατος, φαίνεται πάντως ὅτι πρὸ τῆς ἀπάτης ἀθάνατον εἶχε κατὰ τὸ σῶμα τὸν ἄνθρωπον ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔλεγεν· « Ἵνα πάσχῃ καὶ πάσχων ὑπομιμνήσκηται καὶ παιδεύηται; » Τὸ γὰρ ἀθάνατον οἱῳδήτινι τρόπῳ πάσχειν οὐ πέφυκε. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴγε καὶ πάθεσιν ὑπέκυπτε πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος, καὶ ῥευστὸς ἐξ ἀνάγκης ἦν· εἰ δὲ ῥευστὸς, ἐκεῖνος, εὔδηλον ὅτι καὶ θνητός. Εἰ δὲ θνητὸς ἀπ' ἀρχῆς ἦν, οὐ διὰ παραχορῆς λοιπὸν ἡ τε φθορὰ καὶ ὁ θάνατος. Ἀλλ' οὐκ ἄν, ὡς οἶμαι, τοῦτο εἴποι τις λογισμοῦ κύριος ὤν. Πῶς γὰρ, εἴγε καὶ ἀναθέματι τοὺς οὕτω φρονοῦντας ἡ διαληφθεῖσα καθυποβάλλει ἁγία σύνοδος; Ἄλλως τε εἰ πρόσκαιρον εἶναι πρὸ τῆς παραβάσεως ᾤετο τὸν Ἀδὰμ, πῶς αὐτὸν ἐπὶ κέρδει λαβεῖν ἔλεγε τὸν θάνατον ὕστερον; ἵνα γὰρ μὴ τὸ καλὸν ἀθάνατον ᾖ, διὰ τοῦτό φησι θανάτῳ τὸν Ἀδὰμ συγχωρηθῆναι πεσεῖν. Ἀλλὰ κἀνταῦθα προσέχειν ἄξιον. Φαίνεται γὰρ ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος ἦν, ἐπεὶ πῶς; ἀθάνατον ἔμελλε μεῖναι

τὸ κακὸν, εἰ μή γε καὶ μετὰ τὴν ἀπάτην ὁ ἄνθρωπος ἀθανασίᾳ συζῆν ἔμελλε, καθὰ δὴ καὶ τὸ πρότερον; Συγκεχώρηται λοιπὸν ὁ ἀθάνατος, ὡς ἤδη προείρηται, θανάτῳ περιπεσεῖν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν· ὃ δὴ καὶ κέρδος ὁ Θεολόγος ἐκάλεσεν. Ἀλλὰ μὴ δυσχέραινε τούτου ἕνεκεν. Εἰ γὰρ θνητὸς ὁ Ἀδὰμ καὶ πρὸ τῆς παραβάσεως ἦν, θνητὸς δὲ καὶ μετὰ τὴν παράβασιν, πότε λοιπὸν ἐδέξατο τοῦ θανάτου τὸ ἐπιτίμιον; πότε δὲ καὶ τοὺς δερματίνους ἠμφιάσατο χιτῶνας; Εὔδηλον οὖν ὅτι περὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως τὸν λόγον ποιούμενος τῷ σώματι μὲν ἔλεγε πρόσκαιρον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἀθάνατον δὲ τῇ ψυχῇ. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ πάσχειν αὐτὸν ἔλεγε χάριν ὑπομνήσεως καὶ παιδεύσεως, ἐπεὶ πῶς ἂν ὑπέπιπτε πάθεσι τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ μὴ δεόμενον ἐπικαλύμματος κἀντεῦθεν ἀπαθὲς γνωριζόμενον; Ἀντιλέγειν οὖν ἐπὶ πλέον οὐκ εὔλογον· εἰ γὰρ πρόσκαιρος ἦν ὁ Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς, εἰ πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρχε θνητὸς, οὐκ ἂν ὁ μέγας Παῦλος ἔλεγεν· « Ὀψώνιον τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος. » Ἔδειξε γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος ἦν. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ πασῶν λοιπὸν σωματικῶν ἀναγκῶν ὁ τοιοῦτος ὑπέρτερος.

tionis compos dixerit, quando sic sentientes indicata synodus exsecrationi subjicit. Quodsi Gregorius Adamum ante transgressionem putabat caducum fuisse, qui fit ut ei deinceps mortem lucri cujusdam instar accessisse dicat? Sic enim loquitur: ne malum perpetuum foret, Adamo Deus concessit ut per mortem exstingueretur. Quæ ipsa quoque verba considerari attentius merentur. Nam ex eis apparet fuisse hominem ante peccatum immortalem. Qui enim malum perpetuum futurum erat, si homo post deceptionem non eodem modo quo prius victurus erat in immortalitate? Itaque permittitur immortali, ceu jam ante diximus, ut per mortem interiret, ne malum perpetuum foret; quod ipsum Gregorius etiam lucrum appellavit. Nolim vero te hac disputatione perturbari. Nam si Adamus tam ante transgressionem quam post eam mortalis erat, quando tandem supplicio mortis est affectus? Quando pelliceas illas tunicas induit? Quapropter intelligi non obscure potest Gregorium de communi hominum natura disserentem dixisse hominem corpore caducum, animo immortalem esse. Nam eo respiciens ait ipsum pati commonefactionis castigationisque causa. Cæteroqui vero qui passionibus obnoxium esse corpus illud potuisset, quod tegumento vestituque nullo indigebat? Hoc ipso nobis argumentum suppeditante, quod passionum expers fuerit. Itaque non convenit hac in parte quemquam nobis diutius adversari. Si enim caducus fuisset ab initio, si ante peccatum mortalis, non eximius ille Paulus mortem esse peccati stipendium dixisset [77]; quibus verbis significavit hominem ante peccatum fuisse immortalem. Quod **97** si verum esse concedimus, sequitur eumdem omnibus corporeis necessitatibus superiorem exstitisse.

Ὡς εἶναι δῆλον ἐντεῦθεν ὅτι καὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἄγευστος ἦν ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν ἐσθίειν ἐπέτρεψε τῷ Ἀδὰμ ὁ Θεὸς, ἀλλ' οὐμενοῦν ἐκεῖσε καὶ βρῶσις ἦν αἰσθητὴ καὶ ῥευστή. Καὶ τοῦτο προϊὼν ὁ λόγος ἀριδηλότερον δείξει σοι. Ἢ γὰρ, ὡς ὁ μέγας φησὶ πρὸς Ἀντίοχον Ἀθανάσιος, ἄφθαρτά εἰσι τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ φυτὰ, καὶ πῶς ὀδοῦσιν ἐτέμνοντο; πῶς ἐβιβρώσκοντο; τὸ γὰρ ἄφθαρτον οὔτε τέμνεσθαι πέφυκεν οὔτε βιβρώσκεσθαι. Ἢ φθαρτὰ ἐν τῷ παραδείσῳ, καθά τινες ὑποπτεύουσι, καὶ πῶς αὐτὰ τροφὴν ὁ Ἀδὰμ ἐποιεῖτο; δότωσαν ἐπὶ τούτοις ἀπόκρισιν. Ἢ γὰρ τὸ προσὸν αὐτῷ πηνικαῦτα σῶμα διαπνεόμενον ἦν ἅτε φθορᾷ καὶ ῥεύσει ὑποκείμενον, καὶ πεινῶν ἐξ ἀνάγκης ἦν· ἢ ἀδιάπνευστον ἔμενεν ὡς ἄρευστον ὑπάρχον καὶ ἄφθαρτον, καὶ τί τὸ καταναγκάζον αὐτὸ αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσιος; Ἀλλ' οὐκ ἔχοιεν ἄν τι καὶ λέγειν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀνώτερος ἦν ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί· πεῖνα γὰρ καὶ δίψα καὶ κόπος καὶ ὕπνος καὶ ὀδύνη καὶ φθορὰ, καθὰ δὴ καὶ προείρηται, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσήλθοσαν (21). Ὅρα λοιπὸν νουνεχῶς, καὶ μὴ τοῖς ἔνθεν κἀκεῖθεν εὑρισκομένοις καὶ ἄλλα τε διηγουμένοις ἀπερισκέπτως ὑπάνοιγε τὰς ἀκοὰς, ἀποστρέφου

De quo porro colligitur hominem ab initio cibum sensilem non degustasse. Quanquam enim Deus Adamo potestatem in paradisi quaslibet arbores largitus est, non tamen inde sequitur esum istic sensilem ac fluxum fuisse, quemadmodum tibi clarius indicabitur ubi nonnihil progressa fuerit oratio. Nam uti magnus ille Athanasius ad Antiochum disserit, vel interitus expertes putari debent arborum paradisi fructus: et quo pacto dentibus secabantur? qui comedebantur? cum res interitus expers neque dividi neque comedi possit: vel interitui obnoxii, quemadmodum nonnulli existimant: et qui Adamus eos pro nutrimento usurpabat? Ad hæc nobis respondeant. Quippe corpus illud quod tunc habebat, vel erat perspirabile tanquam interitui ac fluxioni subjectum, ideoque necessario esuriebat; vel non perspirabile manebat tanquam fluxionis et interitus expers. Quo concesso quænam urgebat ipsum necessitas ut cibum sensilem sumeret? Enimvero nihil hic habituri sunt quod dicant. Potius existimandum hominem ad imaginem Dei conditum supra corporeas necessitates omnes positum fuisse, quemadmodum Chrysostomus loquitur. Nam fames sitis fatigatio somnus dolor interitus, sicut et antea monuimus, post transgres-

[77] Rom. VI, 23.

(21) *Εἰ γε..... εἰσήλθοσαν.* Ex V. et C

sionem hominum vitam occuparunt. Quamobrem A haec tibi prudenter considerandа sunt, nec hinc inde congestis et quævis exponentibus aures citra judicium adhibendæ : sed potius ea velut aspernanda proque nihilo ducenda rejicies, quemadmodum et nos paulo ante fecimus. Nam hujusmodi complura reperta lectaque a nobis inter fabulas retulimus. Quamobrem istuc? quod a recta doctrinæ Patrum sententia procul ea recedere judicaremus. Quare noli cibum in paradiso fluxum existimare, nec scriptis adeo jejunis animum adverte, quando Litteræ sacræ sæpius alia per alia declarant atque docent. Ejus generis sunt hæ voces : « Formavit hominem Deus sumpto de terra pulvere [78]. » Item illa : « Afflavit in faciem ejus spiritum vitalem [79]. » Et hæc : « Inambulabat a meridie Deus in paradiso. » Nam istæc prorsus deo corporis experti non conveniunt, quæ tamen ita litteræ sacræ, imbecillitati nostræ semet accommodantes, protulerunt. Nisi enim hoc demus, absurda multa consequentur. Nimirum os deo tribuemus et manus et pedes aliaque talia. Nam si manibus carebat, qui fingebat hominem? si ore carebat, qui afflabat in faciem ejus? si pedibus carebat, cur aiunt litteræ sacræ **98** in paradiso eum a meridie inambulasse? At enim hæc omnino locum non habent. Nam sacrorum ille Patrum cœtus supervenit, qui hujusmodi dicta enarraret, nosque doceret quo illa pacto sint accipienda, ne pro arbitro lubituque nostro oberrantes per præcipitia collaberemur ac procul a via recta deflecteremus.

Sic ergo de arbore cognitionis existimare te par C est, licet opinionum diversitas quædam incidat. Divinus quidem ille vir, Isidorus Pelusiensis, ita de hac re disserit. Christus ficum exsecratur, ut Judæis ostenderet se etiam afficere supplicio posse. Subest autem huic rei quædam arcana ratio, quam a sanctis sapientissimis accepimus, nimirum illud transgressionis lignum fuisse, cujus foliis transgressores pro tegumento utebantur. Hoc lignum benigna quadam ex affectione Christus exsecrabatur, ne videlicet ampliorem fructum, qui foret deliciis causa, ferret. Joannes autem Damascenus, rerum ille divinarum peritissimus, cibum paradisi vocat agnitionem divinam. Largitur enim Deus quidem Adamo potestatem in omnes paradisi arbores, verum non cibi causa, sed uti hoc modo D ad ipsum opificem deduceretur. Quippe de magnitudine ac venustate creaturarum, ut Sapiens ait [80], opifex earum agnosci consuevit. Ac vide mihi, obsecro, qui divinus hic Joannes dicta de paradiso accipiat, et quid de iis tradat. Aiunt sacræ litteræ : « Omnibus paradisi arboribus vesceris. » Per omnia creata scilicet ad me opificem conscendes, unumque de omnibus fructum percipies, nimirum me, qui reapse vita sum. Omnia tibi vitæ fructum proferant, adeoque quod exsistis nihil esse putabis aliud quam mei fruitionem. Atque hæc illi tradide-

Οὐκ ἐστιν· ἔφθασε γὰρ ὁ τῶν ἁγίων Πατέρων χορὸς ἐπελθεῖν τὰ τοιαῦτα θεῖα ῥητὰ, καὶ διδάξαι ἡμᾶς ὅπως ἐκλαμβάνειν αὐτὰ χρὴ, καὶ μὴ τῷ οἰκείῳ θελήματι παραφυρομένους ἄλλεσθαί τε κατὰ κρημνῶν καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρεσθαι.

Οὕτω μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ φυτοῦ ἐκείνου, τοῦ ξύλου δηλονότι τῆς γνώσεως, διανοεῖσθαί σε ἄξιον, εἴγε καὶ διαφωνίαν ἐπί τούτοις τινὰ παρεμπίπτουσαν ἔχομεν. Αὐτίκα γὰρ ὁ θειότατος Ἡσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης οὕτως εὕρηται περὶ τούτου διεξιών. « Καταρᾶται μὲν τὴν συκῆν ὁ Χριστὸς, ἵνα δείξῃ τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι καὶ κολάζειν δύναται. Ἅμα δέ τις τούτῳ καὶ ἀπόῤῥητος συμπέπλεκται λόγος, παρὰ γερόντων σοφῶν εἰς ἡμᾶς διαφοιτήσας, ὅτι τὸ ξύλον τῆς παραβάσεως τοῦτο ἦν, οὗ καὶ τοῖς φύλλοις οἱ παραβάντες εἰς σκέπην ἐχρήσαντο. Καὶ κατηράθη παρὰ Χριστοῦ φιλανθρώπως μηκέτι ἐνεγκεῖν αἴτιον ἁμαρτίας. » Ὁ δὲ τὰ θεῖα σοφὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς βρῶσιν ἐπὶ παραδείσου τὴν θείαν εἶπεν ἐπίγνωσιν. Δίδωσι γὰρ ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ ἐξουσίαν πάντων τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ φυτῶν, πλὴν οὐ βρώσεως ἕνεκεν, ἀλλ' ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐντεῦθεν τὸν δημιουργὸν ἐπανάγηται· ἀπὸ γὰρ μεγέθους γὰρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ὡς που φησι Σολομών, ὁ δημιουργὸς αὐτῶν ἐπιγινώσκεσθαι εἴωθεν. Καὶ ὅρα πῶς, ἐκλαμβάνει περὶ παραδείσου ὁ θεῖος οὗτος Ἰωάννης, καὶ τί φησιν ἐπ' αὐτοῖς. « Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃς. Διὰ πάντων, λέγω, τῶν κτισμάτων ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιητὴν ἀναβιβάσθητι, καὶ ἕνα καρπὸν ἐκ πάντων κάρπωσαι, ἐμὲ τὴν ὄντως ζωήν. Πάντα σοι ζωὴν καρποφορείτω, καὶ τὴν ἐμὴν μέθεξιν τοιοῦτος τῆς οἰκείας ὑπάρξεως σύστασιν. » Καὶ

[78] Gen. II, 7. [79] Gen. III, 8. [80] Sap. XIII, 5.

(22) Ὁ τοῦ ὀρθοδόξου . . . . . λέξεσιν. Ex F.

οὗτοι μὲν οὕτως, ὁ δὲ θειότατος Γρηγόριος ὁ Νύσσης A οὕτω κατὰ ῥῆμα διέξεισιν, ὅτι τὸ ἀπηγορευμένον ἐκεῖνο τῇ βρώσει ξύλον οὔτε συκῆν, ὡς τινές φασιν, οὔτε τι τῶν ἀκροδρύων ἕτερον εἶναι πεπείσμεθα. Εἰ γὰρ καὶ περὶ βρώσεως αἰσθητῆς ἐνταῦθα δοκεῖ λέγειν ὁ θεόπτης Μωσῆς, ἀλλ' ἐγὼ, φησὶ, τῆς ἁγίας ἀκούων Γραφῆς οὐ μόνον σωματικὴν ἐπίσταμαι βρῶσιν, ἀλλά τινα καὶ ἑτέραν οἶδα τροφὴν, ἧς ἡ ἀπόλαυσις ἐπὶ μόνην τὴν ψυχὴν διαβαίνει. Φάγετε καὶ γὰρ τὸν ἐμὸν ἄρτον, ἡ σοφία τοῖς πεινῶσι παρακελεύεται, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος τὴν Σαμαρειτῶν ὑπεμφαίνων σωτηρίαν ἔλεγε « Βρῶσιν ἔχω φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, » καὶ ἀλλαχοῦ « Ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω. » Οὐκοῦν τῆς φυσείας τῆς ἐν Ἐδὲμ (τρυφὴ δὲ ἡ Ἐδὲμ ἑρμηνεύεται) ἄξιόν τινα καρπὸν ἐννοῆσαι προσήκει, B καὶ τρέφεσθαι διὰ τούτου μὴ ἀμφιβάλλειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ πάντως τὴν παροδικὴν καὶ ἐπίῤῥυτον ταύτην τροφὴν ἐπὶ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς ἐννοεῖν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θειότατος Ἀναστάσιος νοερὰν εἶναι βούλεται τὴν βρῶσιν ἐκείνην, οὐ μὴν αἰσθητήν τε καὶ σαρκικήν. Εἰ γὰρ τοιαύτην ἐσήμανε βρῶσιν τὰ θεῖα ῥητὰ, καὶ σαρκικῶς ἀπέθνησκον οἱ ταύτης ἀπογευόμενοι· νοερῶς δ' οὖν ἡμαρτηκότες τὸν τῆς ψυχῆς αὐτίκα δέχονται θάνατον. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, τὸ ξύλον δηλονότι τῆς γνώσεως, θεωρίαν εἶναι ἔφησεν, τουτέστι γνῶσιν τελεωτέραν τινὰ, ἧς ἐπιβαίνειν οὐκ ἀσφαλὲς τοῖς γε λιχνοτέροις τὴν ἔφεσιν. Πρόσεχε οὖν. Δέδεικται γὰρ ἐκ πολλῶν ὅτι βρώσεως αἰσθητῆς ἐν τῷ παραδείσῳ οὐκ ἦν ἐνδεὴς ὁ Ἀδάμ· ἀθάνατος γὰρ ὑπὸ Θεοῦ παραχθεὶς οὐκ ἦν οὐδενὸς ἐνδεής. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἰ καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ ἀναστάσει ζήσεται ὁ ἄνθρωπος (« καὶ ἔσονται, » γάρ φησι « πάντες ὡς ἄγγελοι Θεοῦ »), ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν κατά γε τοὺς θείους Πατέρας ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις, εὔδηλον πάντως ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως ἰσάγγελον εἶχε τὴν ζωὴν ὁ Ἀδάμ, μήτε βρώσει μήτε πόσει, καθάπερ εἴρηται, χρώμενος, ὅτι μηδὲ παρὰ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῖς τοιοῦτόν τι τεθεώρηται. Μὴ τοίνυν ἐν παραδείσῳ τὸν ἄνθρωπον αἰσθητῆς ἐμφορεῖσθαι νόμιζε βρώσεως, ὅτι μηδὲ χρείαν εἶχε ταύτης ἐκεῖσε διά γε τὴν αὐτῷ τηνικαῦτα προσοῦσαν ἀπάθειαν. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἀμφιβάλλειν οὐκ ἔπρεπεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ φυσικὰ ταῦτα πάθη, πεῖνα λέγω καὶ δίψα κόπος ὕπνος ὀδύνη λύπη καὶ τὰ λοιπὰ, μετὰ τὴν παράβασιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον εἰσήλθοσαν, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐγνώρισεν, φαίνεται πάντως ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος οὐκ εἶχε τὸ καταναγκάζον αὐτὸν αἰσθητῆς ἅπτεσθαι βρώσεως. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; εἴ γε τροφῆς ἦν ἐνδεὴς ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀρχῆς, ὥς τινες ὑπειλήφασι, καὶ πεινῶν ἂν ἐξ ἀνάγκης ἦν καὶ διψῶν καὶ κοιμώμενος. Εἰ δὲ τοιοῦτος ἐκεῖνος ἦν, εὔδηλον πάντως ὅτι θνητὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ φθαρτός· ἀδύνατον γὰρ ἄφθαρτον διαμένειν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶ, τὸν αἰ-

runt. Nysseni autem Gregorii leguntur hæc ipsa verba. Lignum illud de quo ne vesceretur interdictum erat, nec ficum fuisse, quod quidam volunt, nec aliam fructiferam arborem persuasi sumus. Quanquam enim spectator ille Dei Moses de sensili cibo hic loqui videtur, ego tamen dum sacras Litteras audio, non tantum corpoream quamdam escam agnosco, sed etiam nutrimentum aliud esse scio, cujus fruitio solam ad animam pertinet. Hortatur enim hisce verbis esurientes Sapientia : « Vescimini nec pane, vinumque bibite, quod vobis miscui [81]. » Quin etiam dominus Samaritanorum salutem indicans : « Cibum, inquit, habeo quo vescar, vobis haud cognitum [82]. » Item alibi : « Qui sitit, ad me veniat ac bibat [83]. » Quamobrem consitori Edenis (quæ vox delicias denotat) B conveniens quidam fructus accommodandus est, quo pasci 99 hominem non dubitemus : nequaquam vero cogitandum in paradisi vita fuisse nutrimentum aliquod transitorium, quoque per vices ingeretur. Eodem modo divinus vir Anastasius cibum illum vult intellectilem fuisse, non sensilem atque carnalem. Nam si cibum ejusmodi Litteræ sacræ designarent, etiam carnaliter primi homines illo degustato mortem obiissent. At vero mentis ratione cum deliquerint, ideirco mox animæ mortem oppetunt. Eodem modo Gregorius etiam theologus arborem illam, scientiæ videlicet lignum, contemplationem ait esse, hoc est perfectionem C quamdam cognitionem, ad quam contendere velle non tutum est iis, quorum cupiditas plus æquo est avida. Igitur animadvertas esse probatum complurium auctoritate, non egisse Adamum in paradiso cibo quodam sensili. Quippe cum immortalis a Deo conditus esset, rei nullius indigebat. Et quid hæc ego prolixius tracto? Si ad angelorum similitudinem in resurrectione victurus est homo, quemadmodum perscriptum legimus : « Erunt omnes tanquam angeli Dei [83a], » et vere si resurrectionis beneficium de sententia divinorum Patrum nihil est aliud quam lapsorum ad conditionem pristinam restitutio, intelligi perspicue potest Adamum ante transgressionem vitam angelicæ parem egisse, nec cibo nec potu, ceu diximus, D usum, quando quid ejusmodi nec in angelis locum habet. Quapropter existimare noli hominem in paradiso sensili nutrimento se satiasse, quandoquidem istic eo non indigebat propterea quod omnis tum affectionis esset expers. Enimvero neminem hac in parte ambigere conveniebat. Nam cum affectiones illæ naturales, fames, inquam, et sitis et fatigatio et somnus et dolor et mœror, et cætera, post transgressionem primum vitam humanam invaserint, ut superiori oratione docuimus, patet omnino ante peccatum hominem causæ nihil habuisse, quæ ipsum ad sumendum sensilem quemdam cibum cogeret. Quid prolixa indicatione opus

[81] Prov. ix, 5. [82] Joan. iv, 32. [83] Joan. vii, 37. [83a] Matth. xxii, 30.

est? Si homo ab initio nutrimenti egebat de quorumdam opinione, nimirum necessario sequitur etiam ipsum esuriisse, frigus pertulisse, dormiisse. Si talis erat, manifestum est etiam ab initio fuisse mortalem et interitui obnoxium; nequit enim fieri, quemadmodum Joannes Damascenus ait, ut expers interitus maneat qui cibo sensili fruitur. Missos igitur illos facies, quando superius indicata synodus ita nos de homine sentire non patitur, cujus hæc expressa verba sunt: « Si quis dicit Adamum a Deo conditum esse mortalem, ac non post peccatum prolapsum esse in interitum, exsecrabilis esto. » Ac de his quidem in hunc modum disputatum esto.

A σθητῆς βρώσεως ἐν μετουσίᾳ γενόμενον. Ἀλλ' ἄφες αὐτούς· ἡ γὰρ ἀναγεγραμμένη ἁγία σύνοδος οὕτω περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου φρονεῖν οὐδαμοῦ συγχωρεῖ. Διέξεισι γὰρ οὕτω κατὰ λέξιν, « εἴ τις λέγει τὸν Ἀδὰμ θνητὸν πλασθῆναι παρὰ Θεοῦ, καὶ μὴ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐλθεῖν εἰς φθοράν, ἤτω ἀνάθεμα. » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

100 Cæterum nihilominus sevit ejusmodi arborem Deus in paradiso, de qua vesci Adamum vetuit. Quamobrem istuc? ut hinc tantorum bonorum suppeditatorem agnosceret, seque Domino subjectum sciret (libet enim cum Chrysostomo loqui), neu quid ei tale accideret cujusmodi lapso Lucifero usuvenit, qui concessam sibi gloriam ac splendorem ferre non potuit. At enim quid secundum hæc factum? mandatum transgreditur Adamus, ex arbore decerpit, illico nudus efficitur, interitui fit obnoxius, paradiso ejicitur, cum Eva cubat, tres filios gignit, Cainum, Abelum, Sethum.

Φυτεύεται δὲ ὕμως ἐν παραδείσῳ καὶ τοιοῦτον φυτὸν, ἀφ' οὗ κεκώλυται μὴ φαγεῖν ὁ Ἀδάμ. Τίνος ἕνεκεν; Ὡς ἐντεῦθεν ἐπιγινώσκειν τὸν τοσούτων ἀγαθῶν παροχέα, καὶ ὡς ὑπὸ Δεσπότην αὐτός ἐστι, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, καὶ μὴ τοιοῦτον παθεῖν ἐξ ἀπονοίας ὁποῖον ἔπαθεν ὁ πεσὼν Ἑωσφόρος, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ λαμπρότητα μὴ δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν. Ἀλλὰ γὰρ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα; Παραβαίνει τὴν ἐντολὴν, ἅπτεται τοῦ φυτοῦ, γυμνοῦται τηνικαῦτα, φθορᾷ περιπίπτει, τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται, γινώσκει τὴν Εὔαν, γεννᾷ τρεῖς υἱοὺς, τὸν Κάϊν τὸν Ἄβελ καὶ τὸν Σήθ.

Atque hic mihi prudenter animum advertito, dilecte fili, neve transversum agi te ab iis patitor qui hujusmodi proferunt: Si norat Deus Adamum mandato non pariturum ideoque paradiso ejiciendum, quamobrem ipsum condidit? Etenim vel eum condere non debebat, vel prohibere ne conditus cibum illum vetitum attingeret. Has opiniones qui sequuntur, missos facito, ac Gregorio potius Nyssæ præsuli fidem adhibeto, cujus hæc verba sunt. Deus ille qui omnia novit, haud ignorabat e bono exorbitaturum hominem; neque tamen hoc impedivit. Quemadmodum enim exorbitationem prospiciebat, sic et revocationem ejus ad bonum cognitam habebat. Quid ergo? præstabatne prorsus naturam nostram in ortum non producere, quando norat hominem Deus a bono aberraturum: an conditum et in morbum prolapsum rursus ad primam gratiam per pœnitentiam revocare? Præferendum omnino hoc alterum, præsertim cum constet Deum voluisse suæ bonitatis causa genus humanum in ortum producere, quamvis in confesso sit eum deflexionem quoque hominis a cursu recto prævidisse. Quodsi hanc ob causam hominem condidit, sequitur de Joannis Damasceni sententia bonitatem divinam a pravitate nostra victam esse. Quippe Deus omnia, quæ facit, bona facit, cum nostrum quilibet arbitratu et electione propria vel ad bonum vel ad malum deflectat. Quanquam enim Dominus dicat: « Præstabat illi homini non esse natum [84], » non tamen hoc ita profert, quasi proprium opificium vituperet, sed indicare vult eam vitiositatem, quæ opificio divino deinceps ipsiusmet voluntate accessit. Quippe in hoc homine propriæ voluntatis nequitia fecerat ut ei beneficium opifi-

B

C

D

Ἀλλὰ γὰρ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα; Παραβαίνει τὴν ἐντολήν τε παραβαίνοντα καὶ τοῦ παραδείσου τηνικαῦτα ἐκπίπτοντα, τί δήποτε παρήγαγεν αὐτόν; Ἢ γὰρ ἔδει μὴ παραγαγεῖν αὐτὸν, ἢ παραχθέντα κωλῦσαι τῆς ἀπηγορευμένης ἐκείνης βρώσεως. » Ἄφες αὐτούς, εἶγε τὰ τοιαῦτα φρονοῦσι, πείθου δὲ μᾶλλον τῷ θειοτάτῳ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης οὕτω λέγοντι. « Ὅτι μὲν ἐκτραπήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἠγνόησεν ὁ τὰ πάντα εἰδὼς Θεός. Οὐκ ἐκώλυσε δέ· ὥσπερ γὰρ τὴν παρατροπὴν ἐθεάσατο, οὕτω τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατενόησε. Τί οὖν; Ἄμεινον ἦν καθόλου μὴ ἀγαγεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ τοῦ καλοῦ διαμαρτόντα προέγνω τὸν ἄνθρωπον, ἢ παραχθέντα καὶ νενοσηκότα πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἐπανακαλέσασθαι; Πάντως τὸ δεύτερον. Ἄλλως τε διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα παραγαγεῖν ὁ Θεὸς ἠθέλησε τὸ ἀνθρώπινον, ὁμολογουμένως δὲ προεῖδε καὶ τὴν γενησομένην αὐτοῦ παρεκτροπήν. Εἴπερ οὖν οὐ παρήγαγε διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον, ἕνεκα δὲ λοιπὸν ἡ κακία ἡμῶν, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησὶ, τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Πάντα μὲν οὖν καλὰ ποιεῖ ὁ Θεὸς, ὅσα δὴ καὶ ποιεῖ, ἕκαστος δὲ ἡμῶν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐκκλίνει πρός γε τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν. Εἰ γὰρ καὶ « συνέφερε τῷ ἀνθρώπῳ εἰ οὐκ ἐγεννήθη » φησὶν ὁ Κύριος, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν δημιουργίαν κακίζων ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως ἐπιγενομένην τῷ κτίσματι αὐτοῦ κακίαν. Ἡ γὰρ τῆς οἰκείας γνώμης ῥᾳθυμία ἄχρηστον αὐτῷ τὴν τοῦ δημιουργοῦ εὐεργεσίαν ἐποίησε, ὥσπερ οὖν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἔστιν ἰδεῖν. Καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. Εὐεργετῆσαι θέλων ὁ βασιλεὺς τῶν ὑπὸ χεῖρά τινα

[84] Matth. xxvi. 24.

μεγίστην αὐτῷ ἐγχειρίζει ἀρχήν. Καὶ ὃς αὐτίκα πρὸς τὸ ὕψος ἀπιδὼν τῆς ἀρχῆς, καὶ μὴ δυνάμενος ἐνεγκεῖν, ἐπαίρεται καθ' ἑαυτὸν, ἡσυχῇ καθῆσθαι οὐκ ἀνέχεται, φαντάζεται τὰ ὑπὲρ αὐτὸν, τυραννίδι κέχρηται καὶ εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Ἄχθεται ὁ βασιλεὺς οὐ μικρῶς ἐπὶ τῷ πράγματι, δυσχεραίνει. Τί τοῦτο; Λέγει· πῶς ὁ ἀχάριστος τὴν ἐπελθοῦσαν αὐτῷ δόξαν εἰς ἀδοξίαν μετέτρεψε; Καὶ θέλει μὲν μὴ καθελεῖν τὸν ἀγνώμονα, καταφρονῆσαι δὲ ὅμως τῆς τυραννίδος οὐ δύναται. Χειροῦται τὸν ἀποστάτην λοιπὸν, τῆς ἀξίας ἀπογυμνοῖ καὶ δριμείαις ὑποβάλλει ποιναῖς, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς παρούσης ὑπεξάγει ζωῆς. Συνέφερε λοιπὸν αὐτῷ μὴ δέξασθαι παρὰ βασιλέως ἀρχὴν, εἴπερ ἀπονοίας αὐτοῦ τοιαῦτα παθεῖν ἐκινδύνευσε. Πρόσεχε οὖν, ἀγαπητὲ, καὶ μὴ συναρπάζου τοῖς ἐπιχειροῦσι τὰς θείας οἰκονομίας πολυπραγμονεῖν. Οὐ γὰρ ἡ εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ πρόξενος ἡμῖν γίνεται τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἡ ῥᾳθυμία πάντως ἡμῶν καὶ ἡ κατὰ γνώμην ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρμή.

A cis non prodesset Licet id etiam in nostris rebus conspicere, ac siquidem libebit, animum exemplo, quod indicabimus, advertito. Fac esse regem quemdam, qui aliquem e subditis beneficentia singulari cohonestare volens **101** magistratum ei maximum tradat. Ille mox ad præfecturæ suæ sublimitatem respiciendo, cum ejus molem sustinere nequeat, apud semetipsum animo efferri, quiete vivere non posse, majora se cogitatione concipere, tyrannidem usurpare, ad defectionem progredi. Quid secundum hæc? rex indignari, rem non parum moleste ferre, secum ipse dicere: quid hoc? itane homo ingratus gloriam, quam a nobis est consecutus, cum infamia commutavit? Simul eo præditus est animo ut immemorem beneficii perdere B nolit; neque tamen usurpationem tyrannidis omnino negligere possit. Quapropter desertorem suam in potestatem redigit, dignitate spoliat, pœnis gravibus subjicit, nonnunquam et vitam ei adimit. Ejusmodi homini expediat magistratum potius a rege non accepisse, quam insania propria talibus se malis et periculis exponere. Fac igitur considerate agas, dilecte fili, nec abripi te cum illis patere qui consilia divina curiose perscrutari conantur. Nam Dei beneficentia nequaquam mala nobis conciliat, sed omnino secordia nostra spontaneaque ad vitium inclinatio.

Ἀλλ' οὐδὲ κωλῦσαι τὸν ἄνθρωπον ἔπρεπεν, ἡνίκα τὸ φυτὸν ἐπεχείρει φαγεῖν. Πῶς γὰρ, εἴπερ αὐτεξούσιος ἦν; Εἰ γὰρ ἀναστέλλειν ἔμελλε τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, ἡνίκα τοῦτον ἑώρα τῆς εὐθείας ὁδοῦ πόρρω φερόμενον, ποῦ λοιπὸν ἐθεωρεῖτο τὸ πρόσον αὐτῷ λογικόν; Ποῦ δὲ τὸ αὐτεξούσιον, εἴ γε τῆς ἀλόγου φύσεώς ἐστι τὸ ἀβουλήτως ὧδε κἀκεῖσε περιάγεσθαί τε καὶ μεταφέρεσθαι; Εἴπερ ἐκωλύετο μὴ ἁμαρτάνειν ὁ ἄνθρωπος, ποῦ λοιπὸν ἡ ἀρετή; Ποῦ δὲ καὶ οἱ διὰ ταύτην διδόμενοι στέφανοι; Κατὰ τί δὲ καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἔπαθλον αὐτῷ πρόκειται, εἴγε μὴ σπουδῇ καὶ βίᾳ καὶ ἀγαθῇ προαιρέσει τοῦ ἀγαθοῦ γένοιτο μέτοχος; Οὐκ ἔδει κωλύειν αὐτὸν, ἵνα μὴ τοῖς ἀλόγοις ὁ λογικὸς ἐναρίθμιος γένηται, ἅτε δὴ μὴ κεκτημένος τὴν χάριν τῆς αὐτεξουσιότητος. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Βασίλειος οὕτω φησίν· « Ὁ λέγων, ἵνα τί μὴ κατεσκεύασεν ἀναμαρτήτους ἡμᾶς ὁ Θεὸς, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἄλογον φύσιν τῆς λογικῆς προτιμᾷ καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρμητον τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου. »

Nec conveniebat Deum hominem impedire, cum vesci de arbore conabatur. Cur enim id faceret, qui hominem libertate voluntatis præditum creaverat? quippe si retrahere decreverat hominem, quamprimum cerneret eum de via recta deflectere, quanam re vis rationis inditæ homini declarare se potuisset? Qua item libera voluntatis facultas? præsertim cum naturæ brutæ sit ac ratione carentis, præter animi voluntatem huc et illuc circumduci et transferri. Consimiliter si homo fuisset impeditus quominus delinqueret, quis virtuti locus fuisset reliquus? Quis coronis quæ propter hanc conceduntur? Cur regnum cœleste homini ceu præmium propositum sit, siquidem necesse non habet ut ejus studio suo, vi, præclaro animi proposito particeps fiat? Impediendus scilicet homo non erat, ne qui rationis erat compos, brutorum in numerum referretur, cum libertatis in agendo beneficium possideret. Eamdem sententiam magnus Basilius verbis hisce disserit: « Quicumque rogat cur nos Deus non ita condiderit ut peccare non possemus, is nihil facit aliud quam quod naturam brutam rationis participi et ex præscripto virtutis agenti præfert. »

Παραχωρεῖται λοιπὸν ὁ Ἀδὰμ, ἅπτεται τοῦ φυτοῦ, γυμνοῦται, παραχρῆμα παραδείσου ἐξόριστος γίνεται. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Οἱ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διανοίγονται ὀφθαλμοὶ, κἀντεῦθεν ὁρᾷ καθαρῶς οἷον ἀγαθόν ἐστιν ἡ τῆν ἐντολῆς φυλακὴ καὶ ὅσον αὖθις κακὸν ἡ ταύτης παράβασις. Οὐδὲ γὰρ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, καθά φησιν Ἰώσηπος καὶ Νεμέσιος ὁ Ἐμέσης ἐπίσκοπος, τοιαύτην εἶχε φύσιν ὥστε τοῖς ἁπτομένοις αὐτοῦ φρόνησιν ἐνιέναι τοῦ τὸ καλὸν εἰδέναι καὶ πονηρόν. Εἰ γὰρ ξύλον αὐτὸ γνώσεως ἡ ἁγία κατονομάζει Γραφὴ, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ τοιαύτην

Quamobrem Adamus arbitrio suo relinquitur, arborem attingit, continuo nudus efficitur, deque paradiso expellitur. Quid inde sequitur? aperiuntur animi ejus oculi, quo facto quantum bonum esset observatio mandati perspicit, quantumque contra **102** malum ejusdem violatio. Nec enim arbor illa, quemadmodum Josephus et Nemesius antistes Emesenus declarant, ejusmodi naturam habebat ut ex se decerpentibus inderet prudentiam, qua bonum ac malum agnoscerent. Tametsi nimirum Litteræ sacræ illam scientiæ lignum nun-

cupant, non idcirco dicendum nobis est talem ei vim affuisse : sed quia mandati transgressio in eo facta est, de quo consecuta porro est peccati agnitio atque pudor, idcirco nomen hoc meruit. Consueverunt enim Litteræ sacræ de rerum eventis nomina etiam indere. Audi quid hac in parte Chrysostomus dicat. Unus quidam in solitudine fons adversationis aqua est nuncupata [88], non quod ejusmodi naturam haberet ut ex se hauricntes in mutuas adversationes excitaret ; nam si res ita comparata fuisset, etiam ipse Moses hausta fontis hujus aqua Deo contradixisset. Quemadmodum ergo fons ille non sua natura, sed propter diffidentiam populi, quam erga Deum declaraverat, adversationis aqua nuncupatus est, sic et arbor illa cognitionis mali atque boni vocatur, non quod ipsa scientiam habuerit, sed quia quicunque peccat, cognitionem assequitur intelligendi, quod obtemperare Deo bonum sit, delinquere malum. Hinc appellationem hanc habuit, ab eventu nimirum posteriore.

A αὐτὸ κεκτῆσθαι δύναμιν εἴπωμεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτὸ γέγονε τῆς ἐντολῆς ἡ παράβασις, καὶ ἐξ ἐκείνου λοιπὸν ἐπεισῆλθε τῆς ἁμαρτίας ἡ γνῶσις καὶ αἰσχύνη, διὰ τοῦτο τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἐδέξατο. Ἔθος γὰρ τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ ἐκ τῶν συμβαινόντων πραγμάτων ἐπιτιθέναι καὶ τὰ ὀνόματα. Καὶ ἄκουε τί φησιν ἐπὶ τούτοις ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης. « Ἐν ἐρήμῳ μία πηγὴ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὐχ ὅτι τοιαύτην εἶχε φύσιν, ὥστε τοὺς ἐξ αὐτῆς ἀρυομένους εἰς ἀντιλογίας εὐθὺς μετατρέπεσθαι· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτὸς Μωσῆς ἐξ ἐκείνης πιὼν ἀντεῖπεν ἂν τῷ Θεῷ. Καθάπερ οὖν ἡ πηγὴ ἐκείνη οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, παρὰ δὲ τὴν ἐπ' αὐτῇ γενομένην ἀπείθειαν τοῦ λαοῦ ὕδωρ ἀντιλογίας ἐκλήθη, οὕτω καὶ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ οὐ γνῶσιν εἶχεν, ἀλλ' ὅτι πᾶς ἁμαρτάνων εἰς γνῶσιν ἔρχεται τοῦ εἰδέναι ὅτι καλὸν μὲν τὸ ὑπακούειν, κακὸν δὲ τὸ παραβαίνειν ἐστίν. Ὅθεν καὶ τοιαύτην ἐπωνυμίαν, ὡς ἔφημεν, ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ συμβεβηκότων ἔσχηκεν ὕστερον.

B

Caterum posteaquam Adamus post transgressionem jam interitui ac mortalitati factus erat obnoxius, ait Deus : « En factus est Adamus quasi unus de nobis. » Hic animum, dilecte fili, advertito. Nonnulli tradunt Deum hæc per ironiam protulisse : quippe divinitatis desiderio flagrans Adamus etiam iis bonis quorum erat particeps, misere exciderat, et immortalis antea mortalis jam factus erat. Alii dictum intelligi volunt per præceptionem temporis, quæ sacris Litteris est familiaris. Ea factus est Adamus quasi unus de nobis, hoc est, tandem aliquando de nobis unus homo fiet, Adamo similis. Consueverunt enim Litteræ sacræ peculiari quodam modo ea quæ futura sunt sic efferre, quasi si præsentia forent aut jam accidissent. Consimile quiddam proferri de matre hominum illa primæva videmus : nam cum ipsa necdum creata foret, hæc nihilominus dicuntur : « Fecit hominem deus, et quidem marem ac feminam eos fecit. » Divinus autem vir Anastasius dictum hoc alio quoque sensu cepit. Nam in oratione de Resurrectione verba ipsius hæc reperiuntur : « Duplex est naturæ nostræ structura, prior ad Numinis similitudinem conformata, et altera sexuum discrimine distincta, quæ quidem opificio nostro postremum accessit. » **103** Neque tantum hæc Anastasius profert, sed etiam litteras sacras allegat, quo doctrinam hanc clariorem efficiat. Sic enim ait : Fecit hominem Deus, et quidem eum ad imaginem Dei fecit. Hæc prima nostri est creatio, simplex, uniformis, expers societatis, discrimen nullum habens ; quippe ad imaginem Dei fecit eum. Succedit altera formatio : Marem ac feminam fecit eos. Quæ quidem ita se omnino habere de verbis ipsis est perspicuum : nam istic ait numero unitatis : « Ad imaginem Dei fecit eum, »

Τοῦ Ἀδὰμ δὲ φθορᾷ καὶ θνητότητι περιπεσόντος μετὰ τὴν παράβασιν, εἶπεν ὁ Θεὸς « Ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν. » Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητέ. Ἄλλοι μὲν εἰρωνικῶς ἔφασαν τουτονὶ τὸν λόγον εἰπεῖν τὸν Θεόν· θεώσεως γὰρ ἔρωτα σχὼν ὁ Ἀδὰμ, καὶ ὧν ἀγαθῶν μέτοχος ἦν ἀθλίως ἐξέπεσε καὶ θνητὸς ὁ ἀθάνατος γέγονεν. Ἕτεροι δὲ προληπτικῶς τὸ τοιοῦτον ῥητὸν κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς Γραφῆς ἐξέλαβον, λέγοντες « Ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, » τουτέστιν ὄψέ ποτε γενήσεται εἷς ἐξ ἡμῶν ἄνθρωπος ὅμοιος τῷ Ἀδάμ. Τοῦτο προληπτικῶς, ὡς ἔφημεν, εἴρηται κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς Γραφῆς, ἥτις εἴωθε τὰ μέλλοντα γενέσθαι ὡς ἤδη παρόντα ἢ καὶ γεγονότα διαγορεύειν, καθὰ καὶ ἐπὶ τῆς προμήτορος εἰρημένον εὑρίσκομεν. Μήπω καὶ γὰρ αὐτῆς παραχθείσης λέγει ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, εἰ καὶ καθ' ἕτερον νοῦν ὁ θειότατος Ἀναστάσιος τὸ τοιοῦτον ἐνόησε θεῖον ῥητόν. Ἐν γὰρ τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε περὶ τούτων λέγων εὕρηται· « Διπλῆ τίς ἐστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευή, ἥ τε πρὸς τὸ θεῖον ὡμοιωμένη καὶ ἡ πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην τῶν σχημάτων διῃρημένη τελευταῖον κατασκευασθεῖσα. » Καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἁγίαν ἐπιφέρει Γραφὴν ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ, ὥστε τὸ δόγμα τοῦτο γενέσθαι σαφέστερον. Λέγει γὰρ « καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Πρώτη ποίησις αὕτη, ἁπλῆ, μονότροπος, ἄζυγος, μὴ ἔχουσά τινα διαφοράν. Καὶ κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Δευτέρα δὲ ποίησις, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. » Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, δῆλον ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτῶν. Ἐκεῖ μὲν εἶπεν αὐτόν, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἐνταῦθα δὲ εἶπεν αὐτούς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Πρόσεχε δέ. Ἐπειδὴ ἡ ἁγία Γραφὴ προλαβοῦσα εἶπε « κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν

C

D

[88] Num. xx, 13.

αὐτὸν, » εἶτα, μετὰ τὴν αὐτοῦ δηλαδὴ ποίησιν, ἐπήγαγεν « Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, » ἔδειξε προφανῶς ὅτι ἄλλη ποίησις ἐκείνη καὶ ἑτέρα ποίησις αὕτη, ἡ μὲν τὸ τοῦ Δημιουργοῦ παριστῶσα φιλότιμον (κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν), ἡ δὲ τὴν τῶν σχημάτων ὑπεμφαίνουσα διαφοράν (ἄρσεν γὰρ καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς). Δοκεῖ μὲν οὖν ὁ λόγος οὗτος φορτικὸς, ἀλλὰ τοῖς ἑπομένοις τῷ ἰδίῳ λογισμῷ. Τοῖς γὰρ ἐκζητοῦσι τὰς ἱερὰς τῶν Πατέρων γραφὰς καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι καὶ σαφὴς ὁ τοιοῦτός ἐστι. Καὶ ἄκουε τί φησιν ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Ἀναστάσιος. Τοῖς γὰρ προειρημένοις καὶ τάδε προσέθετο, σαφηνίσαι θέλων ἐκ πολλῶν τὸ λεγόμενον. « Δευτέρα κτίσις ἐστὶ τοῦ τε ἄῤῥενος καὶ τοῦ θήλεος προυσκατασκευασθεῖσα τῷ πλάσματι, τῷ κατὰ τὴν πρώτην δηλονότι γεγενημένῳ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἐν ᾧ διαφορὰ σχημάτων οὐκ ἦν, ὅτι μηδὲ ἐν τῇ θείᾳ καὶ μακρίᾳ εἰκόνι τοιοῦτόν τι ἐπινενόηται. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, λέγειν οὖν εὔλογον ὅτι ἐκ προγνώσεως ὁ Θεὸς τοιαύτην ἀπ' ἀρχῆς κατασκευὴν δέδωκε τῷ Ἀδάμ, εἴ γε τῆς δευτέρας ἐστὶ κτίσεως ἡ τοιαύτη τῶν σχημάτων διαφορὰ, ἣν δὴ καὶ ἀναγκαίως ἐπήγαγε μετὰ τὴν πρώτην, ὡς εἴρηται, ποίησιν· οὐδὲ γὰρ ἠγνόει τὸ συμβησόμενον. Καὶ πρόσχες, εἰ βούλει, τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου λέγοντι « Εἰδὼς δὲ ὁ προγνώστης Θεὸς ὅτι ἐν παραβάσει γενήσεται καὶ ὅτι φθορᾷ ὑποπεσεῖται, διὰ τοῦτο παράγει τὸ θῆλυ ἐξ αὐτοῦ. » Ὥστε εἰ μὴ τῆς ἀγγελικῆς ἐξέπιπτε βιοτῆς, οὐκ ἂν ἡ τῶν σχημάτων αὕτη προσκατεσκεύαστο διαφορὰ, ὅτι μηδὲ χρείαν εἶχε ταύτης ὁ κατ' εἰκόνα γεγενημένος Θεοῦ πρός γε τὴν ἐκ διαδοχῆς τοῦ γένους σύστασιν, ὅτε κατὰ τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἄνω διείληπται, μέλλων πληθύνεσθαι. Ἀλλ' ἐπαναληπτέον κἂν αὖθις τὸν λόγον.

A hic vero numerus multitudinis usurpatur. Considéres igitur quod cum Litteræ sacræ prius dixissent : « Ad imaginem Dei fecit eum, » deinde subjecerit, post hominis nimirum formationem : « Marem ac feminam fecit eos. » Quibus verbis clarissime ostendit aliam esse formationem illam priorem, aliam hanc posteriorem. Nam illa dignitatem Opificis repræsentat, de qua scilicet dicitur : « Ad imaginem Dei fecit eum; » hæc sexuum discrimen denotat, hisce verbis comprehensum : « Marem ac feminam fecit eos. » Videtur autem hæc oratio parum tolerabilis, sed iis qui rationem propriam sequuntur. Nam cæteris, sacra Patrum scripta pervestigantibus, omnino digna existimatur quæ recipi debeat, præsertim cum aperta sit atque plana. Quid idem Anastasius dicat audi. Nam hactenus expositis hæc etiam adjecit, pluribus id quod protulerat declarare volens. Secunda creatio est maris ac feminæ formatio, quæ figmento Dei accessit, quod ratione creationis primæ ad imaginem Dei factum erat, nec sexuum discrimen habebat, quando nec in divina illa beataque imagine quid ejusmodi exsistit. Quæ cum ita sint, a ratione non abhorret, dicere Deum ex præscientia talem ab initio structuram Adamo concessisse, cum hoc sexus discrimen a secunda creatione profectum fuerit, quam necessario priori, ceu dictum est, adjecit. Nec enim quid futurum esset ignorabat. Et animum, si libet, adverte Joannis Damasceni de homine primo verbis. Quia Deus futurorum præscius norat hominem mandato non pariturum ac interitui futurum obnoxium, ideirco feminam ex eo producit. Adeoque si homo vita angelica non excidisset, sexuum discrimen nullum factum fuisset, quippe cujus haud eguisset ad generis propagationem is qui ad imaginem Dei factus erat. Nam more angelorum, ut indicatum est supra, semet amplificaturus fuerat. Sed enim ad institutam orationem redeundum est.

B

C

Περὶ τοῦ ὄφεως.

Θεία μετὰ τὴν παράβασιν πρὸς τὸν ὄφιν ἀπόφασις « ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ. » Ἐπειδὴ καρδίαν ἠπάτησας καὶ κοιλίαν ἔπεισας ἅψασθαι βρωμάτων, ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ. Οὐδὲ γὰρ ὡς πόδας κεκτημένου τὸ πρότερον, καθά Ἰώσηπός τέ φησι καὶ ἡ λεγομένη Ἀπτὴ Γένεσις, νῦν ἀποφαίνεται τὸν ἐπὶ τῇ κοιλίᾳ περίπατον. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην ἀπὸ τοῦ ὀρθίου σχήματος τοιαύτην ἄδειαν ἔσχεν ὥστε πρὸς τὸ οὖς τῇ Εὔᾳ πλησιάσαι καὶ περὶ τοιούτων διαλεχθῆναι, τῇ γῇ καὶ πάνυ δικαίως ἐπισύρεσθαι κατεδικάσθη. Εἰ γὰρ καὶ ἄπους ἐξ ἀρχῆς διεπέπλαστο, ἀλλὰ κύκλοις τινῶν κάτωθεν ἑλιγμῶν ἐνορθούμενος τεταμένοις τοῖς στήθεσιν ἵπτευσε. Διὸ καὶ νῦν ὁ ὄφις πολλάκις θυμούμενος ἀνίστησιν ἑαυτὸν καὶ κυκλικῶς ἑλισσόμενος τρέχει. Προβὰς δὲ ὅσον δεῖξαι τοῦ παλαιοῦ βαδίσματος τὴν μνήμην, πάλιν τῷ τῆς ἀποφάσεως καταβάλλεται νόμῳ, Ὅρα δὲ νουνεχῶς ὅτι τοσοῦτόν ἐστι βαρὺ τό τινα καθ' ἑαυ-

D

De serpente.

Hæc est illa Dei ad serpentem post hominis lapsum oratio : **104** « In pectus ac ventrem ambulabis [84]. » Hoc est quandoquidem cor decepisti, et ventri persuasisti ut cibum illum decerperet, ideirco in pectus ac ventrem ambulabis. Non enim propterea Deus inambulaturum ventri serpentem pronuntiat, quasi prius ille pedes habuisset, ut Josephus et parvus ille de rerum ortu liber aiunt : sed quia de sententia Chrysostomi prius facultatem habens erecto corpore conveniendi Evam et cum ea colloquendi, nunc damnatus fuerit, ac merito quidem, ut humi serperet. Nam tametsi ab initio serpens ita conditus erat a Deo, pedibus uti careret, tamen orbibus quibusdam factarum inferius convolutionum erectus iis ipsis extenso pectore velut incedebat. Ideireo videmus et hodie serpentem iratum semet erigere ac in orbes convolutum progredi. Quo facto, quasi veteris incessus memoria nobis in mentem revocata, rursum juxta

[84] Gen. III, 14.

divini pronuntiati legem semet demittit. Cæterum prudenter observabis æque grave esse quemp'am alios ad peccandum impellere, ac si deliquat ipse. Propterea gravior serpentis pœna fuit quam Evæ, rursumque gravior Evæ quam Adami, quod Adamum Eva decepisset, Evam serpens.

Existimarunt autem Manichæi, hac narratione moti, bruta quoque prædita esse anima mentis ac intelligentiæ vi participe. Nam absque illo sit, inquiunt, Deus supplicio serpentem non affecisset. At enim hoc minime verum esse, de verbis hisce Davidicis perspicue patet « Nolite consimiles equis et mulis fieri, quæ intelligentia carent [87]. » Alioqui si propterea putant brutas bestias animæ intelligentiæ vi prædilæ participes esse, quia supplicio serpens affectus fuerit, nihil est omnino quod impediat quominus eadem in arboribus quoque valeat opinio, quando ficum exsecrationi Christus subjecit, cum esuriens fructum in ea nullum reperiret. Dejicit ergo serpentem in terram Deus, ut tametsi quis haud cernat quid diabolo acciderit, nihilominus serpentem, qui de sententia Chrysostomi olim erectus stabat, humi repentem intuens secum ad animum revocet, quod cum facinoris hujus administer multetur, multo magis existimandum sit principem mali auctorem puniri. Cæterum supplicio serpentem afficiens Deus, ejusmodi quid facit quale liberum amans pater. Non tantum enim is **105** de interfectore filii sui supplicium sumit, sed ipsum etiam cædis instrumentum confringit ac multas in partes lacerat. Secundum hæc Deus ait : « Observabit ille caput tuum [88]. » Non jam amplius, inquit, audebis tu serpens hominibus insidias struere, quod hactenus fecisti, sed tantus erit metus tantaque formido tua ut ambulantibus illis temet in latebras tuas sis abditurus.

Tradit enim suis in epistolis magnus ille Macarius de diabolo, futurum fuisse ut statim a lapsu gehennæ traderetur, sed ei concessisse Deum ut humanum genus oppugnaret, quo Christi milites sese probarent ac declararent. Eamdem ob causam magis etiam damnabilis supplicio graviori multabitur. Basilius in Isaiæ vatis enarratione hujusmodi quædam de diabolo protulit. Fortassis ante creationem hominis diabolo quoque pœnitentiæ locus relictus fuisset, ac potuisset superbus ille, quanquam malum inveteratum foret, per pœnitentiam adhibito sibi remedio pristinam ad conditionem seipsum restituere. Verum posteaquam secuta est mundi creatio itemque paradisi, ac homo in paradiso exsistere cœpit, et mandatum et invidia diaboli accessit et hominis ornati a Deo cædes, ex eo scilicet tempore modus ei pœnitentiæ nullus est relictus. Quippe si Esaus pœnitentiæ locum non invenit, cum primigeniorum jura vendidisset, quis ei relictus sit pœnitentiæ locus, qui

[87] Psal. xxxi, 8. [88] Gen. iii, 16.

τὸν ἁμαρτάνειν, ὅσον ἄρα τὸ καὶ ἑτέρους ἐνάγειν εἰς ἁμαρτίαν. Κατὰ τοῦτο καὶ βαρυτέραν ὑπέστη τῆς Εὔας τὴν κόλασιν. Ἡ Εὔα πάλιν τοῦ Ἀδάμ, ὅτι τὸν Ἀδὰμ ἠπάτησεν ἡ Εὔα, καὶ τὴν Εὔαν ὁ ὄφις.

Ἀλλ' ἐκ τούτου νοερᾶς μετέχειν ψυχῆς καὶ τὰ ἄλογα οἱ Μανιχαῖοι ἐνόμισαν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὡς ἐκεῖνοί φασιν, οὐκ ἂν ἐτιμώρησε τὸν ὄφιν ὁ Θεὸς, οὐκ ἂν ἀρᾷ καθυπέβαλεν. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι. Καὶ ὅῆλον ἐξ ὧν ὁ προφήτης λέγει Δαβὶδ « Μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις. » Ἄλλος τε εἰ διὰ τὸ τιμωρηθῆναι τὸν ὄφιν δοκοῦσι καὶ τὰ ἄλογα νοερᾶς μετέχειν ψυχῆς, τὸ κωλύον πάντως οὐδὲν μὴ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν φυτῶν τὸ τοιοῦτον δόγμα κρατεῖν, εἴ γε τὴν συκῆν ἀρᾷ καθυπέβαλεν ὁ Χριστὸς, ἡνίκα πεινάσας οὐχ εὗρεν καρπὸν ἐν αὐτῇ. Ὑποβάλλει τοίνυν ὁ Θεὸς τὸν ὄφιν κατάρᾳ, ἵνα κἂν τὸν διάβολον οὐ βλέπῃ τις τί ἔπαθε, τὸν ὄφιν ἀεὶ βλέπων συρόμενον τόν ποτε διανεστηκότα, ὡς ὁ Χρυσορρήμων φησὶν, ὑπόμνησιν λάβῃ ὅτι εἰ ὁ ὑπουργὸς τῆς κακίας ἐπὶ τοσοῦτον κολάζεται, περὶ τοῦ πρωταιτίου τί χρὴ καὶ λέγειν. Τιμωρεῖται τὸν ὄφιν ὁ Θεὸς τοιοῦτόν τι ποιῶν ὁποῖον δὴ καὶ φιλόστοργος πατήρ. Οὐ μόνον γὰρ τὸν φονέα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τιμωρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ φόνου ὄργανον συνθλάττει τε καὶ εἰς πολλὰ κατατέμνει. « Αὐτός σου τηρήσει τὴν κεφαλήν. » Οὐκέτι, φησὶ, πρὸς ἐπιβουλὰς, ὦ ὄφι, ἀνθρώπων παῤῥησιάσῃ καθὰ δὴ καὶ τὸ πρότερον, ἀλλὰ σὺ μὲν τοσοῦτον ἔξεις τῶν ἀνθρώπων τὸν φόβον ὥστε περιπατούντων καὶ ἐκείνων ἀκούων φωλεοῖς ἐγκαταχρύπτειν ἑαυτόν.

Ὁ μὲν οὖν μέγας Μακάριος ἐν ἐπιστολαῖς αὐτοῦ (23) περὶ τοῦ διαβόλου φησὶν ὅτι ἅμα τῷ ἐκπεσεῖν τῇ γεέννῃ παραδοθῆναι ἔμελλεν, ἀλλ' εἰάθη πολεμεῖν, ἵνα φανῶσιν οἱ τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται· ἀντιδίκου γὰρ μὴ προκειμένου οἱ γνήσιοι στρατιῶται τοῦ βασιλέως οὐ φανεροῦνται. Ὅθεν ὡς καταδικώτερος σφοδροτέραν εὑρήσει τὴν κόλασιν. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἑρμηνείᾳ καὶ τάδε περὶ τοῦ διαβόλου διέξεισι. « Τάχα γὰρ πρὸ τοῦ κτισθῆναι τὸν ἄνθρωπον τόπος τῆς μετανοίας καὶ τῷ διαβόλῳ ὑπελείπετο, καὶ ἠδύνατο ὁ τῦφος, εἰ καὶ ἀρχαιότερον νόσημα ἦν, ὅμως διὰ τῆς μετανοίας ἑαυτὸν ἐξιασάμενος ἀποκαταστῆσαι αὐτὸν εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς. Ἀφ' οὗ δὲ τοῦ κόσμου ἡ κατασκευὴ καὶ τοῦ παραδείσου, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐν αὐτῷ, καὶ ἐντολὴ καὶ φθόνος τοῦ διαβόλου καὶ φόνος τοῦ τετιμημένου, ἀποκέκλεισται αὐτῷ καὶ ὁ τόπος τῆς μετανοίας. Εἰ γὰρ ὁ Ἡσαῦ μετανοίας τόπον οὐχ εὗρε τὰ πρωτοτόκια ἀποδόμενος, τίς τόπος ὑπολέλειπται μετανοίας τῷ τὸν πρω-

(23) Quod de Macarii Magni epistolis habet interpres in codice Fontisebr. referuntur ad apostolum gentilium S. Paulum bis verbis : Ὁ μὲν οὖν μέγας μακάριος Παῦλος ἐν ἐπιστολαῖς.

τόπλαστον ἀποκτείναντι Ἀδὰμ καὶ ἐκείνου τὸν θάνατον εἰσενεγκόντι; » Ἀλλὰ καὶ ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος εἰς ἐπιστροφήν, ὡς ἔοικεν, ἕλκων καὶ τοὺς λίαν ἀπεγνωσμένους, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα φησίν· « Εἰ Μανασσῆν ὁ Θεὸς διὰ μετανοίας ἐδέξατο, τάχα τολμῶ εἰπεῖν ὅτι καὶ τὸν διάβολον μετανοοῦντα ὁλοψύχως δέξεται. » Καλῶς δὲ εἶπεν ὅτι τολμῶ εἰπεῖν· ἆρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης οὐ δίδωτι τῷ διαβόλῳ μετάνοιαν. Λέγει καὶ γὰρ ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις· μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ θάνατον. Οὐκ ἐνεδόθη δὲ καὶ τοῖς ἐκπεσοῦσιν ἀγγέλοις μετάνοια, ὡς ὁ Νεμέσιός φησιν, ὅτι καὶ ἀσώματος ἡ φύσις αὐτῶν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν τῆς μετανοίας ἔτυχεν. Ἀλλ' ἔμοιγε τέως ὁ λόγος οὗτος ὃς ἐπὶ τῷ Ἀδὰμ οὐκ ἔστιν ἀποδοχῆς ἄξιος. Οὐδὲ γὰρ ὑπὸ σωματικῶν ἐπιθυμιῶν ἡττηθεὶς ὁ Ἀδὰμ εὑρέθη παραβάτης τῆς ἐντολῆς (ἄπαγε τῆς Ὠριγένους φρενοβλαβείας) ὅτι μηδὲ χώραν εἶχον αὗται πρὸ τῆς παραβάσεως ἐν αὐτῷ. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Αὐτὸς ὁ Ἀδὰμ ἐκβληθεὶς τοῦ παραδείσου καὶ ἀπέναντι καθίσας αὐτοῦ παρ' ὅλην ἐθρήνει τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἐφ' ᾧ κάμπτεται ὁ Θεὸς, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πάσχει δι' αὐτόν. Ὁ δὲ διάβολος ἐκπεσὼν οὐ μόνον οὐκ ἐθρήνησεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ πλάσματος ἐλύττησε Θεοῦ, καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν διέβαλε πρὸς τὸν Ἀδάμ. Λοιπὸν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν οὕτω διατεθέντα μετανοίας ἐπιτυχεῖν πάντως ἀμήχανον.

A Adamum illum principem humani generis interfecit ejusque morti causam præbuit? Divinus autem vir, Anastasius ille Sinaites, quo vehementer desperatos homines, uti quidem videtur, ad conversionem invitet, hæc ad verbum profert: « Si Manassem Deus per pœnitentiam recepit, ausim dicere quod etiam diabolum toto pectore atque animo resipiscentem in gratiam recepturus fuerit. » Quibus verbis recte illud inservit, « Audeam dicere. » Nam et Damascenus ille Joannes diabolo pœnitentiam nullam tribuit, cujus hæc verba sunt: « Quod mors est hominibus, hoc angelis est lapsus: quippe post lapsum nulla restat eis pœnitentia, quemadmodum nec post mortem hominibus. » Et quidem pœnitentia lapsis angelis propterea non est concessa, sicut Nemesius ait, quia corporis expers est eorum natura. Homo enim propter imbecillitatem corporis pœnitentiam consecutus est. Quæ tamen extrema verba, quod Adamum attinet, equidem admittenda non puto. Nec enim ille corporeis a cupiditatibus victus mandati violator factus est. Apagesis cum ixtac Origenica insania. Quippe nullum illæ locum habebant in ipso ante transgressionem. Quid multis hæc verbis indicemus? Adamus paradiso ejectus et ejus ex adverso collocatus **106** omnem vitam plorando exigit. Quapropter Deus flectitur, ejusque causa nihil non facit ac patitur. Diabolus autem lapsus non modo non casum suum deploravit, verum etiam Dei figmentum furenter aggressus, Deum ipsum adversus Adamum criminatus fuerit, nequit omnino accidere particeps ut pœnitentiæ fiat.

B

Ἄκουε δὲ καὶ τί φησιν ὁ Θεοδώρητος ἐν τῇ Θεραπευτικῇ αὐτοῦ περὶ τούτου. Ἐπαρθεὶς ὁ διάβολος λέγεται πεπτωκέναι, εἶτα κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκόνι Θεοῦ τετιμημένων λυττῆσαι, καὶ τὸν κατὰ τούτων ἀναδέξασθαι πόλεμον, τὸν δὲ ποιητὴν τῇ τῶν ἀγγέλων ἐπιστασίᾳ φρουρῆσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅπως μὴ βίᾳ καὶ τυραννίδι χρώμενος, ἀοράτως ἐπιὼν, ἀδεῶς διαφθείρῃ οὓς διὰ φθόνον ἐμίσησεν. Οὐκοῦν ὁ φθόνος οὗτος, μάλιστα δὲ ἡ ἔπαρσις αὐτοῦ καὶ ἀπόνοια (καὶ νῦν γὰρ ὑπ' αὐτὸν ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, ὡς ὁ Παῦλος φησὶ), πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἀπόγνωσις (εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἔλεγον ὅτι πρὸ καιροῦ ἦλθες βασανίσαι ἡμᾶς;) μετανοεῖν τὸν ἀποστάτην οὐκ ἐᾷ.

C Audi quid de hoc in sua Therapeutice Theodoritus dicat. Cum fastu, inquit, elatus fuisset diabolus, lapsus esse dicitur, contraque homines exornatos imagine Dei furore quodam percitus bellum in eos suscepit. Verum opifex ille rerum angelis hominibus præesse jussis mortale genus custodit, ne vi ac sævitia usus diabolus, inaspectabiliter eos aggressus, quos odit ex invidia perdat. Quapropter illa invidia, præsertimque fastus elationis et dementatio (nam hodieque sunt inter eos imperia et potestates, quemadmodum Paulus [89] ait), et præterea desperatio (absque qua foret, nequaquam dixissent: « Quamobrem ante tempus ad exercuciandum nos venisti [90]? ») desertorem illum Dei pœnitentia uti non sinunt.

Περὶ τοῦ ἀποστάτου.

D *De apostata sive diabolo.*

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις εἰδέναι σε καὶ τοῦτο βούλομαι, ὅτι ὁ ἀποστάτης οὗτος διάβολος ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσι πρωτοστάτης ἦν, ἀγαθὸς παρὰ Θεοῦ γενόμενος καὶ μηδὲν ἔχνος κακίας ἢ πονηρίας ἐν ἑαυτῷ φέρων. Πάντα γὰρ ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς καλὰ, καὶ καλὰ λίαν. Κακὸν δὲ οὐδὲν ἐποίησεν ὁ Θεός. Τὸ γὰρ κακὸν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τοῦ καλοῦ ἀναχώρησις, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ σκότος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ φωτὸς στέρησις. Καλῶς οὖν εἶπεν ὁ λόγος

Volo autem præter indicata te hoc etiam scire, desertorem hunc diabolum primum inter angelicas potestates locum habuisse, cum bonus a Deo factus esset, nec ullum vitiositatis aut improbitatis in se vestigium contineret. Nam omnia quæ fecit Deus bona erant, et quidem valde bona, cum malum nullum condiderit. Etenim malum nihil est aliud quam a bono secessio, quemadmodum caligo nihil aliud est quam lucis ademptio. Quapropter præ-

[89] Ephes. VI, 12. [90] Matth. VIII, 29.

clare dicitur Deum non esse mali auctorem. Quippe rerum per se subsistentium conditor est Deus, non earum quæ non exsistunt. Quodsi bona dicuntur in ortum a Deo producta, putandum est eorum appellatione venire res omnes quæ exsistunt. At malum cum a Deo conditum non fuerit, non etiam in numero rerum est exsistentium. De quo consequitur Deum non esse mali auctorem, quando is nequaquam rerum non exsistentium opifex est, ut jam ante monuimus. Dicitur autem malum non esse aliquid propterea quod substantiam nullam habet nec per se subsistit.

A ὅτι τοῦ κακοῦ ποιητὴς οὐκ ἔστιν ὁ Θεός. Οὐχὶ δὲ τῶν μὴ ὄντων. Εἰ γὰρ τὰ καλὰ παραχθῆναι λέγεται παρὰ Θεοῦ, ταῦτα καὶ ὄντα πάντως εἰσί. Τὸ δὲ κακὸν ἐπειδὴ οὐ παρήχθη παρὰ Θεοῦ, οὐδὲ ὄν ἐστι. Τοῦ κακοῦ λοιπὸν οὐκ ἔστι ποιητὴς ὁ Θεός, εἴγε τῶν μὴ ὄντων, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἔστι ποιητής, λέγεται δὲ μὴ εἶναί τι τὸ κακὸν, ἐπειδὴ ἀνυπόστατον καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ μὴ ὑφέστηκε.

Talis ergo, nimirum bonus, a Deo conditus diabolus, terrestris ordinis et ipsius adeo terræ custodiam a Deo sibi mandatam accepit. Cum autem ferre non posset illustrationem et honorem, quem Deus ei largius fuerat, de naturali statu **107** in B alienum a natura sua exorbitavit, adversusque suum opificem fastu quodam elatus est : « Collocabo, inquit, solium meum in nubibus, et supremo par ero [91]. Quam quidem ob causam etiam fulguris instar de cœlo in terram cecidit, uti Dominus ipse loquitur [92]; » estque avulsa cum eo, simulque lapsa multitudo quædam angelorum ipsi subjectorum infinita. Significavit hoc vates Isaias hisce verbis : « Qui delapsus est Lucifer ille, qui pridem oriebatur, terræque allisus est? » Luciferum appellans ob splendorem divinitus ei concessum. Consimilia Gregorius ille theologus tradidit, cum Lucifferum vocari ait splendoris sui causa, qui caligo deinceps propter elationem factus sit et appelletur. Secundum hæc impuri genii bellum adversum nos susceperunt. Nequeunt enim æquo animo pati ut homines eo studiose contendentes videant, unde ipsi pessimo consilio deciderunt, quemadmodum magnus ille Basilius ait. Quippe cum omnis improbitatis receptacula sint, etiam invidiæ morbo sunt infecti. Nec sic creatus a Deo putari debet diabolus, ut hostis noster esset; sed ex æmulatione quadam nos oppugnat. Cum enim se cerneret angelorum ordine locoque motum, ferre non poterat ut hominem terrestrem ad angelorum dignitatem profectu suo subvectum aspiceret. Est et angelis malisque geniis una quædam essentia sive natura, verum non eadem electio; quemadmodum et in hominibus tum bonis tum improbis est videre naturam quidem unam et eamdem, sententiam vero voluntatemque diversam.

Τοιοῦτος οὖν ἦγουν ἀγαθὸς ὑπὸ Θεοῦ παραχθεὶς ὁ διάβολος τῆς περιγείου τάξεως καὶ τῆς γῆς ἐνεχειρίσθη τὴν φυλακὴν παρ' αὐτοῦ. Μὴ ἐνέγκας δὲ τὸν τε φωτισμὸν καὶ τὴν τιμὴν ἣν ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο, ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐτράπη, καὶ ἐπήρθη κατὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν Θεοῦ· « Θήσω » καὶ γὰρ εἶπε « τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. » Ἔνθεν τοι καὶ ὡς ἀστραπὴ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γῆς ἔπεσε. Συναπεσπάσθη δὲ αὐτῷ καὶ συνέπεσε πλῆθος ἄπειρον τῶν ὑπ' αὐτὸν τεταγμένων ἀγγέλων. Ταῦτα δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἐδείξεν οὕτως εἰπών· « Πῶς ἐξέπεσεν ὁ Ἑωσφόρος ὁ τὸ πρωΐ ἀνατέλλων, καὶ συνετρίβη εἰς τὴν γῆν; » Ἑωσφόρον δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν δι' ἣν ἀπὸ Θεοῦ ἔσχε λαμπρότητα. Τούτοις οὖν ἀκολούθως καὶ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ δεδίληπται. Ἑωσφόρον γὰρ αὐτὸν εἶπε διὰ τὴν λαμπρότητα, σκότος δὲ διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ γενόμενον καὶ λεγόμενον. Ἔκτοτε δὲ οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες τὸν καθ' ἡμῶν ἀνεδέξαντο πόλεμον. Οὐδὲ γὰρ ἀνέχονται τοὺς ἀνθρώπους ὁρᾷν ἐκεῖσε σπεύδοντας ἀνελθεῖν ὅθεν κακοβούλως ἐξέπεσον, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Δοχεῖα καὶ γὰρ πάσης ὄντες κακίας καὶ τὴν τοῦ φθόνου νόσον ἐδέξαντο. Οὐδὲ γὰρ ἐχθρὸς ἡμῖν ὁ διάβολος ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ. ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμᾶς πολεμεῖ. Ὁρῶν γὰρ ἑαυτὸν ἐκ τῶν ἀγγέλων καταῤῥιφέντα, οὐκ ἔφερε βλέπειν τὸν γήϊνον ἐπὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγγέλων διὰ προκοπῆς ἀνυφούμενον. Καὶ μία μὲν παρά γε τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς δαίμοσιν ἡ οὐσία, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ προαίρεσις, καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ πονηρῶν ἔστιν ἰδεῖν· μία μὲν καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ φύσις ἐστὶν, οὐ μὴν δὲ καὶ γνώμη καὶ θέλησις ἡ αὐτή.

Hæc de malis geniis eorum est sententia qui rectam Ecclesiæ fidem amplectuntur. At Græcorum illi sapientes, Porphyrius et Jamblichus, genios essentia naturaque differre a se invicem tradunt, eorumque volunt aliquos rationis expertes et crassiore materia præditos esse. Addunt irruere ipsos in nos non ut infestos, sed tanquam castigatores, a quibus puniamur. Eosdem aiunt futura prospicere atque nosse, non tamen universos : nam superiora loca nactos genios omnino vera prædicere perhibent, cum alii Tartaro conclusi mendaces sint;

Καὶ τὸ μὲν ὀρθόδοξον τῆς Ἐκκλησίας φρόνημα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων σοφοὶ, Πορφύριος καὶ Ἰάμβλιχος, διαφέρειν τοὺς δαίμονας κατὰ τὴν οὐσίαν λέγουσι, καὶ ἀλόγους τινὰς αὐτῶν καὶ ὑλαίους εἶναι, ἐμπίπτειν δὲ αὐτοὺς ἡμῖν οὐχ ὡς δυσμενεῖς ἀλλ' ὡς ἡμῶν κολαστάς. Ἀλλὰ καὶ προγινώσκειν αὐτοὺς καὶ τὸ μέλλον εἰδέναι λέγουσι, πλὴν οὐχὶ πάντας· τοὺς μὲν γὰρ τὰ ἄνω λαχόντας δαίμονας ἀληθεύειν παντάπασι, τοὺς δὲ ταρταρωθέντας ψευδεῖς εἶναί φασι, τοὺς δὲ περιγειοτέρους καὶ μέσους λοξοὺς εἶναι καὶ ἀμφιβόλους λέγουσιν. Ἀλλ'

[91] Isa. xiv, 14 [92] Ibid.

ἡμῖν οὐχ οὕτω δοκεῖ. Ἐὰν γὰρ οἱ φωτεινοὶ ἄγγε- A
λοι τὸ τῆς προγνώσεως ἄκοθεν οὐκ ἔχουσι χάρισμα (καὶ γὰρ ἐκεῖνα προλέγουσι, καθὰ δὴ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησίν, ὅσα ἂν αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι παρὰ Θεοῦ φθάσωσι), πολλῷ μᾶλλον οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες προλέγειν οὐ δύνανται. Προγνώστης γὰρ καὶ καρδιογνώστης μόνος ὁ Θεός. Καὶ παίθου τῷ θείῳ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν οὕτω λέγοντι· « Σὺ γινώσκεις τὰς καρδίας μονώτατος. »

ancipites ac ambiguos esse. Qua in sententia nos minime sumus. Nam si etiam luci consimiles angeli non ex se donum futura prospiciendi habent, ut qui prædicunt ea teste Joanne Damasceno quæcunque divinitus ipsis revelata fuerint, multo magis impuri genii nihil quod prædicant habent. Quippe futurorum notitia cum agnitione cordium soli Deo peculiaris est. Cujus quidem rei fidem tibi **108** Davidis hæc verba faciant: « Tu solus omnino corda nosti [93]. »

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἀγαπητὲ, κατ' ἐπιτομὴν ὁ λόγος διῆλθέ σοι. Καὶ μὴ δυσχέραινε τούτου ἕνεκεν ὅτε φιλομαθὴς ὤν· ἀλλαχοῦ γὰρ, οἶδας, ἐσχεδίασθη σοι τὰ περὶ τούτων πλατύτερον.

Hæc compendio quodam explicare tibi, dilecte fili, voluimus; neque brevitas esse tibi molesta debet, homini discendi perstudioso, cum noris hæc a nobis alibi prolixius exposita.

Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· « Καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρῶσιν, καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν καὶ ὡραῖόν ἐστι τοῦ κατανοῆσαι, καὶ λαβοῦσα τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἔφαγε. » Πρόσεχε, ἀγαπητὲ, τῷ μεγάλῳ κάνταῦθα Βασιλείῳ. Φησὶ γὰρ διὰ τί δὲ καὶ ἦν ἐν παραδείσῳ τὸ ξύλον τῆς βρώσεως; εἰ μὴ γὰρ ἦν αὐτὸ, οὐκ ἂν ἡμᾶς ὁ διάβολος ἀπατήσας εἰς θάνατον κατήγαγεν. Ἔδει εἶναι ἐντολήν τὴν δοκιμάζουσαν ἡμῶν τὸ ὑπήκοον. Διὰ τοῦτο ἦν φυτὸν ὡραίων καρπῶν εὔφορον, ἵνα ἐν τῇ ἀποχῇ τοῦ ἡδέος τὸ τῆς ἐγκρατείας καλὸν ἐπιδειξάμενοι τῶν τῆς ὑπομονῆς στεφάνων δικαίως ἀξιωθῶμεν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. B

Caterum sacris in Litteris hæc verba legimus: « Ut vidit mulier arborem esse ad vescendum accommodam et oculorum aspectui gratam, et ad discendum pulchram, sumpsit de fructu ejus et comedit [94]. » Hic attente mihi, quid magnus ille Basilius dicat, advertito. Quamobrem, inquit, erat in paradiso lignum de quo vesci quis posset? Nam absque illo fuisset, nequaquam diabolus nos deceptos in mortem præcipites egisset. Nimirum oportebat esse mandatum quoddam in quo nostra obedientia exploraretur. Idcirco arbor istæc erat elegans et fructuum ferax, ut per abstinentiam a re suavi temperantiæ bono declarato digni censeremur quibus tolerantiæ serta merito tribuerentur.

Ὁ δέ γε Νύσσης ὑψηλότερον ἐπιλαμβάνει τὰ περὶ τούτου, καὶ οὕτω φησί. Προδείκνυσιν ὁ ὄφις τὸν πονηρὸν τῆς ἁμαρτίας καρπὸν, οὐχ ὡς ἔχει φύσεως (οὐ γὰρ ἠπατήθη ὁ ἄνθρωπος τῷ προδήλῳ κακῷ), ἀλλὰ διά τινος ὥρας τὸ φαινόμενον ἀγλαΐσας, καί τινα κατὰ τὴν αἴσθησιν ἡδονὴν ἐγγοητεύσας τῇ γεύσει, πιθανὸς ἐφάνη τῇ γυναικί. Τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸν ἄνθρωπον ὁ διάβολος εἴωθεν ἀπατᾶν. Καὶ εἰ μὴ δύσλου νήφων ὁρᾶται, οὐκ ἂν ἐκφύγοι τὰς αὐτοῦ μηχανὰς, οὐκ ἂν εὑρεθείη τῶν παγίδων ἀνώτερος. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. C

Sic ille de his disserit. Nyssenus autem antistes sublimius hæc verbis hujusmodi exponit. Malum illum peccati fructum serpens commonstrat, non illum quidem eo pacto quo comparatus erat a natura (non enim aperto malo circumscriptus homo fuisset), sed externa ejus specie per venustatem quamdam exornata, et in ipso sensu dulcedine gustui præstigiis quibusdam inulita, visus est mulieri fidem omnino mereri. Eo pacto fallere diabolus hominem consuevit, qui nisi plane prudens atque sobrius sit, molitiones ejus vitare laqueosque superare nequit. Atque hæc in hunc modum comparata sunt.

Ἡ δὲ Λεπτὴ Γένεσις λέγει τὸν Ἀδὰμ ἀπροόπτως ἀπὸ τοῦ ξύλου λαβεῖν καὶ φαγεῖν, καὶ μὴ προσσχεῖν ὅλως τῷ λόγῳ τῆς Εὔας, ὅτι λειποθυμῶν ἦν ἀπό τε μόχθου καὶ πείνης. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἀγαπητὲ, σιωπᾷν ἄμεινον, ὅτι καὶ σιωπῆς, ὡς προείρηται, τυγχάνουσιν ἄξια. Εἰ μὴ βούλει καὶ σὺ λέγειν ὅτι γυναῖκα ἔλαβεν ὁ Ἀδὰμ, ἵνα μὴ ἐφ' ἕτερα τῶν ζώων τραπήσεται. Ὁ ὄφις ἀπὸ κτήνους ἑρπετὸν ἐγένετο, χεῖράς τε καὶ πόδας ἐκέκτητο. Ἀφῃρέθη δὲ ταῦτα διὰ τὸ ταλαιπώρως εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθεῖν, καὶ διὰ τὸ πρῶτος ἀπὸ τοῦ ξύλου λαβεῖν καὶ φαγεῖν. Ὁ Ἀδὰμ ἀπεσόβει τὰ πετεινὰ καὶ ἑρπετὰ, συνῆγε τὸν καρπὸν ἐν παραδείσῳ, καὶ σὺν τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ἤσθιεν αὐτόν. Ταῦτα μὲν οὖν, ἵνα μὴ λέγω, καὶ ἔτι πολλῷ πλείονα τούτων, ἡ Λεπτὴ διέξεισι Γένεσις. D

Caterum parvus ille de ortu rerum liber Adamum citra circumspectionem sumpsisse de ligno et comedisse, prorsus Evæ verbis haud impulsum, tradit. Sensisse nimirum molestiam animi quamdam ex fatigatione ac fame. Verum hæc silentio tegi præstat, cum perpetuum silentium mereamur, nisi tu quoque velis dicere mulierem Adamo concessam, ne alia se ad animalia converteret; serpentem ex jumento factum bestiam reptibilem, cum manus ac pedes prius haberet, quibus spoliatus propterea fuerit quod paulo audacius paradisum fuisset ingressus ac primus de ligno sumpsisset et comedisset; Adamum volucres et reptiles bestias abegisse, ac fructibus paradisi congestis una cum uxore victitasse; quæ quidem, ne multo his plura

[93] II Paral. VI, 30. [94] Gen. III, 6.

commemorem, parvus ille de rerum ortu liber narrat, omnino tibi rejicienda, uti quæ pro ludo jocoque ducant quotquot aliquo saltem modo Litteras sacras inspectarunt.

A

Ἀλλ' ἄφες αὐτά. Τοῖς γὰρ ὀπωσοῦν ἐγχύπτουσι τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ γέλως ἀντικρυς δοκοῦσι καὶ παίγνια.

De tunicis pelliceis.

109 Tunicis, inquiunt Litteræ sacræ, pelliceis induit eos. Tradit hic Gregorius antistes Nyssenus Dominum pelliceis quidem tunicis homines illos principe loco formatos amicivisse, non autem pellibus. Etenim quibus, obsecro, mactatis animalibus pelles detraxit, ut hominibus amictum reperiret? Restat igitur Deum certo consilio de natura brutorum petitam mortalitatem indidisse naturæ huic ad immortalitatem conditæ, ne malum perpetuum foret. Joannes autem Chrysostomus hasce tunicas intelligens, ut verba sonant, inquit: « Si quis est hominum in alios sensus scripta sacra torquentium, qui ambitiose roget unde pelles istæ repertæ fuerint, cum animalia nulla mactata forent, is sciat me quoque audientem de Ægypti sanguine scire cupere quo pacto Deus Nilum in sanguinem converterit, qualianam mactarit animalia? Nimirum in sanguinem commutatus est amnis, cum animal nullum mactatum esset. Itidem pelles exstitere duæ, atque illi quærunt de quibus animalibus sumptæ fuerint? ut ibi scilicet absque animali sanguis erat, ita hic absque animali pellis. »

B

Περὶ χιτώνων δερματίνων.

« Καὶ χιτῶνας δερματίνους ἐνέδυσεν αὐτούς. » Ὁ μὲν οὖν θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶν ὅτι χιτῶνα; δερματίνους ἐπιβάλλει τοῖς πρωτοπλάστοις ὁ Κύριος, οὐ δέρματα δέ. Ποίων γὰρ ἀποσφαγέντων ζώων καὶ δαρέντων ἐπινοεῖται αὐτοῖς ἡ περιβολή; Ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων λοιπὸν φύσεως νεκρότητα ἐντέθεικεν οἰκονομικῶς τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, ἵνα μὴ ἀθάνατον ᾖ τὸ κακόν. Ὁ δὲ χρυσορρήμων Ἰωάννης κατὰ τὸ γράμμα τοὺς τοιούτους ἐκλαμβάνων χιτῶνας καὶ τάδε φησίν· « Εἰ πόθεν εὑρέθησαν τὰ δέρματα μὴ σφαγέντων τῶν ζώων, φιλοτιμούμενοι λέγουσιν οἱ ἀλληγορηταί, οὐκοῦν ἀκούω κἀγὼ αἷμα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ζητῶ πόθεν μετέβαλε τὸν Νεῖλον εἰς αἷμα, ποῖα ἔθυσεν ζῶα; καὶ ὁ ποταμὸς γέγονεν εἰς αἷμα, καὶ οὐδὲν αἷμα ἐτύθη ζώων. Δέρματα δύο γέγονε, καὶ ζητοῦσιν ἀπὸ ποίων ζώων ἐγένετο. Ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖ ἐκτὸς ζώου αἷμα, οὕτως ἐνταῦθα ἐκτὸς ζώου δέρμα. »

C

Hoc quoque scire debes, non tantopere patrem de liberorum educatione sollicitum esse atque mater est, quippe quæ id temporis sibi dici audiverit: «Cum dolore natos paries [35].» Secundum hæc Deus ait: «Exsecratione quadam infelix erit humus propter ea quæ designasti.» Nimirum me peccante solum sterilitate flagellatur, adeoque infelix humus est facinorum nostrorum causa: hoc est, quæ ex ea nascuntur, non jam amplius sponte proveniunt, uti prius consueverant. Et folia ficulna consuerunt, immortalitatem exuerunt, amictus ille gloriosus eis ademptus est, corpusque nudatum et in lutum redactum. Ea scilicet de causa sibi ficulnea folia consuerunt. Artem ipsam consuendi unde repererit homo, noli quærere: nam si erat imago Dei, de scientia ipsius ambigendum non est.

Γίνωσκε δὲ ὅτι οὐ τοσοῦτον ὁ πατὴρ ἐπὶ τῇ τῶν παίδων ἀνατροφῇ μεριμνᾷ ὡς ἡ μήτηρ, ὅτι καὶ αὐτὴ τότε ἤκουσεν· « Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. » Ἐγὼ ἁμαρτάνω, καὶ ἡ γῆ ταῖς ἀφορίαις μαστίζεται. Ἐπικατάρατος ἡ γῆ διὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, τουτέστιν οὐχ ἕτοιμα εὑρίσκονται ἀπὸ γῆς τὰ ἐκεῖθεν ἀναδιδόμενα ὥσπερ δὴ καὶ τὸ πρότερον. Καὶ ἔῤῥαψαν φύλλα συκῆς, ἀπεδύσαντο τὴν ἀθανασίαν, ἡ στολὴ περιῤῥέθη τῆς δόξης, ἐγυμνώθη τὸ σῶμα καὶ ἦν λοιπὸν πηλός. Ὅθεν καὶ φύλλα συκῆς ῥάπτουσιν. Ὅθεν δὲ τὴν ῥαπτικὴν εὗρε, μὴ ζήτει· εἰ γὰρ ἦν Θεοῦ εἰκών, μὴ ἀμφιβάλλῃς περὶ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ.

D

Atque hoc loco Chrysostomus eos irridet qui paradisum in cœlo collocant et spiritualem esse volunt. Quippe si superioribus istis in locis erat, dicere debebant Litteræ sacræ flumina ejus deorsum ferri, non exire. Quæ ratio Origenem illum execrabilem quasi suffocatum manifesto perimit, simulque vanam ipsius orationem, qua corporis expertem Adamum fecit. Nam si corporis fuisset expers, non sumpsisset unam ex eo costam Deus mulieremque de illa formasset. Itaque perspicuum est, quod cum ex eo costam sumpserit, quæ in expertibus corporis nulla est, statui debeat **110** hominem primo formatum corporis expertem non fuisse. Cæterum posteaquam Adamus ejectus paradiso fuisset, Evam uxorem suam cognovit et Cainum procreavit. Quonam autem pacto cognovit? non citra corporis affectiones. Quippe cum homo ange-

Ἐνταῦθα μὲν οὖν ὁ Χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐμπαίζει καὶ τοῖς ἐν οὐρανῷ λέγουσι τὸν παράδεισον εἶναι καὶ πνευματικόν. Εἰ γὰρ ἄνω ἦν, κατέρχεσθαι ἂν ἐλέγοντο οἱ ποταμοί, οὐ μὴν ἐξέρχεσθαι. Ἐντεῦθεν οὖν ὁ κατάρατος Ὠριγένης ἀποπνιγόμενος φαίνεται, καὶ μᾶλλον ἐν οἷς ἐκενολόγησεν ἀσώματον τὸν Ἀδάμ. Εἰ γὰρ ἀσώματος ἦν, οὐκ ἂν ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ ὁ Θεὸς καὶ ᾠκοδόμησε τὴν γυναῖκα· πρόδηλον οὖν ὡς ἐπειδὴ πλευρὰν ἔλαβεν ἐξ Ἀδάμ, πλευρὰ δὲ τοῖς ἀσωμάτοις οὐ πρόσεστιν, οὐκ ἦν ἄρα κατ' ἐκεῖνον ἀσώματος ὁ πρωτόπλαστος. Μετὰ μέντοι τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου ὁ Ἀδὰμ ἔγνω Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γεννᾷ τὸν Κάϊν. Ἔγνω δὲ πῶς; ἐμπαθῶς, τὴν ἀγγελικῆς ἐκπεσὼν ὁ ἄνθρωπος διαγωγῆς, ἐπειδὴ παραβάτης ὤφθη τῆς ἐντολῆς, τῷ κτηνώδει τούτῳ τρόπῳ καὶ ἐμπαθεῖ περιέπεσε. Ταύτῃ τοι καὶ ὀδυρόμενος ὁ Δαβὶδ ἔλε-

[35] Gen. III, 16.

γον· « Οἶμοι ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε. Παρασυνεβλήθη τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. » Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Μάξιμος ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον ἔλεγεν ὅτι τὰ πάθη ταῦτα, ἤγουν ἡδονὴ λύπη ἐπιθυμία καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων προηγουμένως οὐ συνεκτίσθησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν ἐπεισῆλθε ταῦτα τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφυέντα τῆς φύσεως, δι' ὧν ἀντὶ τῆς θείας καὶ μακαρίας εἰκόνος εὐθὺς ἅμα τῇ παραβάσει διαφανὴς καὶ ἐπίδηλος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γέγονεν ἡ τῶν ἀλόγων ζώων ὁμοίωσις. Ἔδει γὰρ τῆς ἀξίας τοῦ λόγου καλυφθείσης ὑφ' ὧν γνωμικῶς ἐπεσπάσατο τῶν ἀλόγων γνωρισμάτων, ἐνδίκως τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων κολάζεσθαι, σοφῶς εἰς συναίσθησιν τῆς λογικῆς μεγαλονοίας ἐλθεῖν οἰκονομοῦντος τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον. Πλὴν οὐχ ἀναγκαίως τῷ ὄντι κατέδησεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς μετὰ τὴν παράβασιν ταῖς ἐπιθυμίαις ταύταις, ὑφ' ὧν ἐπί τε βρώσεις καὶ πόσεις καὶ ἐπὶ ἀφροδίσια καταφερόμεθα. Ἐντεῦθεν γὰρ τοῖς γεννητοῖς ἡμῶν σώμασι τὸ γεννᾶσθαί τε καὶ τρέφεσθαι καὶ διαμένειν ἕως πλείστου, καθ' ὅσον ἂν ἑκάστῳ τοῦ σώματος ἡ σύστασις ἐπιδέχηται. Καὶ γὰρ ἐκ τεσσάρων αὐτὸ στοιχείων συγκείμενον ἐπακολουθοῦσαν ἐξ ἀνάγκης κέκτηται τὴν διάλυσιν. Σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ διαστάσεως, ὡς ὁ θεολόγος φησὶ Γρηγόριος. Λέλυται οὖν ἐπὶ τισὶ μὲν τάχιον, ἐπὶ τισὶ δὲ βράδιον. Καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ λέγοντι· « Εἴασε δὲ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν ἕκαστον ὁ Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐκπληροῦν ὡς ἂν ἔτυχε κράσεως. » Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ τὰ συστατικὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν, καρδίαν δηλονότι ἐγκέφαλον ἧπαρ καὶ ὅσα τοιαῦτα, στερρόις ἀπαντα-χόθεν ὀστέοις ἡ φύσις ἐφρούρησεν, ὥστε μὴ καὶ ταῖς τυχούσαις προφάσεσι καταβλαπτομένων αὐτῶν ἑτοίμως οὕτω τὸν θάνατον ἕπεσθαι. Ταύταις μέντοι ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδονὴν ὥσπερ τι δέλεαρ ἐγκατέμιξεν, ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἑτοίμως καθέλκεσθαι. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ βρώσεις καὶ πόσεις ἐτρέχομεν, οὐκ ἂν ἀφροδισίοις ὁλοσχερῶς προσεκείμεθα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, τάχα ἂν ἐξ ἀνάγκης τὸ γένος ἀπόλωλε τὸ ἀνθρώπινον. Κατὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἡ γαστὴρ, περίττωμα οἷον οὖσα, κατεπείγει καὶ ἀνιᾷ καὶ ἀναγκάζει τὸ ζῶον ὁρμᾷν ἐπὶ τὴν ἀπόκρισιν αὐτῆς, εὐμεθόδως καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ συγχωρήσαντος ἕνεκα τῆς τοῦ γένους διαμονῆς. Ταῦτα δὲ Μάνης καὶ Οὐαλεντῖνος ἠγνοηκότες, ὡς ἔοικε, κτίσμα τοῦ διαβόλου ἔλεγον εἶναι, ὑπ' αὐτοῦ τε πυροῦσθαι καὶ πρὸς ἕψησιν ἀποκυλίεσθαι. Πλὴν οὐκ ἀφῆκε πρὸς συναφείας ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἶναι πάντη κατωφερεῖς, οὐδὲ ζῆν ἀνεπαισθήτως εἴασεν ὡς τὰ ἄλογα. Ἵῃ γὰρ ἡδονῇ καὶ ἀηδίαν συνέζευξεν καὶ σύμμικτον ταύτην ἐποίησεν, ὡς ἐκεῖθεν μὲν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους αὔξησιν ἕλκεσθαι, ἐντεῦθεν δὲ ταλανίζειν ἑαυτοὺς, τῶν προτέρων ἐπιμεμνῆσθαι, καὶ τῆς ἁμαρτίας μέγα καταβοᾷν, δι' ἣν τοῖς ἀνοήτοις παρασυνεβλήθημεν κτήνεσι.

lica vita excidisset, ex quo mandati violator exstitit, in statum vitæ brutorum consimilem et affectionibus obnoxium lapsus est. Idcirco Davides plorans inquit: «Hei mihi, cum homo dignitate floreret, animum non advertit; idcirco brutis jumentis est comparatus, eisque factus similis [96].» Idem eximius etiam ille maximus in iis ad Thalassium quæ perscripsit exposuit, affectiones nimirum hasce, voluptatem dolorem appetitum, cæteras, initio cum hominum natura non fuisse conditas, sed propter amissionem perfectionis irrepsisse, ac parti naturæ paulo longius a ratione recedenti adhæsisse, per quas statim una cum transgressione pro divina beataque imagine brutorum animalium similitudo in homine manifesta et conspicua exstitit. Erat enim necesse ut cooperta rationis dignitate natura mortalium æquissimo jure per ea puniretur brutorum naturæ indicia et argumenta, quæ ipsa sibi sponte sua arcessivit, sapienter efficiente Deo ut hoc pacto intelligentiæ rationalis amplitudinem homo secum expenderet. Enimvero post transgressionem reapse nos Deus cupiditatibus illis alligavit et constrinxit, per quas ad cibum, potum res Venereas impellimur. Hinc est in corporibus nostris per procreationem in lucem editis, quod et gignantur et alantur, et tam diu maxime durent quandiu cujusque corporis constitutio vitæ capax est. Cum enim corpus ex elementis quatuor constet, ita necessario comparatum est ut ejus dissolutio tandem sequatur. Quippe compositio nostri ortus initium est, quemadmodum Gregorius ille theologus inquit. Idcirco corpus in quibusdam celerius dissolvitur, in aliis tardius. Persuadeat hoc etiam magnus ille tibi Cyrillus, qui ait: «Post lapsum Deus unicuique vitam suam explere pro ratione temperamenti sinit.» Nam illam ob causam partes eas corporis nostri quæ vitam nostram continent, cujus generis sunt cor, cerebrum, jecur aliaque talia, firmis ossibus undique natura munivit; ut ne per quasvis occasiones fortuitas iis læsis extemplo mors consequeretur. Atque his de quibus antea locuti sumus, cupiditatibus voluptatem quoque velut escæ condimentum quoddam miscuit, ut ea nos commode delenitos flecteret. Nam cæteroquin ad cibum potumque nos haud conferremus, et III a rebus Venereis prorsus abstineremus. Quibus rebus omissis ac neglectis necessario genus humanum interiret. Hinc fit ut semen, quod superfluitas quædam est, nos urgeat, et molestia quadam afficiendo cogat ut ejus ad excretionem progrediamur, optima id ratione permittente Deo propter generis nostri durationem. Quæ cum Manes atque Valentinus ignorarent, uti quidem videtur, carnem esse diaboli opificium dixerunt et accendi ab eo, quo turpes in libidines prorumpat. Enimvero non concessit nobis Deus ut nimiopere simus ad complexus Venereos proclives, nec brutorum in morem absque sensu vivendi potestatem fecit. Nam voluptati quamdam insuavitatem adjunxit atque miscuit,

[96] Psal. XLVIII, 13.

ut hinc quidem ad generis propagationem excitaremur, inde vero miserias nostras deploraremus, prioris status memoriam refricaremus, peccatum denique graviter incusaremus, cujus causa paradisi vita spoliati summis brutisque jumentis similes facti.

De tribus animæ partibus.

Præter hæc etiam illud scire te volo, partem eam animi quæ appetendi facultatem continet in jecinore sedem suam obtinere, alteram qua irascendi vis continetur in corde, rationis denique domicilium in cerebro esse. Atque hanc ipsam rationis facultatem gubernator ille rerum universitatis propterea tibi donavit, ut ab irascibili facultate adjutus fortiter adversari brutæ pecuiæque concupiscentiæ possis. Norat enim dominus ille naturæ quantus esset ejus impetus. Et hanc appetendi vim sedem in jecinore suam habere Galenus etiam Tityi commemorata fabula probat, in libro quidem eo cui Diagnostices titulum fecit, jecur ejus ab aquila comedi, in altero autem libro singulari qui est de animi moribus, a vulturibus devorari tradens. Etenim Tityus hic, ut exteræ disciplinæ fabulis continentur, Latonam adamasse perhibetur, eamque ob causam ab illius liberis Apolline ac Diana supplicio affectus. Galeno quidem narrante hominem vel ab aquila vel a vulturibus absumi, aliis vero tradentibus sagittis eum fuisse confixum, quæ quidem adhuc jecinori ejus inhærerent. De quo intelligi non obscure potest appetentem animæ vim esse in jecinore sitam.

Atque hoc loco quid sim dicturus considerato. Cum rationis facultas imperium obtinet eique vis irascibilis paret, appetente debilitate summisseque se gerente, tum vero **112** nec intemperanter homines vivunt, nec prædonum aut tyrannorum in morem, sed honesta plane justaque vita degitur. Hac de re dubitari non debet. Nam si res ita comparata non foret, et si corporis in eadem structura non hic affectionibus foret obnoxius, ille se superiorem iis declararet, nequaquam magnus ille Basilius Isaiam vatem enarrans quondam a natura præcellere diceret aliis, et ipsius etiam carnis comparatione multis præstare, sive in scientia alicujus perceptione sive in cultu virtutis. Hinc videre est varios homines, temperantes et intemperantes, iracundos et mites, prudentes et stolidos, ut supra quoque monuimus. Atque hæc de conditione deteriore in melius commutari possunt, ac vicissim a bono in pejus licet deflectere, quemadmodum ex hisce Gregorii Theologi verbis perspicue intelligimus: «Satis est, inquit, corpori sua vitiositas. Cur animæ materies amplior suppeditetur? cur huic belluæ nutrimentum largius? ut intractabilis scilicet fiat ac rationem violentia sua superet.» Animum igitur adverito. Quantam sibi vim afferant homines ii qui frugi quidem esse cupiunt vitamque angelicam imitari, verum faculiatem appetentem in se validam sentiunt (etenim natura requirit ea quæ sua sunt; cujus voluntati atque motibus adversatur quisquis vitam agere castam instituit), quamque adeo grave sit repugnare naturæ velle, cui re-

Περὶ τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς.

Πρὸς τούτοις εἰδέναι καὶ τοῦτό σε βούλομαι, ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, τὸ δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ποιεῖται τὴν οἴκησιν, τὸ δὲ λογικὸν ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ λογικὸν ἐχαρίσατό σοι ὁ τῶν ὅλων πρύτανις, ἵνα συμμάχῳ καὶ τῷ θυμικῷ χρώμενος γενναίως ἀνθίστασαι κατὰ τῆς ἀλόγου καὶ βοσκηματώδους ψυχῆς, τῆς ἐπιθυμητικῆς δηλαδή· οἶδε γὰρ ὁ τῆς φύσεως δεσπότης ὅση περ ἐκείνης ἐστὶν ἡ ὁρμή. Ὅτι δὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικὸν αὐτῷ τῷ ἥπατι ἐγκαθίδρυται, καὶ τὸν Τιτυὸν παράγει ὁ Γαληνὸς εἰς σύστασιν τούτου τοῦ λόγου, ἐν μὲν τῇ διαγνωστικῇ οὗτοῦ ὑπὸ ἀετοῦ λέγων αὐτοῦ κατεσθίεσθαι τὸ ἧπαρ, ἐν δὲ τῷ περὶ ἠθῶν ψυχῆς μονοβίβλῳ ὑπὸ γυπῶν. Ὁ γὰρ Τιτυὸς οὗτος κατὰ τὴν ἔξω μυθολογίαν ἐρασθῆναι λέγεται τῆς Λητοῦς, ἐφ' ᾧ καὶ παρὰ τῶν παίδων αὐτῆς Ἀπόλλωνός τε καὶ Ἀρτέμιδος κολάσει καθυποβληθῆναι, καὶ κατὰ μὲν τὸν Γαληνὸν ὑπὸ ἀετοῦ εἴτε καὶ γυπῶν τὸ ἧπαρ ἐσθίεσθαι, κατὰ δέ τινας ἄλλους τοξευθῆναι αὐτὸν κάντεῦθεν ἔχειν τὰ βέλη ἐμπεπαρμένα τῷ ἥπατι. Εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν τῷ ἥπατι τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικόν ἐστι.

Πρόσεχε λοιπόν. Ὅταν μὲν γὰρ τὸ λογιστικὸν ἄρχῃ, πειθόμενον μὲν ἑαυτῷ τὸ θυμοειδὲς ἔχον, ἀσθενὲς δὲ καὶ ταπεινὸν τὸ ἐπιθυμητικόν, οὔτε ἀκόλαστος ὁ τοιοῦτος βίος οὔτε οἷον οἱ λῃσταὶ βιοῦσι καὶ τύραννοι, ἀλλὰ σώφρων πάντη καὶ δίκαιος. Καὶ τούτου χάριν ἀμφιβάλλειν οὐ χρή. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ἐξ αὐτῆς τῆς σώματος κατασκευῆς οὗτος μὲν ὑπὸ παθῶν ἥττητο, ἐκεῖνος δὲ πάλιν ἐγκρατὴς αὐτῶν κατεφαίνετο, οὐκ ἂν ὁ μέγας Βασίλειος τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐξηγούμενος εἰσῆγέ τινας ἐκ φύσεως ἔχοντος τινα προτερήματα καὶ κατά γε τὴν σύγκρισιν τῆς σαρκὸς πολλῶν διαφέροντας εἰς ἀνάληψιν ἐπιστήμης ἢ ἄσκησιν ἀρετῆς. Ἐντεῦθεν οὖν καὶ σώφρονα ἴδοι τις ἂν καὶ ἀκόλαστον, θυμώδη καὶ πρᾶον, ἐχέφρονα καὶ μὴ τοιοῦτον, ὥσπερ δὴ καὶ τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. Ταῦτα μὲν οὖν δύναιτ' ἂν τις ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταφέρειν ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον αὖ μεταστρέπειν ἀπὸ τοῦ κρείττονος. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἔλεγεν· « Ἀρκετὸν τῷ σώματι ἡ κακία αὐτοῦ. Τί δὲ δεῖ τῇ φλογὶ πλείονος ὕλης, τῷ θηρίῳ δυσφιλεστέρας τροφῆς; ἵνα δυσκάθεκτον γένηται καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον. » Πρόσεχε οὖν ὅσα βιάζουσιν ἑαυτοὺς οἱ θέλοντες μὲν σωφρονεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρόν· ἡ μὲν γὰρ φύσις τὰ ἑαυτῆς ἐξ ἀνάγκης ἐπιζητεῖ, ὁ δὲ ἁγνεύειν αἱρούμενος τοῖς θελήμασι τῆς σαρκὸς ἀντιπίπτει καὶ βίον ἀγγελικὸν μιμεῖσθαι φιλονεικεῖ. Ὅσον δὲ βαρὺ τὸ πρὸς φύσιν μάχεσθαι, καὶ οἷον ἐντεῦθεν τὸ ἔπαθλον, ὁ τῆς Κλίμακος Ἰωάννης ὁ ἁγιώτατος ἐδήλωσεν οὕτως εἰπών· « Ὁ σῶμα νικήσας φύσιν ἐνίκησεν· ὁ δὲ φύσιν

νικήσας ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο· ὁ δὲ τοῦτο γενόμενος βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλάττωται, ἵνα μὴ λέγω μηδέν. » Πρόσεχε δὲ ὅτι καὶ σφόδρα βαρυαλγοῦσι καὶ ἄχθονται οἱ θέλοντες μὲν σωφρονεῖν, ἔχοντες δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἰσχυρὸν πολυπλῃθῆ τε τὴν γονήν, πρὸς ἔξοδον ἀεὶ ἐπειγομένου τοῦ ἐνοχλοῦντος αὐτοῖς· καὶ μὴ κατά τι ἀμφίβαλλε. Εἰ γὰρ ὁ Διογένης ἐκεῖνος ὁ Κυνικὸς, τὸ τῆς φύσεως βάρος οὐκ ἐνεγκών, καὶ ταῦτα τοσοῦτον ἀσκητικώτατος ὤν, γυναῖκα ζητῆσαι λέγεται ὥστε τὸ βαρῦνον ἀποθέσθαι καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα κουφίσαι, τί χρὴ καὶ λέγειν ὅσον ὑπομένουσι κάματον οἱ σφοδρὸν μὲν, ὡς εἴρηται, λαχόντες τὸ ἐπιθυμητικὸν, ἐν ἁγνείᾳ δὲ φυλάσσειν ἑαυτοὺς προθυμούμενοι; Ἐντεῦθεν, ἀγαπητὲ, τῶν ὁσίων τινὲς, ἵνα τὴν φυσικὴν ἀποσβέσωσι πύρωσιν, καὶ γυμνοὶ τὸ σῶμα μέσον ὑδάτων διημερεύοντες ὤφθησαν. Μηδεὶς λοιπὸν ἐπὶ μέσου προσφερέτω τὴν γένεσιν, μηδεὶς οὐκ ἀγαθοὺς ἀστέρων προφασιζέσθω σχηματισμούς. Ἀστέρων μὲν γὰρ κινήσεις, ἀνατολὰς καὶ δύσεις αὐτῶν, τοῖς προσήκουσι γίνεσθαι καιροῖς ᾠκονόμησεν ὁ σοφῶς τὰ πάντα διευθετῶν, ὡς ἐντεῦθεν ἀέρος μετατρεπομένου καὶ ὄμβρων καταῤῥηγνυμένων εὐκαίρως αὔξεσθαι τὰ φυτά. Καὶ γὰρ τῶν τροφῶν ὡς ἐν κύκλῳ διηνεκῶς χορηγουμένων ἀνελλιπὴς καὶ ἡ τῶν προσφερομένων τοὺς καρποὺς διαμένει φύσις, ὡς εὑρίσκεσθαι μὲν ἐκεῖνα διὰ τοὺς καρποὺς, τοὺς δὲ καρποὺς διὰ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον. Οὐ γνώμας λοιπὸν οἱ ἀστέρες μετατρέπουσιν, οὐδὲ καθάπερ τι ἀνδράποδον τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ περιάγουσιν ἄνθρωπον. Οὐδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον ἂν εὑρεθείην ἄδικοι, τοὺς μὲν μοιχοὺς ποιοῦντες, τοὺς δὲ φονέα, καὶ ἁρπαγας. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἀστέρων ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τὴν αἰτίαν ἀποφέρεται, εἴπερ τοιαῦτα κατεσκεύασεν ἃ τὴν ἐπιφορὰν ἡμῖν ἐξ ἀνάγκης τῶν κακῶν ἐπιτίθησι, καθὰ δὴ καὶ πρὸς Φαῦστον ὁ κορυφαῖος ἔλεγε Πέτρος, γενέσει καὶ εἱμαρμένῃ τὸ πᾶν ἐπιτρέπων κ.

ספנדet ipsius etiam præmii magnitudo, sanctus ille vir Joannes auctor scalæ hisce verbis declarat: «Qui corpus vicit, naturam vicit; qui naturam vicit, supra naturam semet extulit; hoc qui consecutus est, paulum angelis est inferior, ne nihil ab iis differre dicam.» Nimirum scito gravibus eos molestiis premi qui casti esse desiderant, cum appetitum in se fortem experiantur et genitalæ magnam copiam, quæ negotii plurimum eis facessit ac nunquam non, ut emittatur, urget. Nihil de hoc ambigendum. Quippe si Diogenes ille Cynicus, cum onus illud naturæ nequiret amplius ferre, homo perpetuis et maximis exercitationibus ad abstinentiam condoctefactus, mulierem aliquando quæsisse perhibetur, quo rem molestam sibi deponeret et corpus onere velut exonerato levaret, quantum illos sustinere laboris atque molestiarum existimandum est, in quibus a natura vehemens est appetitus impetus, cum nihilominus servare seipsos in continentia velint? Atque hanc ob causam, dilecte fili, quidam viri religiosi nudis corporibus totos dies in medias aquas semet abjecisse traduntur, quo inflammationem et æstum illum **113** naturalem restinguerent. Itaque nemo posthac nativitatem suam in medium proferat, nemo inauspicatos siderum positus et inter se conformationes causetur. Nam sapiens ille Moderator universorum præclaro consilio instituit, ut suis temporibus certi siderum motus, ortus, occasus eveniant, quo commutato per has causas aere pluviisque delabentibus plantæ incrementum commode sumant. Cum enim alimenta quodam velut ambitu perpetuo suppeditata non desiderantur, etiam illorum natura, qui fructus ipsos percipiunt, vel egere vel deficere nequit. De quo intelligimus sidera quidem cum motibus suis fructuum, fructus autem animalium et hominis esse causa factos. Quapropter animorum voluntates atque sententias sidera non mutant, nec hominem ad imaginem Dei factum mancipii cujusdam vilis instar hac illac ducunt. Non tam enim ipsa deprehenderentur injusta esse, quosdam adulteros efficientia, quosdam homicidas ac prædones, quam eorum opifex, qui præcipuam in hac parte culpam mereretur, ob res ejusmodi conditas quæ necessario nos ad mala proclives redderent. Idcirco non abs re scripsit eximius ille Petrus ad Faustum, quosdam falso universum hoc natalitiis sideribus et fato committere.

Ὥρα λοιπὸν νουνεχῶς, καὶ μὴ ἐπὶ πλέον τοῖς λόγοις αὐτῶν ζορυβοῦ. Εἰ γὰρ καὶ λέγουσιν ὅτι ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ σύλληψις τοῦ συλλαμβανομένου γίνεται, ἐκείνη καὶ τὸ πλαστουργούμενον, εἴτε ἄῤῥεν εἴτε θῆλυ, διατάττειν ἄριστα εἰωθεν, ἀλλ' εὐθέως ἀνθυποφέρειν ἔχεις καὶ σὺ, καὶ οὕτω λέγειν αὐτοῖς, ὡς εἴπερ ἐν μιᾷ ὥρᾳ καὶ τῇ αὐτῇ καταβολῇ τῶν διδύμων ἡ σύλληψις γίνεται, ἔπρεπε πάντως μὴ τὸ μὲν αὐτῶν ἄῤῥεν, τὸ δὲ θῆλυ, ἀλλ' ἄῤῥενα καὶ ἄμφω κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὥραν ἢ θήλεα ταυτὶ διαπλάττεσθαι. Οὕτω μὲν οὖν ἔδει μὴ τὸ μὲν αὐτῶν τάχιον τελευτᾶν, τὸ δὲ βράδιον, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἄμφω τῶν ὧδε μεθίστασθαι· κατὰ γὰρ ἐκείνους εἰπεῖν, ὁ αὐτὸς ἀστὴρ κἀκείνῳ καὶ τούτῳ τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο. Ἀλλὰ καὶ ἐπί τισι παθήμασι καὶ σινώμασιν ὑφ' ὧν ἁλίσκονται πολλάκις τὰ κατὰ μήτραν πηγνύμενα (τά τε γὰρ θήλεα σχῆμα πολλάκις ἀνδρῶν

Prudenter igitur hæc considerato, nec horum verbis plus æquo perturbari te sinito. Cum enim dicunt eam horam qua fetus conceptio fiat, fetum ipsum, tam marem quam femineum, optime formare, mox eis objicere vicissim potes quod si quidem una et eadem hora, una et eadem seminis dejectione geneliorum conceptio fiat, omnino necesse sit alterum eorum non esse marem, alterum feminam, sed vel ambos mares vel feminas formari. Consimiliter eadem ratione sequeretur alterum eorum non debere citius exstingui, tardius alterum, sed utrumque rebus humanis pariter eximi. Nam, ut ipsi loquuntur, idem sidus tam huic quam illi viam præbuit. Quin etiam eo progredimur, ut morbos quosdam et formas quæ fetibus in ipsa matrice nonnunquam accidunt (solent enim interdum feminæ verendis in partibus virilem habere

speciem, ac vice versa mares femineam) astris auctoribus tribuant. Vocant ejusmodi fetus, de quibus modo loquebamur, hermaphroditos. Nam perbelle fingunt Mercurium (qui Græcis Hermes est) et Venerem (quæ Aphrodite) in iisdem centris conjunctos. Saturno etiam accedente certaque conformatione aeris, fetus quosdam præter naturam affectos producere. Sed enim hoc minime verum est. Nam ipsa fetus formatrix **114** natura nonnumquam ejusmodi elicit, quemadmodum est supra demonstratum. Hermes quidem ille philosophus, quem Græci tanto habent in honore, scriptis ad sapientem Ammonem litteris, morborum in iis causas qui furore corripiuntur et mente sunt alienati, ad sidera refert. Cum enim, inquit, sidus illud in cujus potestate cerebrum est, fetum bono quodam aspectu intuetur, ejusque cerebrum in ipsa formatione radiis ejusmodi collustrat, omnino fit ut facultates animi principes in tali fetu præclare comparatæ sint. At si quomodocunque sidus ipsum male afficiatur, etiam diversa erit et contraria priori ejus effectio. Hunc in modum spectatores illi sublimium sentiunt atque loquuntur. Eorum tu opinionem rejicito, ac pravis quibusdam humoribus cerebrum ejus repletum esse credito, quem animo alienatum conspexeris. Nam cerebrum mentis est instrumentum, ideoque pro ipsius instrumenti affectione mens etiam, velut artifex, agere consuevit. Propterea Deus herbas quasdam condidit quibus variis doloribus atque morbis medeamur, et hominibus medicam sapientiam abunde largitus est. Hinc et cerebrum purgari videmus, et morbos alios, qui curationem requirunt, convenientium medicamentorum adhibitione sanari. Non igitur eorum verbis decipi te patitor. Ac ne fato quidem, ceu dictum est, hi morbi hominibus accidunt. Quid enim aliud sibi fati vult vocabulum, de ipsorum sententia, quam quod sit eventus quidam inevitabilis, ortus ex serie perpetua motus cœlestium corporum? Quod ipsum totus ille sanctorum virorum cœtus longissime rejicit. Quamobrem istuc? Quia multum amentiæ stoliditatisque continet, plus impietatis, ut magnus ille Basilius loquitur.

Naturaliter quidem, ceu diximus, gubernari regique corpus nostrum ipse rerum Dominus voluit; absque quo foret, nec aere puro nec acquis pellucidis nec loco salubri nec sumptis per vices esculentis ac poculentis vita nostra indigeret. Enimvero, charo fili, fac divinam mihi sapientiam intueare, siquidem nonnihil de rerum natura nobis est commentandum. Etenim ne maxime principales necessariæque corporis nostri partes quibusvis de causis læderentur, caput nostrum, uti quod cerebrum continet quo vita nostra tota nititur, tum capillis tum ossibus præter illos solidis durisque munivit. Cerebrum ipsum natura tenerum fecit, quandoquidem

A περὶ που τὰ γεννητικὰ φέρουσι μόρια, καὶ τοὐναντίον αὖθις τὰ ἄῤῥενα), τοὺς ἀστέρας αἰτίους ἡγηνται. Ταύτῃ τοι καὶ ἑρμαφροδίτους τοὺς τοιούτους ἐπονομάζουσι. Κομψεύονται γάρ, ἐπειδὰν ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Ἀφροδίτη εὑρεθείσιν ὁμόκεντροι, συνόντος αὐτοῖς τοῦ Κρόνου, πρὸς δὲ καὶ σχηματιζομένου τοῦ Ἄρεος, αἴτιοι τηνικαῦτα καὶ τῶν παρὰ φύσιν παθῶν τοῖς τικτομένοις καθίστανται. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· ἡ γὰρ διαπλάττουσα τὸ ἔμβρυον φύσις αἰτία πολλάκις τῶν τοιούτων εὑρίσκεται, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται. Ἀλλὰ καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς, τοῖς Ἕλλησι τιμώμενος Ἑρμῆς Ἄμμωνι τῷ σοφῷ ἐπιστέλλων αὐτοὺς αἰτιᾶται τοὺς ἀστέρας ἐπί τε τοῖς μαινομένοις καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοις παράφορον ὡς αἰτίους δῆθεν τοιούτων παθῶν. Φησὶ καὶ γάρ ὡς ἐπειδὰν ἐξ ἀγαθοῦ σχήματος ὁ τοῦ ἐγκεφάλου κυριεύων B ἀστὴρ κατοπτεύει τὸ πλαστουργούμενον, κἀκεῖθεν ἀκτῖνα βάλλει τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ πηγνυμένου, καλῶς ἔξουσιν αἱ ἡγεμονικαὶ δυνάμεις τῷ πλαττομένῳ τηνικαῦτα ἐμβρύῳ· εἰ δὲ κακούμενος ὁπωσδήποτε τύχῃ ὁ τοιοῦτος ἀστὴρ, τῶν ἐναντίων ἔσται πάντως ποιητικός. Καὶ οὕτω μὲν οἱ τοῖς μετεώροις προσέχοντες καὶ φρονοῦσι περὶ τούτων καὶ λέγουσιν (24). Σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, μὴ οὕτως, ἀλλὰ μοχθηροῖς τισι χυμοῖς κατακρατεῖσθαι τὸν ἐγκέφαλον πίστευε, ἡνίκα δὲ θεάσῃ τινὰ παρακοπὴ φρενῶν συνεχόμενον· ὁ γὰρ ἐγκέφαλος ὄργανόν ἐστι τοῦ νοός· ταύτῃ τοι καὶ κατὰ τὴν ὀργάνου διάθεσιν καὶ ὁ τεχνίτης εἴωθε νοῦς ἐνεργεῖν. Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ βοτάνας ἀλεσωδύνους παρήγαγεν ὁ Θεὸς, καὶ σοφίας ἰατρικῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐνέπλησεν· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ κεφαλὴν καθαιρομένην ἴδῃ τις, καὶ πάθη ἄλλα τινὰ θεραπείας ἀξιούμενα φαρμάκων καταλλήλων ἐπαγωγαῖς. Μὴ οὖν συναρπάζου τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὅτι μηδὲ καθ' εἱμαρμένην, ὡς εἴρηται, τὰ πάθη τοῖς ἀνθρώποις ἐμπίπτουσιν. Τί δὲ τὸ τῆς εἱμαρμένης ἐστὶ σημαινόμενον; Ὦ, ἐκεῖνοι φασὶν, ἡ ἀπὸ τῆς καθ' εἱρμὸν τῶν οὐρανίων σωμάτων κινήσεως ἀπαράβατος ἔκβασις, ἣν δὴ καὶ πάντων ὁ τῶν ἁγίων χορὸς πόῤῥω που ῥίπτει καὶ ἀποπέμπεται. Τίνος; ἕνεκεν; Ὅτι πολὺ μὲν τὸ ἀνόητον κέκτηται, πολλαπλάσιον δὲ τὸ ἀσεβὲς, ὦ, ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος.

D Φυσικῶς μὲν οὖν, ὡς προεῖρηται, καὶ διοικεῖσθαι τὸ ἡμέτερον σῶμα καὶ διεξάγεσθαι συγκεχώρηται πάντως παρ' αὐτοῦ τοῦ Δεσπότου τῆς φύσεως. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ τῆς ζωῆς ἡμῶν σύστασις καὶ ἀέρος ἔχρῃζε καθαροῦ καὶ ὑδάτων διειδῶν τόπου τε ὑγιεινοῦ καὶ καταλλήλων ὡσαύτως βρωτῶν καὶ ποτῶν. Ἀλλ' ὅρα τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀγαπητὲ, εἴ γε καὶ φυσιολογίας μικρὸν ἅψασθαι. Ἵνα γὰρ μὴ τὰ καιριώτατα τοῦ σώματος ἡμῶν μόρια καὶ ταῖς τυχούσαις προφάσεσι καταβλάπτωνται, πολυτρόπως, ὡς προείπομεν, καὶ πολυειδῶς ἠσφαλίσατο. Αὐτίκα γὰρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ὅτε δὴ τὸν ἐγκέφαλον αὐτὸν περιέχουσαν ἐν ᾧ τὰ

(24) *Ἐπί τε . . . . . λέγουσιν.* Ex V. et F.

τῆς ζωῆς ἡμῶν περιείληπται, καὶ θριξὶ κατῴχύρωσε καὶ ὀστέοις πρὸ τούτων στερροῖς. Ἁπαλὸν δὲ ἡ φύσις τοῦτον ἐποίησεν, ἐπειδὴ ταῖς αἰσθήσεσι πάσαις αὐτὸς χορηγεῖ τὰς πηγάς. Ἵνα δὲ μὴ τῇ στερρότητι τῶν ὀστῶν συντριβόμενος περὶ τὴν οἰκείαν βλάπτηται φύσιν, ἁπαλὸς καὶ γάρ, δυσὶ μήνιγξιν αὐτὸν περιέλαβε, καὶ ταύταις οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἁπαλῇ μὲν οὔσῃ τῇ ἔσωθεν διά γε τὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἀνάπαυσιν, στερροτέρᾳ δὲ πάλιν τῇ ἔξωθεν, ὡς ἐντεῦθεν ἄμφω φυλάττεσθαι· οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας ἐποίησε, καθὰ δὴ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶν, ὀστέοις μὲν περικυκλώσας, παραθεὶς δὲ αὐτῇ καθάπερ ἁπαλὸν στρῶμα τὸν πνεύμονα, ἵνα μὴ τῇ ἀεικινησίᾳ καὶ αὐτὴ τοῖς ὀστέοις συντρίβηται. Ἀλλὰ πολλαχόθεν ἔχειν ῥαφὰς πολλῆς ἀσφαλείας ὑπόθεσις· ἐξατμίζεται γὰρ ἐκεῖθεν αὐτὸς, ὥστε μὴ συμπνίγεσθαι ὑπὸ τῶν ἀναφερομένων ἀτμῶν. Πληγή τε εἴ τις ἐπενεχθείη ποτὲ, οὐχ ὁλοσχερῶς ἡ βλάβη γίνεται· εἰ μὲν γὰρ ἓν καὶ συνεχὲς ἦν τὸ ὀστοῦν, καὶ μία κατενεχθεῖσα πληγὴ τὸ πᾶν ἐλυμήνατο, εἰς πολλὰ δὲ νυνὶ διαιρουμένου γενέσθαι τοῦτο πάντως ἀμήχανον. Εἰ γὰρ καὶ συμβαίη τρωθῆναι μέρος ἕν, ἀνάγκη πᾶσα τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος κείμενον ὀστοῦν παραβλάπτεσθαι, ἀσινῆ δὲ τὰ λοιπὰ πάντα διαφυλάττεσθαι, τοῦ συνεχοῦς τῆς πληγῆς διακοπτομένου τῇ τῶν ὀστῶν διαιρέσει. Περὶ δὲ τῶν τῆς κεφαλῆς περιττωμάτων τί χρὴ καὶ λέγειν, εἴ γε τὰς ἐκκρίσεις αὐτῶν, ὡς ὁρᾷς, ἡ ἔσφρησις πεπίστευται; Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς κάτωθεν ἀναπεμπομένους ἀτμοὺς ὡς ὑπερκειμένη αὐτὴ τοῦ σώματος ὑποδέχεσθαι εἴωθεν, ἡ δὲ τούτων πλημμύρα πολλὴν ἂν εἰργάσατο τῷ ἐγκεφάλῳ τὴν λώβην, οὐδὲ τούτου κατημέλησεν ὁ τῶν ἁπάντων ποιητής, ἀλλὰ πόρους τινὰς ἐν τοῖς ὀστέοις ἐργασάμενος τὰ ὑγρὰ καὶ παχέα τῶν περιττωμάτων ἐπὶ τὴν ὑπερῴαν καὶ τοὺς μυκτῆρας ὡδήγησε, καὶ δύο τούτοις ἐκκρίσεων ἀπένειμε μόρια, ἵνα συντόμως τὸ βλαβερὸν ἐκφορῆται. Τὸ δέ γε ἀτμῶδες περίττωμα διὰ τῶν τοῦ κρανίου ῥαφῶν ἄνωθεν ἐξωθεῖται. Μὴ θαύμαζε εἴ γε ψυχρός ἐστιν ὁ ἐγκέφαλος φύσει, καὶ ὅτι μείζονα τοῦτον ὁ ἄνθρωπος ἢ τὰ λοιπὰ ζῶα κέκτηται. Τὴν γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ θερμότητά τε καὶ ζέσιν χωρεῖν ἐπὶ τὸ εὔκρατον ἐντεῦθεν ὁ Ἀριστοτέλης φησὶν, αὐτὸν δὲ αὖ τὸν ἐγκέφαλον μὴ ὑπερθερμαίνεσθαι τῇ ἀναφερομένῃ θερμότητι. Ὅρα δὲ νουνεχῶς· ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοιαύτη θερμότης μείζων ἐστὶ, μείζων ἄρα καὶ ἡ ἐξ ἐγκεφάλου ψυχρότης τε ὁμοῦ καὶ ὑγρότης ἀντίκειται, ἧς ὑγρότητος ἕνεκα καὶ ὀψιαίτατα πήγνυται τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν ὀστοῦν, ὃ δὴ καὶ βρέγμα καλοῦσί τινες. Ἀλλὰ καὶ ῥαφὰς πλείους ὁ ἄνθρωπος κέκτηται, καὶ μᾶλλον ὁ ἀνήρ. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι καὶ πλείων ὁ ἐγκέφαλος αὐτῷ πρόσεστιν· ἵνα γοῦν ἔμπνους ὁ τόπος ᾖ, πλειόνων ὁ ἀνὴρ ἐδεήθη ῥαφῶν. Καὶ ξηρὸς μὲν ὁ τοιοῦτος καὶ ἀπέριττος ὢν συνετόν τινα ποιεῖ καὶ νηφάλιον, κάθυγρος δὲ ὢν τἀναντία ποιεῖ, νωθρὸν δηλονότι καὶ ὑπνώδη καὶ ῥᾴθυμον. Καὶ πρόσσχες, εἰ βούλει, τῷ σοφῷ Ἡρακλείτῳ· ξηροτέρη ψυχὴ

A cunctis sensibus suos quasi fontes suppeditat. Rursum ne tam tenera substantia propter ossium duritiem collisa velut attereretur ac detrimentum caperet, duabus eam membranis **115** est complexa, iisque non unius generis, sed interiore quidem molli ob cerebri quietem, exteriore vero solidiori, quo per illam utriusque saluti consuleretur. Idem in corde factum, Joanne Chrysostomo teste, quod ossibus quidem cinxit Deus; sed nihilominus eidem, quasi teneram quamdam vestem stragulam, pulmonem adjunxit, ne et ipsum ad ossa propter perpetuitatem motus allideretur. Quin illud etiam, quod non continuum et unum sit os quo cerebrum tegitur, sed omni ex parte suturas habeat, quam præclare consultum sanitati nostræ sit, argumento est. Nam per eas vapores suos emittit, ne per halitus sursum contendentes suffocetur; et eadem ratione consequimur ut illata forte cerebro plaga non totum lædat. Quippe si os continuum et unum foret, ab uno vulnere totum læderetur. Nunc cum in ossa plura divisum sit, fieri hoc omnino nequit. Nam si maxime pars una vulneretur, necesse est illud os lædi quod illa est in parte situm, cum illæsa cætera maneant, vulneris continuitate per ossium divisionem interrupta. Quid de capitis excrementis dicam? quorum egestioni nares sunt, uti vides, destinatæ. Cum enim caput tanquam supremum in corpore locum consecutum vapores deorsum ascendentes excipere soleat, quorum redundantia cerebro plurimum detrimenti allatura erat, ne id quidem opifex ille rerum negligere voluit, sed quibusdam meatibus effectis in ipsis ossibus excrementa humida et crassa in palatum ac nares deduxit, quas ipsas quoque duas in partes divisit, quibus excretio fiat, ut compendiaria quasi via brevilerque noxia egerantur et excrementa sursum exhalantia per cranii suturas sursum expellantur. Neque cerebri naturam esse frigidam miraberis, nec quod in homine cerebrum sit amplius quam in animalibus cæteris. Nam hinc tradit Aristoteles calorem ebullitionemque cordis temperatiorem effici, et ipsum cerebrum propter calorem sursum tendentem non nimium effervescere. Quod sane si fieret, non parum effectiones ejus impedirentur. Atque hoc loco mentem mihi velim adhibeas: Quia magnus est cordis calor, idcirco etiam major illi frigiditas cerebri et humiditas opponitur; cujus humiditatis causa perquam sero capitis os consolidatur, quod bregma nonnulli vocant. Et suturas capitis, ceu diximus, homo plures habet, præsertimque vir. Quamobrem istuc? Quia cerebrum in eo quoque majus est. Ut igitur hic locus fetoris expers esset maxime, vir pluribus suturis egebat pro ipsius nimirum cerebri amplitudine. **116** Quodsi cerebrum quis siccum minimeque gravatum ab excrementis habeat, prudens atque sobrius evadit, cum ejusdem humiditas contrarium quiddam efficiat, hominem videlicet desidem, somnolentum, iguavum. Licet hoc de sapientis Heraclili

verbis intelligas, qui animam sicciorem dixit esse sapientiorem. Nam in cerebris humidis spiritus animalis veluti submersus, ut et in feminis est videre, præclarissime suas effectiones absolvere nequit. Idcirco divinus ille Cyrillus sexum femineum dimidia parte virorum indoli cedere dixit. Atque hæc de statu conditioneque cerebri naturali dicta sunto. Cum autem plus æquo siccescit, necesse est hominem lædi et affligi. Nam vehementes quædam temperamenti justi perturbationes partium ipsarum effectiones quasi retundere consueverunt. Itaque fieri plerumque solet, ut vel jejunia vel vigiliæ naturalem cerebri siccitatem plus æquo augentes hujusmodi morbos gignant. Estque propterea necessarium ut homines in hunc modum affecti victus ratione aliquanto humidiore utantur; nam orti de siccitate morbi per humiditatem curantur. Rursum si ex morbo quodam plus æquo sit humidum cerebrum, subsequi rerum oblivio et infatuatio quædam solet, eaque tanta ut sæpenumero tam artium quam litterarum suique adeo nominis homo prorsus obliviscatur. Tribus nimirum membranis cerebrum distinguitur, ac ventriculus quidem ejus anterior facultatis informantis et imaginantis est instrumentum; medius vero cogitantis, posticus denique recordantis. Etenim primo rem hanc aut illam informatione quadam concipimus; deinde de informato rationamur, quid et quotuplex a natura sit, atque ita in memoriam tandem recondimus. Et hæc quidem accipienda de iis sunt qui recte affecti sunt atque sani. Quodsi vel unum aliquid horum morbo quodam quocunque pacto afficiatur, tunc ejus partis ratione anima pure nequit efficax esse. Hæc tibi, dilecte fili, monendo subjicio, ne siderum inter se conformationes et aspectus causeris, cum naturalibus hujusmodi quædam rationibus evenire consueverint.

(25) *Καὶ οὕτω μὲν..... θεραπεύονται.* Ex V et F.

σοφωτέρη. Ἐπὶ γὰρ τῶν ὑγρῶν κατακλυζόμενον οἶονεὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἔστιν ἰδεῖν, ἐνεργεῖν ἀρίστως οὐ δύναται. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῆς τῶν ἀνδρῶν εὐφυΐας καὶ ἐξ ἡμισείας ἀπολείπεσθαι τὸ θῆλύ φησιν ὁ θειότατος Κύριλλος. Καὶ οὕτω μὲν ὁ λόγος περὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων διέξεισιν. Ἡνίκα δὲ ξηρότερος ἑαυτοῦ καὶ πλέον τοῦ δέοντος ὁ ἐγκέφαλος γένηται, παραπαίειν ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. Αἱ μεγάλαι γὰρ δυσκρασίαι τὰς ἐνεργείας τῶν μορίων ἀμβλύνειν εἰώθασιν. Ὅθεν ἡ ἀσιτία πολλάκις, ναὶ μὴν καὶ ἡ ἀγρυπνία, τὴν κατὰ φύσιν ἐπεκτείνουσα τοῦ ἐγκεφάλου ξηρότητα, ποιεῖν εἴωθε τοιαῦτα συμπτώματα. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὑγροτέρᾳ διαίτῃ κεχρῆσθαι τοὺς οὕτω διατεθέντας ἐπάναγκες· τὰ γὰρ διὰ ξηρότητα πάθη τῇ ὑγρότητι θεραπεύονται (25). Ψυχρότερος δὲ πάλιν ἑαυτοῦ διά τινα νόσον γεγονὼς ὁ ἐγκέφαλος καὶ λήθην ἐπάγει καὶ μώρωσιν, κατὰ τοσοῦτον δὲ ὥστε καὶ τεχνῶν καὶ γραμμάτων καὶ τοῦ ὀνόματος πολλάκις αὐτοῦ μετὰ τὴν ὑγείαν ἐπιλελῆσθαι τὸν ἄνθρωπον. Τρισὶ καὶ γὰρ ὑμέσι διῄρηται ὁ ἐγκέφαλος. Καὶ ἡ μὲν ἡ ἐμπρόσθιος αὐτοῦ κοιλία ὄργανόν ἐστι τοῦ φανταστικοῦ, ἡ δὲ μέση κοιλία ὄργανόν ἐστι τοῦ διανοητικοῦ, καὶ ἡ ἑτέρα πάλιν τοῦ μνημονευτικοῦ. Πρότερον μὲν γὰρ φαντάζόμεθα τόδε τὸ πρᾶγμα· μετὰ ταῦτα διαλογιζόμεθα τὸ φαντασθὲν, τί τε καὶ ποταπὸν αὐτὸ τὴν φύσιν ἐστίν· εἶθ' οὕτως τῇ μνήμῃ τὸ τοιοῦτον ἐναποτίθεμεν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν ἐχόντων καλῶς τε καὶ ὑγιῶς· ἀλλ' ἐπειδάν ἓν ἐξ αὐτῶν πάθει τινὶ ὁπωσδήποτε περιπέσῃ, τότε κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἡ ψυχὴ καθαρῶς ἐνεργεῖν οὐ δύναται. Ταῦτα δὲ, τέκνον, ὑποτίθημί σοι, ὅπως μὴ τοὺς τῶν ἀστέρων σχηματισμοὺς αἰτιάσει καθυποβάλλης, εἴ γε φυσικοῖς τισι λόγοις τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι εἴωθε.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ*.

PARS II.

AB ADAMO USQUE AD CÆSARIS IMPERIUM.

Ac sumus quidem hactenus longioribus in expositione hac digressionibus usi, verum id omne studio discendi tuo, quo sane singulari flagras, tributum est. Quippe dum cupiditati, ceu vides, tuæ gratificamur, magno hæc labore atque industria collegimus et in hunc commentarium studiose digessimus.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰ καὶ παρεκβατικώτερον εἴρηται, ἀλλὰ φιλομαθείας ἕνεκα πάντως τῆς σῆς. Ἐφέσει καὶ γὰρ, ὡς ὁρᾷς, τῇ σῇ χαριζόμενος, καὶ φιλοπόνως ταῦτα συνέλεξα καὶ φιλοτίμως τῷδε διεξῆλθα τῷ συντάγματι.

* In ms. F. titulus apparet augustior ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ, deinde alter minor, *Περὶ τῆς φυσιολογίας τοῦ ἀνθρώπου.*

Γεννᾷ τοίνυν ὁ Ἀδὰμ τὸν Κάϊν, τὸν Ἄβελ, τὸν Σὴθ, θυγατέρας δὲ δύο, καθά φησι Γεώργιος, τὴν Ἀζούραν, ἣν ὁ Κάϊν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, καὶ τὴν Ἀσουὰμ, ἣν ἔλαβεν ὁ Σήθ· ὁ γὰρ Ἄβελ φονευθεὶς παρὰ τοῦ Κάϊν διὰ φθόνον ἀπῆλθε παρθένος. Ἐφθόνει δὲ τῷ Ἄβελ ὁ Κάϊν, ὅτι προσέσχε ταῖς αὐτοῦ θυσίαις ὁ Θεὸς μᾶλλον ἢ ταῖς τοῦ Κάϊν. Ἀπεστρέφετο δὲ παρὰ τοῦ Κάϊν τὰ προσαγόμενα οὐχ ὅτι καρποὶ ἦσαν ἀπὸ τῆς γῆς, καθά φησιν ὁ παράφρων Ἰουλιανὸς, τὴν ζωοθυσίαν εὐμεθόδως εἰσάγων, ἀλλ' ὅτι ἄχρηστα ἦσαν. Προσέσχε λοιπὸν τοῖς τοῦ Ἄβελ· ἀπὸ τῶν πρωτοτοκίων καὶ γὰρ ταῦτα, τουτέστι τῶν ἐξαιρέτων, ὡς ὁ χρυσορρήμων φησί. Τὴν προαίρεσιν λοιπὸν καὶ ἀποδέχεται καὶ οὐ ἀποστρέφεται, οὐμενοῦν αὐτὰ τὰ προσαγόμενα.

A **117** Secundum hæc Adamus Cainum, Abelum Sethumque genuit, et filias duas, uti Georgius memoriæ prodidit, Azuram videlicet, quæ cum Caino nupta fuit, et Asuam, quam Sethus uxorem accepit : etenim Abelus per invidiam a Caino necatus exsors conjugii ac virgo decessit. Causa, quamobrem Abelo Cainus invideret, hæc erat, quod sacrificiis ejus magis Deus esset propitius quam Cainicis, quæ omnino aversabatur, non quia terræ fructus ille offerret, quemadmodum vesanus ille Julianus scripsit, animalium mactationes hoc argumento comprobare volens, sed quod inutilia prorsus essent. Ita nempe Deus Abeli sacrificia respiciebat, quæ ille de pecorum suorum, et quidem eximiorum, primigenis offerebat : hoc est, ut Chrysostomi verbis utar, institutum animi vel probat vel improbat, non res ipsas quæ offerruntur.

Ἀλλὰ πόθεν ὁ Κάϊν εἰς τοιαύτην ἦλθεν ἔννοιαν, ὥστε θυσίαν προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ; ἢ πάντως ἐκ τῆς ἐν τῷ συνειδότι αὐτοῦ γνώσεως, ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί. Καὶ πόθεν ὁ Κάϊν ἐπέγνω ὅτι οὐ προσέσχε τοῖς αὐτοῦ δώροις ὁ Θεός; Ἀπὸ τοῦ μὴ κατελθεῖν ἄνωθεν πῦρ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ, καθάπερ ἐπὶ ταῖς τοῦ Ἄβελ γέγονεν· ἐπὶ γὰρ ταύταις κατῆλθε πῦρ καὶ ἠνάλωσεν αὐτάς, τὴν ἀποδοχὴν ἐντεῦθεν τοῦ Θεοῦ παριστῶν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ζητοῦσιν ἐνταῦθα, διά τί κατ' ἀρχὰς πῦρ μὲν ἐξ οὐρανοῦ κατῆρχετο καὶ τὰς προσαγομένας τῷ Θεῷ θυσίας ἐπεβόσκετο, νυνὶ δὲ τοῦτο οὐ γίνεται. Μὴ ταῖς τῶν ζώων θυσίαις ὁ Θεὸς ἔχαιρεν; Οὐχί· κατὰ γὰρ τὸν θειότατον Κύριλλον τύπος ἦν ἐκεῖνο τὸ πῦρ καὶ προεικόνισμα τοῦ παναγίου Πνεύματος τοῦ κατιόντος μὲν ἀοράτως καὶ τὰς πνευματικὰς ἡμῶν θυσίας προσδεχομένου, καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν κατῆλθεν ἐν Ἰορδάνῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς δεόμενον Πνεύματος, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἐπὶ παντὶ βαπτιζομένῳ ἀοράτως τὸ Πνεῦμα κάτεισι καὶ ἁγιάζει αὐτόν. Εἰ δὲ καὶ νῦν, ἀγαπητὲ, σημεῖα τοιαῦτα οὐχ ὁρᾷς, μὴ ἀπίστει· εἰ γὰρ καὶ ὄψεις ἐγένοντο κατ' ἀρχὰς αἰσθηταὶ διά γε τοὺς ἀνοητοτέρως ἐπικειμένους, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶ, καὶ μηδεμίαν ἔννοιαν ἀσωμάτου φύσεως δυναμένους λαβεῖν, ἀλλ' ἡμῖν αἰσθητῶν ὄψεων οὐκ ἔστι χρεία λοιπὸν, ἀντὶ πάντων ἀρκούσης τῆς πίστεως· τὰ γὰρ σημεῖα, φησὶ, τοῖς ἀπίστοις, οὐ μὴν αὐτοῖς τοῖς πιστεύουσι.

B **118** Sed enim unde Caino ad animum accidit ut Deo sacrificium offerendum esse statueret? num ex conscientiæ notitia quadam, ut Chrysostomus ait? Et unde tandem Cainus idem intellexit Deum munera sua non respicere? Nimirum ex eo quod in ejus hostias ignis e cœlo non delaberetur, quemadmodum in Abeli sacrificiis fieri consueverat. Nam ejus hostias ignis superne delatus absumebat, quo ipso declarabatur Deum eas acceptas et gratas habere. Solet illud etiam hoc loco quæri, quamobrem initio de cœlo delapsus ignis oblatas hostias Deo depascebatur, cum id modo non fiat? Num victimis animalium Deus oblectabatur? Nequaquam, sed uti Cyrillus inquit, ignis ille typus et imago sancti Spiritus erat, qui descendit inaspectabiliter et spirituales victimas nostras accepta; quemadmodum in ipsum quoque Christum in Jordane descendebat, non quod ille Spiritus egeret, sed uti nos disceremus Spiritum in quemvis hominem, qui baptizatur, inaspectabiliter descendere ac eum sanctificare. Cæterum nequaquam tibi nunc abjicienda est fides propterea, quod talia prodigia modo nulla videas. Quamvis enim spectacula quædam sensilia tunc oculis exhibebantur eorum causa qui paulo rudiores animis erant, ut Chrysostomi verbis utar, nec incorpoream naturam cogitatione complecti poterant, non tamen ideirco necesse est nobis offerri spectanda consimilia, cum illorum omnium loco fides nobis sufficiat. Nam prodigia, ut illo ait [97], infidelibus serviunt, non fidem habentibus.

C

D

Καὶ ὁ μὲν Κάϊν, ἀγαπητὲ, μεῖζον ἥμαρτεν ἢ ὁ Ἀδάμ. Καὶ δῆλον ἐκ τῆς γεγονυίας πρὸς αὐτοὺς κατάρας τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Ἀδάμ, « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου· » ἐπὶ δὲ τοῦ Κάϊν, ὀλεθρίου ὄντος τοῦ πλημμελήματος, αὐτὸς ὁ Κάϊν τὴν κατάραν ἐδέξατο. Καὶ τούτου χάριν οὐδὲ ταχέως ἐπάγεται τούτῳ ὁ θάνατος, ἵνα καὶ τοῖς λοιποῖς διδάσκαλος γένηται.

Nec ignores, dilecte fili, gravius Cainum deliquisse quam Adamum; id quod ex utriusque potest intelligi exsecratione, cui divinitus subjecti sunt. Nam de Adamo dicitur : « Exsecratione infelix erit humus propter ea quæ designasti; » at vero quia Caini delictum erat exitiale, propterea Cainus ipsemet exsecrationem commeruit. Eamdem ob causam nec celeriter moritur, quo nimirum et alios exemplo suo edoctos faceret se erudiret.

[97] I Cor. XIV.

« Quisquis me repererit, occidet, » inquit de A semetipso Cainus, et quidem ad membrorum suorum luxationem respiciens. Verum Deus e diverso, « Ne tibi formidaveris, » ait : « nam qui te necaverit, septupli vindictam sustinebit [98], » hoc est septem pœnis seipsum obnoxium faciet. In hunc modum hæc perscripta legimus. Georgius autem memoriæ prodit Cainum miserabili morte per ignorationem fuisse peremptum, uti quem Lamechus ab oculis destitutus occiderit; quod sane fidem **119** mereri nequit. Nam quis, obsecro, scire potest num Cainus adhuc Lamechi temporibus superstes fuerit? Certi nihil statui de hoc potest, cum annos posterorum Caini Moses ita memoriæ non prodiderit, ut oriundorum a Setho : ne dicam Deum Caino quamdam apposuisse notam, ne a quoquam necaretur. Per hanc vero notam vel ipsa Dei de Caino sententia debet intelligi vel membrorum ejus trepidatio. Quonam igitur pacto dici potest esse interemptus?

« Πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με. » Τοῦτο δὲ ἔλεγεν εἰς αὐτὴν ἀφορῶν τὴν πάρεσιν τῶν μελῶν. Ἀλλὰ μὴ δείδιθι, ἔφη ὁ Κύριος· ὁ γὰρ ἀποκτείνας σε ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, τουτέστιν ἑπτὰ τιμωρίαις ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καταστήσει. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· ὁ δὲ Γεώργιος οἰκτρῷ θανάτῳ τελευτῆσαι τὸν Κάϊν φησίν. Ὁ δὲ ἱερὸς Μεθόδιος Πατάρων φησὶν, ὅτι ὁ Λάμεχ φονεύσας τὸν Κάϊν κατ' ἄγνοιαν (τυφλὸς γὰρ ἦν) θανάτῳ παρέδωκεν. Ὅπερ ἀπίθανον· τίς γὰρ εἶδεν ὅτι ὁ Κάϊν διετέλει ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λάμεχ; Ἄδηλον τοῦτο ἦν, ὅτι τῶν ἀπὸ τοῦ Κάϊν οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς ὥσπερ δὴ τῶν ἀπὸ τοῦ Σήθ. Ἄλλως τε καὶ σημεῖον τοῦ Θεοῦ δόντος τῷ Κάϊν τοῦ μὴ ἀναιρεθῆναι (σημεῖον δὲ νοητέον ἢ τὸν ὅρον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἢ τὸν τῶν μελῶν αὐτοῦ κλόνον), πῶς ἀνῃρέθη λοιπόν;

Jam si quæras quamobrem Moses Caini posterorum annos non recensuerit, magnus ille tibi Cyrillus in Glaphyris sive varietatibus suis respondebit. Non hoc factum est, inquit, ex ignoratione quadam Dei, sed quia peccatorum annos totamque adeo vitam libro viventium contineri nolit. Idem Cyrillus refert Cainum et Abelum fuisse figuram primigeni populi Judaici et Christi Christoque fidentium. Quemadmodum enim Cainus invidia flagrans profuso fratris sanguine non solum a Dei conspectu profugit, verum etiam in ejusmodi exsecrationem incidit ut vagabundus in terris gemeret atque tremeret, sic etiam Judaica natio propter invidiam qua flagravit, et profusum ipsius Christi sanguinem, e Dei conspectu excessit, jamque adeo tremens et gemens obvagatur.

Εἰ δὲ ζητεῖς, πῶς τὰ ἔτη τῶν ἀπὸ τοῦ Κάϊν οὐκ ἀναγράφει Μωσῆς, ὁ μέγας Κύριλλος ἐν τοῖς Γλαφυροῖς αὐτοῦ διδάξει σε λέγων ὅτι οὐ κατ' ἄγνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι τῶν ἁμαρτωλῶν τὰ ἔτη καὶ ἁπλῶς καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐν βίβλῳ ζώντων γεγραμμένην ἔχειν οὐ θέλει. Καθὰ δὲ τῷ διωληφθέντι Πατρὶ τύπος ἦν ὁ Κάϊν καὶ ὁ Ἄβελ τοῦ πρωτοτόκου λαοῦ τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων. Ὥσπερ γὰρ ὁ Κάϊν διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου Θεοῦ, ναὶ μὴν καὶ κατηρᾶτο στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς περιπατῶν, οὕτω; ἆρα καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς διὰ φθόνον καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα ἐξέβη ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ περιπατεῖ στένων καὶ τρέμων.

Hoc modo notam Caino Deus apposuit, ne ab aliquo perimeretur, id quod futurum existimarat. Etenim ipse dixerat : « Accidet ut qui me cunque repererit occidat. » Josephus tradit Cainum obsecrasse Deum, ne in obvagatione sua forte in bestias incideret; eoque pacto periisse hominem refert. Quodsi etiam scire desideras, unde Cainus modum occidendi fratris acceperit, qui neminem sciret adhuc a quoquam interfectum, licet hoc de magno illo Athanasio cognoscas, qui diabolum ait Caino per quietem necandi fratris rationem ostendisse.

Σημεῖον οὖν δέδωκε τῷ Κάϊν ὁ Θεὸς, ὥστε μὴ φονευθῆ παρά τινος, ὡς ἐκεῖνος ὑπώπτευε· καὶ, « Ἔσται, » γάρ φησι, « πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με. » Ὁ δὲ Ἰώσηπός φησιν ὅτι τὸν Θεὸν ὁ Κάϊν ἱκέτευε, μήποτε θηρίοις ἁλώμενος περιπέσῃ καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἀπόληται. Εἰ δὲ ζητεῖς πόθεν ἔγνωκε τρόπον ὁ Κάϊν δι' οὗ τῆς ζωῆς ταύτης ὑπεξαγάγῃ τὸν Ἄβελ, ἐπείπερ οὐκ εἶδεν ἕτερόν τινα παρά τινος ἀναιρούμενον, ὁ μέγας Ἀθανάσιος διδάξει σε λέγων, ὅτι κατ' ὄναρ ὑπέδειξεν ὁ διάβολος αὐτῷ τὸν τρόπον τῆς ἀναιρέσεως.

Invidia quidem certe, ceu diximus, in Caini corde quodam quasi domicilio constituto, Abeli cædem peperit. Nam ejusmodi affectionibus mortalium animi facti sunt obnoxii, posteaquam e statu perturbationum experte ipsaque adeo perfectione exciderunt. Nihilominus animi quidam affectiones hasce superant, cum e diverso alii nolentes iis semet opponere quibuslibet occasionibus, etiam levissimis, quasi prostrati succumbant; cujusmodi quiddam in ipsis etiam corporibus est videre. Nam

Φθόνος μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, τῇ τοῦ Κάϊν ἐγκαθιδρύσας ψυχῇ τὸν τοῦ Ἄβελ φόνον ἀπέτεκεν. Τοιούτοις γὰρ πάθεσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ γεγόνασι κάτοχοι μετὰ τὴν τῆς ἀπαθείας ἐκείνην καὶ τελειότητος ἔκπτωσιν. Ἀλλ' ἔνιαι μὲν τῶν ψυχῶν κρείττους εὑρίσκονται τῶν τοιούτων παθῶν, ἔνιαι δὲ πάλιν ἀντιβαίνειν μὴ θέλουσαι καὶ παῖς τυχούσαις ἀφορμαῖς καταβέβληνται. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἔστιν ἰδεῖν (ἔνια μὲν γὰρ αὐτῶν εὐεξίᾳ δι' ὅλου μετέχουσιν, ἐν οὐδενὶ τῶν ἐμπιπτόντων ἔξωθεν

[98] Gen. iv, 14.

περιτρεπόμενα, ἕνια δὲ τοσοῦτόν εἰσιν ἀῤῥωστηματικὰ ταῖς ἐκ γενετῆς κατασκευαῖς ὥστε μὴ πρὸς οὐδὲν ἀντιπράττειν τῶν ἔξωθεν αἰτίων, ἀλλὰ κἂν θαλφθῇ βραχὺ, κἂν ψυχθῇ, κἂν ἀγρυπνήσῃ, κἂν κοιμηθῇ πλέον τοῦ δέοντος, εὐθέως νοσεῖ), οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν διανοεῖσθαί σε ἄξιον.

A quædam eorum optime prorsus affecta sunt, nec a rebus extrinsecus accidentibus ullo modo læduntur, cum alia tantopere debilitati ac morbis obnoxia sint ex constitutione quadam naturali, ut causis extrinsecus accidentibus resistere vel tantillum nequeant. Nimirum si paulo plus æquo vel incalescant, vel frigeant, vel vigilent, vel dormiant, continuo morbus subsequitur. Idem in animis etiam usuvenire cogitabis.

Μετὰ δὲ ταῦτα παραμυθούμενος τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς τῇ ἀπὸ τοῦ παραδείσου τε ἀδημονοῦντα ἐκπτώσει καὶ τῷ τοῦ Ἄβελ θανάτῳ, ἔδωκεν αὐτῷ τὸν ἐνάρετον Σήθ. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ Εὔα ἔλεγεν· « Ἐξανέστησέ μοι ὁ Θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ τοῦ Ἄβελ ὃν ἀπέκτεινε Κάϊν. »

120 Secundum hæc ut Adamum Deus consolaretur, qui tum propter amissionem paradisi tum Abeli cædem magnopere afflictaretur, præstantem ei virtute filium Sethum dedit. Quamobrem his Eva verbis est usa : « Deus mihi sobolem alteram in locum Abeli a Caino perempti reposuit [99]. »

Γίνωσκε δὲ ὅτι πρὸς ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι καὶ τὴν λεγομένην τῶν Καϊανιτῶν αἵρεσιν ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἔγραφεν. Οὗτοι μὲν οὖν Κάϊν ἐτίμων ὡς δύναμίν τινα, ἔλεγον δὲ ὅτι τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν μὴ κατὰ γνώμην εἶναι ἀνθρώποις, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. Τιμῶσι δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν· διὰ γὰρ τοῦ προδοῦναι τὸν Κύριον ἔργον καλὸν, ἦγουν τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἰργάσατο. Καὶ βιβλίον δὲ παρ' αὐτοῖς Ἀναβατικὸν λεγόμενον, περιέχον ἃ εἶδεν ὁ Παῦλος καθ' ὃν ἀνέβη καιρὸν εἰς τρίτον οὐρανόν. Βιβλίον δὲ, τὸ τοιοῦτόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ὅτι οὐ προσέσχον τῷ μεγάλῳ Παύλῳ, ῥήματα μὲν ἀκοῦσαι λέγοντι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, μὴ ἐξεῖναι δὲ ταυτα γλώσσαις ἀνθρώπων λαλῆσαι. Ὅτι δὲ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα οὔτε ἐλαλήθησαν οὔτε τινὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐγνώσθησαν, καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ θεολογίας λόγῳ αὐτοῦ δείκνυσιν οὕτως εἰπών· « Εἰ μὲν οὖν ἔκφορα γέγονεν ἃ τῷ Παύλῳ παρέσχεν ὁ τρίτος οὐρανὸς καὶ ἡ μέχρι ἐκείνου πρόοδος, τάχα ἂν περὶ Θεοῦ πλέον ἔγνωμεν. » Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν ταῖς εἰς τὴν Ἑξαήμερον αὐτοῦ ὁμιλίαις οὕτω φησίν· « Εἰ ὁ μέγας Παῦλος ὁ τῶν ἀῤῥήτων ἐκείνων ῥημάτων ἀκοῦσαι καταξιωθείς, ὧν μέχρι τῆς σήμερον οὐδεὶς ἄλλος ἤκουσε, γράφων ἔλεγεν, Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς; » Καὶ περὶ τούτων οὕτως.

Scire debes magnum illum Epiphanium inter B cæteras Caianitarum quoque sectam commemorare. Colebant illi Cainum ceu quamdam potestatem, aiebantque bonum et malum in hominibus a voluntate non pendere ac proficisci, sed a natura. Iidem et Judam honore prosequuntur, ut qui Servatorem prodendo præclari operis, nostræ nimirum salutis, auctor exstiterit. Circumfertur apud eosdem liber quem Anabaticum (ab ascensu) vocant. Continentur hoc ea quæ Paulus id temporis conspexerit quo in cœlum tertium ascendit. Retinent hunc illi librum, non animadvertentes Paulum C profiteri se tum verba quædam audisse quæ linguis humanis efferri sit nefas. Atque illa certe verba nec prolata fuisse unquam, nec a mortalium quoquam cognita, Gregorius etiam Theologus in oratione quæ est de recta disserendi de Deo ratione, verbis hisce demonstrat : « Quodsi Paulo licuisset effari ea quorum ipsi cognitionem cœlum tertium et usque ad illud progressio suppeditavit, fortasse de Deo nobis aliquid amplius constaret. » Consimiliter Joannes ille Chrysostomus in orationibus illis quibus opera sex dierum enarravit, his verbis utitur : « Si magnus ille Paulus, quem eo dignatus est honore Deus ut audiret ineffabilia verba nulli ad hunc usque diem alii mortalium audita, dicere non dubitavit[1] se corpus suum contundere ac subigere, quid nos tandem de nobis dicere par est? » Ac de his quidem hactenus.

Ὁ δὲ Ἀδὰμ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου (τηνικαῦτα γὰρ ἄρχεται ἡ χρονογραφία), ζήσας ἐνακόσια ἔτη πρὸς τοῖς τριάκοντα τελευτᾷ ἐν Ἰουδαίᾳ, κἀκεῖ τέθαπται. Καὶ πῶς ἄκουε. Ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τοῖς *Παναρίοις*, ὡσαύτως καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἑρμηνείᾳ λέγει ἄγραφον παράδοσιν περισώζεσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦ Ἀδὰμ, ὡς εὐθὺς μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν χάριν παρηγορίας ὧν ἀπώλεσεν· αὕτη καὶ γὰρ γῆ πίων καλεῖται. Ἐκεῖσε λοιπὸν ἐνδιατρίβει, ἐκεῖσε καὶ τέθαπται. Θαῦμα μὲν οὖν ἐδόκει τοῖς ὁρῶσιν ἡ ἐκείνου κεφαλὴ τῆς σαρκὸς διαῤῥυείσης, ὅτι καὶ πρῶτον ἐκεῖνον Ἰουδαία νεκρὸν ἐδέξατο. Ἐν τόπῳ λοιπόν τινι καταθέμενοι τὸ τοιοῦτον κρανίον, τόπον

Adamus autem ejectus e paradiso (hinc enim temporum adnotatio inchoatur), cum annos 930 vivendo explesset, in Judæa mortuus est, ibidemque sepultus. Unde id constet, audi. Epiphanius in *Panariis* et Basilius in Isaiæ vatis enarratione tradunt traditionem quamdam non scriptam in Ecclesia retineri, Adamum de paradiso ejectum mox in Judæam pervenisse, quo damni facti solatium aliquod haberet. Nam ejus terræ solum pingue sacris in Litteris appellatur, in qua deinceps cum vixisset ibidem sepultus fuit. Et videbatur ejus caput, ubi jam carnes defluxissent, mirum quoddam intuentibus esse spectaculum, præsertim cum **121** Judæa primum omnium cadaver ipsius excepisset. Itaque loco quodam hac ipsius calvaria con-

[99] Gen. IV, 25. [1] 1 Cor. IX, 27.

dita, locum ipsum Calvariæ locum dixere; quo loco A deinceps in crucem Dominus agitur, ut in ligno eum restitueret vitæ, qui per lignum mortalitati factus fuerat obnoxius. Qua de causa nugas agere Tatianos est necesse, cum Adamum salutem consecutam negant. Eumdem, ceu diximus, in Judæam delatum ibidem terræ mandatum esse, Josephus etiam, de Hebraica perceptum historia, memoriæ prodidit.

Cæterum in adnotatione temporum scriptores hoc loco dissentiunt. Nam ex Septuaginta interpretum auctoritate reperiuntur in decem ab Adamo ad Noam ætatibus anni 2242. Judæorum Hebraica lectio tradit in iisdem ætatibus annos 1656. Libri Samaritanorum Hebraici annos 1307 habent. Perhibetur etiam divinum angelum Uriclum, cujus B est inter astra statio, descendisse ad Sethum et Enochum, eosque de temporum, anni, mensium, conversionum, ipsorumque annorum adeo discriminibus erudiisse. Georgius tradit Sethum primum invenisse litteras Hebraicas, signa cœlestia, conversiones annorum, menses, septimanas; eumdem sideribus et stellis septem erraticis indidisse nomina, de quibus agnoscerentur.

Hic Sethus cum annos 912 vixisset, fato functus est, tum propter virtutem pro deo habitus, tum quod Hebraicas litteras et appellationes siderum primus invenisset. Procreavit autem Enosum, qui et ipse pro deo virtutis nomine haberi meruit. Cum annos vixisset 905, rebus humanis exemptus C est. Filium habuit Cainam, qui cum annos ætatis 910 explesset, obiit relicto filio Maleleelo, qui annis vitæ 895 exactis mortuus est. Filium is habuit Jaredum, qui post annum vitæ 962 terras reliquit. Genuit autem Enochum, ex quo Mathusalas natus est; cumque vixisset Enochus annos 365, sublatus a Deo nusquam exstitit.

His autem Litteræ sacræ tradunt Enochum Mathusalam procreasse. Propterea Chrysostomus hæc ita declarans inquit: « Conjugium illis qui grati et accepti esse Deo volunt, nihil impedimenti affert. Nam ea de causa semel atque iterum indicant Litteræ sacræ Enochum Deo fuisse gratum, postquam Mathusalam genuisset, » ideoque sublatum e medio fuisse. Atque hic mihi bonitatem Dei nostri D adspice. Nam homine reperto qui summa virtute præditus esset, noluit eum illius dignitatis expertem esse, qua principe loco formatum hominem ante violationem edicti ornaverat. Et vero propterea de medio sublatum Enochum fuisse **122** divinitus, ut homines mortalitati propter peccatum factos obnoxios Deus consolaretur, magnus ille Athanasius in oratione sua de Assumptione verbis his aperte significat: « Propter inobedientiam quidem ingressa mors est, verum nihilominus extremam illam comminationis suæ severitatem mitigans Deus humano generi spem immortalitatis illustrem ostentat, Enocho de medio mortalium sublato. Quo ipso facto nos docuit naturam mortalem fines im-

κρανίου τὸν τόπον ἐκεῖνον ὠνόμασαν. Ἐκεῖσε οὖν σταυροῦται ὁ Κύριος, ἵνα διὰ ξύλου ζωώσῃ τὸν διὰ ξύλου σχόντα τὴν νέκρωσιν. Φλυαροῦσι λοιπὸν οἱ Τατιανοὶ μὴ σωθῆναι τὸν Ἀδὰμ λέγοντες. Περὶ μέντοι τοῦ ἐλθεῖν τὸν Ἀδὰμ ἐν γῇ τῇ Ἰουδαίᾳ κἀκεῖσε ταφῆναι διαλαμβάνει ὁ Ἰώσηπος ἀπὸ Ἑβραϊκῆς ἱστορίας τοῦτο μαθών.

Διαφωνοῦσι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους οἱ τὰ τοιαῦτα συγγραφόμενοι. Κατὰ γὰρ τοὺς ἑβδομήκοντα εὑρηνται ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Νῶε δέκα γενεαῖς ἔτη ,βσμβ', κατὰ δὲ τὸ παρὰ Ἰουδαίοις Ἑβραϊκὸν ἐπὶ ταύταις ταῖς ι' γενεαῖς ἔτη ,αχνς', κατὰ δὲ τὸ παρὰ Σαμαρείταις ἔτη ,ατζ'. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ ἐν τοῖς ἀστράσι τεταγμένος ἄγγελος, ὁ θειότατος δηλαδὴ Οὐριὴλ, πρός γε τὸν Σὴθ καὶ τὸν Ἐνὼχ κατιών, ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὡρῶν, μηνῶν, τροπῶν καὶ ἐνιαυτῶν διαφοράς. Κατὰ δὲ τὸν Γεώργιον πρῶτος ἐξεῦρεν ὁ Σὴθ γράμματα Ἑβραϊκὰ, καὶ τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς τροπὰς τῶν ἐνιαυτῶν, καὶ τοὺς μῆνας, καὶ τὰς ἑβδομάδας. καὶ τοῖς ἄστροις καὶ τοῖς πέντε πλανήταις ἐπέθηκεν ὀνόματα ὥστε γνωρίζεσθαι.

Ὁ μέντοι Σὴθ ἔτη ζήσας ἐννακόσια δώδεκα τελευτᾷ, θεὸς εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενος καὶ διὰ τὸ πρῶτος εὑρηκέναι τὰ Ἑβραϊκὰ γράμματα καὶ τὰς τῶν ἀστέρων ὀνομασίας. Οὗτος ὁ Σὴθ γεννᾷ τὸν Ἐνώς, θεὸν καὶ αὐτὸν διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ νομιζόμενον. Οὗτος ζήσας ἔτη ἐννακόσια πέντε τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Καϊνᾶν. Οὗτος ἔτη ζήσας ἐννακόσια δέκα τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Μαλελεήλ. Οὗτος ζήσας ωϛε' τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Ἰάρεδ. Οὗτος ἔτη ζήσας ἐννακόσια ἑξήκοντα δύο τελευτᾷ. Ἐγέννησε δὲ τὸν Ἐνώχ. Οὗτος γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα. Ζήσας δὲ ἔτη τξε' οὐχ ηὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός.

Διὸς δέ φησιν ἡ Γραφὴ ὅτι ἐγέννησεν Ἐνὼχ τὸν Μαθουσάλα. Ταύτῃ τοι καὶ ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπὶ τούτοις οὕτω διέξεισιν· « Οὐκ ἔστι γάμος ἐμποδὼν τοῖς εὐαρεστεῖν ἐθέλουσι τῷ Θεῷ· διὰ γὰρ τοῦτο ἅπαξ καὶ δὶς ἡ Θεία λέγει Γραφὴ ὅτι μετὰ τὸ γεννῆσαι τὸν Μαθουσάλα εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ Θεῷ, » ἐφ' ᾧ καὶ μετετέθη. Καὶ ὅρα Δεσπότου ἀγαθότητα· εὑρὼν γὰρ ἄνδρα κατωρθωκότα τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀπεστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀξίας ἣν τῷ πρωτοπλάστῳ ἐχαρίσατο πρὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. Ὅτι δὲ τοὺς θνητότητι διὰ τὴν ἁμαρτίαν πεσόντας παραμυθούμενος ὁ Θεὸς τὸν Ἐνὼχ μετέθηκεν, ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγῳ αὐτοῦ σαφῶς οὕτω διεξῆλθε· « Θάνατος μὲν εἰσῆλθε διὰ τὴν παρακοήν. Λύων δὲ ὅμως τὴν τῆς ἀπειλῆς ἀκμὴν ὁ Θεὸς, ἐλπίδα εὐθὺς ἀθανασίας ἀνατέλλει τῷ γένει καὶ τὸν Ἐνὼχ ἐκ μέσου ἁρπάζει. Κἀντεῦθεν τὴν θνητὴν φύσιν ἐδίδαξεν ὅρους ἀθανασίας ἐκδέχεσθαι, καὶ ἡ τοῦ δικαίου κατάστασις θανάτου στάσις ἐγένετο. » Ὁ δὲ Γεώργιός φησιν ὅτι τοῦ Λάμεχ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τοῦ Ἐνὼχ δηλαδὴ, φονεύσαντος καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν λαβόν-

τος προσηύξατο μετατεθῆναι ὁ δίκαιος, ὡς μηκέτι τοιοῦτόν τι θεάσηται.

A mortalitatis excipere. Adeoque justi hominis hæc conditio nihil erat aliud quam mortis velut insistere jussæ inhibitio. Georgius scribit interfectis Enochi fratribus a Lamecho, qui deinde conjuges eorum sibi matrimonio junxerit, justum hunc virum precatum esse ne quid ejusmodi amplius spectaret.

Ἔγνω δὲ Κάϊν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν Ἐνώς. Τούτῳ τῷ Ἐνὼς γεννᾶται Γαϊδᾶν, Γαϊδᾶν δὲ γεννᾷ τὸν Μαλελεήλ, Μαλελεὴλ δὲ γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα, καὶ Μαθουσάλα ἐγέννησε τὸν Λάμεχ. Ἔλαβε δὲ ἑαυτῷ ὁ Λάμεχ δύο γυναῖκας, Ἀδᾶ καὶ Σελᾶ, καὶ ἔφη πρὸς αὐτάς· « Ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου, γυναῖκες Λάμεχ, ἐνωτίσασθέ μου τοὺς λόγους, ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα εἰς τραῦμα ἐμοὶ καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα ἐμοί, ὅτι ἑπτάκις ἐκδεδίκηται ἐκ Κάϊν, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. » Καὶ ζητοῦσιν ἐνταῦθα διὰ τί ἐκ μὲν Κάϊν ἑπτάκις ἐκδεδίκηται, καὶ ταῦτα τὸν οἰκεῖον ἀδελφὸν ἔργον φόνου ποιήσαντος; ἐκ δὲ Λαμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. Καὶ λέγομεν ὅτι ὁ μὲν Κάϊν οὔπω ἔγνω ὁποῖόν ἐστιν ὁ φόνος κακὸν, οὔπω εἶδε φονέα τιμωρούμενον, οὔπω εἶδε τὸν Θεὸν ἐπ' αὐτῷ ἀγανακτοῦντα· ἐφ' ᾧ καὶ τιμωρίας οὐ τοσοῦτον βαρείας μετέσχηκεν. Ὁ δὲ Λάμεχ βαρύνεται τῇ κολάσει, ὅτι φονεὺς ἦν μετὰ τὸν νόμον καὶ τὸ κατάκριμα, ὅτι τοῦ Κάϊν ἑαυτὸν οὐκ ἐσωφρόνισεν ὑποδείγματι· ὅθεν καὶ βαρυτέραν ἐκείνου τὴν κόλασιν δέχεται. Ἀλλ' ὁ μὲν Κάϊν ἐπὶ τῷ φόνῳ συγγνώμης οὐκ ἔτυχεν, ὅτι καὶ παρὰ Θεοῦ ἐλεγχόμενος κρύπτειν ἔσπευδε τὸ ἁμάρτημα· ὁ δὲ Λάμεχ τῆς μιαιφονίας ἀπαλλάττεται, ὅτι τὴν καθ' ἑαυτοῦ ψῆφον καὶ μόνος ἐξήνεγκεν, ὅτι μείζονος ἑαυτὸν ἔδειξε κολάσεως ἄξιον, οὕτως εἰπών· « Ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. »

Cainus etiam cum uxore cum liberis operam dedisset, concepto illa fetu Henosum enixa est, Henosus Gaidanem procreavit, Gaidan Maleleelum, Maleleelus Mathusalam, Mathusalas Lamechum. Is duabus uxoribus Ada Selaque ductis, sic eas est allocutus: « Audite meam orationem, uxores Lamechi, et quæ dicam attendite. Occidi hominem cum vulnere meo, juvenem non sine plagis meis. In Caino septupli pœna fuit, in Lamecho septuagecupli septupli erit[a]. » Quæri solet hoc loco quamobrem in Caino quidem septupli pœna statuatur, B cum is proprium fratrem occiderit, in Lamecho autem septuagecupli septupli? Respondemus Cainum necdum scivisse cujusmodi malum cædes foret; necdum quemquam homicidam punitum novisse; necdum indignationem Dei compertam habuisse: quamobrem pœna non usque adeo gravi fuisse affectum. Lamechi vero supplicium eo fuisse gravius, quod homicidium post legem latam et condemnationem promulgatam commisisset, nec Caini exemplo monitus frugi factus fuisset. Idcirco gravius punitur. Rursum Cainus veniam cædis non est consecutus, idque propterea quod Deo ipsum redarguente delictum occultare conatus fuerit. At eodem a piaculo Lamechus absolvitur, quod ipse suo se calculo damnaverit, seque majori supplicio dignum verbis hisce pronuntiaverit: « In Caino septupli pœna fuit, in Lamecho septuagecupli septupli erit. »

Εἰ δὲ κἀκεῖνο πολυπραγμονεῖς, ἀγαπητὲ, ὅπερ πρὸς Κάϊν εἶπεν ὁ Θεὸς, ὅτι πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάϊν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῷ κατ' Ἰουδαίων ἕκτῳ λόγῳ διδάξει σε κατὰ ῥῆμα δεξιῶν οὑτωσί· « Μὴ φοβοῦ, φησί· βιώσῃ βίον μακρόν· κἂν ἀνέλῃ σέ τις, πολλαῖς ἔσται τιμωρίαις ὑπεύθυνος. Ὁ γὰρ ἑπτὰ ἀριθμὸς παρὰ τῇ Γραφῇ ἀδιορίστου πλήθους ἐστὶ σημαντικός. Ὁ ἀνελών σε, φησὶ, καὶ τῶν ἐπικειμένων σοι ἀπαλλάξει κολάσεων, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπάσεται τὴν τιμωρίαν. Καὶ ἴσχει μὲν εἶναι βραχὺ τὸ λεγόμενον, πολλῆς δὲ ὅμως κηδεμονίας ἐστί. Καὶ γὰρ τοὺς μετὰ ταῦτα σωφρονίσαι βουλόμενος, τοιοῦτον ἐπενόησε κολάσεως τρόπον, ὃς ἀπαλλάξαι κἀκεῖνον τῆς τιμωρίας ἠδύνατο. Εἰ μὲν γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνεῖλεν, ἀπῆλθεν ἂν ἔχων τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα οὐκ ἂν ἐγένετο γνώριμος. Νυνὶ ἀφεθεὶς πολὺν χρόνον ζῆσαι ἐν ἐκείνῳ τῷ τρόμῳ, διδάσκαλος τοῖς ἅπασιν καθίστατο πᾶσι διὰ τῆς ὄψεως. Ἀλλὰ τί δή ποτε τὴν ἁμαρτίαν ὁμολογήσας, καὶ εἰπὼν μείζονα συγγνώμης ἡμαρτηκέναι, οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἀπονίψασθαι τὸ ἁμάρτημα; Καίτοι γε ὁ Προφήτης φησὶν, « Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιω-

Quodsi, dilecte fili, curiose tibi libet etiam de hoc inquirere quod ad Cainum a Deo profertur: « Quicumque Cainum necaverit, septupli vindictam sustinebit, » licet ex Joannis Chrysostomi oratione in Judæos septima discas, ubi hæc verba ipsius exstant: « Dicere voluit Deus, Ne metuas tibi, Caine; vitam longævam exiges. Quodsi quis te necaverit, multarum pœnarum se reum faciet. Septenarius enim **123** numerus sacris in Litteris indefinitæ multitudinis significationem habere solet. Qui ergo te interfecerit, iisque pœnis exemerit quæ te nunc premunt, D is supplicium in semetipsum transferet. Quod quidem dictum perquam esse grave videtur, verum a providentia singulari proficiscitur. Cum enim Deus posteriores efficere frugi vellet, hujusmodi pœnæ modum reperit, qui ei ipsum liberare supplicio posset. Nam si mox eum sustulisset, suo cum delicto periisset nec posteris innotuisset. Nunc cum facta fuerit ei potestas in illa trepidatione diu vivendi, vel ipso intuitu sibi occurrentes eruditebat. Enimvero qui factum est ut cum delictum suum fassus ipse verbis his esset: « Major est mea culpa quam ut remittatur[b], » peccatum abluere

[a] Gen. iv, 23. [b] Ibid. 13.

nequiverit? Atqui vates ait: « Iniquitates tuas Domino prior exponito, ut justificeris. » Nimirum propterea damnatus est, quod sic delictum suum fassus non fuerit quemadmodum vates præcipit. Hoc enim requiritur non ut simpliciter proliteare, sed ut prior hoc facias, nec coarguentem exspectes. At vero Cainus prior non exposuit, sed tantisper exspectavit, donec a Deo coargueretur; quo facto delictum suum exposuit, id quod esse confessio nequit. Nam priorem esse in fatendo, id vere justificat »

A θῇς » Ἀλλὰ διὰ τοῦτο κατεκρίθη, ὅτι οὐκ εἶπεν ὡς ὁ Προφήτης ἐκέλευσε. Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτό ἐστιν, οὐ τὸ εἰπεῖν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ πρῶτος εἰπεῖν, τὸ μὴ ἀναμεῖναι τὸν ἐλέγχοντα. Οὗτος δὲ οὐκ εἶπε πρῶτος, ἀλλ' ἀνέμεινεν ἐλεγχθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως εἶπε τὴν ἁμαρτίαν. Ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐξομολόγησις. Τὸ γὰρ πρῶτος εἰπεῖν, ἐκεῖνο πάντως καὶ δικαιοῖ. »

Hujusmodi Chrysostomus verbis his indicavit: « Cæterum Mathusalas Enochum est subsecutus, Mathusalam Lamechus, a quo Noa procreatus fuit, cui tres fuere filii, Semus, Chamus, Japhetus. Accidit autem ut jam hominum multitudo per orbem crescere inciperet, quibus cum filiæ nascerentur, filii Dei animadverso filias hominum venustas esse, de omni numero eligebant quas uxores ducerent. Tum Dominus dixit: « Non permanebit Spiritus meus in hisce mortalibus, cum caro sint. Itaque reliquos eis faciam 120 annos [4]. » Erant ea tempestate in terris gigantes, qua quidem et diluvium Deus immisit, cujus nota est admodum causa. » Quid præter alios Josephus tradiderit, audi. « Septem ætatibus in eo statu perstitere mortales, ut Deum pro rerum Domino agnoscerent solamque virtutem in omnibus respicerent. Ab eo deinceps tempore mutati sunt in pejus. Nam complures ex Dei filiis cum mulieribus consuescentes, liberos ex iis contumaces et omnis honesti contemptores propter potentiæ fiduciam progenuere. Quapropter visum est Deo cum iis universam nationem mortalium exscindere, genusque purum ab omni flagitio facere, resectis ipsis etiam annis vitæ longævæ quam prius degebant. » Consimiliter et eximius ille Cyrillus disserit. **124** Filii Dei, ait, hoc est a Setho prognati (eam illum virtutis causa sui deum appellavere), animadverso filias hominum, id est ortas ex posteritate Caini, forma venustas esse, matrimonio sibi eas junxerunt, natique sunt ex eis gigantes, homines informes omnemque pravitatem referentes, indente turpem eis hanc speciem Deo propter nefandam et exsecrabilem generis utrinsque commistionem. Easdem ob causas diluvio sunt exstincti. Significavit idem magnus etiam Petrus, in Epistolarum suarum catholicarum altera verbis hisce disserens: « Impiorum generi diluvium invexit [5]. » Cur hic vocat impios, qui unum Deum religiose colendo venerabantur? Quia tantopere in libidinem exarserunt ut viginti viri una cum femina consuescerent. Hoc enim pacto Dei quoque filii, nimirum a Setho prognati, ad concubitus vagos invitati sunt; qui quidem virtutis etiam nomine Dei sunt appellati filii, quemadmodum Israelus vocatur filius primogenitus [6]. Tradit hæc divinus ille vir Ephraemus. Et Chrysostomus affirmat alia nulla de causa quam ob hanc utriusque generis commistionem cœli meatus reclusos fuisse. Itidem non impietatis Deum negantis

B

Καὶ τὰ μὲν τοῦ Χρυσοστόμου τοιαῦτα· « Μετὰ τὸν Ἐνὼχ ὁ Μαθουσάλα, μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Λάμεχ. ἐκ δὲ τούτου ὁ Νῶε. Οὗτος γεννᾷ τρεῖς υἱούς, Σήμ, Χάμ, Ἰάφεθ. Καὶ ἐγένετο ἡνίκα ἤρξαντο οἱ ἄνθρωποι πολλοὶ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, θυγατέρες ἐγεννήθησαν αὐτοῖς. Ἰδόντες δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαί εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο. Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεός· « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. Ἔσονται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη. » Οἱ δὲ γίγαντες ἦσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις. Τηνικαῦτα καὶ τὸν κατακλυσμὸν ἐπάγει ὁ Θεός. » Ἡ δὲ αἰτία καὶ πάνυ σαφής. Καὶ ἄκουε πρὸ τῶν ἄλλων αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου λέγοντος· « Ἑπτὰ γενεαῖς οἱ ἄνθρωποι διέμειναν Θεὸν ἡγούμενοι Δεσπότην καὶ πάντα πρὸς ἀρετὴν βλέποντες. Μετὰ δὲ ταῦτα μεταβάλλονται πρὸς τὸ χεῖρον. Πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι Θεοῦ γυναιξὶ συμμιγέντες ὑβριστὰς ἐγέννησαν παῖδας καὶ παντὸς ὑπερόπτας κακοῦ διὰ τὴν ἐπὶ τῇ δυνάμει πεποίθησιν. Ὅθεν διανοεῖται ὁ Θεὸς καὶ πᾶν ὅσον ἦν ἀνθρώπινον διαφθεῖραι σὺν αὐτοῖς, καὶ ποιῆσαι γένος ἕτερον πονηρίας καθαρόν, ἐπιτεμνόμενος καὶ αὐτὰ τὰ ἔτη ἅπερ πρότερον ἔζων. » Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Κύριλλος λέγει ὅτι ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν οἱ ἀπὸ τοῦ Σὴθ καταγόμενοι (ἐκεῖνον γὰρ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ Θεὸν ἔλεγον), τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ἤγουν τὰς ἀπὸ τοῦ Κάϊν, ὅτι καλαὶ τῷ εἴδει εἰσίν, ἔλαβον αὐτὰς εἰς γυναῖκας. Ὅθεν καὶ ἐγεννῶντο οἱ γίγαντες, ἄνδρες δυσσεβεῖς καὶ πᾶν εἴ τι κάκιστον ὄντες, τοῦ Θεοῦ παραχαράξαντος αὐτοὺς διὰ τὴν μυσαρὰν αὐτῶν μῖξιν. Ὅθεν καὶ κατακλύζει αὐτούς, καθὼς καὶ ὁ κορυφαῖος ἐνέφηνε Πέτρος ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ οὕτως εἰπών· « Κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας. » Διὰ τί δὲ τοὺς ἕνα Θεὸν προσκυνοῦντας ἀσεβεῖς ἐκάλεσε; Διότι τοσοῦτον ἐξεμάνησαν εἰς συνουσίας ὡς ἐπὶ εἴκοσι ἀνδράσι τὴν γυναῖκα περιφέρεσθαι. Ἐκ τούτου γὰρ καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἐκ Θεοῦ Σὴθ δηλαδή, πρὸς μῖξιν εἵλκυσαν. Υἱοὶ δὲ τοῦ Θεοῦ λέγονται καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν ὥσπερ υἱὸς πρωτότοκος ὁ Ἰσραήλ, κτθὼς ὁ θεῖος Ἔφη Ἐφραΐμ. Καὶ ὁ χρυσοῦς δὲ τὴν γλῶτταν οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα, τῆς δὲ τῶν γενῶν ἐπιμιξίας ἀποιχθῆναι λέγει τοὺς καταράκτας τοῦ οὐρανοῦ. Ὅτι δὲ διὰ φιληδονίαν καὶ τὴν μυσαρὰν ἐκείνην μῖξιν, ὧν ἕνεκεν ἀσεβεῖς ἐκάλεσε τοὺς γίγαντας ὁ κορυ-

C

D

[4] Gen. VI, 3. [5] II Petr. II, 5. [6] Exod. IV, 22.

φαῖος Πέτρος, ἐπήγαγε τὸν κατακλυσμὸν ὁ Θεὸς, καὶ οὐ δι' ἀθεΐαν ἢ ἄλλην κακίαν τινὰ, ὁ θειότατος Κύριλλος ἐν τῇ κατὰ Ἰουλιανοῦ βίβλῳ παρίστησι τοῦτο σαφέστατα λέγων· « Οἱ ἐξ Ἀδὰμ καὶ μέχρι τοῦ Νῶε γεγονότες ἄνθρωποι Θεὸν ἕνα τὸν ἀληθινὸν τετιμήκασι, μετὰ δὲ τὴν τοῦ πύργου κατασκευὴν καὶ τὴν τῶν γλωσσῶν διαφορὰν, ἀσύμβατον καὶ αὐτὴν ἐσχήκασι τὴν περὶ Θεοῦ δόξαν· πανταχοῦ γὰρ διασκεδασθέντες καὶ τὴν πολύθεον πλάνην ἐσχήκασιν. » Ὅτι δὲ δι' ἀσωτίαν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὁ παγκόσμιος ἐκεῖνος γέγονε κατακλυσμὸς, αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐδήλωσεν οὕτως εἰπών· « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας, » ἤγουν διὰ τὸ ζῆν αὐτοὺς ἐμπαθῶς τε καὶ σαρκικῶς. Οὕτω μὲν οὖν ὁ μέγας Παῦλος τοὺς ἐγκρατῶς ζῶντας ἀσάρκους καλεῖ, λέγων· « Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί. » Σάρκας μὲν οὖν, ὥσπερ δὴ καὶ ἀσεβεῖς, εἰώθασι καλεῖν ἡ Γραφὴ τοὺς βίον ἔχοντας ἄσωτον· ἀσέβεια γὰρ οὐ μόνον ἡ τῶν εἰδώλων προσκύνησις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἀσελγὴς βίος καὶ ἄσωτος. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγων· « Ἐγὼ εἶπα, Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου. » Μὴ γὰρ ἀλλόπιστος ἦν ὁ Δαβίδ; Μὴ τὸν Θεὸν ἐξωμόσατο πάντως; Οὐχὶ, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἥτις ἔτεκε τὴν μοιχείαν, ἀσέβειαν ἐκεῖνος ἐκάλεσε. Παγκόσμιον δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐκεῖνον ἐπήνεγκεν ὁ Θεὸς, ὅτι καὶ πάντες ἐκεῖνοι καθάρσεως ἔχρῃζον. Καὶ τοῦτο παρίστησιν ἡ Γραφὴ λέγουσα· « Καὶ εἶδε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς. »

A vel alia quapiam causa diluvium fuisse invectum, extra solam hanc voluptariæ vitæ libidinem et commistionem exsecrandam, quo nomine gigantes impios summus ille Petrus appellavit, præclarissimus ille Cyrillus in scripto adversus Julianum libro perspicue verbis hisce demonstrat: « Homines ab Adamo ad Noam usque prognati Deum unum et verum coluere. Post exstructionem vero turris illius linguarumque divisionem cœperunt etiam opinionibus de Deo dissidere mortales. Nam in omnes dispersi partes deûm quoque multitudinis errorem imbuerunt. » Denique propter utriusque partis luxuriam diluvium illud orbem universum invasisse Deus ipse denotat, cum ait: « Non permanebit Spiritus meus in hisce mortalibus, cum caro sint, » hoc est pro affectionum et carnis libidine vivant. Sic enim et Paulus homines temperanter viventes carnis expertes in his verbis vocat: « Vos in carne non estis [7]. » Nimirum Litteræ sacræ carnem et impios appellare consueverunt eos quorum vita luxuriæ dedita est. Nam impietas non deastrorum modo cultus est, sed significat etiam lasciviæ luxuriæque vitam obnoxiam. Patet hoc ex beati viri Davidis hac oratione: « Dixi apud me, Improbitatem meam adversus me ipsum Domino fatebor; et tu mei cordis impietatem mihi condonasti [8]. » Quæso te, num fidem quamdam extraneam Davides sectabatur? Num Deum abjuraverat? Nequaquam certe. Nimirum impietatis vocabulo **125** cupiditatem illam, quæ adulterium pepererat, innuit. Et universale diluvium invexit proptorea Deus, quod omnes illi homines repurgationis egerent. Significatur hoc sacris in Litteris per hæc verba: « Vidit Deus orbem terrarum esse corruptissimum et omnium mortalium mores depravatos [9]. »

B

C

Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητέ. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφείσατο τότε τινὸς ὁ Θεὸς, ἀλλὰ πάντας ὁρδὴν κατέκλυσε, μηδὲν ὠφεληθέντας ἐκ τοῦ λόγῳ μόνῳ σέβεσθαι τὸν Θεὸν, εὔδηλον πάντως ὡς οὐδὲ ἡμῶν ἐν ἐκείνῃ φείσεται τῇ ἡμέρᾳ, εἰ-καὶ τὸ τῶν Χριστιανῶν ἐπιφερόμεθα ὄνομα. Ἐρεῖ γὰρ ἀληθῶς ὁ Δεσπότης πάντων Χριστὸς καὶ ἡμῖν, ὅπερ εἶπε τοῖς Ἰουδαίοις, ἡνίκα καυχώμενοι ἔλεγον· « Ἡμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ Ἀβραάμ ἐσμεν. » Καθάπερ γὰρ ἐκείνοις ἔλεγεν· « Εἰ ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα ἂν ἐποιεῖτε τοῦ Ἀβραάμ, » οὕτως ἐρεῖ καὶ ἡμῖν· « Εἰ Χριστιανοὺς ἑαυτοὺς εἴχετε, τὰ ἔργα ἂν ἐποιεῖτε τὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἁρμόζοντα. » Μὴ οὖν ἐπὶ τούτοις ἀμφίβαλλε· διὰ γὰρ τοῦ παγκοσμίου ἐκείνου κατακλυσμοῦ καὶ τοῦ ἐν Σοδόμοις ἐμπρησμοῦ σαφῶς ἔδειξεν ὁ Θεὸς, ποῖον ἅπασι τέλος τοῖς ἐν ἀσωτίᾳ τὸν βίον καταλύουσιν.

Hic animum mihi, dilecte fili, advertito. Nam si Deus id temporis nemini pepercit, sed diluvio funditus omnes obruit, nihil adjutos ex eo quod verbis Deum religiose venerarentur, intelligi perspicue potest futurum, ut ne nobis quidem in illo die parcat, tametsi nomen Christianorum habeamus. Revera enim Christus ille Dominus omnium verbo nos illo compellabit, quo Judæos affatus est, cum jactabundi dicerent: « Nos ex Abrahamo patre nostro sumus orti [10]. » Nimirum ut illis respondit: « Si Abrahami nati essetis, Abrahamo digna faceretis; » ita nobis etiam dicturus est: « Si pro Christianis vos gerere volebatis, ea præstare conveniebat quæ Christianos omnino decerent. » Atque hac in parte minime tibi est ambigendum. Nam per orbis universi diluvium et Sodomorum incendium Deus manifesto declaravit, qualis immineat iis exitus qui vitam in luxuria prodigunt.

D

Ὁ μέντοι Νῶε πεντακοσίων ἐτῶν γεγονὼς γεννᾷ τὸν Σὴμ, τὸν Χὰμ, τὸν Ἰάφεθ. Ἐφ' ᾧ καὶ ἄξιος θαυμασμῶν ὁ ἀνὴρ, ὅτι τοσοῦτος παρίππευσε χρόνος, καὶ μίξεσι νομίμοις ὁποκύτειν οὐκ ἤθελε. Καὶ ὡς ὁ Χρυσόῤῥήμων φησὶν, εἰ μὴ θεία τις ἦν οἰκονομία,

Cum Noe quingentos esset annos natus, Semum genuit, indeque Chamum et Japhetum [11]. Meretur in illo viro magnam hoc admirationem, quod cum tot annos vivendo explesset, ne legitimos quidem amplexus desideraverit. Chrysostomus certe ait, ni

[7] Rom. VIII, 9. [8] Psal. XXXI, 5. [9] Gen. VI, 12. [10] Joan. VIII, 33. [11] Gen. V, 31.

divino decretum fuisset consilio per ipsum genus humanum instaurandum esse, nunquam omnino carnalibus eum cupiditatibus se submissurum fuisse. Propter hanc causam Deus eum vocat hominem ætatis suæ integrum, quæ plane perversa erat. Hic Dei tolerantiam mihi considerato. Diluvium subito non invehit, sed totis centum annis arca construitur. Interim homines stolidi Noam voluntati divinæ obsequentem irridebant. Imo tametsi cernerent universas belluas coire, quemadmodum divinus ille vir Ephraemus ait, elephantos ab India Persideque advenire, leones ac pardalides inter oves atque capras promiscue accedere, reptiles bestias cum avibus eodem se persequente nemine conferre ac circum arcam commorari, nihilo tamen magis pœnitentiæ stimulos sentiebant. Idem ne nobis incidat, nunquam non vigilemus.

126 Sed enim unde Noe didicerat quæ animalia munda, quæ immunda essent, cum nondum id temporis ea Moses segregasset? Hanc enim quæstionem Chrysostomus movet. Num proficiscebatur hoc a naturali quadam cognitione, quam habebat, an a sapientia divinitus ei concessa? Præclara profecto res virtus est. Hæc Enochum transtulit, hæc Noam conservavit. Nam vide mihi, quæso, quid fiat. Omnes id temporis homines Deus exitio destinans solum ad Noam inquit: « Ingredere tu una cum omni familia tua in arcam, quoniam quidem te animadverti esse omnium hujus perversi pravique sæculi meo in conspectu facile justissimum [12]. » Simul tempus cæteris definitum ad resipiscendum tribuens inquit: « Reliquos eis faciam annos 120. » Quanquam ne hos quidem universos vixerunt propter insignem perversitatem. Nam qui prius durante 100 annorum intervallo non resipuerant, intra viginti annos pœnitentiam acturi non erant. Atque hoc loco mihi observa Deum nonnunquam nobis resipiscentibus eam vitam præcidere quam prius pollicebatur, ut hic fieri videmus, nonnunquam minatum se perditurum re ipse minas non exsequi, nobis resipiscentibus; id quod Ninevitis videmus usuvenisse.

Cæterum aqua supra ipsos montes excrevit ad 15 usque cubitos, ut eveniret quod futurum Deus minatus fuerat: « Quidquid ortum est delebo, non homines solum, sed etiam pecora et reptilia, et volucres, quæ sub cœlo sunt [13]. » Quippe si tantam ad altitudinem non excrevisset, volucres haudquaquam periissent. Et quidem aquam hujusce diluvii montes etiam sublimissimos operuisse, vel hinc colligere licet. Quidam cum e Libani cacuminibus ad structuras ædificiorum saxa congererent, asseruerunt se intra Libani concavitates reperisse pisces induratos in limo defixos, uti Josephus etiam memoriæ prodidit.

Cum diluvium desiisset, Noe Deo sacrificium obtulit. Quamobrem istuc? Ut iis qui aliquando futuri essent infirmiores, Deum benignum ac propitium redderet, sicut eximius ille Cyrillus ait, ne

ὥστε δι' αὐτὸν αὖθις τὸ τῶν ἀνθρώπων συστῆσαι γένος, οὐκ ἂν οὐδ' ὅλως σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ὑπέκυψε· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ τέλειον αὐτὸν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ καλεῖ ὁ Θεὸς, τῇ διεστραμμένῃ δηλαδή. Ἀλλ' ὅρα μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ. Οὐκ εὐθέως ἐπάγει τὸν κατακλυσμὸν, ἀλλ' ἔτη μὲν ἑκατὸν ἑτοιμάζει τὴν κιβωτὸν, κἂν οἱ ἄφρονες τὸν Νῶε θελήματι θείῳ ὑπηρετούμενον ἐξεμυκτήριζον. Ἀλλὰ καὶ συναγόμενα ὁρῶντες τὰ θηρία πάντα, καθά φησιν ὁ θεῖος Ἐφραΐμ, ἐλέφαντας μὲν ἀπὸ Ἰνδικῆς καὶ Περσίδος ἐρχόμενα, λέοντας καὶ παρδάλεις μετὰ προβάτων καὶ αἰγῶν μιγάδας, ἑρπετὰ καὶ πετεινὰ ἄνευ τινὸς διώκοντος ἐρχόμενα καὶ κύκλῳ τῆς κιβωτοῦ αὐλιζόμενα, οὐδαμῶς κατενύγησαν. Ἀλλὰ μὴ καὶ ἡμεῖς τοῦτο πάθοιμεν, γρηγοροῦντες ἀεί.

Πόθεν δὲ οἶδεν ὁ Νῶε τὰ καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα, μήπω τῆς αὐτῶν διαιρέσεως παρὰ Μωσέως γεγονυίας. ὡς ὁ Χρυσορρήμων φησίν; Ἐκ τῆς ἐναποκειμένης αὐτῷ φυσικῆς γνώσεως, ἢ ἐκ τῆς δοθείσης αὐτῷ παρὰ Θεοῦ σοφίας. Ὡς καλὸν ἡ ἀρετή! Αὕτη τὸν Ἐνὼχ μετέθηκεν, αὕτη τὸν Νῶε διεσώσατο. Ὅρα γὰρ ὅτι πάντας ἐκείνους ἀπωλείᾳ παραδιδοὺς ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Νῶε ἔλεγεν· « Εἴσελθε σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου εἰς τὴν κιβωτὸν, ὅτι σε εἶδον δίκαιον ἐναντίον ἐμοῦ ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ καὶ διεστραμμένῃ. » Ἀλλὰ καιρὸν δοὺς αὐτοῖς ἐμπρόθεσμον εἰς μετάνοιαν, φησίν· « Ἔσονται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἔτη ρκ', » εἰ καὶ ταῦτα πάντα οὐκ ἔζησαν διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν· οἱ γὰρ μὴ φθάσαντες διὰ μέσου τῶν ἑκατὸν μετανοῆσαι, οὐδὲ ἐν τοῖς εἴκοσι μετενόησαν ἄν. Πρόσεχε δὲ ὅτι ποτὲ μὲν ἡν ὑπισχνεῖται δοῦναι ζωὴν ὑποτέμνει, ὡς ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ μετανοήσωμεν, ποτὲ δὲ ἀπειλῶν ἀπολέσαι τοῦτο οὐ ποιεῖ μετανοησάντων ἡμῶν, ὡς ἐπὶ τῶν Νινευϊτῶν ἔστιν ἰδεῖν.

Τὸ δὲ ὕδωρ ὑψώθη ἐπάνω τῶν ὀρέων ἐπὶ πήχεσι πεντεκαίδεκα, ἵνα τὰ τῆς θείας πληρωθῇ ἀποφάσεως. « Ἐξαλείψω, γάρ φησι, πᾶσαν τὴν ἐξανάστασιν ἣν ἐποίησα, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, καὶ ἀπὸ ἑρπετῶν ἕως πετεινῶν ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. » Εἰ μὴ γὰρ ὑψώθη τοσοῦτον, οὐκ ἂν τὸ τῶν πετεινῶν ἀπώλετο γένος. Ὅτι δὲ ὑπεράνω τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων ἐπῆρθη τὸ ὕδωρ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, κἀντεῦθεν πιστοῦται. Λίθους γάρ τινες ἐκ τῶν τοῦ Λιβάνου ἀκρωρειῶν εἰς οἰκοδομὰς μεταχομίζοντες, διεβεβαιοῦντο ὡς εὗρον ἐν τοῖς κοιλώμασι τοῦ Λιβάνου ἰχθύας τεταριχευμένους καὶ τῇ ἰλύϊ πεπηγότας, καθά φησι καὶ Ἰώσηπος.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ παῦλαν θυσίαν ὁ Νῶε τῷ Θεῷ ἀνήνεγκε. Τίνος ἕνεκεν; Ἵνα τοῖς ἐσομένοις ἐν ἀσθενείᾳ συγγνώμονά τε καὶ γαληνὸν προσαπεργάσηται τὸν Θεὸν, ὡς ὁ μέγας διέξεισι

[12] Gen. vii, 1. [13] Gen. vi, 7.

Κύριλλος, ἵνα μὴ πάλιν μία κατὰ πάντων ἐλεύσεται ψῆφος, δευτέρῳ κατακλυσμῷ τὸ ἀνθρώπιον ὑποτιθεῖσα γένος. Ἐφ' ᾧ καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· « Διανοηθεὶς οὐκέτι προσθήσω τοῦ καταράσασθαι τὴν γῆν διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ πονηρὰ ἐκ νεότητος. » Τούτου χάριν, ὡς εἴρηται, θυσίαν ἀνήνεγκε τῷ Θεῷ. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἑπτὰ ἑπτὰ ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν καθαρῶν εἰσαχθῆναι ἐν τῇ κιβωτῷ, δύο δύο δὲ ἀπὸ τῶν ἀκαθάρτων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε συγχωρεῖν τοῖς ἀνθρώποις μεταλαβεῖν κρεῶν, ἔμελλον δὲ καὶ θυσίας προσφέρειν αὐτῷ τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι, πλείονα τὰ καθαρὰ φυλαχθῆναι προσέταξε, τὰς μὲν τρεῖς συζυγίας εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ γένους, τὸ δὲ περιττὸν ἓν εἰς θυσίαν. Ὃ δὴ καὶ πεποίηκε μετὰ τὸν κατακλυσμόν, ἀπὸ πάντων τῶν καθαρῶν προσαγαγὼν τῷ Θεῷ, ὡς εἶναι δῆλον ὅτι γε τούτου χάριν ἀνὰ ἑπτὰ προσέταξεν ἐξ ἑκάστου γένους τῶν καθαρῶν ἐν τῇ κιβωτῷ εἰσαχθῆναι, ἵνα τὸ ἓν ζῷον ἐξ ἑκάστου γένους ὁ Νῶε προσφέρων μὴ διαφθείρῃ τὰς συζυγίας. Τοσοῦτον δὲ τὴν τοῦ Νῶε προαίρεσιν ἐπὶ τῇ προσαγωγῇ τῆς θυσίας ἀπεδέξατο ὁ Θεὸς, ὡς καὶ τὴν Γραφὴν οὕτως εἰπεῖν· « Καὶ ὠσφράνθη Κύριος ὀσμὴν εὐωδίας. » Μετὰ γνώμης λοιπὸν ὑγιοῦς καὶ ἡμᾶς τὸ πᾶν ἐργάζεσθαι χρή. Εἰ δὲ μὴ, κἂν ὁτιοῦν πρασσόμεν, ἀποστραφήσεται αὐτὸ ὁ Θεός. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ δικαίου ἀρετὴ τὸν καπνὸν καὶ τὴν κνίσσαν ὀσμὴν εὐωδίας εἰργάσατο. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἡ τῶν προσαγόντων πονηρία τὸ θυμίαμα τὸ εὐῶδες βδέλυγμα ὀφθῆναι παρεσκεύασεν.

Ὁ μὲν οὖν Ἰώσηπος καὶ κατ' αὐτὸν τὸν κόρακα τὸν ἀπολυθέντα παρὰ τοῦ Νῶε τοῦ ἰδεῖν εἰ τὸ ὕδωρ ἐκόπασεν, ἐναντιούμενος φαίνεται τῇ τοῦ Μωσέως ἱστορίᾳ. Ὑποστρέψαι καὶ γὰρ πρὸς τὴν κιβωτὸν λέγει τὸν κόρακα, ὡς ἐπὶ πάσῃ τῇ γῇ τοῦ ὕδατος ἔτι λιμνάζοντος. Ὁ δὲ Μωσῆς περὶ τούτων οὕτω φησίν· « Καὶ οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ ἕως οὗ ἐξηράνθη ἡ γῆ. » Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ περιστερὰν ἀπέστειλεν ὕστερον, ἅτε δὴ παλινοστῆσαι τοῦ κόρακος πρὸς αὐτὸν μὴ θελήσαντος. Ἀλλὰ καὶ ἱστορικοὺς εἰσάγει τινὰς ὁ Ἰώσηπος, περί τι λέγοντας ὄρος τῆς Ἀρμενίας ὑψηλότατον ἐν τῷ τοῦ κατακλυσμοῦ πεφευγέναι καιρῷ τῶν ἀνθρώπων τινὰς, κἀκεῖσε σωτηρίας διὰ τὸ ὕψος τυχεῖν. Ἀλλ' ἔξω βάλλουσιν ἐκεῖνοι τοῦ σκοποῦ, καὶ τῆς εὐθείας πόρρω που φέρονται. Εἰ γὰρ ὑψώθη τότε τὸ ὕδωρ ἐπάνω τῶν ὑψηλοτάτων ὀρέων ἐπὶ πήχεσι πεντεκαίδεκα, καθὰ Μωσῆς ἱστορεῖ, οὐκ ἂν ὁτιοῦν ὑπελείφθη τηνικαῦτα ὄρος, ὡς οἶμαι, τοὺς ἐν αὐτῷ πεφευγότας ἰσχύος ἀβλαβεῖς διασώσασθαι.

Ἡ μέντοι κιβωτὸς τριακοσίων μὲν πηχέων τὸ μῆκος ἦν, πεντήκοντα δὲ τὸ πλάτος, τὸ ὕψος τριάκοντα. Πῆχυν δὲ ἀκούων μὴ τοιαύτην εἶναι νόμιζε ἡμῖν οἵα τίς ἐστι παρ' ἡμῖν. ἀλλὰ γεωμετρικήν. Ὁ γὰρ Μωσῆς, γεωμέτρης ἐξ Αἰγύπτου ὤν, τοιαύτην

A rursum aliquando unus adversus omnes ferretur calculus, quo genus mortalium alteri diluvio subjiceretur. Idcirco Deus his cum verbis compellat : « Statui cum animo meo nunquam deinceps terram tanta diritate prosequi propter hominum facinora, quorum cogitationes et studia inde usque a pueris ad prava quæque proclivia sunt [14]. » Hanc igitur ob causam sacrificium illud obtulit, cujus etiam respectu mandaverat Deus ut ex mundis animalibus in arcam septena, ex immundis bina reciperentur. Nam qui a carnibus vescendi potestatem mortalibus facturus erat, atque etiam litaturos sibi religiosos **127** homines sciebat, idcirco mundorum animalium major numerus servatus est, quorum tria paria generis incremento, reliquum sacrificio destinatum esset ; id quod a diluvio Noe non neglexit, de omni mundorum pecorum genere Deo victimas offerens. Ex quo perspicue licet intelligere propterea fuisse præceptum, ut septena in arcam animalia sumerentur, ne Noe unum animal ex quovis genere Deo mactans ipsa paria distraheret atque corrumperet. Cæterum usque adeo Deus in oblatione hujus sacrificii Noæ studium ac voluntatem probavit, ut his uti verbis Litteræ sacræ non dubitaverint : « Delectatus est Deus odoris illius suavitate [15]. » Quapropter nos quoque nihil non animo sano et puro faciamus, absque quo fuerit, omnino Deus aversabitur quodcunque tandem a nobis offeratur. Nam vides hic virtutem justi hominis de ipso fumo ac nidore suavissimum odorem effecisse, cum apud Judæos pravitas offerentium faceret ut suffitus etiam fragrantissimus a Deo piaculi loco duceretur.

Cæterum in narratione de corvo, qui a Noa dimissus fuit ut exploraret an aqua defecisset, Josephus historiæ Mosis aperte refragatur. Commemorat enim corvum illum ad arcam revertisse, quasi aqua per omnem terrarum orbem adhuc restagnaret. At Moses hæc in hunc modum narrat : « Non revertit corvus, donec ab aquis exsiccata terra foret. » Nam illa ipsa de causa columbam deinceps emisit, quod corvus redire noluisset. Idem Josephus probat auctoritate quorumdam historicorum, quos citat, diluvii tempore quosdam homines in altissimum Armeniæ montem confugisse, atque ibi saluti suæ per ipsius montis sublimitatem consuluisse. Verum hi a scopo, quod dicitur, aberrarunt et a semita recta longe deflexerunt. Nam si aqua id temporis supra montes quosque sublimissimos ad 15 usque cubitos excrevit, quemadmodum Moses memoriæ prodidit, nullus mea quidem sententia mons reliquus esse potuit, qui a periculo servaret immunes quotquot in eum confugissent.

Arcæ ipsius longitudo 300 cubitos habebat, latitudo 50, altitudo 30. Cum autem cubiti vocabulum audis, non talem intelligi putato, qualis apud nos est in usu, sed geometricum. Moses enim, qui apud Ægyptios artem geometriæ didicisset, in hac de

[14] Gen. VIII, 21. [15] Ibid.

arca narratione cubitum ejusmodi intelligit qui maximam ulnam efficeret. Nam Ægyptii primi, referente Cyrillo, geometriam propter amplitudinem terræ suæ ejusque divisionem repererunt, cum motus siderum consideratio sit a Græcis perfecta, quorum observationes **128** primæ apud Babylonios exstiterant. Itidem doctrina numerorum a Phœnicum mercatoribus est profecta. De his hactenus.

Post annos a diluvio 536 turris est ædificata, hominibus in ea perficienda totis 40 annis incassum laborantibus. Cohortabantur enim, ceu Moses narrat [15], invicem ut lateres facerent coquerentque, quibus urbem turrimque sibi exstruerent, quæ fastigio cœlum attingeret. Quamobrem? Ut si alterum diluvium ingrueret, ad ejus se verticem conferrent eoque pacto imminens ab aquis exitium effugerent. Vanum hunc laborem et conatum eorum Deus per confusionem linguarum inhibuit. Verba quidem sacris in Litteris hæc leguntur : « En una est mortalium natio, qui cuncti eodem sermone utuntur. Age descendamus, et ibi eorum sermonem ita confundamus, ut alii aliorum orationem non intelligant. Itaque illinc eos per omnes terras Dominus, qui Deus est, dissipavit [17]. » Et appellari cœperunt homines ab eo tempore Meropes a sermonis linguarum terræque divisione. Furiosus ille Julianus hoc etiam inter alia scripsit, Deum conspicientem homines in altum ope turris sublatos, eaque de causa non mediocriter perturbatum, commoda quadam ratione ac via, linguis inter se confusis ulteriorem ascensum prohibuisse.

Cæterum turris ipsa 72 præfectorum opera fuit exstructa, quorum ad numerum linguæ quoque divisæ sunt, cum antea sermone linguaque una, ceu dictum est, omnes uterentur. Solus Heberus reliquorum studio conatui non assensus linguam suam retinuit ; de quo colligitur ab initio mortales usos Hebraica lingua fuisse. Adami certe posteros hac usos locutos, inde quoque colligitur, quod et Abrahami familia eamdem usurparit et Adamus ille secundus, qui Christus est, Deus ille noster. Idem animadvertitur ex inscriptione crucis, et hisce Christi verbis cum ait *Ephatha*, hoc est *Aperitor* [18]. Item quod alibi ait : « Talita cumi, » hoc est : « Puella, surge [19]. » Eadem de re magnus Epiphanius ille sic disserit : « Post diluvium ædificata turris est. Vixit id temporis Heberus, auctor et propagator Hebraicæ gentis, quem perhibent propterea quod cum turrim exstruentibus commercii nihil habuisset, linguam suam retinuisse. Fuit ejus ex posteris Abrahamus, et Hebræa lingua nomen ab eodem **129** accepit. » Assentitur huic et Josephus. Theodoretus vero posteros Adami linguam Syriacam vult usos fuisse.

Sciri autem debet Chanaanem Chami filium animadverso terram Libano vicinam fertilem esse sua-

ἔρη πῆχυν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, ἥτις ἀργυιὰν μεγίστην ποιεῖ. Πρῶτοι γὰρ Αἰγύπτιοι, καθά φησι Κύριλλος, τὴν γεωμετρίαν εὗρον ἐκ τοῦ ἀπλέτου τῆς γῆς καὶ τῆς διαιρέσεως. Ἡ δὲ τῶν φαινομένων θεωρία παρ' Ἕλλησιν ἐτελειώθη, τῶν πρώτων τηρήσεων ἐν Βαβυλῶνι γενομένων. Τὸ δὲ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἀπὸ τῶν ἐμπόρων Φοινίκων ἤρξατο. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Μετὰ δὲ πεντακόσια τριάκοντα καὶ ἓξ ἔτη τοῦ κατακλυσμοῦ ἡ τοῦ πύργου γέγονεν οἰκοδόμησις, ματαιοπονήσάντων ἐπὶ ταύτῃ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα. « Καὶ εἶπε, γάρ φησιν, ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ, Δεῦτε καὶ πλινθεύσωμεν πλίνθους, καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί, καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ. » Διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν τοῦτο; Ἵνα κατακλυσμὸς εἰ γένηται δεύτερος, ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κορυφὴν ἀναβράμωσι, κάντεῦθεν τὸν ἐξ ὕδατος ῥεῦθρον φεύξωνται. Ταύτῃ τοι καὶ τὴν ματαιοπονίαν αὐτῶν ἐκώλυσεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν. Καὶ ἄκουε τῆς Γραφῆς οὕτω λεγούσης· « Καὶ εἶπε Κύριος, « Ἰδοὺ γένος ἓν καὶ χεῖλος ἓν πάντων. Δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τῆς φωνῆς τοῦ πλησίον. Καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἐκεῖθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. » Τηνικαῦτα καὶ Μέροπες καλοῦνται ἀπὸ τοῦ μερισμοῦ τῆς φωνῆς καὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ παράφρων Ἰουλιανὸς καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν, ὅτι θεωρῶν αὐτοὺς ὑψουμένους διὰ τοῦ πύργου, καὶ οὐ μικρῶς ἐπὶ τούτῳ πτοηθεὶς, εὐμεθόδως αὐτοῖς κωλύει τὴν ἄνοδον διὰ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν.

Ὁ μέντοι πύργος ἐκτίζετο σ' καὶ β' τοῦ κτίσματος ἀρχηγῶν ὄντων. Κατὰ τούτους λοιπὸν καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γλωσσῶν γέγονε, χείλους ὄντος ἑνὸς καὶ φωνῆς ἐπὶ πᾶσι μιᾶς, ὡς ἄνωθεν εἴρηται. Μόνος δὲ ὁ Ἔβερ μὴ συγκατατεθεὶς τῇ ματαιοπονίᾳ τῶν λοιπῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ ἔμεινεν. Ἀρχῆθεν λοιπὸν ἡ Ἑβραῖς φωνή. Ὅτι δὲ τῇ Ἑβραίων γλώσσῃ ἐχρῶντο οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τοῦ καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀβραὰμ τῇ τοιαύτῃ χρᾶσθαι διαλέκτῳ, δῆλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν τῇ Ἑβραίων χρᾶσθαι φωνῇ. Καὶ δηλοῦσι μὲν τοῦτο καὶ τὰ ἐν τῷ σταυρῷ, οὐχ ἧττον δὲ κἀκεῖνα ἐν οἷς ἔλεγεν *Ἐφαθὰ*, » τουτέστι *Διανοίχθητι*, καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· « Ταλιθὰ κοῦμι, » τουτέστι, « Σοὶ λέγω τῷ κοράσιῳ. » Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος περὶ τούτων οὕτω φησί· « Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ὁ πύργος, εἶτα ὁ Ἔβερ ὁ τῶν Ἑβραίων πρόγονος, ὃν λέγουσι μὴ βουληθέντα κοινωνῆσαι τοῖς τὸν πύργον οἰκοδομοῦσι, μεῖναι ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώττῃ. Τούτου ἔκγονος ὁ Ἀβραὰμ, ὅθεν καὶ ἡ Ἑβραία γλῶττα. » Τὰ αὐτὰ δὲ τούτοις καὶ Ἰώσηπός φησι. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως· ὁ δὲ Θεοδώρητος τῇ Σύρᾳ γλώττῃ τοὺς ἐξ Ἀδὰμ χρᾶσθαί φησιν.

Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ τοῦ Χὰμ υἱὸς Χαναὰν ἰδὼν τὴν πρὸς τὸν Λίβανον γῆν ὅτι ἀγαθή ἐστι, μετὰ τὴν

[15] Gen. xi, 3. [17] ibid. 6. [18] Marc. vii, 34. [19] Marc. v, 41.

πρὸς αὐτοὺς κληροδοσίαν, καὶ κρείττων τῆς ἑαυτοῦ γῆς, τυραννίχῳ, καθήρπαξεν αὐτήν, καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Σὴμ κληρονόμους ἐκεῖθεν ἐξήλασε. Καὶ οὕτω πᾶσα ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Χαναὰν προσηγορεύθη. Καὶ Ἰώσηπος δέ φησιν ὅτε Χαναὰν τέταρτος ὢν τοῦ Χὰμ παῖς, τὴν Ἰουδαίαν καλουμένην οἰκήσας Χαναὰν ἀφ' ἑαυτοῦ προσηγόρευσεν.

A que meliorem, post divisionem inter Noæ liberos factam per vim hanc ipsam rapuisse, ac posteros ex ea Sem ejecisse. Quo factum ut universa terra illa promissionis Chanaanis regio vocaretur. Josephus quoque commemorat a Chanaane Chananæam fuisse appellatam.

Ὁ δὲ Σὴμ γεννᾷ τὸν Ἀρφαξᾶ, Ἀρφαξᾶ δὲ τὸν Καϊνᾶν. Οὗτος δὲ ὁ Καϊνᾶς, ὡς φησι Γεώργιος, συνεγράψατο τὴν ἀστρονομίαν, εὑρηκὼς τὴν παρὰ τοῦ Σὴθ καὶ τῶν αὐτοῦ τέκνων ἐκτεθεῖσαν ὀνομασίαν τῶν ἀστέρων ἐν πλακὶ λιθίνῃ γεγραμμένην. Οἱ γὰρ τοῦ Σὴθ ἔγγονοι προμυηθέντες ἄνωθεν τὴν μέλλουσαν γενέσθαι φθορὰν τῶν ἀνθρώπων διά τε πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ποιήσαντες δύο στήλας, μίαν μὲν λιθίνην, ἑτέραν δὲ πλινθίνην, ἔγραψαν τὰ ἐκ τοῦ πάππου αὐτῶν Σὴθ ἐκτεθέντα οὐράνια πάντα, λογισάμενοι ὅτι εἰ μὲν δι' ὕδατος ὁ κόσμος φθαρῇ, ἡ λιθίνη στήλη μενεῖ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα (ἥτις στήλη μετὰ τὸν κατακλυσμὸν εἰς τὸ Σίδιρον ὄρος ἔμεινε, καὶ ἔστιν ἕως ἄρτι, ὡς φησιν Ἰώσηπος), εἰ δὲ διὰ πυρὸς γένηται ἡ φθορὰ, μενεῖ ἂν ἡ πλινθίνη.

B Semus autem Arphaxam procreavit, Arphaxas Cainanem, qui auctore Georgio libris astronomiam complexus est, cum appellationes siderum a Setho ejusque posteris indicatas et lapidea in tabula perscriptas reperisset. Nam cum ii multo ante fuissent edocti futurum ut homines tam per ignem quam aquam interirent, erectis duabus columnis, quarum una lapidea foret, altera latericia, cœlestium rerum descriptiones ab avo expositas iis ipsis insculpserant, cum secum rationes has inivissent, siquidem usuveniret ut per aquam mundus interiret, lapideam columnam cum inscriptis litteris superfuturam, quæ sane post diluvium in monte Sidiro salva reperta est hodieque restat, Josepho teste ; sin per ignem mundus corrumperetur, omnino superaturam columnam latericiam.

Ἀνεφάνη δὲ ἐκ τῆς τοῦ Σὴμ φυλῆς ἕτερος γιγαντογενὴς τοὔνομα Κρόνος. Οὗτος πάνυ γενόμενος δυνατὸς καὶ πολλοὺς ὑποτάξας, πρῶτος κατέδειξε τὸ βασιλεύειν καὶ τῶν ἄλλων κρατεῖν, καὶ βασιλεύσας πρῶτος Ἀσσυρίων ἔτη νς' ὑπέταξε πᾶσαν τὴν γῆν Περσίδος. Μετὰ δὲ Κρόνον ἐβασίλευσε Νῖνος ἔτη νβ', ὃς γε τὴν οἰκείαν μητέρα Σεμίραμιν λαβὼν εἰς γυναῖκα, νόμος ἐγένετο Πέρσαις λαμβάνειν τὰς ἑαυτῶν μητέρας καὶ ἀδελφάς. Ἐξ οὗ γένους ἐγένετο καὶ Ζωρόαστρος ὁ περιβόητος Περσῶν ἀστρονόμος, ὃς εἶπε τοῖς Πέρσαις, « Ἐὰν καύσῃ με τὸ οὐράνιον πῦρ, » (τοῦτο γὰρ καὶ ηὔχετο) « λάβετε ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ φυλάσσετε εἰς σύστασιν τῆς βασιλείας ὑμῶν. » Ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Ἐν δὲ ταῖς ἱστορίαις αἷς ἐχρήσατο κατὰ Ἰουλιανοῦ ὁ θεολόγος μέγας Γρηγόριος καὶ τάδε φησί· Τὴν ἀστρονομίαν λέγονται πρῶτον εὑρηκέναι Βαβυλώνιοι διὰ Ζωροάστρου, δεύτερον δὲ ἐδέξαντο οἱ Αἰγύπτιοι. Τὴν δὲ μαγείαν εὗρον Μῆδοι, εἶτα Πέρσαι. Διαφέρει δὲ μαγεία γοητείας. Καὶ ἡ μὲν μαγεία ἐπίκλησίς ἐστιν, ὥς φασι, δαιμόνων ἀγαθοποιῶν πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν· γοητεία δέ ἐστι δαιμόνων κακοποιῶν περὶ τοὺς τάφους εἱλουμένων ἐπὶ κακοῦ τινος σύστασις. Γοητεία δὲ ἤκουσεν ἀπὸ τῶν γοῶν καὶ τῶν θρήνων τῶν ἐν τοῖς τάφοις γινομένων, μαγεία δὲ ἀπὸ Μαγουσαίων ἤτοι Περσῶν, ὅθεν ἔσχε καὶ τὴν ἀρχήν· Μαγὼς ἐγχωρίως οἱ Πέρσαι λέγονται. Ὁ μέντοι μέγας Κύριλλος ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ τάδε γράφων εὑρηται, ὅτι μετὰ ἐννακόσια ἔτη τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἐβασίλευσεν Ἄρβυλος πρῶτος ἐν ἀνθρώποις. Οὗτος ἔσχε πρῶτος εἰς ἑαυτὸν τὸ τῆς θεότητος ὄνομα. Ἀλλὰ καὶ Νῖνος ὁ ἐκείνου παῖς πρῶτος Ἀσσυρίων ἐπιφανῶς βασιλεῦσαι λέγεται, οὗ ἐπώνυμος ἡ Νινευὴ, ἧς τὰ τείχη Σεμίραμις μεγαλοφυῶς ἐσκεύασατο.

C Cæterum ex stirpe Semi quidam exstitit, gigantum origine satus, cui nomen esset Cronus. Hic cum magnam ad potentiam esset evectus imperioque suo multos mortales subjecisset, primus regnandi modum et alios sub jugum mittendi ostendit ; cumque princeps Assyriorum regno totos 56 annos potiretur, universam sibi Persidem dicto audientem reddidit. Post Cronum 52 annos Ninus regnavit, qui cum matrem germanam Semiramidem matrimonio sibi junxisset, lex apud Persas inolevit, qua fas esset matres ac sorores in uxores ducere. Prodiit ex hac familia et Zoroaster, insignis ac celeberrimus ille Persarum astronomus ; qui Persis præcepit ut si ab igne cœlesti exureretur, id quod votis expetebat ut fieret, ossium suorum reliquias sumerent, easque ad regni excitationem conservarent ; cui prædictioni eventus deinde respondit. In historiis illis quibus adversus Julianum Gregorius ille Theologus usus est, hæc etiam verba reperiuntur ; Astronomiam primi Babylonii per Zoroastrum invenisse perhibentur, a quibus eam deinceps Ægyptii acceperint. Magia Medorum inventum est, a quibus ad Persas manavit. Differt hæc a goetia, quod magia sit imploratio, sicut aiunt, beneficorum geniorum ad boni alicujus effectionem, goetia vero malefficorum compellatio geniorum, qui circum sepulcra volutantur, ad mali alicujus effectionem. Et goetiæ nomen factum est a ploratibus et lamentis, quæ consueverunt in sepulcris exsistere, cum magia dicatur a Magusæis, hoc est Persis, ejusdem auctoribus. Nam Persas Magos appellari lingua ipsis vernacula constat. Cyrillus autem, in libris adversus Julianum scriptis, refert post annos a diluvio nongentos Arbylum regem Assyriis imperitasse, qui primus

D

hominum sibi divinitatis appellationem arrogarit. Ejusdem filius Ninus primus apud Assyrios regnum

illustri ratione administrasse perhibetur, a quo nomen inditum urbi Ninevæ, quam Semiramis magnifice mœnibus cinxit.

Post turris ædificationem, de qua locuti sumus, homines hinc inde dispersi ad facta quædam absurda exorbitarunt, ac tandem miseri deastrorum cultus errorem amplexi sunt, a malis geniis hoc quodam modo decepti. Octavus a Noe Seruchus simulacrorum formandorum rationem invenit. Fertur enim homines qui præclarum aliquod facinus edidissent, statuarum et columnarum honoribus ornasse. Verum posteri cum majorum mentem et consilium ignorarent, neque scirent statuas illas memoriæ causa collocatas esse, paulatim principis omnium malorum auctoris impulsu sic colere consimiliter secum affectos et interitui obnoxios homines cœperunt, ac si dii forent immortales; adeoque sacra quædam eis excogitarunt, ipsis malis geniis intra statuas domicilium collocantibus. Hinc factum ut deinceps genus humanum aliis atque aliis diis religiose serviret. Ac Ægyptii quidem suprà cæteros ad impietatem maximam prolapsi sunt: nam feles, simios, hircos, boves, crocodilos coluerunt; atque in primis bovem illum variis coloribus præditum, quem Apim vocabant. Cum enim bos apud ipsos nascebatur, qui in lingua et cauda notas quasdam referret, et in fronte similitudinem lunæ dimidiatæ imitaretur, perhilariter choreas ductitabant et conventus publicos celebrabant, quasi novus quispiam deus ad ipsos se contulisset. Ac de his quidem hactenus.

Μετὰ δὲ τὴν πυργοποιΐαν, ὡς εἴρηται, διασκεδασθέντες ἔνθεν κἀκεῖθεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἀτόπους πράξεις ἐξεκυλίσθησαν, καὶ τελευταῖον πρὸς εἰδωλομανίαν ἀπεπλανήθησαν, ὑπὸ τῶν δαιμόνων αὐτῶν ἀπατηθέντες τουτονὶ τὸν τρόπον οἱ δειλαιοι. Ὁ γὰρ ἀπὸ τοῦ Νῶε ὄγδοος Σερούχ τὰ τῶν ἀγαλμάτων ἀρχῆθεν εὕρατο· λέγεται γὰρ οὗτος τοὺς ἔργον οἷον δήποτε λαμπρὸν ἐπιδειξαμένους ἀνδριᾶσι καὶ στήλαις τιμῆσαι. Οἱ δὲ μετὰ ταῦτα τὴν τῶν προγόνων ἀγνοήσαντες γνώμην, καὶ ὅτι μνήμης ἕνεκα τοὺς ἀνδριάντας ἔστησαν, κατὰ μικρὸν πλανώμενοι τῇ τοῦ ἀρχεκάκου συνεργείᾳ, ὡς ἀθανάτοις θεοῖς τοῖς ὁμοιοπαθέσι καὶ φθαρτοῖς ἀνθρώποι προσετέθησαν καὶ θυσίας αὐτοῖς ἐπενόησαν, τῶν δαιμόνων τοῖς ξοάνοις ἐνοικησάντων. Ἐντεῦθεν ἄλλοις καὶ ἄλλοις θεοῖς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐλάτρευσεν. Αἰγύπτιοι δὲ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰς ἀθεΐαν ἐξώκειλαν· αἰλούρους γὰρ καὶ πιθήκους ἐσεβάσθησαν, τράγους τε ὁμοίως καὶ βόας καὶ χροκοδείλους. Πλέον δὲ τῶν ἄλλων τὸν Ἄπιν ἐσεβάζοντο, βοῦν ὄντα πολύχρουν αὐτόν. Ἡνίκα γὰρ ἐγεννήθη τοιοῦτος βοῦς παρ' αὐτοῖς παρὰ τῇ γλώττῃ φέρων καὶ τῇ κέρκῳ σήμαντρα, ὡσαύτως παρὰ τῷ μετώπῳ σελήνης ὥσπερ διχότομον μίμημα, ἐχόρευον φαιδρῶς καὶ ἐπανηγύριζον ἅτε θεοῦ καινοπρεποῦς αὐτοῖς ἐνδημήσαντος. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Recte autem octavus a Noe Seruchus fuisse dicitur. Quippe Cainanis filius fuit Sala, qui Heberum procreavit, Heberus Phaleeum, Phaleeus Raganum, Raganus Seruchum, Seruchus Nachorem, Nachor Tharam, Thara divinum hominem Abrahamum, Abrahamus Isaacum, Isaacus Jacobum, Jacobus duodecim familiarum principes, Rubenem, Simeonem, Levium, Judam, cæteros, a quibus ortæ sunt duocecim tribus Israelicæ. De Abrahamo Josephus memoriæ prodidit cum in Ægyptum itinere suscepto numerorum siderearumque motuum doctrinam cum Ægyptiis communicasse, qui ante Abrahami adventum nihil horum **131** cognitum habuerint, ab Ægyptiis deinceps ad Græcos manasse. Georgius autem hæc de Abrahamo tradit, natum scilicet annos 14 agnoscere Deum cœpisse, ac primum omnium clara voce Deum rerum opificem prædicasse. Cum enim cœlum modo serenum modo nubilum cerneret, secum ipse ratiocinabatur, etiamsi ab aliis pro deo coleretur, esse tamen deum haudquaquam posse. Idem de sole, de luna, de sideribus reliquis statuebat, ut qui esset insignis astronomus; cumque talis foret, a Deo vocabatur. Addit eum Abimelecho imperante famis causa in Ægyptum descendisse, ac sapientes Ægyptios, qui opiniones de natalitio sidere ac fato amplecterentur, pudore affectos vicisse: nam posteaquam ad agnitionem Dei perveneral, non jam astris amplius

Ὄγδοος δὲ ἀπὸ τοῦ Νῶε λέγεται εἶναι ὁ Σερούχ· ὁ γὰρ Καϊνᾶν γεννᾷ τὸν Σαλᾶ, ὁ Σαλᾶ τὸν Ἔβερ, ὁ Ἔβερ τὸν Φαλὲκ, ὁ Φαλὲκ τὸν Ῥαγαῦ, ὁ Ῥαγαῦ τὸν Σερούχ. Οὗτος δὲ ὁ Σερούχ γεννᾷ τὸν Ναχὼρ, ὁ Ναχὼρ τὸν Θάρα, καὶ ὁ Θάρα τὸν θεσπέσιον Ἀβραάμ. Ὁ Ἀβραὰμ γεννᾷ τὸν Ἰσαὰκ, ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ, καὶ ὁ Ἰακὼβ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, Ῥουβεὶμ, Συμεὼν, Λευὶ, Ἰούδαν καὶ τοὺς λοιποὺς, ὀφ' ὧν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ τηνικαῦτα μὲν περὶ τοῦ Ἀβραὰμ οὕτως φησὶν Ἰώσηπος, ὅτι καταλθὼν εἰς Αἴγυπτον ἀριθμητικὴν αὐτοῖς ἐχαρίσατο καὶ τὰ περὶ ἀστρονομίας αὐτοῖς παρέδωκε· πρὸ γὰρ τοῦ Ἀβραὰμ τῆς ἐκεῖσε παρουσίας τῶν τοιούτων ἀμαθῶς εἶχον Αἰγύπτιοι. Ἀπὸ Χαλδαίων οὖν ταῦτα καταπεφοίτηκεν εἰς Αἴγυπτον, κἀκεῖθεν εἰς Ἕλληνας. Ὁ δὲ Γεώργιος περὶ τούτου καὶ τάδε. Ὁ Ἀβραὰμ ἐτῶν ιδ' ὢν θεογνωσίας ἤρξατο, καὶ πρῶτος τὸν Θεὸν δημιουργὸν ἀνεκήρυξεν. Ὁρῶν γὰρ οὐρανὸν ποτὲ μὲν λαμπρὸν ποτὲ δὲ ζοφώδη, καθ' ἑαυτὸν ἔλεγεν· « Εἰ καὶ τιμῶσιν αὐτὸν ἕτεροι, ἀλλ' οὐκ ἔστι θεός. » Ὁμοίως ἔλεγε τοῦτο κἀπὶ τῷ ἡλίῳ, τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἄστρασι· καὶ γὰρ ἀστρονόμος ἄριστος ἦν. Ἐφ' ᾧ τοιοῦτον ἰδὼν ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Ἀβιμέλεχ φησὶ κατελθεῖν αὐτὸν εἰς Αἴγυπτον διὰ τὸν λιμὸν, καὶ τοὺς ἐκεῖσε τότε καταισχῦναι σοφοὺς καὶ εἱμαρμένην δοξάζοντας. Μετὰ γὰρ τὴν θεογνωσίαν οὐκέτι προσέχειν ἀστράσιν ἤθελε, καὶ ἦν ἰδεῖν ἐπ' αὐτῷ πεπληρωμένον τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητὸν τὸ λέγον· « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως

κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. » Τὸν γὰρ ποιητὴν Θεὸν ἐκ τῶν ποιημάτων ὁ θειότατος κατέλαβεν Ἀβραάμ. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλούταρχος ἔλεγεν· « Ἔλαβον δὲ ἔννοιαν Θεοῦ· ἀεί τε γὰρ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄστρων τὴν ὑπόγειον ἐνεχθέντα ὅμοια μὲν ἀνατέλλει τοῖς χρώμασιν ἴσα δὲ τοῖς μεγέθεσι, καὶ κατὰ τόπους τοὺς αὐτούς. »

Μέγας ὄντως ὁ Ἀβραάμ. Τοῦ γὰρ Θεοῦ ἀκούσας λέγοντος· « Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἄν δείξω σοι » εὐθέως ἠκολούθει, τῶν ἐν μέσῳ δυσχερῶν καταφρονῶν, καὶ μηδὲ εἰδὼς ὅπου πορεύεται. Ἡμεῖς δὲ καλοῦντος καθ' ἑκάστην ἀκούοντες τοῦ Κυρίου οὔτε τῶν γηΐνων ἐκστῆναι θέλομεν, οὔτε πρὸς τὴν γῆν ἐκείνην τὴν ἐπηγγελμένην ἔρχεσθαι. Ἀλλὰ καὶ τὴν ταπείνωσιν θαυμάζων ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης καὶ τάδε φησίν· « Ἀληθὴς ταπείνωσις, ὅτε τις ἑτέρῳ παραχωρεῖ τῶν πρωτείων, καθὰ δὴ καὶ Ἀβραὰμ ποιεῖ, ἵνα δὲ μὴ διαδικάζηται μετὰ τοῦ Λὼτ καὶ τῶν ποιμένων αὐτοῦ· ἐφ' ᾧ καὶ ὁ μὲν Λὼτ τὴν κρείττονα γῆν ἔλαβε, τὰ Σόδομα δηλαδή, ὁ δὲ Ἀβραὰμ κατῴκησε παρὰ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῆ. Ὅρα δὲ καὶ τὰς θείας ἀμοιβάς. Εἶπε γὰρ πρὸς Ἀβραὰμ ὁ θεὸς ὅτι Πᾶσαν τὴν γῆν ἣν σὺ ὁρᾷς ἀπὸ τοῦ τόπου τούτου, σοὶ δώσω αὐτὴν καὶ τῷ σπέρματί σου ἕως αἰῶνος. Ἡ δὲ κρείττων ἐκείνη γῆ ἣν ἔλαβε Λώτ, ἡ παραδείσου μηδὲν διαφέρουσα, οὐκ εἰς καλὸν ἀπέβη τῷ λαβόντι αὐτήν· αἰχμάλωτος γὰρ μετὰ μικρὸν ἀπήγετο ὑπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ στρατευσάντων πέντε βασιλέων. Ἀλλ' ὁ θεῖος αὐτὸν ῥύεται Ἀβραὰμ μετὰ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκογενῶν αὐτοῦ ἐπελθὼν καὶ κατακόψας αὐτούς. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι ὑποστρέφοντα τὸν Ἀβραὰμ ἐκ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων ἄρτῳ καὶ οἴνῳ δεξιοῦται ὁ Μελχισεδέκ, κἀκεῖνος ἐφ' ὧν ἐπενέγκοιτο λαφύρων δέδωκε δεκάτας αὐτῷ. Πρόσεχε λοιπόν. Καὶ ἡμᾶς γὰρ ὑποστρέφοντας ἀπὸ τοῦ νοητοῦ πολέμου ἄρτῳ καὶ οἴνῳ δεξιοῦται ὁ Μελχισεδὲκ ὄντως, τῷ σώματι καὶ αἵματι δηλονότι αὐτοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο, κατὰ τὸν Ἀβραὰμ πάντως ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς, τὰς δέκα ἡμῶν αἰσθήσεις ἀντὶ δεκατῶν προσάγειν αὐτῷ, τῆς ψυχῆς δηλαδὴ καὶ τοῦ σώματος.

Ὁ μὲν οὖν Ἀβραὰμ καθήμενος παρὰ τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ πάντας ἐφιλοξένει τοὺς παροδεύοντας, πιστοὺς ὁμοῦ καὶ ἀπίστους, κατὰ μηδὲν ἐπὶ τούτοις διακρινόμενος· καὶ τοσοῦτον ἁπλῶς φιλόξενος ἦν ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν Τριάδα κατελθεῖν ἐπὶ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ καὶ τῶν παρατεθέντων αὐτῇ περιχαρῶς ἐμφορηθῆναι. Οὐ χρὴ θαυμάζειν. Ἀγγέλους ἐσθίοντας ἀκούεις παρὰ τῇ Γραφῇ· ἐνεργείᾳ καὶ γὰρ ἀοράτῳ κατηνάλωσαν τὰ παρακείμενα, προσποιήσει τοῦ φαγεῖν. Ἀλλὰ καὶ Θεοδώρητος οὕτω φησίν· « Οὔτε τῇ φύσει ἄνδρες ἦσαν, ἀλλ' ἐδόκουν εἶναι,

[20] Rom. I, 20. [21] Gen. XII, 1. [22] Hebr. VII, 10.

A intentus erat. Nimirum habebat in eo locum illud Apostoli verbum : « Quæ Dei sunt inspectabilia, ea ex mundi creatione, dum considerantur per opera, perspiciuntur [20]. » Ex ipsis operibus Deum auctorem vir hic divinus percépit. In eamdem sententiam et Plutarchus inquit : « Dei notionem quamdam sum consecutus. Nam semper sol et luna reliquaque sidera sub terram delata consimilibus vicissim coloribus prædita exoriuntur, et magnitudines easdem eademque loca retinent. »

Magnus reapse vir fuit Abrahamus. Cum enim Deum dicentem audivisset : « Emigrato ex tua terra tuaque cognatione, ac illam in terram proficiscitor quam tibi monstravero [21], » nox obtemperabat, difficultatibus omnibus quæ interjicere se poterant neglectis, cum ne sciret quidem quonam abeundum foret. Nos autem Deum quotidie vocantem audientes nec terrena deserere volumus, nec ad terram illam promissam contendere. Quin etiam ipsius humilitatem Chrysostomus admirans his verbis utitur : « Vera istæc est humilitas, cum quis alteri partes priores cedit, quemadmodum fecit Abrahamus, ne cum Loto ejusque pastoribus litigaret. Quo factum ut Lotus fertiliori terra Sodomorum potiretur, cum Abrahamus ad quercum Mambræ migraret. » Atque hic vide quas ei vices Deus referat. Quamcunque, ait, terram ex hoc loco conspicis, omnem tibi ego dabo et tuo semini in sempiternum. E diverso fertilior illa terra quam Lotus accepit, paradiso non cedentem, parum ei profuit. Nam haud longo post intervallo a quinque regibus, qui expeditionem in hæc loca susceperant, captivus abducitur. Quonquam divinus vir Abrahamus cum 318 domi suæ natis hostes adortus iisdem cæsis Lotum liberat. **132** Atque hoc illud est, quod Paulus ait, Abrahamum revertentem a cæde regum pane ac vino exceptum a Melchisedeco fuisse, cui spoliorum secum allatorum decumas vicissim obtulerit [22]. Hæc mihi verba diligenter considerato. Etenim nos etiam revertentes ab intellectili bello verus ille Melchisedecus pane ac vino excipit, nimirum corpore sanguineque suo. Quod cum ita sit, omnino Abrahami nos etiam exemplo decem nostros sensus, animi nimirum et corporis loco decumarum offerre debemus.

Idem Abrahamus ad quercum Mambræ considens hospitio cunctos iter istac facientes, fideles pariter ac infideles, citra discrimen excipere solebat ; et usque adeo erat hospitalis, ut ipsa etiam sacrosancta Trinitas ejus tabernaculum sit ingressa hilariterque cibis appositis satiata. Quod quidem minime tibi mirum videri debet. Nam et angelos sacris in Litteris comedisse audis. Etenim vi quadam inaspectabili apposita sub eo prætextu absumebant, quasi eis vescerentur. Et Theodoretus ait hos neque natura fuisse homines, sed hanc præ se tu-

lisse speciem; nec ut homines comedisse, quippe qui oculis intuentium comedere viderentur, cum interim divina quadam vi appositos cibos absumerent. Nam quod ita Litteræ sacræ loquantur quasi apposita comederint, nihil est novum. Nam par est credere vocari manducationem ipsam ciborum absumptionem. Tres quoquè viri conspecti sunt in tabernaculo, ut Chrysostomi verbis utamur, cum duo tantum Sodoma venerint. Nam istic quidem conspecti sunt et angeli simul et eorum Dominus; hic vero illi tanquam ministri ablegantur, manente apud Abrahamum Domino, et tantum non in morem amici cum amico, viro justissimo, de iis quæ facturus erat disserente: « Egone, inquit, ut Abrahamum famulum meum celem de iis quæ sum facturus[25]? » Aliter hac de re Cyrillus loquitur: Tres, ait, apud quercum Mambræ Abrahamum convenerunt, cum Sodoma duo tantum pervenerunt. «Pater enim non judicat quemquam, » ceu Dominus ipse loquitur[26], « sed omne judicium Filio concessit, » cui Spiritus etiam sanctus naturaliter adest. Et Filium cum Spiritu Sodoma se recepisse, satis intelligi de hospitali exceptione Abrahami posse magnus etiam Athanasius ille tradit. Nam nisi Filius atque Spiritus fuissent, Deo non assedissent. Consedisse autem cum Deo perspicuum ex hisce verbis est, « Tum illi consurrexerunt et ad Sodomam se converterunt. » **133** Quodsi una consurrexerunt, etiam una sederunt; et si Filius a dextris sedet, restat omnino Spiritum a sinistris considere. Quod quidem valet, si loco Pater circumscribatur. Nam exteroqui apud ipsum nec dextra est nec sinistra. Igitur assidente Filio Spiritus etiam una sedet, cum in Filio maneat. Hæc autem hospitalitas Abrahamo tantum boni peperit, ceu diximus, ut ipsa etiam sacrosancta Trinitas eum inviserit et in senecta sobolem ei sit largita. Sarra quidem ætate tam provecta erat, ut hanc promitti audiens rideret.

Secundum hæc Abrahamus ob causam famis solum vertit ac Gerara proficiscitur. Hinc denuo se in Ægyptum confert, ubi Sarram ei conjugem Abimelechus adimit. Cupiebat enim illam forma venustissima præditam sibi matrimonio jungere, præsertim quod esse soror Abrahami perhiberetur. Quanquam enim Josephus asserit Sarram fuisse consobrinam Abrahami, sciendum tamen est ex narratione Mosaica fuisse tum conjugem ipsius tum sororem, ut quæ matre quidem eadem, diverso vero patre nata esset. Itaque occultato uno, ne tanquam vir mulieris e medio tolleretur, alterum fatetur, sororem videlicet suam esse. Magno certe præditus animo fuit Abrahamus. Nam ob famem bis in Ægyptum profectus, uxore bis spoliatus, semel a Pharaone, iterum ab Abimelecho, generoso nihilominus animo hanc ademptionem pertulit. Quippe cum semel obtemperandum esse Deo decrevisset, in consiliis administrationis ejus ineffabilibus perquirendis curiosus esse noluit. Propterea vicissim suis eum beneficiis Deus ornavit.

[25] Gen. xviii, 17. [26] Joan. v, 22.

A οὔτε ἔφαγον ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐδόκουν ἐσθίειν τῇ ὄψει τῶν ὁρώντων, ἀναλισκομένων τῶν προτιθεμένων κατὰ θείαν ἐνέργειαν. » Εἰ δὲ καὶ λέγει ἡ Γραφὴ ὅτι παρέθηκεν αὐτοῖς, καὶ ἔφαγον, καινὸν οὐδέν· ἴσως γὰρ τὸ ἀνηλῶσθαι αὐτοὺς φαγεῖν εἶπεν ἡ Γραφή. Καὶ τρεῖς μὲν ἐν τῇ σκηνῇ φαίνονται ἄνδρες, καθάπερ ὁ Χρυσοῦς τὴν γλῶτταν φησί, δύο δὲ ἐπὶ Σόδομα παραγίνονται. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ ὁ τούτων δεσπότης κατὰ ταυτὸν ὤφθησαν. Ἀλλ' οἱ μὲν ὡς ὑπηρέται ἀπεστέλλοντο, ὁ δὲ ἔμεινε καθάπερ φίλος φίλῳ μονονουχὶ κοινολογούμενος τῷ δικαίῳ ἅπερ ἔμελλε ποιεῖν· « Οὐ μὴ » γάρ φησι « κρύψω ἀπὸ Ἀβραὰμ τοῦ παιδός μου ἃ μέλλω ποιῆσαι. » Κύριλλος δὲ ὁ μέγας περὶ τούτων οὕτω· « Καὶ τρεῖς μὲν ἐν ἀρχῇ τῷ Ἀβραὰμ προσέβαλον ἐν τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ, δύο δὲ τοῖς Σοδόμοις ἐπεφοίτησαν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, πᾶσαν δὲ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, συνόντος φυσικῶς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ὅτι δὲ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπὶ Σόδομα ἐπορεύοντο, καὶ ἡ τοῦ Ἀβραὰμ ξενία σαφῶς παρίστᾳ, καθάπερ ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. Εἰ μὴ γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἦσαν, οὐκ ἂν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συνεκάθηντο. Ὅτι δὲ συνεκάθηντο, δῆλον ἐκ τοῦ περὶ τούτων οὕτω λέγειν· « Οἱ ἐξανέστησαν ἐπιβλέψαντες ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων. » Εἰ οὖν ἐξανέστησαν, πάντως καὶ συνεκάθηντο. Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς ἐκ δεξιῶν κάθηται, λείπεται πάντως ἐξ εὐωνύμων τὸ Πνεῦμα καθῆσθαι. Ναί, εἴγε περιγραπτὸς ἦν ὁ Πατήρ· ἄλλως γὰρ παρ' αὐτῷ οὐκ ἔστιν ἀριστερὰ καὶ δεξιά. Τοῦ Υἱοῦ τοίνυν συγκαθημένου συγκάθηται καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐπεὶ ἐν αὐτῷ μένει, τῷ Υἱῷ δηλαδή. Τοιούτου δὲ κατηξίωσεν ἀγαθοῦ τῷ Ἀβραὰμ ἡ φιλοξενία, ὡς καὶ τὴν ἁγίαν Τριάδα κατελθεῖν ἐπ' αὐτὸν καὶ καρπὸν αὐτῷ κοιλίας χαρίσασθαι κατά γε τὸν τοῦ γήρους καιρόν· τοσοῦτον γὰρ ἦν ἡ Σάῤῥα προβεβηκυῖα ὥστε καὶ γελᾶσαι αὐτὴν περὶ τούτου ἀκούσασαν.

Μετὰ δὲ ταῦτα προφάσει τῇ τοῦ λιμοῦ μετανάστης ὁ Ἀβραὰμ γίνεται, κἀκεῖθεν ἐν Γεράροις ἔρχεται, πρὸς Αἴγυπτον ἀφικνεῖται, καὶ αὖθις ἀφαιρεῖται τὴν Σάῤῥαν καὶ παρὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ· ἤθελε γὰρ αὐτὴν εὐπρεπεστάτην οὖσαν πρὸς γάμου κοινωνίαν λαβεῖν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀδελφὴ τοῦ Ἀβραὰμ ἐλέγετο εἶναι. Εἰ γὰρ ἀνεψιὰν φησι τὴν Σάῤῥαν ὁ Ἰώσηπος τοῦ Ἀβραὰμ, ἀλλὰ κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν ἱστορίαν ἐκ μητρὸς μὲν τῆς αὐτῆς, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἄλλου πατρός. Κρύπτων οὖν τὸ ἕν, ἵνα μὴ φονευθῇ δῆθεν ὡς ἀνὴρ αὐτῆς, τὸ ἕτερον ἔλεγεν, ὅτι Ἀδελφή μού ἐστιν. Μεγαλόψυχος ὄντως ὁ Ἀβραάμ. Δὶς γὰρ εἰς Αἴγυπτον προφάσει τοῦ λιμοῦ καταβὰς καὶ δὶς τὴν Σάῤῥαν ἀφαιρεθείς, παρά τε τοῦ Φαραὼ καὶ παρ' αὐτοῦ ὕστερον τοῦ Ἀβιμέλεχ, γενναίως ἔφερε τὴν ἀφαίρεσιν· ἀκολουθεῖν γὰρ καθάπαξ κρίνας Θεῷ, πολυπραγμονεῖν οὐκ ἤθελε τὰς ἀῤῥήτους οἰκονομίας αὐτοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ κατόπιν αἱ θεῖαι ἠκολούθησαν αὐτῷ ἀμοιβαί.

Τοὺς μέντοι Σοδομίτας ἡ κακίστη ἐκείνη συνήθεια ἐν ἀγγέλοις αὐτοῖς ἔπεισε τὴν ἀσέλγειαν ἐπιδείξασθαι, ὅθεν καὶ ἀοδέστου πυρὸς ἔργον γεγόνασι. Τὰ γὰρ Σόδομα ἐκεῖνα περικαλλῆ μὲν ἑστῶτα, τέφρα δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὄντα (καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ ἀὴρ σὺν τοῖς ὕδασιν ἐκπυροῦται) τεκμήριόν ὅτι σαφὲς τοῦ διαιωνίζειν ἐκεῖσε τὴν κόλασιν. Ταῦτα δὲ περὶ Παλαιστίνης, Ἀσκάλωνος καὶ Γάζης ἄνωθεν, περὶ τὸ τοῦ Ἰορδάνου τέλος, οὐδὲν ἀπεοικότα τότε τοῦ παραδείσου. Ὁ γοῦν ἀπιστῶν τῇ γεέννῃ ἀναλογιζέσθω τὰ Σόδομα, καὶ οὕτω τὴν ἀδδηφαγίαν φευγέτω· τοιαῦτα γὰρ εἰωθεν αὕτη πάθη γεννᾶν. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωσῆς ἔλεγεν τῷ Ἰσραήλ· « Φαγὼν καὶ πιὼν πρόσεχε σεαυτῷ, μήποτε ἐπιλήσῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. » Ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἄριστος Γαληνὸς τῶν τοιούτων παθῶν αἰτίαν αὐτὴν δείκνυσι τὴν τρυφήν, Κατὰ τὴν ἡμετέραν, λέγων, Μυσίαν τὴν ὅμορον Περγάμου σπανίως ἄν τις εὕρῃ γυναῖκα μοιχευομένην, ἔτι δὲ ἄνδρας ἀσελγεῖς ἀποῤῥήτοις ἀφροδισίοις ὠχειωμένους, ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ διὰ τὴν ἐπιπολάζουσάν τε καὶ συνήθη τρυφὴν καὶ ῥᾴδια ταῦτα. Εἰ δὲ, καθά φησι Πτολεμαῖος ὅτι διὰ τὸ οἰκειοῦσθαί τινας πρὸς τὸ τοῦ ζωδιακοῦ πρῶτον τρίγωνον, τὸν κριὸν δηλαδὴ, τὸν λέοντα καὶ τὸν τοξότην, διὰ τοῦτο ἄθεσμά τινα πράττουσι, καὶ νομίζουσι μηδέν τι ποιεῖν ἀποτρόπαιον ἅτε ὑπὸ ζώδια ὄντες τὰ μὲν ἔμπροσθεν ἀῤῥενούμενα, τὰ δὲ ὄπισθεν θηλυνόμενα, ἆρα μὴ ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ διὰ πυρὸς ἐκτεφρώσας τὰ Σόδομα; Ἀλλ' οὐκ ἄν ποτε ὁ δίκαιος ἄδικος. Ἐν πλησμονῇ γὰρ ἄρτων οἱ τοιοῦτοι κατὰ τὴν Γραφὴν σπαταλῶντες, οὐ μὴν ὑπὸ τρίγωνον τοιοῦτον ὄντες, κἀντεῦθεν εἰς ἀθέσμους κοίτας ἐγκυλισθέντες, πυρὸς εἰκότως γεγόνασι παρανάλωμα. Οὐκοῦν ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἱ δίκαιοι, καθάπερ ἐνταῦθα Νῶέ τε καὶ Λὼτ, τῶν βασάνων ἀνώτεροι εὑρεθήσονται, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, κἂν ἅπας εἶεν ὁ κόσμος, σχεδὸν αἰωνίοις ὑποπεσοῦνται κολάσεσι, καθάπερ ἐνταῦθα κατακλυσμῷ καὶ πυρὶ παρεδόθησαν ἅπαντες οἱ τὰ χείριστα πράττοντες.

Cæterum Sodomitis consuetudo vivendi flagitiosissima persuasit, ut etiam in angelos ipsos exercere proterviam suam vellent; quamobrem inexstincto igne sunt puniti. Nam Sodoma illa quondam pulcherrima, cum adhuc starent, nunc reapse nihil sunt aliud quam cinis. Aer enim ipse cum aquis inflammatur, argumentum illustre de perpetuis eorum suppliciis. Sita sunt autem in Palæstina, haud procul a Gaza et Ascalone, ad amnis Jordanis ostia. Tum quidem temporis ab ipso paradiso non differebant. Quodsi quis gehennæ parum adhibet fidei, secum ipse de Sodomis cogitet, atque hoc modo luxum omnem fugiat; nam is hujusmodi flagitia gignere consuevit. Idcirco Moses Israelitis præcipit: « Ubi comederis ac liberis, caveto ne forte Domini Dei tui obliviscaris[35]. » Etiam præstantissimus ille medicorum Galenus voluptatem ac delicias ostendit esse hujusmodi scelerum causam, cum ait: In Mysia nostra, quæ Pergamo finitima est, raro quis feminam adulterii facinore se obstringentem reperiat, et rarius etiam protervos **134** homines, qui dediti sint iis amoribus, quorum ne nomen quidem apericndum est. At Romæ propter abundantiam deliciarum, quæ istic minime sunt insolentes, proclive est hujusmodi patrare. Quodsi de sententia Ptolemæi quidam propterea, quod eorum natura primo Zodiaci trigono cognata sit, quo aries, leo, sagittarius continentur, nefanda quædam committunt, et abominabile tamen omnino nihil designare se putant, ut qui signis subjecti sint ab antica parte masculis, a postica femineis, injustus est Deus, qui Sodoma per ignem in cineres redegit. At fieri nequit unquam ut justus ille sit injustus. Nimirum ejusmodi homines in saturitate panum, quemadmodum Litteræ sacræ loquuntur, salaciter luxuriando, non quod tali vel trigono subjecti essent, ad concubitus nefandos devoluti et alvo igne sunt absumpti. Atque hinc discimus etiam in illa judicii die futurum ut justi pœnas et tormenta effugiant, Noe ac Loti exemplo, cum peccatores, etiamsi totus propemodum mundus ejusmodi fuerit, æternis suppliciis sint mancipandi, quemadmodum hic omnes facinorosi diluvio et igni puniti sunt.

Ὁ μέντοι Ἀβραὰμ Ἀβρὰμ ἐκαλεῖτο τὸ πρότερον, ὃ λέγεται περάτης· θείᾳ γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἡ μήτηρ αὐτοῦ προμηθείᾳ οὕτως αὐτὸν ἐπωνόμασεν, ἐπεὶ περᾶσαι τὸν Εὐφράτην ἔμελλε καὶ εἰς Παλαιστίνην οἰκῆσαι. Ἐτῶν δὲ ἦν ἑβδομήκοντα πέντε ὁ Ἀβραὰμ, ὅτε τὰς ἐπαγγελίας ἐδέχετο. Γεννᾷ δὲ τὸν Ἰσμαὴλ ἐτῶν ὢν πς'. Ἤνικα δὲ γέγονεν ἐτῶν ϛθ', ὤφθη αὐτῷ ὁ Θεὸς λέγων· « Ἐγώ εἰμι ὁ Θεός. » Τότε λοιπὸν περιτέμνεται καὶ ὁ δίκαιος, κανὼν ὥσπερ τοῖς πᾶσι προκείμενος. Ὅτι δὲ ἡ τῶν κατὰ πόλιν δικαίων παῤῥησία τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας πρόξενος ἡμῖν ἐστιν, ἐξ αὐτῆς μάνθανε τῆς περὶ τ. Σόδομα ἱστορίας· « Ἐὰν δέκα », γάρ φησι, « δικαίους εὕρω, οὐ μὴ ἀπολέσω τὰς πόλεις. » Πολλάκις δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν τετελευτηκότων ἀρετὴν ἢ καὶ αὐτὴν τὴν οἰ-

Cæterum Abrahamus initio nomen Abrami habebat, ut sacris est in Litteris, inditum sibi matris quadam præsagitione, ceu credi par est, quod Euphratem trajecturus ac in Palæstinam migraturus esset. Cum acciperet divina promissa, natus erat annos 75. Ismaelem anno ætatis 86 procreavit. Cum annum 99 ageret, apparuit ei Deus, et his verbis usus est: « Ego sum Deus ille tuus[36]. » Quo facto justus hic vir et omnibus instar regulæ cujusdam propositus circumciditur. Ac justorum quidem hominum, qui alicubi sunt per urbes, libertatem nobis Dei prolixam mansuetudinem parere, licet ex hac ipsa de Sodomis historia cognoscas. « Si decem, inquit Deus, justos homines reperero, hæc oppida non evertam[37]. » Sarpenumero etiam propter illorum

[35] Deut. vi, 13. [36] Gen. xvii, 1. [37] Gen. xviii, 32.

virtutem, qui jam vita functi sunt, vel ex mera sua tolerantia vivos cura sua complectitur, ut cum ait : « Propugnabo hanc urbem propter me ac propter ministrum meum Davidem [25]. »

Quo autem pacto fidelis appellatur Abrahamus, qui tamen Deo dixit : « Unde cognoscam futurum ut terram hanc possideam ? » Nimirum Palæstinam. Vox istæc *unde* non diffidentis est, sed modum quo possessionem aditurus esset cognoscere gestientis. Nam id temporis vel sexcentæ nationes Palæstinam inhabitabant. Propterea post sacrificium Deus inquit : « Omnino scito posteros tuos futuros esse peregrinos in terra extraneorum, qui annis 400 graviter afflicturi **135** sint. Quarto autem sæculo huc redibunt : nondum enim ad summum pervenit Amorrhæorum improbitas. » Nondum, inquit, extremum intervallum flagitiis suis promeruerunt, et erant præterea quidam inter ipsos religiosi, qu madmodum colligi de Melchisedechi et Abimelechi exemplis potest. Ac de his quidem in hunc modum dictum esto.

Melchisedechus autem, licet in sacris Litteris patre matreque carere dicatur, generis tamen ortum habuit a Sido Ægypti filio qui Sidonem condidit; eumque oppidum in monte Sione Salemam exstruxisset ac 15 ibidem annis regnum tenuisset, et justus et virgo decessit. Salema vero est celebris

[25] IV Reg. xx, 6.

(26) Post καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως, in codice Claromontano multa de Loto inserentur, quæ in aliis desiderantur, et in versione Leunclavii; hæc autem sunt ejusmodi : Ὁ δὲ Ἀβραὰμ μετὰ τῆς Σάρρας ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, καὶ μετὰ τῆς Ἄγαρ τὸν Ἰσμαήλ, ὁ δὲ Ἰσαὰκ μετὰ τῆς Ῥεβέκας τὸν Ἠσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὃς διὰ τοῦ Ἠσαὺ τὴν ἀπειλὴν μεμίμησε πρὸς τὸν Λάβαν τὸν πρὸς μητρὸς αὐτοῦ θεῖον, οὗ καὶ τὰς θυγατέρας τὴν Λείαν καὶ τὴν Ῥαχὴλ ἔλαβεν εἰς γυναῖκας. Οὗτος οὖν ὁ Ἰακὼβ ἐγέννησε τοὺς δώδεκα πατριάρχας, ἤτοι τὰς ἰωδέκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ.

Ἰστέον ὅτι μετὰ τὸ ξενιοῦσθαι τοὺς τρεῖς ἄνδρας παρὰ τοῦ Ἀβραὰμ κατέλαβον οἱ δύο εἰς τὴν τῶν Σοδόμων κατάπρησιν οἳ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Λὼτ κατοικίαν κατήντησαν. Ὅπερ οἱ ἀσελγεῖς Σοδομῖται μαθόντες ἐκεῖσε κατέλαβον ἐκζητοῦντες τοὺς ξένους πρὸς τὸ τὴν ἀθεμιτοπαθείαν πληρῶσαι αὐτῶν. Ὁ δὲ Λὼτ τούτοις εἰς ἄκρον ἀπήντα · βιαζόμενος δὲ πολλὰ παρ' αὐτῶν ἐξέδοτο τὴν θυγατέρα αὐτοῦ πρὸς τὴν μιαρὰν ἐκείνην παρόχρησιν, μόνον μὴ εἰς τοὺς ξένους τοιοῦτόν αἰσχρόν τι γενήσεται. Οἱ δὲ ἀσελγεῖς οὐκ ἐπείθοντο, ζητοῦντες δὲ τοὺς ξένους ἅρπαι βιαίως μετὰ τοῦ Λὼτ κατεμάχοντο. Οἱ δὲ ξένοι τὰς θύρας τοῦ πυλῶνος ἀνοίξαντες καὶ φανέντες τούτοις μόνον πυρὶ τοὺς πάντας ἐνέπρησαν. Ἐκπλαγεὶς δὲ ὁ Λὼτ ἐπὶ τῷ γεγονότι, καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, παρεκάλει αὐτοὺς μαθεῖν τίνες εἰσίν. Οἱ δὲ πρὸς αὐτόν · « Ἔσπαρον τοὺς μετὰ σὲ ἅπαντας, καὶ ἔξελθε ἐκ τοῦ τόπου τούτου · αὔριον γὰρ οἱ πάντες καταχωσθήσονται, καὶ ὁ τόπος ἐκλιμνωθήσεται καὶ ἀφανισθήσεται διὰ τὰς τῶν κατοίκων μιαρὰς ἀσελγείας. » Ὃ καὶ ταχέως ποιήσας ὁ Λὼτ πρὸς τὸ Σιγὼρ ὄρος ἐξέφυγε. Καταπέμψαν δὲ βρέξας τὸ πῦρ ὁ Κύριος, κατεκαύθησαν ἅπαντες, κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων πρόρρησιν. Ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Λὼτ, οἷα γυνὴ οὖσα καὶ πρὸς τὴν πρόσταξιν τῶν ἀγγέλων μὴ θελήσασα, καὶ στραφεῖσα τὸ γενόμενον ἰδεῖν, εὐθὺς ἀπελιθώθη καὶ ὡς στήλη ἁλὸς μακροθυμίαν κήδεται τῶν ζώντων, καὶ βοᾷ λέγων · « Ὑπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου. »

Πῶς δὲ πιστὸς ὀνομάζεται ὁ Ἀβραὰμ εἰρηκὼς τῷ Θεῷ · « Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν ; » τὴν Παλαιστίνην δηλαδή. Τὸ *κατὰ τί* οὐκ ἀπιστοῦντός ἐστιν, ἀλλὰ μαθεῖν ποθοῦντος τῆς κληρονομίας τὸν τρόπον. Ἔθνη καὶ γὰρ μυρία τῷ τότε τὴν Παλαιστίνην κατῴκουν. Καὶ τούτου χάριν ἔφη ὁ Θεὸς μετὰ τὴν θυσίαν · « Γινώσκων γνῶσῃ ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ κακώσουσιν αὐτοὺς ἔτη υ', τετάρτῃ δὲ γενεᾷ ἀποστραφήσονται ὧδε · οὔπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορῥαίων ἕως τοῦ νῦν. » Οὐδέπω, φησὶν, ἄξια πανωλεθρίας διδράκασιν. Ἄλλως τε καί τινες ἦσαν ἐκεῖσε εὐσεβεῖς · καὶ δῆλον ἔκ τε τοῦ Μελχισεδὲκ καὶ τοῦ Ἀβιμέλεχ. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως (26).

Ὁ δὲ Μελχισεδὲκ εἰ καὶ ἀπάτωρ παρὰ τῇ Γραφῇ καὶ ἀμήτωρ λέγεται, ἀλλὰ κατάγει τὸ γένος ἀπὸ Σιδοῦ υἱοῦ Αἰγύπτου τοῦ καὶ τὴν Σιδῶνα κτίσαντος. Ἐν τῷ ὄρει δὲ Σιὼν πόλιν ἐκεῖνος κτίσας Σαλήμ, καὶ βασιλεύσας ἐν αὐτῇ ἔτη ιγ', τελευτᾷ δίκαιος καὶ παρθένος. Αὕτη δέ ἐστι μετὰ τῆς ἱερᾶς προσθήκης ἐγεγόνει ἅλς. Αἱ δὲ θυγατέρες τοῦ Λὼτ νομίσασαι ὅτι ὁ κόσμος ἅπας ἤδη ἀπώλετο καὶ σπέρμα ταύταις οὐκέτι γενήσεται, ἐμέθυσαν τὸν πατέρα αὐτῶν οἴνῳ, καὶ συνουσιάσθη αὐταῖς, μὴ εἰδὼς ἐκ τῆς μέθης τὸ γεγονὸς παρ' αὐτοῦ. Τοῦτο γοῦν γνωρίσας ἐξ αὐτοῦ ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀβραὰμ καὶ λυπηθεὶς ἐξαπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ μέρη τοῦ ποταμοῦ Νείλου, ἐπαίρειν ἐξ αὐτοῦ ὡς δι' ὅλου βαλοῦς τρεῖς, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἵνα ἀληθόβροτος γένηται, καὶ ἐξιλιώσας τὸ ἁμάρτημα. Ὁ δὲ Λὼτ ταχυδρομήσας οἰκονομίᾳ Θεοῦ προσήνεγκε τῷ Ἀβραὰμ βαλοὺς τρεῖς, ἤγουν ἐκ κυπαρίσσου, ἐκ πεύκης καὶ ἐκ κέδρου. Καὶ θαυμάσας ὁ Ἀβραὰμ ὅτι διεσώθη ἐκ τῶν θηρίων ἀλώβητος, ἐδόξασε τὸν Θεόν. Ἀνελθόντες δὲ ἀμφότεροι μετὰ τῶν βαλῶν εἰς τὸ ὄρος, ἔπηξεν αὐτοὺς ἐπὶ πέτραν ὁ Ἀβραὰμ χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων, πλησίον δὲ, ὡς φέροντας σχῆμα τριγώνου. Προσέταξε δὲ τῷ Λὼτ ἀπέρχεσθαι, καὶ ἀντλεῖν ὕδωρ ἐκ τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ποτίζειν αὐτὰ καθ' ἡμέραν · ὁ δὴ καὶ ἐποίει. Ἀπεῖχε δὲ τὸ ὄρος ἐκ τοῦ Ἰορδάνου ὡσεὶ μίλια κδ'. Ἐντὸς δὲ μηνῶν τριῶν ἐβλάστησαν οἱ βαλοί. Καὶ κατελθὼν ὁ Λὼτ ἐξεῖπε τοῦτο τῷ Ἀβραάμ. Καὶ ἀνελθόντες, ἰδεῖν τὸ γεγονὸς, εὗρον ὅτι ἠνώθησαν οἱ τρεῖς βαλοὶ καὶ εἰς ἓν ἐγεγόνεσαν, αἱ ῥίζαι δὲ μόνον ἐναπελείφθησαν, ὡς καὶ ἐφυτεύθησαν, κεχωρισμέναι. Ἰδὼν δὲ Ἀβραὰμ τὸ γεγονὸς ἐν τοῖς ἑπτὰ ξύλοις, πεσὼν προσεκύνησε τῷ Κυρίῳ, καὶ εἶπε · « Τοῦτο τὸ ξύλον ἔσται ἁμαρτίας ἀπόφασις. » Τὸ δὲ ξύλον εἰς μέγα δένδρον ἐγένετο, διαρκέσαν αὐτὸ μέχρι καὶ τῆς βασιλείας Σολομῶντος. Ἔλαβε δὲ πληροφορίαν ὁ Ἀβραὰμ περὶ τῆς ἀφέσεως τῆς ἁμαρτίας τοῦ Λώτ. Ὅτε δὲ ὁ ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων ἐκτίζετο, μετὰ τῶν ἄλλων ἐξεκόπη καὶ αὐτὸ τὸ δένδρον, καὶ πελεκηθὲν ἔκειτο ἀργὸν ἐν τῷ ἱερῷ, οἰκονομίᾳ καὶ τοῦτο Θεοῦ. Ὅτε δὲ ἔμελλε παθεῖν τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σωτήριον πάθος ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἐστανρώθη ἐν αὐτῷ παρὰ τῶν Ἰουδαίων.

ἡ περίφημος Ἱερουσαλήμ. Ἐκ γένους δὲ τοιούτου μιαροῦ κατα- A illa Jerusalema, quadam adjectione litterarum facta. Et quia Melchisedecus ex familia tam impura natus erat, idcirco Litteræ sacræ generis ipsius seriem non recensuerunt. Fuere tamen nonnulli qui Deum fuisse censuerunt tanquam principii ac finis expertem, plus æquo verbis his apostolicis inhærentes: « Sine patre, sine matre, sine majoribus, nec ævi principium nec vitæ finem habens [29]. » Quo etiam nomine imago et similitudo Christi dicitur, ut qui prius quidem erat absque matre, deinceps vero absque patre. Idem et incruentum illud sacrificium, quod Christus ipse discipulis tradidit, longe ante repræsentavit. Audi quid hac in parte Chrysostomus tradat. « Cum vellet, inquit, Deus multo ante sacerdotii legalis abolitionem ostendere, per Davidem inquit : « Tu sacerdos es in æternum, secundum ordinem Melchisedeci [30]. » Qui videlicet non legales hostias sacrificavit, sed vota, panem, vinum obtulit, quemadmodum ipsa docet historia. » Idcirco sacris in Litteris [31] supremi Dei sacerdos appellatur, sacerdos ab semetipso constitutus, ut Chrysostomus loquitur; erant enim sacerdotes id temporis tales. Vel quatenus sacrificium offerebat, ut Abelus, Noe, cæteri. »

λήτε ἀρχὴν μήτε τέλος ἔχειν ; Καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι τοὺς ἀπὸ Σὴθ καταγομένους γενεαλογοῦσα ἡ Γραφὴ οὕτως ποιεῖ. Ὁ Ἀδὰμ τόσων γενόμενος ἐνιαυτῶν γεννᾷ τὸν Σὴθ, ὁ δὲ Σὴθ πάλιν τόσων χρόνων γενόμενος τῶν ὧδε ἀφίσταται. Δῆλη οὖν ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σὴθ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Μελχισεδὲκ μηδὲν τοιοῦτον C ποιήσασα παρέπεισέ τινας ἄναρχον αὐτὸν λέγειν καὶ ἀτελεύτητον, κἀντεῦθεν δύναμιν μεγάλην αὐτὸν οἴεσθαι τοῦ Θεοῦ.

At vero si Melchisedecus erat homo, quonam pacto dicitur eum nec principium nec finem habuisse? Respondendum Litteras sacras seriem generis posterorum Sethi recensentes hac forma orationis uti : Adamus cum tot ac tot natus esset annos, Sethum genuit ; Sethus rursum cum tot ac tot annos vivendo explesset, e terris sublatus est. Hinc et principium vitæ Sethi et finis cognosci potest ; cum autem in Melchisedeco nihil tale factum sit, in eam persuasionem nonnulli venerunt, ut Melchisedecum principii ac finis expertem statuerent, eumdemque magnam esse Dei potestatem putarent.

Βασιλεὺς μὲν οὖν καὶ ἱερεὺς ὁ Μελχισεδὲκ, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, ὅτι καὶ τύπος ἦν καὶ ἀφομοίωμα τοῦ Χριστοῦ. Ὅθεν εἰ θέλεις, ἀγαπητὲ, μαθεῖν ὅση τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης ἡ ὑπεροχὴ, τῷ Χρυσορρήμονι πρόσσχες Ἰωάννῃ. Ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ἰουδαίων πέμπτῳ λόγῳ φησὶν ὅτι καὶ ἐν τοῖς τύποις ἡ καθ' ἡμᾶς ὑπεροχὴ τῆς ἱερωσύνης δείκνυται. Ὁ γὰρ Ἀβραὰμ τοῦ Ἰσαὰκ πατὴρ ἦν καὶ τοῦ Ἰακὼβ πάππος καὶ τοῦ Λευῒ πρόγονος· τοῦ γὰρ Ἰακὼβ υἱὸς ὁ Λευῒ, ἀπὸ δὲ τοῦ Λευῒ ἡ ἱερωσύνη παρὰ D Ἰουδαίοις τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν. Ἀλλ' οὗτος ὁ Ἀβραὰμ ὁ πρόγονος τῶν Λευϊτῶν, τῶν Ἰουδαϊκῶν δηλαδὴ ἱερέων, ἐπὶ τοῦ Μελχισεδὲκ, ὃς ἦν τύπος τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης, λαϊκοῦ τάξιν ἐπεῖχε. Καὶ τοῦτο δι' ἀμφοτέρων ἐδήλωσε, καὶ διὰ τοῦ δοῦναι δεκάτας, καὶ ὅτι ηὐλογήθη παρ' αὐτοῦ· οἱ γὰρ λαϊκοὶ καὶ δεκάτας διδόασι τοῖς ἱερεῦσι καὶ παρ' αὐτῶν εὐλογοῦνται. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Μελχισεδὲκ ἐλάσσων ὁ Ἀβραὰμ ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος. Καὶ πῶς ; ὅτι τὸ ἔλασσον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Ἀλλὰ καὶ ὁ δεκάτας λαμβάνων Λευῒ δεδεκάτωται, ὡς ὁ

Rex quidem ille, ceu supra diximus, et sacerdos erat, figura et similitudo Christi. Quamobrem si cognoscere voles, dilecte fili, quanta sit nostri sacerdotii præstantia, **136** Joannis Chrysostomi verbis animum advertito, qui in oratione adversus Judæos quinta inquit, etiam in ipsis figuris ostendi quantum a nostro sacerdotium illud vetus superetur. Abrahamus enim pater Isaaci et Jacobi avus erat, Levii proavus, ut qui Jacobi filius exsisteret. At enim sacerdotium illud Judaicum in Levio principium habuit. Nihilominus Abrahamus generis Levitarum auctor, hoc est Judaicorum sacerdotum, sub Melchisedeco, qui nostri sacerdotii figuram repræsentabat, pro laico sese gerebat. Atque hoc ipsum duabus rebus significabat, tum quod decumas daret, tum quod ominationem ab eo faustam acciperet. Nam laici decumas sacerdotibus pendunt, et eorumdem precibus felicitantur. Quin etiam Abrahamus, quanquam promissis divinis beatus esset, nihilominus Melchisedeco minor erat. Quinam istuc? Quia minori major benedicit. Præterea

[29] Hebr. VII, 1. [30] Psal. CIX, 4. [31] Gen. XIV, 18.

Levius ipse, cui decumarum jus concessum est, A hic decumatus fuit, quemadmodum Paulus loquitur [32]. Nam et ipse Melchisedeco per Abrahamum patrem decumas solvit, tametsi necdum editus in lucem foret : quippe adhuc in Abrahami lumbis erat, cum Melchisedeco is occurreret. De quo licet intelligas hasce Judaicas res non nisi umbram et figuram quamdam fuisse. Nam si per Judaicum sacerdotium perfectionem licuisset assequi, ecquid causæ foret, quamobrem constitui sacerdos alius secundum ordinem Melchisedeci, non Aaronis, diceretur? Cum ergo sacerdotium aliud subsecuturum esset, omnino necessarium erat alium quoque rerum statum subsequi. Quod quidem Paulus indicare volens ait : « Translato sacerdotio necessario quoque legis fit translatio [33]. » Hæc ita sunt a Chrysostomo tradita.

Ὁ μὲν γὰρ Παῦλός φησι· « Δεκάτας γὰρ ἔδωκε καὶ αὐτὸς τῷ Μελχισεδὲκ δι' Ἀβραὰμ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ μήπω γεννηθείς· » ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ Ἀβραὰμ ἦν, ὅτε συνήντησεν ὁ Μελχισεδέκ. Πρόσεχε οὖν ὅτι σκιὰ καὶ τύπος ἦσαν τὰ Ἰουδαϊκά. Εἰ γὰρ διὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας καὶ ἱερωσύνης τελείωσις ἦν, τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀνίστασθαι ἕτερον ἱερέα καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι; Ἐπεὶ οὖν ἑτέρα ἱερωσύνη ἐλθεῖν ἔμελλεν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ πολιτείαν ἑτέραν συνεισελθεῖν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι τῆς ἱερωσύνης μετατιθεμένης ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς.

Caterum cum precamur nec continuo exaudimur, B laudquaquam despondere animum debemus. Nam et Isaacus ob suam conjugisque sterilitatem Deum totos 20 annos precibus urgebat. Sunt enim hæc sacrarum Litterarum verba : « Obsecrabat Deum Rebeccæ uxoris nomine, quæ sterilis erat [34]. » Postea cum Rebeccæ, quæ Esaum et Jacobum utero gestabat, ægre esset, quod fetus in utero non mediocriter subsultarent, indicantes, uti quidem credi par est, dissidium illud quod deinceps inter ipsos exstiturum erat, his verbis Deus utitur : « Duæ gentes ex utero tuo dividentur, quarum altera plus altera poterit, majorque minori serviet [35]. » Quibus in verbis animadverte Deum perspicue rationem populi Judaici et gentilis iudicasse.

Προσευχομένους δὲ ἡμᾶς καὶ μὴ εὐθέως εἰσακουομένους οὐ δέον ἐκκακεῖν· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰσαὰκ ἔτη εἴκοσι τοῦ Θεοῦ ἐδέετο διὰ τὴν ἀπαιδίαν αὐτῶν. Ἐδέετο γάρ, φησί, τοῦ Θεοῦ περὶ Ῥεβέκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στείρα ἦν. Δυσχεραινούσῃ δὲ τῇ Ῥεβέκᾳ ἡνίκα ἐγκυμονοῦσα ἦν τόν τε Ἠσαῦ καὶ τὸν Ἰακὼβ (τὸ μικρῶς γὰρ ἐσκίρτων ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς, μηνύοντε, ὡς ἔοικε, τὴν ἐσομένην ὕστερον μέσον αὐτῶν διαμάχην) ἔφη ὁ Κύριος· « Δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. » Πρόσεχε οὖν· σαφῶς γὰρ ἐδήλωσεν ὁ Θεὸς τὰ κατὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν.

Hujus Isaaci tempore fames alia fuit, cujus causa Isaacus se Gerara contulit, quominus in Ægyptum proficisceretur, ab ipso **137** Deo prohibitus. Quanquam enim is Abrahamo concesserat ut eo se conferret, tamen id alia nulla de causa factum fuit quam ut istis etiam hominibus virtus ipsius innotesceret. Isaacus autem hordei sementem fecit, quod inaudito quodam modo fructum centuplum edidit. Quodsi dejectum illud semen in se terra ratione centupla reddidit, quonam fieri pacto potest ut qui benignitatem in egentes ex commiseratione animi exercet ac munus ipsum in manus Dei deponit, mercedem centuplo majorem non accipiat? Nam si unum hic fructum fert centuplum, multo magis et istic idem usuveniet.

C Αὐτὸς δεύτερος ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ γίνεται, ἐφ' ᾧ ἐν Γεράροις κατέρχεται· εἰς Αἴγυπτον μέντοι ἀπελθεῖν οὐ συγχωρεῖται παρὰ Θεοῦ. Εἰ γὰρ καὶ συνεχωρήθη κατελθεῖν ὁ Ἀβραάμ, ἀλλὰ χάριν καὶ τοῦ γνωσθῆναι καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν αὐτοῦ ἀρετήν. Σπείρει δὲ κριθὴν ὁ Ἰσαάκ, καὶ παραδόξως ἐκατοστεύει. Εἰ δὲ τὸ καταβληθὲν εἰς ἑκατὸν παρέδωκεν ἡ γῆ, πῶς ὁ ποιῶν ἐλεημοσύνην καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ χερσὶ παρατιθεὶς τὸ διδόμενον ἑκατονταπλασίονα τὸν μισθὸν οὐ λήψεται; εἰ γὰρ ἐνταῦθα τὸ ἓν ἑκατοστεύει, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖσε.

Cæterum cum Isaacus Jacobo felicissima quæque precaretur, annos 100 plus minus natus erat, ob quam ætatis provectionem ejus oculi caligaverant. Rebecca post laudabilem hanc felicitationis interversionem id consilii Jacobo dedit, ut flagrantis adhuc Esai furoris gratia semet ad Labanem reciperet. Quamobrem Jacobus arrepta fuga, vitandi Esai causa, sopitus in itinere somnium vidit. Nam scala quædam terræ immixa erat, cujus vertex cœlum attingeret, ac divini angeli per eam ascendebant ac vicissim descendebant. Eidem imminens Deus sic loquebatur : « Ego tecum sum : non est quod formides [36]. » Atque hi tam ascendentes

D Ὁ δὲ Ἰσαὰκ ὅτε τὸν Ἰακὼβ ηὐλόγησεν, ὡσεὶ ἑκατὸν χρόνων ἦν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπεπήρωτο. Ἡ μέντοι Ῥεβέκα μετὰ τὴν ἐπαινετὴν τῆς εὐλογίας κλοπὴν συνεβούλευσε τῷ Ἰακὼβ πρὸς Λάβαν ἀπελθεῖν, ὅπως τὸ ἀκμαῖον τῆς τοῦ Ἠσαῦ ἐκφύγῃ μάνιας. Ἀποδιδράσκων οὖν τὸν Ἠσαῦ ὁ Ἰακὼβ ἐκοιμήθη καθ' ὁδὸν καὶ ἐνυπνιάσθη. Καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτήν, ὁ δὲ Κύριος ἐπεστήρικτο αὐτῆς, καὶ εἶπεν· « Ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ μὴ φοβοῦ. » Οἱ δὲ ἀνιόντες καὶ κατιόντες τὴν κλίμακα, καθὰ καὶ ὁ μέγας ὁ Κύριλλος, τὴν

[32] Hebr. VII, 9. [33] ibid. 12. [34] Gen. XXV, 21. [35] ibid. 23. [36] Gen. XXVIII, 13.

θείαν ἐδήλουν διακονίαν· περὶ τούτων γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἔφη· « Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν ; » Ἔδειξεν οὖν διὰ τούτων σαφῶς ὅτι δυνάμεσιν ἀγγελικαῖς τὰ πάντα οἰκονομεῖ καὶ ὡς οὐδὲν ἀπρονόητον τῶν τῇδε καὶ ὡς ἔτυχε φέρεται. Καὶ μή μοι λέγε, τίνος ἕνεκεν ἡ ἁγία Γραφὴ πρῶτον ἀνέρχεσθαι τοὺς ἀγγέλους εἶπεν, εἶθ' οὕτως κατέρχεσθαι ; Ἔχεις γὰρ αὐτὴν τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὸν περὶ τούτου λόγον διευκρινοῦσάν σοι. Τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος φύλακα τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς θεῖον ἄγγελον κέκτηται, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν καθ' ἡμῶν ὁρμὴν τῶν δαιμόνων ἀναχαιτίζεσθαι (« Παρεμβαλεῖ », γάρ φησιν, « ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ») καὶ τὰς αἰτήσεις ἡμῶν ἀνάγεσθαι πρὸς τὸν Θεὸν δι' αὐτῶν. Καὶ πειθέτω ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις λέγων· « Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· οἱ γὰρ ἄγγελοι αὐτῶν διηνεκῶς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, » οὐδὲν ἄλλο ποιοῦντες, ὡς ὁ ἐν πατριάρχαις ἀοίδιμός φησι Νικηφόρος, ἢ τὰς αἰτήσεις ἡμῶν εἰσάγοντες εἰς τὰ ὦτα τοῦ Κυρίου Σαβαώθ. Ἐπιβεβαιοῖ ταῦτα καὶ ὁ θειότατος Ῥαφαὴλ πρὸς τὸν Τωβὴτ οὕτως εἰπών· « Ὅτε προσηύξω σὺ καὶ ἡ νύμφη σου, ἐγὼ προσήγαγον τὸ μνημόσυνον τῆς προσευχῆς σου ἐνώπιον τοῦ ἁγίου Θεοῦ, καὶ νῦν ἀπέστειλέ με ἰάσασθαί σε καὶ τὴν νύμφην σου Σάῤῥαν. » Ἀλλὰ καὶ ὁ καταπεμφθεὶς ἐπὶ Κορνήλιον τὸν ἑκατοντάρχην θεῖος ἄγγελος οὕτως πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· « Κορνήλιε, αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Κάλεσαι ἐξ Ἰόππης τὸν Πέτρον. » Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ, καθὼς ἀποδέδεικται, τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἄγγελον κέκτηται τὰς αἰτήσεις ἡμῶν εἰσάγοντα εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ, ἀνάγκη πᾶσα τοὺς ἀγγέλους πρωτον ἀνέρχεσθαι, καὶ δι' αὐτῶν τὰς αἰτήσεις ἡμῶν, εἶθ' οὕτως τὰς θείας ἄνωθεν δωρεὰς κατέρχεσθαι πρὸς ἡμᾶς. Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ἀγγέλους εἶδεν ἀνερχομένους καὶ κατερχομένους ὁ μακάριος Ἰακώβ· διὰ γὰρ τούτων, ὡς εἴρηται, λειτουργικῶν ὄντων πνευμάτων, καὶ οἰκονομοῦνται τὰ τῇδε πάντα καὶ διεξάγονται. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ἀνερχόμενον δὲ τὸν Ἰακὼβ ἀπὸ τοῦ Λάβαν, καὶ τὸν Ἡσαῦ δεδιότα, παραθαῤῥύνει καὶ αὖθις ὁ Θεὸς παλαίων μετ' αὐτοῦ ἕως πρωΐ καὶ πείθων ἐντεῦθεν μὴ φοβεῖσθαι· εἰ γὰρ μετὰ Θεοῦ δυνατὸς, πολλῷ μᾶλλον μετὰ ἀνθρώπων. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἰακὼβ ἐδήλωσεν εἰπών· « Εἶδον τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή, » τουτέστιν ἡ τεθνηκυῖα ὥσπερ ὑπὸ δέους θάρσους ἐνεπλήσθη. Τηνικαῦτα καὶ Ἰσραὴλ μετονομάζεται ὡς ἐν φαντασίᾳ Θεοῦ γενόμενος. Ὁ μέντοι Ἰακὼβ διυπνισθεὶς χωλεύων ἦν, ὡς ἡ ἱστορία δηλοῖ. Ἵνα δὲ μὴ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ δικαίου σβεσθῇ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ κηδεμονία, σοφίζεται τὴν περὶ τούτου μνήμην διη-

A quam descendentes angeli, quemadmodum et magnus ille Cyrillus ait, ministerium divinum significabant. Nam de angelis et Paulus inquit : « Nonne sunt omnes administri spiritus, qui ad ministerium ablegantur propter eos qui salutem adepturi sunt [37] ? » Quamobrem Deus per hæc nobis clare ostendit omnia se per potestates angelicas gubernare, nec quidquam in rebus humanis absque providentia fortuito geri. Neque hic objeceris mihi, quamobrem Litteræ sacræ narrent angelos primum ascendisse ac deinceps descendisse. Nam ipsæ tibi hujus rei rationem aperiunt. Quilibet homo vitæ suæ præsidem angelum habet, ut hoc pacto malorum geniorum in nos impetus frangatur : jungit enim, ut ille ait [38], angelus Domini castra castris

B in circuitu timentium eum. Nostras etiam preces ipsorum opera perferri ad Deum Dominus ipse nobis persuadeat, qui sacris in Evangeliis inquit : « Cavete ne unum ex hisce pusillis despiciatis : nam angeli eorum perpetuo faciem Patris mei cœlestis intuentur [39], » nihil scilicet aliud agentes, quemadmodum clarissimus ille patriarcha Nicephorus loquitur, quam quod preces nostras ad aures Dei Sabaoth deferunt. Idem angelus ille divinus Raphaelus confirmat, cum hisce verbis Tobæum alloquitur : « Quo tempore tu nurusque tua precabimini, ego precationis tuæ monumentum coram sancto illo Deo subvehebam, **138** qui me nunc misit ad te nurumque tuam Sarram sanandos [40]. »

C Consimiliter angelus ille divinus, qui ad Cornelium centurionem missus fuit, eum compellat : « Corneli, tuæ preces ac benigna facta ad Deum, ceu tui monumentum quoddam, ascenderunt. Itaque Joppem mittens Petrum arcessito [41]. » Quæ cum ita sint, et cum quilibet homo, ceu demonstravimus, angelum habeat preces suas ad aures Dei Sabaoth deferentem, omnino necesse est angelos primum ascendere, atque una cum ipsis preces quoque nostras, deinde vero divina munera cœlitus ad nos pervenire. Nam idcirco beatus ille Jacobus angelos ascendentes et vicissim descendentes vidit, per quos tanquam spiritus administros, ceu divimus, res terrenæ gubernantur. Hoc modo de his responsum esto.

D Cæterum revertentem a Labane Jacobum, qui Esaum fratrem magnopere formidabat, rursum Deus consolatur, lucta cum ipso ad matutinum usque diluculum congressus ; quo quidem facto persuadere Jacobo voluit ne quid sibi metueret. Nam si adversus Deum sese robustum præstare poterat, multo magis robur adversus homines habebat. Significare voluit hoc ipse Jacobus, cum ait : « Præsens præsentem Deum conspexi, et incolumitatem anima mea consecuta est [42], » hoc est, quæ tantum non præ formidine mortua erat, fiducia repleta est. Tunc et nomine mutato Israeli appellationem accepit, ut qui Dei quamdam informatio-

[37] Hebr. I, 14. [38] Psal. XXXIII, 8. [39] Matth. XVIII, 10. [40] Tob. XII, 12. [41] Act. X, 4. [42] Gen XXXII, 30.

nem consecutus esset. Id quidem ex historia constat, Jacobum cum evigilasset, altero crure claudicasse. Ac ne post justi hujus viri mortem memoria curæ providentiæque Dei de ipso exstingueretur idcirco rationem invenit Deus qua factum hoc perpetuaretur. Inquit enim : Nepotes Israelici nervo femoris, qui emarcuit, non vescentur. Atque hinc animadvertere licet hujusmodi priscarum observationum magna ex parte causam illam fuisse, ne tam Dei quam beneficiorum ejus, tanquam ingrati, obliviscerentur. Idem Jacobus a Labane discedens, et jamjam Esao fratri occursurus, angelorum castra conspicit, ut ex hac re fiduciam conciperet nec advenientes eum Esao formidaret.

νεκῆ ὁ Θεὸς, καί φησιν· « Οὐ μὴ φάγωσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ νεῦρον τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ, ὃ ἐνάρκησε. » Καὶ ἔστιν ἐνταῦθα μαθεῖν ὅτι ἡ αἰτία τῶν πλειόνων παρατηρήσεων τοῦτό ἐστι τὸ μὴ ἐπιλανθάνεσθαι αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ εὐεργεσιῶν, καὶ ἅτε δὴ ὄντας ἀγνώμονας. Ἀλλὰ καὶ χωριζόμενος τοῦ Λάβαν ὁ Ἰακὼβ, καὶ μέλλων συναντᾶν τῷ Ἠσαῦ, παρεμβολὴν ἀγγέλων ἁρᾷ ὡς ἐντεῦθεν θαρρεῖν καὶ μὴ τοὺς συνόντας τῷ Ἠσαῦ δεδιέναι.

De Labane accepimus eum 20 annis exactis Jacobo pollicitum, se hominem data mercede dimissurum ; deinde quorumdam calumniis immutatum in dies rem extraxisse. Quapropter et Liam Rachelemque Jacobus in hunc modum allocutus est : « Video ego non esse eumdem vestri patris in me vultum, qui erat heri ac nudiustertius : at enim hactenus patrium mihi Deum præsentem habui[43].» Quod sane deinceps clarius animadvertere poterant. Nam Labanem Deus Jacobum persequentem noctu per somnium aggressus : « Cave, inquit, cum Jacobo durius agas[44].» Magnum certe **139** quiddam est præsentem alicubi virum justum habere, quemadmodum ex Jacobi ad Labanem verbis hisce perspicue intelligi potest : « Deus te me præsente beavit.» Uxorum nomine ad Labanem hæc uti purgatione poterat : non ego, sed insitus nuptis erga maritum amor eis persuasit ut terram patriam relinquerent. Georgius memoriæ prodit Jacobo a Labane redeunti rursum Bethele visum quondam oblatum fuisse ; eumque decumas omnium bonorum sacrum exhiberet Deo, tandem et liberos sitisse. Hos vero numerantem, a Benjamine facto vice versa initio delatumque ad Levium, quod illum invenisset decimum, Deo recta eum obtulisse, persolutis hoc modo decumis omnium quæ antehac consecutus erat. Atque hoc sane Jacobum vult ex voto id temporis concepto fecisse, cum fugam arriperet, ac verbis hisce Deum compellaret : « De cunctis rebus, quas mihi dederis, decumas tibi persolvam[45].» Hoc modo cum Levium sacerdotali veste induisset, ejus opera Bethele Deo rem sacram fecit. Hinc ortum ut sacerdotes illi prisci fœderis Levitæ vocarentur, cum novi clericos appellemus, illo sacrarum Litterarum verbo permoti : « Non habebunt Levitæ clerum, id est sortem, inter Israelicos : nam Dominus pars et sors eorum est[46].»

Ὁ Λάβαν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν εἴκοσι ἐνιαυτῶν, ὑποσχεθεὶς ἀποστεῖλαι τὸν Ἰακὼβ μετὰ μισθοῦ, ἀνεβάλλετο, ὑπό τινων μεταβληθείς· ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς Λείαν καὶ Ῥαχὴλ ἔφη ὁ Ἰακώβ· « Ὁρῶ ἐγὼ τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὑμῶν ὅτι οὐκ ἔστι πρός με ὡς χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. Ὁ δὲ Θεὸς τοῦ πατρός μου ἦν μετ' ἐμοῦ. » Καὶ ἰδήλον ὅτι τῷ Λάβαν καταδιώκοντι τὸν Ἰακὼβ ἐπέστη ὄναρ λέγων· « Φύλαξον σεαυτὸν μήποτε λαλῆσαι μετὰ τοῦ Ἰακὼβ πονηρά. » Μέγα ὄφελος ἡ δικαίου τινὸς παρουσία. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν ὁ Ἰακὼβ πρὸς Λάβαν ἔλεγεν· « Εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς ἐπὶ τῷ ποδί μου. » Ἀλλὰ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ ἕνεκα τοιαύτην ἐποίει πρὸς αὐτὸν ἀπολογίαν· Οὐκ ἐγὼ, τὸ δὲ προσὸν φίλτρον τοῖς γαμεταῖς γυναιξὶ παρέπεισεν αὐτὰς ἐκ τῆς αὐτῶν ἀπᾶραι γῆς. Κατὰ μέντοι τὸν Γεώργιον ὁ Ἰακὼβ ἀνερχόμενος ἀπὸ τοῦ Λάβαν εἶδε πάλιν ὁρασιν ἐν Βεθὴλ, καὶ πάντα ἀποδεκατώσας ἅπερ ἐκέκτητο, τελευταίους ὑποβάλλει τοὺς παῖδας. Καὶ ἀριθμήσας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Βενιαμὶν ἀρξάμενος ἀνάπαλιν, καὶ ἐπὶ τὸν Λευὶ ἐλθών, ἐπεὶ δέκατον εὗρεν αὐτὸν, τῷ Θεῷ τοῦτον προσήγαγεν, ἀποδεκατώσας· καὶ πάντα ὅσα φθάσας ἐκτήσατο, καθὰ δὴ καὶ προϋποσχόμενος εἶπε τῷ Θεῷ ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν· « Πάντα ὅσα ἄν μοι δῷς, δεκάτῃ ἀποδεκατώσω αὐτά σοι. » Καὶ εὐθὺς ἐνδύσας τὸν Λευὶ στολὴν ἱερατικὴν, δι' αὐτοῦ θυσίας τῷ Θεῷ προσήνεγκεν ἐν Βεθήλ. Κἀντεῦθεν οἱ μὲν τῆς παλαιᾶς Λευῖται λέγονται, οἱ δὲ τῆς νέας κληρικοὶ διὰ τὸ γεγράφθαι « Οὐκ ἔσται τοῖς Λευίταις κλῆρος ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ· ὁ γὰρ Κύριος μερὶς αὐτῶν καὶ κλῆρος. »

Cæterum in historia Mosaica reperimus Esaum et Jacobum inter se reconciliatos esse. Josephus autem huic narrationi tale quiddam adjecit. Isaacus, inquit, vivendi finem facturus de reconcilianda gratia inter Esaum et Jacobum egit. Cum autem rebus humanis exemptus esset, Esaus Jacobum nihilo secius persequebatur ; qui urbem quamdam ingressus et sublimi de loco prospectans paternas admonitiones homini ad animum revocabat. Iis cum nihil apud ipsum proficeret, contento arcu fratrem Esaum in pectore ad mamillam ferit. Tunc Isaaci

Καὶ κατὰ μὲν τὴν τοῦ Μωσέως ἱστορίαν ὅ τε Ἠσαῦ καὶ Ἰακὼβ πρὸς ἀλλήλους ἐσπείσαντο· ὁ δὲ Ἰώσηπος τῇ περὶ τούτων ἱστορίᾳ καὶ τάδε προστίθησιν. Ὁ Ἰσαὰκ τελευτῶν περὶ ὁμονοίας τῷ Ἰακὼβ καὶ τῷ Ἠσαῦ ὡμίλησε. Τούτου δὲ τελευτήσαντος ὁ Ἠσαῦ ἐδίωκε τὸν Ἰακώβ. Εἰσελθὼν δὲ ἔν τινι πόλει οὗτος, καὶ παρακύψας ἄνωθεν, ἀνεμίμνησκεν αὐτὸν τῶν πατρικῶν παραγγελιῶν. Ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο. Καὶ τείνας τόξον ἔβαλλε τὸν Ἠσαῦ κατὰ τοῦ μαζοῦ. Τότε οὖν ἐπληρώθη ἡ τοῦ Ἰσαὰκ προφητεία· « Νίκα ἂν καθέλῃς τὸν ζυγὸν τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ

[43] Gen. xxxi, 5. [44] ibid. 24. [45] Gen. xxviii, 22. [46] Deut. x, 9.

τοῦ τραχήλου σου, πληγμέλωσιν πληγμελήσεις θανάτου. » Καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰωσήπου τοιαῦτα, πρασέχειν δὲ τούτοις ὡς ἀληθέσιν οὐκ ἄξιον. Τὸ γάρ· « Πληγμμέλειαν πληγμελήσεις θανάτου, » προσθήκη ἐστὶ τοῦ Ἰωσήπου· ἐν γὰρ τῇ προφητείᾳ τοιοῦτον ῥητὸν γεγραμμένον οὐχ εὑρηται. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

A vaticinium illud impletum est : «Cum jugum fratris tui de cervice tua excuties, peccatum morte multandum committes.» In hunc modum hæc Josephus commemorat, quæ tamen pro veris recipienda non sunt. Nam istæc verba : «Peccatum morte multandum committes,» ab Josepho auctoritate propria Mosaicis adjecta sunt, cum nullum hujusmodi verbum in ipso vaticinio reperiatur. De his hactenus.

Κρατεῖ δὲ μετὰ ταῦτα τῶν Ἀσσυρίων καὶ Σαρδανάπαλος, διάγων χαύνως πάντη καὶ τρυφηλῶς, εὐνούχοις ἔσω συγκεκλεισμένος καὶ γυναιξί, μή τινι τῶν ὑπ' αὐτὸν θεωρούμενος, χρώμασί τε καὶ βάμμασι καὶ τῇ τῶν γενείων ἐκκοπῇ θηλυδρίαν ποιῶν ἑαυτὸν, ὡς ἐντεῦθεν μισητὸν τοῖς πᾶσι γενέσθαι. Καί τις δὲ τῶν ὑπὸ χεῖρα θέλων ἰδεῖν αὐτὸν οὐκ ἐδύνατο. Ποτὲ οὖν ἐπιτυχὼν τοῦ ποθουμένου ξίφος ὥθει κατ' αὐτοῦ, καὶ τῆς ζωῆς αὐτὸν ἀθλίως ἀποστερεῖ. Μετὰ δὲ Σαρδανάπαλον κρατεῖ τῶν Ἀσσυρίων ὁ υἱὸς Πίκου τοῦ καὶ Διὸς Περσεὺς (27), ὃς νικήσας τοὺς Λυκάονας καὶ πόλιν κτίσας ἐκεῖ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ στήλην στήσας, Ἰκόνιον αὐτὴν ἐκάλεσεν ἐκ τοῦ ἰδίου ἀπεικονίσματος. Εἶτα πρὸς Ἰσαυρίαν καὶ Κιλικίαν ἐλθών, καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου κατελθὼν καὶ πήξας τὸν ταρσὸν τοῦ ποδὸς ἐν τῇ γῇ καὶ πόλιν ἐκεῖ κτίσας, ἐπωνόμασεν αὐτὴν Ταρσόν. Ἐπ' ὀνόματι μὲν οὖν αὐτοῦ καὶ τοὺς Ἀσσυρίους Πέρσας ἐκάλεσεν. Ἐφ' οὗ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ἔπεσε, καὶ κτίσας ἐπ' αὐτῷ ναὸν πυρσολατρεῖν ἐδίδαξεν. Οὐκοῦν πρώτη μὲν βασιλεία ἡ τῶν Ἀσσυρίων ἤτοι Βαβυλωνίων, δευτέρα δὲ ἡ τῶν Περσῶν ὁμωνύμως καὶ αὐτῶν Βαβυλωνίων κληθέντων.

Secundum hæc et Sardanapalus Assyriis imperavit. Mollier is vivebat ac voluptarie, inter eunuchos et feminas occlusus; nec cuiquam subditorum hominis intuendi facultas erat. Præterea coloribus, tincturis, genarum rasura seipsum effeminabat. Quibus rebus factum est ut in se cunctorum odia concitaret. Inter alios imperio subjectos quidam erat qui omnino eum videre **140** cuperet, sed incassum. Tandem vero voti compos aliquando factus gladio tyrannum trucidat et vita spoliat. Post Sardanapalum Perseus Pici, cognomento Jovis filius, regnum apud Assyrios obtinuit. Is cum Lycaonas vicisset ac urbem in iis finibus exstruxisset, columnam erexit et ab simulacro imagineque sua urbi nomen Iconii dedit. Deinde versus Isauriam Ciliciamque profectus et delapsus ab equo, cum terræ calcem pedis allisisset, urbem id loci conditam ab hoc eventu Tarsum appellavit. Idem a nomine suo nuncupavit Assyrios Persas; eumque regnante ipso accideret ut ignis de cœlo laberetur, templo condito auctor fuit ut ignem sui religiose colerent. Primum ergo regnum fuit penes Assyrios sive Babylonios, alterum penes Persas, qui communi appellatione ipsi quoque Babyloniorum nomen habebant.

Γίνωσκε δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς τοῦ Φοίνικος βασιλείας ἤκμαζεν Ἡρακλῆς ὁ Τύριος καὶ φιλόσοφος, ὁ τῆς κογχύλης εὑρετής. Τὸ γὰρ ἔριον τὸ ἀπὸ τοῦ ποιμενικοῦ κυνὸς ἁπομαχθὲν ἰδών, καὶ νοήσας ὡς οὐκ ἔστιν αἷμα, ἀλλὰ βάμματος ὑπόθεσις (ἔτυχε γὰρ ὁ κύων οὗτος παρ' αἰγιαλῷ κογχύλην εὑρὼν καὶ φαγών), προσῆξεν ὡς δῶρον τῷ βασιλεῖ. Πρῶτος οὖν ὁ Φοῖνιξ τὴν ἁλουργίδα ἐφόρεσε, κελεύσας μηδένα ἕτερον τὴν τοιαύτην χροιὰν φορεῖν, καὶ οὕτως ἐκ τῆς ἁλουργίδος τὸν βασιλέα γνωρίζεσθαι· πρὸ δὲ τούτου κοινὸς ὁ βασιλεὺς ἐδόκει. Ἐν δὲ Τύρῳ αὕτη εὑρέθη.

Scire autem debes regnante Phœnice fuisse quemdam Herculem Tyrium philosophum, qui purpuram invenit. Cum enim canis ovium, pilos hoc colore respersos videret, ac simul animadverteret non hunc sanguinem esse sed coloris ad tingendum apti materiam (nam canis ille forte fortuna purpuræ concham repertam in littore devoraverat), muneris cujusdam instar eam regi obtulit, qui sane primus per hanc occasionem purpuram gestavit, publicato edicto ne quis alius hoc colore vestium uteretur; quo de purpura scilicet rex agnosceretur, qui ante id temporis vestitu cum cæteris communi utebatur. Atque hæc Tyri est inventa.

Ὅτε ὁ Κροῖσος χρησμὸν λαβὼν τὸν Ἅλυν διεπέρασεν, εἰς φυγὴν ὁ Κῦρος ὥρμησεν, ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ συνεκράτησεν αὐτὸν λέγουσα τὸν αἰχμάλωτον Δανιὴλ ἀγαγεῖν καὶ δι' αὐτοῦ μαθεῖν τὸ πᾶν. Ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Καὶ οὕτω θάρσος ἐκεῖνος ἔλαβε. Μεταχαλεσάμενος δὲ τὸν Δανιὴλ μετὰ πάσης δορυφορίας, εἶπεν αὐτῷ· « Τάδε λέγει Κύριος περὶ τοῦ χρηστοῦ Κύρου· καὶ τὸν Κροῖσον νικήσεις. » Ὃ καὶ γέγονε·

Cæterum post illa tempora cum Crœsus oraculo accepto amnem Halym transjiceret, Cyrus in fugam se proripuisse perhibetur. Verum uxor eum ab hoc instituto retraxit, cum Danielem carceribus mancipatum adduci deque re tota consuli juberet. Id cum factum esset, resumpto Cyrus animo cameios in acie prima collocavit. Hoc modo equis oppositis in fugam versis, Crœsus in hostium potesta-

(27) Quam imperitus fuerit veteris historiæ Glycas, ex Perseo, quem post Sardanapali atque Arbacis tempora Assyriis imperasse somniat, facile quivis intelliget. Cætera non persequor hujus similiumque Græculorum in chronologicis rebus, peccata dixeris, an portenta.

tem venit, cæsis quadringentis hominum millibus, A cum annem, qui supra modum exundaverat, rursum transjicere non possent.

καμήλους γὰρ ἔμπροσθεν τῆς παρατάξεως (28) προτείναντος, καὶ τῶν ἀντιθέτων ἵππων εἰς φυγὴν τραπέντων, κρατεῖται μὲν ὁ Κροῖσος, ἀπώλοντο δὲ χιλιάδες υ'· οὐδὲ γὰρ ἴσχυον ἀντιπερᾶσαι τὸν ποταμὸν πλημμυροῦντα.

Cyro Darius filius successit, Dario Artaxerxes; quo regnante quidam in Italia Palas exstitit. Is domum exstructam ab se Palatium nuncupavit: unde mos inolevit ut ædes regiæ palatium dicantur. Hæc est Georgii sententia. Zonaras vero memoriæ prodidit domum imperatoriam palatium vocari propterea quod in monte Palatino, quem olim inhabitavit Faustulus is qui Romulum educavit, Cæsar domum habuerit. Qua de causa factum sit ut tametsi aliis etiam in locis imperator **141** divertit, nihilominus hospitium ejus palatium dicatur. Secundum hæc vixere Romus, qui Romam condidit, et frater ejus Remus. Hi cum Jovi templum exstruxissent, ei nomen Capitolii Romæ dederunt, hoc est totius urbis capitis sive verticis. Inde Romus interfecto Remo, cum populum seditionem concitare cerneret, primus ludos equestres in honorem Solis et quatuor elementorum instituit. Cum ne hac quidem ratione motus urbani sedari possent, perconctatus est oraculum quænam horum tumultuum causa foret. Responsum, ni fratrem secum eodem solio locaret, urbem minime conquieturam. Quapropter aureo fratris simulacro facto, id ipsum solio suo, quoties pro tribunali sederet, recepit. B

Μετὰ δὲ Κῦρον Δαρεῖος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἶτα Ἀρταξέρξης, ἐφ' οὗ ἦν τις ἐν Ἰταλίᾳ ὀνόματι Πάλας. Οὗτος κτίσας οἶκον Παλάτιον ὠνόμασεν, ὅθεν τὸ βασιλικὸν κατοικητήριον παλάτιον λέγεται. Καὶ ὁ μὲν Γεώργιος οὕτως, ὁ δὲ Ζωναρᾶς περὶ τούτου καὶ τάδε· « Ἡ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων κατοικία παλάτιον ὠνομάσθη, ὅτι ἐν ὄρει τῷ καλουμένῳ Παλατίῳ, ἐν ᾧ Φαυστοῦλος διῆγεν ὁ τὸν Ῥωμύλον θρεψάμενος, ὁ Καῖσαρ ᾤκει, καὶ διὰ τοῦτο, κἂν ἀλλαχοῦ που καταλύῃ, τὴν τοῦ παλατίου κλῆσιν ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ ἔχει. » Μετὰ δὲ ταῦτα Ῥῶμος ὁ κτίσας τὴν Ῥώμην καὶ Ῥῆμος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Οὗτοι κτίσαντες νεὼν τῷ Διὶ Καπετώλιον Ῥώμης ὠνόμασαν, τουτέστι κεφαλὴν τῆς πόλεως. Ὁ μέντοι Ῥῶμος τὸν Ῥῆμον φονεύσας, καὶ τὸν δῆμον ὁρῶν στασιάζοντα, πρῶτος ἱππικὸν ἀπετέλεσεν εἰς τιμὴν τοῦ ἡλίου καὶ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ πόλις ἐταράσσετο. Ἐρωτήσας οὖν εἰς τὸ μαντεῖον διά τί ἐς τοσοῦτον ἡ πόλις σείεται, ἤκουσεν· « Εἰ μὴ συγκαθίσει ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ, οὐκ ἂν ἡ πόλις ἡρεμήσει. » Ἐντύπωμα ποιήσας τοῦ ἀδελφοῦ χρυσοῦν συνεκάθιζε μετ' αὐτοῦ καὶ συνέκρινεν.

Quo tempore filius Artaxerxis Ochus Ægyptum occupavit, rex Ægyptius Nectenabo veste commutata, in Macedoniam aufugit, cum antea per vaticinationem, quæ pelvi solet fieri, futurum cognovisset ut Ægyptus in hostium potestatem veniret; cumque per quasdam præstigias Philippo regi et Olympiadi conjugi ejus innotuisset, occultis machinationibus furtivam cum ea consuetudinem habuit et Alexandrum procreavit. Philippus Macedonum regno potitus, Thessalia imperio adjecta, urbem in ea condidit, quam Thessalonicam appellavit. Ei successit Alexander, qui cum adversus Persas atque Medos expeditionem suscepisset, a Judæis petiit ut sibi copias auxiliares mitterent. Re non impetrata, quod illi dicerent se Dario fœdere conjunctos esse, quo contineretur ne bellum adversus ipsum gererent, recta in eos cum exercitu contendit. Tum vero pontifex maximus terroris causa vestem illam admirandam indutus occurrit Alexandro; qui formidine perculsus et ex equo delapsus ad pedes pontificis accidit. Ad hanc rem cum homines extranei magnopere obstupescerent, respondit Alexander non se congenulando sacerdotem venerari, C D

Ὅτε ὁ τοῦ Ἀρταξέρξου υἱὸς Ὦχος τὴν Αἴγυπτον κατέσχεν, ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Νεκτεναβὼ ἀλλάξας τὴν ἐσθῆτα ἔφυγεν εἰς Μακεδονίαν, διὰ λεκανομαντείας προγνοὺς τὴν Αἰγύπτου κατάσχεσιν, καὶ διὰ τὰς αὐτοῦ μαγγανείας γνώριμος γίνεται Φιλίππῳ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Ὀλυμπιάδι, ᾗ καὶ μιγνύμενος διὰ μηχανῶν ἔτεκε τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ μέντοι Φίλιππος Μακεδονίας βασιλεύσας καὶ Θεσσαλίαν ὑποτάξας πόλιν ἐν αὐτῇ κτίζει καὶ Θεσσαλονίκην καλεῖ. Μετὰ τοῦτον Ἀλέξανδρος. Ὅτε τοίνυν οὗτος κατὰ Περσῶν καὶ Μήδων ὥρμησε, συμμαχίαν τοὺς Ἰουδαίους ἐζήτησε. Καὶ μὴ λαβὼν (συνθήκας γὰρ εἶχον πρὸς Δαρεῖον μὴ πολεμεῖν αὐτὸν) ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν. Ὁ γοῦν ἀρχιερεὺς πρὸς ἔκπληξιν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην στολὴν ἐνδυσάμενος τῷ Ἀλεξάνδρῳ ὑπήντησε. Καὶ ὃς ἐκπλαγείς, κἀντεῦθεν τοῦ ἵππου καταβάς, τῷ ἀρχιερεῖ προσέπεσε. Τῶν γοῦν ἀλλοφύλων ἐκπλαγέντων ἔφη· « Οὐ τὸν ἱερέα προσκυνῶ, ἀλλὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ τιμώμενον Θεόν· τοιούτῳ γὰρ σχήματι καὶ τὸν Θεὸν εἶδον κατὰ Περσῶν θαῤῥύναντά με. » Ἐφ' ᾧ καὶ θυσίαν ἐκεῖσε τῷ Θεῷ προσήνεγκεν.

nei magnopere obstupescerent, respondit Alexander non se congenulando sacerdotem venerari,

(28) In F. ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Καὶ οὕτω θάρσος ἐκεῖνος ἔλαβεν. Ὅθεν καὶ καμήλους ἔμπροσθεν τῆς παρατάξεως et quæ sequuntur, omissis iis quæ ex nostro codice a quopiam ex longiori aliqua narratione decerpta cum aliis excudenda curavimus. Verum omnis hæc de Cyro et Daniele narratio fabulam olet, cum Babylone tum apud Darium Medum in pretio viveret Daniel, cum a Cyro devictus est Crœsus. Quis vero ferat ἀκριβοῦσιν Siculi nostri, qui Cyro filium Darium ac successorem, Dario vero Artaxerxem subjiciat: eoque regnante in Italia vixisse Palantem, a quo dictum sit Palatium: cum ducentis ac quinquaginta ante Darium et Artaxerxem annis Romulus vixerit, et Pallas Evandri filius ad Æneæ tempora referendus sit, aliquot ante Romulum sæculis.

sed cultum ab eo Deum, quem ejusmodi habitu conspexerit se contra Persas instigantem et animantem. Hanc ob causam Deo quoque rem sacram Hierosolymis fecit.

Οὗτος μὲν οὖν καὶ πάνυ σοφῶς καὶ εὐμηχάνως ἐχειροῦτο τὰ πάντα· μετενδυόμενος γὰρ εἰσήρχετο πανταχοῦ, καὶ κατασκοπεύων οὕτως ἐνίκα. Τοῦτο ποιεῖ καὶ ἐπὶ τῇ χήρᾳ Κανδάκῃ. Ἀλλ' ἐάλω· ἐκείνη γὰρ τὰ συστήματα αὐτοῦ μαθοῦσα (ἦν γὰρ τὸν μὲν τῶν ὀφθαλμῶν γλαυκὸς, τὸν δὲ μέλας) ἅμα τῷ ἰδεῖν αὐτὸν εἶπε· « Βασιλεῦ Ἀλέξανδρε, τὸν κόσμον ἔλαβες, καὶ γυνή σε παρέλαβεν. » Ἦν καὶ λαβὼν εἰς γυναῖκα, καὶ εἰς Αἴγυπτον ἀπελθὼν, καὶ τὴν μεγάλην Ἀλεξάνδρειαν κτίσας, καὶ ὑποστρέψας εἰς Βαβυλῶνα, τελευτᾷ ἐτῶν λβ', δώδεκα καὶ μόνα κρατήσας· ἦν δὲ φρονιμώτατος πάντων καὶ ἀνδρειότατος. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πτηνὴν αὐτὸν πάρδαλιν ὁ προφήτης προεῖδε, τὸ ῥαγδαῖον αὐτοῦ καὶ ὀξὺ παριστῶσα καὶ τὸ ἄφνω διαπτῆναι μετὰ τροπαίων τὴν οἰκουμένην. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ φιλοσόφου τινὸς ἤκουσεν εἰπόντος ἀπείρους εἶναι κόσμους, καὶ μέγα στενάξας ἔφη· « Ἀπείρων ὄντων μηδενὸς ἐγὼ κεκράτηκα. » Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σωφροσύνῃ ἐθαυμάζετο· τὰς γὰρ Δαρείου θυγατέρας αἰχμαλώτους κρατήσας οὐδὲ ἰδεῖν ἠνέσχετο, ἁπρεπὲς εἶναι εἰπὼν τὸν ἄνδρας κρατήσαντα ὑπὸ γυναικῶν κρατηθῆναι. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ καὶ ἀγχινοίᾳ· τῷ γὰρ Ἀριστοτέλει παρηκολούθησε. Πολεμικώτατος δὲ καὶ τολμηρότατος ὤν, καὶ ἰδὼν ὁμώνυμον αὐτῷ νεανίσκον τινὰ δειλῶς μαχόμενον, εἶπεν· « Ἢ τὸν τρόπον ἄλλαξον ἢ τὴν κλῆσιν. »

A Itaque deinceps prudenter admodum ac solerter occupavit omnia; nam veste mutata se quævis ad loca conferebat, et cunctis exploratis victoria facili potiebatur. Eadem arte Candacen viduam agressurus interceptus est; nam cum ea notas ipsius indiciaque naturalia percepisset, quod alter scilicet oculus ei cæruleus alter niger esset, simul ac eum intuita est, dixit: « Mundum tu quidem, rex Alexander, occupasti, at te mulier cepit. » Igitur hac uxore ducta, in Ægyptum profectus magnam illam Alexandriam condidit. Inde Babylonem reversus, annos jam 32 natus, rebus humanis excedit, cum duodecim tantum **142** annos imperasset, vir haud dubie sapientissimus ac fortissimus omnium. Idcirco vates eum se conspexisse tradit in volucris pardalidis specie, volens hoc pacto impetum et celeritatem ipsius ostendere, quodque subito victoriis suis orbem terrarum pervolaverit. Perhibent aliquando eum inaudivisse de philosopho quodam, qui mundos infinitos esse diceret. Tum vero gemitu ingenti edito: « Itane, ait, infiniti sunt, cum ego ne unum quidem adhuc devicerim? » Etiam pudicitiæ castitatisque nomine magnam laudem meruit. Cum enim captivas Darii filias sua in potestate haberet, ne intueri quidem eas voluit, quod nequaquam decere diceret eum qui viros devicisset, a mulieribus vinci. Non minus ex philosophia et acumine ingenii laudes adeptus est, ut qui Aristotelem audivisset; cumque in præliis concitatissimus et audacissimus esset, forte conspicatus aliquando quemdam adolescentem sibi cognominem, qui tremide pugnaret: « Vel indolem, » inquit, « et animum hunc mutato, vel nomen. »

Οὗτος μὲν οὖν Ἀλέξανδρος καὶ μέχρι τῶν ἐνδοτάτων Ἰνδῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς μεγίστης νήσου τῶν Βραχμάνων φθάσας, ὧν καὶ τὸν θαυμάσιον βίον θαυμάσας καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειάν τε καὶ λατρείαν ἐξεπλάγη, ἐν ᾧ τόπῳ καὶ στήλην στήσας ὑπέγραψεν· « Ἐγὼ μέγας Ἀλέξανδρος βασιλεὺς ἔφθασα μέχρι τούτου. » Ἐν ἐκείνῃ τῇ νήσῳ κατοικοῦσιν οἱ λεγόμενοι Μακρόβιοι· ζῶσι γὰρ αὐτῶν οἱ πλείους περὶ τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη διὰ τὴν τοῦ ἀέρος εὐκρασίαν καὶ τὰ ἀνεξερεύνητα τοῦ Θεοῦ κρίματα. Ἐκεῖσε ὑπῶρα τὸν ἅπαντα χρόνον οὐ λείπει. Ἐκεῖ τὰ μέγιστα κάρυα καὶ τὰ εὐσπόριστα ἀρώματα καὶ ἡ Μαγνῆτις λίθος· παρ' οἷς οὐκ ἔστι τετράπουν, οὐκ οἶνος, οὐκ ἄρτος, οὐκ ἱμάτιον. Μικρᾷς δὲ ὑπώρας καὶ ὕδατος ἀπολαύουσι τὸν ποταμὸν παροικοῦντες καὶ τῷ Θεῷ γνησίως λατρεύοντες. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες εἰς ποταμὸν παροικοῦσιν, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ἐντεῦθέν εἰσι τοῦ ποταμοῦ Γάγγου τοῦ παραῤῥέοντος εἰς τὸν ὠκεανὸν ἐπὶ τὸ μέρος τῆς Ἰνδίας. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες περῶσι πρὸς τὰς γυναῖκας Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον, παρ' οἷς ὑπάρχουσι ψυχρότεροι, τοῦ ἡλίου πρὸς ἡμᾶς ὑψωθέντος. Γηνικαῦτα γὰρ εὔκρατοι γενόμενοι πρὸς οἶστρον κινεῖσθαι λέγονται. Καὶ ποιήσαντες μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν ἡμέρας τεσσαράκοντα πάλιν ἀντιπερῶσι. Μετ' ὃ δὲ τέκῃ ἡ γυνὴ δύο παῖδας, οὐκέτι μίγνυνται. Ἐὰν δέ τις εὑρεθῇ στειρα[illegible]ντες-

C Cum ad Indos extremos ipsumque Oceanum et maximam Brachmanum insulam pervenisset, eorum erga Deum pietatem cultumque miratus columnam statuit cum inscriptione hujusmodi: « Alexander rex hucusque penetravi. » Ea in insula qui Macrobii vocantur a diuturna vita, degunt. Nam majori ex parte vivunt istic homines ad annos 150 propter aeris idoneum maxime temperamentum et imperscrutabilia Dei judicia. Nullo anni tempore fructus maturi desunt. Abundant et maximis nucibus et aromatis, quæ tanti nos redimimus, et lapide magnete. Quadrupedes bestias nullas habent, nec vinum nec panem nec vestes. Ad flumen habitantes exiguis fructibus et aqua contenti sunt, Deoque pura et integra religione serviunt. Viri ad fluminis ripas accolunt, feminæ ex altera Gangis fluvii parte degunt Indiam versus, qui quidem fluvius in Oceanum semet exonerat. Julio et Augusto mensibus ad uxores viri transjiciunt, quod iis frigidiores sint, sole nostrum ad finitorem sublimius assurgente. Tunc nimirum consecuti temperamentum corporis optimum æstro quodam concitari ferantur. Exactis autem apud uxores 40 diebus amnem vicissim transjiciunt. Feminæ posteaquam liberos duos in lucem edidere, rem cum viris amplius nullam habent. Quodsi qua totos quinque annos sterilis reperiatur, religione quadam a coitu

arcetur. Annis ipse non citra periculum ac difficultatem Odontotyranni causa transjicitur. Animal hoc quoddam est in terra perinde **143** ac aqua degens, idque maximum, uti quod elephantum quoque deglutiat, quanquam viris hisce trajicientibus haudquaquam noceat. In locis desertioribus sunt dracones 70 cubitos longi, scorpii cubitales, formicæ palmares. Propterea istæc loca nullos incolas habent. Gregatim ibidem elephanti pastum quærunt. In partibus adhuc penitioribus homines reperiuntur qui a carnibus humanis non abstinent. Apud Chaldæos lege concessum est ut matrem quis sibi matrimonio jungat, et tam sorores quam filias ineat. Apud Agilæos feminæ sua viros in potestate habent, proque libitu venerem exercent citra ullam maritorum æmulationem. Eædem agros colunt, ædes exstruunt, omnes operas viriles obeunt. In Britannia viri complures una cum muliere cubant, et contra multæ mulieres cum uno viro. Amazones viros nullos habent, sed brutorum in morem appetente verno tempore cum vicinis rem habent, quasique mercatu magno celebrato tandem domum mares tollunt, femellas educatas servant.

Hæc consuetudines apud varias locisque separatas nationes quasi per manus a majoribus acceptæ paulatim in leges abierunt, quemadmodum magnus ille Cæsarius scripsit. Post obitum Alexandri regnum ejus complures in dominatus et imperia divisum fuit. Principes ipsi non destitere seipsos alter alterum invadere, donec imperium Romanum particulares istos dominatus omnes e medio sustulit. Ac de his quidem hactenus.

Cæterum Jacobus patres illos familiarum principes 12 genuit, Rubenum, Symeonem, Levium, Judam et reliquos ordine subsequentes. Amabat autem plus cæteris Josephum, tum quod esset natu minimus, tum virtutis causa, qua singulari præditus erat. Itaque illi cæteri fratres invidebant, et quidem non has ob causas modo, verum etiam propter insomnia, quæ ei se noctu offerebant. Nam videre videbatur aliquando stellas undecim cum ipso sole ac luna se congenulando venerantes. Ac stellæ quidem ipsæ fratres significabant, sol patrem, luna matrem. Quodsi quis roget quo pacto dicatur mater cum venerata esse, quæ multo ante diem in terris supremum obierat, is quid dicturi simus audiat. Cum Jacobus in Ægyptum profectus Josephum submisse veneratus est, eumdem ei venerationis honorem et uxor exhibuisse dicitur, uti quæ corpus unum cum ipso exsisteret. Atque hanc ob causam fratres cum invidia persequebantur, qua quidem impulsi eo quoque progrediuntur ut insidias ei manifestas struerent; eumque morte mulctaturi hominem esset, periculosam in voraginem abjiciunt. Sed **144** unius cujusdam e fratribus consilio, qui Rubenus erat, vir propenso ac benevolo in Josephum animo, de voragine rursus eum extrahunt, ac viginti minis (sic enim Josephus in historia sua memoriæ prodidit) quibusdam mercatoribus ven-

τίας, ἔκτοτε ἀμιγής ἐστι δι' εὐλάβειαν. Ὁ μέντοι ποταμὸς ὢν δυσπέρατος διὰ τὸ ὀδοντοτύραννον ζῶον· καὶ γὰρ οὗτος ἀμφίβιον μέγιστον, ὥστε καὶ ἐλέφαντας καταπίνειν, εἰ καὶ τοὺς ἄνδρας τούτους οὐ βλάπτει διαπερωσουμένους. Ἐν δὲ τοῖς ἐρημοτέροις τόποις δράκοντές εἰσιν ὡσεὶ πηχέων ἑβδομήκοντα, σκορπίοι δὲ πηχυαῖοι, μύρμηκες παλαιστιαῖοι· ἐφ' ᾧ καὶ ἀοίκητοι μένουσιν οἱ τόποι ἐκεῖνοι. Ἀλλὰ καὶ ἐλέφαντες ἐκεῖσε ἀγεληδὸν βόσκονται. Ἐνδότερον δέ εἰσιν ἄνθρωποι ἀνθρώπους ἐσθίοντες. Χαλδαίοις νόμος μητρογαμεῖν καὶ ἀδελφοτεκνοφθορεῖν. Παρ' Ἀγιλαίοις αἱ γυναῖκες αὐθεντοῦσι τῶν ἀνδρῶν καὶ πορνεύουσιν ὡς βούλονται, μὴ ζηλοτυπούμεναι παρὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, γεωργίαν δὲ καὶ οἰκοδομίαν καὶ πάντα τὰ ἀνδρῶδη πράττουσιν. Ἐν δὲ Βρεττανίᾳ πλεῖστοι ἄνδρες μιᾷ συγκαθεύδουσι γυναικί, καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἑνὶ ἀνδρί. Ἀμαζόνες δὲ ἄνδρας οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' ὡς τὰ ἄλογα κατὰ τὸ ἔαρ τοῖς γειτνιῶσι μίγνυνται, καὶ μέγα πανηγυρίζουσαι οἴκαδε ἀποστρέφουσι, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κυήσεως τὸ μὲν ἄρρεν ἀναιροῦσι, τὸ δὲ θῆλυ ζωογονοῦσι.

revertunt. Ubi deinde partum in lucem ediderunt

Ταῦτα μὲν οὖν πάντα νόμος τοῖς κατὰ τόπους ἔθνεσιν ἐκ διαδοχῆς κατὰ τὸν μέγαν Καισάριον γέγονε. Μετὰ μέντοι τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν εἰς πολλὰς ἀρχὰς ἡ βασιλεία αὐτοῦ διηρέθη, καὶ οὐ διέλειπον ἀεὶ κατ' ἀλλήλων ἐπανιστάμενοι, ἕως οὗ ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ τὰς τοπαρχίας πάσας κατέλυσε. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Ὁ δὲ Ἰακὼβ γεννᾷ τοὺς δώδεκα πατριάρχας, τὸν Ῥουβὶμ, τὸν Συμεών, τὸν Λευΐ, τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς λοιποὺς καθεξῆς. Ἠγάπα δὲ τὸν Ἰωσὴφ πλέον τῶν ἄλλων καὶ διὰ τὸ νεώτατον αὐτὸν εἶναι καὶ διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ ἀρετήν. Ἐφ' ᾧ καὶ φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Οὐ διὰ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ὁράσεις ὧν ἐκεῖνος γέγονε θεωρός. Ἑώρα γὰρ ἀστέρας ἕνδεκα, σὺν αὐτοῖς τε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, προσκυνοῦντας αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἀστέρες ἐδήλουν τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὁ ἥλιος τὸν πατέρα, ἡ δὲ σελήνη τὴν μητέρα. Εἰ δὲ λέγει τις, πῶς ἡ μήτηρ λέγεται προσκυνῆσαι, ἐπεὶ προαπεθανεῖν ἔφθασεν, ἀκουέτω ὅτι τοῦ Ἰακὼβ κατελθόντος εἰς Αἴγυπτον καὶ προσκυνήσαντος συμπροσκυνῆσαι λέγεται καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ὅτι καὶ σῶμα ἓν ἀμφότεροι οὗτοι. Οὐκοῦν ἐφθόνουν αὐτῷ διὰ τοῦτο οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Καὶ φθονοῦντες εἰς ἐπιβουλὴν προδήλως χωροῦσι, καὶ θανατῶσαι θέλοντες αὐτὸν ἐμβάλλουσι λάκκῳ δεινῷ. Ἑνὸς δέ τινος ὑποθήκαις, δηλαδὴ τοῦ Ῥουβὶμ ἅτε πρὸς αὐτὸν φιλίως διακειμένου, τοῦ λάκκου τε αὐτὸν ἐξάγουσι, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ἰωσήπου ἱστορίαν εἴκοσί μνῶν τοῖς ἐμπόροις ἀποδιδόασι. Μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν πατέρα ἐπιστρέψαντες τὸν μὲν Ἰωσὴφ ἔλεγον μὴ ἰδεῖν, χιτῶνα δὲ τούτου εὑρεῖν ᾑμαγμένον καὶ λελακισμένον, ὡς ἐντεῦθεν ὑπόνοιαν τάχα δεδόναι παρὰ θηρίων αὐτὸν ἀπολέσθαι. Κατάγεται οὖν παρὰ τῶν ἐμπόρων εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὡς δοῦλος

ἐκεῖσε πιπράσκεται. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ εἰς ἔρωτας ἀσέμνους παρὰ τῆς κυρίας αὐτοῦ ἐφέλκεται. Ὁ δὲ οὐκ ἐπείθετο· εἰ γὰρ καὶ τὸ σῶμα δοῦλος, ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐλεύθερος. Ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς ὀργὴν αὐτὴν κινεῖ. Μελετᾷ κατ' αὐτοῦ, κατηγορεῖ, πείθει εἰς φυλακὴν αὐτὸν ἐμβαλεῖν. Γίνεται ταῦτα, καὶ τρισκαίδεκα ἔτεσιν κατάκλειστος ἦν· τῇ δὲ τοιαύτῃ φυλακῇ καὶ ἕτεροι δύο συνῆσαν, οἰνοχόος τε καὶ ἀρτοποιός· οἷς δὴ παραδόξως καὶ τὰ ἐσόμενα προηγόρευσε. Καὶ τῷ μὲν οἰνοχόῳ ἐλευθερίαν προέλεγε διὰ τριῶν ἐμμένειν ἡμερῶν· ἑώρα γὰρ ἐκ τριῶν κλημάτων ἀπυθλιβομένους βότρυας δι' αὐτοῦ εἰς φιάλην, καὶ τὸν βασιλέα χαριέντως ἐξ αὐτοῦ ταύτην λαμβάνοντα. Ὅθεν καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγε· « Μὴ ὑπερίδῃς ἡμᾶς διὰ ταῦτα ἀπερχόμενος· οὐδὲν γὰρ ἁμαρτόντες ἐν δεσμοῖς γεγόναμεν, ἀλλὰ σωφροσύνης ἕνεκα τὸ τῶν κακούργων ὑπομένειν κατεκρίθημεν. » Τῷ δὲ ἀρτοποιῷ λέγοντι τρία κανᾶ φέρειν ὑπὲρ κεφαλῆς ἑαυτοῦ, καὶ δύο μὲν ἄρτων πλέα, τὸ δὲ τρίτον ὄψων τε καὶ ποικίλων βρωμάτων, καταπταμένους δὲ οἰωνοὺς ἅπαντα δαπανᾷν, κἀντεῦθεν προσδοκῶντι ὁμοίαν τῷ οἰνοχόῳ τὴν πρόῤῥησιν ἔσεσθαι, δύο τὰς πάσας ἔτι τοῦ ζῆν ἔλεγεν ἔχειν ἡμέρας· τὰ γὰρ κανᾶ τοῦτο σημαίνειν, τῇ τρίτῃ δὲ αὐτὸν σταυρωθέντα βορὰν ἔσεσθαι πετεινοῖς. Γενέθλιον ἐπιτελεῖ ὁ βασιλεύς, καὶ τηνικαῦτα τὰ τῆς προῤῥήσεως γίνεται. Ἐπιλανθάνεται τούτου ὁ οἰνοχόος. Ἐνιαυτοὶ δύο παρέρχονται. Ὁρᾷ κατὰ νύκτα ὁράσεις δύο ὁ Φαραώ. Ἀμηχανοῦσιν ἐπὶ τούτοις οἱ τῶν Αἰγυπτίων σοφοί. Καλεῖται ὁ Ἰωσὴφ, τοῦ οἰνοχόου τοῦτο προτρέψαντος. Ἡ δὲ ὅρασις βόες εὐτραφεῖς ἑπτὰ ἀπὸ τοῦ νάματος ἐπὶ τὸ ἕλος ἐρχόμεναι· ἄλλαι ἰσάριθμοι ἐκ τοῦ ἕλους ὑπαντῶσαι, λίαν κατισχνωμέναι, καὶ κατεσθίουσαι τὰς εὐτραφεῖς καὶ μεγάλας, κἂν οὐδὲν ἐκ τοῦ φαγεῖν ὠφελοῦντο. Ἡ δὲ δευτέρα ὅρασις στάχυες εὐτραφεῖς ἑπτὰ ἀπὸ μιᾶς ῥίζης, ὑφ' ἑτέρων ἑπτὰ διεφθαρμένων καὶ ἀσθενῶν ἀπανώμενοι. Ἦτο δὲ τριακοστὸν ὁ Ἰωσὴφ τηνικαῦτα ἦν. Ἑρμηνεύει τὰς ὁράσεις, τιμᾶται παρὰ τοῦ Φαραὼ, ἄρχων Αἰγύπτου καθίσταται. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ Ψομθομφάνιχον αὐτὸν ὁ Φαραὼ προσαγορεύει, τουτέστιν ἐφευρετὴν τῶν κρυπτῶν. Τὸν δὲ λιμὸν ἐκεῖνον ἱστορεῖ γενέσθαι διὰ τὸ μήτε τὸν Νεῖλον τότε ἀνελθεῖν μήτε ὄμβρον ἄνωθεν κατελθεῖν. Γεννᾷ δὲ Ἰωσὴφ καὶ δύο υἱούς, Μανασσὴν καὶ Ἐφραΐμ. Καὶ τὸ μὲν Μανασσῆς σημαίνει ἐπίληθον· εὐδαιμονήσας γὰρ λήθην τῶν ἀτυχημάτων ἔλαβε. Τὸ δὲ Ἐφραΐμ ἀποσβοὰς· αὐτὸς γὰρ τοῖς προγόνοις τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδωκε. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

A dunt. Hinc ad parentem reversi Josephum quidem se nusquam vidisse narrant, tunicam vero ipsius reperisse cruentatam ac discerptam, ut hoc modo pater in suspicionem veniret fortasse filium a feris interemptum esse. Interim ipse a mercatoribus in Ægyptum abducitur, atque illic in morem mancipii venditur. Non longo tempore interjecto ab hera sua fœdos et turpes ad amores pellicitur, a qua tamen eo minime perpellitur: quamvis enim corpore servus esset, nihilo tamen minus animo erat ingenuus. Hanc ob causam illa exæstuescit, aliquid in Josephum mali molitur, accusat, marito persuadet, hominem in vincula conjiciat. Succedit quod instituerat, adeoque totos 13 annos Josephus in vinculis detinetur. Erant in eodem carcere conclusi et B alii duo, quorum unus a poculis regi fuerat, alter pistor. His ille nova et inaudita quadam ratione futura prædixit, atque illi quidem, a poculis qui fuerat, libertatem intra triduum restituendam vaticinatus est. Nam somniaverat se de tribus palmitibus uvas in phialam Pharaonis exprimere, ac deinde regem ex ea non illibenter hausisse. Monuit autem hunc ut carcere liberatus sui per contemptum non obliviscceretur: Nam nullo, inquit[47], facinore de ignato in hosce carceres compacti sumus, sed propter castitatem ad hæc flagitiosorum hominum supplicia toleranda sumus condemnati. Pistori vero, qui diceret se visum sibi gestare tria canistra in capite, quorum duo panibus essent C plena, tertium obsonio variisque cibis, sed aves advolasse ac omnia surrepta devorasse, quique futurum adeo exspectaret ut ipsi quoque Josephus consimile priori vaticinium promeret, respondit duos in universum vitæ dies ei superesse, qui per bina canistra denotarentur, tertio in crucem actum corpore suo pasturum alites. Secundum hæc Pharao diem suum natalitium celebrat, quo eventus omnia comprobat quæ prædicta fuerant. Josephi tamen obliviscitur is qui regi a cyathis erat. Anni duo prætereunt. Insomnia duo Pharaoni per quietem offeruntur. Ægyptiorum sapientes ea nulla ratione possunt interpretari: hortatu ejus qui regi a poculis erat, Josephus arcessitur. Somnium unum fuerat hujusmodi: rex videre sibi visus erat septem D vaccas corpore **143** pingui ac bene curato, quæ emersæ de flumine in caricetum se conferrent; atque his alias numero pares occurrere, macie confectas admodum, quæ tametsi opimas illas atque magnas devorarent, nihilo tamen inde pinguiores fieri viderentur. Alterum erat tale: septem opimæ spicæ, de radice una enatæ, ab aliis septem spici tenuibus atque corruptis absumebantur. Compleverat id temporis Josephus annum ætatis tricesimum, cum hæc somnia interpretaretur. Quo facto magnis a Pharaone honoribus afficitur et princeps atque præfectus Ægypti constituitur, indente ipsi novam appellationem Pharaone, qua Psomtophanichus deinceps vocaretur, quæ vox *occultorum reperiorem* significat. Cæterum charitatem illam annonæ profectam ex ea causa perhibent, quod iis annis neque Nilus extra suas se ripas effuderit neque ros ex aere fuerit delapsus. Binos autem Josephus filios genuit, Manassem et Ephræmum. Manassis appellatio significat priorum oblitum: post-

[47] Gen. XL, 14.

enquam enim ad eam felicitatem pervenisset, calamitatum pristinarum oblivionem consecutus erat. Ephræmus tantundem sonat ac si dicas, qui restituit eum; nam libertatem majoribus restituit. Et hæc quidem in hunc modum evenere.

Jacobi autem filii cum accepissent quid Sichemus Emoris filius cum sorore sua Dina perpetrasset, puncti sunt, hoc est dolore affecti, ut qui facinus hoc turpissimum ducerent. Itaque cunctos loci ejus incolas ferro trucidarunt. Quamobrem concessit Deus ut satis longo tempore in Ægypto afflictarentur. Nam hæc causa fuit quamobrem diuturnam et primam illam captivitatem experirentur. Cæterum Jacobus, adventum ipsius flagitante Joseph, quo tempore fratres ad ipsum urgente annonæ caritate se contulerant, in Ægyptum 75 cum capitibus est profectus. Atque hunc numerum quoque Litteræ sacræ penitus exprimunt, ut quanta hominum multitudo procreata de tot capitibus fuerit sciremus. Jacobus ipse, quemadmodum in historia sua Josephus meminit, præ necopinato gaudio parum abfuit quin exspiraret, ni videlicet Josephus eum recreasset, qui tametsi et ipse voluptatis magnitud ne superaretur, non tamen eodem modo quo Jacobus afficiebatur. Atque hic cum Pharao Jacobum jam annum intueretur, quot natus esset annos interrogat. Respondet is hanc in sententiam: « Anni vitæ meæ, quos peregrinatus sum, omnino sunt centum et triginta, quos ipsos sane paucos et malos expertus sum [48]. » Quæ quidem verba propter eas afflictiones et ærumnas protulit quas perpessus fuerat. Vixit autem ab hoc tempore quindecim adhuc annos, quibus nimirum scilicet a calamitatibus, **146** quas antehac pertulerat, recrearetur. Et vivebant nane longam ætatem homines illi prisci, quo genus humanum in majoribus illis vitæ spatiis eo felicius propagaretur et amplificaretur. Eadem causa fuit cur pluribus simul uxoribus juncti essent. Post diluvium quidem certe multos adhuc annos vivendo explebant. At ubi paulatim orbem terrarum complessent, annorum etiam vitæ numerus imminui cœpit. Quodsi credere Cyrillo debemus, viro divinissimo, illa quoque de causa hominum annis aliquid decessit, quod ipsa natura paulatim debilior fiat et ad plures annos se conservare nequeat.

Genuit autem, ceu jam ante monuimus, patriarchas Jacobus duodecim, a quibus duodecim Israeliticæ tribus ortæ sunt. Etenim hanc ipsam ob causam in Litteris sacris appellari patriarchæ consueverunt, quasi patrion archontes, id est tribuum sive familiarum principes. Epiphanius scripsit, tribus exstitisse tredecim. Quamquam enim ex Josepho nulla tribus est denominata, duæ tamen illæ tribus, quæ a filiis ejus Manasse ac Ephraimo profectæ sunt, Josepho accensentur et tribuuntur. Sed enim Levia tribu detracta, uti quæ nihil inter reliquas tribus haberet fructus, rursum tribus duodecim efficiuntur. Erat inter cæteros Jacobi filios Levius, qui Caathum procreavit; ex Caatho natus est Amramus; sextus ab Abrahamo fuit Moses.

Ab eodem Abrahamo si Jobi generis seriem repetas, deprehendes eum ab illo fuisse quintum,

Οἱ δέ γε τοῦ Ἰακὼβ υἱοὶ ἀκούσαντες τὰ παρὰ Συχὲμ τοῦ υἱοῦ Ἐμὼρ γεγενημένα ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτῶν Δινᾷ κατενύγησαν, ἤγουν ἐλυπήθησαν, ἀσχημοσύνην τὸ πρᾶγμα ἐλογίσαντο. Ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς ἐκεῖσε παροικοῦντας ἔργον φόνου πεποιήκασιν. Ὅθεν καὶ συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς καιρὸν ἱκανὸν κακωθῆναι κατ' Αἴγυπτον. Αὕτη οὖν ἡ αἰτία τῆς πολυετοῦς καὶ πρώτης αἰχμαλωσίας αὐτῶν. Ὁ μέντοι Ἰακὼβ ζητηθεὶς παρὰ τοῦ Ἰωσὴφ, ἵνίκα πρὸς αὐτὸν ἀπῆλθον οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ, καὶ τῆλθεν εἰς Αἴγυπτον ἐν ο' καὶ ε' ψυχαῖς. Τίθησι δὲ τὸν ἀριθμὸν ἡ Γραφὴ, ἵνα μάθωμεν ἐκ πόσων πόσοι γεγόνασιν. Ὁ δέ γε Ἰακὼβ μικροῦ δεῖν ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου χαρᾶς, ὡς φησιν Ἰώσηπος, εἰ μὴ ὁ Ἰωσὴφ αὐτὸν ἀνεζωπύρησεν· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὑφ' ἡδονῆς ἥττων τοῦ πάθους γέγονεν, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ Ἰακώβ. Ὁ μέντοι Φαραὼ πολιὸν ἰδὼν τὸν Ἰακὼβ ἐρωτᾷ περὶ τῶν ἐτῶν αὐτοῦ. Καὶ ὃς ἀπεκρίνατο λέγων· « Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου ἃς παροικῶ, ρλ' ἔτη, μικραὶ καὶ πονηραὶ γεγόνασι. » Ταῦτα δὲ ἔλεγε δι' οὓς ὑπέστη πειρασμούς. Ἐπέζησε δὲ μετὰ ταῦτα ἔτη ιε' εἰς παράκλησιν ὧν ἔπαθε δεινῶν τὰ πρὸ τοῦ. Καὶ οἱ μὲν παλαιοὶ πολὺν χρόνον ἔζων, ὥστε αὐξηθῆναι τὸ γένος ἐν τῷ πλείονι χρόνῳ. Διὰ τοῦτο καὶ πολλαῖς συνήπτοντο γυναιξίν. Αὐτίκα γοῦν καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν μακρόβιοι ἦσαν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσαν, ἠλαττώθη λοιπὸν ὁ τῶν ἐτῶν ἀριθμός. Κατὰ δὲ τὸν θειότατον Κύριλλον, ἠλαττώθη τὰ ἔτη διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ἀδρανεστέραν τῷ χρόνῳ γενέσθαι καὶ μὴ ἐπὶ πλείοσιν ἰσχύειν ἔτεσι παρεκτείνεσθαι. Καὶ πολυετεῖς μὲν ἦσαν οἱ παλαιοὶ δι' ἣν αἰτίαν ἔφθασεν ὁ λόγος εἰπεῖν· ὁ δὲ Ἰώσηπος τῇ παρευρισκομένῃ τότε τροφῇ μακροβίους γενέσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἔλεγε.

Καὶ γεννᾷ μὲν, ὡς εἴρηται, τοὺς δώδεκα πατριάρχας ὁ Ἰακὼβ, ἀφ' ὧν αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πατριάρχας ἐκεῖνος ὁ λόγος ἐκάλεσεν ὡς τῶν πατριῶν ἤτοι τῶν φυλῶν ἄρχοντας. Κατὰ δὲ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον δέκα καὶ τρεῖς αἱ φυλαί. Εἰ γὰρ καὶ φυλή τις οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ, ἀλλ' αἱ ἀπὸ τῶν παίδων αὐτοῦ, τοῦ τε Μανασσῆ καὶ τοῦ Ἐφραΐμ, δύο φυλαὶ τοῦ Ἰωσὴφ γνωρίζονται. Ὅμως μέντοι τῆς Λευῒ φυλῆς ὑπεξαιρουμένης ὡς μηδὲν ἐργαζομένης, δώδεκα πάλιναι φυλαί. Καὶ Ἰακὼβ μὲν γεννᾷ τὸν Λευῒ, Λευῒ δὲ τὸν Κοὰθ, Καὰθ δὲ τὸν Ἀμρὰμ, Ἀμρὰμ δὲ τὸν Μωσέα καὶ τὸν Ἀαρών. Καὶ Μωσῆς μὲν ἕκτος ἀπὸ Ἀβραάμ. Amramus Mosem et Aaronem progenuit. Hoc modo

Ἐκεῖθεν γενεαλογούμενος ὁ Ἰὼβ πέμπτος εὑρίσκεται. Οὗτος ὁ Ἰὼβ κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου

[48] Gen. xv, 9.

ἐξήγησιν ἐτῶν ο' καὶ η' ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πει- A
ρασμοῦ, ἐν δὲ τῇ πληγῇ διατελέσας ἔτη ἑπτὰ γέγο-
νεν ἐτῶν πε'. Καὶ πόθεν τοῦτο ὄῆλον; ἐκ τῶν μετὰ
τὴν πληγὴν δωθέντων αὐτῷ ρο' ἐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ
εἰς τὸ διπλάσιον δέδωκε πάντα τῷ Ἰὼβ ὕστερον ὁ
Θεὸς, ἐξ ἀνάγκης διπλᾶ καὶ τὰ ἔτη αὐτῷ ἐχαρίσατο.
Οὐκοῦν τῶν ρο' τὰ ἡμίσεα π' καὶ ε' τυγχάνουσιν. Ἐν-
τεῦθεν οὖν εὑρίσκονται τὰ πάντα ἔτη τοῦ Ἰὼβ σνε'.
Εἰ δέ γε τὸν πάντα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ σμη'
ἔτη λέγει ἡ Γραφὴ, μὴ ξενισθῇς· τὰ γὰρ ἑπτὰ ἔτη
τῇ ζωῇ τῆς πληγῆς αὐτοῦ οὐ συνῆψεν ὁ συγγρα-
φεὺς, ἐπεὶ μὴ ζωῆς χρόνον τὸν τῆς πληγῆς καιρὸν
ἐλογίσατο διὰ τὴν ἐκ τοῦ πάθους νέκρωσιν. Οὐκοῦν
ἔοικεν ὁ μακάριος Ἰὼβ εἰς ἔνδειξιν τῶν θεόθεν αὐτῷ
δοθέντων ἀγαθῶν ὕστερον ταῖς θυγατράσι τεθεικέ-
ναι τὰς προσηγορίας· τοῖς πράγμασι γὰρ ἀκολού- B
θως ἐπήνεγκεν αὐταῖς καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ τὴν μὲν
πρώτην Ἡμέραν ἐκάλεσεν ὡς ἀπό τινος βαθείας νυ-
κτὸς τῶν περιστοιχισάντων αὐτὸν χαλεπῶν ἡμέρας
αὐτῷ φωτεινῆς ἐπιλαμψάσης, τὴν δὲ δευτέραν Κα-
σίαν ὠνόμασεν ὡς ἤδη λοιπὸν ἐν εὐωδίᾳ τινὶ καὶ ἀ-
πολαύσει τῶν ἀγαθῶν γενόμενος, τὴν δὲ τρίτην
Ἀμαλθείας κέρας προσηγόρευσεν ὡς ἅπασι λοιπὸν
τοῖς ἀγαθοῖς περιῤῥεόμενος. Ἀμαλθείας γὰρ κέρας
οἱ παλαιοὶ τὴν ἀφθονίαν ἐκάλουν· λέγεται γὰρ ὅτι
ἦν αἰπόλῳ τινὶ αἴξ Ἀμάλθεια καλουμένη, ἥτις ὀρύ-
ξασα τῷ κέρατι θησαυρὸν ἀνέδειξε τῷ δεσπότῃ. Καὶ
οὐχ εὑρέθησαν γάρ, φησὶ, κατὰ τὰς θυγατέρας
Ἰὼβ βελτίους αὐτῶν ἐν τῇ ὑπ' οὐρανόν. Διὰ τί δὲ
τοῦτο; ἵνα τῇ θέᾳ τούτων ἡ τοῦ πάθους ἀπαλειφθῇ C
μνήμη παντάπασι. Καὶ δέκα μὲν ἔλαβε παῖδας μετὰ
τὴν πληγὴν ὁ Ἰὼβ, ὅτι καὶ δέκα τούτους ὄντας ἀπώ-
λεσεν. Εἰ δὲ διπλᾶ λέγει τὰ πάντα λαβεῖν τὸν Ἰὼβ
ἡ Γραφὴ, μὴ θαύμαζε. Τὰ γὰρ λοιπὰ πάντα κα-
μήλους, ἡμιόνους, προβάτων ἀγέλας, καὶ ὅσα τοι-
αῦτα, διπλᾶ κατὰ τὴν Γραφὴν ἔλαβε· θνητὰ γὰρ
ταῦτα πάντα, καὶ οὐκ ἀναστήσονται τότε. Οἱ δὲ παῖ-
δες ὁμολογουμένως ἀναστήσονται τότε. Ἐφ' ᾧ δέκα
καὶ μόνους ἐνταῦθα λαμβάνει μετὰ τὴν πληγήν.
Οὗ δὲ κἀκείνους οὓς ἀπώλεσε λήψεται, ὡς ἐντεῦ-
θεν ὂν ὃς δέκα παῖδας ἔχειν αὐτὸν, τουτέστιν εἴκοσι.
Καλῶς οὖν ἡ Γραφὴ διπλᾶ λαβεῖν ἔλεγε τὰ πάντα
μετὰ τὴν πληγὴν τὸν Ἰώβ.

hoc est Abrahami adnepotem. Atque hic Jobus, A
quemadmodum a magno illo Cyrillo perscriptum
legimus, initio suæ tentationis annos natus erat 78,
eumque totos annos septem in istac ærumna exe-
gisset, pervenit scilicet ad ætatis annum 85. Unde
vero potest hoc colligi? De annis illis 170, quorum
post plagam in historia fit mentio. Nam quia dein-
ceps duplum omnium Deus Jobo concessit, neces-
sario statuendum est quod ei duplum etiam annо-
rum vitæ largitus fuerit. Jam si de 170 annis di-
midium sumas, 85 habebis; atque hinc deprehen-
ditur annos vitæ Jobi fuisse in universum 255.
Quod autem Litteræ sacræ tradunt totum vitæ Jobi
tempus habuisse 248 annos, id vero tibi novum et
insolens haud videatur. Nam septem illos annos
quibus misere divexatus afflictusque fuit, historiæ B
scriptor ipsius vitæ non adnumeravit, quod tem-
pus illud ærumnosum, quo tantum non præ ma-
gnitudine doloris emortuus erat, nequaquam pro
vita duceret. Videtur autem beatus ille Jobus ad
commonstrandum ea bona, **147** quæ deinceps ei
concessa divinitus fuerunt, nomina filiabus suis
dedisse. Nam ejusmodi sane appellationes eis in-
didit, quæ rebus ipsis accurate convenirent. Ac
primæ quidem cognomentum diei dedit, quasi jam
ex profunda quadam nocte rerum adversarum,
quibus undique fuisset circumdatus, dies ipsi cla-
rissima illuxisset. Alteram Cassiam vocavit, quasi
jam deinceps in fragrantia quadam et fruitione bo-
norum degeret. Tertiam appellavit cornu Amal-
theæ, quasi posthac futurum esset ut bonis omni-
bus affluaret. Nam homines illi prisci cornu Amal-
theæ vocabant rerum omnium copiosam abundan-
tiam. Perhibent enim capriarium quendam pasto-
rum habuisse capram cui Amaltheæ nomen esset. Ea
cum terram cornu fodiendo aperuisset, hero suo
thesaurum ostendit. Leginus autem hac in histo-
ria vera quædam hujusmodi: « Nec Jobi filiabus
pulchritudine pares ullæ sub cœlo exstabant [59]. »
Quamobrem Deus istud ita voluit? Ut harum vide-
licet intuitu paterni doloris memoria prorsus abo-
leretur. Idem a calamitate liberos decem pro-
creavit tantum, cum antea quoque liberis decem
orbatus fuisset. Hic mirari desine quamobrem Litteræ sacræ dicant omnia divinitus Jobo condupli-
cata fuisse. Nam cætera quidem omnia, camelos, mulos, ovium greges aliaque talia conduplicata, ea
Litteræ sacræ loquuntur, recepit. Quippe morti cuncta illa sunt obnoxia, hæc in extremo die resur-
gent. At vero de liberis dubitari nullo modo potest quin resurrecturi sint. Propterea decem a calami-
tate tantum recipit, numerum et alios illos pridem amissos tandem aliquando recuperaturus. Quo de
colligitur eum habuisse bis decem liberos, hoc est vigiuti. Atque hoc modo patet Litteras sacras recte
locutas esse, cum Jobum aiunt a calamitate omnia conduplicata recepisse.

Καὶ γεννᾷ Ἀμρὰμ, ὡς εἴρηται, τὸν Μωσέα, καὶ D
πλεύθις εἰς ποταμὸν ῥίπτουσιν αὐτὸν, ἐν θήκῃ τινὶ
πρότερον βαλόντες, διά γε τὸν φόβον τοῦ Φαραώ· τὰ
γὰρ ἄῤῥενα τῶν Ἑβραίων παιδία θανατοῦσθαι ἐκέ-
λευσε χάριν τοῦ μὴ καταδυναστεῦσαι διὰ τὸ πλῆθος
αὐτούς. Ἡ δὲ τοῦ Φαραὼ θυγάτηρ περιπατοῦσα κατ'
αἰγιαλὸν, καὶ ἰδοῦσα τὴν θήκην, ἐκβληθῆναι τοῦ πο-

Caterum Mosem, ceu diximus, Amramus ex se
genitum, mox Pharaonis metu quadam in theca
depositum in flumen abjecit. Nam Pharao masculos
Hebræorum fetus, ut primum in lucem editi forent,
necari jusserat eam ob causam, ne propter multi-
tudinem Ægyptios imperio suo subjicerent. At vero
filia Pharaonis in littore deambulans, ubi cistam

[59] Job xlii, 15.

illam junceam conspexisset, ut e flumine ad terram ejiceretur imperat. Deinde cognito unde puer eo pervenisset et quo pacto fuisset in flumen abjectus, ad se illum recipit et alendum tradit. Postcaquam Moses virilem ætatem attigisset, forte quemdam Hebræum ab Ægyptio vexari conspiciens haud tulit injuriam, sed Ægyptium illum interficit, et arena interfectum obruit. **148** Hinc duos Hebræos videt inter se rixando confligentes, quos cum reconciliare conaretur: « Et quis, aiunt illi, te nobis principem constituit? an et nos interficere cogitas, quemadmodum heri necasti Ægyptium [80]? » His auditis Moses terrore perculsus, ne forte res palam fieret, e finibus Ægyptiis excedit et in solitudinem fuga se confert. Secundum id temporis Deum conspicit, et ad Pharaonem educendi ex Ægypto populi causa ablegatur. In hunc modum historia Mosaica rem actam commemorat.

A ταμοῦ κελεύει αὐτήν. Ἔνθεν τοι καὶ μαθοῦσα ὅθεν τὸ παιδίον καὶ ὅπως εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίφη, παρ' αὐτοῦ λαμβάνει αὐτὸ καὶ ἀνατρέφεσθαι δίδωσιν. Εἶθ' οὕτως εἰς ἄνδρας ἔρχεται. Ὁρᾷ Ἰουδαῖον ὑπὸ Αἰγυπτίου θλιβόμενον, οὐκ ἀνέχεται, κτείνει τὸν Αἰγύπτιον, παρὰ τῇ ἄμμῳ κρύπτει αὐτόν. Μετὰ τοῦτο δύο Ἑβραίους ὁρᾷ πρὸς ἀλλήλους διαπληκτιζομένους, καὶ καταλλάσσειν ἐπεχείρει αὐτούς. Οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· « Τίς σε κατέστησεν ἐφ' ἡμῖν ἄρχοντα; μὴ βούλει καὶ ἡμᾶς ἀνελεῖν, ὡς χθὲς τὸν Αἰγύπτιον; » Ταῦτ' οὖν ὁ Μωσῆς ἀκούσας, καὶ πτοηθεὶς μήποτε κατάδηλος γένηται, ἀπαίρει τῶν ὁρίων Αἰγύπτου καὶ δραπετεύει πρὸς ἔρημον. Εἶτα Θεὸν ὁρᾷ, κἀκεῖθεν πρὸς Φαραὼ στέλλεται τοῦ ἐξαγαγεῖν τὸν λαόν. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ Μωσαϊκὴ διέξεισιν ἱστορία.

Josephus autem hæc quoque refert, quemdam nimirum ex iis qui Litteras sacras callerent (in primis autem homines illi periti erant in conjectanda rerum futurarum veritate) regi nuntiasse, gignendum id temporis hominem, qui Israelitis educatus omnes virtute superaturus esset et gloriam nulla seculorum delendam oblivione sibi comparaturus. Hic regem metu correptum, de illius consilio sententiaque mandasse ut omnes Hebræis nati mares in fluvium abjicerentur et necarentur. Simul edixisse ut obstetrices Ægyptiæ mulierum Hebræarum partus observarent; quas quidem solas Hebræis obstetricari vellet. Astutum hoc consilium eo spectasse ut ab eis infantes nati perimerentur. Itaque puerum hunc natum esse, quemadmodum prædictum fuerat, idque clam custodibus propter dolorum in partu lenitatem. Cum parentes clanculum apud se aliquantulum educasse. Cumque deinceps Amramus formidaret ne factum palam fieret, fiscellam quamdam papyraceam confecisse, ac in ea bitumine oblita mannitaque puerum deposuisse, atque ita in flumen abjecisse. Tum regis filiam Thermutim propter ripam fluminis lusitantem, re conspecta, quosdam urinatores immisisse qui cistellam afferent. Intuitam vero puerum magnopere gavisam fuisse, tum ob ejus magnitudinem tum elegantiam. Itaque mox secum ipsam fuisse sollicitam quo eum pacto educaret. Infantem ipsum feminam Ægyptiam fuisse aversatum. Ea de causa factum ut Maria præsens diceret puerum lacte cognato ali velle; eumque propterea reginam moneret de arcessenda quadam Hebræa muliere, commodissime successisse ut ipsa pueri mater advocaretur. Nomen ei fuisse datum ab eo quod acciderat; nam Ægyptios aquam *mo* dicere, *hyses* autem illos qui ex aqua sint extracti liberatique. Puerum ipsum ab Abrahamo fuisse septimum. Ubi tertium attigisset annum, Deum ei concessisse ut supra modum ætatis cæteros anteceller et. Venustate tanta fuisse ut nemo tam illepidus

B Ὁ δὲ Ἰώσηπος περὶ τούτου καὶ τάδε. Τῶν ἱερογραμματέων τις (καὶ γὰρ εἰσι δεινοὶ περὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀλήθειαν) ἀγγέλλει τῷ βασιλεῖ τεχθήσεσθαί τινα κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τοῖς Ἰσραηλίταις, ὃς ταπεινώσει μὲν τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἡγεμονίαν, αὐξήσει δὲ τοὺς Ἰσραηλίτας τραφεὶς, ἀρετῇ πάντας ὑπερβαλεῖ καὶ δόξαν ἀείμνηστον κτήσεται. Δείσας δὲ ὁ βασιλεὺς κατὰ γνώμην τὴν ἐκείνου κελεύει πᾶν τὸ γεννηθὲν ἄρσεν παρ' Ἑβραίοις εἰς τὸν ποταμὸν ῥιπτοῦντας διαφθείρειν, παραφυλάσσειν τὰς ὠδῖνας τῶν Ἑβραίων γυναικῶν τὰς Αἰγυπτίας μαίας· ὑπὸ γὰρ τούτων αὐτὰς ἐκέλευσε μαιοῦσθαι. Ἡ ἐπίνοια δὲ αὕτη πρὸς τὸ διαφθείρεσθαι ὑπ' αὐτῶν τὰ τικτόμενα. Γεννᾶται οὖν κατὰ τὴν πρόῤῥησιν ὁ παῖς ἐκεῖνος, λαθὼν τοὺς φύλακας διὰ τὴν τῶν ὀδύνων ἐπιτείκειαν καὶ διὰ τὸ μὴ βιαίας ἐν τοκετῷ περπεσεῖν τῇ τικτούσῃ τὰς ἀλγηδόνας. Καὶ τρεῖς μὲν μῆνας παρ' ἑαυτοῖς τρέφουσι λανθάνοντες· εἶτα δείσας Ἀμρὰμ μὴ κατάφωρος γένηται, πλέγμα τι βύβλινον ποιήσας καὶ ἀσφαλτώσας αὐτῷ τὸ παιδίον ἐντίθησι καὶ κατὰ ποταμοῦ βάλλει αὐτό. Εἶτα Θερμουθὶς ἡ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ παρὰ τῷ ποταμῷ παίζουσα καὶ τὸ πλέγμα θεασαμένη κολυμβητὰς ἐπιπέμπει, καὶ ἄγουσιν αὐτό. Καὶ ἰδοῦσα ὑπερηγάπησεν αὐτὸ τὸ παιδίον μεγέθους τε ἕνεκεν καὶ κάλλους, καὶ φροντίζει ὅπως αὐτὸ τράφηται. Τὸ δὲ οὐ προσίεται γυναῖκα Αἰγυπτίαν. Ὅθεν καὶ παρατυχοῦσα ἡ Μαριὰμ, καὶ εἰποῦσα ὅτι τὸ συγγενὲς ἐπιζητεῖ, προτρέπεται γυναῖκα Ἑβραίαν ἀγαγεῖν. Ὅθεν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ εὐμενῶς μεταλαμβάνεται. Τὴν δὲ ἐπίκλησιν αὐτῷ κατὰ τὸ συμβεβηκὸς ἔθετο· τὸ γὰρ ὕδωρ *μῶ* καλοῦσιν Αἰγύπτιοι, *ὑσεῖς* δὲ τοὺς ἐξ ὕδατος σωθέντας. Ἦν δὲ οὗτος ἕβδομος ἀπὸ Ἀβραάμ. Καὶ τριετῆ μὲν αὐτὸν γεγεννημένον, θαυμαστὸν ὁ θεὸς τὸ τῆς ἡλικίας ἐξῆρεν ἀνάστημα. Πρὸς δὲ κάλλος οὐδεὶς ἀφιλότιμος ἦν οὕτως ὡς Μωϋσῆν θεασάμενος μὴ ἐκπλαγῆναι τῆς εὐμορφίας. Ὅθεν ἡ Θερμουθὶς ἄγονος οὖσα ἰδιοποιεῖται αὐτόν. Ἐφ' ᾧ καὶ προσάγει τῷ βασιλεῖ, πάντα τε ἀναγγέλλει, καὶ ὅτι Διάδοχός σου γενήσεται, παιδὸς οἰκείου μὴ εὐπο-

[80] Exod. II, 14.

ροῦντος. Καὶ ταῦτα λέγουσα ταῖς τοῦ Πατρὸς χερσὶν ἐντίθησι τὸ βρέφος. Ὁ δ' ἐπιτίθησιν αὐτῷ τὸ διάδημα. Ὁ δὲ Μωσῆς καταφέρει τε αὐτὸ καὶ τοῖς ποσὶ ἐπιβαίνει, κατὰ νηπιότητα δῆθεν. Ταῦτ' οὖν ἰδὼν ὁ ἱερογραμματεὺς ἐκεῖνος ὥρμησεν ἀπακτεῖναι αὐτὸν, παροτρύνων εἰς αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸν Φαραώ. Φθάνει δ' αὐτὸν ἡ Θερμουθὶς ἐξαρπάσασα. Ἔκτοτε οὖν καλῶς ἀνετρέφετο. Εἶτα δῆλη καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ γίνεται. Αἰθίοπες ἐκστρατεύουσι κατ' αὐτῶν. Ἀντιστρατεύονται καὶ οὗτοι, ἑκατέρωθεν δὲ οὐκ ὀλίγοι πίπτουσιν. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς θεόθεν ὁδηγηθεὶς πείθει τὴν θυγατέρα τὸν Μωσέα παρασχεῖν στρατηγόν. Δέχεται τὸ ἔργον, κατ' Αἰθιόπων ὁρμᾷ. Καὶ διὰ γῆς μέλλων διελθεῖν ἐρήμου, ἔνθα ἑρπετὰ δεινὰ ἐτρέφοντο, τί μηχανᾶται; Πλέγματά τινα ἐμφερῆ κιθωτοῖς ἐκ βίβλου κατασκευάζει, καὶ πληρώσας ἴβεων ἐκόμιζε. Πολεμιώτατον δέ ἐστι τοῖς ὄφεσι τοῦτο τὸ ζῶον· φεύγουσί τε γὰρ ἐπερχομένας, καὶ ἀνθιστάμενοι καθάπερ ὑπ' ἐλάφων ἁρπαζόμενοι καταπίνονται. Χειροήθεις δέ εἰσιν αἱ ἴβεις, καὶ πρὸς μόνον τὸ τῶν ὄφεων γένος ἄγριοι. Παρέρχεται οὖν διὰ τούτων τὴν θηροτρόφον γῆν. Συμβάλλει τοῖς Αἰθίοψι, κατά τινα νῆσον διάγουσι δυσπόρθητον οὖσαν διὰ τὸ ποταμοῖς περιρρέεσθαι. Θάρβις δὲ ἡ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ δεξιῶς ἀπομαχόμενον ὁρῶσα τὸν Μωσέα εἰς ἔρωτα δεινὸν ὤλισθεν αὐτοῦ. Καὶ περιόντος τοῦ πάθους πέμπει πρὸς αὐτὸν τῶν οἰκετῶν τοὺς πιστοτάτους, διαλεγομένη περὶ γάμων καὶ τὴν πόλιν προδιδοῦσα. Γίνεται ταῦτα, τελεῖται τὰ τοῦ γάμου. Τοὺς Αἰθίοπας ἀναιρεῖ, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀπάγει γῆν. Ἔκτοτε οὖν φθόνος κατὰ Μωσέως· ἐπτοοῦντο γὰρ μήποτε κατ' Αἰγυπτίων νεωτερίσῃ. Μανθάνει ταῦτα, καὶ λαθὼν ἔξεισιν ἐκεῖθεν, καὶ τῶν ὁδῶν φυλασσομένων διὰ τῆς ἐρήμου ποιεῖται τὸν δρασμόν. Ἐφίσταται τῷ φρέατι ἔνθα τοῦ Ῥαγουὴλ αἱ θυγατέρες τὰ θρέμματα ἐπότιζον. Ἀνήνεκται τῷ Ῥαγουὴλ τὰ περὶ τοῦ Μωσέως, τίς τε ἦν καὶ ὅπως ταῖς αὐτοῦ θυγατράσιν ἐπαμῦναι οὐκ ὤκνησεν· ἐφ' ᾧ καὶ γαμβρὸν τὸν Μωσέα ποιεῖ. Ὁ μέντοι Μωσῆς τοιούτων τυχὼν τῶν παρὰ τοῦ Ἰοθόρου (τοῦτο γὰρ ἦν ἐπίκλημα τῷ Ῥαγουήλῳ) διῆγεν αὐτόθι ποιμαίνων τὰ βοσκήματα. Τηνικαῦτα καὶ κατ' αὐτὸ τὸ Σίναιον περιάγει αὐτὰ, ἔνθα καὶ τὸν Θεὸν ὁρᾷ ἐκ τῆς βάτου καλοῦντα αὐτόν. Ὁ Θεὸς ἀποστέλλων πρὸς Φαραὼ τὸν Μωσέα, καὶ ὑπισχνούμενος συμπαρεῖναι αὐτῷ, πρὸς πίστιν τοῦ λόγου εἰς δράκοντα μεταβάλλει τὴν ῥάβδον αὐτοῦ. Ὁ μέντοι Μωσῆς παῤῥησιασάμενος πρὸς Φαραὼ, τὴν ῥάβδον αὐτοῦ κατὰ γῆς τε ῥίπτει καὶ εἰς ὄφιν μεταβάλλει. Οὐκοῦν περιτοῦσα τὰς τῶν Αἰγυπτίων ῥάβδους, αἳ δράκοντες ἐδόκουν, κατήσθιε. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἰώσηπος, ὁ δὲ Νυσσαεὺς θεῖος Γρηγόριός φησιν ὅτι διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῆς βάτου καὶ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς τὴν ῥάβδον εἰς ὄφιν μεταβάλλει, ἐπὶ δὲ τοῦ Φαραὼ εἰς δράκοντα, ἵνα τῷ μεγέθει καταπλήξῃ αὐτούς. Δῆλον δὲ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο τὸ σημεῖον ἦν, τὸ δὲ τῶν μάγων φαντασία· διὸ καὶ κατεπόθη ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἡ φαντασία. Ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν ὁ Φαραὼ πείθεται, μαίνεται

esset, qui Mosem intuitus **149** propter insignem elegantiam formæ non obstupesceret. Hinc factum ut Thermutis per se sterilis eum sibi adoptaret, ad regem adduceret, omnem regi exponeret animi sui sententiam, nimirum regi hunc successurem fore, qui filium ex se natum omnino nullum haberet. Atque his dictis infantem in manus patris deposuisse, qui mox eum fascia regali ornaverit. Tum Mosem puerili quadam simplicitate de capite illam detraxisse ac proculcasse pedibus. Ea re conspecta hominem illum sacrarum Litterarum peritissimum ad infantem necandum accurrisse, idque ut omnino fieret Pharaonem exhortatum esse. Verum Thermutim hunc antevertisse Mosemque surripuisse. Ab eo tempore fuisse præclare admodum educatum, et ipsis adeo Ægyptiis virtutem ejus innotuisse, qui cum aliquando adversus se viderent Æthiopes expeditionem suscipere, ipsi quoque castra castris hostilibus opposuerint. Hic cum utrinque non pauci caderent, regi divino quodam instinctu filiam persuasisse ut Mosem suis ducem imperatoremque concederet. Id muneris Mosem imponi sibi passum fuisse, in hostes Æthiopes copias eduxisse; quodque solum quoddam desertum peragraturus esset, in quo magna reptilium noxiorum copia foret, insigne quiddam molitum fuisse. Nimirum corbes quosdam rotundos fieri curasse; in eos conjectas ibes secum deportasse; ibes enim serpentibus infestissimæ sunt, qui quidem eas accedentes fugiunt, ac si restitent, perinde atque a cervis deglutiuntur. Et sunt ibes omnino cicures ac mansuetæ, inque serpentum genus solum immaniter sæviunt. Harum igitur ope Mosem inaccessam alioquin terram peragrasse; manum cum Æthiopibus conseruisse, qui quamdam insulam incolerent aditu perdifficilem propterea quod amnibus undique circumfluentibus clauderetur. Tum Tharbidem regis Æthiopum filiam, quæ Mosem naviter admodum præliantem cernerei, vehementi ejus amore captam esse, famulosque sibi fidissimos ad ipsum indicandæ a imi sui affectionis causa misisse; simul conjugii mentione facta urbis proditionem esse pollicitam. His ejus postulatis Mosem adnuisse; nuptias fuisse celebratas, Æthiopes interfectos, Ægyptios in solum patrium reductos. Ab eo tempore fuisse Mosem expositum invidiæ, formidantibus Ægyptiis ne aliquando etiam adversus se novas res moliretur. His animadversis subtraxisse se Mosem, et cognita vias itineraque passim obsideri a custodibus, per solitudinem instituta fuga saluti suæ consuluisse. Hinc ad puteum pervenisse, ubi filiæ Ragueli paternum pecus adaquabant. Mox relata Raguelo fuisse quæ Moses fecisset, quis esset, quo pacto filiabus ipsius sine cunctatione succurrisset. **150** His illum rebus permotum Mosem sibi generum ascivisse. Talibus affectum Mosem beneficiis ab Jothoro (id enim Raguelo cognomentum fuisse) cum eo victitasse ac soceri pecus pavisse. Cumque illud juxta Sinæum montem circumduceret, Deum ab eo

conspectum fuisse, qui cum ex medio rubo arcesseret. Secundum hæc Mosem ablegatum ad Pharaonem a Deo, qui ei polliceretur se semper ipsi adfuturum; atque promisso fides fieret, baculum ejus in draconem commutatum fuisse. Tum Mosem intrepide semet apud Pharaonem gerentem virgam suam humi projecisse ac in serpentem convertisse. Illam vero virgas Ægyptiorum, quæ esse dracones viderentur, obeuntem devorasse. Hujusmodi sane Josephi de his rebus gestis exstat narratio. Cæterum divinus ille vir Gregorius Nyssensis ait propterea Deum in rubo quidem conspectum virgam in serpentem mutasse, coram Pharaone vero in draconem, ut ipsa magnitudine formidinem hominibus inculeret. Est autem perspicuum prodigium istuc reapse factum esse, cum magorum prodigia nil nisi meræ forent præstigiæ, quæ oculos præstringerent. Idcirco imaginaria isthæc species a veritate in nihilum redigebatur. Neque tamen hoc modo parere Pharao voluit, sed magis etiam furens Hebræos gravius urget. Quapropter subsecuta flagella pœnæque Dei sunt, et inter alias quibus est affectus, etiam hujusmodi quamdam exstitisse Josephus tradit. Infinita pediculorum multitudo apud Ægyptios proveniebat, ex interioribus eorum partibus scaturiens, a quibus excarnificati misere peribant, nec vel lavacris vel pharmacorum inunctionibus pediculos perdere poterant. Hoc modo rem Josephus narrat.

A ὃ δὲ μᾶλλον, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ πλέον ἐπιτίθεται. Ὅθεν καὶ μαστίζει αὐτὸν ὁ Θεός. Ταῖς ὑπενεχθείσαις δὲ κατ' αὐτοῦ μάστιξι καὶ τοιαύτην λέγει προσεῖναι μάστιγα· φθειρῶν γὰρ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐξήνθησεν ἄπειρόν τι πλῆθος ἔνδοθεν ἀναδιδομένων, ὑφ' ὧν ἐκεῖνοι κακῶς ἀπώλοντο, μήτε λουτροῖς μήτε χρίσεσι φαρμάκων διαφθεῖραι τὸ γένος αὐτῶν δυνάμενοι. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἰώσηπος.

De decem plagis.

B *Περὶ τῶν δέκα πληγῶν.*

151 Te autem, dilecte fili, scire volo plagas illas, quibus Pharaonem afflixit Deus, persuaderi sibi non ferentem ut populum Israeliticum dimitteret, numero decem fuisse, quemadmodum in libro qui est de Israelitarum ex Ægypto profectione perscriptum legimus. Nimirum decem plagæ propter hujusce numeri perfectionem, eos divexarunt qui perfecte deliquerant. Princeps omnium erat aquarum in sanguinem per Ægyptum universam commutatio. Quamobrem istuc factum? Cur per aquas Deus eos primo loco punit? Quod aquam eximie colerent, quam esse principium ortus rerum universarum existimabant. Propterea tum magna hominum multitudo periit. Quippe totos septem dies hæc omnium aquarum in sanguinem commutatio C duravit, Aarone per baculum suum, ut præceptum ei divinitus fuerat, hoc prodigium efficiente. Neque vero specie tenus aquas tum rubuisse, sed gustum quoque illarum prorsus immutatum esse, aquis ipsis in rem aliam conversis, colligi vel inde perspicue potest, quod pisces exstinguebantur. Sic enim perscriptum sacris in Litteris legimus: « Et emortuis fluvialis piscibus tantus exstitit fœtor fluminis, ut Ægyptii de ejus aqua bibere non possent, totaque adeo Ægyptus hoc ipso sanguine redundaret [51]. »

Αἱ πληγαὶ δέ, ἀγαπητέ, ἃς ὁ Θεὸς ἐπήνεγκε τῷ Φαραὼ μὴ πειθομένῳ τὸν λαὸν ἀπολῦσαι, δέκα τὸν ἀριθμὸν κατὰ τὸ ἐν Ἐξόδῳ γεγραμμένον εἰσί· δέκα καὶ γὰρ κολάζει πληγαῖς διά γε τὸν τέλειον ἀριθμὸν τοὺς ἡμαρτηκότας τὰ τέλεια. Καὶ πρώτη μὲν ἡ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πάντων ὑδάτων εἰς αἷμα μεταβολή. Διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ἐξ ὑδάτων αὐτοὺς τὰ πρῶτα κολάζει ὁ Θεός; Διότι τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐτίμων, ἀρχὴν ταῦτο τῆς τῶν ὅλων γενέσεως εἶναι οἰόμενοι. Ἔνθεν τοι καὶ πολλοὶ τηνικαῦτα τῶν ἀνθρώπων ἐφθάρησαν· ἐπὶ γὰρ ἑπτὰ ἡμέρας ἡ πάντων τῶν ὑδάτων ἐξαιμάτωσις ἐπεκράτησε, τοῦ Ἀαρὼν διὰ τῆς βακτηρίας, καθὼς ἐλάλησε Κύριος, τὸ τέρας τοῦτο τελέσαντος. Ὅτι δὲ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐρυθρὰ τὰ ὕδατα γέγονεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γεῦσις αὐτῶν μετεβλήθη καὶ ἄλλη ἐξ ἄλλης ἐγένετο, ἡ τῶν ἰχθύων τελευτὴ τοῦτο δεδήλωκε· « Καὶ οἱ ἰχθύες » γάρ φησιν « οἱ ἐν τῷ ποταμῷ ἐτελεύτησαν, καὶ ἐπώζεσεν ὁ ποταμός, καὶ οὐκ ἠδύναντο οἱ Αἰγύπτιοι πιεῖν ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἦν τὸ αἷμα ἐν πάσῃ γῇ Αἰγύπτου. »

Altera plaga fuit ranarum ex aquis scaturientium illuvies. Sic enim est sacris in Litteris: « Aaro manum suam protendit in aquas Ægypti, quo facto tot exstitere ranæ ut eis Ægypti solum coopertum sit. Simul Ægyptiorum domos illæ ingrediebantur [52]. » Idem veneficiis suis imitati sunt D excantores Ægyptiorum, quemadmodum et antea fecerant, aquam in sanguinem mutando. Sed tamen necesse habuit Pharao, supplex ut Mosem oraret, quo ranarum a se depellendarum causa Deum deprecaretur. Quantum enim mali esse putas aquis effusas ranas ac passim per terram sparsas? nihil profecto venenosis a reptilibus differunt. Im-

Δευτέρα πληγὴ ἡ ἐξ ὑδάτων τῶν βατράχων ἀνάδοσις. « Καὶ ἐξέτεινε, » γάρ φησιν, « ὁ Ἀαρὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ὕδατα Αἰγύπτου, καὶ ἀνήγαγε τοὺς βατράχους, καὶ ἐκάλυψε τὴν γῆν Αἰγύπτου, καὶ εἰσήρχοντο εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν καὶ εἰς τὰ ταμεῖα αὐτῶν. » Ὡσαύτως καὶ οἱ ἐπαοιδοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐποίησαν ταῖς φαρμακείαις αὐτῶν, καθὰ δὴ καὶ ἐπὶ τῇ ἐξαιματώσει τοῦ ὕδατος. Ἀλλ' ἱκέτευε Φαραὼ τὸν Μωσέα δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ δοῦναι αὐτῷ τῶν βατράχων ἀπαλλαγήν· οἷον γὰρ κακὸν οἱ βάτραχοι τῶν ὑδάτων ἀποξενωθέντες καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀποχερσωθέντες, ἑρπετῶν ἰοβόλων κατ' οὐδὲν διαφέρουσι. Γίνεται ταῦτα, δέεται τοῦ

[51] Exod. VII, 21. [52] Exod. VIII, 6.

Θεοῦ ὁ Μωϋσῆς, καὶ τελευτῶσιν αὐτίκα οἱ βάτραχοι, A petrat postulata Pharao; Deum obsecrante Mose
κἂν ὁ Φαραὼ θεασάμενός ὅτι γέγονεν ἀνάψυξις, continuo ranæ exspirant. Nihilominus Pharao, cum
ἀπειθείᾳ τῇ προτέρᾳ ἐνέμεινε. tanto e malo se respirasse cerneret, in obfirma-
tione animi pristina perstitit.

Τρίτη πληγὴ ἡ ἀπὸ τοῦ χοὸς τῶν σκνιπῶν ἀνά- Tertia plaga fuit culicum e pulvere natorum
δοσις. « Ἐξέτεινε » γάρ φησιν « Ἀαρὼν τῇ χειρὶ productio. Sic enim perscriptum legimus: « Aaro
τὴν ῥάβδον, καθὼς ἐλάλησε Κύριος, καὶ ἐπάταξε τὸ manu virgam suam de mandato Domini protendit,
χῶμα τῆς γῆς, καὶ ἐγένοντο οἱ σκνῖπες ἔν τε τοῖς ac terræ pulverem percussit, qua percussione cu-
ἀνθρώποις καὶ τοῖς τετράποσι. » Γίνωσκε δὲ ὅτι τὸ lices tum in hominibus tum quadrupedibus exsti-
ζῶον οἱ σκνῖπες, εἰ καὶ βραχύτατόν ἐστιν, ἀλλ' terunt [53]. » Atque hic discito animalculum illud,
ὅμως ἀργαλεώτατον· οὐ μόνον γὰρ λυμαίνεται τὴν quod culices appellamus, tametsi vel minimum sit,
ἐπιφάνειαν τοῦ δέρματος τοῖς ἀφανέσι δήγμασι nihilo tamen minus longe nobis esse molestissi-
κνησμοὺς ἐμποιοῦν ἀηδεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐντὸς mum. Non enim tantum cutis superficiem stringit
βιάζεται διά γε μυκτήρων καὶ ὤτων. Πρὸς τούτοις atque lædit, obscuris morsibus graves molestosque
δὲ καὶ κόρας βλάπτει ὀφθαλμῶν εἰσπετόμενον. pruritus efficiens: verum etiam per nares et aures
Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἐπαοιδοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐποίη- B ad interiora vi penetrare nititur, ac præterea pu-
σαν τοῦ ἐξαγαγεῖν τὸν σκνῖπα, καὶ οὐκ ἠδύναντο. pulis oculorum, **152** in eos involando, detrimen-
Εἶπον οὖν τῷ Φαραὼ ὅτι δάκτυλος Θεοῦ ἐστι τοῦτο. tum affert. Deinde hic etiam Ægyptiorum excan-
tores consimile quiddam moliri nitebantur, ut culices producerent, sed irrito conatu. Quamobrem
Pharaoni confessi sunt hæc Dei digito effecta esse.

Τετάρτη πληγὴ ἡ διὰ τῆς κυνομυίας. « Καθὼς » Quarta plaga Deus Ægyptios per muscas, quas
γάρ φησιν « ἐποίησε Κύριος, παρεγένετο ἡ κυνόμυια caninas appellant, vexavit. Nam, ut sacris est in
πλῆθος εἰς τοὺς οἴκους Φαραὼ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν Litteris, efficiente Deo tanta muscarum vis atque
γῆν Αἰγύπτου. Καὶ ἐξωλοθρεύθη ἡ γῆ ἀπὸ τῆς κυνο- multitudo in Pharaonis ædes et totam Ægyptum
μυίας ὀδυνηρῶς. » Καὶ γὰρ ἐμφύεται διὰ τοῦ θήγμά- est immissa, ut ab eis universa regio devastaretur.
τος τουτὶ τὸ ζῶον τοῖς σώμασι. Κυνόμυιαν δὲ ἀκούων Nimirum non sine dolore animal hoc in corpora
τὸ αὐθαδὲς νόει τοῦ ζώου· καθάπερ γὰρ βέλος morsu penetrat; cumque caninas appellari muscas
εἰσπετομένη, τῶν Αἰγυπτίων καὶ μόνων κατεπεμ- audis, hoc ipsum ad impudentiam et ferocitatem
βαίνουσα ἦν. Καὶ τοῦτο δηλοῦσα ἡ Γραφὴ κατὰ λέξιν animalis refert, quod involans in morem teli solos
οὕτω φησί· « Καὶ παραδοξάσομαι τὴν γῆν Γεσὲμ, C in Ægyptios irruebat. Hoc indicare Litteræ sacræ
ἐφ' ἧς ὁ λαός μου ἐπ' αὐτῆς, ἐφ' ᾗ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἡ volentes his ipsis verbis usæ sunt: « Gesemam vero,
κυνόμυια, ἵνα ᾖς ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου πάσης qua in terra populus meus degit, præter opinionem
τῆς γῆς. Καὶ διαστελῶ ἀναμέσον τοῦ ἐμοῦ λαοῦ καὶ hominum immunem faciam, ut in ea nullæ sint
ἀναμέσον τοῦ σοῦ λαοῦ. » Δέεται οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ muscæ; quo scilicet intelligas me Dominum Deum
Μωσῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ περιεῖλε τὴν κυνόμυιαν ἀπὸ esse in terris, qui discrimen inter meum tuumque
τοῦ Φαραὼ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐξαποστεῖλαι αὐτούς. populum ponam [54]. » Secundum hæc iterum Moses
Deum deprecatur, qui muscas illas caninas a Pharaone populoque ipsius abegit ita ut ne una qui-
dem reliqua foret; sed Pharao tum quoque suum pertinaciter obduravit animum, nec populum di-
mittere voluit.

Πέμπτη πληγὴ ἡ τῶν τετραπόδων φθορά. « Ἰδοὺ » Itaque secuta est plaga quinta, videlicet jumen-
γάρ φησι πρὸς Φαραὼ ὁ Μωσῆς, « ὅτι χεὶρ Κυρίου torum et pecorum omnium lues. Sic enim sacræ
ἔσται ἐν πᾶσι τοῖς κτήνεσί σου, καὶ θάνατος μέγας Litteræ narrant: « Dixit Pharaoni Moses, En ma-
σφόδρα. Καὶ ἐποίησε Κύριος τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ num suam Dominus in omnia tua jumenta sic im-
ἐτελεύτησαν πάντα τὰ κτήνη τῶν Αἰγυπτίων, ἀπὸ D mittet, ut ingens subsecutura sit lues. Fecitque Do-
δὲ τῶν κτηνῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐτελεύτησεν οὐδὲ minus, quod minatus erat, et omnis generis Ægy-
ἕν. » Ἐβαρύνθη οὖν ἡ καρδία Φαραὼ, καὶ οὐκ ἀπέ- ptiorum pecoribus mortuis, ne unum quidem ju-
στειλε τὸν λαόν. mentum ex iis quæ Israelici possidebant interiit [55]. »
Nihilominus obfirmatus est Pharaonis animus, nec
abeundi potestatem populo fecit.

Ἕκτη πληγὴ ἡ τῶν φλυκτίδων ἐπίθεσις, καθά Quamobrem plagam Deus sextam immisit, quæ
φησιν· « Ἐλάλησε Κύριος καὶ ἔλαβε Μωσῆς τὴν pustularum erat exulceratio, sicut auctor historiæ
αἰθάλην τῆς καμίνου ἐναντίον Φαραὼ, καὶ ἔπασεν sacræ narrat. « Quemadmodum, inquit [56], Dominus
αὐτὴν εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐγένετο ἕλκη, φλυκτίδες præceperat, sumpsit Moses favillam de calcaria,
ἀναζέουσαι ἔν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τοῖς τετρά- spectante Pharaone, atque illam in aera sparsit.
ποσι, καὶ οὐκ ἠδύναντο οἱ φαρμακοὶ στῆναι ἐναντίον Tum ulcera pustulæque ferventes exstitere tam in
Μωσεῖ διὰ τὰ ἕλκη. Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωσῆν· hominibus quam cæteris quadrupedibus, adeo ut
Ὄρθρισον τὸ πρωΐ, καὶ εἰπὲ πρὸς Φαραώ· Εἰ μὴ ipsi etiam venefici amplius propter ulcera consistere

[53] Exod. VIII, 10. [54] ibid. 12. [55] Exod. IX, 3. [56] ibid. 11.

coram Mose non possent. Secundum hæc Deus hoc modo Mosem compellavit: Cras summo mane sic Pharaonem alloquere: Ni populum meum dimiseris, exserta manu mea te percutiam populumque tuum morte multabo. Scitoque adeo te illa de causa incolumem reliqui, ut potestatem in te meam declarem meumque nomen per universum terrarum orbem celebretur. »

A ἐξαποστείλῃς τὸν λαόν μου, ἀποστείλας τὴν χεῖρά μου κατάξω σε καὶ τὸν λαόν σου θανατώσω. Καὶ ἕνεκεν τούτου διετηρήθης, ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελθῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. »

Septima plaga fuit immissio grandinis et ignis. Nam grandine prius per universum Ægypti solum delapsa etiam ignis undique discurrit. Grando ipsa nihil non eorum prostravit quæ in terra erant, tum homines tum jumenta. Non tamen in Goseme solo, quod incolebant Israelici, grando quidquam detrimenti dedit. Rursum vero Mose obsecrante Pharaone Deum exorat, quo facto tonitrua et grandines cessarunt. Atque hic notato non solum grandinis et ignis insitatam ex aere delationem Ægyptiis terrori fuisse, sed etiam ipsius insolentiam rei. Nam hiemem Ægyptus nullam experitur, idque propterea quod a zona quam torridam vocant prope absit. Nimirum ardore illinc occulte promanante, vicinæ in orbem regiones universæ leniori cœlo fruuntur.

Ἑβδόμη πληγὴ ἡ διὰ χαλάζης καὶ πυρός. « Ἔβρεξε γὰρ ὁ Κύριος χάλαζαν ἐπὶ πᾶσαν γῆν Αἰγύπτου, καὶ διέτρεχε τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπάταξε δὲ ἡ χάλαζα πάντα ὅσα ἦν ἐν τῷ πεδίῳ, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους. Πλὴν ἐν γῇ Γεσέμ, οὗ ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, οὐκ ἐγένετο ἡ χάλαζα. » Δέεται οὖν καὶ αὖθις ὁ Μωσῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν λόγον Φαραώ, καὶ ἐπαύσαντο αἱ φωναὶ καὶ ἡ χάλαζα. Γίνωσκε δὲ ὅτι τοὺς Αἰγυπτίους οὐ μόνον ἡ ἐξαίσιος φορὰ χαλάζης τε ἅμα καὶ πυρὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πράγματος κατέπληττεν ἄτοπος· οὐδὲ γὰρ τὴν χειμερινὴν ὥραν ἡ Αἴγυπτος παραδέχεται διά γε τὸ μὴ πόρρω τῆς κεκαυμένης εἶναι ζώνης· τοῦ γὰρ πυρώδους ἐκεῖθεν ῥέοντος ἀφανῶς τὰ κύκλῳ πάντα λεαίνεσθαι πέφυκεν.

B

Octava deinceps plaga vexavit Ægyptios, quæ locustarum erat immissio [87]. Nam Mose baculum in aera protendente, Dominus australem ventum adduxit die toto totaque nocte, qui locustas sublatas in universum Ægyptiorum solum dispersit. Quo factum ut Pharao se in Deum deliquisse fateretur. Itaque Moses iterum deprecatur ad Deum, ac ventum educit e mari, cunctasque locustas in mare Rubrum abjectas demersit. De hisce locustis Davides in hæc verba meminit: « Ipso jubente locustæ venerunt et bruchi exstiterunt innumerabiles [88]. » Vocamus autem bruchos recens natas et alarum adhuc expertes locustas.

Ὀγδόη πληγὴ ἡ διὰ τῶν ἀκρίδων. Ἐπῆρε γὰρ ὁ Μωσῆς τὴν ῥάβδον εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ Κύριος ἐπήγαγεν ἄνεμον νότον ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ ὅλην τὴν νύκτα, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀκρίδα, καὶ ἀνήγαγεν αὐτὴν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου. Ἐφ' ᾧ καὶ, Ἥμαρτηκα, ἔλεγε τῷ Θεῷ ὁ Φαραώ. Δέεται οὖν αὖθις ὁ Μωσῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξάγει ἄνεμον ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ πᾶσαν τὴν ἀκρίδα εἰς τὴν Ἐρυθρὰν ἐνέβαλε θάλασσαν. Περὶ δὲ αὐτῆς καὶ Δαβὶδ οὕτω φησίν· « Εἶπε, καὶ ἦλθεν ἀκρὶς καὶ βροῦχος οὗ οὐκ ἦν ἀριθμός. » Βροῦχος δέ ἐστιν ἡ νεογενὴς καὶ ἄπτερος ἀκρίς.

C

Nonam plagam Deus per tenebras tactiles inflixit. Quippe manum suam Mose cœlum versus porrigente nox tenebræ, caligo tempestasque tanta per Ægyptum universam exstitit, ac toto quidem triduo, ut neque fratrem suum quisquam illo triduo cerneret neque de lecto suo surgeret. Interim omnes Israelici lucem suis in sedibus habebant. Quia enim Ægyptii rerum opifice relicto creatis religiose serviebant, idcirco Deus ipsos æquissimo jure per ipsa creata castigavit. Nam propter eam ipsam causam cæteris mundi partibus luce fruentibus Ægyptus sola tactilibus erat involuta contectaque tenebris, et quidem tantis ut cum Ægyptius aliquis rei necessariæ curandæ causa exire conabatur, multum palpando januam reperire non posset.

Ἐννάτη πληγὴ ἡ διὰ τοῦ ψηλαφητοῦ σκότους. « Ἐξέτεινε γὰρ Μωσῆς τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐγένετο σκότος καὶ γνόφος καὶ θύελλα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰγύπτου τρεῖς ἡμέρας. Οὐκ εἶδεν οὐδεὶς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐξανέστη οὐδεὶς ἐκ τῆς κοίτης αὐτοῦ τρεῖς ἡμέρας· πᾶσι δὲ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἦν φῶς ἐν πᾶσιν οἷς κατεγίνοντο. » Ἐπειδὴ γὰρ ἀφέντες τὸν κτίστην τοῖς κτίσμασιν ἐλάτρευον, διὰ τῶν κτισμάτων αὐτοὺς καὶ μάλα δικαίως ἐπαίδευε. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων μερῶν καταλαμπομένων ἡ Αἴγυπτος μόνη τῷ ψηλαφητῷ περιεστοιχίζετο σκότει. Καὶ γὰρ πρὸς ἀναγκαίαν Ἔξοδον Αἰγύπτιος ἐδιάζετο, τὴν θύραν, καὶ πολλὰ ψηλαφῶν, εὑρεῖν οὐκ ἐδύνατο.

D

Subsecuta demum est plaga decima, nimirum primigenorum cædes, postrema quidem omnium calamitas, quod temporis attinet seriem, verum declaratæ in ea potestatis divinæ miseriæque respectu, quemadmodum et Davides ait [89], facile princeps omnium ipsæque veluti primitiæ. Nam nocte

Δεκάτη πληγὴ ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος. Τελευταία μὲν ἡ τοιαύτη πληγὴ, τῇ δυνάμει δὲ καὶ τῷ πόνῳ, καθά φησι καὶ Δαβὶδ, ἀπαρχὴ καὶ πρώτη πασῶν. Περὶ γὰρ μέσας νύκτας καὶ ἄνευ νόσου ἀνῃροῦντο τὰ τέκνα αὐτῶν. Ἐγειρόμενοι δὲ τὸ πρωΐ, καὶ τὰ φίλτατα νεκρὰ ὁρῶντες, καὶ μηκέτι κατέχε-

[87] Exod. x, 12. [88] Psal. civ, 34. [89] ibid. 36.

σθαι δυνάμενοι, τῷ Φαραὼ κατεβόων, ἐφ' ᾧ καὶ τὸν λαὸν ἄκων ἀπέλυσε.

A media, nullo urgente morbo, liberi Ægyptiorum interficiebantur. Cum autem diluculo expergiscerentur et charissimos natos exstinctos viderent, non jam amplius se **154** continere valentes cum clamoribus Pharaonem adibant; quibus ille permotus populum tandem vel invitus dimisit.

Πλὴν ἐπὶ τούτοις, ἀγαπητὲ, μὴ ἀνθίστασο, μηδὲ λέγε ὅτι Εἰ ὁ Θεὸς σκληρύνει τὴν καρδίαν Φαραὼ, τίνος ἕνεκεν ἐπιμέμφεται αὐτῷ σκληρυνομένῳ; Γίνωσκε γὰρ ὅτι ἡ ἀνοχὴ τῶν μαστίγων αἰτία τῆς πωρώσεως αὐτῷ γέγονεν, ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. Οὐδὲ γὰρ εἶχουσαν τὴν ἐκείνου καρδίαν λαβὼν καὶ πειθομένην αὐτοῦ τοῖς προστάγμασι, πρὸς τὸ σκληρὸν καὶ ἀπειθὲς μετεπλάσατο. Τῇ μακροθυμίᾳ λοιπὸν ἐπὶ πλέον ἐποίει ταύτην σκληρύνεσθαι. Ὅρα γὰρ ὡς ἐπειδὰν ἐπῆγεν ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς, ἀπολύειν τὸν λαὸν ἐπηγγέλλετο, ἡνίκα δὲ ἠφίει τῶν βασάνων αὐτὸν, ἐσκληρύνετο. Ὃ δὴ καὶ ἡ Γραφὴ σημαίνουσα ἔλεγεν· « Ἰδὼν δὲ Φαραὼ ὅτι Γέγονεν ἀνάψυξις, ἐβάρυνε τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ λέγοντος ἄκουσον τοῦ Θεοῦ ὅτι Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελθῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Μὴ λέγε διαπαρούμενος, Ἵνα γνωρίζῃς τὴν δύναμίν σου, χολάζεις ἄνθρωπον; Ἄφες αὐτὰ, καὶ πρόσχες τῷδε τῷ ὑποδείγματι. Ἡ ἰατρικὴ τέχνη ὠφέλιμόν τι ποιῆσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει σπουδάζουσα ζῶντας ἀνθρώπους ἀνέτεμεν. Ἀλλ' ἦν μὲν καὶ τοῦτο ἄδικον, τὸ διὰ τὴν ἑτέρων σωτηρίαν ζῶντας ἄλλους θύεσθαι. Τί οὖν ἐποίουν οἱ ἀρχαῖοι; Τὸν καταχριθέντα θανάτῳ ὑποπεσεῖν διὰ λῃστείαν ἢ φαρμακείαν, τοῦτον λαμβάνοντες ἀνέτεμνον ζῶντα, οὔτε ἀδικοῦντες τὸν κολαζόμενον καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει βοήθειαν ἐφευρίσκοντες. Ἀνέτεμνον οὖν ἐκεῖνον ζῶντα, ἵνα ἔτι σπαιρόντων τῶν σπλάγχνων καταμάθωσι τὴν ἐνέργειαν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς διὰ τοῦ ἀνιάτως ἡμαρτηκότος Φαραὼ σημεῖα μεγάλα δείκνυσι, τὸν μὲν ἄξιον τιμωρίας κολάζων, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα γενομένους ἄριστα θεραπεύων, σωτηρίας ὑπόθεσιν τὴν ἐκείνου τιμωρίαν αὐτοῖς παρεχόμενος. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Cæterum nolo te, dilecte fili, hac in narratione mihi refragrando adversari, nec hujusmodi quiddam objicere: Si Deus animum Pharaonis obstinatum reddidit, quamobrem pertinaciter et obfirmato animo sibi reluctanti irascitur? Nimirum scire debes afflictionum tolerantiam fuisse causam unicam, sicuti magnus ille Basilius loquitur, quamobrem Pharao tantopere suum animum obduraret. Deus enim, qui animum ejus haud cedentem suisque mandatis obtemperantem accepisset, nequaquam illum ad duritiem pertinaciamque fluxit. De quo consequi necesse est Dei tolerantia factum fuisse ut magis animus ipsius obfirmaretur. Nam vide mihi, obsecro, quo pacto res gesta fuerit. Quoties hominem calamitatibus et plagis afficeret, dimissurum ille se populum pollicebatur. At ubi e diverso finem affligendi faciebat, obstinatior evadebat. Hoc indicare volentes Litteræ sacræ verbis hujusmodi sunt usæ: « Cum Pharao se tanto e malo respirasse cerneret, in obfirmatione animi pristina perstitit, neç Aaroni Mosique paruit. Quin etiam cum Deum ipsum dicentem audis: « Excitavi te illam ipsam ob causam, ut potestatem in te meam declarem per universum orbem terrarum, » noli animo ancipiti ac dubitante ulcere: Hanc propterea punis hominem, ut potestatem tuam testatam facias? Omitte istæc verba, et huic exemplo animum adverte. Ars medica nonnihil hominum naturæ utilitatis afferre magno studio volens vivos homines secare instituit. Verum enimvero periniquum et inhumanum erat aliorum salutis causa vivos alios mactari. Quid igitur homines illi prisci tandem fecerunt? Nimirum sumptis iis qui vel alios deprædati fuissent vel venno sustulissent, ac propterea condemnati ad mortem essent, vivos secabant. Hoc modo fiebat ut neque puniendo homini facerent injuriam et naturæ mortalium aliquid adjumenti reperirent. Itaque vivum aliquem talem secabant, ut visceribus adhuc motum suum retinentibus eorum effectiones cognoscerent. Eodem pacto Deus artifex ille præstantissimus in Pharaone insanabiliter delinquente prodigia quædam ingentia edit, tum ut ipsum pœnas commeritum puniret, tum ut posteris optime consuleret, quibus Pharaonis supplicium origo salutis exsisteret. Et hæc quidem in hunc modum explicata sunto.

Μετὰ δὲ τὴν δεκάτην πληγὴν θύουσι τὸ πρόβατον οἱ Ἑβραῖοι καὶ οὕτω τῆς Αἰγύπτου ἐξίασι κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τῆς σελήνης. Ἐφ' ᾧ καὶ νῦν ἔτι κατὰ τὸ ἔθος οὕτω θύουσι, τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καλοῦντες· σημαίνει δὲ *ὑπερβασίαν*. Ἀλλ' ὡς Ἰώσηπός φησι, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἑσπέραν ὁ Θεὸς αὐτῶν ὑπερβὰς Αἰγυπτίοις ἐναπέσκηψε τὴν νόσον. Φεύγοντες δ' οὖν οἱ Ἑβραῖοι, καὶ μηδενὸς τῶν ἀπὸ τῆς γῆς εὐπορούντες διὰ τὴν ἐρημίαν πεφυραμένοις τοῖς ἀλεύροις καὶ πεπηγόσι μόνον ὑπὸ βραχείας θερμότητος τοῖς ἀπ' αὐτῶν ἄρτοις διετρέφοντο. Καὶ τούτοις ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις ἐχρήσαντο· πρὸς πλείονα γὰρ οὐκ ἐξήρκεσαν χρόνον αὐ-

Post decimam hanc calamitatem Ægyptiorum Israelici agnum mactant, atque ita demum excedunt Ægypto, die mensis illius decimo quarto. Unde mos inolevit ut etiam nunc agnum ita mactent, ac festum **155** illud Pascha nuncupant, quæ vox *transitum* significat, quod nimirum, Josepho teste, Deus illo vespere transiens Israelicos cædem in Ægyptios immiserit. Hinc fugam arripientes Hebræi, cum terræ fructuum copiam nullam haberent, quod essent illa loca deserta, saltem panibus victitabant, qui de farina leviter subacta et exiguo calore percocta facti essent. Iis ad tricesimum usque diem suat usi, non sufficientibus ad longius tem-

poris spatium farinis quas ex Ægypto secum attulerant. Hæc a Josepho sic memoriæ prodita sunt.

Magnus autem Basilius noster hujusmodi quædam de Mose adjecit. Hic ille fuit quem Deus ipse sciens ac elegantem esse prædicavit, etiam tum cum adhuc mammam sugeret; quem filia Pharaonis adoptavit, quem regio more educavit, præfectis ei sapientibus Ægyptiorum magistris, a quibus erudiretur; qui tyrannidis regnique fastum aspernatus et ad humilitatem suæ nationis hominum reversus una cum Dei populo ærumnis vexari maluit; qui ab iis ejectus in exsilium de quibus bene merebatur, in Æthiopiam pervenit, ibique a cunctis rebus aliis otiosus ac liber totis annis quadraginta contemplationi universi hujus intentus vacavit; qui annum jam octogesimum agens Deum conspexit, quatenus homini Deum intueri fas est, vel potius eo pacto quo nemini hominum videre Deum contigit, ipsius etiam Dei testimonio, qui dixit: « Si quis erit vestrum Domini vates, illi ego per visa notus fiam et in somnis cum eo loquar. At cum Mose meo non item, cui totius meæ domus fides habetur: quin eum præsens præsentem affabor, coramque me ille cernet, non per ænigmata[60]. » Secundum hæc idem Moses ad Pharaonem ablegatur, ut ex Ægypto populum educeret. In Ægyptum igitur ubi venisset, eodem uxorem quoque cum liberis transtulit. Ob hanc causam ei se angelus offert terrorem incutiens. Non enim illuc propterea mittebatur, ut istic habitaret, sed ut populum educeret. Qua re secum animadversa uxorem dimittit. Hoc omnino factum esse vel inde patet, quod Jotorum cum uxore obviam habuit, cum ex Ægypto egrederetur. Idem Pharaonem restituere Deo populum suum recusantem intolerabilibus plagis afficit.

Cur autem permisit, obsecro, Deus ut excantores eadem perficerent quæ Moses præstiterat? Nimirum ut' u cudacii veritatisque discrimen patefieret. Nam et ipsi quidem virgas in serpentes convertebant, verum virga Musis ipsorum virgas deglutiebat. Mutabant et ipsi aquam in sanguinem, **156** sed immutatam semel naturæ priori restituere non poterant. Educebant et ipsi ranas, sed ab iisdem ædes Ægyptiorum repurgare non poterant. Iisdem facultas erat Ægyptios vexandi, sed sedandi supplicii potestatem nullam habebant. Quin etiam ipsorum corpora pustulis Deus magis afflixit quam reliquorum, ut hinc manifestum fieret non solum ipsos pœnas divinitus irrogatas inhibere non potuisse, sed etiam cum cæteris eadem supplicia pertulisse. Quo factum est ut istæc prodigia magi divino digito perfici faterentur. Idcirco nemini mirum videri debebit Antichristum quoque, ubi scilicet advenerit, prodigia multa portentaque editurum; nam et hi magi, Zambres atque Jannes, virgas in serpentes commutarunt. Quin etiam Simon ille magus effecit ut statuæ ambularent. Idem in ignem prosiliens non tamen urebatur; in aera sub-

τοῖς ὅσα ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπεφέροντο. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Ἰωσήπου τοιαῦτα.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος καὶ τάδε περὶ τοῦ Μωσέως φησίν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ μαρτυρηθεὶς ἀστεῖος εἶναι παρὰ Θεῷ ἔτι ὑπομάζιος ὤν· ὃν εἰσεποιήσατο μὲν ἡ θυγάτηρ Φαραώ, ἐξέθρεψε δὲ βασιλικῶς, τοὺς σοφοὺς τῶν Αἰγυπτίων διδασκάλους αὐτῷ τῆς παιδεύσεως ἐπιστήσασα· ὃς τὸν ὄγκον τῆς τυραννίδος μισήσας, καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν τῶν ὁμοφύλων ἀναδραμών, εἵλετο συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ· ὁ φυγαδευθεὶς παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, κἀντεῦθεν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν καταλαβών, κἀκεῖ πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγων καὶ ἐν τεσσαράκοντα ὅλοις ἔτεσι τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀποσχολάσας· ὃς ὀγδοηκοστὸν ἤδη γεγονὼς ἔτος εἶδε τὸν Θεὸν ὡς ἀνθρώπῳ ἰδεῖν δυνατόν, μᾶλλον δὲ ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων ὑπῆρξε κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι « Ἐὰν γένηται προφήτης ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσομαι καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐτῷ, οὐχ οὕτως ὡς ὁ θεράπων μου Μωσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστι, στόμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ, ἐν εἴδει καὶ δι' αἰνιγμάτων. » Καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς Φαραὼ ἀποστέλλεται χάριν τοῦ ἐκεῖθεν ἐξαγαγεῖν τὸν λαόν. Παραγενόμενος οὖν εἰς Αἴγυπτον ἔλαβε τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ, καὶ εἰσῆλθε. Διὸ καὶ ἄγγελος φαίνεται φοβῶν αὐτόν· οὐ γὰρ οἰκῆσαι ἐκεῖ ἐπέμπετο, ἀλλ' ἐξαγαγεῖν τὸν Ἰσραήλ. Ὅπερ καὶ αὐτὸς συνιδὼν ἀφίησι τὴν γυναῖκα. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ Ἰοὺδ μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ὑπαντῆσαι αὐτῷ ἐξερχομένῳ. Τὸν μέντοι Φαραὼ μὴ πειθόμενον ἀποδοῦναι τὸν λαὸν ἀφορήτοις ὑποβάλλει μάστιξιν.

Καὶ τί δή ποτε συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τοῖς φαρμακοῖς τὰ αὐτὰ δρᾶσαι τῷ Μωσεῖ; Ἵνα δοκιμασθῇ τὸ διάφορον τοῦ τε ψεύδους καὶ τῆς ἀληθείας. Μετέβαλλον γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰς ῥάβδους εἰς ὄφεις, ἀλλ' ἡ Μωσέως ῥάβδος τὰς ἐκείνων κατέπιε. Μετέβαλλον κἀκεῖνοι τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα, ἀλλ' εἰς τὴν προτέραν φύσιν ἐπαναγαγεῖν τὸ ὕδωρ οὐκ ἴσχυσαν. Καὶ τοὺς βατράχους ἐξήγαγον, οὐ μὴν καὶ ἀπαλλάξαι αὐτῶν τὰς τῶν Αἰγυπτίων ᾠδυνήθησαν οἰκίας. Καὶ εἰς μὲν τὸ παιδεύειν τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοῖς φαρμακοῖς ἐνεδίδοτο, εἰς τὸ παύειν τὴν τιμωρίαν οὐκέτι. Μᾶλλον δὲ τὰς φλυκτίδας καὶ τοῖς ἐκείνων ἐπήνεγκε σώμασιν, ὡς ἐντεῦθεν δῆλον ὡς οὐ μόνον ἐπέχειν οὐ δύνανται τὰς θεηλάτους ὀργάς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ συντιμωροῦνται τοῖς ἄλλοις. Ὅθεν καὶ δακτύλῳ Θεοῦ τὰ σημεῖα οἱ μάγοι ἔλεγον γίνεσθαι. Μηδεὶς οὖν θαυμαζέτω, εἴπερ ἐλθὼν ὁ Ἀντίχριστος σημεῖα ποιήσει καὶ τέρατα· καὶ γὰρ οἱ μάγοι οὗτοι, ὅ τε Ζαμβρῆς καὶ Ἰαννῆς, τὰς ῥάβδους εἰς ὄφεις μετέβαλλον. Ἀλλὰ καὶ Σίμων ὁ μάγος ἀνδριάντας ἐποίει περιπατεῖν, καὶ εἰς πῦρ κυλιόμενος οὐκ ἐκαίετο, καὶ εἰς ἀέρα ἵπτατο, καὶ ἐκ λίθων ἄρτους ἐποίει, μετεμορφοῦτο, διπρόσωπος ἐγίνετο, εἰς χρυσὸν μετεβάλλετο, θύρας;

[60] Num. XII, 6.

κεκλεισμένας αὐτομάτως ἐποίει ἀνοίγεσθαι, τὰ ἐν οἰκίᾳ σκεύη ὡς αὐτομάτως φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν ἐποίει ὁρᾶσθαι, σκιὰς πολλὰς προηγεῖσθαι αὐτοῦ ἐποίει, ἅσπερ ψυχὰς τῶν τεθνεώτων εἶναι ἔφασκε. Ζητούμενός ποτε ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ φοβηθεὶς ἀπίδρα, τὴν ἑαυτοῦ μορφὴν ἑτέρῳ περιθείς. Εἰ δὲ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα οὗτος ἐποίει τῇ συνεργίᾳ τοῦ Σατανᾶ, καινὸν πάντως οὐδὲν εἴγε κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν ὄργανον καὶ αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος ἐπιτηδειότερον εὑρών, αὐτὸν δηλαδὴ τὸν Ἀντίχριστον, καὶ μείζονα δι' αὐτοῦ ποιήσει σημεῖα καὶ τέρατα. Αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου διέξεισι, λέγων· « Οὗ ἡ παρουσία γενήσεται κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, δυνάμει πολλῇ καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους. »

A volabat; ex lapidibus panes faciebat; alias atque alias in formas migrabat; facies aliquando binas habebat; in columnam convertebatur; efficiebat ut januæ clausæ sua sponte aperirentur, vasa domestica sua sponte moveri ad usus humanos viderentur, umbræ ipsum multæ præcederent, quas mortuorum esse animas aiebat. Cum aliquando a Cæsare perquireretur, terrore perculsus alteri forma sua relicta fugit. Quodsi talia tantaque hic ope Satanæ perfecit, omnino nihil novum erit etiam mundi consummationis tempore Satanam organo reperto, quod ipso quoque Simone magis sit idoneum et aptum, nimirum Antichristo, majora per ipsum prodigia portentaque perficere. Nam hoc ipsum et Apostolus de Antichristo prædicit, his verbis utens: « Adventus ejus erit cum efficacitate Satanæ conjunctus, magnamque potestatem, prodigia portentaque falsa designabit [61]. »

Ὁ μὲν οὖν Φαραὼ δέκα πληγαῖς ὑποβάλλεται. Τίνος οὖν ἕνεκα; Ὅτι τέλειος ὁ δέκατος ἀριθμός. Ὁ γοῦν τελείως ἁμαρτήσας καὶ τελείως δικαίως μαστίζεται. Μετὰ γὰρ τὸν θάνατον Ἰωσὴφ καὶ τοῦ κρατοῦντος τῶν Αἰγυπτίων Φαραὼ ἕτερος ἄρχων ἀνίσταται τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ λίαν πικρὸς, Φαραὼ καὶ οὗτος καλούμενος. Καὶ γὰρ καθάπερ οἱ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς Καίσαρας ἑαυτοὺς ἐπονομάζειν ἤθελον ἅτε τὴν τοῦ μεμοναρχηκότος Ἰουλίου Καίσαρος εὐκλειαν ἑαυτοῖς περιποιούμενοι, οὕτω καὶ οἱ τῶν Αἰγυπτίων ἄρχοντες ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐκείνου Φαραὼ Φαραὼ καὶ οὗτοι κατονομάζεσθαι ἤθελον.

B Hunc igitur in morem Pharao decem plagis vexatur. Quamobrem istuc? Quia numerus denarius perfectus est; ideoque par erat ut qui perfecte deliquerat, etiam perfecto calamitatum numero multaretur. Quippe post Josephi mortem et Pharaonis illius qui vivo Joscpho rerum potiebatur, Ægyptii principem alium nacti erant, et valde quidem acerbum, qui et ipse Pharaonis nomen usurpabat. Nam ut Romanorum imperatores sive reges sibi Cæsarum nomen arrogarunt, tanquam Julii Cæsaris, qui primus dominatum ad se unum transtulit, gloriam sibi vindicantes, sic et Ægyptiorum principes a Pharaone primo denominari Pharaones voluerunt.

(29) Ὁ μέντοι Μωσῆς μετὰ τὸ περᾶσαι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν λαὸν ἐδίδαξε τὰ δέκα ῥήματα τοῦ Δεκαλόγου, ἃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Δευτερονομίου ἀναγράφεται. Ἔστι δὲ ταῦτα·

Moses autem ubi mare Rubrum trajecisset, oc-

[61] II Thess. II, 9.

(29) Ms. noster codex hæc de Decalogo repræsentat.

C

Περὶ τοῦ Δεκαλόγου πρὸς Μωσέα.

α'. Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σαυτῷ εἴδωλον οὔτε πᾶν ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. Οὐ προσκυνήσεις αὐτῷ, οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσεις. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

β'. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται παρ' αὐτῶν. Καὶ παρακάλει κληρονομῆσαι εὐχὴν πατρός σου καὶ μητρός σου, καὶ μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ γήρους.

γ'. Οὐ μοιχεύσεις, οὐ πορνεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐ ποιήσεις συκοφαντίαν κατὰ τοῦ πλησίον σου.

δ'. Οὐκ ἐπιθυμήσεις γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὴν παῖδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὔτε τοὺς βόας αὐτοῦ, οὔτε τὸ ὑποζύγιον αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶν κτῆσμα αὐτοῦ, οὐδὲ ὅσα εἰσὶ τῷ πλησίον σου.

ε'. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην τοῦ Σαββάτου ἁγιάζειν αὐτήν. Ἓξ ἡμέρας ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου. Τὴν δὲ ἡμέραν τοῦ Σαββάτου οὐ ποιήσεις οὐδὲν, οὔτε σὺ, οὔτε ὁ υἱός σου, οὔτε ἡ θυγάτηρ σου, οὔτε ἡ παιδίσκη σου, οὔτε τὸ ὑποζύγιόν σου, οὔτε ὁ βοῦς σου, οὔτε ὁ προσήλυτος ὁ οἰκῶν ἐν τῷ οἴκῳ σου, οὔτε ἀργυρώνητός σου· ἀλλὰ ἀναπαύσονται πάντες ἐν τῷ οἴκῳ σου· σὺ δὲ ἀπελεύσῃ εἰς τὸ ἅγιον, καὶ μαθήσῃ τὸν νόμον καὶ τὰς ἐντολάς· καὶ εὐλογηθήσῃ παρὰ τοῦ ῥίου, καὶ λύτρωσιν λάβοις ἁμαρτημάτων ἓξ ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος σου· καὶ ἔσῃ εὐλογημένος.

ς'. Ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν, λέγων· Λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Ἄνθρωπος ὃς καταράσεται Θεὸν αὐτοῦ, ἁμαρτίαν μεγάλην λήψεται. Ὁ ὁράμενος ἁρὰν τὸ ὄνομα Κυρίου, θανάτῳ θανατοῦται, ἢ λίθῳ λιθοβολήσει αὐτὸν πᾶσα συναγωγὴ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐάν τε προσήλυτος, εἴτε πτωχὸς ᾖ.

ζ'. Ἀπὸ προσώπου πολιοῦ ἀναστήσῃ, καὶ τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου, καὶ φοβηθήσῃ Κύριον τὸν Θεόν σου.

η'. Ἐάν ἄνθρωπος πατάξῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἢ τὴν μητέρα, θανάτῳ θανατούσθω. Οὐ γὰρ ἀποθνῄσκουσι πατέρες ὑπὸ τῶν τέκνων, καὶ υἱοὶ ὑπὲρ πατέρων. Ἕκαστος τῇ οἰκείᾳ ἁμαρτίᾳ ἀποθανεῖται. Καὶ ὅστις τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα ὑβρίσει, θανατούσθω· φονεὺς γάρ ἐστιν.

θ'. Οὐ παραλήψῃ ἀκοὴν ματαίαν. Οὐ συγκατάθῃ μετὰ ἀνόμου γενέσθαι μάρτυς δίκαιος. Οὐκ ἔσῃ μετὰ πλειόνων ἐν τῇ κακίᾳ.

ι'. Οὐκ ἐλεήσεις πένητα ἐν κρίσει. Οὐ διαστρέψεις κρίσιν πένητος ἐν κρίσει αὐτοῦ. Ἀπὸ παντὸς κρίματος ἀδίκου ἀποστήσῃ. Ἀθῷον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς, καὶ οὐ δικαιώσεις τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων. Τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῦσιν ὀφθαλμοὺς βλεπόντων, καὶ λυμαίνεται δίκαια. Οὐ ποιήσεις ἀδικίαν ἐν κρίσει· οὐ λήψῃ πρόσωπον πτωχοῦ, οὐδὲ οὐ μὴ θαυμάσεις πρόσωπον δυνάστου. Ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖς τὸν πλησίον σου. Οὐ πορεύσῃ σὺν δόλῳ ἐν τῷ ἔθνει σου, καὶ γῇ σεισθήσεται ἀφ' ἑαυτῆς οἱ τοὺ πλησίον σου.

cupabatur in promulganda populo lege. Quapropter Sinæum in montem ascendit. Ibi dies totos, quemadmodum Georgius memoriæ prodidit, octoginta **157** cibis abstinet. Nam bis in montem ascendit, altera scilicet vice tum cum tabulas fregisset divinitus acceptas, justa in suos iracundia dolorequc percitus, qui vitulum sibi fecerant. Etenim id temporis de monte degressus, confractis tabulis, quod populum se improbe gessisse cerneret, quonam pacto cibum sumere potuit? Nimirum mox in montem rursus ascendit et Deum placavit. De quo consequi necesse est eum 80 dies a cibis abstinuisse, ut qui secunda vice montem fractis prioribus tabulis conscenderit, quod iis populum impium sceleratumque prorsus indignum judicaret. In hunc modum Georgius ratiocinatur. Ego vero nescio num res ita se habeat, quemadmodum ipse putavit. Nam si locum ipsius haberet narratio, Moses in Deuteronomio non dixisset se quadraginta diebus panem non comedisse nec aquam bibisse [62]. Bis quidem ascendit in montem et bis jejunavit : sed dies intermediis comedisse panem et aquam bibisse videtur. Quod nisi verum esset, in Deuteronomio dixisset se 80 dies jejunasse, non 40, qui numerus istic exprimitur. Atque hanc nostram sententiam Chrysostomus quoque confirmat. Nam in oratione quam in exordio et ingressu sanctæ Quadragesimæ pronuntiavit, hujusmodi quædam profert : « Ut non existimaretur Dominum opinione ac specie tenus carnem assumpsisse, quadraginta dies itidem ut Moses ac Elias jejunavit. » Quodsi de Georgii sententia Moses ad 80 dies jejunando processisset, nullo cibo diebus interjectis degustato, haudquaquam Joannes hic noster, orator vere aureus, Dominum totidem dies quot Mosem jejunasse dixisset.

Præter hæc scire debes, etiamsi quis utilitatis alicujus causa peccato se polluat, non tamen eum ideirco reum non esse. Nam et Aaro, qui vitulum populo conflavit ut eum in officio contineret, veniam simpliciter non meruit, sed Dei benignitatem expertus est, ut pœnam effugeret. Hoc ipsum indicare Moses volens inquit : « Deprecatus sum Dominum pro Aarone fratre meo, ne morte multaretur. »

Atque hic ipse Moses, qui facie sua, ceu Basilius loquitur, Deum perinde meruit intueri quemadmo-

[62] Deut. ix, 9.

A θρὰν φροντίζει τοῦ δοθῆναι νόμον τῷ λαῷ. Ὅθεν καὶ περὶ τὸ Σίναιον ἀνεισιν. Ὁ δὲ Γεώργιος λέγει ὅτι ὁ Μωϋσῆς ὀγδοήκοντα ἡμέρας νῆστις ἦν ἐν τῷ ὄρει. Δὶς καὶ γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἀνέβη, τὰς πλάκας συντρίψας ἃς ἔλαβε πρότερον ἐκ Θεοῦ, ἐνδίκως κατ' ἐκείνων ὡς μοσχοποιησάντων θυμωθείς. Κατελθὼν γὰρ ἀπὸ τοῦ ὄρους, καὶ τὰς πλάκας συντρίψας διὰ τὸ τὸν λαὸν ἰδεῖν ἀνομήσαντα, πῶς ἔμελλε βρώσεως μετασχεῖν, εἰ μὴ καὶ πάλιν ἀνῆλθεν εὐθὺς καὶ τὸν Θεὸν ἐξιλεώσατο; ἐφ' ᾧ καὶ π' ἡμέρας ἐξ ἀνάγκης νηστεύει· δὶς γὰρ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, ἐπειδὴ τὰς πρώτας συνέτριψε πλάκας, ἀνάξιον κρίνας ἐκεῖνον τὸν ἀσεβῆ λαὸν καὶ παράνομον. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Γεωργίου τοιαῦτα, καὶ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ τὰ τοῦ πράγματος οὕτως ἔχει καθὼς B ἐκεῖνος ὑπέλαβεν. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ἔλεγεν ὁ Μωσῆς ὅτι Τεσσαράκοντα ἡμέρας ἄρτον οὐκ ἔφαγον καὶ ὕδωρ οὐκ ἔπιον. Δὶς μὲν οὖν ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, δὶς δὲ καὶ ἐνήστευσεν. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τούτων τῶν ἡμερῶν καὶ φαγεῖν ἔοικεν ἄρτον καὶ ὕδωρ πιεῖν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, ὀγδοήκοντα ἂν ἡμέρας ἐν τῷ Δευτερονομίῳ νηστεῦσαι ἔλεγεν, οὐ μήν, ὡς εἴρηται, τεσσαράκοντα. Τοῦτο μὲν οὖν ἐπιβεβαιοῖ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς· ἐν γὰρ τῷ εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν· « Ἵνα γὰρ μὴ νομισθῇ ὁ Κύριος ἀνειληφέναι δοκήσει τὴν σάρκα, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπ' ἴσης τῷ Μωσῇ καὶ τῷ Ἠλίᾳ, καὶ οὐ πλέον, ἐνήστευσεν. » Εἰ γὰρ ἡμέρας π' ἔφθασε νηστεῦσαι ὁ Μωσῆς, καθά φησιν ὁ Γεώργιος, μηδ' ὁπωσοῦν τῶν τοιούτων ἡμερῶν ἁψάμενος βρώσεως, οὐκ ἂν ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπ' ἴσης τῷ Μωσῇ νηστεῦσαι τὸν Κύριον ἔλεγεν (30).

Ἐπὶ τούτοις εἰδέναι σε χρὴ ὡς εἴ καὶ χάριν τίνος δι' ἣν θεν συμφέροντος χρήσεταί τις τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐδὲ οὕτως ἀνεύθυνος. Καὶ γὰρ Ἀαρὼν γλύψας τὸν μόσχον τῷ λαῷ ἐπὶ τῷ κατασχεῖν αὐτὸν, οὐ παντάπασι συγγνώμης ἄξιος ἦν· ἐφ' ᾧ καὶ θείας ἐδεήθη φιλανθρωπίας ὥστε τὴν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Μωσῆς ἔλεγεν· « Ἐδεήθην τοῦ Κυρίου περὶ Ἀαρὼν τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ οὐκ ἀπέθανεν. »

D

Οὗτος μὲν οὖν ὁ τῆς αὐτοπροσώπου θέας τοῦ Θεοῦ ἐξ ἴσου τοῖς ἀγγέλοις ἀξιωθείς, καθά φησιν ὁ μέγας

Ταῦτα καὶ ἕτερα πλείονα ἐνομοθέτησεν ὁ Θεὸς τῷ Μωσεῖ. Καὶ ἦν Μωσῆς ἐν τῷ ὄρει Σινὰ τεσσαράκοντα νυχθήμερα. Ὁ δὲ λαὸς συναχθέντες ἐθυσίασαν τὸν μόσχον, ὅνπερ τῇ χωνείᾳ ὁ χρυσὸς ἐποίησεν.

(30) Hæc reperiuntur in nostro ms. *Περὶ τοῦ Ἀμαλήκ.* Μετὰ δὲ τὰ τοιαῦτα ἦλθεν ὁ Ἀμαλὴκ ἐν χιλιάσι καὶ μυριάσι συνάψαι πόλεμον μετὰ τῶν Ἑβραίων ἀόπλων ὄντων. Ἀνῆλθε Μωσῆς ἐν τῷ ὄρει, καὶ ἐξέτεινε τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς προσευχήν. Καὶ ὅτε ὕψου τὰς χεῖρας ὁ Μωσῆς ἐν τῷ ὄρει, ἐτροποῦτο τὸν Ἀμαλήκ. Ὅτε δὲ ἐνάρχει καὶ ἐταπείνωσεν αὐτὰς, ἔτρεπεν ὁ Ἀμαλὴκ τοὺς Ἰουδαίους· τοῦτο οὖν προσέξαντες ὅ τε Ἀαρὼν καὶ Ὢρ, εἰσῆλθον εἰς ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕτερος ἐξ εὐωνύμων· καὶ ἐστήριζον τὰς χεῖρας τοῦ Μωσέως εἰς ὕψος, καὶ οὕτως εἰς τέλος ὁ Ἀμαλὴκ ἀπώλετο. Καὶ ἐπληρώθη τὸ τοῦ Δαβίδ· Ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλός.

Ὅτε δὲ ἔφθασαν Ἰουδαῖοι εἰς τὴν ἔρημον Κάδδην, κατήσθιον αὐτοὺς οἱ ὄφεις, καὶ ἀπέθνησκον. Τότε καὶ τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐγκαρσίως εἰς ὕψος ἡλώσας ὁ Μωσῆς, ἔστησαν οἱ δάκνοντες ὄφεις· ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐδάκνοντο ὑπὸ τῶν ὄφεων, ἀτενίζοντες εἰς τὸν χαλκοῦν ὄφιν, ἐρρύοντο τοῦ θανάτου.

Βασίλειος, κελεύεται διὰ τὴν ἐν τῷ ὕδατι ἀντιλογίαν ἐλθεῖν εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἀβαρίμ, ὃ καὶ Ναβαῦ ἐλέγετο, καὶ ἰδεῖν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ οὕτως ἐκεῖ τελευτῆσαι. Οὐδὲ γὰρ συγχωρεῖ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ὁ Θεὸς γενέσθαι κατάδηλον, ἵνα μὴ τὰ ὀστᾶ ἐκείνου λαβόντες οἱ τὸν μόσχον προσκυνήσαντες θεοποιήσωσιν αὐτά. Τοῦτον μέντοι τὸν θειότατον δηλαδὴ Μωσέα καὶ παρὰ θείων ἀγγέλων ἐνταφιασθῆναι ὁ μέγας φησὶν Ἐπιφάνιος. Εἰ γὰρ καὶ ἐπέστη τηνικαῦτα ὁ διάβολος, καθά φησιν Ἰούδας ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ, ζητῶν τε αὐτὸν ὡς φονέα καὶ ὡς ἀντιλογίᾳ θανόντα, ἀλλ' ἀνθίσταται ὁ ἀρχιστράτηγος Μιχαὴλ, καὶ « Ἐπιτιμήσαι σοι ὁ Κύριος » λέγει πρὸς αὐτόν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ποῦ θήσομεν τὰ τοῦ Ἰωσήπου, ἢ πῶς αὐτὰ παραδεξόμεθα; Ὅμως μέντοι προσθετέον τοῖς ἄνω καὶ ταῦτα δι' εἰδησιν. Παράγει γὰρ τὸν Μωσέα κατὰ τὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ καιρὸν καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα πρὸς τὸν λαὸν λέγοντα· « Ἄνδρες συστρατιῶται, ἐπεὶ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἤδη καὶ τῷ γήρᾳ, χρόνων ρκ' καὶ ε' ἡνυσμένων, δεῖ με τοῦ ζῆν ἀπελθεῖν, ὑποτίθημι καὶ νῦν τὰ δέοντα πρὸς ὑμᾶς, ἄπειμι δ' αὐτὸς χαίρων ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις ἀγαθοῖς. » Πορευομένῳ δὲ αὐτῷ οὗ ἔμελλεν ἀφανισθῆναι, πάντες εἵποντο δεδακρυμένοι. Ἀσπαζομένου δὲ αὐτοῦ καὶ τὸν Ἐλεάζαρον καὶ Ἰησοῦν καὶ προσομιλοῦντος αὐτοῖς, ἔτι δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἀβαρίμ, νέφους αἰφνίδιον ὑπὲρ αὐτοῦ στάντος ἀφανίζεται κατά τινος φάραγγος. Καὶ ὁ μὲν Ἰώσηπος ἔστιν ὅτε μυθολογῶν οὕτω φαίνεται.

A dum ab angelis spectatur, propter adversationem illam quæ ad aquam acciderat, in montem Abarim, qui et Nabo dicitur, ascendere jubetur, atque istic promissam terram intuitus fato fungi. Non enim mortem ipsius palam fieri Deus voluit, ne qui vitulum submisse venerati fuerant, sumpta ipsius ossa pro divinis ducerent. Eumdem virum **158** profecto divinissimum Epiphanius tradit ab angelis sepultum esse. Quanquam enim tum advolavit diabolus, ut in Epistola sua catholica Judas inquit, ipsum homicidam tanquam sibi vindicans, et qui in adversatione deliquisset, tamen princeps ille dux Michaelus ei restitit, ac verbis hujusmodi compellavit: « Increpet te Dominus [63]. » Quæ si vera statuemus esse, quo loco Josephi narrationem habebimus, vel quonam pacto illam admittemus? Libet autem et ipsa prius indicatis adjicere, quo saltem nota sint. Tradit enim Mosem sub ipsum mortis tempus hujusmodi oratione populum compellasse: « Quando, commilitones, sic Deo visum est ac senectuti, exactis jam annis ætatis centum viginti quinque, ut hac vita nunc exredam, etiam modo vos de iis admonebo quæ faciunda erunt. Ipse quidem lætus ob vestra bona migro. » Cum hæc prolocutus ad eum locum pergeret, quo loco futurum erat ut ex ipsorum conspectu abriperetur, cum lacrymis omnes sequebantur. Interea vero, dum Eleazarum et Jesum amplecteretur, ac sermones cum eis conferret in monte Abari, mox nube subito se supra ipsum demittente videri desiit, in vallem quamdam abreptus. Sic rem gestam Josephus refert, qui sane nonnunquam fabulis consentanea litteris mandasse videtur.

Ὁ δέ γε Μωσῆς τελευτῶν ἐπιτίθησι τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ υἱόν, καίτοι γε προμαρτυρηθέντα Πνεῦμα ἅγιον ἔχειν. Ἀφ' οὗ δὴ καὶ νόμος κεκράτηκεν ὥστε τοὺς ἀρχιερεῖς χεῖρας ἐπιτιθέναι τοῖς χειροτονουμένοις, καὶ οὕτω θείας χάριτος μεταλαμβάνειν αὐτούς· « Καὶ θήσεις, γάρ φησι, τὰς χεῖράς σου ἐπ' αὐτόν. » Τούτου δὲ τοῦ Ἰησοῦ συμμαχοῦντος τοῖς Γαβαωνίταις (ἐστράτευσαν γάρ τινες κατ' αὐτῶν ὡς δῆθεν αὐτομολησάντων τῷ Ἰησοῦ) θαῦμα περὶ τὸν ἥλιον γέγονεν ἐν τῷ μεσουρανήματι· καὶ γὰρ ἔστη τῆς πρόσω φορᾶς ἡμέρας ὁλοκλήρου διάστημα.

C Cæterum Moses vivendi finem facturus Jesu Navæ filio imposuit, quanquam ei testimonium jam antea quoque tributum esset, quod Spiritum sanctum haberet. Hinc mos inolevit et obtinuit ut muneri alicui præficiendis sacerdotes manus imponant, quo facto divinæ gratiæ participes fiunt. « Impones, inquit Deus, manum tuam ipsi, et gloriam tuam in eum transferes [64]. » Cum hic Jesus opem Gabaonitis ferret, quos invaserant propterea nonnulli quod sponte sua Jesu partes secuti fuissent, miraculum in sole contigit: nam cum is medium cœli attigisset, ulterius progredi per totius diei spatium desiit.

Εἰ δὲ καὶ σὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἀπορία κατέχει διά τί τεσσαράκοντα ἔτη τὸ τῶν Ἑβραίων γένος ἐξιὸν ἐξ Αἰγύπτου ἀνὰ τὴν ἔρημον ἐπλανᾶτο, ἄκουε· ἐν γὰρ τῇ βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν σαφὴς ἡ αἰτία σοι πρόκειται. Τῶν παρὰ Μωσέως ἀποσταλέντων εἰς κατασκοπὴν τῆς τῶν Χαναναίων γῆς ὑποστρεψάντων, καὶ τὸν λαὸν ἐκφοβησάντων ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ πολλὰ κατὰ Θεοῦ γογγύσαι, ἄνευ τοῦ Χάλεβ καὶ τοῦ Ἰησοῦ, εἶπεν ὁ Θεός· « Οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν ἐφ' ἣν ἐξέτεινα τὴν χεῖρά μου ἀλλ' ἢ Χάλεβ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ καὶ τὰ παιδία ἃ εἴπατε εἰς διαρπαγὴν ἔσεσθαι. Ὑμῶν δὲ τὰ κῶλα πεσεῖται ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ. Οἱ δὲ υἱοὶ ὑμῶν ἔσονται νεμόμε-

D Quodsi autem scire nequis quamobrem Hebræorum natio, postquam ex Ægypto migrasset, totos annos quadraginta in solitudine oberraverit, quid dicturi simus audias. Nam in libro Numerorum causa perspicue indicata est. Quippe cum ii qui allegati erant a Mose terram Chananæam exploratum, revertissent, ac populum tanto metu percussissent ut non parum adversus Dominum murmuraret, Chalebo et Jesu exceptis, tum ergo Deus hisce minis est usus: « Nemo ex omni vestrum numero in terram perveniat, supra quam manum meam extendi, præter Chalebum et Jesum Navæ filium, et pueros vestros, quos præda futuros di-

[63] Jude 9. [64] Num. xxvii, 18.

xistis. Vestra quidem **159** membra in ista soli- A tudine cadent. Nati autem vestri degent in hac solitudine annos quadraginta, et tandiu vestrum hoc iter conficient, donec membra vestra in desertis absumantur. Quot diebus terram explorastis, qui omnino quadraginta fuerunt, per totidem annos ad totidem dies relatos culpas vestras luetis, et quid ira mea sit experiemini [65]. » Nimirum illi exploratores inter alia hoc etiam pervertendi populi causa protulerant, se familiam Enaquinorum in iis locis vidisse, qui essent homines supra modum proceri et gigantes, cum quibus ipsi collati locustæ sibi esse visi fuissent. Attulerunt id temporis secum tantæ botrum magnitudinis, ut vectibus et palis gestari eum necesse foret. Cæterum Israelitas, ob iram divinam castigatos, tantum in solitudine temporis exegisse Cyrillus etiam verbis hisce testatur, in eo libro exstantibus quem *De spirituali cultu* inscripsit: Quia fremitu suo Deum offenderunt Israelitæ, quadraginta per solitudinem annis sunt obvagati. Deus enim jurejurando futurum confirmavit se in terram promissam ipsos haudquaquam introducturum. Atque hoc jusjurandum Dei Davides his verbis exposuit: « Iratus juravi non esse meam in requietem perventuros [66]. » Hujus iræ terminus tot annis definitus erat quot superius expositi sunt; atque illis elapsis omnino exstincta est. Tum deinde nati eorum Jordanem transierunt et terram promissam ingressi sunt, divina illa iracundia quadragesimum annum non excedente. Fuit hujus rei quondam illa quoque figura, quod plagas 40 acciperent qui deliquerant. Post illum enim numerum tempus liberationis succedit, quod mysticam Jordanis transitionem secum affert: nam et ipsi post annum quadragesimum Jordanem trajecerunt.

νοι ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, καὶ ἀνύσουσι τὴν πορείαν ὑμῶν, ἕως ἂν ἀναλωθῶσι τὰ κῶλα ὑμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν ὅσας κατεσκέψασθε τὴν γῆν, τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ γνώσεσθε τὸν θυμόν μου. » Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἶπον εἰς διαστροφὴν τοῦ λαοῦ· « Ἐκεῖ εἴδομεν τὴν γενεὰν τοῦ Ἐναὰκ, ἄνδρας ὑπερμήκεις, γίγαντας, ὧν ἐνώπιον ἦμεν ὡσεὶ ἀκρίδες. » Ἔφερον δὲ καὶ βότρυν ἐκεῖθεν ὑπερμήκη τοσοῦτον ὡς ἐπ' ἀναφορεῦσιν αὐτὸν βαστάζεσθαι. Ὅτι δὲ παιδευόμενος ὁ Ἰσραὴλ κατὰ θείαν ὀργὴν τοσοῦτον ἐν ἐρήμῳ διεβίβασε καιρὸν, καὶ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου λέγοντος ἄκουε. Ἐν γὰρ τῇ *Περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας* βίβλῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησὶν, ὅτι προσκρούσας ὁ Ἰσραὴλ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον· ὅρκῳ γὰρ ὤμοσεν ὁ Θεὸς μὴ εἰσάξειν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Καὶ τοῦτο διὰ τοῦ Δαβὶδ ἔδειξεν εἰπών, ὡς Ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Καὶ ἦν ὅρος αὐτοῖς τῆς ὀργῆς, καθὼς ἄνωθέν εἴρηται. Παρωχηκότος δὲ τοῦ καιροῦ λέλυται μὲν ἡ ὀργὴ, διέβησαν δὲ τὸν Ἰορδάνην οἱ ἐξ αὐτῶν καὶ εἰσέβησαν εἰς τὴν γῆν, οὐχ ὑπερβραμούσης τῆς ἀγανακτήσεως τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος. Τύπος ἄρα καὶ τοῦδε σαφὴς τὸ μέχρι πληγῶν τεσσαράκοντα καταπαίεσθαί τινας· ἀφέσεως γὰρ ὁ μετὰ τοῦτο καιρὸς, διάβασιν ἡμῖν εἰσφέρων Ἰορδάνου τὴν μυστικήν. Μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα ἔτη κἀκεῖνοι τὸν Ἰορδάνην διέβησαν.

Jesus autem hic Navæ filius Auses prius appella- C batur: verum posteaquam ab exploratione reversus fuisset, a Mose nomen ejus est immutatum. Eumdem post annos 40, quos in solitudine populus exegit, Deus in hunc modum allocutus est: «Circumcido populum cultris saxeis, atque ita Jordanem trajicito [67].» Nam Mosi potestas Jordanem transeundi facta non est, quamquam crebris ille precibus hoc exposceret. Quippe cum carminis verba populo recitasset, his verbis eum Deus compellavit: «Ascende in montem Abarim, qui Nabo mons est, e regione Hierichuntis, atque istic terram Chananæam intuitus morere, quemadmodum et Aaro frater tuus in Oro monte mortuus est. Non enim verbis meis ad aquam adversationis et rixæ fidem habuistis [68].» Jam quod obsecrarit Deum ut Jordanem trajiceret, ipse significavit, cum diceret: «Equidem amne **160** trajecto præclaram illam regionem, trans Jordanem sitam, intuiturus eram: verum Deus me vestra causa est aspernatus, nec preces meas exaudiit. Respondit enim in hæc verba mihi: Satis hoc esto tibi, noli tale quiddam amplius a me petere. Salitum in montem hunc ascendito, et terram oculis tuis intuere; nam Jordanem hunc non trajicies [69].» Quidnam vero cau-

Οὗτος μὲν οὖν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς Αὐσῆς πρότερον ἐκαλεῖτο, ὑποστρέψας δὲ ἀπὸ τῆς κατασκοπῆς παρὰ τοῦ Μωσέως μετονομάζεται. Τούτῳ δὴ τῷ Ἰησοῦ μετά γε τεσσαράκοντα ἔτη ἃ διεβίβασεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, λέγει ὁ Θεός· « Καθίσας περίτεμε τὸν λαὸν μαχαίραις πετρίναις, καὶ οὕτω τὸν Ἰορδάνην διάβητι. » Ὁ γὰρ Μωσῆς περᾶσαι οὐ συνεχωρήθη, καίτοι πολλὰ περὶ τούτου τοῦ Θεοῦ δεηθείς. Μετὰ γὰρ τὸ λαλῆσαι τὰ τῆς ᾠδῆς τῷ λαῷ, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· « Ἀνάβηθι εἰς τὸ ὄρος Ἀραβίμ. Τοῦτο ὄρος Ναβαῦ κατὰ πρόσωπον Ἰεριχώ. Καὶ ἴδε τὴν γῆν Χαναὰν, καὶ τελεύτα, ὃν τρόπον ἀπέθανεν Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἐν Ὤρ τῷ ὄρει, διότι ἠπειθήσατε τῷ ῥήματί μου ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας. » Ὅτι δὲ ἐδέετο τοῦ Θεοῦ περᾶσαι τὸν Ἰορδάνην, « Καὶ ὑπερεῖδε Κύριος ἐμὲ ἕνεκεν ὑμῶν, καὶ οὐκ εἰσήκουσέ μου. Καὶ εἶπε Κύριος πρός με, Ἱκανούσθω σοι, μὴ προσθῇς ἔτι λαλῆσαι τὸν λόγον τοῦτον. Ἀνάβαινε γὰρ εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἴδε τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι οὐ διαβήσῃ τὸν Ἰορδάνην τοῦτον. » Καὶ τί δήποτε διὰ μικρὰν πλημμέλειαν πόρρωθεν ἰδεῖν ὁ Μωσῆς προσετάχθη τὴν γῆν, τὸν δὲ λαὸν εἰσαγαγεῖν ἐκωλύθη; Διδάσκει ἡμᾶς ὁ Δεσπότης διὰ τούτων ὡς τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους τὴν ἄκραν ἀκρίβειαν ἀπαιτεῖ· « Ὁ μὲν γὰρ ἐλάχιστος, φησὶ σοφία Σολομῶν-

[65] Num. xiv, 33. [66] Psal. xciv, 11. [67] Josue v, 2. [68] Deut. xxxii, 50, 51. [69] Deut. xxxi, 2.

τος, συγγνωστός ἐστιν ἐλέους, δυνατοὶ δὲ δυνατῶς ἐτασθήσονται. » Ὅτι δὲ μέγα ἔδοξε τὸ τοῦ Μωσέως ἁμάρτημα, δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ Θεὸς οὕτως εἰπών· « Ἀνάβαινε, καὶ τελεύτα, διότι ἠπειθήσατε τῷ ῥήματί μου ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας. » Πάντα ταῦτα πεποίηκεν ἡ θλῖψις. Ἐπιτιθέντες γὰρ Ἰουδαῖοι τῷ θείῳ Μωσεῖ, ὅτε ἀθυμῶν ἦν διὰ τὴν τῆς Μαριὰμ τελευτήν, καὶ βιαζόμενοι χάριν ὕδατος, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν γέγραπται, ἠνάγκασαν τὴν ἀμφίβολον ἐκείνην προϊέναι φωνήν. Ἄφες λοιπὸν τὰ τοῦ Ἰωσήπου, ὅτι καὶ κατὰ πάντα ταῖς ἱεραῖς Γραφαῖς ἐναντιούμενα φαίνονται· καὶ γὰρ διὰ θείαν ὀργὴν ἐτελεύτησεν, οὐ μὴν διὰ γῆρας, ὡς ἐκεῖνός φησιν. Ὅτι δὲ τοῦ Θεοῦ ὀργισθέντος ἐπὶ τοῖς κατασκόποις ἔτη τεσσαράκοντα διέτριψεν ὁ λαὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τοῦτο σαφῶς δεδήλωται. Ἡνίκα γὰρ ὁ Μωσῆς τὰ τελευταῖα τῷ λαῷ διελέγετο, καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν· « Ἤλθομεν καὶ πρὶν εἰς τὸ περᾶσαι καὶ καταχληρονομῆσαι τὴν Χανανίτιδα γῆν. » Ἀλλ' οἱ διάστροφοι ἐκεῖνοι κατάσκοποι καὶ ὁ τοῦ λαοῦ γογγυσμὸς ἔτη μ' περιπλανᾶσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποίηκε. Ταῦτα δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ὑποστροφῇ, τῶν μ' ἐτῶν δηλαδὴ συμπληρώσει. Πρόσεχε λοιπόν· φαίνεται γὰρ ἐντεῦθεν ὅτι εἰ μὴ θεία ἦν ὀργὴ τῆς τῶν κατασκόπων διαστροφῆς ἕνεκεν, ἐν βραχεῖ διῆλθον τὴν ἔρημον καὶ τὸν Ἰορδάνην ἐπέρασαν ἄν.

A sæ fuit quamobrem ob delictum exiguum Moses longo quidem ex intervallo terram intueri jussus est, sed eidem denegatum ne populum in eam introduceret? Nimirum per hæc docere nos Dominus voluit se ab iis qui virtute perfecti sint, extremam accurationem requirere. « Nam qui perpusillus est, inquit Sapientia Salomonis[10], ob misericordiam quodammodo veniam meretur; at valentes valide explorabuntur. » Et vero delictum Mosis ingens sibi visum fuisse Deus ipse verbis his declaravit: « Ascende ac morere, propterea quod verbis meis ad aquam jurgii fidem non habueritis. » Atque hæc omnia de quadam afflictione profecta erant. Nam cum Hebræi ad Mosem convolarent, ipso propter Mariæ sororis obitum tristi, et violenter eum urgerent ob aquæ defectum, sicut in Numerorum libro perscriptum legimus, hanc ei vocem dubitationis plenam extorserunt. Quapropter missam fac Josephi narrationem, quæ prorsus Litteris sacris adversari videtur. Moses enim propter iram divinam hoc modo mortuus est, non ob senectutis molem, quemadmodum ille tradit. Quod autem Deo propter exploratores irato populus annis quadraginta in solitudine commoratus sit, etiam in Deuteronomio perspicue indicatur. Cum enim Moses extrema oratione populum alloqueretur, inter alia verbis hujusmodi usus est: «Accessimus etiam antea trajecturi flumen, et terram Chananitidem occupaturi: sed exploratores illi perversi populique fremitus effecerunt ut annis quadraginta per solitudinem obvagaremur.» Quæ quidem verba protulit in altera reversione ad Jordanem, cum annis scilicet quadraginta jam completi essent. Atque hic, quæso, mihi animum advertito. Videtur enim futurum fuisse ut nisi divina istæc ira intercessisset ob exploratorum perversitatem orta, brevi admodum temporis spatio solitudinem peragrarent, ac Jordanem trajicerent.

Οὐκοῦν ἔτη μ' περιπατοῦντες κατὰ τὴν ἔρημον τὸ μάννα ἤσθιον, τροφὴν ἄσπαρτον καὶ ἀνήροτον. Καθ' ἑκάστην γὰρ ἔβρεχεν ἡμέραν αὐτὸ ὁ Θεὸς, ἄνευ μέντοι τοῦ Σαββάτου, διδάσκων κἀντεῦθεν αὐτοὺς μηδὲν ἐν Σαββάτῳ ποιεῖν. Ἐφ' ᾧ καὶ τὸ ἐν Παρασκευῇ κατερχόμενον μάννα διπλάσιον ἦν, ὡς ἔχειν αὐτοὺς καὶ τὴν ἐν Σαββάτῳ τροφήν. Εἰ δὲ ἐν δευτέρᾳ τυχὸν ἡμέρᾳ ἢ τρίτῃ λαβὼν ἐκ τοῦ μάννα ἐφύλαξέ τις, εἰς τὴν ὑστεραίαν διεφθαρμένον ἦν ἐξ ἀνάγκης τὸ τοιοῦτον ἰδεῖν. Τίνος ἕνεκεν; Ἐπειδὴ νόμου παράβασις ἦν. Διδάσκων γὰρ αὐτοὺς τῶν φροντίδων ἐλεύθερον βιοῦν, ὑπέσχετο καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρέχειν τὴν ἀναγκαίαν αὐτοῖς τροφήν. Ἐκεῖνοι δὲ ἀπιστήσαντες μέρος τι τοῦ συλλεγέντος εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐφύλαξαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπώζεσεν. Ὅτι γὰρ οὐ τῆς τοῦ μάννα φύσεως ἦν τὸ πάθος, μαρτυρεῖ τὸ Σάββατον, ἐν ᾧ ἀλώβητον διετηρεῖτο τὸ χάριν αὐτοῦ κατὰ τὴν Παρασκευὴν συλλεγόμενόν τε καὶ φυλασσόμενον. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ κιβωτῷ ἐπὶ πολλαῖς διαφυλαχθὲν γενεαῖς. Τοῦτο δὲ τὸ μάννα κατά γε τὸ πρωῒ καὶ μόνον συνήγετο· ἡλίου γὰρ ἀνατείλαντος ἐτήκετο. Τοῦτο μέντοι τὸ μάννα, καθά φησιν ὁ θειότατος Νύσσης, ἐκ τῆς σοφίας Σολομῶντος τὰς ἀφορμὰς λαβὼν, μονοειδὲς ἦν, ἡ δὲ ποιότης

B Cæterum dum annis 40 per solitudinem hinc inde oberrabant, manna vescebantur, cibo non sato nec per arationem comparato. Nam in dies singulos divinitus instar pluviæ de cœlo labebatur, unico Sabbato excepto; quo ipso docebat eos nihil esse Sabbato faciundum operis. Eademque de causa quod die Sabbatum præcedente, quem **161** a præparatione Parasceven nuncupabant, manna delabebatur, duplum erat aliorum dierum respectu, quo videlicet abunde ipsis etiam Sabbato durante alimenti sufficeret. Quodsi quis autem die secundo septimanæ vel tertio acceptum manna servasset in diem alterum, non poterat deinceps aliter quam putrefactum intueri. Quamobrem istuc? Quia legis erat hæc violatio. Quippe Deus volens eos docere quid esset vita curis soluta et libera, se præbiturum eis pollicebatur in dies singulos tantum victus quantum ipsis alendis sufficeret. Huic pollicitationi cum fidem quidam non haberent nec mandato parerent, forte collecti mannæ partem aliquam in diem posterum servarunt, quæ continuo fœtuit. Et hanc nequaquam profecto mannæ naturam fuisse, colligi tum de Sabbato potest, quo quidquid ejus causa præparatorio die coactum erat incorruptum

[10] Sap. VI, 7.

manebat, tum de illo manna quod in arca multis A saeculis est conservatum. Colligebatur autem matutino tempore tantum : quippe quamprimum sol ortus fuisset, liquescebat. Idem manna, quemadmodum Nyssenus antistes ille divinissimus ait, sapientiam Solomonis secutus, unius quidem erat ejusdemque formæ, qualitatem vero multiplicem habebat, uti quod cuique pro ratione cupiditatis saperet. Eodem modo panis ille qui de cœlo descendit, manna scilicet intellectile, pro affectione animi quorumlibet et ipse affectus esse solet. Idem manna quamdam esse coriandri speciem aiunt, cujus naturam in universum semini respondere perhibent, ita ut si dissecetur, nulla sit particula quæ vim suam amittat. Sic et divinum illud ac spirituale manna ubique locorum dispersum et quasi concisum minutas in partes nihilominus totum integre in integris reperitur. Quid multa proferemus? Quemadmodum illo manna cœlitus demisso Hebræorum natio admirabunda dicebat, Quid hoc est? sic et intellectili manna, pane scilicet vitæ, unigena Dei Filio, cœlitus delapso et in terris conspecto, cuncti obstupescentes aiebant: Quid hoc est? quonam pacto Dei Filius in terram descendit? qui carnem gestat? qui homo factus est? Ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Cæterum post mortem Mosis Deus Jesum allocutus est in hunc modum: «Quandoquidem meus servus Moses mortuus est, age tu, trajice Jordanem istum una cum omni hoc populo [71].» Cumque reges Amorrhæorum, qui ultra Jordanem erant, inaudivissent Dominum, qui Deus est, Jordanem fluvium exsiccasse, mentes et animi eorum contabuerunt, nec præ metu Israelicorum **162** prudenter rebus C suis consulere ullo modo poterant. Consimile quiddam scilicet eis accidit illi, quod Jacobus expertus est præ gaudio, cum profectus in Ægyptum Josephum filium aspiceret. Nimirum de lætitia quædam oritur sanguinis diffusio, de formidine vero facultatis vitalis contractio in nobis exsistit. Utroque modo fieri nonnunquam solet ut mors hoc pacto affectos necessario comitetur. Postquam Israelici flumen trajecissent, mox absque armis Jerichunte potiuntur; quo nomine factum ut eam pro anathemate ducerent, hoc est Deo consecrarent. Secundum hæc Achar ille Charmæ filius ex iis quæ Deo consecrata erant, veste quadam cum auri massa clanculum surrepta, Deum ad iram provocavit. D Quapropter Jesus Deum precatus, iraque causa cognita, lapidibus hominem universa cum domo obruit. In hac Jerichuntis obsidione primum omnium violari Sabbatum cœpit; dies enim septem oppidum cum tubis cinxerunt atque circumierunt, quo dierum numero Sabbatum quoque necessario comprehenditur. Eodem Jesu, quemadmodum et supra meminimus, contra quinque reges præliante, sol in medio cœlo restitit nec ad occasum progressus est unius integri diei spatio. Et ceperunt Israelici bello cunctas Chananæorum ditiones et opes, Domino ipsis suppetias ferente. Chalebus quoque

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Μωσέως τελευτὴν εἶπε πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ Θεός· « Μωσῆς ὁ θεράπων μου τετελεύτηκεν· νῦν οὖν ἀναστὰς διάβηθι τὸν Ἰορδάνην σὺ καὶ πᾶς ὁ λαὸς οὗτος. » Καὶ ὡς ἤκουσαν οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀμορραίων, οἳ ἦσαν πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅτι ἀπεξήρανε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, κατετάκησαν αὐτῶν αἱ διάνοιαι, καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς φρόνησις οὐδεμία ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Καὶ τοιοῦτόν τι ἐπεπόνθασιν ὁποῖον ἀπὸ χαρᾶς ὁ Ἰακὼβ, ἡνίκα κατελθὼν εἰς Αἴγυπτον τὸν Ἰωσὴφ ἐθεάσατο· ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς χαρᾶς διάχυσις, ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου σύννευσις τῆς ζωογονούσης ἡμᾶς δυνάμεως γίνεται, καὶ οὕτως ἢ ἐκείνως ἔστιν ὅτε ὁ θάνατος ἐξ ἀνάγκης ἕπεται. Μετὰ δὲ τὸ περᾶσαι τηνικαῦτα χωρὶς ὅπλων τὴν Ἰεριχὼ κεκρατήκασιν· ἐφ' ᾧ καὶ ἀναθεμάτισαν αὐτὴν, τουτέστι τῷ Θεῷ ἀφιέρωσαν. Ἄχαρ λοιπὸν ὁ τοῦ Χαρμῆ ἀπὸ τῶν ἀναθεματισθέντων τῷ Κυρίῳ στολήν τινα καὶ μᾶζαν χρυσῆν ἀποσυλήσας τὸν Θεὸν εἰς ὀργὴν ἤγειρε· δεηθεὶς οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Θεοῦ, καὶ μαθὼν τὸν τῆς ὀργῆς αἴτιον, λίθοις αὐτὸν πανοικὶ κατέχωσαν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ κατὰ τῆς Ἰεριχὼ πολέμῳ ἀρχὴν ἔλαβε καταλύεσθαι τὸ Σάββατον· ἑπτὰ γὰρ ἡμέρας αὐτὴν μετὰ σαλπίγγων περιεκύκλωσαν, ἐν αἷς καὶ τὸ Σάββατον ἐξ ἀνάγκης συμπεριείληπται. Ἀλλὰ καὶ μετὰ πέντε βασιλέων, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, τοῦ Ἰησοῦ μαχομένου ἔστη ὁ ἥλιος κατὰ τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ· οὐ προεπορεύετο εἰς δυσμὰς ἕως εἰς τέλος ἡμέρας μιᾶς. Καὶ πάντα δὲ τὰ τῶν Χαναναίων ἔλαβεν ὁ Ἰσραὴλ ἐν πολέμῳ, ὅτι διὰ Κυρίου ἐγένετο. Ἀλλὰ καὶ Χάλεβ υἱὸς Ἐφωνῆ ἐξωλόθρευσε τοὺς τρεῖς υἱοὺς Ἐναὰκ, τὸν Σουσῆ, τὸν Θολμὲ καὶ τὸν Σχιμᾶν. Γίγαντες δὲ καὶ οὗτοι εὐμήκεις ἦσαν· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν υἱοὺς τοῦ Ἐναὰκ ἐκείνους ὠνόμασαν.

[71] Josue 1, 2.

Ephonæ filius tres Enaaci filios prorsus exstirpavit, nimirum Susem, Tholmeum et Schimam; qui gigantes erant supra modum proceris corporibus, qua de causa Enaaci filii sacris in Litteris appellati sunt.

Ἰστέον ὅτι πρῶτος νόμος παρ' Ἑβραίοις ἐν ἐξόδῳ A γέγραπται οὗτος· Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον οὐδὲ πάντος ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα ταυτολογία τό τε εἴδωλον καὶ τὸ ὁμοίωμα· τὸ γὰρ ὁμοίωμά τινός ἐστιν ὁμοίωμα εἴτε χερσαίου ζώου εἴτε θαλαττίου εἴτε πτηνοῦ· τὸ δὲ εἴδωλον, κατὰ τὴν Ὠριγένους ἐξήγησιν, ἀνάπλασμα διανοίας ἀνυπόστατόν ἐστιν, ὡς ὁ παρ' Αἰγυπτίοις τιμώμενος κυνοκέφαλος καὶ ὁ παρ' Ἕλλησιν Ἱπποκένταυρος (31).

mente figmentum, quod tamen reapse non religiose cultus apud Ægyptios, vel Græcorum

Μετὰ μέντοι τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν ὑπὸ κριτῶν ὁ B λαὸς ἐκρίνετο. Ὧν πρῶτος Ἰούδας ὁ τὸν Ἀδωνιβεζὲκ χειρωσάμενος καὶ ἀκρωτηριάσας αὐτοῦ χεῖράς τε καὶ πόδας, βασιλέα τῶν ἀλλόφυλων ὄντα. Οἱ γὰρ Χαναναῖοι μετὰ θάνατον τοῦ Ἰησοῦ κρατῆσαι τῶν Ἰουδαίων θαρρήσαντες τῷ Ἀδωνιβεζὲκ τὴν ἡγεμονίαν ἐπιτρέπουσι, καὶ κατ' ἐκείνων χωροῦσιν. Ἀλλ' ἐσφάλησαν τοῦ σκοποῦ· κτείνονται γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐκ ὀλίγοι, κρατεῖται δὲ καὶ ὁ Ἀδωνιβεζὲκ, καὶ χεῖρας καὶ πόδας ἀκρωτηριασθεὶς ἔλεγεν· Οἱ βασιλεῖς τὰ ἄκρα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν ἀποκεκομμένοι ἦσαν συλλέγοντες τὰ ὑποκάτω τῆς τραπέζης μου. Καθὼς οὖν ἐποίησα, οὕτω καὶ ἀνταπέδωκέ μοι ὁ Θεός. »

Atque hoc loco illud etiam scire debes, legem primam apud Hebræos in eo libro perscriptam esse qui est de Israelicorum ex Ægypto profectione; suntque legis hæc prima verba: «Deos alios, præter me, nullos habeto. Simulacrum tibi ne facito, nec imaginem cujusquam rei quæ exstet aut supra in cœlo aut infra in terra.» Non est hic ejusdem rei inepta iteratio: neque enim idem sonant simulacrum et imago, cum imago sit sive terrestris animalis sive marini sive volatilis, simulacrum autem de Origenis sententia et enarratione conceptum exsistat, quale quiddam erat Cynocephalus ille Hippocentaurus.

Post Jesum Navæ filium populus a judicibus gubernabatur, quorum primus fuit Judas, qui Adonibezecum in potestatem redegit, regem extranearum nationum, eique manuum ac pedum extremas partes amputavit. Quippe Chananæi post Jesu mortem de Judæis subigendis fiducia concepta principatum Adonibezeco detulerunt, eoque duce copiis in illos ductis fine ac instituto **163** suo exciderunt. Nam haud paucis interfectis Adonibezecus vivus captus est, extremisque pedum ac manuum partibus mutilatus, « Septuaginta, inquit, reges extremis pedum manuumque partibus truncati mea sub mensa micas collegerunt. Quemadmodum in illos ego usus gessi, ita mihi divinitus est repensum [12]. »

Ἀλλὰ καὶ Βαράχ σὺν Δεβώρᾳ τῇ προφήτιδι δι- C ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ ἔτη μ'. Προφῆτις δὲ ἦν ἡ Δεβώρα. Αὕτη τοὺς Ἰουδαίους ἀναχωρεῖν βουλομένους διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατ' αὐτῶν ἐπιστρατευομένων Χαναναίων καὶ κατέχει καὶ πείθει τοῖς πολεμίοις συμβαλεῖν· ὅθεν καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. Χειμὼν γὰρ βαρὺς γεγονὼς τοὺς μὲν Χαναναίους τὰ μέγιστα ἔβλαπτε, τοὺς δὲ Ἰουδαίους οὐδαμοῦ. Τότε καὶ ὁ Σισάρας ἰδὼν τὴν γενομένην τροπὴν ἐκπηδᾷ τοῦ ἅρματος, καὶ πρὸς γυναῖκά τινα καταφεύγει λεγομένην Ἰαὴλ τοῦ σωθῆναι παρ' αὐτῆς. Τούτῳ δὲ τῷ Σισάρᾳ καὶ ποτὸν αἰτήσαντι γάλα δίδωσιν ἤδη διεφθορός. Καὶ ὃς πλέον τοῦ μέτρου πιὼν εἰς ὕπνον ἐτράπη βαθύν. Τότε γοῦν Ἰαὴλ φονεύει αὐτὸν, τὸν πάσσαλον τοῖς κροτάφοις ἐμπερονήσασα. Καὶ οὕτως αὐτοῖς ἡ νίκη περιέστη κατὰ τὴν τῆς Δεβώρας προφητείαν. Καλῶς οὖν ἡ Γραφὴ τὸν Σουσὴ, τὸν Θολμὲ καὶ τὸν Σχιμὲν υἱοὺς ἐκάλεσε τοῦ Ἐναὰκ, γιγαν-

Barachus quoque cum Debora, muliere vate, judicis apud Israelicos officio functus est annos quadraginta. Mulier ea vaticinandi perita erat, cumque Judæos cerneret ob hostium Chananæorum multitudinem pedem referre velle, non solum eos in officio continuit, sed etiam persuasit ut manum cum hoste conserrerent; quo facto magnæ illorum copiæ sunt occisæ. Nam tempestas ingens exorta Chananæos quidem gravissime lædebat, Judæis vero nihil damni dabat. Itaque tum Sisaras suos in fugam versos conspiciens de curru exsilit, et ad feminam quamdam se fugiens confert, cui nomen esset Jaele, ut apud ipsam vitæ suæ consuleret. Tum illa Sisaræ, qui potum sibi dari postulasset, lac jam corruptum præbet; quo ille immodice hausto gravi somno corripitur. Ibi Jaela clavo tempora ei transadigit hominemque interficit. Hoc modo victoria potiti sunt, quemadmodum Debora

[12] Judic. I, 7.

(31) Ἰστέον. . . . . ἱπποκέρταυρος. Ex V et F supplevimus. Quia vero Calvinianus interpres Leunclavius ex suæ sectæ placitis sensum auctoris nostri invertit, placet hic loci hujus interpretationem retexere atque integritati suæ juxta Glycæ orthodoxi mentem restituere: *Illud præterea scire debes legem primam Hebræis in Exodo scriptam esse in hunc modum: Non habebis Deos alios præter me. Non facies tibi idolum neque similitudinem rerum quæcunque sunt, sive in cœlo supra, sive infra in terra.* » *Non est hic ejusdem vocis inepta iteratio, neque enim idem sonant* τό τε εἴδωλον, καὶ τὸ ὁμοίωμα: *similitudo enim est cujuscunque similitudo, sive terrestris animalis, sive marini, sive volatilis. Simulacrum vero, sive idolum* (quod vulgatus interpres vertit *sculptile*), *de Origenis sententia, conceptum est menti figmentum reapse non subsistens: quemadmodum apud Ægyptios cultus olim Cynocephalus, et apud Græcos jactatus Hippocentaurus.*

vaticinata fuerat. Cæterum Litteræ sacræ Susem, Tholmeum et Schimam non abs re, ceu diximus, Enaci filios appellarunt, uti quorum corpora gigantum corporibus magnitudine paria fuerint. Nam et Josephus commemorat apud Chananæos tum reliquam gigantum fuisse nationem, qui propter corporum molem atque formam, quæ reliquorum hominum formæ non responderet, insuetum mortalibus spectaculum erant et famam de se terribilem concitabant. Eorum nunc quoque monstrantur adhuc ossa fidem plane superantia.

τιαῖα φέροντας σώματι. Ὁρᾶ γὰρ ὅτι καὶ ὁ Ἰώσηπος ὑπολελεῖφθαι λέγει τοῖς Χαναναίοις τὸ τῶν γιγάντων γένος, οἳ διὰ σωμάτων μεγέθη καὶ μορφὰς οὐδὲν τοῖς ἄλλοις παραπλησίας ἀνθρώποις παράδοξον ἦσαν θέαμα καὶ δεινὸν ἄκουσμα. Δείκνυται δὲ καὶ νῦν ἔτι τούτων ὀστᾶ μηδὲν τοῖς ὑπὸ πίστιν ἐρχομένοις ἐοικότα.

Horum ætate, videlicet Barachi atque Deboræ, sapientissimi apud Græcos viri Prometheus et Orpheus oriundus e Thracia celebres fuerunt, itemque medicus Æsculapius, et Lycurgus legum apud Lacedæmonios lator. Æsculapium aiunt artem medicam tam accurate cognitam habuisse, ut etiam mortuum quemdam vitæ restituerit; quo facto Jupiter iratus hominem fulmine tactum rebus humanis exemerit.

Ἐπὶ μὲν Βαράχ καὶ Δεβώρας Προμηθεὺς καὶ Ὀρφεὺς Θρᾷξ ἐγνωρίζοντο οἱ παρ' Ἕλλησι σοφώτατοι, καὶ Ἀσκληπιὸς ὁ ἰατρὸς καὶ Λυκοῦργος ὁ νομοθέτης (32). Τοσοῦτον δὲ λέγουσι τὸν Ἀσκληπιὸν ἠκριβωκέναι τὴν ἰατρικὴν τέχνην ὡς καὶ νεκροὺς ἀνιστᾶν, ἐφ' ᾧ χαλεπήναντα τὸν Δία κεραυνῷ βαλεῖν αὐτὸν, καὶ οὕτω τῶν τῇδε ἐκστῆσαι.

Secundum hæc indicare Deus volens omnia per ipsius potestatem fieri, non per hominum ingentes copias, Gedeoni Madianæos invadere conanti auctor fuit ut ipsa in meridie, cum æstus maximus foret, exercitum ad flumen duceret. Ibi vero quicumque genua procumberent atque ita biberent, **164** eos ut pro magnanimis haberet monet : quotquot autem festinanter et cum tumultu quodam biberent, eos existimaret hoc præ formidine facere. Cum Gedeo Dei monitis parens hoc ipsum fecisset, 300 homines reperti sunt qui cum trepidatione manibus aquam haustam ori admoverent, quemadmodum Josephus memoriæ prodidit. Quapropter ei præcepit Deus ut cum illis hostem aggrediretur. Noctu ergo Madianæos invadunt, cum tubas manibus itemque faces accensas intra vasa quædam gestarent.

Δεῖξαι δὲ θέλων ὁ Θεὸς ὅτι τῇ δυνάμει αὐτοῦ τὰ πάντα γίνονται καὶ οὐ πλήθει λαοῦ, συμβουλεύει τῷ Γεδεών, ἡνίκα κατὰ Μαδιηναίων ὁρμᾷν ἤθελε, περὶ μεσοῦσαν ἡμέραν ἐν ἀκμῇ τοῦ καύματος ὄντος, ἄγειν τὴν στρατιὰν ἐπὶ τὸν ποταμὸν, καὶ τοὺς μὲν κατακλιθέντας καὶ οὕτω πίνοντας εὐψύχους ὑπολαμβάνειν, ὅσοι δ' ἂν ἐσπουδασμένως καὶ μετὰ θορύβου πίνοντες τύχοιεν, τούτους δὴ νομίζειν ὑπὸ δειλίας τοῦτο πάσχειν. Τοῦ μέντοι Γεδεὼν κατὰ τὰς ὑποθήκας τοῦ Θεοῦ ποιήσαντος τριακόσιοι ἄνδρες εὑρέθησαν ταῖς χερσὶ μετὰ τρόμου προσενεγκάμενοι τὸ ὕδωρ, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ. Ὅθεν καὶ διὰ τῶν τοιούτων ἔφη ὁ Θεὸς τοῖς πολεμίοις ἐμβαλεῖν. Νυκτὸς οὖν αὐτοῖς ἐπεμβαίνουσι, σάλπιγγας ταῖν χεροῖν φέροντες καὶ λαμπάδας ἁπτομένας ἐντὸς ἀγγείων τινῶν.

Post hæc Gedeo senectute confectus vita fungitur, relictis filiis legitimo toro natis septuaginta, quos ex pluribus uxoribus susceperat, et uno spurio e concubina nato. Hinc Manoas accepto divinitus promisso filium giguit, cui Samsonis nomen est inditum, quod ex interpretatione Josephi *robustum* significat. Eodem cum hoc tempore Hercules quoque vixit. Erat autem Samsoni tam virilis animus, ut cum Gazam ingressus ad meretriculam quamdam divertisset atque ab incolis oppidi universis custodiretur, manibus suis portas cum repagulis evulserit atque ita oppido sit egressus. Quin etiam priusquam hoc accideret, suscepto adversus Palæstinos bello, quiddam hujusmodi fecit. Erat tempus æstivum, jamque fructus ita maturuerant ut messis appeteret, cum Samso trecentis vulpibus captis earum caudis faces ardentes alligat, atque ita in Palæstinorum agros eas immittit. Hoc pacto segetes eorum exustæ fuerunt. Illi segetibus succensis bellum Israelitis faciunt, simulque Samsonem

Καὶ ὁ μὲν Γεδεὼν γηραιὸς τελευτᾷ, παῖδες δὲ ἦσαν αὐτῷ γνήσιοι μὲν ο' (πολλὰς γὰρ ἔγημε γυναῖκας), νόθος δὲ εἷς ἐκ παλλακῆς. Ἐξ ἐπαγγελίας τίκτει ὁ Μανωὲ, τὸ δὲ γεννηθὲν παιδίον Σαμψῶνα καλοῦσιν· *ἰσχυρὸν* δὲ κατὰ τὸν Ἰώσηπον σημαίνει τὸ ὄνομα. Τηνικαῦτα καὶ Ἡρακλῆς ἤκμαζε. Τοσοῦτον δὴ ἦν ἀνδρεῖος ὁ Σαμψὼν ὅτι καὶ ἐπὶ Γάζαν εἰσελθὼν καὶ παρὰ πόρνῃ τινὶ καταχθεὶς, ἐπειδὴ παρετηρεῖτο παρὰ τῶν ἐκεῖσε, ἀνεμόχλευσε διὰ χειρῶν τὰς πύλας καὶ ἐξῆλθεν. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου κατὰ Παλαιστινῶν ἔχων ὁ Σαμψὼν τί ποιεῖ; Θέρους ὄντος καὶ πρὸς ἀμητὸν ἤδη τῶν καρπῶν ἀκμαζόντων συλλαβὼν τὰς ἀλώπεκας, καὶ τῶν οὐρῶν αὐτῶν ἐξάψας λαμπάδας ἡμμένας, ἀφίησιν εἰς τὰς ἀρούρας τῶν Παλαιστινῶν, καὶ οὕτω τοὺς καρποὺς αὐτῶν διέφθειρεν. Οἱ οὖν ἀλλόφυλοι μετὰ τὸ ἐμπρησθῆναι τὰς ἀρούρας αὐτῶν πόλεμον πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας συνάπτουσι, τὸν Σαμψὼν αἰτούμενοι ἐκδοτον. Τί οὖν οἱ Ἰσραηλῖται; Τὴν τῶν πολεμίων δεδιότες ἔφοδον δέσμιον αὐτοῖς τὸν Σαμψὼν ἐκδι-

(32) Prometheum, Orpheum, Æsculapium medicum, ac legislatorem Lycurgum, tanquam coætaneos ad tempora Baraci et Deboræ refert, cum tamen variis distinctisque vixerint temporibus : sed Glycæ ἀνιστορησίας καὶ παραχρονισμούς, ut jam monui, emendare aut refellere non est mei instituti ; nec idem sincere refert, quæ de trecentis Gedeonis ad pugnam paratis commilitonibus referunt sacræ paginæ.

δίωσι. Καὶ ὃς ἰδὼν ἐκείνους ὁρμήσαντας κατ' αὐτοῦ τὰ μὲν δεσμὰ διέρρηξε, σιαγόνα δὲ ὄνου λαβὼν χιλίους ἄνδρας τῶν ἀλλοφύλων ἀπέκτεινεν. Ὅθεν ἐπὶ τοσοῦτον ἀγωνιζόμενος ὑπὸ δίψους ἐφλέγετο. Δέεται οὖν τοῦ Θεοῦ, καὶ τηνικαῦτα παραμυθεῖται αὐτόν· ἡ γὰρ σιαγὼν παρ' αὐτοῦ ἐκβλυθεῖσα ὕδωρ ἔβλυσεν ἄφθονον. Ὅθεν ἡ τοιαύτη πηγὴ μέχρι καὶ τήμερον ἐν τοῖς προαστείοις Ἐλευθεροπόλεως φαίνεται, σιαγόνος ἐπονομαζομένη πηγή. Ὁ μὲν οὖν Ἰώσηπός φησιν ὅτι τῇ οἰκείᾳ δυνάμει, καὶ οὐ τῷ Θεῷ τὴν νίκην ἐπιγραψάμενος διψῆσαι, κατὰ πολὺ συγκεχώρηται. Πλὴν ὁ τοσοῦτος τὴν ἰσχὺν ὑπὸ γυναικὸς κατέστη παίγνιον ὕστερον. Μετὰ ταῦτα γὰρ ἠγάπησε τὴν ἐκ Παλαιστινῶν Δαλιλάν, ἥτις παρὰ τῶν ἀλλοφύλων δωροφορηθεῖσα ἠξίου αὐτὸν ἐξειπεῖν αὐτῇ ἐν τίνι τυγχάνει ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. Καὶ ὃς παρελογίζετο μὲν αὐτὴν τὰ πρῶτα, λέγων· « Ἐὰν δήσωσί με ἐν ἑπτὰ χληματίσιν ὑγραῖς, ἥγουν νευραῖς, ἀτονήσω, καὶ ἔσομαι ὡς εἷς τῶν ἀνθρώπων. » Καὶ δὴ λαβοῦσα νευρὰς ἔδησεν αὐτὸν, εἶθ' οὕτως ἐβόησεν· « Ἀλλόφυλοι ἐπὶ σὲ, Σαμψών. » Καὶ ὃς ἀναστὰς διέρρηξεν αὐτάς. Παραλογισθεῖσα οὖν ἐνέκειτο, καὶ αὖθις ἠξίου μαθεῖν ὅθεν ἡ ἰσχὺς αὐτῷ. Καὶ ὃς ἀπατῶν αὐτὴν ἔλεγεν· « Ἐὰν δήσωσί με ἐν ἑπτὰ καλωδίοις ἀθίκτοις, ἐκλείψει ἡ ἰσχύς μου. » Ποιησάσης οὖν καὶ τοῦτο, καὶ βοησάσης· « Ἀλλόφυλοι ἐπὶ σὲ, Σαμψών, » διέρρηξεν αὐτὰ παραχρῆμα ἐκ τῶν βραχιόνων αὐτοῦ. Πάλιν οὖν ἀξιούσης αὐτῆς ἔλεγεν· « Ἐὰν τοὺς ἑπτὰ βοστρύχους τῆς κεφαλῆς μου διεστῶτας ἀπ' ἀλλήλων ἐπὶ πασσάλων ἐκδήσῃ; καὶ ἐπὶ τοῦ τοίχου προσπήξῃς, ἀσθενήσω καὶ ἔσομαι ὡς οἱ λοιποὶ κἀγώ. » Ἀποτυχοῦσα οὖν κἀν τούτῳ ἐξελιπάρει αὐτὸν αὖθις· ὅθεν ἀνακαλύπτει τὸ ἀπόῤῥητον, καὶ οὕτω φησὶ πρὸς αὐτήν· « Ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου οὐκ ἀνέβη, ὅτι Ναζαραῖος Θεοῦ εἰμι ἐγὼ ἐκ κοιλίας μητρός μου. Καὶ εἰ ξυρήσωμαι, ἀσθενήσω, καὶ ἀποστήσεται ἀπ' ἐμοῦ ἡ ἰσχύς μου, καὶ ἔσομαι ὡς εἷς τῶν ἀνθρώπων. » Κατακοιμίσασα οὖν αὐτὸν ἡ Δαλιλὰ ἐξύρησε, καὶ τοῦτο ποιήσασα ἐβόησεν· « Ἀλλόφυλοι ἐπὶ σὲ, Σαμψών. » Καὶ ὃς ἀναστὰς οὐκέτι ἐνεργεῖν ἴσχυεν, ὡς καὶ πρότερον. Οὐκοῦν ἐμπίπτουσιν αὐτῷ οἱ ἀλλόφυλοι, καὶ κρατήσαντες ἐκπηροῦσιν αὐτόν. Ἀλλὰ τί τὸ μετὰ ταῦτα; Ἔκλαυσε Σαμψὼν πρὸς Κύριον, καὶ εἶπεν· « Ἀδωναῖ Κύριε τῶν δυνάμεων, μνήσθητί μου νῦν, καὶ ἰσχυσόν με ἔτι ἅπαξ τοῦτο, Θεὲ, καὶ ἀνταποδώσω ἀνταπόδοσιν μίαν περὶ τῶν δύο ὀφθαλμῶν μου τοῖς ἀλλοφύλοις. » Ἐφ' ᾧ καὶ οὐ παρεῖδεν αὐτὸν ἐπικερτομούμενον ὁ Θεός· καὶ παιδαρίοις γὰρ εἰς γέλωτα μετὰ τὸ τυφλωθῆναι προὔκειτο. Παραδόξως οὖν ἐνισχύει αὐτόν. Ἐφ' ᾧ καὶ καθημένων ἐκείνων καὶ μεθυόντων (ἐπινικίων γὰρ ἕνεκεν τοῖς εἰδώλοις ἐπανηγύριζον) ἐπιδράσεται τῶν τοῦ οἴκου δύο κιόνων ἐν ᾧ ἦσαν καθήμενοι, καὶ μετὰ τὸ κρατῆσαι αὐτοὺς εἶπεν· « Ἀποθανέτω ἡ ψυχή μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων. » Ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Ἀφ' οὗ καὶ δείκνυσιν ὁ Θεὸς ὡς οὐ

sibi dedi jubeat. Quid hic factum ab Israelitis? Nimirum illi hostiles incursus veriti vinctum Samsonem eis dedunt. Hic cum ille Palæstinos ad se contendentes cerneret, ruptis vinculis quibus astrictus erat, asini maxillam nactus mille hostes interficit. Cum autem tanta virium contentione præliaretur in hostem, accidit ut sitis ardens eum graviter affligeret. Quapropter Deum obsecrat, qui mox opem suppeditans hominem consolatur. Quippe de maxilla, quam abjecerat, ingens aquæ copia promanavit. Atque hic fons in hodiernum usque diem in Eleutheropolis suburbio conspicitur et Fons maxillæ nuncupatur. Atque hoc loco Josephus ait, quod suis viribus, non Deo victoriam acceptam tulisset, tanta siti esse vexatum. Sed enim tanto vir præstans robore deinceps minus mulierculæ opera cunctis se deridendum præbuit. Nam haud multo post amore Dalilæ Palæstinæ captus est, quæ ab alienigenis muneribus corrupta petebat ab eo ut sibi fateretur, quonam in membro situm robur illud haberet. Tum ille mulierem imitatio fallens : « Si me **165** tui constrinxerint, ait, septem nervis humidis, vires me destituent, similisque cæteris mortalibus ero. » Illa vero sumptis nervis hominem constrinxit, ac deinde clamorem verbis hisce sustulit : « Alienigenæ te invadunt, Samso [73]. » Quibus auditis surrexit et nervos laceravit. Quapropter illa decepta rursus hominem precibus urgere, scireque cupere quænam esset illius roboris causa. Samso contra feminam fallere, ac vicissim dicere, si se funibus septem recentibus et nullum ad usum adhibitis colligarent, vires suas omnino defecturas. Cum hoc etiam illa fecisset et inclamasset : « Alienigenæ te invadunt, Samso, » mox funes discerpsit, quibus erant ejus colligata brachia. Cum rursus igitur idem ex eo quæreret, respondit, si capitis sui cincinnos divisos clavis alligaret ac parieti affigeret, debilem se futurum reliquisque mortalibus consimilem. Verum ne tum quidem voti compos facta de integro blanditiis hominem exorare nititur, quamobrem ille tandem arcanum ei patefacit : « Capiti, ait, meo novacula nunquam est admota; nam inde usque a ventre matris Dei sum Nazaræus. Quodsi tondebor, abituræ sunt a me vires, et infirmus cæterorumque omnium similis ero. Quapropter ubi hominem Dalila consopivisset, totondit; quo facto, exclamat : « Invadunt alienigenæ te, Samso [74]. » Tum ille consurgens non amplius eo corporis uti robore poterat quo dudum. Quapropter in eum alienigenæ irruunt, hominemque suam in potestatem redactum oculis spoliant. Quid vero secundum hæc factum? Florans Samso Dominum his verbis invocat : « Domine, Deus exercituum, memento nunc, quæso, mei, meque hoc saltem postremum corrobora, Deus, dum pro ambobus oculis meis alienigenas semel ulciscor [75]. » Quapropter illusum ab hostibus

[73] Judic. xvi, 9. [74] ibid. 17. [75] ibid. 38.

non neglexit nec aversatus est Deus: nam ex quo amiserat oculos, etiam ludibrio pueris erat. Novo igitur et inusitato quodam modo Deus ei vires adauget. Quo facto sedentibus illis ac vino se ingurgitantibus, ut qui celebritatem quamdam simulacris instituissent victoriæ, quam de hoste suo consecuti fuissent, causa, domus illius, qua in domo sedebant, columnas duas prehendit easque complexus, « Volo, inquit, ex vita cum alienigenis discedere. » Quod quidem mox ita factum est. Atque hoc exemplo declaravit Deus se affectos injuriis non negligere. Tantum enim roboris hoc tempore Sámsoni largitus est, ut non solum columnas confractas dirueret, quibus fanum illud simulacrorum fultum innitebatur, sed etiam eadem vi tectum dejiceret, ac virorum quidem tria millia, mulierum vero parem numerum ea ruina opprimeret.

A παραβλέπει τοὺς ἀδικουμένους δεομένους αὐτοῦ· τοσαύτην γὰρ ἰσχὺν ἐχαρίσατο τῷ Σαμψὼν ὡς κλονῆσαι μὲν τοὺς φέροντας κίονας τὸν τῶν εἰδώλων σηκόν, συγκατενεγκεῖν δὲ τούτοις τὸν ὄροφον, καὶ γ ἄνδρας συγχῶσαι, καὶ γυναικῶν ὡσαύτως παραπλήσιον ἀριθμόν.

166 Hoc loco divinus ille vir Anastasius Sinaites non parum Dei tum administrationem tum benignitatem obstupescens demiratur, expendens ipse secum quod Samsonem dignatus sit eorum in numerum recipere qui salutem consequuntur, cum tamen hoc etiam ille præter alia commiserit, ut eos ulciscendi causa quorum injuriis læsus fuerat, semetipsum morti dederet. Nec omittenda hic nobis est indicatio causæ, quam ob causam a ventre matris Samso tantum roboris habuerit. Quia enim Israelitæ, qui jam totos annos quadraginta servitutem alienigenis servierant, Dei prorsus erant oblíti nec ullum apud se justum hominem habebant, idcirco Samsonem Deus ipsis tribuit, virum a primis incunabulis justum ac magno robore præditum, ut per ipsius virtutem ac fortitudinem plane admirandam servari se liberarique animadvertentes vitam suam emendarent et Deum illum ejus universi quærerent. Verum enimvero magis illi Deum oblivioni tradebant, ac virum præclare de se meritum in manus hostiles traditum scelerate

Οὐ μικρῶς δὲ τὴν ἄῤῥητον τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν καὶ φιλανθρωπίαν ἐπὶ τούτοις ἐκπλήττεται ὁ θειότατος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης, ἐννοῶν ὅπως τῆς τῶν σεσωσμένων μοίρας ἠξίωσε τὸν Σαμψὼν, καὶ ταῦτα πρὸς φόνον ἑαυτὸν ἐκδεδωκότα τῶν ἀδικησάντων αὐτὸν ἕνεκεν. Ἀλλὰ καὶ τίνος χάριν τοσαύτην ἰσχὺν ἐκ κοιλίας μήτρὸς ἐκτήσατο ὁ Σαμψὼν, οὐ παρελθεῖν ἄξιον. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἰσραηλῖται τεσσαρακονταετῆ χρόνον τοῖς ἀλλοφύλοις δουλεύσαντες τοῦ Θεοῦ τέλεον ἐπελάθοντο, δικαίου μηδενὸς ὄντος παρ' αὐτοῖς, τούτου χάριν ἐκ σπαργάνων αὐτὸν ὁ Θεὸς δίκαιον ἄνδρα καὶ ἰσχυρὸν παρέσχεν αὐτοῖς, ὅπως διὰ τῆς ἐναρέτου πολιτείας καὶ παραδόξου ἀνδρείας παρεχομένην αὐτοῖς ὁρῶντες τὴν σωτηρίαν ἑαυτούς τε διορθώσωνται καὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐκζητήσωσιν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μᾶλλον καὶ τοῦ Θεοῦ λήθην ἐλάμβανον, καὶ τὸν εὐεργέτην αὐτῶν εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων φέροντες ἔῤῥιπτον. Ὅθεν εὐλόγως ἡ τοῦ Θεοῦ ἐξέλιπεν αὐτοὺς ἐπισκοπή· μετὰ γὰρ τὸν Σαμψὼν οὐκέτι παρ' Ἑβραίοις κριτής.

B

C

rejiciebant. Quamobrem Deus etiam æquissimo jure curam ipsorum habere desiit; nam post Samsonem nullus apud Hebræos judex amplius exstitit.

Quodsi etiam intelligere de nobis aves, dilecte fili, quamobrem Deus Jephthæ filiam mactari et jugulari permiserit (fuit autem is quoque judex apud Hebræos), quid dicturi simus audito. Pronissum hoc votumque Jephthæ perquam stultum erat. Nam expendere secum ipse prius debuerat, fieri fortassis posse ut vel canis vel asinus vel aliquod aliud immundum ex indicatione legis animal ipsi primum occurreret. Quapropter ejus exemplo, qui voto concepto promiserat se immolaturum Deo quidquid ex domo sua primum obvium habuisset, alios monere volens Deus ut non absque consideratione vota conciperent, jugulationem hanc non impedivit. Filia quidem ipsa longe Jephtham patrem virtute superavit. Nam cum cum cerneret vestimenta sua lacerantem atque plorantem: « Si quidem, ait, de me aliquid pollicitus es, facito mihi ut tua fert promissio, postquam tibi Dominus tuos hostes Ammonitas ultus est [76]. »

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖς, ἀγαπητὲ, τίνος ἕνεκεν ὁ Θεὸς τὴν τοῦ Ἰεφθάε θυγατέρα σφαγῆναι συνεχώρησε (κριτὴς δὲ καὶ οὗτος παρ' Ἑβραίοις ἦν), ἄκουε. Ἀνόητος ἄγαν ἡ τοῦ Ἰεφθάε ὑπόσχεσις· ἔδει γὰρ αὐτὸν συνιδεῖν, ὡς εἰκὸς, κύνα πρῶτον ἢ ὄνον συναντῆσαι, τὰ κατὰ νόμον ἀκάθαρτα. Παιδεύων οὖν ὁ Θεὸς δι' ἐκείνου τοὺς ἄλλους ὥστε μετὰ σκοποῦ ποιεῖσθαι τὰς ὑποσχέσεις (ὑπεσχέθη γὰρ ἐκεῖνος τὸ συναντῆσαν αὐτῷ ἐκ τῆς οἰκίας θῦσαι τῷ Θεῷ) οὐκ ἐκώλυσε τὴν σφαγήν. Ἡ δὲ θυγάτηρ πολλῷ κρείττων τοῦ Ἰεφθάε· ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν τὴν ἐσθῆτα ῥηγνύντα καὶ ὀλοφυρόμενον εἶπεν· « Εἰ ἐν ἐμοὶ ἤνοιξας τὸ στόμα σου, ποίει μοι ὃν τρόπον ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματός σου, ὑπὲρ ὧν ἐποίησέ σοι ὁ Κύριος ἐκδίκησιν ἐκ τῶν ἐχθρῶν σου ἐκ τῶν υἱῶν Ἀμμών. »

Præter hactenus autem indicata scire debes post Samsonis e vita migrationem Benjamineam tribum voluptati se Sodomitarum abhorrenti a natura tradidisse, ac furiose in homines peregrinos irruisse.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις, ὅτι μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Σαμψὼν ἡ φυλὴ τοῦ Βενιαμὶν τὴν παρὰ φύσιν τῶν Σοδομιτῶν ἐνενόησεν ἡδονὴν καὶ τοῖς ἐπιξενουμένοις ἐπεμαίνοντο. Λευίτης

[76] Judic. xi, 36.

δέ τις ἐν Ἱερουδὶμ κατοικῶν γυναῖκα ἐκ Βηθλεὲμ ἄγεται παλλακίδα, ἥτις δι' ὀλιγοψυχίαν τινὰ πρὸς τοὺς πατέρας ὑπέστρεψε. Παραγίνεται οὖν ἐκεῖσε καὶ ὁ Λευΐτης, καὶ φιλοτίμως δεξιωθεὶς παρὰ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ λαμβάνει τὴν γυναῖκα, καὶ παραγίνεται εἰς Γαβαὰ πόλιν τῆς φυλῆς Βενιαμὶν, καὶ κατάγεται παρὰ πρεσβύτῃ κατοικοῦντι τὴν πόλιν. Γνόντες οὖν οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες Βενιαμὶν τοῦ πρεσβύτου τὸν οἶκον περιστοιχίζουσι καὶ τὰς θύρας συντρίβουσιν, ἐμπαροινῆσαι τῷ ξένῳ ζητοῦντες. Ὁ δὲ τὴν θυγατέρα ἔτι ἄγαμον οὖσαν καὶ τοῦ ξένου τὴν παλλακὴν εἰς παράχρησιν ἐδίδου αὐτοῖς, φείσασθαι τοῦ ξένου ἀξιῶν. Οἱ δ' οὐκ ἠνέσχοντο. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λευΐτης παρελθὼν τὴν παλλακὴν αὐτοῦ ἐκδίδωσι, κἀκεῖνοι δι' ὅλης νυκτὸς αὐτῇ παραχρησάμενοι ἐξαπέστειλαν. Ἐγγίσασα οὖν αὐτῇ τῇ θύρᾳ ἔθυα κατήγετο, εὐθέως ἐξέπνευσεν. Ὁ γοῦν ἀνὴρ αὐτῆς νεκρὰν ἰδὼν αὐτὴν ἐπέθετο τῷ ὑποζυγίῳ αὐτοῦ καὶ οἴκαδε ἀπεκόμισε, καὶ διελὼν αὐτὴν εἰς ιβ' τμήματα ἑκάστῃ φυλῇ πρὸς ἓν τεμάχιον ἐξαπέστειλε, τὴν παρανομίαν τῆς τοῦ Βενιαμὶν κηρύττων φυλῆς. Σχετλιάζει οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Ἰσραὴλ, δέονται τοῦ Θεοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ κατ' αὐτῶν ὁρμήσαντες, ἐπεὶ τοὺς ὑπαιτίους δοῦναι πρὸς τιμωρίαν οὐκ ἤθελον, αὐτοὺς μὲν κατασφάττουσι, τὴν δὲ πόλιν ἔργων ποιοῦσι πυρός.

auctores facinoris ad noxam se dedituros negarent, cremant.

Τὸ μέντοι πρόβλημα ὅπερ ὁ Σαμψὼν προὐβάλλετο, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· Τί βρωτὸν ἐξῆλθεν ἐκ βιβρώσκοντος, καὶ ἀπὸ ἰσχυροῦ γλυκὺ βρωτόν; Ἡδὺ τὸ μέλι καλεῖ, βιβρώσκοντα δὲ ἰσχυρὸν τὸν λέοντα, ἐν ᾧ νεκρῷ ὄντι μέλι ἐξύφαναν μέλισσαι, ἀφ' οὗ λαβὼν ἔφαγεν ὁ Σαμψών. Ἀλλ' ἐντεῦθεν, ἀγαπητὲ, συνορᾷν ἄξιον ὅτι μάτην οἱ Ἰουδαῖοι ἀκαθάρτους καλοῦσιν ἡμᾶς. Εἰ γὰρ ἀκάθαρτοι ἦμεν, εἰς ἅτε δὴ τῶν λαγωῶν, τῶν χοίρων, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ κατὰ νόμον ταῦτα ἐσθίοντες, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὸν ἐν προφήταις μέγιστον Ἠλίαν τοῖς αὐτοῖς ἐγκλήμασι καθυποβάλλεσθαι. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι τὸν ἄρτον ἐξ ἀκαθάρτου ζώου τοῦ κόρακος δεχόμενος ἤσθιε. Διὰ τί δὲ ταῦτα συνέβαινε, καὶ τίνος ἕνεκεν; Ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ πρὸ τῆς χάριτος ἡ Παλαιὰ τὰ τοῦ νόμου ἀνέτρεπεν. Εἰ γὰρ ἀκάθαρτος ἦν ὁ κόραξ, πῶς ἐξ αὐτοῦ τὴν βρῶσιν ὁ τοσοῦτος Ἠλίας ἐδέξατο; πῶς δὲ καὶ ὁ Σαμψὼν Ναζαραῖος ὢν καὶ ὑπὸ νόμου τελῶν τὸ κηρίον τοῦ μέλιτος ἔφαγεν, ὅπερ ἐν νεκρῷ λέοντι ἐξύφαναν μέλισσαι; πῶς δὲ καὶ διψήσαντα διὰ τῆς ἀκαθάρτου καὶ μιαιφόνου σιαγόνος παρεμυθήσατο ὁ Θεὸς, ἐὰν ὁ κόραξ, ὁ νεκρὸς λέων καὶ ἡ σιαγὼν τοῦ ὄνου ἀκάθαρτα; πῶς διὰ τῶν τοιούτων ὁ Θεὸς τοὺς ἑαυτοῦ θεράποντας ἐθεράπευε; πῶς δὲ καὶ ἀκάθαρτα ὄντα κοινὴν ἀρχὴν τὴν εὐφημίαν ἐδέξαντο; « Εἶδε, » γάρ φησιν, « ὁ Θεὸς αὐτά, καὶ εἶπεν ὅτι καλά. » Εἰ οὖν ὁ χοῖρος καλὸς ὡς κτίσμα Θεοῦ, πῶς ὁ αὐτὸς ἀκάθαρτος ὕστερον; Εὔδηλον οὖν ὅτι τὸ τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς κα-

Forte quidam Levita, qui habitaret Jerusalem, uxorem duxerat concubinam a Bethlehema, a qua ex animi quadam infirmitate suos ad parentes est reversa. Quapropter eodem et Levita proficiscitur, et exceptus a socero perhonorifice uxorem **167** suam recipit. Inde Gabaam discedit, oppidum Benjamineæ tribus, ibique ad senem quemdam agricolam, inquilinum ejus loci, diverti. Ea re cognita Benjamitici, qui cives ejus oppidi erant, senis illius domum undique cinctam obsident et impulsis foribus hospitem per scelus violare conantur. Ibi senex ille filiam suam nedum nuptam et hospitis concubinam eis offert, quibus ad libidinem abuterentur, saltem petens ut hospiti parcerent. Quod cum illi facturos se negarent, egressus e domo Levita concubinam suam eis exhibet. Illi tota nocte ad libidinem illa abusi, tandem dimittunt. Quapropter ad hospitii fores progressa continuo vitam cum morte commutat. Tum maritus ejus, mortuam videns jumento suo imposuit, ac domum deportatam in partes duodecim dissecat; quarum partium singulas quamlibet ad tribum mittit, simulque Benjamineæ tribus scelus demonstrat. Quo facto rem Israelici perquam moleste ferunt, ipsumque Deum precantur. Deinceps Benjamineos cum copiis invadunt. Qui cum Israelici eos interficiunt et oppidum igne injecto

Cæterum problema quod Palæstinis Samso proposuit, erat hujusmodi [7]: Ex comedente cibus, ex robusto exiit dulcedo. Per dulcedinem mel intelligit, per comedentem autem robustum leonem, in cujus cadavere mel apes finxerant, quod inde sumptum Samso comederat. Est autem operæ pretium, dilecte fili, te hinc animadvertere nos nulla de causa justa immundos a Judæis appellari. Nam si propterea sumus immundi, quod leporibus, porcis aliisque talibus contra legis interdictum vescamur, omnino sequi necesse est ut maximus ille vatum Elias eodem nobiscum crimine teneatur. Quamobrem istuc? Quia panem ab immundo animali, nimirum corvo, acceptum comedit. Qua vero de causa hæc ita facta sunt? Ut sciremus etiam ante patefactam Dei gratiam, durante adhuc veteri fœdere, legis quædam præcepta violata fuisse. Nam quamvis animal immundum sit corvus, nihilo tamen minus eximius ille vates Elias alitum ab eo cibum accepit. Quo item pacto factum ut Samso, qui Nazaræus esset ac legi subjectus, favo mellis vesceretur quod apes in cadavere leonino finxissent? Qui hominem siti vexatum per immundam pollutamque maxillam Deus recreat? Si corvus, si leoninum cadaver, si asini mortui maxilla res immundæ sunt, cur per ea Deus ministrorum suorum vitæ consulit et opem tulit? Præterea qui factum est ut si quidem immundi sunt quædam, initio tamen rerum communem

[7] Judic. xiv, 14.

illam cum ceteris benedictionem acceperint? Sic enim sacris in Litteris perscriptum legimus : « Vidit Deus omnia quæ fecerat, eaque bona esse pronuntiavit[78]. » Si ergo porcus tanquam res a Deo creata bonus erat, qui deinceps factus est immundus? De quibus omnibus perspicue potest intelligi Deum corrigere volentem Israelicorum ad vitia propensionem hujusmodi leges tulisse atque hujusmodi remediis usum fuisse. Eadem ratione Noæ quoque temporibus animalium discrimen insituit. Nam quia futurum prospiciebat ut homines ad immanium deastrorum cultum deflecterent, optimo suo consilio sic distinguit animalia, quo alia pro mundis, alia pro immundis haberentur. Quanam illud, obsecro, de causa? Nimirum ut partim iis vescentes tanquam mundis, partim aversantes velut immunda, neutra pro diis venerarentur. Nam alioquin ea non dixisset immunda, quæ cum aliis communem a Deo benedictionem initio rerum acceperant. Et vero factam id temporis animalium distinctionem profectam esse de consilio Dei se nostra causa demittentis, etiam Paulus hisce verbis ostendit : « Nulla Dei creatura rejici debet, modo cum gratiarum actione sumatur[79]. » Idem magis quoque confirmat illa Dei vox, qua summum illum apostolum Petrum compellavit, quo tempore demissum e cœlo linteum conspexit : « Surge, Petre, macta et vescere. » Item : « Quæ Deus purgavit, tu ne polluta dicito[80]. » Neque vero mirum tibi videatur etiam modo quædam pro immundis haberi, verbi gratia lupum, leonem, pardalim. Quippe magnus ille Basilius hæc in *Asceticis* suis, qui libri rationes exercitiorum pietatis continent, in hunc modum explicavit et illustravit. Quemadmodum in oleribus quod noxium est, ab eo secernimus quod naturæ nostræ convenit, sic etiam in carnibus ab utilibus quæcunque noxiæ sunt secernimus. Nam et cicuta perinde olerum appellatione venit, ut et vulturum caenes pro carnibus ducuntur. Nemo tamen mentis compos hyoscyamum comederit nec carnem caninam gustaverit, nisi forte magna quædam necessitas urgeat; quod quidem si usuveniat, nihil hoc modo vescens deliquit. Quapropter scire debes nos opera data res noxias aversari, et iis quidem animalibus vesci quæcunque succi boni sunt utilesque nutrimentum præbent, ab aliis autem abhorrere, quæ forte valetudinem incommodam vel aliquid aliud ingratæ rei nobis sint conciliatura, si comedantur. Prisci quidem illi Patres certas nobis hac in parte leges præscripserunt, ut lasciviæ voluptatique nostræ modum statuerent. Ac de his sane dictum hactenus esto.

Quia vero studium in discendo tuum mihi perspectum est, **169** operæ pretium acturus sum, si quarumdam ex Judithæ libro narrationum meminero. Nabuchodonosor propterea quod nationes cæteræ sibi adversus Arphaxam bellum gerenti opem non tulissent, copiarum suarum imperatorem Olophernem adversus quosvis ablegavit, seque totius terrarum orbis magnum regem ac dominum appellavit. Hoc mandato accepto adversus Judæos Olophernes copias movet. Eum Achior Ammanites in hanc sententiam monere : si quod esset delictum ejus nationis quo Deum offendissent, recte se facturos, si regionem illam invaderent, quippe

κίαν ὀξύῤῥοπον διορθούμενος ὁ Θεὸς τοιούτους ἔθετο νόμους καὶ τοιαῖσδε θεραπείαις ἐχρήσατο. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε διαίρεσιν τεχνᾶται τῶν ζώων. Ἐπειδὴ γὰρ ἐώρα τοὺς ἀνθρώπους εἰς εἰδωλομανίαν ἐκκλίνοντας, εὐμεθόδως, ὡς ἔφημεν, εἰς καθαρὰ τοῦτα διστᾷ καὶ ἀκάθαρτα. Τίνος ἕνεκεν; Ἵνα τὰ μὲν αὐτῶν ἐσθίοντες ὡς καθαρά, τὰ δὲ πάλιν ὡς ἀκάθαρτα φεύγοντες μηδὲν ἐξ αὐτῶν ὡς θεὸν προσκυνήσωσιν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκάλει ἀκάθαρτα τὰ κοινῶς ἀρχῆθεν παρ' αὐτοῦ τὴν εὐφημίαν δεξάμενα. Ὅτι δὲ συγκαταβάσεως ἦν ἡ γεγονυῖα τότε τῶν ζώων διαίρεσις, καὶ ὁ μακάριος ἔδειξε Παῦλος οὕτως εἰπών· « Οὐδὲν κτίσμα Θεοῦ ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον. » Ἐπὶ θεβαιοῖ ταῦτα καὶ μᾶλλον ἡ γεγονυῖα θεία φωνὴ πρὸς τὸν κορυφαῖον Πέτρον, ἡνίκα τὴν ἐξ οὐρανοῦ κατενεχθεῖσαν ὀθόνην ἐώρακεν· « Ἀναστάς, » γάρ φησι, « Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε, καὶ ἃ ὁ Θεὸς ἐκάθηρε, σὺ μὴ κοίνου. » Εἰ δὲ καὶ νῦν ἀκάθαρτά τινα παρ' ἡμῖν, ὡς ὁ λύκος, ὁ λέων καὶ ἡ πάρδαλις, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν. Ἔχεις γὰρ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐν τοῖς Ἀσκητικοῖς αὐτοῦ τὰ περὶ τούτων οὕτω διευκρινοῦντά σοι· « Ὡς ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ καταλλήλου χωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς κρέασι τοῦ χρησίμου τὸ βλαβερὸν διακρίνομεν, ἐπὶ λάχανόν ἐστι καὶ τὸ κώνειον, ὥσπερ κρέας ἐστὶ καὶ τὸ γύπειον· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὑοσκύαμον φάγοι ἄν τις νοῦν ἔχων, οὔτε κυνὸς ἅψαιτο μὴ μεγάλης ἀνάγκης κατεπειγούσης, ὡς ὅ γε φαγὼν οὐκ ἠνύσησε. » Μάνθανε οὖν ὅτι τὸ βλαβερὸν ἐκφεύγοντες τὰ μὲν τῶν ζώων ἐσθίομεν, ὅσα καὶ μᾶλλον εὐχυμά τε καὶ τρόφιμα, τὰ δὲ μυσαττόμεθα, καχεξίας καὶ ἴσως καὶ ἀηδίας ὄντα παρεκτικά. Ταύτῃ τοι καὶ ὅρου οἱ Πατέρες ἐπὶ τούτοις τεθείκασι, τὸ λίχνον κάντεῦθεν ἡμῶν ἀναστέλλοντες. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Ἄξιον δὲ καί τινων ἱστοριῶν ἐπιμνησθῆναι φιλομαθείας χάριν τῆς σῆς ἐκ τῆς Ἰουδήθ. Ὁ Ναβουχοδονόσορ διὰ τὸ μὴ ἐπικουρῆσαι αὐτῷ πάντας ὅτε ἐπολέμει μετὰ τοῦ Ἀρφαξᾶ, ἐπέστειλε τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ὀλοφέρνην κατὰ πάσης τῆς γῆς, εἰπὼν πρὸς αὐτόν· « Τάδε λέγει βασιλεὺς ὁ μέγας, ὁ κύριος πάσης τῆς γῆς. » Ἐφ' ᾧ καὶ κατὰ ταύτην τὴν κέλευσιν ἀπαίροντι τῷ Ὀλοφέρνῃ κατὰ Ἰουδαίων, ἔφη καὶ τάδε ὁ Ἀμμανίτης Ἀχιώρ, « Εἰ μέν ἐστιν ἀγνόημα ἐν τῷ λαῷ τούτῳ καὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς τὸν Θεὸν αὐτῶν, ἀναβησώμεθα καὶ ἐκπολεμήσωμεν αὐτούς· εἰ δὲ μή γε, παρελθέτω ὁ κύριός μου. » Καὶ ὁ Ὀλοφέρνης πρὸς Ἀχιώρ, « Καὶ τίς ὁ Θεὸς,

[78] Gen. I, 31. [79] 1 Tim. IV, 34. [80] Act. X, 13-15.

εἰ μὴ Ναβουχοδονόσορ ; Οὗτος ἀποστελεῖ τὸ κράτος αὐτοῦ, καὶ ἐξολεθρεύσει αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. » Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ σοφῶς τῷ ὄντι καὶ εὐμεθόδως παρὰ γυναικὸς τῆς Ἰουδὴθ, πάντα τε τὰ ἐκείνου παρὰ Ἰουδαίων ἐσκυλεύθησαν. Τότε δὴ τότε καὶ Ἀχιὼρ πιστεύσας τῷ Θεῷ καὶ περιτέμνεται (33).

A quam bello haud dubie capturi essent : sin autem, consulere se Olopherni tanquam domino suo, illum ut nationem missam faceret. Iis auditis Achiorem vicissim Olophernes interrogare, putaretne Deum quempiam esse præter Nabuchodonosorem : illum scilicet ablegaturum copias suas, et nationem illam funditus exstirpaturum. Hoc modo factum ut bello moto caput ei Judithæ mulieris consilio plane callido et feliciter succedente præcideretur, omnesque ipsius opes a Judæis diriperentur, Achiore divinam fidem cum circumcisione amplexo.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν κριτῶν λιμοῦ γεγονότος ἀπῆρεν ἐκ Βηθλεὲμ ἡ Νοεμὶν σὺν τοῖς παισὶν αὐτῆς ἐν ἀγρῷ Μωάβ · κἀκεῖσε νύμφας ἔλαβον Ὀρφανὴν καὶ Ῥούθ. Μετὰ δέκα δὲ ἔτη τῶν ἀνδρῶν θνόντων ὑπέστρεψεν ἡ Νοεμίν. Ἠκολούθουν αὐτῇ καὶ αἱ δύο νύμφαι. Καὶ ἡ μὲν Ὀρφανὴ πεισθεῖσα τοῖς λόγοις Νοεμὶν ὑπέστρεψεν, ἡ δὲ θαυμασία Ῥοὺθ οὐκ ἐπείσθη, λέγουσα · « Ὁ λαός σου λαός μου, καὶ ὁ Θεός σου Θεός μου. » Καὶ συνελθοῦσα ἐμίγη τῷ Βοὼς, καὶ τέτοκε τὸν Ὠβὴδ τὸν πατέρα Ἰεσσαὶ, ἀφ' οὗ Δαβίδ.

Cæterum quo tempore judices Israelicorum nationi præerant, oborta fame Noema cum filiis suis Bethlehemam reliquit et Moabitarum in terram profecta est. Ibi cum uxores filii duxissent, Orphanam scilicet ac Ruthan, annisque decem exactis mortui essent, Noema nuribus suis se comitantibus in patriam suam reversa est [81]. Nolebat enim ei roganti ut istic manerent Orphana parere, quod se diceret gentem ejus agnituram pro sua, Deumque ipsius pro suo Deo habituram. Hoc modo profecta cum socru Booso nupta est, ac Obedum Iessæ patrem, Davidis avum peperit.

Ἀπὸ Ναβουχοδονόσορ αἰχμάλωτοι Μαρδοχαῖος, γυνὴ Ἐσθὴρ, καὶ λοιποὶ, οἳ ἦσαν ἐπὶ Ἀρταξέρξου. Οὗτος ὁ Μαρδοχαῖος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως ἀκούσας δύο εὐνούχων μελετώντων κατὰ τοῦ βασιλέως ἀνέφερε περὶ τούτων αὐτῷ · οἳ καὶ ἀπώλοντο. Τούτων οὖν ἕνεκεν ὁ παρὰ τῷ βασιλεῖ μέγιστος Ἀμμὰν λυπηθεὶς ἔπεισε τὸν βασιλέα κατὰ Ἰουδαίων ἐπεξελθεῖν, καὶ γράμματα στεῖλαι τοῖς τῶν ἑκατὸν εἴκοσι καὶ ἑπτὰ χωρῶν ἄρχουσιν, ἀπὸ Ἰνδικῆς ἕως Αἰθιοπίας, τοὺς ὁπουδήποτε παρευρισκομένους Ἰουδαίους τελείως κατασφάττειν κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ δωδεκάτου μηνός. Μανθάνει ταῦτα ἡ βασιλὶς Ἐσθὴρ, καὶ νηστεύσασα τρεῖς ἡμέρας δέεται πρῶτον τοῦ Θεοῦ (34), εἶτα καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀρταξέρξου, λέγουσα, « Εἰδόν σε, κύριε, ὡς ἄγγελον Θεοῦ, καὶ ἐταράχθη ἡ καρδία μου ἀπὸ φόβου τῆς δόξης σου, » καὶ ἔπεσεν ἐκλυθεῖσα. Ὁ δὲ προὔτρεπεν αἰτῆσαι ὃ θέλει. Ὁ δὲ Ἀμμὰν ἰδὼν τὸν Μαρδοχαῖον ἐπὶ τῆς αὐλῆς παρασκευάζει κρεμασθῆναι αὐτὸν ἐπὶ

Inter alios quos Nabucholosor captivos abduxerat, fuerunt Mardochæus et Esthera mulier. Hi cum regnante Artaxerxe superstites adhuc forent, forte accidit ut cum Mardochæus in aula regia duorum eunuchorum consilia deprehendisset adversus regem inita, rem omnem regi renuntiaret, qua patefacta illi morte multabantur. Hinc offensus Ammanus, qui plurimum apud regem poterat, auctor regi fuit ut Judæos adoriretur, missisque litteris ad centum viginti septem regionum præsides, quæ regiones inter Indiam et Æthiopiam sitæ sunt, imperaret ut quotquot ubique gentium Judæi reperirentur, omnino morte adficerentur a. d. XIV mensis XII. Hanc rem ubi Esthera regina cognovisset, completo trium dierum jejunio, Deum initio precatur, inde regem Artaxerxem hujusmodi verbis **170** alloquitur : « Cum te, rex, intuerer angelo divino consimilem, cor meum formidine majestatis tuæ perculsum plane se demisit et con-

[81] Ruth. I, 16.

(33) Ἄξιον δὲ . . . . . περιτέμνεται. Suppleta ex V et F.

(34) Non videtur assecutus Leunclavius mentem Glycæ, neque consuluisse sacrum Estheræ textum: verba enim illa κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ δωδεκάτου μηνὸς, quæ ad verbum κατασφάττειν pertinent (dies enim Judæorum cædi destinatus erat 14 Adar duodecimi mensis), conjunxit cum sequentibus μανθάνει ταῦτα ἡ βασιλὶς Ἐσθὴρ, reddiditque in hunc modum : *Hanc rem ubi Esthera regina cognovisset ad 14 mensis 12, completo* (a), etc. Idem quoque quæ supra narrantur de Noemi, ejusque nuribus, non satis commode expressit, et quæ ad Rutham pertinent, non tolerando errore, seu potius ἀβλεψίᾳ atque inconsiderantia singulari, tribuit Orphanæ, quam scimus in patriam remeasse, sola Rutha Noemam socrum suam Bethleemum usque comitante, nuptiasque cum Booso contrahente. Seq. vers. paginæ initio idem aberravit in sententiæ illius interpretatione : Ἀκηδιῶν γὰρ νυκτὸς, εἰς ἀνάγνωσιν ἦλθεν. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐμνήσθη ὧν ἐποίησεν εἰς αὐτὸν ὁ Μαρδοχαῖος. Respexit enim Glycas ad illa verba capitis sexti : Καὶ εἶπε τῷ διακόνῳ αὐτοῦ εἰσφέρειν γράμματα μνημόσυνα τῶν ἡμερῶν ἀναγινώσκειν αὐτῷ. Εὗρε δὲ τὰ γράμματα γραφέντα περὶ Μαρδοχαίου, κ. τ. λ., quæ vulgatus interpres sic reddidit : *Noctem illam duxit rex insomnem, jussitque sibi afferri Historias et Annales priorum temporum. Quæ cum illo præsente legerentur, ventum est ad illum locum, ubi scriptum erat, quomodo nuntiasset Mardochæus insidias Bagathan et Thares eunuchorum regem Assuerum jugulare cupientium*, etc.

(a) Hæc ad mentem Adnotatoris mutavimus.

tabuit[a]. » Tum rex eam hortari ut quod vellet ab se peteret. Interim Ammanus Mardochæo in regia conspecto totus in hoc incumbere, ut hominem in crucem ageret. Verum Deus adempto regi somno, quominus Ammani consilium succederet, impedivit. Cum enim rex noctu præ quadam animi ægritudine non dormiret, forte secum ipse Mardochæi meritum recognoscens expendit. Quapropter invito Ammano Mardochæus honoribus amplissimis ornatur; et Ammanus e contrario suæ perversitatis pœnas luens, Esthera regina obsecrante ac rem perficiente, cruci adfigitur. Simul diversam in sententiam perscriptæ litteræ mittuntur, quibus non Judæorum modo salus consulebatur, verum etiam mandabatur ut adversarios suos necarent. Itaque factum est ut illi supra quingentos homines interficerent, decem Ammani filiis in crucem actis. Hanc ob causam institutum legimus ut 13 et 14 Adaris mensis dies Judæis perpetuo festi sint.

A ξύλου. Ὁ δὲ θεὸς τοῦτον ἐκώλυσεν, τὸν τοῦ βασιλέως ἀφελόμενος ὕπνον· ἀκηδιῶν γὰρ νυκτὸς εἰς ἀνάγνωσιν ἦλθεν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐμνήσθη ὧν ἐποίησεν εἰς αὐτὸν ὁ Μαρδοχαῖος. Ὅθεν καὶ μὴ βουλομένου τοῦ Ἀμμὰν ἐτιμήθη τὰ μέγιστα. Ὁ δὲ Ἀμμὰν καθ' ἑαυτοῦ τὴν κακίαν ἤνεγκεν· ἐκρεμάσθη γὰρ ἐπὶ ξύλου τῇ δεήσει καὶ κατασκευῇ τῆς Ἐσθήρ. Καὶ γράμματα δὲ ἕτερα ἐστάλησαν οὐ μόνον εἰς σωτηρίαν αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἀντικειμένους ἀμύνωνται· καὶ γὰρ ἄνδρας φ' ἁπτεῖναν, καὶ ἑτέρους πλείονας. Ἐκρεμάσθησαν δὲ καὶ οἱ δέκα υἱοὶ τοῦ Ἀμμάν. Κατὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή φησιν· « Ἔσονται δὲ ἡ ιγ' καὶ ἡ ιδ' τοῦ Ἀδὰρ ἡμέρα ἑόρτιος εἰς γενεὰς αὐτῶν. »

Tobæus imperante Enemesaro Assyriorum rege in captivitatem abductus est. Is per omnem vitam veritatis et justitiæ studiosissimus fuit, cumque captivus Nineven una cum uxore Sarra et Tobia filio perductus esset, cognatis cæteris pane gentium vescentibus ab eo prorsus abstinuit. Deinde necatos a rege Senacherimo, quo tempore is revertebatur e Judæa profugiens, furtim sepeliebat; qui sane ab irato rege non pauci sunt interfecti. Quin etiam noctu multos ob regis metum terræ mandabat. Quapropter aliquando accidit ut vultu aperto juxta parietem consopitus cubaret, ignorans istic passeres in pariete nidificasse. Illi vero calidum stercus in oculos ejus excernunt, ex quo cicatrices ipsius oculis est albugo. Consimiliter cum uxor die quodam ipsi hœdum afferret datum sibi mercedis nomine, ne ebat eo vesci propterea quod furtivum existimaret, eaque de causa probris ab uxore incessebatur ut qui fructum ex virtute nullum caperet. Tum ille plorare, ac Domino dicere satius sibi fore, si moriatur, quando falsis probris afficiatur. Eodem hoc tempore Sarra quoque Raguelis filia verbis contumeliæ plenis est exagitata, quasi viros septem, quibuscum nupta fuerat, suffocasset, quos tamen Asmodæus ille nequam gentes interficerent priusquam cum ea consuescerent; quam illa rem tam ægre tulit animo ut ipsa sibi manus afferre cogitaret. Verum Deus neque Tobæi neque Sarræ probra neglexit. Nam cum Tobæus **171** filium suum Tobiam ablegasset ad repetendum argentum quod alibi deposuerat, angelus Dei Raphaelus eum comitatus est. In eo itinere puer conspecto ad fluminis ripam pisce vehementer est exterritus; quem angelus hortatur ut piscem prehendat ejusque partes cæteras comedat, solum cor et jecur sibi reservet; quorum alterum, videlicet hepar, serviret ad abigendum suffitu Asmodæum, cor autem ad inunguendum paternos oculos. Secundum hæc juvenem Raguelis domum deducit, qui Sarram filiam ejus uxorem accipit et

B Ὁ Τωβὴτ ἠχμαλωτίσθη ἐν ἡμέραις Ἐνεμεσάρου βασιλέως Ἀσσυρίων. « Ἐγὼ Τωβὴτ ὁδοῖς ἀληθείας ἐπορευόμην καὶ δικαιοσύνης πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. Καὶ ὅτε μετὰ Σάῤῥας καὶ Τωβίου ἠχμαλωτίσθην εἰς Νινευΐ, πάντες οἱ ἐκ τοῦ γένους μου ἤσθιον ἄρτους τῶν ἐθνῶν, ἐγὼ δὲ οὔ. Καὶ εἴ τινας ἀπέκτεινε Σεναχηρεὶμ ὁ βασιλεύς, ὅτε ἦλθε φεύγων ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἔθαψα αὐτοὺς κλέπτων· πολλοὺς γὰρ ἀπέκτεινεν ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ. Καὶ νυκτὸς διὰ φόβου πολλοὺς ἔθαπτον. Ὅθεν καὶ ἐκοιμήθην παρὰ τὸ τεῖχος τῆς αὐλῆς ἀκαλύπτῳ προσώπῳ· καὶ οὐκ ἤδειν ὅτι στρουθία ἐν τῷ τοίχῳ ἐστί. Καὶ ἀφυδύσαντα θερμὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, ἐγενήθη λευκώματα ἐν αὐτοῖς. Ἦλθε δὲ γυνή μου πρός με ἠγαγέ μοι ἔριφον, ὃν εἰς μισθὸν τοῦ κόπου ἔλαβεν. Ἐγὼ δὲ δυσὶν ἀνεψιμαῖον εἶναι οὐκ ἔφατον, καὶ ὠνειδίσθην παρ' ἃ τῆς ὡς ὄντα μηδὲν ὠφελούμενος ἐξ ἀρετῆς. Καὶ κλαύσα πρὸς Κύριον, « Λυσιτελεῖ μοι ἀποθανεῖν ἢ ζῆν, ὅτι ὀνειδισμοὺς ψευδεῖς ἤκουσα. » Τότε δὲ καὶ Σάῤῥα ἡ τοῦ Ῥαγουὴλ ὠνειδίσθη ὡς ὄντα ἀποπνίξασα οὓς ἔλαβεν ἄνδρας ἑπτά· τούτους δὲ Ἀσμοδαῖος τὸ πονηρὸν δαιμόνιον ἀπέκτεινε πρὶν ἢ γενέσθαι μετ' αὐτῆς, ὡς καὶ βουληθῆναι αὐτὴν ἐντεῦθεν ἀπάγξασθαι. Ἀλλ' ὁ θεὸς οὔτε Τωβὴτ οὔτε Σάῤῥας παρεῖδε τὸν ὀνειδισμόν. Ἀποστελλομένου γὰρ τοῦ Τωβίου ἐπὶ τῷ τὰ εἰς παραταθήκην κείμενα πατρῷα ἀργύρια λαβεῖν, ὁ τοῦ Κυρίου ἄγγελος Ῥαφαὴλ συνηκολούθησε. Καὶ καθ' ὁδὸν ἰχθύος φανέντος παρὰ ποταμὸν ἐπτοήθη ὁ παῖς. Ὁ δὲ ἄγγελος ἐπέτρεψε λαβεῖν αὐτὸν καὶ φαγεῖν, τὴν δὲ καρδίαν καὶ τὸ ἧπαρ φυλάσσειν, τὸ μὲν ἧπαρ εἰς θυμίαμα τοῦ Ἀσμοδαίου, τὴν δὲ καρδίαν εἰς χρίσιν τῶν πατρικῶν ὀφθαλμῶν. Ἀπήγαγε δὲ αὐτὸν εἰς τὸν Ῥαγουὴλ οἶκον, ὅθεν καὶ λαμβάνει μὲν εἰς γυναῖκα τὴν Σάῤῥαν, τὸν δὲ φιλοῦντα αὐτὴν Ἀσμοδαῖον ἐκεῖθεν διώκει. Ἀναλαβόμενος δὲ τὸ ἀργύριον καὶ τὴν Σάῤῥαν ὑπέστρεφε. Ταύτῃ τοι καὶ τῶν τοῦ Τωβὴτ ὀφθαλμῶν χρισθέντων ὑγίεια ἐγένετο. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τάδε πρὸς αὐτοὺς ὁ ἅγιος ἄγγελος ἔλεγεν· « Ἐλεημοσύνη ἐκ

[a] Esther, v, 2.

θανάτου ῥύεται, καὶ αὐτὴ ἀποκαθαιρεῖ πᾶσαν ἁμαρ- A Sarræ amatorem Asmodæum abigit. Hinc sumpto τίαν. Καὶ νῦν ὅτε προσηύξω σὺ καὶ ἡ νύμφη σου Σάῤῥα, ἐγὼ προσήγαγον τὸ μνημόσυνον τῆς προσευχῆς ὑμῶν ἐνώπιον τοῦ ἁγίου Θεοῦ. Καὶ ὅτε ἔθαπτες τοὺς νεκρούς, συμπαρήμην σοι. Καὶ ὅτε οὐκ ὤκνησας ἀναστῆναι καὶ καταλιπεῖν τὸ ἄριστόν σου, ὅπως ἀπελθὼν περιστείλῃς τὸν νεκρόν, οὐκ ἔλαθές με ἀγαθοποιῶν, ἀλλὰ σὺν σοὶ ἦμην. Καὶ νῦν ἀπέστειλέ με ὁ Θεὸς ἰάσασθαί σε καὶ τὴν νύμφην σου Σάῤῥαν. Ἐγώ εἰμι Ῥαφαὴλ εἷς τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων, οἳ προσαναφέρουσι τὰς εὐχὰς τῶν ἁγίων. » Καὶ ταῦτα παραινέσας ἀνέβη πρὸς τὸν ἀποστείλαντα. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ Ῥαφαὴλ ὄνομα ἔμαθες ἤδη ἐκ τοῦ Τωβήτ· τὸ δὲ Οὐριὴλ, καθά φησι ὁ σοφὸς τῷ ὄντι Ψελλὸς, οὔτε τὰ τῆς Παλαιᾶς οὔτε τὰ τῆς Νέας ἡμῖν ἐγνώρισεν. Ἔστι δέ τι βιβλίον Ἑβραϊκὸν ἄγνωστον τοῖς πολλοῖς, προσευχὴ δὲ Ἰωσὴφ ἐπιγεγραμμένον, ἔνθα δὴ ὁ ἐκείνου πατὴρ Ἰακὼβ εἰσῆκται τούτῳ δὴ τῷ ἀγγέλῳ Ῥαφαὴλ διαλεγόμενος, εἰ καὶ ἄρτι τοῖς Ἑβραίοις, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἀποκρύφων, ἀπῶσταί τε καὶ ἠθέτηται. Ὁ μέντοι Τωβὴτ ρν' ἔτη ἔζησεν, ὁ δὲ Τωβίας ρκζ'. Μετὰ δὲ τὸ θῦψαι τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ἀπῆλθεν πρὸς Ῥαγουὴλ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ, καὶ ἤκουσε πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν τὴν ἀπώλειαν Νινευΐ, ἣν ἐχμαλώτευσε Ναβουχοδονόσορ κατὰ τὴν Τωβὴτ πρόῤῥησιν.

Sarræ amatorem Asmodæum abigit. Hinc sumpto secum argento et conjuge Sarra domum revertitur. Eumque perunctí forent ab eo Tobæi patris oculi, prodigium fit ingens visu ei restituto. Quibus in hunc modum gestis angelus ipsos verbis talibus alloquitur : « Beneficentia profecta de commiseratione cordis hominem a morte vindicat et omne peccatum expiat. Quo quidem tempore tu nurusque tua Sarra Deum precabamini, ego precationis vestræ monumentum coram sancto illo Deo subvehebam. Cum tu mortuos sepeliebas, aderam tibi. Cum minime cunctabaris quin surgeres relictoque prandio tuo discederes obvelatum mortui hominis cadaver, hæc tua præclara facta me non latebant semper tibi scilicet præsentem. Neque nunc adeo misit Deus ad te nurumque tuam Sarram sanandos. Sum enim genius ille Raphaelus, unus de septem angelis, qui ad Deum sanctorum preces deferunt[82]. His pronunciatis ad eum ascendit a quo fuerat ablegatus. Hoc ipsum autem Raphaëli nomen ex hac de Tobæo narratione cognitum scilicet habes. Verum appellatio Urieli, quemadmodum vir reapse sapiens Psellus scripsit, nec prisci fœderis libris nec novi continetur, sed exstat in libro quodam Hebraico, qui vulgo non est novus, habens inscriptionem precationis Josephi; quo in libro Josephi pater Jacobus hoc cum angelo colloquens introducitur. Liber ipse apud Hebræos, ut alii quoque apocryphi, pro rejectitio ducitur et nihil auctoritatis habet. Cæterum Tobæus annos 150 vivendo explevit, Tobias filius 127, eumque parentes suos humo tradidisset, ad Raguelum socerum suum profectus est, et ante mortem suam de Ninives interitu cognovit, quam Nabuchodonosor cepit, uti futurum Tobæus prædixerat.

Μετὰ μέντοι τὸν Σαμψὼν ἕως Ἠλεὶ τοῦ ἱερέως B ἀναρχία ἦν παρ' αὐτοῖς ἔτη μ', καὶ ἀλλήλοις ἐπανιστάμενοι συνωλοθρεύοντο. Ὅσον μὲν οὖν κακόν ἐστι τὸ περιυῤῥᾶν τοὺς ὑπὸ χεῖρα ἁμαρτάνοντας καὶ μὴ σφοδρῶς ἐπιστύφειν αὐτούς, ἔδειξε τὰ κατὰ τὸν Ἠλεί, τὴν κιβωτὸν καὶ τὸν λαὸν συμβάντα. Τηνικαῦτα γὰρ ὁ μὲν Ἠλεὶ θανάτῳ οἰκτρῷ περιπίπτει, ἡ κιβωτὸς αἰχμαλωτίζεται, καὶ ὁ λαὸς ἀναιρεῖται μαχαίρᾳ. Παλαιστινοὶ καὶ γὰρ κατὰ Ἰουδαίων ὁρμῶσι, συμπλέκονται ἀλλήλοις, καὶ πίπτουσιν Ἑβραῖοι ὡσεὶ τετρακισχίλιοι. Εἶτα τὴν κιβωτὸν ὁράμενοι σὺν αὐτῇ κατὰ τῶν παλεμίων ὁρμῶσι, νικᾶσι συνήθως θαῤῥήσαντες. Συμβάλλουσιν ἀλλήλοις, καὶ πίπτουσι μὲν ἐκ τῶν Ἑβραίων οὐκ ὀλίγοι, αἰχμαλωτίζεται δὲ καὶ αὐτὴ ἡ κιβωτός. Οὐκ ἀγαθὴ λοιπὸν ἀγγελία καταλαμβάνει τὸν Ἠλεί· καὶ τὴν μὲν τῶν αὐτοῦ παίδων ἀπώλειαν φέρει γενναίως, καὶ ὅτι καὶ σφάλματα προσῆσαν αὐτοῖς, πορνεία καὶ γαστριμαργία (γάμους γὰρ ἀλλοτρίους ἐξώρυττον, καὶ τὰ κρέα πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι ἤσθιον), τὴν δὲ τῆς κιβωτοῦ αἰχμαλωσίαν οὐκ ἐνεγκὼν καταπίπτει τοῦ θρόνου καὶ τελευτᾷ· ἔτυχε γὰρ τότε κατά γε τὰς πύλας τοῦ ἱεροῦ καθήμενος ἐπὶ δίφρου, ὃ τῷ καὶ μ' βιώσας ἔτη.

Ad Samsonem ut redeamus, post obitum ejus ad Elium usque pontificem totis annis 40 Israelici nullius imperio parebant. Quapropter se invicem alii alios adorti, communis interitus et excidii sibimet auctores erant. Quantum quidem in eo mali sit, cum nobis subjecti animadvertente nemine delinquunt, nec acriter coercentur, Elii demonstrat historia cum iis quæ arcæ populoque Israelico acciderunt. Nam et Elius miserabili fine vitam claudit, et hostium in potestatem arca venit, et gladio populus occiditur. Quippe Judæos Palæstini bello invadunt, prælio inter se utrique congrediuntur, Hebræorum ad quatuor millia cadunt. Hinc arca Israelici advecta, cum ea in hostes irruunt, quod omnino futurum confiderent ut ea præsente superiores ipsi pro more discederent. Conseruntur ergo manus, Hebræorum plurimi cadunt, arca ipsa ab hostibus intercipitur. Quamobrem infeliciter gestæ rei tristem nuntium Elius accipit, ac suorum quidem filiorum interitum generoso fert animo, quod ii vitiis suis non carnissent, scortationi ac luxuriæ dediti (consueverant enim toros alienos polluere, oblatisque Deo carnibus ante vesci quam consecratæ forent) : verum ob arcæ captivitatem gravissime perculsus solio sue delabitur, moxque vivendi finem facit. Nam forte tum pro templi foribus in sella versatili consederat annos jam nonaginta et octo natus.

[82] Tob. xii, 9.

Arcam Palæstini ab se captam in oppidum Azo- A tum avehunt. Neque multo post Dagon loco suo motus est, allisusque terræ venerabundi speciem coram arca prostratus exhibuit. Voluit autem Deus ostendere non ex imbecillitate quadam sua fuisse captam arcam : nam cæteroqui Deus adversariorum Dagon arca præsente non fuisset attritus. De quo colligere licet præsentem in ea quidem fuisse divinam gratiam, sed ob Judæorum sceleratam vitam Deum permisisse ut hostium in potestatem veniret. Eodem tempore morbo intestinorum adfecti moriebantur quotquot arcam ceperant, visceraque corrupta excernebant. Præterea murium ingens enata copia fines eorum infestabat. Quapropter Azotii vix tandem intellecto se malis hujusmodi ob arcam vexari, Ascalonitas orant ut eam ad se reci- B perent. Hoc illi cum fecissent, consimiles calamitates experiuntur. Ad alios igitur eam Ascalonitæ ablegant, iique vicissim ad alios, omnibus eadem mala perpessis. Hanc ob causam congressi optimates illarum quinque urbium, quæ hisce suppliciis multatæ fuerant, nimirum Accaronis, Gazæ, Azoti et reliquarum, de tota re deliberant, statuuntque duas vaccas fœtas currui alligandas esse, cui arca imponatur. Hoc facto vaccas in trivio relinquunt, eisque potestatem faciunt eundi quo velint. Quodsi pergerent in Hebræorum fines, omnino existimandum aiunt arcam ipsis ejusmodi malorum causam fuisse, sin **173** alio deflecterent, persequendam, uti quæ potestatem ejusmodi nullam haberet. Hujc arcæ vim ac potestatem deprehenderunt.

In hoc statu cum res Hebræorum essent, regem C dari sibi postulant et Saulum accipiunt, quanquam Deus hujusmodi petitionem eorum perquam graviter tulit, ac propterea verbis hisce Samuelem allocutus est : « Non te flocciferunt, sed me ipsum, ne regnum scilicet in eos obtineam. » Saulus hic oriundus Benjamitide tribu, Cisi filius, forma præditus longe præstantissima corporeque procero et amplo, forte patris asinas amiserat, et earum indagandarum causa vatem Samuelem convenerat. Ibi vates sumptum oleum sacrum in caput juvenis effundit, eumque peramanter complexus, « Esto, inquit, rex gentis nostræ divinitus approbatus. » Simul ei significat omnia quæ ipsi essent in itinere illo eventura, futurum scilicet ut in vates incideret, et divino correptum Spiritu cum eis vaticinaturum. Deinde rursus eum inspectante populo immigit. Atque hoc modo Hebræorum res publica in regni formam est commutata. Samuelus quidem Israelitas aiebat petendo regem gravem in se concitasse indignationem Dei. Licebat ejus rei conjecturam vel ex eo sumere, quod cum nemo ætate media tempestatem ejusmodi vidisset, illa tamen id temporis conspecta sit. Quippe cum vates hanc orationem ad populum habuisset, fulgura cum tonitruis et grandine exstiterunt; quo facto profiteri populus se in Deum deliquisse.

Secundum hæc Saulus cum copiis Palæstinos invasurus pontifici mandat ut sumpta pontificia

Τὴν μέντοι κιβωτὸν οἱ Παλαιστινοὶ λαβόντες εἰς πόλιν Ἄζωτον αἰχμάλωτον ἤγαγον. Τότε καὶ Δαγὼν συνετρίβη τῇ οἰκείᾳ ἑκστὰς ἕδρας καὶ ὡς ἐν σχήματι προσκυνοῦντος πεσών. Ἔδειξε γὰρ ὁ Θεὸς ἐνταῦθα ὅτι οὐχ ὡς ἀσθενὴς ἠχμαλωτίσθη ἡ κιβωτὸς (εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τῇ παρουσίᾳ αὐτῆς ὁ Θεὸς αὐτῶν Δαγὼν συνετρίβη, [ὥστε] εἰ μὴ θεία χάρις προσῆν αὐτῇ), αἰχμαλωτισθῆναι δὲ συνεχωρήθη διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων κακίαν. Τότε δὴ τότε καὶ ὑπὸ δυσεντερίας ἀπέθνησκον οἱ αἰχμαλωτίσαντες αὐτήν, τὰ ἐντὸς ἐξεμοῦντες διεφθαρμένα. Ἀλλὰ καὶ μυῶν πλῆθος ἀνελθὸν τὰ τῆς χώρας κατέβλαπτε. Μόλις οὖν οἱ Ἀζώτιοι συνῆκαν ὡς ἐκ τῆς κιβωτοῦ τὰ τοιαῦτα προσγίνονται αὐτοῖς· ἀξιοῦσι λοιπὸν τοὺς Ἀσκαλωνίτας. Καὶ ταύτην προσδεξάμενοι ἐν τοῖς ὁμοίοις γίνονται κακοῖς. Οἱ δὲ Ἀσκαλωνῖται πρὸς ἑτέρους πέμπουσι, κἀκεῖνοι πρὸς ἄλλους. Καὶ πάντες τὰ αὐτὰ πάσχουσι. Συνέρχονται οὖν οἱ τῶν παθουσῶν πέντε πόλεων ἄρχοντες, Ἀκκαρών, Γάζης, Ἀζώτου καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ περὶ τούτου σκοποῦσιν. Ὅθεν καὶ βόας ὑποζεύξαντες ἀρτιτόκους, καὶ τὴν κιβωτὸν αὐτοῖς ἐπιτιθέασι, καὶ ἐπὶ τριόδου καταλιπόντες ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς ἣν βούλονται ὁδὸν ἀπελθεῖν· κἂν μὲν τὴν Ἑβραίων ἀπίωσιν, ὑπολαμβάνειν τὴν κιβωτὸν αἰτίαν εἶναι τῶν τοιούτων κακῶν, ἂν δὲ ἄλλην πράπωνται, Καταδιώξωμεν αὐτήν, ἔφασαν, ἅτε μὴ τοιαύτην ἔχουσαν δύναμιν. Γίνεται ταῦτα, καὶ θείαν τῇ κιβωτῷ προσεῖναι διέγνωσαν δύναμιν.

consilio cum paruissent, adesse divinam quamdam

Οἱ μὲν οὖν Ἑβραῖοι τοιαῦτα πάσχοντες ζητοῦσι βασιλέα, καὶ λαμβάνουσι τὸν Σαοὺλ, εἰ καὶ μὴ πράως ἤνεγκεν ὁ Θεὸς τοῦ τοιούτου χάριν ζητήματος, ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἔλεγεν· « Οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἐμὲ, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν αὐτοῖς. » Οὗτος μὲν οὖν ὁ Σαοὺλ ἐκ τῆς Βενιαμίτιδος ὑπῆρχε φυλῆς, υἱὸς τοῦ Κίς, ὁ καὶ τὴν μορφὴν ἄριστος καὶ τὸ σῶμα μέγας. Τὰς ὄνους τοῦ πατρὸς ἀπώλεσε, καὶ πρὸς τὸν προφήτην Σαμουὴλ ἔρχεται περὶ ἐκείνων ἐρωτήσων. Ὁ δὲ προφήτης λαβὼν τὸ ἄγιον ἔλαιον τῆς τοῦ νεανίσκου κατάχει κεφαλῆς, καὶ κατασπασάμενος αὐτὸν, « Ἴσθι », φησὶ, « βασιλεύς ὑπὸ Θεοῦ κεχειροτόνησαι σήμερον. » Ἀλλὰ καὶ τὰ συμβησόμενα καθ' ὁδὸν αὐτῷ ἔλεγεν, ἐντυχεῖν τε προφήταις, καὶ σὺν αὐτοῖς προφητεῦσαι γενόμενον ἔνθεον. Χρεὶ δὲ αὐτὸν καὶ τοῦ πλήθους ὁρῶντος. Καὶ οὕτως ἡ τῶν Ἑβραίων πολιτεία εἰς βασιλείαν μετέπεσεν. Ἔλεγε δὲ πρὸς αὐτοὺς ὅτι Πολλὰ παρωργίσατε τὸν Θεὸν, βασιλέα αἰτησάμενοι. Καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· ἔ γὰρ οὐδέποτέ τις εἶδεν, ἐν θέρους ἀκμῇ χειμῶνα, τοῦτο γεγενημένον θεάσασθε. Καὶ ταῦτα εἰπόντος τοῦ προφήτου ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ χάλαζαι καταφέρονται, ὡς ἐντεῦθεν τὸν λαὸν ἁμαρτεῖν εἰς Θεὸν ἔλεγεν.

Ὁ μέντοι Σαοὺλ μέλλων κατὰ Παλαιστινῶν ὁρμῆσαι, κελεύει τὸν ἀρχιερέα λαβόντα τὴν ἀρχιερα

τικὴν στολὴν προφητεύειν αὐτῷ περὶ τῶν μελλόντων. Τοῦ δὲ προτρέψαντος ἐξέρχεται κατὰ Παλαιστινῶν. Ὁ μέντοι Σαοὺλ τῇ νίκῃ ἐπαρθεὶς ἐπαρᾶται τοῖς Ἑβραίοις· ἤν τις ἀπασχόμενος τοῦ φονεύειν τοὺς ἐχθροὺς φάγῃ, καὶ μὴ μέχρις οὗ νὺξ ἐπελθοῦσα τῆς ἀναιρέσεως αὐτοὺς ἀποπαύσῃ τῶν πολεμίων, ἐπικατάρατος εἴη. Οὕτω τοίνυν τοῦ Σαοὺλ φήσαντος, ἐπεὶ κατά τινα δρυμὸν ἐγένοντο μελισσῶν γέμοντα, ὁ τοῦ Σαοὺλ παῖς οὐκ ἀκηκοὼς τῆς τοῦ πατρὸς ἀρᾶς ἀποθλίψας τι κηρίον τοῦ μέλιτος ἤσθιεν. Εἶτα γνοὺς τὸ γεγονὸς οὐκ ὀρθῶς ἔφη τὸν πατέρα τοιαύτην ἀρὰν θεῖναι· εὐψυχότατα γὰρ καταρέχει τῆς τῶν ἐναντίων, εἴ γε τρυφῆς ἐν τῷ μέσῳ φθάσει μεταλαβεῖν. Ὁ δὲ Σαοὺλ μετὰ τὸ νικῆσαι καὶ θῦσαι τῷ Θεῷ κελεύει τὸν ἀρχιερέα καὶ αὖθις γνῶναι εἰ δίδωσιν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν ἐλθεῖν καὶ διαφθεῖραι αὐτούς. Εἰπόντος δὲ τοῦ ἀρχιερέως μὴ ἀποκρίνεσθαι τὸν Θεὸν, ὁ Σαοὺλ ἔφη μὴ ἄνευ αἰτίας τοῦτο γίνεσθαι· ἀλλ' ἔστι τι λανθάνον ἐξ ἡμῶν ἁμάρτημα τῆς τοῦ Θεοῦ σιωπῆς αἴτιον, καὶ ὄμνυμι, κἂν ὁ παῖς ὁ ἐμὸς Ἰωνάθαν εἴη ὁ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο ποιήσας, ἀποκτείνειν αὐτὸν καὶ τὸν Θεὸν οὕτως ἱλεώσασθαι. Πίπτει οὖν ὁ κλῆρος ἐπὶ τὸν Ἰωνάθαν, καὶ τοῦ πατρὸς ἐρωτῶντος αὐτὸν τί τε πεποίηκε καὶ ὅπως εἰς Θεὸν ἐξήμαρτε, μηδὲν ἕτερον ἔλεγεν συνιδεῖν ἢ μέλιτος χθὲς ἀπογεύσασθαι, τὴν ἀρὰν ἀγνοῶν. Ἀποκτείνυσθαι οὖν ὁ Σαοὺλ ἀποκτεῖναι αὐτόν. Οὐκ ἀνθίσταται ὁ παῖς, τὰ τοῦ ὅρκου βιάζει προβῆναι. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἀλγεῖ, καὶ τὸν Ἰωνάθαν ἐξαιρεῖ τῆς χειρὸς Σαοὺλ, καὶ ἱκετεύει τὸν Θεὸν, ἵλεον ἐπὶ τούτῳ ποιεῖ. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Εἰπεῖν δὲ τὸν Θεὸν ἔλεγεν ὁ Σαμουὴλ ὡς ἐπεὶ πολλὰ κακὰ τοὺς Ἑβραίους οἱ Ἀμαληκῖται κατά γε τὴν Ἐρημον διέθηκαν, ἡνίκα τῆς Αἰγύπτου ἐξεπορεύοντο, κελεύειν πολέμῳ τιμωρήσασθαι αὐτούς τὸν Σαοὺλ καὶ μηδενὸς αὐτῶν φείσασθαι. Νικᾷ τοίνυν αὐτοὺς κατὰ κράτος, λαμβάνει δὲ τὸν αὐτῶν βασιλέα Ἀγὰγ αἰχμάλωτον, οὗ θαυμάσας τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος, ὡς Ἰώσηπός φησι, σωτηρίας ἄξιον ἔκρινε. Καὶ θυσίας ἀπὸ τῶν λαφύρων ἐκείνων ἀνήνεγκε τῷ Θεῷ. Ἐφ' ᾧ καὶ πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἔφη ὁ Θεός· « Μεταμεμέλημαι ὅτι ἔχρισα τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλέα, κἀγὼ ἐξουδένωκα αὐτὸν τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐν Ἰσραήλ. » Ὅθεν καὶ πρὸς τὸν Σαοὺλ οὕτως ἔλεγεν ὁ Σαμουὴλ, ἡνίκα τὸν Ἀγὰγ ἐζωογόνησε τῶν Ἀμαληκιτῶν βασιλέα, « Μεματαίωσαι σὺ, ὅτι οὐκ ἐφύλαξας τὴν ἐντολὴν ἣν ἐνετείλατό σοι ὁ Κύριος. Ὅθεν καὶ οὐ στήσεταί σοι ἡ βασιλεία, καὶ ζητήσει Κύριος ἄνθρωπον κατὰ καρδίαν αὐτοῦ εἰς ἄρχοντα ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ. » Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τάδε πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, ἡνίκα

A veste sibi vaticinaretur, quinam ejus belli futurus esset exitus. Illo regem ad bellum excitante, copias Saulus adversum Palæstinos educit; eumque victoria potitus esset, insolentior factus hujusmodi quadam exsecratione sibi Hebræos devinxit [84], si quis hostibus parcens cibum sumeret, nec in eis occidendis tandiu perseveraret dum nox superveniens cædendi finem faceret, is ut exsecrabilis foret ac diris devoveretur. Hæc Saulus cum proloquutus fuisset, forte accidit ut militibus silvam quamdam ingressis, quæ referta esset apibus, Sauli filius exsecratione paterna non audita favum mellis avulsum comederet. Eumque deinceps rem uti gesta fuisset intellexisset, male factum a patre dicebat, qui hac devotione milites obstrinxisset: sic enim comparatum esse ut animo quis fortissimo invadat adversarium, ubi cibum nactus sese et aliquantulum recrearit. Saulus victoria **174** potitus, cum rem sacram Deo fecisset, iterum pontifici mandat ut Deum consuleret, num feliciter hostium castra invasuri essent et cladem eis illaturi. Respondente pontifice divinum oraculum silere, « Non hoc, ait Saulus, absque certa causa fit, sed necesse est aliquod occultum esse delictum nostrum, cujus gratia nobis Deus haud respondeat. Equidem sacramento confirmo me, si vel Jonathan filius meus hujus peccati sit auctor, omnino eum interfecturum, atque hac ratione Deum placaturum. » Hoc modo factum ut sors ducta in Jonathanem caderet; eumque filium pater interrogaret quid facinoris designasset quave re in Deum deliquisset, nullius ille se conscium sibi esse facti respondet quam quod hesterno die mel degustasset, ignarus ejus exsecrationis qua populum pater obstrinxisset. Hoc audito Saulus eum se necaturum jurat, eumque nihil adversante filio prorsus juramento satisfacturus esset, misertus Jonathanis populus eum de Sauli manu liberat Deumque supplicando placat. Et hæc quidem in hunc modum narrata sunto.

Cum autem Saulus præcepisse sibi Deum diceret ut quando Amalecitæ in deserto Israelicos misere tractassent, ex Ægypto id temporis migrantes, ipse bello sceleratos homines puniret ac omnino eorum nemini parceret, obtemperans mandato divino vincit eos acie, regemque Agagum captivum abducit. Verum pulchritudinem ejus proceritatemque corporis admiratus, quemadmodum et Josephus memoriæ prodidit, hominem dignum judicat cujus saluti vitæque parcatur. Simul de spoliis Amalecitarum Deo victimas offert. Tum vero Deus his verbis Samuelum compellare: « Pœnitet me Sauli regis Israelitarum creati: quapropter hominem indignum esse statui qui cum imperio Israelitis præsit [85]. » Ea de causa vicissim Samuelus ita Saulum alloqui: « Quandoquidem Agagum conservasti, gessisti te dementer, non præstando edicto quo te Dominus obstrinxit. Idcirco regnum penes te non manebit, sed hominem deliget Deus animo suo gratum, qui populo suo cum potestate

[84] I Reg. XIV, 24. [85] I Reg. XV, 11.

præsit. » Addit et alia verba, cum Saulus sacrificium suum offerret : « Deo non tam placent hostiæ ac sacrificia quam si quis ejus mandato sit obtemperans. Certe Dominus abrupit a te hodie regnum Israelitarum, idque alteri te meliori tradet [86]. » Hinc enim factum ut cum magnopere Sauli causa vates hic sollicitus esset, Dominus diceret : « Desine lugere Saulem, acceptoque oleo sacro Bethlehemam ad Jessæum proficiscere, deque filiis ejus unum **175** in regnum ungito [87]. » Quapropter eo Samuelus se confert ; omnibusque cæteris Jessæi filiis rejectis, ut in quibus olenm sacrum non emanaret, tandem natu minimus omnium Davides ungitur. Ea de causa deinceps ille Spiritum apud se sanctum habebat, cum e diverso malus spiritus Saulum invaderet. Quoties autem ille Saulum corriperet, aiebant medici, quemadmodum Josephus narrat, fieri aliter non posse ut malum istud consopiretur, quam alicujus opera qui fidibus caneret. Itaque facta pervestigatione ecquis alicubi peritus ejus artis esset, Davides adducitur, quem Saulus armigerum suum creat et honorato loco penes se retinet. Sic Josephus rem gestam commemorat. Ac verum quidem est malum istum genium, qui Saulum vexabat, Davidis cithara sedatum fuisse : sed ita factum hoc statuatur, quod ea nimirum a Spiritu sancto pulsata fuerit. Illo namque carmen audiente malus genius vel invite conquiescebat.

Secundum hæc Palæstini expeditionem adversus Judæos suscipiunt, deque castris illorum vir quidam prodit nomine Goliathus, ingentis magnitudinis (erat enim sex cubitorum et unius spithamæ), indutus ærea lorica quinque millia siclorum pendente, cujus magnitudini et ponderi arma quoque cætera respondebant. Hic ergo vocem immanem tollit, deque castris Israeliticorum aliquem ad singulare certamen provocat. Omnibus autem perterritis Davides ad Saulum introducitur, qui regem consolatus, eaque vix persuaso, quod parum in Davide, si respiceretur ipsius ætas, fiduciæ ponendum existimaret, Goliathum aggreditur hominemque funda jacta interficit. Cum autem ex eo tempore mulieres in carmine quodam canerent Saulum quidem mille Palæstinos fudisse, Davidem vero decem millia, regno suo metuere Saulus incipit, et ab eo die suspectum Davidem habens non parum invidiæ adversus eum alit. Quapropter ad expeditiones hominem ablegat, ut aliquo pacto in prœliis necaretur. Ille vero, qui Deum scilicet præsentem haberet, ubique rem præclare gerit ; quo factum est ut ipsa quoque Sauli filia virgo singulari eum amore complecteretur. Qua re Saulo patefacta oblatam ad struendum insidias occasionem minime negligit, uti Josephus commemorat, significari jubens ipsi se filiam suam ei collocaturum in matrimonium, si mille hostium capita regi referret. Atque hæc ita facta sunt : Micholem uxorem accipit. Verum indigne ferens Saulus quod accidisset, majori æstuat invidia, quasi jam regno suo me-

τὴν θυσίαν ἔφερεν, « Οὐ θέλει Κύριος ὁλοκαυτώσεις καὶ θυσίας ὡς τὸ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ, » καὶ αὖθις · « Διέῤῥηξε Κύριος τὴν βασιλείαν Ἰσραὴλ ἐκ χειρός σου σήμερον, καὶ δώσει αὐτὴν τῷ πλησίον σου τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ. » Ὅθεν τοῦ προφήτου πολλὰ φροντίζοντος περὶ τοῦ Σαοὺλ, « Παῦσαι, » πρὸς αὐτὸν ἔφη ὁ Θεὸς, « καὶ λαβὼν τὸ ἅγιον ἔλαιον εἰς Βηθλεὲμ ἄπιθι πρὸς Ἰεσσαὶ, καὶ χρίσαι εἰς βασιλέα ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ. » Ἔρχεται οὖν, καὶ πάντων ἄλλων ἀποδοκιμασθέντων τῶν υἱῶν Ἰεσσαὶ (οὐδὲ γὰρ εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον ἔβλυσεν ἔλαιον) χρίεται ὁ πάντων ὕστατος Δαβίδ. Ἐφ' ᾧ καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἔκτοτε ἦν ἐν αὐτῷ, τὸν δὲ Σαοὺλ πνεῦμα πονηρὸν ἐπέρχεται. Πνιγομένου τοίνυν αὐτοῦ ἔλεγον οἱ ἰατροὶ, καθά φησιν Ἰώσηπος, ὅτι μὴ ἄλλως τὸ τοιοῦτον καταπαύσεται πάθος, εἰ μή τις οἶδε διὰ κιννύρας ᾄδειν. Ὅθεν καὶ ζητηθείς εἴ που τοιοῦτός τίς ἐστιν, ἄγεται ὁ Δαβίδ. Ποιεῖ οὖν αὐτὸν ὁπλοφόρον, καὶ διὰ τιμῆς ἄγει. Καὶ ὁ μὲν Ἰώσηπος οὕτως. Τὸ δὲ δαιμόνιον τὸ συμπνίγον τὸν Σαοὺλ ἡ μὲν τοῦ Δαβὶδ κιννύρα κατέπαυε, πλὴν ὡς τῷ παναγίῳ Πνεύματι κινουμένη · τούτου γὰρ ἐπᾴδοντος ἐκεῖνο καὶ ἄκον ἡσύχαζε.

Μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ Ἰουδαίων ἐκστρατεύουσι Παλαιστινοί. Ἀφ' ὧν καταβὰς ἀνὴρ τις Γωλιὰθ τοὔνομα παμμεγέθης (ἦν γὰρ πήχεων τεσσάρων καὶ σπιθαμῆς), ἐνδεδυμένος θώρακα σταθμὸν ἄγοντα πέντε χιλιάδας σίκλων καὶ τὰ λοιπὰ ὅπλα ἀναλόγως, φωνὴν μεγάλην ἀφίησι καὶ μονομαχεῖν ἐζήτει. Καὶ πάντων ἐξαπορουμένων εἰσάγεται ὁ Δαβὶδ, καὶ τὸν Σαοὺλ παραμυθησάμενος, μόλις δὲ καὶ πείσας αὐτὸν (οὐδὲ γὰρ ὁ Σαοὺλ ἐθάῤῥει, πρὸς τὴν τοῦ Δαβὶδ ἡλικίαν ἀφορῶν) ὁρμᾷ κατὰ Γωλιὰθ καὶ διὰ σφενδόνης αὐτὸν ἀναιρεῖ. Ἔκτοτε οὖν τῶν γυναικῶν λεγουσῶν ὅτι Σαοὺλ μὲν χιλιάδας Παλαιστινῶν κατηκόντισε, Δαβὶδ δὲ μυριάδας, πτοεῖται καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ὁ Σαούλ · ἐφ' ᾧ καὶ ὕποπτον εἶχεν ἔκτοτε τὸν Δαβὶδ, καὶ φθόνον ἔτρεφεν οὐ μικρόν. Ὅθεν καὶ εἰς ἐκστρατείας αὐτὸν ἀπέστελλεν ὡς ἐντεῦθεν τῷ πολέμῳ ἀναιρεθῆναι. Ὁ δὲ Δαβὶδ τὸν Θεὸν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἠρίστευε πανταχοῦ, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν θυγατέρα Σαοὺλ παρθένον οὖσαν ἔρωτα σχεῖν αὐτοῦ. Δῆλα γίνεται ταῦτα καὶ τῷ Σαοὺλ. Καὶ ὃς δραξάμενος ἀφορμῆς πρὸς τὴν κατ' ἐκείνου ἐπιβουλήν, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἀποδοῦναι τὴν θυγατέρα ἔλεγεν, Ἂν χιλίας μοι κεφαλὰς κομίσῃ τῶν πολεμίων. Γίνεται ταῦτα, καὶ εἰς γυναῖκα λαμβάνει τὴν Μελχώ. Οὐ φέρει ταῦτα Σαοὺλ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον φθονεῖ, ἅτε καὶ περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ δεδιώς. Ἀποκτεῖναι λοιπὸν αὐτὸν μελετᾷ. Ἀνατίθησι ταῦτα τῷ υἱῷ τε Ἰωνάθαν καὶ τοῖς πιστοτάτοις τῶν οἰκετῶν. Ὁ δὲ μηνύει τῷ Δαβὶδ τὰ τῆς βουλῆς, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τῷ πατρὶ διαλέγεται. Μετὰ δὲ ταῦτα διώκει τὸν Δαβὶδ καὶ ἅπας καὶ δὶς

[86] 1 Reg. xv, 22. [87] 1 Reg. xvi, 1.

καὶ πολλάκις. Τηνικαῦτα τῷ ἀρχιερεῖ Ἀβιάθαρ προτίρχεται· τότε καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν. Ἐκεῖθεν αὖθις φεύγει πρὸς Ἀβιμέλεχ· τότε δὲ καὶ τὰ τῶν ἐπιληπτικῶν ὑποκρίνεται. Ἐπ τούτοις δὲ ὁ Δαβὶδ εὑρὼν τὸν Σαοὺλ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς, καὶ ἀποκτεῖναι αὐτὸν εὐχερῶς ἔχων, ποιῆσαι τοῦτο οὐκ ἤθελε, τῷ Θεῷ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἀνατιθείς. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

A tuens. Quamobrem interficiendum deinceps hominem statuit, simul **176** consilium suum Jonathani filio ministrisque fidissimis aperit. At filius ad Davidem paternum consilium enuntiat, ejusque causa patrem alloquitur. Ille semel, bis, multoties Davidem persequitur; qui tali rerum suarum statu Abiatharum pontificem accedit et panibus propositionis vescitur. Hinc ad Abimelechum fuga se confert, ubi morbo teneri epileptico judicabatur. Interim Davides Saulum semel atque iterum repertum necare cum facili momento posset, nequaquam tamen id facere voluit, Deo nimirum permittens quidquid de ipso futurum esset.

Παλαιστινοὶ δ' αὖθις κατὰ Ἰουδαίων στρατεύονται, ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς αὐτοὺς συμμάχους ὁ Ἀγχοῦς καλεῖ. Ὄρει δὲ τῷ Γελβουὲ προσβάλλει καὶ ὁ Σαοὺλ, καὶ πολυπληθῆ τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων ἰδὼν ἐταράχθη, καὶ ἐξέστη ἡ καρδία αὐτοῦ. Καὶ ἐπηρώτησε τὸν Κύριον διὰ τοῦ Ἐφοὺδ, καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ· καὶ γὰρ εἰ μὴ εὐδοκίμουν παρ' αὐτῷ, οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν. Ἐφ' ᾧ καὶ ζητεῖ Ἐγγαστρίμυθον, εἰ καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἔφθασεν ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῦ ἐκβαλεῖν ἅτε πρὸς Θεὸν πρότερον εὐσεβῶν. Ἐγγαστρίμυθοι δὲ ἐλέγοντο διὰ τὸ δαίμονα ἔχειν ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῶν ἐγκαθήμενον καὶ τὰ μέλλοντα μυθευόμενον εἶτ' οὖν μαντευόμενον. Τὸ μέντοι γύναιον ἐκεῖνο πείθεται μόλις, καὶ τὴν τοῦ Σαμουὴλ ψυχὴν ἐξ ᾅδου ἀνάγει, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ. Ὁ γὰρ τὰ θεῖα σοφὸς Θεοδώρητος δυσσεβῆ λέγει τὸν λόγον τοῦτον καὶ ἀνόσιον· οὐδὲ γὰρ πείθεται νέκυος ψυχὴν ἐξ ᾅδου καὶ τὴν τυχοῦσαν ἀνάγειν, μήτοι γε τοσούτου προφήτου. Ἄλλοι δὲ τὸν λόγον τοῦτον μὴ θέλοντες ἀνόσιον δέξασθαι, λαοπλάνον τινὰ λέγουσι δαίμονα τὰ κατὰ τὸν Σαοὺλ ἀναγγεῖλαι τῇ ἐγγαστρίμύθῳ. Ὁ μὲν Θεοδώρητος οὔτε τὸ πρῶτον ὡς δυσσεβὲς κατεδέχεται οὔτε πάλιν τὸ δεύτερον· εἰ γὰρ δαίμων ἦν ὁ φανείς, οὐκ ἂν ἀληθῆ ἐφθέγγετο ῥήματα. Οὐκοῦν αὐτὸς ὁ Θεὸς τὸ εἶδος, φησὶ, τοῦ Σαμουὴλ σχηματίσας ἠβουλήθη, ἐξενήνοχε τὴν ἀπόφασιν· ἔφη καὶ γὰρ διά του τῶν προφητῶν· « Ἐὰν ἀπέλθητε πρὸς τὸν ψευδοπροφήτην, ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἀποκριθήσομαι δι' αὐτοῦ. » Οὕτω διὰ τοῦ Βαλαὰμ εὐλόγησε τὸν λαὸν, καὶ διὰ δυσσεβοῦς μάντεως προηγγέλθησαν τὰ ἐσόμενα. Γίνεται ταῦτα, καὶ οἱ Παλαιστινοὶ τοῖς Ἑβραίοις προσβάλλουσι. Πίπτει λοιπὸν ὁ Σαοὺλ καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ. Ὁ μέντοι Σαοὺλ πολλὰς δεξάμενος πληγὰς, καὶ μὴ φέρειν δυναμένος, κελεύει τινὶ τῶν αὐτοῦ τὸ ξίφος αὐτοῦ ἐπενεγκεῖν, ἵνα μὴ ταῖς ἐχθρῶν χερσὶ παραδοθῇ. Ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο. Ἐπιπίπτει λοιπὸν αὐτὸς τῇ μαχαίρᾳ, καὶ μηδὲ οὕτως ἰσχύων ἑαυτῷ τὸ τέλος ἐπενεγκεῖν πείθει τινὰ τῶν Ἀμαληκιτῶν, καὶ τελειοῖ αὐτόν. Οἱ δὲ Παλαιστινοὶ σκυλεύοντες τοὺς πολεμίους ἐντυγχάνουσι τῷ Σαούλ τε καὶ τοῖ, παισὶν αὐτοῦ, καὶ κόψαντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν περιῆγον διὰ πάσης τῆς χώρας, τὰ δὲ σώματα αὐτῶν ἀνεσταύρωσιν ἔξω τοῦ τείχους, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ.

Rursum Palæstini copias suas adversum Judæos educunt, ideoque suos etiam auxiliares Achis rex convocat. Tum Saulus quoque cum suis ad montem Gelboem contendit; cumque maximas in alienigenarum castris esse copias conspexisset, perturbatus est animique gravi terrore correptus. Eam ob rem Dominum per Ephodum consulit, qui nihil ei respondet: quippe ni bona essent apud Deum Israelitæ in gratia, non exaudiret eos. Igitur feminam inquirit quæ oracula per ventrem redderet, quanquam antea, cum adhuc in Deum se religiose gereret, totam hujusmodi mulierum nationem e re publica sua expulerat. Vocantur autem hujusmodi feminæ ventriloquæ propterea quod genium in ventre delitescentem habeant, qui de futuris respondeat et vaticinetur. Vix Saulus, quod poscebat, a mulierecula tandem impetrat, quæ animam Samueli ex orco producit, ut Josephus memoriæ prodidit, quanquam peritissimus ille rerum divinarum Theodoretus orationem hujusmodi vocat impiam et irreligiosam. Non enim persuaderi sibi patitur vel vilis alicujus hominis mortui animam ex orco reduci posse, nedum talis ac tanti vatis. Alii negantes hanc orationem impiam esse, velut impostorem vulgi dæmonem quemdam mulierculæ vaticinatrici renuntiasse quid Saulo eventurum esset. At Theodoretus neque primum illud admittit, impium esse pronuntians, neque item alterum; nam si genius malus fuisset qui apparuit, verum sane non protulisset. Quamobrem statuit Deum ipsum, representata Samueli specie, pro arbitratu suo, verba istæc effatum esse. Nam alicubi per vatem quemdam dixit: « Quodsi falsum vatem accesseritis, ego Dominus per ipsum respondebo. » Sic opera Balaami populo fausta imprecatus est, perque vatem improbum quæ futura essent indicavit. Respondit hic quoque prædictioni eventus: Palæstini Hebræos invadunt, Saulus cum filiis occumbit; cumque multis vulneribus affectus esset, nec amplius imperare animo suo posset, suorum cuidam mandat ut se stricto **177** gladio transadigat, ne hostium in potestatem veniret. Sed eo recusante gladium capit, eique incubuit. Cumque nec sic quidem adimere sibi vitam posset, Amalecitarum quemdam exorat, qui finem ei vivendi attulit. Tum Palæstini spoliatis hostibus in Saulum ejusque filios incidunt; cumque capita ipsorum resecuissent, ea per omnem ditionem suam circumferebant, corporibus extra muros suspensis, ut Josephus narrat.

Hoc modo vitam Saulus finiit propterea quod in A exscindendis Amalecitis Deo non paruisset et sacerdotum nationem delevisset. Nam Doeci Syri opera sacerdotes ad trecentos quinquaginta, qui ephodum gestarent, interfecerat. Regnum apud Israelicos obtinuit annos 40, humeris Israelitas omnes supereminens. Quippe Deus Hebræis gratificari volens ejusmodi virum elegerat, qui eis cum imperio præesset, quod illi bellicæ fortitudinis adversus hostes causa, non pietatis, regem dari sibi petiissent. Quo factum ut eis maximum omnium præficeret, quando sic a natura comparati sumus ut non virtutem animi, sed proceritatem corporis admiremur.

Οὕτω κατέστρεψε τὸν βίον ὁ Σαοὺλ διὰ τὸ ἐπὶ τοῖς Ἀμαληκίταις παρακοῦσαι τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὸ τῶν ἱερέων γένος ἀπωλείᾳ παραδοῦναι· διὰ γὰρ τοῦ Σύρου Δωὴκ ὡσεὶ τν' ἱερεῖς ἀπέκτεινεν αἴροντας τὸ ἐφούθ. Ἐκράτησε δὲ τὸν Ἰσραὴλ ὁ Σαοὺλ ἔτη μ', ὑπερωμίας ὢν παντὸς τοῦ Ἰσραήλ. Τοῖς Ἑβραίοις ὁ Θεὸς χαριζόμενος τοιοῦτον ἄνδρα βασιλεύειν ἐν αὐτοῖς ἐξελέξατο· ἀνδραγαθίας γὰρ τῆς ἐν πολέμοις ἕνεκεν, οὐ μὴν εὐσεβείας, ᾐτήσαντο βασιλέα. Ταύτῃ τοι καὶ τὸν μέγιστον πάντων ἐκλέγεται, ἐπειδήπερ οὐ ψυχῆς ἀρετὴν ἀλλὰ σώματος θαυμάζομεν μέγεθος.

Post Sauli mortem filius ejus Memphibosetus regnum apud Israelicos occupat, Davide Judæorum B nationis imperio contento. Nam a Samuelo prius apud hos regno inunctus fuerat. Deinde Richabus et Baneas Memphiboseto clam interfecto ad Davidem se conferunt, quasi præclaram ejus cædis patratæ causa laudem apud illum inventuri. Davides vero utrumque supplicio mortis afficit, quemadmodum et ante puniverat Amalecitam illum, per quem Saulus occisus fuerat. Post id temporis Davides universæ nationis rex declaratur. Sauli quidem filiam uxorem accepit, aliter tamen quam Josephus exponat, videlicet præmii loco, cum Goliathum fundæ jactu necasset, quemadmodum inter ipsos convenerat. Posteaquam vero Davides rex designatus est, Hierosolyma cum copiis invadit, et ejectis C incolis oppidi Jebusæis regiam suam Hierosolymis constituit. Primus quidem certe Jebusæis inde pulsis, ut Josephus narrat, de suo nomine urbem Davidicam appellavit; nam Abrahami ætate Sōlyma nuncupabatur.

Μετὰ δὲ θάνατον τοῦ Σαοὺλ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μεμφοστὲ (35), ἐν Ἰούδᾳ δὲ ὁ Δαβίδ· παρὰ Σαμουὴλ καὶ γὰρ χρισθῆναι προέφθασεν. Εἶτα Ῥιχαῦ καὶ Βανέας λάθρα τὸν Μεμφοστὲ ἀνελόντες ἦλθον πρὸς τὸν Δαβὶδ ὡς δῆθεν εὐδοκιμήσαντες διὰ τὸν φόνον. Ὁ δὲ ἀνεῖλεν αὐτούς, καθὰ δὴ καὶ τὸν Ἀμαληκίτην ἐκεῖνον, δι' οὗ ὁ Σαοὺλ τὸ τέλος ἐδέξατο. Τηνικαῦτα παντὸς τοῦ λαοῦ καθίσταται βασιλεὺς ὁ Δαβίδ. Τὴν δὲ θυγατέρα τοῦ Σαοὺλ, εἰ μὴ ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἀλλ' οὖν ἔπαθλον ἔλαβεν, ἡνίκα τὸν Γολιὰθ ἐσφενδόνησεν· οὕτω γὰρ ἀναμέσον αὐτῶν συμπεφώνητο. Ὁ γοῦν Δαβὶδ μετὰ τὸ ἀναγορευθῆναι βασιλεὺς ἐφίσταται τῇ Ἱεροσόλυμα, καὶ τοὺς ἐκεῖσε κατοικοῦντας Ἰεβουσαίους τροπωσάμενος βασιλείαν ἑαυτοῦ ποιεῖται τὰ Ἱεροσόλυμα. Πρῶτος μὲν οὖν Δαβὶδ, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ, τοὺς Ἰεβουσαίους ἐκεῖθεν ἐκβαλὼν, ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πόλιν προσαγορεύει· Σόλυμα καὶ γὰρ ἐπὶ Ἀβραὰμ ἐκαλεῖτο.

Secundum hæc forte conspecta Bersabea, quæ se domi suæ abluebat, ejus amore captus est; cumque in amplexus mulieris venisset, procurat ut maritus ejus Urias in prælio quodam occumberet. Non longo tempore interjecto a Nathane vate facinoris illius arguitur. Secuta est ipsius fuga propter Abesalomi filii rebellionem; qua quidem in fuga concubinas suas 10 relinquit, quæ domum custodirent. Causa vero quamobrem Abesalomus hoc parricidium moliretur, hæc fuit. Habebat filiam David des elegantissima forma **178** præditam, quæ eadem cum Abesalomo nata matre fuerat. Hanc cum Amnon, regiorum filiorum natu maximus, misere deperiret, nec libidinis explendæ rationem ullam reperiret, totus contabescebat. Tandem morbum simulat, ac patrem orat ut sororem adesse sibi velit in eo morbo ministrandi causa. Impetrat a patre quod volebat. Amorem suum puellæ aperit,

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁρᾷ τὴν Βηρσαβεὲ λουομένην ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ὅθεν καὶ ταύτης ἐρᾷ. Μίγνυται λοιπὸν αὐτῇ, καὶ τὸν Οὐρίαν οἰκονομεῖ θανάτῳ περιπεσεῖν, ὃς ἀνὴρ αὐτῆς ἦν. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ διὰ Νάθαν ἐλέγχεται. Εἶτα φεύγει διὰ τὴν τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἐπανάστασιν, καταλείψας τὰς αὐτοῦ δέκα παλλακὰς φυλάσσειν τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἡ δὲ αἰτία τοῦ Ἀβεσσαλὼμ πατραλοίαν γενέσθαι αὖτη. Τῷ Δαβὶδ θυγάτηρ ἦν σφόδρα περικαλλὴς, τῷ Ἀβεσσαλὼμ ὁμομήτριος. Ταύτης ὁ Ἀμνὼν ἐρᾷ τῶν ἀδελφῶν ὁ πρεσβύτατος. Καὶ μὴ ἔχων τὰ τῆς ἐπιθυμίας πλῆρῶσαι σφόδρα κατετήκετο. Ἐφ' ᾧ καὶ νόσῳ ὑποκρίνεται. Ἱκετεύει τὸν πατέρα συμπαραμένειν αὐτῷ τὴν ἀδελφὴν δουλείας ἕνεκεν. Γίνεται ταῦτα. Ἀποκαλύπτει τὸ πάθος αὐτῇ. ἡ δ' οὐκ ἐπείθετο. Βιάζεται αὐτὴν, ἐφ ᾧ καταπειθὴς ὁρᾶται. Πσραχρῆμα μῖσος τίκτεται κατ' αὐτῆς τῷ Ἀμνὼν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκβάλλει αὐτήν. Θλίβεται οὐ μικρῶς αὕτη,

(35) Memphibosetum filium Saulis, ejusque in regni parte successorem gravissimo errore statuunt Glycas, atque ipsius interpres Leunclavius. LXX editio Romana vocat Ἰεβοσθὲ, Isboseth, quem codex noster ex quo Græcum textum edidimus, vocat Μεμφοστὲ, F. Μεμφιβοστὲ, ex quo Memphibosetum suum, qui Jonathanis filius fuit utroque pede claudus, conflavit Leunclavius. Richabum quoque et Baneam exhibuit, qui in LXX interpretatione dicuntur Ῥηχὰβ καὶ Βαανὰ, in F. Ῥιχὰς, in nostro Ῥιχαῦ καὶ Βανίας.

ἀποκαλύπτει ταῦτα τῷ Ἀβεσσαλώμ. Παρατηρεῖται καιρὸν, ἐξέρχεται εἰς κουρὰν τῶν θρεμμάτων αὐτοῦ, συλλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἀδελφούς. Τελεῖται συμπόσιον, καὶ κεκρωθέντα τὸν Ἀμνὼν κτείνουσιν οἱ οἰκέται αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν οὖν ὁ Ἀβεσσαλὼμ πτοηθεὶς φρονεῖν ἤρξατο κατὰ πατρός. Καὶ πρῶτον μὲν πείθει αὐτὸν ὁ Ἀχιτόφελ εἰς τὰς παλλακὰς εἰσελθεῖν τοῦ Πατρὸς, ἔπειτα συμβουλεύει αὐτῷ μετὰ στρατιᾶ. ὁρμῆσαι κατὰ τοῦ Δαβίδ. Μὴ εἰσακουσθεὶς δὲ διὰ τὸ ἀγαθὴν δόξαι τὴν τοῦ Χουσὶ συμβουλὴν (ἔτυχε γὰρ φίλος εἶναι τῷ Δαβὶδ ὁ Χουσὶ) ἀγχόνῃ ἐχρήσατο. Ἐπὶ δὲ τούτῳ διώκεται μᾶλλον ὁ Ἀβεσσαλὼμ, καὶ δὴ καταλαμβάνεται. Ἀλλ' ὦ Δαβιδικῆς ψυχῆς! καὶ τοσαῦτα γὰρ παθὼν παρὰ τοῦ πατραλοίᾳ ἔλεγε· « Φείσασθε τοῦ παιδαρίου Ἀβεσσαλώμ. » Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰωὰβ κατὰ καρδίας βαλόντος τὸν Ἀβεσσαλὼμ, ἡνίκα τῷ δένδρῳ ἀπηωρήθη τῶν τριχῶν, ἐθρήνησεν ἄμετρα.

A quæ cum ejus desiderio non assentiretur, vitium ei per vim offert. Mox concepto in eam odio foras violatam ejicit. Illa non parum semet afflictare, fratri Abesalomo rem patefacere; qui temporis opportunitate observata, suorum ad pecorum tonsuram proficiscens fratres suos invitatos secum abducit. Hinc epulum instruitur, Amnonemque factum hilariorem Abesaloni fratris famuli ex composito necant. Ex eo tempore metuens sibi Abesalomus consilia quædam contra patrem molitur. Ac primo quidem auctor ei fuit Achitophelus ut patris concubinas iniret; deinde ut cum exercitu Davidem invaderet. Verum cum ei propterea non obtemperaretur, quod Chusæi consilium melius esse visum fuisset, hominis Davidi valde familiaris, suspendio vitam finit. Secundum hæc Abesalomus impetu majori patrem persequitur: sed hæret tandem. Atque hic mihi Davidicum animum aspice. Quanquam talia tantaque perpessus a parricida fuisset, nihilominus in hæc verba suos alloquitur: « Parcite juveni Abesalomo [88]. » Idem, cum Abesalomus arbori crinibus innexis adhæsisset, supra modum calamitatem ejus deploravit.

B

Τῷ μέντοι Δαβὶδ μελετῶντι ναὸν οἰκοδομῆσαι τῷ Κυρίῳ εἶπεν ὁ Νάθαν· « Πάντα ὅσα ἐν τῇ καρδίᾳ σου βάδιζε καὶ ποίει, ὅτι Θεὸς μετὰ σοῦ. » Ἠγνόησε γὰρ καὶ οὗτος τὸ μέλλον, ὡς ὁ Σαμουὴλ τὸν χρισθησόμενον υἱὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὡς ὁ Ἐλισσαῖος τὸ τῆς Σομανίτιδος πάθος. Νύκτωρ δὲ ἐπιφανεὶς αὐτῷ ὁ Κύριος ἔφη· « Πορεύου, καὶ εἰπὲ τῷ δούλῳ μου τῷ Δαβίδ· Ὅτι οὐ σὺ οἰκοδομήσεις μου οἶκον, ὅτι αἵματα πολλὰ ἐξέχεας ἐπὶ τῆς γῆς ἐναντίον μου. » Τοῦτο δὲ εἰρῆσθαι δοκεῖ εἰς ὠφέλειαν τῶν τὰς μιαιφονίας ἐργαζομένων· οὐδὲ γὰρ ἂν δίκαιον φόνον ἐμέμψατο τῷ βασιλεῖ ὁ τοῦ ξένους τὸν δίκαιον φόνον θυσίας προσαγορεύσας. Ἐφ' ᾧ καὶ δίδωσι Δαβὶδ Σολομῶντι τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὸ παράδειγμα τοῦ ναοῦ καὶ τῶν οἴκων αὐτοῦ. Πάντα ἐν γραφῇ ἐκ χειρὸς Κυρίου δέδωκεν αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Νάθαν, ἡνίκα πρὸς αὐτὸν ἀπεστάλη παρὰ Θεοῦ, εἶπε· « Καλὸν τοῦτο ἐποίησας, ὅτι ἐγενήθη ἐν τῇ καρδίᾳ σου περὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι οἶκον· ἀλλ' οὐ σὺ, οἰκοδομήσει ὁ ἐκ σοῦ δέ. »

Secundum hæc cogitanti cum animo suo Davidi de templo in honorum domini exstruendo Nathan respondet, quidquid secum facere constituisset, id moliri Deo secundo pergeret. Ignorabat enim vates quid futurum esset, quemadmodum inungendus Jessæi filius a Samuelo non agnoscebatur, et Elissæus calamitatem Sumanitidis ignorabat. Sed noctu Deus Nathani conspectus inquit: « Abi significatum famulo meo Davidi, non ipsum esse qui ædem Domino sit exstructurus, multum enim ab eo sanguinis esse fusum [89]. » Quod quidem postremum ad utilitatem eorum dictum esse videtur qui cædibus sese coinquinant. Nam cæteroqui minime putandum est Deum huic regi cædes justas exprobrare voluisse, cum perpetratam a Phineaso cædem æquissimam sacrificii nomine dignetur. Hanc igitur ob causam Davides Salomoni filio suo tradit exemplar exstruendi templi et ædificiorum ejus, idque manu Domini expressum. Nathan certe, cum ad Davidem a Deo fuisset ablegatus, ostendit cum his rebus filio relinquendis occupatum fuisse. **179** Factum, inquit, abs te præclare, quod hujusmodi curam susceperis de templi structura: non tamen ea per te, sed natum ex te filium perficietur.

C

Εἰ καὶ μακροθυμεῖ ὁ Θεὸς τῇς ἁμαρτίας τολμωμένης, ἀλλ' ὀψέ ποτε κολάζει. Ἴδε γὰρ ὅτι μετὰ τῶν Γαβαωνιτῶν οἱ Ἰσραηλῖται συνέθεντο μὴ φονεῦσαι αὐτοὺς, ὁ δὲ Σαοὺλ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀλλοφύλοις καὶ αὐτοὺς ἀπέκτεινε. Τὰς μέντοι τοῦ τοιούτου τολμήματος δίκας ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ εἰσέπραξε, λοιμὸν ἐπινεγκών. Καὶ εἰ μὴ τοὺς τοῦ Σαοὺλ ἑπτὰ παῖδας ἐφόνευσαν, οὐκ ἂν ἡ θεία ὀργὴ ἔπαυε. Μανθάνομεν οὖν ἐκ τούτου ὡς γένους ὁ Δεσπότης οὐκ οἶδε διαφορὰν, ἀλλὰ τοῖς ἠδικημένοις, κἂν ἀλλογενεῖς ὦσιν, ἐπαμύνει δικαίως Θεός. Καὶ αὐτὸς ὁ Δαβὶδ τὸν Οὐρίαν ἀδικήσας ἀλλόφυλον ὄντα (Χετταῖος γὰρ) οὐκ ἀτιμώρητος ἔμεινε. Τὸ δὲ μοιχίδιον βρέφος, ὃ πρῶτον τῇ Βηρσαβεὲ γέγονε μοιχευθείσῃ τῷ Δαβὶδ, ἐπά-

D

Observandum obiter quod tametsi Deus facinore quodam designato longa utatur patientia, tandem tamen aliquando puniat. Ejus rei licet a Gabaonitis exemplum petere. Pacti cum Gabaonitis fuerant Israelici non se illos interempturos. At Saulus eos nihilominus una cum exteris nationibus reliquis excidit. Ejus facinoris pœnas Deus per illatam regnante Davide famem exegit. Quod nisi septem Sauli filii fuissent interempti, ira Dei non cessasset. Hinc animadvertere licet Dominum generis discrimen nullum admittere, sed affectos injuria, tametsi generis diversi et peregrini sint, justo judicio suo vindicare. Quin etiam ipse Davides, quod Uriam per scelus violasset, hominem cæteroquin

[88] II Reg. XVIII, 5. [89] I Paral. XVII, 4.

alienigenam, ut qui Chetæus esset, impune non tulit. Ex adulterio quidem conceptus infans, primus ei natus ex Bersabea, divinitus morbo affectus interiit; quippe si superstes manisset, pio regi fuisset probro et manifestum admissi facinoris indicium atque argumentum. Quamobrem divina de Davide cura providentiaque factum est ut ejusmodi puero vita longior non concederetur.

Ταξεν ὁ Θεός. Ζῶν γὰρ ἐμελλεν εἶναι τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως ὄνειδος καὶ τῆς αὐτοῦ παρανομίας ἔλεγχος. Κηδόμενος οὖν αὐτοῦ ζῆν τὸ τοιοῦτον ὁ Δεσπότης οὐκ εἴασεν.

Cæterum in Omissorum primo libro significatur omnes psalmos Davidis esse. Testatur idem Theodoretus quoque, primum Davidem ordinasse dicens, Asaphati et fratrum ejus opera, ut hymnis Deus concelebraretur. Cum autem Davides, eodem Theodoreto auctore, annos triginta regnasset, septuaginta vixisset, fato functus est. Libet hoc loco superioribus hæc quoque de Josephi narrationibus adjicere. Accidit aliquando ut copias Davides adversus Palæstinos educeret, eumque persecutus eos diu fuisset, longo intervallo a suis omnibus est divulsus. Tum quidam ex hostibus, e gigantum posteritate natus, eum solum desertumque videns ac præ labore viribus destitutum, interficere festinabat; ac factum id sane fuisset, ni Abisæus Joabi frater mox adfuisset hostemque peremisset ac Davidem salvum suis restituisset. Qua de causa populus universus eum jurejurando adstrinxit, quo se deinceps cum cæteris in prælia non profecturum polliceretur. Rursum Palæstini castra castris Hebræorum opposuerant. Habebantque secum hominem proceritate sex cubitorum, cui essent in utraque planta pedis et utraque manu digiti plures quam naturæ conveniret; erat enim et ipse de gigantum posteris oriundus. Hunc, duello congressus, Jonathan Subæus **180** quidam interficit, eoque pacto victoriæ suis auctor exstitit. Ab eo tempore Palæstini bello Hebræos adoriri desierunt, hymnis Deum laudare cœpit odasque sacras contexere.

Ἡ δὲ πρώτη βίβλος τῶν Παραλειπομένων αἰνίττεται ὡς τοῦ Δαβὶδ εἰσιν ἅπαντες οἱ ψαλμοὶ, καθάφησι Θεοδώρητος. Λέγει γὰρ ὅτι ἔταξε Δαβὶδ ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰνεῖν τὸν Κύριον ἐν χειρὶ Ἀσὰφ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. Ὁ μέντοι Δαβὶδ ἐτῶν τριάκοντα βασιλεύσας, ὡς φησι Θεοδώρητος, περὶ τὰ ἑβδομήκοντα τὸ τοῦ βίου τέλος ἐδέξατο. Προσθετέον δὲ τοῖς ἄνω καὶ τάδε καθ' ἱστορίαν ὄντα τοῦ Ἰωσήπου. Κατὰ Παλαιστινῶν ἐκστρατεύει ὁ Δαβὶδ, καὶ διώξας ἐπὶ πολὺ διέστη τῶν αὐτοῦ πάντων. Καὶ ἰδών αὐτὸν μεμονωμένον καὶ ὑπὸ κόπου ἑκλυτόν τις τῶν ἐναντίων, ὃς καὶ ἀπόγονος τῶν Γιγάντων ἦν, ἠπείγετο θανατῶσαι αὐτόν. Καὶ τοῦτο ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ Ἀβεσαῖος ὁ ἀδελφὸς Ἰωὰβ παρεὼν εὐρεθεὶς ἐκεῖσε ἀπέκτεινε τὸν πολέμιον, ἐκεῖνον δὲ σῶον ἐπανεσώσατο. Ὅθεν καὶ ὤρκωσεν αὐτὸν ὁ λαὸς ἅπας ὡς μὴ τοῦ λοιποῦ σὺν αὐτοῖς ἁπανταῖν εἰς πόλεμον. Στρατοπεδεύουσι καὶ αὖθις κατὰ τῶν Ἑβραίων οἱ Παλαιστινοὶ, ἐν οἷς ἦν ἀνὴρ τὸ μὲν ὕψος ἐξ πήχεων, δακτύλους δὲ ἐν ἑκατέρᾳ τῶν βάσεων καὶ τῶν χειρῶν περισσοτέρους εἶχε τῶν κατὰ φύσιν· ἀπόγονος γὰρ τῶν Γιγάντων ἦν. Τοῦτον ἀποκτείνει μονομαχήσας Ἰωνάθαν τις Σουβαῖος, ὅθεν καὶ νίκης αἴτιος γίνεται. Ἔκτοτε οὖν παύονται οἱ Παλαιστινοὶ τοῦ πρὸς Ἑβραίους μάχεσθαι. Ἐφ' ᾧ λαβὼν ἄδειαν ὁ Δαβὶδ ὑμνεῖν ἤρξατο τὸν Θεὸν καὶ τὰς ᾠδὰς ἔπλεκεν.

qua occasione Davides otium a negotiis nactus hymnis Deum laudare cœpit odasque sacras contexere.

Sciendum est autem habuisse quidem milites Davidem complures invicti roboris, verum quiaque omnino eximios. Horum in numero fuit unus qui sexcentos hostes uno die interemit, item alius qui adversus hostes prosiliens cædendi finem prius non fecit quam nongentos occidisset. Tanta item idem præditi erant audacia, ut tres eorum Bethlehemam pergerent ac Davidi tum Hierosolymis degenti aquam afferrent, profecti eo vicissimque reversi per medios Palæstinos, extra oppidum in castris considentes, nec propter insignem hanc audaciam se ipsis objicere ausos. Atque hanc aquam bibere Davides noluit, sed militum virtutem admiratus eam Deo libavit.

Ἰστέον δὲ ὅτι στρατιώτας ἀμάχους μὲν τὴν ἰσχὺν πολλοὺς ὁ Δαβὶδ ἐκτήσατο, ἐξαιρέτως δὲ πέντε. Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν χ' ἀνεῖλεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ὁ δὲ κατ' ἐχθρῶν ἐκπηδήσας οὐκ ἂν ἐπαύετο εἰ μὴ ἐννακοσίους ἀνεῖλε. Τοσοῦτον γὰρ τολμηροὶ ἦσαν ὡς καὶ τρεῖς ἐξ αὐτῶν πρὸς Βηθλεὲμ ἀπελθεῖν καὶ ἀγαγεῖν ὕδωρ τῷ Δαβὶδ ἐντὸς ὄντι Ἱεροσολύμων, εἰσελθόντας αὐτοὺς καὶ ἐξελθόντας διὰ μέσων τῶν Παλαιστινῶν ἔξω παρακαθημένων καὶ μὴ τολμησάντων αὐτοῖς ἀντιπεσεῖν διὰ τοσοῦτον θράσος αὐτῶν. Ὁ ὕδωρ οὐκ ἠθέλησε πιεῖν ὁ Δαβὶδ, ἀλλ' ἔσπεισε τῷ Θεῷ, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐθαύμασε.

Secundum hæc designatus a Davide Solomo, consedit in throno Domini ad obtinendum regnum, hoc est in solium Davidi a Domino tributum. In Omissorum primo libro perscriptum legimus Samuelum, Nathanem, Gademque vates commentariis res a Davide gestas complexos esse. Sciendum eumdem fuisse Oniam et Adoniam, ut qui duplex nomen habuerit. Hic cum ad convivium invitasset Joabum et Abiatharem, de occupando regno sollicite cogitabat. Tum Nathan vates horum consilia Bersa-

Μετὰ δὲ ταῦτα χειροτονηθεὶς παρὰ τοῦ Δαβὶδ ὁ Σολομὼν ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου Κυρίου εἰς βασιλείαν, τουτέστιν εἰς τὸν δοθέντα θρόνον αὐτῷ παρὰ Κυρίου. Τῆς δὲ πρώτης βίβλου τῶν Παραλειπομένων τὸ τέλος δηλοῖ ὅτι καὶ Σαμουὴλ ὁ ὁρῶν καὶ Νάθαν ὁ προφήτης καὶ Γὰδ ὁ ὁρῶν βίβλους εἶχον συγγεγραμμένας. Ἰστέον ὅτι Ὀρνίας καὶ Ἀδωνίας ὁ αὐτὸς ἦν, υἱὸς δὲ Δαβίδ· διώνυμος γάρ. Οὗτος δειπνοκλήτορας ἔχων τὸν Ἰωὰβ καὶ τὸν Ἀβιάθαρ περὶ τῆς βασιλείας ἐμελέτα. Ὁ δὲ Νάθαν μηνύει τὰ περὶ

τούτων τῇ Βερσαβεὲ (οἶδε γὰρ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ), αὕτη δὲ μηνύει τῷ Δαβίδ. Ὁ μέντοι Δαβὶδ δι' ἑαυτοῦ μὲν τὸν Ἰωὰβ τιμωρῆσαι μὴ θελήσας, ἅτε ὑπὲρ αὐτοῦ πολλὰ κοπιάσαντα, τῷ Σολομῶντι παραινεῖ ἀποκτεῖναι αὐτόν, ἵνα μὴ τῆς νεότητος αὐτοῦ καταφρονήσῃ. Τὰ αὐτὰ δὲ συμβουλεύει αὐτῷ καὶ περὶ τοῦ Σεμεεὶ ὡς ἀρχηγοῦ ὄντος, εἰ καὶ αὐτὸς ἐκαρτέρει πολλὰ καὶ πολλάκις ὑβριζόμενος παρ' αὐτοῦ. Κρατεῖ ὁ Σολομὼν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ὀρνίαν φονεύει. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ Ἰωὰβ ὡσαύτως πράττει, κἂν τῷ Θεῷ προσέφυγεν· ὁ γὰρ θεῖος νόμος τὸν προσπεφευγότα τῷ ναῷ ἀνδροφόνον ἀναιρεῖσθαι προσέταξεν.

Ὁ Σολομὼν ἐν χιλιόμβοιν ἱερατεύσας ἱκέτευε τὸν Θεὸν, καὶ σοφίας τυχεῖν ἤτησε καὶ συνέσεως. Ὤφθη δὲ αὐτῷ Κύριος ἐν ὕπνῳ καὶ εἶπεν· « Αἴτησαι τὸ αἴτημα σεαυτῷ. » Ὁ δὲ εἶπε· « Σὺ ἔδωκας τὸν δοῦλόν σου ἀντὶ Δαβὶδ τοῦ πατρός μου, καὶ ἐγώ εἰμι παιδάριον μικρὸν, καὶ ἐγὼ οὐκ οἶδα τὴν εἴσοδόν μου καὶ τὴν ἔξοδόν μου, καὶ δώσεις τῷ δούλῳ σου καρδίαν ἀκούειν καὶ διακρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ. » Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτὸν, « Ἀνθ' ὧν ἠτήσω παρ' ἐμοῦ τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ οὐχ ἡμέρας πολλὰς οὐδὲ πλοῦτον οὐδὲ ψυχὰς ἐχθρῶν σου, ἀλλ' ἠτήσω σεαυτῷ σύνεσιν τοῦ εἰσακούειν ῥῆμα, ἰδοὺ πεποίηκα κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Ἰδοὺ δέδωκά σοι καρδίαν φρονίμην καὶ σοφὴν, ὅση οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν σου, καὶ μετὰ σὲ οὐ γενήσεται ὅμοιός σοι ἐν βασιλεῦσι. Καὶ ἐὰν πορευθῇς ἐν τῇ ὁδῷ μου, ὡς Δαβὶδ ὁ πατήρ σου, πληθυνῶ τὰς ἡμέρας σου. » Μετὰ ταῦτα οἰκοδομεῖ ναὸν τῷ Θεῷ, καὶ αἰτεῖ εἶναι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀνεῳγμένους ἐπὶ τὸν θεῖον οἶκον καὶ εἰσακούειν αὐτῶν. Καὶ ὤφθη Κύριος τῷ Σολομῶντι δεύτερον, καθὼς ὤφθη ἐν Γαβαὼ, καὶ εἶπεν· « Ἤκουσα τῆς φωνῆς τῆς προσευχῆς σου, καὶ ἡγίασα τὸν ναὸν τοῦτον· καὶ ἔσονται οἱ ὀφθαλμοί μου ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία μου πάσας τὰς ἡμέρας. Ἐὰν δὲ ἀποστραφῆτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐξαρῶ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης, καὶ τὸν οἶκον τοῦτον ὃν ἡγίασα τῷ ὀνόματι, ἀποῤῥίψω αὐτὸν ἐκ προσώπου μου. » Τοῦ μέντοι Σολομῶντος προσευξαμένου πῦρ οὐρανόθεν κατηνέχθη καὶ τὰς προσενεχθείσας θυσίας ἠνάλωσεν. Ὅρα λοιπὸν ὅση πρότερον ἡ τοῦ Σολομῶντος εὐσέβεια, εἴγε καὶ πῦρ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ κατεφέρετο. Καὶ τὸν μὲν ναὸν λίθοις ἀπελεκήτοις οἰκοδομεῖ (αὐτόφυεῖς γὰρ εὑρέθησαν θείᾳ προνοίᾳ, ὥστε μηδενὸς ἁρμονίαν δεηθῆναι σιδήρου, ὡς φησι Θεοδώρητος), τὸν δὲ τοῦ ἱεροῦ περίβολον τμητοῖς λίθοις ἐδομήσατο, κἀκεῖ καὶ λατόμων δέεται. Τὸ μέντοι μῆκος τοῦ ναοῦ ἑξήκοντα πήχεων ἦν, καὶ εἴκοσι τὸ εὖρος. Κύκλῳ τοῦ ναοῦ οἰκίσκοι ᾠκοδομήθησαν χώρην τῶν Λευιτῶν καὶ τῆς τῶν σκευῶν ἀποθέσεως· τὰ γὰρ ἅγια μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν ἦσαν βατά. Τὸ δὲ τοῦ ναοῦ ὕψος ρκ' πήχεων ἦν. Πάντα δὲ τὸν ναὸν χρυσὸς συνεκάλυπτε. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ τοῦ ναοῦ ἡ μὲν χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπέδειξε τῷ Δαβὶδ, αὐτὸς δὲ τῷ Σολομῶντι. Οἰκοδομεῖ

A bene aperit (norat enim Dei mentem atque institutum), Bersabea rem ad Davidem defert. Davides, qui per se Joabum affici supplicio nollet, quod is multos labores ipsius causa pertulisset, Solomoni filio consuluit ut eum interficiat, ne juventutem ipsius flaccifaceret. Idem ei dat consilii de Semejo plane seditioso homine; quem tamen ipse tulerat, licet multis ab eo fuisset aliquoties injuriis affectus. Secundum haec regno potitur Solomo, et fratrem suum Ornian interficit. Idem Joabo accidit, quanquam is ad aram Dei profugisset. Lex enim divina homicidam, qui ad templum fugisset, interfici jubet.

Hinc Solomo cum mille aliquando victimas immolasset, Deo supplicat, et sapientiam prudentiamque sibi ut largiatur orat. Nam Deus ipse per somnum ei se obtulerat et aliquid ab se uti postularet jusserat. Ille vero respondens: « Tu me, inquit [90], in patris mei Davidis locum suffecisti, famulum tuum. Ego vero puer adhuc sum admodum, et per aetatem res necdum administrare possum. Quamobrem famulo tuo da mentem docilem ad regendum populum tuum, utque jus ei dicere ex ipsa aequitate possim. » **181** Tum Deus: « Quando, ait, tu istud petisti, non longam aetatem, non divitias, non hostium tuorum necem, sed prudentiam ad discernenda jura postulasti, scito me tibi quod in votis erat concessisse. En tantam mentis prudentiam atque sapientiam tibi largior, ut tibi par inter reges nemo neque ante te fuerit, neque post te sit futurus. Quodsi traditam a me vitae rationem patris tui Davidis exemplo secutus fueris, etiam tibi aetatem producam. » Secundum haec fanum exstruit, atque Deum precatur ut apertis ac vigilantibus oculis divinam hanc aedem respiciat, et homines in eo supplicantes exaudiat. Tum altera vice Deus ei perinde se obtulit atque apud Gabaonem factum fuerat, et haec effatus est verba [91]: « Ego tuas ad me preces et supplicationem exaudivi, et istam a te constructam aedem consecravi. Tam oculos ibi quam mentem semper habebo. Quodsi e me desciveritis, Israelicos ego de hac terra exstirpabo; et hoc templum, quod nomini meo consecravi, a conspectu meo repudiabo. » Eodem Solomone preces concipiente ignis de coelo lapsus est et hostias oblatas absumpsit. De quo licet animadvertas quanta Solomonis initio pietas et religio fuerit, quando impetrare potuit ut in victimas ipsius ignis e coelo delaberetur. Templum autem de lapidibus exstruit ascia nulla politis; nam divina providentia factum est ut sic per se nati reperirentur, nullo ut ferro, quemadmodum Theodoretus memoriae prodidit, ad eos inter se compingendos et concinnandos opus esset. At vero templi munimentum exterius e caesis lapidibus aedificavit, ibique lapicidarum necessaria erat opera. Templi longitudo fuit sexaginta cubitorum, latitudo viginti.

[90] III Reg. III, 7. [91] II Paral. VII, 10.

In ejusdem circuitu passim ædiculæ quædam ad Levitarum usus adstructæ sunt, et ut vasa sacra in eis reponerentur; nam hoc sacrarium solis a sacerdotibus adiri fas erat. Altitudo fani cubitorum erat centum viginti. Et quidem fanum hoc universum auro integebatur. Omnia vero istæc in templo construenda Spiritus sanctus per gratiam suam Davidi demonstravit, Davides rursum Salomoni filio; qui divinam hanc ædem anno ab Israelicorum ex Ægypto migratione 320 ædificavit. Tot autem intercesserunt anni, ut tandem pertæsi obvagationum illarum quosvis in montes locum unicum, videlicet Hierosolyma, deligerent.

A

Cæterum quæ in hoc veteri fano fuerunt, diviso tres in partes, nimirum in locum ubi laici consisterent, et ubi versarentur sacerdotes ac Levitæ, qui locus peculiare sacrarii nomen habebat, in adyta denique sacrarium sanctissimum nuncupata, quæ adire nemini præter summum pontificem fas erat, ac re **182** illi quidem aliter quam semel in annos singulos, nec sine sanguine: hæc igitur etiam licet in cœlis deprehendere. Nam in cœlo nobis proximo, nimirum in aere, sunt animalia quævis promiscue; in altero, quod intra firmamentum aspectabile continetur, ut Anastasius ille Sinaites ait, cœlestes illæ potestates degunt ac fortassis etiam sanctorum hominum animæ; ultra vero illud alterum et inadspectabile cœlum nemo pervenit unquam præter verum illum Christum. Et quidem fanum illud terrestre conditum fuisse ad imaginem rerum cœlestium etiam maximus ille Paulus noster hisce verbis significavit: « Non in manufactum sacrarium Christus ingressus est, quod veri sacrarii foret exemplar, sed in ipsum cœlum, ut nunc Deo coram pro nobis appareat [92]. » Atque hic si diligenter animum advertas, videbis ornamenta fani sub oculos cadentia quasi quasdam expressas imagines esse pulchritudinis illius inadspectabilis. Sensiles quidem suffituum fragrantiæ repræsentant nobis habitum et suffitum illum intellectilem. Facta de terrestri materie lumina sunt imagines lucis illius cœlestis et materiei prorsus expertis. Nimirum per hasce res materie constantes ac terrenas ad contemplationem illam ineffabilem, quemadmodum et magno illi Dionysio videtur, quasi manu ducimur.

B

C

Ut autem ad Solomonem revertamur, superasse illum omnes omnibus rebus sacris ex Litteris cognoscas licet. « Tantum, inquiunt [93], divitiis et sapientia cunctos Ægypti reges excelluit Solomo, ut omnes orbis terrarum reges conspectum ejus requirerent audiendæ sapientiæ causa, qua longe amplissima præditus quosvis sapientes Ægyptios post se relinquebat. » Idem Solomo cum divinitus sapientiam tantam nactus fuisset, sententiarum tria millia protulit, et odarum quinque millia de omnibus e terra nascentibus et cunctis animalibus

D

Ταῦτα δὲ τὰ κατά γε τὸν παλαιὸν ναόν, ὃς εἰς τρία διῄρηται, εἵς τε τὴν τῶν λαϊκῶν δηλαδὴ στάσιν, τήν τῶν ἱερέων καὶ τῶν Λευϊτῶν, ὃς δὴ καὶ τόπος ἅγιος ἐλέγετο, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἄδυτα, ἃ δὴ καὶ Ἅγια τῶν ἁγίων ἐκαλεῖτο, ἐν οἷς οὐδεὶς εἰσήρχετο εἰ μὴ μόνος ὁ ἀρχιερεύς, κἀκεῖνος ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ ταῦτα οὐ χωρὶς αἵματος, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς οὐρανοῖς εὑρήσεις. Ἐν γὰρ τῷ πρὸς ἡμᾶς οὐρανῷ, τῷ ἀέρι δηλονότι, πάντα δὴ τὰ ἀγελαῖα ζῶα, ἐσώτερον δὲ τοῦ φαινομένου στερεώματος, ὥς φησιν ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος, τὰς οὐρανίας διαγούσας δυνάμεις, ἴσως δὲ καὶ αὐτὰς τὰς τῶν ἁγίων ψυχάς. Ἀνώτερον δὲ τοῦ δευτέρου καὶ ἀοράτου οὐρανοῦ οὐδεὶς εἰσελήλυθεν εἰ μὴ μόνος ὁ ἀληθὴς ἀρχιερεὺς Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν. Ὅτι δὲ τὰ τοῦ ἐπιγείου τοῦδε ναοῦ κατ' εἰκόνα τῶν ἐπουρανίων ἔκτισται, καὶ αὐτὸς ὁ πάμμεγας Παῦλος ἐδήλωσεν, οὕτως εἰπών, « Οὐδὲ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. » Ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ ναοῦ τοῦδε κάλλη τῆς ἀφανοῦς ἐκείνης εὐπρεπείας εἰσὶν ἀπεικονίσματα, αἱ δ' οὖν αἰσθηταὶ εὐωδίαι τῆς νοητῆς διαδόσεως ἐκτυπώματα. Τὰ δὲ ὑλικὰ φῶτα τῆς ἀΰλου φωτοδοσίας εἰκόνες τυγχάνουσι· καὶ γὰρ διὰ τῶνδε τῶν ὑλαίων πρὸς τὴν ἄῤῥητον ἐκείνην θεωρίαν, καθὰ δήπου καὶ τῷ μεγάλῳ δοκεῖ Διονυσίῳ, χειραγωγούμεθα.

Ὅτι δὲ πάντας ὑπερβαίνων ἦν ἐπὶ πᾶσιν ὁ Σολομών, ἡ Γραφὴ διδασκέτω σε λέγουσα· « Καὶ ἐμεγαλύνθη Σολομῶν ὑπὲρ πάντας τοὺς βασιλεῖς Αἰγύπτου πλούτῳ καὶ φρονήσει, καὶ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἐζήτουν τὸ πρόσωπον Σολομῶντος τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. Ἐπληθύνθη γὰρ ἡ σοφία αὐτοῦ ὑπὲρ πάντα φρόνιμον Αἰγύπτου. » Τὰς τοῦ Σολομῶντος βίβλους, ἀφ' ὧν καὶ οἱ τῶν ἰατρῶν παῖδες τὰ ἀφορμὰς ἔλαβον. Μετὰ γὰρ τὸ λαβεῖν ἐκ Θεοῦ τὴν σοφίαν τρισχιλίας μὲν παραβολὰς καὶ πενταχισχιλίας ᾠδὰς ἐλάλησε περὶ πάντων τῶν τε

[92] Hebr. IX, 24. [93] III Reg. IV, 34.

(36) In textum Græcum Latinamque versionem gravis error incubuit, cum ab Israeliticorum ex Ægypto migratione trecenti tantum ac triginta, τλ', numerentur anni usque ad exstructam Deo a Salomone Hierosolymis sacram ædem. Exstat enim luce meridiana clarius testimonium libri III Regum capite sexto: *Factum est ergo quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel*, et quæ sequuntur. Imo nec desunt inter chronologos, qui longe etiam plures numerandos esse contendant, et pro 480 velint legendum esse in sacris codicibus 580. Qua de re uberius, qui doctrinam temporum arte ac methodo pertractant.

ἐκ γῆς φυομένων καὶ πάντων τῶν ζώων. Ἐπὶ γὰρ τούτῳ καὶ ὁ συγγραφεὺς φησιν ὅτι ἐλάλησεν περὶ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ ἕως τῆς ὑσσώπου τῆς ἐκπορευομένης ἐκ τοῦ τοίχου. Παρὰ δὲ Ἐζεκίου κεκαῦθαί φησιν ὁ πολυμαθὴς καὶ πολυΐστωρ Εὐσέβιος. Ὅσα καὶ γὰρ ἐν γῇ καὶ θαλάσσῃ, ἐν ἀέρι, ἀφορμαὶ τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας ἐγένοντο. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἐζεκίας καὶ ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ ἐποίησε ψαλμοῖς. Τούτων καὶ γὰρ ἐν ταῖς αἰχμαλωσίαις ἀπολωλότων, Ἔσδρας τις ἀνὴρ εἰς ἄκρον τῆς Ἑβραΐδος διαλέκτου ἐλαχὼς τ' ὄλους ἀπηριθμήσατο ἢ καὶ πλείους συλλέξας. Ἀλλ' ὁ Ἐζεκίας τοὺς πλείους τῶν ψαλμῶν ἀθετήσας ὡς μὴ τοῦ Δαβὶδ εἶναι ὡμολογημένους, τοὺς ρν' καὶ μόνους ἀπέκρινεν, ὡς ὁ σοφώτατος Ψελλὸς ἱστορεῖ (37). Ἐφυσιολόγησε δὲ Σολομὼν καὶ περὶ λίθων, οὐχ ὅπως ἐχρώσθησαν μόνον ἢ συνεπάγησαν, ἀλλὰ καὶ ὅπου ἑκάστη συντελεῖ. Τὴν μὲν σωφροσύνης ἔφησε φυλακτήριον, τὴν δὲ πρὸς τὰ θειώδη ἀντέχειν πυρσά, ἑτέραν δὲ φυγαδεύειν πνεύματα πονηρά. Ἀλλὰ καὶ περὶ δαιμόνων ἐτέθη βιβλίον αὐτοῦ, ὅπως τε κατάγονται καὶ ἐν οἵοις εἴδεσι φαίνονται. Φύσεις δὲ τούτων καὶ ἰδιότητας ἔγραψε, πῶς τε δεσμοῦνται καὶ πῶς ἐμφιλοχωροῦντες ἀπολύονται. Ὅθεν ἔργα τούτοις ἀχθοφόρα ἐπέταττεν, ὑλοτομεῖν τε, ὡς λόγος, ἠνάγκαζε, καὶ κατωμαδὸν τὰ ἄχθη φέρειν παρεβιάζετο. Ὁδηκότα τε σπλάγχνα ἢ ἐπῳδαῖς ἢ βοτάναις περιτιθεὶς ἐθεράπευεν. Ἀλλ' ὅ γε θεῖος Ἐζεκίας θεῷ ἑαυτὸν ἀνατιθεὶς, καὶ πάντα τῆς ἐκεῖθεν προνοίας ἐξαρτήσας, τῶν ὑπὲρ φύσιν τῷ Σολομῶντι φιλοσοφηθέντων ὠλιγώρησεν. Ὧν δὲ ἱστόρησεν ὁ Ψελλὸς, καὶ ὁ Ἰώσηπος μάρτυς ἐστὶ λέγων· « Καὶ ἐπῳδὰς κατὰ δαιμόνων καὶ ἐξορκισμοὺς ἐπενόησεν, αἷς, » φησὶν, « οἶδα χρώμενον Ἐλεάζαρ τὸν Ἰουδαῖον, δακτύλιον ἐντιθέντα τῇ ῥινὶ τοῦ πάσχοντος, καθὰ Σολομὼν ὑπέδειξε· καὶ ὀσφραινόμενον τὸ δαιμόνιον εὐθέως ἐκεῖθεν ἠλαύνετο. Δῆλον δὲ τοῦτο γίνεσθαι διά τινος ὑποτεθέντος ἀγγείου μεστοῦ ὕδατος· συνεταράσσετο γὰρ τὸ τοιοῦτον ὕδωρ ἐκείνου ἐξερχομένου. » Ταῦτα δὲ πάντα τὰ περὶ Σολομῶντος ἱστορούμενα καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπιβεβαιοῖ ἐν τῇ βίβλῳ αὐτοῦ τῇ λεγομένῃ Σοφίᾳ Σολομῶντος, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διεξιών, « Ὁ Θεὸς ἔδωκέ μοι τῶν ὄντων γνῶσιν ἀψευδῆ, εἰδέναι τε σύστασιν κόσμου, θέσεις ἀστέρων καὶ φύσεις ζώων, διαφορὰς φυτῶν καὶ δυνάμεις ῥιζῶν, καὶ γνῶσιν τὴν ἐν κρυπτῷ. » Οὐκοῦν ἀξιόπιστα πάντα τὰ περὶ Σολομῶντος λεγόμενα.

A composuit. Hoc enim indicare volens auctor historiæ verbis hujusmodi usus est; « Disseruit de arboribus, a cedro Libani usque ad hysopum, in parietinis qui nascitur. » Ex his libris Solomonicis medicorum natio multa commentandi occasiones sumpsit: nam quæcunque in terra, in mari, in aere exsistunt, Solomoni ad philosophandum materiem suppeditarunt. Nonnulla tamen Solomonis nomen præseferentia fuisse ab Ezecia concremata, doctissimus ille plurimarumque rerum cognitione præditus Eusebius memoriæ prodidit. Idem hic Ezecias in Davidicis etiam psalmis præstitit: nam cum in captivitatibus illi amissi forent, Esdras quidam, vir ad summum Hebraicæ linguæ peritus, trecentos, imo plures collectos recensuit: verum Ezecias compluribus ex **183** hisce psalmis plane rejectis, ut qui citra controversiam Davidis appellari nequirent, solos 150 reliquos suffragio suo approbavit, quemadmodum Psellus ille doctissimus scripsit. Præterea Solomo de gemmis quoque disseruit earumque natura, non tantum quo illæ pacto calores hos vel illos accipiant vel gignantur et coalescant, verum etiam quis uniuscujusque sit usus: aliam enim pudicitiæ custodem esse pronuntiavit, aliam sulfureis inflammationibus resistere, aliam malos genios abigere. Quin etiam librum de geniis composuit, quo nimirum pacto e sublimi deducantur et qualibus formis appareant. Eorumdem naturas atque proprietates complexus est, tum quo pacto vinculis astringantur et certis locis adsueti abigantur. Hinc factum ut operas quasdam gestandorum onerum eis imponeret: nam et materiem, ceu perhibent, eos cædere cogebat, et humeris onera portare. Idem hominum viscera exulcerata vel carminibus vel herbis adhibitis sanabat. Verum divinus homo Ezecias, qui se totum Deo consecrasset et mancipasset ejusque ad providentiam cuncta referret, parvi ea fecit quæ supra naturam Solomo philosophatus esset. Hæc autem a Psello tradita veritati consentanea esse Josephus quoque verbis hisce testatur: « Etiam carmina quædam adversus genios et eorumdem adjurationes excogitavit, quibus, inquit, memini Judæum quemdam Eleazarum utentem, annulum naribus hominis agitati malo a genio sic admovisse, quemadmodum indicavit Solomo; quem cum genius olfecisset, continuo ex eo migravit. Et migrationem hanc fieri de vase quodam, aqua repleto, perspicue animadverti poterat; nam aqua genio exeunte turbabatur. » Atque hæc omnia de Solomone commemorata confirmat ipse in eo libro qui Sapientia Solomonis appellatur, his ipsis verbis: « Deus mihi dedit rerum cognitionem verissimam ut mundi compagem perspectam habeam, siderumque situs et naturas animantium et stirpium differentias et radicum vires et abditorum cognitionem [a]. » Quibus sane verbis ostenditur omnia de Solomone prodita fidem mereri.

B

C

D

[a] Sap. VII, 20.

(37) Quæ de Psalmis Davidicis numero plusquam trecentis, cum amissi fuissent, ab Esdra post captivitatem collectis, et ab Ezechia ad numerum centum ac quinquaginta revocatis asserit, partim suspectæ fidei sunt, partim omnino falsa, ut quæ post captivitatis tempora vixisse Ezechiam, atque Esdra Hebraicæ linguæ peritissimo juniorem suis e supponant, neque ulla in iis haberi debet ratio τῶν σοφωτάτου Ψελλοῦ, si tamen illa fuit celeberrimi illius doctoris opinio.

Caterum Sabæi natio sunt Æthiopica. Eorum A regina fuit admiranda illa Sibylla, quippe quæ cum legem ignoraret nec vates audisset, per Solomonem sapientiæ subministratorem Deum prædicavit. «Celebretur, ait [95], Dominus Deus ille tuus, qui tibi sic faverit ut te Israelicorum solio imponeret.» Hæc inter alia quibus Solomonem tentavit, etiam hujusmodi quiddam excogitavit. Formosos aliquot pueros, tam mares **184** quam femellas, uniusmodi vestitu et eadem tonsura cum exornasset, Solomoni eos exhibuit, utriusque sexus discrimen in his ut indicaret postulans. Tum ille jussis pueris facies suas abluere, naturam in utrisque suam deprehendit, cum mares quidem viriliter vultus suos fricarent, femineæ vero molliter ac delicate. Illa vero obstupescens inquit: «Majora vidi quam auditu acceperim.» Simul ei largita centum viginti auri talenta, cum aromatibus, gemmis et opobalsami radice, unde Palæstina deinceps hoc germen, Josepho teste, habuit, ad suos est reversa. Talentum vero libras 125 continet. De quo colligi potest eum a regina centenarios auri nostros centum accepisse.

Neque vero tantum Solomo præstabat his relus, verum etiam quandiu religiosus in Deum erat, omnes ab Euphrate ad Nilum usque nationes tributarias habebat. Sed ab eo tempore suis inimicis male vivendo talem se præbuit ut eis resistere non posset. Nimirum ab initio admirationi mortalibus erat, cum Proverbia litteris mandabat et exstruebat fanum, sicut eximius ille Cyrillus ait, eodem scilicet tempore quo Homerus Trojanorum calamitates suis exponebat tragice versibus, annis ab urbe Trojana capta 160. Verum deinceps ita se gessit ut in summam impietatem prolaberetur. Licet id colligas ex hujusmodi verbis, quæ sacris in Litteris exstant: «Deflexa mens Solomonis est per exteras uxores ad alienos deos.» Quin etiam illustrius intelligi potest ex Achiæ vatis ad famulum Solomonis Joroboamum oratione Solomonem deastris religioso cultu honorem exhibuisse. Sunt enim hæc ipsius verba: «Significat hæc tibi Dominus: Ego Solomoni regnum de manu extorquebo, et tibi decem scipiones dabo. Unum illi scipionem relinquam propter Davidem famulum meum et propter Hierosolymam urbem meam, quandoquidem ille relicto me Astarten Sidoniorum piaculum et Chamosum Moabitarum deastrum et Melchomum Ammonitarum offendiculum coluit.» Astarten sunt qui Luciferum esse tradunt, eamdem scilicet deam cum Venere. Piaculum et offendiculum appellant Litteræ sacræ deastros ac simulacra. Quin etiam

Σαβὰ ἔθνος Αἰθιοπικόν. Τούτων ἐβασίλευσεν ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη Σίβυλλα. Μήτε γὰρ νόμον εἰδυῖα μήτε προφητῶν ἀκούσασα διὰ τοῦ Σολομῶντος τὸν τῆς σοφίας ὕμνησε χορηγόν· «Γένοιτο,» γὰρ ἔφη, «Κύριος ὁ Θεός σου εὐλογημένος, ὃς ἠθέλησεν ἐν σοὶ δοῦναί σε ἐπὶ θρόνου Ἰσραήλ.» Ἐν οἷς δὲ τὸν Σολομῶντα ἐπείραζεν αὕτη, καὶ τοῦτο ἐπενόησεν. Εὐόπτους παῖδας ἄῤῥενάς τε καὶ θηλείας ὁμοτρόπῳ στολῇ καὶ κουρᾷ τῇ αὐτῇ καλλωπίσασα παρέστησεν αὐτῷ, ζητοῦσα ἑκατέρου γένους αὐτὴν διάκρισιν ποιήσασθαι. Ὁ δὲ νίψασθαι τούτους προστάξας τὸ πρόσωπον, ἑκατέρων τὴν φύσιν διέγνωκε, τῶν μὲν ἀῤῥένων ἀνδρικῶς τὰς ὄψεις καταψώντων, τῶν δὲ θηλειῶν ἁπαλῶς. Ἡ δὲ ἐκπλαγεῖσα εἶπεν ὅτι Πλείονα ἑώρακα ὑπὲρ ὃ ἤκουσα. Καὶ δοῦσα αὐτῷ χρυσίου τάλαντα ρκ' καὶ ἡδύσματα καὶ λίθους τιμίους καὶ δὴ καὶ τὴν τοῦ ὀποβαλσάμου ῥίζαν, ἀφ' οὗ ἡ Παλαιστίνη τοῦτο γεώργιον ἔσχεν, ὡς φησιν Ἰώσηπος, ὑπέστρεψε. Τὸ δὲ τάλαντον ἔχει λίτρας ρκ' καὶ ε', ὡς ἐντεῦθεν λαβεῖν αὐτὸν ἐξ ἐκείνης χρυσίου Ͱ Ͱ ρ'.

Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἕως ηὐσέβει, πάντας τοὺς ἀπ' Εὐφράτου μέχρι Νείλου δασμοφοροῦντας εἶχεν. Ἔκτοτε δὲ τοῖς δυσμενέσιν εὐεπιχείρητος γέγονε. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ Σολομὼν ἐθαυμάζετο, τὰς Παροιμίας γράφων καὶ τὸν ναὸν ἀνιστῶν, ὥς φησιν ὁ μέγας Κύριλλος, ἡνίκα καὶ Ὅμηρος τὰς τῶν Τρώων ἐτραγῴδει συμφορὰς, μετὰ ρξ' ἔτη τῆς Ἰλίου ἁλώσεως (58). Ὕστερον δὲ ἀσεβείᾳ περιέπεσε. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐξ ὧν ἡ θεία Γραφὴ διέξεισι περὶ αὐτοῦ λέγουσα· «Καὶ ἐξέκλιναν αἱ ἀλλότριαι τὴν καρδίαν Σολομῶντος ὀπίσω θεῶν ἑτέρων.» Οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐξ ὧν ὁ προφήτης Ἀχίας ἔφη πρὸς τὸν ἐκείνου δοῦλον Ἱεροβοὰμ, μανθάνομεν ὅτι τοῖς εἰδώλοις ἐλάτρευκεν ὁ Σολομών. Ἔφη δὲ οὕτως· «Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ῥήσσω τὴν βασιλείαν ἐκ χειρὸς Σολομῶντος, καὶ δώσω σοι τὰ δέκα σκῆπτρα, καὶ δύο σκῆπτρα δώσω αὐτῷ διὰ Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μου καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ τὴν πόλιν μου, ἀφ' ὧν ἐγκατέλιπέ με καὶ ἐδούλευσε τῇ Ἀστάρτῃ βδελύγματι Σιδωνίων, καὶ τῷ Χαμὼς εἰδώλῳ Μωὰβ, καὶ τῷ Μελχὼ πρασοχθίσματι υἱῶν Ἀμμών.» Καὶ Ἀστάρτην μὲν αὐτὸν εἶναι τὸν Ἑωσφόρον μυθολογοῦσι, τὴν καὶ Ἀφροδίτην. Βδέλυγμα καὶ πρασόχθισμα τὰ εἴδωλα καλεῖ ἡ Γραφή. Καὶ περὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σολομῶντα οὕτω φαίνεται λέγων ὁ Θεός, «Ἀνθ' ὧν ἐγένετο ταῦτα μετὰ σοῦ, καὶ οὐκ ἐφύλαξας τὴν ἐντολήν μου καὶ τὰ προστάγματά μου, ἃ ἐνετειλάμην σοι, διαῤῥήσσων διαῤῥήξω τὴν βασιλείαν σου ἐκ χειρός σου, καὶ δώσω ταύτην τῷ

[95] III Reg. x, 9.

(58) De Homeri ætate, et an 160 intercesserint ab excidio Trojano ad templi Salomonici constructionem, viderint chronologi. Certe ab errore vindicari nequit Leunclavius, qui ex illo adverbio ὅθεν κ. ἐπιφέρεις . . . . in eam venit sententiam ut crederet, Joroboamum arrepta ex verbis Dei ad Salomonem occasione elatum adversus dominum principemque suum rebellasse, populumque ab eo abducere molitum esse, cum ea potius ex Ahiæ Silonitis prophetica ad Jeroboamum in agro oratione originem traxisse certum sit.

δούλῳ σου. » Ἐπειδὴ γάρ, φησὶ, τὴν πρέπουσαν ἐμοὶ τῷ κτίστῃ τιμὴν καὶ δόξαν τῇ δούλῃ κτίσει ἀπένειμας, ζώσω κἀγὼ τὴν δόξαν σου τῷ δούλῳ σου. Ὅθεν καὶ ἐπαρθεὶς ὁ Ἱεροβοὰμ ἤρξατο ἀπὸ Σολομῶντος τὸν λαὸν ἀφιστᾷν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Σολομὼν ἐζήτει τὸν Ἱεροβοὰμ συλλαβεῖν· ἐφ' ᾧ καὶ φεύγει πρὸς Αἴγυπτον, τὴν τελευτὴν Σολομῶντος καρτερῶν. Καὶ κατὰ μὲν τὴν Θείαν Γραφὴν ἐβασίλευσε Σολομὼν ἔτη μ', κατὰ δὲ τὸν Ἰώσηπον ἔτη ὀγδοήκοντα. Ἐτελεύτησε δὲ, ὡς ἐκεῖνος ἔφησεν, ἐτῶν ἐνενήκοντα καὶ τεσσάρων.

A Deus ipse Solomonem verbis his ve compellat: «Quoniam tu commisisti ut præcepto meo non obtemperares et mandata mea tibi præscripta non servares, eripiam ego tibi de manu tua regnum tuum, idque servo tuo dabo[98].» Nimirum hoc dicere vult: Quia debitum mihi creatori honorem gloriamque creaturæ servæ detulisti, ego quoque gloriam majestatemque tuam ad servum tuum transferam. Quibus sane verbis elatus Jeroboamus **185** populum a Solomone cœpit abducere; quo ille cognito, quo pacto Jeroboamum comprehenderet cogitabat. Verum is fuga in Ægyptum evasit, ibique Solomonis exitum exspectavit; qui de sacrarum quidem Litterarum auctoritate regnavit annos 40, sed juxta Josephum 80. Idem tradit Solomonem mortuum esse cum natus esset annos 94.

Πλὴν ἡ Γραφὴ καὶ τάδε περὶ αὐτοῦ διέξεισι· Καὶ ὁ βασιλεὺς Σολομὼν ἦν φιλογύναιος, καὶ ἔλαβε γυναῖκας ἀλλοτρίας πολλὰς, καὶ τὴν θυγατέρα Φαραὼ, Μωαβίτιδας, Ἀμμανίτιδας, Σύρας καὶ Ἰδουμαίας, Χετταίας καὶ Ἀμορραίας· καὶ ἦσαν αὐτῷ γυναῖκες ἄρχουσαι ψ', καὶ παλλακαὶ τ'. Τότε ᾠκοδόμησεν ὑψηλὰ τοῖς εἰδώλοις πασῶν τῶν γυναικῶν αὐτοῦ. Ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὸν παραβάτην Ἰουλιανὸν ὁρμηθῆναι καὶ εἰπεῖν, ὅτι Τὸν Σολομῶντα σοφὸν μὴ λέγετε, καθάπερ ὁ μέγας διέξεισι Κύριλλος· εἰ δὲ πεπιστεύκατε εἶναι σοφὸν, μήτοι παρὰ γυναικὸς ἐξηπατῆσθαι νομίζετε, κρίσει δὲ οἰκείᾳ καὶ παρὰ τοῦ φανέντος αὐτῷ Θεοῦ πεισθόμενον λελατρευκέναι τοῖς ἄλλοις θεοῖς. Πρὸς οὖν ταῦτα ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἀνταποκρινόμενος καὶ τάδε προστίθησιν· « Ἀπὸ μὲν ὧν ἔγραφε, σοφὸς ἂν λέγοιτο παρ' ἡμῶν δὴ καὶ νοοῖτο κατὰ ἀλήθειαν ὁ Σολομών· ὅτι δὲ πεπλημμέληκεν ὁμολογουμένως τοῖς ψευδωνύμοις λατρεύσας θεοῖς, ἀρνήσαιτ' ἂν οὐδείς. Ὅθεν οὔτε προφήταις ἁγίοις οὔτε μὴν ἀποστόλοις ποιοῦμεν αὐτὸν ἐναρίθμιον, εἴ γε καὶ μᾶλλον κατὰ μὲν τὴν νεότητα τὰ πρὸς δόξαν Θεοῦ πληροῦν ἠπείγετο, κατὰ δὲ τὸν τοῦ γήρους καιρὸν πάγην αὐτῷ τὴν ἀπὸ γυναικὸς ὁ Σατανᾶς κατεσκεύασε. » Τούτοις μὲν οὖν καὶ Ἰώσηπος συμφωνεῖ διεξιὼν οὕτωσί· « Ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ὁ Σολομὼν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ γήρους, ὁποῖος ἄρα καὶ ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἦν. Προβαινούσης γὰρ τῆς ἥβης, καὶ τοῦ λογισμοῦ διὰ τὸν χρόνον ἀσθενοῦντος ἀντέχει πρὸς τὴν μνήμην τῶν θείων ἐντολῶν, τοῦ ἰδίου τε Θεοῦ κατωλιγώρησε καὶ εἰς γυναῖκας ἀλλοφύλους ἐξώκειλε, τοῖς θεοῖς αὐτῶν πρότερον καταθύσας. Καὶ πρὸ τούτων δὲ εἰς τὴν φυλακὴν τῶν νομίμων ἐξήμαρτεν, ὅτε τὰ τῶν χαλκῶν βοῶν ὁμοιώματα κατεσκεύασε καὶ τῶν λεόντων τῶν περὶ τὸν θρόνον τὸν ἴδιον, καὶ ταῦτα δι' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καθ' ὕπνους φανέντος. Ὅθεν καὶ Ἄδερ τὸν Ἰδουμαῖον ἐγείρει κατ' αὐτοῦ ὁ Θεός. » Ὁ μέντοι θρόνος τοῦ Σολομῶντος ἐλεφάντινος ἦν, ἀναβαθμίδας ἔχων ἕξ. Καὶ ἐν μιᾷ ἑκάστῃ αὐτῶν λέοντες εἱστήκεισαν ἑκατέρωθεν, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁμοίωμα μόσχου ἦν παρ' αὐτῷ. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται, προσέχειν ἄξιον, ἀγαπητὲ, καὶ μὴ συναρπάζεσθαι τοῖς λέγουσιν ὅτι μετανοίᾳ περὶ τὸ γῆρας ὁ Σολομὼν ἐχρήσατο. Εἰ γὰρ

Narrant etiam Litteræ sacræ Solomonem mulierum amori fuisse deditum et uxores exteras complures duxisse, nimirum filiam Pharaonis, Moabitides aliquot et Ammanitides et Syras et Idumæas et Chettæas et Amorræas, ita ut principes uxores 700, concubinas 300 habuerit. Ex eo tempore sublimibus in locis delubra simulacrorum cunctis uxoribus suis exstruxit. Unde sumpsit occasionem desertor ille fidei Julianus, ut diceret Christianos Solomonem minime debere sapientem appellare. Nam hoc ejus verbum Cyrillus memoriæ prodidit. Quodsi omnino, inquit, sapientem fuisse persuasi estis, nolite putare deceptum a muliere fuisse, sed potius existimate certo judicio et auctoritate illius Dei fretum, qui ei semet videndum obtulerat, diis peregrinis serviisse. Quibus verbis Cyrillus respondens, hujusmodi quædam subjicit: «Nos Solomonem propter ea quæ scripsit, et dicere sapientem et reipsa statuere possumus. Eumdem colendis deastris haud dubie deliquisse, nemo certe negarit. Qua de causa nec inter sacros eum vates nec inter apostolos numeramus. Vel potius ita statuimus, in juventute studiosissimum fuisse ut quæ ad Dei gloriam pertinerent efficeret, in senecta vero Satanam ei per mulieres insidias struxisse.» Quibus sane postremis Cyrilli verbis etiam hoc Josephi testimonium consentit. Nequaquam, ait, talis in senecta Solomo fuit, qualem in juventute se gesserat. Nam ætate jam provectiore, cum ejus ratio paulatim debilitaretur in retinenda divinorum mandatorum memoria, Deum suum non magni fecit, et exteras ad mulieres non solum deflexit, verum etiam diis earum sacra fecit. Quin etiam antea deliquit in legis edicta, cum æneorum boum simulacra leonumque circa solium suum fingeret, quantumvis ei bis Deus in somno apparuisset, quam ob causam Deus Aderem Idumæum adversus eum concitavit. Solomonis autem solium istud eboreum erat, et gradus sex habebat, in quorum graduum quolibet utrinque leones stabant, et præter hos vituli quoque simulacrum habebat. Quæ hactenus indicata si vera sunt, **186** caveto, dilecte fili, ne cui fidem habeas qui Solomonem in senectute pœni-

[98] III Reg. xi, 11.

tentia ductum fuisse dixerit. Nam si hoc accidisset, omnino inter sacros vates referretur, nec vir ille divinus Cyrillus eum de vatum numero excluderet.

Post Solomonem Roboamus ejus filius imperio potitus est, quo regnante populus duas in partes so disjunxit, quod Roboamus eos nimium a Solomone gravatos servitutis jugo tractare mitius nollet. Tum duæ tantum tribus, nimirum Judaica et Benjaminea, reliquæ ipsi manserunt, cæteris decem tribubus Jeroboami Samariæ degentis imperio se subjicientibus. Is metu Solomonis in Ægypto prius vixerat, verum eo rebus humanis exempto se Samariam contulerat. Subjectus illius regno populus Israelici et Ephræmi appellationem habebat propterea quod ab Ephræmo Josephi filio generis originem Jeroboamus traheret. Eum populum Salmanassar rex Assyriorum, qui proxime Senacheribum antecessit, in captivitatem abduxit; quorum in numero fuit justus ille Tobæus. Magna vero pars illorum a Senacheribo est interfecta, cum ille singulari cum ignominia Hierosolymis reverteretur, tandem et ipse tristi fine vitam claudens. Quia propriis filiis vita spoliatus est.

Jeroboamus autem, ne regnum amitteret populo Hierosolymam proficiscente sani gratia, primus impietatis cujusdam auctor exstitit, juvencasque aureas duobus in locis constituit. Quo facto Joelus vates et home divinus e Judæa Bethelem se confert, deque mandato Dei verbis hujusmodi utitur: «O ara, ara, en Davidis e familia quidam nascetur, cui nomen erit Josias. Is super te sacerdotes excelsorum mactabit et ossa humana in te comburet[87].» Quæ verba cum pronuntiasset, etiam manum Jeroboami, quæ propterea prorsus emarcuerat, quia sustulisset illam adversus vatem, vates ipse sanavit. Tum vates quidam alius, qui iis in locis degeret, hominem illum divinum urget ut secum vesceretur, quanquam Joelo mandasset Deus ut Bethelem proficisceretur, non tamen ibi vel cibo vel potu sumpto reverteretur. Itaque cum mensæ assiderent, Deus alteri vati præcepit ut divinum hominem Joelum verbis hujusmodi compellaret: «Quandoquidem in oppidum te contulisti, et cibo potuque te recreasti hoc in loco, corpus tuum sepulcro majorum tuorum non inferetur.» Itaque deinceps factum est ut ad suos revertens in itinere a leone perimeretur, ac interfecit ille quidem vatem, sed ulterius progredi non est ausus. Quippe corpus vatis supplicio propter inobedientiam affectum, quod supplicium erat ipsa necatio, 187 deinceps immune factum, a leone devorari non poterat. Cæterum vatem hunc alterum Josephus tradit fuisse talem, qui falso nomen hoc mentiretur et improbus esset ac Jeroboami regis impostor. Verum Theodoretus eum in verorum vatum numerum refert, atque id ut probet, Litterarum sacrarum auctoritatem allegat, in quibus memoriæ proditum

[87] III Reg. xiii, 2.

A τοῦτο ἦν, προφήτας ἂν ἁγίους ἐναρίθμιος ἦν, καὶ οὐκ ἂν αὐτὸν ὁ θειότατος Κύριλλος τῆς τῶν προφητῶν ἐποίει μερίδος ἀλλότριον.

Μετὰ δὲ ταῦτα κρατεῖ ὁ τοῦ Σολομῶντος υἱὸς Ῥοβοὰμ, ἐφ' οὗ καὶ διασχίζεται ὁ λαὸς, ἅτε μὴ θελήσαντος ἀναπαῦσαι αὐτοὺς βεβαρημένους ἤδη ὄντας τῷ τοῦ Σολομῶντος ζυγῷ. Καὶ δύο μὲν φυλαὶ, ἥ τε τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ τοῦ Βενιαμὶν, αὐτῷ ἐναπέμειναν, αἱ δὲ λοιπαὶ δέκα ὑπετάγησαν τῷ Ἱεροβοὰμ ἐν Σαμαρείᾳ διάγοντι. Διὰ γὰρ τὸν φόβον τοῦ Σολομῶντος ἐν Αἰγύπτῳ διέτριβεν, ἐκείνου δὲ παρελθόντος εἰς Σαμάρειαν ἔρχεται. Καὶ ὁ μὲν ὑπ' αὐτὸν λαὸς καὶ Ἰσραὴλ ἐλέγετο· ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἐφραὶμ υἱοῦ Ἰωσὴφ ὁ Ἱεροβοὰμ κατήγετο. Τοῦτον δὲ τὸν λαὸν ἡχμαλώτευσεν ὁ πρὸ τοῦ Σενναχηρεὶμ κρατῶν τῶν Ἀσσυρίων Σαλμανασὰρ, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ δίκαιος Τωβήτ. Ἀφ' ὧν πολλοὺς ἔργον φόνου πεποίηκεν ὁ Σενναχηρεὶμ, ὅτε μετ' αἰσχύνης ἐξ Ἱερουσαλὴμ ὑποστρέφει, εἰ καὶ τὸ τέλος οὐκ εἰς καλὸν ἀπέβη αὐτῷ· εἰς γὰρ τὸν Θεὸν βλασφημήσας ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων ἀνῄρητο τὴν ζωήν.

B

Cum enim contumeliosis in Deum verbis usus fuerat, a

Ὁ Ἱεροβοὰμ, ἵνα μὴ ἀποσχίζηται ὁ λαὸς θέλων εἰς Ἱεροσόλυμα ἔρχεσθαι διὰ τὸν ναὸν, τῆς ἀσεβείας κατάρχεται πρῶτος καὶ τὰς χρυσᾶς δαμάλεις ἵστησι. Τηνικαῦτα καὶ ὁ προφήτης Ἰωὴλ, ὁ καὶ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ἐξ Ἰούδα παρεγένετο εἰς Βαιθὴλ ἐν λόγῳ Κυρίου, καὶ εἶπε· «Θυσιαστήριον, θυσιαστήριον, ἰδοὺ τίκτεται τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων ἐπὶ σὲ καταχαύσει.» Τότε δὴ, τότε καὶ τὴν χεῖρα τοῦ Ἱεροβοὰμ ξηρανθεῖσαν διὰ τὸ κινηθῆναι κατὰ τοῦ προφήτου αὐτὸς ὁ προφήτης ἰάσατο. Προφήτης δέ τις ὢν ἐκεῖσε ἐδιάσατο τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ φαγεῖν ἄρτον μετ' αὐτοῦ, καὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτὸν εἰπόντος ἀπελθεῖν μὲν εἰς Βαιθὴλ, καὶ μήτε ἄρτον φαγόντα μήτε ὕδωρ πιόντα ὑποστρέψαι. Ἐφ' ᾧ καὶ καθημένων ἐπὶ τραπέζης λόγος Κυρίου ἐγένετο πρὸς τὸν προφήτην ἐκεῖνον, ἵνα εἴπῃ πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ· «Ἀνθ' ὧν ἐπέστρεψας καὶ ἔφαγες ἄρτον καὶ ἔπιες ὕδωρ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, οὐ μὴ εἰσέλθῃ τὸ σῶμά σου εἰς τὸν τάφον τῶν πατέρων σου.» Ἐφ' ᾧ καὶ ὑποστρέφων ὑπὸ λέοντος κατὰ τὴν ὁδὸν θανατοῦται. Καὶ ὁ μὲν θὴρ ἀπέπνιξε μόνον αὐτὸν, ἐπὶ πλέον δὲ χωρῆσαι οὐκ ἐτόλμησε· τὸ γὰρ σῶμα τοῦ προφήτου δίκας εἰσπραχθὲν διὰ τὴν παρακοὴν, αὐτὴν δηλαδὴ τὴν πνιγμονὴν, ἐδικαιώθη ἔκτοτε, καὶ οὐκέτι βορὰ τῷ λέοντι προὔκειτο. Καὶ τὸν μὲν προφήτην ἐκεῖνον ψευδοπροφήτην εἶναι λέγει καὶ πονηρὸν καὶ ἀπατεῶνα τοῦ Ἱεροβοὰμ ὁ Ἰώσηπος. Ὁ δὲ Θεοδώρητος ἀληθῆ προφήτην τὸν τοιοῦτον εἶναι λέγει, παράγων καὶ τὴν Γραφὴν οὕτω λέγουσαν· «Διεσώθη τὰ ὀστᾶ τοῦ προφήτου τοῦ πρεσβύτου τοῦ κατοικοῦντος ἐν Βαιθὴλ μετὰ τῶν ὀστῶν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ ἥκοντος ἐξ Ἰούδα καὶ λελαληκότος πάντα τὰ ἔργα ἃ ἐποίησεν

C

D

Ἰωσίας. » Ὠσαύτως καὶ τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ ὁ μὲν Ἰώσηπος Ἰαδὼν αὐτὸν ὀνομάζει, ἡ δὲ βίβλος τῶν Παραλειπομένων Ἰωὴλ αὐτὸν ἡμᾶς καλεῖσθαι ἐδίδαξεν.

A sit vatis illius senis, qui habitaverit Bethele, ossa cum ossibus divini hominis, e Judæa profecti, et omnia prolocuti quæ Josias deinceps exsecutus est, sepulta fuisse. Itidem divinum hunc hominem Josephus quidem Jadonem appellat, Omissorum vero liber doret ei nomen Joeli fuisse.

Ἐπαινεῖ ἡ Γραφὴ καὶ τοῦ Ἀσᾶ τὴν πρωτίστην εὐσέβειαν· « Ἐποίησε, » γάρ φησιν, « Ἀσᾶ τὸ εὐθὺ ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ. » Ὅθεν καὶ τοὺς ὁμόρους πάντας ὑπέταξεν. Ἀλλὰ καὶ ἑορτὴν ἐπινίκιον ἐπιτελέσας ὁμόσαι παρεσκεύασεν ἅπαντας ὡς τῆς ἐννόμου πολιτείας οὐκ ἀποστήσονται. Ἀλλὰ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ τῇ Ἀστάρτῃ λατρεῦσαι προελομένην τῆς βασιλείας ἐγύμνωσεν. Οὐκ ἐν πᾶσι δὲ τέλειος ἦν· οὐδὲ γὰρ ἐξῆρε τὰ ὑψηλά. Καὶ τοῦ Βασᾶ δὲ στρατεύσαντος κατ' αὐτοῦ, οὐ τὸν Θεὸν εἰς συμμαχίαν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ τὸν βασιλέα Συρίας. Ἐφ' ᾧ καὶ δι' Ἀνανῆ τοῦ προφήτου τὴν ἀπιστίαν διήλεγξεν ὁ Θεὸς εἰπών, « Ἐν τῷ πεποιθέναι σε βασιλεῖ Συρίας, καὶ μὴ ἐπὶ Κύριον τὸν Θεόν σου, ἦτοι ὁ Βασᾶν κατὰ σοῦ, διὰ τοῦτο ἐσώθη ἡ δύναμις βασιλείας Ἰσραήλ. » Ὁ δὲ Ἀσᾶ μὴ θρηνήσας ἐπὶ τούτοις, ὡς δέον ἦν, τὸν προφήτην ἐφυλάκισε, καὶ νοσήσας ὕστερον οὐ τὸν Κύριον ἐζήτησεν, ἀλλὰ τοὺς ἰατρούς, ἴσως δὲ τοὺς φαρμακούς.

Secundum hæc prædicant Litteræ sacræ regis Asæ pietatem, quam ab initio declaraverit. Recte, inquiunt[98], se gessit Asa erga Dominum Deum suum. Quo factum ut finitimos omnes imperio suo subjiceret. Quin etiam triumphali festo instituto cunctos sacramento devinxit se a præscripta in lege disciplina vivendique ratione non discessuros. Præterea matrem suam quæ Astartæ cultum probaret, regno abdicavit. Non tamen in omnibus perfectum sese gessit. Nec enim sacella editorum sustulit, ac deinceps Basa Israelicorum rege cum exercitu adversus ipsum profecto auxilium opemque Dei non implоravit, sed Syriæ regem arcessiit. Ideireo per Ananem vatem Deus ipsius diffidentiam hujusmodi verbis objurgavit: «Quoniam Syriæ regi, non Domino Deo tuo innixus es, propterea manus tuas Israelici regis exercitus evasit[99].» Tum Asa, nequaquam deplorato delicto suo, quemadmodum facere debuerat, etiam fatidicum in carcerem conjecit. Deinde morbo correptus non ad opem Domini confugit, sed ad medicos; quorum appellatione fortassis venefici et excantores veniunt.

Ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸν Ἰωσαφὰτ ὡς τὴν ἀρετὴν ἐζηλωκότα κατ' ἀρχὰς τοῦ Δαβίδ. Τὸ γὰρ, « Ὑψώθη αὐτοῦ ἡ καρδία, » οὐ κατηγορία, ἀλλ' ἔπαινος· ἐπήγαγε γάρ, « ἐν ὁδοῖς Κυρίου. » Ἐπιμέμφεται δὲ αὐτῷ τὴν γαμικὴν ἐπιμιξίαν ἣν πρὸς τὸν Ἀχαὰβ ἐποιήσατο· Γοθολίαν γὰρ τοῦ Ἀχαὰβ τὴν θυγατέρα κατεγγύησε τῷ παιδὶ αὐτοῦ. Ὅπερ δὲ ἀφῆκεν ἡ τῶν βασιλειῶν ἱστορία, ἐνταῦθα ῥηθήσεται. Ἐπανιόντι γὰρ αὐτῷ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀχαὰβ παραξάξεως τῷ Ἰωσαφὰτ ἀπήντησεν Ἰηοῦ προφήτης ὁ τοῦ Ἀνανῆ, καὶ εἶπεν αὐτῷ. « Βασιλεῦ Ἰωσαφάτ, εἰ ἁμαρτωλῷ σὺ βοηθεῖς; εἰ μισουμένῳ ὑπὸ Κυρίου σὺ φιλιάζῃς; διὰ τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ σὲ ὀργὴ παρὰ Κυρίου. Ἀλλ' οἱ ὀλίγοι ἀγαθοὶ εὑρέθησαν ἐν σοὶ, ὅτι ἐξῆρας τὰ ἄλση ἀπὸ τῆς γῆς Ἰούδα. » Ἐντεῦθεν οὖν μανθάνομεν ὡς ἐλαττοῖ τὰς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τιμωρίας τὰ πρῶτα κατορθώματα. Ὁ τοίνυν Ἰωσαφὰτ δεξάμενος τὸν Ἔλεγχον διωρθώσατο ἐπὶ πᾶσι, καὶ κριτὰς τῇ πόλει ἐπέστησεν, ἵνα δικαίως πάντα πράττοιντο. Ἀλλὰ καὶ πολεμίων ἐπιστάντων πρὸς Θεὸν κατέφυγεν, ὃς καὶ παρεθάρρυνεν αὐτὸν διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ λέγων (39)· « Μὴ φοβηθῆτε τὸ πολὺ πλῆθος, ἀλλ' αὔριον ἐξέλθατε. » Πρώτους δὲ τοὺς Λευίτας ὁ βασιλεὺς ἐξήγαγεν· ὅθεν καὶ οἱ πολέμιοι ἀλλήλους κατέκοψαν. Ὅρα δὲ καὶ ἑτέραν βίβλον προφητικήν· λέγει γὰρ ἡ ἱστορία· « Καὶ οἱ πολλοὶ λόγοι Ἰωσαφὰτ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ ἔσχατοι οὐχ ἰδοὺ γεγραμμένοι εἰσὶν ἐν λόγοις Ἰηοῦ υἱοῦ Ἀνανῆ. »

Laudant et Litteræ sacræ Josaphatum, ut qui virtutem exemplo Davidis, unius ex majoribus suis, unice dilexerit. Nam quod in eis perscriptum legimus: «Elatum est cor ejus,» id vero non ad vituperationem spectat, sed ad laudem atque commendationem: subjiciuntur enim hujusmodi quædam verba, «In præscriptis et institutis a Domino[100].» Unum in eo reprehenditur, conjugalis videlicet vinculi et affinitatis conjunctio cum Achaabo instituta. Quippe Gotholiam Achaabi filiam suo filio conjugem dedit. Atque hoc loco recitandum est, quod scripta de regibus historia memoriæ non prodidit. Cum ex acie Josaphatus reverteretur, qua suppetias Achaabo tulerat, Ilieus vates Ananis filius occurrit, ac regem in hunc modum compellavit: «Tene, Josaphate rex, homini scelerato ferre auxilium? Tene cum exosis Domino amicitiam colere? **188** Ergo istius rei Domino irato pœnas dares: sed exstiterunt in te laudabilia quædam, quod lucos scilicet e solo ditioneque Judaica exterminaveris.» Quibus ex verbis discere licet præclara hominum facta, quæ prius sint præstita, delictorum sequentium pœnas imminuere. Josaphatus quidem certe cum hanc reprehensionem benigne tulisset, cunctis in actionibus se deinceps egregie gessit, ac judices reipublicæ præfecit, eisdem imperans ut omnia de juris et æqui præscripto facerent cumque hostes ipsum invasissent, ad Deum confugit. Is hominis animo robur addidit, hujusmodi verbis per Jezecielem vatem editis: « Nolite tantam istam multi-

[98] III Reg. xv, 11. [99] II Paral. xvii, 6.

(39) Ezechiel falso locum Elisæi occupat, nec illud, ut pleraque alia παρορά̃ματα, vidit aut admonuit interpres.

tudinem metuere, sed eras ad illam egredimini[1].» Quo facto rex primos omnium Levitas eduxit, nec multo post ipsimet hostes se mutuis vulneribus conciderunt. Licet autem ex indiciis quibusdam colligere, quemdam alium quoque librum de Josaphato scriptum fuisse: nam hujusmodi verba exstant in historiæ monumentis: « An non multæ Josaphati orationes et facta tum incuntis ætatis tum defectæ in libris Hiei vatis, Ananis filii, perscripta sunt[2]?»

Ceterum præclare divinus ille Davides canit: «Libera me ab hominum calumnia[3].» Nam de Nabuthæo perscriptum leginus, fuisse qui verbis hujusmodi hominem deferrent: «Nabuthæus Deo et regi bene precatus est[4],» hoc est maledixit. Sic enim verbum istud hoc loco debet accipi, quemadmodum et in Jobo legimus: «In os profecto bene tibi precabitur[5].» Hoc pacto delatus vitam amisit, Jezabele rem consilio et astu suo procurante. Hinc factum ut magnus ille vates Elias verbis talibus Achaabum compellare non dubitaret: «Hæc tibi Dominus denuntiat: Tune hominem occideris et ejus bona possideas? At enim a Domino sic habeto. Quo in loco linxere porci et canes Nabuthæi sanguinem, ibidem canes tuum quoque cruorem lingent, seque scorta tuo sanguine abluent[6].» Quibus verbis Achaabus admodum contristatus non mox pœnas luit propterea quod mœrore affectus fuisset. Quin etiam Deus Aderis filium, qui Samariam obsidebat, cum duobus et triginta regibus in potestatem ei dedit; quem ubi vita donatum, præter editum divinum, satellitibus etiam adjunctis, dimisisset, iram Dei adversus se concitavit. Nam is continuo per vatem Michæam (hoc enim ipsius nomen Josephus memoriæ prodidit) quodam a viatore læsum ac vulneratum in capite, verbis hujusmodi allocutus est: «Quoniam tu exitialem virum de manu emisisti, tam vita illius tua vita quam populus populo rependetur[7].» **189** Post hæc tribus elapsis annis, sumpto secum Josaphato Judææ rege, vates suos quadringentos consulit, censerentne sibi cum exercitu pergendum adversus Rema Galaaditidis oppidum, an expeditionem potius omittendam. Respondent Baalis vates omnino pergendum. At cum Josaphatus quæreret ecquis præterea Domini vates adesset (ejus enim opera Dominum esse consulendum): « Est,» inquit Achaabus, «adhuc quidam vates cui Michææ nomen. Sed nunquam ille animo meo grata vaticinatur[8].» Nihilominus arcessitur; et primo quidem respondet undique esse, quod Domino favente regi feliciter res omnes sint successuræ. Verum deinceps eum obtestante per sacramentum rege, divinam mentem aperit. Tum Achaabo ad Josaphatum dicente: «Nonne prædixi vatem hunc mihi nihil boni denuntiare, sed tantum infausta?» subjecit Michæas: « Videbam Dominum, Deum Israelitarum, in solio seo considentem, cumque universæ copiæ cœlestes ipsi astarent, hæc fatus est: Quis Achaabum regem Israheum decipiet, ut cum exercitu Rema Galaaditidis oppidum proficiscatur atque

A Καλῶς δὲ ὁ θεῖος ψάλλει Δαβὶδ, «Λύτρωσαί με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων.» «Ηὐλόγησε,» γάρ φησιν, «Ναβουθαὶ Θεὸν καὶ βασιλέα, τουτέστιν ἐβλασφήμησε, κατὰ τὸ ἐν Ἰὼβ γεγραμμένον· «Ἢ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσει,» ἐφ' ᾧ καὶ τὸν βίον ἐξέλιπεν, τῆς Ἰεζάβελ τοῦτο οἰκονομησάσης. Ἐφ' ᾧ καὶ παῤῥησιάζεται ὁ μέγας Ἠλίας πρὸς Ἀχαὰβ λέγων, «Τάδε λέγει Κύριος· Ὃς σὺ ἐφόνευσας καὶ ἐκληρονόμησας, διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἐν παντὶ τόπῳ ᾧ ἔλειξαν αἱ ὗες καὶ οἱ κύνες τὸ αἷμα Ναβουθαὶ, ἐκεῖ λείξουσιν οἱ κύνες τὸ αἷμά σου, καὶ αἱ πόρναι λούσονται ἐν τῷ αἵματί σου.» Σῴδρα δὲ καταγνοῖ; ἐπὶ τούτοις ὁ Ἀχαὰβ οὐκ εὐθὺς ἐτιμωρήθη διὰ τὴν κατάνυξιν. Ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν Ἀδὲρ τὴν Σαμάρειαν παρακαθήσαντα μετὰ τριάκοντα καὶ δύο βασιλέων εἰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦ Ἀχαὰβ ἔδωκεν ὁ Θεός. Διότι δὲ ζωογονήσας αὐτὸν παρὰ τὴν κέλευσιν ἀπέστειλε μετὰ δορυφορίας, ὠργίσθη ὁ Θεὸς; καὶ διὰ τοῦ προφήτου (Μιχαίας δὲ οὗτος, ὡς φησιν Ἰώσηπος) τοῦ παταχθέντος τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὑπό τινος ἑδίτου εἶπε πρὸς αὐτόν· «Διότι ἐξήνεγκας σὺ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρός σου, καὶ ἔσται ἡ ψυχή σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ λαός σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.» Καὶ μετὰ τρία ἔτη λαῶν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἰωσαφὰτ βασιλέα Ἰούδα, ἠρώτησε τετρακοσίους προφήτας αὐτοῦ λέγων· «Εἰ πορευθῶ εἰς Ῥεμὰ Γαλαὰθ εἰς πόλεμον ἢ ἐπίσχω.» Καὶ εἶπον, «Ἀνάβαινε,» οἱ ψευδοπροφῆται τοῦ Βάαλ. Ἐπὶ τούτοις τοῦ Ἰωσαφὰτ εἰπόντος, Εἰ ἔστιν ἐνταῦθα προφήτης Κυρίου, ἐρωτήσωμεν τὸν Κύριον δι' αὐτοῦ, «Ἔστι μὲν,» ἔφη ὁ Ἀχαὰβ, «καὶ Μιχαίας καλεῖται, οὗ ποτε δὲ προφητεύει τὰ θυμήρη.» Καλεῖται λοιπὸν, καὶ πρῶτα μὲν ἔλεγε πρὸς αὐτὸν, «Ἀνάβαινε, καὶ ὁ Κύριος εὐοδώσει ἐν χειρὶ βασιλέως,» εἶτα ὁρκωθεὶς τὰ θεῖα προσεμήνυε. Τοῦ γοῦν Ἀχαὰβ πρὸς τὸν Ἰωσαφὰτ εἰπόντος, «Οὐκ εἶπόν σοι ὅτι οὐ προλέγει μοι καλὰ, ἀλλ' ἢ κακά;» ὁ προφήτης ἔφη, «Οὐκ ἐγώ. Ἄκουσον τὸν λόγον Κυρίου. Εἶδον Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ παρειστήκει αὐτῷ, καὶ εἶπε, Τίς ἀπατήσει τὸν Ἀχαὰβ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἀναβήσεται εἰς Ῥεμὰ Γαλαὰθ, καὶ πεσεῖται ἐκεῖ; Καὶ ἐξῆλθε πνεῦμα, καὶ ἔστη ἐνώπιον Κυρίου, καὶ εἶπεν, «Ἐγὼ ἀπατήσω αὐτόν.» Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτὸ, «Ἐν τίνι;» καὶ εἶπεν, Ἐξελεύσομαι, καὶ ἔσομαι πνεῦμα ψευδὲς ἐν τῷ στόματι πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπατήσω αὐτόν. Καὶ εἶπε; Δυνήσῃ ἐξελθεῖν, καὶ ποίησον.» Ταῦτα δὲ πάντα, καθά φησι Θεοδώρητος, προσωποποιΐα ἐστὶ διδάσκουσα ἡμᾶς τὴν θείαν συγχώρησιν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰώβ, ἐν οἷς ἡ Γραφὴ φησι τοὺς ἀγγέλους ἐνώπιον παραστῆναι τοῦ

[1] III Reg. xx, 15. [2] II Paral. xx, 34. [3] Psal. cxvi, 134. [4] III Reg. xxi, 13. [5] Job i, 11. [6] III Reg. xxi, 19. [7] III Reg. xx, 42. [8] III Reg. xxii, 13.

Θεοῦ καὶ τὸν διάβολον ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ οὕτω διαλεχθῆναι πρὸς τὸν Κύριον, προσωποποιΐαν εἶναί φησιν ὁ θεῖος Χρυσόστομος. Τὸν μέντοι Βάαλ θεὸν εἶναι λέγει Τυρίων ὁ Ἰώσηπος, τὴν δὲ Ἀστάρτην Σιδωνίων, Βααλὴμ δὲ τὸν τοῦ Βάαλ σηκόν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Ὁ δὲ Ἰωσαφὰτ καὶ προφήτην ζητήσας καὶ τοιαῦτα μαθὼν ὅμως συναπῆρεν εἰς πόλεμον μετὰ τοῦ Ἀχαάβ· πλὴν διὰ τὴν ἄλλην αὐτοῦ ἀρετήν, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, διεφυλάχθη. Ὁ μέντοι Μιχαίας φυλακῇ ἐμβληθεὶς παρὰ τοῦ Ἀχαὰβ ἔλεγε μετὰ παῤῥησίας· « Ἐὰν ἐπιστρέφων ἐπιστρέψῃς ἐν εἰρήνῃ, οὐ λελάληκεν ἐν ἡμῖν ὁ Κύριος. » Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Ἀχαὰβ διὰ τοῦ Ἠλίου θεία πρόῤῥησις πέρας ἔσχε. Τρωθεὶς ἐπὶ πολὺ τῷ ἅρματι ἵστατο, ἵνα μὴ τροπὴν ἐργάσηται τῇ φυγῇ. Τὸ δὲ αἷμα φερόμενον ἐνεπάγη τῷ ἅρματι. Τοῦτο παρὰ κρήνῃ ὁ ἡνίοχος ἔπλυνεν, οἱ δὲ κύνες ἐξέλειχον. Αἱ δὲ πόρναι περὶ τὴν ἕω κατὰ τὸ ἔθος ἐλούσαντο· πηγιμαῖον γὰρ ἦν τὸ ὕδωρ, κεχρωσμένον δὲ τῷ αἵματι.

Ἰωσὰμ δὲ τοῦ κήδεστοῦ Ἀχαὰβ ζηλώσας τὴν ἀσέβειαν ἀξίαν τὴν τιμωρίαν εὕρατο. Ὁ γὰρ μέγας Ἠλίας διὰ γραμμάτων μεμήνυκε τὴν ἀπόφασιν· « Τάδε λέγει Κύριος· Ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπορεύθης ἐν ὁδῷ Ἰωσαφὰτ τοῦ πατρός σου, ἀπέκτεινας δὲ τοὺς ἀδελφούς σου, ἰδοὺ Κύριος πατάσσει πληγὴν μεγάλην ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ σὺ ἔσῃ ἐν ἀῤῥωστίαις πονηραῖς, ἐν ἀῤῥωστίᾳ κοιλίας, ἕως ἂν ἐξέλθῃ τὰ ἔντερά σου. » Ἐπεστράφησαν τοίνυν ἀλλόφυλοι κατ' αὐτοῦ, καὶ πάντας ἐξηνδραπόδισαν, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ πάντα κατέκτειναν ἄνευ τοῦ Ὀχοζίου. Ἐπέσκηψε καὶ ἡ νόσος, καὶ οὐδὲ μετὰ θάνατον βασιλικῆς ἠξιώθη ταφῆς. Ἀληθῶς φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος.

Μετὰ τοῦτον Ὀχοζίας ζηλωτὴς καὶ αὐτὸς τῆς πατρικῆς ἀσεβείας. Ἀποστέλλονται τοίνυν πρὸς τὸν μέγαν Ἠλίαν δύο πεντηκόνταρχοι μετὰ σοβαρότητος καλοῦντες αὐτὸν ἐπὶ τῷ ἐρωτηθῆναι τῆς νόσου τοῦ βασιλέως ἕνεκεν· ἐφ' ᾧ καὶ πῦρ καταγαγὼν ἄνωθεν κατέκαυσεν αὐτούς. Ἀλλ' ἐνταῦθα οἱ ὠμότητα τοῦ προφήτου κατηγοροῦντες αὐτοῦ κατηγοροῦσι τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα. Σπέλλεται οὖν τρίτος πεντηκόνταρχος, καὶ ἠπίοις λόγοις χρησάμενος τὴν τιμωρίαν διέφυγεν. Κατερχόμενος οὖν καὶ συναντήσας τοῖς ἀποσταλεῖσιν ἐπὶ τὰ εἴδωλα εἶπε, « Παρὰ τὸ μὴ εἶναι Θεὸν ἐν Ἰσραὴλ, πορεύῃ ζητῆσαι μυῖαν θεὸν Ἀκκαρών; ἡ κλίνη ἐφ' ἣν ἀνέβης, οὐ καταβήσῃ. » Ἵστωσαν οὖν ἐντεῦθεν ἅπαντες

A ibi peredit? Tum se spiritus quidam proripuit, et coram Domino se sistens in hunc modum locutus est: «Ego vero hominem decipiam.» Cui Dominus: «Et quo tandem pacto?» «Abibo, inquit, et ero spiritus mendax in ore cunctorum vatum ejus; eoque modo ipsum fallam.» Tum Dominus: «Abi ergo, ait, quodque dixisti, facito.» Sunt autem hæc omnia, quemadmodum Theodoretus scripsit, meræ personarum fictiones, quæ nos de permissione divina erudiunt. Eodem modo cum in narratione de Jobo Literæ sacræ referunt angelos coram Domino astitisse, ac inter eos ipsum quoque diabolum, qui Deum compellaverit, divinus ille Chrysostomus personarum fictionem agnoscit. Cæterum Baal Josepho deus est Assyriorum, Astarte vero Sidoniorum, Baalim denique sacellum Baal interpretatur. Ac de his quidem hæc indicata sunto. Josaphatus autem requisito vate ac hujusmodi rebus ex eo cognitis nihilo minus cum

B Achaabo ad bellum profectus est. Quia tamen alioqui vir magnæ virtutis erat, ut supra quoque diximus, incolumis domum evasit. Michæas in carcerem ab Achaabo conjectus magna cum oris libertate dixit: «Quodsi prospere domum reversus fueris, Deum per me minime locutum esse fatebor.» Enimvero divinum illud oraculum de Achaabo, quod Elias edidit, eventus ipse comprobavit. Nam cum vulnus accepisset, diu admodum in curru stetit, ne conspecta regis fuga milites hosti terga darent. Ibi sanguis e vulnere profluens curru adhæsit; quem deinceps auriga ad fontem abluit et canes linxerunt. Mane vero meretrices ad fontem **190** Achaabi sanguine tinctum accedentes etiam in eo corpora sua pro more abluerunt.

Secundum hæc rex Joramus impietatem Achaabi soceri sui æmulatus meritas omnino pœnas luit. Nam magnus ille vates Elias hujusmodi verbis cum

C per literas compellavit: «Hæc tibi Dominus significat: Quoniam institutum paternæ Josaphati vitæ non es sectatus, sed fratres tuos interfecisti, en magna calamitate Dominus familiam tuam afficiet, ac tu gravibus admodum morbis laborabis, quos inter erunt viscerum tormina, tam diu durantia donec intestina egeras[9].» Non multo post exteræ nationes in eum copias educunt, omnes e medio tollunt, liberos regios interficiunt, Ochozia solo excepto. Simul et morbus hominem invadit, ac ne regiam quidem sepulturam a morte consecutus est. Nimirum reapse formidabile est in Dei viventis manus incidere[10].

Successit in regno filius Ochozias, et ipse paternæ impietatis æmulator. Hoc tempore missi

D sunt ad magnum illum vatem Eliam duo quinquagenum militum præfecti, qui cum superbe arcessunt de regis morbo consulendum. Tum ignem ille cœlitus deducens universos concremavit. Hoc loco qui crudelitatem vatis accusant, Deum ipsum criminantur: nam per eum hæc omnia facta sunt. Tandem et tertius quidam militum quinquagenum præfectus ablegatur, qui vatem mitibus verbis allocutus supplicium quo priores affecti fuerant evasit. Quamobrem vates de monte descendens, cum incidisset in homines ablegatos a rege ad consulendos deastros, hujusmodi verba protulit: «Quan-

[9] II Paral. II, 21. [10] Hebr. X, 31.

dequem delinquere non dubitasti, et quasi Deus apud Israelicos nullus foret, muscam Accaronis dum cousuluisti, ex eo lecto, quem semel jam conscendisti, non evades[11].» De quo licet astiment quali judicio et pœna percant, quantamque Dei concitent in se iracundiam, qui spes suas in astrologos et vates collocant. Estque adeo non abs re deploranda hominum impiorum luuta fatuitas. Non enim tantum olim illi maxima quævis animalia pro diis habuerunt, sed etiam minima, eaque piacularia. Nam quid, obsecro, musca potest esse fœdius et abominabilius? Nihilominus illi muscæ simulacro divinitatem tribuerunt; quamque vivam a bellis abigebant, ejus imagini appellationem Dei concesserunt.

A χρίματι περιπίπτουσι, καὶ ὅπως ἀγαναχτεῖν παρασκευάζουσι τὸν Θεὸν, οἱ τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ἀστρολόγοις καὶ μάντεσιν ἀναθέμενοι. Ἄξιον δὲ θρηνῆσαι τῶν δυσσεβῶν τὴν ἀλογίαν. Οὐ γὰρ μόνον τὰ μέγιστα τῶν ζώων ἐθεοποίησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ σμικρότατα καὶ μύσους μεστά. Τί γὰρ μυσαρώτερον μυίας; Ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν εἰκόνα ταύτης Θεὸν ἀνηγόρευσαν, καὶ ἣν ζῶσαν ταῖς ῥιπίσιν ἐλαύνουσι, ταύτης τὸν τύπον θεὸν ὠνομάκασιν.

Cæterum ille vatum princeps Elias, cui tanta libertas oris erat ut hujusmodi verbis Achaabum alloqueretur: «Ita vivat Dominus Deus ille meus, ut annis hisce nec rorem nec pluviam habituri sumus, nisi me jubente[12]; » qui præterea Baalis sacrificos tanto **191** pudore affecit ut omnes etiam ipso exhortante ab Israelitis occiderentur, Elias ergo, ne quam in superbiam fastumque prolaberetur, tantum permittente Deo persecutionis est a Jezabele perpessus, ut etiam Deum his verbis appellaret: «Tandem satis hoc esto tibi, vitam, quæso, meam mihi auferto. Egone meis majoribus præstio[13]?» Possit autem mirum alicui fortasse videri, qui factum sit ut vates hic, vir omnino sanctus et legis e præscripto se gerens, cibum a corvis prælibatum comederet. Nimirum ipse legislator eum per corvos sic alebat, ut matutino quidem tempore panem, vespertino carnes acciperet. Leges hæ scilicet propter Judæorum imbecillitatem latæ fuerunt. Idcirco videmus Samsonem propter temulentiam lasciviamque divinitus sibi concesso beneficio fuisse spoliatum, cum nequaquam propterea culpetur quod favum mellis ab apibus in leonis cadavere congestum comederit.

Ὁ δέ γε τῶν προφητῶν καρυφαῖος Ἠλίας, ὁ παρρησίαν ἔχων τοσαύτην ὥστε καὶ πρὸς Ἀχαὰβ οὕτως εἰπεῖν, « Ζῇ Κύριος ὁ Θεός μου, εἰ ἔσται τὰ ἔτη ταῦτα δρόσος ἢ ὑετὸς εἰ μὴ διὰ λόγου στόματός μου, » ὁ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ ἐπὶ τοσοῦτον καταισχύνας ὥστε καὶ πάντας αὐτοὺς τῇ προτροπῇ αὐτοῦ παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀποκτανθῆναι, ἵνα μή τι πάθῃ ὑπέρογκον, τοσοῦτον παρὰ τῆς Ἰεζάβελ συγχωρεῖται διώκεσθαι ὡς καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἰπεῖν, » Ἱκανούσθω δή, λάβε τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ. Μὴ κρείττων ἐγὼ ὑπὲρ τοὺς πατέρας μου; » Ἀπορήσειε δ' ἄν τις πῶς ἅγιος ὢν ὁ προφήτης καὶ κατὰ νόμον πολιτευόμενος ἤσθιε τὴν διὰ κοράκων τροφήν. Αὐτὸς ὁ νομοθέτης ταύτην αὐτῷ διὰ τῶν κοράκων προσέφερε, καὶ ἄρτον μὲν ἑωθεν, δείλης δὲ κρέα. Οἱ γὰρ νόμοι οὗτοι διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀσθένειαν ἐτέθησαν. Καὶ γὰρ καὶ Σαμψὼν διὰ μὲν τὴν μέθην καὶ τὴν λαγνείαν ἐγυμνώθη τῆς χάριτος, φαγὼν δὲ τὸ κηρίον τοῦ μέλιτος, ὃ ἐν νεκρῷ λέοντι ἐξύφανεν μέλισσαι, κατηγορίαν οὐδεμίαν ἐδέξατο.

Hoc etiam, dilecte fili, factum scito. Cum Saraphtiam vates Elias pervenisset ac famis tempore qualicunque pane exciperetur, hujusmodi votum de vasis ipsis concepit: «Hydria qua farina continetur, ne deficiat, et cadus olei nunquam minus habeat[14].» Fuerit autem hic operæ pretium quærere num reapse in illo cado fuerit oleum. Equidem cum vatem dicere audio: «Cadus olei nunquam minus habeat, donec huic regioni Deus pluviam suam concesserit,» nequaquam existimo vatem hoc de oleo votum concepisse. Nam cum tantus esset æstus, homines que propter aquæ inopiam id temporis perirent, quid, quæso, fructus attulisset, si cadus oleum de perpetuo quasi fonte quodam suppeditasset? De quo licet intelligere non fuisse cadum illum plenum oleo, quandoquidem oleo non indigebant qui aquæ penuria graviter laborabant. Verum certa quadam de causa cadum illum vates olei cadum appellavit. Non enim quidquam esse potest quod homines tantopere possit exhilarare ut aqua magni alicujus æstus tempore. Licet hoc de sacris Litteris intelligas, quæ alicubi aquam mel nuncupant: nam cum Hebræi affligerentur in-

Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητέ. Ἡνίκα προσῆλθε τῇ Σαρεφθίᾳ ὁ προφήτης καὶ ἄρτῳ ἐδεξιώθη αὐτοσχεδίῳ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ λιμοῦ, τοῖς ἀγγείοις ἐκείνοις ἐπηύξατο οὕτως εἰπών· « Ἡ ὑδρία τοῦ ἀλεύρου οὐκ ἐκλείψει, καὶ ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ ἐλαττονήσει. » Ἀλλ' ἐνταῦθα ζητῆσαι ἄξιον εἴπερ ὀληθῶς ἐν τῷ καμψάκῃ ἐκείνῳ ἔλαιον ἦν. Ἔγωγε γὰρ τοῦ προφήτου ἀκούων λέγοντος, « Καὶ ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ ἐλαττονήσει, ἕως οὗ δώσει τὸν ὑετὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, » οὐκ οἶμαι τὸν προφήτην περὶ ἐλαίου εὔξασθαι. Τοσούτου γὰρ ὄντος αὐχμοῦ, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκλειπόντων τηνικαῦτα τῇ ἀνυδρίᾳ, τίς ἡ ὠφέλεια εἴπερ ὁ καμψάκης ἐπήγαζεν ἔλαιον; οὐκ ἦν λοιπὸν ὁ καμψάκης ἐκεῖνος ἐλαίου καμψάκης, ὅτι μηδὲ χρεία ἐλαίου τοῖς ἕνεκεν ὕδατος κάμνουσιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔλαιον ἀγαλλίασιν ὑπεμφαίνει παρὰ τῇ Γραφῇ, διὰ τοῦτο καμψάκην ἐλαίου τὸν καμψάκην ἐκεῖνον ὁ προφήτης ἐκάλεσεν. Οὐδὲ γὰρ ἕτερον ἀγαλλίασιν ἐπὶ τοσοῦτον εἰσφέρει ὡς αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐν αὐχμώδει καιρῷ. Καὶ πειθέτω σεαυτὸν ἁγία Γραφὴ, μέλι τὸ ὕδωρ καλέσασα. Οἱ γὰρ Ἑβραῖοι διψῇ συσχεθέντες ἀφορήτῳ κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ ὕδωρ εὑρόντες, μέλιτος ἐδόκουν ἐμπίμπλασθαι. Πρὸς γοῦν τὴν διά-

[11] IV Reg. I, 16. [12] III Reg. XVII, 1. [13] III Reg. XIX, 4. [14] III Reg. XVII, 14.

θεσιν τῶν πινόντων ἀφορῶσα ἡ Γραφὴ μέλι ὕδωρ ἐκάλεσεν.

A tolerabili quadam in solitudine siti, aquam sepeta melle satiari se putabant. Quo fit ut res, ieient's Litteræ sacræ ad illorum affectionem qui aquam hauriebant, eam ipsam appellatione melis dignatæ sint.

Μετὰ δὲ ταῦτα κρατεῖ Ἰωᾶς, ὃς ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πάσας τὰς ἡμέρας Ἰωδὲ τοῦ ἀρχιερέως. Οὗτος ζήσας ἔτη ρλ' καὶ θανὼν θήκης ἠξιώθη βασιλικῆς. Αὐτοῦ δὲ θανόντος ἐξέκλινεν Ἰωᾶς εἰς ἀσέβειαν. Ἐφ' ᾧ καὶ στέλλονται προφῆται πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰωᾶν, μεθ' ὧν καὶ ὁ τοῦ Ἰωδὲ Ζαχαρίας, ὃν καὶ κατέλευσαν ἔνδον τοῦ ὑπαίθρου ἐν τῷ ναῷ. Καὶ ἀποθνήσκων εἶπεν, « Ἴδε, Κύριε, καὶ κρίνε. » Καὶ οὐ διήμαρτε τῆς αἰτήσεως· ἀῤῥωστίᾳ γὰρ περιπεσὼν ὑπὸ τῶν ὑπηκόων ἐσφάγη. Ὁ δὲ τούτου υἱὸς Ἀμασίας βασιλεύσας καὶ τῇ θείᾳ συμμαχίᾳ τοὺς Ἰδουμαίους νικήσας καὶ τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἀνδραποδίσας ὕστερον ἱερούργει αὐτοὺς ὁ ἀνόητος ἐτίμησε, τὴν νίκην αὐτοῖς λογισάμενος. Ὡρὸς δή ποτε προφήτης « Ἔγνων ὅτι ἐβουλεύσατο Κύριος τοῦ διαφθεῖραί σε· » ὁμοίως γὰρ πατρὶ ἐτελειώθη.

Secundum hæc imperio potitus est Joas, qui erga Deum se recte gessit, quandiu pontifex maximus Joiadas superstes fuit; qui cum annis centum et triginta vivendo expletis fato functus fuisset, tantum honoris est consecutus, ut regio sepulcro 192 inferretur. Cum autem rebus humanis exemptus esset, ad impietatem deinde rex Joas deflexit. Quam ob causam vates nonnulli ad eum ablegantur, quos inter et Joiadæ pontificis filius Zacharias fuit, quem Joas rex in parte templi sub dio sita lapidibus adobruit. Cum moreretur, hujusmodi verbis usus est: «Inspicito hæc, Domine, ac punito [15].» Neque petitio ipsius irrita fuit: nam rex in morbum cum incidisset, suis a subditis est interfectus. Ejus filius Amasias cum regnum occupasset et ope divina victoriam de Idumæis reportasset eorumque divos evertisset, tandem vanus homo consecratos religiose coluit et partam victoriam ipsis acceptam retulit. Quapropter ei vates quidam denuntiavit statuisse Deum Amasiam e medio tollere [16]. Neque multo post consimili mortis genere quo pater exstinctus est.

Ἐπαινεῖ δὲ τὸν Ὀζίαν ἡ θεία Γραφή· « Ἦν, » γάρ φησιν, « ἐκζητῶν τὸν Κύριον ἐν φόβῳ Κυρίου ἐν ταῖς ἡμέραις Ζαχαρίου. » Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιθυμήσας εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἅδυτα καὶ θυμιᾶσαι, καὶ ἐλεγχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ὀγδοήκοντα ἱερέων. Εἶπον γὰρ πρὸς αὐτὸν, « Οὐκ ἔξεστί σοι, Ὀζία, θυμιᾶν, ἀλλὰ ταῖς ἱερεῦσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρών· » ὁ δὲ, « Οὐχὶ βασιλεύς εἰμι καὶ ἀλουργίδα βασιλικὴν περιβέβλημαι; » Ἐλεπρώθη οὖν ἐπὶ τούτῳ. Ἐντὸς δὲ τούτου καθημένου διὰ τὴν λέπραν, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωαθὰμ τὴν βασιλείαν διεθύνων ἦν. Ἕτερος δὲ Ζαχαρίας ἦν ὁ τοῦ Ἰωδὲ, ὃν Ἰωᾶς κατέλευσε, καὶ ἕτερος ὁ ἐπὶ τοῦ Ὀζίου. Οἶμαι δὲ ταῦτον εἶναι, φησὶ Θεοδώρητος, περὶ οὗ πρὸς Ἡσαΐαν ἔφη ὁ Κύριος, « Ποίησόν μοι μάρτυρας πιστοὺς ἀνθρώπους, τὸν Οὐρίαν τὸν ἱερέα καὶ Ζαχαρίαν υἱὸν Βαραχίου. »

Celebrant deinde Litteræ sacræ regem Oziam, nimirum quod Dei studiosus et metuens fuerit, quandiu Zacharias fuerit superstes. Ab eo tempore incensus est libidine quadam ingrediendi adyta et suffitum in eis faciendi; quo in conatu a pontifice ac sacerdotibus 80 reprehensus, qui dicerent nequaquam ipsi fas esse suffitum ut istic faceret, cujus rei posteris Aaronis sacerdotibus jus esset, lepra correptus est. Cum autem lepræ causa domi conclusus delitesceret, Joathamus ipsius filius regnum administrabat. Ac Zacharias hic, qui Ozia regnante vixit, alius fuit ab Joiadæ pontificis filio, quem Joas rex lapidibus obruit. Theodoretus ait existimare se Zachariam hunc illum ipsum esse, de quo Dominus ad Isaiam verbis hisce mentionem fecerit: « Adhibeto mihi testes, viros fide digaos, Uriam sacerdotem et Zachariam Barachiæ filium [16].»

Ἄχατζ δὲ ὁ τοῦ Ἰωάθαμ πάντας ὑπερενίκησας τῇ ἀσεβείᾳ, ἐφ' ᾧ καὶ πολλὰ κακὰ εὗρατο. Καὶ οὐδὲ οὕτω συνῆκεν, ἀλλὰ, « Ζητήσω, » ἔλεγε, « τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τοὺς τύπτοντάς με, καὶ θύσω αὐτοῖς, καὶ ἀντιλήψονταί μου. » Ἀλλὰ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ διῆγεν ἐν πυρί. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὡς μὲν Ἰώσηπος ἱστορεῖ, ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁλοκαύτωσε τῷ Βάαλ. Ἐγὼ οἶμαι, φησὶ Θεοδώρητος, τὸ μέχρις ἡμῶν φθάσαν τῆς πλάνης εἶδος ἐντεῦθεν αἰνίττεσθαι. Ἅπας γὰρ τοῦ ἔτους πυρὰς ὁρῶμεν ἀναπτομένας, καὶ ταύταις τινὰς ὑπεραλλομένους παῖδάς τε καὶ ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ βρέφη παραφερόμενα διὰ τῆς φλογὸς ὑπὸ τῶν μητέρων αὐτῶν. Ἐοὐκε δὲ τοῦτο ἀποτροπιασμός τις εἶναι καὶ κάθαρσις. Ταύτην οἶμαι κατὰ τοῦ Ἄχατζ γεγενῆσθαι τὴν κατηγορίαν, ὃν καὶ ἀποθανόντα τιμῆς βασιλικῆς οὐκ ἠξίωσαν.

Post hunc Achazus Joathami filius impietate cunctos superavit, quapropter multa passus est mala. Ac ne sic quidem prudentior factus. « Quaeram, inquit, deos gentiles, qui me flagellant, eisque sacra faciam, ac impetrabo tandem ut opem mihi ferant. » Quin etiam liberos suos per ignem trajecit. Quid autem istuc verbum sibi quæso, vult? Josephus tradit Achazum quemdam suorum filiorum Baali calido sacrificio concremasse. Verum Theodoretus aliter censet. « Arbitror, inquit, hisce verbis significari speciem quamdam erroris, qui ad nostra usque tempora duravit. Videmus enim semel in anno rogos accendi, quibus injiciantur pueri quidam et viri. Quin etiam infantes ab ipsis matribus per flammam transportantur. Quæ res videtur esse quasi quædam averruncatio et lustratio. Hanc ob causam Achazum ipse reprehendi putat, quem morte sublatum regio fumere sui non cohonestarunt.

[15] II Paral. xxiv, 22. [16] II Paral. xxv, 16. [16] Isa. viii, 2.

193 At filius ipsius Jezechias summa virtute præditus fuit, omniaque præstitit quæ olim Davides, unus ex majoribus ipsius, præstiterat. Inter alia serpentem aheneum a Mose factum attrivit. Nam ad illa usque tempora suffitum ei faciebant Israelitæ. Idem summam templi curam habuit, cumque sacerdotes mactandis victimis non sufficerent, ut in Omissorum libro narratur [17], Levitas eis operas subsidiarias facere jussit, quod quidem nunc etiam fieri videmus : nam cum senior non adest atque usus ita postulat, etiam diaconus requirenti baptismum impertiri cogitur. Cum autem Senacheribus expeditionem adversus ipsum suscepisset, ad Isaiam cum hisce verbis misit : « Dies angustiæ et explorationis et iracundiæ hodiernus dies est. Nam partus quasi quidam instat, nec matri tantum est virium ut eniti possit [17a].» Quibus verbis hoc scilicet voluit : Ardent animi et ira succensi sunt, ex quo Rapsacis blasphemias audivimus ; neque tamen impios homines pœnis afficere possumus. Jusserat enim Senacheribus ei per Rapsacem dici ne se decipi a Deo suo pateretur, cujus ope fretus esset. Verum Deus progresso in templum regi atque ibi precato vatem Isaiam mox adesse jubet, ac futuram ipsi prosperitatem significat, hujusmodi usus inter alia verbis : «Propugnabo hanc urbem tam mea quam Davidis famuli mei causa.» Quæ quidem ita divinitus prolata sunt, ne putaret Jezechias orationem suam justitiæ causa, qua præditus erat, exauditam esse. Præterea licet hinc intelligere justos homines etiam vita functos viventium patronos agere. Cæterum Jezechias et fidebat Deo et suam quoque diligentiam adhibebat. Primum enim fontes, qui ante urbem erant, obstruxit ; deinde turres in altum excitavit, itemque munitionem quamdam aliam ædificavit. Deinde accidit ut cum præsenti mortis periculo langueret. Quamobrem demisso animo semet ad Dominum convertit, quemadmodum in Omissorum libro memoriæ proditum est [18]. « Jezechias, inquit, ex imo pectore se demisit.» Quia enim pater ipsius oraculum acceperat hujusmodi : «En virgo prægnans erit [19],» seipsum putarat illum Emmanuelum esse, ac promissionis eventum in se finem habiturum. Quapropter virginitatem colens nullo conjugii studio tenebatur. Præterea cum extraneorum interitum conspexisset, ex quibus una nocte 185 millia sunt ab angelo interempta, magis etiam in opinione sua stolida confirmabatur. Quapropter a Domino ad frugem revocatur, pede sic afflicto ut jam putresceret. Sed tamen ei deinde signum quoddam dedit, ex quo se mortem id temporis non obiturum **194** intelligeret : « En, inquit, ego convertam umbram graduum, quos jam decem sol descendit in iis qui sunt in domo tua paterna gradibus. » Tradunt enim Achazum per machinam quamdam in domo sua gradus quosdam

Ἐζεκίας δὲ ὁ τούτου υἱὸς τὴν ἀκροτάτην κατώρθωσεν ἀρετήν, καὶ πάντα ὅσα ἐποίησε Δαβὶδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν χαλκοῦν ὄφιν συνέτριψεν, ὃν ἐποίησε Μωσῆς· ἕως γὰρ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ θυμιῶντες αὐτῷ. Καὶ ἄλλην πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ ναοῦ. Τότε δὴ τῶν ἱερέων μὴ ἐξαρκούντων εἰς τὰς θυσίας, ὡς ἡ τῶν Παραλειπομένων βίβλος φησί, συνεβοήθησαν καὶ οἱ Λευῖται. Ὅπερ καὶ νῦν ἔστιν ἰδεῖν· πρεσβυτέρου γὰρ μὴ παρόντος καὶ τῆς χρείας κατεπειγούσης ἀναγκάζεται καὶ διάκονος προσφέρειν τῷ δεομένῳ τὸ βάπτισμα. Τοῦ Σενναχηρεὶμ στρατεύσαντος κατ' αὐτοῦ, ἀπέστειλε πρὸς Ἡσαΐαν λέγων, « Ἡμέρα θλίψεως καὶ ἐλεγμοῦ καὶ παροργισμοῦ ἡ ἡμέρα αὕτη, ὅτι ἦλθον οἱ υἱοὶ ἕως ὠδίνων, καὶ ἰσχὺς οὐκ ἔστι τῇ τικτούσῃ. » Ἐμπιπράμεθα, φησί, καὶ ἐξαπτόμεθα τῷ θυμῷ τῶν τοῦ Ῥαψάκου βλασφημιῶν ἀκούσαντες· κολάσαι δὲ τοὺς δυσσεβεῖς οὐ δυνάμεθα. Ἔλεγε γὰρ ὁ Σενναχηρεὶμ διὰ τοῦ Ῥαψάκου, « Μὴ ἀπατάτω σε ὁ Θεός σου ἐφ' ᾧ πέποιθας. » Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀνελθόντι τῷ βασιλεῖ εἰς τὸν ναὸν καὶ εὐξαμένῳ αὐτίκα στέλλει τὸν Ἡσαΐαν, μηνύων τὰ ἐσόμενα αὐτῷ χρηστά. Τηνικαῦτα καὶ γὰρ ἔλεγεν, « Ὑπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου. » Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃ Ἐζεκίας ὅτι διὰ τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην ἡ δέησις αὐτοῦ εἰσηκούσθη, ταῦτα λέγει Κύριος. Ἐμάθομεν οὖν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ τεθνηκότες οἱ δίκαιοι τῶν ζώντων προΐστανται. Ὁ μέντοι Ἐζεκίας καὶ τῷ Θεῷ ἐθάρρει καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συνεισέφερε. Καὶ πρῶτον τὰς πρὸ τῆς πόλεως πηγὰς ἐνέφραξεν, ἔπειτα τοὺς πύργους ἀνέστησεν εἰς ὕψος, καὶ προτείχισμα προσῳκοδόμησεν ἕτερον. Τότε συνέβη καὶ τὰ πρὸς θάνατον μαλακισθῆναι αὐτόν, ὥστε ταπεινωθέντα ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Παραλειπομένων ἱστόρηται· « Καὶ ἐταπεινώθη, » γάρ φησιν, « Ἐζεκίας ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ. » Τοῦ γὰρ πατρὸς αὐτοῦ Ἀχὰτζ τὴν προφητείαν δεξαμένου. « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, » αὐτός τε ἐνόμισεν εἶναι ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἐκβήσεται· ἐφ' ᾧ παρθενίαν ἀσκῶν γάμοις ὁμιλῆσαι οὐκ ἤθελεν. Ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων ἰδὼν ἀπώλειαν (ὑπ' ἀγγέλου καὶ γὰρ ἐν μέσῃ νυκτὶ τε' χιλιάδες ἀνῃρέθησαν), ἐπηύξησε μᾶλλον τὴν αὐτοῦ ἀπόνοιαν. Ἐφ' ᾧ συνετίζεται παρὰ Κυρίου, σῆψει ποδὸς ὑποβληθείς· σημεῖόν τε δίδωσιν αὐτῷ ὡς οὐκ ἀποθανεῖται οὕτως ἔχων· « Ἰδοὺ ἐγὼ στρέφω τὴν σκιὰν τῶν ἀναβαθμῶν οὓς κατέβη ὁ ἥλιος τοὺς δέκα ἀναβαθμοὺς τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. » Φασὶ γὰρ τὸν Ἀχὰτζ ἐκ μηχανῆς τινος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀναβαθμοὺς κατασκευάσαι τινὰς οἷον ὡρολογοῦντας καὶ τὸν τοῦ ἡλίου δρόμον ἐκμετροῦντας. Τότε λοιπὸν ὁ Θεὸς εἰς πίστιν τῶν λεγομένων (προσετίθη γὰρ αὐτῷ καὶ ἕτερα ζωῆς ἔτη πεντεκαίδεκα) ἀνόπιν ἰέναι ποιεῖ τὴν τοῦ ἡλίου σκιάν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἐζεκίας ἀπὸ δυσμῶν τοῦ βίου ἐπὶ δευτέραν ἀρχὴν ἐπαλινδρόμει ζωῆς· ἐφ' ᾧ τὸ τοῦ ἡλίου σημεῖον, καὶ οὐχ ἕτερον,

[17] II Paral. xxx, 15. [17a] IV Reg. xix, 3. [18] II Paral. xxxii, 20. [19] Isa. vii, 14.

εἰδωτε γ ὁ Θεός. Γίνεται οὖν ἡ ἡμέρα ἐκείνη κατὰ τὸν Ἱππόλυτον τριάκοντα καὶ δύο ὡρῶν· τοὺς γὰρ δέκα ἀναβαθμοὺς διαβραμὼν ὁ ἥλιος τοὺς αὐτοὺς πάλιν ἀνέβραμεν, εἶτα τῇ ἰδίᾳ διατάξει χρησάμενος ἐπὶ δυσμὰς ἦλθε τοὺς δώδεκα πάλιν διαβραμών. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Ἱππόλυτος· ὁ δὲ πατριάρχης Ἀντιοχείας Εὐστάθιος εἴκοσι καὶ δύο λέγει γενέσθαι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡρῶν· ἐν ῥιπῇ γὰρ ὀφθαλμοῦ λέγειν ἔοικεν, οὐ μὴν ἐν ὥραις δέκα τὸν τοῦ ἡλίου γενέσθαι ἀναποδισμόν. Οὕτω μὲν οὖν κδ' ὡρῶν ἡ ἡμέρα ἐκείνη γέγονε, καθ' ἣν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς ἐν αὐτῷ τῷ μεσουρανήματι τὸν ἥλιον ἔστησεν ἡμέρας ὅλης διάστημα· διὰ γὰρ ἓξ ἀνῆλθεν ὡρῶν, καὶ δι' ὁμοίων αὖθις μέσον τοῦ οὐρανοῦ. Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι οὔτε προηγουμένως ἔστη ὁ ἥλιος, οὔτε τὸ θαῦμα περὶ μόνον τὸν ἥλιον γέγονεν, ἀλλὰ περὶ αὐτὸν τὸν πρῶτον οὐρανόν· αὐτοῦ γὰρ κωλυθέντος τῆς πρόσω φορᾶς τῷ θείῳ προστάγματι, ἀνάγκη πᾶσα στῆναι καὶ τὸν αὐτῷ συγκινούμενον ἥλιον. Καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Μαξίμῳ ἐν τοῖς πρὸς Θαλάσσιον οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιόντι περὶ τούτου· « Ἥλίου δὲ καὶ σελήνης δρόμον ἀκώλυτον ἐπέσχε παραδόξως ὁ Θεὸς, τὴν ἀεικίνητον τοῦ παντὸς φύσιν στήσας ἀκίνητον. Ταῦτα δὲ ὁ τῶν ὅλων θαυματουργεῖ Θεὸς, ἵν' ἐντεῦθεν δείξῃ σαφῶς ὡς οὔτε ὄρος οὔτε ἀνάγκη τοῖς ἄστροις ἐπίκειται, καθάπερ ᾠήθησαν οἱ πολλοὶ, βλέποντες ὡσαύτως ἀεὶ κινουμένους αὐτούς. Ἵστησι λοιπὸν αὐτοὺς, τὴν ἐπὶ πᾶσι προσοῦσαν αὐτῷ παρίστων ἐξουσίαν, καὶ φέρεσθαι αὖθις ἐᾷ κατὰ τὸν ἀρχῆθεν αὐτοῖς ἐπιτεθέντα θεσμόν. »

effecisse, qui horas commonstrarent et solis cursum metirentur. Itaque Deus ut iis quæ prædixerat fidem faceret (adjecturum enim se promittebat ipsius vitæ quindecim annos), effecit ut umbra solis retro graderetur, quando etiam Jezechias ipse ab occasu vitæ suæ ad alterum quasi quoddam vitæ principium revertebatur. Quapropter hoc ei de sole signum Deus, non aliud dedit. Ac diem quidem illum tradit Hippolytus triginta duas horas habuisse : sed enim gradus decem permensus deinceps per eosdem recurrebat, quo facto suum ad cursum ordinarium reversus 12 reliquis gradibus peragratis ad occasum pervenit. Hæc Hippolyti est sententia. Verum Eustathius, Antiochenus ille patriarcha, vult diem illum non habuisse plures quam viginti duas horas. Videtur enim ita sensisse, quasi solis retro facta regressio non horis decem, sed oculi uno momento acciderit. Eodem modo dies ille viginti quatuor horarum fuit, quo Jesus Navæ filius in ipso meridie totum diei spatium solem subsistere jussit. Nam sol id temporis intervallo sex horarum ad meridiem usque progressus erat, ac totidem horas habuit donec ad occasum perveniret ; in ipso autem meridie, quemadmodum diximus, totius diei spatium in medio cœli substitit. Debes vero scire hoc loco, dilecte fili, solem principaliter non institisse, nec prodigium ad unum solem referri debere, sed etiam ad primum illud cœlum. Nam illo per divinum mandatum impedito quominus in motu suo progrederetur, omnino necesse erat solem quoque subsistere, qui una cum ipso movetur. Hoc verum esse, velim eximius ille Maximus tibi persuadeat ; qui in eis ad Thalassium quæ scripsit, hac de re verbis hujusmodi disseruit : Deus solis et lunæ cursum, qui alias impediri nequit, id temporis nova et insolita ratione quadam inhibuit, cum naturam universi hujus, nunquam non mobilem, motus expertem esse jussit. Et fecit profecto Deus ille rerum universitatis hujusmodi prodigium ea potissimum de causa, ut luculente declararet neque certæ legi neque necessitati sidera esse obnoxia, quemadmodum plerique sunt arbitrati, cum cernerent semper eodem illa modo moveri. Quamobrem aliquando ea subsistere jussit, ut potestatem suam in res universas ostenderet ; ac deinde rursus eadem terri motu suo permisit, quem ab initio rerum ipsis præscripserat.

Οἰκοῦν ἀποστέλλει πρὸς Ἐζεκίαν Μαρωδὰχ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος τῆς νόσου τε ἕνεκα καὶ τοῦ περὶ τὸν ἥλιον θαύματος. Ἀλλ' ἐκεῖνος τἆλλα πάντα παρεὶς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ τοῖς πρέσβεσιν ἔδειξεν. Ἐφ' ᾧ καὶ τάδε παρὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς αὐτὸν ἐλαλήθη, « Ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι, καὶ ληφθήσονται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἀπελεύσονται. Καὶ οἱ υἱοί σου, οὓς γεννήσεις, ἔσονται εὐνοῦχοι ἐν τῷ οἴκῳ βασιλέως Βαβυλῶνος. » Υἱοὺς δὲ λέγει τοὺς τρεῖς παῖδας σὺν τῷ προφήτῃ Δανιήλ· ἀπόγονοι γὰρ οὗτοι τοῦ Ἐζεκίου γεγόνασιν. Εἴωθεν οὖν ἡ Γραφὴ τοὺς ἀπογόνους ἐπονομάζειν υἱοὺς, καθὰ δὴ καὶ τὸν Δαβὶδ πατέρα τοῦ Ἐζεκίου καλεῖ· οὐδὲ γὰρ υἱὸς τοῦ Δαβὶδ ὁ Ἐζεκίας, ἀλλ' ἀπόγονος πάντως αὐτοῦ. Ὁ μέντοι Μαρωδὰχ, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, τοῦ περὶ τὸν ἥλιον χάριν θαύματος πρὸς Ἐζεκίαν ἀπέστειλε· τὸν γὰρ ἀναποδισμὸν αὐτοῦ τοσοῦτον εἶναι λέγει παραδοξότατον ὁ Ἀρεσο-

Secundum hæc Marodachus rex Babyloniorum **195** ad Ezechiam legatos suos mittit, tum ejus morbi causa ex quo convaluerat, tum prodigii quod in solo acciderat. Tum cæteris rebus Ezechias omissis et neglectis opes suas legatis ostentat. Quamobrem Isaias vates cum verbis hujusmodi compellavit : « Scito fore tempus cum omnia quæ domi tuæ sunt, auferentur et Babylonem transferentur. Quin et de filiis tuis a te ortis atque genitis sumentur, qui in regis Babyloniorum domo sint eunuchi [20]. » Quibus in verbis filiorum appellatione veniunt tres illi pueri, quibuscum et Danielus vates fuit : nam illi Ezechiæ nepotes ac posteri exstiterunt ; et frequens est Litteris sacris posteros nepotesque vocare filios, sicut et Davidem Ezechiæ patrem nuncupant ; atqui non filius Davidis erat Ezechias, sed ejus e posteris ortus. Cæterum Marodachus alia nulla de causa legatos ad Ezechiam

[20] IV Reg. xx, 17.

inserat, ut supra quoque indicatum est, quam quod miraculum illud in sole acridisset. Nam solis illam regressionem tam novam prorsus et inusitatam fuisse tradit Areopagita Dionysius, ut Babyloniis stupori esset, eisque præberet occasionem ultro se submittendi Ezechiæ tanquam homini divino.

A παγίτης θεῖος Διονύσιος, ὥστε καθ' ὑπερβολὴν ἐκπλῆξαι τοὺς Βαβυλωνίους καὶ ὡς ἰσοθέῳ τινὶ τῷ Ἐζεκίᾳ καθυποτάξαι αὐτούς.

Post Ezechiam Manasses ejus filius imperio potitur. Hic inter alia facinora quæ commisit, etiam copias coeli universas adorabat, hoc est sidera, et ariolationibus utebatur, hoc est omina de futurorum eventu observabat, quod Græci κληδονίζεσθαι dicunt, quanquam alii quidam volunt κληδόνα vocari geniorum per excantationes certas attractionem et e sublimi deductionem; qua de causa tradunt ejus vocis originem esse a verbo κλῶ, quod idem sit cum καλῶ, significationem evocandi habente. Præterea Manasses auguriis utebatur, hoc est avium volatus observabat, deque illis conjecturas rerum futurarum sumebat. Atque hoc illud ipsum est, cujus in hisce versibus mentionem Homerus fecit: « Quin vel sacrificum vel vatem accessimus ultro, vel conjectorem, faciat qui somnia plana. A Jove namque ipso proficisci somnia scimus. » Nimirum hinc animadvertere potes, existimasse priscos illos homines futurorum cognitionem percipi de tali vel tali avium volatu vel ex pecudum jecinoribus vel ipsis denique somniis.

B Μετὰ δὲ Ἐζεκίαν κρατεῖ Μανασσῆς ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Οὗτος σὺν ταῖς λοιπαῖς αὐτοῦ κακίαις προσεκύνησε καὶ πάσῃ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστι τοῖς ἄστρασι, καὶ ἐκληδονίζετο, ἤγουν διὰ λόγων παρετηρεῖτο τὰ ἐκβησόμενα, εἰ καί τινες ἕτεροι κληδόνα λέγουσι τὴν διά τινων ἐπῳδῶν ὁλκὴν τῶν δαιμόνων καὶ καταφοράν· ἐφ' ᾧ καὶ κληδὼν ἐτυμολογεῖται παρ' αὐτοῖς παρὰ τὸ κλῶ τὸ καλῶ. Καὶ οἰωνίζετο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Μανασσῆς, ἤγουν τὰς τῶν ὀρνέων πτήσεις παρετηρεῖτο, κἀντεῦθεν τοῦ μέλλοντος καταστοχαζόμενος ἦν. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ ποιητὴς Ὅμηρος ἔλεγεν· « Ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν ἢ ἱερῆα, ἢ καὶ ὀνειροπόλον· καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν. » Πρόσεχε οὖν ὅτι καὶ διὰ τῆς τοιᾶσδε πτήσεως τῶν ὀρνέων καὶ δι' ἥπατος πρόβάτων καὶ δι' ὀνείρων αὐτῶν ἐδόκουν οἱ παλαιοὶ τὸ μέλλον προορᾶν. Καὶ οἱ μὲν ἀρχαιότεροι ἐκεῖνοι, καθάπερ εἴρηται, καὶ πτήσεσιν ὀρνέων καὶ ἄλλοις τοιούτοις, κατά γε δοκοῦν αὐτοῖς, τοῦ μέλλοντος ἐστοχάζοντο.

At vero quod volatus avium, pecudum jecinora somniaque hoc illove modo observari nefas sit ac prohibitum, cum aliis ex argumentis et indiciis est perspicuum, iisque non paucis, tum ex illis quæ magnus noster Basilius est complexus. Declarans enim hoc in secunda visione adversus Judæos Isaiæ vatis dictum, cujus hæc ipsa verba sunt: « Referta est regio ipsorum ariolationibus, sicut olim, cum eam extranei possiderent[21], » hujusmodi quædam subjicit: Vides quantum malum sit ariolatio, quod scilicet faciat ut homo ipsi deditus Dei cura prorsus excidat. At vero multi Christianorum citra ullum discrimen auribus ostenta captant, omina venantur, animum notis et signis advertunt. Sed audi tu, quid hoc loco dicatur, nimirum populum illum rejectum esse qui hæc curiose observaverit. Etenim complures divinationes, ut ariolationes, ominationes, auguria, lege Mosaica tanquam malorum geniorum inventa prohibentur. Nam exstant hæc in ea verba: « Non ulla vel omina vel auguria captabitis. Quippe nationes istæ, quas Dominus vestra causa de medio tollit, ariolationibus et aliis vaticiniis utuntur. Vobis autem Dominus Deus ille vester id nequaquam permittit[22]. » Absurdum enim fuerit, ut qui de præscriptis a Deo consilium habere potest, ad considerationem rerum agendarum animalia bruta pro consiliariis adhibeat, imo eis ne pro consiliariis quidem, sed magistris et legum quasi latoribus utatur. Itidem propositum sibi periculum et ante oculos imminens ignorat

C Ὅτι δὲ τὸ παρατηρεῖσθαι τοιῶσδε ἢ τοιῶσδε κεκώλυται, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐξ ὧν ὁ μέγας διείληφε Βασίλειος. Ἐπεξηγούμενος γὰρ τὸ ἐν τῇ κατὰ τῆς Ἰουδαίας δευτέρᾳ ὁράσει τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ῥητὸν τὸ κατὰ λέξιν αὐτωσὶ διαλαμβάνον, ὅτι « Ἐνεπλήσθη ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἡ χώρα αὐτῶν κληδονισμῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων, » καὶ τάδε διέξεισιν· Ὁρᾷς ἡλίκον κακὸν τὸ κληδονίζεσθαι. Ἔξω τῆς παρὰ Θεοῦ ἐπιμελείας ποιεῖ τὸν προσέχοντα αὐτῷ. Πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν ἀδιαφόρως ὠτακουστοῦσι καὶ φήμας θηρῶνται καὶ συμβόλοις προσέχουσιν. Ἀλλ' ἄκουε ὅτι ἀπερρίφη ὁ λαὸς ὁ ταῦτα περιεργαζόμενος. Πολλαὶ γὰρ ἐκ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου μαντεῖαι καὶ κληδόνες καὶ οἰωνισμοὶ καὶ ὀρνιθοσκοπίαι διαβέβληνται ὡς δαιμόνων εὑρέματα. « Οὐκ οἰωνεῖσθε, » γάρ φησιν, « οὐδὲ ὀρνιθοσκοπεῖσθε. Τὰ γὰρ ἔθνη, οὓς Κύριος ὁ Θεὸς ἐξολοθρεύει ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, οὗτοι κληδόνων καὶ μαντειῶν ἀκούσονται. Σοὶ δὲ οὐχ οὕτως δέδωκε Κύριος ὁ Θεός σου. » Ἄτοπον γὰρ τὸν ἔχοντα τὴν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Θεοῦ συμβουλὴν πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν πρακτέων σκέψιν συμβούλου ἑαυτοῦ παραλαμβάνειν τὰ ἄλογα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ συμβούλους, ἀλλὰ διδασκάλοις χρῆσθαι καὶ νομοθέταις. Καὶ τὸν μὲν ἑαυτοῦ κίνδυνον παρακείμενον καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ὄντα οὐκ οἶδεν ἡ ὄρνις, σοὶ δὲ τὸ μέλλον προαγορεύσει; Εἰ δὲ ἀπὸ δαιμόνων ἐνεργείας ἀπατηλῶς περιπέτονται, μή μοι καθέζου δεσποτῶν ἀπάταις προσεχηνώς, μηδὲ γίνου διαβολικαῖς ἐκδότος ἐνεργείαις, ὃς ἐπειδὰν ἅπαξ λάβῃ

[21] Isa. II, 6. [22] Deut. XVIII, 10.

ψυχὴν εὐάγωγον εἰς ἀπώλειαν, πάντα τρόπον αὐτῇ καταχρώμενος οὐκ ἀνίησιν. Ἀλλὰ καὶ κράζοντες κόρακες καὶ ἀετοὶ ἀλύοντες δι' ἀπορίαν θήρας τὴν δεισιδαίμονα καρδίαν πτήσσουσι. Καὶ τοσαύτη τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὕβρις, ὥστε καὶ γαλῆ παραφανεῖσα καὶ κύων διακόψας καὶ ἄνθρωπος ἐπιφανεὶς ἔωθεν τοὺς ἐντυγχάνοντας πάντη ποιοῦσιν ἐκπλήττεσθαι. Τί ἐλεεινότερον τοῦ τοιούτου βίου, πάντα ὑποπτεύειν, ὑπὸ πάντων ἐμποδίζεσθαι, δέον πανταχόθεν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπανάγειν; Ὅταν ἴδῃς ὄρνιθας διαπετομένους τὸν ἀέρα, μὴ τὰ σχήματα τῶν πτήσεων περιεργάζου, ἀλλὰ ταῦτα καταλιπὼν τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ἐπ' αὐτοῖς σοφίαν καὶ διακόσμησιν θαύμαζε, πῶς βάρος τοσοῦτον δι' ἀέρος φέρεται, πῶς ἡ ἁπαλὴ τοῦ ἀέρος φύσις ὄχημα γίνεται τῷ πτερῷ, πῶς τῇ μὲν ἐκτάσει τῶν πτερῶν ἐπινήχονται τῷ ἀέρι, τῇ δὲ οὐρᾷ οἷον πηδαλίῳ τὴν πτῆσιν ἑαυτῶν ἀπευθύνουσι. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ μικρόψυχος καὶ ταπεινὰ φρονῶν τὰς τῶν ἀλόγων κινήσεις τῷ ἰδίῳ σκοπῷ συναρμόζειν ἐπιχειρεῖ, καὶ καταλιπὼν τὸν Θεὸν δαίμοσιν ἐπιβούλοις ἐκδέδωκεν ἑαυτόν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

A avis: tibi vero quod futurum sit indicabit? Quodsi aves malorum efficacitate fraudulenta geniorum hinc inde volant, neli horum dominorum, a quibus agitantur, fraudibus inhiando desidere, nec te diabolicis imposturis capi patitor. Quippe diabolus ubi semel nactus est, animum proclivem ad proprium interitum, omnibus eo modis abuti non desinit. Videmus autem crocitantes corvos et aquilas propter inopiam cibi oberrantes cordi superstitioso pavorem incutere. Tantaque adeo nostri hostis illius est in hominem petulantia, ut alicunde se offerens mustela, vel prospectans canis, vel ab ortu adventans homo magnam in eis formidinem excitent in quos forte inciderunt. Quid ejusmodi vita miserabilius esse possit, in qua omnia suspecta sint et negotia quævis ab omnibus impediantur? Potius undiquaque noster animus ad Deum revocandus est. Cum aves aera pervolantes intueris, noli figuram volatus curiose perscrutari, sed illis rebus omissis declaratam in eis sapientiam Creatoris et ordinationem admirare, qui scilicet fiat ut tantum pondus aerem permeet, quo pacto tenera istæc aeris natura volucrum alis pro vehiculo sit, qui per alarum extensionem in aere natent ac motu caudæ ceu clavi cujusdam volatum suum dirigant. In his enim Dei sapientia conspicitur. At homo quispiam pusilli animi et humilia tantum respiciens animalium rationis expertium motus instituto suo accommodare nititur, Deoque relicto malis se geniis dedit, qui reapse nihil aliud sunt quam insidiatores. Ac de his quidem rebus in hunc modum dictum esto.

Ὁ δέ γε διαληφθεὶς βασιλεὺς καὶ ἐγγαστριμύθους ἐποίησε, καὶ γνώστας ἤτοι μάντεις ἐπλήθυνε, καὶ τὸ πάντων ἀνοσιώτερον, ἐν τῷ θείῳ νεῷ τὸ τῆς ἀκολάστου δαίμονος ἔστησεν ἄγαλμα. Οὐ μόνον δὲ εἰδώλοις ἐλάτρευεν ἐν ἔτεσι πεντήκοντα καὶ δύο, ἀλλὰ καὶ αἷμα ἀθῶον ἐξέχεεν, εἴτε προφητῶν εἴτε καὶ ἄλλων τινῶν εὐσεβῶν. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἡσαΐαν ξυλίνῳ λέγουσι πρίσαι πρίονι. Πλὴν ὥς φησι Γεώργιος, Μαροδὰχ βασιλεὺς Ἀσσυρίων δεσμώτην ἤγαγε τὸν Μανασσῆν, καὶ βαλὼν ἐν φυλακῇ ἄρτῳ πιτυρίνῳ καὶ ὕδατι σὺν ὄξει ἔτρεφεν. Ὡς δὲ καὶ ὁ θειότατός φησιν Ἀναστάσιος, ἐξ ἱστορικῶν τινων τοῦτο μαθὼν, καὶ ζωδίῳ χαλκῷ παρὰ τοῦ βασιλέως Βαβυλῶνος ἐμβάλλεται· ἀλλ' ἔνδον τοῦ ζωδίου ὢν ἐπέγνω τε τὸν Θεὸν καὶ τὴν ᾠδὴν ἔψαλλεν. Ἐφ' ᾧ καὶ δυνάμει θείᾳ διερράγη τὸ εἴδωλον, καὶ ἄγγελος Κυρίου κατήγαγεν αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ ἔζησε τὸ λοιπὸν ἐν μετανοίᾳ, καὶ τὰ προλαβόντα διωρθώσατο. Τοσαῦτα δὲ εἰς Θεὸν ἐπλημμέλησεν ὡς καὶ τὸν θειότατον Ἀναστάσιον οὕτως εἰπεῖν· « Εἰ Μανασσῆν ἔσωσεν ὁ Θεὸς, τολμῶ εἰπεῖν ὡς καὶ τὸν διάβολον ἔσωσεν ἄν, εἴπερ ἐπιστρέψαι ἠθέλησεν. » divinus ille Anastasius dicere non dubitaverit: quod etiam diabolum ipsum servaturus fuerit, si

C **197** Cæterum hic ipse rex, quo de agimus, etiam ventriloquos instituit et gnostarum sive divinatorum numerum auxit; quodque omnium maxime impium erat, impudicæ deæ simulacrum divino in templo statuit. Neque tantum deastros religiose coluit totos quinquaginta duos annos, verum etiam sanguinem innoxium tam vatum quam aliorum quorumdam piorum hominum fudit. Quin et ipsum Isaiam perhibent ab eo serra lignea dissectum esse. Sed tandem, ut Georgius auctor est, Marodachus rex Assyriorum Manassem ab se captum et in vincula conjectum abduxit, ac pane de furfure confecto et aqua aceto permista aluit. Præterea divinus ille Anastasius commemorat, accepta haud dubie hujusmodi narratione quibusdam ex historicis, Manassem in animal quoddam aheneum a rege Babylonio conclusum fuisse; in quo deinceps Deum agnovit et carmen illud suum cecinit. Quapropter divina vi simulacro rupto angelus cum Hierosolyma reduxit, ubi deinceps in anteactorum pœnitentia vixit et priora delicta emendavit. Tot autem tantaque facinora Manasses patravit, ut «Si Manassem Deus servavit, equidem ausim dicere reverti ad Deum voluisset.»

Μετὰ δὲ Μανασσῆν ἐβασίλευσεν Ἀμμὼς ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Οὗτος τὴν μὲν πατρικὴν ἀσέβειαν ἐμιμήσατο, οὐ μὴν δὲ τὴν μετάνοιαν. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι διὰ τί τοῦ μὲν Μανασσῆ τὴν ἐπιστροφὴν ἀνέμεινεν ὁ Θεὸς, τοῦ δὲ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀμμὼς οὐχὶ, ἀλλ' ἐθέρισεν αὐτὸν ἔτη δύο βασιλεύσαντα. Φησὶ γὰρ ἡ Γραφὴ, « Καὶ παρελογίσατο Ἀμμὼς λογισμὸν πο-

Post Manassem Amosus filius ejus imperium obtinuit. Is paternam quidem impietatem est æmulatus, at non pœnitentiam. Fuerit autem pretium operæ inquirere quamobrem Deus Manassis quidem pœnitentiam exspectaverit, sed non itidem filii quoque ipsius Amosi, quem annis duobus regno potitum, ut sacræ Litteræ loquuntur, instar maturæ

segetis demessuit. Nimirum cogitationem quamdam pravam apud animum instituit Amosus, cum secum ita loqueretur: «Pater meus a puero multa scelerate fecit, ac in senecta pœnitentiam egit. Quamobrem et ipse hac in ætate pro animi mei libidine hæc geram, et deinceps ad Dominum me conver-tam.» Hac igitur de causa Deus pœnitentiam ipsius nullo modo factus erat melior.

A

Eum Jo ias filius in regno secutus est. Is Davidis sui generis auctoris, pietate præditus fuit. Ac primum quidem templi curam habuit, everso inter alia etiam illo fano quod Solomo Sidoniorum piaculo Astartæ condiderat. Deinde cum perscripta in Deuteronomio divina oracula ipsi recitata fuissent, non solum vestem suam dilaceravit, sed etiam maximopere lacrymis suam miseriam deploravit. Quamobrem Deus adversus ipsum quidem famum atque populum sententiam suam pronuntiavit, verum regi prospera quaeque prædixit. «Quoniam, inquit, **198** præceptis meis auditis cor tuum se demisit, tuque vestimenta tua dilacerasti et coram me lamentatus es, oculi tui cuncta illa mala non aspicient, quibus ego familiam hanc affecturus sum.» Idem rex simulacrorum vasa in torrentem Cedronem confracta dejecit, et Bethele deastrorum sacrificos concremavit, quemadmodum Jocius homo divinus futurum vaticinatus fuerat. Ejusdem Josiæ regis imperio, quemadmodum Georgius memoriæ prodidit, urbs Byzantium a Byzo Thracum rege condita est.

B

Secundum hæc sciendum Hierosolymam a Nabuchodonosore ter spoliatam esse, videlicet regnantibus Joacimo, Jechonia et Sedecia, quemadmodum Georgius scripsit. Theodoretus autem, divinissimum vatem Jeremiam secutus, ex Joacimo et Jechonia facit unum eumdemque regem. Sedecias vero, sicut magnus Epiphanius meminit, effossis oculis Babylonem abductus et in pistrinum conjectus ibidem annos viginti sex contrivit, ac tandem honorifice vicissim est habitus. Sunt igitur anni regum, quotquot a Davide ad Sedeciam usque Hierosolymis imperarunt, in unum collecti 498, et reges ipsi viginti duo, Davidici generis omnes. Samariæ vero regnarunt 18, ab Hieroboamo usque ad Oseam, sub quo Salmanasar Samariam delevit ac regnum ejus everlit, Samaritanorum loco deductis eo coloniis Assyriorum, a quibus ortæ sunt Samaritanorum et Sadducæorum hæreses. Cum autem a leonibus hi devorarentur subito in ipsos irruentibus, deque

C

D

Μετὰ τοῦτον Ἰωσίας ὁ ἔγγονος αὐτοῦ. Οὗτος τοῦ προγόνου Δαβὶδ ἐκτήσατο τὴν εὐσέβειαν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπεμελήθη τοῦ ναοῦ, κατασκάψας πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν οἶκον ὃν ᾠκοδόμησε Σολομὼν τῇ Ἀστάρτῃ προσοχθίσματι Σιδονίων· ἔπειτα δὲ τῶν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ θείων λόγων ἀκούσας καὶ τὴν ἐσθῆτα διέῤῥηξε καὶ ἐπὶ πλείστον ἀθρήνησε. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς κατὰ μὲν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ναοῦ τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε, τῷ δὲ βασιλεῖ χρηστὰ προηγόρευσεν· «Ἀνθ' ὧν, » γάρ φησιν, «ἤκουσας τῶν λόγων μου καὶ ἠπαλύνθη ἡ καρδία σου, καὶ διέῤῥηξας τὰ ἱμάτιά σου καὶ ἔκλαυσας ἐνώπιόν μου, οὐκ ὄψονται οἱ ὀφθαλμοί σου πάντα τὰ κακὰ ἃ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦτον.» Καὶ τὰ μὲν σκεύη τῶν εἰδώλων ἐν τῷ χειμάῤῥῳ τῶν Κέδρων συνέτριψεν, ἐν δὲ τῇ Βαιθὴλ τοὺς τῶν εἰδώλων ἱερέας κατέκαυσε, κατὰ τὴν προφητείαν Ἰωὴλ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ μέντοι τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Ἰωσίου, ὥς φησι Γεώργιος, ἐκτίσθη τὸ Βυζάντιον ὑπὸ Βύζου βασιλέως Θρᾴκης (40).

Ἰστέον ὅτι τρίτον ἐπόρθησε τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐπὶ Ἰωακεὶμ Ἰεχονίου, καὶ ὕστερον ἐπὶ Σεδεκίου, ὥς φησι Γεώργιος. Ὁ δὲ Θεοδώρητος Ἰωακεὶμ καὶ Ἰεχονίαν τὸν αὐτὸν εἶναι λέγει, τῷ θειοτάτῳ Ἱερεμίᾳ ἑπόμενος. Ὁ δὲ Σεδεκίας κατὰ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον τυφλωθεὶς καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἀπαχθεὶς ἐνεβλήθη μύλωνι ἐπὶ ἔτεσιν εἴκοσι καὶ ἕξ, εἰ καὶ ὕστερον ἐτιμήθη. Γίνονται οὖν ἁμοῦ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ βασιλευσάντων ἀπὸ Δαβὶδ ἄχρι Σεδεκίου τὰ ἔτη υιζ' καὶ η', οἱ δὲ βασιλεῖς εἴκοσι καὶ δύο πάντες ἐξ ἑνὸς γένους τοῦ Δαβίδ. Οἱ δὲ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλεύσαντες ιη', ἀπὸ Ἱεροβοὰμ ἕως Ὡσηέ, ἐφ' οὗ πέπαυται καὶ ἀπώλετο Σαμάρεια ὑπὸ Σαλμανασάρ. Ἀντὶ δὲ τῶν Σαμαρειτῶν Ἀσσύριοι ἐκεῖσε κατῴκησαν, ἐξ ὧν οἱ αἱρετικοὶ Σαμαρεῖται καὶ Σαδδουκαῖοι. Οὗτοι μὲν οὖν ὑπὸ λεόντων βιβρωσκόμενοι ἐξαπίνης αὐτοῖς ἐμπιπτόντων, καὶ μαθόντες ἀπὸ γερόντων ἀρχαίων τὸν τιμώμενον ἐκεῖσε Θεὸν, καὶ ὅτι παρ' ἐκείνου τὰ τοιαῦτα πά-

(40) Byzus hic Thraciæ rex, Byzantii conditor, dicitur aliis Byzas. Ex ista vero pericope, aliisque quibusdam, lector discet, non esse integrum Georgii Syncelli chronicon, suisque omnibus partibus absolutum, quod e codice ms. Bibliothecæ Regiæ a R. P. Jacobo Goaro ord. Præd. typis Regiis excusum prodiit, sed quædam adhuc in eo desiderari, ex aliis, si quæ forte occurrant, uberioribus membranis supplenda. Advertat autem lector fœde allucinatum nostrum Glycam fuisse, dum Jechoniam regem cum ejus successore Sedecia reclamantibus sacris paginis confudit. Neque enim Sedecias in Babylonem deductus, ullo postea in honore consenuit, sed Joachim, Joakimi filius, qui etiam dictus est Jechonias, de quo hæc sacer scriptor cap. ultimo libri quarti Regum: Καὶ ἐγενήθη ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ἔτει τῆς ἀποικίας τοῦ Ἰωαχὶμ βασιλέως Ἰούδα . . . . . *Factum est vero in anno 37 transmigrationis Joachim regis Juda, mense 12, die 27 mensis, sublevavit Evilmerodach rex Babylonis caput Joachim regis Juda de carcere: et locutus est*, etc.

σχουσι, τὴν τοῦ Μωσέως ἐπικτῶνται πεντάτευχον· καὶ οὕτω τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἐπιγνόντες ἀβλαβεῖς τοῦ λοιποῦ διετηρήθησαν, εἰ καὶ εἰς αἱρέσεις ἐντεῦθεν ἐξώκειλαν, ὅτε μὴ κατ' ὀρθὸν λόγον ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐγκύπτοντες. Τὰ δὲ ἔτη τῶν βασιλευσάντων ἐν Σαμαρείᾳ σύν καὶ γ', ἐκ διαφόρων μὲν γεγονότων, πάντων δὲ πεποιηκότων τὸ πονηρὸν κατὰ τὴν ἁμαρτίαν Ἱεροβοάμ.

A senioribus educti fuissent quinam iis in locis Deus antiquitus coli consuevisset, a quo malis ejusmodi afficerentur, quinque Mosis volumina receperunt, eoque modo agnito vero Numinæ nihil ab eo tempore mali perpessi sunt, quanquam in sectas quasdam deinceps etiam exorbitarent, ut qui recta ratione libros sacros non inspicerent ac pervolverent. Anni autem illorum qui Samariæ regnarunt sunt 255, ac fuerunt hi diversis orti familiis, et omnes ad exemplum Jeroboami se impie gesserunt.

Τὴν μὲν οὖν ἀπὸ Περσίδος τῶν Ἰουδαίων ἐπάνοδον ἐξηγήσατό τε ὁ Ἔσδρας καὶ συνεγράψατο. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπανόδου κατὰ τὸν Ἰώσηπον αὕτη. Τρεῖς στρατιῶται φυλάσσοντες τὸν βασιλέα, ἐν οἷς ἦν καὶ Ζοροβάβελ, ἦρισαν ἐν προβλήματι τεθείσης συμφωνίας αἰτῆσαι τὸν νικῶντα ἅπερ ἂν ἐθελήσῃ παρὰ τοῦ βασιλέως. Τοῦ τοίνυν ἑνὸς εἰπόντος νικᾷν τὸν οἶνον, καὶ τοῦ ἑτέρου τὸν βασιλέα, ὁ Ζοροβάβελ εἶπε νικᾷν τὰς γυναῖκας, καὶ ὑπὲρ πάντα τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἐπεὶ ταῦτα εἰρηκὼς νενίκηκε, καὶ ἤκουσεν αἰτήσασθαι ἃ βούλεται, ἠξίωσεν αὐτὸν ἀφεθῆναι τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὃ δὴ καὶ γέγονε· τηνικαῦτα καὶ γὰρ ἐπληροῦντο τὰ ο' ἔτη τῆς θείας ὀργῆς. Καὶ οἱ μὲν οἰκοδομοῦντες τὸν ναὸν ἦσαν Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ, οἰκοδομηθῆναι δὲ ὁ τοιοῦτος ἔφθασε ναὸς τὴν δευτέραν ταύτην οἰκοδομὴν ἐν χρόνοις μϛ' διὰ τὸ παρὰ τῶν γειτονούντων ταύτην κωλύεσθαι· ἡ γὰρ πρώτη ἐν χρόνοις εἴκοσι ἐγένετο παρὰ Σολομῶντος, ὡς Ἔσδρας ἱστορεῖ. Καὶ τὴν μέντοι ἀπὸ Βαβυλῶνος τῶν Ἰουδαίων ἐπάνοδον, καὶ μὴν καὶ τὴν τῶν νεκρῶν παγκόσμιον ἀνάστασιν αἰνιττόμενος ὁ Θεὸς ὑπέδειξε τῷ Ἰεζεκιὴλ πεδίον πλῆρες ὀστῶν νεκρῶν, ἃ παραδόξως ἐζωογονήθησαν. Ὁ μὲν οὖν Ἔσδρας εὐφυὴς ὢν προεκόμισε τότε τὸν νόμον, καὶ ἀνέγνω, καὶ ὑπετύπωσε πάντα τὰ κατὰ τὸ ἱερὸν, καὶ τοὺς λαβόντας ἀλλογενεῖς γυναῖκας ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἐκβαλεῖν πεποίηκε. Καὶ οὕτω πάντες καθαρισθέντες ἐποίησαν τὸ Πάσχα. Ἀλλὰ καὶ αὖθις γυναῖκας ἑωρακὼς Ἀζωτίους Ἑβραίοις ἐπιμιγείσας, καὶ θρηνήσας, ἔπεισε τὸν λαὸν ταύτας ἐκβαλεῖν ὡς γάμον παράνομον. Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἰ μὴ ἦν ὁ Ἔσδρας, οὐκ ἂν οὐδὲ ἓν βιβλίον διά γε τὴν τῶν Ἰουδαίων ῥᾳθυμίαν καὶ τὴν πολυχρόνιον αἰχμαλωσίαν μέχρι τοῦ νῦν διεσώζετο. Προσσχεῖν δὲ ἄξιον καὶ τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ τάδε περὶ τούτου διειλεγμένῳ· Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀπεκομίζοντο οἱ Ἰουδαῖοι καὶ νόμῳ τῷ διὰ Μωσέως παιδαγωγεῖσθαι πάλιν ἐσπούδαζον, τότε δὴ τότε παρ' αὐτοῖς ἐδέχετο σκῆπτρον Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ὥστε εἰ καὶ καταλῆξαί φησιν ὁ παράφρων εἰς Σεδεκίαν τὴν τοῦ Δαβὶδ βασιλείαν, ματαιάζειν ἔοικε προφανῶς, εἴ γε μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν τὰς τῆς βασιλείας θώκους ὁ Ζοροβάβελ ἐνιδρυμένος ἐφαίνετο. Οὗτος μὲν οὖν παρέπεμψε τὸ σκῆπτρον διὰ τῶν ἑφεξῆς μέχρι τῆς Ἡρῴδου βασιλείας, ὃς μητρὸς μὲν γέγονεν Ἰουδαίας, ἀλλογενοῦς, ὃς πατρός. Ἐκλελοιπότων γὰρ οὕτω τῶν ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς τὸ

Judæorum autem e Perside reditum scriptis libris Esdras est complexus. Ejus autem reversionis hæc fuit occasio, sicuti Josephus quidem memoriæ prodidit. Tres milites, satellites regi, quorum erat in numero Zorobabelus, contendebant inter sese per occasionem pacti conventi, ut qui vicisset, potestatem haberet a rege petendi quidquid vellet. Cum igitur unus dixisset vincere vinum, alter regem, Zorobabelus feminas vincere statuit, ante omnia vero veritatem. Quod verbum ubi protulisset, victoriam cæteris eripuit petereque jussus est quod libuisset. **199** Tum ille nationem suam captivam in libertatem restitui postulavit, idque continuo factum est: quippe tum etiam 70 illi anni divinæ iræ completi erant. Exstruebant autem deinceps Hierosolymitanum templum Zorobabelus et Jesus Josedeci filius, neque perfici secunda istæc structura potuit ante annum quadragesimum sextum, quod a finitimis nationibus impediretur. Prior vero intra vicesimum annum a Solomone absoluta fuerat, ut Esdras commemorat. Cæterum exemplo quodam declarare volens Deus non modo Judæorum e Babylone reditum, sed etiam universalem ex mortuis resurrectionem, Jezechielo campum ossibus cadaverum plenum ostendit, quæ novo et inusitato modo vitam recuperabant. Esdras autem, vir præstantis ingenii, legem id temporis protulit, eaque recitata templi structuram universam linois deformavit. Effecit etiam ut quicunque peregrinas uxores durante captivitate duxissent, excluderentur; quo pacto lustratis omnibus Pascha celebratum est. Cumque rursum vidisset Hebræos quosdam cum Azotiis mulieribus consuescentes, deplorato malo auctor populo fuit ut earum conjugio tanquam illegitimo valedicerent ipsasque feminas repudiarent. Hoc quoque memoriæ proditum est, quod absque hoc viro fuisset, ne unum quidem librum sacrum habituri essemus, ob Judæorum negligentiam diuturnamque captivitatem. Animadvertendum hoc etiam, quod eximius ille Cyrillus in libris adversus Julianum scriptis exposuit. Posteaquam, ait, in patriam suam Judæi reversi fuissent, seque rursus ad præscriptum legis a Mose traditæ magno studio conformare cœpissent, Zorobabelus Salathielii filius ex Judaica tribu regnum apud eos occepit. Quapropter cum vesanus ille Julianus regnum Davidis in Sedecia finem habuisse dicit, palam delirat, quando post captivitatis tempus in regio solio Zorobabelus consedit. Idem ad posteros sceptrum trans-

misit usque ad Herodis imperium, qui natu quidem Judæa prognatus fuit, patre vero extraneo. Quippe cum defecissent ex tribu Judaide principes, Christus exspectatio gentium natus est. Herodes autem, cujus mentionem modo facebamus, cum opem Augusto Cæsari suis impensis atque sumptibus id temporis tulisset, quo contra Cleopatram copias ducebat, regnum Judaicum tanquam liberale navalæ operæ præmium ab eo consecutus est. At de his quidem hactenus.

A ἄρχειν λαχόντων ἐγεννήθη ὁ Χριστός· ὃς καὶ γέγονεν ἐθνῶν προσδοκία. Οὗτος μὲν οὖν, ὁ διαληφθεὶς δηλονότι Ἡρῴδης, τῷ Αὐγούστῳ συμμαχήσας Καίσαρι μετὰ τῶν οἰκείων ἀναλωμάτων, ἡνίκα κατὰ Κλεοπάτρας ὥρμησε, τὸ βασιλεύειν ἐν Ἰουδαίᾳ ὥσπερ τι παρ' ἐκείνου φιλοτίμιμα ἔλαβε. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

260 Caterum cum Nabuchodonosor magnifice sonet jactaret ejus urbis nomine quam condendo ad elegantiam insignem perduxisset, vox quædam de cœlo est audita, quæ hujusmodi verba pronuntiaret : « Regnum tuum, Nabuchodonosor, jam tibi perlit, adeoque abigeris a mortalium cœtibus, inter feras belluas deges, agri gramine veseeris, anni denique septem hoc modo tibi peragentur, donec agnoveris esse quemdam excelsissimum, cujus dominatu ac potestate regna mortalium contineantur[28]. » Quæ ubi dicta fuissent, eadem hora respondit eventus. Nam inter alia crines ejus excreverunt ad leoninorum crinium magnitudinem, itidemque consecutus est ungues qui volucrum ungues æquarent. Hæc autem propterea perpessus est, quod inter alia nimis magnos sumpsisset animos ob conspectam in somno imaginem. Nam deum se putabat esse. Qua ductus opinione simulacrum suum erexit, ut adoraretur, incensa etiam fornace, in quam præcipitarentur, si qui facere imperata renuissent. Secundum hæc alterum illud somnium habuit, in quo videbat arborem ad cœlum usque pertingentem, in qua omnis generis volucres cantillarent. Secuta est vox cœlitus edita, quæ resectionem arboris, radice tamen excepta, minitabatur. Illud etiam somnium Danielus interpretatur, simulque futurum prædicit ut annos septem inter bellnas montanas vagaretur ; quo tempore exacto regnum, sicut etiam accidit, recuperaret.

B Τοῦ Ναβουχοδονόσορ δὲ μεγαλαυχοῦντος καὶ μεγαλορρημονοῦντος ἐφ' ᾗ πόλει παγκάλῳ ἔκτισε, φωνὴ γέγονεν ἐξ οὐρανοῦ λέγουσα· « Ναβουχοδονόσορ, ἡ βασιλεία σου παρῆλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκδιώξουσί σε, καὶ μετὰ θηρίων ἡ κατοίκησίς σου, καὶ χόρτον ἀγροῦ ψωμιοῦσί σε. Καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγήσονται ἐπὶ σὲ, ἕως οὗ γνῷς ὅτι κυριεύει ὁ Ὕψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ταῦτα συνετελέσθησαν, καὶ σὺν ταῖς ἄλλοις ἐμεγαλύνθησαν αἱ τρίχες αὐτοῦ ὡς λέοντος καὶ οἱ ὄνυχες ὡς ὀρνέου. » Ταῦτα δὲ πέπονθεν ἅτε μεγαλαυχήσας ἐπὶ τῷ τῆς εἰκόνος ὁράματι· θεὸν γὰρ ἐντεῦθεν ἑαυτὸν ὑπέλαβεν. Ὅθεν καὶ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἵστησι τοῦ προσκυνεῖσθαι ἕνεκεν, καὶ τὴν κάμινον ἐκείνην ἀνῆψεν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁρᾷ δεύτερον ἐνύπνιον, δένδρον εἰς οὐρανὸν φθάνον, παντοίως πιτεινὲς περηρτημένον. Φωνὴ ἄνωθεν τομὴν ἀπειλοῦσα τοῦ δένδρου, ἄνευ μέντοι τῆς ῥίζης. Σαφηνίζει καὶ τοῦτο τὸ ὅραμα ὁ Δανιὴλ, καὶ ἐπταετίαν λέγει αὐτὸν συναγελάζεσθαι τοῖς ἐν ὄρεσι θηρίοις, εἶτα πρὸς τὴν βασιλείαν ἐπανελθεῖν. Ὅ τι δὴ καὶ γέγονε.

C Secundum hæc alterum illud somnium habuit, in quo videbat arborem ad cœlum usque pertingentem, in qua omnis generis volucres cantillarent. Secuta est vox cœlitus edita, quæ resectionem arboris, radice tamen excepta, minitabatur. Illud etiam somnium Danielus interpretatur, simulque futurum prædicit ut annos septem inter bellnas montanas vagaretur ; quo tempore exacto regnum, sicut etiam accidit, recuperaret.

Nabuchodonosoris in imperio successor fuit filius ipsius, ac post cum filius alter Balthasarus. Hic instituto convivio, cum magnates suos invitasset, forte sedebat temulentiæ gulæque deditus, adhibitis illud ad convivium sacris etiam vasis quæ Nabuchodonosor e divina Hierosolymorum æde secum abstulerat. Hanc ob causam iratus Deus adversarios invidentes sibi perdere in universum statuit. Quapropter accidit ut rex Balthasarus in albario parietis opere domus illius, qua in domo sessitabat convivium celebrans, manus articulos cerneret atque litteras, quæ hujusmodi quiddam indicarent : « Mane thecel phares. » Quibus verbis rex non mediocriter perturbatus suos de iis sapientes consulit. Qui cum nihil eorum se intelligere sacramento confirmassent, Danielus vates arcessitur. Nam vaticinandi vis in eo palam facta jam ante fuerat, cum visum illud nocturnum Nabuchodonosoris sane admirandum et indicaret et declararet. Quippe visus ille sibi fuerat videre per quietem statuam quamdam ingentis magnitudinis, quam lapis absque manu revulsus a monte contriverit. Verum ipsius somnii fuerat obli-

D Μετὰ τοῦτον κρατεῖ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἶτα ὁ ἕτερος υἱὸς αὐτοῦ Βαλθάσαρ. Οὗτος συμπόσιον ποιήσας καὶ τοὺς μεγιστᾶνας αὐτοῦ συγκαλεσάμενος ἐκάθητο μεθύων καὶ γαστριζόμενος, ὑπηρετούμενα ἔχων τῷ τοιούτῳ συμποσίῳ τὰ ἱερὰ σκεύη ἐκεῖνα ἅπερ ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀφείλετο τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις θείου ναοῦ. Ἐπὶ τούτοις ὀργίζεται ὁ Θεός. Ἐφ' ᾧ καὶ παντελῆ καταψηφίζεται τῶν αὐτοῦ καταφρονούντων ἀπώλειαν. Ὁρᾷ λοιπὸν ὁ Βαλθάσαρ ἐπὶ τῷ κονιάματι τοῦ οἴκου, ἐν ᾧ ἐκάθητο, ἀστράγαλον χειρὸς καὶ γράμματα οὕτω διαγορεύοντα· « Μανὴ θεκὲλ φαρές. » Ὅθεν καὶ οὐ μικρῶς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τούτοις ἀπορεῖ. Ἐρωτᾷ περὶ τούτων τοὺς ἑαυτοῦ σοφούς· οἱ δὲ μηδὲν εἰδέναι ὁμνύνται. Μεταχαλεῖται καὶ ὁ προφήτης Δανιήλ· ἔφθασε γὰρ ἡ ἐν αὐτῷ προφητικὴ δύναμις γενέσθαι κατάδηλος, ἡνίκα τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην τοῦ Ναβουχοδονόσορ ὄρασιν καὶ εἶπεν καὶ διεσάφησεν. Εἰκόνα γὰρ εἶδε κατ' ὄναρ πολύχρουν καὶ λίθον ἄνευ χειρὸς ἐξ ὄρους τμηθέντα καὶ τὴν εἰκόνα συντρίψαντα. Ἀλλ' ἐπελάθετο τοῦ ὁράματος. Ἔξυπνος γεγονὼς μαθεῖν ἐζήτει τὴν ὅρασιν. Καὶ πάντων ἀπορούντων τῶν αὐτοῦ σοφῶν τε καὶ

[28] Dan. IV, 22.

ἐπαοιδῶν (Θεοῦ γὰρ ἔλεγον τὰ τοιαῦτα πράγματα), ὁ προφήτης μετεκλήθη Δανιήλ, καὶ ὡς εἶχε τὰ τῆς ὁράσεως τῷ βασιλεῖ διεσάφησε. Μανθάνει ταῦτα καὶ Βαλθάσαρ, καὶ τὸν προφήτην οὐ μικρῶς αἰτεῖ περὶ τῆς ἐπιλύσεως τῶν ὁραθέντων ἐκείνῳ γραμμάτων. Πείθεται οὖν καὶ φησι πρὸς αὐτόν· « Μανῆ, ἠρίθμησεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου καὶ ἐπλήρωσε· τοῦτο γὰρ ἑρμηνεύει ἡ Σύρα γλῶττα καὶ Ἑβραΐς. Θεκὲλ, ἐστάθμησεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου, καὶ εὑρέθη ὑστεροῦσα. Φαρές, διῄρηται καὶ ἡ βασιλεία σου καὶ ἐδόθη Πέρσαις καὶ Μήδοις. » Τότε καὶ γὰρ μόνον ἦν ἡ βασιλεία τῶν Βαβυλωνίων. Ὁ τοίνυν Βαλθάσαρ τὰ συμβησόμενα αὐτῷ δεινὰ μεμαθηκὼς οὐ μόνον οὐκ ἐδυσχέρανε κατὰ τοῦ Δανιήλ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπέσχετο, δωρεαῖς αὐτὸν μεγίσταις ἠμείψατο, πορφύραν ἐνδύσας καὶ χρυσοῦν μανιάκιον. Ἀλλὰ καὶ ἐρωτήσας αὐτὸν ὅπως ἐξευμενίσαι ξυνηθείη τὸ Θεῖον, ἤκουσεν· « Ἐν ἐλεημοσύναις τὰς ἁμαρτίας σου λύτρωσαι, καὶ ἀσέβειάν σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων. »

navit, purpura videlicet aureoque torque donatum. divinum placare posset, responsum hujusmodi talem tuam commiseratione erga pauperes. »

Μετὰ δὲ ταῦτα στρατεύει κατὰ Βαβυλωνίων ὁ Δαρεῖος (41), κατὰ τὴν τοῦ Δανιὴλ πρόῤῥησιν, καὶ ἄγει σὺν τοῖς λοιποῖς αἰχμαλώτοις καὶ αὐτὸν τὸν Δανιήλ, ὃν καὶ διὰ τιμῆς εἶχε πολλῆς. Φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ σατράπαι. Πείθουσι τὸν βασιλέα τοιάνδε θέσθαι κέλευσιν, ὃς ἂν εὑρεθείη εὐξάμενος εἰς Θεὸν, τῷ τῶν λεόντων ἐμβληθῆναι λάκκῳ. Ὁ γοῦν Δανιὴλ μηδὲν τούτων φροντίσας ἠύχετο εἰς Θεόν. Ἐφ᾽ ᾧ καὶ τοῖς λέουσι παραδίδοται. Ἀλλὰ σῶος τῇ ἐπαύριον τοῦ λάκκου ἐξέρχεται. Τῶν δὲ εἰπόντων μὴ ἄλλως τὸν Δανιὴλ σωθῆναι, εἰ μὴ κατακόρεῖς ἦσαν οἱ λέοντες, τί γίνεται; Τοῖς λέουσι καὶ αὐτοὶ παρατίθενται, καὶ εὐθέως βορὰ τούτοις γίνονται. Μετὰ ταῦτα, ἦγουν μετὰ τοὺς λέοντας, τὰ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀνερχόμενα τέσσαρα θηρία ὁρᾷ· καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἐν πεδίῳ τινὶ διαλέγεται αὐτῷ καὶ τὰ μέλλοντα διδάσκει.

Μετὰ ταῦτα κρατεῖ. Κῦρος ὁ Πέρσης, τὸν τοῦ Ἀστυάγου Δαρεῖον ἀνελὼν καὶ τὸν Κροῖσον ἀφανίσας. Τότε δή, τότε ὁ Δανιὴλ καὶ τὸ τῶν Βαβυλωνίων εἴδωλον, αὐτὸν δηλαδὴ τὸν Βήλ, ἐκ μέσου πεποίηκε, καὶ τὴν τῶν ἱερέων κακουργίαν διὰ τῆς αἰθάλης ἀπήλεγξεν. Ἀναιρεῖ δὲ καὶ τὸν παρ᾽ ἐκείνοις τιμώμενον δράκοντα. Εἶτα τί; Ἐπανίστανται κατὰ τοῦ Κύρου ὡς ὁῤῥίθεν Ἰουδαΐζοντος οἱ ἱερεῖς, ἕκδοτον λαμβάνουσι τὸν Δανιὴλ, καὶ ἐν ἓξ ἡμέραις λάκκῳ κατακλείουσιν, ἐπτὰ λέουσι παραδόντες αὐτόν. Ἀλλὰ βλήθεὶς καὶ τότε ἀβλαβὴς διαμένει. Τηνικαῦτα καὶ ὁ Ἀβακοὺμ ἐν ἀκαρεῖ τῷ Δανιὴλ ἐφίσταται, καὶ ταῦτα τοῦ λάκκου ἐσφραγισμένου ὄντος, τὸ τῶν

A tus. Quapropter experrectus quodnam fuisset nocturnum illud visum, cognoscere **201** gestiebat. Hic cum omnes ipsius sapientes ac magi de re desperassent, quod effari talia solius esse Dei dicerent, tandem vates Danielus arcessitus regi somnium suum exposuit. Hæc ita tum fuisse gesta Balthasar cognoscit. Quapropter vatem sollicite rogat ut quid ea sibi litteræ vellent, quas conspexisset, declararet. Cui Danielus acquiescens, « Verbum, inquit, Mane denotat Deum annos regni tui numerasse ac complevisse; nam significationem numerandi tam Syra quam Hebræa in lingua habet. Thecel appendit ad stateram Deus regnum tuum, idque justo pondere deficere deprehendit. Phares divisum est regnum tuum ac Persis Medisque concessum [24]. » Etenim id temporis soli Babylonii per orbem regnabant. Has calamitates cum imminere sibi Balthasar de vatis indicatione cognovisset, non modo non succensuit Danielo, verum etiam, uti pollicitus fuerat, amplissimis eum muneribus ornavit. Cumque vatem interrogasset quo pacto numen tulit : « Beneficentia redime delicta tua, et impie-

B

Secundum hæc Darius exercitum in Babylonios ducit, quemadmodum Danielus futurum prædixerat. Is inter captivos cæteros ipsum quoque Danielem abduxit, et magno deinceps in pretio habuit. Hinc orta satraparum invidia, persuadent regi mandatum ut publicaret, quo significaretur leonum in foveam abjiciendum esse, qui a Deo quidquam petere deprehenderetur. Hoc edictum Danielus maxime reveritus, Deum precibus implorabat. Quamobrem leonibus objicitur, sed altero mox die salvus e fovea progreditur. Hic illi dicere Danielum alia nulla de causa incolumem evasisse quam quod leones saturi fuissent. Quid inde factum? Ipsi quoque leonibus objiciuntur, et ab eis continuo devorantur. Post id temporis Daniclo visum offertur, quo e mari animalia quatuor egredi cernit; angelusque Gabrielus quodam in prato cum ipso colloquens futura declarat.

C

Deinceps imperio Cyrus Persa potitur, Dario Astyagis filio exstincto sublatoque de medio rege Cræso. Id temporis Danielus Belum simulacrum Babyloniorum abolevit, et improbitatem sacrificorum per cinerem coarguit. Sustulit item draconem illum quem religiose venerabantur. Hinc factum ut orta sacrificorum seditione adversus Cyrum, quasi jam aperte judaizantem, Danielus eis traderetur et totos sex dies in eadem cum septem leonibus fovea concluderetur. Verum ne tum quidem **202** aliquid detrimenti accepit. Quin etiam vates Abbacumus in oculi momento ad Danielum pervenit, quanquam fovea ipsa obsignata foret, eique doctum messori-

D

[24] Dan. v, 26.

(41) Quæ hic narrantur de expeditione Darii Medi in Babylonios, et, de captivitate Danielis non consonant sacris paginis, nec quæ subjiciuntur de Cyro eumdem Danielem permittente concludi in eadem cum septem leonibus fovea. Tanti est ipsos adire fontes, nec in hauriendis lacunis hærere.

bus in Judæa cibum defert. Ejusmodi sunt divina prodigia. Vates idem et Danielo adest, et a messoribus non desideratur.

Cyrum in regno Cambyses filius, qui et Nabuchodono oris cognomentum habuit, secutus est. Ejus copiarum imperator fuit Holophernes ille, quem cum Juditha prudenter necasset ac rebus ipsius omnibus potita fuisset, non tamen insolenter animos sumpsit, sed omnibus Deo consecratis in viduitate solitaque continentia vixit ad annum usque 105. Post Cambysem magnus quidam Smerdis regnum occupavit. Eum Darius Hystaspis filius est consecutus, sub quo Zorobabel et Jesus fanum, quod annos totos 40 neglectum jacuerat, rursum ædificando perfecerunt. Post Darium regnavit Artabanes, quem Artaxerxes Longimanus excepit. Ejus ætate Sophocles, Heraclitus, Anaxagoras, Pythagoras, Thucydides, Euripides, Herodotus, Empedocles, Diogenes, Hippocrates, Plato, Aristoteles clari fuerunt. Post Artaxerxem hunc et alius Artaxerxes exstitit, succedentibus ordine sibi Persarum regibus usque ad Darium Arsamis filium, quo dejecto sublatoque regnum Persicum Alexander evertit et orbis imperio potitus est.

Hinc ergo discito primum omnium regnum fuisse Assyriorum sive Babyloniorum, alterum Medorum, a quibus illud primum sublatum fuit; tertium Persarum, quod Medorum imperio successit; quartum Macedonum, a quibus debellati sunt Persæ; postremum Romanorum.

Post Alexandrum ejus famuli atque proceres regnum diviserunt. Ægypto præfuit Ptolemæus Lagi filius, quem ordine Ptolemæi 13 subsecuti sunt usque ad Cleopatram. Asiam occupavit Antigonus, Syriam et Palæstinam Seleucus Nicanor, qui urbes duas in Cilicia condidit et unam in Syria. Harum primam Seleuciam appellavit, alteram Antiochiam, tertiam Laodiceam, inditis nimirum hujusmodi nominibus a suo et filii filiæque nomine. Sub hoc Rhodii maris imperio potiti statuam solis ex ære sua in insula excitarunt, quam propter magnitudinem Colossum dixere, ac vocati sunt ipsi deinceps Colossenses. Post Seleucum Antiochus filius regnavit, ejusdemque nominis alii quinque. Deinde regnum obtinuit Antiochus illustris, Seleuci Philopatoris filius sub quo Hierosolyma secunda vice capta est: cum enim Ægyptum universam prædonis et injusti hominis in morem cepisset, Hierosolymam iracundus se convertit, ibique 180 hominum **203** millia necavit. Elapso biennio rursus copiarum imperatorem misit, qui multa mala urbi sacræ intulit, populumque coegit ut Græcam religionem ac mores amplecteretur. Exstitit tum Mathias quidam, cui quinque filii erant, et inter alios Judas ille

Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὅτι πρώτη βασιλεία ἡ τῶν Ἀσσυρίων ἤτοι Βαβυλωνίων, δευτέρα ἡ τῶν Μήδων ὡς ἐκείνην καθελοῦσα, μετὰ ταῦτα ἡ τῶν Περσῶν ὡς ἐκείνην διαδεξαμένη, ἐπειτα ἡ τῶν Μακεδόνων ὡς καταγωνισαμένη ποὺς Πέρσας, καὶ τέλος ἡ τῶν Ῥωμαίων.

Μετὰ μέντοι τὸν Ἀλέξανδρον οἱ παῖδες αὐτοῦ καὶ μεγιστᾶνες τὴν βασιλείαν διεῖλον, καὶ τῆς μὲν Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Λαγοῦς καὶ οἱ καθεξῆς Πτολεμαῖοι δέκα τὸν ἀριθμὸν ὄντες καὶ τρεῖς ἕως Κλεοπάτρας, τῆς δὲ Ἀσίας Ἀντίγονος, τῆς δὲ Συρίας καὶ Παλαιστίνης Σέλευκος ὁ Νικάνωρ, ᾧ καὶ πόλεις δύο κτίσας εἰς τὰ μέρη Κιλικίας καὶ ἑτέραν ἐν Συρίᾳ τὴν μὲν Σελεύκειαν ἐκάλεσε, τὴν δὲ Ἀντιόχειαν, τὴν δὲ Λαοδίκειαν, εἰς ὄνομα ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ. Ἐφ' οὗ Ῥόδιοι θαλασσοκρατήσαντες ἀνέστησαν ἐν τῇ νήσῳ χαλκοῦν ἀνδριάντα εἰς τιμὴν τοῦ ἡλίου, ὃν διὰ τὸ μέγεθος ἐκάλεσαν κολοσσόν, ἀφ' οὗ καὶ αὐτοὶ Κολοσσεῖς ὠνομάσθησαν (42). Μετὰ δὲ Σέλευκον Ἀντίοχος ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ἕτεροι πέντε. Εἶτα Ἀντίοχος ὁ ἐπιφανὴς υἱὸς Σελεύκου τοῦ φιλοπάτορος· ἐφ' οὗ ἡ δευτέρα ἅλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ. Οὗτος γὰρ τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν χειρωσάμενος ὡς ἅρπαξ καὶ ἄδικος ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ θυμοῦ ὑπέστρεψεν, ἔνθεν τοι καὶ ἀνῃρέθησαν μυριάδες ιη'. Μετὰ δὲ δύο ἔτη ἀπέστειλε στρατηγὸν, ὃς πολλὰ κακὰ τῇ πόλει τῇ ἁγίᾳ ἐνεδείξατο καὶ τὸν λαὸν ἑλληνίζειν ἠνάγκαζε. Ματθαῖός δέ τις ἔχων υἱοὺς πέντε, ἀφ' ὧν Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, ὃς ζήλῳ θείῳ κινηθεὶς τὸν στρατη-

Sophoclem, Heraclitum, Anaxagoram, Pythagoram, Thucydidem, Euripidem, Herodotum, Empedoclem, Diogenem, Hippocratem, Platonem, Aristotelem, in plerisque saltem aberrat, ut justus demonstrabit Bibliotheca nostra universalis, ex qua nuper excerpsimus Bibliothecam chronologicam scriptorum ecclesiasticorum simul ac profanorum.

(42) Colossenses a colosso soli erecto dictos fuisse Rhodios quidam suspicati sunt, quibus nosier hic suscribit Glycas. Quis sit Artabanes, quem inter Darium τὸν Ὑστάσπου et Artaxerxem τὸν Μακρόχειρα collocat, ignoro, nisi forte διώνυμος *fuerit* Xerxes Darii filius, et Artaxerxis pater. Quod autem addit suo hoc Artaxerxe claros fuisse

γὸν ἀπέκτεινε τοῦ Ἀντιόχου καὶ μυρία ἄλλα εἰργάσατο. Ὁ δὲ Ἀντίοχος κατὰ Περσίδος μὲν ὁρμήσας, ἀτίμως δὲ ὑποστρέφων μετὰ καὶ νόσου βαρυτάτης, συνῆκε καθ' ἑαυτὸν λέγων· « Ἄξια πάσχω ὧν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ πέπραχα. » Καὶ σκώληκας ἐκβράσας τὴν ψυχὴν ἀπερρήξατο. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀντίοχος Εὐπάτωρ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐφ' οὗ Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος τοὺς φρουράρχους Ἀντιόχου τροπωσάμενος ἦρξεν καθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἀντίοχον μετὰ πλήθους ἀπείρου καὶ ἐλεφάντων ν' καὶ ε', ἐφ' ὧν πύργοι ξύλινοι, ἔχοντες ὁ καθ' ἕνα ἀνὰ στρατιώτας ἐνόπλους λβ'. Τότε δή, τότε μεγάλα εἰργάσατο ὁ Ἰούδας, ὡς καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην λαβεῖν παρὰ τοῦ λαοῦ. Ἐφ' οὗ ὁ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σιρὰχ τὴν πανάριστον συντάξας Ἰουδαίοις ἐγνωρίζετο.

Maccabæus, qui divina quadam æmulatione commotus regium ducem interemit et egregia facinora vel sexcenta patravit. Rex autem Antiochus susceptа in Persidem expeditione, cum et gravissimo correptus morbo nec sine singulari dedecore domum reverteretur, ipsemet scelera sua tandem agnovit, cum diceret se meritas eorum facinorum pœnas pendere quæ adversus Hierosolymam commisisset. Atque hoc modo pediculis ex ipso largiter erumpentibus animam efflavit. Successit ei filius Antiochus Eupator, quo regnante Judas Maccabæus in fugam conjectis Hierosolymitani præsidii ducibus Antiochum ipsum contra se cum infinitis copiis concitavit, quas inter et elephanti erant 55, quibus impositæ turres spectabantur, quarum singulæ milites armatos 32 continebant. In eo prælio tam insignia facinora Judas edidit, ut etiam pontificatus ipsi a populo deferretur. Eadem ætate Jesus, Sirachi filius, qui librum de quovis virtutum genere composuit, celeber apud Judæos fuit.

TMHMA TPITON *

PARS III.

AB IMPERIO CÆSARIS USQUE AD CONSTANTINUM MAGNUM.

Τὰ δὲ τῶν Ῥωμαίων πράγματα διῳκεῖτο πρώην ὑπὸ ὑπάτων ἐπὶ ἔτη τξ' καὶ δ' (43) ἕως Ἰουλίου Καίσαρος τοῦ μὴ γεννηθέντος· τῆς γὰρ μητρὸς αὐτοῦ θανούσης ἐν τῷ ἐννάτῳ μηνὶ τῆς ἐγκυμονίας αὐτῆς,

205 Res Romanæ a consulibus administratæ sunt 364 annis usque ad Julium Cæsarem, qui partu materno in lucem editus fuisse negatur. Nam cum mater ipsius mense nono, ex quo præ-

* Joannes Meursius, Batavus, vir de republica litteraria, in Græcis præsertim scriptoribus in publicum efferendis, optime meritus, Lugduni Batavorum anno 1618, Theodori Metochitæ Historiæ Romanæ a Julio Cæsare ad Constantinum Magnum librum singularem primus vulgavit, et in linguam Latinam transtulit, Notasque brevissimas adjecit, cum præloquio de Theodoro ipso Metochita, cujus res gestas prosequitur, ac Nicephori Gregoræ in eumdem Narratia sive Oratione funebri. Verum vir doctus opinione sua falsus est, multosque in fraudem induxit, sive a Græculo quodam delusus, qui ipsi hoc Glycæ nostri fragmentum, aut R. P. Angeæ Scholio, a quo accepisse fatetur, tanquam a Theodoro Metochita concinnatum venditaverit, sive possessoris nomen, quod titulus Θεοδώρου Μετοχίτου præferebat, in veri Auctoris, quæ ut fere ut in ms. forte decrat, appellationem transierit, sive quacunque alia de causa. Nil itaque aliud est liber ille singularis *Historiæ Romanæ*, quam Michaelis Glycæ liber tertius, isque non omnino integer a pag. scilicet 204, editionis hujus Regiæ usque ad 245, qua Galerii Maximiani infelix obitus describitur. Ne quid porro opellæ nostræ desit, editionem Joannis Meursii cum cæteris mss. codicibus, quibus hactenus usi sumus diligenter contulimus, ejusque Notas atque Emendationes attexemus iis majusculis litteris JM. designatas.

(43) Ἔτι ἑπὶ τξδ'. JM. Romam ait sub consulibus fuisse annis 364, Constantinus Manasses 464, Chronicon Alexandrinum habet annos 393. Theodoro nostro (corrige sis, lector, et loco Theodori Glycam repone) Cedrenus astipulatur, et de 364 item auctor est. Florus 500 numerat ad Augustum usque. Propior vero est sententia Manassis, quam firmant Fasti Capitolini a quibus putantur ad Julii usque monarchiam a primis consulibus anni 460, scilicet, ut ego putare soleo, ab anno U. C. 245, quo primi consulatum iniere L. Junius Brutus et L. Tarquinius Collatinus, usque ad annum ejusdem Romæ 705, quo C. Julius Cæsar a Marco Lepido Urbi præfecto creatus Dictator post undecimum diem dictatura se abdicavit, cum in annum sequentem consul fuisset renuntiatus. Eadem paene scribe Ῥωμαίοις pro Ῥωμαίους. In codice JM. διστάτωρ perperam pro δικτάτωρ. Ibidem ἔτη δέκα καὶ ἑκατόν. Leunclavius in suo ms. legisse videtur ιϐ', adeoque vertit annis 12, unde Joannes Meursius hanc notam ascripsit : Glycas annos 12, Cedrenus numerat annos 4, menses 7, a quibus non abeunt *Fasti Siculi*. Sed pro Metochita nostro (ὑποδοχιμαίῳ, quem mirum est ex multa comparatione versionis Leunclavianæ non agnovisse Glycam fuisse ipsissimum) *Fasti Capitolini* faciunt, qui discrete annos ei 18 tribuunt. Verum falso. Quot enim numeraveris a prima illa dictatura anno U. C. 703 nata, usque ad Idus Martias anni 709, nondum finiti, quibus in senatu multis vulneribus confossus periit, tot monarcham exstitisse recte pronuntiaveris.

gnans furrat, e vivis excessisset, utero secto vivus et incolumis inde sumptus esse perhibetur. Atque hinc Cæsaris ei nomen datum aiunt, quod deinceps omnes Romanorum imperatores usurparunt : nimirum lingua Romana factum est id vocabulum a cædendo, quod fuisset excisus ex alvo materna. Julius autem Cæsar dictatoris appellationem consecutus est, qua significatur is qui solus imperium obtinet. Quippe primus omnium solus rem publicam Romanam administravit annis 12, leges tulit, indictiones ac bissextos ordinavit. Ab eodem mensis Julius dictus, qui antea Quinctilis vocabatur.

Post Julium imperio potitus est Octavius : hoc enim a puero nomen habuit, deinceps ob rerum gestarum splendorem atque gloriam nuncupatus Augustus, cum esset, ut plerique tradunt, Octavii filius. Regnavit annos 56. Ab eo Romanorum imperatores Augusti sunt appellati, ex mensis Augustus, qui antea Sextilis dicebatur. Nimirum Cæsar Romanorum Augusti nomen habet, ut qui supra sortem humanam positus sit : nam quæ maxime sacra sunt et religiosa, dicuntur augusta. Quo factum ut Græci Sebastum vocent, a veneratione, quasi religiose colendum. Cæterum Cæsar hic posteaquam suos adversarios vicisset ac inter eos navali pugna ipsum etiam Antonium superasset, potestatem omnem in se transtulit, ac solus dominari cœpit. Cumque illo ipso in loco, ubi castrametatus fuerat, oppidum exstruxisset, a victoria Nicopolis ei nomen dedit. Eodem in loco nominis et asini statuas aheneas columnis imposuit. Nam perhibetur ea nocte quæ prælii navalis diem antecessit, in hominem quemdam incidisse, qui asinum ageret. Cumque illius de nomine sciscitatus fuisset, Mihi quidem, respondit ille, nomen est Eutyches, hoc est felix, asino vero Nicon, hoc est victor. Atque hæ columnæ deinceps Byzantium deportatæ sunt et in Circo equestri collocatæ. Quin etiam victa Cleopatra et omni Ægypto in potestatem redacta Ptolemæorum regnum sustulit, quod annis 290 duraverat. Deinde terrarum orbem universum sibi subjiciens, et abrogato certorum quorundam locorum regulis imperio, interfectores Julii, qui avunculus ei fuerat, necavit. Id temporis oraculum Isaiæ comprobavit eventus : « Gens una contra gentem aliam gladios non su-

A τὴν κοιλίαν αὐτῆς ἀνατέμνουσι καὶ σῶον αὐτὸ ἐκεῖθεν ἐκβάλλουσιν, ὅθεν Καῖσαρ ἐλέγετο, ἀφ' οὗ καὶ πάντες οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς Καίσαρες προσηγορεύθησαν· κατὰ γὰρ τὴν Ῥωμαίων γλῶτταν ἀνατομὴ τὸ Καῖσαρ λέγεται. Οὗτος ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ δικτάτωρ ἐκαλεῖτο, τουτέστι μονάρχης· αὐτὸς γὰρ μόνος καὶ πρῶτος τὸ Ῥωμαϊκὸν ἐκράτησε σκῆπτρον ἔτη ιη'. Ὃς καὶ νόμους Ῥωμαίοις ἔδωκε, καὶ τὰς ἰνδίκτους καὶ τὸν βίσεκτον ἔφερε (44), καὶ τὸν μῆνα Ἰούλιον ὠνόμασε πρότερον Κιντίλιον λεγόμενον.

Μετὰ δὲ Ἰούλιον ἐβασίλευσεν ὁ ἐκ βρέφους μὲν Ὀκτάβιος, Αὔγουστος δὲ διὰ τὴν λαμπρότητα ὕστερον, εἰ καί τινες αὐτὸν ἕτεροι λέγουσιν Ὀκταβίου υἱόν, ἔτη ν' καὶ ς'. Ἀφ' οὗ καὶ σεβαστοὶ καὶ Αὐγουστοι οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς, καὶ ὁ μὲν Αὔγουστος ἐκλήθη ὁ καὶ πρότερον Σεκστίλιος. Αὔγουστος δὲ ὁ Καῖσαρ καλεῖται παρὰ Ῥωμαίοις ὡς καὶ πλεῖόν τι ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὑπάρχων· πάντα γὰρ τὰ ἱερώτατα καὶ σεβάσμια Αὔγουστα προσαγορεύονται. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σεβαστὸν εἶπον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σεβάζεσθαι, ὥσπερ τινὰ σεπτόν. Ὁ Καῖσαρ μετὰ τὸ τοὺς ἀντικειμένους αὐτῷ νικῆσαι, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἀντώνιον ναυμαχοῦντα, τὸ κράτος ἅπαν ἔσχε καὶ μονάρχης γέγονεν. Ἐν δὲ τῷ τοῦ στρατοπεδίου τόπῳ κτίσας πόλιν Νικόπολιν ταύτην ὠνόμασεν. Ἔστησε δὲ καὶ στήλας χαλκᾶς ἀνθρώπου καὶ ὄνου (45). Λέγεται γὰρ νυκτὸς ἔτι οὔσης, καθ' ἣν ἡμέραν ἡ ναυμαχία συνέστη, ἀνθρώπῳ συναντῆσαι ὄνον ἐλαύνοντι· καὶ ὃς ἐρωτηθείς, « Ἐμοὶ μέν, ἔφη, Εὐτυχὴς ὄνομα, τῷ δὲ ὄνῳ Νίκων. » Αἱ δὲ στῆλαι αὗται ὕστερον ἀνεκομίσθησαν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ ἔστησαν ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ. Ἀλλὰ καὶ Κλεοπάτραν χειρωσάμενος καὶ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον ὑποτάξας, καθεῖλε τὴν βασιλείαν Πτολεμαίων διαρκέσασαν ἔτεσι διακοσίοις καὶ ἐννενήκοντα. Καὶ πάσης δὲ τῆς γῆς κυρισύσας καὶ τοὺς τοπάρχας καταλύσας, ἀνεῖλε τοὺς φονεύσαντας τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἰούλιον. Τότε δή, τότε καὶ τὰ τοῦ Ἡσαΐου πέρας εἴληφεν· « Μὴ λήψεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν. » Κατελύθησαν γὰρ αἱ κατὰ τόπους τοπαρχίαι καὶ βασιλεῖαι καὶ οἱ ἀνὰ μέσον αὐτῶν πόλεμοι. Ἢ οὐκ οἶδας; Ὀπηνίκα ταῦτα ἐπροφητεύετο, ἄλλος μὲν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκράτει, ἄλλος δὲ τῆς Σαμαρείας, καὶ ἕτερος Μωαβιτῶν. Τοῦ δὲ Χριστοῦ κατὰ σάρκα γεννηθέντος ὑπὸ τὴν Ῥωμαί-

(44) JM. Hæc in secundum Augusti annum refert Cedrenus. Τούτου (Αὐγούστου) τῷ δευτέρῳ ἔτει αἱ ἰνδικτοι ἐπενοήθησαν καὶ τὸ βίσεξτον. Καὶ νόμους ἐξέθετο πολιτικούς. Rursum mirifice sibi constans, in Theodosio Magno imputat anno Augusti 15, et originem nominis ascribit a victoria apud Actium. Καὶ ἤρξαντο ἀριθμεῖσθαι αἱ ἰνδικτοι ἀρξάμεναι ἀπὸ Αὐγούστου Καίσαρος ἐν ἔτει ιε' τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Καλεῖται δὲ ἰνδικτιών, τουτέστιν ἰναικτιών, ἡ περὶ τὸ Ἄκτιον νίκη. Idipsum firmat Constantinus Porphyrogenneta Themate Occidentalium, ubi Hesychium auctorem laudat. Sed est inepissimus error. Nam anni ordinationem a Julio institutam scimus ex Dione lib. XLIII; Suetonio in eo cap. 40; Censorino, *De die natali* cap. 20, aliisque. Hinc vero, similibusque Meursianis Observationibus ac Notis, si pares adtexere, et adversaria omnia mea Historica, plenasque arculas, in chartam effundere voluisseni, ingentia voluminа conici ac coacervari oportuerat. Sed de his jam satis, quas omittere volui, licet ab instituto meo longius abeuntes; ne quis earum forte desiderio Metochitianæ Historiæ librum, alioquin imposterum prorsus inutilem futurum, comparare aut requirere laboret.

(45) Suetonius in *Octavio*, cap. 96.

Ibidem ἔτεσι διακοσίοις ἐνενήκοντα. Ita Glycas quoque, inquit JM, et Eusebius *Chron.* lib. 1, numerat 235. | Pro ἀρχιερέως et συμπλήρουται JM. ἀρχιέρεως et ἐκπλήρουται, et pro χρισθῆναι, χρίεσθαι.

κὴν ἀρχὴν αἱ ἐθναρχίαι πᾶσαι γεγόνασιν. Οὐκοῦν ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἐγένετο ἐπὶ Νεεμίου καὶ Ἔσδρα, μέχρις Ὑρκανοῦ τελευταίου ἀρχιερέως, ὃν Ἡρώδης ἀνεῖλεν, ὁ τῶν ξβ' ἐτῶν ἀριθμὸς συμπληροῦται. Ἔκτοτε δὲ καὶ μέχρι τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου αἱ λοιπαὶ ἑπτὰ ἑβδομάδες κατὰ τὴν τοῦ Δανιὴλ πρόῤῥησιν τὴν οὕτω λέγουσαν· « ο' ἑβδομάδες συνετμήθησαν τοῦ καταλῦσαι ὅρασιν καὶ προφήτην καὶ τοῦ χρισθῆναι ἅγιον ἁγίων, » τουτέστιν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν. Μετὰ μέντοι τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Ὑρκανοῦ παρανόμως οἱ ἀρχιερεῖς ἐγίνοντο· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἐκείνου κατήγοντο.

A met [35]. » Nam sublatis singularum regionum principibus atque regibus etiam bella, quæ inter se gerebant, exstincta sunt. Quis enim ignorat illo sæculo, quo vates oraculum hoc edebat, alium Hierosolymis regnasse, alium Samariæ, alium apud Moabitas? At vero cum Christus, quod carnem attinet, natus est, omnes omnium nationum dominatus imperio Romano parebant. Hic illud etiam animadvertendum, ab ædificatione Hierosolymæ, quam Nehemias et Esdras instituerunt, usque ad Hyrcanum ultimum pontificem, quem Herodes interemit, numerum 62 annorum compleri. Deinceps vero septem reliquæ usque ad Domini baptismum in Jordane recensentur, juxta Danielis vaticinium, cujus hæc verba sunt: « Septuaginta septimanæ abbreviatæ sunt ad tollendam visionem ac vaticinationem et ad ungendum sanctorum sanctissimum [36], » hoc est ipsum Christum Dei Filium et Deum. Post 206 interfectum autem Hyrcanum pontifices contra legis præscriptum designabantur: non enim illi præficiebantur qui ab ipso generis originem ducerent.

Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Αὐγούστου Καίσαρος, ὅτι ὀξύχολος μὲν ἦν, μετεβάλλετο δὲ τάχιστα. Οὗτος κατὰ πολλῶν τε ἀνθρώπων ἀπεφήνατο θάνατον· σοφὸς δέ τις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ (46) χάρτῃ γράψας ἐνώπιον ἀκοντίζει τοῦ Καίσαρος. Τὰ δὲ γράμματα ἔλεγε· « Δήμιε, παῦσαι κρίνων. » Ταῦτα οὖν ὁ Καῖσαρ ἀναγνοὺς ἐξίσταται τοῦ θρόνου, καὶ ἀκύρωτα πάντα τὰ ψηφισθέντα τίθησιν. Οὗτος πολὺς ἦν εἰς γυναῖκας, καὶ μάλιστα τὰς ὑπάνδρους· καὶ δὴ τὸ χεῖρον, προσέταττε τοῖς ἀνδράσι καὶ μὴ βουλομένοις τοιούτου μύσους ὑπηρέτας γίνεσθαι. Σοφὸς δέ τις Ἀλεξανδρεὺς (47) Ἀθηνόδωρος τοὔνομα πολλὰ μὲν παρῄνει τῷ Καίσαρι τῶν τοιούτων ἕνεκα, πεῖθειν δὲ ὅλως μὴ ἔχων ἄλλην ὁδὸν μετέρχεται. Ἄνθρωπον γάρ τινα τὰ πρῶτα ἐν τῇ συγκλήτῳ φέροντα ὀλοφυρόμενον ἰδὼν (ἠναγκάζετο γὰρ τὴν αὐτοῦ γαμετὴν ἐγκλεῖσαι φορείῳ καταστέγῳ καὶ πρὸς τὸν Καίσαρα πέμψαι) παρεγγυᾶται αὐτῷ μηκέτι πενθεῖν, αὐτὸν δὲ τῷ φορείῳ ἐγκλεῖσαι ἀντὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ στεῖλαι πρὸς τὸν Καίσαρα. Πείθεται οὖν, εἰ καὶ μόλις, ὁ ἀνήρ. Καὶ τίνα τὰ μετὰ ταῦτα; Εἴσεισιν ὁ Ἀθηνόδωρος ξίφος ἐπιφερόμενος, καὶ οὕτω διὰ τοῦ φορείου πρὸς τὸν Καίσαρα πέμπεται. Δέχεται ὁ Καῖσαρ, ῥήγνυσι τὰς σφραγῖδας. Ἔξεισιν ὁ Ἀθηνόδωρος, ἐπισείει τὸ ξίφος. Ἵστοεῖται ὁ Καῖσαρ, ὑπισχνεῖται δι' ὅρκων μηκέτι κοίταις ἀλλοτρίαις χρανθῆναι. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀθηνόδωρος πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην ἀπαίρων, καὶ εἰδὼς τὸν Καίσαρα ὀξὺ μὲν θυμούμενον, ταχὺ δὲ μεταβαλλόμενον, κύπτει πρὸς οὓς ὡς δῆθεν κατα-

B Cæterum de Augusto etiam hoc memoriæ proditum accepimus, fuisse videlicet hominem pronum ad iram, sed qui facillime rursum placaretur. Hinc factum ut cum aliquando multos mortales capitis damnasset, vir quidam sapiens eo tempore chartam litteris notatam versus Cæsarem ejacularetur. Ea in charta perscriptum erat: « Desine pro tribunali sedere, carnifex. » Quibus verbis lectis Cæsar e tribunali se proripit, et quæ prius statuerat, irrita esset jubet. Idem mulierum cupidissimus erat, et præsertim earum quæ maritis nupsissent; quodque pejus erat, maritis imperabat vel invitissimis ut in ejusmodi jaculo sibi obsecundarent. Forte quidam vir sapiens erat, Alexandrinus patria, nomine Athenodorus; qui cum C horum facinorum causa sæpenumero Cæsarem submoneret neque tamen aliquid apud ipsum efficere persuadendo posset, alia via rem aggreditur. Nam cum virum quemdam, principem in senatu, plorantem conspexisset quod uxorem suam opertæ lecticæ includere ac Cæsari mittere cogeretur, hortatur Athenodorus hominem, eo nomine amplius ne se afflictet, sed uxoris loco ipsum in lecticam includat ac Cæsari mittat. Vix ei, rem ut faceret, persuadet, sed persuadet tamen. Quid inde factum? Athenodorus sumpto secum gladio lecticam intrat, et ad Cæsarem in ea deportatur. Cæsar lecticam excipere, signa reserare; Athenodorus exire, gladium vibrare; formidine Cæsar corripi, D tandem sacramento præstito polliceri nunquam se

[35] Isa. II, 4. [36] Dan. IX, 24.

(46) JM. Hunc Mæcenatem fuisse narrant Cedrenus, Manasses, Zonaras.

(47) JM. Meminit hujus Suetonius in Claudio tanquam Tiberio formando præpositi. Verba sunt Augusti ex Epistola quadam, cap. 4: « Tiberium adolescentem ego vero, dum tu aberis, quotidie invitabo ad cœnam, ne solus cœnet cum suis Sulpitio et Athenodoro. » Imo et ipsius Augusti etiam præceptorem fuisse discimus ex Luciani Macrobiis: Ἀπολλόδωρος δὲ, ὁ Περγαμηνὸς, ῥήτωρ ὢν Καίσαρος Σεβαστοῦ διδάσκαλος γενόμενος, καὶ σὺν Ἀθηνοδώρῳ τῷ Ταρσεῖ φιλοσόφῳ παιδεύσας αὐτὸν, ἔζησε ταυτὰ τῷ Ἀθηνοδώρῳ ἔτη ὀγδοήκοντα δύο. Ubi observa Tarsensem dici, qui Alexandrinus nostro Metochitæ (imo Glycæ), Cedreno, Manassæ qui eamdem Historiam recitant, ut et Zonaras: qui tamen de patria eum non indigitat. Hæc Meursius. Quid vero, si duo fuerint Athenodori; Tarsensis alter veteribus notus, et Alexandrinus iste a Græculis recentioribus in conspectum hominum deductus?

deinceps toros alienos contaminaturum. Hoc facto rediturus in patriam Athenodorus, quod Cæsarem nosset hominem esse præcipitis quidem iræ, sed quæ subito deflagraret, ad aurem ejus se inflectit quasi videlicet ipsum deosculaturus, et, « Cæsar, inquit, Auguste, unum adhuc quiddam tibi deest. Noli de reis sententiam prius ferre quam apud te litteras viginti quatuor recitaveris. » Cæteroqui tanto erat apud subditos in amore Cæsar, ut Romanus quidam civis et vita decessurus liberis suis præceperit, gratiarum actionis ergo diis victimas immolarent, quod Augustum post se salvum relinqueret. Cæsar ipse cum e vita migraret: « Luteam, inquit, urbem inveni, quam ipse pulcris ornatam arcibus et marmore effeci. » Præterea dicebat dare, quemadmodum mimo vel ludione desinente fieri consueverit. Quæ sane verba non spectabant alio quam quod vitam hanc rideret. Ac de his quidem hactenus.

A φιλήσων αὐτόν, καὶ οὗτος ἔφη· « Σεβαστὲ Καῖσαρ, τοῦτό σοι λείπει μόνον, μὴ τὰς ψήφους ἐξενεγκεῖν πρὶν ἂν ἐν ἑαυτῷ λαλήσῃς τὰ κδ' γράμματα. » Τοσοῦτον δὲ παρὰ τοῖς ὑπηκόοις ἀγαπώμενος ἦν ὥστε Ῥωμαῖος ἀνὴρ τὸν βίον ἐκλιπεῖν μέλλων (48) ἐπέτρεπε τοῖς ἑαυτοῦ παισὶ χαριστηρίους θυσίας ἐνεγκεῖν τοῖς θεοῖς, ὅτι ζῶντα καταλιμπάνει τὸν σεβαστόν. Ἐπεὶ δὲ ὁ Καῖσαρ ἐξίστατο τοῦ βίου, « Πηλίνην, ἔφησε, τὴν πόλιν εὗρον (49) καλλίπυργον ταύτην καὶ στερεμνίαν πεποίηκα. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ πολλοὺς ἐν τῇ τελευτῇ μου βούλομαι κροτῆσαι χεῖρας, ὡς ἐπὶ μίμου τελευτῇ καὶ παίκτου τινός (50). » Ταῦτα δὲ καταπαίζων τοῦ βίου πάντως ἔλεγε. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

207 Scito autem, dilecte fili, anno imperii hujus, de quo loquimur, Augusti Cæsaris 42, quod carnem attinet, Dominum nostrum Jesum Christum ex perpetua Virgine Maria natum esse. Quippe mulier hæc inculpata ex divino promisso nata fuit, cumque tertium attigisset annum, ad templum deducta diu in penetralibus ejus vixit, cum quidem ab angelo victus ei præberetur, donec ad annum ætatis 14 pervenisset. Hac de re pontifices, ut fieri par erat, inter se consultant et precibus Deum implorant. Inde Josepho despondetur, Deo per virgam quæ germinaverat, ut omnino id fieret, monente. Quapropter id temporis huic oraculo vatis eventus respondit: « En liber obsignatus viro litterarum (non ignaro datur [27] » (hoc est ei qui in conjugio viverat): « atque is respondebit: Equidem librum hunc legere nescio, quoniam obsignatus est. » Non longo interjecto tempore divinus angelus ad eam ablegatur, qui hujusmodi verbis eam compellat [28]: « Salve, accepta, cui Dominus adest. » His et illis angeli verbis illa perturbata, cum rogasset quonam id pacto fieri posset, quando virum ipsa nesciat, vicissim a Gabrielo audit: « Te Spiritu sanctus invadet, ac supremi potentia inumbrabit. » Quibus in verbis notato quod Spiritus sancti mentione facta, itemque potentiæ Supremi, qua voce Christus indicatur (Christus enim Dei potentia est), tota sacrosancta Trinitas expressa sit. Quanquam enim Filius solus carnem adsumpsit, nihilo tamen minus Pater

B velle se plurimos ipso moriente manibus plausum

C

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι ἐν τῷ μβ' ἔτει (51) τῆς βασιλείας τοῦ μνημονευθέντος ἄνωθεν Καίσαρος γεννᾶται τὸ κατὰ σάρκα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας. Ἡ γὰρ ἄμωμος αὕτη γεννᾶται μὲν ἐξ ἐπαγγελίας, τριετίζουσα δὲ προσάγεται τῷ ναῷ (52), καιρὸν ἱκανὸν ἐν τοῖς αὐτοῦ διάγει ἀδύτοις, ὑπ' ἀγγέλου κομίζεται τὴν τροφὴν, ὡσεὶ δέκα γίνεται καὶ τεσσάρων ἐτῶν. Σκέπτονται περὶ τούτου οἱ ἀρχιερεῖς, ὡς εἰκός· δεήσεις προσάγουσι τῷ Θεῷ. Μνηστεύεται τηνικαῦτα τῷ Ἰωσὴφ, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο διὰ τῆς βλαστησάσης ῥάβδου προτρέψαντος. Τότε δὴ τότε καὶ πέρας λαμβάνει προφητικὴ ῥῆσις ἡ λέγουσα· « Ἰδοὺ δίδεται βιβλίον ἐσφραγισμένον ἀνδρὶ εἰδότι γράμματα, » τουτέστι γάμοις προσωμιληκότι, « καὶ ἐρεῖ, Οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι αὐτὸ, ὅτι ἐσφραγισμένον ἐστίν. » Οὐ πολὺς παρῆλθε καιρὸς, καὶ θεῖος ἄγγελος πρὸς αὐτὴν καταπέμπεται, « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, λέγων· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. » Ἔμβαμβος οὖν ἐπὶ τῷ ῥήματι γεγονυῖα, καὶ, « Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, » εἰποῦσα, « ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; » παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἀκούει καὶ τάδε· « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. » Πρόσεχε δὲ ὅτι Πνεῦμα ἅγιον εἰπὼν καὶ δύναμιν Ὑψίστου, ὃ σημαίνει τὸν Χριστὸν (Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις), ὅλην ἐν τούτῳ τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐνέφηνεν. Εἰ γὰρ καὶ μόνος ὁ Υἱὸς ἐσαρκώθη, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συμπαρῆσαν αὐτῷ σαρκουμένῳ κατὰ τὸ ἀδιαίρετον τῆς ὁμουσιότητος, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι ἐν αὐτῷ

[27] Isa. xxix, 12. [28] Luc. i, 28.

(48) JM. Suetonius cap. 59: « Nonnulli patrum testamento caverunt, ut ab hæredibus suis prælato victimæ titulo in Capitolium ducerentur, votumque pro se solveretur, quod superstitem Augustum reliquissent» JM. Suetonius cap. 28.

(49) JM. Suetonius cap. 27.

(50) Idem cap. 99.

(51) JM. legit in suo codice σαρακοστῷ δευτέρῳ, et observat Græcos posterioris ævi dicere σαρακοστός, pro τεσσαρακοστός, idque se docuisse pridem in suo *Glossario Græco-barbaro*.

(52) JM. Nicephorus, *Hist. Eccles.* lib. II, cap. 7.

D Ut vero infans (Maria) a lacte materno jam abhorruit, et mammam attingere noluit, promissionem mater adimplet: et in templum ascendens, juxta votum, eam Deo consecrat, tertium jam tum ætatis agentem annum, Et Evodius in Epistola ad eumdem Nicephorum libro II, cap. 3: Trimula cum esset (Maria) in templum est præsentata. Quod autem hic et alibi sæpe in partes advocat Glycam nostrum, tanquam Metochitæ suo consonantem, hoc mirabilem hominis ἀδελφίαν demonstrat.

κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, A atque Spiritus sanctus carnem assumenti aderant, τουτέστιν οὐσιωδῶς.

quando identitas substantiæ dividi nequit, ut eximius ille noster Athanasius loquitur. Ideirco Paulus etiam dixit [28] in Christo totam divinitatis plenitudinem corporaliter habitare, id est essentialiter.

Ἐγκυμονεῖ τηνικαῦτα λοιπόν, ὀγκοῦται ἡ παρθενικὴ γαστὴρ αὐτῆς. Οὐ μικρῶς ἐπὶ τούτοις ὁ Ἰωσὴφ ταράσσεται, λαθραίως ἀπολῦσαι τὴν ἐγκύμονα μελετᾷ. Θεῖος αὐτῷ ἐφίσταται ἄγγελος κατ' ὄναρ, « Μὴ φοβηθῇς, λέγων, παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου. » Ἔξυπνος οὖν γεγονὼς παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. Ὁ μὲν οὖν μέγας Βασίλειός φησιν ὅτι οὔτε πρὸ τοῦ τόκου οὔτε μετὰ τὸν τόκον ἔγνω τὴν πάναγνον ὁ Ἰωσήφ. Τὸ γὰρ ἕως οὗ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς ἀόριστον εὕρηται, ὡς B ὅταν λέγῃ· « Καὶ οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ ἕως οὗ ἐξηράνθη ἡ γῆ· » καὶ γὰρ ὁ κόραξ οὐδὲ μετὰ τὸ ξηρανθῆναι τὴν γῆν ὑπέστρεψε. Καὶ ἀλλαχοῦ· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Εἴπερ οὐκ ἦν ἀόριστον τὸ ἕως, ἐγερθῆναι λοιπὸν εἴπαμεν τὸν Κύριον μετὰ τὸ τεθῆναι τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωτὴρ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἔλεγε· « Καὶ ἔσομαι μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας. » Εἰ οὖν οὐκ ἦν ἀόριστον τὸ ἕως, μετὰ τὴν συντέλειαν λοιπὸν οὐ συνέσεται τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστός. Καὶ μὴν ὁ Παῦλος οὕτω φησίν· « Ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, C καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιός φησιν ὅτι οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἀληθῶς ἕως οὗ ἔτεκε τὸν Κύριον. Οὐκ ᾔδει τί τὸ ἐν αὐτῇ. Μόνον ὅτε ἔτεκε, τότε δὴ καὶ ἐγνώρισε. Τότε ἔγνω ὁ Ἰωσὴφ τίς ἡ δύναμις τῆς παρθένου. Τότε ἔγνω, ὅτι ἐξελόχευσε καὶ τὰ τῶν λεχῶν οὐ κατενόησεν, ὅτε γάλα παρεῖχε ξενορρύες καὶ θηλὴν τῆς φυσικῆς νομῆς ἀλλοτρίαν, ὅτε μαζὸν ἔδωκε καὶ φλεβοσυλίαν οὐχ ὑπέμεινεν. Ἀλλὰ μὴ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς ἦν καὶ ἄνθρωπος τὸ τικτόμενον, ἐξ ἀνάγκης ἑαυτῷ συνέζευξε τά τε θεῖα τά τε ἀνθρώπινα. Καὶ ἀνθρώπινα μὲν ὁ ὄγκος τῆς γαστρὸς, ὁ τῆς κυοφορίας ἐννεαμηνιαῖος καιρὸς, ἡ τοῦ τικτομένου συνήθης ἔξοδος, ἡ γαλακτοτροφία καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ μικροῦ ἐπὶ τὸ καθῆκον αὐτοῦ σώματος αὔξησις· κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Παῦλον πάντων πεπείρατται τῶν ἡμετέρων ἄνευ μόνης τῆς ἁμαρτίας. Θεῖα δὲ πάλιν ἡ ἄσπορος σύλληψις, ἡ παράδοξος κύησις καὶ ἀῤῥύπαντος γέννησις. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἡ θεολόγος ἔλεγε γλῶττα· « Νόμοι φύσεως καταλύονται. » Πρὸς τοῖς ἄλλοις γὰρ καὶ μητρικῶν ὠδίνων ἄνευθεν Χριστὸν ἡ πάναγνος ἔτεκε· κατὰ γὰρ τὸν Δαμασκηνὸν, ἔνθα ἡδονὴ οὐ προηγήσατο, εἰκότως οὐδὲ ὀδύνη ἐπηκολούθησεν. Ὅτι δὲ τὰ τῆς κυοφορίας παράδοξα ἦσαν, καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος ἔδειξεν, οὕτως εἰπὼν περὶ

Hoc pacto illa utero concipit, virgineus venter intumescit: non parum Josephus eo nomine perturbatur, prægnantem a se clam dimittere cogitat. Verum divinus angelus ei per somnum adstat et, « Ne metuas, inquit, asciscere Mariam uxorem tuam: nam quod in ea genitum est, ex sancto Spiritu est [30]. » Quapropter experrectus a somno conjugem suam ascivit; nec eam cognovit, donec ea peperit Filium suum primogenitum. Atque hoc loco magnus ille Basilius ait Josephum nec ante partum, nec a partu castissimam hanc virginem cognovisse. Nam vocabulum *donec*, ait, multis in locis sacrarum Litterarum indefinite positum reperitur. Verbi gratia cum dicitur: « Neque reversus est corvus, donec exsiccata est terra [31]. » Nimirum ne postea quidem quam exsiccata terra foret, corvus illo reversus est. Item in alio loco: « Dixit Dominus Domino meo, Sede ad meam dexteram, donec **208** tuos hostes scabellum pedum tuorum effecero [32]. » Quodsi *donec* indefinite non usurpatur, restat ut dicamus desinere Dominum sedere, posteaquam hostes ipsius sub pedes ejus subjecti fuerint. Etiam discipulis suis Servator dixit: « Adfuturus sum vobis perpetuo, donec sæculi finis appetat. » Si vox *donec* indefinita non est, sequitur Christum a mundi consummatione discipulis suis non adfuturum. Atqui Paulus ait [33] futurum ut in nubes abrepti et ipsum in aera Domino occurramus, atque ita perpetuo cum Domino simus. Hæc a Basilio sic prodita sunt. At magnus ille Athanasius ait reapse Josephum non cognovisse ipsam, donec Dominum peperisset. Ignorabat scilicet quid illud esset quod erat in ipsa. Saltem ubi peperisset, agnovit. Tunc nimirum intellexit Josephus quæ vis esset illius virginis. Tunc cognovit eam partum edidisse nullas tori leges expertam, cum lac novo et inusitato modo manans suppeditavit et nutrimentum a naturali diversum; cum mammam præbuit, ac venis tamen ne quidquam decederet. Nec abhorrere putabis hæc a vero. Nam quia pariter homo erat id quod gignebatur, et Deus, necessario tam divina quædam quam humana conjunxit. Humana erant tumor alvi, tempus novem mensium, quo uterum mater gerebat, fetus in lucem editio pro more facta, lacteum nutrimentum, a parvo ad convenientem corporis staturam incrementum. Nam, uti beatus ille Paulus ait [34], expertus est omnia nostra, solo peccato excepto. Rursum divina erant expers seminis conceptio, partus inusitatus, nulli fœditati nullisque sordibus obnoxia nativitas. Atque hoc illud est quod Gregorius Theologus dixit: « Leges naturæ solvuntur. » Nam inter alia citra

[28] Coloss. II, 9. [30] Matth. I, 20. [31] Gen. VIII, 7. [32] Psal. CIX, 1. [33] I. Thess. IV, 16. [34] Hebr. XIV, 15.

maternus etiam parturiginis dolores Virgo purissima Christum peperit. Quippe de Joannis Damasceni sententia, ubi voluptas et delectatio nulla præcessit, ibi non abs re dicendum etiam dolorem nullum consequi. Et vero fuisse factam conceptionem uterique gestationem prorsus inusitato modo, testatur ipse quoque Dionysius Areopagita verbis hujusmodi : « Quod humano quidem more substantiam assumpserit, de sacris oraculis percepimus : sed ignoramus tamen quo pacto de virgineo sanguine, prorsus abhorrenti a naturæ lege, formatus sit. » Ideoque dictum ab Athanasio præclare : « Partum edidit nullas tori leges experta. » Etenim absque illo foret, non eadem peperisset ac infantem fasciis involutum in præsepe reclinasset. Hanc in sententiam divini Patres, quos indicavimus, de isto Evangelii dicto : « Non cognovit eam, donec Filium suum primogenitum peperit [35], » disseruerunt. At Manis **209** hæredes illi Pauliciani dictum hoc arbitratu suo torquentes, labis expertem Domini matrem portentose fingunt post salutarem partum liberos alios ex Josepho suscepisse.

A αὐτοῦ, ὅτι τὸ μὲν ἀνδρικῶς οὐσιωθῆναι αὐτὸν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων ἐμάθομεν, ἠγνοοῦμεν δὲ ὅπως ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων ἑτέρῳ παρὰ τὴν φύσιν θεσμῷ διεπλάττετο. Καλῶς οὖν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἔφησεν· « Ὅτε ἐξελόχευσε, καὶ τὰ τῶν λεχῶν οὐ κατενόησεν. » Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ αὐτὴ καὶ τίκτουσα καὶ σπαργανοῦσα καὶ τῇ φάτνῃ τὸ παιδίον ἐπαναklίνουσα. Καὶ οὕτω μὲν οἱ διαληφθέντες θεῖοι Πατέρες περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ τοῦ λέγοντος· « Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. » Οἱ δὲ τοῦ Μάνεντος κληρονόμοι Παυλικιανοὶ τὸ τοιοῦτον ῥητὸν πρὸς ἴδιον ἐκλαμβάνοντες θέλημα, τὴν ἄσπιλον τοῦ Κυρίου μητέρα τερατολογοῦσι μετὰ τὸν σωτήριον τόκον ἑτέρους υἱοὺς ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ παιδοποιῆσαι.

Postquam hoc modo Dominus noster Jesus Christus natus esset, Magi e Perside ad iter, conspecto sidere prorsus inusitato, se comparant, adorandique illius causa proficiscuntur, stellam ducem sequentes, quæ viam iter ingressis commonstrabat. Hoc loco, dilecte fili, diligenter iis animum advertito quæ dicturi sumus. Nam de Magorum adoratione contentio non exigua inter viros sanctos exsistit. Nam primum eximius ille noster Epiphanius in libro quem *Panaria* vocavit, Christum jam bimum et quadam in domo tradit a Magis adoratum esse. Quia enim conspectum in patria Magorum sidus carnalem Christi nativitatem significabat, neque Magis exiguo tempore Hierosolymam perducere poterat, qua quidem ipsa ratione motus Herodes jussit infantes bimulis majores interfici, habita nimirum temporis ejus ratione quod a Magis exacte cognoverat, idcirco divinus ille vir, cujus mentionem modo faciebamus, Christum bimulum a Magis adoratum esse prodidit. Verum aliter Joannes ille noster aureus orator sentit. Non enim eodem tempore quo Christus est natus, etiam sidus illud a Magis conspectum esse dicit. In explicatione Matthæi ad verbum quæ tradat audi : « Multo ante Christi nativitatem sidus illud Magis apparuit, ut Christum in ipsis cunarum fasciis adorarent : quippe non parum in itinere temporis absumpturi erant. » Nimirum hoc dicere vult, Deum tempus certum Magis admensum esse, quod absumpturi essent in itinere ; itaque de ipsius sententia stellam ejus ante monstravit, ut hoc modo Christum in cunis repertum venerarentur. Hanc Chrysostomi expositionem tum Athanasius tum Joannes Damascenus confirmant, cum in antro et spelunca Christum a Magis adoratum perhibent.

B Γεννᾶται οὖν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ Μάγοι ἐκ Περσίδος ἐγείρονται, τὸν καινότατον ἐκεῖνον ἀστέρα θεασάμενοι, καὶ εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ παραγίνονται, προηγούμενον ἔχοντες τὸν τοιοῦτον ἀστέρα καὶ τὴν ὁδὸν οἷον ὑποδεικνύοντα. Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητέ· διαφωνία γὰρ οὐ μικρὰ παρὰ τοῖς ἁγίοις γίνεται τῆς παρὰ τῶν Μάγων ἕνεκα προσκυνήσεως. Πρῶτον γὰρ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τῇ βίβλῳ *Παναρίῳ* διετῆ λέγει καὶ ἐν οἰκίᾳ παρὰ τῶν Μάγων προσκυνηθῆναι τὸν Χριστόν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ κατὰ τὴν χώραν αὐτῶν φανεὶς ἀστὴρ τὴν κατὰ σάρκα ἐμήνυσε τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, προέφθασε δὲ δι' ὀλίγου τοὺς Μάγους ἀγαγεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα (κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Ἡρώδης ἀπὸ διετοῦς ἀναιρεῖσθαι τὰ βρέφη προσέταξε, κατὰ τὸν C χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν Μάγων), τούτου χάριν ἀναμνησθεὶς ὁ θεῖος ἀνὴρ διετῆ παρὰ τῶν Μάγων ἔφη προσκυνηθῆναι τὸν Χριστόν. Ἀλλ' ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης οὐχ οὕτως· οὐδὲ γὰρ ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸν Χριστὸν τηνικαῦτα καὶ τὸν ἀστέρα φησὶ τοῖς Μάγοις ὀφθῆναι. Καὶ ἄκουε τί κατὰ ῥῆμα διέξεισιν ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἑρμηνείᾳ· « Ὁ ἀστὴρ δὲ πρὸ πολλοῦ τῆς γεννήσεως ἐφάνη τοῖς Μάγοις, ἵν' ἐν σπαργάνοις τὸν Χριστὸν προσκυνήσωσι. Πολὺν γὰρ ἔμελλον ἐν τῇ ὁδῷ ἀναλίσκειν τὸν χρόνον. Συνεμέτρησε γὰρ, φησὶ, τὸν χρόνον ὁ Θεὸς, ὃν ἔμελλον ἐν τῇ ὁδῷ ἀναλῶσαι οἱ Μάγοι· καὶ οὕτω κατ' ἐκεῖνον προέφθασεν αὐτοῖς τὸν ἀστέρα, ὡς ἐντεῦθεν ἐν σπαργάνοις προσκυνῆσαι τὸν Κύριον. » D Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, αὐτός τε ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, ἐν σπηλαίῳ λέγοντες παρὰ τῶν Μάγων προσκυνηθῆναι τὸν Χριστὸν, τὴν τοῦ χρυσορρήμονος ἐπιβεβαιοῦσι πάντως ἐξήγησιν.

Non autem ignoro, dilecte fili, te de quibusdam aliis quoque non parum ambigere, quæ in hac stella consideranda veniunt ; et imprimis admirari motum novum ac inusitatum, institutionem, occulta-

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς τοῦ τοιούτου ἀστέρος οὐ μικρῶς ἀμφιβάλλεις, τῇ παραδόξῳ τε κινήσει, τῇ στάσει, τῇ ἀποκρυβῇ, τῇ ἀφ' ὕψους συγκαταβάσει, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς τοιού-

[35] Matth. I, 25.

τοις. Ἀλλὰ μὴ ἐπὶ πλέον ἀμφιβαλλε· οὐδὲ γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀστὴρ εἷς ἐτύγχανε τῶν πολλῶν, οὓς ὁ Θεὸς ἐν τῷ στερεώματι κατ' ἀρχὰς ἔθετο, ἀλλὰ δύναμίς τις ἀόρατος ἦν, εἰς ταύτην μετασχηματισθεῖσα τὴν ὄψιν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν. Ἔδει γὰρ καὶ ἐπὶ παραδόξῳ τοιαύτῃ γεννήσει καὶ παράδοξον ἀστέρα γενέσθαι μηνυτὴν καὶ προάγγελον, ὡς ὁ θειότατός φησι Κύριλλος· εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοσοῦτον ἔφαινεν, οὐκ ἂν ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ὑπερηκόντιζεν. Εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἔπεισε τοὺς Μάγους ἐκεῖθεν ἐγερθῆναι καὶ τοσαύτην ὁδὸν στείλασθαι, οὐκ ἂν οὕτω θαυμασίως εἰς Ἱεροσόλυμα ἤγαγεν, οὐκ ἂν ἐξ ὕψους συγκαταβὰς ἐπάνω τοῦ τεχθέντος ἔστη παιδίου, οὐκ ἂν ἄφαντος μετὰ ταῦτα ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ ὁδηγούμενοι παρ' αὐτοῦ προσεληλύθασι τῷ Χριστῷ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἀπλανεῖ πίστει γεγόνασι κάτοχοι, χειραγωγίας οὐκέτι τοιαύτης ἐδέοντο. Ἔνθεν τοι καὶ κατ' ὄναρ χρηματισθέντες δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

A tionem, de sublimi descensum, aliaque talia. Verum hæc nolim tibi nimium negotii facessere. Non enim hæc stella de illorum siderum numero fuit, quæ initio rerum Deus in firmamento collocavit, sed potestas quædam inaspectabilis, in hujusmodi speciem transformata, quemadmodum Joannes Chrysostomus ait. Oportebat enim in nativitate admirabili et inusitata etiam stellam novam ac inusitatam oriri, quæ index esset ac **210** prænuntia, sicuti divinus ille Cyrillus loquitur. Nam absque illo foret, non tantum lucis et splendoris habuisset, non medio die radios solares superasset, non Magis persuasisset ut e patria profecti tantum itineris susciperent, non eos modo tam admirabili perduxisset Hierosolymam, non ex alto B se demittens supra natum infantem constitisset, non deinceps conspici desiisset. Posteaquam enim ab ea ducti ad Christum accesserant et vera illum fide amplexi fuerant, non jam amplius ejusmodi manuductionis egebant. Ideoque oraculo per quietem admoniti alia via suam in patriam sunt reversi.

Πρὸς τούτοις δέ, ἀγαπητέ, τὴν τοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ ἀρχιεπισκόπου ἐξήγησιν ἐπὶ μέσου παράγεις, κἀντεῦθεν διισχυρίζῃ μὴ ἐν αὐτῷ τῷ σπηλαίῳ, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ γενέσθαι τινὶ τὴν παρὰ τῶν Μάγων προσκύνησιν. Ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐκ τῶν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ὡς ἔοικεν, ὁρμώμενος, τῶν οὕτω περὶ τῶν Μάγων λεγόντων· « Καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν εἶδον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς C αὐτοῦ, » καὶ τάδε φησίν, ὅτι μετὰ τὸ γεννηθῆναι τὸν Κύριον καὶ ἐν τῇ φάτνῃ ἀνακλιθῆναι εἰκὸς ἦν εὑρεθῆναι καὶ οἰκίαν τινά, ἐν ᾗ παρὰ τῶν Μάγων τὴν προσκύνησιν δέξασθαι. Καὶ ὁ μὲν διαλιφθεὶς ἀνὴρ ἔοικε προφανῶς λέγειν μὴ ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἐν ᾧ καὶ ἡ φάτνη, τοὺς Μάγους ἰδεῖν τὸν Χριστόν· ὁ δὲ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς τά τε τῆς οἰκίας συμβιβάζων καὶ τὰ τῆς φάτνης αὐτῆς οὕτω φησίν, ὅτι τεκοῦσα μὲν εὐθέως κατέκλινεν· ἐκεῖ πολλῶν καὶ γὰρ συνιόντων διὰ τὴν ἀπογραφὴν οὐκ ἦν οἰκίαν εὑρεῖν. Παράγει δὲ καὶ τὸν θειότατον Λουκᾶν ἐπισημαίνοντα τοῦτο καὶ λέγοντα ὅτι διὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον ἐν τῷ καταλύματι, ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, μετὰ δὲ τοῦτο ἀνείλετο καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων εἶχεν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἕκτῃ ὁμιλίᾳ περὶ τῶν Μάγων οὕτω φησί· « Τί δὲ ὅλως καὶ βασιλείας σύμβολον εἶδον, καλύβην καὶ φάτνην καὶ παιδίον ἐν σπαργάνοις καὶ μητέρα πτωχήν, ἰδόντες; » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Πῶς δὲ καὶ ὁ ἀστὴρ, εἰπέ μοι, τόπον οὕτω στενὸν φάτνης καὶ καλύβην ἐδείκνυεν, εἰ μὴ τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο ἀφεὶς κάτω κατέβη καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἔστη τῆς κεφαλῆς τοῦ παιδίου; » Καὶ μετὰ ταῦτα· « Ἐπεὶ οὖν ἦγαγε καὶ ἐχειραγώγησε, καὶ πρὸς τὴν φάτνην ἔστησεν, οὐκέτι δι' ἀστέρος, ἀλλὰ δι' ἀγγέλου λοιπὸν αὐτοῖς διαλέγεται. » Καὶ ἐν τῇ ὀγδόῃ δὲ ὁμιλίᾳ κατὰ λέξιν οὕτω φησὶ περὶ τῶν Μάγων· « Ἀλλὰ τί τὸ πεῖσαν αὐτοὺς προσ-

Fortassis autem, dilecte fili, Bulgariæ pontificis enarrationem in medium prolatam nobis oppones, et ex ea probabis non in spelunca, sed domo quadam Christum a Magis adoratum esse. Nimirum divinus ille vir, occasione de verbis Evangelii per Matthæum conscripti sumpta, quæ de Magis ita loquuntur: « Ingressi domum ibidem cum matre Maria puerum viderunt [36], » scribit consentaneum esse, post id temporis quo editus in lucem Dominus in præsepi reclinatus fuerit, inventam fuisse domum quamdam in qua Magi eum venerarentur. Adeoque palam Theophylactus indicare videtur Magos Christum in antro illo non conspexisse, quo præsepe continebatur. Verum Chrysostomus inter se tam ea quæ de domo dicuntur quam quæ de præsepi concilians, Ubi primum, inquit, mater eum peperisset, in præsepi reclinavit. Quippe quod magnæ hominum copiæ census causa confluxissent, domum invenire non potuerant. Ejus rei testem citat Lucam, qui verbis hisce idem innuerit: « Quia in diversorio locus non esset, in præsepi eum reclinavit [37]. » Atque inde post eum sublatum in genua collocavit. Idem in earum orationum sexta D unibus Evangelium Matthæi explanavit, in hunc modum de Magis loquitur: « Cum tugurium et præsepe et fasciis involutum puerum et matrem pauperem cernerent, quodnam, obsecro, regni signum videbant? » Et paulo post. « Quonam, inquit, pacto (die mihi) stella tam artum præsepis et tugurii locum indicabat, si non relicto sublimi se demisit et supra caput ipsius pueri constitit? » Rursum post hæc: « Ubi jam adduxisset eos ac juxta præsepe stitisset, non amplius per stellam, sed per angelum eos deinceps alloquitur. » Itidem in oratione octava de Magis ad verbum hæc tra-

[36] Matth. II, 11. [37] Luc. II, 7.

dit : « Quid tandem eis persuasit ut pueruin summissime venerarentur? Nec enim Virgo speciem quamdam illustrem præ se ferebat, nec domus erat splendida. » Et paulo post : « Nihil istic magnum et insigne conspiciebatur, ex iis quidem rebus quæ sensu percipiebantur, sed tantum præsepe ac tugurium **211** materque pauperciila, ut nimirum hinc nudam Magorum philosophiam agnoscas. » De quibus omnibus animadvertas licet, Chrysostomum id loci quo præsepe continebatur, et domum et tugurium et speluncam appellasse. sed oratori huic aureo fidem habeat, qui tuba

Postquam hoc quo diximus modo Christus natus fuisset, octavo deinceps die circumciditur, et post 40 dies in templum deportatur. Sic enim perscriptum legimus : « Completis purificationis diebus, ex lege Mosis, puerum Hierosolymam tulerunt [38]. » Lex autem illa hujusmodi est : « Si mulier e viro concepto semine marem pepererit, polluta esto 40 dies; sin feminam ediderit, dies 80 [39]. » Quamobrem, quæso, ita sunt hæc instituta? Et cur tempus hoc pollutioni præscriptum matri femellæ duplicatur? Theodoretus hac de re in hunc modum disserit, nimirum pollutionis hoc tempus requietis causa præscriptum esse mulieribus, uti quæ magnopere graventur dum uterum gerunt. Quippe metu inquinationis lex maritos retrahit, neve suas uxores id temporis adeant suadet. Et quia feminea soboles matrem molestia majori afficit (aiunt enim hanc citius in utero se movere quam marem), ideirco femellas parientibus duplum pollutionis templum est præscriptum, ut hac ratione duplo quoque longiorem requietem haberent. Hæc Theodoriti est sententia. Divinus autem vir ille Cyrillus ait marem intra dies 40 formam suam consequi, femellam vero dies 80 ad humanæ formæ expressionem requirere. Et quia masculæ soboles purificationis causa die quadragesimo, femina vero octogesimo ad templum deferebatur, apparet omnino Per hæc significari quod hujusmodi formatio purgatione, quæ divinitus fiat, indigeat. Sic divini Patres hac de re disseruerunt. Cæterum liber ille qui parva Genesis dicitur, haud scio cujus auctoris, Adamum quidem ait post 40 dies paradisum esse ingressum, Evam vero post 80; eaque de causa post totidem dies tam mares quam femellas in templo sisti. Verum tu mihi librum hunc missum facito. Nam vera Mosis historia monstrat Deum die sexto Adamum finxisse, ac mox in paradisum collocasse. Consimiliter Evam die sexto de Adami costa, quam sumpserat, formatam sexto item die in paradisum collocat. Et quidem post sextum hunc diem nihil amplius condidit.

κωνῆσαι; οὔτε γὰρ ἡ παρθένος ἐπίσημος ἦν, οὔτε ἡ οἰκία περιφανής. » Καὶ μετ' ὀλίγα · « Οὐδέν τι τῶν αἰσθητῶν μέγα ἐκεῖ, ἀλλὰ φάτνη καὶ καλύβη καὶ μήτηρ πτωχή, ἵνα γυμνὴν τῶν Μάγων ἴδῃς τὴν φιλοσοφίαν. » Μάνθανε οὖν ἐντεῦθεν ὅτι καὶ οἰκίαν καὶ καλύβην τὸ σπήλαιον ὁ Χρυσορρήμων ἐκάλεσεν, ἔνθα καὶ ἡ φάτνη. Μὴ οὖν ἔνθεν κἀκεῖθεν περιπλανάσθω σου ἡ διάνοια, τῷ Χρυσορρήμονι δὲ πρόσεχε μᾶλλον, ὅτι καὶ σάλπιξ οὕτως χρυσήλατος τοῦ παναγίου κεχρημάτικε Πνεύματος. Quamobrem hinc inde mens tua non obvagetur, sancti Spiritus fuit, ex auro solido ducta.

Γεννᾶται οὖν, ὡς εἴρηται, ὁ Χριστὸς, κἀντεῦθεν ὀκταήμερος περιτέμνεται, ἐν τῷ ναῷ προσάγεται μεθ' ἡμέρας μ'. « Καὶ ἐπλήσθησαν » γάρ φησιν, « αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ κατὰ τὸν νόμον Μωσέως, καὶ ἀνήγαγον τὸ παιδίον εἰς Ἱεροσόλυμα, » κατὰ τὸν οὕτω λέγοντα νόμον · « Ἐὰν σπερματισθῇ γυνὴ ἀπὸ ἀνδρὸς καὶ τέκῃ παιδίον ἄῤῥεν, ἀκάθαρτος αὕτη μενέτω ἡμέρας μ', ἐὰν δὲ θῆλυ τέκῃ παιδίον, ἡμέρας π'. » Διὰ τί δὲ καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα; ὁ ἐμπρόθεσμος οὗτος τῆς ἀκαθαρσίας καιρὸς διπλασίων ἐδόθη τῇ μητρὶ τοῦ θήλεως; Ὁ μὲν οὖν Θεοδώρητος οὕτως εὕρηται περὶ τούτων διεξιών, ὅτι τὰ τῆς τοιαύτης ἀκαθαρσίας ἀναπαύσεως χάριν ἐνομοθετήθη ταῖς γυναιξὶ, βαρυνομέναις ὄῆθεν τῷ τῆς ἐγκυμονίας καιρῷ· διὰ γὰρ τοῦ φόβου τῆς ἀκαθαρσίας ἀναχαιτίζει τοὺς ὁμοζύγους ὁ νόμος, καὶ πείθει τηνικαῦτα ταῖς γαμεταῖς αὐτῶν μὴ προσέρχεσθαι. Καὶ ἐπειδὴ τὸ θῆλυ μείζονι καθυποβάλλει ἀχθηδόνι τὴν αὐτὸ φέρουσαν (λέγεται γὰρ ὅτι τάχιον ἐν τῇ γαστρὶ σκαίρει τὸ τοιοῦτον ἢ τὸ ἄῤῥεν), τούτου χάριν ὁ τῆς ἀκαθαρσίας καιρὸς διπλασίων ἐδόθη ταῖς τικτούσαις τὰ θήλεα, ὡς ἐντεῦθεν αὐτὰς διπλασίῳ κεκτῆσθαι καὶ τὴν ἀνάπαυσιν. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Θεοδωρήτου τοιαῦτα · ὁ δὲ θειότατος Κύριλλος ἐν ἡμέραις μὲν εἰδοποιεῖσθαι τὸ ἄῤῥεν φησὶ μ', τὸ θῆλυ δ' αὖ ἡμερῶν π' δέεσθαι πρός γε τὴν εἰς εἶδος τὸ ἀνθρώπινον πάροδον. Καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν ἄῤῥεν καθαρισμοῦ χάριν ἐν ἡμέρᾳ τῇ τεσσαρακοστῇ, τὸ δὲ θῆλυ τῇ ὀγδοηκοστῇ προσεφέρετο τῷ ναῷ, φαίνεται πάντως ὅτι καθάρσεως ἡ τοιαύτη πλάσις δέεται παρὰ Θεοῦ. Καὶ οὕτω μὲν οἱ θεῖοι περὶ τούτου Πατέρες · ἡ δὲ λεγομένη Λεπτὴ Γένεσις (53), οὐκ οἶδ' ὅθεν συγγραφεῖσα καὶ ὅπως, φησὶν ὅτι μεθ' ἡμέρας π' εἰσῆλθεν ὁ Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον, ἡ δὲ Εὔα μεθ' ἡμέρας π', καὶ τούτου χάριν ἐν ἡμέραις τοσαύταις προσάγονται τῷ ναῷ τό τε ἄῤῥεν καὶ τὸ θῆλυ, ἀναλόγως τάχα τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ Εὔᾳ. Ἀλλ' ἄφες αὐτήν · ἡ γὰρ τοῦ Μωσέως ἀληθὴς ἱστορία δείκνυσιν ὅτι τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὸν Ἀδὰμ ἔπλασεν ὁ Θεὸς, καὶ ἔθετο αὐτὸν εὐθέως ἐν τῷ παραδείσῳ · καὶ τὴν Εὔαν ὡσαύτως ἐν αὐτῷ πλάττει τῷ παραδείσῳ ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, μίαν τῶν πλευρῶν λαβὼν τοῦ Ἀδάμ · μετὰ γὰρ τὴν ἕκτην ἐποίησεν οὐδέν.

Qua vero ratione Christus Dominus Mosaicæ fuerit legi subjectus, disputant theologi, sacrarumque Litterarum interpretes.

[38] Luc. II, 22. [39] Levit. XII, 6.

(53) Quis sit auctor Λεπτῆς Γενέσεως, *Parvæ Geneseos*, quam citant præter Glycam, Cedrenus et Zonaras, ignoratur, quove sæculo e tenebris emerserit : nam antiquioribus fuit prorsus incognita.

Ἀνήγαγον οὖν εἰς Ἱεροσύλυμα τὸν Ἰησοῦν, ὡς προείρηται, τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ καὶ αὐτὸν ὑποκείμενον (54). Μετὰ μέντοι τὸ ἀναχθῆναι τὸν Ἰησοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, φεύγει πρὸς Αἴγυπτον. Ἐκεῖθεν εἰς Ναζαρὲθ ἔρχεται, κἀκεῖ τὴν σωματικὴν αὔξησιν δέχεται. Ὡσεὶ ἐτῶν λ' γίνεται, καθά φησιν ὁ θεηγόρος Λουκᾶς, πρὸς Ἰορδάνην πορεύεται, παρὰ Ἰωάννου τὸ βάπτισμα δέχεται. Τότε δή, τότε καὶ τοῖς ἀγνοοῦσι γνώριμος γίνεται· εἰ μὴ γὰρ ἄγνωστος παντάπασιν ἦν, οὐκ ἂν ὁ Πρόδρομος τοῖς ἀπεσταλμένοις πρὸς αὐτὸν ἱερεῦσι καὶ Λευίταις ἔλεγεν· « Ἰδοὺ μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. » Ὁ Πατὴρ ἄνωθεν διὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος αὐτὸν ὑποδείκνυσι. Καὶ πρόσσχες τῷ βαπτιστῇ λέγοντι· « Ἐγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐκεῖνός μοι εἶπεν, Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταρχόμενον, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. » Εὔδηλον οὖν ἐντεῦθεν ὅτι πρὸ τῆς ἐν Ἰορδάνῃ ἐπιφανείας αὐτοῦ κατάδηλος οὐκ ἦν οὐδενί· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ Πρόδρομος ἔλεγεν· « Ἐγὼ διὰ τοῦτο ἦλθον βαπτίζων ἐν ὕδασιν, ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ· » καὶ αὖθις· « Κἀγὼ ἑώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα τῇ ἀληθείᾳ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀγαπητέ, διὰ τοῦτο κατῆλθεν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι χάριν τοῦ Βαπτιστοῦ κατηνέχθη ἄνωθεν ἡ πατρικὴ καὶ θεία φωνή, εἴγε καὶ μᾶλλον ἐκεῖνος μείζων ἐδόκει τοῦ βαπτιζομένου· καὶ ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱὸς καὶ ἐκ στείρας γεγέννηται, καὶ μᾶλλον ὅτι τὸν Ἰησοῦν αὐτὸς ἐβάπτιζεν ὡς ἕνα τῶν πολλῶν ἐκεῖσε παραγενόμενον. Οὐδέπω καὶ γὰρ δῆλα γενέσθαι τὰ κατ' αὐτὸν ἔφθασεν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον δωδεκάτῃ αὐτοῦ ὁμιλίᾳ φησίν.

Igitur, ut diximus, Hierosolymam Jesus defertur tanquam et ipse Mosaicæ legi subjectus. **212** Post id temporis vero, quemadmodum Chrysostomus censet, in Ægyptum fugit, ac inde Nazaretam revertitur, ubi corporis incrementum accipit. Annos autem, ceu Lucas indicat [40], triginta jam natus ad Jordanem se confert, et a Joanne baptizatur. Atque hoc tempore cunctis innotescit, incognitus antea. Nam nisi plane fuisset incognitus, non vates ille sacerdotibus ac Levitis ablegatis ad se dixisset: « En medius inter vos versatur, quem vos ignoratis [41]. » Deinde Pater cum cœlitus per Spiritum sanctum commonstrat. Atque hic mihi vide quid ipse Baptista dicat: « Equidem, ait, non noram ipsum; verum qui me ad baptizandum ablegavit, is mihi dixit: In quem Spiritum sanctum descendere videris, ille mihi charissimus est Filius [42]. » De quibus sane verbis admodum perspicuum est ante ipsius ad Jordanem adventum nemini Christum fuisse notum. Quippe si notus fuisset, Præcursor ille non dixisset se venisse propterea baptizatum aqua, ut Israelicis Christus innotesceret. Idem rursus ait: « Vidi ego, veritatique testimonium perhibui, eum Dei Filium esse [43 44]. » Spiritus etiam sanctus, dilecte fili, propterea descendit in Jesum, ne quis existimaret Baptistæ causa paternam divinamque vocem illam cœlitus auditam esse, quanquam is baptizato longe major esse videretur. Nam et patre pontifice natus fuerat, et matrem habuerat antea sterilem; denique maximum illud erat, quod Jesum ipse baptizaret, qui tanquam unus ex multis eo venerat. Etenim necdum ipsius conditio et status mortalibus nota erant, quemadmodum Joannes ille Chrysostomus ait in orationum illarum quibus Matthæi declaravit Evangelium duodecimo.

Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, εἰ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι παντάπασιν ἄγνωστος ἦν, τὰς εὑρισκομένας ὁπουδήποτε λοιπὸν ἱστορίας, περί τε τοῦ ὕδατος δηλοδὴ τοῦ ἐλεγμοῦ καὶ περὶ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτῆς, ἣν λέγουσι παρὰ τῶν Ἰουδαίων δέξασθαι τὸν Χριστόν, ὡς οὐδὲν ἡγοῦ καὶ ἀπόῤῥιπτε. Εἰ γὰρ τοιοῦτόν τι γενέσθαι προέφθασεν, οὐκ ἂν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔλεγε· « Ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς αὐτόν. » Εἰ γὰρ καὶ περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς κατὰ σάρκα ἡλικίας αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἐνεφάνισε δῆθεν ἑαυτόν, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν

Quæ cum ita sint, cumque prorsus ante baptismum ignotus fuerit, historias illas, ubicunque tandem eas repereris, nimirum de aqua explorationis deque pontificatu, quem a Judæis Christo delatum esse perhibent, flocci plane facito proque rejectitiis ducito. Nam si quid ejusmodi ante contigisset, Joannes evangelista non dixisset: « Hoc miraculorum initium Canæ in Galilæa Jesus præbuit, suamque majestatem declaravit, et ipsius discipuli fidem ei habuerunt [45]. » Etenim quanquam id quoque temporis, cum duodecim natus esset annos, illa de ætate loquendo, ad carnem quæ referenda est, in templum ascendit seque palam exhibuit,

[40] Luc. III, 23. [41] Joan. I, 26. [42] Ibid. 33. [43.44] Ibid. 34. [45] Joan. II, 11.

(54) Post vocabulum ὑποκείμενον, in F. quædam habentur, quæ in C, V, JM. et Leunclaviano codicibus desiderantur. Ea sunt de S. Josepho: *Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκετο τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.* Τέθεικεν οὖν ἐνταῦθα τὸ ἕως οὗ, ἵνα μάθωμεν, ὅτι πρὸ τῶν ὠδίνων ἀνέπαφος ἦν ἡ παρθένος ἐν ἀληθείᾳ· τὸ γὰρ μετὰ ταῦτα ἡμῖν κατέλιπε συλλογίζεσθαι, ὅτι τὴν οὕτω γενομένην μητέρα καὶ καινῶν ὠδίνων καὶ ξένων λοχευμάτων καταξιωθεῖσαν· οὐκ ἂν οὐδὲ μετὰ ταῦτα δίκαιος ἦν ἐκεῖνος ὑπέμεινε γνῶναι λοιπόν· καὶ οὕτω μὲν ὁ τὰ θεῖα πολὺς Ἀθανάσιος, ἐπὶ τῷδε τῷ εὐαγγελικῷ καὶ θείῳ ῥητῷ. Οἱ δὲ τοῦ καταράτου Μανέντος κληρονόμοι Παυλικιανοὶ μηδέν τοι τοῦτο ἐννοῆσαι δυνηθέντες, καὶ τοῦτο παρέχθησαν, ὡς προείρηται, εἰπεῖν ἐπὶ τῇ ἁπλῷ καὶ παναμώμῳ τοῦ Κυρίου μητρί, ὅτι μετὰ τὸν σωτήριον τόκον ἑτέρους υἱοὺς ἔσχεν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ. Μετὰ μέντοι, et quæ sequuntur.

non tamen divinitatem suam istic hoc ipso patefecit, quando nullum Hierosolymis prodigium id temporis edidit, sed tantum insidentem labris suis gratiam commonstravit. Et ab eo tempore rursum in umbra quasi quadam delituit, quemadmodum orator ille aureus in enarratione scripti per Joannem Evangelii loquitur.

A θεότητα κατάδηλον ἐντεῦθεν ἐποίησεν, ὅτι μηδὲ σημεῖον ἐκεῖσε τηνικαῦτα εἰργάσατο, μόνην δὲ τὴν ἐπικαθημένην τοῖς αὐτοῦ χείλεσι χάριν ὑπέδειξε καὶ ἔκτοτε πάλιν ἑαυτῷ συνεσκίασεν, ὡς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν ἐν τῇ κατὰ Ἰωάννην ἑρμηνείᾳ φησίν.

213 Secundum hæc, videlicet post baptismum ac editum Canæ miraculum, 12 quidem numero discipulos eligit, at homines prorsus inopes et indoctos, nimirum piscatores, litterarum doctrinæque rudes et plebeiæ conditionis atque status. Quibusnam, obsecro de causis istud? Ut quidquid ipsi praeclare dicerent atque facerent, id omne Dei potestati sapientiæque tribueretur. Atque hoc illud ipsum est quod Dominus ad Paulum pronuntiavit : « Satis esto tibi gratia mea : quippe mea vis et potestas in imbecillitate perficitur[46]. » Non dubium est autem quin verum sit Christi discipulos pauperes ac rudes fuisse. Nihilo tamen minus Epiphanius quidam presbyter in oratione sua, quam de impollutæ Domini Matris nativitate dixit, Joannem Zebedæi filium inquit post patris obitum possessiones universas quas Zebedæ habuerit vendidisse, cumque se contulisset Hierosolymam, sanctam eum Sionem emisse. Qua de causa factum sit ut quoniam Joannis emptioni Caiaphas adfuisset, deinceps pontifici notus perhibeatur. Quippe dimidium bonorum suorum pontifici dederat, reliquum dimidium in adornandum pascha impenderat, hoc est in cœnam illam Christi mysticam. Ideoque Christum, cum discipulis diceret : « Ad certum illum hominem divertite, » Joannem Theologum intelexisse tradit, apud quem deinde cœnam illam mysticam sumpserint atque permanserint. At vero Joannes Chrysostomus asserit tanta Zebedæum et filios ipsius inopia laborasse, ut etiam aliquando naviculæ assidentes vetera fractaque retia consuerint. Et quanam, obsecro, fronte audet Epiphanius dicere cœnam illam mysticam in Joannis domo præparatam fuisse, atque ipsum Joannem esse ad quem discipulos Dominus ablegaverit? Nam si Joannes cum Petro præparandi Paschatis causa certum quemdam ad hominem missus fuit, quemadmodum evangelica historia narrat, manifesto paret Epiphanium hunc seniorem Evangelium non

Μετὰ δὲ ταῦτα, ἤγουν μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ ἐν Κανᾷ σημεῖον, ἐκλέγεται μαθητὰς, δυοκαίδεκα τὸν ἀριθμὸν, ἀπόρους δὲ πάντας καὶ ἰδιώτας, ἁλιεῖς, ἀγραμμάτους καὶ τῆς μερίδος ὄντας τῶν ἀφανῶν. Διὰ τί δὲ ταῦτα καὶ τίνος ἕνεκεν; Ἵνα τὸ δι' αὐτῶν κατορθούμενον τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει καὶ σοφίᾳ λογίζηται. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἔλεγε πρὸς Παῦλον ὁ Κύριος· « Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. » Καὶ ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος πτωχείαν καὶ ἰδιωτείαν λέγει προσεῖναι τοῖς μαθηταῖς τοῦ Χριστοῦ (55)· Ἐπιφάνιος δέ τις πρεσβύτερος ἐν λόγῳ αὐτοῦ, ὃν ἐπὶ τῷ γενεθλίῳ δῆθεν τῆς παναμώμου Μητρὸς τοῦ Κυρίου ἐξέδωκε, καὶ τάδε φησὶν, ὅτι ὁ υἱὸς Ζεβεδαίου Ἰωάννης μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐπώλησε πᾶσαν τὴν αὐτοῦ κτῆσιν τὴν ἐν Ζεβεδῇ καὶ ἐλθὼν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἠγόρασε τὴν ἁγίαν Σιών· ὅθεν ὡς τοῦ Καϊάφα καταμένοντος ἐν τῇ ἀγορασίᾳ Ἰωάννου, κατὰ τοῦτο λέγεται οὗτος εἶναι γνώριμος τῷ ἀρχιερεῖ· καὶ τὰ μὲν ἡμίσῃ ἔδωκε τῷ ἀρχιερεῖ, εἰς δὲ τὰ λοιπὰ ἡμίσῃ ἡτοίμασε τὸ πάσχα, ἤγουν τὸ μυστικὸν δεῖπνον τοῦ Χριστοῦ. Ἡνίκα καὶ γὰρ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Χριστός· « Ὑπάγετε πρὸς τὸν δεῖνα, » Ἰωάννην ἐδήλου τὸν Θεολόγον. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐτέλεσαν τὸ μυστικὸν δεῖπνον, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν· καὶ ὡς οὐκ ἦμην ἐκεῖ, μηδὲ πιστεύσῃς μοι. Ὁ γὰρ χρυσορρήμων Ἰωάννης τοσαύτην ἔλεγε πτωχείαν ἔχειν τόν τε Ζεβεδαῖον καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, ὥστε καθῆσθαι παρὰ τῷ πλοίῳ καὶ δίκτυα ῥάπτειν διερρωγότα καὶ παλαιά. Πῶς δὲ καὶ παρὰ τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωάννου τὸ μυστικὸν δεῖπνον ὁ διαληφθεὶς ἀνὴρ ἑτοιμασθῆναι λέγει, τὸν δεῖνά τε αὐτὸν εἶναι πρὸς ὃν οἱ μαθηταὶ παρὰ τοῦ Κυρίου ἐστάλησαν; Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης σύναμα τῷ Πέτρῳ ἀπεστάλη πρὸς τὸν δεῖνα τῆς τοῦ πάσχα χάριν ἑτοιμασίας κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, φαίνεται προφανῶς ὅτι ὁ πρεσβύτερος οὗτος Εὐαγγέλιον οὐκ ἀνέγνω ποτέ. Εἰ γὰρ ἀναγνῶναι ἔφθασεν, ἔγνω ἂν ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀπεστάλη πρὸς τὸν δεῖνα, οὐ μὴν αὐτὸς ὁ Ἰωάννης

[46] II Cor. xii, 9.

(55) Post μαθηταῖς τοῦ Χριστοῦ, in F. sequuntur, quæ absunt ab editione Meursiana, Leunclavii versione, et codicibus V. et C : Ὁ μέντοι καλοσχέπαστος ὁ Μεταφραστὴς ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ συγγραφέντι μαρτυρίῳ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Βαρτολομαίου καὶ Βαρνάβα φησὶ ταῦτα· Ἄρτι δὲ τὸν παράλυτον ὁ Σωτὴρ ἰασάμενος κατὰ τὴν προβατικὴν εἶχε θεατὴν τοῦ θαύματος τὸν Βαρνάβαν· διὸ καὶ πρὸς τὰ βάθη τῆς καρδίας ἀποβλεψάμενος, καὶ λόγου μετέδωκε, καὶ παῤῥησίας τῆς πρὸς αὐτὸν, ὁ τοίνυν Βαρνάβας τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου, ὃς Μάρκος ἐπελέγετο, κατελαβὼν (θείαν δὲ τούτου ταύτην εἶχεν ὁ λόγος) φησὶ πρὸς αὐτήν· « Ὦ μέλλω ἔρχεσθαι, ὃν ἐπιθύμουν ἰδεῖν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἰδοὺ παραγέγονε. » Καὶ ἅμα καταλιποῦσα πάντα κατέλαβε τὸν ναὸν, καὶ τῷ Χριστῷ προσπεσοῦσα πρὸς τὸν οἶκον αὐτῆς εἰσελθεῖν αὐτὸν παρεκάλει, καὶ δὴ καὶ ἀφίκετο. Καὶ ἔστιν οὗτος ἐν ᾧ τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν ἐπετέλεσε. Λόγος δὲ ἄνωθεν εἰς ἡμᾶς καταβέβηκεν, ὡς κεράμιον βαστάζων τοῦ ὕδατος, ᾧ κατακολουθεῖν ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητὰς ἐπέτρεψε. Μάρκος ἦν ὁ σοφὸς, ὁ τῆς Μαρίας ταύτης υἱός· ἐν δὴ τῷ τοιούτῳ οἴκῳ καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν ἀνῆλθον ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι μετὰ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν, ἐν οἷς ἦν καὶ Βαρνάβας, καὶ Μάρκος. Ἐπιφάνιος δέ τις, et reliqua.

ἦν ὁ δεῦνα ἐκεῖνος πρὸς ὃν ἀπεστάλησαν οἱ μαθη- A legisse; quod sane si prius legisset, Joannem ad
ταὶ παρὰ τοῦ Κυρίου. alterum illum certum hominem ablegatum animadvertisset, nec illum fuisse ad quem a Domino mittebantur.

Περὶ δὲ τοῦ Παύλου τί χρὴ καὶ λέγειν, εἴ γε καὶ τοῦτον εἶναι νομίζεις ἕνα τῶν δώδεκα κατὰ τὴν πλειόνων ὑπόληψιν; Ἄφες τοὺς τῶν πολλῶν λόγους, καὶ τοῖς ἱεροῖς πρόσεχε γράμμασι. Δώδεκα μὲν οὖν ἐξελέξατο μαθητὰς ὁ Χριστὸς, οἷς οὐκ ἔστι συνηριθμημένος ὁ Παῦλος. Πῶς καὶ γὰρ, εἴγε μετὰ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος κάθοδον προσελήλυθε τῷ Χριστῷ; Δώδεκα μὲν οὖν οἱ μαθηταὶ, ἐφ' ὧν ὁ Ἰούδας τῇ τῆς φιλαργυρίας νόσῳ κάτοχος γεγονὼς τοῦ τῶν μαθητῶν ἐκπίπτει χοροῦ. Εἰσάγεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάληψιν ὁ Ματθίας, ὡς ἡ βίβλος διαγορεύει τῶν Πράξεων. Οὐκοῦν οἳ τὸν Παῦλον ἕνα λέγουσιν εἶναι τῶν δώδεκα, ἢ τὸν ἐκπεσόντα τοῦ χοροῦ δειξάτωσαν ἡμῖν (εἰ μὴ γὰρ ἐξέπεσέ τις, οὐκ ἂν ὁ Παῦλος εἰσῆλθεν), ἢ τὸν Παῦλον ἕνα εἶναι τῶν δώδεκα μὴ λεγέτωσαν. Πλὴν εἰ καὶ μὴ τῷ χορῷ τῶν ιβ' συνηριθμημένος ἐστὶν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐπάνω στήσεται Παύλου, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς. Εἰ γὰρ ἕκαστος κατὰ τὸν ἴδιον κόπον καὶ τὸν μισθὸν λήψεται, Παύλου δὲ πλεῖον οὐδεὶς ἐκοπίασε, τί χρὴ καὶ λέγειν; Εὔδηλον γὰρ ἐντεῦθεν ὡς οὐκ ἔστιν αὐτοῦ μείζων οὐδείς. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Cæterum de Paulo nihil dicendum aliud quam quod in numero discipulorum illorum duodecim non fuerit, quod tamen vulgus hominum existimat. Tu illis opinionibus omissis, quæ sacris in Litteris tradita sunt retineto. Duodecim videlicet discipulos Christus selegit, quorum in numero Paulus nequaquam exstitit. Nam qui referri possit inter eos, cum a sancti Spiritus in apostolos descensu primum Christo accesserit? Ex duodecim vero discipulis cum Judas unus avaritiæ morbo correptus hoc ordine ac cœtu excidisset, post Domini ascensionem in cœlum **214** Matthias in ejus locum suffectus est, sicut Actorum liber commemorat [47]. Itaque si qui Paulum in numerum illorum duodecim referre volunt, vel quis eo cœtu exciderit demonstrent, in cujus ipse locum successerit (quippe ne quis exciderit, Paulus inter eos relatus fuisse dici non potest), vel Paulum facere de duodecim unum desinant. Utut autem cœtu illorum duodecim comprehensus non fuerit, nemo tamen alium quemquam apostolum supra Paulum collocabit, ut Joannes ille Chrysostomus ait. Quippe si pro laboris sui ratione merces etiam Paulo laboravit, quid, obsecro, discendum? Perunicuique tribuetur, et si nullus illorum plus spicuum hinc profecto est neminem eo majorem esse. De his hactenus.

Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὸ C βαπτισθῆναι καὶ τοῦ θαυματουργεῖν, ὡς προείρηται, καὶ τοῦ διδάσκειν ἀπάρχεται, ἐφ' ᾧ καὶ λαὸν οὐκ ὀλίγον ἐφέλκεται. Ταύτῃ τοι καὶ φθονοῦσιν αὐτῷ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς· ὅθεν ὕβρεσι πλύνουσι καὶ μώμους αὐτῷ προσεπιτρίβουσι, Σαμαρείτην ἀποκαλοῦντες καὶ δαιμονῶντα φάγον τε καὶ οἰνοπότην αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ λίθοις βάλλουσι, καὶ μᾶλλον ἡνίκα τετραήμερον ἤγειρε τὸν Λάζαρον ἐκ νεκρῶν. Οὐκέτι λοιπὸν παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ἀπῆλθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου εἰς Ἐφραΐμ λεγομένην πόλιν, κἀκεῖ διέτριβε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὡς Ἰωάννης φησί. Μεθ' ἡμέρας δέ τινας ἐκεῖθεν ἔρχεται, καὶ μετὰ βαΐων προσυπαντῶσιν αὐτῷ τοῦ κατὰ τὸν Λάζαρον ἕνεκα θαύματος. Ἐν δέ γε τῇ μεγάλῃ τετράδι παρὰ Σίμωνι ἑστιᾶται τῷ πατρὶ τοῦ Λαζάρου (56), ὃν αὐτὸς τῆς λέπρας ἰάσατο. Τότε δὴ τότε ἡ γυνὴ πόρνη τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ μύρον ἐπιχέει πολύτιμον. Ὅρα δὲ νουνεχῶς ὅτι αἱ γυναῖκες αἱ τὸ μύρον ἀλείψασαι τὸν Κύριον τρεῖς αἱ πᾶσαί εἰσιν. Ἄλλη μὲν γάρ ἐστιν ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ· τιμία δὲ αὕτη, καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου. Ἄλλη δὲ ἡ παρὰ τῆς οἰκίας Σίμωνος τοῦ λεπροῦ· πόρνη δὲ αὕτη προσελθοῦσα τῷ Χριστῷ, καθὼς ὁ Ματθαῖος ἱστο-

Dominus autem noster Jesus Christus posteaquam baptizatus esset, tum miracula quædam edere, ceu prius indicabamus, cœpit, tum docendi fecit initium. Quo factum ut populum ad se non exiguum pertraheret, quam rem pontificum et scribarum invidia secuta est. Hinc injuriarum aspersiones et reprehensionum usurpationes, quibus eum exagitabant, Samaritanum appellantes et genio malo obnoxium et comedonem et temulentum. Quin etiam lapidibus ipsum petebant, ac tum præsertim cum Lazarum toto triduo mortuum in vitam revocasset. Quare non jam amplius audacter inter Judæos versabatur, sed in vicinam solitudini regionem, ubi oppidum erat quam Ephraemam dicebant, secedebat, ibique cum discipulis D suis aliquandiu, ceu Joannes memoriæ prodidit [48], degebat. Post aliquot dies revertenti palmarum cum ramis occurrunt, ejus miraculi causa quod in resuscitando Lazaro ediderat. Inde magna illa quarta feria apud Simonem Lazari patrem, cujus lepram sanaverat, convivio excipitur; quo in convivio mulier quædam, quæ corpore suo meruisset, unguento maximi pretii caput ejus perfundit. Atque hic prudenter advertito quod mulieres quæ Christum unguento perfuderint omnino

[47] Act. I, 26. [48] Joan. XI, 54.

(56) Simonem Leprosum patrem fuisse Lazari, et a lepra fuisse a Christo sanatum Glycas asserit, et in eorum concedere videtur opinionem, qui tres omnino, easque a se invicem diversas, statuunt mulieres, quæ Dominum inunxerint: sed hæc ac similia firmare aut refellere pluribus non est animus.

tres fuerint. Harum una erat illa cujus mentionem Joannes fecit; mulier certe præclara Lazarique soror. Altera vero, quæ cum antea se prostituisset, in domo Simonis leprosi ad Christum accessit, ut Matthæus narrat. Tertia vero et ipsa meretrix erat, ut Lucas indicat [49], quæ Christum in ædibus Simonis Pharisæi convenit, offensi ea de causa, secumque verba hujusmodi prolocuti : « Si vates hic foret, cognovisset quænam hæc sit, quæ ipsum attrectavit. »

Ῥαΐ. Καὶ ἑτέρα πόρνη πάλιν, ὡς φησιν ὁ Λουκᾶς, ἡ προσελθοῦσα παρὰ τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ Φαρισαίου, τοῦ καὶ σκανδαλισθέντος ἐπ' αὐτῷ τῷ Χριστῷ καὶ οὕτως εἰπόντος· « Εἰ προφήτης ἦν, ἔγνω ἂν ὁποία τίς ἐστιν ἡ ἁψαμένη αὐτοῦ. »

Scio quoque, dilecte fili, quosdam contentiose disceptare ac asserere transformationem Domini nostri Jesu Christi magna illa quarta feria factam esse : verum ea ratio qua nituntur, mihi quidem videtur parum **215** esse probabilis. Nam si prodigium quidem istud in monte Thabore accidit, at vero Dominus Hierosolymis die magnæ illius quartæ feriæ in Simonis leprosi domo conviva erat, manifesto patet miraculum hoc transformationis non ista quarta feria, sed alio die quodam contigisse. Quippe cum mons Thabor ab Hierosolymis intervallo duum dierum absit, quo tandem pacto dicent uno eodemque die Christum et in monte Thabore pariter et Hierosolymis fuisse? Poterat ille quidem ceu Deus efficere ut eodem tempore tam hic quam illic reperiretur ; verum ne id pro re quadam imaginaria duceretur, ante passionem tale quid facere noluit. Quapropter etiam, pro communi corporum natura, localiter hinc inde proficiscebatur.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῇ μεγάλῃ τετράδι γενέσθαι τινὲς ἀπομάχονται. Πλὴν ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, καὶ λίαν ἐστὶν ἀναπόδεικτος. Εἰ γὰρ τὸ θαῦμα τοῦτο κατὰ τὸ Θαβώριον ὄρος ἐγένετο, ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ ὁ Κύριος κατά γε τὴν μεγάλην τετράδα παρὰ τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ ἑστιώμενος ἦν, φαίνεται προφανῶς ὡς ἐν ἄλλῃ γέγονεν ἡμέρᾳ τὸ τῆς μεταμορφώσεως θαῦμα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τετράδα πάντως αὐτήν. Εἰ γὰρ ἀναμέσον τοῦ τε Θαβὼρ καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ὡσεὶ δύο ἡμερῶν ὑπάρχει τὸ διάστημα, πῶς λοιπὸν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ λέγουσιν ἔν τε Θαβὼρ εὑρεθῆναι καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν Χριστόν ; Ἠδύνατο μὲν οὖν ὡς Θεὸς ὧδε κἀκεῖσε κατ' αὐτὸν εὑρεθῆναι, ἀλλ' ἵνα μὴ φαντασία νομισθείη τὸ πρᾶγμα, πρὸ τοῦ πάθους τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἤθελεν. Ἔνθεν τοι καὶ κατὰ τὴν καινὴν τῶν σωμάτων φύσιν τὰς τοπικὰς αὐτοῦ μεταβάσεις ποιούμενος ἦν.

Secundum hæc duos ex discipulis ad certum quemdam hominem ablegat, qui pascha legale appararent, quod quidem ante passionem comedit, ipsa magnæ quintæ feriæ vespera, quemadmodum Joannes Chrysostomus inquit. Deinde accubans prune ac vino pascha suum discipulis præbuit, cum his verbis uteretur : « Sumite, comedite : hoc est corpus meum. » Item : « Bibite omnes : hic meus est sanguis [50]. » Et quidem ante discipulos ipse proprium corpus atque sanguinem participavit. Quamobrem istuc? Ne scilicet rursum discipuli perturbarentur, quemadmodum ante acciderat, cum Christum dicentem audivissent : « Nisi comederitis carnem Filii hominis, et sanguinem ejus biberitis, vitam in vobis nullam habetis [51] » Quo quidem tempore ab eo recedentes non amplius cum ipso ambulabant, quod dicerent verbum istuc durum esse, quod audire nemo facile possit. Quamobrem ne rursum ejusmodi quiddam ipsis accideret, ut qui carnem comesturi et bibituri sanguinem essent, primus ipse carnem suam degustavit, ut qui citra omnem vacillationem et ipsos hisce rebus saturari vellet. Atque hanc cœnam Dominus ad consolandos discipulos instituit. Videbat enim illos non parum pavidis et fractis animis esse propter suam ab ipsis discessionem. Itaque, ceu dictum est, corpus et sanguinem proprium cum ipsis communicat, hæc verba subjiciens : « Hoc in mei recordationem

Μετὰ δὲ ταῦτα δύο τῶν μαθητῶν ἀποστέλλει πρὸς τὸν δεῖνα τῆς τοῦ νομικοῦ πάσχα χάριν ἑτοιμασίας· ὃ δὴ καὶ προλαβὼν ἔφαγε κατὰ τὴν τῆς μεγάλης πέμπτης ἑσπέραν, ὡς ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησίν. Εἶθ' οὕτως ἀναπεσὼν δι' ἄρτου καὶ οἴνου τὸ οἰκεῖον πάσχα τοῖς μαθηταῖς παρέδωκε· « Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ πίετε πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου. » Πρὸ μέντοι τῶν μαθητῶν αὐτὸς τοῦ οἰκείου μετέλαβε σώματός τε καὶ αἵματος. Τίνος ἕνεκεν ; Ἵνα μὴ καὶ πάλιν οἱ μαθηταὶ θορυβηθῶσι, καθάπερ καὶ πρότερον. Ἡνίκα καὶ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος ἤκουσαν, « Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς, » ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω καὶ οὐκέτι περιεπάτουν μετ' αὐτοῦ, λέγοντες· « Ὁ λόγος οὗτος σκληρός ἐστι· τίς δύναται ἀκούειν αὐτοῦ ; » Ἵνα γοῦν μὴ καὶ πάλιν τοιοῦτόν τι πάθωσιν, ἅτε σάρκα ἐσθίειν καὶ αἷμα πίνειν μέλλοντες, πρῶτος αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς ἀπεγεύσατο, θέλων ἀνενδοιάστως τῶν τοιούτων ἐμφορηθῆναι καὶ αὐτούς. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἑτοιμάζει δεῖπνον ὁ Σωτὴρ εἰς παράκλησιν τῶν μαθητῶν· ἐώρα γὰρ αὐτοὺς οὐ μικρῶς ἀδημονοῦντας ἐπὶ τῷ χωρισμῷ αὐτοῦ. Μεταδίδωσι λοιπὸν αὐτοῖς, ὡς προείρηται, τοῦ οἰκείου σώματος καὶ αἵματος, « Τοῦτο ποιεῖτε, » εἰπὼν, « εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Μεταλαμβάνει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ Ἰούδας, καὶ τηνικαῦτα πρὸς Ἰουδαίους ἀπέρχεται, τὰ πεπραγμένα παρὰ τοῦ Κυρίου καταμηνύων αὐτοῖς

[49] Luc. VII, 39. [50] Matth. XXVI, 26, Marc. XIV, 22; Luc. XXII, 19; 1 Cor. XI, 24. [51] Joan. VI, 54.

Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν ὅτι καὶ λαβὼν τὸ ψωμίον ἐξῆλθεν· ἦν δὲ νύξ. Ἀπέρχεται οὖν πρὸς οὓς συνεφώνησε παραδοῦναι τὸν Κύριον.

sumpsit bucceam exivit, cum quidem nox esset [51].» Abit igitur ad eos quibuscum pactus fuerat se Dominum ipsis traditurum.

Καὶ ὁ μὲν Κύριος τὰ τελευταῖα τοῖς μαθηταῖς διατίθεται· εἶθ' οὕτως εἰς τόπον ἔρχεται ὃν ἤδει καὶ ὁ προδότης, ὃς αὐτίκα καὶ λαβὼν τὴν σπεῖραν ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων ὑπηρέτας ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων. Ἐπερωτᾷ λοιπὸν αὐτούς· πίπτουσι χαμαί. Ἀποκόπτει τὸ ὠτίον τοῦ Μάλχου ὁ Πέτρος, εἰ καὶ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀποτεμεῖν οὐκ ἴσχυσε· τοῦτο καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ σπουδαζόμενον. Τότε δὴ τότε καὶ πρὸς αὐτὸν ἔφη ὁ Κύριος· « Ἦ δοκεῖ σοι ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων; πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ Γραφαὶ, ὅτι οὕτως δεῖ γενέσθαι; » Ταῦτα δὲ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ, ἐκφοβῶν αὐτοὺς καὶ παίθων ἐντεῦθεν μηδέν τινων γινομένων πολυπραγμονεῖν. Εἰ γὰρ ταῖς Γραφαῖς, φησὶ, τοῦτο δοκεῖ, τὸ παθεῖν ἐμὲ δηλονότι, πῶς ὑμεῖς ἐναντιοῦσθε μαχαίραις χρώμενοι; τὸ ποτήριον ὃ δέδωκέ μοι ὁ Πατὴρ, οὐ μὴ πίω αὐτό;

Interim Dominus rebus suis postremum inter discipulos ordinatis atque dispositis, in locum quemdam se recipit proditori non ignotum. Is vero cohorte militum continuo **216** secum sumpta cum pontificibus et Pharisæis ministris, eo cum lucernis et facibus advolat. Ibi Christo eos interrogante humi corruunt. Petrus Malcho auriculam abscindit, cum caput homini abscindere non posset, id quod studiose facere conabatur. Tum his cum verbis Dominus compellat: « An non existimas posse me Patrem exorare modo ut plures mihi quam duodecim legiones angelorum suppeditet? at quonam pacto conferent quæ fieri oportere sacris proditum est Litteris [52]? » Quæ sane Dominus ad discipulos ita protulit, ut metum eis inculeret, ac persuaderet ne quid eorum quæ acciderent curiosius scrutarentur. Nam si sacris ita visum est Litteris ut patiendum mihi sit, qui fit ut vos gladiis utentes adversari velitis? poculum illud, quod Pater mihi dedit, non bibam?

Δήσαντες οὖν τὸν Ἰησοῦν ἀπήγαγον πρὸς Ἄνναν πρῶτον, κἀκεῖσε κρίνεται. Περὶ τῆς αὐτοῦ διδαχῆς καὶ τῶν μαθητῶν ἐρωτᾶται. Ἀποκρίνεται ὡς εἰκός. Ῥάπισμα δέχεται, καί φησιν· « Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, » καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐκεῖθεν οὖν ἄγεται πρὸς Καϊάφαν, ἔπειτα πρὸς Πιλάτον πρωΐας οὔσης· πρὶν ἢ μὲν ἀλέκτορα φωνῆσαι πρὸς Καϊάφαν ἄγεται, πρωῒ δὲ πρὸς Πιλάτον. Δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς ἅπαν ὑπὸ Κα ἄφα ἐρωτώμενος οὐδὲν ἐξηλέγχετο, διὸ καὶ παρέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ. Καὶ ὁ μὲν Μάρκος περὶ τ ης ἀλεκτοροφωνίας διεξιὼν οὕτω φησίν· « Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δὶς, τρὶς ἀπαρνήσῃ με » (ὅτε γὰρ ἅπαξ ἠρνήσατο, ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρυὼν τὸ πρῶτον, ὅτε δὲ τρίτον ἠρνήσατο, τὸ δεύτερον ἐφώνησεν), ἀκριβέστερον ἐξηγούμενος τὴν τοῦ Πέτρου ἀσθένειαν, παρ αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαθὼν, ὅτι καὶ φοιτητὴς ἐκείνου ἦν. Ὁ δὲ Ματθαῖος εἰπὼν ὅτι « Πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρὶς ἀπαρνήσῃ με, » τὴν ὅλην ἀλεκτοροφωνίαν ἐνέφηνε, τοῦτ' ἔστι τὴν πρώτην, ἥτις διὰ διαφόρων ἐκφωνήσεων γίνεται, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ δευτέρα ἀλεκτοροφωνία καὶ ἡ τρίτη. Πρὶν οὖν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ὁ Ματθαῖος εἰπὼν, τρὶς ἀπαρνήσῃ με, τοῦτο ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι Καὶ πρὸ τοῦ φθάσαι τὴν πρώτην παρελθεῖν ἀλεκτοροφωνίαν τρὶς ἀπαρνήσῃ με.

Interim Dominus rebus suis postremum inter discipulos ordinatis atque dispositis, in locum quemdam se recipit proditori non ignotum. Is vero cohorte militum continuo **216** secum sumpta cum pontificibus et Pharisæis ministris, eo cum lucernis et facibus advolat. Ibi Christo eos interrogante humi corruunt. Petrus Malcho auriculam abscindit, cum caput homini abscindere non posset, id quod studiose facere conabatur. Tum his cum verbis Dominus compellat: « An non existimas posse me Patrem exorare modo ut plures mihi quam duodecim legiones angelorum suppeditet? at quonam pacto conferent quæ fieri oportere sacris proditum est Litteris [52]? » Quæ sane Dominus ad discipulos ita protulit, ut metum eis inculeret, ac persuaderet ne quid eorum quæ acciderent curiosius scrutarentur. Nam si sacris ita visum est Litteris ut patiendum mihi sit, qui fit ut vos gladiis utentes adversari velitis? poculum illud, quod Pater mihi dedit, non bibam?

Igitur colligatum vinculis Jesum ad Annam primum abducunt, ibique judicio sistitur, de doctrina et discipulis interrogatur: respondet ut par erat. Cum alapam accepisset: « Si male locutus sum, inquit, testificare de malo: sin bene, cur me cædis? » Inde ad Caiapham ducitur; a Caiapha rursus ad Pilatum. Atque hic ostendit evangelicæ historiæ scriptor tota dimidia nocte interrogatum a Caiapha nullius improbæ rei convinci potuisse, ideoque ad Pilatum a Caiapha missum esse. Cæterum de galli cantu Marcus ita locutum esse Dominum refert: « Priusquam bis gallus cantet, ter me negabis [53]. » Quippe cum vice prima negaret, primum gallus cantavit: cum vero negaret tertium, gallus secundo cecinit. Hoc modo accuratius ille imbecillitatem Petri exposuit, re tota de ipsius magistri sui narratione cognita; fuit enim Marcus Petri sectator et discipulus. Matthæus autem cum ait: « Priusquam gallus cantet, ter me negabis [54], » totum galli cantum indicare voluit, videlicet primum, qui diversis editur vocibus, et secundum, et tertium. Quapropter cum Matthæus inquit: « Priusquam gallus cantet, me ter negabis, » hujusmodi quiddam dicere videtur, futurum scilicet ut Petrus eum ter prius negaret, quam galli cantus finem haberet.

Μετὰ μέντοι τὸ κριθῆναι τὸν Κύριον ὑπὸ τοῦ Πιλάτου μαστίζεται τὸν νῶτον λώροις πλεκτοῖς· τοιοῦτον καὶ γὰρ τὸ φραγγέλλιον. Εἶθ' οὕτως εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίδοται. Ταῦτα δὲ πάντα πεποίηκεν ἡ ἄκαιρος ἀνανδρία τοῦ Πιλάτου· τοὺς γὰρ Ἰου-

Posteaquam in Dominum Pilatus inquisivisset, tergum ei loris implexis cæditur: hoc enim vocis flagelli est significatum. Deinde ad crucifigendum traditur. Atque hæc omnia per importunam animi dejectionem in Pilato acciderunt, qui Judæos re

[51] Joan. XIII, 30. [52] Matth. XXVI, 53. [53] Marc. XIV, 30. [54] Matth. XXVI, 34.

verebatur accusantes Dominum tanquam hominem seditiosum. Ideoque suas etiam pœnas ille commeruit. Quippe cum potestatem ejus absolvendi haberet, ut qui dicere non dubitaret se habere potestatem ipsius vel **217** dimittendi vel crucifigendi, quod facere poterat non præstitit. Formidabat enim Judæos clamantes : « Si istum absolvis, non es Cæsaris amicus [48]. » Quare non dubium est eum condemnatum esse, de ipsis etiam Domini verbis hoc ipso non obscure apparente, cum ait : « Qui me tibi tradidit, in majore culpa est. »

Cæterum Joannes historiæ scriptor evangelicæ tempus indicare volens, quo tempore Pilatus in loco quodam consederit qui Lapidipavium dicebatur, ut Jesu causam cognosceret, ait factum hoc fuisse in præparatione Paschæ, hora fere sexta. Cur sextus hic dies septimanæ ab evangelista Paschæ præparatio dicitur? Ejus rei causam tibi perspicue subjiciam. Quemadmodum Sabbatum dies septimanæ septimus est, et nihilominus Sabbatum vocatur, hoc est requies, propter requietem qua tunc quibusvis operibus abstinebant, otium agentibus eo die mancipiis, jumentis et cæteris omnibus, sic præparatio dies est septimanæ sextus, et præparatio propterea nuncupatur, quod in eo Judæi præparent omnia quibus usuri per Sabbatum erant; quo die nec ignem accendendi facultatem habebant, nec congerendorum lignorum, nec cibos adeo coquere licebat. Quæ omnia quod die sexto appararentur, nomen ille præparationis accepit. Igitur cum Joannes evangelista diem hunc præparationem Paschæ vocat, aperte ostendit Judæos eo tempore se ad Paschæ festum ex præscripto legis præparasse. Quippe post horam sextam, die mensis quarto decimo, fermentati panes omnes igne concremati e medio tollebantur et infermentati de more præparabantur. Quæ cum ita sint, manifesto licet intelligere, id quod Christus discipulis porrecto pane ac vino dederit ipsa magnæ quintæ feriæ vespera, fermentatum fuisse : quippe necdum id tempus appetierat, quo non fermentatis panibus utendum esset, ut hominum vulgus existimat. Eorum tu sermonibus valere jussis seriei sacrorum oraculorum inhæreto. Nam quod magnæ quidem præparationis vespera, non autem magnæ quintæ feriæ mactandus fuerit agnus, cum aliis multis ex argumentis colligi perspicue potest, tum vero in primis ex illis quæ nunc indicaturi sumus. Diem illum, sub cujus vesperam Pascha mactabatur, et infermentatorum panum diem, et consimiliter etiam Paschæ vocabulo appellare solebant, nimirum ab ejus vespera. Nam quia mactabatur agnus et infermentati panes comedebantur ipsa diei decimi quarti vespera, idcirco etiam dies hic quartus decimus tum Paschæ, tum Azymorum nomen habebat. Has autem

δαίους δυσωπῆσαι θέλων ἐφ' οἷς ἐνεκάλουν, ἀντάρτην αὐτὸν ἀποδεικνύοντες, εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίδωσι, φραγγελλίοι; πρότερον μαστίξας αὐτόν. Διὰ τοῦτο καὶ κολάσεως ὁ Πιλᾶτος ἄξιος, ὅτι καὶ δυνάμενος ἀπολῦσαι αὐτὸν (« Ἐξουσίαν, γὰρ, φησὶν, ἔχω ἀπολῦσαί σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαί σε ») τοῦτο οὐκ ἐποίησε, τοὺς Ἰουδαίους μάλιστα πτοούμενος λέγοντας· « Ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος. » Ἐφ' ᾧ καὶ κατακρίνεται· καὶ δῆλόν ἐξ ὧν ὁ Κύριος ἔλεγε πρὸς αὐτόν· « Ὁ παραδιδούς μέ σοι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει. »

Τὸν μέντοι καιρὸν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης παριστῶν, ἡνίκα ὁ Πιλᾶτος ἐκάθισεν εἰς τόπον λεγόμενον Λιθόστρωτον, ἵνα κρίνῃ τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, ἔλεγεν· « Ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη. » Διὰ τί δὲ ἡ ἕκτη τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα παρασκευὴ τοῦ πάσχα λέγεται παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ; Σαφὴς ἡ αἰτία σοι πρόκειται. Καθάπερ γὰρ τὸ Σάββατον ἑβδόμη μὲν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἐστὶ, λέγεται δὲ ὅμως Σάββατον ἤτοι κατάπαυσι; διὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων κατάπαυσιν (τότε γὰρ ἀργεῖ ὁ δοῦλος, τὸ κτῆνος καὶ τὰ λοιπὰ πάντα), οὕτω καὶ ἡ παρασκευὴ ἕκτη μὲν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος ἐστὶ, λέγεται δὲ παρασκευὴ διὰ τὸ παρασκευάζειν καὶ οἷον εἰπεῖν ἑτοιμάζειν τοὺς Ἰουδαίους ἐν αὐτῇ τὰ τοῦ Σαββάτου. Ἐν αὐτῷ γὰρ οὔτε πῦρ ἅψαι συγχωροῦνται οὔτε ξύλα συνάξαι οὔτε τὰ πρὸς τροφὴν ἁπλῶς ἑτοιμάσαι. Ταῦτα λοιπὸν ἡ ἕκτη παρασκευάζουσα παρασκευὴ κατωνόμασται. Ὁ τοίνυν εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης παρασκευὴν τοῦ Πάσχα τὴν τοιαύτην ἡμέραν καλέσας ἔδειξε προφανῶς ὅτι πρώτην τοῦ Πάσχα τηνικαῦτα παρεσκευάζοντο ἑορτὴν οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν· ἀπὸ γὰρ ἕκτης ὥρας τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τῆς σελήνης ἡμέρας πᾶς μὲν ζυμωτὸς ἄρτος πυρὶ καιόμενος ἠφανίζετο, τὰ δέ γε ἄζυμα κατὰ τὸ εἰωθὸς ἡτοίμαζον. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, φαίνεται προφανῶς ὅτι τὸ δοθὲν δι' ἄρτου καὶ οἴνου παρὰ Χριστοῦ κατὰ τὴν τῆς μεγάλης πέμπτης ἑσπέραν ἔνζυμον ἦν, ὅτι μηδὲ καιρὸς ἀζύμων ἐτύγχανε τότε κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ὑπόληψιν. Ἄφες λοιπὸν τοὺς τῶν πολλῶν λόγους, καὶ τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἱερῶν λογίων πρόσεχε. Ὅτι μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς μεγάλης παρασκευῆς, οὐ μὴν ἐν τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ τυθῆναι ὁ ἀμνὸς ἔμελλε, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἤδη ῥηθησομένων σοι. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἥ; τῇ ἑσπέρᾳ τὸ Πάσχα ἐθύετο, καὶ ἀζύμων ἡμέραν καὶ Πάσχα ὁμοίως καλεῖν εἰώθασιν ἀπὸ τῆς ἑσπέρας πάντως αὐτῆς· καὶ γὰρ διὰ τὸ τὸν ἀμνὸν θύεσθαι καὶ τὰ ἄζυμα ἐσθίεσθαι τῇ ἑσπέρᾳ τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης, κατὰ τοῦτο καὶ ἡ ἰδ' αὕτη καὶ Πάσχα καὶ ἀζύμων ἡμέρα ἐλέγετο. Ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν μεγάλην παρασκευὴν κεκτημένην εὑρίσκομεν. Καὶ πρόσσχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. Πρώτη τῶν ἀζύμων λέγεται ἡ

[48] Joan. xix, 10 seqq.

μεγάλη πέμπτη ὡς πρὸ τῶν ἀζύμων οὖσα. Καθάπερ γὰρ ὁ Μάρκος τὴν παρασκευὴν προσάββατον ἔλεγεν ὡς οὖσαν πρὸ τοῦ Σαββάτου, οὕτω καὶ τὴν μεγάλην πέμπτην πρώτην τῶν ἀζύμων λέγει ὁ Ματθαῖος ὡς πρὸ τῶν ἀζύμων οὖσαν, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς· « Τὴν μεγάλην ἐνέφηνε πάντως παρασκευήν. » Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς, ἐλθεῖν λέγων, τουτέστιν ἠγγικέναι, τὴν τῶν ἀζύμων ἡμέραν, τὰ αὐτὰ τῷ Ματθαίῳ ἠνίξατο. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης, πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα γενέσθαι λέγων τὸ δεῖπνον, αὐτὴν εἶπε τὴν παρασκευήν, καὶ δηλοῦσι τὰ μετὰ ταῦτα· λέγει γάρ· « Καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα· » καὶ αὖθις, « Ἔστι δὲ συνήθεια ὑμῖν ἵνα ἕνα ὑμῖν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχατι, » τῷ ἐνισταμένῳ δηλαδή. Ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν παριστῶν ἡνίκα ὁ Πιλᾶτος ἐκάθισεν εἰς τόπον τινὰ Λιθόστρωτον λεγόμενον, οὕτω φησίν· « Ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ Πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη. » Καὶ παρακατιών, « Ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Σαββάτου. » Μεγάλην δὲ αὐτὴν οὐκ ἂν ἄλλως ἐκάλεσεν εἰ μή που συνέπιπτε τῷ Σαββάτῳ ἐκείνῳ ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων ἡμέρα, ἡ καὶ ἁγία παρὰ τῷ νόμῳ καλουμένη. Ταῦτα δὲ πάντα σαφῶς ὑπεμφαίνουσιν ὅτι κατὰ τὴν παρασκευὴν ἐκείνην ἑσπέρας ὁμολογουμένως τὸ Πάσχα ἐθύετο. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παρασκευὴν τοῦ Πάσχα εἶπεν αὐτὴν ὡς παρασκευάζουσαν τὰ τοῦ ἐνισταμένου πάντως Πάσχα. Χωρὶς οὖν ἀντιλογίας ἐν τῇ ἑσπέρᾳ φαίνεται τῆς παρασκευῆς τὸ Πάσχα γίνεσθαι. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τοῦτο ἔλεγε, « Καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα. » Καὶ πρόσσχες, εἰ βούλει, τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ πρὸ τῶν ἄλλων ἐπισφραγίζοντι τὰ τοιαῦτα καὶ λέγοντι ὅτι τὸν τύπον τιμῶντες ἤτοι τὸ πρόβατον, κἀντεῦθεν εἰσελθεῖν εἰς τὸ πραιτώριον οὐ προαιρούμενοι, τὴν ἀλήθειαν αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὕβριζον· ἔμελλον γὰρ θύειν τὸ Πάσχα κατὰ τὸν νόμον τὸν μηδὲν παρ' αὐτοῖς ἰσχύοντα. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ματαιάζουσι προφανῶς οἱ λέγοντες ὅτι κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς μεγάλης πέμπτης τὸ τιμώμενον ἐσθίεται πρόβατον· τὰ γὰρ ἄζυμα συστῆσαι φιλονεικοῦντες παραχαράττειν ἐπιχειροῦσι κακοθελῶς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ μή μοι τὸν χρυσορρήμονα παρείσαγε Ἰωάννην ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον πδ' ὁμιλίᾳ λέγοντα ὅτι τὸν Χριστὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπροσδοκήτως κρατήσαντες καὶ τὴν τοῦ Πάσχα παριδεῖν εἵλοντο ἑορτὴν τηνικαῦτα συμπίπτουσαν. Ἔχεις γὰρ αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἑρμηνείᾳ, ἡνίκα λέγεται· « Καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα, » τέλεον ἀναιροῦντα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν. Ἔνθεν τοι καὶ τὰ τοῦ θείου κατεξετάζειν ἀνδρός, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ἐναντιοῦται πρὸς ἄλληλα, μὴ πρὸς ἰσχύος ἔχοντες, σιωπῇ καὶ μάλιστα τιμᾶσθαι τὰ τοιαῦτα δέον κρίνομεν, εἴγε καὶ μᾶλλον εὔλογον τὰ ὕστατα κατέχειν, ὅτι καὶ σύμφωνα ταῦτα ταῖς τῶν λοιπῶν Πατέρων ἐπεξηγήσεσι φαίνονται. Λέγει καὶ γὰρ ὅτι ὁ Χριστὸς πρὸ μιᾶς ἔφαγε τὸ Πάσχα,

A appellationes et magnæ præparationis diei tribui solere **218** deprehendimus. Et animum, si libet, iis advertito quæ dicturi sumus. Primus Azymorum dies vocatur magna quinta feria, ut qui diem Azymorum proxime antecederet. Quemadmodum enim Marcus magnæ præparationis diem vocavit ante Sabbatum, uti quæ Sabbatum præcederet, sic et magnam illam quintam feriam Matthæus primam Azymorum dixit, uti quæ Azymorum dies proxime antecederet : sic enim aurea lingua præditus orator colligit. Eodem modo Lucas etiam dicens adventasse, hoc est appetiisse diem Azymorum, significare prorsus idem quod Matthæus voluit. Denique Joannes cum ante Paschæ festum cœnam peràctam scribit, diem præparationis hoc Paschæ vocabulo denotat. Licet hoc de verbis apud ipsum deinceps subjectis intelligere. Sic enim ait : « Ipsi in prætorium non intrarunt, ne polluerentur, sed Pascha vescerentur. » Et rursum : « Est vobis mos ut unum vobis in Pascha condonem, » videlicet nunc imminente. Præterea tempus indicans quo tempore Pilatus in loco quodam consederit qui Lapidipavium diceretur : « Erat, inquit; Paschæ præparatio, hora fere sexta. » Hinc ulterius progrediens : « Erat enim, ait, magnus atque celeber ille dies Sabbati. » At vero magnum et celebrem hunc diem non dixisset, si primus dies Azymorum in Sabbatum illud non incidisset, qui sane dies sanctus etiam in lege vocatur. Hæc autem omnia clare ostendunt in more fuisse ut ad præparationis vesperam Pascha citra controversiam mactaretur. Nam ideirco diem hunc evangelista præparationem Paschæ nuncupavit, uti quo res ad eminentem Paschæ diem necessariæ præparentur. Itaque citra omnem adversationem apparet mactari solitum fuisse agnum ipsa præparationis vespera. Nam ni res ita se haberet, Joannes evangelista prius non dixisset : « Ipsi in prætorium non intrarunt, ne polluerentur, sed Pascha vescerentur. » Vide quid magnus ille Cyrillus dicat, cum hujusmodi verbis hæc velut obsignando confirmat : « Cum figuram bonarifice colerent, hoc est agnum, ideoque ingredi nollent in prætorium, veritatem ipsam, videlicet Christum, contumeliis afficiebant. Nam ex lege Pascha mactari debebat, quæ tamen lex parum apud ipsos habebat roboris et auctoritatis. » Quæ cum ita sint, perspicuum est eos vana dicere, qui ad vesperam magnæ quintæ feriæ mactari solitum fuisse typicum illum agnum tradunt. Dum enim panum infermentatorum usum probare insigni contentione nituntur, malevole veritatem depravare conantur. Neque mihi hoc loco Joannem Chrysostomum opposueris, qui in orationum illarum octogesima quarta, quibus orationibus Evangelium Matthæi explanavit, **219** Judæos ait Christo præter exspectationem potitos etiam Paschæ festum negligere non dubitasse, quod in illum diem incidisset. Nimirum habes alia ejusdem verba in explicatione Evangelii a Joanne scripti,

cum dictum hoc declarat : « Ipsi non intrabant, ne pelluerentur, sed Pascha vescerentur. » Hic enim opinionem istam prorsus evertit. Quapropter cum nos verba divini hujus viri a se invicem non parum discrepantia satis examinare nequeamus, tacite venerari potius ea decrevimus. Ac fortasse magis rationi consentaneum fuerit ultimo loco ab ipso perscripta retineri, quod ea cum reliquorum Patrum enarrationibus consentire videantur. Ait enim Christum Pascha comedendo diem unum anticipasse, mactationem suam ad diem præparationis differentem, quo die Pascha legale mactari consueverit. Fuisse autem illud quod in cœna Dominus apostolis præbuit panem fermentatum, non fermenti experiem, ut illi asserunt, idem hic divinissimus vir clarissime significat. Nam de veteri novoque fœdere verba faciens, « Istic, ait, littera erat, hic spiritus. Istic arca, hic virgo. Istic Aaronis virga, hic crux. Istic agnus, hic Christus. Istic infermentata, hic panis. » Hæc quodam in compendio, ceu vides, perscripta tibi sunto : tempus enim non patitur ut diutius de rebus hisce commentemur.

τηρῶν τὴν ἑαυτοῦ σφαγὴν τῇ παρασκευῇ, ὅτε καὶ τὸ νομικὸν Πάσχα ἐθύετο. Ὅτι δὲ τὸ παρὰ Κυρίου τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῷ δείπνῳ δοθὲν ἔνζυμος ἄρτος ἦν, οὐ μὴν ἄζυμος, ὡς ἐκεῖνοι διισχυρίζονται, ὁ θειότατος οὗτος ἀνὴρ σαφέστατά σοι παρίστησι. Περὶ γὰρ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας τὸν λόγον ποιούμενος καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισιν· « Ἐκεῖ τὸ γράμμα, ὧδε τὸ πνεῦμα· ἐκεῖ ἡ κιβωτός, ὧδε ἡ παρθένος· ἐκεῖ ἡ ῥάβδος Ἀαρών, ὧδε ὁ σταυρός· ἐκεῖ ὁ ἀμνός, ὧδε ὁ Χριστός· ἐκεῖ τὰ ἄζυμα, ὧδε ὁ ἄρτος. » Ταῦτα μὲν ἐνεχαράχθη σοι κατ' ἐπιτομήν, ὡς ὁρᾷς· οὐδὲ γὰρ ἐγχωρεῖ τὰ τοῦ καιροῦ πλεῖον ἐνδιατρίψαι τοῖς περὶ τούτων λόγοις.

Deinceps Dominus noster Jesus Christus ad crucifigendum traditur : tu quæ consequta sint, vide. Nam ab hora diei sexta tenebræ terram universam occuparunt ad horam usque nonam, Deo, ceu credi par est, propter ea quæ designabantur indignante. Non enim solis defectum accidisse, quemadmodum Chrysostomus ait, sed rem totam ab ira et indignatione divina profectam fuisse, licet ex ipso etiam tempore colligere ; duravit enim hæc caligo tres horas, quæ carteroqui fieri solet in uno temporis momento. Hæc Chrysostomi est ratio. Divinus autem vir ille, Dionysius Areopagita, non ita simpliciter, sed per objectionem corporis lunaris, solem velut obstruentis, universales hasce tenebras exstitisse novo quodam et inusitato modo tradit. Nam ad Polycarpum hierarcham de eo perscribens quod Apollophanes sophista Christianam religionem non amplecteretur, ad verbum hæc profert : « Dicito autem ei, » nimirum Apollophani, « Quid de illa censes eclipsi, quæ salutiferæ passionis tempore accidit ? nos enim ambo id temporis Heliopoli una eramus, et eodem in loco consistentes lunam inusitato modo in solem incidere cernebamus : quippe non illud coitionis eorum sidereum tempus erat. Deinde rursus eam conspiciebamus ab hora nona usque ad vesperam ratione quadam ultranaturali eo reversam, **220** ut oppositum sibi ex diametro solem haberet. Quinetiam ipse adeo tum temporis perculsus metu quodam obstupuit, ut ad me conversus diceret : Hæc, Dionysi, rerum divinarum sunt vicissitudines. » Hunc in modum hac de re Dionysius. De iisdem tenebris salutiferæ passionis tempore obortis etiam Zacharias vates admiranda quadam ratione loquitur : « Illo, inquit, die lux nulla exsistet [87], » quo videlicet Christus in crucem agetur ; « sed toto die frigus ac gelu durabit ; quem quidem diem Dominus novit. » Deus enim omnia prius cognita habet. Non is dies erit, nec item nox. Nimirum appellari dies proprie non poterat

Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸ σταυρωθῆναι παραδίδοται· καὶ ὅρα τὰ μετὰ ταῦτα. Ἀπὸ γὰρ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐννάτης, ἀγανακτούντος ἐπὶ τοῖς τολμωμένοις, οἶα εἰκός, τοῦ Θεοῦ. Ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ἔκλειψις, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, ἀλλ' ὀργὴ καὶ ἀγανάκτησις, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ ὄφελον· τρεῖς γὰρ ὥρας παρέμεινεν ἡ ἔκλειψις, ἥτις ἐν μιᾷ γίνεται καιροῦ ῥοπῇ. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Χρυσοστόμου τοιαῦτα· ὁ δὲ θειότατος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης οὐχ ἁπλῶς οὕτω, κατὰ δὲ ἀντίφραξιν τῆς σελήνης τὸ σκότος ἐκεῖνο λέγει γενέσθαι καινοπρεπῶς τὸ παγκόσμιον. Ἐπιστέλλων γὰρ ἱεράρχῃ τῷ Πολυκάρπῳ διὰ τὴν σοφιστὴν Ἀπολλοφάνην μὴ καταδεχόμενον τὰ Χριστιανῶν καὶ τάδε φησὶ κατὰ ῥῆμα πρὸς αὐτόν· « Εἰπὲ δὲ αὐτῷ τῷ Ἀπολλοφάνει, Τί λέγεις περὶ τῆς ἐν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ γεγονυίας ἐκλείψεως ; Ἀμφότεροι γὰρ τότε κατὰ τὴν Ἡλίου πόλιν ἅμα παρόντες καὶ συνεστῶτες παραδόξως τῷ ἡλίῳ τὴν σελήνην ἐμπίπτουσαν ἑωρῶμεν (οὐ γὰρ ἦν συνόδου καιρὸς) αὖθίς τε αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐννάτης ὥρας ἄχρι τῆς ἑσπέρας εἰς τὸ τοῦ ἡλίου διάμετρον ὑπερφυῶς ἀντικαταστᾶσαν. Τοσοῦτον δὲ καὶ αὐτὸς ἐξεπλάγη τότε ὡς οὕτω πρός με εἰπεῖν· « Ταῦτα, ὦ Διονύσιε, θείων ἀμοιβαὶ πραγμάτων εἰσί. » Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Περὶ δὲ τοῦ σκοτασμοῦ ἐκείνου τοῦ κατὰ τὸ σωτήριον πάθος γεγονότος θαυμασίως πως καὶ τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ διείληπται· λέγει γάρ, « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς (ἵνικα δηλαδὴ σταυρωθήσεται ὁ Χριστός), ἀλλὰ ψῦχος καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ. » Ἄνω γὰρ ἅπαντα προεγίνωσκεν ὁ Θεός. Καὶ γὰρ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐ νύξ. Οὔτε γὰρ ἡμέρα κυρίως ἦν διὰ τὸ τρίωρον ἐκεῖνο σκότος, οὔτε νὺξ ἀληθῶς διά τε τὸ μέχρις ἕκτης ὥρας καὶ μετὰ τὴν ἐννάτην γενόμενον φῶς. Ὃ δὴ καὶ δηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγε, « Καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. » Ταῦτα δέ, ἀγαπητέ, οὐ μόνον προῴρηται πρόσθεν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς Ἑλληνικοῖς ὑπομνήμασιν εὑρηνται· καὶ σεισμὸν γὰρ μέ-

[87] Zachar. xiv. 6.

γαν τηνικαῦτα λέγουσι γενέσθαι, καὶ σκότος τοσοῦτον ὥστε ἀστέρας φανῆναι.

A propter illas trium horarum tenebras; nec nempe nox erat propter eam lucem, quæ sextam horam antecessit et nonam est subsecuta. Quod ipsum quoque vates innuens subjecit : « Sub vesperam lux erit. » Neque tantum hæc, dilecte fili, sic a vatibus exposita sunt, verum etiam in multis Græcorum monumentis et commentariis reperiuntur, qui eo tempore tradunt terræ motum ingentem accidisse, tantasque tenebras, ut ipsa quoque sidera conspicerentur.

Τότε δὴ, τότε καὶ προφητικὴν ἐπιφέρει ῥῆσιν ἐπὶ σταυροῦ τὴν οὕτω λέγουσαν « Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; » Ἑβραΐστὶ δὲ ταῦτα ἔλεγεν, Ἠλὶ, ἠλὶ, λαμμᾶ σαβαχθανί. Τίνος ἕνεκεν; Ἵνα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ταῦτα κατάδηλα γένηται. Ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ἀκόλαστοι καὶ ἀσελγεῖς ὄντες ἐκεῖνοι, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς, ἐνόμισαν Ἠλίαν καλεῖν. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως. Ἀλλ' ἡ φωνὴ ἐκείνη καὶ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνέῳξεν. Ἀλλ' οἱ μάταιοι καὶ τοιαῦτα βλέποντες συνιέναι ὅλως οὐκ ἤθελον. Μᾶλλον μὲν οὖν, « Καταβάτω ἐκ τοῦ σταυροῦ, » ἔλεγον, « ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν. » Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐν τῷ σταυρῷ μένων, ὡς ὁ Χρυσορρήμων φησὶν, ἐν τοῖς τῶν δούλων σώμασιν ἐκ περιουσίας ἐδείκνυε τοῦτο πολλῆς· εἰ γὰρ τὸ τεταρταῖον ἐξελθεῖν τὸν Λάζαρον μέγα, πολλῷ μᾶλλον τὸ πολλοὺς τῶν πάλαι κοιμηθέντων φανῆναι ζῶντας ἀθρόον. Καὶ πρόσσχες τῷ θειοτάτῳ Ματθαίῳ περὶ τούτων οὕτω λέγοντι : « Πολλὰ δὲ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ. » Ἀλλ' ἐνταῦθα προσέχειν σοι ἄξιον. Εἰ γὰρ κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην ἐπὶ σταυροῦ ἔτι ὄντος τοῦ Χριστοῦ τὰ τοιαῦτα ἠγέρθησαν σώματα, πῶς ἐμφανισθῆναι ταῦτα μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἔγερσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ἱστορεῖ; Ἐγὼ δέδοικα μήποτε τὸ *αὐτοῦ* ἀντὶ τοῦ *αὐτῶν* ὀφείλει ἀναγινώσκεσθαι· τὰ γὰρ σώματα ἐκεῖνα μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν αὐτῶν καὶ εἰσήλθοσαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς. Τότε δὴ, τότε καὶ ἡ προφητικὴ ῥῆσις ἔλαβε πέρας ἡ λέγουσα τοῖς ἐν δεσμοῖς, Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, Ἀνακαλύπτεσθε. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἕκτην ὥραν, ὡς φασιν αἱ Γραφαὶ, σταυροῦται ὁ Κύριος, κατὰ δὲ τὴν ἐνάτην τὸ πνεῦμα ταῖς πατρικαῖς χερσὶ παρατίθησιν.

Protulit tum Christus in cruce verbum istiusmodi : « Mi Deus, mi Deus, cur me dereliquisti? » Protulit autem vocibus Hebraïcis hujusmodi : « Heli, Eli, lamasabachthani [68]. » Cur istud? ut Judæi ea intelligerent. Illi vero tanta fuerunt petulantia et procacitate, quemadmodum Chrysostomus ait, ut ipsum existimarent Eliam vocare. Verum ea vox et templi velum diffidit et apertæ sepulcra; quæ tametsi cernerent homines illi stolidi, prorsus tamen intelligere nolebant. Imo etiam verbis hujusmodi obganniebant : « Descendat de cruce, ut ea re visa fidem ipsi habeamus [69]. » Verum ipse in cruce manens, ut Chrysostomus inquit, quod ab eo postulabatur, in suorum servorum corporibus excitatis a morte quadam velut ex triumpho declarabat. Quanquam enim magnum aliquid fuit Lazarum toto jam quatriduo mortuum e sepulcro exire, longe tamen majus id erat quod multi jam olim vita functi subito vivi conspicerentur. Factum autem hoc omnino esse, licet ex hisce Matthæi verbis cognoscas : « Multa corpora sanctorum, quæ obdormiverant, suscitata sunt, et ipsi urbem sanctam ingressi, post resurrectionem ejus a mortuis sunt conspecti [70]. » Quibus verbis operæ pretium fuerit te diligentius animum advertere. Nam si de Joannis Chrysostomi sententia Christo adhuc cruci suffixo corpora ista sunt resuscitata, qui fit ut evangelicæ auctor historiæ dicat ea post Christi e mortuis resurrectionem apparuisse? Verum equidem ne pro vocabulo *ejus* legendum sit *eorum*. Nam illa corpora postquam a mortuis resuscitata erant, urbem sanctam **221** ingressa sunt et multis apparuerunt. Tunc et illud valis [71] oraculum finem habuit, quod vinculis alligatos exire jubet, et in tenebris versantes lucem accipere. Fuit autem hora sexta, quemadmodum Lucæ sacræ significant, Dominus crucifixus : nona vero spiritum suum in manus paternas deposuit.

Εἰ δὲ καὶ πρὸς ᾅδην ἀκούεις τὴν αὐτοῦ κατιέναι ἁγίαν ψυχὴν, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, ἀδύνατον εἶναι λέγων καὶ πρὸς ᾅδην αὐτὴν κατελθεῖν καὶ ταῖς τοῦ Πατρὸς παρατεθῆναι χερσίν. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ χεὶρ, ἡ τὰ πάντα δηλαδὴ συγκρατοῦσα δυνάμεις, καὶ ἄνω ἐστὶν ἐν οὐρανῷ καὶ κάτω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν τοῦ ᾅδου μυχῶν οὐ διαλείπει ποτέ. Ὥστε εἰ καὶ πρὸς ᾅδην ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ ψυχὴ τηνικαῦτα κατῄρχετο, ἀλλὰ τῆς τὰ πάντα συγκρατούσης δυνάμεως, καθάπερ εἴπομεν, οὐ καθελιμπάνετο, εἴγε καὶ μᾶλλον δύναμις τοῦ Πατρὸς αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὡς ὁ Παῦλός φησι. Παρατίθησι μὲν οὖν ταῖς πατρικαῖς χερσὶ τὴν ψυχὴν, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πάσαις

Ad orcum descendisse cum sanctam ipsius animam, noli obstupescere, neque dicere fieri handquaquam potuisse ut eadem anima migraret ad orcum et paternis in manibus deponeretur. Quippe Dei manus, videlicet illa continens omnia vis et potestas, tum in cœlo est superne tum in terris deorsum, neque adeo ipsius ab omni angulis unquam abest. Quo fit ut si maxime sancta Christi anima id temporis ad orcum sit profecta, minime tamen a vi potestateque illa, ceu diximus, omnia continente abfuerit. Imo dicendum potius potentiam Patris ipsum esse Christum, quemadmodum Paulus loquitur. Deponit igitur animam suam pa-

[68] Psal. xxi, 2. [69] Matth. xxvii, 42. [70] Ibid. 52. [71] Isa. xlix, 9.

ternas in manus, ut hoc modo cunctis justorum animabus iter ad superna cælestiaque largiretur : non enim gratis et frustra pro nobis est mortuus. Ad orcum vero descendit, ut etiam iis qui istic detinerentur prædicaret, ac religiosam illam pietatem docendo commonstraret, quam prius ignorassent. Fidem hac in parte summo illi Petro habeto, qui de rebus hisce in hunc modum disserit : « Etiam spiritibus qui erant in carcere prædicatum ivit, qui antea fidem non habuerant [62]. » Quæ sane verba secutus Gregorius ille Theologus, in hunc modum hac de re disputat : Num, quæso, conspectus in orco salvavit omnes Dominus, an eos tantum qui crediderant? Noli scilicet hac de re ambigere. Quemadmodum enim hominibus in terra degentibus lætum pacis nuntium exposuit, et credentibus quidem salutis exstitit auctor, incredulis vero propriæ incredulitatis index, ut Joannes Damascenus loquitur, ita cum iis etiam egit qui erant in orco. Nec mirum, dilecte fili, tibi videatur quasdam in orco detentas animas prædicationem Christi nequaquam admisisse. Sicut enim accidisse videmus ut Dei alicui causa succutiente ipsa carceris fundamenta custos quidem ipse carceris continuo fidem amplecteretur, ac reliqui vinculis astricti sua persisterent in incredulitate, quanquam pedicas suas ferreas subito diruptas laceratasque cernerent, ita putato cum iis etiam actum fuisse qui orco detinebantur.

A ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω πορείαν χαρίσασθαι (οὐδὲ γὰρ ἀπέθανε δωρεὰν ὑπὲρ αὐτῶν), κάτεισι δὲ πρὸς τὸν ᾅδην, ἵνα καὶ τοῖς ἐκεῖσε κατεχομένοις κηρύξῃ καὶ διδάξῃ πάντας ἣν ἠγνοήκασι θεοσέβειαν. Καὶ πείθου τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ περὶ τούτων οὕτω διεξιόντι. « Καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε. » Ἀλλὰ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐντεῦθεν ὁρμώμενος περὶ τούτων οὕτω φησίν. « Ἆρα πάντας ἔσωσεν ἐπιφανεὶς ἐν ᾅδῃ ὁ Κύριος, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας; » Μὴ οὖν ἀμφίβαλλε· καθάπερ γὰρ τοῖς ἐν γῇ εὐαγγελίσατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι σωτηρίας γέγονε πρόξενος, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος, ὡς ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης φησίν, οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου. Μὴ θαύμαζε δὲ, ἀγαπητὲ, εἴγε καὶ ψυχαί τινες ἐν ᾅδου κατεχόμεναι τὸ κατὰ Χριστὸν B οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι κήρυγμα· καθάπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Παύλου, ἡνίκα τὰ τῆς φυλακῆς ἔσεισε θεμέλια, ὁ μὲν δεσμοφύλαξ εὐθέως ἐπίστευσεν, οἱ δὲ δεσμῶται τῇ ἀπιστίᾳ ἐναπέμειναν, καὶ ταῦτα τὰς σιδηρᾶς αὐτῷ χειροπέδας ἑωρακότες ἄφνω διαῤῥαγείσας, οὕτω κἀν τοῖς ἐν ᾅδου γενήσεσθαι πίστευε.

Quodsi causam quoque cupis cognoscere, qua de causa Servator etiam iis animabus prædicaverit quæ erant in orco, scito illam hanc esse. Naturam nostram Servator assumpsit anno ab orbe condito 5500. **222** Quamobrem istuc? Quod eo tempore ad lucem ea perduceretur quæ mysterio Christi servitura erat, ut magnus ille Basilius inquit. Etenim vitiositatis morbus, ceu Nyssensis ille Gregorius loquitur, qui ab initio naturam humanam invaserat, vigorem jam suum amiserat. Quippe gentes nunc per vocationem creditura erant, uti magnus etiam Paulus ille verbis hisce significat : « Posteaquam plenitudo temporis advenit, Filium suum Deus ablegavit [63]. » Recte igitur anno jam indicato carnem Dominus assumit, quod esset is ad hanc rem omnino appositus atque commodus. Quia vero nonnulli eorum qui vitam in pietatis ignoratione suam clauserant, tam egregiis erant animis præditi, ut vocati omnino accessuri fuisseut et Evangelium de Christo amplexuri, si quidem cum superioribus sæculis cum carne in terris degentem conspexissent, propterea non recusat etiam ad orcum descendere ac detentis istic animabus prædicare, ut hoc modo nemini ullus se purgandi locus relinqueretur, nec vel boni suam bonitatem perderent, vel mali respondere verbis hujusmodi possent : « Si vidissemus, omnino adhibuissemus fidem. » Hæc de his dicta sunto.

Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν βούλει μαθεῖν δι' ἣν ἐκήρυξε καὶ ταῖς ἐν ᾅδου ψυχαῖς ὁ Σωτὴρ, αὕτη ἐστίν. Ἐν τῷ εφ' ἔτει γέγονεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησις (57). Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι κατ' ἐκεῖνον καιρὸν προῆχθη εἰς φῶς ἡ τῷ κατὰ Χριστὸν μυστηρίῳ C ὑπηρετοῦσα, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, ὅτι τῆς κακίας ἡ νόσος, ὡς ὁ Νυσσαεὺς ἔφη θεῖος Γρηγόριος, τηνικαῦτα παρήκμαζεν, ἡ ἀρχῆθεν ἐνσκήψασα τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτι τὰ ἔθνη καλούμενα τότε πείθεσθαι ἤμελλον· καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος, ὅτι « ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ. » Καλῶς οὖν ἐν τῷ διαληφθέντι ἔτει σαρκοῦται ὁ Κύριος, ὅτι καὶ κατὰ πάντα τὸ τοιοῦτον εὔθετον ἦν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καί τινες τῶν ἐν ἀσεβείᾳ τὴν ζωὴν καταλυσάντων ἀγαθῆς τοσοῦτον ὑπῆρχον ψυχῆς ὥστε καὶ προσελθεῖν καλουμένους αὐτοὺς καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν ἑτοίμως Εὐαγγέλιον δέξασθαι, εἴπερ εἶδον αὐτὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις μετὰ σαρκὸς D ἐπὶ γῆς διατρίβοντα, τούτου χάριν οὐ παραιτεῖται καὶ πρὸς ᾅδην αὐτὸν κατελθεῖν καὶ ταῖς ἐκεῖσε κηρῦξαι ψυχαῖς, ὡς ἐντεῦθεν ἀναπολογήτους εἶναι ἅπαντας, καὶ μήτε τοὺς ἀγαθοὺς ἀπολέσαι τὴν ἑαυτῶν ἀγαθότητα, μήτε τοὺς οὐκ ἀγαθοὺς ἀντιλέγειν δύνασθαι ὡς « Εἴπερ εἴδομεν, ἐπιστεύσαμεν ἄν. » Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

[62] I Petr. III, 19. [63] Galat. IV, 4.

(57) Glycas noster annos ab orbis conditu ad incarnationem Verbi numerat quinquies mille ac quingentos, cum alii ex Græcis aut plures aut etiam pauciores assignent. Vide quæ præ cæteris de hoc argumento disputavit Petavius noster libris De doctrina temporum.

Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν Σαββάτῳ, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν (ἦν γὰρ μεγάλη ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Σαββάτου), ἠρώτησαν τὸν Πιλᾶτον, καὶ τὰ ἑξῆς. Κατάγουσιν οὖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τὸν Ἰησοῦν, καὶ μνήματι καινῷ κατατίθενται. Ἀλλ' ὅρα κάνταῦθ' τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀγαπητέ, ἵνα μὴ τὸν σταυρὸν αὐτὸν ζημιωθῶμεν, ἵνα μὴ τὸ πανάγιον τοῦ Κυρίου σῶμα πυρὶ ἢ θαλάσσῃ ἔργον ποιήσωσι, τῇ συνήθει κἀν τούτῳ μανίᾳ χρησάμενοι, τὸν Αὔγουστον ἤγειρε Καίσαρα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀπογράψασθαι. Γίνεται ταῦτα, καὶ τὸ τῶν Ἑβραίων γένος τῇ τῶν Ῥωμαίων ὑποπίπτει ἀρχῇ. Ταύτῃ τοι καί τῷ λαχόντι Πιλάτῳ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν παριστῶσι τὸν Κύριον, μὴ συγχωροῦμενοι τὸ βουλητὸν αὐτοῖς ἐπ' αὐτῷ διαπράξασθαι. Καὶ γὰρ εἰ συνεχωρήθησαν, λίθοις ἂν τὸν Χριστὸν ἐθανάτωσαν ἢ ξυλίνῳ κατέπρισαν πρίονι, κἀντεῦθεν ἡμεῖς τὸν φύλακα ἡμῶν ἐζημιούμεθα σταυρόν. Εἰ γὰρ τὸν φιλόθεον Ἱερεμίαν βορβόρου λάκκῳ ἐνέβαλον, τί οὐκ ἂν εἰς τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα ἐποίησαν, εἰ μή γε τὸν Ῥωμαϊκὸν εἶχον νόμον αὐτοὺς ἀναστέλλοντα; Γίνεται λοιπὸν ἡ ἀπογραφή, τὰ τῆς εὐταξίας εἰσάγεται, κἀντεῦθεν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα τελείᾳ ταφῇ παραδίδοται.

Οἶδα δέ, ἀγαπητέ, ὅτι καὶ περὶ τῆς τριημέρου ταφῆς τοῦ Κυρίου πολλὴν ἐποιήσω συζήτησιν, ἡμέρας ἐκμετρῆσαι δῆθεν ἐπὶ ταύτης τρεῖς μὴ δυνάμενος. Ἀλλ' ἄφες, εἰ βούλει, τῶν πολλῶν, ὅτι καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων εἰσὶν ἐφευρέματα. Πείθου δὲ μᾶλλον Ἰσιδώρῳ τῷ Πηλουσιώτῃ λέγοντι ὅτι καθάπερ ἐπὶ τῶν τελευτώντων ποιεῖν εἰώθαμεν, ὁποίᾳ δ' ἂν ὥρᾳ τελευτήσῃ τις, τὴν ἑξῆς μόνην ὑπερτιθέμεθα, τῇ δὲ ἑτέρᾳ ἔωθεν τριταίαν ἄγομεν ἡμέραν αὐτοῦ· καὶ οὕτω καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ διανοεῖσθαί σε χρή. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Παρασκευὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα· τοῦτο μία ἡμέρα. Τὸ Σάββατον ὅλον ἐν τῷ τάφῳ ἐποίησεν· ἰδοὺ δύο ἡμέραι. Μετὰ δὲ τοῦτο τῆς Κυριακῆς ἐπιφωσκούσης ἐκ τάφου ἐγήγερται· ἰδοὺ καὶ τρίτην ἔχεις ἡμέραν. Καὶ πείθου τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν οὕτω λέγουσι πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν, «Ἀλλά γε σὺν πᾶσι τούτοις τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο.» Εἰ δὲ καὶ τάχιον ἐκ τάφου ἐγήγερται, οὐ κατὰ τοῦτο πάντως αἰτιαθήσεται, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ προσκυνηθήσεται παρὰ πάντων, ὅτι μὲν τὴν ἐμπρόθεσμον καρτερήσας ὑπόσχεσιν τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ τάχιον ἐποιήσατο ἔγερσιν. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως ὁ διαληφθεὶς θεῖος ἀνήρ, ὁ δὲ χρυσορρήμων Ἰωάννης φησὶν ὅτι καὶ λίαν ἐποίησε καλῶς ὁ Χριστὸς πρὸ τῆς τῶν τριῶν ἡμερῶν συμπληρώσεως ἐγερθείς ἐκ νεκρῶν. Εἰ μὴ γὰρ τότε ἀνέστη καθημένων αὐτόθι τῶν στρατιωτῶν καὶ φυλασσόντων, ἀλλ' ἀναχωρησάντων μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, εἶχον ἄν τι καὶ λέγειν οἱ κάκιστοι. Προέφθασε λοιπὸν ἀναστάς. Ἔδει γὰρ παρακαθημένων αὐτῶν γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. Οὐκοῦν ἠναγκάζετο καὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐντὸς ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι,

A Cæterum Judæi ne in cruce corpora per Sabbatum manerent, quando tum præparationis dies erat, Sabbati autem dies celebris atque magna, exorato precibus Pilato Jesum de ligno demittunt, isque novum in monumentum deponitur. Hic quoque, dilecte fili, sapientiam mihi divinam intuere. Quippe ne crucis beneficio spoliaremur, neve sacrosanctum illud Domini corpus Judæi vel igne vel mari perderent, furore videlicet consueto usi, Augustum Cæsarem excitat ut mundum universum censeret. Quo facto Hebræorum natio Romanorum in potestatem devenit. Propterea captum ab se Dominum Pilato sistunt, qui prætoris apud ipsos munere fungebatur. Ita potestas eis adempta est, quominus ex animi sui libidine cum ipso agerent. B Etenim si permissum hoc eis fuisset, vel lapidibus ad mortem usque Christum obruissent, vel serra lignea dissecuissent, eoque pacto nobis custos illa nostra crux periisset. Quippe si Dei amicum Jeremiam in voraginem lutosam abjecerunt, quid non in ipsum Domini corpus designassent, ni lege Romana repressi fuissent? Hac igitur de causa census institutus fuit et egregie ordinata res publica, ut Domini quoque corpus expers sepulturæ non foret.

Memini etiam, dilecte fili, te mecum multa de triduana sepultura contulisse, cum trium dierum hic spatium metiri non posses. Velim te autem hac in parte opiniones plerorumque missas facere tanquam humanarum ratiocinationum inventa. Potius C **223** Isidoro Pelusiotæ fidem adhibeto, qui hujusmodi quædam tradit. Quod in iis facere consuevimus qui vita decesserunt, ut quacunque tandem hora quis moriatur, modo dies alter intercedat, eum summo tertii diei mane triduo jam mortuum perhibeamus, idem de Christo cogitare nos oportet. Nam is ipso præparationis die spiritum Deo tradidit; dies igitur hic unus est. Sabbatum totum in sepulcro mansit; en diem alterum habes. Deinde cum jam Dominicus dies diluxisset, e sepulcro resurgit: en diem tibi tertium. Hæc vera dabis, si Lucæ voles et Cleopæ credere, qui ad ipsum Christum aiunt: « Accedit ad hæc omnia, quod tertius hic dies agitur, ex quo hæc facta sunt [64]. » Citius D autem aliquanto Christum e sepulcro resurrexisse, culpam omnino nullam meretur: sed potius hoc nomine magis etiam ab omnibus est adorandus, quod præstita toleranter promissione, certi temporis spatio definita, celerius resurrectionem ex mortuis suam maturaverit. In hunc modum divinus ille vir, quem diximus, hac de re disseruit. Joannes autem Chrysostomus ait Christum etiam valde in eo præclare fecisse, quod ante dies tres completos resurrexerit. Etenim si eo ipso tempore non resurrexisset, commorantibus adhuc istic militibus sepulcrumque custodientibus, adeoque si milites illinc tertio die discessissent, homines improbissimi fortasse nonnihil habuissent quo se purga-

[64] Luc. XXIV, 21.

rent. Quapropter resurgendo ipsos antevertit, quod oporteret omnino illis adhuc sepulcrum obsidentibus resurrectionem fieri. Quod si accidere debebat, necessario intra diem tertium ipsi a mortuis resurgendum erat. Quippe si facta resurrectio fuisset triduo jam præterito et illis a sepulcro digressis, omnino res suspecta fuisset. Hac ipsa de causa Pilatum concedere voluit, Deus ut sigillo sepulcrum obsignaretur. Quæ cum ita sint, cave in divinarum Litterarum verba curiosius inquiras, neve tres integros dies cum tribus noctibus in sepultura Christi ac Servatoris nostri desideres, præsertim cum Isidorum plane divinam hominem habeas, qui spatium hoc tibi metitur. Sexta præparatorii diei hora Dominus est crucifixus. Ab hac ad nonam usque horam caligo exstitit : eam tu mihi pro nocte ducito. Rursus ab hora nona usque ad vesperam lux fuit ; hic iterum tibi dies esto. Quamobrem jam integrum diei noctisque spatium habes. Secuta est diem præparationis nox, indeque dies Sabbati ; quæ duo rursum diei noctisque spatium integrum constituunt, ut jam dies duos totidemque noctes habeas. Post hæc Sabbati nox et Dominici diluculum noctem diemque similiter efficiunt ; quod jam diurnum nocturnumque spatium tertium erit, quo Dominus resurrexit, quanquam incerta fuerit hora resurrectionis ejus, sicut et de alterius adventus hora nemo certus esse poterit.

A ὡς εἴγε παρελθουσῶν αὐτῶν κἀκείνων ἀναχωρησάντων ἡ ἀνάστασις γέγονεν, ὕποπτον ἂν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἔμελλε· διὸ καὶ σφραγίσαι τὸν τάφον, ὡς ἐβούλοντο, συνεχώρησεν ὁ Πιλᾶτος. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μὴ ἐπὶ πλέον τὰ θεῖα περιεργάζου ῥητά, μηδὲ ζήτει τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐπὶ τῇ ταφῇ τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅπου γε καὶ ταύτας, εἰ βούλει, τὸν θειότατον ἔχεις Ἰσίδωρον ἐκμετροῦντά σοι. Ἕκτῃ ὥρᾳ τῆς Παρασκευῆς ἐσταυρώθη ὁ Κύριος. Ἀπὸ ταύτης ἕως ὥρας ἐννάτης σκότος ἐγένετο· τοῦτό μοι νύκτα νόησον. Πάλιν ἀπὸ ἐννάτης ἕως ἑσπέρας αὐτῆς φῶς· τοῦτο νόησον αὖθις ἡμέραν. Ἔχεις ἰδοὺ νυχθήμερον ἕν. Πάλιν ἡ νὺξ τῆς Παρασκευῆς καὶ ἡ τοῦ Σαββάτου ἡμέρα νυχθήμερον· ἔχεις ἰδοὺ νυχθήμερα δύο. Πάλιν ἡ τοῦ Σαββάτου νὺξ καὶ ὁ τῆς Κυριακῆς ὄρθρος νυχθήμερον· ἔχεις ἰδοὺ νυχθήμερον τρίτον, ἐν ᾧ καὶ ἀνέστη ὁ Κύριος, εἴγε καὶ ἄδηλος ἦν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως, καθὰ δὴ καὶ ἡ τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ.

B

224 Memini vero, dilecte fili, te inter alia de hoc etiam quæsivisse, quamobrem scilicet Domini sepultura triduana fuerit, non majoris vel minoris intervalli. Nimirum pro universa hominum natura Christum mori oportebat, pro iis scilicet qui jam ante in fata concesserant, pro vivis adhuc, et pro exstituris aliquando. Quippe tria quoque tempora sunt, præteritum, futurum, præsens. Eos qui jam præcesserant, servavit ad orcum descendens ; superstites autem id temporis, ut qui credidissent in ipsum ; exstituros denique aliquando, tanquam in apostolorum prædicationem credituros et baptismum consecuturos. Si ergo totam naturam nostram assumpsit, perspicuum est etiam totam naturam nostram ipsum reflexisse. Quamobrem Domini sepultura non abs re triduana fuit.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ζητοῦντά σε, τίνος ἕνεκεν ἡ τοῦ Κυρίου ταφὴ τριήμερος καὶ οὐ πλείων ἢ ἐλάσσων αὕτη ἐγένετο. Ὑπὲρ πάσης ἔπρεπε τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἀποθανεῖν τὸν Χριστὸν, ὑπέρ τε δηλαδὴ τῶν προαποθανόντων τῶν τε περιόντων καὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι, ἐπειδὴ καὶ τρεῖς εἰσι καιροὶ, παρεληλυθὼς, ἐνεστὼς, μέλλων. Καὶ τοὺς μὲν προαποθανόντας ἔσωσε κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ, τοὺς δὲ τότε περιόντας ἔσωσεν ὡς πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα γενησομένους ὡς πιστεύσαντας εἰς τὸ τῶν ἀποστόλων κήρυγμα καὶ βαπτισθέντας. Εἰ οὖν τὴν ὅλην ἡμῶν φύσιν ἔλαβε, δῆλον ὅτι καὶ τὴν ὅλην ἡμῶν φύσιν ἀνέπλασε. Καλῶς οὖν ἡ τοῦ Κυρίου ταφὴ τριήμερος γέγονεν.

C

Iloc modo ex mortuis Dominus resurgit, sed non statim ad cœlos subvehitur. Nam de magni Athanasii sententia propterea dies in terris 40 commoratus est Dominus, quod discipulos confirmare vellet. Ideirco se conspiciendum eis interdum præbet, amice pacificeque cum eis loquitur, cicatrices in corpore divino commonstrat, comedit atque bibit una, cætera denique facit omnia quæ ad confirmandos imbecillos aliquid afferre momenti possent. Primum omnium a duabus mulierculis conspectus est, quo tempore pedibus illæ comprehensis eum amplectebantur. Deinde soli Magdalenæ apparet ; hinc Petro apostolorum principi, vel ipso Paulo teste, qui ait : « Resuscitatus ex mortuis Dominus primo a Cepha conspectus est [65]. » Secundum hæc conspectus est a Luca et Cleopa,

Ἀνίσταται οὖν ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, ἀλλ' οὐκ αὐτίκα πρὸς οὐρανοὺς ἀνάγεται. Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, τοὺς μαθητὰς ἐπιστηρίξαι βουλόμενος ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ', ὀπτανόμενος αὐτοῖς ἔστιν ὅτε καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην διαλεγόμενος, ὠτειλὰς ἐν τῷ θεοειδεῖ δεικνύων ἐκείνῳ σώματι, συνεσθίων αὐτοῖς ἅμα καὶ πίνων, οὐχ ὡς τροφῆς δεόμενος ἀλλὰ πιστούμενος, καὶ τἆλλα πάντα ποιῶν ὅσαπερ εἰώθεσι τοὺς ἀσθενεῖς ἀσφαλίζεσθαι. Καὶ πρῶτα μὲν ὤφθη δυσὶ γυναιξὶν, ἡνίκα καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ κρατήσασαι κατησπάζοντο. Ἔπειτα τῇ Μαγδαληνῇ μόνῃ ὀπτάνεται, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ, καθὰ καὶ Παῦλος φησίν· « Ὁ Κύριος ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὤφθη πρῶτον Κηφᾷ. » Ὤφθη τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν, ὤφθη τοῖς δέκα, εἶτα τοῖς ἕνδεκα· ὤφθη κατὰ τὴν Γαλιλαίαν αὐτοῖς, ὁμοίως

D

[65] I Cor. xv, 5.

ἐν τῇ Τιβεριάδι· ὤφθη Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφοθέῳ· ὤφθη ἐπάνω πενταχοσίων ἀνδρῶν. Καὶ τελευταῖον ἐφάνη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν, ἐν ᾧ καὶ τὴν χαμόθεν ἐποιήσατο ἔπαρσιν μεθ' ἡμέρας, ὡς εἴρηται, μ'.

A conspectus a discipulis decem, conspectus ab undecim; ab iisdem conspectus in Galilæa, consimiliter ad Tiberiadem; conspectus a Jacobo Christi Dei fratre, conspectus a pluribus quam quingentis hominibus; conspectus postremum ab eis in Olivarum monte, ubi etiam a terra sublatus est post diem, ceu diximus, quadragesimum.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο βούλει μαθεῖν, τίνος ἕνεκεν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἔγερσιν ἡμέρας ἐπὶ γῆς ἐποίησε μ' καὶ οὐ πλεῖον ἢ ἔλασσον, ὁ μέγας ἰδοὺ Ἐπιφάνιος δι' ὀλίγων ἐπιλύσει σοι τὸ τοιοῦτον ἀπόρρητον. « Ὃν γὰρ τρόπον, » φησὶ, « μετὰ τὸ γεννηθῆναι ὁ Χριστὸς ἀνεκλίθη ἐν φάτνῃ, ἐσπαργανώθη, καὶ μεθ' ἡμέρας μ' προστήχθη τῷ θείῳ ναῷ καὶ κατὰ τὸν τοῦ Μωσέως νόμον παρέστη τῷ Θεῷ, οὕτω καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γεγονὼς ἡμέρας ἐνταῦθα ποιεῖ μ', εἶθ' οὕτως πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐπανάγεται, τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ἐμφανισθησόμενος ὑπὲρ ἡμῶν. » Καὶ πείθου τῷ μεγάλῳ Παύλῳ λέγοντι· « Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. »

B Quodsi jam illud quoque cognoscere cupis, quamobrem post excitationem de mortuis dies illos 40 in terris egerit, non plures vel pauciores, ea magnus Epiphanius hanc tibi dubitationem paucis dissolvet. Quo pacto, inquit, Christus statim a nativitate sua reclinatus est in præsepi, fasciis involutus, post quadragesimum diem ad templum deportatus ac secundum Mosaicæ legis præscriptum oblatus Deo, sic etiam tum, cum primogenitus mortuorum factus esset, dies in terris 40 commoratur, atque ita deinde superam Hierosolymam revertitur, coram vultu Dei nostra causa compariturus. Persuadeat hoc ipse tibi Paulus, cum ait: « Non in sacraria manufacta Christus ingressus est, quæ verorum sacrariorum simulacra sunt: sed in cœlum ipsum, ut modo nostra causa coram Dei facie compareat [66]. »

Οὐκοῦν ἀνελήφθη ὁ Κύριος. Ἡμέραι μετὰ ταῦτα διέρχονται δέκα, καὶ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος γίνεται κάθοδος. Μετὰ δέκα δὲ συμπλήρωσιν ἡμερῶν ἡ τοιαύτη γίνεται κάθοδος, διότι τέλειος ὁ δέκατος ἀριθμός. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τοῦτο κατερχόμενον, ἵνα καὶ τοὺς ἀτελεῖς μαθητὰς τελείους ἀπεργάσηται, τούτου χάριν ἐν ἀριθμῷ τελείῳ, τουτέστιν ἐν ἡμέρᾳ δεκάτῃ, πρὸς αὐτοὺς ἐπεφοίτησεν. Ὅτι δὲ τελείους ἔδειξε τοὺς ἀτελεῖς μαθητὰς, ὁ κορυφαῖος Πέτρος τοῦτο παρέστησεν. Ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι παιδίσκῃ τινὶ πρότερον οἰκτρᾷ θροηθεὶς τὸν διδάσκαλον τρίτον ἠρνήσατο, τῷ παναγίῳ δὲ Πνεύματι στομωθεὶς ὕστερον μετὰ παῤῥησίας ὅτι πολλῆς ἐδημηγόρει μέσον λαοῦ, κἀντεῦθεν ἔπειθεν ἅπαντας ἀνενδοιάστως προσέρχεσθαι τῷ Χριστῷ.

C **225** Posteaquam vero assumptus fuisset Dominus, decem elapsis diebus sanctus ille Spiritus e cœlo descendit. Factum hoc est decimo post die propterea, quod numerus denarius sit perfectus. Quoniam igitur Spiritus sanctus ideirco demittebatur, ut imperfectos adhuc discipulos perfectos efficeret, ea de causa in perfecto quoque numero decimo nimirum die, super eos descendit. Quod autem ex imperfectis discipulis perfectos effecerit, summus ille Petrus satis ostendit. Nam si hunc diligenter inspicere voles, videbis illum a misera territum ancillula magistrum suum ter negasse. Deinceps vero confirmatus a sancto Spiritu maxima cum fiducia et oris libertate medio in populo perorabat, omnibusque persuadebat ut ad Christum citra dubitationem omnem accederent.

Μεθ' ἡμέρας οὖν, ὡς εἴρηται, πεντήκοντα τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως τοῦ Χριστοῦ ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος γίνεται κάθοδος. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι καὶ ὁ παλαιὸς νόμος ἐν ἡμέρᾳ πεντηκοστῇ Θεοῦ φανέντος ἐδίδοτο. Κατὰ γὰρ τὸν χρυσορρήμονα καὶ θεῖον Ἰωάννην, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν τοῦ θεόπτου Μωσέως ἱστορίαν, πεντήκοντα διῆλθον ἡμέραι μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἰουδαίων ἔξοδον, καὶ τηνικαῦτα τὰς θεοχαράκτους ὁ Μωσῆς πλάκας ἔλαβεν. Εἰ τοίνυν ἐν ἡμέραις πεντήκοντα ὁ παλαιὸς ἐδίδοτο νόμος, ἔδει πάντως κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δοθῆναι καὶ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριν, ὡς ἐντεῦθεν, ἀγαπητὲ, κατά γε τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν, ἀδιαίρετον δειχθῆναι τὴν φύσιν τῆς θεότητος, καὶ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνομοθέτει καὶ τότε καὶ νῦν.

D Post diem ergo, ceu diximus, quinquagesimum a Christi de mortuis resurrectione, Spiritus sancti descensus accidit. Quamobrem illud? Quia vetus etiam lex quinquagesimo die post Dei patefactionem data fuerat. Nam ut divinus ille vir Joannes Chrysostomus scripsit, vel potius teste Mosis Dei spectatoris historia, dies ab exitu Hebræorum ex Ægypto 50 elapsi erant, cum perscriptas divinitus tabulas Moses accepit. Quare si prisca lex illa data fuit intra diem quinquagesimum, oportebat omnino eadem die sancti etiam Spiritus gratiam dari. De quo, fili dilecte, colligi potest tam in prisco quam novo fœdere nobis ostendi, quod natura divinitatis indivisa sit, sanctusque Spiritus tam id temporis quam modo legem promulget.

Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός. Διὰ τί γλῶσσαι; ἐπειδὴ κηρύγματος χρεία,

Conspectæ sunt autem in apostolis linguæ velut igneæ dispertitæ [67]. Cur, obsecro, linguæ conspe-

[66] Hebr. IX, 24. [67] Act. II, 3.

cia sunt? Quia prædicatione opus erat, et ut ipsa figura declararet effectionem, quemadmodum aureus ille noster orator inquit. Quippe piscatores erant apostoli, et vi orationis ad prædicandum egebant. Dispertitas autem fuisse dicit, quod ignis uniformis dividi videretur ac in apostolos distribui. Et ignis illo non ipse Spiritus erat, sed vis quædam Spiritus. Atque hæ linguæ non in eorum ora fuerunt immissæ, sed capitibus insidebant. Nam hoc modo apostoli confirmabantur, et constituebantur quasi quidam mundi principes et præcones. Nam vides hodieque morem illum obtinere, ut pontificis confirmandi capiti Evangelium imponatur; quod ubi fuerit impositum, nihil est videre aliud quam capiti linguam talem incumbentem. In ignis autem forma conspectus est Spiritus propter illum qui dixit: «Ignem in mundum immissurus veni,» propter excrescentia scilicet quasique silvescentia nimium vitia.

καὶ ἵνα τὸ σχῆμα τὴν ἐνέργειαν ἑρμηνεύσῃ, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς. Ἁλιεῖς γὰρ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ πρὸς τὸ κήρυγμα λόγου ἐδέοντο. Μεριζόμεναι δὲ εἶπεν, ὅτι πῦρ ἐφάνη κατερχόμενον μονοειδὲς, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις ἐμερίζετο. Τὸ δὲ πῦρ ἐκεῖνο οὐκ αὐτὸ ἦν τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ δύναμις Πνεύματος. Οὐκ ἐν τῷ στόματι δὲ αὐτῶν ἐβλήθησαν αἱ γλῶσσαι, ἀλλ' ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάθισαν· ἄρχοντες γὰρ τῆς οἰκουμένης ἐχειροτονοῦντο καὶ κήρυκες. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ἕως ἄρτι τοῦτο κρατεῖ· ἐπιτίθεται γὰρ τῇ κεφαλῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονηθῆναι ἀρχιερέως τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ὅταν ἐπιτεθῇ, οὐδὲ ἄλλο ἔστιν ἰδεῖν ἢ γλῶσσαν προσεπικειμένην τῇ κεφαλῇ. Ἐν εἴδει δὲ πυρὸς διὰ τὸν εἰπόντα· «Πῦρ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον βαλεῖν» χάριν τῶν ὑλομανούντων παθῶν.

Sedit autem in eorum quolibet. Quisquis igitur Dei ministerium obit, thronus atque solium Dei est. Nam ea de causa dicitur Spiritum in eis consedisse. **226 B**

Καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. Πᾶς οὖν ὁ διακονῶν τῷ Θεῷ θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐκάθισεν εἶπε.

Atque hoc modo repleti fuerunt omnes sancto Spiritu, cœperuntque loqui linguis aliis, prout Spiritus ille dabat eis loqui. Propterea dicebant astantes: «Annon ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? quomodo igitur nos audimus ecs sua quisque lingua, in qua nati sumus, Parthi et Medi et Elamitæ et cæteri[68]?» Quindecim vero linguarum dona tunc acceperunt apostoli, quemadmodum Chrysostomus inquit, ad usum illorum qui præsentes erant. Quid enim opus fuisset lingua Persica vel aliis, non præsentibus iis qui uterentur? Et fuerunt omnino linguæ quindecim propterea, ut hinc intelligeretur sacrosanctæ Trinitatis efficacitas cum ministris duodecim conjuncta. Videre tum erat Petrum, qui Galilæus esset, Romana lingua utentem, quam nunquam antea discendo percepisset, itidemque singulos reliquorum peculiari quadam lingua loquentes. Hoc enim Spiritus sanctus singulari quodam consilio sic administravit, ne qua inter apostolus esset ea de re discordia, quo scilicet unicuique abeundum foret. Ideoque singulis sua in lingua data est quædam quasi norma et regula. Verbi gratia, Romana uteris lingua: Romam igitur abito. Persice loqueris: ad Persas proficiscitor. Hanc igitur in certa lingua regulam acceperunt. Rursum vero, quia Romam profecturis per nationes multas iter faciundum erat, idcirco linguas alias tanquam opitulatrices prioris accipiebant, cum illam primam ordinationis quasi loco haberent. Videmus enim singulos apostolos etiam diversis usos fuisse linguis, ut quibus variæ nationes peragrandæ fuerint. Licet hoc de Pauli verbis hisce colligas: «Ago Deo meo gratias, quod magis quam vestrum quisquam linguas teneo peregrinas[69].»

Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. Ἐφ' ᾧ καὶ οἱ παρεστῶτες ἔλεγον· «Οὐκ ἰδοὺ πάντες οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι οὗτοί εἰσι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν διαλέκτῳ, Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται καὶ οἱ λοιποί;» ιε' δὲ γλωσσῶν τέως ἔλαβον χαρίσματα, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς, ὕσον πρὸς τοὺς παρόντας. Τίς γὰρ ἦν ἡ χρεία Περσικῆς γλώττης μὴ παρόντων Περσῶν; Δεκαπέντε δὲ γλῶσσαι ἐφάνησαν καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς Τριάδος φανῇ καὶ ὑπηρέται οἱ δώδεκα. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν Γαλιλαῖον Πέτρον Ῥωμαϊστὶ λαλοῦντα, γλῶσσαν ἣν οὐκ ἔμαθεν, ὥσπερ δὴ καὶ ἕνα ἕκαστον τῶν λοιπῶν ἰδίαν γλῶσσαν λαλοῦντα. Οἰκονομεῖ γὰρ τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μὴ στάσις ᾖ ἐν τοῖς ἀποστόλοις περὶ τοῦ ποῦ δεῖ ἕκαστον ἀπελθεῖν. Ἐφ' ᾧ καὶ δίδοται ἑκάστῳ ἰδία γλῶσσα ὥσπερ κανών. Ἥγουν, Ῥωμαϊστὶ λαλεῖς; ἄπελθε εἰς τὴν Ῥώμην. Περσιστὶ λαλεῖς; ἄπελθε εἰς τὴν Περσίαν. Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ μὲν, ὡς εἴρηται, ἔλαβον τὸν κανόνα· ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν ἐχρῆν αὐτοὺς ἀπερχομένους εἰς Ῥώμην διέρχεσθαι διὰ πολλῶν ἐθνῶν, ἐλάμβανον ὥσπερ παραβοηθοὺς ἑτέρας γλώσσας, τὴν πρώτην ἀντὶ χειροτονίας ἔχοντες. Εὑρίσκεται γὰρ ἕκαστος τῶν ἀποστόλων καὶ διαφόροις γλώσσαις λαλῶν, ἐπειδὴ καὶ διὰ πολλῶν παρῆσαν ἐθνῶν. Δῆλον ἐξ ὧν ὁ Παῦλος φησίν· «Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, πάντων ὑμῶν γλώσσαις λαλῶ.»

Cæterum id temporis etiam divinissimi Joelis vaticinio respondit eventus, cujus quidem hæc sunt verba: «Perfundam meo Spiritu omnem carnem[70],» videlicet credentem. Non enim apostoli

Τότε δή, τότε καὶ ἡ τοῦ θειοτάτου Ἰωὴλ προφητεία πέρας ἐλάμβανεν ἡ οὕτω λέγουσα· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα,» πιστεύσασαν δηλαδή. Οὐ μόνον γὰρ οἱ ἀπόστολοι γλώσσαις ἐλά-

[68] Act. II, 8. [69] I Cor. XIV, 18. [70] Joel II, 28.

λουν, ἀλλὰ κα. πάντες οἱ παρ' αὐτῶν βαπτιζόμενοι τὸ τοιοῦτον ἐδέχοντο χάρισμα. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ Κύριος ἔλεγε· « Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς. » Καὶ ὅρα δώδεκα ἐν Ἐφέσῳ ἄνδρας, ὡς ὁ Λουκᾶς ἱστορεῖ, προβαπτισθέντας μὲν εἰς τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα, Πνεῦμα δὲ μὴ εἰδέναι τί ποτέ ἐστι λέγοντας· ἀλλ' ἡνίκα τὰς χεῖρας ὁ Παῦλος ἐπέθηκε, τηνικαῦτα τὸ τῶν γλωσσῶν ἐδέχοντο χάρισμα. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀόρατον ἦν, ἔδει πάντως τῆς ἐκείνου παρουσίας αἰσθητόν τινα γίνεσθαι ἔλεγχον, ὡς ἐντεῦθεν ἀδιστάκτως ἐπὶ τὸ θεῖον λουτρὸν ἅπαντας ἔρχεσθαι. Τοῦτο μέντοι τὸ χάρισμα ἠρέθισε καὶ τὸν Σίμωνα τοῖς ἀποστόλοις τε προσελθεῖν καὶ τὸ βάπτισμα αἰτήσασθαι· εἰ μὴ γὰρ αἰσθητὴν ἑώρα τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, οὐκ ἂν ἐκεῖνος τοῖς Χριστοῦ προσήρχετο μαθηταῖς, οὐκ ἂν ἐπιδεὴς αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον ἐφαίνετο. Καὶ τότε μὲν οἱ βαπτιζόμενοι τῇ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσει τὸ τῶν γλωσσῶν ἐδέχοντο χάρισμα· ἐπὶ δέ γε τοὺς περὶ τὸν Κορνήλιον καὶ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἑλάλουν γλώσσαις. Διὰ τί δὲ καὶ πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐνέργειαν ἐδέχοντο; διὰ τὴν πολλὴν τῶν ἐκ περιτομῆς πιστευσάντων διάκρισιν. Διεκρίνοντο γὰρ οὗτοι μὴ θέλοντες καὶ βαπτιζομένοις τοῖς ἐθνικοῖς ἀναμίγνυσθαι.

A tantum linguis peregrinis loquebantur, sed etiam ceteri omnes, quotquot baptizabantur ab ipsis, donum ejusmodi consequebantur. Atque hoc illud est quod Dominus dixit : « Signa credentes hæc comitabuntur : in nomine meo genios expellent, et linguis novis inusitatisque loquentur [11]. » Vide quid viris illis duodecim acciderit, qui Ephesi degentes, ut Lucas commemorat, baptizati quidem erant in baptismum Joannis, nondum tamen scire se profitebantur quid esset Spiritus. Verum postquam Paulus eis manus imposuisset, linguarum donum illud accipiebant. Nam quia Spiritus sanctus erat inaspectabilis, **227** oportebat omnino sensile quoddam argumentum præsentiæ ipsius edi, ut citra ullam hæsitationem omnes divinum illud ad lavacrum accederent. Hoc autem donum Simonem etiam incitavit, ut ad apostolos accederet ac baptismum postularet : quippe nisi vim potestatemque Spiritus aspectabilem vidisset, ad Christi discipulos non accessisset, nec se ipsorum indigere opera putasset. Ac tunc sane qui baptizabantur, donum linguarum accipiebant una cum Spiritus sancti immissione. At in eos qui cum Cornelio erant, idem Spiritus sanctus etiam decidit antequam baptizarentur, itidemque linguis ante baptismum diversis loquebantur. Cur hi, quæso, prius etiam sancti Spiritus efficacitatem experiebantur quam baptizarentur? Propter nimium superbos scilicet eorum præjudicia, qui antea circumcisi crediderant. Etenim illi se ab aliis segregabant, et ne cum baptizatis quidem ethnicis quidquam habere commercii volebant.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τὸν καιρὸν ἐκβιάζῃ μαθεῖν καθ' ὃν ἡ τοῦ μακαρίου Παύλου γέγονε κλῆσις. Καὶ κατὰ τινὰς μὲν ἱστορικοὺς, καὶ μᾶλλον Ἱππόλυτον τὸν Θηβαῖον, ἐνιαυτοὶ διῆλθον ζ' μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο· μετὰ δὲ ταῦτα ὡσεὶ μῆνες διῆλθον ἕξ, καὶ ἡ τοῦ Παύλου γέγονε κλῆσις. Ἀλλ' ἡ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου ἱστορία διέξεισιν ὡς οὔπω εἷς ἐνιαυτὸς ἐπεπλήρωτο μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν, καὶ ταῦτα πάντα ἐγένετο, οἱ ἆθλοί τε τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ ἡ τοῦ μακαρίου Παύλου προσέλευσις. Ἀλλ' ἦν ἰδεῖν ἐπ' αὐτῷ τηνικαῦτα πληρούμενον τὸ λόγιον τὸ λέγον· « Ποῦ ὑπάγεις, οἶδας· τί δὲ μέλλεις παθεῖν, οὐκ οἶδας. » Ἐπιστολὰς γὰρ ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων λαβὼν ὥστε ἀπελθεῖν καὶ τοὺς ὁπουδήποτε παρευρισκομένους Χριστιανοὺς ἀναιρεῖν, πηροῦται τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ καθ' ὁδόν· περιήστραψε γὰρ ἄνωθεν αὐτὸν ἄῤῥητον φῶς, καὶ οὕτως οἱ τοῦ σώματος αὐτοῦ λύχνοι παραχρῆμα ἐσβέσθησαν. Ἀλλὰ καὶ φωνῆς ἄνωθεν ἤκουσε πρὸς αὐτὸν οὕτω λεγούσης· « Σαοὺλ, Σαοὺλ » (τουτέστιν ἀδελφὲ, ἀδελφὲ), « τί με διώκεις; » Στέλλεται λοιπὸν πρὸς Ἀνανίαν, καὶ βάπτισμα δέχεται, κἀντεῦθεν φωτίζεται τούς τε ψυχικοὺς καὶ σωματικοὺς ὀφθαλμούς. Κηρύσσει λοιπὸν ὁ πάμμεγας Παῦλος ἔτη λε'. Ἐν γὰρ τῷ δεκάτῳ ὀγδόῳ ἔτει Τιβερίου Καίσαρος τὸ σωτήριον πάθος γέγονε τοῦ Χρι-

B

C

Præterea non ignoro, dilecte fili, cupere te illud etiam tempus nosse quo beatus ille Paulus vocatus fuerit. De nonnullorum quidem historicorum sententia, præsertim Hippolyti Thebani, post Domini ex mortuis resurrectionem anni septem præterierant, cum testium veritatis princeps ille Stephanus beatum vitæ finem est consecutus; ab ejus autem morte mensibus prope sex elapsis Pauli vocatio facta est. Verum Eusebii Pamphili filii narrat historia nondum a Domini resurrectione annum unum exactum fuisse, cum hæc omnia fierent, nimirum principis illius testis certamina beatique Pauli ad fidem accessio. Erat autem in eo videre perfici tum temporis oraculum hoc, quo dicitur : «Nosti quo pergas, ad quid eventurum tibi sit, ignoras.» Etenim cum litteras a pontificibus accepisset, ut profectus in alia loca ubivis gentium deprehensos Christianos e medio tolleret, ipso in itinere suos oculos amittit. Nam lux quædam inexplicabilis cum cœlitus circumfulsit, quo factum ut corporis ipsius faces continuo exstinguerentur. Præterea vocem e sublimi se compellantem his verbis audivit : «Saule, Saule, quid me persequeris [12]?» Hinc ad Ananiam remittitur, baptismum recepit; oculi ejus tam animales quam corporales collustrantur; denique vir eximius ab eo tempore totis 35 annis prædicationis munere fungitur. Nam

D

[11] Marc. xvi, 1. [12] Act. ix, 4.

dicatione et octavo Tiberii Cæsaris anno salutifera Christi gressa conigit. Is vero 18 annus nondum exactus erat, cum commemorata hactenus accidissent. Ubi 19 annus Tiberii Cæsaris currere cœpisset, Paulus initium prædicandi facit, quemadmodum ipsa historia demonstrat. Prætereunt hinc imperii Tiberii 228 Cæsaris quatuor anni reliqui; nam 22 annos in universum Tiberius rerum potitus esse reperitur. Consimiliter imperii Caii Cæsaris quatuor annis elabuntur, itemque Claudii prorsus undecim 14 anni. Huic in imperio successit Nero, qui anno regni sui 13 Paulum interfecit. Quapropter anni esse triginta quinque deprehenduntur, quos in prædicatione Paulus exegerit. Tam diligenter autem ministerium suum obibat, ut Jacobum quoque Domini fratrem conveniret, ejusque consilium exploraret num se tondere ac lustrare Judæorum causa deberet.

Hic Jacobus primus Hierosolymorum pontifex fuit, delectus ad hoc muneris, ne Petrus et Joannes et Jacobus gloriæ causa contenderent, quemadmodum Clemens ille Stromateus memoriæ prodidit. Eundem Jacobum et justum virtutis causa nuncupabant. Estque ille ipse qui de templi pinnis præcipitatus est, et a fullone ligno quodam ita percussus in caput ut moreretur. Etenim Judæi, cum ad Cæsarem Paulus provocasset et ad Cæsarem a Festo præfecto missus esset, spe sua frustrati propter quam insidias ei struxerant, ad hunc se Jacobum conferunt, eumque sic compellant: «Jubibeto populum hunc, quandoquidem errore quodam in Jesum propendet. Nam tibi nos testimonio omnes, ac populus adeo universus, quod sis vir justus.» Erat, cum hæc agerentur, Paschæ festum. Quare cum in pinnas eum templi statuissent, aiebant: «Tibi, o juste, cuncti fidem adhibemus. Quia vero populus, errore impulsus Jesum illum crucifixum sectatur, indicato nobis quodnam Dei sit ostium.» Ibi cum ipse respondisset Jesum in cœlo ad dexteram magnæ illius potestatis considere ac in aeris nubibus aliquando reversurum, exclamarunt omnes: «Heu! Heu! justus etiam in errorem perductus est.» Itaque ad templi pinnas ascendentes eum dejecerunt et lapidibus obruerunt. Neque multo post Vespasianus eos obsedit. Jacobus ipse tam justus erat, ut homines apud Judæos maxime proditi existimarent obsideri urbem ejus ob cædis causam. Josephus quidem certe in hunc modum verba scribit: «Evenerunt hæc Judæis, ut justi illius Jacobi cædes vindicaretur, qui frater erat ejus Jesu quem Christum nuncupant.» Quo gratio existimatus sit, nimirum quod præcipitatus, quod fullonibus obvertus, quod positis genibus pro adversariis Deum precatus, quod ligno percussus eundem mortuum fuerit, Alexandrinus ille Clemens illatis consignavit. Addit autem Josephus hujusmodi: «Vinum et siceram non bibebat; animatum nihil commedebat; novaculam in caput nullam admiserat; oleo se non perungebat; balneo nullo utebatur. Ei quidem soli fas erat in adyta templi et penetralia ingredi, ut preces pro populo

Οὕπω τὸ τοιοῦτον ιη' ἔτος πεπλήρωται, καὶ τὰ διαληφθέντα τηνικαῦτα γεγόνασι. Τρέχειν ἤρξατο τὸ ιθ' ἔτος τῆς βασιλείας Τιβερίου Καίσαρος, καὶ κηρύσσειν ὁ Παῦλος ἄρχεται, ὡς ἱστορία φησί. Διέρχονται τοίνυν ἔτη δ' τὰ ἐπίλοιπα τῆς βασιλείας Τιβερίου· καὶ γὰρ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη τὰ πάντα κρατήσας εὑρίσκεται. Διέρχονται δὲ ὁμοίως καὶ τὰ τῆς βασιλείας Γαΐου ἔτη δ', καὶ Κλαυδίου δὲ ὁμοίως διέρχονται ἔτη ὡσεὶ ιδ'. Τοῦτον ὁ Νέρων διαδέχεται, καὶ τῷ ιγ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀναιρεῖ τὸν Ἀπόστολον. Τριάκοντα λοιπὸν καὶ πέντε εὑρίσκονται τὰ ἔτη ἐν οἷς ὁ Παῦλος ἐκήρυξε. Τοσοῦτον δὲ τὰ τῆς αὐτοῦ μετεχειρίζετο διακονίας, ὡς καὶ πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον εἰσελθεῖν καὶ συμβουλὴν ἐξ ἐκείνου δέξασθαι ξυρηθῆναι καὶ ἁγνισθῆναι τῶν Ἰουδαίων ἕνεκεν.

Οὗτος ὁ Ἰάκωβος ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων πρῶτος ἐχρημάτισε· προείλοντο γὰρ αὐτὸν ὥστε μὴ Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον δόξης ἕνεκεν ἐπιδικάζεσθαι, καθὰ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς ἱστορεῖ. Τοῦτον μέντοι τὸν Ἰάκωβον καὶ δίκαιον ἐκάλουν διὰ τὴν αὐτοῦ ἀρετήν. Οὗτός ἐστιν ὁ κατὰ τοῦ πτερυγίου βληθεὶς καὶ παρὰ τοῦ κναφέως ξύλῳ πληγεὶς κατὰ κεφαλῆς εἰς θάνατον. Ἰουδαῖοι γὰρ τοῦ Παύλου Καίσαρα ἐπικαλουμένου καὶ ὑπὸ Φήστου πεμφθέντος, τῆς ἐλπίδος καθ' ἣν ἐξήρτυον αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκπεσόντες, ἐπ' αὐτὸν τρέπονται, καὶ λέγουσιν «Ἐπίσχες τὸν λαὸν, ἐπεὶ ἐπλανήθη εἰς Ἰησοῦν· ἡμεῖς γὰρ μαρτυροῦμέν σοι, καὶ πᾶς ὁ λαὸς, ὅτι δίκαιος εἶ.» Ἦν δὲ Πάσχα. Καὶ στήσαντες αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον εἶπον. «Δίκαιε, σοὶ πάντες πειθόμεθα· Ἐπεὶ δὲ ὁ λαὸς πλανᾶται ὀπίσω Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, ἀπάγγειλον ἡμῖν τίς ἡ θύρα τοῦ Θεοῦ.» Ἐκείνου δὲ ἀποκριθέντος ὅτι Ἰησοῦς κάθηται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγάλης δυνάμεως, καὶ μέλλει ἔρχεσθαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ἐκραξαν· «Ὦ ὦ, καὶ ὁ δίκαιος ἐπλανήθη.» Κατέβαλλον οὖν αὐτὸν ἀναβάντες, καὶ ἔβαλλον λίθοις. Καὶ εὐθὺς Οὐεσπασιανὸς πολιορκεῖ αὐτούς. Τοσοῦτον δὲ ἦν δίκαιος ὡς τοὺς ἔμφρονας τῶν Ἰουδαίων νομίζειν δι' αὐτὸν ταῦτα γενέσθαι. Γράφει δὲ καὶ Ἰώσηπος· «Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ». Τὸν μὲν οὖν τρόπον τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, ἤγουν τὸ κρημνισθῆναι καὶ λιθασθῆναι καὶ γονυπετῆσαι καὶ εὐξασθαι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ξύλῳ πληγέντα τελειωθῆναι, ὁ Κλήμης ἱστόρησεν, ὁ δὲ Ἰώσηπος ταῦτα· Οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπιεν, ἔμψυχον οὐκ ἔφαγεν, ξυρὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ οὐκ ἀνέβη, ἔλαιον οὐκ ἠλείψατο, καὶ βαλανείῳ οὐκ ἐχρήσατο. Τούτῳ μόνῳ ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι καὶ δέεσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὡς ἐντεῦθεν ἀπεσκληκέναι τὰ γόνατα αὐτοῦ δίκην καμήλου, γονυπετοῦντος καὶ δεομένου ἄφεσιν τῷ λαῷ. Ἀπέκτειναν δὲ αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν τελευτὴν Φήστου ἀναρχίαν εὑρόντες.

conciperet; qua sane de causa occalluerant instar cameli **229** ejus genua, cum perpetuo in iis procumberet ac Deum exoraret ut Judaico populo venia data ignosceret. Interfectus a Judæis est post Festi prætoris mortem, quo tempore necdum alio prætore surrogato neminis imperio parebant.

Καὶ ὁ μὲν Ἰάκωβος οὗτος, ὁ ἀδελφόθεος δηλαδή, τῇ δωδεκάδι τῶν μαθητῶν οὐκ ἦν ἐναρίθμιος, τὰ πρῶτα δὲ ὅμως παρ' αὐτοῖς ἔφερε. Καὶ γὰρ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ὁ Κύριος, ὡς ὁ Κλήμης φησὶ, Πέτρῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφοθέῳ τὴν γνῶσιν ἔδωκεν, οὗτοι δὲ τοῖς λοιποῖς. Πρὸ γὰρ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἐνεκότουν τῷ Κυρίῳ καὶ ἠπίστουν αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ὡς ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησί. Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητέ. Εἰ γὰρ καὶ πρώτους ἐκείνους ὁ Κύριος τοὺς δώδεκα ἐξελέξατο, εἰ καὶ τιμῆς ἠξίωσε πλείονος, εἰ καὶ ἐπὶ ιβ' θρόνων ὑπέσχετο καθίσαι αὐτοὺς τὰς ιβ' φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ κρίνοντας, εἰ καὶ σύνδειπνοι αὐτῷ ἔσονται κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ μεμενήκασι μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχομεν ἀλλαχοῦ τὸν Κύριον αὐτὸν πρὸς τοὺς ἐκ Ζεβεδαίου, ἡνίκα δεξιὰν ἠτήσαντο καὶ ἀριστερὰν καθέδραν, οὕτω λέγοντα· « Οὐκ ἐμόν ἐστι τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ Πατρός μου. » Οὐκοῦν εἰ τὰ τῆς τιμῆς ἐκείνης οὐ δίδοται κατὰ χάριν ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀγῶνας οὓς ὁ καθ' ἕνα ἐνδείξεται, μὴ θαύμαζε εἶγε καὶ οἱ κατὰ τὸν Παῦλον, ναὶ μὴν καὶ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον ἀγωνισάμενοι κοινωνοὶ καὶ συμμέτοχοι τῆς τῶν δώδεκα τιμῆς εὑρεθήσονται. Καὶ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς ἔλεγε, Παύλου μείζονα στῆναι τότε μηδέτερον.

Cæterum Jacobus hic, Domini frater, non erat ille quidem unus ex duodecim illis discipulis, sed principe tamen apud eos loco habebatur. Quippe cum primum ex mortuis Dominus resurrexisset, uti Clemens narrat, Petro et Joanni et Jacobo huic, Domini fratri, primis id patefecit; qui deinde rem ad discipulos reliquos retulerunt. Etenim ante resurrectionem fratres Domini etiam indignabantur ei, nec fidem habebant, quemadmodum evangelicæ scriptor historiæ Joannes meminit. Hoc autem loco est, dilecte fili, quod animadvertas. Quamquam enim discipulos illos duodecim Dominus primos elegit, quanquam bonore majori dignatus est, quanquam se illos promiserit supra duodecim solia collocaturum, ut duodecim tribus Israelicas judicent, quanquam illo die convivæ ipsius erunt propterea quod apud ipsum manendo perseveraverint, nihilo tamen minus alibi Dominum ad Zebedæi filios, cum illi dexterum lævumque solium penes ipsum petiissent, his verbis uti videmus: «Ejus rei concedendæ facultas non me penes est, sed illis hoc obtinget quibus a Patre paratum erit [71]. » Quapropter si honos ille non tribuetur ex gratia, sed pro ratione certaminum quæ quilibet exantlabit, desine mirari futurum ut quidam exemplo Pauli et Jacobi hujus, Domini fratris, certaminibus suis peractis ejus participes honoris fiant, qui discipulis illis duodecim est promissus. Hoc enim et Chrysostomus pronuntiavit, Paulo dicens illo tempore neminem appariturum majorem.

Ὅτι δὲ οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ δώδεκα τὸν ἀριθμὸν καὶ οὐ πλείους ἢ ἐλάσσους εἶναι ἔμελλον, ἀρχῆθεν τοῦτο δεδήλωται. Καὶ πρόσεχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. Ὃν γὰρ τρόπον ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος ἀπὸ τοῦ πρώτου σημείου ἀρξάμενος, καὶ διὰ τῶν ιβ' ζωδίων τὴν αὐτοῦ ποιήσας περίοδον, κἀν τούτοις τὰ αὐτοῦ πάντα πληρώσας, ἐκεῖσε πάλιν ὑποστρέφει ὅθεν τοῦ δρόμου κατήρξατο, οὕτω καὶ ὁ νοητὸς ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς, ἐξαναστείλας τῷ κόσμῳ καθὼς αὐτὸς ηὐδόκησε, καὶ διὰ τῶν ιβ' μαθητῶν τὴν ὑπ' οὐρανὸν διαδραμὼν, πᾶσαν τὴν αὐτοῦ βούλησιν δι' αὐτῶν ἐκτελέσας ἐκεῖσε πάλιν ὅθεν ἦλθεν ὑπέστρεψεν. Ὅτι δὲ οἱ παρὰ Κυρίου ἐκλεγέντες ιβ' μαθηταὶ, ναὶ μὴν καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς ἀγωνισάμενοι κρείττονα τόπον ἐσχήκασι τῶν προπατόρων ἐκείνων, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἀριδηλότερον ἔδειξεν. Ἐπὶ ιβ' γὰρ ἔφη θρόνων καθίσαι αὐτούς, καὶ κρῖναι τὰς ιβ' φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, ἣν δὴ τιμὴν οὐκ ἔδωκε τοῖς προπάτορσι. Καὶ ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἐλεύσονται, καὶ μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ ἀνακλιθήσονται· τοῖς δέ γε ἀποστόλοις οὐδεὶς ἕτερος ἐσεῖται συγκάθεδρος. Καὶ ὅτι ὑπὸ σκιὰν ἐκεῖνοι τότε φανέντες ἐλάττονές εἰσι τῶν ἐναχμασάντων τῇ ἀληθείᾳ. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦ·, ὁ δὲ Θεοδώ-

Cæteroqui tantum duodecim Christi discipulos, non plures nec pauciores fuisse, jam ante demonstravimus. Attende, obsecro, quæ dicemus. Quemadmodum sol hic sensilis a primo signo exorsus per signa duodecim cursu suo circulari absolnto, postquam in iis ipsis effectiones suas complevit, eo revertit, unde cursus initium fecerat, sic etiam intellectilis ille sol justitiæ Dominus noster Jesus Christus, Dei Filius et Deus, mundo pro benignitate sua exortus, posteaquam orbem terrarum, quacunque cælo ille subjectus est, per duodecim discipulos suos percurrit, omneque institutum animi sui eorum opera perfecit, rursus eodem reversus est unde profectus fuerat. Et vero duodecim illos discipulos a Domino selectos, itemque alios, quicunque præclara ipsorum exemplo certamina obierunt, potiori loco futuros esse quam priscos illos patres, multo clarius orator ille noster aureus ostendit. Promisit enim Dominus illos se supra duodecim solia **230** collocaturum, ut duodecim tribus Israelicas judicent; quem sane honorem priscis illis patribus non concessit. Præterea multi ab ortu et occasu venient et cum Abrahamo ac Isaaco recumbent: at soliorum apostolicorum alius nemo particeps erit. Itidem illi cum

[71] Matth. xx, 23.

in umbra vixerint, omnino sunt iis inferiores qui in ipso vigore veritatis exstiterunt. Hæc Chrysostomus. Theodoretus autem errare dicit eos qui hoc modo de priscis illis patribus et sentiant et loquantur. Quanquam enim illi Dominum sensiliter non viderint, mentis tamen intelligentia conspectum ab iis esse. Et qui aliis inferior atque minor sit is qui sinu suo sanctos excipit? Qui Moses, qui transformato Domino et ipse transformatus est, Elia quoque præsente, tanta cum majestate ac gloria, ut etiam cum ipso tam de cruce quam morte secutura colloquerentur? Hæc Theodoreti est sententia. Tu vero, dilecte fili, potius oratoris illius aurei verbis accedito. Et quanam de causa? Quoniam ea cum Domini verbis consentiunt, qui etiam in Evangelio per Lucam litteris consignato sic apostolos alloquitur: « Felices oculi, quibus ea datum est intueri quæ vos cernitis. Hoc enim vobis confirmo, complures vates atque reges videre cupivisse quæ vos videtis, nec tamen vidisse; ac audire cupivisse quæ vos auditis, nec tamen audivisse [78]. » Quænam vero illa sunt? Omnino scilicet ea quæ a Christo administratione ipsius in carne durante gesta sunt, quorum spectandorum potestas solis apostolis contigit. Quapropter apostoli duabus rebus vates superant, tum quod corporaliter Christum viderint, tum quod spiritualiter ab eodem rebus divinis fuerint initiati.

ἄρρητος σφάλλεσθαι λέγει τοὺς οὕτω περὶ τῶν προπατόρων καὶ φρονοῦντας καὶ λέγοντας. Εἰ γὰρ καὶ μὴ αἰσθητῶς ἐκεῖνοι τὸν Κύριον εἶδον, ἀλλὰ νοητῶς εἶδον αὐτόν. Πῶς δὲ καὶ ἐλάσσων ὁ τοὺς ἁγίους εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ δεχόμενος, καὶ ὁ τῇ τοῦ Κυρίου μεταμορφώσει συμμεταμορφωθεὶς Μωϋσῆς ἅμα τῷ Ἠλίᾳ μετὰ τοσαύτης δόξης ὥστε συλλαβεῖν αὐτῷ περὶ τε σταυροῦ καὶ θανάτου; Καὶ ὁ μὲν Θεοδώρητος οὕτω· σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, τοῖς τοῦ Χρυσορρήμονος ἐπὶ πλέον πρόσκεισο. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι τοῖς τοῦ Κυρίου λόγοις τὰ τοιαῦτα συνᾴδουσιν. Ἐπὶ γὰρ τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ καὶ τάδε τοῖς ἀποστόλοις ἔλεγε· «Μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε. Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.» Τίνα δὲ ταῦτα; τὰ κατὰ τὴν ἔνσαρκον πάντως οἰκονομίαν, ἣν οἱ ἀπόστολοι μόνοι κατηξιώθησαν. Κατὰ δύο λοιπὸν ὑπερέχουσι τῶν προφητῶν οἱ ἀπόστολοι, καὶ κατὰ τὸ σωματικῶς ἰδεῖν καὶ κατὰ τὸ πνευματικῶς μυηθῆναι τὰ θεῖα.

Quodsi etiam cognoscere tibi libet quam multi ex mortuis sint resuscitati, et quinam illi fuerint, has ipsas excitationes recensendo commemorabimus. Acciderunt igitur in universum octo numero mortuorum resuscitationes. Prima, revixit Saraphthanæ mulieris filius, quem Elias vates vitæ restituit. Altera, Somanitidis filius, quem Elisæus excitavit. Tertia, miles ille, qui cum reliquias Elisæi contigisset, tanquam ex igne prosiliit. Quarta, collegii principis filia. Quinta, viduæ mulieris filius. Sexta, Lazarus. Septima, multa sanctorum corpora. Octava denique resuscitatum est sanctissimum illud corpus dominicum; quanquam hæretici quidam Apelliani fuere, qui furiose aiebant Domini corpus in sepulcro resolutum in elementa quatuor esse, de quibus et constitisset. Cæterum multa illa sanctorum, qui obdormiverant, corpora potissimum ideirco ressurrexerunt, ut per hoc ipsum prodigium publice declararetur Deum illum esse qui tum patiebatur; ac eadem opera mysterio de postrema et communi **231** resurrectione mortalium fides conciliaretur, ut manifesta denique fieret earum animarum liberatio simul et reditus, in loco detentæ quæ fuerant. Etenim animæ quæ ad Christum ad orcum descendentem credidernt, mox dimissæ liberatæque sunt. Et quoniam fieri non poterat ut animæ nudæ sensilibus oculis conspicerentur, divino quodam consilio sanctorum illorum hominum, qui obdormierant, animæ cum ipsis corporibus apparuerunt, ut fides amplior esset; deindeque rursus ad loca sibi destinata convolarunt.

Ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεις εἶγε μαθεῖν ἐπιζητεῖς, πόσαι εἰσὶν αὗται καὶ τίνων εἰσὶν, ἴδού σοι ταύτας ἀπαριθμήσασθαι οὐκ ὀκνήσομεν. Ὀκτὼ μὲν οὖν εἰσι τὸν ἀριθμὸν, τοῦ τῆς Σαραφθίας υἱοῦ ὃν ὁ Ἠλίας ἤγειρε, τοῦ τῆς Σωμανίτιδος υἱοῦ ὃν ὁ Ἐλισσαῖος ἤγειρε, καὶ τοῦ στρατιώτου ἐκείνου ὃς ἐγγίσας τοῖς τοῦ Ἐλισσαίου λειψάνοις ὡς ἀπὸ πυρὸς ἐξεπήδησε, τῆς τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγατρὸς, τοῦ τῆς χήρας υἱοῦ, τοῦ Λαζάρου, τῶν πολλῶν σωμάτων, καὶ αὐτοῦ τοῦ παναγίου καὶ Κυριακοῦ σώματος, εἰ καὶ μανέντες οἱ Ἀπελλιανοὶ ἔλεγον ἐν τῷ τάφῳ διαλυθῆναι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου εἰς τέσσαρα στοιχεῖα ἐξ ὧν καὶ συνέστηκε. Τὰ μέντοι πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέστησαν ὡς ἐντεῦθεν Θεὸν ἀναχηρυχθῆναι τὸν πάσχοντα, πιστωθῆναί τε τῆς τελευταίας καὶ κοινῆς ἀναστάσεως τὸ μυστήριον καὶ τῶν κατεχομένων ἐν ᾅδου ψυχῶν τὴν ἐλευθερίαν ὁμοῦ καὶ ἐπάνοδον. Καὶ γὰρ αἱ πιστεύσασαι ψυχαὶ τῷ Χριστῷ καταβάντι πρὸς ᾅδην εὐθὺς ἀπελύθησαν. Καὶ ἐπεὶ ἀδύνατον ἦν ψυχὰς οὕτω γυμνὰς αἰσθητοῖς ὁραθῆναι ὀφθαλμοῖς, οἰκονομίᾳ θείᾳ πρὸς πίστιν μετὰ σωμάτων ἐφάνησαν αἱ τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ψυχαὶ, εἶθ' οὕτως εἰς τοὺς ἀνήκοντας αὐταῖς τόπους ἀπέπτησαν.

Cave autem, dilecte fili, ne forte per ea quæ hinc inde fabulosa spargantur, hac quoque recta pervertatur. Famam enim apud multos obtinuisse,

Ὅρα δὲ, ἀγαπητὲ, μήτι τοῖς ἔξω κἀκεῖσε μυθολογουμένοις καὶ ἡ σὴ διάνοια περιτραπήσεται. Ὅτι μὲν γὰρ φημίζεται παρὰ τοῖς πολλοῖς τὴν Μαγδα-

[78] Luc. x, 23.

λῃνῇ ἐκείνῃ ἐντυχεῖν τὸν Γαληνὸν ἰατρὸν (58), καὶ ἀκοῦσαι παρ' αὐτῆς ὅτι τυφλὸν ἐκ γενετῆς ὁ Χριστὸς ἴάσατο, κἀντεῦθεν εἰπεῖν πρὸς αὐτὴν καλῶς ἐκεῖνον εἰδέναι τὰ τῆς γῆς μέταλλα (εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν τὸν τυφλὸν ἐκεῖνον ὠμμάτωσε), οἴδαμεν τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ τὴν τοιαύτην φήμην μετὰ τῶν μύθων ἐτάξαμεν. Ἀδύνατον γὰρ τῇ Μαγδαληνῇ ἐντυχόντα Γαληνὸν, ὡς ἐκεῖνοί φασι, Μάρκου μὲν βασιλέως ἐν τοῖς πρὸς Πίσωνα μεμνῆσθαι, Κομμόδου δὲ πάλιν ἐν τῷ περὶ ἠθῶν πρώτῳ βιβλίῳ αὐτοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἕως αὐτῆς τῆς βασιλείας Κομμόδου ὡσεὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη (59) εὑρίσκονται. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

Οἶδα δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠπόρηκας· « Ἵνα τί, » λέγων, « οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπόστολοι τὰ λοιπὰ συγγραψάμενοι, τὰ κατὰ τὴν κοίμησιν τῆς Ἀειπαρθένου παντάπασι σεσιγήκασι; » Καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι τὰ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας οἱ εὐαγγελισταὶ διηγούμενοι μέχρι καὶ αὐτῆς κατηντήκασι τῆς ἀπὸ γῆς αὐτοῦ ἀναλήψεως. Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πανάμωμος Μήτηρ' εἰς γῆρας λέγεται ἐφθακέναι βαθὺ, καθά φησιν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης. Οὐκοῦν ἀδύνατον ἦν τῇ εὐαγγελικῇ παραμείχθαι ἱστορίᾳ καὶ τῆς Ἀειπαρθένου τὴν κοίμησιν, ἅτε πολλῷ τῷ χρόνῳ γεγονυῖαν, ὡς ἔφημεν, ὕστερον. Ἰδίᾳ δὲ πάλιν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ διαλαβέσθαι περὶ ταύτης οὐκ ἔφθασαν, ὅτι περὶ τὸν τῆς οἰκονομίας ἀσχολούμενοι λόγον, καὶ διὰ φροντίδος ἔχοντες ὅτι πολλῆς πῶς τε πιστοὺς τοὺς ἀπίστους ποιήσαιεν καὶ ὅπως τῇ κατὰ Χριστὸν ἀμωμήτῳ πίστει πάντες προσέλθοιεν, τὰ λοιπὰ παρεβλέποντο, καὶ μάλιστα ταῦτα τῷ θείῳ κηρύγματι μὴ συντείνοντα. Πλὴν οὐ πάντη σεσίγηται τὰ τῆς θείας ἐκείνης κοιμήσεως· ὁ γὰρ Θεοφάντωρ καὶ μέγας Διονύσιος θαυμαστά τινα περὶ ταύτης ἐν τοῖς πρὸς Τιμόθεον γράφων εὑρίσκεται. Καὶ πρόσσχες, εἰ βούλει, τοῖς λεγομένοις. Ὁ γὰρ θεῖος οὗτος ἀνὴρ καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα περὶ τούτου διέξεισι· « Καὶ ἡμεῖς μὲν οὖν, ὡς οἶσθα, καὶ αὐτὸς καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ ζωαρχικοῦ καὶ θεοδόχου σώματος συνελήλύθαμεν, παρῆν δὲ καὶ ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος καὶ Πέτρος ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης. » Πρὸς τούτους δὲ καὶ τὸν τοῦ θείου ἐκείνου ὕμνου παράγει προεξάρχοντα, θεόληπτον γεγονότα ἐξιστάμενον καὶ οἷον ἐκδημοῦντα πρὸς τὴν ὑμνῳδίαν μεταποιούμενον. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; Δείκνυσι διὰ τῶν αὐτοῦ λόγων ὁ θεσπέσιος Διονύσιος

A quod medicus ille Galenus in Magdalenam incide-
rit, et audiverit ex ea Christum quemdam a nati-
vitate cæcum sanasse; cui Galenus responderit ne-
cesse fuisse ut Christus terræ metalla bene cogniti
habuerit, alioqui visum cæco restituere non po-
tuisse. Hoc igitur nos quoque novimus: verum
ejusmodi rumorem fabularum in ordinem atque
numerum referimus. Nam fieri prorsus nequit ut
ipsorum de sententia Galenus cum Magdalena sit
collocutus, qui Marci imperatoris in iis meminerit
quæ ad Pisonem perscripsit, itemque Commodi
mentionem imperatoris in primo De moribus libro
fecerit. Nam inter ætatem Domini nostri Jesu Chri-
sti et imperium Commodi propemodum anni 150
intercedunt. Ac de his quidem hactenus.

B Memini quoque, dilecte fili, te inter cætera hu-
jusmodi dubitationem aliquando mihi proposuisse.
Quamobrem, aiebas, discipuli Christi et apostoli
rebus aliis in commentarios et historias relatis,
prorsus de obdormitione perpetuæ Virginis illius
obticuerunt? Hac de re satis est respondere, au-
ctores Evangeliorum Christi administrationem in
carne commemorantes ad ejus a terris in cœlum
assumptionem pervenisse. At expers illa maculæ
Domini nostri Jesu Christi Mater provectam æta-
tem attigisse perhibetur, ut divinus ille vir, An-
dreas Cretensis antistes, auctor est. Quapropter
fieri non potuit ut Virginis illius perpetuæ obdor-
mitio evangelicæ historiæ insereretur, uti quæ
C longo deinceps tempore, ceu diximus, acciderit.
Præterea seorsum peculiari quodam libro de ipsa
nihil Christi discipuli memoriæ prodiderunt, pro-
pterea quod in explicanda ipsius administratione
occupati, magnopereque de una illa re solliciti,
quo nimirum pacto incredulos fideles efficerent ac
omnes ad puram sinceramque in Christum fidem
perducerent, cætera negligebant, præsertim ea
quæ ad divinam illam prædicationem nihil facerent.
232 Non tamen omnino divina istæc obdormitio
silentio est præterita. Nam rerum ille divinarum in-
terpres magnus Dionysius de hac admiranda quæ-
dam in perscriptis ad Timotheum epistolis tradere
deprehenditur. Ac vide mihi, obsecro, quæ dicturi
simus ex illius narrationibus decerpta. « Nos qui-
D dem, ait, una tecum multisque sacris fratribus,
ceu meministi, ad spectandum corpus illud, quod
vitæ principium et ipsam Deum aliquando conti-
nuerat, convenieramus. Simul aderant frater Do-
mini Jacobus et Petrus, vertex apostolorum ille su-
premus. » Præter hæc et præcentorem divini illius

(58) Quæ sequuntur de Magdalenæ cum Galeno Pergameno, medicorum principe, colloquio, prorsus fabulosa sunt, licet aliunde id probari potuerit de-bucritque, quam ex libro ad Pisonem, πρὸς Πίσωνα, qui apud aliquos controvertitur an inter genuinos Galeni libros accenseri debeat.

(59) Ὡσεὶ ρν' ἔτη. Scribe, inquit Joannes Meursius in notis, ὡσεὶ ρπ', nam a Christi nativitate ad imperium Commodi usque anni putantur proxime plus minus 180. Verum observatione illa carere potuimus: cum enim dicat Glycas, Ἀπὸ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἕως αὐτῆς τῆς βασιλείας Κομόδου, et ipse verbis: *Nam a Domino Jesu Christo usque ad Commodum imperatorem anni fere centum quinquaginta habentur*, nihil omnino mutandum in textu videbatur, cum a baptizato vel passo Domino Jesu Christo ad Commodi principatum reperiatur assignatus a Glyca nostro annorum interlapsorum numerus.

hymni commemorat, qui divino quodam motu extra seipsum raptus et quasi traductus alio sacrum illum cantum occeperit. Quid multa proferri necesse est? Ostendit in hac narratione sacer ille Dionysius universum prope cœtum apostolorum et ipsorum septuaginta discipulorum ad venerandum hoc spectaculum congregatum fuisse; tum quod eodem tempore discipuli omnes per universum terrarum orbem dispersi convenerint, quorum in numero et ipse fuerit una cum Timotheo et Hierotheo. Audivisti enim hæc ipsius ad Timotheum verba: « Nos quidem una tecum multisque sacris fratribus, ceu meministi, ad spectandum corpus illud, quod vitæ principium aliquando continuerat, convenimus. » Hæc a prædicto Dionysio sunt tradita.

A ὡς ἅπας σχεδὸν τῶν ἀποστόλων ὁ θίασος καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἑβδομήκοντα περὶ τὸ σεπτὸν ἐκεῖνο τῆς Θεομήτορος συνήθροιστο θέατρον, καὶ ὅτι κατ' αὐτὸν πάντες συνήλθοσαν οἱ ἀνὰ πᾶσαν ἐσκορπισμένοι τὴν γῆν μαθηταί, ὧν εἷς ἐτύγχανε καὶ αὐτὸς σύναμα Τιμοθέῳ καὶ Ἱεροθέῳ. Καὶ δῆλον ἐξ ὧν αὐτὸς ἔγραφε πρὸς Τιμόθεον· « Ἥνίκα γὰρ, φησὶ καὶ ἡμεῖς, ὡς οἶσθα καὶ αὐτὸς, καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ ζωαρχικοῦ σώματος συνελήλύθαμεν. » Καὶ οὕτω μὲν ὁ διαληφθεὶς θεῖος Διονύσιος (60).

Cæterum tametsi Virgo mater naturæ legibus fuit obnoxia, tametsi mortem degustavit, tametsi ut boni o in sepulcrum est deposita, naturæ tamen fines atque terminos superavit et excessit, neque sepulcrum et mortalitas eam in potestate sua retinere potuit. Nam et ipsa de sepulcro resurrexit, prorsus uti filius ejus idemque Deus fecerat, solis sepulcralibus exuviis in monumento relictis. Huic narrationi fidem facit divinus ille Juvenalis, qui Hierosolymorum antistes fuit. Exponit ille quo pacto id temporis Thomas abfuerit, quo pacto deinceps ad sepulcrum accesserit, quo pacto illud ipsum perquisiverit. Etenim apostoli Thomæ gratia sepulcrum aperiri jusserunt, quod illum cerperent absentiam in morte Virginis suam molestissimo ferre animo. Itaque sepulcrum quidem aperitur, at ipse thesaurus in eo reconditus nusquam apparebat : solæ, quod dictum est, sepulcrales exuviæ reperiebantur. Consimili nimirum modo et ipsam Dei Matrem ex mortuis resurrecturam fuisse, quo filius resurrexerat, multo ante beatus ille Davides hujusmodi verbis significaverat: « Surge, Domine, in requietem tuam, tu, inquam, ipse, et arca sanctitatis tuæ [74]. » Nam quia norat Davides eam quæ Christum utero **233** suo gestasset ac illam ipsam ob causam arca sanctitatis esset atque nuncuparetur, eodem pacto resurrecturam e sepulcro quo et natus ex ipsa Christus Dei Filius et Deus resurrexit, idcirco non absre consimilem utriusque resuscitationem ex mortuis multo ante quasi pictura quadam expressit. Etenim ni res ita se haberet, non sane posteaquam dixerat : « Surge, Domine, » subjecisset : « Et arca sanctitatis tuæ. » Quapropter hac quidem in parte amplius hæsitare noli. Nam quia duo illa primum omnium creatorum hominum corpora interitui facta sunt obnoxia propter inobedientiam, indeque porro subsecutum aliud, nimirum ut malum ejusmodi latius serpens in universam naturam humanam sese diffunderet, idcirco nunc quoque primum omnium duo corpora excusso depositoque interitu facta sunt primitiæ quasi quædam ejus immortalitatis, quam spe certa nobis pollicemur. Atque

B Πλὴν εἰ τοῖς τῆς φύσεως νόμοις ὑπέπεσεν, εἰ καὶ θάνατον ἐγεύσατο, εἰ καὶ μνήματι κατετέθη ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ τοὺς ὅρους νενίκηκε τῆς φύσεως, ἀλλὰ τάφος καὶ νέκρωσις αὐτὴν οὐ κεκράτηκε· τοῦ γὰρ μνήματος ἐξανέστη καὶ αὕτη παραπλησίως τῷ υἱῷ αὐτῆς καὶ Θεῷ, μόνα παρὰ τῷ τάφῳ καταλείψασα τὰ ἐντάφια. Καὶ πιστοῦται τὸν λόγον Ἰουβενάλιος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων χρηματίσας θεῖος ἐπίσκοπος, τήν τε τοῦ Θωμᾶ διηγησάμενος ἀπόλειψιν, τὴν ἐαύστερον αὐτοῦ παρὰ τῷ τάφῳ προσέλευσιν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῷ τάφῳ γεγονυῖαν παρ' αὐτοῦ κατεξέτασιν. Οἱ γὰρ ἀπόστολοι τηνικαῦτα διανοιγῆναι τὸν τάφον κελεύουσιν ἅτε τὸν Θωμᾶν ὁρῶντες ἐπὶ τῇ ἀπολείψει πολλὰ δυσχεραίνοντα. Καὶ ὁ μὲν τάφος ἠνοίγετο, ὁ δὲ θησαυρὸς ἐντὸς ἦν οὐδαμῶς, μόνα δὲ κείμενα, καθάπερ εἴρηται, τὰ ἐντάφια. Ὅτι δὲ ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς Θεομήτορος ἔμελλε γενέσθαι ἀνάστασις, καὶ ταύτην ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆναι καθὰ δὴ καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, ὁ μακάριος Δαβὶδ προφθάσας ἐδήλωσεν οὕτως εἰπών· « Ἀνάστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου. » Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἐν γαστρὶ βαστάσασαν αὐτὸν κάντεῦθεν κιβωτὸν ἁγιάσματος χρηματίσασαν, οὕτως ἐγηγερμένην ἐκ τάφου προέγνωκεν ὁ Δαβὶδ καθὰ δὴ καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν, εἰκότως ἄρα καὶ ἐπὶ ταύτῃ τὴν ὁμοίαν προέγραψεν ἔγερσιν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνος εἰπών· « Ἀνάστηθι, Κύριε, σὺ, » τηνικαῦτα ἐπήγαγε· « Καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου. » Μὴ οὖν ἀμφίβαλλε. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ δύο τῶν πρωτοπλάστων σώματα τῇ λύμῃ τῆς φθορᾶς ὑπέπεσε διὰ τὴν παράβασιν, κάντεῦθεν τὸ τοιοῦτον ὑφέρπον κακὸν διαδόσιμον ἐφ' ἅπαν γέγονε τὸ ἀνθρώπινον, διὰ τοῦτο καὶ νῦν πρώτως δύο σώματα ἀποτιναξάμενα ἀπαρχὴ τοῖς ἐλπιζομένοις ἀφθαρσίας γεγόνασι. Καὶ μὴ μῦθον ἡγοῦ τὰ λεγόμενα. Ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι καὶ ὁ ἐν πατριάρχαις ἁγιώτατος Γερμανὸς τὰς ἀφορμὰς ἐκεῖθεν λαβὼν ἐν τῷ εἰς τὴν κοίμησιν λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισιν, ὅτι « Ζῇ σου τὸ πνεῦμα διὰ παντὸς, καὶ ἡ σάρξ σου διαφθορὰν οὐχ ὑπέμεινε τάφου. Πάντα ἐπισκέπτῃ, καὶ ἡ ἐπισκοπή σου πρὸς πάντα, ὥστε κἂν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν κεκράτηνται μὴ βλέπειν σε, ἀλλὰ σὺ παναγία τεῖς

C

D

[74] Psal. CXXXI, 8.

(60) *Ἥδε τούτους δὲ . . . . Διονύσιος.* Ex V.

ἀξίοις ἑαυτὴν ἐμφανίζεις· ἡ γὰρ σάρξ οὐκ ἐμποδίζει τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματός σου. » Καὶ αὖθις· « Τὸ μὲν σῶμά σου τὸ παρθενικὸν ὅλον ἅγιόν ἐστιν, ἀλλαγὲν μὲν ὡς ἀνθρώπινον πρὸς ἄκραν ἀφθαρσίαν ζωῆς, σῶον δὲ ὁ τοῦτο ζωοτελὲς καὶ ἀκοίμητον ὡς σκεῦος ὑπάρχον θεοδόχον. Ἐρρέτω τάφος, ἐρρέτω χοῦς ἐπὶ σοί, Θεοτόκε. » Πρὸς τούτοις δὲ ὁ ἁγιώτατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης αὐτὴν ταύτην εἰσάγει λέγουσαν ὅτι Τῇ μὲν ψυχῇ μεγαλύνω τὸν Κύριον καὶ ἀγαλλιῶμαι τῷ πνεύματι, τῷ σώματι δὲ μεταλλάττομαι καὶ μορφοῦμαι τὴν ἐν χάριτι θέωσιν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον.

A hæc quæ dicimus cave pro fabula duxeris. Nam ecce sanctissimus ille patriarcha Germanus hinc occasione sumpta, sic ad verbum in oratione sua de obdormitione Virginis loquitur: « Semper vivit spiritus tuus, et caro tua sepulcralem corruptionem non est experta. Omnia intueris, et inspectio tua versus cuncta dirigitur. Quo fit ut quamvis oculi nostri præpediantur quominus te cernant, tu tamen, Virgo sanctissima, dignis temet conspiciendam præbeas. Nam caro vi et efficacitati spiritus tui nequit officere vel impedimento esse. » Ac rursum: « Corpus tuum virgineum omnino sanctum est, et humanum quidem, sed quod ad summam immortalitatis vitam pervenerit adeoque integrum sit et absolute vivum et obdormitioni non obnoxium, quippe quod vas Dei capax fuerit. Valeat, te quod attinet, sepulcrum; valeat pulvis, o Deipara. » Quin etiam sanctissimus ille Cretensis præsul Andreas in hunc modum ipsam loquentem introducit: « Animo quidem magnifice Dominum celebro et spiritu exsulto, corpore vero immutor et ad divinitatem ex gratia profectam transformor. » Ac de his quidem hactenus.

Μετὰ δὲ Αὔγουστον (61) Καίσαρα κρατεῖ Τιβέριος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κγ'. Οὗτος κτίσας πόλιν παρὰ τῇ λίμνῃ Τιβεριάδα ταύτην ὠνόμασεν. Ἐφ' οὗ σεισμὸς γεγονὼς ι' καὶ γ' πόλεις κατέχωσεν. Ὁ Τιβέριος οὗτος τοὺς βαρεῖς καὶ δεινοὺς φορολόγους αἰκίζων δεινῶς ἔλεγε· « Κειρέσθωσαν μὲν τὰ πρόβατα, πλὴν οὐ μέχρις αὐτῆς ἐπιδερμίδος. « Ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς εἰς ἀξίαν παρ' αὐτοῦ προαγομένους θᾶττον οὐκ ἤμειβεν. Ἐρωτηθεὶς πῶς τοῦτο ποιεῖ, ἔφη, Διὰ τὴν τῶν ἀγομένων ἀνάπαυσιν. Ἐπὶ τούτοις δ' ἔφερε καὶ παράδειγμα. Τραυματίας τις ἔκειτο, καὶ τὰ ἕλκη αὐτοῦ πλῆθος μυιῶν ἀνιμώμενον ἦν. Παριὼν δέ τις ἐπεχείρει ταύτας ἀποσοβεῖν. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἄφες αὐτάς. Κορεσθεῖσαι γὰρ οὐ τοσοῦτον ὀδύνας μοι παρέχουσιν. Ἐὰν ἔλθωσιν ἄλλαι λιμώττουσαι, σφόδρα με ἐπιπλήξουσι. » Λέγεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία μέχρι καὶ Ῥώμης τρέχει, πολλὰ καταβοῶσα τῶν παρηνομηκότων εἰς αὐτὸν τὸν Χριστόν. Τοσοῦτον δὲ Τιβέριος τὸν θυμὸν ἀνῆψεν ὥστε θανάτῳ καταδικάσαι τοὺς ἱερεῖς καὶ γραμματεῖς σὺν αὐτῷ τῷ Πιλάτῳ, εἰ καί τινες ἕτεροι αὐτόχειρα λέγουσι τὸν Πιλᾶτον ἑαυτοῦ γενέσθαι.

B Post Augustum vero Cæsarem Tiberius ipsius filius annis 23 imperio præfuit. Hic ad lacum urbe condita Tiberiadem appellavit. Eodem regnante terræ motus exstitit, qui urbes tredecim subvertit. Solebat Tiberius graves subditis et atroces publicorum vectigalium exactores acute verbis hujusmodi pungere, tondendas quidem esse pecudes, at non deglubendas. Eadem de causa si quos ad magistratuum dignitates provexerat, non cito submotos cum aliis commutabat. Cumque interrogatus esset quamobrem istuc faceret, propter subditorum, inquit, commodum et recreationem. Simul rem exemplo declarabat. Quidam, inquit, confectus vulneribus, humi jacebat, ejusque ulcera ingens muscarum multitudo sugebat. Præteriens vero alius eas abigere nitebatur. Tum ille: « Missas, ait, has facito. Nam satiatæ cum sint, magno me dolore non afficiunt. At si aliæ advolent esurientes, me diriter pungendo excruciabunt. » Cæterum nonnulli perhibent post assumptionem Christi Mariam illam Magdalenam Romam pervenisse, graviterque accusasse omnes, quotquot in Christum deliquerant. Usque adeo illam denique Tiberii animum accendisse, ut et sacerdotes et scribas et ipsum quoque Pilatum capitis damnaret. Sunt tamen alii qui Pilatum sibimet ipsi manus attulisse commemorant.

C

Μετὰ τοῦτον κρατεῖ Γάϊος ἔτη δ'. Οὗτος πάμπολλα δεινὰ παιήσας ἀναιρεῖται ὑπὸ στρατιωτῶν ἐν τῷ λουτρῷ· οὐ γὰρ ἔφερον αὐτὸν ὁρᾷν τὴν ἰδίαν θυγατέρα προσάγοντα τῷ εἰδώλῳ αὐτοῦ, καὶ λέγοντα· « Σὺ ταύτης πατήρ, καὶ οὐ ταύτην γεγέννηκας. » Οὗτος ὁ Γάϊος ὁλονύκτως κυβεύειν ἤθελεν. Ὅθεν ἐπὶ τούτῳ δυσθυμήσας ὁ βασιλεύς, ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἐξεκενέωτο τὸ χρυσίον ἅπαν, ὥστε καὶ τὸν θησαυροφύλακα δυσθυμοῦντα ὁρῶν τοὺς ὁπουδήποτε πλου-

D Post Tiberium Caius imperio 4 annos potitus est. Is cum multa crudeliter admodum designasset, a militibus in balneo necatus est. Nam moleste ferebant, quod cum vidissent propriam filiam ad simulacrum quoddam cum hujusmodi verbis adducere: « Tu pater hujus es, tu hanc procreasti. » Solebat Caius totas noctes aleæ lusu transigere. Qua prodigalitate factum est ut tandem egens magnum in mœrorem incideret. Nam prorsus exhaustum

(61) Antequam ad sequentia progrediar, monendos esse lectores existimo, in pluribus aberrare Glycam nostrum, quæ ad Romanos imperatores ac Constantinopolitanos pertinent: quæ si ad amussim atque examen chronologicum revocare voluissem, plures implere paginas et ingens notarum volumen consarcinare mihi opus fuisset. Cum aliquid dubii occurrerit, ad scriptores συγχρόνους satius erit recurrere, quam turbidos recentiorum arentesque rivulos consectari. His præmissis reliqua pertexam, memor propositi, ac brevitati, quantum licebit, studebo: ne similis nonnullis efficiar, qui adnotandi nullum finem faciunt, ac trivialia quæque in cumulum congerendi.

erat ærarium. Quapropter cum ejus rei causa præfectum ærario tristem imperator aliquando cerneret, jussit ut omnes locupletes e medio tollerentur eorumque facultates diriperentur. Idem cum Romæ quodam in angiportu lutum videret, mandavit ut in sinum Vespasiani, viri bellicosissimi, conjiceretur.

A σίους ἀναιρεθῆναι κελεύει καὶ τὰς αὐτῶν περιουσίας λαβεῖν. Οὗτος ἐν στενωπῷ τῆς Ῥώμης πηλὸν θεασάμενος κόλποις Οὐεσπασιανοῦ τοῦ στρατηγικωτάτου βληθῆναι προσέταξε.

Hoc tempore sapiens ille Philo et Josephus claruerunt. Josephus veritatis amans exstitit. Nam et Baptistam Domini laudat, et Christum consimiliter virum sapientem magnorumque prodigiorum effectorem appellat, ac posteaquam crucifixus fuisset, die tertio vivum conspectum esse tradit. Cæterum, dilecte fili, mirari desine fuisse Barbaros quosdam qui virtutis et honesti amore ducerentur. Nam cum hominem fingeret Deus, eidem honesti et pravi discrimen indidit. Quo factum est ut non B Platonis modo sectatores vitam injustam et sceleratam odio prosecuti sint, verum etiam homines barbari non pauci. Accepimus enim Hyperboreos quosdam ultra Riphæos montes habitare, qui justitiam studiose colant, arborumque fructibus et aqua victitent. Itidem Brachmanas in virtute colenda supra modum humanum exercere se tradunt, cum foliis tantum corpora tegant et vitam in silvis agant. Anacharsis natione Scytha tanto castitatis et exercitiorum virtutis amore tenebatur, ut etiam cubans labra verendaque suis ipse manibus comprimeret. Nimirum non vigilans modo, verumetiam dormiens **235** ostendebat quam accurata custodia duo istæc corporis membra indigeant.

Τότε δὴ τότε Φίλων ὁ σοφὸς καὶ Ἰώσηπος ἤκμαζον. Οὗτος δὴ φιλαλήθης ἐλέγετο διά γε τὸ τὸν Βαπτιστὴν τοῦ Κυρίου ἐπαινεῖν, καὶ διὰ τὸ τὸν Χριστὸν ὁμοίως ἄνδρα σοφὸν μαρτυρεῖν καὶ μεγάλων σημείων ἐργάτην, σταυρωθέντα δὲ ζῶντα φανῆναι μετὰ τρίτην ἡμέραν. Σὺ δὲ, ἀγαπητὲ, μὴ θαύμαζε εἴγε καὶ βάρβαροί τινες προεῖλοντο τὰ καλά· τὸν γὰρ ἄνθρωπον πλάττων ὁ Θεὸς ἐντέθεικεν αὐτῷ τὴν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ διάγνωσιν. Διόπερ οὐ μόνον οἱ περὶ τὸν Πλάτωνα τὸν ἄδικον βίον ἐμίσησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν βαρβάρων οὐκ ὀλίγοι. Καὶ γὰρ τοὺς ὑπερβορέους οἰκεῖν μὲν ὑπὲρ τὰ Ῥίπαια ὄρη φασὶν, ἀσκεῖν δὲ δικαιοσύνην, ἀκροδρύοις καὶ ὕδασι ζῶντας. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Βραχμᾶνας ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀσκεῖν, φύλλοις τὸ σῶμα σκεπομένους καὶ ἐν ὕλαις διάγοντας. Καὶ Ἀνάχαρσιν δὲ τὸν Σκύθην τοσοῦτον ὁ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀσκήσεως ἔρως κατέσχεν ὡς καὶ κοιμώμενον τὰ χείλη αὐτοῦ καὶ τὰ αἰδοῖα κρατεῖν δι' οἰκείων χειρῶν· οὐ μόνον γὰρ γρηγορῶν ἀλλὰ καὶ ὑπνώττων ἐδείκνυε πόσης ἀσφαλείας τὰ τοιαῦτα δέονται μόρια.

Post Cajum Claudius imperium 13 annis obtinuit. Perhibetur autem Claudius usque adeo formidolosus fuisse, ut astantes sibi perquireret ac C scrutaretur anne gladium in sinu gestarent. Successorem habuit Neronem, qui annis 14 rebus præfuit. Impurissimus hic princeps cum annos plus minus 17 natus esset, primus persequi Christianos cœpit, et duos summos viros interfecit, ut nonnulli quidem historici volunt, uno ac eodem die, verum diversis annis, ut Eusebius autem Pamphili memoriæ prodidit, et anno eodem et eadem die. Quin etiam Tertullianus, vir apud Romanos illustris, et Cajus scriptor ecclesiasticus, et Dionysius Corinthi episcopus simul et eodem tempore Petrum atque Paulum testimonio suo doctrinam Christianam obsignasse scribunt, anno videlicet imperii Neronis decimo tertio. Petrum quidem Nero hujusmodi quamdam ob causam interD fecit. Imperante Nerone vixit Simo Magus, ad quem ubi summus ille vir accessisset, canem alligatum catenæ in ejus limine reperit, devorantem eos quotquot injussu ad Simonem ingredi conarentur. Is vero Petrum intrare jussit, et humana voce Petrum adesse nuntiavit. Quo facto cuncti qui erant in ædibus obstupuerunt. Simo idem facere quod canis antea factitarat, et ad se Petrum accessere. Deinceps cum summo viro colloquens inter alia quiddam hujusmodi objecit: Si futuri notitiam Adamus habuit, quamobrem serpentis fraudem non præcognovit? Tum Petrus: «Si futuri,

Μετὰ δὲ Γάϊον κρατεῖ ὁ Κλαύδιος ἔτη ιγ'. Οὗτος ὁ Κλαύδιος τοσοῦτον λέγεται εἶναι δειλὸς ὥστε τοὺς παρισταμένους ἐρευνᾶν, μή ποτε ξίφος ἐν κόλποις φέροιεν. Μετὰ δὲ τοῦτον Νέρων ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιδ'. Οὗτος ὁ παμμίαρος ἐτῶν ὡσεὶ ι' καὶ ζ' ὢν πρῶτος τοῦ διωγμοῦ ἤρξατο, καὶ τοὺς κορυφαίους ἀναιρεῖ, ὡς μὲν ἱστορικοί τινες ἕτεροι λέγουσιν, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ, ἐν ἄλλῳ δὲ καὶ ἄλλῳ ἔτει, ὡς δὲ Εὐσέβιος ὁ τοῦ Παμφίλου, καὶ ἔτει τῷ αὐτῷ καὶ ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ. Ἀλλὰ Τερτουλλιανός τις ἀνὴρ τῶν ἐπὶ Ῥώμῃ λαμπρῶν καὶ Γάϊος ἀνὴρ ἐκκλησιαστικὸς καὶ Διονύσιος ἐπίσκοπος Κορίνθου γράφουσι καθ' ἕνα καιρὸν καὶ ὁμοῦ μαρτυρῆσαι Πέτρον καὶ Παῦλον, τρισκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Νέρωνος. Καὶ Πέτρον μὲν ἀναιρεῖ δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἐπὶ τοῦ Νέρωνος ὁ Σίμων ὁ Μάγος ἦν, πρὸς ὃν ὁ κορυφαῖος ἐλθὼν εὗρε κύνα δεδεμένον ἀλύσει ἐν τῷ πυλῶνι αὐτοῦ, κατεσθίοντα τοὺς ἄνευ προτροπῆς ἐπιχειροῦντας εἰσελθεῖν ἐπὶ τὸν Σίμωνα. Ὃ δὴ καὶ ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν, καὶ ἀνθρωπίνῃ φωνῇ περὶ Πέτρου ἀναγγεῖλαι. Καὶ τηνικαῦτα τοῦτο ἐποίησε, καὶ πάντες οἱ ὄντες ἐντὸς ἐξεπλάγησαν. Αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Σίμων ἐποίησε, καὶ τὸν Πέτρον ἐκάλεσεν. Ὁ μέντοι Σίμων καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις τῷ κορυφαίῳ διαλεγόμενος ἔλεγεν. « Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδάμ, διὰ τί οὐ προέγνω τὴν τοῦ ὄφεως ἀπάτην; » Καὶ ὁ Πέτρος· « Εἰ πρόγνωσιν οὐκ εἶχε, πῶς τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἐπίθηκεν ὀνόματα; τὸν μὲν γὰρ Καῒν ὠνόμασεν, ὅ ἐστι ζῆλος· ζηλώσας γὰρ ἀνεῖλε τὸν ἀδελφὸν

αὐτοῦ. Τὸν δὲ Ἄβελ ἐκάλεσεν, ὅ ἐστι πένθος· ἐπ' A αὐτῷ γὰρ φονευθέντι ἐπένθησαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. » Εἰ δὲ τὸ πλάσμα προεγίνωσκε, πολλῷ μᾶλλον ὁ πλάστης αὐτὸς, εἰ καὶ ὁ παράφρων ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τὴν Γραφὴν ὅτι ἐπείραζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ ὅτι, « Καταβὰς ἐπὶ Σόδομα ὄψομαι, » ἔλεγεν ἄγνοιαν ἔχειν τὸν Θεόν. Πρὸς μέντοι ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ φαντασίαις καὶ εἰς ἀέρα ἐπήρθη ὁ Σίμων, ἐπαγγειλάμενος ἐκεῖθεν ἀγαθὰ καταβιβάσαι τῷ λαῷ. Ἐγὼ δὲ ὁ Πέτρος ηὐχόμην καθ' ἑαυτὸν, καὶ εἶπον ἐνατενίσας αὐτῷ· « Εἰ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰμὶ ἐγὼ καὶ οὐ πλάνος, ὡς φησι Σίμων, προστάσσω ταῖς πονηραῖς δυνάμεσιν ἀφεῖναι τῆς κρατήσεως αὐτόν. » Καὶ παραχρῆμα εἰς γῆν κατηνέχθη καὶ συνετρίβη. Διὸ δὴ καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπίσημον ἄγουσιν οἱ Ῥωμαῖοι· Σάββατον γὰρ ἦν, ἐν ᾧ καὶ προσευχὴ καὶ νηστεία τοῖς πιστοῖς, καὶ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου. Τοῦτο δὲ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐκεῖσε κρατεῖ. Ταῦτα δὲ μαθὼν ὁ Νέρων τὸν Πέτρον ἐσταύρωσε. Τὸν δὲ Παῦλον, καθά φησιν ὁ τὴν γλῶτταν Χρυσοῦς ἐν τῷ πρὸς τοὺς κωλύοντας μονάζειν λόγῳ αὐτοῦ, διὰ ξίφους ἐτελείωσεν ἅτε κατηχήσαντα Ἐπέραστον αὐτοῦ παλλακήν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν διωγμὸν ἦγειρε· λάγνος γὰρ ὢν οὐκ ἠνέσχετο τὰς αὐτοῦ παλλακὰς ἐπιστρέφειν πρὸς Κύριον. Ὁ μέντοι θεῖος Ἰωάννης καὶ τάδε πρὸς Παῦλον εὕρηται λέγων· « Ποῖος τόπος τὸ σὸν ἐδέξατο αἷμα, τὸ γαλακτοειδὲς ὁραθὲν ἐν τῷ χιτῶνι τοῦ σε ἀνασχολοπίσαντος; Ὁ δὴ καὶ τὴν βάρβαρον αὐτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ μέλι γλυκάναν πιστὸν ἐποίησε τηνικαῦτα τὸν ἄπιστον. » Κεκοίμηνται δὲ, ὡς ἐκεῖνοί φασι, καὶ ἀμφότεροι ἐν τῇ πόλει Ῥώμῃ, μηνὶ Ἰουνίῳ κθ', ἐπὶ Νέρωνος βασιλέως.

Εἰδὰ δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ τὴν τοῦ θεηγόρου Λουκᾶ περὶ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων ἐπελθὼν ἱστορίαν εὐλόγως ἠπόρηκας, εἴγε τὰ λοιπὰ Παύλου διηγησάμενος ὁ Λουκᾶς τὸ μακάριον αὐτοῦ τέλος σεσίγηκε. Καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι μέχρι τῆς εἰς Ῥώμην πρώτης ἀφίξεως τοῦ μεγάλου Παύλου καταλύει τὴν ἱστορίαν ὁ Λουκᾶς. Καὶ ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι διασχισθεὶς ὁ Λουκᾶς Παύλου τὸ τῶν Πράξεων τηνικαῦτα συνεγράψατο βιβλίον, ὅθεν τὰ λοιπὰ μὲν Παύλου διηγήσατο, τὸ δὲ μαρτύριον ὡς μήπω γεγονὸς εἰκότως παρέδραμεν. Ὁ γὰρ Παῦλος διετίαν ὅλην ἐν Ῥώμῃ ἄνετος ὢν ἐκήρυσσε· μέχρι γὰρ τοῦδε καὶ ὁ Λουκᾶς αὐτῷ συνῆν. Εἶθ' οὕτως ἀπολογησάμενος εἰς τὸ κήρυγμα πάλιν ἐστέλλετο καὶ τοῖς ἐκεῖσε κηρύσσων ἦν. Ἐκ δευτέρου δὲ τῇ Ῥώμῃ ἐπιδημήσας, καὶ κατηχήσας τὸν οἰνοχόον Νέρωνος καὶ παλλακὴν αὐτοῦ Ἐπέραστον, τὸ μακάριον τέλος ἐδέξατο. Ὅτι δὲ οὐκ ἦν ὁ Λουκᾶς μετὰ Παύλου τὸ πρότερον, αὐτός φησι πρὸς Τιμόθεον ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν δευτέρᾳ ἐπιστολῇ, ἣν ἔγραψε δέσμιος ὢν ὑπὸ

ait, nullam notitiam habuit, quo tandem modo filiis suis ipso nativitatis tempore nomina indidit, quæ ipsorum factis essent accommodata? Nam unum appellavit Cainum, quæ vox æmulationem denotat; etenim impulsus æmulatione quadam fratrem suum occidit. Alterum vocavit Abelum, quod nomen luctum significat: nam ejus interfecti causa parentes in luctu fuerunt. Quodsi Adamus, qui Dei figmentum erat, futurorum habebat notitiam, multo magis ea deliet opifici tribui.» At insanus ille colligebat in Deum quamdam ignorationem propterea cadere, quod Litteræ sacræ dicant Deum tentasse Abrahamum; item quod meminerint Deum ita secum locutum esse: «Descendam et Sodoma inspiciam.» Deinde post alias præstigias in aera Simo sublatus B est, pollicitus inde se bona quædam populo demissurum. Ibi Petrus secum precari, et defixis in eum oculis dicere: «Si apostolus ego sum Jesu Christi, non hominum impostor, ut Simo prædicat, malis potestatibus impero ut eum dimittant nec amplius teneant.» **236** Mox in terram ille delapsus minutas in partes atteritur. Atque illum sane diem solemniter Romani celebrant. Nam Sabbato hæc gerebantur, quo fideles magistri causa cibis abstinebant et precibus opem divinam implorabant; id quod etiam usu confirmatum, adhuc in hodiernum ibi diem servatur. Nero autem his cognitis Petrum in crucem egit; Paulum vero, quemadmodum aurea lingua præditus orator meminit in oratione sua, quam ad vetantes solitariam vitam C habuit, gladio propterea feriri jussit quod Eperastum, amores deliciasque suas, ad religionem Christianam instituisset. Qua ipsa de causa persecutionem quoque concitavit; nam quia lascivus erat, concubinos suos ad Dominum se convertere graviter omnino ferebat. Idem Joannes Chrysostomus, vir plane divinus, etiam hujusmodi verbis alicubi Paulum compellat: «Quinam, quæso, locus lacteum illum sanguinem tuum excepit, conspectum in ejus veste qui te in palum suffixit? Quod ipsum sane barbarum ejus animum majore vi dulcem efficiens quam mel ipsum, infidelem antea fidelem effecit.» Uterque, ceu Chrysostomus idem testatur, obdormivit in urbe Roma, a. d. III. Kal. Quinctiles, imperatore Nerone.

Cæterum memini, dilecte fili, te divini Lucæ historiam de Actis apostolorum perlegentem, non abs re dubitasse, num vero sit consentaneum, Lucam cæteris a Paulo gestis rebus omnibus expositis beatam ejus ex hac vita migrationem præterire silentio voluisse. Licet ad eam quæstionem hoc modo respondere, Lucam librum Actorum id temporis exarasse, D cum Paulus prima vice Romam appulisset; ea de causa factum esse ut cætera quidem acta Pauli recenseret, perhibitum vero fidei testimonium, utpote quod necdum accidisset, omitteret. Paulus enim, cum biennium totum Romæ liber ageret, prædicationis munere fungebatur; ad quod usque tempus ei Lucas aderat. Deinde Romam altera vice reversus, cum religionis Christianæ rudimenta Eperasto, Neroni a poculis atque etiam concubino, tradidisset, beato ille exitu vitam clausit. Lucam ipsum prius cum Paulo non fuisse, fatetur in secunda ad Timotheum Epistola Paulus, quam a Nerone conjectus in vincula scripsit. « In prima, inquit, defensione mea

cuncti me deseruerunt. Nolim hoc eis culpæ detur. Dominus autem astitit mihi neque confirmavit.» Ad finem vero solus Lucas aderat.

Caterum post defensionem hanc primam Paulus in Hispaniam pervenit, ubi muliercula quædam illustri orta loco, quæ multo ante Paulum videre cuperet deque veritate ab ipso viva voce eruditi, prospectasse in forum perhibetur, ibique conspecto Paulo, **237** qui forum transiret, maritum suum Probum persuadendo impulisse ut hominem domo sua exciperet. Ingresso in ædes Paulo prodigium quoddam novum et inusitatum accidisse: mulierem enim oculis suis adapertis in Apostoli fronte litteras aureas vidisse, quarum hujusmodi sententia foret: «Paulus Christi præco.» Quapropter ad pedes ipsius provoluta doctrinam Christianam accepit, ipsaque cum Probo marito familiaque universa baptizata est.

Cæterum Nero cum Anicetum quemdam ablegasset, qui matrem suam Agrippinam occideret, illa ventre suo denudato: «Hunc, Anicete, ferito, ait, qui Neronem ediderit.» Inter alia vitia Neronis hoc etiam erat, quod citharœdis et mimis delectaretur, ac semper temulentus esset; quo fiebat ut innocentes vita spoliaret. Hinc tantopere hominem aversati sunt Romani, ut motu concitato cum ad necem poscerent. Qua re cognita Nero sibimet ipsi manus attulit, hujusmodi quædam fatus: «Qualem, o Jupiter, hominum vita citharœdum amittit!» Cæterum hoc quoque memoriæ proditum est, Lucam auctorem evangelicæ historiæ in olea frugifera suffixum fuisse; cumque pretiosæ ipsius reliquiæ nusquam reperirentur, quod essent inter multa tuguria rejectæ, precibus impetratum est a Deo ut collyria quædam medica demitteret, artis sancti viri symbola; quibus conspectis reliquiæ ibidem repertæ servatæque sunt.

Secundum hæc non multo interjecto tempore Judæorum excidium appetiit, idque non alio tempore quam festo, nec id abs re. Nam par erat ut quibus illi diebus in Dominum deliquissent, iisdem et præmia consequerentur, quanquam sane multis modis efficere conatus est Deus ut emendarentur. Etenim inter alia vir quidam, cui nomen esset Jesus, ipso Tabernaculorum festo templum ingressus alta voce ab utraque parte Hierosolymam et populum lamentatus est. Quin etiam urbem universam obibat, seque ferions aiebat: «Væ væ Hierosolymæ.» Duobus elapsis annis cingula sua clypeorumque coria mandebant. Forte mulier quædam, quæ Mariæ nomen haberet, admodum opulenta, in urbem ex agro migraverat. Eam cum populus commeatu facultatibusque suis spoliasset, nec amplius ei quidquam superaret unde viveret, filium suum lactentem assat et comedit. Qua re conspecta cuncti quam primum emori cupiebant. Eodem tempore ventus ingens hostium quidem tela directo in Judæos ferebat, Judæorum vero abripie-

Νέρωνος· « Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ πάντες με ἐγκατέλιπον. Μὴ αὐτοῖς λογισθείη. Ὁ δὲ Κύριός μου παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέ με. » Κατὰ δέ γε τὸ τέλος μόνος παρῆν ὁ Λουκᾶς.

Μετὰ μέντοι τὴν πρώτην ἀπολογίαν εἰς Ἱσπανίαν ὁ Παῦλος παραγίνεται. Γύναιον οὖν τι τῶν ἐπισήμων ἐκ πρὸ πολλοῦ θέλον τὸν Παῦλον ἰδεῖν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐνηχηθῆναι, παρακύψαι λέγεται κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ ἰδεῖν αὐτὸν διερχόμενον, καὶ πεῖσαι τὸν αὐτῆς ἄνδρα Πρόβον ἐντὸς τοῦ οἴκου δέξασθαι αὐτόν. Εἰσελθόντος οὖν θαῦμα παράδοξον γίνεται· τὸ γὰρ γύναιον ἀναλυφθέντων τῶν τοῦ νοὸς ὀφθαλμῶν εἶδε τοῦ μετώπου τοῦ Ἀποστόλου ἐπίχρυσα γράμματα, « Παῦλος ὁ τοῦ Χριστοῦ κῆρυξ », διαγορεύοντα. Καὶ προσπεσοῦσα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἡ τοιαύτη γυνὴ κατηχήθη καὶ ἐβαπτίσθη. Ὁμοίως καὶ Πρόβος ὁ ἀνὴρ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ καθεξῆς.

Τοῦ μέντοι Νέρωνος Ἀνίκητόν τινα στείλαντος ἐπὶ τῷ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ἀγριππῖναν ἀποκτεῖναι, τί ποιεῖ αὕτη; Τὴν ἑαυτῆς γαστέρα γυμνώσασα· « Παῖε Ἀνίκητε, ἔφη, παῖε, ὅτι Νέρωνα ἐγέννησεν. » Οὗτος ὁ Νέρων πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ κακοῖς καὶ κιθαρῳδοῖς καὶ μίμοις ἐπέχαιρεν, ἀκρατοποτῶν ἐπαεὶ κἀντεῦθεν τοὺς ἀναιτίους ἀποστερῶν τῆς ζωῆς. Τοσοῦτον δὲ Ῥωμαίοις ἀπεστράφησαν αὐτὸν ὡς ἐπιστῆναι καί ποτε τοῦτον ἀναιρήσοντες. Τοῦτο δὲ γνοὺς ὁ Νέρων ἑαυτὸν διεχείρισατο, μηδὲν ἄλλο εἰπὼν ἢ τοῦτο καὶ μόνον· « Οἷον, ὦ Ζεῦ, κιθαρῳδὸν ὁ βίος ζημιοῦται! » Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι Λουκᾶς ὁ ἀπόστολος ἐπὶ καρποφόρου ἐλαίας ἐσταυρώθη. Ἀδηλον δὲ ἦν τὸ τίμιον αὐτοῦ λείψανον διὰ τὸ μέσον πολλῶν σκηνωμάτων ῥιφῆναι· διὰ προσευχῆς δὲ ἔπεμψεν ὁ Θεὸς κουλούρια ἰατρικὰ σύμβολα τῆς τέχνης αὐτοῦ, καὶ οὕτω φανερωθὲν ἐνταῦθα ἐτάνεσώθη.

Οὐ πολὺς μετὰ ταῦτα παερρύη καιρὸς, καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων ἐφθάκει ἀπώλεια. Οὐκ ἐν ἄλλῳ δὲ καιρῷ ἦλθεν, ἀλλ' ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς. Καὶ εἰκότως· ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς ἐν αἷς εἰς τὸν Κύριον ἐξήμαρτον, ἐν αὐταῖς καὶ τὰ ἐπίχειρα εὑρεῖν, καίτοι γε πολλὰ τοῦ Θεοῦ πεύσαντος ἵνα διορθωθῶσι. Καὶ γὰρ ἄνθρωπός τις Ἰησοῦς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας ἐλθὼν ἐν τῷ ἱερῷ ἀνέκραξε φωνῇ ἀπὸ τῶν τεσσάρων μερῶν ἐπὶ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν λαὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν πᾶσαν περιερχόμενος καὶ τυπτόμενος ἔλεγεν· « Οὐαὶ, οὐαὶ, Ἱεροσόλυμα. » Δύο καὶ γὰρ ἔτη περικυκλωθέντες καὶ ἀπορήσαντες τοὺς ζωστῆρας καὶ τὰ δέρματα τῶν θυρεῶν ἐμασῶντο. Γυνή δέ τις Μαρία τοὔνομα, πλουσία οὖσα σφόδρα, ἐκ τῆς χώρας πρὸς τὴν πόλιν εἰσῆλθε, καὶ τὰ πρόσφορτα αὐτῇ σκυλευθεῖσα ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ ἔχουσα ζῆσαι, ὑπομάζιον αὐτῆς παῖδα ὀπτήσασα ἔφαγε. Τοῦτο οὖν ἰδόντες ηὔχοντο τάχιον ἀποθανεῖν. Καὶ οὐδὲλλα τότε ἔπνευσε, καὶ τὰ μὲν βέλη τῶν πολεμίων ὀρθία ἔφερε, τὰ δὲ τῶν Ἰουδαίων πλάγια, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν Ἱερεμίου προφητείαν πέρας λαβεῖν τὴν

οὕτω λέγουσαν· « Καὶ καταβαλῶ αὐτοὺς ἐν μαχαίρᾳ A ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ τάξω τὴν πόλιν ταύτην εἰς ἀφανισμὸν καὶ εἰς συρρήγμὸν αἰώνιον. Καὶ ἔδονται τὰς σάρκας τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῶν. Καὶ συντρίψω τὴν πόλιν ταύτην ὡς ἄγγος ὀστράκινον, ὃ οὐ δυνήσεται ἰαθῆναι ἔτι. » Τί τούτου σαφέστερον; Πάντα γὰρ πεπλήρωται κατὰ τὴν ἱστορίαν Ἰωσήπου. Ἵνα γὰρ μηδεὶς Ἰουδαίος ἀπιστήσειεν, οὐκ ἀλλόφυλόν τινα, ἀλλ' ὁμόφυλον καὶ ζηλωτὴν παρεσκεύασεν ἡ ἀλήθεια τὰ δυσεξήγητα ἐκτραγῳδῆσαι πάθη αὐτῶν. Τοιαύτην γὰρ θεήλατον ὀργὴν οὐδεὶς εἶδέ ποτε. Ὁ μέντοι Ἰώσηπος ἐν Ἱερουσαλὴμ παρὼν τῷ πολέμῳ συνέγραψε τριακοσίας ἀνδρῶν μυριάδας ἀπολέσθαι λιμῷ, μαχαίρᾳ, πυρὶ καὶ τοῖς τοιούτοις, ναὶ μὴν καὶ τῇ κατὰ Ῥώμην θηριομαχίᾳ. Γέγονε δὲ ταῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοῦ B Τίτου μετὰ μ' ἢ καὶ πλείονα ἔτη τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως.

bat in transversum. Hoc modo Jeremiæ vaticinio satisfecit eventus, id quod erat hujusmodi: « Gladio sternam eos in conspectu **238** suorum hostium, et urbem hanc ad internecionem ruinamque perpetuam redigam. Carnes etiam filiorum filiarumque suarum comedent. Adeoque conteram hanc urbem instar vasis testacei, quod amplius redintegrari reliquæ nequit. » Hoc oraculo quidnam possit esse clarius et dilucidius? Nam hæc omnia sic prorsus evenerunt, id quod historia Josephi testatur. Quippe ne Judæorum quispiam historiæ fidem derogaret, non aliquem extraneum, sed eadem natione prognatum et insignem æmulatorem veritas excitavit, qui Judæorum calamitates inexplicabiles tragice describeret. Tale profecto exemplum iræ divini numinis declaratæ nemo potest aliud ex omni temporum memoria repetere. Josephus quidem, Hierosolymæ qui degebat durante bello, trecentas hominum myriades fame, gladio, igne aliisque talibus casibus periisse scripsit. Plurimi etiam Romæ bestiis objecti sunt. Gesta sunt omnia sub Tito, post Christi assumptionem in cœlum quadraginta et paulo amplius annis.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι τρεῖς δουλείας ὑπέστησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ λίαν δεινάς, τὴν ἐν Αἰγύπτῳ, τὴν ἐν Βαβυλῶνι καὶ τὴν ὑπ' Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις καὶ αἱ αἰχμαλωσίαι προηγορεύοντο καὶ ἐπάνοδος, ἐπὶ δὲ τῆς ἐσχάτης αἰχμαλωσίας τοῦτο οὐ γέγονε. Καὶ ὅρα τὸ τοῦ Ἰωσήπου φιλάληθες· ὅτι μὲν γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων ἐρημωθήσεται τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔγραψε, παράγων καὶ τὸν προφήτην μάρτυρα τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὅτι δὲ στήσεται τῆς ἐρημώσεως, οὐκ ἔγραψεν, ἐπεὶ μηδὲ C τὸν προφήτην εὗρε τοιοῦτόν τι προειπόντα. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Velim autem scias, dilecte fili, Judæos ter servitutem duram perpessos esse: primam in Ægypto, alteram Babylone, tertiam sub Antiocho, cui cognomen Illustris erat. Verum et captivitas et servitutes istæ prædictæ ipsis fuerant, promissusque reditus. At de captivitatis hujus ultimæ liberatione promissum nihil fuit. In Josepho certe veritatis studium hic quoque considerandum est. Nam quod Romani eversuri essent Hierosolymam scripsit, Danieli vatis ea de re testimonium proferens: quod autem illius desolationis aliquando finis futurus esset, non scripsit, quando vatem nihil ejusmodi prædixisse reperiebat. Ac de his quidem in hunc modum dictum esto.

Μετὰ δὲ Νέρωνα κρατεῖ Γάλβας μῆνας ,', μετὰ δὲ Γάλβαν Ὄθων μῆνας γ', μετὰ δὲ τοῦτον Οὐιτέλλιος μῆνας η'. Οὗτος κηρύγματα τοῖς ἀστρολέσχαις προτέθεικε φεύγειν ἐξ Ἰταλίας. Οἱ δ' ἀντιπροτεθείκασιν· « Φεῦγε τοῦ βίου, Καῖσαρ, » καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν καθ' ἣν ἀποκτανθείη γράψαντες. Μετὰ δὲ τοῦτον Οὐεσπασιανὸς ἔτη θ', καὶ μετὰ τοῦτον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τῖτος ἔτη β', ἐφ' οὗ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων ἅλωσις γέγονε. Ταύτης μὲν πρῶτος Οὐεσπασιανὸς κατήρξατο· ἀλλ' ἐκεῖθεν ἀπάρας πρὸς Ῥώμην ἀφῆκε τὸν γενναιότατον Τίτον τὴν πόλιν πολιορκεῖν. Οὗτος δὲ ὁ Τῖτος τοσοῦτον ἦν θαυμαστὸς ὥστε καὶ θρηνῆσαι τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων θεήλατον ὀργήν, καὶ μᾶλλον ἡνίκα τὸν ναὸν ἑώρα πυρπολούμενον. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ θεόμενος ἔλεγεν· « Οὐκ ἐγὼ, ἀλλὰ σὺ τούτου αἴτιος. » Ἀλλὰ καὶ εἴ τις νικητὴν αὐτὸν ἀνηγόρευσεν, ὠργίζετο κατ' ἐκείνου. Τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ Τῖτος οὗτος φιλότιμος ὥστε καὶ λέγειν· « Οὐ δεῖ τινα βλέποντα βασιλέα ὑποστρέφειν λυπούμενον. » Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο τοῦτον εἰπεῖν· « Σήμερον οὐκ ἐβασιλεύσαμεν, ἐπειδή τινα οὐκ εὐεργετήσαμεν. » Ἠχμαλώτευσεν δὲ οὗτος ὁ Τῖτος μυριάδας ρ', καὶ ἀνεῖλε καὶ ο', ὡς φησι Γεώργιος. Μετὰ δὲ ταῦτα

Post Neronem Galba rerum potitus est menses septem, post Galbam Otho menses tres, post Othonem Vitellius menses octo. Hic edictis propositis Italia jussit excedere, quotquot ex astris futura se prædicturos garrirent. At illi vicissim hæc verba legenda publice proposuerunt: «Excede vita, Cæsar.» Quin etiam diem ipsum, quo interficiendus esset, ascripserunt. Successit ei Vespasianus, qui cum annis 9 regnasset, imperium Tito filio reliquit. Is annos duos præfuit. Sub eodem Judæorum natio in potestatem redacta est. Cœperat eos Vespasianus obsidere, verum profectus inde cum copiis Romam Titum filium, virum fortissimum, ad urbis obsidionem reliquit. In eo tam admiranda virtus erat, ut propter Judæorum calamitates divinitus immissas etiam ploraret, præsertim id temporis cum ignem templo injectum cerneret, præterea Deum obsecrans: «Non ego, inquit, sed tu harum **239** rerum auctor es.» Quodsi quis etiam victorem appellasset, id ipsum indigne cum indignatione quadam ferebat. Tam benignus erat et honestus, ut diceret neminem, qui aspexisset imperatorem, abire tristem debere. Quin etiam sæpe-

numero verbis usus hujusmodi perhibetur: «Hodie non imperavimus, quia neminem beneficio affecimus.» Tandem a fratre Domitiano sublatus est, qui leporem ei marinum apposuerat.

Igitur post Titum Domitianus annis 15 rerum potitus est. Is Joannem Theologum cognomento in Patmum insulam relegavit, ubi et evangelicam historiam suam et Revelationem conscripsit. Eo tempore Tyanensis Apollonius, qui ubique terrarum obvagabatur, etiam Byzantium venit; ubi cum rogatus fuisset ab incolis, ex urbe serpentes atque scorpios abegit et equos indomitos frenis coercuit. Consimiliter Antiochiæ scorpios et culices exegit, a quibus cives mirum in modum excruciabantur. Effecit autem hoc aheneo scorpione in terram detosso, et instituto ut quassatis arundinibus culices abigerentur. Cæterum Domitianus Titi quidem ille frater germanus erat, verum in eo nihil omnino fraternum conspiciebatur, ut verum adeo verbum illud vulgo jactatum foret: Matula et poculum ex eodem vitro. Nam et avarus erat, et humani sanguinis effusione gaudebat. Prædixit ei quidam astrologus tum vitæ finem tum successorem. Quo Cæsar audito, Tua vero, inquit, vita quandiu durabit, et quo fine claudetur?» Respondet ille sic ut veritatem omnino indicaret, pro ratione cursus siderum. Tum Domitianus, qui vellet hominem convincere tanquam impostorem, rogum accendi jubet eumque colligatum vinculis in illum abjici. Fit quod imperaverat, sed conatui non respondit eventus: nam pluvia subito impetu cœlitus delapsa rogus exstinguitur et vinctus solvitur. Deinde per quietem imperator hujusmodi somnium habuit. Insidere sibi equo nigro videbatur, toto corpore armatus. Illis autem rebus sponte sua evanescentibus, in quemdam hiatum terræ delabi se putabat et una cum equo ipsoque ornatu ex hominum conspectu tolli. Quapropter ipso rebus humanis per violentam mortem exempto ad Nervam imperium delatum est. Is a morte Domitiani regnavit annum unum menses quatuor. Revocatus est sub eo Joannes Theologus ab exsilio, quemadmodum quæsitæque reliquiæ ejus non sunt inventæ.

Post Nervam Trajanus annis novemdecim mensibusque septem imperavit. Is justitiæ tam observans erat, ut ensem nudatum præfecto **240** prætorio traderet cum hujusmodi verbis: «Siquidem recte imperavero, pro me, sin male, adversum me hoc utitor.» Pontes apud veterem Romam ædificavit, et per eos salutem consecutus est, quanquam in pietatis ignoratione vitam clausisset, admirabili sane modo. Nam celeber ille magnusque Gregorius,

A ἀναιρεῖται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δομετιανοῦ, λαγῶνα αὐτῷ παρατεθέντος θαλάσσιον.

Μετὰ δὲ Τίτον κρατεῖ Δομετιανὸς ἔτη ιε', ὑφ' οὗ ὁ Θεολόγος εἰς Πάτμον ἐξορίζεται, ἔνθα καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν ἔγραψε. Τότε δὴ καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς ἁπανταχοῦ περιπατῶν καὶ εἰς Βυζάντιον ἔρχεται, ὅθεν καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐποίκων τοὺς ὄφεις καὶ τοὺς σκορπίους ἐκ τῆς πόλεως ἐφυγάδευσε (62), καὶ τῶν ἵππων τὴν ἀταξίαν ἐχαλίνωσε. Καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ ὡσαύτως ἐποίησεν ἐπί τε τοῖς σκορπίοις καὶ κώνωψι (πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῶν τοιούτων ἐβλάπτοντο), χαλκοῦν μὲν σκορπίον
B χώσας ἐν γῇ, ὑπὸ καλάμων δὲ σειομένων διωχθῆναι παρασκευάσας τοὺς κώνωπας. Ὁ μέντοι Δομετιανὸς Τίτου μὲν ἦν ἀδελφός, μηδὲν δὲ ἀδελφοῦ πρὸς αὐτὸν ἔχων, ὡς εἶναι τὸ θρυλλούμενον ἐκεῖνο πανάληθες· «Ἁμὶς καὶ ποτιστήριαν ἐκ τῆς αὐτῆς ὑέλου.» Ἦν γὰρ ἁρπαγμάτων, αἵμασι χαίρων ἀνθρώπων. Τούτῳ προεῖπέ τις ἀστρονόμος καὶ τὸ τέλος καὶ τὸν διάδοχον αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἐπήνεγκε πρὸς αὐτόν· «Ἡ δὲ σὴ ζωὴ πόση ἐστὶ, καὶ ποῖον τὸ τέλος αὐτῆς;» Καὶ ὃς ἀπεκρίνατο φιλαλήθως κατὰ τοὺς δρόμους τῶν ἀστέρων. Ὁ δὲ Δομετιανὸς θέλων ἀπελέγξαι φενακιστὴν τὸν ἀστρονόμον, κελεύει πῦρ ἀναφθῆναι καὶ δεδεμένον αὐτὸν ἐμβληθῆναι τῇ πυρᾷ. Γίνεται ταῦτα. Ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο τέλο οὐ δέχεται· ὑετὸς γὰρ ἄνωθεν καταῤῥήγνυται, καὶ σβέννυται ἡ πυρὰ, λύεται ὁ δεσμώτης. Καὶ ὁ βασιλεὺς ὄναρ ἑώρα.
C Ἵππῳ μελαντέρῳ ἐπεκάθητο καταφράκτου ὅπλοις. Τούτων γοῦν ἀποῤῥυέντων αὐτομάτως εἰς χάσμα γῆς ἐδόκει καταπίπτειν, καὶ σὺν ἵππῳ καὶ στολῇ ἅπαντος γέγονεν. Ὅθεν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ βιαίως ἐκρήξαντος εἰς Νερούαν τὸ σκῆπτρον ἔρχεται. Κρατεῖ τοίνυν μετὰ Δομετιανὸν Νερούας ἔτος ἕν, μῆνας δ'. Ἐφ' οὗ ἐπανεκλήθη τῆς ἐξορίας ὁ Θεολόγος (63), ὡς φησιν Ἱππόλυτος. Εἶτα τελευτᾷ, καὶ ζητηθεὶς, τὸ λείψανον αὐτοῦ οὐχ εὑρέθη.

Μετὰ δὲ Νερούαν κρατεῖ Τραϊανὸς ἔτη ιθ', μῆνας ζ', ὃς τοσοῦτον ἦν φιλοδίκαιος ὡς γυμνῶσαι σπάθην καὶ ἐπιδοῦναι τῷ ἐπάρχῳ, καὶ οὕτως εἰπεῖν· «Εἰ
D μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ ἔσο κεχρημένος αὐτῇ, εἰ δὲ κακῶς ἄρχω, κατ' ἐμοῦ.» Οὗτος καὶ τὰς ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ γεφύρας ἐποίησεν, ὧν ἕνεκα καὶ σωτηρίας ἔτυχεν, εἰ καὶ ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον κατέλυσεν. Ὅθ' ἡ καὶ παράδοξον. Ὁ γὰρ διάλογος μέγας Γρηγόριος (64), ὁ τῆς τοιαύτης Ῥώμης χρη-

Chronicon Alexandrinum in olympiade CCXIX: Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ βασιλεὺς Νερούας ἀνεκαλέσατο τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην ἀπὸ Πάτμου τῆς νήσου.

(62) Nicephorus *Hist. Eccles.* lib. III, cap. 11. Ejus ætate Apollonius quoque Tyaneus vixit, quem Historiæ produnt Romam Byzantium venisse, atque ibi dæmoniacis quibusdam præstigiis atque incantationibus magnam vim serpentum et scorpionum fugasse, et præterea ferocissimos quosque equos frenasse. Idem tradit Hesychius Milesius in *Originibus Constantinopolitanis*.

(63) De Joannis Theologi e Patmo revocatione

(64) JM. Cur Gregorius sit διάλογος cognominatus, tradit Cedrenus. Ἐν δὲ τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ ἀποστολικὸς ἀνὴρ καὶ Πέτρου τοῦ κορυφαίου σύνθρονος, ὃς καὶ διὰ τα ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα θεῖα ποιήματα Διάλογος ἐκλήθη. Idem ad ea verba, ὧν ἕνεκα σωτηρίας ἔτυχε, ista præmisit: Trajano imperatori

ματίσας ἐπίσκοπος, ἀνὰ τὴν λιθίνην πορείαν γενόμενος ἣν ὁ Τραϊανὸς οὗτος ᾠκοδόμησεν, εὐχὴν κραταιὰν, ὡς ὁ θειότατος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀφηγούμενος εὕρηται, πρὸς τὸν φιλόψυχον Κύριον ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν τοῦ τοιούτου βασιλέως πεποίηκε. Καὶ ὃς αὐτίκα φωνῆς θεόθεν ἐνεχθείσης αὐτῷ ἐπακήκοε τάδε φησάσης· « Τῆς εὐχῆς ὑπήκουσα, καὶ τῷ Τραϊανῷ συγγνώμην δίδωμι. Σὺ δὲ μηκέτι προσθῇς ὑπὲρ ἀσεβῶν εὐχὰς προσενέγκαι μοι. » Ὁ μέντοι Τραϊανὸς μετὰ τοῦ συγκάμπτεσθαι ξένοις καὶ παραμυθεῖσθαι φίλους ἀνεξικάκως ἅπασαν ἔφερε λοιδορίαν, δεῖν ἐξισοῦσθαι τῷ Θεῷ λέγων τὸν βασιλέα καὶ πάσης ἀνέχεσθαι ὕβρεως.

Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀδριανὸς ἔτη κδ' (65), ὃς συγκροτήσας πόλεμον κατὰ Ἰουδαίων στασιασάντων, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, ἀνεῖλεν ἐξ αὐτῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ μυριάδας ἀνδρῶν νη'· συστάντες καὶ γὰρ τηνικαῦτα ἐπὶ τὴν παλαιὰν ἐσπούδαζον πολιτείαν ἐπανελθεῖν. Ἀλλ' αὐτὸς χειρωσάμενος αὐτοὺς κατέστρεψε τὴν πόλιν καὶ παντελῶς ἐξηδάφισε. Τότε δὴ, τότε πέρας ἐλάμβανε καὶ ἡ Κυριακὴ φωνή· « Οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται. » Καὶ ἐν τοῖς ἀδύτοις δὲ τοῦ ναοῦ τὸ εἴδωλον αὐτοῦ ἔστησε, καὶ Αἴλιος χρηματίζων Αἰλίαν καὶ τὴν πόλιν καλεῖσθαι παρεσκεύασεν ἐκτοτε· ὁ μέντοι Ἀδριανὸς καὶ τοὺς θεραπευτὰς τοῦ λόγου μεγάλως ἐδεξιοῦτο, συνεπομένους ἔχων αὐτῷ καὶ οὓς ᾔδει ἄνδρας σοφούς. Καὶ τοὺς μὲν Ἰουδαίους ἐκστῆναι σπεύδοντας τῆς Ῥωμαϊκῆς ἰσχύος ἄρδην ἀπώλεσεν, αὐτὸς δὲ τὸν βίον ὑδέρῳ καταστρέφει. Ἡ μέντοι πόλις Ἱεροσόλυμα Αἰλία κεχρημάτικε τρόπῳ τοιῷδε. Ὁ Ἀδριανὸς οὗτος φιλίστωρ ἐγένετο, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν ἐπ' αὐτὸν ἐπικράτειαν ἰδεῖν ἐπεθύμησε. Φθάσας οὖν ἕως Ἱεροσολύμων, καὶ τὴν πόλιν ἰδὼν εἰς τοσοῦτον ἠρημωμένην, κακῶς τοὺς Ἰουδαίους διέθετο· καταγαγὼν γὰρ αὐτοὺς ἐν τῇ πανηγύρει ἐκέλευσεν ἀπεμπολεῖσθαι τῷ θέλοντι τέσσαρας Ἰουδαίους ἑνὶ μοδίῳ τῆς κριθῆς· αὐτὸς δὲ ἤρξατο κτίζειν τὴν πόλιν καὶ τὰ τείχη, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν ναὸν αὐτόν. Καθίστησι δὲ τῷ ἔργῳ ἐπιστάτην τὸν Ἀκύλαν ἐκεῖνον Ἕλληνα ἔτι ὄντα. Ἦν δὲ ὁ Ἀκύλας θεωρῶν τοὺς Χριστιανοὺς προστρέχοντας καθ' ἑκάστην τῇ πίστει, καὶ τὸν Θεὸν δὲ σημεῖα πολλὰ ποιοῦντα καὶ τέρατα. Κατενύγη τηνικαῦτα, καὶ Χριστιανοῖς ἐναρίθμιος γέγονεν. Ἦν δὲ ὁ Ἀκύλας οὗτος ἀστρονόμος ἀκρότατος, ὅθεν καὶ

A Romanus antistes, cum ad viam istam lapideam pervenisset quam Trajanus straverat, vehementi oratione, quemadmodum Joannes Damascenus narrat, ad amantem animarum Dominum usus est, ut huic imperatori delicta sua condonaret. Moxque vocem divinitus ad ipsum perlatam audivit, qua hæc ipsi significarentur: «Preces tuas exaudivi, et Trajano veniam delictorum facio: tu vero cave deinceps pro impiis mihi preces obtuleris.» Trajanus ipse præterquam quod cum peregrinis ignotisque colloqueretur et amicos solaretur, etiam quævis convicia toleranter ferebat, quod imperatorem diceret Deo similem esse debere, et quasvis contumelias æquo animo pati.

B Successit ei gener Adrianus, et annos 24 imperio potitus est. Is bello adversus Judæos excitato, qui continuas seditiones movebant, ut supra quoque indicatum a nobis est, eorum uno die myriades 58 interfecit. Nam hoc regnante conjunctis viribus ad statum rei publicæ priorem reverti conabantur. Verum Adrianus eis in potestatem suam redactis urbem rursus evertit et solo prorsus æquavit. Quo factum ut id temporis voci Dominicæ responderet eventus: « Ne lapis quidem supra lapidem relinquetur, qui non disjiciatur [75]. » Præterea in templi penetralibus imaginem suam statuit; cumque cognomentum Ælii haberet, urbem ex eo tempore jussit Æliam vocari. Magnopere Adrianus et doctrinæ cultores amplectebatur, secumque semper

C habebat quos sapientes esse nosset homines. Cumque Judæos funditus sustulisset, qui se de Romanorum eximere potestate conabantur, ipse tandem intercute morbo laborans rebus humanis exemptus est. Urbs Hierosolyma nomen Æliæ ab ipso consecuta est modo quodam hujusmodi. Cupidus erat Adrianus spectandi res varias. Quapropter imperium, quod ipsi pareret, coram inspicere volebat. Igitur Hierosolymam cum pervenisset, urbemque vidisset omnino in solitudinem redactam, magis etiam Judæis succensebat. Adeoque productos in forum sic vendi cuilibet emptori jussit, ut Judæi quatuor uno hordei modio venirent. Secundum hæc urbem incipit instaurare ac mœnia reficere, solo templo excepto. Simul Aquilam operum præ-

D fectum constituit, qui tunc adhuc religioni Græcæ addictus erat. Hic autem Aquila 241 cum quo-

[75] Luc. XXI, 6.

salutem impetratam precibus Gregorii Dialogi tradiderunt e Græcis theologis quidam Joannes Damascenus in his est, sermone περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων. Locus iste est: Δέον τοίνυν τῶν ἄλλων ἱστοριῶν ἐπιμνησθῆναι πρὸς τούτοις. Γρηγόριος οὖν ὁ Διάλογος, ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπίσκοπος, ἀνὴρ, ὡς ἴσασι πάντες, ἐν ἁγιωσύνῃ, καὶ γνώσει ἐξάκουστος, ᾧ φασι λειτουργοῦντι οὐράνιος συνελειτούργει καὶ θεῖος ἄγγελος. Οὗτός ποτε ἀνὰ τὴν λίθινον πορείαν ποιούμενος, καὶ στὰς ἐξεπίτηδες, εὐχὴν κραταιὰν πρὸς τὸν φιλόψυχον Κύριον ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως πεποίηκεν. Ὃς παραυτίκα φωνῆς θεόθεν ἐνεχθείσης αὐτῷ ἐπακήκοε, τάδε φησάσης· Τῆς εὐχῆς σου, φησὶν, ἐπήκουσα, καὶ συγγνώμην Τραϊανῷ δίδωμι. Σὺ δὲ μηκέτι προσθῇς ὑπὲρ ἀσεβῶν εὐχὰς προσενεγκεῖν μοι. Meminit quoque Euchologium Græcorum cap. 19, ubi ita sacerdos orat: Ὡς ἔλυσας τῆς μάστιγος Τραϊανὸν δι' ἐκτενοῦς ἐντεύξεως τοῦ δούλου σου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, ἐπάκουσον καὶ ἡμῶν δεομένων σου.

(65) Ἀδριανὸς ἔτη κδ'. Ita etiam Cedrenus et Manasses. Zonaras annos 19. Rectius Fasti annos numerant 21, cum quibus facit Spartianus in ejus Vita: « Imperavit annis 21, mensibus 11. » Idem Meursius ad hæc verba: Καθίστησι δὲ τῶν ἔργων ἐπιστάτην τὸν Ἀκύλαν ἐκεῖνον. Vide Epiphanium lib. περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν, et Euthymium prælatione in Psalmos.

tidie Christianorum augeri numerum cerneret, Deumque ostenta et prodigia percos ere, stimulo quodam animi percitus se Christianis aggregavit. Erat autem astrologiæ peritissimus. Quo factum ut postequam Christianorum religione fuisset imbutus, priora studia deserere nollet. Itaque Christianni sacerdotes, qui eum post multas admonitiones ab astrologicæ disciplinæ studio desistere nolle cernerent, hominem a cœtu sacro prohibent, quod hisce pœnis scilicet ipsum emendaturos se putarent. Tum ille quadam iracundia magis etiam accensus ad Judæorum sacerdotes se confert, ac per exsecrationem Christianismo ejurato circumcisionem recipit. Atque hac ipsa de causa linguam Hebraicam edoctus novam quandam sacrarum Litterarum interpretationem instituit, testimonia de Christo prorsus obscurare ac tegere summo studio conatus. Hinc intelligere, dilecte fili, potes quamobrem iste Aquila divinas Litteras adulterando quasi corruperit.

A Χριστιανὸς γεγονὼς τῶν προτέρων ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ παύσασθαι οὐκ ἠθέλησεν. Οἱ οὖν ἱερεῖς τῶν Χριστιανῶν ὡς ἑώρων αὐτὸν μετὰ πολλὰς παραινέσεις τοῦ ἀστρονομεῖσθαι μὴ παραιτούμενον παύσασθαι, τῆς ἐκκλησίας πόρρω που βάλλουσι, τοῖς ἐπιτιμίοις αὐτὸν διορθωθῆναι νομίζοντες. Ἀλλὰ θυμοῦ μᾶλλον ἐκεῖνος ἐντεῦθεν πλησθεὶς τοῖ; τῶν Ἰουδαίων ἱερεῦσι προσέρχεται, καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἀναθεματίσας περιτομὴν καταδέχεται. Ταύτῃ τοι καὶ τὴν Ἑβραΐδα γλῶτταν ἐκπαιδευθεὶς δευτέραν ἔκδοσιν τῶν Γραφῶν ἐποιήσατο, τὰς περὶ Χριστοῦ μαρτυρίας ἐπικαλύψαι τέλεον μηχανώμενος. Ἔχεις ἰδοὺ καὶ τὴν αἰτίαν, ἀγαπητὲ, δι' ἣν ὁ Ἀκύλας ἐκεῖνος ἐνόθευσε τὰς Γραφάς.

Post Adrianum Antonius, cognomento Pius ob morum benignitatem, annos 22 imperavit; sub quo Justinus philosophus et Dionysius Corinthi antistes, ut doctrinæ Christianæ testimonio essent, vitam amiserunt. Successit huic Marcus Antonius, qui collega Severo genero suo 19 annos imperavit. Ejus imperio ignis conspectus est, qui e cœlo delaberetur. Erat imperator Marcus sapientiæ doctrinarumque studiis innutritus, ideoque homines sapientia litterarumque cognitione præditos magno habebat in pretio. Cum hostibus aliquando ingruentibus ad conscribendum militem pecunias nullas haberet, supellectilem, ut aiunt, ornamentaque imperatoria in foro proposuit, perque præconem proclamari jussit ut quicunque vellet, citra metum ullum gemmas, uniones alinque talia coemeret. Hoc facto large pretium harum rerum in milites erogat, in hostem pergit, eum in fugam conjicit, spoliis potitur, victor revertitur, inde pecunias e præda parias in foro publice deponit. Quamobrem istuc? Ut rursum, qui sane vellet, accepto pretio copias restitueret.

B Μετὰ δὲ Ἀδριανὸν Ἀντωνῖνος, ὁ διὰ χρηστὸν τρόπον λεγόμενος εὐσεβής, ἔτη κβ' (66), ἐφ' οὗ καὶ Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ Διονύσιος ὁ ἐπίσκοπος Κορίνθου τὸ διὰ μαρτυρίου τέλος ἐδέξαντο. Μετὰ δὲ τοῦτον Μάρκος ὁ Ἀντωνῖνος μετὰ Σεβήρου γαμβροῦ ἔτη ιθ', ἐφ' οὗ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ φερόμενον ὤρθη. Οὗτος ὁ Μάρκος σοφίᾳ καὶ λόγοις ἐντεθραμμένος τοὺς μετόχους σοφίας καὶ γνώσεως διὰ τιμῆς εἶχεν ὅτι πολλῆς. Οὗτος περιστάντων αὐτόν ποτε πολεμίων, ἐπειδὴ χρημάτων ἐσπάνιζεν εἰς τὸ συλλέξαι στρατὸν, τὸν κόσμον, ὡς φασὶ, τὸν βασίλειον εἰς ἀγορὰν προέθετο, κηρύξας ἀνυποστόλως τὸν βουλόμενον ἐξωνεῖσθαι λίθους μαργάρους καὶ ὅσα τοιαῦτα. Γίνεται ταῦτα· συνῆκτο χρήματα. Σκορπίζει τοῦτα τῷ στρατῷ, ὁρμᾷ κατὰ τῶν ἐναντίων, τροποῦται, C σκυλεύει, νικητὴς ὑποστρέφει. Τίθησι λοιπὸν χρήματα τῇ ἀγορᾷ. Τίνος νεκεν; Ὅστε καὶ πάλιν τὸν θέλοντα τὰ ἐξωνηθέντα διδόναι καὶ τὸ τίμημα λαβεῖν.

Post Marcum Elius ejus Commodus 12 annis imperio præfuit. Is muliebribus et mimis in quotidiana consuetudine delectabatur. Homines potentes et illustres gladio percussos e medio tollebat. Quæ causa fuit ut tandem veneno exstingueretur. In muliebres libidines occasione quadam hujusmodi incidit. Morbus quidam id temporis omnino pestilens in urbe grassabatur. Itaque veritus imperator ne et ipse correptus hoc exitiali morbo periret, unguentis magni pretii supra modum uti cœpit. Hoc modo **242** consecutus ille quidem est ut morbi vim noxiam effugeret, verum ex eo tempore procivior ad res venereas erat.

Μετὰ τοῦτον Κόμμοδος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιβ'. Οὗτος γυναιξὶ μὲν καὶ μίμοις συνέχαιρε, τοὺς δυνατοὺς καὶ προὔχοντας διὰ ξίφους ἐθανάτου, ἐφ' ᾧ καὶ διὰ φαρμάκου τῆς ζωῆς ἐξίστατο. Οὗτος ὁ Κόμμοδος θηλυμανὴς ἐγένετο τρόπῳ τοιούτῳ. Κατ' ἐκεῖνο καιροῦ νόσημα τῇ πόλει λοιμώδες ἐπέσκηψε. Προηθεὶς οὖν μή ποτε καὶ αὐτὸς τῷ τοιούτῳ φθοροποιῷ διαφθαρείη νοσήματι, μύροις πολυτιμήτοις καταχρίεται. Καὶ τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ νοσήματος βλάβην ἐξέφυγεν, ἀλλὰ κατωφερὴς ἐντεῦθεν εἰς ἀφροδίσια D γέγονε.

Post hunc Pertinax menses duos imperavit. Eum secutus in imperio Severus idipsum annis 17 tenuit.

Μετὰ τοῦτον Περτίναξ μῆνας β'. Μετὰ τοῦτον Σεβῆρος (67) ἔτη ιζ', ἐφ' οὗ Κλήμης ὁ Στρωματεύς

(66) *Ἔτη κβ'*. JM. Antonino Pio annos 22 tribuit etiam Manasses, Fasti 23, Cedrenus et Zonaras 24, *Chronicon Alexandrinum* 21. Imperavit omnino annis 22, cum dimidio, ab anno 138 ad annum 161. Qui dicitur Græcis quibusdam, ac nominatim Glycæ nostro, Σέβηρος, aliis dicitur Οὔηρος, et vulgo Lucius Verus.

(67) JM. Hic omittit Didium Julianum qui imperium septem menses tenuit: sed librarii culpam censeo, inquit: quod vero subjicit neque Glycam Didii hujus meminisse, mirari profecto desinet qui noverit unum eumdemque esse Glycam cum suo illo Theodoro Metochita. De Zeuxippi balneo notum ex Historia CP., Suida, Codino etc.

καὶ Συμμαχος καὶ Ὠριγένης. Οὗτος τὸ Ζεύξιππον A λουτρὸν ἔκτισεν ἐν Βυζαντίῳ, καὶ τὸ πρῶτον κτίσμα τῷ ἱπποδρομίῳ παρέδωκεν. Ὁ μέντοι Ὠριγένης ἀκμάζων τότε τοῖς θείοις λόγοις πολλοὺς ἐχειραγώγει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, πιστούς τε καὶ ἀπίστους· ἀφ' ὧν καὶ Ἀμβρόσιός τις ἀνὴρ ἐπίσημος καὶ φιλολόγος ἐκ τῆς Οὐαλεντίνου αἱρέσεως ἐκστάς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔξωθεν μέγας ἐγνωρίζετο, γεωμετρίας καὶ τὰ λοιπὰ παραδιδοὺς αὐτοῖς· εὐφυὴς γὰρ ἦν ἐκ βρέφους, καὶ ἐπέπληττεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ὡς παρ' ἡλικίαν τὰ θεῖα καὶ μεγάλα ζητοῦντα. Πολλάκις δὲ καὶ καθεύδοντος αὐτοῦ τὰ στέρνα τοῦ Ὠριγένους ὁ πατὴρ κατεφίλει ὡς θείου Πνεύματος μεστά, καὶ τῆς εὐτεκνίας ἑαυτὸν ἐμακάριζε· θεῖος γὰρ ὁ ἀνὴρ, ἐπειδὴ καὶ μάρτυς γέγονεν. Ὁ δὲ Ὠριγένης τοσοῦτον ἦν ἐγκρατὴς ὡς ὀβολοῖς τέσσαρσι καθ' ἑκάστην B ἀρκεῖσθαι, οἴνου καὶ ἐλαίου ἀπεχόμενος, κατεσκληκώς τε ἦν καὶ ψιαθίῳ κείμενος, ἔν ἔργον ἔχων τὴν θείαν μελέτην. Ἐφ' ᾧ καὶ πολλοὺς Ἕλληνας τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀναδήσασθαι πεποίηκεν. Ὁ μέντοι Ἀμβρόσιος τὰ πρὸς χρείαν αὐτῷ παρέχων ἐν ὅσοις ἐπὶ πλεῖον τὴν Γραφὴν ἑρμηνεῦσαι ἠνάγκασε. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ρ' βίβλους συνεγράψατο. Τελευτᾷ δὲ ἐτῶν ξθ', εἰ καὶ δι' αἰτίαν τινὰ τὸ κλέος αὐτοῦ μέχρι τέλους οὐ διέμεινεν ἄσβεστον· ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ Ἀρειανοὶ καὶ Ἀνόμοιοι τὰς ἀφορμὰς ἔσχον. Τῶν σωμάτων ἀθετεῖ τὴν ἀνάστασιν· τέλος δοξάζει τῆς κολάσεως καὶ τῶν δαιμόνων ἀποκατάστασιν. Τοσαύτην δὲ μετήρχετο ἄσκησιν ὡς καὶ τὸν αὐτοῦ ἀνατραπῆναι θώρακα. Καὶ φάρμακον δὲ λέγουσιν C ἐπιθεῖναι τοῖς γεννητικοῖς αὐτοῦ μορίοις ὥστε καταξηρᾶναι αὐτὰ, καὶ βοτάνην δὲ εὑρεῖν μνήμης ἔνεκεν. Μετὰ ταῦτα φθόνῳ διαβληθεὶς πρός γε τοὺς τῆς ἐξουσίας ἄρχοντας συνεργείᾳ Σατανικῇ τῆς πίστεως ἐξίστατο· ἐκεῖνοι γὰρ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ σοφροσύνην εἰδότες προσάγουσιν αὐτῷ Αἰθίοπα, καὶ ἢ πείθεται τοῖς λόγοις ἐκείνων ἢ τῷ Αἰθίοπι καταχραίνεται. Ἐκεῖνος οὖν μηδὲ ἄκροις ὠσὶν ἀνεχόμενος τοιαύτην ἄθεσμον ἀκοὴν ἐνωτίσασθαι, αὐτοχείρῳ θυσίᾳ διὰ λιβανωτοῦ περιέπεσεν. Ὅθεν τὴν Ἀλεξάνδρειαν τοῦ μὴ ἀναιδίζεσθαι χάριν καταλιπὼν εἰς Ἱεροσόλυμα ἔρχεται. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀναγκασθεὶς ἐπ' ἐκκλησίας λόγον εἰπεῖν (πρεσβύτερος γὰρ ἦν) ἐκ τοῦ παρατυχόντος εἶπε καὶ τάδε· « Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; » Καὶ πτύξας τὸ βιβλίον ἐδάκρυσε σὺν ἅπασι. Μηνὶς οὖν ἕκτοτε τὴν ἁγίαν πᾶσαν Γραφὴν ἀνατρέψαι ἐπηύξατο, ὅθεν καὶ ἀναθεματίζεται μέχρι τῆς σήμερον.

Vixere sub hoc Clemens, qui a librorum varietate Stromateus appellatur, et Symmachus et Origenes. Severus Byzantii balneum exstruxit quod Zeuxippum nuncupant, et circum equestrem ædificare cœpit. Is autem, cujus modo mentionem faciebamus, Origenes id temporis propter doctrinæ sacræ cognitionem clarus complures tum fideles tum infideles ad veritatem manu quasi ducebat. Inter eos fuit Ambrosius quidam, vir illustris et litterarum doctrinæque studiosus, qui ejus auctoritate motus sectam Valentini reliquit. Idem Origenes ob externas etiam disciplinas magnus habebatur, ut qui geometriam artesque cæteras discipulis suis traderet. Nam præclara fuerat a primis annis indole præditus, ipseque pater eum nonnunquam objurgavit ut qui supra modum ætatis res divinas et magnas indagaret. Sæpe tamen ipso dormiente pectus ejus exosculabatur pater tanquam sancti Spiritus plenum, seque propter egregiam hanc sobolem beatum prædicabat. Erat enim Leontius Pater vir omnino divinus, ut qui testis etiam veritatis factus sit. Adeo vero temperanter victitabat Origenes, ut in sumptum quotidianum quatuor obolis contentus esset. A vino et oleo prorsus abstinebat. Corpus omnino propter labores exaruerat. In statu cubabat, nisi modo rei intentus, ut divinas scilicet res meditaretur. Quo ipso effecit ut multi Græci corona testimonii cingerentur. Præbebat Ambrosius ei cuncta quæ ad usus necessarios requirerentur, ideoque perpulit hominem ut Litteras sacras annorum 18 spatio interpretaretur. Litteris etiam consignatum scimus Origenem sex librorum millia conscripsisse. Mortuus est anno ætatis 69. Unam tamen ob causam ipsius gloria usque ad finem non perduravit; nam Ariani et Anomœi suarum hæresium occasiones ab ipso hauserunt. Præterea corporum resurrectioni fidem negat, suppliciorum finem opinione sua statuit, genios malos in integrum restitutum iri censet. Interim tanto studio corporeis exercitiis deditus erat ut etiam pectus ipsius corrumperetur. Perhibent item genitalibus eum quoddam imposuisse medicamentum quo illa exarescerent. Herbam quoque reperit, cujus vis in juvanda memoria permagna foret. Verum D deinceps invidia quadam ad magistratus, qui cum imperio erant ac potestate, delatus, Satanæ auxilio a fide desivit; nam cum illi castitatem in ipso insignem plane cognitam haberent, homini Æthiopem admovent: simul jubent ut vel ipsorum **243** mandatis pareret vel cum Æthiope se polluceret. Hic cum Origenes ne extremis quidem auribus tam nefandam rem audire sustineret, mana sua thure simulacris oblato lapsus est, quapropter Alexandria relicta, ne illius rei causa quidquam audiret exprobrationis, Hierosolymam se confert. Cumque coactus esset in cœtu concioneque publica orationem habere (nam ex casu, qui acciderat ipsi, Petro scilicet similis erat) hujusmodi verba pronuntiavit: « Peccatori dixit Deus: Qui fit ut tu justa mea decreta enarres, et ore tuo fœdus meum usurpes [76]? » Hinc libro complicato cum omnibus lacrymas profudit. Eo modo factum ut deinceps ex quadam mentis insania Litteras sacras universas perverteret, ideoque in hodiernum usque diem execrationi ecclesiasticæ obnoxius est.

[76] Psal. xlix, 16.

Severo mortuo Antonius Caracallus annos 6, A menses 2 imperium obtinuit. Erat eo regnante Serapio quidam mathematicus, qui Antonino in senatu Macrinum quemdam commonstravit, non multo post in imperio successurum. Qua in re negligentius se gerens Antoninus, alium quemdam pro Macrino jussit interfici. Post Antoninum igitur annum unum mensesque duos Macrinus imperavit. Secutus est illum Antoninus Heliogabalus, imperioque potitus est annos 3, menses 9. Is tam prodigiose lascivus erat ut Hieroclem sibi pro marito legitimo jungeret. Praterea, ceu perhibetur, medicos quosdam obsecrabat ut ab anteriore parte corporis sectione facta se utriusque naturæ participem facerent. Post hunc Alexander, Mamææ filius, annis 13 et octo mensibus imperio praefuit. Mamæa, quæ religioso cultu Deum veneraretur, Antiochia Origenem ad se arcessivit, ut ab ipso de Christo mysterio erudiretur. Post Alexandrum Maximinus sex annis regnavit, post Maximinum Maximus et Balbinus dies 22. Excepit hos Gordianus. Deinde Philippus annos 5 regnavit. Is cum Sapore Persarum rege fecit inducias, qui propter magnitudinem proceritatemque corporis in omnium erat admiratione ; nam ad illud usque tempus hominum nemo conspectus fuerat qui corpore tam vasto esset. Sub Philippo Sabellius vixit, eodemque imperante Judæus quidam morbo laboraus, in via publica cum jaceret, a Christiano, et laico quidem, baptizatus mox convaluit. Quapropter ad Dionysium antistitem deductus, secunda vice lustrationem divinam accepit. Quippe de canonum apostolorum præscripto neutini laico fas est, ut quidquam earum rerum peragat quæ ad sacerdotum munus pertinent, etiamsi maxime casus aliquis et necessitas urgeat. Hoc nimirum illi sic constituerunt et decreverunt, **244** ut ne qua in parte contra ordinem delinquatur. Nam diligenter mihi, quæso, adverte, quid in illius magni Athanasii vita sit perscriptum. Cum puer adhuc esset Athanasius, forte suis cum æqualibus marjs ad littus accessit. Ac videbatur ille tum quidem in littore cum eis ludere, sed res tota quædam erat imago ejus quod aliquando futurum esset. Nam pueri eo in lusu tepræsentatis sacerdotum personis, eorumque muneribus sibi sumptis, Athanasium quidem episcopum collatis quasi suffragiis creabant, ipsi vero seniorum et ministrorum (69) in ordinem ascili, quosdam alios pueros ad ipsum perducebant, qui baptismo necdum obsignati forent. Eos Athanasius aqua marina baptizabat. Igitur Alexander antistes Alexandrinorum, cum in littore deambulans hæc conspexisset et admiratus esset, pueros jungit et per baptismum perficit. Canon autem 51 sanctissimi patriarchæ Cpolitani Nicephori et aliorum sacrorum Patrum, qui præsentes ipsi adfuerunt, hæc determinat et decernit : «Infantes non baptizatos, si sacerdos nullus adsit, et pater baptizare potest et quivis alius, modo recte Christiana de doctrina sentiat.»

Post Philippum Decius annos 2 imperavit, sub

Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀντωνῖνος ὁ Καράκαλλος ἔτη ς' καὶ μῆνας β'. Ἐφ' οὗ Σαραπίων τις μαθηματικὸς ἦν, ὃς ὑπέδειξεν Ἀντωνίνῳ Μακρῖνόν τινα τὸν μετ' οὐ πολὺ διαδεξόμενον αὐτὸν ἐπὶ συγκλήτου. Καὶ ὁ Ἀντωνῖνος παριδὼν ἄλλον ἀντὶ Μακρίνου φονευθῆναι ἐκέλευσε (68)· μετὰ δὲ Ἀντωνῖνον Μακρῖνος ἔτος ἓν καὶ μῆνας β'. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀντωνῖνος ὁ Ἡλιογάβαλος ἔτη γ' καὶ μῆνας θ', ὃς τοσοῦτον ἦν ἀσελγὴς ὡς καὶ τὸν Ἱεροκλέα ἔννομον αὐτοῦ ἄνδρα ποιῆσαι. Ὡς δὲ λέγουσι, καί τινας τῶν ἰατρῶν ἠντιβόλει διερυῇ αὐτὸν δι' ἐντομῆς ἐμπροσθίου ποιῆσαι. Μετὰ δὲ τοῦτον Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Μαμαίας ἔτη ιγ' μῆνας η'. Λῦτη θεοσεβὴς οὖσα τὸν Ὠριγένην ἐξ Ἀντιοχείας ἐκάλεσεν ὥστε τὸ κατὰ Χριστὸν διδαχθῆναι μυστήριον. Μετὰ τοῦτον Μαξιμῖνος ἔτη ς'. Μετὰ τοῦτον Μάξιμος καὶ Βαλβῖνος ἡμέρας κβ'. Μετὰ τούτους Γορδιανός. εἶτα Φίλιππος ἔτη ε'. Οὗτος σπονδὰς ἐποίησε μετὰ Σαβώρου βασιλέως Περσῶν, ὃς ἐθαυμάζετο ἐπὶ μεγέθει σώματος· μέχρι γὰρ ἐκείνου τοῦ χρόνου τηλικοῦτος οὐκ ὤφθη ἄνθρωπος. Ἐπὶ τούτου τοῦ Φιλίππου δὲ καὶ Σαβέλλιος ἦν. Τότε δή καὶ καθ' ὁδὸν Ἰουδαῖος ἔκειτο νοσῶν· ἀλλὰ βαπτισθεὶς ὑπὸ Χριστιανοῦ, καὶ ταῦτα λαϊκοῦ, ὑγιὴς αὐτίκα ἐγένετο. Τούτου δὲ Διονυσίῳ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἀνενεχθέντος τὸ θεῖον· καὶ αὖθις ἐδέξατο φώτισμα· κατὰ γὰρ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας οὐκ ἔξεστι τῷ λαϊκῷ μεταχειρίζεσθαί τι τῶν ἱερατικῶν, κἂν περίστασις ᾖ. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτω διετάξαντο, ὥστε μηδὲν τῆς τάξεως ἀνατραπῆναι. Ὅρα γὰρ νουνεχῶς ὅτι καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου τοιοῦτόν τι γέγραπται. Ὁ μέγας Ἀθανάσιος οὗτος ἔτι παιδίον ὢν ἔρχεταί ποτε μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν ἐπί τινα τῆς θαλάσσης ἀκτήν. Καὶ συμπαίζειν μὲν αὐτοῖς παρὰ ταῖς ὄχθαις εἶχεν, τύπος δὲ τῶν μελλόντων τὸ πᾶν ἦν· ὑποκρινάμενοι γὰρ ἐν τῇ παιδιᾷ τὰ τῶν ἱερέων οἱ παῖδες Ἀθανάσιον μὲν ἐπίσκοπον χειροτονοῦσιν, αὐτοὶ δὲ εἰς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἀφορισθέντες προσῆγον ἑτέρους παῖδας αὐτῷ ἀσφραγίστους, κἀκεῖνος τῷ θαλαττίῳ ὕδατι τοὺς παῖδας ἐβάπτιζεν. Ὁ γοῦν τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος παρ' αἰγιαλὸν παρερχόμενος, καὶ ταῦτα ἰδὼν καὶ θαυμάσας, ἐπιχρίει αὐτοὺς καὶ τελειοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἀλλὰ καὶ ὁ να' κανὼν τοῦ ἐν πατριάρχαις Κωνσταντινουπόλεως ἁγιωτάτου Νικηφόρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων Πατέρων τάδε διορίζεται· « Τὰ ἀβάπτιστα νήπια, μὴ ὄντος ἱερέως, καὶ πατὴρ αὐτὰ βαπτίσει, καὶ οἷος ἕτερος τύχῃ, μόνον ἔστω ὀρθόδοξος. »

Μετὰ τοῦτον Δέκιος ἔτη β', ἐφ' οὗ Νοβατιανὸς Μετὰ

(68) *Ἐφ' οὗ Σαραπίων . . . . . ἐκέλευσε.* Ex F. et JM.

(69) Presbyteros et diaconos in seniores et ministros malo exemplo vertit Leunclavius, quos Meursius, quamvis et ipse Calvini sectator, sed in plerisque modestior ac priscorum rituum observantior, recte atque ex veteri Ecclesiæ more presbyteros et diaconos appellavit.

τοῦτον Γάλλος καὶ Βολουσιανὸς ἔτη β', μῆνας τ'. A Μετὰ τοῦτον Αἰμιλιανὸς μῆνας δ'. Μετὰ τοῦτον Οὐαλεριανὸς ἔτη ις', ἐφ' οὗ λιμὸς γέγονεν οἷος οὐ γέγονε πώποτε, καὶ φθορὰ ἀνθρώπων ἄῤῥητος· ἀπὸ γὰρ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης ἀτμοί τινες ἀνῆεσαν, ἐκ ποταμῶν τε καὶ λιμνῶν, τοσοῦτον φθοροποιοὶ ὡς νομίζειν ἰχῶρας νεκρῶν εἶναι τὰς δρόσους. Ἐφ' ᾧ καὶ οὐκ ἦν οἰκία ἐν ᾗ οὐκ ἦν τεθνηκὼς καὶ ἀπόζων· ἀναρίθμητος γὰρ τηνικαῦτα τῶν ἀνθρώπων ὁ ὄλεθρος.

...us Novatus vixit. Decio Gallus et Volusianus successerunt, imperioque biennium et menses 8 potiti sunt. Post eos Æmilianus quatuor menses præfuit. Hunc Valerianus excepit, et annos omnino 15 regnavit. Sub ejus imperio tanta fames exstitit quanta nunquam antea, secutusque mortalium interitus, cujus diritas explicari verbis nequeat. Nam ex mari, fluminibus atque stagnis vapores quidem exhalabant adeo pestilentes et letales, ut ipsi rores nihil esse viderentur aliud quam meri cadaverum succi ac humores. Itaque nulla domus erat in qua non cadaver aliquod fœteret. Peribant enim homines innumerabiles.

Μετὰ τοῦτον Κλαύδιος ἔτος ἕν, ὁ καὶ πρόπαππος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Μετὰ τοῦτον Κιντίλιος ὀλίγας ἡμέρας· τὸν γὰρ Αὐρηλιανὸν ὁρῶν τῆς βασιλείας κατεπεμβαίνοντα τὴν τῆς χειρὸς φλέβα τέμνει, καὶ ἀφίησιν αὐτὴν ἕως οὗ λειποψυχήσας ἀπέβανε. Μετὰ τοῦτον Αὐρηλιανός, ἐφ' οὗ Μάντις ὁ κατάρατος ἦν, ὁ καὶ τὸ γένος Βραχμὰν, καὶ ὁ Σαμοσατεὺς Παῦλος. Ἦν δὲ τις ἐξῆς καὶ Ἀπολινάριος ὁ τῆς Λαοδικείας ἐπίσκοπος, ὃς τῶν Ἀρειανῶν λεγόντων ἄψυχον εἶναι τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα, ἔλεγε σάρκα μὲν ἐψυχωμένην λαβεῖν τὸν Κύριον, οὐ μὴν δὲ καὶ νοῦν τὸν ἡμέτερον· ἤρκει γὰρ ἡ θεότης τῇ σαρκὶ ἐκείνῃ ἡγεμονεύειν. Μετὰ τούτους Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας πόλεως οὔσης ἐν Κιλικίᾳ τὴν ἡγεμονίαν λαχὼν, δυσφημῶν τὸν Κύριον ἕνα τὸν καθ' ἡμᾶς καὶ κοινὸν εἶναι, κατὰ προκοπὴν τὴν χάριν δεχόμενον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βαπτίσματι τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος δωρεᾶς γενόμενον μέτοχον. Ὁ δέ γε Νεστόριος ἀπὸ Γερμανικείας τῆς Συρίας ὥρμητο. Ἦν δὲ καί τις Ἰουλιανὸς ἐπίσκοπος μὲν Ἁλικαρνασσοῦ τῆς Ἀσίας, αἱρεσιάρχης δέ· τὴν γὰρ ἁγίαν σάρκα τοῦ Χριστοῦ πρὸ τοῦ παθεῖν ἄφθαρτον ἔλεγεν εἶναι.

Delatum hinc est imperium Claudio, qui uno tantum anno regnavit, proavusque magni Constantini fuit. Post eum paucos dies Quintilius rebus B præfuit. Cum enim animadverteret Aurelianum prose imperium usurpare, vena quadam manus secta sanguinem tam diu misit, donec anima deficiente prorsus exspiraret. Itaque successit Aurelianus, quo imperante Manes ille, vir exsecrabilis, natione Brachmanum ortus, vixit; itemque Paulus Samosatensis, quem deinceps Apollinarius antistes Laodiceæ secutus, cum Ariani dicerent Christi carnem anima carere, contrariam in sententiam asseruit Christum quidem animam præditam carnem assumpsisse, non tamen mentem nostram. Putabat enim divinitatem solam 253 satis idoneam esse quæ illi carni præesset. Post hos autem Theodorus antistes ejus urbis in Cilicia, quæ Mopsuestiæ nomen habebat, summa Dominum afficiebat ignominia, C quem unum ex nobis ac similem paremque nobis fuisse diceret, ut qui non sine profectu quodam gratiæ Dei particeps factus fuisset et in baptismo sancti Spiritus donum accepisset. Nestorius inde Germanicia Syriæ urbe fuit oriundus. Denique Julianus quidam antistes Halicarnassensis in Asia princeps fuit cujusdam sectæ peculiaris, ut qui sacrosanctam Christi carnem etiam ante passionem dixerit interitus expertem fuisse.

Μετὰ δὲ Αὐρηλιανὸν Τάκιτος ἔτη β'. Μετὰ τοῦτον Πρόβος καὶ Φλωριανὸς ἔτη β', μῆνας δ'. Τοῦτον δὴ τὸν Φλωριανὸν ἀνεῖλεν ὁ Πρόβος, παράφρονα ποιήσας ἑαυτόν. Τότε δὴ καὶ βροχῆς γεγονυίας σῖτος μεμιγμένος τῷ ὕδατι πολὺς ἄνωθεν κατηνέχθη. Τοῦτον συνάγοντες σωροὺς μεγάλους ἐποίησαν. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ ψεκάδας ἀργύρου κατενεχθῆναί φασι.

Post Aurelianum Tacitus biennium imperavit. Post Tacitum Probus et Florianus annos duos, menses quatuor. Florianum Probus interfecit, insania quadam simulata. Sub horum imperio pluvia ex aere delapsa, ingens tritici copia cælitus aquæ permista decidit; qua congesta magnos acervos homines excitabant. Itidem imperante Aureliano guttas argenteas pluisse traditum est.

Μετὰ δὲ τούτους Κᾶρος καὶ Καρῖνος ἀνὰ ἔτη β'. D Μετὰ δὲ τούτους Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς ὁ Ἡρκούλιος ἔτη κβ'. Οὗτοι τὴν βασιλείαν ἐξ ἀπονοίας ἀφέντες ἰδιωτικὸν ἀνελάβοντο σχῆμα. Κατὰ γὰρ τὸν μεταχραστὴν κύριν Συμεὼν πολλὴν ἔθεντο σπουδὴν οὗτοι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καταγωνίσασθαι, ἣν κραταιοτέραν εἶναι καὶ ᾅδου πυλῶν αὐτὸς ἀπεφήνατο. Ἀλλ' ἐπειδήπερ ἔγνωσαν ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες, ἑκάτερος αὐτῶν τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τὴν βασιλείαν ἀπεσκευάσαντο, πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους κόρον τῆς τύχης καὶ μεταβολῆς ἔρωτα προφασισάμενοι· οἷς δὲ τῶν ἀπορρήτων κοινωνεῖν εἶχον καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἐξεκάλυπτον, τοῦ Χριστοῦ τὴν ἰσχὺν ἔλεγον καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημαυομένων ἀπόδειξιν, ἣν ἐπιδεικνύμενος ὁ Χριστὸς ἐν τῷ βίῳ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπεδείξατο.

Secutus est hos imperatores Carus cum Carino, quorum quisque biennium regnavit. Hinc Diocletianus et Maximianus Herculeus 22 annis imperium administrarunt. Cumque mentis vesania quadam imperio se abdicassent, habitum vitamque privatam amplexi sunt. Nam, ut Simeon ille cognomento Metaphrastes ait, imperatores hi magnopere conati sunt fidem Christianam expugnando quasi abolere, quam Christus ipse firmius perduraturam esse pronuntiavit quam ipsas Orci portas. Verum posteaquam ea se moliri animadvertissent quæ perfici omnino non possent, uterque reliquis imperium, inter alia causam instituti sui hanc afferentes, quod fortunæ jam saturi essent com-

mutandæque vitæ desiderio tenerentur. Si quos autem habebant arcanorum participes, quibus animi sui cogitata libere possent patefacere, ad eos fatebantur Christi potentiam prodigiorumque vim ipsos eo perpulisse ut imperium resignarent. Eaque de causa loco suo designarunt imperatores, Orientis quidem Galerium Maximianum, Occidentis vero Constantem, magni Constantini patrem, qui annos 4 rerum potitus est, inque Britannia diem supremum obiit, princeps omnino religiosus. Cum moreretur, loco suo Constantinum filium constituit. Galerius Maximianus divino judicio vulnus in genitalibus membris accepisse fertur propter singularem lasciviam; itaque pediculis scatens fœtidam animam exhalavit.

Debes autem scire, dilecte fili, temporum adnotationem inchoatam esse, Joanne Scylitza chronographo auctore, ab Georgio sanctissimi patriarchæ Tarasii syncello, **246** qui a mundi exorsus initio in his ipsis tyrannis, Maximiano scilicet ac Maximino ejus filio, desiit. Deinde post Georgium

A μείων παιδὸς καταναγκάσαι αὐτοὺς ἐκστῆναι τῆς βασιλείας. Ἐφ' ᾧ κατέστησαν ἀνθ' ἑαυτῶν βασιλεῖς τῆς μὲν ἑῴας Γαλέριον Μαξιμιανὸν, τῶν δὲ ἑσπερίων μερῶν Κώνσταντα τὸν πατέρα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, κρατήσαντα ἔτη δ'. Οὗτος τελευτᾷ ἐν Βρετανίοις καὶ πάνυ εὐσεβὴς ὢν, ἀναγορεύει δὲ ἀνθ' ἑαυτοῦ Κωνσταντῖνον υἱὸν αὐτοῦ. Ὁ μέντοι Μαξιμιανὸς ὁ Γαλέριος θείᾳ ψήφῳ λέγεται ἐξενεγκεῖν τραῦμα ἐν τοῖς γεννητικοῖς αὐτοῦ μορίοις δι' ἣν εἶχεν ἀσέλγειαν, καὶ οὕτω κατασκωληκιάσας τὴν δυσώδη αὐτοῦ παρέδωκε ψυχήν.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ (70), ὅτι, καθά φησιν ὁ χρονογράφος Ἰωάννης ὁ Σκυλίτζης, τῆς χρονογραφίας μὲν κατήρξατο Γεώργιος ὁ καὶ Σύγκελλος χρηματίσας Ταρασίου τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου, ἀπὸ καταβολῆς δὲ κόσμου, καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν τυράννων κατέληξε, Μαξιμιανοῦ (71) δηλονότι καὶ

(70) *Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητέ*, et quæ sequuntur hac et proxima pagina, absunt ab editione libri hujus, seu τμήματος tertii, quam sub falso Theodori Metochitæ nomine procuravit Joannes Meursius, e Latinam adjecit interpretationem a Leunclaviana aliquot duntaxat verbis atque adstrictiori dicendi charactere diversam. De Joanne Scylitze, Georgio Syncello Tarasii patriarchæ Constantinopolitani, de Theophane confessore Agri abbate, quem Leunclavius minus recte vocavit *ruri degentis cœtus præfectum*, similibusque historicis ac chronologis, plura docuimus in Delineatione Apparatus Historiæ Byzantinæ, parte secunda : et de Nicephoro generali logothetæ, τοῦ ἀπὸ γενικῶν, ejusque genero Michaele Rangabeno, parte prima.

(71) F. δηλονότι καὶ Μαξιμίνου τοῦ αὐτοῦ, non expressa υἱῷ dictione, quam in suo codice reperit Leunclavius, et nos in Claromontano, in quo post κατήρξατο reperitur sequens imperatorum a Constantino Magno usque ad Joannem Commenum sub quo ejusque filio Emanuele floret at Glycas deductorum Catalogus, cui in Fontisebraldensi præfigitur iste titulus : *Σύνοψις ὡς ἐν πίναξι τῶν βασιλέων*, in Vallicellano vero teste V. C. Luca Holstenio, Βασιλεῖς Κωνσταντινουπόλεως ἐντεῦθεν ἐσχήκασι τὴν ἀρχήν. Nos describemus ex nostro :

Οἱ βασιλεῖς οἵτινες ἐβασίλευσαν ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἔτη λβ' μῆνας ια'.
Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κη'.
Ὁ Ἰουλιανὸς ἔτη β' μῆνας ἑπτά.
Ὁ Ἰοβιανὸς ἔτος ἕν.
Ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἔτη ιβ'.
Οὐάλης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Γρατιανὸς ἔτη τρία.
Ὁ μέγας Θεοδόσιος ἔτη ιζ'.
Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Θεοδόσιος ὁ μικρὸς ἔτη μβ'.
Μαρκιανὸς ἔτη ς'.
Λέων ὁ μέγας ἔτη ιζ'.
Λέων ὁ υἱὸς τοῦ Ζήνωνος ἔτος ἕν.
Ζήνων ὁ καὶ Ἰσαύριον σὺν τῷ Βασιλίσκῳ ἔτη ιζ'.
Ἀναστάσιος ὁ Δυρράχιος ἔτη κς'.
Ἰουστῖνος ὁ γέρων ἔτη θ', ὁ καὶ ὁ Θρᾷξ λεγόμενος.
Ἰουστινιανὸς ὁ μέγας ἔτη λθ'.
Ἰουστῖνος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Ὁ Τιβέριος ὁ Θρᾷξ ἔτη ὀ'.
Ὁ Μαυρίκιος ἔτη εἴκοσι.
Φωκᾶς ὁ Καππαδόκης ἔτη η'.

B

C

D

Ὁ Ἡράκλειος ἔτη λ'.
Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτος ἕν.
Ἡρακλεώνας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μῆνας ς'.
Κώνστας ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου ἔτη κζ'.
Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος ἔτη ιζ'.
Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος ἔτη ιβ'.
Λεόντιος ἔτη τρία.
Ἄψιμαρος ὁ Τιβέριος ἔτη ζ'.
Ἰουστινιανὸς πάλιν ὁ Ῥινότμητος ἔτη ς'.
Φιλιππικὸς ἔτη δύο.
Ἀρτέμιος ἔτη δύο.
Θεοδόσιος τῶν κάτω ἔτη δύο.
Λέων Ἴσαυρος ὁ Κώων ὁ καὶ εἰκονομάχος ἔτη κγ'.
Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος ἔτη λδ'.
Λέων ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ε'.
Κωνσταντῖνος καὶ Εἰρήνη ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἔτη ιε'.
Νικηφόρος ὁ ἀπὸ γενικῶν ἔτη θ', σὺν Σταυρακίῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ μῆνας β'.
Μιχαὴλ ὁ Ῥαγγαβὲ ἔτη δ', μῆνας θ'.
Λέων ὁ Ἀρμένιος ἔτη ζ' καὶ ἥμισυ.
Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς ἔτη η', μῆνας θ'.
Θεόφιλος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιβ', μῆνας γ'.
Μιχαὴλ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ μέθυσος σὺν Θεοδώρᾳ τῇ μητρὶ αὐτοῦ ἔτη ιθ', καὶ μόνος ὁ Μιχαὴλ ἔτη ια'.
Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἔτη θ'.
Λέων ὁ φιλόσοφος ἔτη κς'.
Ἀλέξανδρος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μῆνας ιγ'.
Ὁ Κώνστας ὁ υἱὸς τοῦ φιλοσόφου ἔτη ε'.
Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς ἔτη κς'.
Κωνσταντῖνος πάλιν τοῦ φιλοσόφου ἔτη ιδ'.
Ῥωμανὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη μγ'.
Ὁ Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς ἔτη ς'.
Ἰωάννης ὁ Τζιμισχὴς ἔτη ς'.
Βασίλειος ὁ Πορφυρογέννητος ἔτη ν'.
Κώνστας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'.
Ῥωμανὸς ὁ Ἀργυρόπουλος ἔτη ε' καὶ ἥμισυ.
Μιχαὴλ ὁ Παφλαγὼν ἔτη ζ'.
Ἡ Ζωὴ σὺν τῷ Μιχαὴλ τῷ καλαφάτῃ μῆνας ὅ'.
Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος σὺν τῇ Ζωῇ ἔτη ιβ' ϛ'.
Θεόδωρος ὁ ἀδελφὸς τῆς Ζωῆς ἔτος ἕν.
Μιχαὴλ γέρων ὁ στρατιωτικὸς ἔτος ἕν.
Ἰσάκιος ὁ Κομνηνὸς ἔτη β'.
Κωνσταντῖνος ὁ Δοῦκας ἔτη ζ', ζ'.
Εὐδοκία σὺν τῷ Μιχαὴλ υἱῷ αὐτῆς μῆνας ζ'.
Καὶ μετὰ Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους ἡ Εὐδοκία ἔτη γ', μῆνας η'.
Μιχαὴλ ὁ Παραπινάκης ἔτη ς', ζ'.
Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης ἔτη γ'.
Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἔτη λζ'.
Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κδ' καὶ ἥμισυ.

Μαξιμίνου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Μετὰ δέ γε τὸν Γεώργιον ὁ ὁμολογητὴς Θεοφάνης, καὶ τοῦ Ἀγροῦ ἡγούμενος, τὰ ἐπίλοιπα συνετάξατο ἕως τελευτῆς βασιλέως Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ γενικῶν. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπὸ Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγγαβὲ τῆς χρονογραφίας ὁ Σκυλίτζης κατήρξατο.

A Theophanes confessor et Agri præfectus, reliqua litteris est complexus usque ad Nicephori generis logothetæ finem; qua de causa Scylitzes chronographiam suam a Michaelo Rangaba voluit auspicari.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

PARS IV.

DE CONSTANTINOPOLITANIS IMPERATORIBUS QUI DEINCEPS REGNARUNT.

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος (71') ἡνίκα κατὰ Μαξεντίου ἐστράτευσε, τότε εἶδεν ἐν οὐρανῷ τὸν τίμιον σταυρὸν, ἐφ' ᾧ νενίκηκεν. Εἶτα ῥαθυμήσας καὶ κατ' ἐχθρῶν ὁρμήσας ἡττᾶται, καὶ ἀθυμήσας ὕπνωσε, καὶ κατ' ὄναρ ὑπὸ ῥάβδου πλήττεσθαι τοὺς μυκτῆρας, κἀκεῖθεν αἷμα ἐξιὸν τὸν σταυρὸν ἐν ὀθόνῃ ἐχάραξε. Ταῦτα δὲ ἰδὼν, καὶ μετάμελος ἐπὶ τῷ πράγματι γεγονὼς, νικᾷ καὶ αὖθις τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Φαύστας εἰς εἰδωλομανίαν ἐκκλίνει. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἕλκει πάλιν αὐτὸν διὰ τῆς λέπρας· κατασχοῦσα γὰρ αὐτὸν μέγαν ἐστενοχώρει παντοίως καὶ ἔθλιβε. Καθὰ δὲ συνεβούλευσαν οἱ ἱερεῖς τοῦ Καπετωλίου Διὸς, βρέφη συνελέγησαν ὥστε σφαγιασθῆναι ταῦτα καὶ τῷ αἵματι αὐτῶν ἐμβληθῆναι καὶ οὕτω δῆθεν αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου. Διερχόμενος οὖν καὶ τῶν μητέρων αὐτῶν ἀκούσας θρηνουσῶν, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θρήνου μαθὼν, εἶπε· « Κρεῖσσον πάσχειν ἐμὲ ἢ τοσούτων βρεφῶν καταψηφίσασθαι θάνατον. » Ἐφ' ᾧ καὶ νυκτὸς ἐφίστανται αὐτῷ οἱ ἀπόστολοι λέγοντες τὸν ἐπίσκοπον Σίλβεστρον καλέσαι. Καλεῖται οὖν ὁ ἅγιος, καὶ βαπτίσας αὐτὸν τῆς λέπρας ἐλευθεροῖ. Ὁ δὲ μέγας ὕστερον τοσοῦτον ὑπὲρ πίστεως ἠγωνίσατο ὡς καὶ πάντα μεταποιῆσαι τὰ ἔθιμα, τετράδα καὶ παρασκευὴν νηστεύειν καὶ Κυριακὴν ἀργεῖν, τοὺς Ἰουδαίους οἰκέτας μὴ ὠνεῖσθαι, καὶ σταυρῷ μηκέτι καταδικάζεσθαί τινα διὰ τὸ πρὸς τὸν τίμιον σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ σέβας. Μετὰ τῶν ἄλλων δὲ καὶ τὰς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας μετονομάζει, ἀπὸ Κρόνου καὶ Ἄρεος καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων ὀνομαζομένας τὸ πρότερον.

247 Quo tempore Constantinus magnus copias contra Maxentium ducebat, signum venerandæ crucis in aere conspexit, indeque cum hoste congressus victor discessit. Tum vero negligentior factus, ubi rursus in hostem prorupisset, victus est. Quo detrimento accepto quemdam in mœrorem incidit et consopitus est. Hic per quietem visus est sibi nares virga quadam verberari; moxque de nāribus sanguis promanans in veste linea notam crucis expressit. Qua re conspecta, pœnitudine sui delicti ductus est, ideoque rursus hostibus suis superior evadit. Secundum hæc denuo per uxorem Faustam ad furiosum deastrorum cultum exorbitantem Deus per lepram retraxit. Nam ea cum magni hujus viri corpus **248** occupasset, omnibus hominem modis urgebat et excruciabat. Ibi de Capitolini Jovis sacerdotum consilio colligi quidam infantes jussi sunt, in quorum occisorum sanguinem ipse mersus morbo isto liberaretur. Cum autem alicubi transiens matres infantum lamentantes audivisset ploratusque causam cognovisset, « Præstat, inquit, me hoc modo excruciari quam tot infantes interfici. » Quapropter nactu sibi videre visus est astantes apostolos, qui monerent ut Silvestrum antistitem arcesseret. Is cum perductus ad Constantinum esset, baptizatum lepra liberavit. Ex quo sane tempore magnus hic imperator tantopere fidem propugnavit, ut etiam ipse præstanda susciperet omnia quæ in more Christianis est observare. Nam et quarta feria et præparationis die jejunabat; omni opere die Dominico vacabat; mancipia Judæi ne deinceps emerent vetabat; ad crucem neminem amplius condemnabat, ut pretiosæ cruci Christi religiosum hunc honorem deferret. Inter alia diebus etiam septimanæ, qui prius a Saturno, Marte, sideribus cæteris nuncuparentur, alias appellationes indidit.

Ἡ μέντοι τοῦ μεγάλου σύζυγος Φαῦστα θυγάτηρ Μαξιμιανοῦ, ἣν ἐν λουτρῷ πυρώσει τὴν ψυχὴν ἀποῤῥῆξαι ποιεῖ· τὸ δὲ αἴτιον ὁ πρόγονος αὐτῆς

Uxorem Faustam, quæ Maximiani erat filia, in balneo supra modum calfacto necavit. Ejus causa fuit Priscus, Faustæ privignus, ob novercæ crimi-

(71') Quæ de Constantino Magno narrat plera-que suspecta sunt, fabulisque permixta. Πρίσκος etiam reperitur in mss. V et F, pro quo subrogandus Κρίσπος, ut omnis loquitur antiquitas.

nationes interfectus, quem Constantinus e concubina sustulerat. Filios autem reliquos, Constantinum, Constantem et Constantium, ex Maximina Diocletiani filia suscepit. Cæterum hoc tempore Romano in Capitolio quidam erat draco, abditus in antro, cujus descensus 565 gradus habebat. Is multos mortales lædebat afflatu suo, si quando extra illud antrum prospectaret. Sed magnus ille Silvester cum rogatus ibidem occlusit. Deinde post editum miraculum, quod in tauro immaniter sævo Silvester declaravit, cum de fide nostra et Judæorum adversus magnum illum Zambrem disputaret, ipso Constantino magno et sacrosancta ipsius matre Helena præsente, quæ tum adhuc obnixe Judæorum partibus adhærebat, imperator plane divinus urbem, quæ ab ipsius nomine appellaretur, condere instituit. Cumque decrevisset ipse secum hoc nomine versus Occidentem proficisci, per quietem impulsus est ut instituto priori relicto iter aliud ingrederetur, quod Byzantium scilicet duceret. Quo factum est ut circa Chalcedonem magno studio condendæ urbi operam daret : sed irrito conatu, quod nimirum cœlitus impediretur. Nam proditum est monumentis litterarum aquilas instrumenta artificum et fabrorum Chalcedone surrepta et trans fretum deportata Byzantii deposuisse. **249** Hoc oppidum quondam Heracleæ sitæ in Thracia præferebatur, verum hujusmodi quadam ex causa Heracleæ subjicit cœpit. Erat sane Byzantium urbs perantiqua, et suis legibus administrabatur. Sed regnante Severo imperatore Romano cincta obsidione a Romanis, cum totum triennium obsidionem tolerasset, tandem in deditionem venit, quod incolis commeatus plane defecisset. Tum vero et mœnia diruta sunt et jura ei civilia prorsus adempta, denique locus ipse jurisdictioni Perinthiorum assignatus : nam Heracleam Perinthum olim vocabant. Ideireo deinceps usus obtinuit ut patriarchæ Cpolitani confirmatio ad Heracleæ spectet antistitem ; a quo scilicet olim quoque Byzantino antistiti manus imponebatur.

Igitur magnus ille Constantinus instaurato castro, quod olim a Byzo Thracum rege fuerat exstructum, magnum loci spatium adjecit, urbique cognomentum Novæ Romæ dedit. Absoluta fuit urbs longe amplissima, celebrataque ipsius Renovalia a. d. v Id. Maias, anno 5838. Arcessitus est id temporis Valens astronomorum excellentissimus, qui collocatione siderum descripta 696 annos urbem duraturam vaticinatus est; quæ sane Valentis prædictio deinceps falsitatis convicta est, arte nimirum ipsius palam a vero aberrante.

Cum autem magnus imperator urbem suam hominum exiguam habere copiam cerneret, quotquot Romæ illustriores erant Cpolim transtulit ; quorum in numero erant Olybrius, Verus, Urbicius, Zoticus, Eugenius, Eubulus, Studius, Florentius, Callistra-

Κρίσπος (72), ὃν ἐκ παλλακῆς ἔσχεν ὁ μέγας. Τὸν μέντοι Κωνσταντῖνον, Κώνσταντα καὶ Κωνστάντιον ἐκ Μαξιμίνας (73) ἔσχε θυγατρὸς Διοκλητιανοῦ. Ἐν δέ γε τῷ Καπετωλίῳ Ῥώμης ἔν τινι καταδύσει βαθμοὺς ἐχούσῃ τξε' δράκων ἦν πολλοὺς βλάπτων τῷ φυσήματι, ὅτε τῆς καταδύσεως παρέκυπτεν· ὃν ὁ μέγας Σίλβεστρος ἔκλεισεν ἐκεῖσε παρακληθείς. Μετὰ δέ γε τὸ θαῦμα ἐκεῖνο ὅπερ ἐπὶ τῷ ἀγρίῳ ταύρῳ πεποίηκεν ὁ Σίλβεστρος, ἡνίκα μετὰ τοῦ Ζαμβρῆ ἐκείνου τοῦ μάγου περί τε τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων διελέγετο ἐνώπιον τοῦ τε μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας Ἑλένης, ἔτι τῷ Ἰουδαίων μέρει προσκειμένης (74), πόλιν εἰς ὄνομα αὐτοῦ κτίσαι βούλεται ὁ θειότατος βασιλεύς. Καὶ δὴ προθυμούμενος τούτου χάριν ἀπελθεῖν ἐπὶ τὰ ἑσπέρια, κατ' ὄναρ ἐπετράπη ὁδεῦσαι τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον φέρουσαν. Ὅθεν ἔσπευδε καὶ περὶ τὴν Χαλκηδόνα τὴν πόλιν οἰκοδομῆσαι. Ἀλλ' ἐκωλύετο ἄνωθεν· ἀετοὺς γάρ φασι τὰ τῶν τεχνιτῶν ἐργαλεῖα ἁφαρπάζειν ἀπὸ Χαλκηδόνος καὶ ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ταῦτα διαπερᾶν, ὅπερ ἐπισκοπῆ πρότερον ἦν τῆς κατὰ Θρᾴκην Ἡρακλείας. Ὑπέπεσε δὲ τῇ Ἡρακλείᾳ τὸ Βυζάντιον τρόπῳ τοιῷδε. Ἀρχαία πόλις τὸ Βυζάντιον ἦν, καὶ καθ' ἑαυτὸ διοικούμενον. Ἐπὶ Σεβήρου δὲ τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος πολιορκηθὲν παρὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς τὸν πόλεμον ὑποστὰν ὕστερον ἑάλω, τῶν ἀναγκαίων ἐπιλειψάντων τοῖς ἐποίκοις αὐτοῦ. Καὶ καθῃρέθη μὲν καὶ τὰ τείχη αὐτοῦ, ἀφῃρέθη δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ δίκαια, καὶ οὕτως ὑπετάθη Περινθίοις· Πείρινθος δέ ἐστιν ἡ Ἡράκλεια. Ὅθεν καὶ τῷ Ἡρακλείας ἡ χειροτονία τοῦ πατριάρχου ἀπονενέμηται, ὡς παρ' αὐτοῦ χειροθετουμένου τοῦ ἐπισκόπου Βυζαντίου.

Ἀνανεώσας οὖν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸ ὑπὸ Βύζου βασιλέως Θρᾴκης κτισθὲν τεῖχος προσέθετο καὶ ἕτερον διάστημα, καὶ νέαν οὕτω Ῥώμην τὴν πόλιν ταύτην ὠνόμασεν. Ἀπαρτίζεται δὲ, ναὶ μὴν καὶ ἐγκαινίζεται ἡ μεγαλόπολις αὕτη κατὰ τὴν ια' τοῦ Μαΐου μηνὸς ἔτους ἑνιαυτοῦ ἑωλή'. Τηνικαῦτα κληθεὶς ὁ τῶν ἀστρονόμων δῆθεν ἀκριβέστατος Οὐάλης ποιεῖ θεμάτιον δι' οὗ εἰς χιλ' ἐνιαυτοὺς διαμεῖναι τὴν πόλιν ταύτην ἐφοίβασεν. Ἐντεῦθεν οὖν διαψευσμένη ἡ τοῦ Οὐάλεντος πρόῤῥησις καὶ διημαρτημένη προφανῶς ἡ τέχνη ἐλήγχεται.

Ὁρῶν δὲ τὴν αὐτοῦ πόλιν ὁ μέγας ὀλιγάνθρωπον, τοὺς ἀξιολογωτέρους Ῥώμης ἐκεῖθεν παρήγαγεν· ἀφ' ὧν εἰσι καὶ οὗτοι, Ὀλύβριος, Βῆρος, Οὐρβίκιος, Καλλίστρατος, Ζωτικὸς, Εὐγένειος, Εὔβουλος, Στούδιος, Φλωρέντιος, Μαυριανὸς, Σεβῆρος καὶ Ἰσι-

(72) Πρίσκος V et F.

(73) Uxor Constantini falso asseritur Maximina, filia Diocletiani, ac mater filiorum trium, scilicet Constantini Junioris, Constantis, ac Constantii, qui post patrem imperarunt : adeo fabulosis narrationibus scatent Græculi recentiores, dum ab Eusebio, Socrate, Sozomeno, Theodorito priscisque scriptoribus longius aberrant.

(74) Ll veterum nullum asserere memini.

δωρος, εἴτινες οἴκους, ναοὺς καὶ ξενῶνας ἀνήγειραν. Τούτους μὲν τοὺς διαληφθέντας Ῥωμαίους ἄνδρας τοιουτοτρόπως ἐνταῦθα μετοικίζει ὁ μέγας Κωνσταντῖνος. Λαβὼν γὰρ τοὺς δακτυλίους αὐτῶν ἀποστέλλει αὐτοὺς εἰς τὸν βασιλέα Περσῶν Σάρβαρον, ὃν καὶ νικήσαντας ὑπέστρεψαν· ἐν δὲ τῷ χαιρῷ τῆς ἐκδημίας αὐτῶν ἀποστείλας τοὺς δακτυλίους εἰς Ῥώμην ἄγει τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐνταυθοῖ. Κτίζει δὲ καὶ οἴκους κατά γε τὸ μῆκος καὶ σχῆμα τοιούτους οἵους εἶχον ἐν Ῥώμῃ. Ὑποστρέψαντες οὖν ἐκεῖνοι καὶ τὸ ἔρᾶμα μαθόντες ἐξέστησαν. Τούτων οἱ μὲν τέσσαρες μάγιστροι, οἱ δὲ ὀκτὼ πατρίκιοι.

A tus, Maurianus, Severus et Isidorus; qui Cpoli domos, templa, hospitum ædes exstruxerunt. Et quidem hos patricios Romanos, quos recensuimus, hoc quodam modo Constantinus eo migrare perpulit. Cum annulos eorum ad se recepisset, contra Persarum regem Sarbarum ipsos cum copiis ablegavit; quo illi victo tandem reversi sunt. Interea vero dum domo aberant, annulis Romam missis uxoribus eorum persuadet ut Cpolim se conferrent. Secundum hæc ipsis ædificia condit, prorsus ejusmodi tam amplitudine quam forma, qualia Romæ habuerant. Cum igitur illi reversi fuissent, ac rem uti gesta fuerat, cognovissent: cum stupore quodam factum imperatoris admirati sunt. Erant autem inter hos quatuor illi quidem magistri, octo vero posteriores patricii.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι τῆς πόλεως ἐξισουμένης καθ' ὃν ἐκτίζετο καιρὸν λίθοι παρὰ λιθοξόων ἐτμήθησαν, οὓς προτείχισμα διὰ τὴν τῆς θαλάσσης βίαν ἔθεντο, ἀπὸ τῆς Βαρβάρας σχεδὸν ἕως αὐτῆς τῆς χρυσῆς πόρτης ἐντὸς τὸ τεῖχος φυλάσσοντας. Ὁμοίως δὲ μετεκόμισεν ἐνταῦθα καὶ τὸν ἐν τῷ φόρῳ κίονα μονόλιθον ὄντα, καὶ ἔδρυσεν ἐπάνω αὐτοῦ τὸν ἀνδριάντα ἐκεῖνον ὃν ἤνεγκεν ἀπὸ Ἡλιουπόλεως τῆς Φρυγίας. Ὁ δὲ τοιοῦτος λίθος (75) ἔτη τρία διεπλωΐζετο, ἐνιαυτὸν δὲ ὅλον ἀνεβιβάζετο ἔνθα καὶ ἵσταται. Μετὰ δὲ ταῦτα ποιήσας Καίσαρας Κώνσταντα μὲν ἐνταῦθα, Λικίνιον δὲ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ ἐν Νικομηδείᾳ, κατὰ Περσῶν ἐστράτευσεν. Οὗτος δὲ ὁ Λικίνιος κατὰ Χριστιανῶν ἤρξατο διωγμὸν κινεῖν. Τότε δὴ, τότε καὶ τὸν Ἀμασείας ἐπίσκοπον Βασιλέα οὕτω καλούμενον ἀνεῖλε. Τότε δὴ τότε καὶ ὄφεις ἐν Μελιτηνῇ τοσοῦτον ἐπολέμησαν κατ' ἀλλήλων ὥστε καὶ τὴν χώραν ἐποζέσαι τῷ φόνῳ αὐτῶν. Τότε καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος γέγονεν, ἐν ᾗ τὸν ἄμαχον Εὐλόγιον Ἕλληνα ὁ μέγας καὶ ἁπλοῦς τῷ λόγῳ Σπυρίδων ἐχειρώσατο. Ἡ τοιαύτη σύνοδος καὶ τὸ πάσχα διωρίσατο ἑορτάζειν ἡμᾶς κατὰ τὴν νῦν κρατοῦσαν συνήθειαν· πρότερον γὰρ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τῆς σελήνης ἐτελεῖτο τὸ πάσχα, ὅθεν καὶ τοὺς οὕτως ἑορτάζοντας ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα σύνοδος ἐν τῷ ἑβδόμῳ κανόνι αὐτῆς τεσσαρεσκαιδεκατίτας καὶ τετραδίτας καλεῖ. Οὐ γὰρ ἐν Κυριακῇ τὸ Πάσχα ἑώρταζον, ἀλλ' ὅτε τεσσαρεσκαιδεκαταία ἡ σελήνη γένηται, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ τύχῃ πλήρη ταύτην γενέσθαι. Ἑορτάζουσι δὲ τότε νηστεύοντες καὶ ἀγρυπνοῦντες.

B Et animadverte, dilecte fili, urbe id temporis, quo condebatur, exæquata et complanata, saxa quædam a lapicidis exsecta fuisse, ac munimenti loco adversus maris impetum 250 ✝ Barbara propemodum ad Auream usque portam collocata, ut per ea murus interior expers detrimenti conservaretur. Præterea Cpolim Roma deportavit columnam illam rex duo confectam lapide, quæ in Foro stabat; eique statuam illam imposuit, quam Heliopoli, urbe Phrygiæ, avexerat. Hinc creatis Cæsaribus, quorum alter Constans ageret Cpoli, alter Licinius sororis maritus Nicodemiæ, adversus Persas exercitum duxit. Licinius autem per ipsius absentiam persecutionem adversus Christianos movere cœpit, et antistitem Amasiæ Basilem, hoc enim ei nomen C erat, interfecit. Eodem tempore serpentes in Melitena provincia tam acriter inter se depugnarunt ut propter cadavera necatorum passim regio fœteret. Secutum est non multo post concilium ad urbem Nicæam, in quo inexpugnabilem Græcæ religionis propugnatorem Eulogium magnus ille verbisque simplex ac rudis Spyrido vicit et suam in sententiam perduxit. Decretum inter alia est in hac synodo ut paschatis festum ita celebretur quemadmodum hodie mos obtinet. Nam antea die mensis lunaris 14 Pascha celebrabatur, quomodo quicunque festum hoc celebrant, eos sacrosanctum et universale secundum concilium canone 7 quartodecumanos et quartanos appellat. Non enim die D Dominico Pascha celebrabant, sed ubi decimus quartus mensis lunaris dies appetiisset, quo nimirum die luna plena esset. Et quidem ita festum hoc celebrabant ut in eo jejunarent ac pervigiliis uterentur.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι Κωνστάντιος ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀρειανίσας τὴν πρώτην ἀνατρέψαι σύνοδον ἔσπευδε. Τοῦτο μαθὼν ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπας ἀνήνεγκε Κώνσταντι τῷ τοῦ Κωνσταντίου ἀδελφῷ, καὶ ὃς πόλεμον ἠπείλησε τῷ ἀδελφῷ διὰ γραμμάτων, εἰ μὴ παύσαιτο τὴν ὀρθὴν πίστιν σαλεύων. Ἐφ' ᾧ καὶ βουλῇ τῶν

Etiam hoc scire te volo, magni Constantini filium Constantium, Arianorum partes secutum, magno studio primam synodum abolere voluisse. Quod ubi veteris Romæ papa cognovisset, ad Constantem Constantii fratrem detulit. Is vero bellum fratri per litteras illaturum se minatus est, ni rectam fidem convellere succuteréque desineret. Itaque de im-

(75) Ὁ δὲ τοιοῦτος λίθος, et quæ sequuntur, absunt quidem a versione Leunclavii, sed eadem reperiuntur in F. Neque facile assentiare iis, quæ narrat de Constante Cæsare Constantinopoli relicto, cum nondum exstructa foret, et de Licinio Nicomedian misso, quem falso vocat Constantii generum.

peratorum consilio synodus Sardicæ coiit, in qua Patres erant 341. Hi sacrosanctum illud symbolum Nicææ conditum confirmarunt. Est autem Sardica illud oppidum quod modo Triaditzam nuncupant. Deinceps magnus Constantinus, celebrata scilicet Nicæna synodo, Arium misit ad magnum illum Athanasium, ut ab eo ad communionem admitteretur. Nam constanti jurejurando affirmabat rectam se deinceps sententiam secuturum. Cum autem vir eximius ipsum non admitteret, ab Arianis solito deturbatus est. Nam qui partes Arianas fovebant, imperatorias aures occupaverant, et multipliciter virum sanctum criminabantur. Quantum certe malum sit **251** accusatores admittere contraque delatos inaudita causa pronuntiare, licet ex his cognoscere quæ inter magnum Athanasium et sanctum hunc imperatorem acciderunt. Eadem Athanasius etiam imperante Constantio perpessus est, quo quidem tempore virginem ad quandam profugit, et occultatus ab ea totos ibidem sex continuos annos delituit. Post imperatoris vero mortem ad suos reversus est. At cum Julianus mox omnia de integro perturbasset, rursum fuga sibi consulere coactus est. Forte tum temporis circa ethnico quodam vir sanctus interrogatus quid illarum vociferatio sibi vellet, respondit : « Syrorum, o improbe, lingua vox *cra* diem crastinum significat : cras enim Dei providentiam videbitis. » Neque multo post hominis scelerati mors nuntiata est.

Cæterum Constantinus Magnus Romæ 12 annos imperavit, apud nos 20; cumque contra Persas cum copiis moveret, Nicomediæ vita functus est, per insidias fratrum sublatus e medio, qui propter simultates quasdam, cum eo quas exercebant, lethale venenum ei propinarunt. Mortem ejus cometes exortus, ut memoriæ proditum est, portendit. Magnus certe Basilius significare volens, hujusmodi vim cometarum esse, « Quoties, inquit, exsistunt cometæ, signa sunt successionis regum. » Alexander monachus in historia de pretiosæ crucis inventione tradit magnum hunc principem Nicomediæ fato functum, cum lethifero morbo laboraret. Ibidem eum morbi tempore baptizatum esse : Constantinus enim, ut ipse quidem commemorat, ad illud usque temporis baptismum distulerat, quod divinum hoc lavacram in Jordane consequi cuperet. Verum hæc narratio reapse parum vero consentanea videtur. Nam plus meretur fidei quod alii tradunt, eum apud Romam veterem a sancto Silvestro baptizatum esse. Quanquam enim Ariani quidam constanter asserunt eum ab Eusebio Nicomediæ antistite baptizatum esse, ut qui Constan-

A βασιλέων σύνοδος ἐν Σαρδικῇ συγκροτεῖται· ὑπὸ Πατέρων τμα', βεβαιοῦσα τὸ ἅγιον σύμβολον· Σαρδικὴ δέ ἐστιν ἡ νῦν λεγομένη Τριάδιτζα. Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἀπέστειλε τὸν Ἄρειον ὕστερον πρὸς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ὥστε συγκοινωνεῖν αὐτόν· διεβεβαιοῦτο γὰρ δι' ὅρκου φρονεῖν καλῶς. Ὁ δὲ μέγας οὐκ ἐδέξατο αὐτόν· ἐφ' ᾧ καὶ τοῦ θρόνου ἐξιστῶσιν αὐτόν· προκατέλαβον γὰρ τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς οἱ ἀρειανίζοντες, καὶ πολλὰ τοῦ ἁγίου κατεῖπον. Ὅσον οὖν κακὸν τὸ ἀπεντεῦθεν τοὺς κατηγόρους παραδέχεσθαι καὶ τὰς ἀποφάσεις ποιεῖν κατὰ τῶν κατηγορουμένων, ἔδειξε τὰ μεταξύ τε τοῦ ἁγίου βασιλέως καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου συμβάντα. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Κωνσταντίου τὰ αὐτὰ πέπονθεν, ἐφ' B ᾧ καὶ πρυσφυγὼν παρά τινα παρθένον διετέλεσε παρ' αὐτῇ κρυπτόμενος ἔτη ἕξ. Μετὰ δὲ μόρον αὐτοῦ αὖθις ἐπανῆλθε. Τοῦ δὲ κατὰ πόδας Ἰουλιανοῦ πάντα ταράξαντος πάλιν ὑπέδρα ὁ ἅγιος περὶ τὸν τοῦ Σαράπιδος ναόν. Κορῶναι ἐκραζον. Καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων· « Τί βοῶσιν αὗται, κακόγηρε; » εἶπε. « Τὸ *κρᾶ* τῇ Σύρων φωνῇ αὔριον δηλοῖ (76)· αὔριον καὶ γὰρ ὄψεσθε τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν. » Ἐφ' ᾧ καὶ ἠγγέλθη τοῦ ἀλιτηρίου ὁ θάνατος.

Serapidis fanum cornices crocitabant. Hic ab

C Ὁ μέντοι μέγας Κωνσταντῖνος ἐν Ῥώμῃ ἐκράτησεν ἔτη ιβ', ἐνταῦθα εἴκοσι, καὶ ἐν Νικομηδείᾳ ἀπέθανε κατὰ Περσῶν ἀπαίρων. Τελευτᾷ δὲ τὸν βίον ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν ἑτεροθαλούντων αὐτῷ ἀδελφῶν, φάρμακον αὐτῷ δηλητήριον ἐγχεαμένων, ἀστέρος, ὥς φασι, κομήτου τὸν θάνατον αὐτοῦ προμηνύσαντος· εἰώθε γὰρ ἐν τοιούτοις κομήτας ἐν οὐρανῷ πολλάκις φαίνεσθαι, καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ μέγας Βασίλειος ἔλεγε· « Συνίστανται δὲ κομῆται σημεῖα διαδοχῆς βασιλέων φέροντες. » Καὶ ὁ μὲν μοναχὸς Ἀλέξανδρος ἐν τῇ διὰ τὴν τοῦ τιμίου σταυροῦ εὕρεσιν ἱστορίᾳ λέγει μὲν ἐν Νικομηδείᾳ τελευτῆσαι τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον νόσῳ θανασίμῳ συσχεθέντα, τηνικαῦτα δὲ καὶ βαπτισθῆναι· ἀνεβάλλετο γάρ, ὡς ἐκεῖνός φησιν, ἕως θέλων ἐν Ἰορδάνῃ τυχεῖν τοῦ θείου λουτροῦ. Ἀπίθανον δὲ τοῦτο τῷ ὄντι δοκεῖ. D Ἀληθέστερον γὰρ φαίνεται εἶναι τὸ ἐν Ῥώμῃ τῇ πρεσβυτέρᾳ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σιλβέστρου βεβαπτίσθαι αὐτόν. Εἰ γὰρ καὶ Ἀρειανοί τινες διισχυρίζονται ὅτι ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας ἐβαπτίσθη διὰ τὸ καὶ συμβῆναι αὐτὸν ἐκεῖσε κοιμηθῆναι, ἀλλὰ κατὰ τὴν Ῥώμην βαπτιστὴρ τοῦ μεγάλου λαμπρῶς παριστᾷ τὴν ἀλήθειαν, εἴγε καὶ μᾶλλον ἀδύνατον

(76) Miror Glycam e Syriaca lingua allusionem quæsivisse, cum Latina esset in promptu cuivis Romano. Cras enim crastinusque dies omnibus notus. Sed hæc obiter : rem nostram propius spectat interrogatio Ethnicorum : Τί βοῶσιν αὗται, κακόγηρε; sic enim interpungendum est ex F. *Quid illæ sic perstrepunt, o infortunate senecio?* Minus enim recte in nostro codice κακόγηρε jungitur cum εἶπε, sicque interpretatus est Leunclavius : *Syrorum, o improbe, lingua, etc.* Etsi enim alia desint, vox ista contumeliosa parum sane congruit modestiæ sanctissimi antistitis, nec uni duntaxat ethnico respondit a pluribus interrogatus, παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐρωτηθείς. Quæ subdit de Constantino Romæ per annos 12, vel ut habet F, ιγ', 13, imperante, Constantinopoli vero per annos 20, refelluntur facile ex iis quæ de Encæniis novæ Romæ 2 Maii anni Christianæ epochæ 330 et obitu Constantini anno 337, alibi docuimus.

ἦν ἀκατανόητον εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν σύνοδῳ· πῶς γὰρ ἠδύνατο ἢ συνεύχεσθαι ἢ συλλειτουργεῖν αὐτοῖς οὕτως ἔχων αὐτός; Τὸ λέγειν οὖν καὶ φρονεῖν οὕτω περὶ τοῦ μεγάλου καὶ λίαν ἐστὶν ἀτοπώτατον.

A tino illum ad locum usque comes fuerit, itaque deinceps obdormivisse; non tamen dubium est quin magni hujus imperatoris baptisterium, quod adhuc Romæ conspicitur, illustri ratione veritatem commonstret. Imo fieri non potuit ut Nicæno in concilio baptismi expers ipse foret. Quo enim pacto vel preces una concipere vel sacris adesse rebus poterat nondum baptismi particeps? Quapropter in hunc modum de viro maximo vel loqui vel sentire prorsus absurdum fuerit.

Ὅσον δὲ ἡ ἁγία ψυχὴ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου συγκαταβαίνουσά τε καὶ συγγνωμονοῦσα ταῖς τῶν πολλῶν ἀσθενείαις ἐτύγχανε, δῆλον κἀντεῦθεν. Αἰτιάματα ἔγγραφα προσεκομίσθησαν αὐτῷ κατ' ἐπισκόπων· καὶ ὃς τοὺς μὲν χάρτας αὐτίκα κατέκαυσεν, ἔλεγε δέ· « Εἰ εἶδον ἁμαρτάνοντα ἱερέα, διὰ τῆς χλαμύδος ἐσκέπασα ἂν αὐτόν, ἵνα καὶ ὁ Θεὸς σκεπάσῃ τὰ ἐμὰ ἁμαρτήματα. » Καὶ Σεβῆρος μέν, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, τὸ πρῶτον κτίσμα δέδωκε τῷ ἱπποδρομίῳ, ὁ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος τοὺς περιπάτους, τὰς βαθμίδας καὶ τὸν λοιπὸν αὐτῷ καλλωπισμὸν ἤνεγκεν. Ἀπό τε Νικομηδείας, Ἀντιοχείας καὶ λοιπῶν πόλεων τὰ ἐν αὐτῷ ἀγάλματα ἦχθησαν· τηνικαῦτα καὶ γὰρ τὸ σέβας αὐτῶν καταλέλυται. Ἐν οἷς καὶ πολλὰ περὶ τῶν μελλόντων ἐγγέγραπται. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Μάγγανα παρὰ τοῦ μεγάλου κτίζονται Κωνσταντίνου· ἀπέκειντο γὰρ ἐκεῖσε πάντα τὰ πολεμικὰ ὄργανα καὶ αἱ μηχανικαὶ βίβλοι. Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐν τῷ στρατηγίῳ εὑρὼν τὰς φυλακὰς τοῦ Βυζαντίου ἐκεῖσε καὶ αὐτὸς ἐφυλάκιζε, καὶ διήρκεσε τοῦτο ἄχρι Φωκᾶ. Χήρα δέ τις πατρικία, Μάρη τοὔνομα, ἐλεήσασα τοὺς φυλακιζομένους δι' ἣν εἶχον δυσωδίαν, τὸν ἑαυτῆς οἶκον δέδωκε τῷ βασιλεῖ χάριν μισθοῦ, καὶ γέγονε τὸ νῦν καλούμενον Πραιτώριον. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Quam insigniter autem sancta magni Constantini anima se demiserit ac multorum imbecillitatibus ignoverit, vel hinc **252** colligi manifesto potest. Erant ad ipsum allati libelli, quibus antistitum accusationes scriptæ continebantur. Tum Constantinus chartas mox concremavit, et hujus modi verba subjecit: « Si sacerdotem delinquentem viderem, B hac cum chlamyde tegerem, ut Deus etiam mea peccata tegat. » Diximus autem supra Severum imperatorem primum condendi Circi equestris initium fecisse. Post illum Constantinus Magnus Circo peripatos, gradus ornatumque reliquum addidit. Nam quæcunque Nicomediæ, Antiochiæ, cæteris in urbibus erant simulacra, Cpolim allata sunt: quippe veneratio simulacrorum prisca jam obsoleverat. Multa erat videre simulacris illis inscripta de rebus futuris. Præter hæc ipsa quoque Mangana sunt a Constantino magno exstructa; quo in loco reposita erant omnia bellica instrumenta librique de rebus mechanicis. Idem Constantinus cum in magistratuum domo sive curia Byzantii carceres invenisset, ipse etiam carceres eodem in loco C reliquit. Atque illi sere istic ad Phocæ imperatoris usque tempora permanserunt. Tum patricia quædam mulier, eaque vidua, cui Mare nomen esset, sortem acerbam carceribus inclusorum miserata, quod fœtoribus excruciarentur, accepto pretio suam ipsius domum imperatori concessit. Quamobrem id temporis conditum est id quod Prætorium modo nuncupatur. Et de iis quidem hactenus.

Κρατεῖ δὲ μετὰ ταῦτα Κωνστάντιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κγ'. Οὗτος ἠνάγκαζε τὸν πατριάρχην Ἀλέξανδρον δέξασθαι εἰς κοινωνίαν τὸν Ἄρειον. Ὃ δὴ καὶ γέγονεν ἄν, εἰ μὴ τὰ τῆς θείας δίκης προέφθασεν. Ὄπισθεν γὰρ τοῦ φόρου τὸν βίον κατέστρεψεν (77)· ἔνυξε γὰρ αὐτὸν ἡ γαστὴρ ἐκεῖσε διερχόμενον, ἐφ' ᾧ καὶ καθίσας τὰ ἔγκατα αὐτοῦ κάτω διεβίβασεν. Οἱ μέντοι ἀνεψιοὶ τοῦ μεγάλου, Γάλλος καὶ Ἰουλιανός, ἀναγνῶσται γεγόνασιν ἐν Ἀντιοχείᾳ (78). Ἀλλὰ καὶ ἐκκλησίαν τῷ μάρτυρι Μάμαντι ἔκτιζον. Τὸ μὲν παρὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ κτιζόμενον μέρος ἡφανισμένον πρωΐας ηὑρίσκετο. Ἐπὶ τούτου δὲ τοῦ Κωνσταντίου Φλαβιανὸς Ἀντιοχείας διχῇ τοὺς ψάλλοντας διελὼν τὰ τοῦ Δαβὶδ ψάλλειν ἐκ διαδοχῆς ἐνομοθέτησεν.

Post Constantinum filius ejus Constantius annos 25 rerum potitus est. Is Alexandrum patriarcham coegit ut Arium ad communionem admitteret; idque factum omnino fuisset, nisi divina justitia rem antevertisset, Ario rebus humanis a posteriore parte Fori exempto; cum enim istac præteriret, forte alvus hominem pungendo urgebat. Quapropter in cloaca considens ipsa intestina per anum D dejecit. Patrueles Constantii, Gallus et Julianus, Antiochiæ lectorum, quos anagnostas dicimus, munere aliquandiu functi sunt; cumque templum martyri Mamanti conderent, exstructa Juliani sumptu pars mane reperta est solo æquata. Sub ejusdem Constantii imperio Flavianus Antiochenus, duas in partes divisis qui psallerent, eos Davidis hymnos alternatim concinere jussit.

(77) Errat Glycas dum Arii fœdissimam mortem sub Constantio collocat, et Flavianum eodem imperante Antiochenum fuisse antistitem docet.

(78) An Antiochiæ cum Gallo fratre, aut potius Cæsareæ, lectoris officio functus fuerit Julianus non multum interest. Φώτισμα reddit Leunclavius *illustrationem divinam*, cum Christiano more *baptismum* dicere debuisset, omittitque ista ex Metaphraste fuisse desumpta; verba enim ista, ὡς ὁ Μεταφραστὴς ἱστορεῖ, non tantum in nostro, sed et in F leguntur. Idem interpres Leunclavius parum idonee pag. seq. τὴν Πεντηκοστὴν vocat Quinquagesimæ festum, cum usu receptum sit apud omnes Christianos nomen Pentecostes.

Secundum hæc ab impiæ sententiæ sectatoribus impulsus hic Constantius antistites accersivit, ut synodus coiret, per quam decerneretur Trinitatem unius et ejusdem essentiæ non esse. Verum conatus omnis irritus fuit; nam cum gravem in morbum incidisset deque vita jam desperasset, Enzoium Antiochenum antistitem ad se venire jussit, illustrationemque divinam celeriter consecutus vivendi finem fecit. Ipso vivente pontifex Hierosolymorum erat **253** Cyrillus, vir eximius, qui ad Constantium in hæc verba perscripsit : « Patre tuo regnante crux in terris reperta est. Kursum te regnante crux de cœlo est patefacta. » Nam in Golgothæ loco, circiter horam diei tertiam, in ipso Quinquagesimæ festo, signum crucis conspectum est, de luce quadam fulgentissima compactum. Neque tantum ab uno conspectum est vel per imaginationem quamdam, sed ab omnibus et multas quidem in horas.

Post Constantium successit in imperio Julianus, annisque duobus et septem mensibus eo potitus est. Princeps hic nequissimus ante initi regni tempora, quemadmodum magnus ille Cyrillus antistes Alexandrinus commemorat, in numero fidelium erat, ipsum quoque baptismum consecutus, unde deinceps illum per sanguinem impurum et exsecrandum deposuit, et egregie sacris erat in libris exercitatus. Verum deinceps viri quidam superstitiosi cum familiares ei facti fuissent, habitis ad ipsum de fidei desertione sermonibus tandem perfecerunt ut qui sacrosanctis in ecclesiis et monasteriis educatus erat, impurorum genilorum evaderet : eumque facundus esset a natura, linguam suam adversus Servatorem nostrum Jesum Christum exacuit, et libros adversus religiosum Christianorum cultum tres conscripsit. Tanto furore sanctos oppugnabat, ac præsertim illo ipso tempore quo delapsus ignis e cœlo pulcherrimum illud Antiochiæ suburbium, quod Daphnen vocant, una cum ipsis simulacris exusserat, ut æneam Christi statuam, a muliere sanguinis fluxum pérpessa collocatam Cæsareæ Philippi, quam nunc Paneadem vocant, inhumaniter confregerit; et sacras Joannis Baptistæ reliquias brutorum ossibus permistas conciremaverit. Præterea Judæos adversus Christianos armabat, eosdemque juvabat in exstructione templi sui, quamquam in hoc conatu sunt impediti a vento gravi, terræ motu, et igne denique. Nam ignis e fundamentis ipsis cum prosiliisset, eos ab opere instituto deterruit et detraxit.

Sciendum est autem tibi, dilecte fili, quod in hodiernum usque diem nomen illius, qui Julianum in expeditione Persica jaculo confixit, ignoretur. Quamquam enim perscriptum reperiamus in libro de sancti Basilii miraculis, quæ magnus ille vir Amphilochius litteris commendasse perhibetur, mandato perpetuæ Virginis Deiparæ per sanctum Mercurium magni Basilii precibus desertorem hunc trajectum fuisse, non tamen hæc narratio moneretur ut ei continuo fidem adhibeas. Quorsum istuc? Quoniam in eodem scripto legimus magnum Basi-

Ὁ Κωνστάντιος οὗτος παρὰ τῶν ἀσεβούντων ἀναγκαζόμενος μεταπαλεῖται τοὺς ἐπισκόπους ὥστε σύνεδον συγκροτῆσαι κατὰ τῆς ὁμοουσίου Τριάδος. Ἀλλ' ἀργεῖ τὸ ἐγχείρημα· νόσῳ γὰρ περιπίπτει δεινῇ, καὶ τὸ ζῆν ἀπογνοὺς Εὐζώϊον μεταπαλεῖται τὸν Ἀντιοχείας, καὶ διὰ τάχους τὸ θεῖον δεξάμενος φώτισμα, ὡς ὁ Μεταφραστὴς ἱστορεῖ, τηνικαῦτα τοῦ ζῆν ἀπαλλάττεται. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀρχιερεὺς Ἱεροσολύμων ὁ μέγας Κύριλλος ἦν, ὃς δὴ καὶ γράφει τῷ Κωνσταντίῳ ὅτι Ἐπὶ μὲν τοῦ σοῦ πατρὸς ἐπὶ γῆς εὑρηται ὁ σταυρὸς, ἐπὶ δὲ σοῦ πάλιν ἐξ οὐρανοῦ πεφανέρωται. Κατὰ γὰρ τὸν τοῦ Γολγοθᾶ τόπον περὶ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, κατ' αὐτὴν δὲ τὴν Πεντηκοστὴν, ὤφθη τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐκ φωτὸς ὑπερλάμπρου κατεσκευασμένον. Ὤφθη δὲ οὐχ ἑνὶ καὶ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ περὶ ὥρας ἱκανὰς καὶ πᾶσι.

Μετὰ δὲ Κωνστάντιον κρατεῖ Ἰουλιανὸς ἔτη β' μῆνας ζ'. Οὗτος ὁ κάκιστος πρό γε τῶν τῆς βασιλείας καιρῶν, καθὼς ὁ μέγας διαλαμβάνει Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, τοῖς πιστεύσασιν ἐναρίθμιος ἦν, ἠξιώθη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου βαπτίσματος, εἰ καὶ ὕστερον ἀπεδύσατο αὐτὸ δι' αἵματος μιαροῦ, ἐνήσκητο δὲ ταῖς ἱεραῖς βίβλοις. Ἀλλ' ἄνδρες ὕστερον αὐτὸν δεισιδαίμονες γεγονότες γνώριμοι τοὺς ὑπέρ γε τῆς ἀποστασίας καθῆκαν λόγους, καὶ λάτριν ἀπέφηναν δαιμονίων ἀκαθάρτων τὸν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις καὶ μοναστηρίοις ἐντεθραμμένον. Ἔχων τοίνυν εὐφυᾶ τὴν γλῶτταν κατέθηξεν αὐτὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δὴ τρία συγγέγραφε βιβλία κατὰ τῆς εὐαγοῦς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας. Τοσοῦτον δὲ μέμηνε κατὰ τῶν ἁγίων, ἡνίκα καὶ μάλιστα πῦρ ἄνωθεν καταῤῥαγὲν τὸ περικαλλὲς ἐκεῖνοι προάστειον, τὴν Δάφνην δηλονότι, σὺν αὐτοῖς τοῖς εἰδώλοις κατέκαυσεν, ὡς καὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ χαλκοῦν ἀνδριάντα τὸν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Φιλίππου, τῇ νῦν Πανεάδι, ὃν ἡ αἱμορροοῦσα ἤγειρεν, ἀπανθρώπως συντρίψαι, καὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου καταχαῦσαι ἅγια λείψανα, ὀστέοις ἀλόγων παραμίξας αὐτά. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἰουδαίους κατὰ Χριστιανῶν ὤπλιζε, συνήργει δὲ αὐτοῖς εἰς τὴν τοῦ νεὼ οἰκοδομὴν, εἰ καὶ ἐκωλύθησαν ὑπὸ λαίλαπος, σεισμοῦ καὶ τελευταῖον πυρός· πῦρ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐκπηδῆσαν τῶν θεμελίων τῆς ὁρμῆς αὐτοὺς ἀνεχαίτιζε.

Γινώσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι ὁ ἀκοντίσας αὐτὸν ἐν Πέρσαις διάγοντα μέχρι καὶ σήμερον οὐχ εὑρίσκεται. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ κέλευσιν τῆς ἀειπαρθένου Θεοτόκου διὰ τοῦ ἁγίου Μερκουρίου, δεηθέντος τάχα τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἀκοντισθῆναι τὸν παραβάτην εὑρίσκομεν ἐν τοῖς τοῦ ἁγίου Βασιλείου θαύμασιν, ἅπερ ὁ μέγας Ἀμφιλόχιος γραπῇ παραδοῦναι λέγεται, ἀλλ' οὐκ εὐθέως πεῖθεσθαι ἄξιον. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης γραφῆς καὶ ἀρχιερέα τῆς Καισαρέων μανθάνομεν χρηματίσειν τὸν μέγαν Βασίλειον, ἡνίκα διερχόμενος ἦν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη

ὁ κάκιστος κατὰ Περσῶν τὴν ἐκστρατειαν ποιούμενος. Ἀλλ' οὐ δοκεῖ ταῦτα καὶ τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ· εἰ γὰρ ἐν τοῖς προοιμίοις, καθὼς οὗτός φησι, τοῦ μετὰ ταῦτα κρατήσαντος Οὐάλεντος εἰς Πόντον ἐκάθητο ὁ μέγας Βασίλειος, τοῦ Εὐσεβείου τηνικαῦτα τῆς Καισαρέων χρηματίζοντος ἀρχιερέως, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἦν ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς ἐν τοῖς χρόνοις Ἰουλιανοῦ. Φαίνεται οὖν ἐντεῦθεν ὡς οὔτε τὸν μέγαν Βασίλειον εὗρεν ἀρχιερέα διερχόμενος ὁ Ἰουλιανὸς, οὔτε ἠπείλησεν αὐτῷ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ. Ἀλλ' οὔτε δέησιν ἐκεῖνος τούτου ἕνεκεν ἐποιήσατο, οὔτε μὴν εἰς ἀναίρεσιν ἀπεστάλη τοῦ παραβάτου ὁ Χριστοῦ μάρτυς Μερκούριος· εἰ γὰρ ταῦθ' οὕτω γέγονεν, οὐκ ἂν ὁ ἀκοντίσας αὐτὸν ἄδηλος ἦν μέχρι καὶ τήμερον. Ἀκοντίῳ τοίνυν ὁ ἄθλιος βάλλεται, κἂν ὁ ἀκοντίσας ἄδηλος. Ὡς δὲ ἐγώ τινος ἤκουσα, φησὶν ὁ Θεόλογός, μηδὲ τῷ τάφῳ προσλαμβάνεσθαι αὐτὸν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σεισθείσης δι' αὐτὸν γῆς ἀποσείεσθαί τε καὶ ἀναβράζεσθαι, προοίμιον, οἶμαι, τῆς ἐκεῖθεν κολάσεως. Πολλὰ γὰρ μιαρὰ ποιήσας ὥσει ἐτῶν λ' τελευτᾷ. Ἀλλὰ καὶ ἐκ Περσίδος δαιμόνιον στείλας πρὸς δύσιν ἐπὶ τῷ ταχέως ἀγαγεῖν ἀπόκρισιν, ἐσφάλλετο κἀνταῦθα τοῦ σκοποῦ· τὸ γὰρ δαιμόνιον ὁ στείλας ἐντυχὸν μοναχῷ τινι Πουπλίῳ τοὔνομα προσευχομένῳ ἡμέρας δέκα διελθεῖν οὐκ ἠδυνήθη, καὶ ὑποστρέψαν ἄπρακτον τὴν αἰτίαν ἐβόα καὶ πόρρωθεν. Καὶ γυναῖκας δὲ ἀνατέμνων ὁ ἄσπλαγχνος δι' αὐτῶν ἐμαντεύετο.

lium Cæsareæ pontificem id temporis fuisse, cum eas regiones **254** imperator improbissimus contra Persas expeditione suscepta peragraret. At vero aliter eximius ille Grégorius cognomento Theologus memoriæ prodidit; nam si Basilius, hoc ita narrante, in Ponto degebat, sub initium imperii Valentis, qui aliquanto post tempore regnavit, cum Cæsareæ pontifex esset Eusebius, multo minus Juliano imperante Basilius antistitis munere fungebatur. De quo satis evidenter apparet Julianum iter per Cappadociam facientem neque Basilium istic pontificem reperisse neque ipsius Ecclesiæ minatum esse. Consimili modo nec precatus est hoc nomine Deum Basilius pontifex, nec ad tollendum e medio desertorem Mercurius ille Christi testis fuit ablegatus. Quippe si hoc pacto res gesta fuisset, obscurum non esset in hodiernum usque diem a quo Julianus telo confixus fuerit. Nam jaculo trajectum constat, auctore facti prorsus ineognito. Quin etiam se audisse de quodam scribit Gregorius ille Theologus ne sepulcri quidem participem factum fuisse Julianum, sed a solo ipsius causa succusso absorptum; quæ res, ait, credo, suppliciorum alterius vitæ quoddam proœmium et exordium erat. Multis enim flagitiis exsecrandis designatis annos plus minus triginta natus perlit. Ante mortem e Perside genium quemdam in occidentem ablegavit, ut ejus opera celeriter responsum acciperet: sed quod cupiebat, non est assecutus. Nam cum genius in monachum quemdam, cui Publio nomen esset, totos 10 dies precantem incidisset, progredi ulterius non potuit. Itaque re infecta reversus ad Julianum causam ei longo etiam ex intervallo multoque clamore significabat. Præterea sævus homo, cujus viscera nulla commiserationis affectione moverentur, mulierculas vivas vaticinandi causa dissecabat.

Μετὰ δὲ Ἰουλιανὸν ἐβασίλευσεν ἄριστα Ἰοβιανὸς Χριστὸς ἦν, ὃς ἐκλεγόμενος ὑπὸ πάντων εἶπεν· « Οὐ δύναμαι βασιλεὺς εἶναι προμεμολυσμένων ἀνθρώπων, » ἐφ' ᾧ πάντες τὸ, « Χριστιανοί ἐσμεν, » ἐκραξαν. Μετὰ μέντοι μῆνας η' τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐν Κιλικίᾳ ἐτελεύτησεν, μέγα πένθος πᾶσιν ἀφείς. Μετὰ δὲ τοῦτον Οὐαλεντινιανὸς ἔτη ιβ', μισθὸν παρὰ Θεοῦ τὴν βασιλείαν λαβὼν διὰ τὸ τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἐκβληθῆναι παρὰ Ἰουλιανοῦ τῆς εἰς Χριστὸν ἕνεκεν ὁμολογίας. Εἶχε δὲ συμβασιλεύοντα κατά γε τὴν ἀνατολὴν τὸν αἴσχιστον Οὐάλεντα. Καὶ πῶς γὰρ οὐ κάκιστος, εἴ γε τοὺς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως σταλέντας πρὸς αὐτὸν π' ἱερατικοὺς ἄνδρας πρεσβείας ἕνεκεν ἐπὶ πλοίου κατέκαυσεν; Οὗτος ὑπὸ Γότθων πολεμούμενος ἐζήτησε τὸν θειότατον ἀδελφὸν αὐτοῦ συμμαχίαν. Ὁ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ὠνείδισεν, οὕτως εἰπών· « Οὐ χρὴ ἀδρὶ βοηθεῖν πολεμοῦντι Θεόν. » Καὶ ὁ μὲν Οὐάλης ἔτη ι' καὶ δ' βασιλεύσας ἀνοσίως ὑπὸ πολεμίων ἐν ἀχυρῶνι πυρὶ παραδίδοται· ὁ δὲ μοναχὸς ἐκεῖνος Ἰσαάκιος ἐλέγχων μὲν αὐτὸν, δεσμωθεὶς δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ εἱρκτῇ παραδοθείς, ὡσφράνθη ἐν τῇ φυλακῇ τῆς δυσωδίας, ἐκκαυθέντος ἐκεῖσε, ὡς εἴρηται. Ὁ μέντοι Οὐαλεντινιανὸς καὶ τὸν ἀγωγὸν ὠκοδόμησε καὶ τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν εἰσήγαγεν. Οὗτος καὶ πραιπόσιτόν τινα διὰ τὴν τῆς γυναικὸς Βερονι-

Postquam e vivis excessisset præclarissime Jovianus imperio præfuit, qui cuneis a militibus ad hoc delectus, « Equidem, ait, hominum pollutorum imperator esse nequeo. » Tum omnes exclamare, « Christiani sumus. » Post octavum imperii mensem in Cilicia diem obiit, magno sui apud omnes desiderio relicto. Post Jovianum Valentinianus annis 12 imperavit. Is imperium præmii loco divinitus accepit propterea quod confessionis Christi causa fuisset a Juliano exauctoratus. In Oriente consortem imperii turpissimum illum Valentem habuit. Cur enim hunc sceleratissimum non appellemus? quando missos ad se Cpoli 80 viros ex sacerdotum ordine legationis obeundæ causa in navi combussit. Cum a Gothis ei bellum esset illatum, a fratre, viro plane divino, suppetias sibi ferri postulabat. Is vero non tantum **255** copias auxiliares denegavit, verum etiam cum exprobratione quadam respondit opem homini cum Deo bellum gerenti ferendam non esse. Quapropter Valens, cum annos decem et quatuor impie regnasset, ab hostibus in palearum tugurio quodam igne concrematus est. Accidit eo tempore ut Isaacius monachus, qui Valentem objurgare solebat eaque de causa vinctus in custodia detinebatur, fœtorem exusti alio loco Valentis, ceu diximus, in carcere

sentiret. Valentinianus aquæductum Cœli condidit et aquam in urbem introduxit. Præpositum quendam ob Beronicæ mulieri cuidam illatam injuriam vivum in circo equestri combussit. Id temporis magnus ille Macarius hyænæ catulis cæcis visum restituit. Tum hyæna catulorum mater pellem ovinam viro sancto pro sanata sobole loco muneris obtulit.

A κης ἀδικίαν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ κατέκαυσε. Τηνικαῦτα ὁ μέγας Μακάριος σκύλακας ὑαίνης τυφλοὺς ἐθεράπευσεν. Ἡ γοῦν μήτηρ αὐτῶν δέρμα προβάτου ἤνεγκε τῷ ἁγίῳ δῶρον ὑπὲρ τῆς τῶν παίδων ἰάσεως.

Post Valentem Gratianus Valentiniani filius annos tres imperavit. Hoc regnante quiddam horrendum Alexandriæ contigit. Nam mare tanto spatio retrocessit ut etiam naves in sicco subsisterent. Cum autem vulgus hominum confluxisset spectandi prodigii causa, rursum mare suum in locum recurrit, et quidem ultra littorum præscriptas metas. Quo factum est ut aquis hominum quinquaginta millia exstinguerentur. Præter hæc Cretæ Siciliæque regiones propemodum universæ maris inundatione cooperiæ sunt, quod extra consueta littora plus minus 100 stadiis procurrebat. Itidem alii magni maris sinus sic duas in partes divulsi recesserunt, ut naves in fundo subsiderent et aqua in loco pristino restituta vicissim emergerent. Recensendum inter alia, quod urbs Bithyniæ Nicæa terræ motu subruta prorsus corruerit. Tanta quidem mortalium erat trepidatio ut cuncti ad montes se fuga reciperent. Gratianus autem arte ac dexteritate sagittandi feliciter tantopere valebat ut ab omnibus vulgo decantaretur facta Gratiani mente intelligentiaque prædita esse. Cum mulier quædam aliquando ad imperatorem accessisset, queB σθησαν, τῆς θαλάσσης ἐπαναδραμούσης καὶ ἐξελθούσης ὡσεὶ στάδια ρ'. Καὶ πελάγη τὰ μεγάλα διεχῆ τότε διέστησαν, ὡς ἐπὶ βυθοῦ τὰ πλοῖα καθίσαι καὶ αὖθις ἀνελθεῖν ἀποκαταστάντος τοῦ ὕδατος. Μετὰ τῶν ἄλλων δὲ καὶ ἡ κατὰ Βιθυνίαν Νίκαια ὑπὸ σεισμοῦ κατέπεσεν ἅπασα. Τοσοῦτος δὲ φόβος ἦν ὥστε τοὺς ἀνθρώπους ἐν ὄρεσι φεύγειν. Τοσοῦτον δὲ ὁ Γρατιανὸς τοξότης εὐστοχος ἦν ὡς ᾄδεσθαι παντα-χοῦ Γρατιανοῦ βέλη φρένας ἔχειν. Οὗτος ὁ βασιλεὺς γυναικὸς αὐτῷ προσελθούσης ποτὲ, καὶ τοῦ ὁμοζύγου καταβοώσης ὅτι πληγὰς ἐπάγει καὶ ῥαβδισμοὺς αὐτῇ· « Οὐδέν, ὦ γύναι, τοῦτο πρός με, » ἔφησεν. Ἀλλὰ καὶ τὸν ὁμόζυγον αὐτῆς βουλεύεσθαι κατ' αὐτοῦ προσειπούσης τοῦ Γρατιανοῦ, πάλιν ἀντ-απεκρίνατο· « Τί σοι πρὸς τοῦτο, γύναι; »

rulous woman accused her husband with loud voice of beating her and lashing her most severely: « Nothing to me, » he answered, « woman, this matter. » But when she had also complained that her husband was plotting against Gratianus himself, he replied: « What has your husband to do with you, woman? »

Post Gratianum magnus ille Theodosius 17 annis imperio potitus est. Hoc loco diligenter illud etiam observabis. Cum Gothis a Theodosio devictis Gratianus eum purpura vellet induere, nullam reperit quæ ipsius præcellentiæ responderet, præter earn qua magnus ille Constantinus fuerat usus. Theodosius enim supra cæteros **256** homines ipsis humeris eminebat. Posteaquam imperium divinitus ei traditum in manus fuerat, Gallam sui antecessoris uxorem sibi matrimonio junxit. Etenim Flaccilla jam obierat, ex qua filios Arcadium et Honorium sustulit. Eos cum sacris erudiri litteris voluit, nec quemquam reperiret qui et philosophus (hoc est sapientiæ doctrinæque studiosus) et philotheus (hoc est studiosus Dei rerumque divinarum) pariter esset, ad consortem imperii Romæ degentem quibusdam legatis interrogari jussit ecquem virum talem haberet. Is vero cum papa sollicite hujus rei causa quadam pervestigatione instituta, neminem alium magis idoneum reperit quam esset magnus ille Arsenius, qui tum diaconi

C Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ μέγας Θεοδόσιος ἔτη ιζ'. Ὅρα δὲ νουνεχῶς ὅτι νικήσαντα τοὺς Γότθους θέλων ὁ Γρατιανὸς πορφύραν ἐνδῦσαι οὐχ εὗρισκεν ἱσομήκη αὐτῇ διὰ τὸ ὑπερωμίαν εἶναι, εἰ μὴ τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Οὗτος ἡνίκα τὴν βασιλείαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐνεχειρίσθη, ἠγάγετο Γάλλαν τὴν γυναῖκα τοῦ πρὸ αὐτοῦ βασιλέως, ὅτε Πλακίλλης θανούσης, ἀφ' ἧς ἔτεκεν Ἀρκάδιον καὶ Ὀνώριον. Θέλων δὲ τὰ ἱερὰ τούτους διδάξαι γράμματα, καὶ μὴ εὑρίσκων τινὰ φιλόσοφον ὁμοῦ καὶ φιλόθεον, πέμπει πρέσβεις πρός γε τὸν ἐν Ῥώμῃ συμβασιλεύοντα, εἴ τινα τοιοῦτον ἔχει τινά. Καὶ ὃς συνάμα τῷ πάπᾳ πολλὴν περὶ τούτου ποιησάμενος ἔρευναν οὐχ ἕτερον εὗρέ τινα εἰ μὴ τὸν μέγαν Ἀρσένιον διάκονον τηνικαῦτα ὄντα. Πέμπουσι λοιπὸν αὐτὸν πρὸς τὸν μέγαν Θεοδόσιον, εἰ καὶ πολλὰ δυσχεραίνων ἦν διὰ τὸ τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν ἅμα τῷ χειροτονηθῆναι κατὰ τὸν νῶτον ποιήσασθαι (79). Ὃν καὶ ἀσμένως ἐδέξατο, καὶ παρέδωκεν αὐτῷ ὡς τέκνα καὶ μαθητάς, οὐ μὴν ὡς βασιλεῖς, τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Ποτὲ γοῦν ἑωρακὼς τοὺς μὲν παῖδας καθημένους

(79) Quæ de Arsenio Glycas refert, qui humaniorum litterarum causabatur oblivionem, ex quo sacris altaris ministeriis fuisset per consecrationem admotus (sic enim intelligenda sunt verba illa, ὅτα τὸ τὴν ἐγκύκλιον παίδευσιν ἅμα τῷ χειροτονηθῆναι κατὰ τὸν νῶτον ποιήσασθαι), Leunclavius in profanum sensum, vel inscitia antiquitatis, vel novatorum studio convertit : *Quod se disciplinas illas orbiculares ex eo tempore, quo muneri suo præfectus fuisset, neglexisse diceret.* Quid enim sit χειροτονεῖν norunt theologi catholici : ne in re non dubia testibus utar non necessariis.

μετὰ διαδημάτων, τὸν δὲ Ἀρσένιον ἱστάμενον καὶ διδάσκοντα, μετ' ὀργῆς εἶπεν· « Οὕτω σοι παρήγγειλα; σὺ αὐτοὺς ποιεῖς βασιλεῖς. Ὁ Θεὸς ἔχει τὴν περὶ τούτων ἐξουσίαν. » Καὶ ῥίψας τὰ διαδήματα εἶπε· « Κρεῖσσόν ἐστι τεθνάναι θεοσεβῶς ἢ βασιλεύειν ἀσεβῶς. » Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ Ἀρσενίου μελετῶντος ἀποδρᾶναι, ἐπεὶ συνέβη καὶ μᾶλλον ἡ τοῦ Ἀρκαδίου πληγὴ καὶ ἡ διὰ ταῦτα ἐπιβουλή, φωνὴ πρὸς αὐτὸν γέγονεν· « Ἀρσένιε, φεῦγε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ σώζῃ. » Φυγὼν δὲ καὶ ἀπελθὼν ἐν Σκήτει πάλιν ἤκουσε· « Φεῦγε, σιώπα, ἡσύχαζε. » Οἱ γοῦν παῖδες βασιλεύσαντες ἔγραψαν αὐτῷ συγχωρῆσαι αὐτοῖς, καὶ μάλιστα τῷ Ἀρκαδίῳ, ὑπὲρ οὗ ἐβούλετο ἀποκτεῖναι διὰ σπαθαρίου αὐτόν. Ὁ μέντοι μέγας ἀκούσας καὶ τοῦτο· « Λάβε δημόσια Αἰγύπτου, καὶ διάνειμαι ὅπου θέλεις, » εἶπεν· « Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἀπέθανον, καὶ οὐκέτι ζῶ· πλὴν ὁ Θεὸς συγχωρήσαι ὑμῖν. »

A munere fungebatur. Quapropter hunc magno Theodosio mittunt, quanquam graviter id ipsum ferentem quod se disciplinas illas orbiculares ex eo tempore, quo muneri suo præfectus fuisset, neglexisse diceret. Imperator hominem perbenigne ac hilariter excepit, eique filios suos commendavit et tradidit, non ut imperatores sed liberorum atque discipulorum loco habendos. Cumque vidisset aliquando suos quidem filios sedentes, qui diademata gestarent, Arsenium vero stantem eosque docentem, excandescens ait : « Egone sic tibi mandavi? num tu eos imperatores facis? Ejus rei potestas in solius est Dei manu posita. » Simul abjectis diadematis, « Præstat, inquit, pie mori quam impie regnare. » Secundum hæc Arsenio B fugam cum animo suo propterea instituente, quod Arcadium forte verberaverat, isque propter hanc causam insidias ei strueret, vocem hujusmodi audivit : « Fuge mortales, Arseni, et salvus eris. » Hac de causa cum profugisset ac Scetam se contulisset, rursus aliam vocem audivit : « Fuge, sile, quiesce. » Deinceps ubi ad imperium Theodosii filii pervenissent, litteris ad eum perscriptis orarunt ut culpam eis condonaret, Arcadio præsertim, qui magistrum interficere per satellitem voluisset. Cumque, magno illi viro significatum hoc etiam ab ipsis foret : « Accipe publicas in Ægypto pecunias, et eas arbitratu tuo distribuito, » « Equidem, respondit, huic mundo mortuus sum, nec amplius vivo : Deus tamen vobis ignoscat. »

Ἡ δευτέρα σύνοδος καὶ ὁ μέγας Θεοδόσιος ἐνίδρυσαν τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως τὸν μέγαν Γρηγόριον, κἂν ἐξ Αἰγύπτου τινὲς ὑπὸ φθόνου ἐταράχθησαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκὼν ἐξέστη. Ἀντεισάγεται δὲ Νεκτάριος, τὸ μὲν γένος Ταρσεύς, τὴν δὲ τοῦ πραίτωρος ἀρχὴν διέπων, ὃς τὸν μὲν βίον θαυμαστός, ἀβάπτιστος δὲ μέχρι τότε. Καὶ ὁ μὲν συγκλητικὸς Νεκτάριος προύχειρίζετο, ὁ δὲ Μακεδόνιος ἀναθεματίζετο.

Post hæc secundum concilium et magnus ille Theodosius eximium virum, Gregorium cognomento Theologum, in Cpolis solio collocarunt, tametsi quidam antistites Ægyptii nonnihil turbarum, C per invidiam darent ; quæ res Gregorium movit ut solio sponte sua cederet. Successit in ejus locum Nectarius natione Tarsensis, dignitate prætor, vir admiranda quidem innocentia vitæ præditus, verum ad illud usque tempus nondum baptizatus. Hic ergo Nectarius ex ordine senatorio delectus antistes designatur, Macedonius vero execrationis sententiæ subjicitur.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἀπαίροντος ἐπὶ τὰ κάτω μέρη, στρατιῶται ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰσελθόντες διά τινα χρείαν ἀνταρσίαν ἐποίησαν, ἐφ' ᾧ ἀντέστησαν οἱ τῆς πόλεως καὶ λίθοις ἔβαλον. Τοῦ γοῦν βασιλέως ζέοντος ἐπὶ τούτοις τῷ θυμῷ, καὶ τῷ ἐκεῖσε ἐπαρχεύοντι τὰ περὶ τούτων ἐπιτρέψαντος, χιλιάδες ζ' ἀνῃρέθησαν. Διερχόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Μεδιολάνων (πόλις δὲ Ἰταλίας τὰ Μεδιόλανα), οὐ συνεχωρήθη παρὰ τοῦ θειοτάτου Ἀμβροσίου τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπιβῆναι, ἀλλ' ἔμεινεν ἀφωρισμένος μῆνας η', καὶ μόλις διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἐλύθη τε τῶν δεσμῶν καὶ εἰς κοινωνίαν ἐδέχθη, πρότερον τὰ τοῦ λιβέλλου νόμοθετήσας. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ μετὰ ταῦτα εὐμενοῦν εἰσελθεῖν ἐνεχωρεῖτο· « Ἡ γὰρ ἀλουργὶς, ἔφη, βασιλεῖς οὐ μὴν ἱερεῖς ποιεῖ. » Ὅθεν ἐπανελθὼν ὁ βασιλεὺς καὶ παρὰ τοῦ Νεκταρίου ἐρωτηθεὶς δι' ἣν αἰτίαν οὐκ εἰσέρχεται ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, εἶπεν· « Εἷς ἐπίσκοπος ὁ Ἀμβρόσιος. »

257 Cum autem aliquando magnus ille Theodosius Cpoli discedens ad partes occiduas pergeret, accidit ut necessariæ cujusdam rei causa Thessalonicam ingressi milites seditionem conciarent. Iis se cives opponebant, et lapidibus milites petebant. Ob hanc causam cum imperator ira efferbuisset, connivente militum ad furorem loci prætore septem hominum millia sunt interfecta. Hinc imperator itinere facto Mediolanum ut pervenit, urbem Italiæ, divinissimus antistes ejus urbis Ambrosius vetuit quominus ecclesiam ingrederetur. Itaque secretus a cœtu Christianorum publico totos octo menses fuit, vixque propter Christi nativitatem sacris illis vinculis est solutus et in communionem admissas, libello primum de 30 diebus dictato et legis vim habere jusso. Quin etiam prohibitus est eodem tempore ab eodem Ambrosio, quominus in sacrarium ingrederetur, cum is diceret purpuram imperatores facere, non sacerdotes. Quo factum est ut Cpolim reversus imperator, et a Nectario rogatus quam ob causam sacrarium non ingrederetur, bis tantum verbis responderet : « Unus episcopus Ambrosius. »

Ὅτε ἡ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀνδριάντων καταστροφὴ

Cæterum quo tempore a populo Antiochæno im-

peratoriæ statuæ deturbatæ ac eversæ fuerant, homines solitariam vitam in jugis montium exercentes egregie philosophiam doctrinamque suam declararunt. Nam Deum precati descenderunt, et in hæc verba ministros imperatoris compellarunt : « Hæc imperatori domino vestro renuntiate : Si tantopere tu propter eversam imaginem æream indignaris, qui Deum æquo laturum animo censes, si abs te suam imaginem indignum in modum tractari videat? » Eodem tempore pretiosum Joannis Baptistæ caput Cpolim perlatum est. Præterea Theophilus Alexandrinus antistes Serapidis templum, quod erat Alexandriæ, demolitus est. In eo templo statua quædam erat, quæ ita sursum penderet ut nulli rei videretur adhærere; nam quia statuæ ferrum undique infixum erat et ferro magnes lapis ex adverso copiose oppositus, inter pavimentum et tecti laquearia pendebat. Nimirum vi pari quatuor a partibus attrahebatur, eumque nullam in partem vergere posset, necessario harum in medio suspensa manebat.

A γέγονε, τότε οἱ τὰς ἀκρώρειας τῶν ὀρέων οἰκοῦντες μοναχοὶ τὴν οἰκείαν ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν. Καταβὰν γὰρ καὶ τοῦ Θεοῦ ἀντελάβοντο, λέγοντες οὕτω πρός γε τοὺς ὑπηρέτας τοῦ βασιλέως· « Εἴπατε τῷ κυρίῳ ἡμῶν βασιλεῖ· Εἴπερ τοσοῦτον σὺ ἐπὶ τῇ χαλκῇ εἰκόνι καταστραφείσῃ ἐδυσχέρανας, πῶς οἴει τὸν Θεὸν ἀρτίως ἔχειν τὴν αὐτοῦ ὁρῶντα εἰκόνα κακῶς οὕτω παρὰ σοῦ πάσχουσαν; » Τηνικαῦτα καὶ ἡ τιμία κεφαλὴ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐν Κωνσταντινουπόλει διεκομίσθη. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κτισθέντα ναὸν τοῦ Σαράπιδος καθεῖλε Θεόφιλος. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ ναῷ ξόανον ἦν ἀσχέτως ἀπηωρημένον· διὰ γὰρ τοὺς κύκλῳ αὐτοῦ, τοῦ ξοάνου δηλαδή, πεπηγμένους σιδήρους καὶ τοὺς καταντικρὺ τούτων ἐγκεκολαμμένους μαγνῆτας μέσον ἰδίφους B καὶ ὀρόφου ἐκρέματο. Ἰσοδυνάμως γὰρ τετραμερόθεν ἑλκόμενον, καὶ μὴ ἔχον ὅπου καὶ νεύσειε, μέσον ἐξ ἀνάγκης ἀπηώρητο.

Secundum hæc gentes quædam infinitæ contra Theodosium hunc magnum se commovent. Quid hic imperator? Per litteras Alexandrino antistiti significat ut magnum illum Senuphium in Ægypto degentem auxilio sibi venire juberet. Appellatus hac de causa Senuphius ad imperatorem proficisci renuit : mittit autem ei baculum cum lacero suo et attrito palliolo. Quibus **258** sane tum galeæ tum hastæ loco imperator usus, in hostes copiis ductis, suismet eos manibus in fugam conjecit. Tam egregia nimirum facinora pura sinceraque fides edere consuevit.

Ἔθνη πολλὰ ἄπειρα κατὰ τοῦ μεγάλου ἐγείρονται Θεοδοσίου. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Γράφει τηνικαῦτα ὁ βασιλεὺς τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας προέδρῳ, ἵνα τὸν κατ' Αἴγυπτον μέγαν Σενούφιον ποιήσῃ πρὸς συμμαχίαν τοῦ βασιλέως ἐλθεῖν. Ὁ δ' οὐ πείθεται, στέλλει δὲ τῷ βασιλεῖ ῥάβδον καὶ μικρὸν αὐτοῦ τριβώνιον, οἷς δὴ καὶ χρησάμενος ὁ βασιλεὺς ἀντὶ κράνους καὶ δόρατος κατὰ τῶν πολεμίων ὁρμᾷ, καὶ διὰ χειρῶν αὐτοῦ κατατροποῦται αὐτούς· τοιαῦτα γὰρ τὰ τῆς εἰλικρινοῦς πίστεως κατορθώματα.

Postquam Theodosius rebus humanis excessisset, filius ejus Arcadius 13 annis imperavit. Is cum Xerolophi columnam erexisset, in ea statuam suam collocavit. Eodem regnante septem totos dies terra mugitum edidit, maximoque motu terrarum orbis universus concussus est. Post Nectarium Ecclesiæ Cpolitanæ gubernacula Joanni aureo illi oratori magno cum bono publico sunt commissa. Vir erat eloquentissimus, et ipsius etiam Libanii magistri sui testimonio commendatus : interrogatus enim quemnam suo loco doctorem discipulis præficiendum judicaret : « Joannem, inquit, nisi Christiani eo nos intercepto spoliassent. » Quippe cum annum ætatis octavum atque decimum ageret, Libanium magistrum reliquit, et a Meletio baptizatus lectorque designatus solitarios ad secessus sese coma tonsa recepit. In iis res divinas edoctus ad Meletium revertitur, et diaconi munus accepit. Inde Flavianus sacerdotem creat. Unum in eximio viro nonnulli criminabantur, quod in subditos graviore nonnihil supercilio uteretur. Qua quidem de re magnum hunc virum Isidorus Pelusiensis, qui eo magistro fuit usus, purgans atque defendens, eum qui aliis præsit, et bonum esse debere pronuntiat et formidabilem. Quamobrem istuc? Quoniam tum boni tum mali sint inter eos qui ab aliis reguntur. Secundum hæc magnam ad urbem hanc venit, et

Μετὰ δὲ Θεοδόσιον Ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ', ὃς τὸν κίονα τοῦ Ξηρολόφου στήσας ἐν αὐτῷ τὸν ἑαυτοῦ καθίδρυσεν ἀνδριάντα. Ἐφ' οὗ ἡ γῆ ἐμυκήσατο ἡμέρας ζ', καὶ σεισμὸς γέγονε μέγας τε καὶ πάγκοσμος. Μετὰ μέντοι τὸν Νεκτάριον τοὺς τῆς Ἐκκλησίας οἴακας ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης καὶ λίαν καλῶς ἀναδέχεται. Οὗτος πολὺς ἦν περὶ τὸ λέγειν. Ὃ καὶ Λιβάνιος ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ προεμαρτύρησεν· ἐρωτηθεὶς γὰρ ἀνθ' ἑαυτοῦ τίνα προβάλλεται διδάσκαλον, Ἰωάννην εἶπεν, εἰ μή πως οἱ Χριστιανοὶ τοῦτον ἀφ' ἡμῶν ἀπεσύλησαν. Ὀκτωκαιδέκατον γὰρ ἔτος ἄγων ἀφηνίασεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ Μελετίου βαπτισθεὶς καὶ χειροτονηθεὶς ἀναγνώστης ἀνεχώρησε καὶ ἀπεκάρη, καὶ τὰ θεῖα διδαχθεὶς ἐκεῖσε πάλιν ὑπέστρεψε. Γίνεται διάκονος, παρὰ δὲ Φλαβιανοῦ πρεσβύτερος. Διεβάλλετο δὲ ὁ μέγας ὡς ὀφρύϊ κατὰ τῶν ὑπηκόων μείζονι χρώμενος. Ὅθεν ὁ Πηλουσιώτης Ἰσίδωρος καὶ μαθητὴς αὐτοῦ ὑπεραπολογούμενος τοῦ μεγάλου, τὸν ἄρχοντα ἔλεγεν ὅτι καὶ ἀγαθὸν εἶναι δεῖ καὶ φοβερόν. Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι καὶ ἀγαθοὶ καὶ πονηροὶ ἐν τοῖς ἀρχομένοις ὑπάρχουσι. Μετὰ δὲ ταῦτα πρός γε τὴν μεγαλόπολιν ἔρχεται, καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνάγεται. Ἀνθίσταται τῇ βασιλίσσῃ Εὐδοξίᾳ, πάσχει πολλὰ διὰ τοῦτο δεινά. Ὅρα γὰρ ὅτι καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἐν τῷ Ἑβδόμῳ ἐλθὼν χειροτονίας καὶ συνάξεις παρὰ τὴν Ἰωάν-

σου ἐποίησε γνώμην· καὶ οὗτος γὰρ ταῖς ὑπὸ Θεο- A In solium patriarchicum sublatus Eudoxiæ imperatrici semet opponit, eaque de causa multa sane adversa perfert. Nam cum Hebdomum magnus Epiphanius ille venisset, præter Joannis voluntatem multos sacris initiabat et conventus agebat : quippe criminationibus a Theophilo contra virum sanctum excogitatis præoccupatus fuerat. Et eumdem magnum Epiphanium Eudoxia quoque contra Chrysostomum magis incitabat, cum diceret universum quidem Romanum imperium sua potestate contineri : solum hunc Joannem simultates secum exercere, ac injuriis imperatricem extremis afficere. Nec in hoc tantum ab eo deliqui, verum etiam fovere hominem quamdam opinionem al. Ecclesiæ doctrina prorsus abhorrentem. Ea de causa se potestatem omnem Epiphanio concedere tum cogendi B concilii, tum solio suo Joannem æquissimo jure dejiciendi. Quibus Epiphanius auditis respondit : « Si quam ille sectam peculiarem habet, alterius hoc loci rationisque fuerit. Sin ea tantum de causa, quod convicium vobis dixerit, Joannem decrevistis per præconium publicum **259** Ecclesia pellere, nequaquam Epiphanium instituti vestri approbatorem habebitis. » Hæc autem illi, quem diximus, viro sancto Eudoxia sic proponebat, quod aliquid dissensionis exortum inter eos intellexisset. Quibus actis Joannes, vir divinissimus, secunda vice proscriptus et Cucusum exsulandi causa deportatus, cum istic annos tres duosque menses exegisset, Potios delatus est, ibique migravit ad Dominum, C Cpoli annos 5 menses 6 antistitis munere functus. Secundum hæc Innocentius papa Romanus litteras ad Arcadium dedit, in hæc verba perscriptas : « Vox sanguinis fratris mei Joannis, imperator, contra te Deum appellat, quomodo Abeli justi sanguis olim adversus Cainum fratricidam vociferabatur. Dabis autem omnino pœnas, qui non hoc tantum feceris, verum etiam ipso pacis tranquillitatisque tempore persecutionem adversus Ecclesiam Dei et sacerdotes ipsius molitus sis. Magnum illum orbis terrarum doctorem episcopatus sui solio causa indicta expulisti, unaque cum eo Christum abegisti. Ac beatus quidem ille Joannes vitam hanc finiit, fide retenta et dubitationis quasi procella quadam vacillantibus D stabilitis, sed idem sæculis nunquam finiendis deliciarum et voluptatis inexhaustæ vitæque perpetuæ hæreditatem adiit. E diverso nova ista Dalila, quate paulatim novacula imposturæ rasit, multorum ex ore prolectam exsecrationem sibi arcessivit, fascem peccatorum gravem portatuque difficillimum colligavit, eumque pristinis suis atrocibus ac plurimis delictis adjecit. Idcirco equidem minimus omnium, ut cui creditum commissumque sit solium illius magni apostoli Petri, teque illamque a participatione sacrorum Christi Dei nostri mysterio

ρίλου κατὰ τοῦ ἁγίου μελετηθείσαις διαβολαῖς προκατείληπτο. Ἡ μέντοι Εὐδοξία τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον ἠρέθισε κατὰ τοῦ χρυσορρήμονος· καὶ τάδε εἰποῦσα· « Πάντα μὲν τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν ἐστὶν, ὁ δὲ Ἰωάννης οὗτος δι' ἔχθρας τέ μοί ἐστι καὶ τὰ ἔσχατα εἰς ἡμᾶς ἐξυβρίζει. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξαν τινὰ πρεσβεύει τῆς Ἐκκλησίας ἀπᾴδουσαν. Ἐφ' ᾧ καὶ δίδωμί σοι πᾶσαν ἐξουσίαν, ὥστε σύνοδον ἀθροῖσαι καὶ τοῦ θρόνου δικαίως αὐτὸν καθελεῖν. » Τούτων ἀκούσας Ἐπιφάνιος εἶπεν· « Εἰ μὲν οὖν αἵρεσιν ἔχει τινὰ, ἄλλου τοῦτο λόγου ἐστίν· εἰ δὲ ὅτι κακῶς ὑμᾶς ἔλεξε, παρὰ ταύτην δὴ μόνον αἰτίαν Ἰωάννην ἐκκήρυκτον δέδοκται γενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας, Ἐπιφάνιον ὑμῖν οὐχ ἕξετε συναινοῦντα. » Ταῦτα δὲ ἡ Εὐδοξία πρὸς τὸν διαληφθέντα ἔλεγεν ἅγιον, ἐπεὶδὴ διαφορὰν ἔμαθέ τινα συμβῆναι ἀνὰ μέσον αὐτῶν. Ὁ μέντοι θειότατος Ἰωάννης ἐκ δευτέρου ἐξορισθεὶς καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κουκουσὸν κἀκεῖσε τρία ἔτη καὶ μῆνας β' ποιήσας ἀπηνέχθη εἰς Ποτιούς, κἀκεῖθεν ἀπαίρει πρὸς Κύριον, ἐπισκοπεύσας ἐντεῦθα ἔτη ε' καὶ μῆνας ς'. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ πάπας Ῥώμης Ἰννοκέντιος γράφει πρὸς Ἀρκάδιον καὶ τάδε (80)· « Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἰωάννου βοᾷ πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ σοῦ, βασιλεῦ, ὡς ποτε Ἄβελ τοῦ δικαίου κατὰ τοῦ ἀδελφοκτόνου Κάϊν, καὶ παντὶ τρόπῳ ἐκδικηθήσεται. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο πέπραχας, ἀλλὰ καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης διωγμὸν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερέων αὐτοῦ συνεστήσω, ἐξέωσας τὸν μέγαν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον τοῦ θώκου τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ ἀκρίτως, συνδιώξας αὐτῷ τὸν Χριστόν. Ἀλλ' ὁ μακάριος Ἰωάννης τὸν βίον κατέλιπε, τὴν πίστιν τηρήσας καὶ στηρίξας τοὺς σαλευομένους. Ἀλλ' εἰς ἀλήκτους αἰῶνας τὴν ἀδάπανον τρυφὴν καὶ ἀθάνατον ζωὴν ἐκληρονόμησεν. Ἡ δὲ νέα Δαλιλὰ, ἡ κατὰ μικρὸν τῷ ξυρῷ τῆς πλάνης δεσμεύσασα φορτίον ἁμαρτημάτων βαρὺ καὶ δυσβάστακτον. Διὸ ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος, ὁ πιστευθεὶς τὸν θρόνον τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου, ἀφορίζω σέ τε κἀκείνην τῆς μεταλήψεως τῶν ἀχράντων μυστηρίων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ πάντα κληρικὸν τολμήσαντα μεταδοῦναι ὑμῖν, ἀφ' ἧς ἀναγνῶτέ μου τὸν πεμφθέντα σύνδεσμον, ὑπὸ καθαίρεσιν εἶναι. Ἀρσάκιον δὲ, ὃν εἰσάγετε εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς ἀντὶ τοῦ μεγάλου Ἰωάννου, καὶ μετὰ θάνατον καθαιροῦμεν σὺν πᾶσι τοῖς κοινωνήσασιν αὐτῷ. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφήσεται ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις· ἀνάξιος γάρ ἐστιν ὡς μοιχεύσας τὴν ἐπισκοπήν. Προστιθέαμεν δὲ τῇ καθαιρέσει Θεοφίλου ἀφορισμὸν καὶ ἀναθεματισμὸν καὶ τελείαν ἀλλοτρίωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. » Τούτων ἀκούσας Ἀρκάδιος ἀντιγράφει πρὸς Ἰννοκέντιον· « Πάντες ἄνθρωποι ἴσασιν οἱ εὖ φρονοῦντες ὅτιπερ

(80) Falsas esse Innocentii papæ pro Chrysostomo ad Arcadium litteras, ejusdemque imperatoris Arcadii ad Innocentium responsionem, atque ab imperito quodam fabulatore suppositas, docet omnis temporum illorum historia, quam per singulos annos in Chronicis nostris historico et chronico digessimus.

rum secludo et arceo. Præterea clericos omnes, qui ea vobiscum ausi fuerint ab eo tempore communicare quo colligationem et vinculum hoc meum resciveritis, ordine moveo. Consimiliter Arsacium, quem in solium episcopatus loco magni Joannis illius substituistis, etiam post mortem cum omnibus qui cum ipso commercium habuerunt ordine movemus, neve perscribatur ejus nomen sacris in tabulis vetamus. Hoc enim indignus est honore, ut qui episcopatum adulterio quasi commisso polluerit. Atque huic nostræ de his ordine movendis sententiæ Theophili segregationem, exsecrationem, absolutam denique Christianorum a cœtu exclusionem adjungimus. » Quas litteras ubi recitari Arcadius audivisset, in hæc verba Innocentio rescripsit: « Norunt omnes homines mentis compotes commissa per ignorationem nec divinitus nec per leges puniri, neque adeo quemquam alterius nomine supplicium luere. **260** Quod quidem propterea scripsi, ut mansuetudinem tuam certam redderem nos nihil eorum cognitum habuisse quæ nostris antistitibus et clericis acciderunt, cujus rei testem benignum illum Deum imploramus. Nimirum purus et innocens sum, quod ipsorum condemnationem attinet; quippe cum eorum communione sim usus, causæ nihil erat quamobrem eos affligerem. Quod autem attinet filiam tuam Eudoxiam, scito me illi parum moderate pro ratione delicti mercedem retulisse. Quo sane factum est ut ex eo mœrore ac angustia difficili gravissimaque correpta ægritudine decumbat. Igitur, quod superest, enixe te obsecro ut nos a segregatione liberes nec multipliciter punias; nec enim ipse Dominus idem ob delictum bis hominem percutit. » Ad hasce litteras Innocentius in hunc modum respondit: «Studium diligentiamque vestram Dei præscripto et voluntati consentaneam, quam propter ipsius nomen declarastis, accepimus et probavimus. Quapropter sacris a vinculis soluti ad signa Dominica confirmatis animis accedite. » Hanc ob causam sollicite cogitare cœpit Arcadius quo pacto virum sanctum magnam hanc in urbem reduceret.

A τὰ κατὰ ἄγνοιαν γινόμενα οὔτε Θεὸς οὔτε νόμοι κολάζουσιν· ἀλλ' οὐδέ τις ὑπὲρ ἑτέρου δίκην εἰσπράττεται. Ὅθεν ταῦτα γέγραφα πληροφορῶν τὴν ὑμετέραν πραότητα ὡς ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ οὐκ ἔγνων τι τῶν συμβάντων τοῖς ἡμετέροις ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς, ἀλλ' ἀθῶός εἰμι τοῦ κρίματος αὐτῶν· εἰ γὰρ ἦμην συμμέτοχος αὐτῶν εἰς τοῦτο, οὐκ εἶχον τούτους κακῶσαι. Περὶ δὲ τῆς σῆς θυγατρὸς Εὐδοξίας γνῶθι ὅτι καὶ αὐτῇ ἀνταπέδωκα κατὰ τὸ σφάλμα αὐτῆς οὐ μετρίως, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης λύπης καὶ θλίψεως ἐν ἀῤῥωστίᾳ βαρυτάτῃ κατακεῖσθαι αὐτήν. Παρακαλῶ λοιπὸν ἵνα τοῦ ἀφορισμοῦ λύσῃς ἡμᾶς καὶ μὴ ἐκδικήσῃς πολλαχῶς· οὐ γὰρ πατάξει Κύριος δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό. » Πρὸς ταῦτα καὶ πάλιν Ἰννοκέντιος· « Ἀπεδεξάμην ὑμῶν τὴν κατὰ Θεὸν σπουδήν, ἥνπερ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀνεδείξασθε. Ὅθεν τῶν ἱερῶν δεσμῶν ἀνεθέντες ἐν τοῖς δεσποτικοῖς συμβόλοις προσέλθετε ἐῤῥωμένοι. » Ταύτῃ τοι καὶ δι' ἀφροντίδος ὁ Ἀρκάδιος ποιεῖται τὴν τοῦ ἁγίου πρὸς τὴν μεγαλόπολιν ἐπάνοδον.

Rebus autem humanis exempto Arcadio, filius ejus Theodosius, qui ab elegantia scripturæ, qua pulcherrime libros exarabat, Calligraphus nuncupatus fuit, annos 33 imperavit. Cum equo conscenso profecturus aliquo foret, una cum ipso collapsus equo fatoque functus est. Deiparæ templum in Chalcopratiis exstruxit, quod antea collegium et conventiculum Judæorum erat. Itidem urbis murum longius extendit. Ingens sub ipso terræ motus exstitit, quo et muri et magna pars urbis corruerunt, durante per omnem vicinum agrum hac succussione soli totos tres menses. Itaque patriarcha Proclo et imperatore discalceatis supplicationes instituentibus, accidit ut puer quidam abriperetur in aera et rationem hymni sanctissimi concinendi edoceretur; quo facto ira divina sedata fuit. Eodem tempore Judæus quidam paralyticus, cum baptizatus esset, sanitatem corporis recuperavit. Proclus ille patriarcha, cujus modo mentionem faciebamus, Cyzici primum episcopus erat designatus; cujus ab urbis civibus non admissus Cpolis factus est antistes. Exstitit his ipsis annis impius ille Nestorius, quod cum aliis sex opinionis consortibus aiebat se duum trium ve mensium Deum probare non posse. Hic Nestorius cum jam ordine sacro fuisset motus, Joannes Antiochenus episcopus ad concilium venit, graviterque offensus quod absque auctoritate sua Nestorius ordine dejectus fuisset

C Μετὰ δὲ Ἀρκαδιον ἐβασίλευσε Θεοδόσιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ Καλλιγράφος, ἔτη μβ'. Οὗτος ἐξελθὼν ἱππασθῆναι καὶ συμπεσὼν τῷ ἵππῳ τὸν βίον τελευτᾷ. Οὗτος τὸν ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις τῆς Θεοτόκου ναὸν ἔκτισε, πρότερον ὄντα συναγωγὴν Ἰουδαίων. Ἀλλὰ καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως παρεξέβαλεν. Ἐφ' οὗ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, ὥστε πεσεῖν τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ πολὺ μέρος αὐτῆς. Ἐπεκράτει δὲ ὁ σεισμὸς καὶ κατὰ πᾶσαν χώραν μῆνας τρεῖς. Τότε δὴ τότε τοῦ πατριάρχου Πρόκλου καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀνυποδέτων λιτανευόντων, συνέβη παιδίον ἁρπαγῆναι καὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον μυηθῆναι, καὶ οὕτω τὴν θείαν στῆναι ὀργήν. Τότε καὶ Ἰουδαῖος παράλυτος βαπτισθεὶς ὑγιὴς εὑρέθη. Ὁ μέντοι διαληφθεὶς πατριάρχης Πρόκλος ἐν Κυζίκῳ χειροτονεῖται πρότερον καὶ μὴ δεχθεὶς παρὰ τῶν ἐκεῖσε χειροτονεῖται ἐνταῦθα. Ὁ δὲ δυσσεβὴς Νεστόριος σὺν ἓξ ὁμόφροσιν αὐτοῦ ἔλεγεν ὅτι Διμηναῖον καὶ τριμηναῖον οὐ δύναμαι λέγειν Θεόν. Ἰωάννης δὲ ὁ Ἀντιοχείας μετὰ τὴν τοῦ Νεστορίου καθαίρεσιν καταλαβών, καὶ λυπηθεὶς ὅτι χωρὶς αὐτοῦ καθῃρέθη Νεστόριος, παραλαβὼν τοὺς σὺν αὐτῷ ἐπισκόπους, ἐν οἷς καὶ Θεοδώρητος, Κύρου καὶ Ἴβας ὁ Ἐδέσσης, καθαίρεσιν ὑπαγορεύει τοῦ μεγάλου Κυρίλλου.

adjuncns sibi quibusdam episcopis, quos secum habebat **261** et in iis Theodoreto Cyrensi, Edesseno Ibæ, magnum illum Cyrillum loco movendum pronuntiat.

Ἴλ τοῦ βασιλέως ἀδελφὴ Πουλχερία λαβεῖν ἄνδρα οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῆς παρθενίαν τῇ Θεοτόκῳ ἀνέθετο. Αὕτη καὶ τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐδείματο. Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι ἡ τοῦ βασιλέως κυρὰ Εὐδοκία θυγάτηρ ἐγένετο φιλοσόφου τινὸς ἐξ Ἑλλάδος ὄντος. Οὗτος δὲ τελευτῶν τοῖς μὲν τρισὶν υἱοῖς ἀφῆκε πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, περὶ δὲ ταύτης εἶπεν· « Ἀθηναΐδι τῇ ποθεινοτάτῃ μου θυγατρὶ ἀφίημι νομίσματα ρ'· ἀρκεῖ γὰρ αὐτῇ ἡ τύχη αὐτῆς. » Ἴλ μέντοι Ἀθηναΐς μηδὲ ταῦτα τὰ ρ' λαμβάνυσα καταλαμβάνει τὴν μεγαλόπολιν, ἐκδίκησιν ὥστε λαβεῖν. Καὶ οὕτω διὰ τὴν αὐτῇ παροῦσαν εὐπρέπειαν τοῦ βασιλέως γυνὴ ἐχρημάτισεν. Ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῆς, ἐλθόντας ὕστερον πρὸς αὐτὴν, εἶπεν· « Εἰ μὴ ὑμεῖς ἠδικήσατέ με, οὐκ ἠναγκαζόμην ἐλθεῖν ἐνταῦθα καὶ βασιλεῦσαι. » Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ βασιλέως σκανδαλισθέντος ἐπ' αὐτῇ διὰ τὸν Παυλῖνον (ἑώρακε γὰρ εἰς αὐτὸν τὸ πάμμεγα μῆλον ἐκεῖνο, ὅπερ πένης μὲν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ δῶρον ἤνεγκεν, ὁ δὲ βασιλεὺς πρὸς τὴν δέσποιναν αὖ μετεκόμισεν) ἐξήτησεν αὐτὴ ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ δὴ καὶ ἀπῆλθε καὶ ἐξαίσιά τινα ἐποίησε καὶ τὰ ἐκεῖσε τείχη ἔκτισεν, ὡς ἐν αὐτῇ πέρας λαβεῖν τὸ Δαυϊτικὸν ἐκεῖνο ῥητὸν τὸ λέγον· « Ἀγάθυνον, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθήτω τὰ τείχη Ἱερουσαλήμ. » Ἀλλὰ καὶ τελευτῶσα ἔλεγε μηδὲν τῷ Παυλίνῳ συνιδεῖν, εἰ καὶ φιλοτίμως εἶχε πρὸς αὐτὸν οὐ μικρῶς ἅτε συνεργήσαντα, ἡνίκα Πουλχερία τῷ Θεοδοσίῳ δοῦναι ταύτην πρὸς λέχους κοινωνίαν ἐφρόντιζεν.

A Habuit Theodosius imperator sororem Pulcheriam, quæ nubere viro noluit, sed virginitatem suam Deiparæ consecravit. Eadem Pulcheria Deiparæ templum in Blachernis condidit. Scito autem, dilecte fili, dominam Eudociam, conjugem hujus imperatoris, cujusdam e Græcia philosophi filiam fuisse. Cum is vita decederet, universas facultates tribus filiis legavit, de hac vero filia dixit : « Athenaidi filiæ meæ dulcissimæ 100 aureos relinquo : nam ei fortuna sua sufficiet. » Verum Athenais, ne 100 quidem illis aureis acceptis, Cpolim se confert, ut adversus fratres hæreditatis causa jus suum persequeretur. Atque hac occasione tandem imperatori propter formæ venustatem, qua insigni præstabat, nupsit. Cumque deinceps fratres ad eam B venissent : « Nisi vos, inquit, injuriam me affecissetis, non fuissem coacta me huc conferre ac imperio potiri. » Accidit deinde ut vir quidam pauper imperatori pomum insigni magnitudine loco muneris offerret. Hoc imperator ad dominam cum detulisset eique donasset, non multo post oblatum ab ea Paulino conspexit. Ea de causa cum imperatrici offensus esset, ea sibi fieri potestatem Hierosolyma proficiscendi petiit, et impetrata re discessit. Fecit istic quædam insignia et admiranda, mœnibus urbis inter cætera exstructis, adeoque in ipsa Davidicum illud oraculum finem habuit : « Benefac, Domine, per Eudociam (Latine *benignitatem* dixeris) tuam Sioni, et muri Hierosolymæ instaurentur. Cum moreretur, nihil se sibi de Paulino consciam esse dixit, nisi quod hominem magnifecerit et in prætio habuerit propterea quod non parum id temporis adjumenti attulisset, cum se Pulcheria Theodosio fratri dare tori consortem moliretur.

Ὅσην δὲ ὁ Θεοδόσιος οὗτος κεκρυμμένην ἀρετὴν ἐκέκτητο, δῆλον ἐντεῦθεν. Μοναχός τις ἔτη μ' δουλεύσας ὡς δεῖ τῷ Θεῷ ὑπέλαβέ τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ, καὶ ζητεῖ μαθεῖν ἐν ποίᾳ τάξει κέκτηται αὐτὸν ὁ Θεὸς, καὶ μανθάνει ὅμοιος εἶναι Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ Ἀπαίρει λοιπὸν πρὸς αὐτὸν, καὶ ζητεῖ μαθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ. Καὶ ὁ βασιλεὺς πολλὰ μὲν αὐτῷ ἀπεκάλυψεν ἕτερα, οἷον ξηροκοιτίαν (81), ἐνδυμενίαν τρίχινον, ἀποχὴν γυναικὸς, νηστείαν, ἐλεημοσύνην, δικαιοπραγίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ὁ δὲ μοναχὸς ἀπαρεσκόμενος δῆθεν τοῖς ἀπαριθμηθεῖσιν, ἐδιάζετο τὸν βασιλέα εἰπεῖν καὶ εἴπερ τι ἕτερον μεῖζον τῶν εἰρημένων κέκτηται. Καὶ ὃς ἔλεγεν ἐν ἡμέρᾳ ἱππικοῦ θεάτρου καθῆσθαι μὲν ἐν τῷ συνήθει τόπῳ αὐτοῦ, μὴ ἐνατενίζειν δὲ τῷ θεάτρῳ, καλλιγραφεῖν δὲ πρὸς τούτοις, καὶ οὕτω τὴν ζωὴν αὐτοῦ ταῖς ἰδίαις χερσὶ συγκρατεῖν. Τούτων ἀκούσας ὁ μοναχὸς τοσαύτην ἐδέξατο ἔκπληξιν ὡς καὶ ἑαυτὸν ἀγαπῆσαι, ὅτι τοσούτῳ τὴν ἀρετὴν ἀνθρώπῳ συντέτακται.

C Cæterum in hoc Theodosio quantum latentis et occultæ virtutis exstiterit, vel hinc colligi potest. Erat quidam solitariæ vitæ sectator, qui cum Deo 40 totos annos ita serviisset ut decet, magnam de se quamdam opinionem conceperat. Itaque cognoscere cupiebat quonam se loco Deus haberet. Significatur ei divinitus imperatori Theodosio parem esse. Quapropter ad imperatorem se confert, illius quanta virtus foret explorare nititur. Ei permulta patefacit imperator, verbi gratia quod aridis tantum cibis degustatis cubaret, quod aspera uteretur interula, quod abstineret ab uxoris amplexibus, quod jejunaret, quod benignitatem exerceret in pauperes, quod justitiæ rationem in actionibus suis haberet, aliaque talia. Cum hæc enumerata parum monacho satisfacerent, imperatorem fateri D **262** coegit, num quid his majus ab ipso præstaretur. Tum imperator : « Quibus, ait, diebus equestrium certaminum spectacula exhibentur, equidem consueto loco sedeo, verum oculos in ipsa spectacula defixos non habeo. » Præterea fassus est se libros eleganter ac munde describere, atque hoc pacto suismet laborantem manibus vitam sustinere.

(81) Leunclavius vertit ξηροκοιτίαν, *aridis tantum cibis degustatis cubationem* : quid si ad χαμευνίας potius respexerit, aut duram in assere, storea, matta, aut nuda humo cubandi rationem,

Quibus auditis tantopere monachus obstupuit, ut homini comparatus fuisset.

Idem Theodosius usque adeo fraudis expers erat et simplex, ut si quis ad eum chartam detulisset in qua perscriptum aliquid esset, litteris ei rubris continuo subscriberet, nequaquam examinans quænam essent in eo perscripta quidve sibi vellent. Quapropter hac etiam in parte fratrem corrigere volens admirabili virtute prædita Pulcheria chartam conficit, et in ea perscribit ejusmodi quiddam, quasi videlicet imperator ei donet imperatricem ancillæ mancipiique locos Deinde chartam imperatori porrigit, rogat eam rubris litteris subscriptis approbet. Quod petit, impetrat : chartam recipit, tanquam mancipium aliquod imperatricem abducit. Eam rem eum imperator ægerrime ferret, scripturam illa profert imperatoriam, cujus auctoritate se hoc in imperatricem juris habere diceret. Tum vero negotium intellexit imperator, et ex eo tempore suum in iis rebus erratum non parum emendavit.

Ὁ μέντοι Θεοδόσιος οὗτος τοσοῦτον ἦν ἀπόνηρός τε καὶ ἄπλαστος, ὡς εἴ τις χάρτην αὐτῷ γεγραμμένον ἔφερε, γράμμασιν αὐτὸν ἐρυθροῖς εὐθέως ἐσημειοῦτο, μὴ κατεξετάζων ὁποῖα δὴ τὰ γεγραμμένα καὶ τίνος εἰσὶ δυνάμεως. Ἡ οὖν θαυμαστὴ Πουλχερία θελήσασα κἀν τούτῳ διορθώσασθαι τὸν ἄνακτα, πλάττεται χάρτην ὡς αὐτοῦ δῆθεν βασιλέως οἰκέτιν αὐτῇ τὴν βασιλίδα χαριζομένου, εἶτα δίδωσιν αὐτὸν τῷ βασιλεῖ, καὶ δέεται γράμμασιν ἐρυθροῖς τὸν τοιοῦτον ἐνσημανθῆναι. Γίνεται ταῦτα· λαμβάνει τὸν χάρτην, κἀντεῦθεν ἔχει τὴν βασιλίδα καθάπερ δούλην τινά. Δυσχεράναντος οὖν ἐπὶ τούτῳ τοῦ βασιλέως, ἐκείνη τὸ γράμμα προβάρε τὸ βασίλειον, κἀκεῖθεν ἔλεγεν αὐτὴν ἐπὶ τούτῳ δικαιοῦσθαι. Συνῆκε τὸ ῥᾶμα ὁ βασιλεύς, κἀντεῦθεν οὐ μικρὰν ἐπὶ τῷ σφάλματι δέχεται τὴν διόρθωσιν.

Post Theodosium Marcianus annos sex imperavit, consilio studioque Pulcheriæ Theodosii sororis ad imperium evectus. Nam admiranda hæc mulier cum imperii sceptra post Theodosii mortem ad se transtulisset et res Romanas imperatoris egere perspexisset, Marcianum arcessit, virum omnino religiosum, eique coronam imperatoriam imposuit, horrendis primum sacramentis obstrictum, quibus se castitatem ipsius impollutam conservaturum polliceretur. Fuerat olim pauper Marcianus, sed egregia prædi- tus indole ac moribus : cumque miles esset, forte quamdam ad expeditionem se conferebat. In hoc itinere cum consopitus aliquando esset, ii qui cum eo militabant, citius experrecti aquilam homini suis alis umbram præbere vident. Itidem cum adversus Gizerichum Libyæ principem expeditio susciperetur, accidit ut Marcianus inter alios hostiam in potestatem veniret. Itaque Gizerichus captivos inspicere volens ex sublimi quodam loco eos intuebatur. Hic Marcianum consopitum cernens umbra frui, quam expansis alis ei suppeditaret aquila, rem pro miraculo habuit, eumque virum divinum esse judicavit et imperio Romano dignum. Quapropter impie se facturum arbitratus, si virum talem occideret, qui cœlitus ad imperii sublimitatem **263** destinatus esset, etiam honoribus affectum, rogavit ut si quando potiretur imperio, bellum adversus Libyas non susciperet. Hoc modo libertate restituta magnam ad urbem hanc reversus est. Inde Theodosio vita functo, Pulcheriæ judicio, ceu diximus, Romanorum imperator est appellatus. Eo tempore tres ingentis magnitudinis lapides e cœlo sunt delapsi. Legem Marcianus tulit, qua edixit ne quis magistratum per largitionem consequi conetur.

Μετὰ δὲ Θεοδόσιον Μαρκιανὸς ἔτη ἓξ, οἰκονομίᾳ καὶ σπουδῇ Πουλχερίας τῆς ἀδελφῆς Θεοδοσίου· ἡ γὰρ θαυμαστὴ αὕτη γυνὴ τὰ τῆς βασιλείας σκῆπτρα μετὰ τὸν τοῦ Θεοδοσίου θάνατον δεξαμένη, καὶ γνοῦσα ὅτι βασιλέως τὰ τῶν Ῥωμαίων χρῄζουσι πράγματα, τὸν εὐσεβῆ μεταλαλεῖται Μαρκιανὸν καὶ τὸ τῆς βασιλείας στέφος αὐτῷ περιτίθησι, φρικτοῖς αὐτὸν πρότερον ὅρκοις καταδεσμήσασα τοῦ φυλάξαι αὐτῇ τὴν ἁγνείαν ἀδιαλύβητον. Οὗτος μὲν οὖν ὁ Μαρκιανὸς πένης ἦν, ἀλλὰ χρηστὸς τοὺς τρόπους. Οὗτος στρατιώτης ὢν εἰς ἐκστρατείαν ἀπῆρέ ποτε, καὶ καθ' ὁδὸν ὑπνώσαντα τοῦτον εἶδον οἱ συγκοιμώμενοι αὐτῷ πρότερον ἀναστάντες ὑπὸ πτερύγων ἀετοῦ σκεπόμενον. Ἀλλὰ καὶ κατὰ Γιζερίχου τοῦ τῶν Λιβύων ἄρχοντος ἐκστρατεία γίνεται, ἐν ᾗ καὶ ὁ Μαρκιανὸς συνὼν αἰχμάλωτος ἄγεται. Ὁ γοῦν Γιζερίχος ἰδεῖν τοὺς αἰχμαλώτους θελήσας ἀφ' ὑψηλοῦ τούτοις ἐπεσκόπησε, καὶ δὴ τὸν Μαρκιανὸν ὑπνοῦντα ὁρᾷ καὶ σκιᾶς ὑπὸ ἀετοῦ ἀπολαύοντα. Θαυμάζει τὸ πρᾶγμα, θεῖον εἶναι κρίνει τὸν ἄνδρα καὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων κράτους ἄξιον. Ὅθεν καὶ οὐχ ὅσιον ἔκρινε τοιοῦτον ἄνδρα κτεῖναι, προβεβλημένον εἰς βασιλείας ὕψος ἄνωθεν, ἀλλὰ καὶ τιμᾷ καὶ ἱκετεύει, εἴγε κρατήσειε, μὴ μάχην συγκροτῆσαι τοῖς Λίβυσιν. Ἀπολύεται οὖν ἐκεῖθεν καὶ πρός γε τὴν μεγαλόπολιν ἔρχεται. Τελευτᾷ τὸν βίον ὁ Θεοδόσιος, καὶ κρίσει τῆς Πουλχερίας βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀναγορεύεται. Τότε δὴ τότε καὶ λίθοι τρεῖς ἔπεσον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ παμμεγέθεις. Οὗτος ἐκέλευσε μὴ γίνεσθαι ἄρχοντας ἐπὶ δόσει νομισμάτων.

In quarto concilio, dilecte fili, scito receptos esse Theodoretum et Ibam, postequam Nestorium exsecrati fuissent. Erat tum princeps quidam sectæ recentis Eutyches, qui archimandritæ munere fungebatur. Et se Dioscorus adjunxerat, antistes Alexandrinus. Eutyches iste post 10 annos a tertia

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι ἡ δ' σύνοδος ἐδέξατο Θεοδώρητον καὶ Ἶβαν ὡς ἀναθεματίσαντας Νεστόριον. Ὁ μέντοι αἱρεσιάρχης Εὐτυχὴς ἀρχιμανδρίτης ἦν, ὁ δὲ Διόσκορος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. Οὗτος ὁ Εὐτυχὴς μετὰ δέκα ἐνιαυτοὺς ἀνεφάνη τῆς τρίτης συνόδου. Ἑτεροδοξον ἡμῶν εἶναι ἔλεγε τὸ σῶμα

τοῦ Χριστοῦ, καὶ μίαν φύσιν αὐτὸν ὅλον εἶναι. Κατ' A synodo Christi corpus alterius et diversæ perhi-
οὗ πεποίηκε τοπικὴν σύνοδον ὁ μακάριος Φλαβιανὸς ἐπίσκοπος ὢν Κωνσταντίνου πόλεως, καθελὼν αὐτὸν καὶ ὁρίσας ὁμοούσιον ἡμῖν εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Εἶτα δέησιν ὁ Εὐτυχὴς ἐπιδεδωκὼς τῷ βασιλεῖ μετέπεισεν αὐτὸν, καὶ μεταστειλάμενος Διόσκορον τὸν τοῦ μεγάλου Κυρίλλου διάδοχον ἐποίησε τὴν ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον σύνοδον κατὰ Φλαβιανοῦ τὴν λεγομένην λῃστρικήν, ἐν ᾗ κυλλωθεὶς ἀπὸ πληγῶν ὁ Φλαβιανὸς ἀπέθανεν ἐξ αὐτῶν. Ἐφ' ᾧ καὶ γέγονεν ἡ ἐν Χαλκηδόνι τετάρτη σύνοδος κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, εἰποῦσα καὶ τοῦτο, « Κυρίλλου αἰωνία ἡ μνήμη. » Διὰ μέντοι τὸ καθαιρεθῆναι τὸν Διόσκορον διεσχίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων ἥ τε Κωνσταντίνου πόλις καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια.

bebat a nostro esse substantiæ, adeoque Christum totum unius esse naturæ. Coegit adversus eum localem synodum beatus ille Flavianus, Cpolis antistes, in quo Eutychem ordine movit et esse Christi corpus ejusdem cum nostro substantiæ naturæque decrevit. Quibus actis, Eutyches supplici libello imperatori oblato in aliam eum sententiam perduxit. Nam arcessito Dioscoro, magni Cyrilli successore, rursus aliam synodum Ephesi contra Flavianum instituit, quæ latronum concilium appellatur. Etenim istic Flavianus verberibus multatus mortem obiit. Hanc ob causam Chalcedonensis quarta synodus adversus Eutychem et Dioscorum est convocata. In hac illa quoque verba sunt pronuntiata : « Æterna recordatio Cyrilli esto. » Quia vero Dioscorus ibidem ordine sacro submovebatur, divulsæ sunt a se invicem Cpolis et Alexandria.

Μετὰ δὲ τὴν τοιαύτην τετάρτην σύνοδον ἔσπευδον B Post habitam quartam synodum rursus quidam
σύθις τινες ἱερεῖς τε καὶ μοναχοὶ τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς δόγμα συνιστᾶν· ὅθεν ὁ τηνικαῦτα χρηματίζων πατριάρχης Ἀνατόλιος συμβουλεύει γραφῆναι δυσὶ χάρταις καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τὰ δόγματα, καὶ τῇ λάρνακι τῆς μεγαλομάρτυρος Εὐφημίας ἐμβληθῆναι, καὶ οὕτω δηλωθῆναι τὴν ἀλήθειαν. Γίνεται ταῦτα, καὶ θαῦμα παράδοξον ἦν ἰδεῖν· παρὰ γὰρ τοὺς πόδας τῆς ἁγίας ἐρριμμένος εὑρέθη ὁ τῶν ἀντιδικούντων τῇ ἀληθείᾳ χάρτης, ὁ δὲ ἕτερος παρὰ τῇ χειρὶ αὐτῆς.

sacerdotes et monachi summo studio doctrinam Eutychis stabilire nitebantur. Quamobrem Anatolius, qui tum patriarchæ munere fungebatur, hoc consilii dedit, ut duas in chartas utriusque partis dogmata perscriberentur et in urnam eximiæ martyris Euphemiæ conjicerentur, quo veritas hoc pacto elucesceret. Huic consilio cum oblemperatum fuisset, prodigium quoddam novum et inopinatum erat cernere ; nam adversariorum veritatis charta sic reperta est, ut ad sanctæ martyris pedes abjecta jaceret, altera vero ad manum ejus.

Ἐπὶ μέντοι τούτου τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ Συμεὼν ὁ μέγας ἐπέβη τοῦ στύλου· ἀκοινώνητος γὰρ μέχρι πολλοῦ ἔμενε διὰ τὸ καταρχὴν τοιαύτην ἐνδείξασθαι· πολλοὶ γὰρ οἱ μεμψίμοιροι. C

Marciano regnante Symeon ille magnus columnam ascendit. Is longo tempore nihil omnino cum hominibus habuit commercii, propterea quod ejusmodi rem novam primus ostendisset. Sic enim comparatum est in rebus humanis ut multi sint reprehensores.

Μετὰ δὲ Μαρκιανὸν Λέων ὁ μέγας ἔτη ιη' κρατήσας τελευτᾷ δυσεντερικός· ἐφ' οὗ σημεῖον ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, νεφέλη σαλπιγγοειδὴς ἐπὶ ἡμέρας μ', καὶ ἔβρεξε σποδὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, σπιθαμὴν τὸ πάχος ἔχουσαν. Καὶ πάντες ἐλιτάνευον, λέγοντες ὅτι πῦρ ἦν καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐσβέσθη. Τότε καὶ Δανιὴλ ὁ μέγας ἐπέβη τοῦ στύλου ἐν τῷ Ἀνάπλῳ. Τότε καὶ ἡ θεία ἐσθὴς τῆς τοῦ Κυρίου Μητρὸς ἀνεκομίσθη. Οὗτος ὁ μέγας Λέων ἐκέλευσε τὰς Κυριακὰς ἀπράκτους εἶναι καὶ μήτε ἱππικὸν τελεῖσθαι μήτε μουσικὰ ἠχεῖν ὅλως, ἀλλὰ πάντας τοὺς θείοις ἐνασχολεῖσθαι ναοῖς. D Τότε δὴ, τότε καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων παύεται βασιλεία. Σημειώσαι δὲ ὅτι ἀπὸ Ῥωμύλου ἦρξατο αὕτη, καὶ μετὰ ατ' καὶ γ' ἔτη ἐν Ῥωμύλῳ πάλιν πέπαυται, κρατούντων ἐκεῖσε μετὰ ταῦτα ῥηγῶν μεγιστάνων καὶ ὅσοι τοιοῦτοι χωράρχαι βάρβαροι (82).

Post Marcianum Leo magnus imperio per 18 annos potitus, ex intestinorum **264** morbo vitam finiit. Eo regnante prodigium in cœlo quoddam apparuit, nimirum nubes tubæ consimilis, quæ totos 40 dies duravit. Itidem Cpoli cinere pluit, cujus crassities palmum æquabat. Ideirco supplicatum ab omnibus, quod dicerent ignem hunc fuisse, verum benignitate divina exstinctum esse. Tunc et magnus ille Danielus columnam in Anaplo conscendit, et Matris Domini sacra vestis Cpolim est allata. Leo magnus edicto cavit ne quid Dominicis diebus operis fieret, neve ludi circenses peragerentur, neve musica instrumenta resonarent, sed omnes rebus divinis occupati essent. Romanum imperium id temporis prorsus exstinctum et abolitum est. Atque hic mihi notabis, illud ipsum imperium a Romulo initium habuisse ac post 1505 annos itidem sub Romulo principe defecisse. Nam deinceps istic reges, principes aliique tales barbari certorum locorum domini rerum potiti sunt.

(82) Hic desinit alter e Claromontanis Glycæ mss. codicibus, quo plurimum usi sumus : sed nonnulla habet de septem synodis u suo deinceps locu aon omittenda. I

bimus in codice F non 18 sed 17 Leoni seniori annos tribui, ejus vero ex filia nepoti Zenonis filio Leoni, non annos duos, sed unum duntaxat assignari.

Post Leonem magnum ejus e filia nepos, Zenonis oriundi ex Isauria filius Leo, duos annos imperium tenuit. Quippe Leo magnus genero suo, Ariadnæ filiæ marito Zenone præterito, nepoti tradere sceptra imperii maluit. Sed hoc rebus humanis exempto, pater ejus Zeno qui et Isauri cognomentum habuit, 16 annis imperavit. Posteaquam ad imperium pervenisset, insidiis a socru Verina petitus, ut qui non ex ejus sententia imperium administraret, suam in patriam fuga se contulit. Quamobrem Verinæ frater Basiliscus duobus annis rebus præfuit. Hic palatio Cpoli condito, id ipsum Basilisci palatium nuncupavit. Verum imperio Basiliscus perexiguum ad tempus degustato, Zenonis in potestatem venit, qui jam reversus ex Isauria fuerat. Itaque cum uxore quamdam in turriculam sane munitam inclusus, ubi nemini pateret ad ipsum aditus, fame necatus est. Zeno reversus ex Isauria, ceu diximus, Harmatium, qui contra Basiliscum adjumento ipsi fuerat, morte multat tanquam heri sui proditorem; Harmatii vero filium, quemadmodum se facturum receperat, Cæsarem creat. Sed non multo post crinibus tonsis eum vel invitum Cyzicenis pontificem dedit. Prædixerat huic imperatori aliquando quidam astrologus futurum ut non multo post moreretur, et uxorem ejus cum imperio senatorii quidam ordinis acciperet. Hoc ille cognito complures neci dedit, qui vel illustres vel opulentiores essent. Verum ignorabat omnino se cum Deo et providentia ipsius pugnare. Quippe cum Zeno vitam cum morte commutasset imperiumque reliquisset, ad Anastasium illud recidit, qui patria Dyrrhachenus erat et Bipupulus dicebatur: nam pupularum **265** alteram nigram habebat, alteram cæruleam. Eo regnante circa palatium exstitere fulgura et tonitrua, quibus imperator consternatus, hinc inde formidinis causa cursitans, quodam in cubiculo tandem ex divina vindicta periit. Nam cubiculum collapsum ruina sua imperatorem oppressit et exstinxit. Etiam ignis in cœlo conspectus seditionem, uti quidem videtur, ortam sub ipso portendebat. Etenim logotheta cum urbis præfecto jussu imperatoris conscenso Magnæ Ecclesiæ ambone sive suggestu, ut sanctissimum hymnum una cum hisce verbis pronuntiaret: « Qui crucifixus est propter nos, » cum primum vocem *Nos* expressisset, populum universum adversus se concitavit. Tantaque adeo tum temporis exstitit calamitas ac rerum perturbatio, ut ædificia subjectis flammis exurerentur; doctor quidam et alius in columna qui stabat, quod imperatoris partes foverent, occiderentur, et quidem occisorum jam corpora concremarentur: imperatori denique convicia coram et in faciem ingererentur. Vidit aliquando per quietem Anastasius virum quemdam, qui codicem manu teneret ac hujusmodi verbis ipsum compellaret: « Eu propter fidei tuæ perversitatem annos de vita tua quatuordecim deleo. » Quod sane deinceps evenit: nam fulmine tactus moritur, annum ætatis 98 agens. Cisternam Mocesiam condubit.

Ac observandum hoc loco nonnullos esse qui

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ Λέων ὁ ἔγγονος αὐτοῦ καὶ υἱὸς Ζήνωνος τοῦ ἐξ Ἰσαυρίας ἔτη β'· τὸν γὰρ ἐπὶ θυγατρὶ αὐτοῦ Ἀριάδνῃ γαμβρὸν Ζήνωνα παριδὼν ὁ μέγας Λέων τῷ ἐγγόνῳ αὐτοῦ τὰ τῆς βασιλείας ἐνεχείρισε σκῆπτρα. Μετὰ δὲ τὸν τοιοῦτον Λέοντα Ζήνων ὁ πατὴρ αὐτοῦ κτὶ Ἴσαυρος ἔτη ις'. Οὗτος μετὰ τὸ βασιλεῦσαι ὑπὸ πενθερᾶς αὐτοῦ Βερίνης ἐπιβουλευθεὶς ὡς παρὰ γνώμην αὐτῆς βασιλεύσας, πρὸς τὴν αὐτοῦ φεύγει πατρίδα. Κρατεῖ λοιπὸν ὁ τῆς Βερίνης ἀδελφὸς Βασιλίσκος ἔτη β'. Οὗτος ἐν Κωνσταντινουπόλει κτίσας παλάτιον ἐκάλεσεν αὐτὸ τὰ Βασιλίσκου. Ὁ μέντοι Βασιλίσκος οὗτος βραχὺ τοῦ κράτους γευσάμενος χειροῦται ὑπὸ Ζήνωνος ἐξ Ἰσαυρίας αὖ ὑποστρέψαντος, πυγίσκῳ δὲ στερρῷ σὺν τῇ γυναικὶ αὐτοῦ καταχλεισθεὶς καὶ μείνας ἀπρόϊτος λιμῷ θανατοῦται. Ὁ μέντοι Ζήνων ὑποστρέψας ἐκεῖθεν, ὡς εἴρηται, τὸν μὲν Ἁρμάτιον, ὃς αὐτῷ κατὰ Βασιλίσκου συνήργησε, θανάτῳ παραδίδωσιν ὡς τοῦ οἰκείου δεσπότου προδότην, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ, καθὼς ὑπέσχετο, Καίσαρα προβάλλεται· μετὰ δὲ μικρὸν καὶ τὰς αὐτοῦ τρίχας ἐκκόψας ἀρχιερέα Κυζικηνοῖς καὶ ἄκοντα ἐφίστησι. Τούτῳ ποτὲ τῷ βασιλεῖ προεῖπεν ἀστρονόμος τις ὅτι Μετὰ βραχὺ τελευτᾷς, καὶ αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, ναὶ μὴν καὶ τὴν σύνοικον ἀνὴρ ἐκ τῆς συγκλήτου λήψεται. Τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς τοὺς πλείους ἀπώλεσεν, ὅσοι τε λαμπροὶ καὶ ὅσοι τὸν βίον εὐτυχέστεροι. Ἀλλ' ἔλαθεν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ πάντων καὶ τῇ αὐτοῦ προνοίᾳ μαχόμενος· ὡς γὰρ ὁ Ζήνων ἔλιπε τὸν βίον καὶ τὸ κράτος, μεταπίπτει τὰ τῆς βασιλείας εἰς Ἀναστάσιον. Κρατεῖ τοίνυν ὁ Δυρράχηνὸς Ἀναστάσιος οὗτος ἔτη κζ'. Οὗτος μὲν οὖν καὶ δίκορος ἐλέγετο· τὴν γὰρ ἑτέραν κόρην ἔτυχεν ἔχων μέλαιναν, γλαυκόχρουν δὲ τὴν ἄλλην. Τότε δὴ τότε περὶ τὸ παλάτιον ἀστραπαὶ καὶ βρονταί. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἔνθεν κἀκεῖθεν διὰ φόβον περιειλούμενος ἐν ἑνὶ τῶν κοιτωνίσκων τῇ θείᾳ περιπίπτει ὀργῇ· καταπεσὼν γὰρ οὗτος νεκρὸν ἐκεῖνον εἰργάσατο. Ὅφ' οὗ πῦρ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, σημαῖνον, ὡς ἔοικε, τὴν γεγονυῖαν ἀντίστασιν. Ὁ γὰρ λογοθέτης καὶ ὁ ἔπαρχος ἀναβάντες ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐξ ἐπιτροπῆς τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῷ ἐκφωνῆσαι τὸ τρισάγιον μετὰ τοῦ « Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς » ἔλεγον Ἡμᾶς, ἀντιστῆναι κατ' αὐτῶν ἐποίησαν τὸν λαόν. Καὶ τοσαύτη γέγονεν ἀνάγκη ὡς καὶ εἴκους ἐμπρῆσαι, καὶ ἡγούμενόν τινα καὶ στυλίτην τῷ βασιλέως μέρει προσκειμένου φονεῦσαι, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν κατακαῦσαι· ἀλλὰ καὶ τὸν βασιλέα εἰς πρόσωπον ὕβριζον. Οὗτος ἄνθρωπον εἶδε κατ' ὄναρ κρατοῦντα κώδικα, καὶ πρὸς αὐτὸν λέγοντα, « Ἰδοὺ διὰ τὴν κακοπιστίαν σου ἀπαλείφω ἔτη ιδ' τῆς ζωῆς σου. » Ὃ δὴ καὶ γέγονε, καὶ ἀστραπόβλητος γεγονὼς θνήσκει, ἐτῶν ϙ' καὶ η'. Οὗτος ἔκτισε τὴν κινστέρναν Μοκησίαν

Γνωστὸν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τινὲς μὲν τουτονὶ τὸν

per quietem Anastasius virum quemdam, qui codicem manu teneret ac hujusmodi verbis ipsum compellaret: « Eu propter fidei tuæ perversitatem annos de vita tua quatuordecim deleo. » Quod sane deinceps evenit: nam fulmine tactus moritur, annum ætatis 98 agens. Cisternam Mocesiam condubit.

Ἀνάστασιον, ἕτερ ι δὲ Ζήνωνα κατόχῳ συσχεθῆναι A hunc Anastasium, alios qui Zenonem comitiali
νοσήματι λέγουσι, καὶ οὕτω ταφῆναι, καὶ μετὰ morbo correptum atque ita sepulcro mandatum
ταῦτα φωνὴν ἐκ τοῦ τάφου προϊέναι, εἶθ' οὕτως fuisse tradant. Inde vocem de sepulcro exauditam,
ἀνοιγέντος τοῦ μνήματος εὑρεθῆναι τοὺς βραχίονας quo recluso inventum cadaver, cui brachia dees-
αὐτοῦ βεβρωμένους ὑπὸ πείνης παρ' αὐτοῦ. Ἐν τῷ sent ab ipsomet nimirum præ fame devorata. Apud
κατ' ἀκρόπολιν ἁγίῳ Μηνᾷ εὑρέθη ὄρυγμα ἐν ᾧ sanctum Menam in arce, solo effosso, subterranea
ἐστᾶ γιγάντων πολλά· ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ἀναστά- concavitas inventa est, qua multa gigantum ossa
σιος χάριν θαύματος ἐν τῷ παλατίῳ κατέθετο. Οὕτω continebantur. Ea jussit imperator Anastasius ad-
μὲν οὖν κατὰ τὸν ἅγιον Μάμαντα γέφυρα ἦν ἐπὶ mirationis causa in palatio collocari. Consimiliter
μεγάλῳ ποταμῷ. Ἐκεῖσε οὖν διὰ τὸ οἴεσθαι δρά- apud sanctum Mamantem magni fluminis pons erat,
κοντα κατοικεῖν, ἐν τῇ γεφύρᾳ δηλονότι, παρθένους sub quo ponte quod existimaretur draco quidam
καὶ θυσίας προτέφερον. Ταῦτα δὲ Ζήνων κατέ- degere, virgines inter alias hostias immolabantur.
στρεψε. Hæc sacra Zeno imperator prohibita sustulit.

Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀναστάσιος καί τι Debes autem animadvertere quiddam longe pul-
κάλλιστον εἶχε τοῖς αὐτοῦ παραμεμιγμένον κακοῖς· cherrimum in hoc imperatore Anastasio, permistum
καὶ εἰ μὴ περὶ τὸ θεῖον σέβας ἐσφάλλετο, ἴσχυσεν B vitiis ejus, exstitisse; quod ipsum sane præclarum
ἂν τὸ τοιοῦτον καλὸν πάντων περιγενέσθαι τῶν facinus elevare mala cætera potuisset, si nihil in
ἐκείνου κακῶν. Πρόῤῥιζον γὰρ ἀνέσπασε τὴν κα- cultu religioneque divina erroris fovisset. Nam tri-
κίστην ταύτην εἰσπραξιν, ἣν ἱστορῆσαι ὁ λόγος butum quoddam iniquissimum sustulit, cujus
ἐπείγεται. Ἅπας ἀνὴρ καὶ γυνή, κόρη, παῖς καὶ rationem exponere libet. Singuli mortales, viri,
βρέφος, πτωχὸς ἐλεύθερος καὶ δοῦλος ὑπὲρ ακυβά- mulieres, puellæ, pueri, infantes, mendici, ingenui,
λων κοπρηνῶν, προσέτι δὲ καὶ οὔρων, ἀργυροῦν servi, excrementorum stercorcorum et urinarum
τῷ ταμείῳ προσέφερον νόμισμα. Τουτὶ δὲ τὸ βάρος nomine nummum argenteum ærario pendebant. At-
καὶ τοῖς κτήνεσιν αὐτοῖς ἐπῆκτο· ὑπὲρ γὰρ ἑκά- que idem hoc onus ipsis etiam jumentis impositum
στου κτήνους φόλλεις ἓξ ὁ δεσπόζων κατεβάλλετο. erat: **266** nam cujusque jumenti nomine sex
Ὁ τοίνυν Ἀναστάσιος μοναχοὺς ἀνδρας εὐλαβῆθεις oboli, quos folles appellant, a domino exigebantur.
ἐντεύξεις ποιησαμένους πρὸς αὐτὸν τὸ βάρος τοῦτο Igitur Anastasius viros quosdam solitariæ vitæ de-
παντάπασιν ἐντεῦθεν ἀπήλασε. Κοάδης δὲ ὁ Πέρ- ditos reveritus, qui apud ipsum hanc ob causam
σων βασιλεὺς ἔν τινι φρουρίῳ λίθους τιμίους μα- intercesserant, onus hoc in universum sustulit.
θὼν ἀποκεῖσθαι, καὶ κωλυόμενος παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ C Erat his temporibus rex Persarum Coades, qui
κατοικούντων δαιμόνων ἀναλαβέσθαι αὐτούς, πάσῃ cum in castello quodam gemmas esse magni pretii
μαγγανείᾳ ἐχρήσατο, Ἰουδαίους τε καὶ πάντας didicisset, ac quominus eis poliretur ab incolis
ἄλλους προσκαλεσάμενος, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἠδυ- loci geniis impediretur, omni genere præstigiarum
νήθη ποιῆσαί τι, μόνος δὲ ὁ ἐκεῖσε ἐπισκοπεύων usus est. Nam et Judæos et quosvis alios arcessitos
τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἐκδιώξας αὐτούς. Καὶ περὶ adhibebat; neque tamen illorum quisquam aliquid
μὲν τούτων οὕτως. efficere poterat. Tandem antistes ejus loci solo crucis signo genios expulit. Ac de his quidem hoc modo dictum esto.

Μετὰ δὲ Ἀναστάσιον Ἰουστῖνος ὁ Θρᾴξ ἔτη θ'. Post Anastasium annos novem Justinus orundus
Ἐφ' οὗ ἀστὴρ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπάνω τῆς χαλ- e Thracia regnavit, sub quo sidus in cœlo pecu-
κῆς πύλης τοῦ παλατίου, ἐπὶ ἡμέρας κς', καὶ γῆς liare conspectum est supra portam æream palatii,
γονε σεισμὸς φοβερώτατος. Καὶ ἡ μὲν Κωνστα- totos 26 dies. Simul terræ motus maxime formida-
τινούπολις ἐν διαφόροις τόποις συμπτώσεις ὑπέμει- bilis accidit. Cpoli quidem variis in locis ædificia
νεν, ἡ δὲ μεγάλη Ἀντιόχεια πᾶσα σχεδὸν κατεπόθη corruerunt, urbs vero illa magna Antiochia prope-
καὶ τάφος τῶν οἰκητόρων ἐγένετο· τοὺς δέ τι D modum tota terræ hiatu absorpta est et sepulcrum
ζῶντας πῦρ κάτωθεν ἀνερχόμενον κατέφλεγεν. Ἡ incolarum facta. Si qui restabant vivi, eos e terra
δὲ Πομπηϊούπολις μέσον ἐῤῥάγη, καὶ τὸ ἥμισυ prorumpens ignis absumpsit. Pompeiopolis media
αὐτῆς κατεπόθη μετὰ τῶν οἰκητόρων. Ἐσείετο δὲ ἡ divulsa est, parsque altera cum habitatoribus ab-
γῆ ἐνιαυτὸν ὅλον. Καὶ γυνὴ δὲ ἐφάνη ἀπὸ Κιλικίας surpta. Duravit hæc terræ succussio totum annum.
γιγαντογενής, ὑπερέχουσα πάντα ἀνθρώπων μαχῶν Ex Cilicia quoque mulier quædam advenit, genere
πήχυν ἕνα· ἦν δὲ καὶ πλατεῖα σφόδρα. gigantum orta, quæ virum quemvis, etiam maxime procerum, uno cubito superabat, cui longitudini crassities quoque respondebat.

Μετὰ δὲ τοῦτον Ἰουστινιανὸς ὁ μέγας ἔτη λθ'. Secutus est Justinum in imperio magnus ille
Οὗτος ὁ βασιλεὺς καὶ πρὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ φι- Justinianus, eoque 39 annis est potitus. Hic etiam
λίᾳ διήκειτο πρὸς Ἰνδέριχον ῥῆγα τῶν Οὐανδάλων. ante quam regnaret, amore complectebatur Hinde-
Βασιλεύσας οὖν, καὶ γράμματα δεξάμενος ὅτι κατ' richum Vandalorum regem. Quapropter imperium
αὐτοῦ ὁ Γελίμερ ἐπανέστη καὶ κατασχὼν αὐτὸν adeptus, cum litteras accepisset quibus significare-
σὺν γαμετῇ καὶ τέκνοις ἐν φυλακῇ κατέκλεισας, tur Gelimerem adversus illum seditionem conci-

tasse comprehensumque cum uxore ac liberis in carcerem conclusisse, Vandalis bellum intulit, adversus Gelimerem ipsorum regem infinitis hominum copiis cum classe missis, quibus præstantissimum ducem Belisarium præfecit. Is profectus in Africam Libyam universam subegit, et in sublime cervices attollentes Vandalos admodum demissos effecit : nam ipsa quoque Carthaginiensis urbs ei portas aperuit. Nimirum ut liberi patrem, sic omnes Belisarium diligebant; qui magnis in regia Gelimeris opibus repertis, eas liberalissime militibus distribuit. Cumque Gelimerem et uxorem ejus et liberos suam in potestatem redegisset, sexcentis victoriis insignis ad imperatorem est reversus. Quo factum ut imperator eum meritis præmiis honestans propriis in nummis, tam aureis quam argenteis, virum armatum insculperet cum gladio stricto. Quin etiam triumphum ei splendidum apparavit, in quo **267** Gelimer ante ipsum captivus incedebat. Idem Belisarius Romam veterem a Gothis captam Romanis recuperavit ; et ipsum imperatorem eo die periclitantem quo equestre spectaculum edebatur, adjuvante Narse, præsenti mortis e periculo eripuit. Hoc modo quanquam se Belisarius gesserit, non tamen eum tolerare poterat invidia, nec res ab eo præclare gestas æquo animo pati. Quamobrem is qui Chosroi terrori fuerat totque Libyæ populos in ditionem redegerat, ruina miserabili multisque deploranda lacrymis est oppressus. Nam conjectus in custodiam quotidie carnificem opperiebatur, qui cervicem ei præcideret.

Scito autem, dilecte fili, Magnam Dei ecclesiam, quæ trullam ligneam et versatilem habebat, prius a Constantino conditam, imperatorem Justinianum ad eam pulchritudinem et amplitudinem perduxisse qua nunc conspicitur. Estque permotus ad opus hoc admirabile perficiundum propterea quod per Hypatii seditionem compulsus fuisset, ut maximam hominum multitudinem occideret. Quanquam enim conjectus ab initio fuerat imperator in fugam, cum factio Prasinorum Hypatium imperatorem salutasset, ab uxore tamen Theodora vicissim confirmatus et erectus est, quæ regnum diceret sepulturam sane præclaram esse. Quapropter pugna conserta hominum, ut aiunt, 35 millia cum ipso Hypatio cæsa sunt, Belisario, ceu diximus, et Narse rem felicissime gerentibus. Etenim ab eo tempore pars theatri equestris dimidia, sellæ nimirum imperatoris opposita, mortua dici cœpit, quod istic reposita cadavera fuerint. Itaque Justinianus Dei placandi causa dignum hoc admiratione condidit opus, litteris in omnes orbis terrarum partes dimissis, quibus significabat Cpolim deportandum esse quidquid exstaret ubique gentium vel lapidum vel columnarum vel aliarum rerum splendidarum. Materia totos septem annos congerebatur et Cyzico majori ex parte advehebatur. Præterea si quæ vicinæ erant ecclesiæ, domus et ædificia, perquam æquo pretio vendebantur. Forte mulier quædam, cui nomen esset Annæ, domum habebat quam re-

πόλεμον συνεκρότησε κατὰ τῶν Οὐανδάλων καὶ τοῦ ῥηγὸς αὐτῶν Γελίμερος, στόλον ἐκπέμψας ἐκεῖσε μυριάνδρον, τῷ στρατηγικωτάτῳ Βελισαρίῳ παραδοὺς αὐτόν. Ἀπέρχεται οὖν ἐκεῖσε, καὶ πᾶσαν Λιβύων φυλαρχίαν τροποῦται, καὶ τοὺς ὑψαύχενας Οὐανδάλους καὶ λίαν ἐπικλινεῖς δείκνυσιν. Ἥ τε τῶν Καρχηδονίων πόλις πᾶς πόλις αὐτῷ ἀνεπέτασεν· ὡς γὰρ πατέρα παῖδες, οὕτως ἐφίλουν ἅπαντες Βελισάριον. Ἐν δέ γε τοῖς βασιλείοις Γελίμερος πλοῦτον εὑρὼν ὅτι πολὺν τῷ στρατῷ φιλοτίμως διένειμε. Τὸν μέντοι Γελίμερα σὺν γαμετῇ καὶ τέκνοις λαβὼν δορυαλώτους μυριόνικος ὑποστρέφει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Ἔνθεν τοι καὶ ἀξίως αὐτὸν ἀμειβόμενος ὁ βασιλεὺς ἰδίοις ἐν νομίσμασι, χρυσέοις ἀργυρέοις, ὁπλίτην ἐνεχάραξε ῥομφαίαν ἐσπασμένον. Ἀλλὰ καὶ θρίαμβον αὐτῷ λαμπρὸν ἡτοίμασεν, ἐν ᾧ προπορευόμενος ἦν αὐτοῦ καὶ Γελίμερ. Ἔτι δὲ καὶ Ῥώμην τὴν παλαιτάτην ὑπὸ Γότθων ἁλοῦσαν Ῥωμαίοις ἐπανεσώσατο. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα κινδυνεύοντα καθ' ἣν ἡμέραν ἱππικὸν ἐκτελεῖται θέατρον, ὁ Βελισάριος σύναμα τῷ Ναρσῇ τοῦ προκειμένου κινδύνου ἐξείλετο. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Βελισάριος. Ἀλλ' οὐκ ἀνεκτὰ καὶ τῷ φθόνῳ δοκεῖ τὰ κατ' ἐκεῖνον. Ἐντεῦθεν ὁ τὸν Χοσρόην ἐκφοβῶν, ὁ τόσα Λιβύων ἔθνη χειρωσάμενος, πτῶμα πέπτωκεν ἐλεεινόν, πολλῶν δακρύων ἄξιον· ἐκάθητο γὰρ ἀναμένων τὸν δήμιον ἀποκόψαι τὴν αὐτοῦ κεφαλήν.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν, ξυλόστρουλον καὶ δρομικὴν πρότερον κτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς εἰς ὃ νῦν ἔχει κάλλος τε καὶ μέγεθος ἤγειρε. Διηγέρθη δὲ εἰς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἔργον διὰ τὸν πολυπληθῆ φόνον ἐκεῖνον, ὃν ἡ ἀντιστασία τοῦ Ὑπατίου προὐξένησεν. Εἰ γὰρ καὶ εἰς φυγὴν ἐτράπη πρότερον ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἡνίκα οἱ τοῦ Πρασίνου δήμου τὸν Ὑπάτιον ἀνηγόρευον, ἀλλ' ἡ γυνὴ αὐτοῦ Θεοδώρα ἐκράτησεν αὐτὸν, « Καλὸν, » εἰποῦσα, « ἐντάφιον ἡ βασιλεία. » Ὅθεν καὶ πολέμου συγκροτηθέντος λ' καὶ ε' πίπτουσιν, ὡς φασι, χιλιάδες, καὶ αὐτὸς ὁ Ὑπάτιος, τοῦ Βελισαρίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ναρσῆ, καθάπερ ἔφημεν, ἀριστευσάντων ἐπὶ τούτοις τὰ μέγιστα. Ἔκτοτε γὰρ καὶ τὸ ἥμισυ μέρος τοῦ ἱππικοῦ, τὸ καταντικρὺ τοῦ βασιλικοῦ καθίσματος, νεκρὰ προσηγορεύθη διὰ τὸ τὰ νεκρὰ σώματα ἐκεῖσε κατατεθῆναι. Ὅθεν καὶ τὸν θεῖον τούτου ἕνεκεν ἐξιλεούμενος ὁ Ἰουστινιανὸς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἔργον ἀνῳκοδόμησε, γράψας πανταχοῦ γῆς, ὅπου δ' ἂν εὑρεθῇ λίθος ἢ κίων ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον λαμπρὸν, ἐνταῦθα μεταχωμίσεσθαι. Ἑπτὰ ἔτη συνήγετο ἡ ὕλη ἀπὸ Κυζίκου ἡ πλείων. Ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκήματα τὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ πλησιάζοντα καὶ πάνυ δικαίως ἐπιπράσκετο. Ἰδοὺ γὰρ γυνή τις Ἄννα τοὔνομα, οἴκημά τι ἔχουσα, οὐκ ἐβούλετο πωλῆσαι αὐτὸ, πρὸς ἣν ὁ βασιλεὺς ἀφικνεῖται αὐτός. Ἥτις αὐτὸν ἰδοῦσα ἔφη· « Κατὰ δωρεὰν αὐτὸ βούλομαι δοῦναι

μισθοῦ καὶ μνήμης ἕνεκεν, ἄλλως δὲ οὐχί. » Καὶ ἔστιν αὐτὸ τὸ σκευοφυλάκιον σὺν τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ· οἶκος ἕτερος Ἀντιόχου ὀστιαρίου ἀπετιμήθη λίτρας λϛ', ἀλλ' αὐτὸς οὐκ ἐβούλετο πωλῆσαι αὐτό. Ἠθύμει ὁ βασιλεύς, ἐφ' ᾧ καὶ μάγιστρός τις τὸ πρᾶγμα μεταχειρίζεται. Τελεῖται ἱππικὸν, φρουρεῖται ὁ Ἀντίοχος· μέγα βοᾷ, « Εἰ θεάσομαι τὸ ἱππικὸν » (σφόδρα καὶ ἐφίλει αὐτὸ, καὶ ταῦτα φιλοθένετος ὤν), « τὸ τοῦ βασιλέως ποιήσω θέλημα. » Γίνεται ταῦτα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βασιλικῷ καθίσματι τοῦ διαληφθέντος οἴκου ἡ διάπρασις γέγονεν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μὴ βλασφημεῖν τοὺς ἐκεῖσε κάμνοντας νουμμία πρὸς ἑσπέραν ἐμίγνυε τῷ χώματι, καὶ εὑρίσκοντες αὐτὰ μετὰ χαρᾶς ὑπεχώρουν.

A cusabat vendere. Hanc ubi rex ipse convenisset, illa rege conspecto : « Gratuito, inquit, domum meam concessura sum, non aliter quam mercedis et memoriæ causa. » Quæ quidem domus eo loco exstitit ubi nunc sacrorum vasorum penus est cum sancto Petro. Erat alia quoque domus Antiochi ostiarii, quæ pretio 38 librarum æstimabatur : verum et ille se venditurum negabat. Ea res imperatori permolesta cum foret, magister quidam hujusmodi ratione **268** cum Antiocho agere instituit. Ludi equestres peragebantur, cum Antiochum in custodiam dari præcipit. Tum ille clamare, si potes'as spectandi ludos equestres sibi fieret, voluntati se imperatoris obtemperaturum : nam iis mirifice oblectabatur, et Venetorum præsertim partibus addictissimus erat. Impetrat ergo quod volebat, et ad ipsum adeo locum sellæ imperatoriæ domus indicata venditur. Etiam aliud quiddam Justinianus excogitabat. Etenim ut operarii, qui laborabant in construendo templo, citra querelas et convicia facerent officium, nummulos quosdam vespere spargebat in fossis, quibus illi repertis hilares discedebant.

Ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου πρὸς τὸ ἄριστον ἀπῄλθον διὰ τάχους οἱ κάμνοντες, τὸν τοῦ πρωτομαϊστόρου υἱὸν ἀφέντες εἰς φυλακὴν τὴν ἐργαλείων. Εὐθὺς ἱφίσταται ἄγγελος, χολοῦται, πέμπει πρὸς ἐκείνους αὐτόν· ὁ δ' οὐ πείθεται. Ὀργίζεται ὁ ἄγγελος· « Μὰ τὴν ἁγίαν σοφίαν τὴν νῦν κτιζομένην, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀφίσταμαί τῶν ὧδε, εἰ μὴ ἀληθῶς ἐκείνους ὑποστρέψεις. » Μηνύεται ταῦτα τῷ βασιλεῖ. Στέλλεται ἀλλαχοῦ ὁ τῶν ἐργαλείων φύλαξ χάριν τοῦ μὴ τὸν θεῖον ἐκεῖθεν ἀναχωρῆσαι ἄγγελον. Καὶ αὖθις περὶ τὰ τέλη τοῦ κτίσματος, ἀθυμοῦντος τοῦ βασιλέως χρυσίου ἔνεκεν, ἐφίσταταί τις εὐνοῦχος λέγων αὐτῷ· « Δός μοι ἀνθρώπους, καὶ παρέξω σοι χρυσίον ἱκανόν. » Καὶ ὁ μὲν ἀπέρχεται, οἱ δὲ ἀκολουθοῦσιν. Ὁρῶσιν οἰκήματα λαμπρὰ, χρυσίον ἐπ' ἔδαφος πολύ. Λαμβάνουσιν ὡσεὶ κεντηνάρια π', καὶ ὑποστρέφουσιν. Ἀπαρτίζεται ὁ τροῦλος μετὰ βησάλων κούφων πάντη, οὐ μὴν κισηροειδῶν, καθά τινές φασι. Τελεῖται τὸ ἔδαφος διὰ μαργάρων ποικιλοχρόων, ὡ ἰδρᾶσθαι, θάλασσαν ἄντικρυς. Τὸν δέ γε βασιλέα βουλόμενον τὸ ἔδαφος καὶ αὐτὰ τὰ πλάγια καταχρυσῶσαι κωλύουσί τινες μαθηματικοὶ, λέγοντες ὅτι ἐπ' ἐσχάτων βασιλεῖς ἐλεύσονται πένητες καὶ ἐκδήσουσιν αὐτά. Ὁ δέ γε ἔμβων καὶ ἡ σωλαία πάνυ λαμπρῶς κατεσκεύαστο· χρόνου γὰρ πάντων τῆς Αἰγύπτου εἰς αὐτὰ κατέβαλλον τὴν ἦγουν ρ' ρ' τ' ξ' καὶ ε'. Ὁ δὲ ναὸς ἀπαρτίζεται ἅπας ἐν χρόνοις ἐπτακαίδεκα. Μετὰ δὲ ταῦτα λέγεται τὸν Ἰουστινιανὸν ἀνελθεῖν ἀπὸ τοῦ παλατίου ἄχρι τοῦ Αὐγουστιῶνος ἐν ἅρματι τεθρίππῳ καὶ εἰσοδεῦσαι μετὰ τοῦ πατριάρχου Εὐτυχίου, καὶ εὐχαριστῆσαι τῷ Θεῷ, δι' οὗ τὸ τοιοῦτον ἔργον ἐτέλεσε πρὸς τοῖς ἄλλοις. Εἶπε δὲ καὶ τοῦτο· « Ἐνίκησά σε, Σολομών. » Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ καινοτέρνῃ τῇ λεγομένῃ βασιλικῇ στήλην ἔστησε τοῦ Σολομῶντος ὁ διαληφθεὶς βασιλεὺς ἀφυρώσαν πρός γε τὴν οἰκοδομηθεῖσαν μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ κρατοῦσαν τὴν σιαγόνα αὐτῆς, ὡς δῆθεν ἡττηθέντος τοῦ Σολομῶντος ἐπὶ τῷ κτίσματι τῆς νέας Ἱερουσαλήμ. Καὶ περὶ μὲν τοῦτο οὕτως.

B Accidit aliquando ut die Sabbati ad prandium citius operarii discederent, protomaistori filio ad instrumentorum custodiam relicto. Mox angelus accedit, et indignabundus hominem ad operarios abire jubet. Eo non obtemperante jusjurandum verbis hujusmodi concipit : « Per sacrosanctam juro sapientiam, quæ nunc exstruitur, Dei nimirum sermonem, hinc me prius non discessurum quam tu eos allocutus huc relieris. » Quæ cum renuntiata imperatori essent, alio custodem instrumentorum ablegavit, ne divinus angelus illi ne discederet. Rursum ubi structura propemodum esset ad finem perducta, imperatore de auro sollicito, quidam eunuchus ad eum veniens viros aliquot adjungi sibi jubet : quippe satis auri se imperatori suppeditaturum. Igitur illum abeuntem nonnulli comitati splendida quædam ædificia conspiciunt, et eorum in pavimento vim auri maximam ; unde cum centenarios plus minus octoginta sumpsissent, revertuntur. Hinc absoluta trulla cum besalis admodum levibus, non tamen pumiceis, uti quidam tradunt. Itidem pavimentum ex diversi coloris unionibus perfectum, ut mare quoddam cerni omnino videretur. Decreverat quidem imperator hoc pavimentum et ipsa latera deaurare, verum ab hoc instituto quibusdam a mathematicis est revocatus ; nam postremis regni temporibus aiebant futuros imperatores admodum pauperes, qui auro pavimentum atque latera spoliaturi essent. Suggestum, cum solea splendidissime exstruxit, quippe totius anni ex Ægypto reditus in hæc impendit, nimirum centenarios 365. Templum universum annis 17 absolutum est. Itaque Justinianus venisse de palatio perhibetur ad Augustionem usque (loci huc nomen est) quadriga vectus ; unaque cum Eutychio patriarcha templum ingressus egisse Deo gratias, cujus ope tam præclarum opus inter cætera perfecisset, ac hujusmodi denique verba subjecisse : « Vici te, Salomo. » Præterea collocavit idem imperator in cisterna, quæ imperatoria dicitur, sta-

tuam Solomonis respicientem in exstructam ab se Magnam Ecclesiam Dei maxillamque **269** suam comprimentem; **269** quo significaretur hoc ædificio novæ Hierosolymæ Solomonem esse superatum.

Cæterum ecclesiæ sanctorum Apostolorum trulla A lignea versatilis a magno quidem Constantino primum est condita; verum et amplior facta et ita exstructa est, uti modo conspicitur, a Theodora Justiniani conjuge. Sacra tamen ara propterea relicta fuit, quod istic venerabiles patriarcharum et apostolorum reliquiæ sint conditæ.

Scito etiam, dilecte fili, festum quod Hypapanta dicitur illis primum temporibus institutum fuisse, quod cæteroqui de Joannis Chrysostomi sententia inter festa Domini non recensetur. Quemadmodum enim sex diebus omnia condidit, sic etiam sex festis ea complecti Deus voluit, quæ Christus per administrationem in carne sua effecit. Ea vero sunt Nativitas, Baptismus, Crux, Ressurrectio, Assumptio et Quinquagesima. Restat festum septimum, quod omnem requietem habebit.

His annis etiam mare suos egressum limites ad tria milliaria versus Thraciam, agris et hominibus multis oppressis, ad loca pristina rediit. Secuta est Cpoli tanta tamque dira pestis ut mortui triduum insepulti manerent; nec enim ulla se via ratione sepeliendi eos offerebat ob morientium multitudinem. Grassata est continuis Julio et Augusto mensibus. Hinc factum ut propter cadavera tota regio fœteret. Tam copiose autem homines passim exstinguebantur, ut imperator mille grabatos ac feretra fieri curaret, quibus cadavera exportarentur. Praeterea mandavit ut plurimi currus ac muli cadaveribus iisdem efferendis servirent. Verum peste magis etiam invalescente complures in littus ejiciebant. Ut uno denique verbo rem complectamur, nullus restabat locus in quo cadavera tam fœtentia non jacerent. Simul exstitere tam horrenda tonitrua fulguraque, ut etiam nonnulli dormientes crematentur. Accessit terræ motus per omnes sæ partes orbis extendens; quo durante civitates omnes atque regiones in metu erant ne absorberentur. Hinc rursum ad duo milliaria suos extra fines mare procurrit, alterque terræ motus urbem dies decem ita succussit ut imperator ipse Natalitiis Christi sine corona per urbem incederet. Secuta pestis alia, quæ totis quatuor mensibus nihilo mitius per bubones passim universos perimebat ac prior illa fecerat. Iterum quoque terræ motus Antiochiam corripuit ad unius horæ spatium, quo quinque millia hominum una sunt absorpta. Quodsi de somnii cujusdam sententia, quod oblatum alicui per quietem fuerat, in ædium vestibulis hæc verba non perscripsissent: « Christus nobiscum, state, » civitas universa ruinis oppressa fuisset.

270 Conspectus est et cometes ad vicesimum usque diem, neque magno temporis interjecto spatio sidera visa sunt a vespera usque ad matutinum tempus discursitare, ita ut omnes ea decidere dicerent. Deinde sol absque radiis instar lunæ fulsit. Venit id temporis ab occidente vir quidam, qui passim pagos percursitabat et canem fulvum atque cæcum habebat, qui jussus a circulatore quædam

Ἡ δὲ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐκκλησία δρομικὴ ξυλότρουλος ἐκτίσθη τὸ πρότερον παρὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἐμεγαλύνθη δὲ καὶ ὡς ἔχει νῦν κατεσκευάσθη παρὰ Θεοδώρας, γυναικὸς Ἰουστινιανοῦ. Τὸ δὲ ἅγιον βῆμα ἐκεῖσε εἰάθη διὰ τὰ ἐν αὐτῷ κείμενα τίμια λείψανα πατριαρχῶν τε καὶ ἀποστόλων.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ ἡ Ὑπαπαντὴ ἑορτάζεσθαι ἤρξατο, ἥτις κατὰ τὸν χρυσορρήμονα Ἰωάννην οὐκ ἔστιν ἐναρίθμιος ταῖς Δεσποτικαῖς ἑορταῖς. Ὡς γὰρ ἐν ἓξ ἡμέραις τὰ πάντα ἐποίησεν, οὕτω καὶ ἐν ἓξ ἑορταῖς τὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἐπλήρωσε, τῇ Γεννήσει, τῷ Βαπτίσματι, τῷ Σταυρῷ, τῇ Ἀναστάσει, τῇ Ἀναλήψει καὶ τῇ Πεντηκοστῇ. Λείπεται οὖν ἡ ἑβδόμη, ἐν ᾗ πᾶσα κα- B τάπαυσις.

Τότε καὶ ἡ θάλασσα ἐξελθοῦσα τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐπὶ μίλια τρία πρὸς τὰ μέρη τῆς Θρᾴκης, καὶ πολλὰς χώρας καὶ ἀνθρώπους ἀποπνίξασα ὑπέστρεψε. Τότε δὲ καὶ θανατικὸν ἀνθρώπων ἐν Κωνσταντινουπόλει γέγονε. Τοσοῦτον δὲ ἦν ὥστε μένειν ἀτάφους τοὺς ἀποθνήσκοντας ἡμέρας γ'· οὐδὲ γὰρ ἦν ὁδὸς διὰ τὸ πλῆθος θάπτεσθαι. Ἐπεκράτει δὲ μῆνας Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον. Ἐντεῦθεν καὶ πᾶσα ἡ γῆ ἐπώζεσε διὰ τὰ πτώματα. Τοσοῦτον δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀποθνησκόντων ἦν ὥστε χιλίους κραββάτους τὸν βασιλέα ποιῆσαι χάριν τοῦ ἀποκομίζεσθαι αὐτούς. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁμάξις πλείστας καὶ ἡμιόνους ὡσαύτως ἐκέλευσεν ἐπὶ τῇ μετακομιδῇ αὐτῶν ὑπηρετεῖν. Ἐπιτεινομένης δὲ τῆς θνήσεως εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοὺς πλείους ἔῤῥιπτον. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τόπος οὐκ ἦν ἐν ᾧ οὐκ ἔκειντο νεκροὶ ἀποζοντες. Βρονταὶ δὲ καὶ ἀστραπαὶ τοσοῦτον γεγόνασι φοβεραὶ ὥστε καὶ καθεύδοντάς τινας καυθῆναι. Γέγονε καὶ σεισμὸς παγκόσμιος· πᾶσαι γὰρ πόλεις καὶ χῶραι καταποθῆναι ἐκινδύνευον. Καὶ ἡ θάλασσα μίλια β' παρεξέβη. Δεύτερος αὖθις σεισμὸς ἡμέρας δέκα, δι' ὅλου σείων, ὡς καὶ τὸν βασιλέα χωρὶς στέμματος διελθεῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννων ἡμέραν. Ἕτερον θανατικὸν ἐκ βουβῶνος διαφθεῖρον ἅπαντας, οὐχ ἧττον τοῦ προτέρου, μῆνας δ'. Καὶ πάλιν ἐν Ἀντιοχείᾳ σεισμὸς ἐπὶ ὥραν μίαν, καὶ χιλιάδες ε' συνεπόθησαν. Καὶ εἰ μὴ κατὰ τὸν ὄνειρον ἦν εἰδέ τις, ἔγραψαν ἐν τοῖς προθύροις, « Χριστὸς μεθ' ἡμῶν, στῆτε, » πᾶσα ἡ πόλις συνεχώθη.

Ἐφάνη καὶ κομήτης ἡμέρας κ', καὶ μετὰ χρόνον τινὰ γέγονεν ἀστέρων δρόμος ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωΐ, ὡς πάντας λέγειν ὅτι πίπτουσιν οἱ ἀστέρες. Εἶτα ὁ ἥλιος ἔλαμψε χωρὶς ἀκτίνων, ὥσπερ καὶ ἡ σελήνη. Τότε δὴ καὶ ἄνθρωπος ἦλθεν ἀπὸ δύσεως κωμοδρόμος, ἔχων κύνα ξανθὸν καὶ τυφλὸν, ὃς παρὰ τοῦ κωμοδρόμου κελευόμενος ἐποίει θαυμάσιά τινα. Καὶ ἀθεσμοποῖταί τινες εὑρεθέντες

ἐθριαμβεύθησαν καυλοτομηθέντες, μεγιστᾶνες ὁμοῦ καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ οὕτω περιαγόμενοι οἰκτρῶς ἐτελεύτησαν. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὸ μέγα κῆτος ἐάλω τὸ εἰς ἐνιαυτοὺς τὴν Βυζαντίδα κατατρῦχον πεντήκοντα· τὰς νῆάς τε γὰρ κατεβύθιζε καὶ τοὺς ἀνθρώπους διέφθειρεν, ᾧ ὄνομα Πορφύριος. Ποτὲ γοῦν δελφῖνας διώκων ἐν παραλίῳ κατεσχέθη τέλματι, τῶν δελφίνων περὶ τὴν γῆν ἐκπηδησάντων. Καὶ οὕτως ἁλώσιμος γίνεται ὁ πάσης ἀνώτερος μηχανῆς ῥώμενος τὸ πρὸ τοῦ. Μῆκος μὲν πήχεις τριάκοντα, εὖρος δὲ πήχεις δέκα κατὰ τὸν Καισαρέα Προκόπιον.

A dam prodigiosa faciebat. Præterea cum reperti quidam essent illicitis utentes amplexibus, tanquam in triumpho per urbem, veretris prius amputatis, ducti sunt. Horum in numero quidam magnates et pontifices erant, qui hoc modo circumducti misere vitam finiebant. Eodem tempore captus est ingens ille cetus, qui oram Byzantinam totos annos quinquaginta vexaverat; nam et naves demergere consueverat et homines perdere. Datum ei nomen erat Porphyrii. Cum autem delphinos aliquando persequeretur, in uligine mari vicina, delphinis se ad terram ejicientibus, hæsit; quapropter captus est, quanquam ante id temporis visus fuisset omni conatu et machinatione superior esse. Longitudinem habuit triginta cubitum, latitudinem decem, quemadmodum Procopius ille Cæsariensis scripsit.

Τότε δὴ καὶ τὰ τῶν Σηρῶν νήματα, τοῦτ' ἔστιν ἡ μετάξα, παρὰ Ῥωμαίοις ἤρξατο γίνεσθαι. Κατὰ γὰρ τὸν διαληφθέντα Προκόπιον ἤγετο μὲν ἡ μετάξα δι' ἐμπόρων ἐνταῦθα, οὐκ ἐγινώσκετο δὲ οὔθ' ὅπως γίνεται οὔθ' ὅτι σηρῶν νήματά ἐστι. Μοναχοὶ δὲ δύο τινὲς ἐξ Ἰνδίας ἐλθόντες τὴν γένεσιν αὐτῆς διηγήσαντο, καὶ ὑπισχνοῦντο κομίσαι τὸν τῶν σκωλήκων ἐκείνων γόνον, ὠὰ ὄντα καὶ πάνυ σμικρά, δεῖξαί τε Ῥωμαίοις ὅπως ἐκεῖνα ζωογονοῦνται θαλπόμενα καὶ εἰς σκώληκας μεταβάλλονται, καὶ ὅπως δημιουργοῦσι τὴν μετάξαν. Ὃ δὴ καὶ πεποιήκασι, πολλὰ παρὰ τοῦ βασιλέως εὐεργετηθέντες.

B Tunc et Serum telæ, nimirum metaxa, cepernnt apud Romanos elaborari. Nam ut ille ipse, cujus mentionem faciebamus modo, Procopius indicat, advehebatur quidem metaxa per mercatores Cpolim, sed ignorabatur quomodo fieret, nemine præterea sciente vermium illas telas esse. Monachi autem duo ex India cum venissent, originem metaxæ declararunt, polliciti se fœtum illerum vermium, ova perexigua scilicet, allaturos, Romanisque monstraturos quemadmodum illa fovendo animata in vermes mutentur metaxamque texant. Hoc ubi præstitissent, magnis ab imperatore muneribus ac beneficiis affecti sunt.

Ἐπὶ ταύτης τῆς βασιλείας καὶ ἡ πέμπτη σύνοδος γέγονεν, ἀναθεματίσασα τὸν Ὠριγένην, εἰ καὶ πάλαι ἤκμαζε τὰ ἀσεβῆ τούτου δόγματα, προσέτι δὲ καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ Νεστορίου τοῦ Θεοδωρήτου συνηγορίας, καὶ τὴν τοῦ Ἴβα ἐπιστολήν, ἣν πρὸς Μάρην τὸν Πέρσην ἔγραψε λέγουσαν μὴ τὸν Θεὸν Λόγον ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου γεννηθῆναι.

C Eo regnante quintum quoque concilium coactum celebratumque fuit, in quo facta est Origenis exsecratio, quanquam impia illius dogmata jam olim vigerent. Eodem modo damnatæ sunt Theodoreti pro Nestorio defensiones, et Ibæ ad Maren Persam scriptæ Litteræ, quibus inter alia continebatur Deum Sermonem ex Virgine perpetua natum non esse.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι τῷ εἰκοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ πρώτη σύνοδος ὑπὸ Πατρῶν ἁγίων τιη'. Ὑπῆρχον δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Σίλβεστρος πάππας Ῥώμης, Μητροφάνης Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας, Εὐστάθιος Ἀντιοχείας καὶ Μακάριος Ἱεροσολύμων. Συνῆλθον δὲ κατὰ Ἀρείου βλασφημοῦντος τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ κτίσμα λέγοντος αὐτὸν καὶ ἑτερούσιον τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. Ὧν καθελοῦσα ἡ ἁγία σύνοδος τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐκράτυνεν.

Volo te autem scire, dilecte fili, anno Constantini Magni vicesimo primam Nicææ synodum coivisse, ad quam 318 sacri Patres convenerint. Et præfuere Silvester papa Romanus, Metrophanes Cpolitanus, Alexander Alexandrinus, Eustathius Antiochenus, et Macarius Hierosolymorum antistes. Conventum fuit Arii causa, Deum sermonem afficientis ignominia, **271** quem creatum quoddam esse diceret, et a natura essentiaque Patris alienum. Addebat fuisse tempus cum illo non existeret. Itaque sacrum hoc concilium Ario dejecto et abdicato rectam fidei sententiam confirmavit.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου γέγονεν ἡ δευτέρα σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ Πατρῶν ἁγίων ρν' κατὰ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου, ὅτε καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος τῆς Ἐκκλησίας ἐξεβλήθη. Ὑπῆρχον δὲ προεξάρχοντες τῆς συνόδου ταύτης Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Δάμασος πάππας Ῥώμης, οἵτινες ἀνεθεμάτισαν Μακεδόνιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον [illegible] σφη-

Rursus anno imperii Theodosii Magni secundo synodus altera Cpoli a 150 sanctis Patribus est celebrata contra Macedonium sancti Spiritus oppugnatorem. Eo durante concilio Gregorius ille Theologus hac ecclesia spoliatus et ejectus est. Præsidebant Timotheus Alexandrinus, Meletius Antiochenus, Cyrillus Hierosolymitanus, Gregorius Theologus Cpolitanus, et Romanus papa Damasus; qui Macedonium exsecrati sunt, hominem adversus Spiritum sanctum contumeliose ac impie locutum,

itemque Sabellium et Apollinarium Laodiceæ antistitem.

Hinc anno imperii Theodosii minoris 13 concilium tertium Ephesi habitum est, quo in concilio præsidebant Cyrillus Alexandrinus, Cœlestinus papa Romanus, Juvenalis Hierosolymitanus. Convenere Patres adversus Nestorium Cpolis pontificem, qui Ephesi præsens aiebat sacrosanctam Virginem Mariam vere Deiparam nec esse nec dici posse. Tunc et septem illi pueri sunt experrecti, qui sub Decio consopiti obdormierant.

Deinceps imperante Marciano quarta synodus 620 Patrum Chalcedone coivit, cujus præsides erant Leo papa Romanus, Anatolius Cpolitanus, Juvenalis Hierosolymorum antistites. Collecta fuit adversus Eutychem et Dioscorum, qui Domini carnem cum nostra negabant ejusdem esse tum essentiæ tum naturæ: nimirum volebant duabus quidem ex naturis unionem factam esse, verum deinceps post unionem naturam unam effectam fuisse. Fabulose nugabantur iidem Dominum imaginarie carnem gestasse; ac præterea passionem divinitati attribuebant. Hos ergo tanquam blasphemos ordine motos exsecrati sunt, divinitusque censuerunt naturas duas in Christo incorruptibiles et immutabiles exsistere.

Secundum hæc anno regni Justiniani magni decimo quarto Cpoli quinta synodus a 165 Patribus est celebrata, cui præerant Eutychius Cpolitanus, Apollinarius Alexandrinus, Domnus Antiochenus, Vigilius Romanus papa. Severi causa conventus hic institutus fuit, qui Acephalus dicebatur, itemque prave sentientis Origenis. Nam is nugaciter admodum tradidit animos ante corpora exsistere deque corporibus aliis in alia migrare; finem suppliciorum aliquem fore; malos genios in pristinum statum aliquando restitutum 272 iri; corpora nostra non eadem resurrectura. Paradisum quoque trahebat in allegoricum sensum, quippe quem sensilem fuisse negaret, asserendo etiam Adamum in carne formatum non esse.

Dehinc Pogonato Constantino imperante sexta synodus exstitit Cpoli, Patrum omnino 285. Confirmarunt isti hoc in concilio quinque celebratarum hactenus sacrarum synodorum decreta, sequeque Monotheletarum exsecrati sunt, duas esse voluntates naturales et operationes in Christo asserentes; Sergium denique ac Pyrrhum itemque Honorium Romanum antistitem sacris ordinibus submoverunt.

Tandem sub Constantino Constantini Copronymi nepote, ac matre ipsius Irena, collecta fuit altera Nicæa synodus, in qua Patres comparuere 308, ut sacras imagines erigerent et Christianorum accusatores confutarent, qui propterea criminabantur eos tanquam simulacrorum adoratores, quod imagines sacras colerent. Definiverunt autem venerandam crucem una cum religiosis imaginibus ado-

μοῦντα, καὶ σὺν αὐτῷ Σαβέλλιον καὶ Ἀπολλινάριον τὸν τῆς Λαοδικείας πρόεδρον.

Ἐν δὲ τῷ ιγ' ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ γέγονεν ἡ ἐν Ἐφέσῳ τρίτη σύνοδος. Ὑπῆρχον δὲ οἱ τῆς συνόδου ταύτης προκαθήμενοι Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Κελεστῖνος πάππας Ῥώμης, Ἰουβενάλιος Ἱεροσολύμων. Συνῆλθον δὲ κατὰ Νεστορίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, παρόντος καὶ αὐτοῦ ἐν Ἐφέσῳ καὶ λέγοντος μὴ Θεοτόκον ἀληθῶς τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι. Τότε καὶ οἱ ζ' παῖδες ἀνέστησαν οἱ ἐπὶ Δεκίου κοιμηθέντες.

Ἐπὶ δὲ Μαρκιανοῦ βασιλέως γέγονεν ἡ τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος ὑπὸ Πατρῶν ἑξακοσίων τριάκοντα, ἧς ἡγοῦντο Λέων πάππας Ῥώμης, Ἀνατόλιος Κωνσταντινουπόλεως, Ἰουβενάλιος Ἱεροσολύμων. Συνῆλθον δὲ κατὰ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου, λεγόντων μὴ εἶναι τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ὁμοούσιον ἡμῖν, ἀλλ' ἐκ δύο μὲν φύσεων τὴν ἕνωσιν γενέσθαι, μίαν δὲ ἀποτελεσθῆναι μετὰ τὴν ἕνωσιν, μυθολογούντων δὲ καὶ φαντασίᾳ φορῆσαι τὴν σάρκα τὸν Κύριον, καὶ τῇ θεότητι πάθημα προσνεμόντων. Οὓς καθελόντες ὡς βλασφήμους ἀνεθεμάτισαν, καὶ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ἀφθάρτους καὶ ἀτρέπτους σαφῶς ἐθεολόγησαν.

Ἐν δὲ τῷ ιδ' ἔτει τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου ἐν Κωνσταντινουπόλει γέγονεν ἡ πέμπτη σύνοδος ὑπὸ Πατρῶν ρξε'. Ἡγοῦντο δὲ ταύτης Εὐτύχιος Κωνσταντινουπόλεως, Ἀπολλινάριος Ἀλεξανδρείας, Δόμνος Ἀντιοχείας, Βιγίλιος πάππας Ῥώμης. Συνῆλθον δὲ κατὰ Σεβήρου τοῦ Ἀκεφάλου καὶ τοῦ ματαιόφρονος Ὠριγένους· ἐληρώδει καὶ γὰρ τὰς ψυχὰς προϋπάρχειν τῶν σωμάτων, τήν τε μετεμψύχωσιν ἐδόξαζε, καὶ τέλος εἶναι τῆς κολάσεως ἔλεγε, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν, καὶ τὰ σώματα δὲ ἡμῶν μὴ ἀνίστασθαι ταυτὰ ἐν τῇ ἀναστάσει. Τὸν παράδεισον ἠλληγόρει· μήτε γὰρ αἰσθητὸν αὐτὸν ἔλεγεν εἶναι, μήτε μὴν ἐν σαρκὶ πλασθῆναι τὸν Ἀδάμ.

Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου γέγονε σύνοδος ἡ ς' ὑπὸ σπε' Πατρῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, βεβαιωσάντων μὲν καὶ τὰ δόγματα τῶν προλαβουσῶν ἁγίων πέντε συνόδων, ἀναθεματισάντων δὲ καὶ τὴν τῶν Μονοθελητῶν αἵρεσιν καὶ δύο θελήσεις φυσικὰς καὶ ἐνεργείας ἐν Χριστῷ βεβαιωσάντων, καὶ καθελόντων Σέργιον καὶ Πύρρον, ὡσαύτως δὲ καὶ Ὠνώριον Ῥώμης.

Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου ἐγγόνου Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, καὶ Εἰρήνης τῆς μητρὸς αὐτοῦ, γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον σύνοδος ὑπὸ Πατρῶν τή', ἐπὶ ἀναστηλώσει τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ καθαιρέσει τῶν Χριστιανοκατηγόρων, οἳ διέσυρον τοὺς Χριστιανοὺς ὡς εἰδωλα τάχα προσκυνοῦντας τὰς ἁγίας εἰκόνας. Διωρίσαντο λοιπὸν οἱ Πατέρες οὗτοι τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὰς σεπτὰς εἰκόνας

προσκυνεῖσθαι, τοὺς δὲ Εἰκονομάχους ἢ Χριστομάχους ἐκ μέσου ποιήσαντες.

Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνεγείρας ἔστησε καὶ τὴν στήλην αὐτοῦ ἐν ὑψηλῷ κίονι, τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ κρατοῦσαν σφαῖραν μετὰ σταυροῦ, ἀφ' οὗ δηλοῦται ὅτι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἐγκρατὴς γέγονε τῆς γῆς (σφαιροειδὴς καὶ γὰρ ἡ γῆ), τὴν δὲ δεξιὰν χεῖρα κατὰ ἀνατολὴν ἀνατεταμένην ἔχουσαν, καὶ ἐπαπειλοῦσαν ὥσπερ τοῖς Πέρσαις καὶ παρεγγυῶσαν ἡσυχῇ μένειν καὶ μὴ χωρεῖν ὅλως ἐνταῦθα· οὐδὲ γὰρ συμφέρει αὐτοῖς. Ἐν δὲ τῷ λη' ἐνιαυτῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἄφθαρτον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα ἔλεγεν εἶναι καὶ τῶν φυσικῶν παθῶν ἀνεπίδεκτον, καὶ οὕτως ἐσθίειν πρὸ τοῦ πάθους καὶ πίνειν καθὰ δὴ καὶ μετὰ τὸ πάθος. Ἀλλὰ καὶ τὸν πατριάρχην Εὐτύχιον μὴ καταδεχόμενον ταῦτα ἐξορίζει ἐν Ἀμασείᾳ, ὅθεν καὶ ὥρμητο.

Μετὰ δὲ Ἰουστινιανὸν Ἰουστῖνος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἔτη ιγ'. Οὗτος κτίσας παλάτιον ἔξω τῆς πόλεως καὶ λιμένα ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, τὰ μὲν Σοφίας ἐκάλεσε, τὰ δὲ Σοφιανὰς, εἰς ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σοφίας. Ἡ θαυμαστὴ αὕτη Σοφία ἐπισυνάξασα εἴ που ἦσαν ἐνέχυρα κείμενα τοῖς δεσπόταις ταῦτα ἔδωκε, τὰ δὲ δάνεια τοῖς δανείσασιν ἐπανεσώσατο οἴκαθεν. Κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀνεφάνη καὶ ὁ ὑελεψὸς Ἰουδαῖος ὁ τὸ παιδίον αὐτοῦ διὰ τὸ ἐνωθῆναι Χριστιανοῖς παιδίοις καὶ φαγεῖν ἀπὸ τῆς μυστικῆς τραπέζης βαλὼν εἰς τὴν κάμινον, εἰ καὶ οὐκ ἐφλέχθη τῆς Θεοτόκου φυλαξάσης αὐτὸ, καθὰ δὴ τὸ παιδίον διεβεβαιοῦτο. Ταύτῃ τοι καὶ τοῦ τοιούτου θαύματος διὰ τοῦ πατριάρχου Μηνᾶ γνωρισθέντος τῷ βασιλεῖ, μεταχαλεῖται ὁ Ἰουδαῖος. Πολλὰ τοίνυν παραινεθεὶς καὶ μὴ πεισθεὶς τῆς οἰκείας ἀποστερεῖται ζωῆς ὡς φονεὺς τοῦ ἰδίου παιδός.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ διαληφθέντος βασιλέως Ἰουστίνου δὴ τοῦ Θρᾳκὸς, ἡμέρᾳ γ' ὥρᾳ ε', πίπτει ὁ τροῦλος τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ συνετρίβη ὁ ἀξιοθαύμαστος ἄμβων, ἡ πολύτιμος σωλαία καὶ τὸ πολυποίκιλον ἔδαφος. Ζητεῖ τὴν αἰτίαν ὁ βασιλεύς. Μανθάνει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ τὸ ὑπερμήκη γενέσθαι τὸν τροῦλον ἐπὶ τὸ παντάχοῦ ὁρᾶσθαι αὐτὸς ἑαυτὸν βαστάζειν οὐκ ἠδύνατο. Ὅθεν ἀνεγείρεται αὖθις, πεδινὸς δὲ λειπόμενος πρὸς τὸ πρώην ὕψος, ὀργυιῶν τε'.

Μετὰ δὲ Ἰουστῖνον Τιβέριος ὁ Θρᾴξ ἔτη δ', μετὰ δὲ τοῦτον Μαυρίκιος ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ καὶ Καῖσαρ ἔτη κ'. Οὗτος ἔκτισε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τῶν ἁγίων μ'. Ἐφ' οὗ παιδίον ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει χωρὶς ὀφθαλμῶν καὶ χειρῶν· πρὸς δὲ τῷ ἰσχίῳ ἰχθύος οὐρὰ προσφυὴς αὐτῷ ὑπῆρχε. Καὶ κύων ὡσαύτως ἑξάπους λεοντοκέφαλος. Καὶ ἐν τῇ Θρᾴκῃ δύο παιδία ἐγεννήθησαν, ὧν τὸ μὲν τετράπουν, τὸ δὲ

A rari debere, ac imaginum Christique oppugnatores compescendos esse.

Cæterum his cognitis illud etiam scito, dilecte fili, quod videlicet Justinianus Magna illa Dei Ecclesia condita suam quoque statuam columna sublimi collocaverit, læva manu globum insignitum cruce continentem, quo significatur eum per fidem in Christum totius terrarum orbis imperio potitum esse, qui et ipse globi formam refert; dextram vero orientem versus extendentem, quasi Persis minitetur eosque jubeat esse tranquillos nec ad urbem propius accedere, quod illud ipsis detrimento sit futurum. Cum autem imperator annos jam 38 rerum potitus fuisset, profiteri cœpit Domini corpus interitus ac naturalium affectionum B prorsus expers fuisse; itaque cibis ac potu ante resurrectionem usum, uti post ipsam quoque passionem vesci consueverit. Cumque non probaret hæc Eutychius patriarcha, Justinianus eum Amasiam relegavit, unde Cpolim venerat.

Post Justinianum Justinus, ejus sorore natus, tredecim annos imperavit. Is extra urbem palatio et ipsa in urbe portu condito, illud quidem Sophiana nuncupavit, hunc vero Sophiæ portum, de Sophiæ conjugis nomine; quæ sane admirandæ virtutis mulier coactis undecunque pignoribus, cum usuras de suo feneratoribus numerasset, dominis ea suis restituit. Erat id temporis Judæus quidam vitri conflator, qui filium suum propterea C quod Christianis se pueris conjunxisset deque mystica mensa comedisset, in fornacem conjecit. Puer tamen **273** haudquaquam flammis absumptus est, ipsa cum Deipara conservante incolumem, uti quidem affirmabat. Itaque tanto prodigio per Menam patriarcham imperatori exposito, Judæus arcessitur; cumque multis exhortationibus factis ad meliorem mentem revocari non posset, tanquam suæ sobolis interfector vita privatur.

Illud etiam velim animadvertas, anno secundo imperatoris, cujus nunc mentionem facimus, Justini Thracis, die tertio, hora quinta, trullam Magnæ Dei Ecclesiæ collapsam, quo casu attrita fuerint dignum illud admirationis suggestum, sola maximi pretii et varium denique pavimentum. Ejus rei causam cum imperator indagaret, hoc D etiam inter cætera deprehendit, trullam propterea quod ingentis altitudinis esset, ut ubivis locorum conspiceretur, se ipsam gestare non potuisse. Quapropter operam dedit imperator ut de novo exstrueretur, ita tamen ut prioris sublimitatis respectu tantum non campestre solum æquare videretur, ad orgyas 15 excitata.

Post Justinum Tiberius, Thracia et ipse oriundus, quatuor annis rebus præfuit. Tiberio Mauricius gener successit, Cæsar ante declaratus, annisque viginti totis imperavit. Is templum quadraginta sanctorum Cpoli condidit. Natus est etiam ipso regnante puer Cpoli, qui oculis manibusque carebat, cauda piscina ad coxendices naturaliter adhærente. Præterea canis sex pedes et leoninum

caput habens. Item duo in Thracia infantes, quorum unus quadrupes erat, alter biceps. Perhibent autem iis urbibus, in quibus hujusmodi fœtus nascantur, minime fausta portendi. Conspecta sunt etiam in amne Nilo sole primum oriente duo quædam animalia, formam humanam referentia, viri unum, mulieris alterum: Sirenes appellari solent, blandis quidem illa vocibus utentia, sed plane lethifera, speciem quamdam humanæ ac volucrum ex æquo consimilem præbentia. Quæ ubi conspici cœpissent, populus una cum præfecto stupore quodam correpti per adjurationem astrinxerunt, ne prius discederent quam universi tam raro se spectaculo exsaturassent. Ita factum ut ad nonam usque horam commorata deinceps fluvio se mergerent. Hinc crocodili egressi sunt, plurimosque mortales nuci dederunt. Est autem crocodilus bellua quædam pisci consimilis, ingens, quadrupes, dorsi spinam nigram habens, albo ventre, diducto et hianti prorsus ore ad humeros usque, maxilla superiore mobili, cauda insigniter aspera. Non raro ab animali quodam interficitur, quod hidrym vocant et in eodem fluvio degit canisque formam repræsentat. In hunc autem modum hidrys exitium crocodilo affert. Ore **274** crocodilus aperto consuevit dormire. Quamobrem hidrys eo conspecto in cœno se volutat, ac per os crocodili ad ventrem usque progressa per anum ejus, eroso ventre, rursus exit, et crocodilum mortuum relinquit.

Cæterum Mauricius hic imperator instituit ut die præparationis supplicationes in Blachernis fiant et ad Chalcopratea usque procedatur. Accidit deinceps ut dux Mauricii quidam castra Romana fossis munita Barbaris proderet, in quibus erant ad duodecim millia militum, qui propterea sic mactabantur quod seditionem concitassent. Cum autem postularet a Mauricio Chaganus, Scytharum septentrionalium rex, ut pro singulis redimendis ex æquo dimidium aureum penderet, ut hoc præstaret persuaderi non potuit. Quapropter omnes a Barbaris sunt interfecti. Tum vero delictum suum imperator agnoscere, solitariæque vitæ deditos omnibus in locis orare ut ejus veniam sibi precibus impetrarent. Secundum hæc profecto ad ipsum Magistriano, de illius indicatione cognoscit animam quidem salutem consecuturam, sed ipsum magna cum ærumna et afflictione imperium amissurum. Neque temporis multum intercessit, cum per quietem ei somnium terroris plenum offertur. Nam videre sibi videbatur ipsum Dominum in solio considentem et hujusmodi se verbis compellantem: « Ubinam pœnas luere mavis, in hac an in altera vita? » Cum respondisset in hac se puniri malle, vocem aliam audivit: « Tradite igitur eum Phocæ tyranno. » Tum experrectus Mauricius, intellectoque Phocam illum ipsum esse qui Dyrrhachii foret in præsidio, nec ita pridem ad imperatorem venisset ut menstrua congiaria commilitonibus suis impetraret, illaque de causa graviter vapulans eo reversus fuisset unde venerat, justo Dei se judicio pœnas luitorum agnovit, qui a Domino tali viro traderetur. Itaque continuo Philippicum per ac-

διπέφαλον. Λέγουσι δὲ μὴ προσημαίνειν ἀγαθὰ τὰς πόλεσιν ἐν αἷς τὰ τοιαῦτα τίκτονται. Ἐφάνησαν δὲ καὶ ἐν τῷ Νείλῳ ποταμῷ, ἡλίου ἀνατέλλοντος, ἀνθρωπόμορφα δύο ζῶα, ἀνήρ τε καὶ γυνή, ἅπερ καὶ Σειρῆνες προσαγορεύονται, ἠδύφθογγα πάνυ καὶ θανατηφόρα, ἀνθρωποπρεπεινόμορφα. Ὁ δὲ λαὸς μετὰ τοῦ ἐπάρχου θαυμάζοντες ὥρκιζον αὐτὰ μὴ ἀναχωρῆσαι, πρὶν ἂν ἅπαντες ἐμφορηθῶσι τῆς παραδόξου θέας αὐτῶν. Ὅθεν καὶ μείναντα μέχρις ὥρας θ' κατέδυσαν εἰς τὸν ποταμόν. Ἐκεῖθεν δὲ κροκόδειλοι ἐξῆλθον, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων διέφθειραν. Ὁ δὲ κροκόδειλος ἐχθυόθηρ μέγας ἐστὶ τετράπους, τὴν μὲν ῥάχιν μέλας, τὴν δὲ γαστέρα λευκὸς, τὸ στόμα φθάνων ἄχρι τῶν ὤμων, τὴν ἀ ω γένυν κινῶν, καὶ τὴν οὐρὰν τραχύς. Ἀναιρεῖ δὲ τοῦτον πολλάκις ἡ ἱδρὺς λεγομένη, ἐν τῷ αὐτῷ ποταμῷ τυγχάνουσα καὶ μορφὴν ἔχουσα κυνὸς, τοιουτοτρόπως δέ. Τὸ στόμα διανοίγων ὁ κροκόδειλος οὕτω καθεύδει. Ἡ γοῦν ἱδρὺς ἐγκυλισαμένη πηλῷ καὶ διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ πρὸς τὴν γαστέρα χωρήσασα καὶ ταύτην διαῤῥήξασα διὰ τῆς ἕδρας ἐξέρχεται, νεκρὸν αὐτὸν ἐντεῦθεν καταλιμπάνουσα.

Οὗτος ὁ Μαυρίκιος διετάξατο τὴν Βλαχερνίτισσαν λιτανεύειν κατὰ Παρασκευὴν καὶ εἰς τὰ Χαλκοπρατεῖα ἔρχεσθαι. Ὁ τοῦ Μαυρικίου στρατηγὸς παρέδωκε τὸ Ῥωμαϊκὸν φοσσάτον τοῖς βαρβάροις διὰ τὴν ἀνταρσίαν δι' αὐτῶν, ὡσεὶ χιλιάδας ιβ'· καὶ ζητηθεὶς ὁ Μαυρίκιος ὑπὲρ μιᾶς ἑκάστης ψυχῆς παρὰ Χαγάνου τοῦ τῶν προσακτίων Σκυθῶν βασιλέως ἀνὰ νομίσματος τὸ ἥμισυ, θοῦναι οὐκ ἐπείσθη, καὶ οὕτω πάντας ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀπεκτάνθησαν. Ἐφ' ᾧ τῶν κατὰ τόπους μοναχῶν ὁ βασιλεὺς ἐδέετο διὰ τὸ ἁμάρτημα. Κἀκεῖθεν οὖν ἐλθόντος τοῦ Μαγιστριανοῦ ἔμαθεν ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ αὐτοῦ σώζεται, μετὰ πόνου δὲ καὶ θλίψεως τῆς βασιλείας ἐκπίπτει. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ὄναρ ὁρᾷ φρίκης μεστόν. Αὐτὸν ὁρᾷ τὸν Κύριον ἐπὶ θρόνου καθήμενον, καὶ οὕτω λέγοντα πρὸς αὐτόν· « Ποῦ θέλεις τιμωρηθῆναι, ὧδε ἢ ἐκεῖ; » Καὶ ὅς, « Ὧδε βούλομαι τιμωρηθῆναι » εἰπὼν ἀκούει τηνικαῦτα, « Παράδοτε αὐτὸν Φωκᾷ τῷ τυράννῳ. » Καὶ ὁ Μαυρίκιος ἀφυπνισθεὶς, καὶ μαθὼν εἶναι Φωκᾶν τὸν ἐν Δυῤῥαχίῳ φυλάσσοντα, ἐλθόντα δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα χάριν τοῦ λαβεῖν τὰ μηναιρύγια τῶν συστρατιωτῶν αὐτοῦ καὶ τυφθέντα δεινῶς καὶ οὕτως ὅθεν ἦλθεν ὑποστρέψαντα, ἀξίαν ἔγνω τηνικαῦτα τὴν δίκην δοῦναι, εἴ γε τοιούτῳ ὑπὸ Κυρίου παρεδόθη ἀνδρί. Ἐπὶ τούτοις οὖν μεταστέλλεται διὰ τοῦ παρακοιμωμένου τὸν Φιλιππικόν· ἔφθασε γὰρ πολλῶν αὐτὸν ἀξιῶσαι δεινῶν. Γυναικάδελφος ἦν τοῦ Μαυρικίου ὁ Φιλιππικὸς οὗτος εἰς ἐκστρατείαν ἐκπεμφθεὶς, καὶ νικητὴς ἐπαναζεύξας φθόνου πυρκαϊὰν ἦγειρε καθ' ἑαυτοῦ, εἴ γε καὶ μᾶλλον ἔφθασε μαθεῖν ὁ Μαυρίκιος ὅτι διαβέξεταί τις αὐτὸν ἔχων τὸ Φ στοιχεῖον ἐν ἀρχῇ τῆς αὐτοῦ κλήσεως, ὡς ἐντεῦθεν εἰπεῖν τὸν Μαυρίκιον, ὥς φασι, μετὰ τὸ ὅραμα, ὅτι

καὶ τὸν Φιλιππικὸν ἀπεκτείναμεν, καὶ τὸν Θεὸν Φ οὐκ ἔλειψε. Μεταστελλόμενος οὖν ὁ Φιλιππικὸς τοσοῦτον ἐπτοήθη ὥστε καὶ κοινωνίας μετασχεῖν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπὶ σποδοῦ καὶ σάκκου καθημένους καταλιπεῖν. Καταλλάσσεται οὖν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ, καὶ συγγνώμην ἐφ' οἷς ἐκάκωσεν αὐτὸν ἐξαιτεῖ. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐπανέρχεται ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου ὁ διαληφθεὶς Φωκᾶς, καὶ τῶν πολιτῶν ἐν τῷ Ἑβδόμῳ συναχθέντων βασιλεὺς ἀναγορεύεται. Κρατεῖ οὖν ὁ Καππαδόκης οὗτος Φωκᾶς ἔτη η'. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν δήμων στασιασάντων καὶ λεγόντων ὅτι Μαυρίκιος οὐκ ἀπέθανεν, ἐπὶ τὸν αὐτοῦ φόνον ὁ Φωκᾶς κινεῖται. Καὶ δὴ ἐν τῷ τοῦ Εὐτροπίου λιμένι πρῶτα μὲν ἀναιροῦσι τοὺς ε' παῖδας αὐτοῦ, μηδὲν ἄλλο τηνικαῦτα λέγοντα; ἢ τοῦτο « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις σου, » τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὸν ἀναιροῦσι. Τὴν μέντοι γυναῖκα αὐτοῦ σὺν ταῖς θυγατράσιν ἐν μοναστηρίῳ κατακλείει. Καλλιγράφος οὖν ἀπὸ παννυχίδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ στρεφόμενος ἑσπέρας καθ' ἣν ἀνῃρέθη Μαυρίκιος, ἤκουσε τοὺς ἀνδριάντας ἐκ τῶν βωμῶν λέγοντας τὴν ἐκείνου ἀναίρεσιν, καὶ σημειωσάμενος τὸν καιρὸν εὑρίσκει τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχον. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ συγγενέσιν ὁ Φωκᾶς διεπράξατο.

cubitorem suum arcessit, quem antea graviter laeserat. Et uxoris Mauricii frater erat hic Philippicus, qui adversus hostes cum copiis ablegatus, ubi victoria potitus revertisset, contra se flammam invidiæ concitaverat. Præterea quiddam aliud antecesserat. Nam futurum Mauricius intellexerat ut in imperio quidam ei succederet cujus nomen primam Φ litteram haberet. Ideirco post illud somnium quod narravimus, dixisse perhibetur: « Si maxime Philippicum occidissemus, Deus tamen alio Φ non caruisset. » Quamobrem ubi Philippicus arcessebatur, tanto terrore perculsus est ut sacra symbola perciperet ac suos saccis indutos cineresque conspersos relinqueret. Verum imperator cum eo rediit in gratiam, sibique condonari petiit quod cum tam indigne tractasset. **275** In hoc rerum statu Phocas, de quo diximus, Dyrrhachio redditur, cumque cives in Hebdomo coivissent, imperator renuntiatur. Regnavit autem Phocas hic, natione Cappadox, annos octo. Cumque sub ipsum initium imperii factiones populi graviter tumultuarentur Mauriciumque necdum e vivis excessisse clamitarent, hac ipsa voce Phocas ad ejus necem excitatus est. Quapropter ablegati quidam ejus rei perficiendæ causa primum in portu Eutropo quinque filios ejus trucidant, nihil tum aliud prælocuti quam hæc verba: « Justus es, Domine, ac judicium tuum justum est. » Postremus autem ipse necatur. Uxor cum filiabus in monasterium Phocæ jubente concluditur. Accidit eodem tempore ut quidam peritus elegantis ac puræ librorum descriptionis, noctem in pervigiliis agens, eodem vespere quo Mauricius est interfectus, statuas in aris cædem illius nuntiantes audiret. Quapropter hoc tempore nuntio rem ita gestam deinceps intellexit. Cognatos etiam Mauricii Phocas eodem modo quo ipsum tractavit.

Τότε τοίνυν Χοσρόης ὁ Περσῶν βασιλεὺς ὥρμησε κατὰ Ῥωμαίων, ὁμοίως καὶ Ἄβαρες, διὰ τὸ τὸν ἀνόσιον προκρῖναι τοῦ ἐννόμου βασιλέως. Ἔτι δὲ καὶ θνῆσις ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν γέγονε καὶ ἀφορία γῆς καὶ χειμὼν βαρύτατος, ὡς καὶ παγῆναι τὴν θάλασσαν καὶ πολλοὺς ἰχθύας τεθνάναι. Τότε καὶ ἐν ἡμέρᾳ τοῦ ἱππικοῦ ἀτακτήσας ὑβρίσθη παρὰ τῶν δημοτῶν, λεγόντων, « Πάλιν εἰς τὸν καῦκον ἔπιες, πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεσας, » ἐφ' ᾧ καὶ πολλοὺς ἐθανάτωσε. Βλέποντες οὖν οἱ ἐν τέλει τὸ τῶν ἀνθρώπων πλῆθος πολλὰ πάσχον κακὰ, δημευόμενον, τὰς κεφαλὰς ἀφαιρούμενον, γράφουσι πρὸς τὸν τῆς Ἀφρικῆς στρατηγὸν Ἡράκλειον, καὶ ὃς αὐτίκα κινηθεὶς στόλον ἑτοιμάζει καὶ κατὰ τοῦ Φωκᾶ ἔρχεται, φέρων καὶ τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ νενίκηκε τὸν Φωκᾶν. Καὶ τούτου γεγονότος Φωτεινός τις ἐκ τῶν μεγιστάνων προεπιβουλευθεὶς παρὰ τοῦ Φωκᾶ εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ εἰσῆλθεν ἀθρόον εἰς τὸ παλάτιον, καὶ τὸν βασιλέα Φωκᾶν μέλανα χιτωνίσκον ἐνδύσας αὐτίκα τῷ Ἡρακλείῳ προσάγει. Καὶ ὃς ἔφη πρὸς αὐτόν· «Οὕτως, ἄθλιε, τὴν πόλιν διῴκησας;» καὶ ὁ Φωκᾶς, «Σὺ κάλλιον διοικῆσαι ἔχεις. » Ἐφ' ᾧ καὶ χεῖρας εὐθέως τέμνεται καὶ πόδας, τὸ δέρμα τῆς ῥάχεως, τὰ αἰδοῖα, καὶ κοντῷ ἀναρτᾶται, καὶ τελευταῖον τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται μαχαίρᾳ. Τὸ μέντοι σῶμα αὐτοῦ συρόμενον κατὰ τὴν τοῦ βοὸς ἀγορὰν πυρὶ παραδίδοται.

Sed enim continuo tum Chosroes Persarum rex, tum Avares Romanis bellum intulere propterea, quod impium hominem legitimo imperatori prætulissent. Præterea pestis homines atque pecudes invasit, quacum et terræ sterilitas et hiems adeo gravis conjuncta fuit, ut ipsum mare congelaret multique pisces morerentur. Imperator cum eo die quo ludi equestres peragebantur, in edendo ac bibendo modum excessisset, a plebe per ignominiam verbis hujusmodi notatus: « Rursus e cauco bibisti, rursus mentem amisisti? » ob id convicium complures morte multavit. Itaque cum viderent proceres ac magistratus rei publicæ magnam hominum multitudinem multis affici malis, bona per publicationem adimi, capita præcidi, ad Africæ prætorem Heraclium litteras mittunt, qui precibus eorum motus continuo classem parat et contra Phocam proficiscitur, afferens secum illam imaginem Christi quæ manibus facta non erat. Hoc modo Phocas superato, Photinus quidam, unus ex magnatum numero, cujus uxoris pudicitiæ Phocas antea struxerat insidias, subito in palatium irrupit et Phocam imperatorem pulla veste indutum mox ad Heraclium deducit. Qui cum Phocam verbis hisce compellaret: «Itane, miser, rem publicam administrasti? » respondit Phocas: « Tibi vero per me licet ut rectius eam geras. » Hinc ei recta manus et pedes amputati, cutis dorso detracta, exsecta verenda et hastæ affixa, caput denique gladio reci-

sum. Reliquus corporis truncus in foro, quod Boarium nuncupant, per contumeliam hinc inde tractus tandem igni traditur.

276 Itaque post Phocam Heraclius annos 30 A rerum potitur. Hic ad generum Phocæ Crispum, qui antea contra Phocam cum ipso conspiraverat, verum deinceps Heraclium maledicto læserat, dixisse fertur: « Quæ socero non præstitisti, qui amico præstares? » Itaque hominem in locum quemdam relegavit. Id temporis Chosroes magnis cum copiis Saitem contra Romanos misit, qui Chalcedone cum exercitu aliquandiu commoratus est, factaque per simulationem cum Heraclio pace, legatis ex optimatum numero 70 acceptis, discessit. Ubi revertisset, a Chosroe propterea cutis ei detracta est, quod inter alios Heraclium ipsum Cpoli secum non adduxisset. Legati quoque diros in carceres, ne possent evadere, conjecti sunt. Ingens tum annonæ charitas et pestis exorta est, solque splendorem suum amisit, et pulvere pluit. Chosroes quoque ablegato cum exercitu Salbaro passim omnia per Orientem eversa delevit. Qua injuria motus Heraclius expeditionem adversus Persidem suscipit, eaque sex annis eversa, Chosroe de medio sublato, qui deum se fecerat, præterea- que venerando ligno recuperato, quod Persæ captis Hierosolymis cum reliqua præda secum avexerant, splendide Cpolim revertitur. Secundum hæc per Athanasium Jacobitarum et Sergium Cpolis patriarchas, dolo circumscriptus, in Monotheletarum sectam prolapsus est. Denique morbo conflictus (is erat ex aqua intercute) gravibus supplicüis afficiebatur. Nam lotium redditurus inferiori ventri B rabulam imponebat. Cur istuc? Quod veretrum ejus inversum urinam sursum in faciem ipsam emitteret. Hoc erat argumentum flagitii manifestum, quod fratris filia sibi juncta perpetraverat.

Κρατεῖ οὖν ὁ Ἡράκλειος μετὰ Φωκᾶν ἔτη λ'. Οὗτος ὁ Ἡράκλειος πρός γε τὸν τοῦ Φωκᾶ γαμβρὸν Κρίσπον, πρότερον μὲν τοῖς κατὰ τοῦ Φωκᾶ συνευδοκοῦντα, ὕστερον δὲ Ἡράκλειον λοιδοροῦντα, εἶπεν, « Γαμβρὸν οὐκ ἐποίησας, ταλαίπωρε, καὶ φίλον πῶς ἂν ποιήσῃς; » καὶ περιώρισεν αὐτὸν ἐν τῇ χώρᾳ. Τότε ὁ Χοσρόης μετὰ πλήθους πολλοῦ τὸν Σάϊτον ἀπέστειλεν. Ἐκάθισεν οὖν ἐν Χαλκηδόνι, καὶ μεθ' ὑποκρίσεως εἰρηνεύσας μετὰ τοῦ Ἡρακλείου ἔλαβε πρέσβεις μεγιστᾶνας ο', καὶ ἀπῆλθεν. Ὅτι δὲ τὸν Ἡράκλειον αὐτὸν οὐκ ἀπεκόμισε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκεῖσε, τὴν αὐτοῦ δορὰν ἐκδύεται. Οἱ δὲ πρέσβεις δειναῖς εἱρκταῖς ἀσφαλίζονται. Τότε δὴ καὶ λοιμὸς μέγας καὶ θανατικὸν, καὶ ὁ ἥλιος ἠμαυρώθη, καὶ κόνιν ἔβρεξεν. Ὁ δὲ Χοσρόης τὸν Σάρβαρον ἀποστείλας τὰ τῆς ἀνατολῆς πάντα ἠφάνιζεν. Ἐφ' ᾧ καὶ κατὰ Περσίδος ἐκστρατεύει Ἡράκλειος, καὶ ἐν ἓξ ἔτεσι πᾶσαν καθελὼν τὴν Περσίδα καὶ αὐτὸν τὸν Χοσρόην, ὃς ἑαυτὸν ἀπεθέωσε, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ τίμιον ξύλον ἐπανασώσας (ἔτυχε γὰρ ἀπὸ Ἱεροσολύμων σκυλευθῆναι) λαμπρῶς ἐπανέζευξε. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὸ Ἀθανασίου τοῦ τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Σεργίου Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου ἀπατηθεὶς εἰς τὴν τῶν Μονοθελητῶν ἐξεκυλίσθη αἵρεσιν. Καὶ δὴ νόσῳ μετὰ ταῦτα περιπεσὼν (ὕδερος δὲ αὕτη) δι' ἧς καὶ τέθνηκε, δεινῶς ἐτιμωρεῖτο· ἡνίκα γὰρ οὐρῆσαι ἔμελλε, σανίδα κατὰ τοῦ ἤτρου ἐτίθει. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι τοῦ αἰδοίου τηνικαῦτα στρεφομένου τὰ οὖρα κατὰ τοῦ προσώπου ἐφέροντο. Ἔλεγχος δὲ τούτου προφανὴς τῆς αὐτοῦ παρανομίας ἦν, ἣν ἐποίει τῇ ἰδίᾳ συνευναζόμενος ἀνεψιᾷ.

Imperio post ipsum Constantinus filius anno saltem uno præfuit. Etenim Martina novercа et Pyrrhus lethale venenum ei propinarunt. Quapropter Constantino rebus humanis exempto, Martina mox imperii procurationem suscipit, adjuncto sibi Heraclona filio. Verum perexiguum ad tempus potiti justo Dei judicio perierunt, nullum aliud consecuti lucrum quam quod improbos se declararant. Nam Heraclonas amissis naribus, Martina lingua præcisa in exsilium missi sunt. Accidit his temporibus ut cum pestilens morbus Carthagine grassaretur ac multi homines morerentur, miles quidam parum continens sumpta secum uxore sua in suburbium se conferret. Ibi cum in amplexus mulieris cujusdam, quæ agricolæ conjux erat, venisset, mox vitam amisit. Altero autem die psalmos concinens alta voce clamabat: « Misereminі mei. » Deinde surgens narrabat quo pacto ab **277** angelis ad scortationis usque telonium delatus fuisset, ac rursus illinc a malis geniis ad orcum usque deportatus, quasque res istic conspexisset. Hoc modo cum sibi ac multis aliis indicatione sua profuisset, naturæ debitum persolvit.

Μετὰ δὲ τοῦτον Κωνσταντῖνος υἱὸς αὐτοῦ ἔτος ἕν· ἡ γὰρ αὐτοῦ μητρυιὰ Μαρτῖνα σὺν αὐτῷ τῷ Πύῤῥῳ θανατηφόρον αὐτῷ κεραννύουσι φάρμακον. Ὄντος τοῦ Κωνσταντίνου τὸν βίον, ὡς εἴρηται, καταλιμπάνοντος τῆς βασιλείας αὐτίκα ἡ Μαρτῖνα ἐπιβράττεται, καὶ μετ' αὐτῆς Ἡρακλωνᾶς ὁ παῖς αὐτῆς. Ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον τοῦ κράτους ἀπογευσάμενοι τῇ θείᾳ δίκῃ περιπίπτουσιν, ἄλλο κερδάναντες μηδὲν ἢ τὸ κακοὶ φανῆναι· ῥῖνα μὲν γὰρ Ἡρακλωνᾶς, ἡ δὲ Μαρτῖνα γλῶτταν ζημιωθέντες εἰς τὴν ὑπερορίαν ἦχθησαν. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ἐν Καθαργένῃ τῇ πόλει λοιμικῆς νόσου συμβάσης καὶ πολλῶν θνῃσκόντων, στρατιώτης τις ἄσωτος λαβὼν τὴν ἰδίαν γυναῖκα ἐξῆλθεν ἐν προαστείῳ, κἀκεῖσε τῇ ταῦ γεωργοῦ γυνῇ περιπεσὼν ἐτελεύτησε. Τῇ δὲ ἐπαύριον ψαλλόμενος φωνῇ μεγάλῃ ἔκραξεν· « Ἐλεήσατέ με, » καὶ ἀναστὰς διηγήσατο πῶς τε ὑπ' ἀγγέλων μέχρι τοῦ τῆς πορνείας τελωνίου ἐφέρετο, καὶ ὅπως ἐκεῖθεν ὑπὸ δαιμόνων κατηνέχθη εἰς τὸν ᾅδην, κἀκ τίνων ἐκεῖσε γέγονε θεατής. Κἀντεῦθεν ἑαυτὸν καὶ πολλοὺς ὠφελήσας ἀπέθανε.

Post Heraclonam Constans, Constantini filius,

Μετὰ δὲ Ἡρακλωνᾶν Κώνστας ὁ υἱὸς Κωνσταν-

τίνου καὶ ἔγγονος Ἡρακλείου ἔτη κζ'. Τότε καὶ ὁ ψευδοπροφήτης Μωάμεθ ἐφάνη. Οἱ γὰρ Ἰσμαηλῖται μέχρις Ἡρακλείου εἰδωλολάτρουν, τὴν Ἀστάρτην, ἤγουν τὴν σελήνην, προσκυνοῦντες· ἣν καὶ Χαβὲρ ὠνόμαζον, τοῦτ' ἔστι μεγάλην. Τηνικαῦτα δὲ ἀνέστη αὐτοῖς Μωάμεθ. Οὗτος θητεύων γυναικί τινι πλουσίᾳ ὕστερον ἔλαβεν αὐτὴν εἰς γυναῖκα. Εἶχε δὲ καὶ ἐπίληψιν, καὶ θέλων κρύπτειν τὸ πάθος ἔλεγε τὸν Γαβριὴλ ὁρᾶν ἄγγελον καὶ μὴ φέρων αὐτοῦ τὴν θέαν ὀλιγωρεῖν καὶ πίπτειν. Ἀξιόπιστα δὲ τὰ κατ' αὐτὸν ἔδοξεν ἀπὸ μοναχοῦ τινος Ἀρειανοῦ ψευδομαρτυροῦντος αὐτῷ δι' αἰσχροκέρδειαν. Οὗτος ὁ Μωάμεθ εἰς Παλαιστίνην ἐλθὼν, καὶ ἐντυχὼν Ἰουδαίοις, Ἀρειανοῖς, πρὸς δὲ καὶ Νεστοριανοῖς, ἀπὸ πάντων ἠράνισε, καὶ θρησκείαν ἰδίαν παρέδωκεν. Οὐ παντάπασι δὲ χρᾶται τῷ νόμῳ· περιτομὴν γὰρ ἐδίδαξεν, οὐ μὴν δὲ καὶ σαββατίζειν. Λέγει δὲ καὶ ἑαυτὸν κλειδοῦχον εἶναι τοῦ παραδείσου, τρεῖς δὲ ποταμοὺς φέρεσθαι ἐν αὐτῷ, μέλιτος, οἴνου καὶ γάλακτος. Λέγει καὶ αὐτὴν σκιὰν τοῦ Χριστοῦ σταυρωθῆναι διὰ φθόνον παρὰ τῶν Ἰουδαίων· αὐτὸν γὰρ ἀνελάβετο διὰ τὸ φιλεῖν ὁ Θεός. Οὗ καὶ εἰπόντος· « Σὺ ὁ Ἰησοῦς ἔλεγες ἑαυτὸν Θεόν· » ἀπεκρίνατο ὡς οὐκ αὐτὸς ἑαυτὸν ὠνόμασε Θεὸν, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι. Ἐδίδαξε δὲ τὰ πάντα ὡρισμένα καὶ ἀπὸ Θεοῦ γενέσθαι τοῖς ἀνθρώποις. Τὸν δὲ Μωσέα καὶ Ἀαρὼν παραστῆναι μὲν ἐν τῇ κρίσει τοῦ Χριστοῦ, παραπεμφθῆναι δὲ τῇ κολάσει ὡς ἀνθρώπους ἀπατηλούς. Ἔλεγε καὶ τὴν ζωὴν ἔχειν ἐκεῖσε διὰ φθαρτῆς βρώσεώς τε καὶ πόσεως. Ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀφροδίτην κεκρυμμένως σέβονται. Καὶ δῆλον ἐκ τῆς προσευχῆς αὐτῶν· λέγουσι γὰρ οὕτως· « Ἀλλὰ ἀλὰ οὰ κουβὰρ ἀλά, » τοῦτ' ἔστιν, ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς μείζων καὶ ἡ μεγάλη, ἤτοι σελήνη, Ἀφροδίτη Θεός.

A Heraclii nepos, annis 27 imperavit. Tunc et falsus ille vates Moamethus exstitit. Nam Ismaelitæ ad Heraclium usque simulacra colebant, Astarten (quæ luna est) adorantes; quam et Chaberam nuncupabant, hoc est magnam. Hoc vero tempore Maomethus apud ipsos exortus est, qui cum apud divitem quamdam mulierem serviret, tandem eam uxorem accepit. Laborabat is forte comitiali morbo, quem uti tegeret, angelum se Gabrielum conspicere dictitabat; cujus aspectum quia tolerare nequiret, fieri ut animo dejecto collaberetur. Ea res fidem mereri visa fuit propter monachum quemdam Arianum, qui lucri sui causa falsum ei testimonium perhibebat. Idem Moamethus in Palæstinam profectus cum in Judæos, Arianos et B Nestorianos incidisset, quasi collectam quamdam ab omnibus congessit, peculiaremque religionem suis tradidit. Lege per omnia non utitur. Circumcisionem retinendam tradit, Sabbati observatione sublata. Paradisi se claxigerum esse jactitat, in quo tres sint amnes, melle, vino, lacte, fluentes. Asserit umbram Christi tantum a Judæis per invidiam crucifixam esse, cum Christum ipsum Deus ad se receperit, uti quem diligeret. Rogatum id temporis Jesum a Deo ipsene Deum sese nuncupasset, respondisse nequaquam id se nominis usurpasse, verum homines illud sibi tribuisse. Docet etiam sic evenire cuncta mortalibus ut definita sint divinitus. Mosem et Aaronem astituros quidem illos in Christi judicio, verum deinde futurum C ut tanquam præstigiatores ad pœnas ablegentur. Ait in secuturo quoque sæculo nos vitam potu ciboque corruptibili sustentaturos. Venerem sectatores ejus occulte colunt. Licet hoc ex ipsorum precatione deprehendere, cujus hæc verba sunt: « Alla alla ua, cubar alla, » hoc est, Deus, Deus major, et magna, nimirum luna, quæ et Vénus dea.

Μετὰ μέντοι τοῦ θεηλάτου Μωάμεθ θάνατον ἐφάνη ἀστὴρ ἐπὶ μεσημβρίαν δοκίτης, ἐπὶ ἡμέρας λ', σημαίνων τὴν τῶν Ἀράβων ἔφοδον· τότε γὰρ κατέσχον τὴν Δαμασκὸν καὶ ἄλλα πολλά. Ἐπαινεῖται δὲ ἡ γῆ αὐτῶν· σφόδρα γὰρ πολύκαρπός ἐστι δι' εὔκρατον ἀέρα. Ἀλλὰ καὶ τὸ πήγανον οὐδὲν διαφέρει τῆς συκῆς κατὰ τὸ μῆκος. Καὶ ἐν Παλαιστίνῃ δὲ πηγὴ ἴασεις παρέχουσα, ἐν ᾗ τὸν Κύριον ὁδοιποροῦντα λέγουσι νίψασθαι. Καὶ δένδρον ἵσταται πάσης ἀῤῥωστίας ἀλεξίκακον, ὃ δένδρον εἰς γῆν ἐκλίθη καὶ προσεκύνησε δῆθεν τὸν Κύριον εἰς Αἴγυπτον φεύγοντα, σώζει δὲ καὶ εἰσέτι τὸ σχῆμα τῆς προσκυνήσεως. Ἐκεῖ ἐστι καὶ ἡ βαταρῖτις ῥίζα ἡ φλογοειδὴς, ᾗ προσεγγίσαι τις οὐ τολμᾷ, ἀνασπᾶται δὲ κυνὸς τῆς τοιαύτης ῥίζης πλησίον δεθέντος· ἡ μέντοι ῥίζα περιαπτομένη δαιμονιζομένῳ φυγαδεύει τὸν δαίμονα. Γεωργεῖται δὲ καὶ ὀποβάλσαμον ἐκεῖσε πολύ. Ταύτῃ τοι καὶ τὴν γῆν ταύτην ὡς ἐξαίρετον τῷ ἠγαπημένῳ δέδωκεν ὁ Θεὸς Ἰσραήλ. Ἐν αὐτῇ καὶ ὁ Κύριος τὰ πάντα εἰργάσατο. Ταύτην οὖν καὶ οἱ ἐξηγηταὶ τῆς γῆς ὀφθαλμὸν προσηγόρευσαν.

Post hujus rejecti pumitique a Deo Maomethi mortem sidus quoddam versus meridiem conspectum est, trabis figuram referens, ad trices mum usque diem; quo Arabum in Romanum imperium invasio denuntiata fuit. Nam et Damascum id temporis suam in potestatem redegerunt et alias multas urbes. Atque horum sane Arabum regio magnopere prædicatur, uti quæ copia fructuum abundet propter aeris temperationem valde commodam. Ruta istic a fici proceritate non superatur. Itidem in Palæstina **278** fons est, qui morbos sanat: in eo Dominum iter aliquando facientem abluisse se perhibent. Etiam arbor ibi quædam est, quæ quasvis infirmitates pellit. Ea se ad terram usque inflexit Dominumque submisse venerata est, cum in Ægyptum fugeret. Ejus inflexionis adorabundæ formam hodieque retinet. Istic et bataritis est, radix quædam flammea, ad quam propius accedere nemo audet; sed per canem evellitur prope radicem alligatum. Hæc radix homini a malo genio vexato admota genium ipsum fugat et abigit. Iisdem in locis et opobalsamum copiose admodum agriculturæ exhibita provenit. Propterea Deus D

hanc terram velut eximiam Israelo sibi charissimo donavit. In eadem et Dominus omnia perfecit. Ideoque doctores illam oculum orbis terrarum nuncuparunt.

Caterum Constans imperator, cum navali prælio decernere vellet adversus Arabes, Thessalonicæ sibi per quietem esse visus est. Id somnium ubi cuidam interpreti rerum hujusmodi exposuisset, infelix esse didicit; nam eo significari «Thessalonicen,» hoc est, Alteri cede victoriam. Altero die prælio cum hoste congressus et superatus cuidam suorum purpuram induit, sibique clanculum fugæ consulit. Is autem in pugna casus reapse promeruit ut hoc de ipso verbum prædicetur: « Major esse nequit amor in hominum ullo quam si animam suam quis amici causa ponat [1]. » Secundum hæc Constans in Siciliam sese contulit, imperii sedem Romam transferre cogitans. Vehementer enim Byzantiis invisus erat, quod Martinum Romæ papam contumeliose Cpolim perductum Chersonem in exsilium egisset, ac eximio viro Maximo manum cum lingua præcidisset, unam ob causam, quod Monotheletarum sectam non probaret. Cum autem sex annos in Sicilia vixisset, ibique liberos suos Cpoli venturos exspectasset, tandem in balneo necatus est. Exstitit iis annis Constantinus, qui et Sylvani nomen habuit, Pauli Samosateni successor. Docuit ille solis evangelicæ historiæ scriptoribus et uni Apostolo fidem habendam, idque ratione prorsus perversa.

Ὁ μέντοι Κώνστας θέλων συνάψαι ναυμαχικὸν πόλεμον μετὰ τῶν Ἀράβων ἔδοξε κατ' ὄναρ διάγειν ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὅπερ ἀποκαλύψας τινὶ γνωστικῷ ἤκουσεν ὅτι κακὸν ἐνύπνιον· καὶ γάρ· « Θὲς ἄλφι τὴν νίκην » σημαίνει. Τῇ γοῦν ἐπαύριον συγκροτήσας πόλεμον καὶ ἡττηθεὶς ἐνέδυσε μὲν τὴν ἀλουργίδα τινὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ λάθρα ἔφυγεν. Ἐπ' ἐκείνῳ λοιπὸν σφαγέντι κατὰ τὸν πόλεμον πεπλήρωται· «Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τοῦ φίλου αὐτοῦ. » Ὁ δὲ Κώνστας κατῆλθεν εἰς Σικελίαν, βουλόμενος ἐν Ῥώμῃ καταστῆσαι τὸ βασίλειον· σφόδρα γὰρ ὑπὸ τῶν Βυζαντίων ἐμισεῖτο, ὅτι τὸν Μαρτῖνον τὸν πάπαν Ῥώμης ἀγαγὼν ἀτίμως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξώρισεν εἰς Χερσῶνα, χεῖράς τε καὶ γλῶτταν τοῦ μεγάλου Μαξίμου ἀπέτεμε μὴ συντιθεμένου τοῖς Μονοθελήταις. Ἐξ οὗ ποιήσας ἔτη ἐν Σικελίᾳ (ἀνέμενε γὰρ τοὺς αὐτοῦ παῖδας ἐλθεῖν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως) ἀνῃρέθη ἐν βαλανείῳ. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ἐφάνη Κωνσταντῖνος ὁ καὶ Σιλουανὸς λεγόμενος, ὁ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως διάδοχος, ὃς ἐδίδασκε μόνοις τοῖς εὐαγγελισταῖς καὶ τῷ Ἀποστόλῳ προσέχειν, καὶ τούτοις διεστραμμένως.

Post Constantem imperio potitus est Constantinus ipsius filius, cognomento Pogonatus sive Barbatus, annos 17. Is Barbati appellationem ex causa quadam hujusmodi accepit. Cum in Sicilia Constantem patrem mortuum accepisset, eo profectus est: inde reversus Barbatus propterea dici cœpit, quod expers barbæ prius in reditu barbam integram justæque magnitudinis haberet. Ex intestinorum dolore vitam cum morte commutavit.

Μετὰ δὲ Κώνσταντα Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Πωγωνᾶτος ἔτη ιζ'. Πωγωνᾶτος δὲ ἐλέγετο δι' αἰτίαν τοιαύτην. Τὸν ἐν Σικελίᾳ μαθὼν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κώνσταντος ἐκεῖσε κατάγει. Πάλιν οὖν ἀνέρχεται. Ἐφ' ᾧ καὶ Πωγωνᾶτος λέγεται· ἀγένειος γὰρ ἐκεῖσε κατελθὼν τελειοπώγων ὑπέστρεψε. Τελευτᾷ δὲ τὸν βίον δυσεντερικός.

Constantino mortuo Justinianus annis 16 rerum potitus est, a naribus resectis **279** deinceps Rhinotmeti nomen consecutus. Hic imperator universo populo supra modum invisus erat, homo durus ac ferox, aliorum contemptor, omniaque se habere cognita putans. Qua de causa factum ut Leontius patricius, seditione concitata noctu a Venetorum factione, imperator renuntiaretur. Is ubi dies illuxisset Justinianum cepit eumque præciso naso Chersonem exsulare jussit. Hoc modo Leontius triennium regnavit, quo exacto idem ipsi quod Justiniano accidit. Nam missus ab ipso adversus Arabas exercitus sane maximus, cum semel atque iterum sinistram fortunam iniquo ferret animo, Apsimaro quodam sibi præfecto Byzantium recta contendit. Quapropter Apsimarus, quem alio nomine Tiberium dixerunt, Leontio suam in potestatem redacto nares præcidit, hominemque carceribus inclusit. Ipse regno ad se translato septem annis præfuit. Leontium mirifice perturbabant illorum prædictiones qui ex astris futura se habere

Καὶ κρατεῖ μετὰ τοῦτον Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος ἔτη ιϛ'. Οὗτος ὁ βασιλεὺς καθ' ὑπερβολὴν ἐμισεῖτο παρὰ παντὸς λαοῦ, σκληρὸς ὢν καὶ ὑπερόπτης καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν ἔχειν δοκῶν. Ὅθεν Λεόντιος πατρίκιος στασιάσας ἀναγορεύεται νυκτὸς ὑπὸ δήμου τῶν Βενέτων βασιλεύς, ἡμέρας δὲ γενομένης κρατεῖ τὸν Ἰουστινιανὸν, καὶ ῥινοτομήσας αὐτὸν εἰς Χερσῶνα ἐξώρισε. Κρατεῖ λοιπὸν ὁ Λεόντιος ἔτη τρία, καὶ πάσχει τὴν αὐτὰ τὰ ἴσα τῷ Ἰουστινιανῷ· ὁ γὰρ παρ' αὐτοῦ κατὰ Ἀράβων σταλεὶς μυρίανδρος στόλος καὶ ἅπαξ καὶ δὶς μὴ φέροντες τὴν ἐντεῦθεν κακοπάθειαν, Ἀψίμαρόν τινα προΐστῶσιν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τῆς Βυζαντίδος χωροῦσιν. Ἄψίμαρος οὖν ὁ καὶ Τιβέριος μετονομασθεὶς κρατεῖ Λεόντιον καὶ ῥινοτομεῖ αὐτὸν καὶ φρουρᾷ καθείργνυσι. Κρατεῖ οὖν Ἀψίμαχος μετ' αὐτὸν ἔτη ζ'. Τὸν μέντοι Λεόντιον αἱ τῶν ἀστρολεσχούντων προῤῥήσεις ἐτάραττον. Ὅθεν καὶ πᾶσαν ἐκίνει κατὰ Ἰουστινιανοῦ μηχανήν. Γράφει γὰρ Χαγάνῳ τῷ τῶν Χαζάρων ἄρχοντι, χρήματα ὑπισχνεῖται εἰ τὸν Ἰουστινιανὸν κρατήσας ἢ ὡς τρίδουλον ἀπεμπολήσει ἢ τὴν κεφαλὴν ἐκκόψει αὐτοῦ. Μανθάνει ταῦτα Ἰου-

[1] Joan. xv, 13.

στινιανὸς, δραπετεύει ἐκεῖθεν, τοῖς Βουλγάροις προσέρχεται, ἀδραῖς αὐτοὺς ὑποσχέσεσι καταδεσμεῖ. Ὅθεν καὶ μετὰ πλήθους ἀπείρου πρὸς τὴν Βυζαντίδα ἔρχεται, καὶ διὰ σωλῆνος ὑδροφόρου κλέπτει τὴν εἴσοδον, καὶ οὕτω τῆς βασιλείας αὖ ἐπιβράσσεται, τοῦ Ἀψιμάρου εἰς Ἀπολλωνίδα φυγόντος. Ἔτη οὖν ἑπτὰ κρατήσας τὸν μὲν Ἀψίμαρον μέσῃ τῇ πόλει θριαμβεύσας ἀνεῖλεν, ὡσαύτως καὶ Λεόντιον· τὸν δὲ πατριάρχην Καλλίνικον, ἐπειδήπερ ἀντέστη πρυλαβών αὐτῷ πειρωμένῳ Ἐκκλησίαν χαλάσαι, τυφλώσας ἐξώριζεν ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἀντ' αὐτοῦ προβάλλεται Κυριακὸν τὸν ἐν τῇ νήσῳ Ἀμάστριδι ἔγκλειστον ὄντα· προηγόρευσε γὰρ αὐτῷ τὴν τῆς βασιλείας ἀποκατάστασιν. Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, δίκην βοσκημάτων πάντας ἀπέκτεινε· μαινόμενος γὰρ ἦν. Ὅθεν καὶ διὰ μικροῦ σκάφους ἀπὸ Χερσῶνος ἐπανερχόμενος καὶ κλύδωνι περιπεσὼν τὴν ἐνδομυχοῦσαν αὐτῷ κακίαν δήλην καθίστησιν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν οἰκείων τις αὐτῷ ἔλεγεν· « Ἰδοὺ ἀποθνήσκεις, δέσποτα, καὶ ὑπόσχου τῷ Θεῷ, ἐάν σοι δώσῃ τὴν βασιλείαν, μηδένα τῶν ἐχθρῶν σου λυπῆσαι· » ἔφη· « Ἐνταῦθά με καταποντισάτω Κύριος, εἰ φείσομαί τινος ἐξ αὐτῶν. » Πρὸς τούτοις δὲ καὶ βαλὼν ὁ τύραννος οὗτος κατὰ νοῦν ὅσα οἱ Χερσωνῖται κατ' αὐτοῦ ἐμελέτων τῷ Ἀψιμάρῳ χαριζόμενοι, πέμπει στρατὸν κατ' αὐτῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἐλεεινόν. Πᾶσαν ἡλικίαν ἐκέλευσεν ἀνηλεῶς ἀποσφάττεσθαι. Καὶδὴ καὶ ἀποσφάττονται γέροντες, νέοι, γυναῖκες, παῖδες καὶ πάντες ἁπλῶς. Εἶτά τι μαθὼν Ἰουστινιανὸς ὅτι τῶν νεογνῶν πάντη βρεφῶν οἱ σταλέντες ἐκεῖνοι ἐφείδοντο, κᾀχλάζει ἐπὶ πλέον τῷ θυμῷ καὶ στόλον ἕτερον ἐκπέμπει, ὡς κολασθῆναι μὲν καὶ τοὺς προαποσταλέντας, ἀναιρεθῆναι δὲ καὶ πᾶσαν βρεφικὴν ἡλικίαν. Καθίστησι δὲ τοῦ στόλου ἡγεμόνα Φιλιππικὸν τὸν καὶ Βαρδάνην λεγόμενον. Ἀπῆλθον ἐκεῖσε λοιπὸν, καὶ τὴν τοῦ κρατοῦντος μυσαχθέντες ἀπανθρωπίαν, καὶ μὴ φέροντες αἵμασιν ἀδίκοις κατα χραν θῆναι, εἰς στάσιν χωροῦσιν, ἄνακτα δὲ καὶ κράτορα Φιλιππικὸν ποιοῦσι. Καιρὸς διῆλθεν ἐπὶ τούτοις ἱκανός. Θροεῖται ὁ βασιλεὺς, μανθάνει ἐκεῖθεν οὐδέν, ἐξέρχεται στρατὸν οὐκ ὀλίγον ἐπισυρόμενος. Φθάνει ἕως Σινώπης αὐτῆς, ὁρᾷ διὰ θαλάττης ἀρχόμενα πλοῖα. Εὐθὺς ἀνθυποστρέφει καὶ αὐτός. Ἀλλὰ πρῶτος ὁ Φιλιππικὸς τὰ βασίλεια καταλαμβάνει. Ὅθεν καὶ ὑστερήσας ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν τοῖς τοῦ Δαμάτρυος ὄρεσι σὺν αὐτῷ συνάγεται τῷ στρατῷ. Ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν ὁ Φιλιππικὸς ἀντιπαράταξιν. Πλανῶσιν αὐτὸν, κρατοῦσι, καὶ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀποτέμνουσι. Κρατεῖ λοιπὸν ὁ Φιλιππικὸς ἔτη δύο. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον πάλιν εἰσελθόντες τινὲς ἀπὸ Θρᾴκης ἐκτυφλοῦσι.

Καὶ βασιλεύει Ἀρτέμιος ὁ καὶ Ἀναστάσιος ἔτη δύο, καὶ μετὰ τοῦτον Θεοδόσιος τῶν κάτω ἔτη δύο. Οὗτος καὶ ἄκων ἐξέστη τῆς βασιλείας· καὶ ἀντὶ πορ-

A cognita garrire consueverant. Itaque nihil non adversus Justinianum moliebatur : litteras ad Chaganum, Chazarorum principem, dabat ; eidem magnas pecunias pollicebatur, si captum Justinianum vel instar mancipii vilissimi venderet vel capite plecteret. Iis cognitis Justinianus in fugam se conjicit, ad Bulgaros proficiscitur, ingentibus eos promissis sibi devincit. Quo facto tantum non infinitis cum copiis Byzantium contendit, per aquæductum in urbem ingreditur, imperiumque recuperat. Hinc Apsimarum per mediam urbem velut in triumpho et pompa circumductum una cum Leontio interficit ; patriarcham Callinicum, quod olim ipsi contra Ecclesiam aliquid molienti

B adversatus fuisset, oculis spoliatum Romam in exsilium mittit ; ejus loco Cyriacum patriarcham facit, qui in Amastride insula solitariam vitam inclusus agebat : nam is Justiniano recuperationem imperii prædixerat. Ut brevibus omnia denique complectar, quosvis pecudum instar jugulabat homo plane furens. Atque hanc in imis animi latitantem angulis improbitatem jam antea quoque patefecerat, cum exigua navicula Chersone reverteretur et tempestate quadam exciperetur. Nam cum ei familiarium aliquis diceret : « En moreris, domine, quamobrem Deo promitte, si restituerit imperium tibi, neminem te hostium tuorum læsurum : » « Imo vero, ait, hoc ipso in loco fluctibus me Dominus obruat, si eorum ulli pepercero »

C Præterea cum ad animum revocasset hic tyrannus quæ moliti fuissent adversus ipsum in Apsimari gratiam Chersonitæ, copias in eos militum ablegavit. Erat hic videre spectaculum perquam miserabile. Jusserat ætatem quamvis absque ulla **280** commiseratione trucidari ; quo factum ut jugularentur senes, juvenes, feminæ, pueri, adeoque omnes promiscue. Quin etiam cum accepisset Justinianus quod ablegati milites mandato suo pepercissent omnino infantibus, vehementer excanduit, aliamque classem instruxit, per quam et prius missos eo nomine puniret et omnes Chersonitarum infantes necaret. Ei classi decem præfecit Philippicum cognomento Bardanem. Qui cum iter Chersonem instituisset, milites inhumanitatem

D ac diritatem imperatoris exsecrati, cum se innoxio sanguine pollui nollent, seditionem excitant, et Philippicum regem principemque suum designant. Interea non parum temporis intercedit ; rebus suis imperator metuit ; nihil inde locorum rei novæ percipit ; non exiguis contractis copiis egreditur ; Sinopem usque pervenit ; classem adventare mari cernit ; eo mox animadverso Cpolim revertitur. Verum Philippicus princeps regiam occupat, idoque tardius adveniens Justinianus in Damatryos montes suo se cum exercitu recipit. Eo Philippicus adversas copias ablegat, quæ Justiniano fraude circumvento victoria potiuntur eique caput præcidunt. Hoc facto biennium Philippicus imperat ; ac vicissim a quibusdam, e Thracia qui venerant, oculis spoliatur.

Successit Artemius, cognomento Anastasius, et duobus annis imperavit. Eum subsecutus est Theodosius, homo plebeius, qui et ipse biennium cum

regnasset, invitus alteri cessit proque purpura pullam vestem induit. Nam oriundus Isauria Leo, qui tum patricius erat et Orientis dux, defectionem moliebatur; quam ad rem virum illustrem habebat opitulatorem, cui nomen erat Artabasdo. Illique deinceps cum adeptus esset imperium, remunerationis causa filiam suam matrimonio copulavit. Ante occupatum imperium sordido quodam opificio se quondam aluerat; quo tempore quosdam in Judæos ad fontem sedentes incidit, asellum onustum agens. Verum ubi deinde provinciarum principibus innotuisset ac singularem animi declarasset audaciam, paulatim patricius factus, imperator denique renuntiatur. Igitur hic Leo, qui et Cononis nomen habuit, annos 23 imperavit. Ex Isauria, ceu diximus, ortum habebat et artem olim sordidam tractabat. Cononis appellationem ei mater indiderat, quam semper a puero retinuit. Unde factum ut cum sanctus ille Germanus, Leone pulverem oppugnationis imaginum in altum concitante, moneret imperatorem his verbis: « Cave tu faxis hæc, imperator, quando futurum perhibetur ut oppugnationem imaginum Cono quidam auspicetur, » Leo vicissim se Cononem illum esse responderet.

φύρας τὴ μέλαν ἠμφιάσατο. Ὁ γὰρ ἐξ Ἰσαυρίας Λέων, πατρίκιος τηνικαῦτα ὢν καὶ στρατάρχης τῆς ἕω, μελετᾷ κατὰ Θεοδοσίου ἀποστασίαν, ἔχων εἰς τοῦτο συμπράκτορα καὶ ἄνδρα τινὰ τῶν περιδόξων, ᾧ ἦν ὄνομα Ἀρτάβασδος. ὯΙ δὴ καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα χάριν ἀνταμοιβῆς μετὰ τὸ κρατῆσαι δίδωσιν, εἰ καὶ βάναυσος πρότερον ἦν. Ἡνίκα γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκεῖνος ἐνέτυχε παρὰ πηγῇ, κατάφορτον ἐλαύνων ὀνάριον ἦν. Ἀλλὰ τοῖς χωράρχαις γνωρισθείς, κἀντεῦθεν τὸ τολμητικάρδιον ἐκφήνας, κατὰ μικρὸν πατρίκιος καθίσταται κἀντεῦθεν βασιλεὺς ἀναγορεύεται. Κρατεῖ τοίνυν ὁ Λέων οὗτος ὁ καὶ Κόνων ἔτη κγ'. Οὗτος ἐξ Ἰσαυρίας μὲν ὥρμητο, τὸ ἐπιτήδευμα δὲ βάναυσος ἦν, Κόνων δὲ παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ παιδόθεν ἐλέγετο. Ὅθεν καὶ τοῦ ἁγίου τηνικαῦτα Γερμανοῦ πρὸς αὐτὸν, ἡνίκα τὴν τῆς εἰκονομαχίας κόνιν εἰς ὕψος πάντων κατέχεεν, εἰπόντος· « Μὴ ταῦτα, ὦ βασιλεῦ· τὴν γὰρ εἰκονομαχίαν Κόνιων ἐγεῖραι λέγεται, » ἔφη· « Ἐγώ εἰμι ὁ Κόνων. »

281 Cum adhuc pauper esset, accidit ut Judæi quidam, vaticinandi periti, futurum prædicerent ut ipse imperio potiretur. Nam in eos forte quemdam ad fontem incidérat, ubi se illi ex itinere recreabant. Cumque sacramento adhibito pollicitus fuisset se prædictionis hujus nomine vicissim eis benefacturum, illi exspectato tempore, dum imperio potiretur, tandem eum convenerunt, ac si quidem tum Dei tum aliorum sanctorum imagines e medio tolleret, posteritatem ipsius totos 100 annos imperio potituram monuerunt. Itaque tanto studio quidvis adversus imagines molitus est, ut etiam magnum illum patriarcham Germanum, qui multis cum eo disceptaverat, solio dejectum expelleret. Inter cætera Germanus in medium proferebat effigiem Domini per Thaddæum Augaro missam et Edessæ conservatam, præterea memoriæ proditam ab apostolo Luca imaginem, quæ Romam ad Theophilum missa fuit, item aheneas duas effigies, quas mulier illa sanguinis fluxum perpessa quodam ex singulari desiderio fieri curavit et erexit. Earum altera, qua ipsa repræsentatur, ad terram se flectit et ab effigie Christi benedictionem accipit. Eo tempore Gregorius quoque papa Romanus ad imperatorem Leonem de imaginibus scripsit. Sed cum Æthiopem eluere non posset, Italiæ Romæque vectigalia imperatori amplius pendi vetuit, adeoque totam illam regionem ab hoc imperio prorsus avulsit.

Τούτῳ τῷ βασιλεῖ πενιχρῷ ὄντι περὶ βασιλείας προεῖπον Ἰουδαῖοι μάντεις τινὲς ἐνωθέντες αὐτῷ κατὰ τύχην ἔν τινι πηγῇ ἀναψύξεως χάριν· ἐφ' ᾧ καὶ ὑπέσχετο μεθ' ὅρκου ἀμείψασθαι αὐτούς. Ὅθεν καὶ βασιλεύοντι αὐτῷ ἐπέστησαν οὗτοι, λέγοντες ὅτι ἐὰν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐκ μέσου ποιήσῃ, ἔσται τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ διαρκοῦν κατὰ γενεὰν εἰς ἑνιαυτοὺς ρ'. Οὗτος τοσοῦτον ἐμηχανήσατο κατὰ τῶν εἰκόνων, ὡς καὶ τὸν μέγαν Γερμανὸν πολλὰ διαλεξάμενον ἐκδιῶξαι τοῦ θρόνου. Προὐβάλλετο δὲ ὁ πατριάρχης τὴν διὰ Θαδδαίου κυριακὴν ἐκτύπωσιν πρὸς Αὔγαρον σταλεῖσαν καὶ τῇ Ἐδέσσῃ ἐναποκειμένην. Εἰς μέσον δὲ ἔφερε καὶ τὴν παρὰ Λουκᾶ μὲν τοῦ ἀποστόλου ἱστορηθεῖσαν εἰκόνα, ἐν Ῥώμῃ δὲ πρὸς Θεόφιλον σταλεῖσαν, ὡσαύτως καὶ τὰ δύο χαλκᾶ ἐκτυπώματα, ἅπερ ἡ αἱμορροοῦσα ἐκ πόθου ἀνεστηλώσατο, ὧν τὸ ἓν ἐπικλινὲς πρὸς γῆν εἰς τύπον αὐτῆς καὶ τὴν εὐλογίαν παρὰ θατέρου δεχόμενον· τοῦ Χριστοῦ γὰρ ἦν. Τότε καὶ Γρηγόριος ὁ πάπας Ῥώμης γράφει πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα περὶ τῶν εἰκόνων. Ἀλλὰ τὸν Αἰθίοπα σμῆξαι μὴ δυνηθεὶς τοὺς φόρους τῆς Ἰταλίας καὶ Ῥώμης ἐκώλυσε τελεῖσθαι πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τὴν ὅλην δὲ χώραν αὐτῶν τῆς ἐξουσίας ταύτης ἀπέστησε.

Quam nequiter se Leo gesserit, inter alia vel unicum hoc exemplum demonstrare poterit. Haud procul a Iano sanctæ Dei sapientiæ splendida domus erat exstructa, qua librorum thesaurus continebatur, numero triginta sex milium et quingentorum. Hæc domus custodem et præfectum quemdam habebat, virum omnino venerabilem ac doctum; sub quo alii duodecim erant, admirabili virtute ac rerum cognitione præstantes, qui quosvis

Δεῖγμα δὲ τῆς τοῦ Λέοντος κακοπραγίας πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο. Ἐγγὺς τοῦ τεμένους τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας οἶκος ᾠκοδόμητο λαμπρός, ἐν ᾧ βίβλοι τεθησαυρισμέναι ἦσαν, τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ τρισμύριαι ἑξακισχίλιαι πρὸς ἄλλαις πεντακοσίαις, ἔχουσαι φύλακά τε καὶ προϊστάμενον ἄνδρα τίμιον καὶ σοφόν. Ἦσαν δὲ καὶ ὑπ' αὐτὸν ἕτεροι ἄνδρες θαυμαστοὶ, ὡσεὶ ιβ', ἀμισθὶ τοὺς θέλοντας ἐκπαιδεύοντες· τοσοῦτον δὲ τὴν ἀρετὴν ἦσαν περιώνυμοι ὡς

καὶ τοὺς βασιλεῖς μηδέν τι πράττειν ἄνευ αὐτῶν. Ὁ γοῦν κάκιστος κτυνοῦται καὶ τούτοις τὰ τῆς ἀθέου γνώμης αὐτοῦ, καὶ μὴ ἔχων καταπειθεῖς εὑρεῖν αὐτοὺς ὕλην περισωρεύει εὐέξαπτον κύκλῳ τοῦ θείου νεώ, καὶ πῦρ ὑφάπτει λιπαρὸν, καὶ πάντα ὁμοῦ καταφλέγει, τούς τε θείους ἐκείνους ἄνδρας καὶ σὺν αὐτοῖς τὰς βίβλους.

A absque mercede ac præmio disciplinis optimis eruditebant. Atque horum ob virtutem tanta celebritas erat, ut ne ipsi quidem imperatores aliquid iis non consultis agerent. Cum his ergo vir improbissimus sententiam suam impiam communicat, eumque parum eos suis rationibus tribuere deprehenderet, undique divinam hanc ædem materie lude pingues ei faces subjicit, omniaque simul

congacervata cingit, quæ ignem facile conciperet. exurit, tam divinos istos homines quam libros.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ πλούσιός τις ἦν ἐλεημοσύναις ὁμοῦ καὶ πορνείαις συζῶν, καὶ οὕτω κατα-

Exstitit iisdem temporibus vir quidam opulentus, qui et beneficentiam in pauperes largiter exercebat

γηράσας ἀπέθανε. Γίνεται οὖν στάσις περὶ τοῦ ποῦ ὁ τοιοῦτος τέτακται· οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον ἄμωμον εἶναι δεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, οἱ δὲ ταύτῃ καθαίρεσθαι τὰ ἁμαρτήματα διισχυρίζοντο. Δεηθέντων οὖν τοῦ πατριάρχου τε Ῥωμανοῦ καὶ τῶν θεοφιλῶν ἐπισκόπων τοῦ Θεοῦ περὶ τούτου, ἀπεκαλύφθη τινὶ ἐγκλείστῳ. Ἑώρα γὰρ ἐντεῦθεν μὲν παράδεισον, ἐκεῖθεν δὲ φλόγα πυρὸς μεγίστην, μέσον δὲ τὸν τελευτήσαντα ἑστῶτα καὶ μέγα στενάζοντα· πρὸς ὃν ἄγγελος ἐλθὼν εἶπε· « Τί μέγα στενάζεις; ἡ ἐλεημοσύνη σοῦ ἐῤῥύσατό σε τῆς φλογός. » Μανθάνομεν οὖν ἐντεῦθεν ὅτι οὐ τοσοῦτον ὠφελήσει τὸ ἀργύριον ἐκ ῥυπαρᾶς χειρὸς διδόμενον. Ἀλλὰ καὶ Ζήνων ὁ βασιλεὺς, ὥς πού φησιν, ἐμίγη γυναικὶ παρθένῳ ἧς ἡ μήτηρ μὴ φέρουσα τὸ συμβὰν τὴν ἀειπάρθενον ἱκέτευε Θεοτόκον ἐκτενῶς ὥστε λαβεῖν ἐκδίκησιν. Καὶ ἤκουσε θείας ἐκεῖθεν φωνῆς οὕτω λεγούσης πρὸς αὐτήν· « Θέλομεν ἐκδικῆσαί σε, ὦ γύναι· ἀλλ' ἡ δεξιὰ ἐκείνου ποιῆσαί με οὕτως οὐκ ἀφίησι. » Ὁ δὲ Θεολόγος Γρηγόριος πρὸς ἀκρίβειαν νομοθετῶν οὕτως εὕρηται λέγων· « Μίσθωμα πόρνης ἁγνὸς οὐ μερίζεται. »

et plus æquo deditus erat scortationibus. Ubi consenuisset, tandem naturæ debitum persolvit. Ibi de hoc oriri dissensiones cœperunt, quonam referendus esset. Quippe nonnulli aiebant beneficentiam **282** in pauperes expertem labis et a vitiis immunem esse debere. Alii contra purgari et expiari delicta per hanc beneficentiam asserebant. Quare cum hanc ob causam Romanus patriarcha et religiosi antistites Deum rogarent, tandem patefactio quædam viro in solitudinem abdito contigit. Etenim videbat ab una parte paradisum, ab altera flammam ignis maximam, in medio stantem ac valde ingemiscentem eum qui vitam reliquerat. Hinc angelum accedentem, qui talibus ipsum verbis alloqueretur : « Cur tantopere ingemiscis? beneficentia in pauperes tua te flammis hisce liberavit. » De quo exemplo discimus pecuniam manu inquinata sordenteque donatam non usque adeo largientibus profuturam, ut nonnulli existimant. Itidem accepimus Zenonem imperatorem virgini cuidam vitium obtulisse; cujus mater iniquo casum hunc animo ferens, continentibus perpetuæ illi Deiparæque Virgini precibus supplicaverit, ut facinus istuc impunitum non relinqueret. Tandem ab ea divinam quamdam vocem, hujusmodi verba proferentem, auditam esse : « Cupimus nos quidem injuriam tibi factam ulcisci, mulier, verum Zenonis dextra nos id facere nequaquam sinit. » Gregorius autem, cognomento Theologus, accuratas pietatis leges ferens, alicubi locutus in hæc verba reperitur : « Deus, qui purus est, non vult scorti mercedis particeps esse. »

Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ τοιοῦτόν τι. Μονάχός τις ἀφορισθεὶς ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ πάπα ὡς παρὰ γνώμην τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ καὶ παρὰ τὸν θεσμὸν τοῦ μοναστηρίου τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου ποιήσας τι, μετ' ὀλίγας ἐτελεύτησεν ἡμέρας. Ὅπερ ἀκούσας ὁ πάπας μεγάλως ἐλυπήθη, διότι ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφὸς ἐξαίφνης δεδεμένος ὤν. Καὶ γράψας ἐν χάρτῃ εὐχὴν λύουσαν τῶν δεσμῶν τὸν τεθνεῶτα ἔδωκέ τινι διακόνῳ εἰπών· « Ἄπελθε ἐπὶ τὸν τάφον τοῦ ἀδελφοῦ, Καὶ ἀνάγνωθι αὐτήν. » Καὶ τούτου γενομένου θεωρεῖ ὁ ἡγούμενος κατ' ὄναρ τὸν ἀδελφὸν, καὶ λέγει αὐτῷ· « Λύπην ἔχομεν, ἀδελφὲ, περὶ σοῦ, ὅτι δεδεμένος ἐτελεύτησας· εἰπὲ οὖν ἡμῖν πῶς ἔχει τὰ κατά σε; καὶ ὃς ἀποκριθεὶς εἶπεν· Οὕτως, πάτερ, εἰς φυλακὴν ἦμην ἕως χθές· σήμερον δὲ ἀπολέλυμαι. » Καὶ ἐγνώσθη πᾶσιν ὅτι καθ' ἣν ὥραν ἀνέγνω ὁ διάκονος τὴν εὐχὴν ἐπὶ τοῦ τάφου, τοῦ δεσμοῦ παραδόξως ὁ ἀδελφὸς ἠλευθέρωτο. Ὅσα δὲ δύναται ὁ παρὰ τῶν ἱερέων ἐπαγόμενος δεσμὸς, δῆλον ἐντεῦθεν. Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ Φίλω-

Perhibent etiam Romæ quiddam hujusmodi accidisse. Quidam solitariæ vitæ sectator a Gregorio papa excommunicatus, ut qui contra voluntatem præsidis et præscriptas monasterio leges a Gregorio nonnihil deliquisset, paucis diebus interjectis vitam cum morte commutavit. Ea re nuntiata magnopere Gregorius indoluit, fratrem illum e vita subito migrasse sacris adhuc vinculis constrictum. Itaque scriptam in charta precationem, qua mortuum vinculis istis eximeret, ministro cuidam cum hisce verbis tradidit : « Abi ad sepulcrum fratris illius, et precationem hanc pellege. » Quod ubi factum fuisset, monasterii præses per quietem fratrem hunc conspicit. Mox eum compellans, « Tua causa mœsti sumus, o frater, ait, quod vinculis sacris ligatus obieris. Quamobrem dic, obsecro, nobis quonam in statu et conditione sis. » Tum ille respondens, « Revera, inquit, o pater, ad hesternum usque diem carcere quodam clausus fui : verum hodie solutus ac liber factus sum. »

Hoc modo cunctis innotuit, eadem hora qua diaco-
nus precationem illam supra sepulcrum legerat,
nova et admirabili ratione fratrem istum a sacro
vinculo fuisse liberatum. De hoc quoque satis
existimari potest quanta vis sit ejus vinculi quo
mortales a sacerdotibus ligantur. In Historia eccle-
siastica Philonis philosophi reperitur, 283 quo-
dam persecutionum priscarum tempore seniori
ecclesiastico ab antistite sacris interdictum fuisse.
Cum autem senior ille quamdam ob causam neces-
sariam aliquo profectus esset, accidit ut ab ethni-
cis comprehensus testimonio suo veritatem obsi-
gnaret. Hinc templum eo loco conditur et reno-
vata peraguntur; cumque antistes hæc verba
pronuntiaret « Pax universis, » sandapila templo
excessit, idque non semel sed bis terve factum.
Hinc per quietem antistiti senior oblatus: « Abito,
inquit, et episcopo meo sis auctor ut huc veniat
neque vinculis exsolvat. Nam officio me sacro ex-
clusit, ideoque sacris interesse vobiscum nequeo.
Testimonii quidem coronam consecutus sum, sed
Dei faciem necdum conspexi. Quodsi me ipse pro-
fectus huc non exsolverit, alius exsolvere nemo poterit. » Cum igitur his obtemperatum esset, sandapila templo excedere desiit. Atque hanc ob causam Deo cuncti gloriam tribuebant, qui servis suis ejusmodi potestatem concessisset. Joannes quidem orator ille aureus hac de re verbis hujusmodi disserit: « Nos secundum legem atque præscriptum ecclesiasticum vincula quibusdam injecimus. Ea si quis floccipendit, is sciat mortis atque judicii tempus appetiturum, quod ipsum doceat Dei sermonem et ejus Ecclesiæ leges minime falsas ac mendaciter excogitatas esse. »

A νος τοῦ φιλοσόφου εὑρηται (85) ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῶν διωγμῶν ἐπίσκοπός τις ἀφώρισε πρεσβύτερον, ὃς ἀπελθών που διά τινα χρείαν κρατεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ μαρτυρεῖ. Ναὸς ἐκεῖσε αὐτῷ ἐγείρεται, τελεῖται τὰ ἐγκαίνια. Καὶ ἅμα τῷ τὸν ἐπίσκοπον εἰπεῖν· « Εἰρήνη πᾶσι, » τὴν καῦτα ἡ λάρναξ τοῦ ναοῦ ἐξεπορεύετο. Γίνεται τοῦτο δὶς καὶ πολλάκις. Ὀπτάνεται ὁ μάρτυρ τῷ ἐπισκόπῳ, λέγων· « Ἄπελθε, καὶ πεῖσον τὸν ἐπίσκοπόν μου ἐλθεῖν καὶ λῦσαί με. Ἀφώρισέ με γὰρ τῆς λειτουργίας, καὶ συλλειτουργῆσαι ὑμῖν οὐ δύναμαι. Καὶ τὸν μὲν στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἔλαβον, τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐθεασάμην. Καὶ εἰ μὴ ὁ δήσας λύσει με, λῦσαι ἄλλος οὐ δύναται. » Γίνεται ταῦτα, καὶ ἡ λάρναξ οὐκέτι τοῦ ναοῦ ἐξέρχεται. Ὅθεν καὶ πάντες τῷ Θεῷ B δόξαν δεδώκασι τῷ διδόντι τοιαύτην ἐξουσίαν τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χρυσορρήμων οὕτω φησίν· « Ἡμεῖς μὲν οὖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν τὰ δεσμὰ περιβάλλομεν. Εἰ δέ τις τούτων καταφρονεῖ, ἐπιστήσεται ὁ τοῦ θανάτου καὶ τῆς κρίσεως καιρός, διδάσκων αὐτὸν ὡς ἀψευδὴς ὁ λόγος τοῦ Κυρίου καὶ ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. »

Post Leonem filius ejus Constantinus, cogno-
mento Copronymus, 34 annos imperium tenuit, ex
sævissimo leone versuta pardalis. Nihil non scele-
rum in eo fuit. Sanctos hoc nomine appellari lege
lata vetuit; reliquias eorum conspui jussit; ne
quis eorum intercessionem implorel, edixit; nihil
eos videlicet præstare posse; quod omni denique
blasphemia majus est, eadem de Matre Dei senlie-
bat. Nam de hac aiebat, quandiu Christum intra
se gestaverit, honorandam ac venerabilem fuisse:
verum ex quo illum pepererit (proh quanta tua pa-
tientia est, Christe!) nihil eam cæteris a mulieri-
bus differre. Cujus rei simulacrum et imago peti
de marsupio potest; cum aureis oppletum est, in
pretio solet haberi, cum evacuatum, nihili pendi-
tur. Præterea sacras ædes magno studio profanare
conabatur. Nam religiosas effigies inductas delebat,
earumque loco ludorum circensium venationum-
que picturas substituebat. Neque tantum hujusmodi facinora designabat, verum etiam solitariæ vitæ sectatores persequebatur et tanquam agnos jugulabat.

Μετὰ δὲ Λέοντα ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος ἔτη λδ', ἐκ δεινοτάτου λέοντος ποικιλότροπος πάρδαλις. Οὗτος πᾶσαν κακίαν μετήρχετο. τοὺς ἁγίους τε μὴ λέγειν ἁγίους ἐθέσπιζε, τὰ λείψανα διαπτύειν αὐτῶν, καὶ πρεσβεύειν ἐκεῖθεν μὴ ἐκκαλεῖσθαι· οὐ δύνανται γάρ. Καὶ τὸ πάσης βλασφημίας μεῖζον, ὅτι τοιαῦτα καὶ περὶ τῆς Θεομήτορος ἐφρόνει· ἔλεγε γὰρ ὅτι ἕως οὗ εἶχεν ἐν ἑαυτῇ τὸν Χριστὸν, τετιμημένη ἐτύγχανε, ἀφ' οὗ δὲ τοῦτον ἀπέτεκεν, ὦ τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστέ! οὐδὲν τῶν λοιπῶν γυναικῶν διενήνοχε, κατὰ τὴν εἰκόνα δῆθεν τοῦ βαλαντίου· πλῆρες μὲν νομισμάτων ὂν διὰ τιμῆς ἐστι, κενωθὲν δὲ οὐδενὸς λογίζεται ἄξιόν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἀνιέρους ἔσπευδε ποιεῖν· τὰς γὰρ ἱερὰς μορφώσεις ἀπελήφεν, ἐπιπλασίας δὲ ἀντ' αὐτῶν ὑπεζωγράφει καὶ κυνηγέσια. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μοναχοὺς ἐδίωκε καὶ ὡς ὄρνας κατέσφαττε.

Quæ cum Artabasdus is cujus mentionem supra
fecimus cerneret, bellum Constantino intulit, eoque
dejecto ipse renuntiatus est imperator. Tum vero
pietas reflorescere, pristinamque status ecclesia-
rum pulchritudinem recuperare. Verum hæc Beliar
284 ille pati non poterat. Nam Constantinus
exercitibus semet insinuat, adulationibus eos in-
flammat, copias militares cogit. Prælium cum Arta-

Ταῦτα δὲ βλέπων ὁ προρρηθεὶς Ἀρτάβασδος συνάπτει πόλεμον αὐτῷ, καὶ τῆς βασιλείας ἐξώσας κράτωρ αὐτὸς ἀναγορεύεται. Ἐντεῦθεν ἀνθεῖται τὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν τὸ πρώην κάλλος ἐλάμβανον. Ἀλλ' ὁ Βελίαρ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἔφερεν. Ὑπέρχεται τὸ στρατιωτικὸν, κολακείαις θερμαίνει. Ἀθροίζει δύναμιν, τῷ Ἀρταβάσδῳ συνάπτει πόλεμον, νικᾷ κατὰ κράτος. Χειροῦται αὐτὸν

(85) Quæro ubi sit Philonis illius philosophi, quem Glycas citat, Historia ecclesiastica: de auctore nonnihil diximus pag. 49 Delineationis Apparatus Historiæ Byzantinæ

ζῶντα καὶ ὀφθαλμοὺς ἐξορύττει, καὶ κράτιστον αὖθις ἀποκαθίσταται ὁ δεύτερος ὄντως Ἰουλιανός· ἀνθρώπους καὶ γὰρ ἔθυε τῇ Ἀφροδίτῃ. Ὅθεν καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ νοσήματα χαλεπὰ κατὰ θεομηνίαν συνέβαινον, κἀντεῦθεν θανατικὸν γέγονεν ἄῤῥητον. Φθορὰ γὰρ ἀνθρώπων τηνικαῦτα ἐπέπεσεν ὁποία δὴ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰουστινιανοῦ· ὁλόκληροι γὰρ ἐκλείσθησαν οἶκοι. Ἀλλὰ καὶ δείματα φοβερὰ ἐώρων οἱ ἄνθρωποι· ὡς ἐν ἐκστάσει καὶ γὰρ γινόμενοι ἐδόκουν ἐντυγχάνειν ἀνδράσι τισὶ βριαροῖς. Τότε καὶ ψῦχος γίνεται μέγα καὶ πικρὸν, ὥστε καὶ τὴν ἀρκτῴαν τοῦ Πόντου παράλιον ἐπὶ μίλια ρ' ἀπολιθωθῆναι τὸ πέλαγος ἐκ τοῦ κρύους, εἰς δὲ βάθος ἐπὶ πήχεσι λ', ὃ καὶ ἐπιχιονισθὲν ηὐξήθη πήχεις ἑτέρους κ'. Κατὰ δὲ μῆνα Φεβρουάριον εἰς διάφορα τμήματα διαιρεθὲν ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ μέχρι τῆς Ἀβύδου κατῆλθεν, ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ ζῶα πάμπολλα πεπηγμένα. Τότε ὁ ὁπλων πεζοπορῆσαι ἀπὸ ἀκροπόλεως εἰς Χρυσούπολιν οὐκ ἐκωλύετο. Τότε ὑπ' αὐτῶν συντριβόμενα τὰ τείχη μεγάλως ἐδονήθησαν. Τότε ιβ' νομίσματα ἐπράθη ὁ μόδιος ἡ κριθή. Τότε τῆς κατὰ Μεσοποταμίαν γῆς σχισθείσης ἡμίονος ἀνεδόθη πολεμίων ἔφοδον ἀνθρωπίνῃ φωνῇ προσημαίνουσα. Καὶ τότε Νικήτας τις εὐνοῦχος, τὰ πρῶτα φέρων παρὰ τῷ Κοπρωνύμῳ, μηδὲν ἄλλο εἰδὼς ἢ ἐσθίειν καὶ πίνειν, χειροτονεῖται πατριάρχης. Οὗτός ποτε τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκων ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον, « Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον, » ἐξεφώνησεν. Ἐφ' ᾧ καί τις τῶν παριστα-
μένων εἶπε· « Μὴ διαίρει τὴν αἶ δίφθογγον. » Πρὸς ὃν ἐκεῖνος ἔφη μετὰ θυμοῦ· « Φλυαρεῖς· τὰ γὰρ δίφθογγα καὶ τρίφθογγα πολλὰ μισεῖ ἡ ψυχή μου. » Ὁ δὲ τύραννος ἀπὸ ἐκστρατείας ὑποστρέφων ἀνθρακοῦται τὰ σκέλη, καὶ περὶ τὸ στρογγύλον θνήσκει λάβρῳ πυρετῷ συσχεθείς, τοῦτο καὶ μόνον ἐπὶ τούτοις εἰπών, ὅτι Ζῶν ἀσβέστῳ πυρὶ παραδίδομαι διὰ τὴν Μαρίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν τιμάσθω. Γίνωσκε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι πολλὰ καὶ πολλάκις ζητήσαντες ὅθεν ἐκεῖνος ἐκλήθη Κοπρώνυμος, οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο μόνον εὕρομεν. Χώρα τίς ἐστι Κάβαλα οὕτω λεγομένη. Οἱ οὖν ἐκεῖθεν ὁρμώμενοι Καβαλῖνοι πάντως ἐλέγοντο. Ἐκεῖθεν οὖν καὶ αὐτὸς τὴν γέννησιν ἔσχηκε, καὶ ἐπειδὴ κατά τινα συνήθειαν Καβαλίνα ἡ κοπρία λέγεται, δικαίως ὁ κάκιστος ἐκεῖνος ἐπεκλήθη Κοπρώνυμος, ὡς ὄνομα κοπρίας ἐν ἑαυτῷ δῆθεν ἐπιφερόμενος.

basilo conserit, victoria vi potitur, Artabasdum vivum capit, oculos eidem eruit, eoque pacto reapse Julianus alter imperium recuperat. Solebat enim et ipse Veneri victimis humanis litare. Quapropter eo regnante diri quidam morbi ex ira divina passim grassati sunt, adeoque pestis ineffabiles hominum copias sustulit, nequaquam illa minor quæ Justiniani temporibus exstitit: nam domus integræ prorsus occludebantur. Præterea se terriculamenta quædam horrenda mortalibus offerebant, cum de potestate scilicet egressi et extra se rapti putarent in homines sè terribili vultu præditos incidere. Tunc et ingens acerbumque adeo frigus exstitit, ut a ponti parte septentrionali præ frigore glacieque pelagus ad centum a littore milliaria lapidesceret, cujus glaciei crassities triginta cubitos æquabat. Cumque larga deinceps nix supra glaciem hanc delapsa fuisset, ad alios viginti cubitos ea crassities excrevit. Tandem Februario mense glacies diversa in fragmina divulsa usque ab urbem ipsam et Abydum delata est. In iis fragminibus erat videre complures gelu astrictas bestias. Quodsi quis ab arce Chrysopolim usque proficisci pedes volebat, omnino id facere nulla impeditus re poterat. Atque hæc fragmina in urbis muros impacta vehementer eos succusserunt. Eodem Copronymo imperante modius hordei 12 aureis veniit. Cumque terra dehisceret in Mesopotamia, mulus exiit; humanaque voce secuturos hostium incursus denuntiavit. Tunc et Nicetas quidam eunuchus, principe apud Copronymum loco, qui nihil aliud sciret quam edere et bibere, patriarcha creatus est. Cum aliquando Evangelium in cellula sua recitaret, pro eo quod dicendum erat: « Ex Evangelio secundum Matthæum, » pronuntiavit: « Ex Evangelio secundum Matthæum. » Ibi quodam ex astantibus subjiciente: « Noli æ diphthongum (geminі soni vocem) dividere, » « Nugaris, » ait, quadam cum iracundia: « nam quæ geminos et trinos sonos habent, anima mea vehementer odit. » Tandem hic tyrannus ab expeditione quadam revertens carbunculi morbum in pedibus sensit, et vehementi febre circa strongylum correptus vitam finiit, cum solum hoc verbum pronuntiasset, « Propter insaniam furoremque meum vivus inextincto igni trador. Deinceps vero quin ea quæ prohibui cum honoris delatione fiant, minime veto. » Velim autem animadvertere te hoc loco, dilecte fili, nos multum et sæpius inquisitos cur hic imperator Copronymus vocaretur, hoc tantum reperisse, regionem quamdam esse quæ Caballa dicatur; ex ea quotquot oriundi sint, Caballinos fuisse vocatos. **285** Quamobrem cum Constantinus hic inde originem traxerit, ac more inoleverit ut stercus caballinum dicamus, non abs re vir sceleratissimus a stercoreo nomine Copronymus est nuncupatus, ut qui stercoreum nomen in se circumferret.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας υἱὸς αὐτοῦ Λέων ἔτη ε', εὐσεβὴς μὲν ὢν κατ' ἀρχάς· ἔπειτα δὲ τὸ τῆς Ἐκκλησίας στέμμα φορεῖ, ὅθεν ἀπανθρακωθεὶς ὥσπερ ὑπὸ λαβροῦ πυρετοῦ τελευτᾷ. Τότε καὶ ὁ κύων ἐκεῖνος ἦν ὁ τὸν φονέα τοῦ κυρίου αὐτοῦ γνωρίσας ἐν καπηλείῳ εἰσελθόντα

Post Copronymum ejus ex conjuge Chazara filius Leo annis quinque imperavit, religiosus ac pius quidem ille ab initio, verum ubi coronam Ecclesiæ donatam gestasset, carbunculi morbo vexatus, ardenti febre tandem exstinguitur. Exstitit hisce temporibus canis ille qui heri sui interfectorem

indicio suo prodidit, cum vini bibendi causa cauponam ingressus esset. Nam domino suo necato, qui cum homine maleſico iter fecerat, quoddam in diversorium sese contulit; quo cum forte fortuna venisset homicida ille, mox a cane agnitus fuit. Neque canis insigniter ipsius causa latrare desinebat, ita ut tandem infausta quædam conjectura de latrone conciperetur. Itaque carceri homicida mancipatur, ad prætorem deducitur, accurate quæstionibus subjicitur, vel invitus facinus suum fatetur, ac tandem maleſici more necatur.

A τοῦ πιεῖν οἶνον. Ὁ γὰρ κύων μετὰ τὸ φονευθῆναι τὸν κύριον συνοδεύοντά τινι κακούργῳ καθ' ὁδὸν προσήλυτος ἐν πανδοχείῳ γέγονεν. Ἐκεῖσε γοῦν τυχαίως εἰσελθὼν ὁ φονεὺς ἐγνωρίσθη παρὰ του κυνὸς, καὶ τοσοῦτον ἦν ἐκεῖνος ὑπ' αὐτῷ ὑλακτῶν ὥστε ὑποψίαν οὐκ ἀγαθὴν δοῦναι περὶ αὐτοῦ. Κρατεῖται λοιπὸν ὁ φονεὺς, προσάγεται τῷ ἄρχοντι, ἐτάζεται ἀκριβῶς, ὁμολογεῖ καὶ ἄκων, καὶ τελευταῖον ὡς κακοῦργος ἀναιρεῖται.

Leone mortuo filius ejus Constantinus 17 annis rerum potitur, sub cujus imperio et dominatu religio radices agebat et monasteriorum multitudo adaugebatur. Eodem imperante quidam in Thracia terram fodiens cistam invenit, in qua hujusmodi verba scripta repericbantur: Christus e virgine Maria nascetur, in quem ego credo. Constantino et Irena religiose imperantibus rursum me, sol, videbis. » Cæterum hæc Irena particeps erat imperii Constantini filii, nec quæ ab ipso designabantur æquo pati animo poterat. Nam et matrem aliquando submovit ab imperii gubernaculis, quanquam deinceps eam pœnitudine ductus in aulam reduxit; et conjuge sua, femina valde casta, repudiata, quamdam aliam ejus loco uxorem accepit. Itaque filium mater consopitum oculis spoliat, quo factum est ut sol complures dies radios suos pure non emitteret. Sed enim Irena imperatrix facti sui pœnitens, ut odium inde conceptum elueret, omnes opum thesauros exhauriebat et urbi largiebatur, persolutis obæratorum debitis. Verum oculus ille, qui cunctas res mortalium inspicit, nequaquam sopitus obdormiit. Nam hac imperii voluptate perexiguum ad tempus degustata tandem Irena craterem absinthio dilutum bibit. Etenim quidam ex ordine senatorio, cui nomen Nicephorus, dignitate patricius et unus ex generalibus, motu adversus eam concitato non sine dedecore regnum ipsi eripuit. Quapropter imperio Nicephorus hic novem annis præfuit, homo cædium cupidissimus, auri mancipium, prorsus alter Midas. **286** Magistratus et præfecturas venales habebat, et tristior quidem vulgo videbatur: verum si qui aurum afferent, valde se gratiosum atque comem præbebat. Grave Byzantiis onus imposuit, sub prætextu instaurandorum veterum murorum exigi præciens id quod diceratum (a duobus ceratiis) nuncupatur. Præterea quæ militibus debebantur, ipse sibi retinuit.

B

C

D

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος σὺν τῇ αὐτοῦ μητρὶ Εἰρήνῃ ἔτη ιζ', ὑφ' οὗ ἡ εὐσέβεια κρατύνεται καὶ τὰ μοναστήρια πλατύνονται. Τότε καὶ ἐν τῇ Θράκῃ ὀρύσσων τις εὗρε λάρνακα ἐν ᾗ γεγραμμένον ἦν· « Χριστὸς γεννᾶσθαι μέλλει ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ πιστεύω εἰς αὐτόν. Ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης τῶν εὐσεβῶν βασιλέων ὄψει με πάλιν, ὦ ἥλιε. » Ἡ Εἰρήνη αὕτη τῷ υἱῷ αὐτῆς Κωνσταντίνῳ συμβασιλεύουσα, καὶ μὴ ἀνεχομένη τῶν παρὰ αὐτοῦ γινομένων (αὐτήν τε γὰρ τῆς βασιλείας ἐποίησεν ἔκπτωτον, εἰ καὶ μεταμεληθεὶς πάλιν ἐπὶ τὰ βασίλεια ταύτην ἀνήγαγε, καὶ τὴν ὁμόζυγον αὐτοῦ σώφρονα καὶ λίαν οὖσαν ἐξάγει, μίξιν δὲ γυναικὸς ἄλλης ἀντεισάγει), τούτου χάριν ἐκτυφλοῖ αὐτὸν ὑπνώττοντα, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὸν ἥλιον ἐπὶ πλείστας ἡμέρας μὴ δοῦναι καθαρὰς τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ βασίλις Εἰρήνη μετάμελον ἐφ' οἷς δέδρακε σχοῦσα, καὶ θέλουσα τοῦ μίσους ἑαυτὴν ἀποπλῦναι, χρημάτων θησαυροὺς τῇ πόλει ἐχενεῖ καὶ λύει τὰ χρέα. Πλὴν οὐκ ἐπενύσταξεν ὁ παντεπόπτης ὀφθαλμός· πρὸς βραχὺ καὶ γὰρ τῆς ἡδονῆς τοῦ κράτους αὕτη γευσαμένη ἀψινθιάζοντα πίνει κρατῆρα. Ἐπανέστη καὶ γάρ τις τῶν συγκλήτου, τοὔνομα Νικηφόρος, τὴν ἀξίαν πατρίκιος ἀπὸ γενικῶν, καὶ τῆς βασιλείας αὐτὴν ἀτίμως ἐξίστησι. Κρατεῖ τοίνυν ὁ Νικηφόρος οὗτος ἔτη θ', ἄνθρωπος φονικώτατος, δοῦλος χρυσοῦ, Μίδας ἄλλος ἀντίκρυς, ὠνίους τὰς ἀρχὰς ποιούμενος. Οὗτος πᾶσι μὲν ἐφίκει κατηφὴς εἶναι, τὸν δὲ χρυσὸν αὐτῷ προσάγουσι καὶ πάνυ χαρίεις ἐφαίνετο. Ἀλλὰ καὶ βαρὺ τοῖς Βυζαντίοις ἄχθος ἐπέθηκε, χάριν τῶν γηραιάντων τειχῶν ἀπαιτεῖσθαι τὸ λεγόμενον δικέρατον ἐκέλευσε. Πρὸς τούτοις δὲ ἐπεκράτει καὶ τὰ τῷ στρατῷ ἐποφειλόμενα.

His annis etiam reliquiæ sanctæ Euphemiæ, quas Copronymus in mare projecerat, ad Lesbum insulam receptæ servatæque sunt. Sic enim nos factum accepimus. Zonaras in *Annalium* libris hujusmodi quædam commemorat. Duplex, inquit, hac de re rumor est. Nam alii tradunt sanctam Euphemiam a Copronymo igni fuisse traditam, quanquam spe sua tyrannus excidit: quippe illius loco cadaver aliud crematum fuit. Alii perhibent eam in mare projectam divino beneficio circa Lesbum recuperatam fuisse.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ τὸ τῆς ἁγίας Εὐφημίας λείψανον κατὰ θαλάττης ῥιφὲν παρὰ τοῦ Κοπρωνύμου ἐν Λέσβῳ τῇ νήσῳ ἐπανεσώθη. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Ὁ δὲ Ζωναρᾶς ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ συντάγματι καὶ τάδε περὶ τούτου φησί. Δύο λόγοι φέρονται· ὁ μὲν γὰρ λέγει πυρὶ παραδοθῆναι παρὰ τοῦ Κοπρωνύμου τὴν ἁγίαν Εὐφημίαν, εἰ καὶ τῆς ἐλπίδος ἐκεῖνος διήμαρτεν (ἀντ' αὐτῆς γὰρ ἕτερον ἐκαύθη σῶμα), ὁ δὲ λέγει κατὰ βυθοῦ ῥιφῆναι αὐτὴν, θείᾳ χάριτι περὶ τὴν Λέσβον νῆσον ἐπανατεθῆναι.

Τότε δή, τότε κακῶς οὕτω τοῦ Νικηφόρου τὰ τῆς A βασιλείας διέποντος θρύλος ἄτακτος παρὰ τῷ λαῷ καὶ στάσις ὅτι πολλή. Τότε καὶ Βαρδάνην τὸν στρατάρχην τὸ τῆς βασιλείας κράτος ἐκβιάζουσιν ἀναδήσασθαι. Ὅθεν καὶ τὸ τῆς τύχης οὗτος ἄδηλον δεδιὼς διορατικῷ τινι προσέρχεται ἀνδρὶ τὰ μέλλοντα μαθησόμενος, καὶ δὴ καὶ μεμάθηκεν ἁπλανῶς πάντα τὰ συμβησόμενα. Τὸν μέντοι Νικηφόρον, διά γε τὸ τὸν μέγαν Θεόδωρον τὸν Στουδίτην ὑπερόριον ποιῆσαι τοῦ δικαίου καὶ τῶν κανόνων ὑπερλαλοῦντα, ἡ θεία δίκη μετέρχεται· κατὰ Βουλγάρων γὰρ ἐκστρατεύσας ἐν τῷ πολέμῳ πίπτει καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφαιρεῖται. Τῷ παιδὶ Σταυρακίῳ τὰ σκῆπτρα καταλιμπάνει. Ἀλλὰ καὶ Σταυράκιος ἐκ μέσου τάχιον γίνεται κατὰ ταύτην τὴν μάχην δορατότρωτος γεγονώς, κρατήσας μῆνας δύο.

Cum autem Nicephorus male imperium administraret, rumor in populo turbarum plenus est dilatus excitataque seditio gravissima; cujus occasione quidam Bardanem copiarum ducem imperium sibi vindicare cogunt. Ille vero fortunæ reveritus inconstantiam, virum quemdam adit futura prospiciendi vi præditum, ut quid eventurum esset cognosceret; id quod citra omnem errorem consecutus fuit. Deinceps Nicephorum imperatorem propterea quod eximium Studiano e collegio virum Theodorum in exsilium egisset, justitiæ sacrisque canonibus patrocinantem, vindicta divina persequi cœpit. Nam contra Bulgaros expeditione suscepta quodam in prælio cecidit, hostibus ei caput amputantibus. Imperii gubernacula Stauracio filio reliquit. Verum is quoque celeriter admodum e medio sublatus est, hac ipsa in pugna ictu hastæ vulneratus.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ Μιχαὴλ ὁ Ῥαγγαβὲ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ Προκοπίᾳ τοῦ Νικηφόρου γαμβρὸς ἔτη δ', μῆνας θ', ὁ καὶ βασιλείας ἄξιος· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς ἐν ἐξορίᾳ ὄντας ἁγίους ἐπανεσώσατο. Τοῦτον μέντοι τὸν Μιχαὴλ ἀρχὴν ὁ Σκυλίτζης τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ ποιεῖται συντάγματος. Ὁ διαληφθεὶς Βαρδάνης, ἡνίκα προσῆλθε τῷ κατά γε τὸ Φιλομήλιον διορατικῷ μοναχῷ, συνεφεπομένους εἶχε Λέοντα τὸν Ἀρμένιον, Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν καὶ Θωμᾶν τινα. Καὶ ὁ μὲν Βαρδάνης κατὰ τὴν τοῦ μοναχοῦ πρόρρησιν ἐκτυφλοῦται τυραννίδος ἐφιέμενος, ὁ δὲ Λέων ὕστερον καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐγκρατεῖς τῆς βασιλείας γίνονται. Τῷ μέντοι Μιχαὴλ τῷ Ῥαγγαβὲ ἡ τῆς βασιλείας ἀποβολὴ καὶ οὕτω δεδήλωται. Παιδίσκη τις οἰκογενὴς ἦν τῷ Μιχαὴλ· αὕτη κατά γε τὰς σεληνιακὰς συνόδους πάθει μανίας ἡλίσκετο. Ἡνίκα γοῦν, τῷ πάθει συνείχετο, κατά γε τὸν Βουκολέοντα ἤρχετο, καὶ γεγωνότερον ἐβόα πρὸς τὸν βασιλέα « Κάτελθε, κάτελθε· ὑποχώρει τῶν ἀλλοτρίων· » Γίνεται τοῦτο πολλάκις. Ἐκπλήττεται ὁ βασιλεύς. Κοινολογεῖται τὰ περὶ τούτου οἰκείῳ τινὶ Θεοδότῳ τοὔνομα. Καὶ ὃς ἅμα τῷ γενέσθαι τὸ κοράσιον τῷ δαίμονι κάτοχον διερωτᾷ τε αὐτὸ καὶ μανθάνει τίνι προσήκει τὸ παλάτιον καὶ ὁποῖα τὰ τούτου γνωρίσματα. Ὁ δὲ ἦν Λέων ὁ Ἀρμένιος. Πολὺ τὸ ἐν μέσῳ καὶ παρὰ Μιχαὴλ πέμπεται πρὸς τῆς ἕω στρατηγὸς ὁ Ἀρμένιος. Εἶτα μετέρχεται τὸ στρατιωτικὸν, ἀνταίρει κατὰ Μιχαήλ. Τρίχινον λοιπὸν οὗτος ἐνδύεται, καὶ τῆς βασιλείας ἐκὼν ὑπεξίσταται.

Successit in imperio Michaelus Rangabes, Nicephori gener, ut cui nuptum ille filiam Procopiam dederat. Rebus omnino per annos quatuor mensesque novem præfuit, vir plane dignus imperio. Nam præter alia quæ præclara fecit, etiam viros sanctos ab exsilio revocatos in integrum restituit. Ab hoc Michaelo suorum Annalium volumen Scylitzes orsus est. Diximus antea de Bardane. Quo tempore is monachum illum futura prospiciendi facultate præditum, qui degebat in Philomilio, conveniebat, comites habebat secum Leonem Armenium, Michaelum Balbum et alium quemdam cognomento Thomam. Ex his quatuor primus Bardanes affectato imperio secundum monachi prædictionem oculos amisit, alter Leo idemque Michaelus imperio deinceps potiti sunt. Etiam huic Michaelo Rangabi hoc quodam modo imperii denuntiata fuit amissio. Vernam quamdam ancillam habebat, quæ sub lunæ cum sole **287** coitu furore corripiebatur. Quoties igitur hoc malo vexabatur, ad Bucoleontem (loci hoc nomen est, a collocatis ibi bovis leonisque statuis) se conferebat, et ad imperatorem contentiori voce clamabat: « Descende, descende, atque alienis cede. » Cum id sæpius accideret, imperator metu perculsus rem totam cum familiari quodam suo, cui nomen esset Theodoti, communicat. Is cum primum puella malo a genio corriperetur, quibus ex indiciis agnosci posset imperatoris successor, interrogat. Animadvertit illis expositis Leonem Armenium significari; qui ex eo tempore sibi conciliatis exercitibus contra Michaelum arma sumit. Eo Rangabes cognito asperam vestem induit, et imperio sponte sua cedit.

Κρατεῖ οὖν μετὰ τὸν Ῥαγγαβὲ ὁ Ἀρμένιος ἔτη ζ', μῆνας ε'. Καὶ τηνικαῦτα τὸ γένος φιλονεικῶν ἐκτρίψαι τοῦ Μιχαὴλ, τὰ παιδογόνα τοῦ παιδὸς αὐτοῦ μόρια, ᾧ ὄνομα Νικήτας, ἐκτέμνει, μή ποτε τεκνώσας ἀμύνηται αὐτόν. Εἰς ἄνδρας οὖν ὁ παῖς οὗτος ἔρχεται, καὶ τῆς νέας ταυτησὶ Ῥώμης ἀρχιερεὺς χρηματίζει, μεταλιφθεὶς Ἰγνάτιος ἐν μεταθέσει βίου. Ὁ δὲ Λέων κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ὁπλίζεται. Ἡ δὲ αἰτία τοιαύτη. Ὁ προορα-

Hoc modo post Rangabem Armenius hic septem annos quinque menses rerum potitus est. Ante omnia studiose dedit operam ut Michaeli genus exscinderet. Quapropter genitalia filii ejus, qui Nicetæ nomen habebat, resecuit, ne forte procreatis aliquando liberis vindictam de Leone sumeret. Is puer ubi virilem ad ætatem pervenisset, urbis hujus Novæ Romæ pontifex creatus est, cum ipsa vitæ mutatione diverso etiam a priori nomine

esceto : nam pro Niceta Ignatius appellatus est. Secundum hæc Leo se contra sacras imagines armat hujusmodi causa impulsus. Mortuo monacho qui futura prospiciebat, in ejus cella quidam alius monachus successit, qui Sabbatius dicebatur. Is Leoni persuasit ut sacras imagines e medio tolleret. Quippe Leo consecutus imperium, ubi prædictionem illius monachi ad animum revocasset, quædam ad illum munera misit declarandi animi grati causa. Cum autem ipsius loco Sabbatius inventus esset, perscriptis ille litteris imperatori terrorem injicit et amissionem imperii minatur, ni sacras imagines everteret. Hinc illa simulacrorum excidii flamma in Leone accensa est. Eodem tempore clarissimus ille patriarcha Nicephorus, cum adduci non posset ut Imaginum oppugnationem probaret, solum vertere jussus est ac in Præconesum deportatus, cum quidem id eventurum sibi multo ante cognovisset; ac Leonem Ecclesiam perturbaturum. Nam cum beatus antistes diadema capiti Leonis imponeret, visus sibi fuerat spinis ac tribulis manum compungi. Cum autem navigio in exsilium avheretur, forte rectus aliquando stabat et quemdam salutabat. Interrogatus quidnam hoc sibi vellet quemve salutaret : « Theophanem, inquit, confessorem et Agri præfectum, qui cereis et suffitu nos excipit. » Hinc Leo secum expensa monachi prædictione, Michaelum (Balbum) in vinculis detinebat. Vel potius ipse Michaelus, qui homo esset audax et impudens, hoc sibi **288** mali arcessiverat; tandemque decretum senatus publicatum fuit, quo Michaelus igni concremari jubebatur. Id omnino ei usuvenisset, si non imperatrix ipsa facinus impedivisset. Nam illa pro Michaelo deprecans inter alia proferebat in medium instantem sacrosanctæ Christi Nativitatis diem. Nihilominus Leo per insomnia, per oracula, per alia quædam ejusmodi territus eadem ejus maturabat. Ad suam quoque conjugem dixisse perhibetur : « Tua quidem opera Michaelus jam dimittitur : verum quid secuturum sit, tu tuique liberi paulo post cognoscetis. » Non magno temporis interjecto spatio Michaelus oraculo fretus monachi, cujus mentionem aliquoties fecimus, eas ipsas insidias, de quibus locuti sumus, Leoni struxit; totamque rem illi patefecit qui eum vinculis constrictum custodiebat. Hoc modo factum ut Michaelus imperatorium in solium collocaretur, cum quidem adhuc compedes gestaret, Leo sine ulla commiseratione gladiis configeretur, in ipsa divina æde quo se receperat.

Igitur post Leonem Michaelus cognomento Balbus, oriundus Amorio, rebus annos octo cum imperio præfuit. Erat ille quidem minime religiosus, non tamen homines pios ad impietatem cogebat. Quapropter id temporis viri sancti carceribus liberati sunt, et magnus ille Theodorus ab exsilio revocatus, quem sacras imagines propugnantem multaque perpessum Leo Armenius solum vertere coegerat. Hoc Michaelo imperante Thomas quidam maximis ex Oriente collectis copiis, nec paucis triremibus instructis, adversus reginam urbium

Α τιχὸς ἐκεῖνος τελευτᾷ μοναχός. Διαδέχεται τὸ κελλίον αὐτοῦ μοναχὸς ἄλλος, Σαββάτιος τοὔνομα, ὃς καὶ πείθει τὸν Λέοντα ἐκ μέσου ποιῆσαι τὰς ἁγίας εἰκόνας. Ὁ γὰρ Λέων τῆς βασιλείας ἐπιβὰς καὶ τῆς τοῦ μοναχοῦ προῤῥήσεως ἐπιμνησθεὶς στέλλει τάχα πρὸς ἐκεῖνόν τινας ἀμοιβάς· εὑρεθεὶς δὲ ὁ Σαββάτιος οὗτος καταπλήττει τε διὰ γραφῆς, καὶ ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας ἀπειλεῖ εἰ μὴ τὰς εἰκόνας αὐτὰς καταστρέψειεν. Ἐντεῦθεν ἡ τῆς εἰκονομαχίας πυρκαϊὰ τῷ βασιλεῖ Λέοντι ὑπανάπτεται. Τηνικαῦτα καὶ ὁ ἐν πατριάρχαις ἀοίδιμος Νικηφόρος μὴ πεισθεὶς τῇ εἰκονομαχίᾳ συνθέσθαι ἐξόριστος εἰς Προικόννησον γίνεται, καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦτο εἰδὼς, καὶ ὅτι ταράξει τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Λέων· ἔδοξε γὰρ τῷ

Β μακαρίτῃ, ὁπηνίκα τὸ διάδημα τῇ τοῦ Λέοντος ἐπέθη κεφαλῇ, ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις τὴν χεῖρα περιπαρῆναι. Οὗτος οὖν ὁ μακάριος διὰ νηὸς εἰς τὴν ὑπερορίαν στελλόμενος ὄρθιος ἵστατο καὶ Πρός τινα τὸν ἀσπασμὸν ἐποιεῖτο. Καὶ τί τοῦτο ἐρωτηθεὶς, καὶ πρὸς τίνα ποιεῖται τὸν ἀσπασμὸν, πρὸς Θεοφάνην τὸν ὁμολογητὴν, ἔλεγε, τὸν τοῦ Ἀγροῦ καθηγητὴν, ἅτε κηροῖς καὶ θυμιάμασιν ἡμᾶς δεξιούμενον. Ἐπὶ τούτοις ὁ Λέων τὴν τοῦ μοναχοῦ καθ' ἑαυτὸν στρέφων προῤῥησιν δέσμιον εἶχε τὸν Μιχαὴλ, εἶγε καὶ μᾶλλον ὁ τοιοῦτος θρασὺς καὶ ἀναίσχυντος ἦν. Ἐφ' ᾧ καὶ παρὰ τῇ συγκλήτῳ ψῆφος γίνεται πυρὸς γενέσθαι τὸν Μιχαὴλ παρανάλωμα. Ὃ καὶ γενέσθαι ἔφθασεν ἄν, εἰ μή πως ἡ δέσποινα τὸ τοιοῦτον ἐκώλυσεν, εἰς μεσιτείαν τάχα προβαλ-

C λομένη τὴν ἐνεστῶσαν ἁγίαν τηνικαῦτα Χριστοῦ γέννησιν. Ὁ μέντοι Λέων ἀπό τε ὀνειράτων καὶ χρησμῳδημάτων καὶ ἑτέρων τοιούτων τινῶν ἔντρομος ὢν τὴν ἀνατίρεσιν ἐκείνου κατέσπευδεν· ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὁμόζυγον αὐτοῦ ἔλεγεν· « Ὁ μὲν Μιχαὴλ ἤδη ἀνύεται διὰ σὲ, σὺ δὲ καὶ οἱ ἐκ σοῦ μετ' ὀλίγον μαθήσεσθε. » Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ὁ Μιχαὴλ τῇ τοῦ προῤῥηθέντος μοναχοῦ προῤῥήσει θαῤῥῶν κατὰ Λέοντος μελετᾷ τὴν ἐπιβουλὴν ταύτην, καὶ τῷ κατέχοντι αὐτὸν ἀποκαλύψας παππίᾳ. Ταύτῃ τοι καὶ νυκτὸς εἰσάγεται συν τοῖς ψαλμῳδοῦσι στρατιώτας ἐνόπλους. Καὶ ὁ μὲν Μιχαὴλ εἰς τὸν βασιλικὸν ἀνάγεται θρόνον, δεσμῷ τοὺς πόδας κατεχόμενος σιδηρῷ· τὸν δὲ Λέοντα καὶ προσπεφυγότα τῷ θείῳ ναῷ ἀνηλεῶς ἐκτέμνει τοῖς ξίφεσι.

Κρατεῖ τοίνυν μετὰ τὸν Λέοντα ὁ Τραυλὸς Μιχαὴλ ἔτη ἡ', ὁ καὶ ἐξ Ἀμορίου ὁρμώμενος, δυσσεβὴς μὲν ὤν, οὐ μὴν δὲ καὶ ἀσεβεῖν ἀναγκάζων τοὺς εὐσεβεῖς. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀνίενται τηνικαῦτα οἱ ἅγιοι, ὁ μέγας τε Θεόδωρος ἀπὸ τῆς ὑπερορίας ἀνάγεται· προέφθασε γὰρ αὐτὸν ἐξορίσας ὁ Ἀρμένιος καὶ πολλὰ κακὰ ποιήσας ἅτε τῶν ἁγίων εἰκόνων ὑπερμαχόμενον. Τούτου μέντοι τοῦ Μιχαὴλ βασιλεύοντος Θωμᾶς τις χεῖρα βαρεῖαν συλλέξας ἐξ ἀνατολῆς τε καὶ δύσεως, τριήρεις τε οὐκ ὀλίγας ποιήσας, κατὰ τῆς βασιλίδος ἐκστρατεύει τῶν πό-

λεων Τυχὸν καὶ δὲ δύναμι, ἣν ὥστε καὶ τὴν ἀπαω- A ρηθεῖσαν ἐν ἀκροπόλει ἄλυσιν διακλάσαι καὶ πρὸς Βλαχέρνας ἀπελθεῖν. Ἐν ὅλοις λοιπὸν τρισὶν ἔτεσι τὰ τοῦ πολέμου κεκράτηται. Εἶτα ὁ Θωμᾶς ἡττᾶται, φεύγει, εἰς Ἀδριανούπολιν ἔρχεται. Καιρὸν ἱκανὸν ἐκεῖσε παρὰ τοῦ Μιχαὴλ κύκλῳ τετήρηται. Προδίδωσι καὶ ἄκων, κρατεῖται, χεῖρας καὶ πόδας τέμνεται, ἐπ' ὄνου κάθηται, τοῦτο καὶ μόνον λέγων « Ἐλέησόν με, ἀληθῶς βασιλεῦ. »

Μετὰ δὲ τὸν Μιχαὴλ Θεόφιλος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ιβ' μῆνας γ'. Καὶ τηνικαῦτα ἐκλογὴν ποιεῖται κορασίων, ὧν μία καὶ ἡ Κασία, ἣν δὴ καὶ ἀποπέμπεται διὰ τὴν πλήρη συνέσσως ἀπόκρισιν αὐτῆς· μῆλον γὰρ ἐπιδεδωκὼς αὐτῇ ὡς ἐρασθεὶς δῆθεν ἐπὶ τῷ κάλλει αὐτῆς, καὶ εἰπὼν « Ἐκ γυναικὸς ἔρρύη τὰ φαῦλα, » ἤκουσεν ἐξ αὐτῆς ὅτι καὶ ἀπὸ γυναικὸς πηγάζει τὰ κρείττονα. Ἐφ' ᾧ καὶ τὴν Παφλαγόνα Θεοδώραν ἠγάγετο. Οὗτος καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα διὰ τῆς ἀγορᾶς ἔφιππος εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν ἀπήρχετο· εἰ γὰρ καὶ τιμὴν ταῖς ἁγίαις εἰκόσιν οὐκ ἔνεμεν, ἀλλὰ τῷ Σωτῆρι καὶ αὐτῇ τῇ Θεομήτορι πίστιν ἐτήρει, ὡς ἔλεγεν. Οὗτος καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ προκειμένων ὠνίων ἠρώτα, καὶ εἰ πολλοῦ ἐπιπράσκοντο, κατὰ τοῦ ἐπάρχου ὠργίζετο. Τούτῳ προσῆλθέ τις γυνὴ παρὰ τοῦ τῆς Αὐγούστης συγγόνου Πετρωνᾶ ἀδικουμένη· οἴκημα καὶ γάρ τι ὑψώσα; ἔβλαπτε γειτονοῦσαν αὐτήν. Ὁ γοῦν Πετρωνᾶς ἐπεφωνήθη μὲν, οὐ διωρθώσατο δέ. Ἐφ' ᾧ αἰκίζεται δεινῶς, καὶ τοῦ οἰκήματος ἀνατραπέντος ἡ ὕλη πᾶσα τῇ γυναικὶ δίδοται. Ἠνίκα δὲ καὶ πρόκύψα; τὸ τῆς δεσποίνης οἶδεν ἔγγομον πλοῖον, πυρίκαυστον κελεύει γενέσθαι, λέγων « Βασιλέα με τοῦ Θεοῦ ἀναδείξαντος, σὺ βιάζεις ποιῆσαί με ναύκληρον. Ἄλλως τε εἰ μετὰ τῆς βασιλικῆς εὐετηρίας καὶ τὰ ἐξ ἐμπορίας ἑαυτοῖς περιποιεῖσθαι σπεύδομεν, πόθεν ἂν τὰ πρὸς ζωὴν οἱ ἰδιῶται πορίζοιντο; » Τοσοῦτον δὲ μεγαλοπρεπὴς βασιλεὺς ὁ Θεόφιλος ἦν ὥστε καὶ θαυμαστά τινα φιλοτεχνήσασθαι ὄργανα. Πνεῦμα καὶ γὰρ ἐκεῖθεν ἐν μηχανῇ τινι ἀναπεμπόμενον μελῳδίαν ἀπήχει τερπνὴν καὶ εὐκέλαδον. Ἀλλὰ καὶ χρυσᾶ κατεσκεύασε δένδρα, ἐν οἷς παντοδαποὶ στρουθοὶ καθήμενοι μελῴδημα μελιτόεν ἐξέχεον.

Post Michaelum Theophilus filius ejus annos duodecim menses tres imperavit. Mox ab inito imperio delectum puellarum haberi jussit, inter quas etiam Cassia comparuit. Eam propter responsum prudentiæ plenum missam fecit ac repudiavit. Nam cum ei malum tradidisset, uti qui propter insignem ipsius pulchritudinem amore correptus esset, simulque dixisset : « A muliere mala promanarunt, » vicissim illa respondit : « A muliere bona quoque proveniunt. » Itaque mutata sententia Theodoram Paphlagoniam matrimonio sibi junxit. Habebat in more **289** Theophilus, ut singulis septimanæ diebus per forum eques in Blachernium templum iret. Quanquam enim sacris imaginibus honorem nullum deferebat, Salvatori tamen ac Deiparæ fidem servabat, ut ipsemet profitebatur. Præterea de rerum in foro venum expositarum pretiis inquirere solebat, et si magno eas vendi deprehenderet, præfecto succensebat. Accidit aliquando ut femina quædam ipsum conveniret, ab Augustæ fratre Petrona per injuriam læsa. Nam cum is ædificium in altum edixisset, domus vicinæ, quæ mulieris erat, luminibus obstruxerat. Hanc ob causam Petronas objurgatus nihilo magis id corrigebat in quo deliquerat. Itaque gravi eum contumelia imperator affecit, ædificiumque dejectis omnem materiem mulieri attribuit. Itidem cum e palatio prospectans dominæ navim portum ingressam vidisset, ut igni ea concremaretur mandavit, hujusmodi verba subjiciens : « Tu cum imperatorem me Deus designavit, nauclerum esse coges? Quod si nos præter uberes imperii fructus etiam mercaturæ emolumenta homines ad vitam sustinendam sibi necessaria comparabunt? » Præter hæc tam magnificus erat imperator hic Theophilus, ut etiam admirabilia quædam instrumenta studiose excogitaret, de quibus machina quadam emissus spiritus jucundam suaviterque resonantem melodiam efficit. Itidem arbores aureas parabat, in quibus omnis generis aviculæ considentes melleum quemdam cantum effundebant.

Ἀνθρώπιόν τι ἐν ἀνακτόροις περιεστρέφετο, παρακοπὴν φρενῶν ἔχον, Δίνδερις καλούμενον. Ποτὲ γοῦν ὁ βασιλεὺς ἐρωτήσας, αὐτὸ πόθεν ἥκει, παρὰ τῇ Μάννᾳ πορευθῆναι ἔλεγεν· οὕτω γὰρ ἐκάλει τὴν δέσποιναν. Ἀλλὰ καὶ νηΐα καλὰ διεβεβαιοῦτο ἔχειν αὐτήν. Εἰκόνας οὖν ὁ βασιλεὺς ὑποτοπάσας εἶναι τὰ νηΐα κατὰ τῆς βασιλίδος ἐξώργιστο. Ἡ δὲ σοφῶς τὸν ἄνδρα κατεσοφίσατο· « Οὐδὲ γὰρ εἰκόνας εἶδεν ὁ Δίνδερις, » ἔλεγεν,

Cæterum in aula quidam versabatur homuncio parum mentis compos. Eum cum aliquando interrogasset imperator unde veniret, a Manna se digressum respondit : hoc enim nomine dominam appellabat. Deinde affirmavit illam perbellas pupas habere. Qua voce imperator audita, suspicatus pupas esse imagines, contra imperatricem excanduit. Illa vero maritum solerter decepit. « Non enim, ait, imagines Denderis vidit (hoc tui

deliro nomen erat), sed cum speculum intuerer, formas in eo per reflexionem repræsentatas conspexit, easque pupas nuncupavit. » Usque adeo certe Theophilus imagines aversabatur, ut etiam religiosum illum virum Methodium, qui earum patronus erat, in spelunca quadam periade concluderet uti cadavera sepulcris abduntur. Neque tantum hoc modo eum vexavit, sed etiam ipsi latrones duos adjunxit, quorum unus ibidem exstinctus est. Ejus cadaver quantum obsecro molestiæ fœtore suo putas viro beato attulisse? Id temporis etiam ii quorum facies notis erant compunctæ, in exsilium acti, piscatoris cujusdam opera Methodio scripserunt in hæc verba, iambicis versibus inclusa :

A « ἀλλ' ἐνατενιζούσης μου τῷ κατόπτρῳ τὰς ἐκεῖθεν ἀνταναχλωμένας ἑώρα μορφὰς, ἃς δὴ καὶ νύμφας ὠνόμασεν. » Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἀπεστρέφετο τὰς εἰκόνας ὁ Θεόφιλος, ὥστε καὶ τὸν ἱερὸν Μεθόδιον, ἅτε τῶν εἰκόνων ὑπερμαχόμενον, ἐν σπηλαίῳ τινὶ κατέκλεισεν ὥσπερ νεκρὸν ἐν μνημείῳ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο λῃστὰς σὺν αὐτῷ. Τότε δὴ, τότε καὶ τελευτήσας ὁ εἷς πόσης δυσοσμίας αἴτιον τῷ μακαρίῳ γέγονε; Τηνικαῦτα καὶ οἱ κεντηθέντες τὰ μέτωπα πρὸς τὴν ὑπερορίαν στελλόμενοι γραφὴν ἐγχαράττουσι τῷ Μεθοδίῳ διά τινος ἐχθωβήρα ἐν μέτρῳ ἰαμβείῳ κατὰ λέξιν ἔχουσαν οὕτως· ·

290

Vivo peremplo vivificoque mortuo,
Terram incolenti ac pariter calcanti polum,
Scripsere vincto vincti et inscripti notis.

B

Τῷ ζῶντι νεκρῷ καὶ νεκρῷ ζωηφόρῳ,
Νυόντι τὴν γῆν καὶ πολοῦντι τὸν πόλον,
Γραπτοὶ γράφουσι δέσμιοι τῷ δεσμίῳ.

Iis Methodius in hanc sententiam rescripsit :

Ἀντιγράφει δὲ καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτούς·

Libris vicissim descriptos cœlestibus,
Faciesque non sine laude compunctos notis,
Secum salutat vinctos vivus obrutus.

Τοὺς ταῖς βίβλοισιν οὐρανῶν κλησιγράφους
Καὶ πρὸς μέτωπα σωφρόνως ἐστιγμένους
Προσεῖπεν ὁ ζώθαπτος ὡς συνδεσμίους.

Hunc autem Methodium novo et admirabili quodam modo Deus ex eo specu eduxit. Nam cum Theophilus doctrinæ litterarum studiosus in scripta quædam intellectu difficilia incidisset, nec qui se de illis explicaret invenire posset, intellecto de quodam neminem mortalium esse qui felicius ea declarare posset quam inclusus ille sepulcro Methodius, hominem inde statim revocavit, magnoque in pretio deinceps habuit. Et quia Methodii malæ propter sacrarum imaginum propugnationem contundendo lesæ solutæque fuerant a Theophilo post 7 synodum simulacrorum eversionem renovante, necesse habebat ut eas tenui quadam fascia linea obligaret. Unde mea quidem sententia mos inolevit, hodieque durans, ut pontifices ab anteriori parte lineas fascias alligatas habeant.

Τὸν μέντοι Μεθόδιον παραδόξως ὁ Θεὸς ἐκεῖθεν ἐξήγαγεν. Ὁ γὰρ Θεόφιλος φιλολόγος ὢν γραφαῖς τισι δυσνοήτοις ἐνέτυχεν, ὧν τὴν λέξιν οὐχ εὕρισκεν. Ἀκούτας οὖν παρά τινος ὡς οὐδεὶς ἕτερος τὰς τοιαύτας σαφηνίσει γραφὰς εἰ μὴ ὁ ἐν μνήματι Μεθόδιος, ἐκεῖθεν αὐτὸν αὐτίκα μετεκαλέσατο καὶ διὰ τιμῆς εἶχεν ὅτι πολλῆς. Αἱ μέντοι σταγόνες αὐτοῦ παραλυθεῖσαι ὑπὸ Θεοφίλου διὰ τὸ τῶν ἁγίων εἰκόνων ὑπερλαλεῖν (μετὰ γὰρ τὴν ζ' σύνοδον ὁ βασιλεὺς οὗτος τὴν εἰκονομαχίαν ἀνενέωσεν) ὀθόνῃ λεπτῇ ἐδέδεντο. Ταύτῃ τοι καὶ συνήθεια μέχρι τοῦ νῦν, ὡς οἶμαι, κεκράτηκεν ἐν ἀρχιερεῦσι τὸ καὶ τοῖς ἐμπροσθίοις μέρεσι δεδεμένας ἔχειν ὀθόνας.

C

Denique Theophilus moriturus petebat ut imagines sacræ rursum non erigerentur, neque Joannes patriarcha, præstigiator insignis, loco moveretur. Verum ipso vita functo, Theodora Joanne dejecto et abdicato sanctum virum Methodium pro eo substituit. Tum vero meretricula quadam subornata Methodium adversarii criminati sunt; quæ res in judicium cum deducta foret, Methodius fimbria vestis sublata genitalia denudavit. Ea prorsus frigebant et emarcuerant. Rogatus autem quanam de causa tantopere virilia ipsius emarcuissent, respondit se aliquando quadam de causa Romam missum, et carnalis libidinis inflammatione correptum, Christi discipulorum opem implorasse; ideoque per quietem vidisse summum illum Petrum apostolum, qui verendis suis attactis effecerit ut ignis ea depascere videretur. Ex eo tempore membra istæc sua mortua sibi fuisse, neque libidinis inflammationem quidquam attulisse molestiæ. Cæterum ut omnium prima mulier Adamum paradiso ejecit, ita domina Theodora con-

Ἀλλὰ καὶ τελευτῶν ὁ Θεόφιλος ἠξίου μήτε τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀναστηλωθῆναι μήτε τὸν πατριάρχην Ἰωάννην τὸν καὶ γόητα καθελεῖν. Ἀλλὰ μετὰ θάνατον ἐκείνου καθελοῦσα τοῦτον ἡ Θεοδώρα τὸν ἱερὸν ἀντεισῆξε Μεθόδιον, εἰ καὶ γύναιόν τι πορνίδιον οἱ ἐξ ἐναντίας ὑπελθόντες διαβάλλουσι τὸν Μεθόδιον. Κρίσις οὖν ἐπὶ τούτοις προβαίνει, καὶ τὸ κράσπεδον ἄρας ἀπεγυμνοῖ τὴν αἰδώ. Ἡ δὲ ἦν κατεψυγμένη πάντη καὶ μεμαρασμένη. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτηθεὶς δι' ἣν ὁ τοσοῦτος γέγονε μαρασμὸς, ἔλεγεν ὅτι Ποτὲ κατὰ χρείαν εἰς Ῥώμην σταλείς, κἀκεῖσε πύρωσιν παθῶν σαρκικὴν, δέομαι τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἐφ' ᾧ καὶ δοκῶ κατ' ὄναρ ἰδεῖν τὸν κορυφαῖον Πέτρον, καὶ οὗ τῆς αἰδοῦς ἁψαμένου μου πῦρ ἐδόκουν αὐτὴν περιδόσκεσθαι. Ἔκτοτε οὖν τὰ μόρια ταῦτα νενέκρωται, καὶ πύρωσις οὐκέτι μοι παρηνώχλησε. Καὶ ἡ μὲν πρώτη γυνὴ τὸν Ἀδὰμ ἐξάγει τοῦ παραδείσου, ἡ δὲ κυρὰ Θεοδώρα εἰσάγει τὸν ὁμόζυγον αὐτῆς εἰς τὸν παράδεισον. Ὡς οὖν ἔλαβε πληροφορίαν τοῦ πράγματος, φιλοφρονεῖται τοὺς ἁγίους τούτου; Πατέρας, δι' ὧν

D

ἄρα καὶ ἡ πρὸς Θεὸν γέγονε δέησις. Ἡνίκα γοῦν ἐφιλοφρόνει αὐτούς, συμπαρῆν καὶ ὁ γραπτὸς Θεοφάνης Νικαίας. Ταύτης οὖν ἐνατενιζούσης αὐτῷ καὶ τὰ στίγματα θαυμαζούσης ἔλεγε· « Τί με συχνῶς ὁρᾷς; Τότε διαδικάσομαι περὶ τούτου τῷ ἀνδρί σου. » Ἣν δὴ καὶ πολλὰ δυσχεράνασαν τούτου ἕνεκεν ὁ πατριάρχης παρεμυθεῖτο Μεθόδιος.

A jugem suum in paralisum introduxit. Ea de re cum certior facta fuisset, benigne sanctos hosce Patres excepit, qui etiam pro Theophilo Deum precati sunt. Cum autem illos exciperet, aderat inter alios Theophanes Nicænus pontifex, cujus faciei notæ impressæ erant. Is imperatrice defixis oculis se intuente, ac notas impressas admirante : « Cur, inquit, tam crebro me aspicis? in altera vita cum marito tuo disceptaturus sum. » Hoc verbum imperatricem graviter admodum pupugit, quam tamen deinde Methodius patriarcha consolatus est.

Γίνωσκε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοφίλου βασιλείας Λέων ὁ φιλόσοφος ἦν, κεκρυμμένος μὲν τοῦ πρώτου καὶ πάντη ἄγνωστος ὤν, τούτῳ δὲ γε- B γονὼς τῷ τρόπῳ κατάδηλος. Νεανίας τις γεωμετρικῆς ἐπιστήμης ἔμπειρος ὢν αἰχμάλωτος ἄγεται. Εἶτα παρὰ τοῦ κατέχοντος αὐτὸν Ἀρμεμούμνη ζήτησις γίνεται γεωμετρικῶν θεωρημάτων. Παρίσταται καὶ ὁ νεανίας, τὴν αὐτοῦ σοφίαν δείκνυσι, θαυμάζεται. Ἐρωτᾶται εἰ καί τινες ἕτεροι τοιοῦτοι παρὰ τῇ βασιλευούσῃ εὑρίσκονται. Καὶ ὁ Ἀρμεμούμνης μαθὼν περὶ τοῦ σοφοῦ Λέοντος, τίς τε ἦν καὶ ὅπως εἰς ἄκρον ἐληλάκει πάσης σοφίας καὶ ἐπιστήμης, γράφει πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον ὡς ἂν ἀποστελοῖ τὸν φιλόσοφον πρὸς αὐτόν· ἀντὶ δὲ τούτου δοθήσεται χάρις χρυσίου κεντηνάρια ρ' καὶ φιλία αἰώνιος. Καὶ ὁ Θεόφιλος ἄτοπον κρίνας εἰ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν, δι' ἣν τὸ τῶν Ῥωμαίων γένος θαυμάζεται, ἔκδοτον ποήσει τοῖς ἔθνεσι, πρὸς τὰ αἰτηθέντα οὐκ ἐπένευσε. Γνωρίζεται οὖν ἐντεῦθεν ὁ τὰ C πάντα σοφώτατος Λέων, διδάσκαλος προχειρίζεται, τελευταῖον εἰς τὸν τῆς Θεσσαλονίκης θρόνον ἀνάγεται παρὰ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ μεγάλου. Τῶν Εἰκονομάχων τηνικαῦτα καθαιρεθέντων συγκαθηρέθη καὶ αὐτός. Μεγίστην δὲ τιμὴν παρά γε τοῖς Θεσσαλονικεῦσιν ἔφερε καὶ δι' ἄλλα μὲν πολλά, μάλιστα δὲ δι' ἣν ἐπήνεγκε τοῦ λιμοῦ λύσιν, τὴν τῶν ἀστέρων ἐπιτολὴν διασκεψάμενος κἀκείνους ἀναπείσας τὰ σπέρματα τηνικαῦτα καταβαλεῖν.

291 Scito autem, dilecte fili, Theophilo imperante Leonem philosophum exstitisse, qui prorsus antea latitabat et ignotus erat : sed hoc modo nomen aliquod est consecutus. Quidam adolescens geometricæ scientiæ peritus in hostium potestatem venerat. Accidit autem ut Armemumnes, qui eum captivum habebat, aliquando de geometricis theorematis disputaret. Ibi juvenis ille præsens doctrinæ suæ specimen edit, et apud homines admirationem sui concitat. Quamobrem interrogatur an alii quoque Cpoli reperiantur qui artem hanc teneant. Cum respondente juvene cognovisset Armemumnes de Leone viro sapienti ac docto, quisnam foret, et quod summam omnis doctrinæ scientiæque peritiam consecutus esset, litteris ad imperatorem Theophilum datis petit ut ad se Leonem mittat, pro quo declarandi animi grati causa vicissim ei daturus sit centum auri centenarios æternamque pacem concessurus. Theophilus autem, qui absurdum quiddam se facturum duceret, si rerum cognitionem, propter quam natio Romanorum in admiratione sit, populis exteris proderet, postulatis Armemumnæ assentiri noluit. Ex eo tempore Leo doctissimus in universis disciplinis clarescere cœpit. Cumque doctoris munus aliquandiu ei mandatum fuisset, tandem opera magni patriarchæ Joannis ad Thessalonicense solium evectus est. Inde cum oppugnatores imaginum loco moverentur, etiam ipse solio suo dejectus est. Apud Thessalonicenses in honore maximo fuit cum alias plures ob causas, tum maxime propterea quod eos annonæ penuria sublevasset, siderum quorumdam ortu considerato : persuaserat enim ipsis ut indicato ab se tempore semina terræ crederent.

Ὁ μέντοι Θεόφιλος γαμβρὸν εἶχεν Ἀλέξιον, οὗ Μωσὴλ τὸ ἐπώνυμον· καὶ Μανουήλ τις ἐν αὐτῷ παραδυναστεύων ἦν. Ὁμοίως καὶ Θεόφοβός τις, ὃν δὴ καὶ θανάτῳ καθυποβληθῆναι κελεύει, μή ποτε νεώτερόν τι εἰργάσηται. Ἀφαιρεῖται οὖν ἡ ἐκείνου κεφαλὴ καὶ τῷ Θεοφίλῳ προσάγεται. Τῶν οὖν τριχῶν αὐτῆς ἁψάμενος ἔφη· « Οὔτ' ἐγὼ Θεόφιλος, οὔτε σὺ Θεόφοβος. » Ἐπὶ τούτοις οὖν ἐξηρεύξατο τὴν ψυχὴν δυσεντερίᾳ πρότερον συσχεθείς· τὸ δὲ ταύτης αἴτιον ψυχροποσία.

Ad Theophilum ut redeamus, habebat is generum Alexium, cognomento Moselem. Præterea Manuelus quidam apud ipsum potestatis imperatoriæ particeps erat, itemque Theophobus, quem morte affici jussit, ne quando res novas moliretur ; estque caput ei præcisum et ad Theophilum allatum. Cujus ille crinibus attrectatis : « Nec ego sum Theophilus, inquit, nec tu Theophobus. » Haud multo post animam exhalavit, cum prius intestinorum morbo laborasset, quem ex hausto frigidæ aquæ sibi arcessiverat.

Μετὰ δὲ τοῦτον κρατεῖ Μιχαὴλ ὁ μεθυστής σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ Θεοδώρᾳ ἔτη ιδ', καὶ μόνος ἔτη ια'. Κατάγει δὲ αὐτὴν καὶ ἀποκείρει· μόνος γὰρ ἤθελε σκῆπτρα τὰ Ῥωμαίων ἰθύνειν, εἰ καὶ μὴ πρὸς καλὸν ἀπέβλεπε τὰ ἐκείνου. Τί γὰρ οὐκ ἔλεγε; Τί δὲ οὐκ ἔπραττε; Πολλάκις καὶ μηδέ τινος χρείας

Theophilo exstincto, Michaelus cum Theodora matre 14 annis imperavit, eamque tandem ab imperii gubernaculis removit et rasit, quod solus Romanam rem publicam administrare vellet. Non tamen ad utilitatem publicam ea quæ gerebat spectabant. Quid enim non ille dicere, quid non au-

sus est facere? Supenumero nulla urgente necessitate absque custodibus, præsidio, satellitum comitatu, in **292** ipsa se trivia conferebat. Quid multa proferri opus est? Cum quotidie deteriorem ad vitam prolaberetur, tandem vir sceleratissimus adversus ipsa quoque mysteria furiose debacchari cœpit. Nam in craterem indito sinapi acerbissimo mysticum inde sacrum peragebat, ludens miser in iis quæ ludos nullos admittunt, et ridens infelix in minime ridiculis. Tradiderat ei Theodora mater auri mxc centenarios, argenti ad tria millia. Ex iis Michaelus moriens tria tantum reliquit, imperio post discessionem ex aula Theodoræ annis undecim potitus. Solis compotationibus et circensibus ludis operam dabat, quibus sane spectaculis tam impense delectabatur ut ipsemet extrinsecus amictum Venetum gestans equos agitaret, logotheta Prasino habitu induto. Accidit aliquando ut equestri certamine jam imminente protonotarius dromi accedens diceret in Melangeis, quæ Melagina vulgo nuncupantur, Saracenos adesse. Tum imperator: « Tene vero, inquit, hominem stolidissimum audere mihi tali occupato certamine, ac in hoc unum incumbenti ut in lævam partem medium avertam, de Saracenorum incursu nuntium afferre? » Rebus igitur hujusmodi Michaelus occupatus imperatorios, ceu diximus, thesauros exhauriebat. Nam quoties ipsorum etiam aurigarum filios ex sacro fonte suscipiebat, singulis auri libras centum donabat.

Licet hinc etiam, ut omittamus alia, Michaeli vecordiam agnoscere. A Tarso ad palatium usque certis in locis ignes succendi consueverant, quibus aliis alios excipientibus Saracenorum incursus denuntiabantur. Cum igitur aliquando currus agerentur ad eximii martyris Mamantis ædem, quæ in Steno est, habituque Veneto imperator ipse ornatus esset, signum adventus hostilis editum est per ignem de Pharo. Quæ res permolesta cum imperatori accideret, ignes illos admirabili consilio excogitatos sustulit, ne deinceps unquam per ejusmodi nuntios animis terrore perculsis theatrum spectatores desererent.

Idem Michaelus cum forte pecuniis indigeret, etiam platanos illas aureas, factas a Leone philosopho, de quo supra locuti sumus, in quibus aviculæ sedentes per machinam quamdam cantillabant, itemque leones aureos, qui et ipsi cum hominum admiratione maxima nonnunquam rugitum edebant, opera certe præclara et unam ob causam facta, ut exteræ nationes ad eorum conspectum obstupescerent, minutas in partes concidit et aurum expendit.

Quas ob res Theodora Michaelum crebris admonitionibus castigans et erudiens e regia tandem expellitur. Etenim Michaeli avunculus, cui Bardæ nomen erat, nulla non machinatione usus et omnibus hominem modis aggressus, ut imperatrix quidem longe a regia submoveretur effecit, ipse vero Cæsar ab imperatore designaretur. Itaque ab illo tempore cuncta sic agere, quasi **293** si im-

κατεπειγούσης, χωρὶς φυλάκων καὶ φρουρᾶς, ἀτε δορυφορούντων, ἐπὶ μέσων ἐκεῖνος τριόδων παρώδευε. Καὶ τί χρὴ πολλὰ λέγειν; ἐπὶ χείρονα καθ' ἑκάστην προκόπτων ζωὴν, καὶ κατ' αὐτῶν ἐλύττησε τῶν μυστηρίων ὁ κάκιστος. Βαλὼν γὰρ εἰς κρατῆρα δριμύτατον σίνηπι τὴν ἁγιστείαν ἐκεῖθεν ἐτέλει τὴν μυστικὴν, παίζων ὁ τάλας ἐν οὐ παικτοῖς καὶ γελῶν ἐν ἀγελάστοις ὁ δείλαιος. Ἢ μέντοι Θεοδώρα παραδίδωσι πρὸς αὐτὸν χρυσοῦ κεντηνάρια ς' καὶ ἀργυρίου ὡσεὶ γ'. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ τρία καὶ μόνα τελευτῶν ἀφῆκε, κρατήσας ἔτη ια' μετὰ τὴν Θεοδώρας διάζευξιν· περὶ γὰρ μέθας καὶ ἱπποδρομίας κατήγετο. Τοσοῦτον δὲ τῶν τοιούτων ἐξείχετο θεάτρων ὡς αὐτὸς μὲν φορεῖν τὸ Βένετον καὶ ἱππηλατεῖν, ὁ δὲ λογοθέτης τὸ Πράσινον. Καί ποτε γοῦν τοῦ ἱππικοῦ ἐνστάντος ἀγῶνος ὁ τοῦ δρόμου πρωτονοτάριος ἐφίσταται λέγων ὅτι ἐν τοῖς Μελαγγείοις, ἅτινα Μελάγυνα ἰδιωτικῶς λέγονται, Σαρακηνοὶ προσέβαλον· καὶ ὁ βασιλεύς, « Ἐν τοιούτῳ μοι, » ἔφη, « ἀγῶνι, καὶ τὸν μέσον εὐώνυμον καταστῆσαι σπεύδοντι, αὐτὸς, μάταιε, περὶ Σαρακηνῶν ἐπιδρομῆς ἀγγελίαν ἐπάγεις μοι; » Τοιούτοις οὖν ὁ Μιχαὴλ ἐνασχολούμενος τοὺς βασιλικοὺς ἐκένωσεν, ὡς εἴρηται, θησαυρούς· καὶ αὐτοὺς γὰρ τοὺς ἡνιόχων παῖδας ἐκ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας ἀναλαμβανόμενος ἑβδόμου ἑκάστῳ αὐτῶν ἀνὰ χρυσίου λίτρας ρ'.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὴν τοῦ Μιχαὴλ ἀβελτηρίαν παρίστησιν. Ἀπὸ Ταρσοῦ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ παλατίου φρυκτοὶ κατά τινας τόπους ἀνεφλέγοντο κατὰ διάδοσιν τὰς τῶν Σαρακηνῶν ἐπιδρομὰς προμηνύοντες. Ἠνιοχείας οὖν τελουμένης κατά γε τὸν ἐν τῷ στενῷ τοῦ μεγαλομάρτυρος ναὸν Μάμαντος, καὶ τὸ Βένετον ἐνδεδυμένου τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, ἀγγελία γέγονεν ἀπό γε τοῦ κατὰ τὸν Φάρον φρυκτοῦ. Ἀνίᾳ γοῦν ἐπὶ τούτῳ συσχεθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐκ μέσου ποιεῖ τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους φρυκτοὺς, ὡς μηκέτι τοιαῦται ἀγγελίαι· οἱ θεαταὶ δειλαινόμενοι τὸ θέατρον καταλύωσιν.

Οὗτος ὁ Μιχαὴλ χρημάτων ἀπορήσας καὶ τὰς χρυσᾶς ἐκείνας πλατάνους, ἃς ὁ φιλόσοφος κατεσκεύασε Λέων, ὡς ἄνωθεν ἔφημεν, ἐν αἷς στρουθοὶ καθήμενοι διὰ μηχανῆς ἐκελάδουν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς λέοντας, ἃ πρὸς ἔκπληξιν τῶν ἐθνῶν μεγίστην ἔχουσι (καὶ οὗτοι γὰρ ἔστιν ὅτε βρυχώμενοι ἐθνῶν μάζονι), κατακόρας ἀνάλωσεν.

Ἐπὶ τούτοις οὖν ἡ Θεοδώρα πολλὰ παραινοῦσι τὸν Μιχαὴλ τῶν βασιλείων ἔκπτωτος γίνεται· ὁ γὰρ ἐκ μητρὸς αὐτῷ θεῖος, ᾧ Βάρδας ὄνομα, πάντα καλῶν κινήσας καὶ παντοίως ὑπελθὼν αὐτὸν, τὴν μὲν βασίλισσαν πρόρριζον γενέσθαι τῶν βασιλείων οἰκονομεῖ, ἑαυτὸν δὲ προχειρισθῆναι Καίσαρα. Ἐκτοτε οὖν πάντα ποιῶν ὡς ἀντάναξ οὐ διέλιπε. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ παρανομίαν ἔτλη, υἱοῦ γνησίου γα-

μετῇ συνεφθείρετο. Μανθάνει ταῦτα καὶ ὁ τότε πατριάρχης Ἰγνάτιος· ἐφ' ᾧ νουθετεῖ, παραινεῖ, καὶ τελευταῖον ἐκδιώκει τῶν ἁγιασμάτων αὐτόν. Μαίνεται ὁ Βάρδας, καὶ τὸν μὲν Ἰγνάτιον τῆς ποίμνης ἐξίστησιν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ προχειρίζεται Φώτιον. Ἀλλ' ἐντεῦθεν οἵοις καὶ ὅσοις ἐθλήθη δεινοῖς παρὰ Φωτίου ὁ Ἰγνάτιος, ἵν' ἐκὼν φανείη παρειτούμενος, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀποῤῥίζοῦσι γὰρ αὐτοῦ τοὺς ὀδόντας, προσεφαπλοῦσι γυμνὸν κοπρωφέρτῳ τινὶ λάρνακι τὸν τοῦ κατεπτύστου Κοπρωνύμου φερούσῃ νεκρόν. Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πλέον ἀνέχεται ὁ Θεός· ὁ μὲν γὰρ Φώτιος αὐτίκα τοῦ θρόνου ἐκβάλλεται, ὁ δὲ Βάρδας κακῶς τῶν ὧδε μεθίσταται. Κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ σημεῖά τινα τὸν ὅλεθρον αὐτοῦ κατεμήνυον, ἐπιτολαὶ κομητῶν, ὄψεις ὀνείρατων ἀλλόκοτοι. Ἐδόκει γὰρ ὁ Βάρδας πρὸς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν ἀπελθεῖν, καὶ τῷ τοῦ πατριάρχου θρόνῳ τὸν κορυφαῖον Πέτρον ἰδεῖν ἐγκαθήμενον, καὶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ τὸν ἁγιώτατον Ἰγνάτιον ἐγκυλινδούμενον, κἀκεῖθεν ὧν ἔπαθε παρὰ τοῦ Καίσαρος αἰτοῦντα ἐκδίκησιν. Καὶ ὁ Βάρδας εὐθέως ἑώρα ῥομφαίαν διδομένην ὡς ὑπ' αὐτῆς αὐτὸν μελλῆδν διατμηθῆναι. Οὐ πολὺς διῆλθε καιρὸς, καὶ κατὰ τοῦ Βάρδα θάνατος μελετᾶται παρὰ Μιχαὴλ τὴν ἐκείνου δυναστείαν δεδοικότος. Ξιφήρεις οὖν τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπιόντας ὁ Βάρδας ἰδὼν τοῖς τοῦ βασιλέως ἑαυτὸν ἐπιῤῥίπτει ποσίν. Ἀλλ' ἀποπῶσι τοῦτον ἐκεῖθεν καὶ μελλῆδν κατατέμνουσι. Τὰ δὲ παιδογόνα αὐτοῦ μόρια κοντῷ ἀπαιωροῦσι καὶ τῷ λαῷ παραδειγματίζουσι.

Μετὰ δὲ ταῦτα φυσικῆς γονῆς ὁ Μιχαὴλ ἄπορῶν, ὡς φησιν ὁ Σκυλίτζης, καὶ τὰ κοινὰ διεξάγειν οὐχ οἷός τε ὢν ἅτε τοῦ Βάρδα ἐξ ἀνθρώπων γενομένου, εἰσποιεῖται τὸν Βασίλειον εἰς υἱὸν, καὶ τῇ τῶν μαγίστρων ἀξίᾳ τιμήσας διάδημα μετὰ μικρὸν αὐτῷ παρατίθησιν. Εἶθ' οὗτος ὁ Μιχαὴλ παρὰ Βασιλείου ἐλεγχόμενος ἐφ' οἷς ἔπραττε, ποιῆσαι τοῦτον ἐκ μέσου ἐφρόντιζε. Τί γοῦν ποιεῖ; Βασιλίσκον τινὰ (φιλοτιμήσασθαι γὰρ ἤθελεν αὐτὸν, ὅτι προφθάσας ὕμνησε τὸ κράτος αὐτοῦ διὰ τὸ καλῶς δεῖθεν ἡνιοστροφῆσαι) εἰς μέσον ἀγαγὼν τὴν πορφύραν αὐτὸν ἐνδύει καὶ τὸ διάδημα, πρὸς τὴν γερουσίαν εἰπών· « Πάλαι μὲν οὖν ἔδει τουτονὶ τὸν ἄνδρα, ὦ φίλοι, εἰς τὸν περίβλεπτον κόσμον τῆς βασιλείας ἀναγαγεῖν, ἢ τὸν Βασίλειον ἐφ' ᾧ καὶ μετεμελήθημεν. » Ἀλλ' ἐντεῦθεν ἡ τοῦ Μιχαὴλ κατάλυσις λαμβάνει ἀρχήν; εἰ καὶ μᾶλλον ἀκρατοποτῶν οὐ διέλιπε τοῖς ὑπ' αὐτὸν πολλὰ κακὰ προξενῶν, ἄλλου μὲν ὦτα κελεύων ἀφαιρεῖσθαι, ἑτέρου δὲ ῥῖνα καὶ κεφαλὴν ἄλλου. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐμποδίζοντα τὸν Βασίλειον εἶχεν. Ἐφ' ᾧ δόλον μελετᾷ κατ' αὐτοῦ. Ἐνέσκηψε γάρ τινι βέλος ἀφεῖναι τῷ ὄχεῖν μὲν κατὰ θηρίου, τῇ δὲ ἀληθείᾳ κατὰ Βασιλείου. Καὶ ὃς πάντα ἐννοήσας ἔδρασε μᾶλλον ἐπὶ Μιχαὴλ ὅπερ αὐτὸς ἔμελλε ἀπ' αὐτοῦ παθεῖν· ἐφ' ᾧ καὶ φονεύει αὐτὸν κατὰ τὸν ἅγιον Μάμαντα.

A perator ipse foret non destitit. Praterea facinus improbissimum committere ausus est, genuini filii conjuge vitiata. Quod ubi rescivisset Ignatius patriarcha, hominem semel atque iterum frustra monitum tandem adhibita commonefactione postrema sacris excludit. Tum vero Bardus furere, Ignatium gregi adimere, Photium ejus loco substituere. Qualibus autem quantisque calamitatibus Ignatius opera Photii fuerit exagitatus, ut tandem sponte sua solium detrectare ac resignare videretur, verbis explicari omnino non potest. Quippe radicitus ei dentes effracti sunt, ipse nudus in longum exporrectus et sandapilæ cuidam luto commaculatæ inclusus, quæ abominabilis istius Copronymi cadaver continebat. Verum Deus hæc B non admodum diu toleravit. Quippe Photius ille mox solio dejectus est, Bardas misere vitam in terris suam clausit. Etenim cum moriturus esset, prodigia quædam et ostenta perniciem hominis portenderunt, nimirum ortus cometarum et inusitata somniorum visa. Nam per quietem Bardas ire sibi Magnam ad ecclesiam videbatur, ubi principem apostolorum Petrum in solio patriarchæ sedentem cerneret, ad cujus pedes sanctissimus ille patriarcha Ignatius provolutus jaceret, ac vindictam eorum postularet facinorum quæ a Cæsare designata in se fuissent; mox alicui gladium porrigi, quo Bardas membratim dissecaretur. Neque multum temporis intercessit, cum Michaelus Bardæ C potentiam reveritus hominem morte mulctatum e medio tollere cogitat. Itaque Bardas homines gladiis instructos contra se pergentes intuitus ad imperatoris se pedes abjicit. Verum per eosdem inde abreptus membratim in frusta conciditur, genitalibus hastæ suffixis et publice populo spectaculi causa exhibitis.

Secundum hæc Michaelus, quod sobolem ex se naturaliter procreatam nullam haberet, uti Scylitzes memoriæ prodidit, nec publicam rem administrare per se satis idonee posset, Barda jam rebus humanis exempto, Basilium filii loco adoptat, et magistrorum dignitate ornatum paulo post etiam diademate cingit. Cum autem a Basilio quoque Michaelus ob ea reprehenderetur quæ nefarie patrabat, quo pacto et illum e medio tolleret, sollicite cogitabat. Quid ergo rei molitur? hominem quemdam nomine Basiliscum, quem afficere honore propterea cuperet quod aliquando majestatem D ipsius insigniter prædicasset ob quadrigarum sortem inflexionem, in medium productum purpura induit ac diademate ornat, hujusmodi ad senatum verbis usus: « Jampridem, amici, oportebat hunc virum a nobis ad honorem imperii splendidissimum **294** potius evehi quam Basilium. Idcirco mei me consilii factique pœnitet. » Quod quidem ubi fecisset, mox infitium interitus Michaeli appetit, præsertim cum intemperanter admodum potare non desineret, ac subditis crebra mala moliri. Nam præcipiebat his aures, illis nares, nonnullis capita præcidi. Cum autem Basilius impediret quominus ea perficerentur, fraude circumvenire Michaelus ipsum instituit. Nam cuidam

mandabat ut in speciem quidem adversus feram telum emitteret, reapse vero Basilium peteret. Qua re Basilius animadversa in ipsum Michaelum id patrandum esse statuit quod imminere sibi ab eo videbat. Itaque hominem ad D. Mamantis interficit.

Hoc modo post Michaelum cognomine Temulentum Basilius Macedo 20 annis imperium obtinuit. Is cum adhuc infans admodum esset, uti Zonaras commemorat, forte soli expositus in æstu jacebat, messe occupatis parentibus, qui valde pauperes erant. Tum vero aquila de sublimi advolans expansis alis umbram ei præbebat. Cum autem mater aliquoties aquilam abigere conata nihil efficere se videret, tandem hanc rem boni augurii loco duxit. Præterea Basilius hic e pago quodam originem habuit, qui magnæ urbi Adrianopoli vicinus erat. Etiam aliquando ceu mancipium a Bulgaris avectus fuit. Unde cum evasisset, Byzantium sese contulit, ac propius ad sancti Diomedis æ.lem accedens ibidem in latericio pavimento fessus obdormivit. Ea nocte templi ejus ædituus ab angelo ter excitatus est ac imperatorem introducere jussus. Paret adituus angelo, ac Basilium velut imperatorem humanissime tractat atque reficit. Quid ex eo tempore de ipso factum? propter insignem animi fortitudinem in Michaeli notitiam pervenit: primum equorum ei cura committitur, deinde fit cubicularius, tandem imperator renuntiatur, cum quidem hujusmodi eventa Deus multo ante significasset. Nam vide, obsecro, quid aliquando ipsi acciderit. Forte cum hero id temporis suo Theophilitze quemdam ad locum profectus fuerat. Et in loco solitariæ vitæ sectator degebat, homo futura prospiciendi facultate præditus. Negligebat ille Theophilitzem, cum magnum honorem Basilio deferret. Quæsitus ab aliquo cur id fecisset, imperatorem in eo se palam conspexisse respondit. Hac igitur ratione Basilius imperio, ceu diximus, post Michaelum potitus est; moxque Photium ex Ecclesia pepulit ac solium Ignatio restituit. Præterea sub initium imperii patribus conscriptis ad se venire jussis thesauros imperatorios aperuit, ut Scylitzes commemorat, deque pecuniis ærarii maximis, præter auri tres centenarios, nihil omnino reperit. Quo autem illæ modis ac rationibus novis inusitatisque prius devenissent, **295** ubi certior factus fuit, apud senatum obtinuit ut publicum in ærarium referrentur. Ipse tamen mitius agens, et cuilibet illorum qui aliquid a Michaelo acceperant, partem dimidiam auferens, auri 300 omnino centenarios confecit.

Tam præclare vero Basilius imperium administrabat, tamque observans erat justitiæ, ut ipsemet judices ordinaret, eosque causas cognoscere juberet attente, tam in Magnaura pro tribunali sedentes quam in Circo. Edictis quoque propositis instituit ut hi judices acciperent e publico salaria, ne agitatas pro tribunali causas parvi facerent oriterque tractarent. Iisdem pauperioribus jure adversus alios experiuntibus alimenta decrevit, ne fame contabescentes litibus renuntiarent. Præterea proditum memoriæ scimus, imperatorem ad hæc loca quodam tempore de regia progressum, eum neminem reperisset de alio conquerentem, ideoque suspicatus esset forte homines injuriis

Κρατεῖ οὖν μετὰ Μιχαὴλ τὸν Μακεδόνα Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἔτη κ'. Οὗτος βρεφύλλιον ὢν, καθά φησι Ζωναρᾶς, ἔκειτο τῷ ἡλίῳ θαλπόμενος ἅτε δὴ τῶν αὐτοῦ γονέων περὶ τὸ θέρος ἀσχολουμένων· πάνυ γὰρ ἦσαν πτωχοί. Ἀετὸς δὲ τηνικαῦτα καταπτὰς ἐσκίαζεν αὐτὸν ταῖς πτέρυξιν. Ἡ γοῦν μήτηρ αὐτοῦ καὶ πολλάκις ἀποσοβῆσαι ἐπιχειρήσασα τοῦτον, καὶ μὴ δυνηθεῖσα, ἀγαθὸν οἰώνισμα τὸ τοιοῦτον ἔκρινε δρᾶμα. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κώμης ὁ Βασίλειος οὗτος ὥρμητο γειτονούσης τῇ μεγαλοπόλει Ἀδριανουπόλεως, καὶ ἀνδράποδον δὲ τοῖς Βουλγάροις συναπήχθη ποτέ. Φυγὼν οὖν ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Βυζαντίδα ἔρχεται, καὶ τῷ τοῦ ἁγίου Διομήδους προσπελάζει ναῷ, κἀκεῖσε ὑπνώττει ἐν κλίνῃ λιθοπλινθίνῃ. Τηνικαῦτα ὁ ἐκεῖσε νεωκόρος τρίτον ἀφυπνίζεται δι' ἀγγέλου λέγοντος· « Ἔσω τὸν βασιλέα εἰσάγαγε. » Πείθεται ὁ νεωκόρος, θεραπείας ἀξιοῖ τὸν βασιλέα. Εἶτα τί; διὰ τὴν αὐτοῦ ἀνδρίαν τῷ Μιχαὴλ γνωρίζεται, τῶν ἵππων φροντιστὴς καθίσταται, μετὰ ταῦτα παράκοιτος καὶ τελευταῖον κράτωρ ἀναγορεύεται, τοῦ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα καὶ πρὸ πολλοῦ πάντως δεικνύοντος. Ὅρα γὰρ ὅτι καί ποτε μετὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ τοῦ Θεοφιλίτζη ἔν τινι τόπῳ ἀπῆλθεν ἔνθα διορατικός τις ἐτύγχανε μοναχὸς, ὃς τὸν μὲν Θεοφιλίτζην παρεώρα, τὸν δὲ Βασίλειον διὰ τιμῆς ἐποιεῖτο πολλῆς, καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτηθεὶς ὑπό τινος ἔλεγε βασιλέα ἰδεῖν αὐτὸν ἀντίχρυς. Κρατεῖ οὖν, ὡς εἴρηται, μετὰ τὸν Μιχαὴλ ὁ Βασίλειος. Καὶ τῆς Ἐκκλησίας εὐθέως τὸν Φώτιον ἐξωθεῖ, καὶ πάλιν Ἰγνατίῳ τὸν θρόνον ἀποδίδωσιν. Ἀλλὰ καὶ τὴν γερουσίαν τηνικαῦτα μετακαλεσάμενος τοὺς βασιλικοὺς ὑπανοίγει θησαυρούς, ὥς φησιν ὁ Σκυλίτζης· καὶ ἀπό γε τῶν τοσούτων χρημάτων οὐδὲν ἄλλο εὑρηται ἢ χρυσοῦ κεντηνάρια τρία. Ποῦ δὲ ταῦτα κεκατοπτεύθηναι ἔφθασε μαθὼν Βασίλειος οἰκονομεῖ καὶ πάλιν πρὸς τὸν δημόσιον ἀντιστραφῆναι. Τὰ ἡμίση λοιπὸν ἀφ' ὧν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Μιχαὴλ ἕκαστος ἀφαιρούμενος ἐπισυνάγει χρυσοῦ κεντηνάρια τ'.

Τοσοῦτον δὲ καλῶς ὁ Βασίλειος ἦρχε καὶ τοσοῦτον δικαιότατος ἦν, ὡς καὶ δικαστὰς τάξαι καὶ τὰς ὑποθέσεις κρῖναι ἔν τε τῇ Μανναύρᾳ καθημένους καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ. Ἐτύπωσε δὲ καὶ σιτηρέσια λαμβάνειν αὐτούς, ὥστε μὴ τῶν ὑποθέσεων καταφρονεῖν. Ἔταξε δὲ καὶ τροφὴν τοῖς πενεστέροις τῶν τὰς δίκας ἐχόντων, ὡς μὴ τῷ λιμῷ τηκόμενοι τὰς δίκας ἀπαγορεύοιεν. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ κατιών ἐνταῦθά ποτε ὁ βασιλεὺς καὶ μηδέ τινα εὑρὼν ἐγκαλοῦντα, καὶ ὑποπτεύσας μή πως ἐμποδίζονται τοῦ πρὸς αὐτὸν εἰσέρχεσθαι οἱ ἀδικούμενοι, δορυφόρους ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔπεμψεν, ὧν δὴ καὶ ὑποστρεψάντων, καὶ μηδέ τινα τοιοῦτον λεγόντων εὑρεῖν, μεθ' ἡδονῆς ἀπέστειλε δάκρυα

καὶ τῷ Θεῷ χάριτας ὡμολόγει, εἴγε κατὰ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν οὐκ ἔστιν ὁ ἀδικούμενος.

A affectos aliquo modo impediri quo minus ad ipsum accederent, satellites per orbem dimisisse, qui ubi reversi fuissent, neque sé quemquam invenisse dicerent qui querelarum aliquid haberet, præ gaudio lacrymas fudisse, Deoque gratias egisse quod se imperante accidisset ut nemo se injuste tractatum oppressumque diceret.

Ὁ εἰς ἀδοξίαν ἀπὸ δόξης περιπεσὼν παραμυθίας ἀπολαυέτω, τὴν ἄνω καὶ κάτω φορὰν τῶν τῆς ἁμάξης τροχῶν σοστρέφων καθ' ἑαυτόν· τῆς γὰρ ἀστάτου τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονίας εἰκὼν αὕτη ἐστὶ προφανής. Ὁποῖον δὴ πάλαι πεποίηκε καὶ ὁ σουλδάνος ἐκεῖνος ὁ βάρβαρος. Οὗτος γὰρ ὑπὸ τοῦ τῆς Φραγγίας ἄρχοντος κατασχεθεὶς καὶ δίαιταν ἐν τῇ φρουρᾷ ποιήσας οὐκ ὤφθη γελάσας ποτέ. Μετὰ δὲ ταῦτα γελάσαι τοῦτον ὁ Φράγγος μεμαθηκὼς ἐρωτᾷ τὴν αἰτίαν. Καὶ ὃς ἔλεγε τροχὸν ἰδεῖν ἁμάξης ποτὲ ἄνω ποτὲ δὲ κάτω φερόμενον, καὶ τούτῳ τὰ κατ' αὐτὸν παρεικάσας τὸ τοῦ βίου γελάσαι ἀνώμαλον. Τῷ Φράγγῳ λοιπὸν ᾠκείωτο ἔκτοτε, καὶ σύμβουλος ἦν ἐκείνῳ διὰ τὴν αὐτοῦ σύνεσιν.

Caterum si quis est qui ex ingenti gloria per casum aliquem adversum ad conditionem obscuram ignominiosamque pervenit, is cum animo suo perpendens quo pacto rotæ curules sursum deorsumque ferantur, se ipsum consoletur. Nam ea volutatio perquam illustri declarat imagine quam instabilis sit humana felicitas. Tali certe superioribus hisce temporibus exemplo barbarus ille suldanus aliquando est usus. Nam cum a Francorum principe captivus detineretur, totamque biennium in vinculis exegisset, nunquam eum ridentem aliquis conspexit. Tandem Francus intellecto suldanum risisse, de ipsomet risus illius causam quærit. Tum ille se plaustri rotam intuitum respondet, quæ modo sursum modo deorsum ferretur. Ei se casus suos accommodantem, non potuisse non inæquabiles rerum humanarum vices ridere. Quo verbo motus Francus suldanum ab eo tempore suam in familiaritatem admisit, hominisque prudentiam admiratus eum in consiliariorum suorum numerum retulit.

Ὁ δὲ Βασίλειος δὲ μετὰ τὸ κρατῆσαι κατὰ Συρίας ὥρμησε· καὶ Γερμανικόπολιν δέ τινα λεγομένην Ἄδατα πολιορκῶν, καὶ ταύτην ὁρῶν τῆς πολιορκίας ὀλιγωροῦσαν ἔφη· « Ἐφ' ὅτῳ πεποιθότες ἀμερίμνως οὕτως ἔχουσι; » Γέρων δέ τις ἐκεῖθεν ἀπεκρίνατο· « Οὐ παρὰ σοῦ, ὦ βασιλεῦ, ἡ πόλις ἡμῶν ἁλῶναι νυνὶ πέπρωται, παρὰ δέ του τῶν σῶν ᾧ Κωνσταντῖνος ὄνομα. » Καὶ ὃς ὑποδείξας τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον, ἤκουσεν ὡς Οὐκ ἔστιν αὐτὸς, ἀλλ' ἕτερός τις μετὰ χρόνον συχνὸν ἐκ σοῦ ἀναφύς. Καὶ ὁ Βασίλειος ἵνα τὴν πρόρρησιν διημαρτημένην ἐλέγξῃ, ἐπὶ πλέον τῇ πολιορκίᾳ προσέκειτο. Ἀλλὰ μηδὲν ἀνύσας κενὸς ἐκεῖθεν ὑπέστρεψεν.

Cum primum autem Basilius imperium occepisset, in Syriam expeditionem suscepit; cumque oppidum quoddam Germanicopolim, quod alio nomine Adata nuncuparetur, obsidione cingeret, ac homines obsessos imperatoris conatum floccifacere videret, quæri jussit quonam præsidio freti tam secure degerent. Tum quidam ex oppidanis senex, «Nequaquam,» ait, «in fatis est, imperator, ut abs te nostrum hoc oppidum 296 capiatur: sed ab alicujus eorum, qui Constantini nomen habebit, potestatem aliquando veniet.» Iis auditis imperatore filium suum Constantinum ipsis commonstrante responsum est non hunc Constantinum illum esse, sed alium quemdam ex ipsius posteris hoc nomine, multis annis intercedentibus, exstiturum. Hoc vaticinium Basilius ut falsum irritumque declararet, majore studio quam prius intentus oppugnationi erat. Verum infecta re suaque spe frustratus obsidionem solvit.

Οὗτος ὁ Βασίλειος, ὅτι Μιχαὴλ ἀνεῖλε τὸν Μεθυστὴν, οἷον ἐξιλασκόμενος τὸν Θεὸν, πολλαχοῦ τῆς πόλεως τῷ ἀρχιστρατήγῳ Μιχαὴλ ναοὺς ἐδείματο ἐκ καινῆς, ὧν εἷς καὶ ἡ ἐν τῷ παλατίῳ λεγομένη Νέα. Ἐδείματο δὲ κἀν τῷ φόρῳ ναὸν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, ὡς ἂν ἔχοιεν οἱ πραγματευόμενοι οἶκον προσευχῆς. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα καινουργήσας ὁ Βασίλειος καὶ κιστέρναν ἀπεκάθηρέ τινα, ἣν ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος ἀπέχωσε, κῆπον αὐτὴν ποιήσας λαχάνων. Τοῦτο δὲ ἐποίησε καὶ ἐν ταῖς οὔσαις ἐντὸς τοῦ παλατίου, τῇ τε πρὸς τῆς Μαναύρας καὶ τῇ μεταξὺ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Λαυσιακοῦ. Ὁ γὰρ Ἡράκλειος παρὰ Στεφάνου τοῦ φιλοσόφου τὴν γένεσιν αὐτοῦ πολυπραγμονήσαντος μαθὼν ὡς ἐξ ὕδατος αὐτὸν ἀνάγκη τελευτᾶν, τὰς τῶν κιστερνῶν, ὡς εἴρηται, προσχώσεις ἐποίησεν.

Quoniam vero Basilius Michaelem illum Tarantum interfecerat, placandi Dei causa multis per urbem locis novas ædes Michaelo principi copiarum cœlestium duci exstruxit. Ex iis una est in palatio, quam Novam appellant. Itidem in foro templum nomini Deiparæ dicatum condidit, ut ædes istic aliqua foret in qua mercatores precarentur. Præterea reparatis instauratisque multis operibus etiam quamdam cisternam expurgavit, quam Heraclius imperator humo ingesta oppleverat ejusque loco hortum olerum effecerat. Idem præstitit in iis cisternis quæ sunt intra palatium, et in ea quæ est ad Mannaram, et in alia quæ inter Justinianeum ac Lausacum sita est. Nam cum Heraclius ex Stephano philosopho, qui nativitatem ejus curiose perscrutatus fuerat, per aquam sibi moriendum esse cognovisset, cisternas, ut diximus, passim obstruxerat.

Ὁ μέντοι τοῦ βασιλέως υἱὸς Κωνσταντῖνος νοσήσας ἀπέθανε. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τὸν αὐτοῦ θάνατον οὐ φέρων ἐζήτει ζῶντα τοῦτον ἐμφανισθῆναι

Secundum hæc evenit ut Constantinus imperatoris Basilii filius morbo correptus tandem moreretur. Eam filii mortem cum imperator admodum

aegre dolentique ferret animo, peroupi bat eum sibi viva specie offerri. Unus vero monachus quidam, Euchaitarum praeses, cui cognomen Santabareni erat, imperatori filium vita functum ita commonstrasse fertur ac si vivus quispiam foret. Effecit enim ut specie imaginaria Constantinus eques patri qualem in silva obviam fieret; quem ubi visus sibi fuisset imperator et complexus et osculatus esset, mox evanescentem ex oculis amisit. Hinc imperator magnam de hoc monacho concepit opinionem, cum interim alter filiorum Leo philosophus eum veneficum appellaret, a quo per imposturas imperator deciperetur. Ea verba cum animum Santabareni vulnerassent, hujusmodi quiddam excogitavit. Auctor Leoni fuit, adeoque persuasit, ut cum patre venaturus secum gladiolum sub veste gestaret. Eum Leo dolum non intelligebat. Quapropter a Santabareno ad patrem velut insidiator defertur, mox vinculis constringitur, quodam in thalamo regio concluditur; imperatoria signa ei adimuntur. Secundum hac usuvenit ut pro more veteri convivium imperator cum magistratibus celebraret. Ibi suspensus quidam **297** psittacus, frequenter Leonis nomen repetitam ingeminabat. Quippe consuefactus fuerat ut vocem cujusdam Leonem deplorantis imitando exprimeret. Hac patres conscripti occasione arrepta pro Leone apud imperatorem deprecantur et intercedunt. Aiebant enim hoc ipsum animal negligentiam suam videri accusare, quod heri sui nomen toties inclamaret, cujus ipsi tam longo jam tempore mentionem nullam fecissent. Quam intercessionem imperator cum audivisset, voti eos sui compotes fecit.

Caterum hoc loco velim animadvertas, dilecte fili, scriptores annalium inter se dissentire. Nam Scylitzes tradit Michaelum imperatorem sobole naturali caruisse. Qui enim ebrietati perpetuo dediti sunt, quemadmodum perhibent homines harum rerum periti, nequaquam semen ad arcana Veneris idoneum habent. Hoc si verum est, qui consentaneum putabimus, quod aiunt aliqui, Leonem Michaeli fuisse filium? Zonaras quidem memoriae prodidit Leonem reapse Michaeli filium fuisse, hominum autem opinione Basilii. Quippe Leonis mater, cui nomen erat Eudocia, Ingeris filia, cum primus arcano concubitu cum imperatore Michaelo consuevisset, praegnans Basilio nuptum data est, quem adeo sibi familiarem Michaelus fecerat, ut etiam capiti ejus diadema imponeret per occasionem equi ferocis a Basilio domiti, quem consecudere nullus aliorum audebat: erat enim Basilius admirabili formae venustate audaciaque singulari praeditus.

Accidit autem aliquando ut hic ipse imperator Basilius in venatione quadam obvium haberet insigni proceritate cervum. Ibi cum manum armatam gladio contra feram sustulisset, cervus restitit et insequentem propulsare cornibus conatus est. Hoc modo factum ut quodam cornuum ramo in zonam imperatoris delixo, ipse cornibus sublimis adhaerens a cervo abriperetur; vitamque forassis amisisset, ni quidam ipsum dissecta gladio zona

αὐτῷ. Μοναχὸς δέ τις Εὐχαϊτῶν πρέσβυς, ᾧ Σανταβαρηνὸς τὸ ἐπώνυμον, δεῖξαι λέγεται τῷ βασιλεῖ τεθνηκότα υἱὸν αὐτοῦ καθάπερ ζῶντά τινα· κατὰ γὰρ λόχμην τινὰ τὸν Κωνσταντῖνον ἔφιππον συναντῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ κατὰ φαντασίαν ἐποίησεν, ᾧ δὴ καὶ περιπλακῆναι δόξης ὁ βασιλεὺς καὶ καταφιλήσαι οὐκέτι τοῦτον ἑώρα. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς μεγάλως περὶ τὸν μοναχὸν ἐφαντάζετο, ὁ δὲ ἕτερος υἱὸς αὐτοῦ Λέων ὁ φιλόσοφος φαρμακὸν ἐκάλει τὸν μοναχὸν καὶ ἀπατῶντα τὸν αὐτοκράτορα. Πλήγεις οὖν ἐπὶ τούτοις τὴν ψυχὴν ὁ Σανταβαρηνὸς τοιοῦτόν τι ἐπινοεῖται. Πείθει τὸν Λέοντα, καὶ ξιφίδιον ἐντὸς τοῦ ὑποδήματος φέρειν παρασκευάζει ὁπηνίκα τῷ πατρὶ συνθηρεύων ἦν. Οὐδὲ γὰρ τὸν δόλον ἐνόησεν. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐπίβουλον προσαγγέλλει αὐτόν. Δεσμεῖται λοιπόν, καὶ ἐν ἑνὶ τῶν βασιλικῶν κατακλείεται θαλάμων, καὶ τὰ τοῦ κράτους ἀφαιρεῖται παράσημα. Μετὰ δὲ ταῦτα συμπόσιον μετὰ τῶν ἐν τέλει ποιεῖται ὁ κρατῶν κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν. Ψιττακὸς οὖν ἐκεῖσε ἀπηωρημένος, Λέον, Λέον, ἑβόα πυκνά· ὀδυρομένου καὶ γάρ τινος τὸν Λέοντα τὴν φωνὴν ἐμιμήσατο. Ἀφορμῆς οὖν ἐντεῦθεν δραξάμενοι δέονται τοῦ βασιλέως περὶ τοῦ Λέοντος, λέγοντες ὡς εἰς κατηγορίαν ἡμῶν ἔσται τοῦτο τὸ ζῷον, εἴπερ αὐτὸ μὲν τὸν οἰκεῖον ἀνεκαλεῖτο δεσπότην, ἡμεῖς δὲ φάνημεν ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῦ. Ταύτῃ τοι καὶ οὐκ ἀποτυγχάνουσι τοῦ σκοποῦ.

Πρόσεχε δέ, ἀγαπητέ, ὅτι διαφωνοῦσιν ἐνταῦθα πρὸς ἀλλήλους οἱ χρονογράφοι. Ὁ γὰρ Σκυλίτζης φησὶν ὅτι γονῆς ἠπόρει φυσικῆς ὁ Μιχαήλ· οἱ γὰρ μέθαις ἀεὶ ἐνασχολούμενοι, καθά φασιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί, γόνιμον οὔμενουν ἔχουσι τὸ σπέρμα πρός γε τὰ τῆς Ἀφροδίτης μυστήρια. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς λοιπὸν ὁ Λέων υἱὸς τοῦ Μιχαήλ; Ὁ δὲ Ζωναρᾶς φησιν ὅτι τῇ μὲν ἀληθείᾳ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ ἦν, τοῦ Βασιλείου δὲ τῷ δοκεῖν· ἡ γὰρ μήτηρ τοῦ Λέοντος (Εὐδοκία δὲ ἦν αὕτη, τοῦ Ἴγκηρος θυγάτηρ) συμφθειρομένη πρότερον τῷ Μιχαὴλ, ἔγκυος τῷ Βασιλείῳ παρ' αὐτοῦ συνεζεύγνυτο. Τοσοῦτον γὰρ αὐτὸν ὁ Μιχαὴλ ᾠκειώσατο ὥστε καὶ διάδημα περιθεῖναι, τὴν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ θρασέος ἵππου λαβών, ᾧ οὐδεὶς ἐπιβῆναι ἐτόλμα. Θαυμαστὸς γὰρ ἦν Βασίλειος κατά γε εἶδος καὶ τόλμαν.

Ὁ βασιλεὺς οὗτος Βασίλειός ποτε κυνηγετῶν εὐμεγέθει ἐντυγχάνει ἐλάφῳ. Ἤνικα γοῦν χεῖρα ξιφήρη κατὰ τῆς ἐλάφου ἦρεν, ἀντέστη τὸ ζῷον καὶ τοῖς κέρασιν ἠμύνατο τὸν διώκοντα. Καὶ τῇ ζώνῃ δὲ τοῦ βασιλέως ἐμπαρέντος τινὸς τῶν παραφυομένων κεράτων μετέωρος ἐκεῖνος τοῖς κέρασιν ἐφέρετο· καὶ τάχα ἂν ἠνάλωτο, εἰ μή τις ξίφει τεμὼν τὴν ζώνην αὐτὸν διεσώσατο. Ὧ δὴ καὶ σύστρα καλὰ δέδωκεν ὁ ὑπ' ἐκείνου σωθείς, τὴν τῆς κε-

λῆς ἐκτομήν, λέγων ὅτι κατὰ βασιλέως ξίφος ἐγύ- A μνωσεν.

Ἐπὶ τούτοις οὖν ὁ θεῖος Ἰγνάτιος τῶν ὧδε με-θίστατο. Ὁ μέντοι Φώτιος ἀεὶ διψῶν τοῦ θρόνου, καὶ σπουδεύων ἐπιτεύξασθαι πάλιν τῆς Ἐκκλησίας, τοιόνδε τι βαθύτροπον καὶ σκολιὸν τεχνᾶται. Τῶν ὁμάτων τὰς ἀρχὰς ἀπολαμβάνει μόνας τοῦ βασιλέως, τῶν υἱῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Αὐγούστας, καὶ τὸ Βεκλᾶς συντίθησι. Καὶ τοῦτο σαφηνίσας ἔδοξεν εἶναι βασιλεῖ μέγας ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ πάλιν τὸν πολύζηλον καταχληροῦται θρόνον. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως· οἱ δὲ Ῥωσοὶ ἐπὶ τούτου τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἁπλανῆ θρησκείαν ἦλθον. Τηνικαῦτα καὶ ἀρχιερέα δέχονται, θεοσημείας πρότερον γενο- B μένας. Τὸ γὰρ ἅγιον Εὐαγγέλιον πυρὶ μὲν παραδίδοται, οὐ κατακαίεται δέ. Μετὰ ταῦτα διαῤῥοίᾳ νόσῳ συσχεθεὶς ὁ Βασίλειος τελευτᾷ τὸν βίον, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λέοντα τὸν σοφὸν διάδοχον καταλιπών.

Κρατεῖ οὖν ὁ Λέων μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα ἔτη κϛ'. Θέλων οὖν ἀμύνασθαι τὸν Σανταβαρηνὸν βουλεύεται πρότερον τὸν Φώτιον καθελεῖν, οἰόμενος αὐτὸν μεγάλως προστήσασθαι τοῦ Σανταβαρηνοῦ· λόγος γὰρ ἐφέρετο ὡς ὁ Φώτιός τινι τῶν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν μνηστευόμενος κοινολογεῖται τῷ Σανταβαρηνῷ περὶ τούτου καὶ οὗτος τὸν δόλον κατὰ τοῦ Λέοντος ῥάπτουσι. Καὶ πρῶτα μὲν ὑποῤῥίπτει αὐτὸν C ὁ Λέων ποιεῖ, εἶθ' οὕτως αἰχίσας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐκκόπτει. Κατὰ τούτων μέντοι τὸν καιρὸν γέγονεν ἡλίου ἔκλειψις περὶ ὥραν ἕκτην, ὡς καὶ ἄστρα φανῆναι, ἀνέμων τε βίαια πνοαί, ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ ῥιπώδεις, σκηπτοὶ καυσώδεις, ὑφ' ὧν ἄνδρες ἑπτὰ κατά γε τὸν φόρον ἐνεκρώθησαν. Ὁ μέντοι Λέων ἀνεγείρας ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Λαζάρου, μετακομίζει ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ ἁγίου τε λειψανον καὶ τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας. Συνήθους προελεύσεως γενομένης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐν τῷ ἁγίου Μωκίου ναῷ, ἐπῆλθε μετὰ πρόοδου καὶ Λέων ὁ βασιλεύς· ἐν δὲ τῷ μέλλειν εἰσοδεῖν καὶ πλησίον γενέσθαι τῶν ἁγίων θυρῶν ἄνθρωπός τις ἐκ τοῦ ἄμβωνος ἐκπεπηδηκὼς ῥάβδῳ βαρείᾳ καὶ ἰσχυρᾷ κατὰ κεφαλῆς αὐτὸν ἔπαισε, καὶ D ἐθανάτωσεν ἂν αὐτὸν αὐτίκα, εἰ μὴ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου τῷ ἀπηωρημένῳ λύχνῳ τῆς ἡμισείας ἀνεσχέθη φορᾶς. Αἵματος οὖν σφοδροῦ τῆς ἐκείνου κεφαλῆς καταῤῥεύσαντος φυγὴ κατέσχε τοὺς ἄρχοντας. Ὁ δὲ τὸν βασιλέα πλήξας καταισχυθεὶς καὶ πολλὰς βασάνους ὑπομείνας, ὡς μηδένα ἔλεγεν εἶναι τῆς τόλμης ἐκείνης συμμέτοχον, κἂν ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος μὴ παρατυχὼν ἐκείνῃ διὰ τὸ νόσῳ συσχεθῆναι ὑπόνοιαν ἔδωκε, πόδας ὁμοῦ καὶ χεῖρας ἐκεῖνος ἐκτέμνεται, καὶ τῇ τοῦ ἱππικοῦ Σφενδόνῃ πυρὸς ἔργον γίνεται. Σχολάζει τηνικαῦτα καὶ ἡ τοιαύτη προέλευσις, κἂν ὁ σοφώτατος μοναχὸς Μάρκος καὶ τῆς τοιαύτης μονῆς οἰκονόμος, ὁ καὶ τὸ τετραώδιον πληρώσας τοῦ

servasset. Ei deinde præclara scilicet a servato imperatore data sunt conservationis præmia : nam caput homini præcidi jussit, allata causa, quod adversus imperatorem gladium nudasset.

His temporibus divinus ille Ignatius hasce res inferas reliquit. Cum autem Photius perpetuo solii recuperandi desiderio teneretur, Ecclesiamque recuperare conaretur, hujusmodi quiddam ab occulta profectum versutia vafritieque comminiscitur. Pricias de appellationibus imperatoris, filiorum Augustæque litteras sumit, indeque suum illud Beelas componit; quo declarato visus est imperatori vir apprime sapiens esse. Hac ratione solium illud excellentissimum 293 recepit. Ac de his quidem hactenus dictum esto. Sub hoc imperatore Rossi ad religionem erroris expertem accesserunt et pontificem acceperunt, cum divinum quoddam prodigium antecessisset : nam sacrosanctum Evangelium in ignem conjectum cremari non potuit. Tandem Basilius ex alvi profluvio vitam finiit, filio Leone, viro sapiente ac docto, successore post se relicto.

Itaque Leo, patre rebus humanis exempto, 26 annis imperavit. Cum Santabarenum ulcisci vellet, prius de Photio loco movendo consilium iniit, quod illum Santabareni patrocinium studiose suscepturum putaret. Nam rumor dititus erat. Photium cuidam suorum imperium tantum non despondentem hac ipsa de causa cum Santabareno consilia communicasse, contraque Leonem aliquid fraudis fuisse machinatum. Igitur cum Leo primum in exsilium agit, deinde contumeliis affectum aliis, tandem oculis spoliat. Exstitit iis temporibus tanta solis sub horam diei sextam eclipsis, ut ipsa etiam sidera conspicerentur. Accedebant vehementissimi ventorum flatus, fulgura tonitruaque valde horrenda, et ardentia fulmina, quibus in foro septem viri sunt exstincti. Ceterum Leo, cum templum exstruxisset in honorem nominis sancti Lazari, tam ipsius quam Mariæ Magdalenæ reliquias eo transtulit. Ubi deinde in ipso die quinquagesimæ processus de more publicus institueretur ad sancti Mocii fanum, etiam ipse imperator una cum ceteris incedebat. Cumque templum jamjam, sacris januis vicinus, ingredi vellet, quidam ex ambone sive suggesto prosiliens gravi ac valida clava caput ejus verberavit; adeoque subito ipsum interfecisset, ni pars extrema clavæ in suspensum candelabrum impacta vel dimidium impetus vim amisisset. Tum de Leonis capite profluere sanguis copiosus, et viri principes in fugam sese conjicere. Qui ceciderat imperatorem, captus est, multisque tormentis subjectus, cum facinoris illius nullum se habere socium profiteretur, quamquam frater imperatoris Alexander, qui sub morbi prætextu non aderat, quamdam de se suspicionem præberet, tandem manibus ac pedibus amputatis in cirei Funda crematur. Eo tempore desiit et processus iste, quamquam hoc nomine sanctissimus ille Mar-

cus, solitariæ vitæ sectator, apud imperatorem verbis hujusmodi deprecarentur : « Noli tantopere, imperator, irasci et succensere : nam hoc eventurum tibi vates etiam Davides prædixerat, cum ait : «Quam multa hostis improbe designavit in sanctum tuum. Qui te oderunt, in ipso tibi festo insultarunt. Quapropter, imperator, aliis adhuc decem annis imperio te **299** potiri oportet.» Hoc vaticinium exitus verum comprobavit : nam post decem annos eo ipso mortuus est die quo plagam hanc accepit. Leonis hujus uxor Theophano, cum citra æmulationem perpessa fuisset ut alteram ille conjugem duceret, deinceps consecuta est ut palam prodigia quædam ederet. Neque tantum has uxores habuit Leo, sed etiam Zoen Carbonopsiam numero quartam duxit; quæ sine augustali corona satis longo temporis spatio cum eo vixit. Tandem ex ea natus est imperatori filius, in cujus ortu cometes conspectus est, qui radios suos orientem versus projiciebat et ad quadragesimum diem usque lucebat. Hoc filio nato Thomas quidam munere senioris fungens Leoni et Zoæ fausta precatus est tanquam conjugibus. Atque is senior loco submotus deinceps fuit. Hinc Samonas patricius a Leone officio cubicularii ornatur, quod ei ad omnem improbitatem opitularetur. Is præter alia facinora curavit ut patriarcha solum vertere cogeretur, quem scilicet ipse solium sibi vindicare vetuisset. Substitutus fuit ejus loco vir admirandus Euthymius. Cumque multum operæ impendisset Leo, quo efficeret ut lex promulgaretur, cujus permissu jus viro foret uxorem tertiam quartamve ducendi, non tamen id consequi potuit, quod tantopere cupiebat, hoc ipso patriarcha conatum imperatoris impediente. Qua ex causa non parum exstitit inter antistites dissidii, cujus nomine postea de revocandis ad unionem et concordiam animis synodus habita fuit.

Cum autem Constantinum Andronici filium quamdam ad expeditionem imperator cum copiis ablegaret, per triclinium hominem educens, oculis in Christi ac Deiparæ imagines defixis, quæ supra portam erant collocatæ, his verbis usus est : « Caveto, Constantine, nomen ne tibi tuum imponat, neve fretus illo potiturum te Romanorum imperio putes. Nam meo filio Constantino divinitus imperium reservatum est, quod equidem perspectum habeo, significatum mihi divinis ab hominibus futura prospiciendi vi præditis. Quapropter scire deles eventurum ut ubi tyrannidem ad te rapere conatus fueris, caput tuum absque corpore per hanc ipsam portam ingrediatur. » Huic vaticinio deinceps eventus respondit. Nam post Leonis obitum Constantinus tyrannidem affectans occisus est, ac deinceps erat videre cruentum caput ejus per illam portam inferri. Nimirum accidere talia solent iis qui ultra septa transiliunt.

Accidit id temporis maximus solis defectus, cujus causa Pantaleontem Synadensem pontificem ad se imperator arcessivit, hominem astro-

μεγάλου Κωμᾶ, πολλὰ κατεδεήθη τοῦ βασιλέως, λέγων· « Μὴ ὀργίζου μηδὲ χαλέπαινε, ὦ βασιλεῦ· προγεγραμμένον γὰρ ἦν σοι παθεῖν παρὰ τοῦ καὶ Δαβὶδ, εἰρηκότος « Ὅσα ἐπονηρεύσατο ὁ ἐχθρὸς ἐν τῷ ἁγίῳ σου, καὶ ἐνεκαυχήσαντο οἱ μισοῦντές σε ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς σου. » Δεῖ οὖν σε, δέσποτα, ἐπ' ἄλλα ι' ἔτη κρατεῖν τῆς βασιλείας. » Ὃ δὴ καὶ γέγονεν· ἀπέθανε γὰρ μετὰ ἕξ χρόνους, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν καὶ ἐπλήγη. Ἡ μέντοι τοῦ Λέοντος γυνὴ Θεοφανὼ μὴ ζηλοτυπήσασα ὅτι γυναῖκα ἑτέραν ὁ Λέων ἠγάγετο, θαυματουργὸς ὕστερον ἀναδείκνυται. Ἠγάγετο δὲ τὴν τετάρτην γυναῖκα Ζωὴν τὴν Καρβωνοψίαν, ἥτις ἑβδομον χρόνον συχνὸν μετ' αὐτοῦ ἀστεφής. Ἀπὸ γοῦν ταύτης ἐτέχθη τῷ βασιλεῖ παιδίον ἄῤῥεν. Ὑπερ ἐν τῇ γεννήσει κομήτης ἐφάνη, τὰς ἀκτῖνας ἀπ' ἀνατολῆς ἀφιεὶς καὶ λάμπων ἄχρις ἡμερῶν μ'. Τηνικαῦτα δὲ καὶ Λέων εὐλογεῖται μετὰ Ζωῆς παρὰ Θωμᾶ τοῦ πρεσβυτέρου τινὸς, ὃς δὴ καὶ καθαιρέσει ὑπέπεσεν. Ὁ δὲ πατρίκιος Σαμωνᾶς προεβλήθη παρακοιμώμενος, συνεργὸς ὢν Λέοντος εἰς πᾶσαν κακίαν. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν πατριάρχην (84) οἰκονομεῖ ἐξορισθῆναι, ἅτε τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβαίνειν παρ' αὐτοῖ κωλυόμενος. Ἀνάγεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ Εὐθύμιος ἀνὴρ θαυμαστός. Ὁ μέντοι βασιλεὺς πολλὰ σπουδάσας νόμον τεθῆναι ὥστε τὸν ἄνδρα τρίτην λαμβάνειν ἢ καὶ τετάρτην γυναῖκα τὸ σπουδαζόμενον ἀνύσαι οὐκ ἴσχυσε, τοῦ τοιούτου πατριάρχου τοῦτο παρεμποδίζοντος· ὅθεν καὶ στάσις ἐν τοῖς ἀρχιερεῦσιν οὐ μικρὰ γίνεται. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν ἡ περὶ ἑνώσεως ἐκγέγονε σύνοδος.

Κωνσταντῖνον τὸν τοῦ Ἀνδρονίκου υἱὸν εἰς ἐκστρατείαν ὁ βασιλεὺς ἀποστέλλων, καὶ διὰ τοῦ τρικλίνου ἐξάγων αὐτὸν, ἀτενίζει πρὸς τὰς ἄνωθεν τῆς πύλης ἑστηλωμένας εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος. Καὶ ἀτενίσας οὕτως εἶπε πρὸς αὐτόν· « Μή σε πλανάτω, ὦ Κωνσταντῖνε, τὸ ὄνομα, μηδὲ διὰ τοῦτο κατάρξαι Ῥωμαίων νόμιζε. Ἡ βασιλεία γὰρ τῷ ἐμῷ Κωνσταντίνῳ υἱῷ παρὰ Θεοῦ τεταμίευται· καὶ δῆλον καὶ τοῦτό μοι γέγονεν ἀπὸ θείων ἀνδρῶν, προορᾷν δεδυνημένων τὰ ἔμπροσθεν. Γινώσκε οὖν ὅτι τυραννήσαντός σου ἡ κεφαλὴ ἄτερ τοῦ σώματος διὰ τῆσδε τῆς πύλης εἰσελεύσεται. » Ὃ δὴ καὶ γέγονε· μετὰ θάνατον γὰρ τοῦ Λέοντος τυραννίδι ἐπιθέμενος ὁ Κωνσταντῖνος ἀνῃρέθη, καὶ τηνικαῦτα τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν διὰ τῆσδε τῆς πύλης ἦν ἰδεῖν εἰσαγομένην περιῤῥεομένην αἵμασι· τοιαῦτα καὶ γὰρ οἱ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶντες πάσχουσι.

Κατ' ἐκεῖνον δὴ τὸν καιρὸν ἔκλειψις ἡλίου μεγίστη γέγονεν· οὗ χάριν ὁ βασιλεὺς τὸν ἀρχιερέα Συνάδων Παντελέοντα μετεκαλέσατο, ἔμπειρον

(84) Nicolaum appellat, cujus nomen alii silent.

ἀστρονομίας ὑπάρχοντα. Καὶ τί τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλείψεως ἐρωτηθεὶς εἰς τὸ δεύτερον ἔλεγε πρόσωπον τὴν κάκωσιν ἐπελθεῖν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Σαμωνᾶς ἰδίᾳ τὸν σοφὸν παραλαβὼν καὶ ἐρωτήσας ἔμαθεν ὡς αὐτὸς κακωθήσεται· πλὴν εἰ τὴν τρίτην τοῦ Ἰουνίου παρελεύσεται ἀβλαβής, δεινὸν ἔκτοτε πάθοι οὐδέν. Οὔπω ἡ προθεσμία ἐφέστηκεν αὐτῇ, καὶ καταγουσι τὸν Σαμωνᾶν καὶ ἀποχειρουσι· διαβολεὺς γὰρ ἐλέγετο εἶναι τοῦ βασιλέως καὶ ὑβριστής (85).

A nomiæ peritum Is rogatus quem illius eclipsis effectum fore statueret, respondit alteri ab imperatore personæ casum 300 adversum portendi. Quin etiam Samonas ipse sapientem hunc virum peculiariter abductum de re tota consulit, et futurum cognoscit ut ipsi calamitas accideret: verum omnino Junii tertio die salvum evasurum, nec ab eo tempore quidquam illi rei molestæ eventurum. Nondum præstitutum hoc tempus advenerat, cum Samonas e loco suo deturbatur atque raditur. Nam et calumniis imperatorem circumvenire ferebatur et insolenter semet gerere.

Μετὰ δὲ ταῦτα κρατεῖ ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς Κωνσταντῖνος ἔτη ε'. Καὶ τηνικαῦτα φαίνεται κομήτης ἐκ δύσεως, ὃν Ξιφίαν καλοῦσιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί· ὃν ἔλεγον αἱμάτων χύσιν προσημαίνειν τῇ βασιλίδι. Οὗτος πλάνοις καὶ γόησιν ἑαυτὸν ἐξέδωκε, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ θέλων ἐντεῦθεν χρόνους φυλαχθῆναι μακρούς. Οὗτος ὁ μάταιος ἱππικὸν ἐκτελέσας, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἱερὰ κειμήλια καὶ πάντα κόσμον αὐτῆς ἀγαγὼν τὸν ἱππικὸν κατε-

Secundum hæc Constantinus Leonis filius, annos quinque rerum potitur. Apparuit tum cometa quidam ab occidente, quem periti rerum illarum a gladii similitudine Xiphiam nuncupant. Existimabatur is profusionem sanguinis imperatrici urbi denuntiare. Constantinus se totum impostoribus et præstigiarum peritis dabat, et eorum opera multos ad annos imperium sibi conservare studebat. Cum homo stolidus aliquando ludos

(85) Post καὶ ὑβριστὴς multa continet ms. F quæ desiderantur in V et interpretatione Leunclavii. Sunt autem ejusmodi a nobis non prætermittenda, quanquam pene omnia reperiantur in Cedreno Joannis Scylitzæ exscriptore, pag. 606 editionis Regiæ: Κοιλιακῷ δὲ νοσήματι συλληφθεὶς ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐπὶ χρόνον τῷ τοιούτῳ πάθει κατεργασθεὶς, καὶ εἰς ἰσχάτην ἀδυναμίαν ἐληλακὼς, μόλις ἐδυνήθη ἐν τῷ τῆς ἐγκρατείας καιρῷ τὴν συνήθη ποιήσασθαι δημηγορίαν. Συντεθροισμένης γὰρ τῆς συγκλήτου τοιούτων ἤρξατο πρὸς αὐτοὺς λόγων· Τὸ μὲν ἐμὸν σαρκίον, ὦ φίλοι, νόσῳ ἐκτρυχωθὲν ἀπέῤῥευσε· καὶ ἡ ἰσχὺς ἐπιλέλοιπε· καὶ τάχα οὐκέτι μεθ' ὑμῶν βιοτεύσω. Μίαν τοίνυν καὶ τελευταίαν ὑμᾶς αἰτῶ τήνδε τὴν χάριν, ἀπομνημονεῦσαι, ἣν εἶχον πρὸς ὑμᾶς χρηστὴν διάθεσιν, καὶ ἀντὶ ταύτης εὔνοιαν τῇ ἐμῇ συζύγῳ διατηρῆσαι, καὶ τῷ υἱῷ. Καὶ εὐθὺς ἡ σύγκλητος δακρυῤῥοοῦσα καὶ μετ' ὀλοφυρμῶν ὑπέσχετο, εὔνοιάν τε διατηρῆσαι εἴς τε τὴν δέσποιναν καὶ τὸν ἡμέτερον δεσπότην καὶ βασιλέα τὸν σὸν υἱόν, ὥστε, εἰ δεήσει, μυριάκις ἔμπροσθεν αὐτῶν ἀποθανεῖν. Ταῦτα εἰποῦσα ἡ σύγκλητος, καὶ τελευταῖον ἀποδοῦσα ἀσπασμὸν τῷ βασιλεῖ, ἀπηλλάγη τοῦ βίου κατὰ τὴν ια' τοῦ Μαΐου μηνὸς Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἀδελφῷ τὰ τῆς βασιλείας παραδοὺς σκῆπτρα, ὃν ἰδὼν ὡς φασι κατὰ τὴν τελευταίαν ἀτυχίαν εἰπεῖν λέγεται· Ἴδε ὁ κακὸς κυρὸς μετὰ τοὺς ιγ' μῆνας. Παραδοὺς τοίνυν ὡς εἴρηται τὸ τῆς βασιλείας κράτος καὶ πολλὰ παρακαλέσας τὸν αὐτοῦ υἱὸν Κωνσταντῖνον παιδοτροφῆσαι καὶ ἐπιμελείας ἀξιοῦν προυτηκούσης· τελευταῖον δὲ καὶ διάδοχον αὐτοῦ καταλιπεῖν ἐτελεύτησε. Sequitur titulus: *Περὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου*, litteris minialulis, ut cæteri, exaratus, post quem hæc quoque habentur:

τα καὶ ἡσύχως ἐπέφερεν. Οὗτος ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, καὶ πάλαι βίον ἀφροδίσιτον ἔχων, καὶ διακεχυμένων, καὶ πρὸς μόνα ἐπτοημένον τὰ κυνηγέσια, καὶ τὰς ἄλλας ἀκολάστους καὶ ἐκδεδιητημένας τῶν πράξεων, καὶ μηδὲν βασιλέως ἔργον εἰδὼς δι' ἐπράττεσθαι, ἀλλὰ τρυφαῖς καὶ ἀσελγείαις σχολάζειν ἠγαπηκὼς, ἐπὶ τῆς βασιλείας καὶ τῶν ὅλων ἐγένετο ἐγκρατής. οὐδὲν ἄξιον λόγου ἢ ἐνοήσατο, ἢ κατεπράξατο. Εἶχε δὲ καὶ πρὸ τῆς βασιλείας συμπαίστορας αὐτῷ, καὶ τῶν ἀκολάστων πράξεων κοινωνοὺς, καὶ θεράποντας, Γαβριηλόπουλον, καὶ Βασιλίτζην, οὓς καὶ εἰς πατοικιότητος τιμὴν ἀνεβίβασεν. Ἐβούλετο δὲ τὸν Βασιλίτζην εἰς τὸν βασίλειον θρόνον ἀναγαγεῖν, καὶ Κωνσταντῖνον τὸν οἰκεῖον ἀνεψιὸν εὐνουχῆσαι. Καὶ ἐγένετο ἄν, εἰ μὴ Θεὸς τοῦτο διεκώλυσεν· ἐφάνη δὲ καὶ κομήτης ἐκδύσεως, ὃν ξιφίαν καλοῦσιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί. Τοῦτον δὲ ἔλεγον αἱμάτων χύσιν προσημαίνειν ἐν τῇ βασιλίδι. Quæ de cometa Xiphia modo excripsimus, reperiuntur quidem in codice Vallicellano, et in versione Leunclavii, sed alieno loco, imperante scilicet Alexandri nepote Constantino. Addit et sequentia ms. F quæ tibi exhibemus:

Ὁ δὲ βασιλεὺς πλάνοις καὶ γόησιν ἐκδεδωκὼς ἑαυτὸν, καὶ πυνθανόμενος περὶ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας εἰ μακρόχρονος ἔσεται, ὑπέσχοντο μακρόβιον ἔτεσθαι, εἰ ὁ ἐν τῷ ἱππικῷ ἑστηκὼς σύαγρος ὁ χαλκοῦς αἰδοῖα καὶ ὀδόντας μὴ ἔχων προσλάβοι παρ' αὐτοῦ. Στοιχεῖον γὰρ αὐτοῦ εἶναι τοῦτον προφανῶ, Λέοντι γὰρ ἀντιμάχεται τῷ αὐτοῦ φασὶν ἀδελφῷ. Οἷς πεισθεὶς ὁ ταῖς ἀληθείαις χοιρόβιος τὰ λείποντα μέρη τῷ χοίρῳ προσανενέωτε. Τῇ ἕκτῃ δὲ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς λουσάμενος ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἀριστήσας καὶ οἰνωθεὶς μετὰ τοὺς ὕπνους κατῆθε σφαιρίζων. Πόνου δέ τινος γεννηθέντος ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τῶν βρωμάτων ἀπληστίας καὶ τῆς μέθης ἀνελθὼν ἐν τῷ παλατίῳ, αἵματος αὐτοῦ πολλοῦ ἐκ τῶν ῥινῶν, καὶ τῶν αἰδοίων ῥέοντος μετὰ ἡμέραν ἐτελεύτησεν· ἐπιτρόπους καταλιπὼν, τὸν πατριάρχην Νικόλαον, τὸν μάγιστρον Στέφανον, τὸν Βασιλίτζην, καὶ τὸν Γαβριηλόπουλον, τὴν βασιλείαν παραδοὺς Κωνσταντίνῳ τῷ οἰκείῳ ἀνεψιῷ.

Κρατεῖ οὖν ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς Κωνσταντῖνος ἔτη ε'. Οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος ἱππικὸν ἐκτελέσας, nam quæ in editis leguntur a verbis hisce καὶ τηνικαῦτα, usque ad ὁ μάταιος, absunt a F, suo aptea loco inserta.

Κρατεῖ οὖν Ἀλέξανδρος ὁ τοῦ Λέοντος ἀδελφὸς μῆνας ιγ', συμβασιλεύοντος αὐτῷ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Λέοντος παιδός. Καὶ τηνικαῦτα Νικόλαον πατριάρχην ἐκ Γαλακρηνῶν ἐκπέμψας ἤγαγε, καὶ τοῦ θρόνου καταγαγὼν τὸν Εὐθύμιον ἀνήγαγε τὸ δεύτερον Νικόλαον. Καὶ ἅμα αὐτῷ καθεσθεὶς ἐν τῇ Μαγναύρᾳ σεληνίου γενομένου τὴν Εὐθυμίου καθαίρεσιν ἐπηγήσατο, ὃν οἱ προκείμενοι καὶ Νικολάῳ κληρικοὶ ἅμα τῇ καθαιρέσει ὥσπερ ἄγριοι ἐκπεφοῦντες θῆρες ἔπληττον κονδύλοις, ἐνέτριβον, ἐκολάφιζον, τὴν ἱεροπρεπῆ ἀπέτιλλον γενειάν, ἐπὶ τραχήλου ὤθουν, καὶ ἄλλας ἀνυποίστους ποινὰς τοῦτῳ ἐτέρων. Ὁ δὲ ἱερὸς Εὐθύμιος πρᾴως πάν-

equestres exhiberet, sacra Ecclesiæ ornamenta cuncta sumens, iis ipsis theatrum eleganter instruxit. Post Alexandri patrui mortem, quod juvenis admodum esset imperioque metueret, per auream bullam Romanum custodem sum fecit patrisque loco sibi constituit. Ea dignitate necdum antea quisquam ornatus fuerat. Neque multo post idem Romanus renuntiatur Cæsar et diademate cingitur. Potitus est autem Romanus hic Lacapenus imperio 25 annis.

A κόσμησεν. Οὗτος μετὰ θάνατον τοῦ θείου αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου νέος ὤν, καὶ τὴν βασιλείαν ὕποπτον ἔχων, τὸν Ῥωμανὸν διὰ χρυσοβούλλου φύλακα ἑαυτοῦ ποιεῖ καὶ ἀντὶ πατρὸς ἐκεῖνον ἑαυτῷ καθίστησι, μήπω τινὸς ἑτέρου τούτῳ τιμηθέντος τῷ ἀξιώματι. Μετ' οὐ πολὺ δὲ Καῖσαρ ἀναγορεύεται καὶ διαδήματι στέφεται. Ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς κρατεῖ ἔτη κε'.

Hoc tempore multum ac sæpe Bulgari, quorum princeps erat Symeon, prædabundi Romanorum fines percurrebant. Tandem ad reconciliationem fœderaque ventum est. Nam ad Cosmidii littus imperator Romanus et is de quo diximus Symeon coram sese spectarunt, deque constituenda amicitia mutua collocuti domum reverterunt. Accidit tum portentum quoddam, omnino dignum litteris quod consignetur. Quo tempore principes inter se colloquebantur, aquilæ duæ supra ipsos volasse traduntur; cumque non sine clangore alarum congressæ fuissent, mox alteram ab altera discessisse, cum una se ad urbem conferret, altera Thraciam versus avolaret. Hoc autem prodigium augures disciplinæ suæ periti mirifice faustum esse judicabant; nam significari perhibebant futurum ut hæc inter utrosque pax rescinderetur. Tunc et terræ motus in regione Thracensium exstitit et hiatus quidam soli, iique tanti ut multa prædia cum ecclesiis et ipsis hominibus absorberentur. Quid inde secutum? et quem exitum habuerunt illi aquilarum congressus atque prælia? Forte Joannes quidam astronomus Romanum accessit, eumque monuit uti mitteret aliquem, qui ejus columnæ caput amputaret, quæ supra Xerolophi fornicem collocata occidentem respiciebat: nam ita Symeonem, cui fatalis illa foret, statim moriturum. Imperator **301** hominis obsecutus consilio mox columnæ caput avulsit. Eadem hora, quam quidem idcirco annotarat, Symeonem in Bulgaria mortem obiisse deinceps comperit, cordis morbo quodam confectum. Tunc et lapis de fornice in foro (comatum appellare consueverunt) decidit, hominesque 60 necî dedit.

B Πολλὰ καὶ πολλάκις οἱ Βούλγαροι τὸν Συμεὼν ἔχοντες ἀρχηγὸν τῆς τῶν Ῥωμαίων χώρας κατέδραμον. Εἶτα πρὸς καταλλαγὰς ἔρχεται. Καὶ κατά γε τὸν τοῦ Κοσμιδίου αἰγιαλὸν ὅτε διαλεχθεὶς Συμεὼν καὶ ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς προπροσώπως ἀλλήλους τεθέανται, καὶ ὁμιλοῦσι τὰ φίλια, καὶ οὕτως οἴκαδε πάλιν ὑποστρέφουσι. Τηνικαῦτα καὶ τέρας τι συμβαίνει γραφῆς ἄξιον. Δύο φασὶν ἀετοὺς τῶν βασιλέων ὁμιλούντων ἄνωθεν αὐτῶν ὑπερπτῆναι κλάγξαι τε καὶ ἀλλήλοις συμπλέξαι καὶ παραυτίκα διαξυχθῆναι, καὶ τὸν μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν ἐλθεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θράκην ἀποπτῆναι. Τοῦτο δὲ οἱ περὶ τὰς ὀρνιθοσκοπίας ἐπτοημένοι οὐκ αἴσιον ἔκριναν οἰωνόν· διαλυθῆναι γὰρ καὶ αὖθις τὴν αὐτῶν εἰρήνην ἔφησαν. Ἐγένετο δὲ καὶ τηνικαῦτα σεισμὸς ἐν τῷ θέματι τῶν Θρᾳκησίων (86), καὶ χάσματα γῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πολλὰ χωρία καὶ ἐκκλησίας αὐτάνδρους καταποθῆναι. Τί τὸ μετὰ ταῦτα; καὶ ποῦ τὰ τῶν ἀετῶν καταντᾷ καὶ ἡ ἐκείνων διαμάχη; Ἰωάννης τις ἀστρονόμος προσελθὼν τῷ βασιλεῖ ἔφη ὡς· Εἰ πέμψας ἀποκόψεις τὴν κεφαλὴν τῆς ἱσταμένης στήλης ἄνωθεν τῆς ἐν Ξηρολόφῳ ἀψῖδος καὶ πρὸς δύσιν βλεπούσης, ἀποθανεῖται ὁ Συμεὼν τηνικαῦτα· αὐτῷ γὰρ ἐστοιχειῶσθαι τὴν τοιαύτην στήλην ἔλεγεν. Ὁ δὲ τοῖς ἐκείνου λόγοις πεισθεὶς τὴν κεφαλὴν αὐτίκα τῆς στήλης ἀπέτεμε. Καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, καθὼς ἐπέγνω σημειωσάμενος ὁ βασιλεύς, ἐν Βουλγαρίᾳ ὁ Συμεὼν τέθνηκε, νόσῳ κατὰ καρδίας ἁλούς. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ λίθος ἔπεσεν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ φόρῳ ἀψῖδος, ἣν κομήτην καλεῖν εἰώθασι, καὶ ἀπέκτεινεν ἄνδρας ξ'.

Habebat Romanus senior alterum filium cognomento Theophylactum, diaconi munere fungentem. Is quia per ætatem admodum juvenilem ad solium patriarchicum pervenire non poterat, forte Trypho quidam ejus loco per suffragationes constituitur, qui solium administraret ad illud usque temporis, donec ad justam ætatem Theophylactus pervenisset. Cum autem præstitutum a Romano tempus effluxisset, negavit se Trypho patriarcha solio cessurum, quemadmodum promiserat, nisi causa manifesta proferretur in medium, quam ob causam

D Ῥωμανῷ τῷ γέροντι καὶ ἕτερος ἦν υἱός, Θεοφύλακτος τοὔνομα, διάκονος. Καὶ ἐπεὶ νέος ὢν οὐ συνεχωρεῖτο εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀναχθῆναι θρόνον, χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ Τρύφων τις ὥστε διέπειν τὸν θρόνον ἕως ἂν ἡλικίας δεούσης ὁ Θεοφύλακτος γένηται. Τοῦ ῥητοῦ δὲ χρόνου τελεσθέντος ὃν ἔθετο, Τρύφων ὁ πατριάρχης οὐκ ἤθελεν ἐκστῆναι τοῦ θρόνου, ὡς ὑπέσχετο, εἰ μή τις αἰτία ἀναφανῇ δικαίως τοῦτον κατάγουσα. Ἀθυμεῖ ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεύς. Προσέρχεται αὐτῷ Θεοφάνης ὁ Καισάριος, ὃν δὴ καὶ χοίρινον ἐκάλουν. Ὑπι-

(86) Cum legis ἐν τῷ θέματι τῶν Θρᾳκησίων, reddi a Lennclavio, *in regione Thracensium*, cave Thraciam hic suspiceris, alia enim te ducebit quam Constantinus hic noster imperator. Hoc-

φυρογεννήτης dictus lib. *De thematibus* tertio, ejusque editores, cum Plinianis in Solinum Exercitationibus.

σχνεῖται τὴν τοῦ Τρύφωνος κατάλασιν. Ὑπέρχεται τὸν πατριάρχην. Λέγει· « Πολλὴ μὲν, ὦ δέσποτα, κατὰ σοῦ ἡ τοῦ βασιλέως ἐπίθεσις· πλὴν μηδὲν εὑρίσκοντες αἰτίαμα ἕτερον, μὴ εἰδέναι σε λέγουσι γράμματα. Πληροφόρησον οὖν αὐτοὺς δι' ἐπιγραφῆς τοῦ ὀνόματός σου, καὶ οὕτως αὐτῶν ἀποφράξεις τὰ στόματα. » Πείθεται ὁ πατριάρχης, καὶ γραμματεῖον ἄγραφον εἰλικρῶς, ἐπ' ὄψει πάσης τῆς συνόδου ἐπέγραψεν οὕτως· « Τρύφων ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. » Καὶ γράψας ἐκπέμπει διὰ τοῦ πρωτοθρόνου τῷ βασιλεῖ. Ὅπερ λαβὼν ἀνὰ χεῖρας οὗτος, καὶ ἄγραφον ἕτερον χάρτην ἀνοίξας πρανυφάνας, παραίτησιν ἔγραψεν, ὡς ἀνάξιος ὢν ἀφίσταται τῷ βουλομένῳ τοῦ θρόνου παραχωρῶν. Οὕτως ὁ τρόπος δι' οὗ καθεῖλον τὸν Τρύφωνα.

A jure hoc moveri posset. Eam rem imperatore permoleste ferente, Theophanes eum Cæsareæ pontifex accedit, quem et Porcinum appellabant; effecturumque se pollicetur ut Tryphoni solium adimeretur. Deinde apud patriarcham insinuans sese fraudulenter : « Multa, inquit, o here, contra te molitur imperator. Verum ipse cum suis causam in te querelæ criminationisque nullam aliam reperientes, litterarum te rudem esse dictitant. Quapropter recte feceris, si per inscriptionem tui nominis ipsos hac de re certiores feceris, oraque tuorum adversariorum ea ratione obturaveris. » Adhibet homini fidem patriarcha, sumptaque charta pura, in qua nihil perscriptum erat, in conspectu totius synodi hujusmodi verba subscripsit : « Trypho per Dei misericordiam archiepiscopus Cpolis, Novæ Romæ, patriarcha universalis. » Eas ab se perscriptas litteras ad imperatorem opera illius quem protothronum (a sede principe) nuncupant mittit, quibus ille acceptis chartam aliam necdum litteris exaratam præfigit, et in ea nomine Tryphonis abdicationem perscribit : nihilum fateri Tryphonem se, quod indignus esset, alii de throno cuivis cedere. Hoc modo Tryphonem loco moverunt.

B

Κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας ἐξ Ἀρμενίας ἐφοίτησέ τέρας ἐν τῇ βασιλευούσῃ, παῖδες ἄῤῥενες συμφυεῖς ἐκ μιᾶς προσελθόντες γαστρός. Ἐξηλάθησαν δὲ τῆς πόλεως ὡς πανηρὸς οἰωνὸς, ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου πάλιν εἰσῆλθον. Ἐπεὶ δὲ συνέβη τὸν ἕνα τελευτῆσαι, ἐπειράσθησαν οἱ ἐμπειρότατοι τῶν ἰατρῶν τὸ νεκρωθὲν ἀποτεμεῖν μέρος· οὗ τμηθέντος, τὸ ζῶν ἐπιβεβιωκὸς ἐτελεύτησεν.

Per eos dies ex Armenia monstrum quoddam ad urbem imperatoriam venit, duo masculi a natura cohærentes, qui unum modo ventrem habebant. Cumque velut omen infaustum urbe tum fuissent ejecti, sub Constantino rursus eam ingressi sunt. Cum autem accidisset ut unus vitam amitteret, experientissimi quinque medici partem mortuam abscindere conati sunt a viva; qua resecta, eam aliquantulum altera superstes fuisset, ipsa quoque vivendi finem fecit.

C

Ὁ μέντοι Ῥωμανὸς φρικωδεστάτοις ὅρκοις ἑαυτὸν καταδησάμενος ὡς φύλαξ μὲν ἐσεῖται τοῦ πορφυρογεννήτου Κωνσταντίνου, βασιλείας δὲ οὐκ ἂν ἐρασθείη ποτὲ, οὐκ ἐνέμεινε τούτοις, ἀλλὰ πάντα κατὰ νῶτον θέμενος βασιλέα ἑαυτὸν ἀνηγόρευσεν, εἶτα τὸν πορφυρογέννητον. Ἔνθεν τοι καὶ ὁ Ῥωμανὸς τὸ τέλος ἄξιον εὕρατο· κατάγεται γὰρ τῆς βασιλείας, καὶ ἐπὶ τὴν νῆσον Πρώτην ἀχθεὶς ἀποκείρεται, δρουγγάριος πρότερον τῶν πλοίμων ὤν.

Caterum tametsi Romanus horrendis maximo sacramentis se ipsum obstrinxerat, pollicitusque fuerat Constantini se Purpurigenæ custodem futurum, nec unquam imperium appetiturum, non tamen promissa præstitit. **302** sed posthabitis omnibus imperatorem se renuntiavit principem, Purpurigena secundum ad locum detruso. Qua propter dignum factis suis exitum invenit : nam imperio dejectus et in Protam insulam deportatus raditur. Antequam imperio potiretur, rei navalis Drungarius fuerat.

Ὁ μέντοι υἱὸς αὐτοῦ τοῦ Λέοντος Κωνσταντῖνος ὁ πορφυρογέννητος κρατήσας ἔτη ιδ' ἀνάξιος ἔζευνε τὴν ἀρχήν· χαῦνός τε γὰρ ἐφαίνετο, οἴνου ἥττητο, ἀσυμπαθὴς τοῖς πταίουσιν ἦν, χυδαίοις τισὶ τὰς ἀρχὰς ἐνεπίστευσε, τῆς γαμετῆς αὐτοῦ Ἑλένης καὶ Βασιλείου παρακοιμωμένου τὰς ὀργὰς οἰνίους παρασκευαζόντων ποιεῖν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ Βασίλειος ἐκ παλλακῆς γεννᾶται Ῥωμανῷ τῷ Λακαπηνῷ, ὃν δὴ καὶ πατρίκιον παρακοιμώμενον ἐτίμησεν ὁ διαληφθεὶς οὗτος Κωνσταντῖνος, ὃς δὴ καὶ πράξεων ἀγαθῶν οὐ παντάπασιν ἄμοιρος ἦν· τὰς γὰρ ἐπιστήμας, ἀριθμητικὴν, μουσικὴν, ἀστρονομίαν, γεωμετρίαν καὶ πᾶσαν ἁπλῶς φιλοσοφίαν, ἐκ μακροῦ χρόνου τῇ ἀμαθείᾳ καὶ ἀμελείᾳ τῶν κρατούντων ἀπολωλυίας οἰκείᾳ σπουδῇ ἀνεκτήσατο. Οὗτος ὁ Κωνσταντῖνος τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ῥωμανῷ νυμφεύεται γυναῖκα δευτέραν, ἅτε τῆς πρώτης ἀποθανού-

D

Deinceps Constantinus filius imperavit annos 14 seque in administratione parum digne gessit. Nam mollem se declarabat, tumulentiæ deditus erat, delinquentes citra commiserationem tractabat duriter, plebeis quibusdam magistratus credebat, cum quidem uxor Helena Basilitusque cubicularius apud ipsum efficerent ut publica munera venalia fierent. Basilium autem illum Romano Lacapeno ex concubina natum Constantinus patricii et cubicularii dignitate ornaverat. Erat tamen Constantinus hic non prorsus expers præclarorum factorum. Disciplinas enim, videlicet arithmeticam, musicam, astronomiam, geometriam et universam simpliciter philosophiam, quæ multis annis superiorum imperatorum insciti negligentiaque perierant, studio suo restituit. Filio suo Romano conjuge priore mortua, dedit alteram, non illustri

natam familia sed plebeis ortam parentibus; qui A quæstum in caupona faciebant. Ei cum nomen esset Anastaso, id ipsum cum Theophanone mox commutatum fuit.

His temporibus, cum Ameras Tarsi bello Romanos petens exercitus partem in Herculis pagum prædatum emisisset, Ecclesiæ quidam senior, nomine Themelus, incruentum Deo cultum exhibens, Saracenorum adventu cognito, sacris omissis, ita ut indutus erat exiit, manibusque correpto ecclesiæ patrono irruentes adversarios eo ipso propulsavit, adeoque multos vulneravit, complures interfecit, reliquos terga dare coegit. Deinde propter hoc facinus ab episcopo sacris exclusus, cum veniam non impetraret, ad Agarenos se contulit, religionem Christianam ejuravit, cum Saracenis profectus non Cappadociam modo vicinasque regiones est populatus, sed etiam in Asiam, quæ minor appellatur, pervenit. B

Τοῦ ἀμηρᾶ τῆς Ταρσοῦ ἐκστρατείαν κατὰ Ῥωμαίων ποιησαμένου, καὶ ἐν τῇ κώμῃ τῇ Ἡρακλέους λαὸν πεπομφότος εἰς προνομήν, πρεσβύτερος [γάρ] τις, ᾧ Θέμελος ὄνομα, τὴν ἀναίμακτον ἐπιτελῶν λειτουργίαν, ὡς ἔγνω τὴν τῶν Σαρακηνῶν ἔφοδον, λιπὼν τὴν ἱερουργίαν καὶ ὡς εἶχε στολῆς ἐξελθών, λαβόμενός τε ταῖς χερσὶ τοῦ σημαντῆρος (87) τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ἐπιόντας διὰ τούτου ἠμύνατο, καὶ πολλοὺς μὲν ἐτραυμάτισεν, ἱκανοὺς δὲ ἀπέκτεινε, καὶ τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν ἔτρεψε. Παρὰ τοῦ ἐπισκόπου λοιπὸν τῆς λειτουργίας τούτου χάριν ἀποκλεισθείς, ἐπεὶ μὴ ἔπεισθε συγχωρηθῆναι, τοῖς Ἀγαρηνοῖς προσελήλυθε καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἐξωμόσατο, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐξιὼν οὐ μόνον Καππαδοκίαν καὶ τὰ ἔγγιστα ταύτης ἠφάνιζε θέματα, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς μικρᾶς λεγομένης Ἀσίας ἔφθασεν.

Cæterum filius ille senioris Romani Theophylactus, ubi sedecim natus annos contra sacrorum canonum præscriptum Ecclesiæ gubernacula usurpare cœpisset, nihil eorum quæ pessima sunt intentatum reliquit. Tanto certe desiderio equorum tenebatur, ut eorum ultra duo millia possideret. Iis alendis perpetuo erat intentus, neque fœnum ipsis proponebat, sed pinorum fructus, pistacia, palmulas, uvas passas aliaque talia; quibus etiam vinum fragrans cum balsamo et cinnamomo admiscebat. Hoc C quoque memoriæ de ipso proditum accepimus, nimirum eo sacra peragente aliquando magnæ quintæ feriæ die, curatorem equorum accessisse, ac **303** significasse nobilissimam equarum peperisse. Tum illum præ nimio gaudio re sacra utcunque peracta ad Cosmidium cucurrisse, visoque pullo recens edito, mox reversum esse, ut de Servatoris nostri pro nobis tolerato supplicio hymnorum recitationem ad finem perduceret. Itaque vitam insolentem agens tandem mortuus est in castello quodam maritimo, cum inter equitandum aliquid damni accepisset ac per os sanguinem ejiceret. Nam ubi hoc ipsi accedisset, totum biennium cum morbo conflictatus ei aqua intercute correptus vivendi finem fecit. Erat autem D eunuchus, et Rufinianas, ceu memoriæ proditum legimus, condiderat. Substitutus fuit in ipsius locum vir omnino venerandus, nomine Polyeuctus, solita-

Ὁ μέντοι τοῦ γέροντος Ῥωμανοῦ υἱὸς Θεοφύλακτος ἓξ καὶ δέκα ἐτῶν ὤν, ἡνίκα τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἀκανονίστως παρέλαφεν οἴακας, οὐδὲν ἐνέλιπεν ἃ μὴ μετεχειρίζετο χειριστον. Ἔρως δὲ ἵππων τοσοῦτον κατέσχεν αὐτὸν ὡς ὑπὲρ β αὐτοὺς κεκτῆσθαι. Τῆς μέντοι κομιδῆς φροντίζων αὐτῶν οὐ χόρτον παρετίθη, ἀλλὰ κόναρα (88), πιστάκια, φοίνικας, σταφίδας καὶ ὅσα τοιαῦτα, παραμιγνὺς αὐτοῖς καὶ οἶνον εὐώδη βάλσαμόν τε καὶ κινάμωμον. Φασὶ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι λειτουργοῦντί ποτε κατὰ τὴν μεγάλην Πέμπτην ὁ ἱπποκόμος ἐπιστὰς ἔλεγεν ὡς ἄρα τετοκυῖα εἴη ἐπίσημος φορβάς. Ὁ δ' ὑπὸ περιχαρείας τὸ τῆς θείας λειτουργίας ὑπόλοιπον ὡς ἔτυχεν ἀποπληρώσας, δρομαῖος ἀφικνεῖται πρὸς τὸ Κοσμίδιον, καὶ τὸν τεχθέντα πῶλον ἐωρακὼς πάλιν ὑπέστρεψε, τὴν τῶν ἁγίων παθῶν ἐκτελέσων ὑμνῳδίαν. Βιοτεύων οὖν ἀτάκτως καταστρέφει τὸν βίον ἔν τινι τείχει τῶν παραθαλαττίων, θραυσθεὶς ἱππαζόμενος καὶ αἷμα διὰ τοῦ στόματος ἀναγαγών· ἐντεῦθεν γὰρ δυσὶν ἔτεσι νοσηλευόμενος καὶ ὑδέρῳ περιπεσὼν ἐτελεύτησεν, εὐνοῦχος ὢν καὶ τὰς Ῥουφινιανὰς οἰκοδομήσας, ὡς γέγραπται. Προχειρίζεται γοῦν ἀντ' αὐτοῦ τίμιος ἀνήρ, Πολύευκτος τοὔνομα, μοναχὸς ὢν καὶ παιδόθεν ὑπὸ γονέων εὐνουχισθείς, οὐ τοῦ Ἡρακλείας, ὡς ἔθος, ἀλλὰ Βασιλείου τοῦ Καισαρείας τὴν χειροθεσίαν πεπληρωκότος· Νικηφόρος γὰρ ὁ τῆς Ἡρακλείας πρόεδρος, τῷ βασιλεῖ κατά τι προσκεκρουκώς, οὐ συνε-

(87) Quod ad vocem σημαντὴρ attinet, quam Leunclavius in *patronum ecclesiæ* vertit, ego vero ai as *patroni statuam, vexillum*, aut quid simile suspicabar, doctior modo effectus arbitror signum esse ac nolæ quam campanam dicimus haudquaquam seu malleolum, quo vel lignum, vel æs aliudve metallum ad convocandos in templum fideles percuti solet. Qua de re consulendi Leo Allatius dissertatione de recentioribus Græcorum templis, et R. P. Jacobus Goar ὁ μακαρίτης in posterioribus ad Cedrenum notis, ubi Galienum Xylandrum adverit nullam σημαντῆρος significationem agnovisse. Quod et ipsi mirati sumus, Leunclavius vero *patronum* reddiderat, sed cum Græcus textus adhuc esset ineditus, quid ipse significare voluisset, paucis erat perspectum.

(88) Pro κόναρα, quam vocem forte corruptam ex κώναρα, præter Vallicellanum habet etiam codex F., Cedrenus legit κώνων καρπούς, καὶ θάσια, καὶ πιστάκια, ἔτι δὲ φοινίκων καὶ σταφίδων καὶ ἰσχάδων τὰ λιπαρώτερα. Atque hæc dictio in posterum addenda erit Glossariis Græco-Barbaris; de est enim in Meursiano aliisque.

χωρίθη τὴν χειροθεσίαν ποιήσασθαι. Ὅθεν καὶ ψόγος οὐχ ὁ τυχὼν προσετρίβη οὐ τῷ προτρίψαντι καὶ χειροτονήσαντι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ χειροτονηθέντι ὡς καταδεξαμένῳ τὴν ἀκανόνιστον χειροθεσίαν.

A riæ vitæ sectator et inde usque a puero de parentum voluntate castratus. Neque vero antistes Heracliensis ipsum pro more majorum inaugurabat, sed Cæsareæ pontifex Basilius : nam præses Heracleæ Nicephorus quadam in causa imperatorem offenderat, ideoque manus imponere Polyeucto vetabatur. Illinc factum ut non tantum imperator, qui facti hujus auctor fuerat, et Basilius, qui obtemperans imperatori patriarcham consecraverat, sed etiam is qui consecrabatur, valde vituperaretur, quod modo et ratione a sacrorum canonum institutis abhorrenti manuum impositionem consecutus fuisset.

Ῥωμανὸς δὲ ὁ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου υἱὸς τελειοτέρας ἤδη ἁψάμενος ἡλικίας, καὶ μὴ φέρων ἐφ' ὁτέρῳ τὰ πράγματα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διοικούμενα, φαρμάκῳ τοῦτον ἐκποδὼν ποιήσασθαι ἐβουλεύσατο, κἂν τὸ ἐγχείρημα πέρας οὐκ ἔλαβε· τὸ γὰρ διληθηριῶδες φάρμακον περιτραπὲν καὶ τύχῃ τινὶ χυθὲν διὰ τὴν ὀλιγότητα θανατῶσαι τοῦτον οὐκ ἴσχυσεν. Ἐγκοτῶν μὲν οὖν τῷ πατριάρχῃ καὶ τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν φανταζόμενος τελευτᾷ. Πρὸ δέ τινων ἡμερῶν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἐπί τινα χρόνον συχνὸν ἑσπέρας καταλαμβανούσης λίθοι ἄνωθεν καταφερόμενοι καὶ ἐντὸς τῶν αὐτοῦ διαιτημάτων σὺν πολλῷ ῥοίζῳ πίπτοντες ἐξαισίους ἀπετέλουν κτύπους. Πολλὰ δὲ συντηρήσας οὐκ ἐπέγνω πόθεν οἱ λίθοι καὶ παρὰ τίνος ἐβάλλοντο· ἐκ θείας γὰρ, ὡς ἔοικεν, οὗτοι ὀργῆς.

Cum autem Romanus Constantini imperatoris filius ætatem perfectiorem attigisset, nec patris imperium et administrationem rerum æquo ferre animo posset, consilium iniit de patre per venenum e medio tollendo, quanquam hic conatus successu caruit; nam venenum, quod exitium imperatori allaturum fuerat, fortuito casu quodam inversum et effusum propter exiguitatem reliquiarum imperatorem exstingere non potuit. Mortuus est autem imperator patriarchæ graviter iratus, secumque cogitans quo illum pacto removeret. Paucis ante diebus quam vivendi finem faceret, appetente vespera, satis longo temporis intervallo saxa du sublimi lapsa et ingenti cum strepitu in ædes delata, quibus in ædibus ipse degebat, horrendos et diros sonos excitabant. Ac tametsi magnam ipse operam impenderet observarique rem juberet, non tamen cognoscere potuit unde saxa illa et a quo conjicerentur. Nimirum hæc ab ira divina profecta fuisse consentaneum est.

Διαδέχεται τοίνυν αὐτὸν Ῥωμανὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ, κρατήσας ἔτη τρία. Καὶ τὴν μὲν ἐξουσίαν πᾶσαν Ἰωσὴφ ἀνατίθησι τῷ πραιποσίτῳ, αὐτὸς δὲ μετὰ βεβήλων ἀνδραρίων συνδιῆγε καὶ τὰ χείριστα συνεπράττετο. Τοίνυν καὶ κληρικόν τινα ἐκτομίαν ὄντα, διά τινας ἀσέμνους πράξεις (89) ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ἀπειληθέντα καὶ μοναχικὸν ἀμφιασάμενον σχῆμα κάντεῦθεν κρυπτόμενον, ὡς ἤδη ἐπελάβετο τῆς ἀρχῆς, τὸ μοναχικὸν μὲν αὐτὸν ἐκδύσαι ἀμφίον, καὶ τὸ τῶν κληρικῶν σχῆμα μετενδύσας τοῖς ἑαυτοῦ θαλαμηπόλοις κατέταξεν. Ὁ μέντοι Πολύευκτος ζήλου πληθεὶς ἠνάγκαζε τὸν βασιλέα τοῦτον ἀπώσασθαι. Ὡς δὲ ἐκεῖνος ἀνθίστατο μὴ τὸ μοναχικὸν ἐπάγγελμα μετ' εὐχῆς δέξασθαι, διὰ φόβον δὲ τοῦ βασιλέως, τούτου χάριν ἀφίσταται.

Cum autem Romanus Constantini imperatoris filius ætatem perfectiorem attigisset, nec patris imperium et administrationem rerum æquo ferre animo posset, consilium iniit de patre per venenum e medio tollendo, quanquam hic conatus successu caruit; nam venenum, quod exitium imperatori allaturum fuerat, fortuito casu quodam inversum et effusum propter exiguitatem reliquiarum imperatorem exstingere non potuit. Mortuus est autem imperator patriarchæ graviter iratus, secumque cogitans quo illum pacto removeret. Paucis ante diebus quam vivendi finem faceret, appetente vespera, satis longo temporis intervallo saxa du sublimi lapsa et ingenti cum strepitu in ædes delata, quibus in ædibus ipse degebat, horrendos et diros sonos excitabant. Ac tametsi magnam ipse operam impenderet observarique rem juberet, non tamen cognoscere potuit unde saxa illa et a quo conjicerentur. Nimirum hæc ab ira divina profecta fuisse consentaneum est.

Successit in imperio patri filius Romanus idque triennium obtinuit. Is Josepho præposito potestatem in omnia committens inter homunciones profanos versabatur, eosque juvabat in maximis flagitiis designandis. Erat clericus quidam, homo castratus, qui quod ipsi propter facinora quædam fœda graviter Constantinus imperator minatus esset, habitu solitario sumpto sese clanculum 304 alicubi abdiderat. Hunc Romanus initio sui imperii monachicis exutum vestibus, et clericorum habitu rursus ornatum, inter cubicularios suos retulit. Tum Polyeuctus æmulationis plenus imperatorem adigere cœpit ut ab se hominem illum abigeret. Imperatore vero vicissim obsistente, negantequeclericum istum solitariæ vitæ professionem cum voto amplexum fuisse, sed tantum imperatoris metu, Polyeuctus hac causa cognita missum eum fecit.

Νικηφόρον μὲν οὖν τὸν Φωκᾶν, δομέστικον τηνικαῦτα ὄντα τῶν σχολῶν καὶ πολλὰ τρόπαια στησάμενον κατὰ τῶν ἑῴων Σαρακηνῶν, καὶ κατ' αὐτῶν

Hic imperator Nicephorum Phocam, qui tum temporis scholarum domesticus erat multaque tropæa contra Saracenos orientales statuerat, etiam

(89) F multa subministrat quæ absunt a Vallicellano et Leunclavii versione post ὡς ἔοικεν οὗτοι ὀργῆς. Sunt autem hujusmodi quorum primam partem quæ ad manum S. Joannis Baptistæ Cp. delatam attinet reperies pag. 690 Historiæ Cedreni editionis Regiæ. Ἤχθη δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἡ τιμία χεὶρ τοῦ Προδρόμου εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἐξ Ἀντιοχείας ἀποκλαπεῖσα παρά τινος διακόνου Ἰωὴ τοὔνομα, ἣν καταλαβοῦσαν τὴν Χαλκηδόνα, ὁ βασιλεὺς τὴν βασιλικὴν ἐκπέμψας τριήρη, καὶ τῆς συγκλήτου ὅσον ἐπίσημον ἐξελθόντος καὶ τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου σὺν παντὶ τῷ κλήρῳ μετὰ κηρῶν καὶ θυμιαμάτων εἰς τὰ βασίλεια ἠγαγεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ πρόσβασιλεύκοτος Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ γέγονε χειμὼν ἀφόρητος ὡς κρυσταλλωθῆναι τὴν γῆν ἐπὶ ἡμέρας ρκ΄. Ἐπηκολούθησε δὲ τῷ χειμῶνι καὶ ὁ μέγας λιμὸς τοὺς πώποτε γενομένους ὑπερβαλλόμενος καὶ θάνατος ἀπὸ τούτου, ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς ζῶντας τοὺς τεθνεῶτας ἐκκομίζειν, τοῦ βασιλέως πολλὴν πρόνοιαν ποιησαμένου κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ λιμοῦ δι' εὐποιιῶν καὶ ἄλλων βοηθημάτων παντοδαπῶν. Μεταστάντος τοῦ Κωνσταντίνου καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖθεν διαβάντος κατάστασιν, Ῥωμανὸς ὁ τούτου υἱὸς ἐγκρατὴς τῆς βασιλείας γίνεται.

adversus Cretenses Saracenos cum copiis ablegavit. Nicephorus multis rebus indicatis, pluribus consilio suo administratis, cum expugnatam insulam tantum non suis in manibus haberet, ulterius in ea subigenda domandaque progressurus erat. Verum quod obtineret fama futurum ut homo Romanus, qui eam occupasset, haud dubie Romanorum imperio potiretur, statim occupatione insulæ cognita, Josepho monente misit imperator qui Nicephorum inde revocarent. Tunc et Leo Phocas, Nicephori frater, ab imperatore versus orientem ablegatus est. Is tanto cum impetu Saracenos invasit ac vexavit, tamque præclara in ipsos facinora edidit, ut ne verbis quidem ea satis exponi possint; nam orientem prope universum in potestatem redegit. Quapropter imperator hominem deinceps redeuntem splendido cum triumpho excepit.

Per idem tempus vir quidam exstitit Philoræus nomine, stipator Romani Moselis magistri, a Romano seniore prognati. Is veste stragula in equum velocissimum injecta rectus in ea stabat, equo interim totis viribus currente, atque ita Circum equestrem sursum deorsumque obibat. Tunc et pestis illa de integro sævire cœpit ac boves exstinguere, quæ Craba nuncupatur. Eam perhibent initium habuisse sub Romani senioris imperio. Cum enim proxime Boni cisternam Romanus palatium conderet, in quo se ab ardore solis æstivo refrigeraret, dum fundamenta jaciuntur, effossum ferunt bovis marmorei caput, quod ii qui repererant, confractum attritumque calcariam in fornacem conjecerint. Ex eo tempore in hunc usque diem pestis armenta boum per universos imperii Romani fines infestare nunquam desiit.

Nicephorus autem Phocas, uti diximus, sic Creta jussus est decedere, ut inde ad imperatoriam urbem redeundi potestas ei non fieret, sed mandatum est ut cum omnibus copiis in orientem trajiceret propter Apochaudam, qui semet ab accepta clade magis ac magis recolligebat. Itaque Phocas iterum **305** Syriam versus ductis copiis, ingenti strage affecta Apochaudam superavit, magnamque prædam secum inde abstulit, plurimis etiam Christianis, qui captivi detinebantur, liberatis.

Secundum hæc Romanus imperator naturæ debitum persolvit, annos 24 natus. Successerunt in imperio Basilius et Constantinus Romani filii, et cum matre Theophanone quinque propemodum mensibus eo potiti sunt. Phocas autem imperatricis jussu Cpolim hoc tempore ingressus est, quanquam Josephus, qui principem apud imperatores locum obtinebat, ne id fieret enixe vetabat. In urbem ubi venisset, ad Josephum se clanculum confert, eique vestem ex pilis contextam, qua interius indutus erat, ostendit; simulque fidem ei certam facit jamdudum se faces et quisquilias hujus vitæ relicturam fuisse propter amorem solitariæ vitæ, ni stu-

A δὴ τῶν ἐν Κρήτῃ Σαρακηνῶν ἐκπέμπεται· καὶ ὃς πολλὰ μὲν εἰπὼν πλείω δὲ οἰκονομήσας, καὶ τὴν νῆσον αὐτὴν πολιορκῶν καὶ εἰς χεῖρας ἤδη ἔχων ἔμελλεν ἂν ἐπὶ πλέον αὐτὴν καταδουλώσασθαί τε καὶ καταχειρώσασθαι. Φήμης δὲ κρατούσης ὅτι ὁ κατασχὼν αὐτὴν Ῥωμαῖος ἐξ ἀνάγκης βασιλεύσει Ῥωμαίων, ἅμα τῷ γνωσθῆναι τὴν τῆς νήσου κατάσχεσιν, ταῖς τοῦ Ἰωσὴφ ὑποθήκαις ἀποστείλας ὁ Ῥωμανὸς τὸν Νικηφόρον ἐκεῖθεν μετεκαλέσατο. Τηνικαῦτα καὶ Λέοντα Φωκᾶν τὸν τοῦ Νικηφόρου ἀδελφὸν ἐξαπέστειλεν εἰς ἀνατολήν, καὶ ὃς τοσαύτην καταδρομὴν ἐποιήσατο τῶν Σαρακηνῶν καὶ τοσαύτας ἀριστείας κατ' ἐκείνων ἔστησεν ὡς μηδὲ λόγῳ δύνασθαι ταύτας διαλαβεῖν· πᾶσαν γὰρ τὴν ἀνατολὴν σχεδὸν ἐχειρώσατο. Ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ θριάμβου λαμπροῦ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ὑπεδέχεται.

B

Κατὰ ταύτας δὲ τὰς ἡμέρας ἀνήρ τις ἀνεφάνη Φιλώραιος καλούμενος, ὑπασπιστὴς ὢν Ῥωμανοῦ μαγίστρου τοῦ Μωσηλὲ τοῦ ἐγγόνου Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος. Οὗτος ἄνωθεν ἵππου ὠκυτάτου ἐπὶ τῆς ἐφεστρίδος ἱστάμενος ὄρθιος, τοῦ ἵππου τρέχοντος ὅσον ἠδύνατο, κατὰ τὴν ἱπποδρομίαν ἄνω καὶ κάτω ἐφέρετο. Τότε δή, τότε καὶ τὸ λοιμικὸν ἐπέδωκε πάθος, ἐπιόν τε αὖθις καὶ διαφθεῖρον τοὺς βόας· ὃ Κράβα κατονομάζεται. Φασὶ δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦτο λαβεῖν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Ῥωμανοῦ τοῦ γέροντος. Ἔγγιστα γὰρ τῆς Βόνου κινστέρνης ἀναψυχὴν ἑαυτῷ τῆς θερινῆς θέρμης παλάτιον τοῦ Ῥωμανοῦ ἀναγείροντος, καὶ τῶν θεμελίων καταβαλλομένων, βοὸς φασιν εὑρεθῆναι μαρμαρίνου κεφαλήν, ἣν εὑρόντες καὶ συντρίψαντες εἰς τὴν τοῦ τιτάνου κάμινον βάλλουσιν. Ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ μέχρι τῶν τῇδε χρόνων οὐκ ἐπαύσατο πανταχοῦ τῆς γῆς, ὁπόσην ἡ τῶν Ῥωμαίων περιέχει δυναστεία, τὰ τῶν βοῶν διαφθείρεσθαι γένη.

C

Ὁ μέντοι Φωκᾶς Νικηφόρος, ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται, προσταχθεὶς ἀπὸ Κρήτης ἐπανελθεῖν οὐ συνεχωρήθη πρός γε τὴν βασιλεύουσαν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐκελεύσθη παραγενέσθαι μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ διὰ τὸν Ἀποχαυδᾶν καὶ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ ἧττων ὥσπερ ἀνακαλούμενον. Ἤλιν οὖν κατὰ Συρίας ὁρμήσας ὁ Φωκᾶς κατά κράτος τε αὐτὸν ἥττησε, καὶ λείαν πολλὴν ἐκεῖθεν ἀφείλετο, καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἠλευθέρωσε Χριστιανῶν ὅτι πολλούς.

D

Ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τελευτᾷ Ῥωμανός, ἐτῶν κδ', καὶ διαδέχονται τὴν αὐτοῦ βασιλείαν Βασίλειος καὶ Κωνσταντῖνος οἱ παῖδες αὐτοῦ σὺν Θεοφανοῖ τῇ μητρὶ αὐτῶν, καὶ κρατοῦσιν ὡσεὶ μῆνας ε'. Ὁ δὲ Φωκᾶς εἰσέρχεται ἐν Κωνσταντινουπόλει κελεύσει τῆς βασιλίσσης, εἰ καὶ τὰ τοιαῦτα κωλύων ἦν ὁ τὰ πρῶτα τηνικαῦτα παρὰ τοῖς κρατοῦσι φέρων Ἰωσήφ. Δεδιὼς οὖν ἐπὶ τούτοις ὁ Φωκᾶς εἰσέρχεται λάθρα πρὸς τὸν Ἰωσήφ, καὶ δεικνύει αὐτῷ ὅπερ ἐντὸς ἐνεδέδυτο τρίχινον, πληροφορῶν αὐτὸν, καὶ λέγων ὡς πάλαι ἂν ἐξέστη τῶν βιωτικῶν συρφετῶν δι' ἔρωτα μοναχικόν, εἰ μή τι τὸ τῶν κρατούντων φίλτρον συνεκράτει αὐτόν· τοῦτον οὖν ὁ Βρύγγας

ἰδών Ἰωσὴφ πίπτει παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ λίγων A dium et ea imperatores sibi ab hoc instituto revo-
ὡς οὐκ ἄν ποτε πιστεύσειέ τινι κατ' αὐτοῦ λέγοντι. cato aliud suasisset. Bringas (hoc Josepho cogno-
Ἔξεισιν οὖν ἐκεῖθεν ὁ Φωκᾶς. Καὶ τηνικαῦτα τὸν men erat) ubi Nicephorum hoc modo indutum vi-
Ἰωσὴφ μεταμελὸς ἔσχεν, ὅτι τὸ θέραμα ἐντὸς disset, ad pedes ipsius provolutus nunquam se cui-
ἔχων ἀρκύων ἀπώλεσε. Γράφει λοιπὸν πρὸς τὸν quam ipsum accusandi fidem habiturum dixit. Hac
Τζιμισχῆν Ἰωάννην, στρατηγὸν τηνικαῦτα τῶν ἀνα- ratione salvus inde Phocas digressus est, moxque
τολῶν ὑπάρχοντα, ἄνδρα θυμώδη καὶ δραστήριον Josephum facti sui pœnitere cœpit, quod prædam
καὶ μετὰ τὸν Φωκᾶν ἐν στρατηγοῖς ἐπισημότατον. in ipsa delatam retia tam negligenter amisisset.
Ὁρμᾶσθαι δὲ καὶ πρὸς ἑτέρους ἔγραψεν, ὡς εἴγε δια- Quapropter ad Joannem Zimischem Orientis ducem
ναστάντες τὸν Φωκᾶν καθαιρήσουσι καὶ μοναχὸν id temporis, hominem animosum ac rebus gerendis
ἀποχειρώσουσι, τὸν μὲν Ἰωάννην δομέστικον τῆς ἀνα- idoneum postque Phocam inter duces cæteros illu-
τολῆς, ὁ δὲ αὐτοῖς τινα προβαλεῖται τῆς δύσεως. strissimum, et ad alios itidem perscriptis litteris
Ἀλλὰ πάντες οὗτοι σχετικῶς ἔχοντες πρὸς τὸν Νι- futurum indicat ut si discessione a Nicephoro facta
κηφόρον ὑποδεικνύουσιν αὐτῷ τὰ γράμματα καὶ cum loco suo dejicerent vitæque solitariæ rasum
διεγερθῆναι πρὸς ἀλκὴν ἀναπείθουσιν. Ἔκτοτε λοι- addicerent, Zimisches munus domestici Orientis
πὸν ὑπὸ τῶν τῆς ἀνατολῆς στρατευμάτων ἁπάντων B acciperet, quemque vellet ipse, domesticum Occi-
παρακινηθέντων ὑπὸ τοῦ Τζιμισχῆ βασιλεὺς ἀνα- dentis constitueret. Verum hi omnes erga Nicepho-
γορεύεται ὁ Φωκᾶς, ἔρωτα δὴ καὶ πάλαι τῆς βασι- rum benevole affecti litteras ei Josephi common-
λείας ἔχων μάλιστα τῆς βασιλίσσης Θεοφανοῦς. strant, utque se ad defensionem animo forti com-
Ἔρχεται οὖν οὕτως ἔχων πρὸς Χρυσόπολιν, κἀκεῖ- paret hortantur. Hoc modo per Orientis exercitus
θεν διαπεραιοῦται πρὸς τὸ Ἑβδόμον, καὶ μετὰ παν- Phocas imperator renuntiatur, jampridem amore
τὸς τοῦ λαοῦ διὰ τῆς Χρυσῆς πόρτης πρὸς τὴν ἐκ- tam imperii quam Theophanonis imperatricis po-
κλησίαν εἰσέρχεται, καὶ παρὰ τοῦ Πολυεύκτου τῷ tiundæ flagrans. Deinde cum copiis Chrysopolim se
διαδήματι στέφεται, καὶ κρατεῖ ἔτη ς'. Τὴν μέντοι confert, Chrysopoli versus Hebdomum trajicit,
Θεοφανὼ πρῶτα μὲν τῶν βασιλικῶν κατάγει ὁ Φω- et universo cum populo per Auream portam ad
κᾶς καὶ ἐξόριστον τίθησιν, ὥσπερ δὴ καὶ τὸν Ἰω- ecclesiam pergit, ibique a Polyeucto diadomate cin-
σὴφ, τὸν δὲ πατέρα αὐτοῦ προχειρίζεται Καίσαρα. gitur. Imperio sex annis præfuit. Initio Theopha-
Μετὰ δὲ ταῦτα τὸ πρόσωπεῖον καὶ τὴν σκηνὴν ἀπο- nonem ejectam e regia solum vertere jussit, eadem
θέμενος ἄγεται νόμιμον γυναῖκα τὴν Θεοφανώ. C pœna Josepho ultato; simulque patrem suum
Τότε δὴ καὶ κρεῶν ἀπεγεύσατο, πρότερον ἀπεχόμε- Cæsarem creavit. Deinde larva scenaque deposita
νος κρεωδαισίας, ἐξ ὅτου Βάρδᾶς ὁ ἐκ τῆς πρωτέ- Theophanonem legitimo sibi matrimonio copulat,
ρας αὐτοῦ γαμετῆς ἀποτεχθεὶς υἱὸς, ἱππεύόμενος et carnibus rursum vescitur, a quibus abstinuerat,
ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τῷ οἰκείῳ προσπαίζων ἀνεψιῷ τῷ ex quo Bardas ipsius ex conjuge priore filius, quo-
Πλευσῇ, μετὰ δόρατος βληθεὶς ἀκουσίως τεθνήκει. dam in campo equestribus intentus exercitiis et
Τοῦ γάμου δὲ τελεσθέντος ἐν τῇ κατὰ τὸ παλάτιον cum suo consobrino Pleusa, ludens, hasta ictus a
νεᾳ ἐκκλησίᾳ, ἐπείπερ ἔμελλεν εἴσοδον ἐν τῷ θυ- nolente pericrat. Peractis nuptiis in novo ad pala-
σιαστηρίῳ γενέσθαι, τῆς χειρὸς κατέχων αὐτὸν ὁ tium **306** templo, cum in sanctuarium esset in-
Πολύευκτος καὶ ταῖς ἱεραῖς ἐγκόψας κιγκλίσιν trandum, manu Phocam tenens Polyeuctus, ut ad
εἴσεισι μὲν ἐκεῖνος εἰς τὰ ἄδυτα, τὸν δὲ Φωκᾶν sacros cancellos accesserat, ipse in adytum in-
ὀπισθεν ἐξωθεῖ ἐπειπὼν ὅτι Οὐκ ἔξεστί σοι εἰσιέ- troiit, repulsoque imperatore dixit non intromis-
ναι, εἰ μὴ ἐπιτίμια δέξῃ δευτερογαμοῦντος. Διεδί- sum iri prius quam pœnas progredientum ad se-
δοτο δὲ καὶ λόγος ἁπανταχοῦ, ὃς οὐ μικρῶς διετά- cundas nuptias luisset. Prætereaditus erat pas-
ραξε τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτιπερ ὁ Νικηφόρος ἀπὸ τοῦ sim rumor, qui non exiguas in Ecclesia turbas de-
ἁγίου βαπτίσματος ἀνάδοχος ἐγένετο τῶν τῆς Θεο- dit, unum videlicet ex Theophanonis liberis fuisse
φανοῦ, ἑνὸς παιδίου. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ πατριάρχης D a Nicephoro de sacro baptismo susceptum. Atque
ἐπὶ πλέον ἀνέτεινεν. Ἔτι δὲ ἀναβαλλόμενον τὸν hæc ipsa non dubitabat amplificare patriarcha. Ve-
Πολύευκτον κοινωνῆσαι τῷ βασιλεῖ ὁ Καῖσαρ ἐπλη- rum Cæsar Polyeuctum tergiversantem et res sacras
ροφόρησεν. Ἀλλὰ καὶ Στυλιανὸς ὁ πρωτοπαπᾶς τοῦ cum imperatore communes habere recusantem de
μεγάλου παλατίου, ἀφ' οὗ καὶ μᾶλλον ἡ τοιαύτη re tota certiorem reddidit. Stylianus quoque magni
φήμη κατέσχεν ἅπαντας, δι' ὅρκων ἐβεβαιοῦτο μη- palatii papa princeps, a quo emanasse rumor iste
δέν τι τοιοῦτον ἐπισυμβῆναι τῷ Φωκᾷ. Ὁ μέντοι ferebatur ad omnes, jurejurando præstito confirma-
Πολύευκτος, καίπερ φανερῶς ἐπιορκοῦντα εἰδὼς bat nihil ejusmodi Phocam fecisse. Polyeuctes ergo,
τὸν Στυλιανὸν, τὸ τῆς συντεχνίας ἔγκλημα συγκε- quanquam pejerare Stylianum certo ac manifesto
χώρηκε, καὶ ὁ πάλαι ἐνιστάμενος δευτερογαμίας scirel, compaternitatis imperatori culpam condo-
ἐπιτίμια θεῖναι καὶ τὸ μέγα τοῦτο παρῆκεν ἁμάρ- navit; et qui ante urgebat ut ob secundas nuptias
τημα. ei pœna infligeretur, etiam magnum hoc delictum
impunitum reliquit.

Ὁ μέντοι Φωκᾶς καὶ βασιλεύων κατὰ Συρίας Postcaquam ad imperium Phocas pervenisset,
ὁρμᾷ, καὶ πόλεις πολλὰς καταστρέψας ἐκεῖθεν ὑπ- expeditionem in Syriam instituit; eumque multas

urbes everfisset, rediit inde, secum et laterem il- lum sacrum afferens, quo continebatur expressa formæ Christi Dei nostri pictura, nullius hominis manu elaborata (eum Hierapoli repererat, in ejus urbis direptione), et cinnamum Joannis Baptistæ sanguine condensatum. Quanquam vero talis vir esset Nicephorus ac tantopere rem Romanam auxisset, occupatis amplius centum urbibus et varils Ciliciæ, Syriæ Phœnicesque castellis, quorum erant maxima et cæteris illustriora Anabarza, Adana, Mamista, et quæ Mopsi Vesta nuncupatur, Tarsus, Pagra, Synephium, Chalepus, Laodicea; licet item tributarias fecisset in Phœnice Tripolim, in Syria Damascum, nihilominus universis mortalibus invisus erat, qui quidem exitium ipsius videndi longe cupidissimi erant. Tametsi enim plurima in eo multo præclarissima elucebant, duo tamen erant vitia potissimum, quæ ipsius famæ labem aspergerent, nimirum consuetudo nefanda legibus vetita cum Theophanone, ac sordes erga quosvis fœdaque lenacitas. Accidit aliquando, tanta ut in urbe foret annonæ caritas, ut aureo numismo medimnus unus veniret. Eo cognito Phocas miseriam publicam illiberali ac sordido remedio sublevat: apertis enim publicis horreis medimnos duos uno vendi aureo numismo jussit; qua quidem in re Macedonem illum Basilium non est imitatus. Nam cum is cives Byzantios lugere cerneret, simulque didicisset ejus tristitiæ causam esse penuriam annonæ, uno vendi aureo duodecim medimnos præcepit. Quinetiam evenit ut cum eo ipso 807 penuriæ tempore Phocas imperator aliquando militum exercendorum causa in campum progressus esset, cano cuidam, qui inter milites ascribi se petebat, diceret ecquid homo canus et senio confectus in militiam cuperet allegi. Ad ea senex ille aptissime respondit multo se hunc validiorem esse quam adolescens ætate vegeta fuisset. Tum imperatore quærente quonam id pacto verum esset: « Quoniam olim, ait, frumento unius aurei pretio coempto duos asinos onerabam: reis emitur, humeris ipse meis gestare possum. » nine motus abiit.

Cum eas urbes quas supra recensuimus in potestatem redigeret, Antiochiam solam cum copiis prætergressus intactam reliquit, cum quidem ea potiri ex animi sententia posset. Verum hoc omnino data fecit opera, rumorem public diditum veritus: ferebatur enim futurum ut illa urbe capta, mox imperatore vivis excederet. Quapropter in iis locis atque regionibus Michaelo Burza et Petro quodam eunucho copiarum duce relictis cum mandato peculiari, ne ullo pacto Antiochiam invaderent, ad urbem imperatoriam reversus fuerat. Burza vero nonnea aliquod sibi parare cupiens imperatoris verba floccifecit, et urbe omni arte oppugnata tandem est potitus. Earum fama rerum ad Phocam perlata non parum ille indignari, Burzamque notatum contumeliis ab officio removere. Hinc concitata sunt hominum in Phocam odia, quibus accedebat et aliud,

Ἀστράψῃ, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἔχοντα ἀχειρότευκτον ἐκτύπωμα τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἅγιον κέραμον, ὃν εὗρεν ἐν Ἱεραπόλει, ταύτην πεπορθηκώς, καὶ τῶν τριχῶν τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου βόστρυχον ἐμπεπιλημένων αἵματι. Τοιοῦτος δὲ ὁ Νικηφόρος ὢν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τὰ Ῥωμαίων αὐξήσας πράγματα (κατέσχε γὰρ πόλεις πλέον τῶν ρ' καὶ φρούρια Κιλικίας Συρίας καὶ Φοινίκης, ὧν μέγιστα καὶ ἐπίσημα ἡ Ἀνάβαρζα, ἡ Ἀδάνα, καὶ τὰ λοιπὰ ἡ Μάμιστα ἡ καὶ Μόψου ἑστία λεγομένη, ἡ Ταρσὸς, τὸ Παγρὰ, τὸ Συνέφιον, τὸ Χάλεπ, ἡ Λαοδίκεια, ἔθετό τε ὑποφόρους τὴν ἐν Φοινίκῃ τε Τρίπολιν καὶ τὴν Δαμασκὸν) ἀλλ' ὅμως μισητὸς παντὶ ἀνθρώπῳ γέγονε, καὶ πάντες τὴν αὐτοῦ καταστροφὴν ἐδίψων ἰδεῖν· εἰ γὰρ καὶ πλεῖστα ἐπέλαμπον αὐτῷ τὰ κάλλιστα, ἀλλὰ καὶ δύο κακὰ κατεσπίλουν αὐτὸν, ἥ τε τῆς θεοφανοῦς ἀθέμιτος μίξις καὶ τὸ πρὸς πάντας αὐτοῦ μικρολόγον καὶ ἀφιλότιμον. Λιμὸς καὶ γὰρ τὴν πόλιν κατέσχε ποτὲ, ὡς ἕνα μέδιμνον χρυσέῳ πωλεῖσθαι νομίσματι. Μανθάνει τοῦτο Φωκᾶς, καὶ μικροπρεπῶς τὸ πάθος ἰᾶται· τὰς δημοσίας καὶ γὰρ σιτοθήκας ἀνοίξας δύο μεδίμνους τῷ νομίσματι πωλεῖσθαι ἐκέλευσεν, οὐ τὸν Μακεδόνα Βασίλειον ἐν τούτῳ μιμησάμενος· οὗτος γὰρ τοὺς Βυζαντίους πενθοῦντας ἰδὼν, καὶ μαθὼν ὡς ὁ λιμὸς αἴτιος τοῦ πενθεῖν αὐτοὺς, δώδεκα μεδίμνους κελεύει πωλεῖσθαι τῷ νομίσματι. Ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως Φωκᾶ κατ' ἐκεῖνο δὴ καιροῦ ἐξελθόντος ὥστε γυμνάσαι τὸν στρατὸν, ἐκεί τις ἦλθε πολιὸς τὴν τρίχα καὶ ἐπειρᾶτο συναριθμηθῆναι τοῖς στρατιώταις, φησὶ πρὸς αὐτόν· « Σὺ δὲ, ὦ ἄνθρωπε, γέρων ὢν πῶς τοῖς ἐμοῖς στρατιώταις ἐπείγῃ συναριθμηθῆναι; » Ὁ δ' εὐστόχως ὑπολαβών· « Πολλῷ δυνατώτερός εἰμι νῦν » ἔφη « ἢ ὅτε ἡλικιάζον. » Ὁ αὐτὸς δὲ, « Καὶ πῶς τοῦτο; » ἐρόμενος, ἔφη ὅτι τὸν τοῦ νομίσματος σῖτον πρότερον δυσὶν ἡμιόνοις ἐπεφόρτιζον, ἐπὶ δὲ τῆς σῆς βασιλείας δύο νομισμάτων σῖτον ἐπὶ τῶν ὤμων φέρω. Συνεὶς οὖν τὴν εἰρωνείαν ἀνεχώρησε, μηδὲν ταραχθείς.

te autem imperante, quantum frumenti duobus aureis emitur, humeris ipse meis gestare possum. » Id dictorium satis intelligens imperator nihil om-

Ἀλλὰ καὶ τὰς ἀριθμηθείσας ἄνωθεν πόλεις κατελών, τὴν Ἀντιόχειαν μόνην ἀφῆκε παρελθών, καὶ ταῦτα δυνάμενος αὐτὴν καθελεῖν. Ἐξεπίτηδες δὲ πάντως ἀφῆκε, δεδιὼς τὸν φημιζόμενον λόγον· ἐλέγετο γὰρ ὡς ἅμα τῇ ἁλώσει τῆς πόλεως Ἀντιοχείας καὶ ὁ βασιλεὺς τεθνήξεται. Ὅθεν καὶ περὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα τὸν Μιχαὴλ Βούρτζην ἀφεὶς φύλακα καὶ Πέτρον τινὰ εὐνοῦχον στρατοπεδάρχην, καὶ ἐνσκήψας αὐτοῖς μηδαμοῦ τῇ Ἀντιοχείᾳ προσβαλεῖν, πρός γε τὴν βασιλεύουσαν ἔρχεται. Ἀλλ' ὁ Βούρτζης θέλων αὐτῷ περιποιήσασθαι ὄνομα τῶν μὲν ἐκείνου λόγων καταφρονεῖ, παντελῶς δὲ τὴν πόλιν πολιορκήσας κατέσχεν αὐτήν. Ταῦτα πυθόμενος ὁ Φωκᾶς, καὶ οὐκ ὀλίγα δυσχεράνας, ὕβρεσί τε πλύνει τὸν Βούρτζην καὶ τῆς ἀρχῆς παραλύει. Ἐντεῦθεν οὖν τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος λαμβάνει ἀρχήν. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα τοῖς συχνοῖς

ἑκάκου ταξιδίοις, κατὰ μηδὲν αὐτοὺς παραμυθούμενος. Ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ βασιλέων τινῶν εἰς εἰσαγεῖς ναοὺς τυπωθέντα δίδοσθαι τέλεον ἔκοψε, προφάσει τοῦ τὸ δημόσιον σπανίζειν. Χωρὶς αὐτοῦ ἐπίσκοπος οὐκ ἐψηφίζετο. Ἀλλὰ καὶ θανόντων ἐπισκόπων βασιλικὸς ἄνθρωπος ἐκεῖσε ἐστέλλετο. Ἐσπούδαζε δὲ καὶ νόμον θεῖναι τοὺς ἐν πολέμοις θνήσκοντας τιμᾶσθαι ὡς μάρτυρας, τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν ἐν μόνῳ πολέμῳ θέμενος καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ τινί. Πρὸς ὅπερ ἡ σύνοδος ἀντέστη, τὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανόνα σύμμαχον ἔχουσα τὸν ἐκτεθέντα δι' ἃ γε τοὺς ἐν πολέμῳ θνήσκοντας. Πολλὰ δὲ καὶ τὴν πόλιν ἐκάκωτε, τὸ τεῖχο κτίζων τῶν παλατίων. Τοῦτο δὲ ἐποίει διδιὼς τὰ τηνικαῦτα λεγόμενα· τοῦ παλατίου καὶ γὰρ ἐντὸς θανεῖν αὐτὸν προετεθέσπιστο. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ ἡλίου ἔκλειψις γέγονε περὶ τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, ὥστε καὶ ἄστρα φανῆναι. Ἡ μέντοι Θεοφανὼ τὴν τοῦ Νικηφόρου συνουσίαν ἀπεστρέφετο. Τίνος ἕνεκεν; ὅτι βίον ἐκεῖνος εἶχε σώφρονα, σαρκικῶν ἀπείχετο μίξεων, χαμευνίαις ἔχαιρεν. Ὅθεν οὐκ ἀρεσκομένη τούτοις ἡ Θεοφανὼ τὸν Τζιμισχὴν μεταπέμπεται, κατά γε τὴν ἑαυτοῦ καθήμενον οἶκον· ἔρθασι γὰρ ὁ Φωκᾶς διά τινα ὑποψίαν παραλύσας αὐτὸν τῆς τοῦ δομεστίκου ἀρχῆς. Νυκτὸς οὖν ια' τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς, λόγου ιγ', ἔτει ,ϛυοη' ἀποστείλασα ἄγει τοῦτον πρὸς τὸν χειροποίητον κάτωθεν τοῦ παλατίου λιμένα, κἀκεῖθεν ἀνάγει τοῦτον διὰ κοφίνου σὺν πᾶσι τοῖς ὀπ' αὐτὸν, Μιχαὴλ τῷ Βούρτζῃ, Λέοντι ταξιάρχῃ τῷ Ἀβαλάντῃ, τῷ τοῦ Τζιμισχῆ Ἀτζιποθεοδώρῳ καὶ ἑτέροις τισί. Καταλαμβάνουσιν οὖν αὐτὸν ἐπ' ἐδάφους κοιμώμενον. Ἔνυξεν ὁ Τζιμισχῆς τὸν πόδα αὐτοῦ, καὶ δὴ μικρὸν ἀνεκάθισε. Καὶ τηνικαῦτα κατὰ τοῦ κρανίου αὐτοῦ κατάγει ὁ Ἀβαλάντης τὴν σπάθην. Εἶτα πρὸς τὸν Τζιμισχῆν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς κλίνης καθίσαντα φέρουσιν αὐτὸν ἐμπαροινοῦντες καὶ βλασφημοῦντες εἰς αὐτόν, μηδὲν ἄλλο λέγοντα ἢ. « Κύριε, ἐλέησον, » καὶ, « θεοτόκε, βοήθησον. » Ἐπεὶ δὲ ὑπὸ τῶν παρακοίτων ἤδη κατεφωράθησαν καὶ πολλοὺς ἐώρων βοηθήσαντας, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτέμνουσι καὶ διὰ θυρίδος αὐτὴν ὑποδεικνύουσιν. Ὅθεν καὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν διεσκεδάσθησαν.

Κρατεῖ οὖν μετὰ τὸν Φωκᾶν ὁ Τζιμισχῆς ἔτη ἕξ, συμβασιλεύοντας ἔχων αὐτῷ τοὺς υἱοὺς Ῥωμανοῦ Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον. Μεταπέμπεται δὲ Βασίλειον παρακοιμώμενον ἅτε δραστήριον ὄντα πανταπασι καὶ ἱκανὸν, ὃν δὴ καὶ ὁ Φωκᾶς πρόεδρον ἐτίμησε. Τότε δὴ τότε τοῦ ἀξιώματος παρ' αὐτοῦ εὑρεθέντος, ἔρχεται τηνικαῦτα πρὸς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν. Ἀλλ' οὐ προσδέχεται αὐτὸν ὁ Πολύευκτος, λέγων· « Εἰ μὴ ἄξια ποιήσεις μετανοίας, οὐκ ἐπιβήσῃ τοῦ θείου ναοῦ. » Ἔνθεν τοι καὶ πάντα ὑπέσχετο ποιῆσαι. Εἶπε δὲ μὴ αὐτόχειρα γενέσθαι αὐτὸν τοῦ Φωκᾶ, Ἀβαλάντην δὲ καὶ Ἀτζιποθεόδωρον κελεύσει τῆς δεσποίνης. Ἦν δὴ καὶ ἐξορισθῆναι

A quod nimirum crebris exactionibus subditos vexabat nec ulla eos re sublevabat. Præterea quæ nonnulli imperatores per instrumenta litterasque sacras religiosis templis donari jusserant, sub hoc prætextu prorsus iis præcidit, quod ærarium publicum exhauriretur. Nullus antistes citra ipsius auctoritatem approbabatur. Quodsi etiam antistites alicubi morerentur, ex suis aliquem eo mittebat. Legem magno studio ferre conabatur, qua statueretur omnes in prœliis occumbentes martyrum honoribus ornandos esse : ponebat enim animæ salutem in alia re nulla quam in bello. Verum hac in parte synodus ipsius voluntati est adversata, Basilii magni canone pro se citato, qui de occumbentibus in prœliis est latus. Idem Phocas urbem quoque mirifice affligebat, dum palatiorum mœnia substruebat. Id autem propterea faciebat, quod ea quæ vulgo ferebantur metueret ; nam oraculo proditum erat futurum ut in palatio moreretur. Accidit tunc temporis circa tertiam horam diei tantus solis delectus, ut ipsa etiam sidera conspicerentur. Jam vero Nicephori consuetudinem Theophano aversabatur. Quamobrem istuc? quod castam ille vitam ageret, a corporeis **308** amplexibus abstineret, humi cubaret eaque dormitione delectaretur. Quapropter his marito moribus illi displicente, Zimischem arcessit, qui domi suæ tum temporis degebat : nam aliquanto ante Phocas propter suspicionem quamdam ei munus domestici scholarum ademerat. Noctu igitur 12 Decembris, indictione 13, anno mundi 6478, missis Theophano suis hominibus Zimischem ad portum manu confectum, qui est infra palatium, deduci curat, et impositum corbi cum universis, quos sibi obnoxios habebat, nimirum Michaelo Burza, Leone Abalante duce, familiari Zimischis Azipotheodoro et aliis quibusdam in palatium attrahit. Illi Phocam humi cubantem inveniunt. Ejus pedem ubi Zimisches pupugisset, paulum erectus consedit ; mox Abalantes gladio cranium ejus transadigit. Inde ipsum ad Zimischem in lectulo imperatorio collocatum adducunt, multisque contumeliis et conviciis exagitant, nullum aliud verbum proferentem quam : « Domine, miserere, » vel, « Opitulare, Deipara. » Tandem ubi res cubiculariis innotuisset, jamque multos accurrere cernerent latum opem imperatori, caput ei præcidunt, idque resectum defensoribus per fenestram ostendunt. Quo facto hinc inde illi dissipati aufugerunt.

B

C

D

Hoc modo post Phocam Zimisches imperio sex annos potitus est, participes regni Basilium et Constantinum Romani filios habens. Arcessivit et Basilium cubicularium tanquam hominem plane gerendis rebus natum et idoneum, quem et Phocas honore præsidis ornaverat, hoc nomine dignitatis ab eo primum invento. Posteaquam imperium accepisset, ad Magnam ecclesiam se contulit : sed a Polyeucto non est admissus, qui diceret se minime concessurum ut divinam ædem ingrederetur, ni ea prius faceret quæ pœnitentiæ convenirent. Zimisches illa se præstiturum omnia pollicetur. Simul indicat Phocam ab se minime trucidatum esse, sed

Augustæ jussit Abalantem et Azipotheodorum ei manus attulisse. Quo cognito, patriarcha monet ut ipsam in exsilium abire jubeat. Paret monenti Zimisches, neque tantum adultera verum etiam interfectores Phocæ mox urbe pelluntur. Præter hæc Zimisches etiam libellum illum dilacerat, quem Phocas ad perturbandam Ecclesiam conscribi curaverat. Has ob res a Polyeucto diademate cingitur. Deinde Bulgaris debellatis, ut pro victoriæ tropæis Deo gratias referret : templum supra fornicem Chalces novum exstruit. Mandat etiam ut imago Servatoris numismatis insculperetur, quod antea factum non fuerat. Conspectus est id temporis etiam comeeta mense Augusto, quem barbatum appellant, ad ipsum Octobrem usque mortem imperatoris **309** denuntians easque calamitates quæ Romanis immineret. Cum autem urbium nonnullæ, quas Phocas antea recuperaverat, Romanorum se potestati excusso jugo subtraxissent, imperator ad eas domandas cum copiis exiit, ad Damascum usque profectus, omnibus partim suadendo partim vi bellica pristinum ad statum præclare revocatis imperatoriam ad urbem reversus est in hoc itinere propter Anabarzum et Podandum transiens, cum istic possessiones et prædia maxime pretii longeque fertilissima rerum omnium conspiceret, homines quos istic vicinos offendebat, cujusnam illa forent, interrogat. Deinde cognito Basilii cubicularii esse universa, partim a Nicephoro Phoca Romanis finibus adjecta, partim ab hoc vel illo domestico, partim ipsiusmet imperatoris opera, gravi dolore correptus est, quod rei publicæ relicta nullius esse pretii videret. Itaque gemitu ex imo pectore ducto . «Proh indignam, ait, rem, comites, publicas insumi pecunias, Romanos exercitus ærumnas exantlare, imperatores extra fines imperii labores tolerare ; quidquid autem tot laboribus atque molestiis adquiratur, in unius eunuchi commodum cedere.» Hunc imperatoris sermonem quidam ad Basilium detulit, eumque contra Zimischem ad iram concitavit. Quapropter hominem Basilius, qui erat imperatori a poculis, corrumpit ; venenumque lethale temperat et imperatori propinat, non tamen efficacissimum. Idcirco lento morbo confectus, carbunculis per humeros exortis, magna sanguinis copia per oculos excreta vitam cum morte commutavit.

Imperium ipsius morte ad Basilium Purpurigenam devenit, qui ei totos annos quinquaginta præfuit, tametsi ab initio cuncta Basilii præsidis arbitratu, propter ætatem imperatoris teneram gererentur. Mox et intestina bella, quæ conspectus antea cometes portenderat, exorta sunt. Itidem solis quoque tantus accidit defectus ut ipsa sidera conspicerentur. Scito autem, fili, Bulgaris statim a Joannis imperatoris morte defectionem molitis, quatuor fratribus delatum esse in ipsos imperium, videlicet Davidi, Mosi, Aaroni et Samuelo. Nec ex eo tempore bellorum et cædium ubique locorum finis fuit. Anno mundi 6494, mense Octobri, succussio terræ ingens exstitit, cujus vi complura ædificia templaque dejecta corruerunt, et inter alia

Augusta jussit Abalantem et Azipotheodorum ei manus attulisse. Quo cognito, patriarcha monet ut ipsam in exsilium abire jubeat. Paret monenti Zimisches, neque tantum adultera verum etiam interfectores Phocæ mox urbe pelluntur. Præter hæc Zimisches etiam libellum illum dilacerat, quem Phocas ad perturbandam Ecclesiam conscribi curaverat. Has ob res a Polyeucto diademate cingitur. Deinde Bulgaris debellatis, ut pro victoriæ tropæis Deo gratias referret : templum supra fornicem Chalces novum exstruit. Mandat etiam ut imago Servatoris numismatis insculperetur, quod antea factum non fuerat. Conspectus est id temporis etiam comeeta mense Augusto, quem barbatum appellant, ad ipsum Octobrem usque mortem imperatoris **309** denuntians easque calamitates quæ Romanis immineret. Cum autem urbium nonnullæ, quas Phocas antea recuperaverat, Romanorum se potestati excusso jugo subtraxissent, imperator ad eas domandas cum copiis exiit, ad Damascum usque profectus, omnibus partim suadendo partim vi bellica pristinum ad statum præclare revocatis imperatoriam ad urbem reversus est in hoc itinere propter Anabarzum et Podandum transiens, cum istic possessiones et prædia maxime pretii longeque fertilissima rerum omnium conspiceret, homines quos istic vicinos offendebat, cujusnam illa forent, interrogat. Deinde cognito Basilii cubicularii esse universa, partim a Nicephoro Phoca Romanis finibus adjecta, partim ab hoc vel illo domestico, partim ipsiusmet imperatoris opera, gravi dolore correptus est, quod rei publicæ relicta nullius esse pretii videret. Itaque gemitu ex imo pectore ducto . «Proh indignam, ait, rem, comites, publicas insumi pecunias, Romanos exercitus ærumnas exantlare, imperatores extra fines imperii labores tolerare ; quidquid autem tot laboribus atque molestiis adquiratur, in unius eunuchi commodum cedere.» Hunc imperatoris sermonem quidam ad Basilium detulit, eumque contra Zimischem ad iram concitavit. Quapropter hominem Basilius, qui erat imperatori a poculis, corrumpit ; venenumque lethale temperat et imperatori propinat, non tamen efficacissimum. Idcirco lento morbo confectus, carbunculis per humeros exortis, magna sanguinis copia per oculos excreta vitam cum morte commutavit.

Imperium ipsius morte ad Basilium Purpurigenam devenit, qui ei totos annos quinquaginta præfuit, tametsi ab initio cuncta Basilii præsidis arbitratu, propter ætatem imperatoris teneram gererentur. Mox et intestina bella, quæ conspectus antea cometes portenderat, exorta sunt. Itidem solis quoque tantus accidit defectus ut ipsa sidera conspicerentur. Scito autem, fili, Bulgaris statim a Joannis imperatoris morte defectionem molitis, quatuor fratribus delatum esse in ipsos imperium, videlicet Davidi, Mosi, Aaroni et Samuelo. Nec ex eo tempore bellorum et cædium ubique locorum finis fuit. Anno mundi 6494, mense Octobri, succussio terræ ingens exstitit, cujus vi complura ædificia templaque dejecta corruerunt, et inter alia

συναινεῖ ὁ πατριάρχης. Γίνεται ταῦτα, καὶ οὐ μόνον ἡ μοιχαλὶς ἀλλὰ καὶ οἱ αὐτόχειρες τοῦ Φωκᾶ τῆς πόλεως ἐκδιώκονται. Ῥήγνυσι δὲ καὶ τὸν τόμον ὁ Τζιμισχῆς, ὃν ἐπὶ συγχύσει τῆς Ἐκκλησίας ὁ Φωκᾶς ἔθετο. Ταύτῃ τοι καὶ τῷ διαβήματι παρὰ τοῦ Πολυεύκτου στέφεται. Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς Βουλγάρους καταγωνισάμενος χαριστήρια τῶν τροπαίων ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ. Ἐφ' ᾧ καὶ ἄνωθεν τῆς ἀψῖδος τῆς χαλκῆς ναὸν ἀνοικοδομεῖ ἐκ καινῆς. Προστάττει δὲ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος τῷ νομίσματι ἐγγράφεσθαι, μὴ πρότερον τούτου γενομένου. Τηνικαῦτα καὶ κομήτης ἐφάνη ὁ καλούμενος πωγωνίας κατὰ μῆνα Αὔγουστον, καὶ ἐφαίνετο ἄχρις Ὀκτωβρίου, σημαίνων τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον καὶ τὰς ἐπελευσομένας τοῖς Ῥωμαίοις συμφοράς. Τινὲς μὲν οὖν τῶν πόλεων, ἃς ὁ Φωκᾶς προλαβὼν ἐπεκτήσατο, τὴν Ῥωμαίων ἐξουσίαν ἀπεσείσαντο. Ἔξεισι λοιπὸν ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτῶν, καὶ ἅπασι μέχρι Δαμασκοῦ, καὶ πάντα καλῶς πειθοῖ τε καὶ πολέμῳ ἀποκαταστήσας πρὸς τὴν βασιλίδα ὑπέστρεφε. Διερχόμενος οὖν κατά γε τὴν Ἀνάβαρζαν καὶ τὸν Ποναδοῦν, κἀκεῖσε κτήσεις ἰδὼν πολυτελεῖς καὶ χωρία πάμφορα, ἤρώτα τοὺς παρευρημένους τίνος ἂν εἶεν αὗται. Ὡς οὖν ἐμάνθανεν ὅτι Βασιλείου τοῦ παρακοιμωμένου εἰσὶ πᾶσαι, ἀφ' ὧν αἱ μὲν τῇ Ῥωμαίων προσεκτήθησαν παρὰ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, αἱ δὲ τοῦ δομεστίκου καὶ αὗται παρὰ σοῦ, ὦ βασιλεῦ, ἐντεῦθεν περιλγὴς γενόμενος (τὰ γὰρ καταλειφθέντα τῷ δημοσίῳ οὐδενὸς ἄξια λόγου ἐτύγχανε) καὶ βύθιον στενάξας· « Δεινόν, ὦ παρόντες, ἔφη, εἰ τὰ δημόσια καταναλίσκονται χρήματα καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ ταλαιπωροῦνται στρατεύματα καὶ οἱ βασιλεῖς ὑπερορίους ἀναδέχονται κόπους, τὰ δ' ἐκ τοσούτων προσκτώμενα μόχθων ἑνὸς εὐνούχου γίνονται κτῆμα. » Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ταῦτα, τὶς δὲ τῶν παρόντων τῷ Βασιλείῳ τηνικαῦτα τὸν τοῦ βασιλέως λόγον διαπορθμεύσας ῥᾳθίσε πρὸς ὀργήν. Ὑπέρχεται οὖν τὸν οἰνοχοοῦντα τῷ βασιλεῖ, δηλητήριον κίρνησι. Πλὴν οὐ τῶν ὁραστικωτέρων ἦν· ἐφ' ᾧ καὶ κατ' ὀλίγον νοσηλευόμενος ὁ βασιλεύς, καὶ τοὺς ὤμους ἀνθρακιάσας, αἵματος αὐτοῦ πολλοῦ ῥυέντος διὰ τῶν ὀφθαλμῶν κατέλυσε τὴν ζωήν.

Κρατεῖ μετ' αὐτὸν Βασίλειος ὁ πορφυρογέννητος ἔτη ν', εἰ καὶ τὸ πᾶν τηνικαῦτα παρὰ Βασιλείου προέδρου ἐνεργούμενον ἦν διά γε τὸ ἀπαλὸν τῆς τοῦ βασιλέως νεότητος. Ἔκτοτε οὖν τὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τὸν προφανέντα κομήτην λαμβάνει ἀρχήν. Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν καιρὸν καὶ ἔκλειψις ἡλίου γέγονεν, ὥστε καὶ ἄστρα φανῆναι. Πρόσεχε δὲ, ἀγαπητὲ, ὅτι τῶν Βουλγάρων ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ βασιλέως, Ἰωάννου ἀποστατησάντων ἄρχειν αὐτῶν προχειρίζονται τέσσαρες ἀδελφοὶ, Δαβὶδ, Μωσῆς, Ἀαρὼν καὶ Σαμουήλ, καὶ οὐ διέλιπον ἔκτοτε πόλεμοί τε πανταχοῦ καὶ σφαγαί. Ἐν ἔτει ,συϛδ', Ὀκτωβρίῳ μηνὶ, ἐγένετο κλόνος μέγας, καὶ κατέπεσον οἰκίαι καὶ ναοὶ πολλοὶ, καὶ μέρος τῆς σφαίρας τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅπερ ὁ

βασιλεὺς φιλοτίμως ἐπανορθώσατο, δαπανήσας εἰς μόνας τὰς μηχανὰς τῆς ἀνόδου, δι' ὧν οἱ τεχνῖται ἱστάμενοι καὶ τὰς ὕλας ἀναγομένας δεχόμενοι ᾠκοδόμουν τὸ πεπτωκός, κεντηνάρια ι'.

pars sphæræ Magnæ illius Dei ecclesiæ quam imperator studiose refecit; cum in solas machinas ascensus, quibus artifices insistentes ac materiam sursum vectam excipientes collapsam partem exædificabant, centenarios decem impendisset.

Γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ Βοδενὰ φρούριόν ἐστιν ἐπὶ πέτρας ἀποτόμου κείμενον, δι' ἧς κατέρρει τὸ τῆς λίμνης τοῦ Ὀστροβοῦ ὕδωρ ὑπὸ γῆς κάτωθεν ῥέον ἀφανῶς, κἀκεῖσε πάλιν ἀναβαῖνον. Ὁ μέντοι Βασίλειος συχνοὺς πολέμους κατὰ Βουλγάρων στησάμενος καὶ διαφόρως αὐτοῖς συμπλακείς, καὶ τρόπαια στήσας κρείττονα λόγου, καὶ τὸν Σαμουὴλ πολλάκις καταλύσας, ἐπὶ τὴν βασιλίδα ἔρχεται. Καὶ δόγμα τηνικαῦτα ἐξέθετο τὰς τῶν ἀπολωλότων ταπεινῶν συντελείας τελεῖσθαι παρὰ τῶν δυνατῶν. Κατωνομάσθη δὲ ἡ τοιαύτη σύνταξις ἀλληλέγγυον. Τοῦ πατριάρχου Σεργίου, τῶν μητροπολιτῶν καὶ πολλῶν ἄλλων ἀσκητῶν δεηθέντων ἐκκοπῆναι τοιοῦτοι παράλογον ἄχθος, ὁ βασιλεὺς οὐχ ὑπήκουσε.

Illud etiam animadvertito, esse castellum quoddam Bodena dictum, in præruptо situm **310** scopulo, per quem stagni Ostrobi aqua inspectabiliter sub terra manabat et alio in loco rursus eximo prodibat. Imperator cum frequenter bella Bulgaris intulisset, varie cum eis manum conseruisset, tropæa statuisset insignia, quæ vix oratione satis exponi possunt, Samuelo multoties fracto imperatoriam ad urbem est reversus. Edictum inde promulgat, quo sancitum ut exigendas a plebeis hominibus, qui fortunarum detrimentum fecissent, publicas contributiones opulenti ac facultatibus pollentes persolverent : hæc exactio nominata est Allelengyum, a sponsione ac fidejussione mutua. Cumque patriarcha Sergius, metropolitani antistites, et alii multi religiosis exercitationibus dediti apud imperatorem de onere tam absurdo tollendo et abolendo intercederent, non tamen eis obtemperare voluit.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν χειμὼν γέγονεν ἐπαχθέστατος, ὡς ἀποκρυσταλλωθῆναι πάντα ποταμὸν καὶ λίμνην καὶ αὐτὴν τὴν θάλασσάν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ Ἰανουάριον μῆνα γέγονε σεισμὸς φρικωδέστατος, καὶ διεκράτησε κλονουμένη ἡ γῆ μέχρι τῆς θ' τοῦ Μαρτίου μηνός. Ἐν ταύτῃ δὲ περὶ δεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας γέγονε βρασμὸς καὶ κλόνος φριντὸς κατά γε τὴν βασιλίδα καὶ τὰ λοιπὰ θέματα, καὶ πεπτώκασιν αἱ σφαῖραι τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα καὶ τῶν ἁγίων πάντων, ἃς ὁ βασιλεὺς εὐθὺς ἀνεκτίσατο. Ταῦτα δὲ προεμήνυσε τὴν γενομένην ἐν Ἰταλίᾳ στάσιν· ἠγέρθησαν γὰρ καὶ οὗτοι σὺν Λογγιβάρδοις κατὰ Ῥωμαίων. Καθ' ὧν ὁ Μέλης παρὰ τοῦ βασιλέως ἐκπέμπεται, καὶ λαμπρὸν ἵστησι τρόπαιον. Ὁ μέντοι βασιλεὺς οὐ διέλιπε καθ' ἕκαστον ἔτος εἰσιὼν ἐν Βουλγάροις. Ὁ δὲ Σαμουὴλ μὴ δυνάμενος κατὰ τὸ ἐμφανὲς ἀντιτάσσεσθαι, ἔγνω δὲ τάφροις καὶ θριγγίοις τὴν Βουλγάρων κατοχυρῶσαι, κἂν διὰ κενῆς αὐτῷ ἀπέβαινε τὰ τεχνάσματα. Συνάπτει οὖν μετὰ ταῦτα καὶ τῷ Σαμουὴλ, καὶ τοῦτον κατὰ κράτος ἡττᾷ, μόλις μόνον διασωθέντα εἴς τι φρούριον τὸν Πρίλαπον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς ἁλωκότας τῶν Βουλγάρων ὡσεὶ ιε', ὥς φασιν, ὄντας χιλιάδας ἀποτυφλώσας, καὶ ἑκάστην ἑκατοντάδα πεπηρωμένην ὑφ' ἑνὸς μονοφθάλμου ὁδηγεῖσθαι κελεύσας, πρὸς τὸν Σαμουὴλ ἐκπέμπει. Οὓς ἐκεῖνος ἰδών, καὶ τὸ πάθος οὐκ ἐνεγκών, λειποθυμίᾳ καὶ σκότει βάλλεται καὶ εἰς γῆν πίπτει. Ὕδατι οὖν καὶ μύροις οἱ παρόντες τὴν πνοὴν αὐτοῦ ἀναλεσάμενοι ἀνενεγκεῖν μικρὸν πεποιήκασιν. Ἀνενεγκὼν δὲ ὕδωρ πιεῖν ἐπεζήτησε ψυχρόν. Λαβὼν δὲ καὶ πιὼν ἐλήφθη καρδιωγμῷ, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας θνήσκει. Ἔνθεν τοι καὶ παραλαμβάνει τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γαβριὴλ, ὁ καὶ Ῥωμανὸς, ῥώμῃ μὲν καὶ ἰσχύϊ τοῦ πατρὸς ὑπερέχων, φρονήσει δὲ καὶ διανοίᾳ πολλῷ λειπόμενος. Οὕτω μὲν οὖν τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν κατέλυσεν ἅπασαν, ὧν μὲν

Scenta est id temporis hiems sævissima, qua durante cuncta flumina, stagna ipsumque adeo mare per glaciem constrictum fuit. Præterea mense Januario terræ motus maxime horrendus exstitit, neque desiit ea succussio ante nonum Martii diem : quo die circiter horam decimam tam horribiliter commotum est solum urbis imperatoriæ vicinarumque regionum, ut globi ædis sanctorum quadraginta, itemque sanctorum omnium collabantur; quos imperator mox refici curavit. Hæc autem portendebant eam seditionem quæ in Italia fuit excitata. Quippe conjuncti Longibardis Itali contra Romanos (quo nomine Græci sunt accipiendi) se commoverunt. Adversus eos Meles ab imperatore missus tropæum sane splendidum victoria potitus statuit. Interim non desinebat imperator singulis annis in Bulgariam irrumpere; cui cum Samuelus aperta vi se non posset opponere, fossis ac septis Bulgarorum fines munire decrevit, quanquam irrito conatu molitiones hasce occiperet. Tandem imperator cum Samuelo prælio congreditur, eumque Marte aperto vincit, vix saluti suæ in eo consulentem, ut fuga Prilapum (castelli hoc nomen) evaderet. Capta erant ab imperatore Bulgarorum ad quindecim millia (tot enim fuisse perhibentur) : quos ubi spoliasset oculis, et singulis centurius monoculum unum attribui jussisset, qui vice duxcæteris foret, ita deinde ad Samuelem allegavit. Samuelus iis conspectis tantæ calamitatis magnitudine victus animo deficit, et vertigine correptus in terram prolabitur. Mox ii qui aderant aqua et unguentis spiritum ei revocantes, ut nonnihil ad se rediret, effecerunt. Ubi respirasset, haustum frigidæ postulavit, qua epota cardiogmo correptus est, et post biduum rebus humanis excessit. Ejus loco regnum apud Chagaros filius ipsius Gabrielus, qui [illegible] dicebatur, obtinuit, viribus ille

311 quidem ac robore patrem superans, sed vicissim prudentia mentisque vi multis modis impar. Ita factum et Basilius imperator Bulgarorum imperium in universum tolleret, aliis eorum cæsis, aliis in potestatem redactis, aliis, qui quocunque tandem modo superstites remanserant, vel invite ipsi se dedentibus. Quin et Acridem ipsam, quo in oppido regia Bulgarorum erat, occupavit; indeque magnas opes, gemmas nimirum et uniones aurique centenarios centum abstulit. Secundum hæc Athenas profectus, cum munera gratiarum actionis ergo Deiparæ vota reddidisset, ac illius templum multis iisque splendidis et magnificis donariis ornasset, Cpolim reversus est, aureaque corona redimitus, quæ cristam et apicem in parte superiore habebat, per portas magnas ingressus triumphum egit, præcedente Maria Vladislavi uxore cum Samueli filiabus reliquisque Bulgaris. Hoc modo cum victoriæ signis in ecclesiam delatum obuixe patriarcha Sergius obsecrabat, ut tributum illud quod Allelengyum dicebatur aboleret : nam id se facturum promiserat, si Bulgaros superasset. Verum ea res frustra fuit, imperatore ut id faceret, persuaderi sibi non ferente. Iis rebus gestis etiam cogitabat in Siciliam Basilius expeditionem suscipere, quo in conatu fuit impeditus. Quippe repentino correptus morbo vivendi finem fecit, in templo Joannis Theologi, quod est juxta Hebdomum, sepultus. Alexium solitarium e mansione Studiana translatum in solium patriarchæ collocavit : nam ille cum venerabili capite Præcursoris imperatorem decumbentem inviserat, qui eodem consiliario in administranda re publica uti consueverat.

A κτανθέντων ὧν δὲ ἄλλων χειρωθέντων, καὶ ἑτέρων αὖθις τῶν ὁπωσδήποτε καταληφθέντων καὶ μὴ βουλομένων αὐτῷ προσελθόντων. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἀκρίδα, καθ' ἣν τὰ βασίλεια τῶν Βουλγάρων ἐτύγχανε, κατέσχεν· ἀφ' ἧς καὶ χρήματα πολλὰ, λίθους δηλαδὴ καὶ μαργάρους καὶ χρυσοῦ κεντηνάρια ρ', ἀφείλετο. Μετὰ ταῦτα δὲ πάντα ἐν Ἀθήναις γενόμενος, καὶ τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια τῇ Θεοτόκῳ ἀποδοὺς, καὶ ἀναθήμασι πολλοῖς λαμπροῖς καὶ πολυτελέσι κοσμήσας τὸν ναὸν, ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ διὰ τῶν μεγάλων πυλῶν χρυσῷ στεφάνῳ λόφον ἐφύπερθεν ἔχοντι ἐθριάμβευσεν ἑστεφανωμένος, προηγουμένης Μαρίας τῆς τοῦ Βλαδισθλάβου γυναικὸς καὶ τῶν τοῦ Σαμουὴλ θυγατέρων καὶ τῶν λοιπῶν Βουλγάρων, καὶ οὕτω μετὰ τροπαίων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσῆλθεν. Ὑν δὴ καὶ πολλὰ τηνικαῦτα κατελιπάρει ὁ πατριάρχης Σέργιος αἰδέσαι τὸ ἀλληλέγγυον· ἦν γὰρ ὑποσχόμενος ποιῆσαι τοῦτο, εἰ τῶν Βουλγάρων ὑπερισχύσειεν. Ἀλλ' οὐκ ἔπεισε. Ταῦτα μὲν οὖν πάντα τελέσας ὁ βασιλεὺς καὶ κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατεῦσαι ἐβούλετο. Ἀλλ' ἐκωλύθη· νόσῳ γὰρ αἰφνιδίῳ συσχεθεὶς ἀπεδίω, καὶ θάπτεται ἐν τῷ κατὰ Ἕβδομον ναῷ τοῦ Θεολόγου, Ἀλέξιον μοναχὸν ἀπὸ μονῆς τοῦ Στουδίου πατριάρχην ἐνθρονιάσας. Ἔτυχε γὰρ εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἐλθεῖν μετὰ τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου· τοῦτον καὶ γὰρ εἶχε σύμβουλον πρὸς τὴν τοῦ κοινοῦ διοίκησιν.

Post Basilii mortem universa imperii potestas ad successorem et fratrem ipsius Constantinum delata fuit, qui biennium rebus præfuit. Basilii fratris exemplo nequaquam imperium ornavit, homo saltatriculis et ludionibus deditus. Præterea ludis equestribus, ut mortalium alius nemo, perpetuum occupatus, omnem de re publica sollicitudinem atque curam floccipendebat. Si quos homines alicujus pretii reperiebat, eos statu suo dejectos excæcabat, illorumque loco magistratus aliis plane stolidis ridiculisque mandabat. Neque pauperum modo fortunas, sed etiam locupletum attrivit. Nam triennio, quo tempus imperii ejus continetur, quinquies a subditis exactiones postulavit; quarum duas frater ipsius antea subjectis condonaverat. Secundum hæc morbo subito correptus, quem successorem imperii relinqueret, secum ipse deliberare cœpit. Cumque de nonnullis accepisset omnino futurum ut post ipsum Romanus imperio potiretur, qui esset ordinis senatorii et Argyropuli cognomentum haberet, necessitate quadam urgente 312 virum arcessi jubet, optionemque vel invito dat, ut aut legitima cum uxore divortio facto filiam imperatoris matrimonio sibi jungeret ac imperator hoc pacto renuntiaretur, aut oculos per excæcationem amitteret. Cum in utramque partem Romanus animi dubius et anxius hæreret, uxor ipsius verita ne quid crudele viro accideret, sponte sua mandatos capil-

Μετὰ δὲ Βασίλειον τὴν ἅπασαν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος διαδέχεται, κρατήσας ἔτη γ', εἰ μὴ καὶ κατ' ἐκεῖνον ταύτην ἐκόσμησε, γυναιξὶ χαίρων ὀρχηστρίαις καὶ φιλοπαίγμοσιν· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἱπποδρομίας ὡς οὐδεὶς ἕτερος κεχηνὼς, τὴν τοῦ κοινοῦ φροντίδα ὡς οὐδὲν ἡγούμενος ἦν. Καὶ οὓς μὲν εὗρεν ἄνδρας ἀξιολόγους, κατήγαγε καὶ ἀπετύφλωσε, πρὸς δὲ τὰς ἀρχὰς ἑτέρους ἀνεβίβαζεν ἀφελεῖς καὶ ἀξίους γέλωτος. Συνέτριψε δὲ οὐ μόνον πένητας ἀλλὰ καὶ πλουσίους. Ἐν τρισὶ γὰρ ἔτεσιν, ἐν οἷς καὶ τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ βασιλείας, πέντε δασμοφορίας ἀπήτησε· τὰς γὰρ δύο ἔτυχεν ἀφεὶς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα αἰφνιδίῳ νόσῳ συσχεθεὶς σκέπτεται τίνα καταλείψει διάδοχον. Πρός τινων οὖν ἐκδιδαχθεὶς ὡς εἰς Ῥωμανὸν τὸ κράτος μετ' αὐτὸν φοιτήσειεν, ἕνα μὲν ὄντα τῶν τῆς συγκλήτου, λεγόμενον δὲ Ἀργυρόπουλον, ἐξ ἀνάγκης τὸν τοιοῦτον μεταπέμπεται, ᾧ καὶ ἀνάγκη ἐπέκειτο ἢ διαζυγῆναι τῆς νομίμου γυναικὸς καὶ τῇ τοῦ βασιλέως θυγατρὶ συναφθῆναι καὶ οὕτω βασιλεὺς ἀναγορευθῆναι, ἢ πηρωθῆναι τοὺς ὀφθαλμούς. Τοῦ δὲ διαγγιῶντος καὶ ἀναδυομένου πρὸς αὐτῶν ἑκάτερον, ἡ σύνοικος δείσασα περὶ τοῦ ἀνδρὸς, μή τι καὶ πάθῃ δεινὸν, τὴν κοσμικὴν ἐκουσίως ἀπέθετο τρίχα, καὶ οὕτως τῷ συζύγῳ πρὸς τῇ ὄψει καὶ τὴν βασιλείαν ἐχαρίσατο. Τριῶν θυγατέρων οὐσῶν τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, ἡ μὲν πρώτη ἀπεκείρατο, ἡ δὲ τρίτη ἀπηνήνατο. Συνάπτεται οὖν τῇ

δευτέρᾳ, ἥτις Ζωὴ ἐκαλεῖτο, καὶ οὕτως αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεται, κρατήσας ἔτη ε'. Καὶ τηνικαῦτα προοιμίων ἀγαθῶν ἀπάρχεται· τῇ γὰρ Θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐκέλευσε δίδοσθαι κατ' ἔτος ἀπὸ τῶν βασιλικῶν ταμείων χρυσοῦ λίτρας π'. Κόψας καὶ τὸ ἀλληλέγγυον, ἐκεῖνοί τε καὶ τὰς φυλακάς, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖ. Ὀκτωβρίῳ δὲ μηνὶ, κατὰ τὴν λα', χύσις ἀστέρος ἐγένετο ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς τὴν πορείαν ποιοῦντος, καθ' ἣν ἡμέραν καὶ πτῶσις οὐ μικρὰ γέγονε τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, στρατηγοῦντος τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας Μιχαὴλ τοῦ Σπονδύλου. Ἐγένετο δὲ καὶ ὄμβρων ἐπίκλυσις, κρατήσασα ἕως αὐτοῦ τοῦ Μαρτίου μηνὸς, τῶν ποταμῶν ἐκχυθέντων καὶ τῶν κοίλων πελαγισάντων, ὡς ἀποπνιγῆναι σχεδὸν πάντα τε τὰ ζῶα καὶ τοὺς καταῤῥιγέντας καρποὺς τῇ γῇ, κἀντεῦθεν ἐπακολουθῆσαι λιμὸν κατὰ τὸν ἐπιόντα χρόνον δεινόν. Τὸ μέντοι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἀτύχημα κατὰ Συρίαν ἐγένετο. Κατ' ἐκεῖνο δὴ καιροῦ καὶ τεράστιόν τι γέγονεν ἐν τῷ θέματι τῶν Θρᾳκησίων περὶ τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους τοῦ Κουζινᾶ, ἐν ᾧ πηγή ἐστι διειδοῦς ὕδατος, καθ' ἣν ἠκούστο φωνή τις οἰκτρὰ μετὰ ὀδυρμῶν καὶ οἰμωγῆς καὶ θρῆνος παρεμφερὴς ὁλοφυρμῷ γυναικῶν. Καὶ οὐχ ἅπαξ ἡ δὶς τοῦτο γινόμενον ἦν, ἀλλ' ἀπὸ Μαρτίου μηνὸς ἕως Ἰουνίου αὐτοῦ, καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα. Ἀπιόντων δέ τινων ἐπὶ τῷ κατασκοπῆσαι τὸν τόπον ἐν ᾧ ἡ φωνὴ ἐξηχεῖτο, ἀλλαχοῦ μετέπιπτεν ἡ ὀλολυγή. Τοῦτο δὲ, ὡς ἔοικε, προεμήνυε τὴν φθάσασαν γενέσθαι τοῖς Ῥωμαίοις ἀτυχίαν ἐν Κοίλῃ Συρίᾳ. Τοῦ γὰρ βασιλέως Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ τὰς πλείστας τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης πόλεις τῇ Ῥωμαίων ἀποκαταστησαμένου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν Ἰωάννου τὰ ἑαλωκότα κρατυναμένου καὶ μέχρι γε Δαμασκοῦ τὴν ἐπικράτειαν παρατείναντος, ἐπείπερ ὁ μετ' αὐτοὺς βασιλεὺς ἐμποδιζόμενος μὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, κατατρέχων δὲ καὶ τῶν Βουλγάρων δι' ὅλου, τὰ τῆς ἕω καλῶς ἀσφαλίσασθαι οὐκ ἴσχυσεν· ἐν φαντασίᾳ γὰρ καὶ μόνῃ παραγενόμενος ἐκεῖσε τηνικαῦτα ὑπέστρεψεν, ἀσχολίαν ἔχων ἔμμονον τὸ τῶν Βουλγάρων καθυποτάξαι γένος. Ἐντεῦθεν οὖν ἀδείας οἱ περὶ τὴν ἕω δραξάμενοι τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν ἀναζητῆσαι διενοήσαντο. Ταύτῃ τοι καὶ ἐμελετᾶτο μὲν ἡ ἀποστασία ἐπὶ τοῦ Βασιλείου, ἐκρύπτετο δέ. Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου τὴν βασιλείαν ἀμελῶς ἰθύνοντος οἱ Σαρακηνοὶ, μηδενὸς ὄντος τοῦ κωλύοντος, ἐπάρθουν ἀδεῶς τὰ ἐν ταῖς πόλεσι φρούρια, πολλὴν ἀπανταχοῦ καταδρομὴν ποιησάμενοι. Οὕτω μὲν οὖν τῶν πραγμάτων ἐχόντων, ὁρμᾷ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ὁ βασιλεύς. Πρὸς τὸ Φιλομήλιον ἔρχεται. Πέμπονται πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ἀπὸ Βερρόιας, συμπάθειαν ἐξαιτούμενοι καὶ τὴν προτέραν δούλωσιν καὶ δασμοφορίαν καταδεχόμενοι. Ὁ δὲ Ῥωμαῖος θέλων ἐνδείξασθαί τι γενναῖον κατὰ Συρίας, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς τοὺς πρέσβεις οὐ δέχεται, ἀλλ' ὁρμᾷ κατ' αὐτῶν, μήτε τὴν τοῦ ὕδατος σπάνιν ἀναλογισάμενος, μήτε τοὺς Σαρακηνοὺς αὐτοὺς ὡς ἀκαθέκτους μᾶλλον ἐν θερινῷ καιρῷ διὰ τὸ ἔθος τυγχάνουσι. Συνάπτεται τοιούτοις, καὶ ἦν ἰδεῖν οἷον ὁ λόγος παραστῆσαι οὐ δύ-

los deponit, eaque ratione marito non oculos solum conservavit, verum etiam imperium est Iargita Constantinus autem imperator tres cum filias haberet, prima quidem tonso capillo se mundo abdicaverat. tertia vero Argyropuli nuptias aspernabatur. Quapropter alteri jungitur, cui Zoe nomen erat; eoque facto imperator designatur. Obtinuit imperium annis quinque. Fuerunt ejus initia præclara et laudabilia. Nam Magnæ Dei ecclesiæ sancivit in annos singulos dari debere de thesauris imperatoriis auri libras octoginta. Allelengyo quoque sublato et abolito, præsidia diminuit, aliaque talia non pauca præstitit. Die mensis Octobris 31 sideris cujusdam ab occasu versus orientem pergentis conspecta est diffusio, prorsus illo ipso die quo Romanus exercitus cladem non exiguam accepit, duce Michaelo Spondyle, magnæ illius Antiochiæ præfecto. Præterea largi terram imbres diluvio quodam operuerunt, qui ad Martium usque mensem perdurarunt, amnibus passim extra suas ripas effusis, et concavis locis per aquas restagnantes sic obrutis ut omnia propemodum animalia cum fructibus terræ creditis perirent. Unde proximo anno fames gravis est consecuta, simulque Romano, ceu dictum est, exercitui adversus ille casus in Syria contigit. Eodem tempore prodigium quoddam in solo Thracensium accidit, propter radices Cuzinæ montis, ubi fons est aquæ limpidæ ac pellucidæ. Juxta hunc fontem vox quædam miserabilis exaudiebatur, ejulatibus et lamentis permista, quæ væ sæpius repeteret ac ploratum ederet lamentationi muliebri consimilem. Neque semel hoc aut iterum accidit, sed continuos dies et noctes a Martio mense ad Junium usque duravit. Cumque nonnulli speculatum accessissent eum locum, unde vox edebatur, alio ejulatus isti migrarunt. Significabat autem, ceu credi par est, portentum hoc cladem Romanorum in Cœlesyria non ita pridem acceptam. Etenim Nicephorus imperator urbes Syriæ Phœniciæque plurimas imperio Romano recuperaverat, et ab eo parta successor ipsius Joannes Zimisches confirmarat, imperio Damascum usque prolatato. Basilius autem, qui post utrumque potitus est imperio, partim a bellis intestinis impeditus, partim vexandis Bulgaris occupatus, res Orientis nullo modo recte munire poterat, sed quasi per imaginationem solam eo trajecerat animum, **313** moxque suo ab instituto resilierat, studio tantum uno eoque perpetuo intentus, ut Bulgarorum nationem sub jugum mitteret. Hoc modo metu soluti prorsus Orientales, quibus viis libertatem pristinam recuperarent, secum ipsi dispiciebant. Atque hanc defectionem sub Basilio quidem illi moliebantur, licet occulte rem tractarent: verum Constantino rem publicam negligenter administrante, Saraceni nemine prohibente citra metum omnem urbium præsidia oppugnabant, et longe lateque cuncta percurrendo populabantur. Hoc ergo res in statu cum forent, Romanus imperator adversus Saracenos copias edu-

eit; cumque jam Philomilium usque pervenisset, legati Berrhœa missi accesserunt, qui peterent ut eorum misereretur, paratorum ad subeundam servitutem pristinam tributaque pendenda. Verum Romanus, quod nobile facinus aliquod in hac contra Syriam expeditione superiorum imperatorum exemplo cogitaret edere, non admissis legatis adversus eos recta perrexit, cum quidem secum nequaquam expendisset aquæ illis in locis penuriam, quodque Saraceni propemodum æstivo tempore minus inhiberi se patiantur, corporibus utentes ad perferendos calores assuefactis. Itaque manus cum eis conserit, tantaque strage cæditur imperator quanta vix dicendo possit exponi. Accepta clade Antiochiam revertitur, exercitu graviter ex intestinorum morbo laborante ac siti misere vexato. Nec his contenti Saraceni Romanos iterum aggrediuntur, tantaque cæde grassantur in eos ut imperator ipse vix salvus evaderet.

νατα. Ὑποστρέφει πρὸς Ἀντιόχειαν, τοῦ στρατοῦ χιλιαχῷ συαχεθέντος νοσήματι καὶ τῷ δίψει κακωθέντος. Ἐπιτίθενται καὶ αὖθις αὐτοῖς οἱ Σαρακηνοί, καὶ τοσοῦτον φθόρον ἐποίησαν ὥστε καὶ τὸν βασιλέα μόλις διασωθῆναι.

Secundum hæc Romanus emptam Triacontaphylli domum in monasterium, cui a Deipara nomen inditum, commutavit; atque sub hoc prætextu non parum subditos afflixit et vexavit, materiem convehere coactos. Præterea columnarum Magnæ ecclesiæ ac Blachernarum capita splendide argento et auro exornavit.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν οἶκον τοῦ Τριακονταφύλλου ἐξωνησάμενος εἰς μοναστήριον μετεσκεύασεν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, συντρίψας τῇ προφάσει ταύτῃ τὸ ὑπήκοον καὶ κακώσας ἐν ταῖς τῶν ὑλῶν μεταχομιδαῖς. Καταλαμπρύνει δὲ καὶ τὰ κιονάκρανα τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῶν Βλαχερνῶν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ.

Venit ad imperatorem Romanum magnis cum muneribus etiam Amer Chalepitæ filius, pacem renovari petens, simulque pristinorum tributorum persolutionem promittens. Ejus rei conficiundæ causa Theophylactus protospatharius est abiegatus, Atheniensis patria, qui fœdus ictum confirmavit. Eodem tempore circa secundam noctis horam trajectio sideris a meridie versus septemtriones accidit, quo tellus universa fuit collustrata. Neque magno temporis interjecto spatio, quæ Romanis calamitates adversæque res contigissent, imperatori nuntiatum fuit. Arabes enim Mesopotamiam depopulati sunt ad ipsam usque Melitenam; et Patzinacæ trajecto Istro Mysiam inclementer omnino tractarunt. Allata quoque tunc est Domini nostri Jesu Christi epistola, **314** manu ipsiusmet scripta et ad Augarum loci cujusdam dominum missa. Erat autem imperator hic inprimis omnium bonorum operum studiosus. Ædificia pauperibus alendis destinata, quæ a terræ motu succussa graviterque lasa fuerant, prorsus instauravit. Tandem morbo lento corripitur, quo durante capilli capitis ejus et barbæ defluxerunt, petitus, uti quidem ferebatur, veneno ab Joanne, qui tum pupillorum alumni munere fungebatur. Nam Joannes ille quia prius etiam quam Romanus imperio potiretur minister ipsius fuerat, magnam apud eum potentiam et auctoritatem habebat, ex quo imperare cœperat. Erant illi fratres aliquot, nimirum Michaelus, Nicetas, Constantinus et Georgius. Ex iis Constantinus ac Georgius itidem, ut et Joannes, castrati circulatoriam artem exercebant. Sed deinceps omnes in familiaritatem imperatoris opera Joannis fratris pervenerunt. Cum autem Zoe videret Romanum se pro homine casto gerere, moleste studium hoc illius institutumque ferens, ut quæ carneis pruritibus incalesceret, in Michaelum Joannis fratrem, de quo diximus, non sine amoris affectione oculos conjicere cœpit, quod esset is facie venustissima præditus; cumque clandesti-

Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν μετὰ δώρων πολλῶν ὁ τοῦ Χαλεπίτου υἱὸς Ἄμερ, ἐξαιτῶν ἀνανεῶσαι τὴν εἰρήνην καὶ τοὺς πρόσθεν παρέχειν φόρους. Καὶ δὴ στέλλεται Θεοφύλακτος πρωτοσπαθάριος ὁ Ἀθηναῖος, καὶ τὰς σπονδὰς ἐβεβαίωσε. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ περὶ δευτέραν ὥραν τῆς νυκτὸς χύσις ἐγένετο ἀστέρος ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον πᾶσαν τὴν γῆν περιαστράψαντος. Ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ μικρὸν ἀγγέλλονται τὰ κατασχόντα τὴν Ῥωμαίων ἀτυχήματα, Ἄραβες λῃσάμενοι τὴν Μεσοποταμίαν ἄχρι Μελιτηνῆς, Πατζινάκαι δὲ τὸν Ἴστρον διαβάντες καὶ τὴν Μυσίαν κακῶς διαθέμενοι. Τηνικαῦτα δὲ καὶ ἡ ἰδιόγραφος ἐπιστολὴ τοῦ Δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ πρὸς Λύγαρον πεμφθεῖσα τὸν τοπάρχην, ἐστάλη πρὸς τὸν βασιλέα. Οὗτος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς πάντων ἐπεμελεῖτο τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὑπὸ σεισμοῦ κακῶς παθόντα πτωχοτροφεῖα παντάπασιν ἀνανεούμενος. Εἶτα νόσῳ χρονίᾳ βάλλεται καὶ τριχορρυεῖ γένυν τε καὶ τὴν κόμην, κατεργασθείς, ὥς φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ τηνικαῦτα ὀρφανοτρόφου. Οὗτος γὰρ ὁ Ἰωάννης καὶ πρὸ τῆς βασιλείας ὑπηρέτει τῷ Ῥωμανῷ. Ταύτῃ τοι καὶ τοῦ κράτους ἐπιβάντος αὐτοῦ μεγάλην δύναμιν ἔσχεν. Ἦσαν δὲ τῷ Ἰωάννῃ καὶ ἕτεροι ἀδελφοί, Μιχαὴλ, Νικήτας, Κωνσταντῖνος καὶ Γεώργιος. Ἀλλ' ὁ μὲν Κωνσταντῖνός καὶ Γεώργιος σὺν τῷ Ἰωάννῃ εὐνοῦχοι ὄντες ἀγυρτικὴν μετῆσαν τέχνην, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰωάννου πάντες οὗτοι τῷ βασιλεῖ ᾠκειώθησαν. Ἡ μέντοι Ζωὴ τὸν Ῥωμανὸν ὁρῶσα βίον ὑπερχόμενον σώφρονα, καὶ ἀπαρεσκομένη τῷ πράγματι σφαδασμοῖς ἅτε σαρκικοῖς ὑποθερμαινομένη, ἐρωτικὸν ἐνορᾷ πρὸς τὸν διαλιφθέντα Μιχαὴλ, εὐπρεπέστατον τὴν ὄψιν ὑπάρχοντα, καὶ οὕτω κρυφίως αὐτῷ ἐπεμίγνυτο. Ἐφ' ᾧ καὶ κατεργάζεται ὁ βασιλεὺς ἅτε τῆς βασιλίδος τὸν Μιχαὴλ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον σπευδούσης ἀναγαγεῖν. Βραδυθυμάτοις δὲ φαρμάκοις κατεργασθείς, καὶ χρόνον συχνὸν κείμενος κλινοπετής, ὅλῃ ψυχῇ ἐπεκαλεῖτο τὸν θάνατον. Κατὰ δέ γε τὴν μεγάλην πέμπτην τὰς ῥύγας τῶν συγκλητικῶν ποιησάμενος, καὶ ἐπιθυμήτας λούσασθαι

κατὰ τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ βαλανεῖον, καὶ εἰσελθὼν οἰκτρῶς ἀποπνίγεται ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Μιχαὴλ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ λουτροῦ. Κατὰ ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα μηνύεται ὁ πατριάρχης Ἀλέξιος ὑπὸ τοῦ βασιλέως δεῦθεν Ῥωμανοῦ. Ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἐλθὼν αὐτὸν μὲν εὑρίσκει νεκρόν, ἡ δὲ βασιλὶς Ζωὴ ἐν τῷ χρυσοτρικλινίῳ προκαθίσασα ἐξάγει τὸν Μιχαὴλ, καὶ καταναγκάζει τὸν πατριάρχην ἱερολογῆσαι τοῦτον αὐτῇ. Ὁ δὲ πατριάρχης ἐπὶ τῷ πράγματι ἐκπλαγεὶς τὴν ἱερολογίαν, ὡς εἰκὸς, ἐνεδοίαζεν. Ἔνθεν τοι καὶ ὁ Ἰωάννης σὺν τῇ Ζωῇ ν' μὲν χρυσοῦ λίτρας τῷ πατριάρχῃ, ν' δὲ ὁμοίως τῷ κλήρῳ ἐπιδοὺς ἔπεισε ἱερολογίας ἀξιῶσαι αὐτούς. Καὶ ὁ μὲν Ῥωμανὸς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ νεουργηθείσῃ ἐκκλησίᾳ θάπτεται τῆς περιβλέπτου.

A nam cum eo consuetudinem habuisset, operam dedit ut imperator e medio tolleretur, in hoc solum intenta, ut Michaelum ad imperatoriam dignitatem eveheret. Romanus venenis lentum exitium afferentibus confectus, ubi diuturno tempore in lectulo decubuisset, toto pectore nihil expetebat aliud quam ut hac vita fungeretur. Denique magna quinta feria distributis in patres conscriptos muneribus, quas rogas vocant, cum magni Palatii balneum lavandi causa ingressus fuisset, a Michaeli sociis in balnei labro miserabiliter suffocatur. Eadem nocte Alexius patriarcha Romani imperatoris nomine in regiam arcessitur, quam ingressus imperatorem exstinctum invenit; Zoe vero imperatrix in aureo triclinio sedens Michaelum producit, et patriarcham adigit ut eum sibi maritum sacris precibus conceptis jungeret. Patriarcha rei novitate perculsus, sacrasne preces illas eis impertiretur, non abs re dubitabat. Quapropter Joannes et Zoe quinquaginta libris auri patriarchæ totidemque clero donatis persuaserunt homini ut matrimonium ipsorum consecraret. Romanus in dedicata ab se spectatissimæ ecclesia sepelitur.

Κρατεῖ δὲ ὁ Μιχαὴλ σὺν τῇ Ζωῇ ἔτη ζ'. Ἀλλ' ἡ Ζωὴ αὕτη ἐλπίζουσα τῷ Μιχαὴλ ἀντὶ δούλου κεχρῆσθαι ἀστοχεῖ τοῦ σκοποῦ. Ὁ γὰρ Ἰωάννης ὁραστήριος ὢν, καὶ δεδιὼς περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, πάντας μὲν τοὺς προσόντας αὐτῇ θαλαμηπόλους, καὶ μὴν καὶ τὰς οἰκειοτάτας θεραπαινίδας ἐξ αὐτῆς ἀποσπᾷ, καὶ οὐδὲ τὸ τυχὸν παρ' αὐτῆς ἐνεργεῖται εἰ μή γε κατὰ γνώμην Ἰωάννου. Οὗτος μὲν οὖν καὶ τὸ ὑπήκοον ἑξημέρου παντοίως καὶ πάντα μετεχειρίζετο. Ὅτι δὲ τὰ γεγονότα οὐκ ἀρεστὰ ἦν τῷ Θεῷ, δέδεικται καὶ ἐκ προοιμίων αὐτῶν· κατὰ γὰρ τὴν ια' ὥραν τῆς ἁγίας μεγάλης Κυριακῆς χάλαζα κατηνέχθη ἀφόρητος καὶ γενναία, ὡς συντριβῆναι μὴ μόνα τὰ δένδρα, τά τε κάρπιμα καὶ τὰ ἄκαρπα, ἀλλὰ δὴ καὶ οἰκίας κατοπεσεῖν καὶ ναούς. Γέγονε δὲ καὶ χύσις ἀστέρος κατὰ τὴν μετὰ τὸ Πάσχα Κυριακὴν, περὶ ὥραν τρίτην τῆς νυκτὸς, τῇ ὑπερβολῇ τῆς λαμπρότητος τοὺς ἀστέρας πάντας ἀποκαλύψαντος ὡς καὶ ἥλιον ἀνατεῖλαι δοκεῖν· ὁ μέντοι βασιλεὺς ἐλήφθη δαιμονίῳ, ὃ καὶ σεμνολογοῦντες οἱ περὶ τοῦτον μανικὴν ἀπεκάλουν νόσημα. Καὶ παρέμεινε τὸ τοιοῦτον ἄχρι τέλους τῆς αὐτοῦ βιοτῆς.

B Ejus loco Michaelus imperare cœpit cum conjuge Zoe annis septem, quæ cum se Michaelo mancipii loco speraret usuram, instituto ac spe sua frustrata est. Joannes enim Michaeli frater, vir industrius et rerum gerendarum peritus, qui fratris incolumitati **315** metueret, omnes Zoæ cubicularios una cum ancillis ipsi maxime familiaribus ab ea removit, ne minimum quidem aliquid citra voluntatem et arbitrium suum ab ea geri permittens. Idem subditorum animos variis modis blande tractando fratri conciliabat, et omnium administrationem in se suscipiebat. Non tamen ea quæ in Romanum commissa fuerant, grata Deo fuisse, de ipsis initiis imperii Michaeli certis argumentis colligi poterat. C Nam hora undecima sacrosanctæ magnæ Dominicæ grandine tam intolerabili pluit, ut non arbores tantum frugiferæ sterilesque confringerentur, sed domus etiam cum templis dejectæ corruerent. Præterea sideris trajectio, Dominica post Paschatis festum, hora tertia noctis accidit; cum quidem id sidus amplitudine fulgoris sui cunctorum aliorum siderum luminibus officeret ac sol ipse oriri videretur. Itidem imperator malo correptus est genio, quam rem familiares ipsius honestiore vocabulo tegentes insaniam quamdam animi vocabant. Neque malum hoc ipsum ante finem vitæ missum fecit.

Κατ' ἐκεῖνο δὴ καιροῦ καὶ τοιοῦτόν τι συνέβη ἐν τῷ θέματι τῶν Θρακησίων. Βαράγγων διεσπαρμένων γυναῖκά τις ἐγχωρίαν εὑρὼν ἐπ' ἐρημίας ἐπειρᾶτο τῆς σωφροσύνης αὐτῆς, ἣς δὲ οὐκ ἔπειθε, καὶ βίαν ἤδη ἐπῆγεν. Ἡ δὲ τὸν ἀκινάκην σπασαμένη τοῦ ἀνδρὸς παίει κατὰ καρδίαν τὸν Βάραγγον, καὶ εὐθὺς ἀναιρεῖ. Τοῦ δὲ ἔργου διαδοθέντος ἐν τῇ περιχώρῳ, συναθροισθέντες οἱ Βάραγγοι τήν τε γυναῖκα στεφανοῦσι καὶ τὴν ἅπασαν οὐσίαν τοῦ βιαστοῦ ταύτῃ διδόασι, κἀκεῖνον ἄταφον ῥίπτουσι.

Accidit eo imperante Thracensium in finibus hujusmodi quiddam. Dispersis per illam regionem in hiberna Barangis, forte quidam mulierem indigenam in solitudine nactus ei stuprum inferre conatus est. Ea vero ipsiusmet acinace correpto in cor Barangum ferit ac statim interficit. Quod factum ubi per viciniam innotuisset, coivere Barangi cæteri, mulierique coronatæ facultates illius omnes, qui pudicitiæ ipsius afferre vim voluerat, donarunt, cadaveri militis citra sepulturæ honorem abjecto.

Τότε δὴ καὶ σεισμοῦ γενομένου κακῶς ἔπαθε τὰ Ἱεροσόλυμα, τεθνηκότων ἀνθρώπων πολλῶν ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ οἰκιῶν συμπτώμασι, σειομένης τῆς γῆς ἄχρις ἡμερῶν μ'. Τῷ δέ γε Σεπτεμβρίῳ

Tunc et Hierosolyma terræ motu misere afflicta fuit, quod in ipsis templorum ædiumque ruinis ingens hominum multitudo opprimeretur, terra diem ad quadragesimum usque succussa. Anno

mundi 6543, indictione tertia, columna ignea versus ortum conspecta est, vertice ad meridiem inclinante; quo ipso die Saraceni Myra ceperunt, aliæque nonnullæ calamitates Romanis acciderunt. Cæterum Michaelus imperator delictum in Romanum suum per omnem vitam deplorare non desinebat, ac Deum bonis operibus, monasteriis condendis, benignitate in egentes placabat. Ea vero protuissent illi, si quidem abjecisset imperium, cujus gratia molitus ea facinora fuerat, et adultera repudiata privatus peccatum suum deplorasset. Nunc ille nihil horum agens, sed Zoæ consuetudine utens, imperium mordicus retinens, de pulchris bonis in speciem beneficia quædam præstans, eoque pacto veniam se consecuturum sperans, numen divinum et mentis expers et injustum esse putabat, quod alienis opibus redimi pœnitentiam pateretur.

μηνὶ, ἔτους ἕκτου καὶ ἐξακισχιλιοστοῦ τεσσαρακοστοῦ τρίτου, ἰνδικτιῶνος τρίτης, πυρὸς ἐφαίνετο στῦλος κατὰ τὴν ἑῴαν, τὴν κορυφὴν κεκολπημένην φέρων πρὸς μεσημβρίαν· καθ' ἣν ἡμέραν καὶ οἱ Σαρακηνοὶ ἦραν τὰ Μύρα, καὶ ἄλλα δὲ δεινὰ πολλὰ συνέβησαν. Ὁ μέντοι βασιλεὺς Μιχαὴλ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ζωὴν ἀποκλαιόμενος ἦν τὴν εἰς τὸν Ῥωμανὸν ἁμαρτάδα, τὸν θεὸν ἱλασκόμενος δι' ἀγαθουργιῶν καὶ κτίσεως μοναστηρίων, καὶ ἄλλας δὲ πρὸς τούτοις πράξεις ἐτέλει χρηστάς. Αὗται δὲ ἀνύσιμοι ἂν ἦσαν, εἰ τὴν βασιλειάν τε ἀπέῤῥιψε δι' ἣν τὰ τοιαῦτα κακὰ, καὶ εἰ τὴν μοιχάδα ἀπώσατο καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀπεκλαίετο τὴν ἁμαρτίαν. Τούτων δὲ μηδὲν πεπραχὼς, ἀλλ' ἐκείνῃ συνὼν καὶ τῆς βασιλείας ἀντεχόμενος, κἀκ τῶν δημοσίων καὶ κοινῶν τὰς δοκούσας εὐπορίας ἀποπληρῶν, κἀντεῦθεν νομίζων τυχεῖν συγχωρήσεως, ἀνόητον διελογίζετο τὸ θεῖον καὶ ἄδικον, ἀλλοτρίοις χρήμασιν ὠνούμενος τὴν μετάνοιαν.

316 Eodem tempore terræ motum in Bucellariis hiatus subsecuti sunt, quibus integræ quinque villæ sunt absorptæ. Parum etiam abfuit quin eo Nicephorus præses, imperatoris Constantini eunuchus, illis in locis degens periret: verum præter spem evitato periculo, rasus vitæ solitariæ se dedit. Cum autem magna quoque siccitas incidisset ac totis sex mensibus non pluisset, supplicatum est a fratribus imperatoris, Joanne sacrum mantile, magno domestico scriptam ad Augarum Christi epistolam sacrasque cunarum fasrias gestantibus; peditesque a magno palatio usque ad Blachernas processerunt. Sed tantum abfuit ut plueret, ut etiam ingens grando delata vehementi cum impetu tam arbores quam tegulas urbis comminueret. Michaelus ubi malo a genio pejus in dies exagitaretur, in quasvis regiones et insulas presbyteris quidem singulis numinos aureos binos, monachis vero unum misit, licet irrito studio, quod malum augesceret ac morbus aquæ intercutis accederet. Quamobrem Thessalonicam profectus imperator ibidem degebat, et ad egregii martyris victorisque certaminum Demetrii sepulcrum assiduo versabatur, ut eo malo liberaretur: quippe de mundanis rebus omnino sollicitus non erat quod eas Joannes ipsius frater administraret. Interea continuo Deus orbem universum quassabat, quem alia quoque terriculamenta formidolosum reddebant, in cœlo cometarum exortus, in aere venti et impetuosæ pluviæ, in terra succussiones gravesque commotiones; quæ omnia portendebant non multo post eorum finem appeturum qui tum rerum potiebantur. Imperatoris quidem frater Joannes magistratus venales habebat, et malis infinitis orbem terrarum implebat. Nam ipsius quoque culpa factum est ut Bulgari a Romanis deficerent: quippe Basilius imperator species quasdam fructuum a Bulgaris exigi debere tributi nomine voluerat, quem morem et Samuëlus ipsorum rex observavérat: Joannes autem hac exactione in aurum commutata Bulgaris occasionem defectionis præbuit.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ σεισμοῦ γενομένου χάσματα γεγόνασιν ἐν Βουκελλαρίοις, καὶ κατεπόθησαν χωρία πέντε. Ἔνθα καὶ Νικηφόρον πρόεδρον τὸν Κωνσταντίνου βασιλέως εὐνοῦχον διατρίβοντα μικροῦ δεῖν κινδυνεῦσαι συνέβαινεν ἄν, διαφυγόντα δὲ παρ' ἐλπίδα τὸν κίνδυνον ἀποκαρῆναι μοναχόν. Τηνικαῦτα δὲ καὶ αὐχμοῦ γενομένου ὡς ἐπὶ μῆνας ἓξ μὴ καταβρεχθῆναι ὑετὸν, λιτανείας ἐποίησαν οἱ τοῦ βασιλέως ἀδελφοὶ, καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης τὸ ἅγιον ἐβάσταζε μανδήλιον, ὁ δὲ μέγας δομέστικος τὴν πρὸς Αὔγαρον ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἅγια σπάργανα. Καὶ πεζοὶ ὁδεύσαντες ἀπὸ τοῦ μεγάλου παλατίου ἀφίκοντο μέχρι τῶν Βλαχερνῶν. Οὐ μόνον δὲ οὐκ ἔβρεξεν, ἀλλὰ καὶ χάλαζαι παμμεγέθεις καταῤῥαγεῖσαι συνέτριψαν τά τε δένδρα καὶ τοὺς κεράμους τῆς πόλεως. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, καταπτοούμενος ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐπὶ πλέον, ἔπεμψεν ἐν τοῖς θέμασι καὶ ταῖς νήσοις τοῖς μὲν πρεσβυτέροις ἀνὰ νομίσματα β', τοῖς δὲ μοναχοῖς ἀνὰ νομίσματα ἕν· ἐπὶ πλέον τὸ κακὸν ἐπετείνετο, συνεπιλαβομένης καὶ νόσου ὑδρωπικῆς. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς διέτριβε τῇ Θεσσαλονίκῃ ὡς τὰ πολλὰ, προσλιπαρῶν τῷ τάφῳ τοῦ καλλινίκου Δημητρίου τοῦ πάθους ἕνεκεν· τῶν γὰρ κοσμικῶν πραγμάτων οὐδαμῶς ἐφρόντιζεν, ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τούτων διοικουμένων. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ συνεχῶς τὴν οἰκουμένην ὁ Θεὸς ἔσεισε, καὶ δείματα κατεῖχον αὐτὴν, ἐν οὐρανῷ μὲν κομητῶν ἐπιτολαὶ, ἄνεμοι ἐνκέριοι καὶ ὄμβροι ῥαγδαῖοι, ἐν γῇ δὲ βρασμοὶ καὶ κλόνοι· ἃ δὴ καὶ προεμήνυον τὴν μετ' οὐ πολὺ γενησομένην τῶν κρατούντων καταστροφήν. Ὁ τοιοῦτος δὲ Ἰωάννης ὠνίους τὰς ἀρχὰς ποιούμενος μυρίων κακῶν τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησε. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς Βουλγάρους ἀντιστῆναι πεποίηκε· τοῦ γὰρ Βασιλείου ἐν εἴδεσί τισι τὴν ἀπαίτησιν ποιουμένου καθὰ δὴ καὶ ὁ Σαμουὴλ, ὁ Ἰωάννης οὗτος διὰ νομισμάτων ἐδασμοφόρει αὐτοὺς, ὅθεν καὶ εἰς ἀποστασίαν ἐχώρησαν.

Tandem Michaelo vita functo, tanquam hæreditario jure universa potestas ad Zoen imperatricem

Τοιούτῳ δὲ τέλει χρησαμένου Μιχαὴλ, τὸ πᾶν πρότερον κράτος ὡς εἰς κληρονόμον τὴν Ζωὴν

Ζωήν. Αὕτη δὲ διαλογισαμένη ὡς οὐκ ἄν ποτε τὰ A κοινὰ διεξάγειν μόνη δύναιτο, τὸν τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ὁμώνυμον ἀνεψιὸν, Καίσαρα ὄντα, πρὸς δὲ καὶ δραστήριον εἶναι δοκοῦντα, εἰσποιητὸν προσλαμβάνει υἱὸν, καὶ βασιλέα τοῦτον ἀναγορεύει, κρατήσαντα δὲ ὡσεὶ μῆνας δ', ὅρκοις πρότερον αὐτὸν καταδεσμήσασα ὡς κυρίαν ἔχειν αὐτὴν καὶ μητέρα καὶ μὴ παρεμποδίζειν ἐφ' οἷς ἂν καὶ ὅπως διαπράττεσθαι βούλοιτό. Καὶ αὐτὸν δὲ πρότερον ὀρφανοτρόφον ἐκποδὼν ἐποιήσατο, καὶ Κωνσταντῖνον ὡσαύτως τὸν δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς ἀρχῆς ἀπαστέρησε. Κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν καθ' ἣν ἀνεδεῖτο τῷ διαδήματι ὁ Μιχαὴλ, σκοτώσει καὶ ὀλιγωρίᾳ λιφθεὶς ἐγγὺς ἦλθέ που πεσεῖν, μόλις δὲ ἀναλαμβάνεται μύροις καὶ ἀρώμασι. Καὶ ὃς αὐτίκα δωρεαῖς περιποιεῖται τὴν σύγκλητον. Μεταπέμπεται δὲ τῆς ἐξορίας καὶ Κωνσταντῖνον τὸν δομέστικον, καὶ οὕτω δὴθεν ἐν βεβαίῳ δόξας ἑστάναι παρευθὺς πίπτει. Γράμμασι γὰρ τοῦ ὀρφανοτρόφου καὶ βουλαῖς τοῦ δομεστίκου, λεγόντων μὴ πιστεύειν τῇ βασιλίδι, ὡς ἂν μὴ πάθοι ὅσα δὴ καὶ Μιχαὴλ καὶ Ῥωμανὸς γοητείαις ἅτε παρ' αὐτῆς κατεργασθέντες, διεγείρεται καὶ ἐπιβουλὴν κατ' αὐτῆς μελετᾷ. Θέλων δὲ καὶ τὸν λαὸν ἰδίαν, εἴπερ εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτὸν διάκειται, καὶ οὕτως ἐπιχειρῆσαι τῇ ἐπιβουλῇ, κελεύει γενέσθαι προέλευσιν. Ἐφ' ᾗ καὶ πάντας ἰδὼν ὡς εἰ δυνατὸν καὶ τὰς ψυχὰς προΐέναι χάριν τιμῆς αὐτοῦ καὶ λαμπρότητος, ἅπτεται τῆς ἐπιβουλῆς. Νυκτὸς οὖν κατασπᾷ τοῦ θρόνου καὶ ἐξορίζει αὐτὴν εἰς Πρίγκιπον, κελεύσας τοῖς ἀποκομίζουσι καὶ τὰς τρίχας αὐτῆς ἀποκεῖραι καὶ πρὸς αὐτὸν αὐτὰς ἀγαγεῖν. Γίνεται ταῦτα, καὶ ἀναφορὰ διὰ τοῦ ἐπάρχου τῷ λαῷ ἀναγινώσκεται ἐν τῷ τοῦ Κωνσταντίνου φόρῳ, περιέχουσα ὅτι Κακόνους ἡ Ζωὴ περὶ τὴν βασιλείαν μου εὑρεθεῖσα ἐξορίζεται παρ' ἐμοῦ· ὑμεῖς δὲ εἴπερ εὐνοϊκῶς διάκεισθε πρός με, μᾶλλον ἀξιωθῆτε τιμῶν. Καὶ παραχρῆμα φωνὴ ἐξακούεται οὕτω λέγουσα· « Ἡμεῖς σταυροπάτην Καλαφάτην βασιλέα οὐ θέλομεν, ἀλλὰ τὴν κληρονόμον καὶ μητέρα ἡμῶν Ζωήν. » Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐβόων· « Ἀνασκαφείη τὰ ὀστᾶ τοῦ Καλαφάτου. » Καὶ λαβόντες τὰ παρατυχόντα ξύλα παρὰ τοῦ ἐπάρχου φέρονται· καὶ ὃς φυγῇ χρησάμενος μόλις διεσώζετο. Ὁ δὲ λαὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καταλαβὼν ἐδυσφήμει καὶ μάλα τὸν βασιλέα, ἀνεκαλεῖτο δὲ τὴν Ζωὴν ὅλῃ ψυχῇ. Μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸ παλάτιον ἔρχονται, καταγαγεῖν τὸν βασιλέα βουλόμενοι. Ὃς καὶ πτοηθεὶς ἦγαγε τὴν Ζωὴν, καὶ ἀποδύσας αὐτὴν τὰ μοναχικὰ βασιλικοῖς ἐκόσμησε περιβλήμασιν. Εἶθ' οὕτως τῷ λαῷ ἐκμηγορήσας καὶ μηδὲν ἀνύσας (ὕβρεσι γὰρ μᾶλλον ἐπλύνετο καὶ λίθοις καὶ τόξοις ἐβάλλετο), ἔγνω δεῖν ἐν τῇ μονῇ Στουδίου ἀπελθεῖν. Ὁ δὲ δομέστικος οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν, ἀλλὰ γενναίως ἀντιστῆναι παρέπεισε καὶ ἢ ὑπερισχῦσαι ἢ βασιλικῶς ἀποθανεῖν. Ἑτοιμάζονται ὡς εἶχον δυνάμεως. Τριχῇ οὖν οἱ τοῦ δήμου διαιρεθέντες, ὥσπερ δὴ καὶ οἱ περὶ τὸν Μιχαὴλ, κατ' ἀλλήλων ἐχώρουν. Ἔνθεν τε καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου πίπτει λαὸς, οὐκ

Zoen. Ea vero cum deliberatione secum habita non posse se solam administrare rem publicam animadverteret, imperatoris Michaeli cognominem et sororis filium, qui Cæsar designatus erat et industrius aptusque rebus gerendis esse videbatur, adoptatum sibi adjungit, ac filium imperatoremque renuntiari curat. Præfuit rebus menses ad quatuor. Priusquam imperio potiretur, Zoe sacramentis eum obstrinxit, ut polliceretur se loco dominæ ac matris eam habiturum, nec ulla re futurum impedimento quominus illa quæ vellet, **317** quoque pacto collibitum esset, omnia gereret. Prætera Joannem pupillorum alumnum ab administratione mox ab initio removit, Constantino quoque domestico scholarum magistratu abrogato. Michaelus ea ipsa, qua diademate cingebatur, hora oculorum caligatione ac vertigine correptus parum abfuit quin collaberetur, vixque tandem unguentis et aromatibus refectus est. Corona potitus mox largitionibus sibi senatum conciliat. Cumque Constantinum domesticum ab exsilio revocasset, seque jam in tuto consistere putaret, subito corruit. Persuasus enim Joannis pupillorum alumni litteris et domestici consiliis, qui dicerent fidem imperatrici non habendam, ne usuvenirent eadem ipsi quæ Michaelus et Romanus perpessi fuissent, quos illa veneficiis sustulisset, excitari se contra illam passus est, ut ejus vitæ insidiaretur : cumque populi quoque tentare vellet animos, ut cognosceret an illius aliqua foret in se benevolentia, qua perspecta struere pergeret insidias, processum publicum institui jubet, in quo cum eam in omnibus alacritatem cerneret, ut si fieri posset, etiam animas ac vitam pro ipsius honore dignitateque profunderent, ad moliendas insidias sese comparat. Itaque noctu solio dejectam principum ablegat ubi exsularet, imperato deportantibus ut capillos ei raderent et eosdem ad se deferrent. His ita gestis, præfectus urbis actorum relationem ac populum de scripto nomine imperatoris in Constantini foro verbis hujusmodi recitat : « Zoen, quod eam imperio meo malitiose insidiatam esse deprehenderem, solum vertere jussi. Vos, siquidem in benevolentia erga me perstiteritis, honores consequemini. » Tum vero vox quædam hujusmodi subito exaudita est : « Nos proculcatorem crucis Calaphatem imperatorem habere nolumus, sed Zoen matrem nostram et imperii hæredem. » Clamatum etiam inter alia : « Evertantur ossa Calaphatæ. » Mox correptis saxis et quibusvis lignis præfectum urbis petunt ; qui arrepta fuga vix saluti suæ consulere potuit. Inde occupato templo conviciis populus imperatorem gravissimis proscindebat, totoque animi studio Zoæ nomen inclamabat. Utque deturbarent imperatorem, ad palatium contendebant. Is vero metu perculsus Zoen in populi conspectum adductam et monastico habitu exutam imperatorio rursus amictu exornavit. Deinde ad populum concione habita, « ea nihil obtinuisset quæ cum ea ante

contumeliosis eum dicys aspergebant et saxis sagitisque petebant), in Studii mansionem cedendum statuit. At vero Constantinus scholarum domesticus id eum facere non sinebat, sed hortabatur ut animo forti et generoso semet opponeret, ac vel obtinendam **318** esse victoriam statueret vel imperatorie occumbendum. Hoc modo pro viribus utrinque instructi, tripertitis agminibus tam populares quam Michaeli defensores contra se invicem tendebant. Itaque de populo numerus haud exiguus A ὄλίγος, ἄοπλοι ὄντες καὶ πρὸς ξίφη παρατασσόμενοι. Πίπτουσιν οὖν ὡσεὶ χιλιάδες τρεῖς. Οἱ μέντοι πολῖται διὰ τὸ πλῆθος ὑπερισχύσαντες καὶ τὰς πύλας τοῦ παλατίου ἐκρήξαντες ἐντὸς εἰσέρχονται, καὶ αὐτίκα τὸ ἐν σεκρέτοις χρυσίον ἁρπάσαντες καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ὁρμῶσιν. Ὡς δὴ καὶ ἀπογνοὺς φυγὰς πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου ἔρχεται, καὶ σὺν τῷ θείῳ αὐτοῦ ἀποκείρεται.

cæsus est, nimirum ad millia tria; quod inermes ipsi armatis opponerentur. Ad extremum tamen cives ob multitudinem superiores facti palatiumque perfractis foribus ingressi sunt. Cumque mox aurum in secretis repositum diripuissent, adversus imperatorem perrexerunt; qui rebus omnino desperatis ad Studii mansionem fuga se contulit et cum avunculo suo rasus est.

Ita rursus imperatrix Zoe cum sorore Theodora præficitur, quæ ubi populo gratia initio egisset B ejus benevolentiæ nomine quam erga se declarassent, continuo Michaelum inquiri debere visum fuit. Populo autem voces hujusmodi magnis clamoribus ingeminante: « in crucem agatur, oculis spolietur, » Zoe quidem miseratione commoveri erga ipsum videbatur, Theodora vero præfectum urbis ac vulgus hominum concitabat ut ad quærendum utrumque cursim pergerent. Eos illi cum adesse persentiscerent, in adyta templi confugere, sed irrito conatu: nam inde abrepti pedibusque per forum tracti, jussu Theodoræ in loco qui Sigma dicitur excæcati sunt. Ab eo tempore cum germana sorore Theodora Zoe propemodum uno mense rem publicam et senatum administrabat magna cum laude; cum efficeret ut more pristino C abolito magistratus ubique sine pretio concederentur, qui venales antea fuerant.

Hinc deliberatum quo pacto Zoe cuidam matrimonio legitimo jungeretur, qui per id conjugium ad culmen imperatorium perveniret. Cogitabat autem illa Constantino nubere, qui Artoclines vocabatur; erat enim is formæ venustate præstans, et cum Zoe clanculum consuescere perhibebatur. Sed Constantinum uxor legitima veneno propinato de medio sustulit, non quod maritum odisset, sed quod ejus consuetudine se deinceps carituram videret. Hoc ubi accidisset, Monomachum imperatrix ab exsilio revocat, quem Joannes orphanotrophus exsilio multaverat et Mitylenæ se continere D jusserat: nam vulgo rumor diditus fuerat, futurum ut aliquando ille imperaret. Id Scylitzes de Monomacho memoriæ prodidit. Ab aliis hoc quoque perscriptum est, submotis a gubernatione qui rerum antea potiebantur, imperatricem e Lesbo Monomachum arcessivisse, relegatum eo jussu Michaeli, quod cum imperatrice rem habere diceretur. Et quanquam prius a periculo amittendi oculos parum abfuerat, tamen nunc revocatus matrimonio Zoæ legitimo copulatur, sacras preces ac vota concipiente **319** novæ Romæ presbyterorum principe, anno mundi 6550. Exordium imperii præclarum edidit, quod annis duodecim administravit. Rerum quidem bellicarum prorsus igna-

Προκάθηται οὖν καὶ αὖθις ἡ βασιλὶς Ζωὴ σὺν τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς Θεοδώρᾳ. Καὶ πρῶτα μὲν εὐχαριστεῖ τῷ λαῷ δι' ἣν ἐνεδείξαντο πρὸς αὐτὴν εὔνοιαν, ἔπειτα δὲ καὶ σκέψις περὶ τοῦ Μιχαὴλ γίνεται. Τοῦ δὲ λαοῦ, « Σταυρωθήτω, τυφλωθήτω, » ἀναβοῶντος, ἡ μὲν Ζωὴ συμπαθὴς αὐτῷ κατεφαίνετο· ἡ δὲ Θεοδώρα τὸν ἔπαρχον καὶ τὸ πλῆθος πρὸς αὐτοὺς πείθει δραμεῖν. Ὡς οὖν ἐκεῖνοι τῆς παρουσίας ἥσθοντο τοῦ λαοῦ, εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ καταφεύγουσιν. Ἀλλ' ἐκεῖθεν ἁρπάζονται καὶ διὰ τῶν ποδῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ σύρονται, κατὰ δέ γε τὸ Σίγμα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκτυφλοῦνται, ὡς ἡ Θεοδώρα ἐνέσκηψεν. Ἔκτοτε οὖν κρατεῖ ἡ Ζωὴ σὺν τῇ αὐταδέλφῃ αὐτῆς Θεοδώρᾳ ὡσεὶ μῆνα ἕνα. Κἀντεῦθεν ἡ σύγκλητός τε καὶ τὸ κοινὸν διῃτᾶτο καλῶς, ἀπριάτων τῶν ἀρχῶν ἁπανταχοῦ τελουμένων καὶ μὴ ὠνίων, ὡς πρίν.

Γίνεται σκέψις ὥστε βασιλεῖ νομίμως τὴν Ζωὴν συζευχθῆναι. Καὶ ἡ μὲν ἀγαγέσθαι ἔθελε Κωνσταντῖνον τὸν λεγόμενον Ἀρτοκλίνην· ἦν γὰρ καὶ τὸ εἶδος εὐπρεπής, ἐλέγετο δὲ καὶ πλησιάζειν αὐτῇ. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἡ σύνοικος, οὐχὶ μισοῦσα μέλλουσα δὲ αὐτοῦ στερεῖσθαι, τοῦ βίου ἐξάγει φαρμάκοις. Ἔνθεν τοι καὶ τὸν Μονομάχον ἀπὸ τῆς ἐξορίας μεταπέμπεται, παρὰ τοῦ ὀρφανοτρόφου τὴν Μιτυλήνην κατακριθέντα οἰκεῖν· ἐφημίζετο γὰρ παρὰ πάντων ὡς ἐγκρατὴς ἔσται τῆς βασιλείας. Καὶ οὕτω μὲν τῷ Σκυλίτζῃ περὶ τοῦ Μονομάχου διείληπται, λέγεται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τῶν κρατούντων ἤδη παρελθόντων Λεσβόθεν τῇ βασιλίδι μετεπέμπετο· ἐξώρατο γὰρ ἐκεῖθεν παρὰ τοῦ Μιχαὴλ ἅτε τῇ βασιλίδι συμφθείρεσθαι λεγόμενος. Ἐπανακέκληται οὖν, εἰ καὶ σβεσθῆναι παρὰ μικρὸν τὰς κόρας ἐκινδύνευε. Συνάπτεται οὖν τῷ Μονομάχῳ νομίμως ἡ Ζωή, τῆς ἱερολογίας γενομένης παρὰ τοῦ πρώτου τῶν πρεσβυτέρων τῆς νέας, ἐν ἔτει ,ςφν'. Καὶ τηνικαῦτα προοιμίων ἀγαθῶν ἀπάρχεται, κρατήσας ἔτη ιβ'. Ἦν μὲν γὰρ ἀδαὴς, ὡς φασι, τὰ πολεμικὰ, τοσοῦτον δὲ μεγαλοπρεπὴς καὶ μεγαλόδωρος ὡς πάντας ἐπαπολαῦσαι τῶν χαρίτων αὐτοῦ. Κατ' ἐκεῖνον δὴ τὸν καιρὸν ἐφάνη κομήτης ἀπὸ τῆς ἑῴας πρὸς τὴν δύσιν τὴν πορείαν ποιούμενος, καὶ ἐωράτο μῆνα ὅλον λάμπων. Προσμήνυε δὲ οὗτος

μετὰ ἔτος ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ φανεὶς τὰς μελλούσας γενέσθαι κοσμικὰς συμφοράς. Ὅρα γὰρ ὅτι μετ' οὐ πολὺ στάσις ἐν Σερβίᾳ γέγονε. Γράφει οὖν ὁ βασιλεὺς τῷ ἄρχοντι Δυρραχίου. Καὶ ὃς ἐπισυνάξας ὡσεὶ χιλιάδας ξ' εἰς Τριβαλῶν ἔρχεται, καὶ ἀνεπιστημόνως πάνυ τοῖς Σέρβοις προσβαλὼν ὡσεὶ χιλιάδας μ ποιεῖ ἐκεῖσε πεσεῖν καὶ στρατηγοὺς ζ'. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μανιάκης Γεώργιος ἐν Ἰταλίᾳ διάγων (παρὰ γὰρ τοῦ Βασιλείου ἐκεῖσε προπεμφθεὶς ἔτυχεν), εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ καὶ τὰ παράσημα τῆς βασιλείας ἐνδύεται καὶ εἰς Σερβίαν ἔρχεται. Μανθάνει περὶ τούτου ὁ βασιλεύς, καὶ μὴ δυνηθεὶς διὰ γραμμάτων μεταποιῆσαι αὐτὸν, χεῖρα βαρεῖαν ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ· ποδάγρᾳ γὰρ ὁ βασιλεὺς συνεχόμενος καὶ παρὰ δεμνίοις ἀπαλοῖς κείμενος, δι' ἑαυτοῦ τοῖς τοιούτοις ἐφίστασθαι οὐκ ἠδύνατο. Ἱδόμενος οὖν ἐν τῷ Ὀστροβῷ συγχροτεῖται. καὶ αἰφνίδιον πίπτει τοῦ ἵππου ὁ Μανιάκης, πολλὰ πρότερον τοῦ στρατοῦ καταιρέχων. Τέμνεται τὴν κεφαλήν. Τῷ βασιλεῖ στέλλεται, καὶ μέγας ἐπὶ τούτῳ θρίαμβος γίνεται.

Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν καιρὸν καὶ οἱ Σκύθαι, τοῦτ' ἔστιν οἱ Ῥωσοί, διά τινα μικρὰν πρόφασιν κατὰ τῆς βασιλίδος ὁρμῶσι στόλῳ βαρεῖ. Καὶ ὁ βασιλεὺς ὑπαντιάζει αὐτοῖς ἔν γε τῷ φόρῳ, καὶ οἱ τραπέντες ἐπαλινόστησαν, συμβολῆς γενομένης πλοίων κατεαγέντων καὶ ὡσεὶ χιλιάδες δεκαπέντε περὶ τὴν γῆν ἐκπρασθέντων, εἰ καὶ κατά τινα κόλπον τριήρεις Ῥωμαϊκαὶ διώκουσαι τὰ αὐτὰ πεπόνθασι, τὸν ἀριθμὸν κ' καὶ δ' οὖσαι.

Ἐν ἔτει ,ϛφνβ', μηνὶ Μαρτίῳ θ', βουλεύεται ὁ βασιλεὺς ἀπελθεῖν εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων μ'. Γίνεται οὖν δημοσία πρόπομπή. ἔρχεται περὶ τὸν Χριστὸν τὸν χαλκοῦν. Καὶ τηνικαῦτα τὸ πλῆθος εἰς ἀποστασίαν χωρεῖ· φωνὴ γὰρ ἐκ μέσου αὐτοῦ ἐξεχύθη λέγουσα· « Ἡμεῖς τὴν Σκληραιναν βασίλισσαν οὐ θέλομεν, οὐδὲ δι' αὐτὴν αἱ μάγναι ἡμῶν αἱ πορφυρογέννητοι Ζωὴ καὶ ἡ Θεοδώρα θανοῦνται. » Ταραχθὲν οὖν ἐπὶ πλέον τὸ πλῆθος ἐζήτει τὸν βασιλέα διαχειρίσασθαι, καὶ φθόρος ἂν εὐθέως οὐκ ὀλίγος ἐγεγόνει, εἰ μή γε προκύψασαι ἄνωθεν αἱ βασίλισσαι τὴν τοῦ πλήθους ὀργὴν κατεστόρεσαν. Ἐφ' ᾧ καὶ ἄκων ὁ βασιλεὺς ἐν βασιλείοις ὑπο-

A rum fuisse perhibent, sed tamen liberalem ut omnes benignitatis ipsius fructum perciperent. Conspectus est id temporis cometa, qui ab oriente versus occidentem motu suo ferebatur totoque mense lucebat, altero post initum a Monomacho imperium anno. Portendebat autem calamitates illas mundi, quæ tunc imminebant. Quippe non ita multo post in Servia seditio concitata fuit, cujus compescendæ gratia litteras imperator ad Dyrrhachii præsidem dedit. Iis acceptis ille militum ad sexaginta millia cogit, et cum illis Triballorum regionem ingressus Serviosque parum prudenter adortus quadraginta hominum millia cum septem ducibus amittit. Præterea Georgius Maniaces, qui degebat in Italia, missus eo jampridem

B ab imperatore Basilio, defectionem molitus est; ac sumptis insignibus imperii ad Servios sese contulit. His rebus cognitis imperator, qui litteris ad Maniacem perscriptis ab instituto non posset hominem avertere, validam manum adversus eum misit. Etenim imperator podagræ morbo præpeditus et lecto affixus rebus hisce gerendis ipsemet adesse non poterat. Conserto autem ad Strobum prælio Maniaces ex equo subito lapsus est, et qui antea copias hostiles pervaserat, capite truncatus; quod imperatori cum missum fuisset, magnus eo nuntio triumphus institutus est.

Iidem Theophilus Eroticus, prætor Cypri, cum ea didicisset quæ Calaphatæ acciderant, resque Cpoli non parum habere turbarum cognovisset, ad seditionem Cyprios defectionemque sollicitando perpulit. Adversus eum misso imperator exercitu

C vivum hominem cepit, et sub triumphi specie in circo ductum, muliebri amictu indutum, omnibus denique facultatibus nudatum dimisit. Hoc tempore Alexius patriarcha naturæ debitum persolvit, in cujus locum Michaelus cognomento Cerularius, solitariæ vitæ sectator, est substitutus.

Sub eodem imperatore Scythæ quoque, qui Rossi sunt, de perexigua sane occasione magna classe urbem imperatoriam adorti sunt. Eis imperator in foro cum occurrisset, in fugam conjecti Rossi suam in patriam reverterunt. Etenim in conflictu eorum cum Romanis naves fractas haud paucas una cum quindecim fere millibus hominum amiserant. Idem tamen incommodi Romanis etiam triremibus, numero viginti quatuor, in sinu quodam

D maris accidit, dum navigia Rossorum incautius persequuntur.

320 Anno mundi 6552, ad diem septimum Id. Mart. imperator suo quodam consilio supplicationis causa ire decrevit ad sanctorum quadraginta martyrum ædem. Eo nomine publica processione instituta, cum ad Christi templum, quod est in Chalce, pervenisset, populus seditionem concitare cœpit. Auditaque vox est de media plebe quæ hujusmodi verba proferret: «Nos Sclerænam imperatricem non tolerabimus, neque matres nostras purpurigenas, Zoen ac Theodoram, ejus causa necari patiemur.» Hoc modo tumultu in plebe maximo concitato, ad necem imperator deposcebatur. Et secuta sane mox fuisset hominum cædes haud exi-

gna, ni de loco sublimi prospectassent imperatrices ac multitudinis iracundiam blande compescuissent. Hoc modo factum ut præter animi sententiam et invitus imperator in regiam reverteretur. Secundum hæc eum quædam aliæ curæ mundanæ excipiunt, atque inter motus et seditiones cæteras in Oriente coortas Leo quoque Tornicius, dignitate patricius Iberiæque prætor, tyrannidis affectatæ crimen subiit. Quapropter magistratu locoque suo motus raditur. Eam rem Leo parum æquo animo ferens, militibus Adrianopolitanis, præsertim iis qui ab imperatore contemptim habiti fuerant, aliisque nonnullis qui rerum novarum erant avidi, magno numero collectis, imperator renuntiatur, et mox suis cum copiis urbem imperatoriam versus properat. Ei cum imperator opponere non posset exercitum, quem satis magnum non habebat, nec civibus urbanis fideret, quos animo erga se parum benevolo esse nosset, litteris ad Constantinum, quem rebus in Iberia gerendis præfecerat, datis imperat ut relictis rebus omnibus quas istic in manibus habebat, quanto cum exercitu posset maximo, Cpelim sese conferret. Atque hoc quidem ille fecit; verum priusquam copiæ ad urbem accessissent, non parum Tornicius turbarum dedit, tantopere conclusos in urbe de castris suis oppugnans ut imperator ipse propemodum sagitta configeretur. Deinceps Arcadiopolim Tornicius cum suis est profectus, nec magno temporis interjecto spatio exercitus orientales affuerunt. Eis Jasita dux cum imperio præficitur, qui adversus auctorem defectionis movens suam illum in potestatem redigit. Hoc facto mox Leoni et Batazæ cuidam oculi eruuntur, reliquorum bona publicantur.

Ab eo tempore non desierunt in oriente Turci, ad occidentem Patzinacæ prædas agere ac Romanus bello petere. Tunc et Romanus Boilas sublimem ad dignitatis gradum subito fuit evectus. Nam cum festivus et urbanus esset, in notitiam imperatoris pervenit, et ab eo in pretio habitus consiliariis accensetur. Hinc tyrannidem affectans, **321** caute adjungit sibi quoscunque poterat. Sed his conatibus imperatori detectis, socii quidem conjurationis male accepti sunt, ipse vero exiguum ad tempus nonnihil statu suo deturbatus ad altiora rursum rediit. Hoc tempore princeps Ægypti elephantum et camelopardalim ad imperatorem misit. Conatus est etiam Monomachus Patzinacas prorsus e medio tollere. Quapropter copias undecunque contractas adversus illos misit. Verum ingenti a barbaris clade accepta rursus alium imperator exercitum collegit. Non tamen ad pugnam ventum, sed ictum utrinque fœdus in annos 30; quibus a bello abstineretur. Cum autem monasterium imperator, quod Mangana vocant, exstrueret et absque ulla parcimonia pecunias publicas expenderet, tantam ad egestatem pervenit ut nullam non camponandi rationem excogitaret et exactiones absurdas inquireret. Itaque nonnullos homines injustos ærario rei publicæ præfecit, qui curam ejus gererent; eoque pacto pecunias iniquis [illegible] accessionibus ac plas congessit. Præterea

στρέφει. Μετὰ δὲ ταῦτα φροντίσι κοσμικαῖς ὑποπίπτει. Καὶ ἄλλαι μὲν ἀλλαχοῦ κατὰ τὴν ἕω συμβαίνουσιν ἀντιστασίαι, καὶ Λέων δὲ Τορνίκιος πατρίκιος, ὁ στρατηγῶν ἐν Ἰβηρίᾳ, ἐπὶ τυραννίδι διαβάλλεται. Παραλύεται οὖν τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπεικείρεται. Ὁ δὲ μὴ εὐψύχως ταῦτα ὑπενεγκών, τοὺς ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ μᾶλλον ὅσοι παρεωραμένοι καὶ ἄλλους τινὰς νεωτερισμοῖς χαίροντας οὐκ ὀλίγους ἐπισυνάξας, βασιλεὺς ἀναγορεύεται καὶ κατὰ τῆς βασιλίδος χωρεῖ. Ὁ δὲ βασιλεὺς μὴ ἔχων ἀντιστῆναι ἅτε δυνάμεως ἱκανῆς ἀπορῶν, γράφει τῷ ἐν Ἰβηρίᾳ προβληθέντι Κωνσταντίνῳ, ὅτι μὴ δὲ τοῖς πολίταις ἐθάρρει ἅτε μὴ διακειμένοις εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτόν, τὰ ἐν χερσὶ πάντα καταλιπεῖν καὶ μετὰ δυνάμεως ὅτι πολλῆς εἰς τὴν βασιλίδα καταλαβεῖν. Ὃ δὴ καὶ γέγονε. Πρὸ δέ γε τοῦ ἐλθεῖν αὐτοὺς οὐ μικρῶς ὁ Τορνίκιος τὴν βασίλειαν διετάραξε, τοσοῦτον καταπολεμήσας ἐκ τῶν ἐκτὸς τοὺς ἐντὸς ὡς καὶ τὸν βασιλέα τόξου γενέσθαι παρὰ μικρὸν παρανάλωμα. Ἔκτοτε οὖν πρὸς Ἀρκαδίου πόλιν ἔρχεται. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ἐξ ἑῴας τὰ στρατεύματα παρεγένετο. Στρατηγὸς οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰασίτης προβάλλεται. Κατὰ τοῦ ἀποστάτου χωρεῖ, χειροῦται αὐτόν· καὶ παρευθὺς αὐτὸν μὲν ἐκτυφλοῦσι καὶ Βατάτζην τινά, τοὺς δὲ λοιποὺς δημεύουσι.

Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ διέλιπον κατά γε ἀνατολὰς παρὰ Τούρκων καὶ κατὰ δύσιν παρὰ Πατζινακῶν λεηλασίαι καὶ πόλεμοι. Τότε καὶ Ῥωμανὸς ὁ Βοΐλας ὑψοῦται τὰ μέγιστα· ἀστεῖος γὰρ περὶ τὴν γλῶτταν ὢν καὶ εὐτράπελος γνωρίζεται τῷ βασιλεῖ, τιμᾶται, σύμβουλος καθίσταται. Εἶτα τυραννίδος ἐπιθυμεῖ, ὑπέρχεται καί τινας, ὅσους ἠδύνατο. Ἀλλ' ἐφοράθη ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ οἱ μὲν συνιόμενοι πάσχουσι κακῶς, αὐτὸς δὲ πρὸς μικρὸν ὑποκατιὼν πάλιν ἐπανάγεται. Τότε δὴ καὶ παρὰ τοῦ τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντος στέλλεται πρὸς τὸν βασιλέα ἐλέφας ζῶν καὶ καμηλοπάρδαλις. Τότε καὶ σπουδὴν ἔθετο τοὺς Πατζινάκας τέλεον ἀναλῶσαι. Στρατὸν οὖν πανταχόθεν ἐπισυνάξας ἐκπέμπει κατ' αὐτῶν. Ἀλλὰ μέγα συμβαίνει κατὰ Ῥωμαίων ἐκεῖθεν τὸ ἀτύχημα. Ὅθεν καὶ ἕτερον αὖθις συλλέγει στρατόν. Πλὴν σπονδὰς πρὸς ἀλλήλους τίθενται καὶ τὰ τοῦ πολέμου λύονται μέχρι τριακονταετίας. Πρὸς τούτοις δὲ μοναστήριον τὰ Μάγγανα οἰκοδομῶν, καὶ ἀφειδῶς τοῖς χρήμασι χρώμενος, εἰς τοσαύτην ἤλασεν ἔνδειαν ὥστε καὶ πᾶσαν ἐπινοῆσαι διὰ τοῦτο καπηλείαν καὶ ἀτόπους εἰσπράξεις ἐφευρηκέναι. Φροντιστὰς οὖν ἀδίκου τοῦ δημοσίου ἐπιστήσας ἐξ ἀδίκων πόρων συνέλεγε χρήματα. Κατελύει δὲ καὶ τὸν Ἰβηρικὸν στρατὸν, ἀμφὶ τὰς ν' χιλιάδας ἀριθμούμενον, καὶ ἀντὶ στρατιωτῶν φόρους πολλοὺς ἀπὸ τῶν χωρίων ἐκείνων πορίζεται. Ἔνθεν τοι καὶ διὰ τὰς ἐκείνου κακίας καὶ ἀσωτίας τὰ τῶν Ἰουσίων

πράγματα εἰς τὸ κατόπιν χωροῦσιν, εἰ καί τινα τῶν αὐτοῦ μνήμης ὑπάρχουσιν ἄξια. Ἡ γὰρ τῶν Μαγγάνων μονὴ καὶ οἱ ξενῶνες καὶ τὸ ἐπὶ τῇ Μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ παρ' αὐτοῦ γεγονὸς ἐπαίνων οὐκ ἀμοιροῦσι. Διʼ ἐνδειαν γὰρ μὴ δυναμένης ἱερουργεῖσθαι, ἐν σαββατοκυριάκοις γὰρ καὶ ταῖς ἐπισήμοις τῶν ἑορτῶν, τοῦτο οὖν ἰδὼν αὐτὸς καθʼ ἑκάστην τοῦτο διὰ προσόδων γίνεσθαι ὠκονόμησε, φαιδρύνας αὐτὴν καὶ λαμπροῖς ἀναθήμασι.

A copiis Ibericis, quæ quinquaginta millibus hominum constabant, exauctoratis, militum loco de regionibus illis magna vectigalia collegit. Milites ubi dimissi fuissent, improbe nequiterque sese gerentes rem Romanam tanto detrimento affecerunt ut eæ pessum irent. Quæ tam tamen a Monomacho facta sunt digna quæ litterarum monumentis memoriæ prodantur. Nam illud, de quo diximus, monasterium, et excipiendis hospitibus exstructæ ades, et quod in Magna Dei ecclesia instituit, laudem merentur. Cum enim istic res sacra peragi propter inopiam reditnum non posset extra quam singulis Sabbatis, diebus Dominicis aliisque festis insignibus, imperator hoc animadverso proventibus certis constitutis effecit ut sacrum ibi singulis diebus perficeretur, ipsa etiam ecclesia splendidis donariis exornata.

Κατʼ ἐκεῖνο δὲ καιροῦ (90) καὶ λοιμικὴ νόσος ἐπὶ τοσοῦτον ἐνέσκηψεν ὥστε τοὺς ζῶντας ἐκφέρειν τοὺς τεθνεῶτας μὴ δύνασθαι. Ἀλλὰ καὶ χάλαζα ῥήγνυται, μὴ ζῶα μόνον ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀποκτείνουσα. Ὁ μέντοι βασιλεὺς τῇ συνήθει κακίστῃ νόσῳ, τῇ ποδάγρᾳ δηλονότι, κακουχούμενος ἔκειτο ἐν τῇ παρʼ αὐτοῦ δομηθείσῃ μονῇ. Ὡς δὲ καὶ διʼ ἕτερόν τι σύμπτωμα ὁ θάνατος ἤγγισεν, ὅ τε λογοθέτης, ὁ πρωτονοτάριος καὶ ὁ κανικλείου, σκεψάμενοι περὶ τούτου, στέλλουσιν ἀγαγεῖν Νικηφόρον τὸν πρωτεύοντα· ἔτυχε γὰρ τότε τὴν τῶν Βουλγάρων ἐζωσμένος ἀρχήν. Ἀλλὰ τοῦτο γνόντες οἱ τῇ Θεωδώρᾳ ὑπηρετούμενοι (ἡ γὰρ Ζωὴ προκατέλυσε τὸν βίον), εἰς τὸ παλάτιον αὐτὴν ἄγουσι καὶ ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορισσαν. Ἐφʼ ᾧ καὶ ἀποστείλαντες κατέσχον ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν πρωτεύοντα. Κἀκεῖθεν εἰς τὸ Θρᾳκήσιον ἄγουσι, καὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κουζινᾶ περιορίζουσιν. Ὁ μέντοι Μονομάχος ὀνήσκει καὶ παρὰ τῇ διαληφθείσῃ μονῇ θάπτεται.

B Exstitit hoc ipso Monomacho imperante tanta in urbe pestis, ut mortuis efferendis vivi non sufficerent. Grando quoque delapsa magno cum impetu non animalia modo, sed homines etiam interfecit. At imperator morbo sibi familiari, podagra nimirum, afflictus in exstructo ab se monasterio decumbebat. Cumque propter malum aliud quoque mors appeteret, logotheta cum protonotario et caniclei præfecto re deliberata, qui Nicephorum primatem arcesserent, mittit. Is Bulgaris cum imperio potestateque præerat. Verum famuli Theodoræ de hoc certiores facti (nam Zoe jampridem vita functa fuerat) eam in palatium deductam imperatricem renuntiarunt; missisque certis hominibus primatem Thessalonicæ interceptum abduci Thracesium curant et in Cuzinæ monasterium includi. Monomachus **322** autem mortuus in monasterio, quod ab ipso conditum fuisse diximus, sepelitur.

Κρατεῖ λοιπὸν ἡ Θεοδώρα ἔτος ἕν, καὶ τηνικαῦτα προβάλλεται δομέστικον τῶν σχολῶν ἕνα τῶν εὐνούχων αὐτῆς ἐπὶ τῷ ἀναστέλλειν τῶν Τούρκων τὴν καταδρομήν, παραλύσασα τῆς στρατοπεδαρχίας Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν. Ἔφθασε γὰρ ὁ Μονομάχος ἐκεῖσε διαπεράσας τὰς Μακεδονικὰς δυνάμεις. Ἦν οἷς ἦν στρατηγὸς καὶ Βρυέννιος· λόγος γὰρ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐφέρετο ὡς ὑπʼ ἐκείνων καταλυθήσονται μεθʼ ὧν ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς Πέρσας κατέλυσεν. Ὅλην τὴν ἐνδικτιῶνα θʼ τοῦ ,ςφξδʹ ἔτους βιώσασα ἡ βασιλὶς ἀπέθανεν, εἱλεοῦ νοσήματι περιπεσοῦσα. Οἱ δὲ ταύτης εὐνοῦχοι ἀναβιβάζουσι Μιχαὴλ γέροντα τὸν στρατιωτικὸν, ἀφιλῆ ἄνδρα ὄντα.

Imperium Theodora tenuit anno saltem uno, quod ubi occepisset, ex eunuchis suis quemdam domesticum scholarum constituit, qui Turcorum incursiones cohiberet, Isaacio Comneno, qui copiarum imperator erat, loco dignitateque sua submoto. Macedonicas quidem legiones jam ante Monomachus in Asiam trajecerat, quæ præter Comnenum etiam Bryennium prætorem habebant. Ejus rei causa fuerat, quod apud Turcos obtineret fama futurum ut ab iis everterentur, cum quibus Alexander Persas superasset. Imperatrix Theodora, cum nonam indictionem anno 6564 totam in imperio exegisset, intestini tenuis morbo correpta vivendi finem fecit.

Κρατεῖ οὖν ὁ στρατιωτικὸς Μιχαὴλ ἔτος ἕν. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν οἱ εὐνοῦχοι ὡς ἄνευ αὐτῶν μηδέν τι γίνεσθαι. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκ Βυζαντίου μὲν ὥρμητο, στρατιωτικὰ δὲ μόνα μεταχειριζόμενος ἀφυὴς ἦν παντάπασι καταθωπεύειν λαόν. Τότε δὴ, τότε συνήθως ἔρχονται οἱ ἐξ ἑῴας μεγιστᾶνες, ὅ τε μάγιστρος Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς, ὁ κεκαυμένος Καταχαλὼν καὶ ἕτεροι, ἐπὶ τῷ καὶ τιμῶν καὶ

Mox ejus eunuchi Michaelum, provectæ ætatis hominem, cognomento Militarem, ad dignitatem imperatoriam evehunt, qui uno tantum anno rebus præfuit. Factum est autem hoc ab eunuchis eo consilio potissimum, ut citra ipsorum auctoritatem nihil in republica gereretur. Originem generis imperator ex urbe Byzantio ducebat, et rebus tantum militaribus deditus prorsus ad demulcendos po-

(90) Cætera ad finem usque desunt in codice Vallicellano, quæ ex Augustano ac Bavarico edidimus comparata cum P.

puli animos ineptus erat. Sub initium imperii Michaeli proceres orientales, in quibus erant Isaacius Commenus, dignitate magister, Catacalo Ambustus et alii, pro more prisco imperatorem adibant, ut ab ipso honores, dignitates consuetaque congiaria impetrarent. Eos imperator potius contumeliis affectos quam ornatos ab se munerum vacuos dimisit. Quapropter in magno Dei templo sub jurisjurandi religione data et accepta fide, communique consensu et suffragatione Comneno imperatore designato, domum quisque suam discesserunt. His rebus cognitis imperator maximis largitionibus sibi civium animos itemque gravissimis exsecrationibus obstringit, ut uno consensu pollicerentur tanquam se Commenum admissuros, ipso etiam senatu consilium hoc unanimemque consensum approbante, ac scripto rem totam confirmante, quod imperium Michaeli propter ejus potentiam detrectare non auderent. Verum nihil hæc profuere; cum enim urbem Isaacius invaderet, imperator audito consilio patriarchæ imperio sponte sua cessit; quo facto Commenus imperator est renuntiatus. Is duobus annis rem publicam administravit.

A ὀξιωμάτων καὶ τῶν συνήθων δωρεῶν παρὰ τοῦ βασιλέως τυχεῖν. Ἀλλ' αὐτοὺς κενοὺς ἐκπέμπει, πλοῦνας μᾶλλον ὀδύρεσιν αὐτούς. Ἐφ' ᾧ δόντες καὶ λαβόντες ὅρκους ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ συμφωνήσαντες τὸν Κομνηνὸν ἀναγορεύσαι βασιλέα οἴκαδε ἀπῆσαν. Διὰ γοῦν ταῦτα ὁ βασιλεὺς δωρεαῖς μεγίσταις τοὺς πολίτας ἐμπεδεῖ, καὶ ἀραῖς βαρείαις συμφωνοῦντας μὴ προσδέξασθαι τὸν Ἰσαάκιον, τῇ βουλῇ ταύτῃ καὶ ὁμολογίᾳ καὶ αὐτῆς συγκλήτου κατατιθεμένης· τῇ γὰρ ἐξουσίᾳ πειθαρχοῦντες καὶ γραμματείῳ ταῦτα βεβαιοῦσιν. Ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὤνησε ταῦτα· τοῦ γὰρ Ἰσαακίου ἐπιθεμένου, καὶ τοῦ πατριάρχου συμβουλεύσαντος ὅθεν τῷ βασιλεῖ, αὐτὸς μὲν ἐξίσταται τῆς βασιλείας, ἀναγορεύεται δὲ ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος, καὶ B κρατεῖ ἔτη β'.

Τούτῳ μὲν οὖν τῷ τρόπῳ τὴν βασιλείαν ἀναζωσάμενος, καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀνδρείᾳ τὰ πάντα λογισάμενος, αὐτίκα τῷ βασιλικῷ νομίσματι σπαθηφόρος διαχαράττεται, μὴ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράψας. Τὸν πατριάρχην τὰ μέγιστα τιμᾷ καὶ τοὺς συναραμένους αὐτῷ. Ἀλλὰ φειδωλίας κατάρχεται, τὰ τῶν φροντιστηρίων περιττὰ ἀποκόπτει, μόνα τὰ ἐπαρκοῦντα τούτοις ἀφείς, ἀκτημοσύνην ὅθεν αὐτοὺς ἐκδιδάσκων, καὶ μὴ βίον εὐλαβούμενον ζῆν. Ὁ δὲ πατριάρχης ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τὰ πλεῖστα βαρβάρων οὐκ εἶχεν ἐπικλινῆ ταῖς αὐτοῦ ἔστιν ὅτε αἰτήσεσι φορτικαῖς ἅτε πολλάκις οὔσαις· οὐκοῦν ἐπιτιμίοις ἀποπαίοις ὑποβάλλει αὐτὸν, καὶ μὴν καὶ ἀπειλαῖς, τὸ δημοκοπούμενον τοῦτο λέγων, «Ἐγώ σε ἔκτισα, φοῦρνε· ἐγώ σε καὶ καταλύσω.» Βουλεύεται δὲ κοκκοβαφῆ περιβαλεῖν πέδιλα, τῆς παλαιᾶς ἱερωσύνης φάσκων εἶναι τὸ τοιοῦτον ἔθος, καὶ δεῖν τούτοις κἂν τῇ νέᾳ κεχρῆσθαι τὸν ἀρχιερέα· ἱερωσύνης γὰρ καὶ βασιλείας τὸ διαφέρον οὐδέν. Ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεὺς, καὶ δέον κρίνας δρᾶσαι μᾶλλον ἢ παθεῖν, ἐξορίζει τὸν πατριάρχην. Ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν μελετῶντος ἐκείνου ὁ πατριάρχης τελευτᾷ. Ταύτῃ τοι καὶ μετανοίᾳ χρησάμενος ὁ βασιλεὺς ἐντίμως ἐπανάγει αὐτὸν, πάντων ἐκπλαγέντων ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι τότε θαύματι· ἡ γὰρ τοῦ πατριάρχου δεξιὰ χεὶρ σταυροειδῶς σχηματισθεῖσα, ὡς ἥνικα τὴν εἰρήνην ἐπεφώνει τῷ λαῷ, μεμένηκεν ἄτρεπτος, μὴ συναλλοιωθεῖσα τῇ νεκρώσει τοῦ σώματος. Προχειρίζεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ πατριάρχης Κωνσταντῖνος πρόεδρός ὁ Λειχούδης, πρωτοβεστιάριος ὢν· οὗ τῆς μεγαλοδώρου χειρὸς καὶ ἱκανῆς προνοίας οὐδεὶς ἕξω μεμένηκε.

Cumque consecutus imperium eo fuisset modo quo diximus, omnia fortitudini suæ accepta retulit, continuoque se imperatorio numismati sic insculpi curavit ut ensem manu teneret, nequaquam totius rei gloria Deo ascripta. Patriarcham una cum iis quos conspirationis socios habuerat, plurimum **323** honorabat; sed paullatim parcior esse cœpit, et superfluos ædium religiosis exercitationibus destinatarum reditus præcidit, relictis tantum iis quæ usibus hominum illorum sufficerent; quo facto C docebat eos vitam inopem agendam esse, non deliciis affluentem. Cæterum patriarcha nimirum erga imperatorem confidens et audax, nonnunquam illum ad postulata quædam aliquanto duriora graviaraque parum propitium et facilem habebat. Quapropter cum pœnis diris subjecit, additis etiam comminationibus, hæc vulgo jactata verba proferens: « Ego te, furne, condidi, ego te destruam. » Cepit etiam consilium induendi tinctos coccineo colore calceos, cum diceret ita pontifices priscos factitare solitos, adeoque confirmaret idem juris in usurpandis illis sibi pontificem novi quoque sacerdotii non abs re vindicare posse: nihil enim esse discriminis inter regnum et sacerdotium volebat. Hæc ubi cognovisset imperator, potius aliquid in illum agendum quam exspectandum ab eo stabens, hominem exsilio mulctat; dumque moliretur amplius ut solio prorsus deturbaretur, diem suum patriarcha obiit. Quapropter imperator pœnitentia ductus honorifice illum in urbem deportari curavit; cum quidem universi vehementer ob prodigium quoddam obstupescerent. Nam dextra patriarchæ manus crucis in modum sic conformata, ut esse solebat id temporis quo pacem populo clara voce denuntiabat, immobilis mansit, per mortem corporis minime mutata. Suffectus est in ejus locum alius patriarcha, nimirum Constantinus præses et protovestiarius, cognomento Lichudes; cujus liberalem ac munificam manum solertemque providentiam nemo non expertus fuit.

Secundum hæc Ungricæ Patzinacarumque nationes turbas dedere, contra quas egresso cum copiis imperatore, ductisque precum expetentibus, pars

Μετὰ δὲ ταῦτα ταράσσεται τὸ Οὐγγρικόν. Ἐξέρχεται κατ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, καὶ πάντες μὲν ὑπείκουσι, μέρος δέ τι Πατζινακικὸν γεῖρας δοῦναι

οὐκ ἤθελεν, ἐφ' ᾧ καὶ ἄρδην ἀπόλλυται. Ὑπὸ τὸν Λιβιτζὸν δὲ σκηναῖ ὁ βασιλεὺς, καὶ ὑετοῦ καὶ νιφετοῦ πολλοῦ καταῤῥαγέντος μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἡμέρᾳ τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης, πολὺς τοῦ στρατοῦ γέγονε φθόρος. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπὸ δρῦν ἔστη τινὰ σκέπης ἕνεκεν, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἠχῆς γενομένης ἐκ τῆς δρυὸς πρόεισι μικρὸν ὁ βασιλεὺς ὡς μὴ τῷ μήκει ταύτης καταλαμβάνεσθαι, καὶ ῥιζόθεν αὐτὴ ἀνασπασθεῖσα ὑπτία τῇ γῇ καταπίπτει. Ὅθεν ἐννοὺς ὁ βασιλεὺς γέγονεν, ἰδὼν ὅθεν ἐῤῥύσθη. Ἦν δὲ οὐκ ἀγαθὸς οἰωνὸς τὸ συμβάν, προοίμιον δὲ τῶν ἐπισυμβησομένων αὐτῷ.

A quædam Patzinacicæ gentis manus dare noluit, eaque pertinacia sua consecuta fuit ut prorsus exscinderetur. Hinc imperatore sub Libitzo castra locante, cum pluviæ nivesque delaberentur inexplicabili cum impetu, idque Septembri mense, die Theclæ martyrum principis, ingens exercitui clades et interitus accidit. Cumque tegendi sui causa sub quercu imperator subsisteret, non multo post vox quædam e quercu fuit exaudita; qua percepta tantum inde fuit digressus, quantum satis esset ad evitandam illius longitudinem, ne ab ea contingeretur. Eo facto radicitus evulsa in terram supina corruit. Imperator videns quanto periculo liberatus esset, rei novitate perculsus obmutuit; et revera portendebat infaustum aliquid hoc ipsum quod acciderat, initium scilicet eorum exsistens quæ ipsi eventura erant.

Μετὰ δὲ ταῦτα κυνηγεσίοις ἐψυχαγωγεῖτο περὶ αὐτὴν τὴν Νεάπολιν. Περὶ δὲ ὥραν ἀρίστου φῶς ἀστραπηβόλον τοῖς τόποις ἐκείνοις ἐνέσκηψε. Χοῖρος δὲ πόθεν φανεὶς ἐφ' ἑαυτὸν τὸν βασιλέα ἐπεκαλέσατο· ὃν ἐπιδιώκων ὁ βασιλεὺς ἄχρι καὶ θαλάσσης ἐξήλαυνεν. Ὡς οὖν ὁ χοῖρος τὴν θάλασσαν εἰσδὺς ἀφανὴς ἐγένετο, ὁ βασιλεὺς εὐθὺς τῷ ἀστραπηβόλῳ φωτὶ λιφθεὶς τοῦ ἵππου τε ἀπεσφαιρίσθη καὶ ἀφρίζων κατὰ γῆν ἐκυλίετο· ἐμβληθεὶς οὖν ἀκατίῳ πρὸς τὰ βασίλεια διεσώζετο. Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ κακουχούμενος ἐπὶ πολὺ μετανοίᾳ χρᾶται, καὶ τῆς βασιλείας, ἧς ἀδίκως ἐπελάβετο, ἑκὼν ἐξίσταται, καὶ ταύτην ἑτέρῳ δίδωσι, ῥάκια ἀμφιέννυται καὶ τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι. Τοσαύτῃ ταπεινώσει καὶ πρός γε τὸν προεστῶτα ὑποταγῇ ἐχρᾶτο ὡς καὶ θυρωρὸν αὐτὸν γενέσθαι. Λέγεται δὲ σωφρονέστατον αὐτὸν εἶναι. Στρατοπεδάρχου γὰρ ὄντος αὐτοῦ καὶ νεφρίτιδι συσχεθέντος ὡς καὶ πάρετον πάντη γενέσθαι, συνεβούλευον οἱ ἰατροὶ μετὰ μυρίας ἄλλας ἐπαγωγὰς καὶ γυναικὶ χρήσασθαι. Ὁ δ' οὐκ ἐπείθετο. Εἰπόντων δὲ, « Εἰ μὴ τοῦτο ποιήσει, ἀνάγκη σοι καυτηρίᾳ χρήσασθαι κἀντεῦθεν ἀπαιδίᾳ συσχεθῆναι, » — « Ἀρκοῦσί μοι, » ἔλεγεν, « ὁ Μανουὴλ καὶ ἡ Μαρία, οἱ ἤδη μοι χάριτι Θεοῦ γενόμενοι· τούτων μὲν γὰρ ἄνευ τυχεῖν ἔστι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, σωφροσύνης δὲ δίχα οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν. » Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ἡ βασιλὶς Αἰκατερῖνα καὶ ἡ θυγάτηρ Μαρία παρὰ τῇ μονῇ τοῦ Μυρελαΐου διῆγον ἀσκητικὸν βίον βιοῦσαι. Θνήσκει ὁ βασιλεύς. Σορῷ κατατίθεται, ἥτις καὶ πλησθεῖσα ὕδατος ὑπονοεῖν ἅπασι δέδωκεν ὅτι δίκην ἐνταῦθα ἔτισε διά γε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, τὰς τῆς συγκλήτου ἀποστερήσεις, τὰς τῶν μοναστηρίων, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, καθαρπαγὰς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Θάπτεται δὲ τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου, καὶ Αἰκατερῖνα μετονομασθεῖσα Ξένη.

324 Recreabat autem ab eo tempore se venationibus circa Neapolim, cumque prandii adesset hora, fulgetra locis iis exstitit, et aper alicunde prorumpens imperatorem contra se provocavit. Eum ille persequens ad ipsum usque mare pervenit. Apro autem mare ingresso et evanescente, mox imperator luce quadam perfusus, quæ fulguri consimilis esset, ex equo corruit et ore spumam rejiciens humi jacuit. Inde conjectus in piscatoriam quamdam naviculam salvus in regiam delatus fuit; atque hoc modo graviter afflictus, et anteactorum pœnitentia ductus, imperio, quod injuste occuparat, sponte sua cessit, alterum sibi substituit, lacernam induit, in Studii monasterium se contulit. Ibi tam submisse ac obedienter erga monasterii præfectum se gerebat, ut etiam ostiarii munus sibi mandatum obire non detrectaret. Perhibetur etiam castissimus fuisse. Nam cum adhuc copiarum ducis munere fungeretur, et renum doloribus tantopere cruciaretur ut omnino viribus amissis languesceret, post adhibita infinita remedia consulebant ei medici ut mulieris amplexibus uteretur, quo ipso consecuturus esset ut etiam orbitas liberum minus ei pertimescenda foret. Tum ille : « Sufficiunt, inquit, mihi Manuelus et Maria, quos Dei gratia procreatos habeo. Nam absque liberis Dei regnum adipisci licet : at sine castitate nemo Deum conspecturus est. » Posteaquam Isaacius monasterium ingressus fuisset, etiam imperatrix Hæcaterina cum Maria filia se in mansionem Myrelæi contulerunt, ibique vitam religiosis exercitiis deditam exegerunt. Cum autem naturæ debitum persolvisset imperator et in sepulcrum fuisset conditus, accidit ut illud aqua deinceps repletum suspicionem mortalibus præberet eum pœnas in hac vita luisse propter susceptum bellum intestinum, ademptionem munerum senatui debitorum, monasteriorum, ut supra indicatum est, direptorum spoliationes aliaque talia facinora. Sepultus est in mansione Studiana, uxor autem Hæcaterina in ea quæ mutato nomine dicta est Xene.

Κρατεῖ δὲ μετὰ τὸν Κομνηνὸν Κωνσταντῖνος πρόεδρος ὁ Δούκας ἔτη ζ', ἐπιεικὴς ἀνὴρ καὶ μέτριος, τήν τε σύγκλητόν τε καὶ τὸ δημοτικὸν τιμῶν ἀξιώσας. Ἐπανορθοῖ δὲ καὶ τοὺς ἐκπεσόντας τῶν οἰκείων τιμῶν παρὰ τοῦ Κομνηνοῦ. Ἀπῆλθέ ποτε

Post Comnenum Constantinus præses, cognomento Dux, annis septem imperio potitus est, vir æquitatis studiosus et moderatus, qui tam senatorios quam plebeios homines ad honores provexit. Item restituit eos in integrum qui dignitatibus s is

a Comneno spoliati fuerant. Accidit aliquando ut ad celebrandam magni martyris Georgii memoriam se conferret ad Manganorum monasterium. Eo tempore sunt agitata quædam in ipsum consilia: nam viri principes statuerant illum mari reversurum in regiam aquis submergere ac suffocare; quæ tamen insidiæ prorsus irritæ fuerunt, consiliis eorum detectis. Erat autem hic Ducas alia nulla **325** re magis occupatus quam ut semet exerceret in orationibus ejus generis, quibus utuntur secretarii principum, itemque forensibus et sycophanticis. Quo fiebat ut tam frequenter assideret in judiciis ubi causæ agebantur, ut ipsi etiam milites imperatoris exemplum imitati deserto rerum bellicarum studio perdiscendis orationibus judicialibus incumberent. Ea res Turcos incitavit ut Romanorum fines invaderent, citraque periculum omnia passim agerent ferrent. In hoc statu rerum Orientis Uzica natio versus Occidentem, quæ inter Scythas numeratur et Patzinacarum facile nobilissima est, cum hominum ad sexcenta millia Istrum trajecit, incursionem hostilem Romanis longe gravissimam minitata. Cum ea de re certior factus fuisset imperator, homo pecuniarum avidissimus, qui vel obolum quantivis æstimaret, exercitu satis amplo nequaquam instructus Chœrobacchos proficiscitur, non plures secum abducens quam centum quinquaginta milites. Attamen ipsius mandato cuncti jejuniis, precibus, supplicationibus Deum placare jussi sunt. Quæ res effecit ut non multo post de Barbarorum exitio, qui fame ac peste beneficio divinæ providentiæ confecti perierant, nuntius afferretur. Acciderunt hæc anno imperii Constantini sexto, quo ipso itidem anno, Septembri mense, secunda noctis vigilia, terræ motus ingens exstitit multoque maxime terribilis omnium qui unquam fuissent, ita ut ædes ac templa subverterentur, neque tantum in urbe Cpoli hoc usuveniret, sed etiam apud Rædestum, Panium, Myriophytum, magna hominum multitudine per hanc succussionem oppressa. Cyzici quoque fanum illud gentile, dignum admiratione, quassatum magna ex parte corruit, quanquam longe firmissimos muros haberet. Consimilia quædam acciderunt Nicææ, succussis sanctorum Patrum et sanctæ Sapientiæ templis. Ibidem mœnia de fundamentis ipsis mota corruerunt. Erant hæ peccatorum pœnæ iræque divinæ indicia; quibus indicatæ nationis incursio et clades portendebatur; nam per prodigia divinitus profecta non præsentia modo sed etiam futura declarantur atque prædicuntur. Eodem hoc tempore cometa quoque post solis occasum conspectus est, qui magnitudine sua lunam æquabat, ac initio quidem fumum et fuliginem emittere videbatur, sequenti vero die capillos quasi quosdam ostentare cœpit, radiisque versus Orientem directis ad quadraginta dies apparuit.

Constantino patriarcha mortuo Joannes Xiphilinus monachus in ejus locum suffectus est, vir omnino propter eloquentiam, doctrinam, prudentiam, virtutem admirandus. **326** Trapezunte oriundus vitam in Olympo religiosis exercitiis deditam age-

A κατὰ τὴν μνήμην τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγγάνων, αἰδοῖ τοῦ ἁγίου. Καὶ τυγχάνοντα βουλὴ κατ' αὐτοῦ· διὰ θαλάττης γὰρ ἐπανελθεῖν πρὸς τὰ βασίλεια μέλλοντα ἀποπνῖξαι αὐτὸν ἐμελέτων οἱ προὔχοντες. Ἀλλ' οὐδὲν ἦσαν· ἐγνώσθη γὰρ ἐκείνων τὸ βούλευμα. Ὁ δὲ Δούκας οὐδενὸς ἄλλου ἐφρόντιζεν ἢ λόγων σεκρετικῶν, δικανικῶν, συκοφαντικῶν, ἐφ' ᾧ κἂν ταῖς δίκαις προσεδρεύων ἦν ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς στρατιώτας τὰ στρατιωτικὰ καταλείψαι καὶ λόγους δικανικοὺς ἐκπαιδεύεσθαι, ὃ δὴ καὶ τοὺς Τούρκους ἠρέθισε κατὰ Ῥωμαίων χωρεῖν καὶ ἀδεῶς τὰ ἐκείνων λῃΐζεσθαι. Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὴν ἀνατολὴν οὕτως εἶχε. Κατά γε τὴν δύσιν ἔθνος Οὐζικὸν (Σκύθαι δὲ οὗτοι) καὶ τῶν Πατζιναχῶν οἱ εὐγενέστεροι τὸν Ἴστρον διαπεραιώσαντες, ὡσεὶ μυριάδες ξ', καταδρομὴν ὅτι πολλὴν τῶν Ῥωμαίων ἠπείλουν. Μανθάνει ταῦτα ὁ βασιλεύς, καὶ οἷα φιλοχρήματος καὶ τὸν ὁβολὸν παντὸς προτιμῶν, κἀντεῦθεν μηδὲ στρατὸν ἀξιόλογον ἔχων, ἐξέρχεται εἰς Χοιροβάκχους, μεθ' ἑαυτοῦ φέρων οὐχὶ πλείους ἢ ρν' στρατιώτας. Πλὴν κελεύσει αὐτοῦ νηστείαις καὶ προσευχαῖς καὶ λιτανείαις πρὸς Θεὸν πάντες ἐχρήσαντο, ἐφ' ᾧ καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁ τῶν βαρβάρων μηνύεται ὄλεθρος, λοιμῷ καὶ λιμῷ θείᾳ προμηθείᾳ κατεργασθέντων αὐτῶν. Ταῦτα δὲ συνέβη ἔτος ἕκτον τοῦ Κωνσταντίνου βασιλεύοντος. Περὶ δέ γε τοῦ ἔτους τούτου κατὰ Σεπτέμβριον μῆνα περὶ δευτέραν νυκτὸς φυλακὴν σεισμὸς ἐξαίσιος γέγονεν, τῶν πώποτε γενομένων ἐκπληκτικώτερος, ὡς καὶ οἰκίας καὶ ναοὺς ἀνατρέψαι. Καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ Ῥαιδεστὸν Πανιόν τε καὶ τὸ Μυριόφυτον τὰ αὐτὰ γεγόνασιν, ὡς καὶ φόνον ἀνθρώπων πολὺν γενέσθαι. Καὶ ἐν Κυζίκῳ δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἐκεῖνο καὶ θαυμάσιον ἕδρυμα κατεσείσθη τε καὶ πλεῖον μέρος κατέπεσε, καὶ ταῦτα ὀχυρώτατον ὄν. Τὰ αὐτὰ τούτοις καὶ κατὰ Νίκαιαν γέγονε· κατεσείσθησαν γὰρ ὅ τε τῶν ἁγίων Πατέρων ναὸς καὶ ὁ ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ αὐτὰ τὰ τείχη ἐκ βαράθρων αὐτῶν καταπεπλώκασι. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ ἁμαρτημάτων εἴσπραξις καὶ θείου χόλος ἐτύγχανεν, ἠνίττοντο δὲ καὶ τὴν τοῦ ῥηθέντος ἔθνους ἐπέλευσιν καὶ κατάλυσιν· ἐν γὰρ ταῖς θεοσημείαις οὐ τὸ ἐνεστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον προθεωρεῖται καὶ προσημαίνεται. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν καὶ κομήτης ἐφάνη κατόπιν ἡλίου δύνοντος, τὸ μέγεθος σεληναῖον φέρων, καὶ ἐδόκει μὲν τηνικαῦτα καπνὸν καὶ ὁμίχλην ἐκπέμπειν, ἐν δὲ τῇ ἐπιούσῃ ἤρξατο προδεικνύειν βοστρύχους τινάς, τὰς δὲ ἀκτῖνας πρὸς ἑῷαν ἀπέτεινε, μέχρις ἡμερῶν μ' φαίνων.

Κωνσταντίνου δὲ πατριάρχου τελευτήσαντος Ἰωάννης μοναχὸς ὁ Ξιφιλῖνος προχειρίζεται, τὰ πάντα θαυμαστός, λόγῳ σοφίᾳ καὶ συνέσει καὶ ἀρετῇ, ἐκ Τραπεζοῦντος μὲν ὡρμημένος, ἀσκητικῶς δὲ κατ' Ὄλυμπον ζῶν, ἐφ' ᾧ καὶ βίᾳ πρὸς τὴν

ἀξίαν ἵλκεται ἅτε τῶν ἄλλων ἐκκριτος ὤν. Ὁ δὲ βασιλεὺς νόσῳ τηνικαῦτα περιπίπτει καὶ τὸν βίον ἐξάγεται, τῆς ὁσίας αὐτοῦ γενομένης ἐν τῇ μονῇ ἣ καλεῖται Μηλιβωτόν. Ἦσαν δὲ αὐτῷ παῖδες ἐξ Εὐδοκίας τῆς βασιλίδος, ἣν ἰδιωτεύων ἠγάγετο, Μιχαὴλ Ἀνδρόνικος καὶ Κωνσταντῖνος, ὃς καὶ πορφυρογέννητος ἦν, πρὸς τούτοις δὲ Ἄννα Θεοδώρα καὶ Ζωή.

A bat; unde vi pertractus est ad hanc dignitatem, tanquam inter alios eximius. Imperator autem morbo correptus vitaque functus in eo monasterio religiose mandatus humo fuit, quod Molibotum nuncupant. Liberos ex imperatrice Eudocia, quam privatus duxerat, hos habuit, Michaelem, Andronicum et Constantinum purpurigenam, itemque præter hos Annam, Theodoram et Zoen.

Τελευτῶν δὲ πάντας ἀπῄτησεν ἔγγραφον ὡς οὐκ ἄν ποτε παρὰ τοὺς αὐτοῦ παῖδας βασιλέα ἕτερον διαδέξονται, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν βασίλισσαν Εὐδοκίαν, ὡς οὐκ ἂν πρὸς δεύτερον ἀπίδοι συνοικέσιον, ἐφ' ᾧ κρατεῖ σὺν τοῖς παισὶν αὐτοῦ μῆνας ζ', καὶ τοῦ ἐγγράφου ἀπαρτισθέντος, καὶ εἰς φυλακὴν τῷ πατριάρχῃ δοθέντος. Εἶχε μὲν οὕτω ταῦτα, καὶ οἱ Τοῦρκοι πάλιν πᾶσά τε ἡ ἀνατολὴ ἐκυμαίνετο. Δέονται λοιπὸν βασιλέως τὰ πράγματα, ἐφ' ᾧ καὶ ψηφίζεται μὲν Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης καὶ ἕτεροι πολλοί· νικᾷ δὲ ὅμως ἡ θεία βουλή, καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται ὁ Βεστάρχης Ῥωμανὸς ὁ Κωνσταντίνου τοῦ Διογένους υἱός, εἰ καὶ πρότερον ἐπιβουλεύσας τῷ βασιλεῖ κἀντεῦθεν δεσμηθεὶς καὶ ἐλεγχθείς, εἶτα παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῦ κινδύνου λυτρωθείς.

Cum spiritum extremum duceret, ab omnibus scriptam cautionem exegit, qua pollicerentur nunquam se imperatorem ullum admissuros extra quam filios suos; et imperatricem ipsam promittere coegit nunquam se respecturam ad alteras nuptias. Hoc modo illa cum filiis imperium septem mensibus administravit. Scripta cautio fidei patriarchæ credita, ejusdem studio custodiebatur. Eo rerum statu rursum Turci et oriens universus tempestates ingentes concitabant; de quo intelligi poterat imperatoris opera rei publicæ opus esse. Quapropter nonnulla quidem nactus est suffragia Nicephorus Botaniates aliique complures: sed vicit tamen vis divini consilii, cujus impulsu renuntiatus est imperator Romanus Vestarches, Constantini Diogenis filius; quanquam antehac imperatori fuisset insidiatus, eaque de causa vinculis constrictus, quæstionibus subditus, convictus, et præter omnem denique spem periculo liberatos.

Κρατεῖ ὁ τοιοῦτος Ῥωμανὸς ἔτη γ' μῆνας η'. Ἡ μέντοι βασιλὶς θέλουσα μὲν συζευχθῆναί τινι τῶν ἐπιφανῶν, δεδοικυῖα δὲ διά γε τὸ ἔγγραφον καὶ τοὺς ἐνυπογράψαντας αὐτῷ, ἔγνω δεῖν ὑπὲρ γυναῖκα φρονῆσαι καὶ δόλῳ τὸν πατριάρχην ὑπελθεῖν. Κοινοῦται τὸ πρᾶγμά τινι τῶν πρὸς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδείων. Τί γοῦν; Ἀδελφὸς ἦν τῷ πατριάρχῃ Βάρδας τοὔνομα. Προσεῖσι γοῦν τῷ πατριάρχῃ ὁ τομίας, ἀπαγγέλλει αὐτῷ μυστικῶς τὰ τοῦ πράγματος· « Εἴγε οἰκονομία τις γένηται περὶ τοῦ ἐγγράφου, ὁ σὸς ἀδελφὸς τῇ βασιλίδι μίγνυται καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται. » Κατέχεται οὖν ἐντεῦθεν ὁ πατριάρχης, καὶ ἕνα καθ' ἕνα τῆς συγκλήτου μεταπαλούμενος ἔπειθε πάντας ὡς παράνομον τὸ ἔγγραφον, καὶ διὰ ζῆλον ἑνὸς ἀνδρὸς τὸ Ῥωμαίων οὐ χρὴ καταβλάπτεσθαι· ἀναγκαῖον οὖν τὴν βασιλίδα ζευχθῆναι ἀνδρὶ ὡς ἀναθηλῆσαι καὶ αὖθις τὰ πράγματα. Ὡς οὖν ἔσχε πάντας συμψήφους ὁ πατριάρχης, ἔνοπλος ὁ Διογένης εἰς τὰ βασίλεια ἔρχεται καὶ τῇ βασιλίδι συζεύγνυται, καὶ οὕτω τῶν σκήπτρων ἐγκρατὴς γίνεται. Εἶχεν ἐφέδρους τούς τε προγόνους αὐτοῦ καὶ Καίσαρα τὸν τοῦ προβεβασιλευκότος ἀδελφόν. Καὶ τηνικαῦτα τὰ κατὰ τὴν ἑῴαν μανθάνει, καὶ κατὰ τῶν Τούρκων χωρεῖ καὶ εἰς Σεβάστειαν ἐλθὼν καὶ ἔνθεν κἀκεῖθεν παραγενόμενος μεγάλα κατὰ τῶν Τούρκων ἔτησε τρόπαια. Ὑποστρέφει πρὸς τὴν βασιλίδα. Καὶ τὰς συνήθεις ῥόγας τῇ συγκλήτῳ καὶ τῷ λαῷ ποιησάμενος ἐκστρατείας καὶ αὖθις ἐφάπτεται, μηδὲ αὐτὰς τὰς πασχαλίας ἡμέρας καρτερήσας. Καὶ τοῖς Τούρκοις ἔνθεν κἀκεῖθεν πολλὰ συμπλακείς, καὶ ποῦ μὲν εὐτυχῶν, ποῦ δὲ ἀτυχῶν, τὴν βασιλίδα καταλαμβάνει, τὸν Κομνηνὸν δὲ Μανουὴλ κουροπαλάτην τιμήσας μετὰ καὶ παντὸς τοῦ

Imperio triennium cum mensibus octo potitus est. Imperatrix autem nubere cuidam ex viris illustribus volens, cum ob scriptam cautionem et illos qui cautioni subscripserant in metu versaretur, tandem aliquid supra naturam muliebrem audendum et dolo patriarcham circumveniendum esse decrevit. Itaque rem cum quodam ad hujusmodi molitiones idoneo communicat. Quid inde factum? Erat patriarchæ frater, nomine Bardas. Hoc cum sciret ille spado cum quo communicasse consilia sua imperatricem diximus, patriarcham accedit, secreto rem totam ei renuntiat, fieri nimirum posse ut si quidem aliqua dispensatio nomine cautionis intercederet, frater ejus in complexum imperatricis perveniret ac deinde imperator designaretur. Hac arte captus patriarcha sigillatim senatoribus ad se vocatis persuadet scriptam illam cautionem ab æquitatis ratione prorsus alienam esse, nec ob unius hominis æmulationem concedi debere ut Romana res publica detrimentum caperet, sed potius ita poscente necessitate tradendum in matrimonium alicui viro imperatricem, ut hoc modo res publica pristino statui restituta vicissim floresceret. His verbis cum omnes patriarcha suam in sententiam perduxisset, Diogenes armatus regiam ingressus est, ac **327** imperatrice sibi copulata sceptris potitus. In nuptiis assessores habebat privignos suos et Cæsarem, ejus fratrem qui ante ipsum regnaverat. Mox autem ubi de statu Orientis accepisset, exercitum contra Turcos duxit. Cumque Sebasteam pervenisset ac hinc inde cum copiis itaret, magna de Turcis tropæa statuit, indeque reversus ad urbem imperatoriam, usitatis

largitionibus, quas rogas vocant, in senatum populumque factis, rursus ad expeditionem se comparavit, ne paschalibus quidem diebus in urbe moratus. Ubi frequenter et variis in locis manus cum Turcis conseruisset, ac partim fortuna fuisset ei us prospera partim adversa, in urbem rediit, et Manuelum Comnenum dignitate Curopalatis ornatum universis cum copiis adversus Turcos emisit. Ex eo tempore multæ calamitates Romanis acciderunt. Nam cum forte manus utrinque consererentur, Manuelus ipse captus est et universus exercitus ad internecionem cæsus. Sed tamen Turcus ille qui Manuelum ceperat, metu quodam perculsus ideoque partibus sultani desertis, sponte sua cum Manuelo ad imperatorem transfugit. Has ob causas imperator iterum expeditionem instituit; eumque trajecisset ad Hiercorum palatia, columba quædam alicunde subito apparuit, non illa quidem prorsus alba, sed ad nigredinem vergens. Ea triremem imperatoris circumvolans ab eo manibus capta est, et ad imperatricem missa. Parum hæc belli felicem exitum imperatori portendere visa fuit. Ubi solvisset hinc imperator, non ad elatum aliquem locum pervenit, sed ad eum qui Helepolis dicitur. Rusticiores Eleinopolim vocant, quasi dicas oppidum miserabile. Hoc quoque pro omine infausto habitum. Præter hæc aliud quiddam hujusmodi accidit. Lignum illud quod imperatoris tabernaculum sustinebat, fractum effecit ut ipsum quoque tabernaculum collaberetur. Hinc ulterius imperator Orientem versus progrediens, quod prodigiis hisce territus nonnihil sibi metueret, in regionibus sublimioribus cum copiis stationes habebat. Enimvero ne illis quidem in locis omina concurrere desinebant. Quippe domunculam quandam, in qua se quieti dederat, ignis hinc inde corripuit, et equos armisque tegendis factas vestes exussit. Post hæc amnem Halym trajiciens ad interiora progreditur. Ibi vero in eum hostes castra movent, quos ipse sultanus consecutus a tergo recta in imperatorem duxit. Cum autem in eum paratum, ceu credi par est, incideret, ac deinde fugam faceret, quod imperatoris impetum sustinere non posset, cum suis imperator sultanum persequebatur, eumque satis diu consectatus tandem subsistens ulterius progredi desinebat, ne forte quid inopinatum ipsi accideret. **328** Quapropter etiam imperatoris vexillum recedebat. Legiones eo discessu conspecto, cum victum esse cogitarent imperatorem, hinc inde dissipabantur. Hac re sultano significata factum est ut prius in fugam acti jam vicissim persequentes se persequerentur. Quid inde? Manus utrimque conseruntur, et imperatorem ipsum sultanici aggrediuntur. Ille vero tanquam vir bellicis in rebus animosus, hostibus egregie semet opponit manibusque suis complures interficit. Inde pugnanti manus vulneratur et equus jaculo configitur. Nihilominus etiam pedes animose fortiterque resistit. Sed o casum infelicem! in hostium denique pote-

στρατοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἐκπέμπει. Πολλὰ λοιπὸν ἐντεῦθεν ἀτυχήματα τοῖς Ῥωμαίοις συμβαίνει· πολέμου γάρ που συγχροτηθέντος καὶ αὐτὸς ὁ Μανουὴλ κρατεῖται καὶ τοῦ στρατοῦ παντὸς ἀπώλεια γίνεται, εἰ καὶ ὁ κατασχὼν αὐτὸν Τοῦρκος διὰ φιλίαν τινὰ καὶ ἀποστροφὴν τοῦ σουλτάνου αὐτόμολος μετὰ καὶ Μανουὴλ προσῆλθε τῷ βασιλεῖ. Διὰ γοῦν ταῦτα πάντα πρὸς ἐκστρατείαν ὁ βασιλεὺς καὶ αὖθις χωρεῖ. Διεπεραιοῦτό λοιπὸν εἰς τὰ τῶν Ἱερείων παλάτια. Καὶ τηνικαῦτα περιστερά ποθεν ἀναφανεῖσα οὐ πάντη λευκή, τὸ πλεῖον δὲ μελάντερος, καὶ τῇ τριήρει τοῦ βασιλέως περιπταμένη, ταῖς αὐτοῦ χεροὶ περιπίπτει. Ἐκεῖνος δὲ πρὸς τὴν βασιλίδα ἐκπέμπει αὐτήν. Οὐ χρηστὴς δὲ ἀποβάσεως ἔδοξεν αὕτη. Ἀπαίρει δ' ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἔν τινι τόπῳ διαφανεῖ, Ἑλεπόλει δέ τινι, ἣν οἱ ἀγροικότεροι Ἑλεινοῦ πόλιν καλοῦσιν. Οἰωνὸς δὲ καὶ τοῦτο ἀπαίσιος. Πρὸς τούτοις καὶ ἕτερόν τι τοιοῦτον συμβαίνει· τὸ γὰρ ἐπέχον τὴν βασιλικὴν σκηνὴν ξύλον κατεαγὲν καταπεσεῖν ταύτην πεποίηκεν. Χωρεῖ περαιτέρω τῆς ἕω· καὶ δειλαινόμενος τοῖς σημείοις ἐν ὑψηλοτέροις δώμασι τὴν ἀνάπαυσιν ἐποιεῖτο. Ἀλλὰ κἀκεῖ τὰ σημεῖα συντρέχουσι· δωμάτιον γάρ τι, ἐν ᾧ ἀνεπαύετο, πῦρ ἔνθεν κἀκεῖθεν περιέλαβεν, ἵππους τε καὶ βασιλικὰς ἐφιππίδας κατέκαυσε. Διαπεραιοῦται τὸν Ἅλυν, ἐνδότερον γίνεται. Προβαίνουσι πολέμιοι. Ἐπὶ τούτοις καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος κατὰ τοῦ βασιλέως χωρεῖ. Καὶ ὃς ἑτοιμασθείς, ὡς εἰκός, τοῦ σουλτάνου κατόπιν διώκει· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς τὴν τοῦ βασιλέως ἐπέλευσιν ἔφερεν. Ἐπὶ πολὺ οὖν διώξας ὁ βασιλεὺς ἔστη τῆς πρόσω φορᾶς, μή πως συμβῇ καί τι τῶν ἀδοκήτων. Ὑποσθόπους λοιπὸν καὶ ἡ τοῦ βασιλέως σημασία χωρεῖ. Ὃ δὴ καὶ ἰδόντα τὰ τάγματα, καὶ ἦτταν εἶναι τοῦ βασιλέως τὸ πρᾶγμα λογισάμενα, ἔνθεν κἀκεῖθεν διασκεδάζονται. Ἀντηνέχθη τῷ σουλτάνῳ τὰ περὶ τούτου, καὶ τηνικαῦτα διώκων ὁ διωκόμενος γίνεται. Εἶτα τί; Συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτίθενται καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ· καὶ ὃς τὰ πολεμικὰ γενναῖος ὢν ἀνθίσταται τοῖς ἐχθροῖς καὶ διὰ χειρῶν πολλοὺς ἀναιρεῖ. Εἶτα τὴν χεῖρα βάλλεται, ὁ ἵππος αὐτοῦ κατακοντίζεται. Ἀλλὰ καὶ πεζεύσας γενναίως ἵσταται. Ἀλλ' ὦ τοῦ πτώματος! Μετὰ γὰρ ταῦτα πάντα τοῖς ἐχθροῖς ἁλώσιμος γίνεται, τῷ σουλτάνῳ δέσμιος ἄγεται. Καὶ ὃς τοῦ θρόνου ἀνέβορε, καὶ πατήσας τὸν αὐχένα συνήθως αὐτοῦ τῆς γῆς τοῦτον ἀνίστησι, καὶ περιπτυξάμενος, « Μὴ δέδιθι, » ἔφη, « ὦ βασιλεῦ· οὐδὲ γὰρ ἐγκύρσεις κινδύνῳ σωματικῷ, ἀξίως δὲ τιμηθεὶς τῆς τοῦ κράτους ὑπεροχῆς· ἄλογος γὰρ ἐμοὶ λογίζεται ἐκεῖνος ὁ μὴ τὰς ἀπροσδοκήτους τύχας λογιζόμενός τε καὶ εὐλαβούμενος. » Σύνθρονον οὖν αὐτὸν εἶχε καὶ ὁμοδίαιτον καὶ ὁμόδοξον, παντοίως αὐτὸν παρακαλῶν μέχρις ἡμερῶν ἡ'. Ἐρωτήσαντος δέ ποτε τοῦ σουλτάνου τὸν βασιλέα, « Τί ἂν ἑώρασας εἰ ἔσχες ἐμὲ ὑποχείριον, » ἀνυποκρίτως καὶ ἀθωπεύτως ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο ὅτι Πολλαῖς ταῖς πληγαῖς κατεδαπάνησα ἂν σου τὸ σῶμα. « Ἀλλ' ἐγώ, » φησὶν ὁ σουλτάνος, « οὐ μιμήσομαί σου τὸ αὐστηρὸν καὶ ἀπότομον. Πλὴν

ἀκούω ὅτι καὶ ὁ ὑμέτερος Χριστὸς εἰρήνην νομοθετεῖ καὶ ἀμνηστίαν κακῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπερηφάνοις ἀντικαθίσταται. » Μετὰ δὲ ταῦτα σπονδὴν ποιησάμενοι καὶ συνθήκας εἰρηνικὰς διηνεκεῖς, καὶ κῆδος ἐπὶ τοῖς παισὶ συστησάμενοι, διίστανται ἀπ' ἀλλήλων σὺν πολλῇ περιπλοκῇ καὶ εὐκτηρίῳ τιμῇ. Ἐπανέρχεται ὁ βασιλεύς. Γίνεται τοῦτο καὶ τοῖς ἐνταῦθα, Ἰωάννῃ τε τῷ Καίσαρι καὶ τοῖς τούτου υἱοῖς καὶ τοῖς λοιποῖς, ὅσοι τὰ αὐτὰ ἐφρόνησαν. Καὶ τηνικαῦτα μὲν τὴν βασιλίδα καὶ μὴ βουλομένην ὑπερόριον τίθενται, ἀποκείραντες αὐτὴν, τὸν δὲ Μιχαὴλ ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα. Ἔνθεν τοι καὶ γράφουσιν ἁπανταχοῦ τὸν Διογένην ἐπανιόντα μὴ ὑποδέχεσθαι. Ἤρξατο δὲ τῆς τοιαύτης ἀποκηρύξεως ὁ ὑπέρτιμος πρῶτον Ψελλός. Ταῦτα δὲ ὁ Διογένης μαθών, καὶ ὅτι κοινῶς ἀποκεκήρυκται, φρούριόν τι κατασχὼν ἐκεῖσε Δόκειαν λεγόμενον στρατοπεδεύειν ἤρξατο. Ἀλλ' ὁ Καῖσαρ τὸν βραχύτατον υἱὸν κατὰ Διογένους ἐκπέμπει. Συνάπτεται πόλεμος. Φυγὰς ὁ Διογένης οἴχεται. Ἔνθεν κἀκεῖθεν περινοστῶν πρὸς Κιλικίαν παραγίνεται. Ὑποστρέφει ὁ Κωνσταντῖνος ἐπὶ τούτοις. Στέλλεται ἀντ' αὐτοῦ κατὰ Διογένους ὁ τοῦ Καίσαρος υἱὸς Ἀνδρόνικος, πολιορκεῖ τὸν Ἄδανον, συνθῆκαι γίνονται. Καὶ κείρεται τὴν τρίχα ὁ Διογένης, ἔξεισί τε τοῦ κάστρου μελανειμονῶν. Λαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτὸν τὸν Διογένη ὁ Ἀνδρόνικος νόστου μέμνηται (91), ἕλκων αὐτὸν ἐν εὐτελεῖ ὑποζυγίῳ διὰ τῶν χωρῶν ἐκείνων αἷς ἰσόθεος ἐγνωρίζετο. Μέχρις οὖν τοῦ Κοτυαίου τὴν ὁδοιπορίαν ὁδυνηρὰν ποιησάμενος (ἦν γὰρ νοσηλευόμενος ἐκ κοιλιακοῦ ἐκ κωνείου προποθέντος αὐτῷ) ἐκεῖσε κατεσχέθη, ἕως οὗ τὸ ποιητέον ὁρισθῇ ἐπ' αὐτῷ. Καταλαμβάνει ἡ ἀπόφασις. Καὶ τῶν ἀρχιερέων τῶν ἐπὶ τῷ δυθῆναι λόγον συμπαθείας ἐπαρῆξαι μὴ δυνηθέντων (ὡρήσταὶ γὰρ καὶ ἀπηνεῖς ἄνδρες ἁρπάξαν αὐτὸν) ὀφθαλμοὺς ἐξορύσσεται. Προσχθεὶς ἐν ὑποζυγίῳ μέχρι τῆς Προποντίδος, καὶ τὴν κεφαλὴν ἔχων ἐξοιδηκυῖαν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὥσπερ σῶμα σεσηπὸς, κἀντεῦθεν σκωλήκων καὶ δυσωδίας πλησθείς, ἐπωδύνως καταστρέφει τὸν βίον, τῇ νήσῳ Πρώτῃ τὸν χοῦν ἀποθέμενος, ἔνθα νέον ἐκεῖνος ἐδείματο φροντιστήριον.

A statem venit, et vinctus ad sultanum deducitur. Ille vero solio suo desiliens, pro more calcata Diogenis cervice, mox eum de terra erigit, et amanter complexus : « Formidinis, inquit, expers esto, imperator. Non enim corpori vitæque tuæ periculum ullum creabitur, sed ex dignitate majestatis tuæ præstantissimæ a nobis honorabere. Nam stultum equidem esse arbitror eum qui fortunæ casus improvisos secum ipse non expendit ac reveretur. » His dictis solii sui, mensæ gloriæque participem Diogenem facit, eumque ad octavum usque diem apud se retentum varie recreat et consolatur. Cumque sultanus imperatorem interrogaret aliquando : « Quid, obsecro, facturus de me fueras, si me tuam in potestatem redactum habuisses? » Imperator sine fuco et adulatione respondit : « Multis equidem flagris corpus tuum cecidissem. » Ad quæ vicissim sultanus : « Ego vero, inquit, sævitiam rigoremque tuum nequaquam imitabor. Quin etiam audio Christum illum vestrum pacem inter homines et oblivionem injuriarum sancire ac præcipere, superbisque resistere. » Secundum hæc fœderibus initis, pace perpetua constituta, inter libros affinitate contracta, discessum utrinque non sine multis complexibus et honoris exhibitione, qua alter alteri faustissima quæque precaretur. Hoc pacto revertitur intra fines Romanos imperator. Quæ res ubi primum illis innotuisset qui jam ad urbem venerant, nimirum Joanni Cæsari ejusque filiis, ac reliquis omnibus quotquot inter se conspiraverant, mox imperatricem invitam rapiunt et in exsilium agunt, Michaelo ejus filio imperatore creato. Deinde quovis locorum litteras mittunt, iisque mandant ne quis revertentem Diogenem exciperet, cujus exauctorationis primus auctor fuit Psellus. Quæ cum fierent, imperator castello quodam occupato, cui Bocea nomen esset, metari castra cœperat. Ad eum opprimendum Cæsar filium suum natu minimum cum copiis ablegavit. Conserto prælio, fuga saluti suæ Diogenes consulit, et hinc inde vagatus **329** in Ciliciam pervenit. Interea Constantinus ad urbem revertitur, ejusque loco filius alter Cæsaris Andronicus persequendi Diogenis causa mittitur. Is cum Adanam obsideret, de pace tractatum est, et tonso capillo Diogenes e castro pulla veste amictus prodiit. Eum Andronicus secum reduxit, vilique jumento impositum per ea loca traxit in quibus antea ceu Deo par cognitus habitusque fuerat. Hoc modo cum Cotyaium usque non sine maximis doloribus (nam intestinorum morbo laborabat, quem e propinata cicuta conceperat) delatus fuisset, tantisper ibi detentus est, donec in urbe quid de ipso faciundum esset decerneretur. Ubi latam in ipsum sententiam Andronicus accepisset, nec opem et pontifices ferre potuissent, ut misericordiam impetraret (a crudelibus enim sævisque hominibus abripiebatur), oculis effossis excæcatur. Deinde ad Propontidem jumento vectus, cum caput e tumore corruptum haberet, oculisque cum toto corpore

(91) Ubi Andronici in Diogenem barbaram ac crudele facinus narratur, variant codices, ὁ Ἀνδρόνικος νόσου μέμνηται habet F., οὗ νόσου Leunclavius : sic enim interpretatus est, *nulla morbi quo laborabat ratione habita*; at Augustanus ac Bavaricus exhibent νόστου longe aptius, ideoque sic concipienda loci illius versio : *Diogenem Andronicus secum abduxit, vilique jumento impositum, acerbam de reditu mentionem injicions, per ea loca traxit, in quibus antea ut Deus habebatur.* Et vero nostra hæc sententia firmatur auctoritate Joannis Curopalatæ, ex quo sua haud dubie mutuatus est noster Glycas : Νόστου δὲ εὐθὺς μιμνήσκεται ὁ Ἀνδρόνικος, καὶ τὰ ἑξῆς, *statim reditus mentionem facit Andronicus, etc.*

putrefactis vermibus et fœtore scateret, miserc vitam finiit, in Prote insula pulvere corporis depsito, ubi novas ædes exstruxerat, religiosis exercitiis destinatas.

Imperavit post ipsum Michaelus cognomento Parapinaces annos sex, homo plane mollis, et ad rei publicæ gubernationem, ut ita dixerim, femina. Rerum administrandarum potestatem Joanni Sidæ antistiti commisit, a quo præclare omnia gerebantur, ut qui vir egregius et industrius esset: verum huic bono tritico tandem etiam malarum herbarum aliquid admistum fuit. Nicephorus enim eunuchus, qui diminuto vocabulo Nicephoritzes appellabatur, ante imperium Michaeli hujus accusatus ob sexcenta flagitia solumque vertere jussus, nunc a Michaelo revocatus omnem potestatem accepit, spado quidem ille, sed rerum perturbandarum et ima sursum vertendi peritissimus. Posteaquam is ad gubernationem accessit, ubique sunt auditæ querelæ, bonorum publicationes, exactiones injustæ; quas consecuti sunt publici gemitus et ejulationes cum iræ divinæ declaratione. Cum enim Turci viderent fœdera pacis inita cum Diogene prorsus in irritum recidisse, quemque suam in potestatem redactum magno in honore habuissent, eum a Romanis crudeliter interfectum esse, magnis cum copiis a Perside profecti provincias Romanas invaserunt. Ea re motus Michaelus etiam ipse conscribit exercitum, cui prætorem dat Isaacium Comnenum, qui profectus in hostem ad Cæsaream commisso cum Turcis prælio captivus abducitur, omnesque copias amittit. Imperator accepto infelicis pugnæ nuntio, non poterat non ille quidem mœrere, totus tamen non emendabatur, ut qui 330 tanquam manciplum aliquod Nicephori consiliis et auctoritate duceretur. Cum Isaacius pretio numerato redemptus fuisset, Joannes Cæsar ejus loco dux copiarum est delectus. Neque vero verbis exponi potest quantæ Romanis in hac Turcorum incursione calamitates acciderint. Nam ipse quoque Cæsar in hostium potestatem venit, cumque jam vinculis solutus imperatori suspicionis aliquid de se præbuisset, rasis crinibus in regiam sese contulit.

Κρατεῖ μετὰ τοῦτον Μιχαὴλ ὁ Παραπινάκης, ἔτη ς', χαῦνος πάντη ὁ ἀνὴρ καὶ οἷον εἰπεῖν θῆλυς πρὸς τὴν τοῦ κοινοῦ διοίκησιν, ἐφ' ᾧ καὶ Ἰωάννῃ τῷ μητροπολίτῃ Σίδης τὰ τῆς ἐξουσίας ἀνατίθησι. Καὶ καλῶς μὲν τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ οἰκονομοῦνται, ἀνδρὸς ἄτε ὄντος ἀγαθοῦ καὶ περιδεξίου τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ τούτῳ σίτῳ παραμιγνύεταί τι καὶ ζιζάνιον. Νικηφόρος γάρ τις εὐνοῦχος, ὁ καὶ Νικηφορίτζης λεγόμενος, ὁ ἐπὶ κακίαις μυρίαις πρὸ τοῦ Μιχαὴλ διαβληθεὶς κἀντεῦθεν ἐξόριστος ὤν, μεταπέμπεται παρὰ τοῦ Μιχαὴλ καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν ἐνδύεται, ἀνὴρ μὲν εὐνοῦχος, δεινὸς συγχέειν πράγματα καὶ ἄνω τὰ κάτω ποιῆσαι. Κατηγορίαι γὰρ πανταχοῦ, δημεύσεις καὶ ἀπαιτήσεις ἄδικοι, θρῆνος λοιπὸν καὶ οὐαὶ πανταχοῦ. Κἀντεῦθεν ὀργὴ καταλαμβάνει θεήλατος. Οἱ γὰρ Τοῦρκοι ἰδόντες ὡς ἄπρακτοι μεμενήκασιν αἱ πρὸς Διογένην συνθῆκαι, καὶ ὅτι ὃν αὐτοὶ τετιμήκασιν ὑπὲρ χεῖρα λαβόντες, οὕτω κακῶς οἱ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν διετέθησαν, κἀντεῦθεν θυμοῦ πλησθέντες, ἅπαντες ἐκ Περσίδος παμπληθεῖ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἐπιστρατεύουσι θέμασι. Συλλέγει λοιπὸν κἀνταῦθα στρατὸν ὁ Μιχαὴλ, καὶ στρατηγὸν αὐτοῦ τὸν Κομνηνὸν Ἰσαάκιον τίθησι· καὶ ὃς ἀπελθὼν καὶ κατὰ Καισάρειαν τοῖς Τούρκοις συμπλακεὶς αἰχμάλωτος αὐτίκα γίνεται, καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν ἀπόλλυται. Μανθάνει ταῦτα ὁ βασιλεὺς καὶ σκυθρωπάζει, ἀλλ' ὁ μὲν οὐ διορθοῦται τέλεον, ἅτε ταῖς Νικηφόρου ὑποθήκαις ἀγόμενος ὡς ἀνδράποδον. Ὤνιος ὁ Ἰσαάκιος γίνεται (92). Ἀντ' αὐτοῦ προβάλλεται στρατοπεδάρχης Ἰωάννης ὁ Καίσαρ. Ὅσα μὲν οὖν ἀτυχήματα τοῖς Ῥωμαίοις συνήντησεν ἐκ τῆς Τούρκων καταδρομῆς, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ Καῖσαρ δεσμηθείς, εἶθ' οὕτως ἀπολυθεὶς καὶ ὕπαπτος δὴθεν τῷ βασιλεῖ γεγονὼς τὴν τρίχα κείρεται, καὶ οὕτω τὴν βασιλίδα καταλαμβάνει.

Atque hæc erant illa præclara Nicephoritzæ facinora, qui reliquas inter improbitates etiam singulari sollicitudine lucris inhians, ut in excogitandis malis fecundissimus, quo annonæ caritas exsisteret procuravit. Etenim ubique locorum prohibebat ne qui mercatores annonam venderent; atque interim ipse solus juxta Rhaedestum fundaco (93) et monopolium constituebat, ut

Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τοῦ Νικηφορίτζη ἀνδραγαθήματα. Οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ κακιῶν καὶ τοῦ χερσαίου φροντίζων, ἅτε πορισμώτατος ὤν, εἰς κακίαν καὶ λιμὸν πραγματεύεται. Τοὺς μὲν οὖν πωλοῦντας κωλύσας ἁπανταχοῦ ὁ Νικηφορίτζης εὐνοῦχος, αὐτὸς δὲ μόνος περὶ τὴν Ῥαιδεστὸν φούνδακα (93) καὶ μονοπωλεῖον στησάμενος, ὡς ἐντεῦθεν

(92) Reddit Launclavius, *Cum Isaacius pretio numerato redemptus fuisset*: ego vero vertendum arbitror, *cum tanquam venalis certo pretio addictus fuisset*, sive *emptioni expositus*. Si enim jam redemptus fuerat, cur alius in ejus locum dux copiarum delectus Joannes Cæsar?

(93) Quid sit φούνδαξ, ex sequenti voce καὶ τὸ μονοπωλεῖον haud ægre intelligi potest. Certe funda etiam apud Latinos marsupium crumenamque significat, ut docet Meursius, productus in Glossario Græco-Barbaro Macrobii et S. Bonaventuræ testimoniis, quibus et alia adjungi poterant. Gabius interpres Joannis Curopalatæ reddit *officinam*, et paulo post τὸ πραιτώριον *forum venale*. R. P. Jacobus Goar explicat φούνδαχα *mensam* sive *negotialem argentariam*, *officinam usurariam*, ab Italis *fundaco*, ἀπὸ τοῦ φούνδου, a fundo, id est summa pecuniaria voce Græcis jureconsultis nota dictam. De pinace vero, seu pinacio, videamus quid Scylitzes, Zonaras, nosterque Glycas referant. Ac primo quidem Curopalates: Μιχαὴλ γάρ τις εἰπὼν, εἰ μὴ προσθείη καὶ τὸν Παραπινάκιον οὐκ ἂν γένοιτο συντόμως γνωριμώτερος, διὰ τὸ πεντακοῦτα τὸν μόδιον παρὰ πινάκιον τῷ νομίσματι πιπράσκεσθαι. Iisdem ferme verbis usus est Glycas: Τὸ Παραπινάκης λέγεται, διὰ τὸ πεντακοῦτα τὸν μόδιον παρὰ πίνακι πιπράσκεσθαι τῷ νομίσματι. Joannes denique Zonaras

καὶ ἐπώνυμον τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ περιποιήσασθαι· τὸ δὲ Παραπινάκης λέγεται διὰ τὸ τηνικαῦτα τὸν μόδιον παρὰ πινάκιον πιπράσκεσθαι τῷ νομίσματι.

cem monopolumque constituerat. Unde factum est ut imperator Michaelus cognomentum quoddam acciperet, ac Parapinaces nuncuparetur propterea quod eo tempore modius, pinacio dempto et detracto, aureo nummo venderetur.

Χαύνως οὖν καὶ παιδαριωδῶς τὴν βασιλείαν ἰθύνοντος τοῦ Μιχαὴλ καὶ Σερβικαὶ χῶραι κατεξανέστησαν, καὶ Φραγκικαὶ ὡσαύτως ἀφηνίασαν καὶ ἰδιόρυθμοι γεγόνασιν. Ἐπὶ τούτοις ἐτέχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τρίπους ὄρνις καὶ παιδίον ἔχον κατὰ μέτωπον ὀφθαλμὸν ἕνα, τραγοσκελὲς τοὺς πόδας. Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν καιρὸν καὶ λοιμὸς ἐγένετο βαρύς, ὡς μηδὲ τοὺς θνήσκοντας δυνατὸν θάπτεσθαι. Ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα τὴν τῶν κρατούντων ἀπληστίαν καὶ ἀδικίαν τὴν μέχρις αὐτῶν τῶν θείων σηκῶν (94) (ἔπιπλα γὰρ καὶ σκεύη τίμια κἀκεῖθεν ἁρπάζετο ὁ μόνον ἰαμβίζειν ἐθέλων, καὶ ταῦτα μηδὲ τῆς τέχνης γευσάμενος, κἂν τῷ Ψελλῷ ἐνεπαίζετο) ἀναστεῖλαι ἴσχυεν.

iambos cuperet æternum duraturos, cum artem mini ei Psellus illuderet, a quo rationem scribendi poemata percipiebat.

Οὕτω μὲν οὖν ἐχόντων τῶν πραγμάτων στρατηγοὶ τῆς ἀνατολῆς, ὅ τε Ἀλέξανδρος, ὁ Καβάσιλας καὶ ὁ Βοτανειάτης, ἣν ἀποστασίαν ὠδίνον εἰς φῶς ἐξάγουσι, καὶ τὸν Βοτανειάτην Νικηφόρον βασιλέα ἀναγορεύουσι. Καὶ τῷ βασιλεῖ οὐ μικρὰν ἀθυμίαν ἐνέσταξεν· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ λεγόμενον ὅτι τὸ τεσσαρακοστὸν νικηθήσεται ὑπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ. Καὶ οὐ μέχρι τούτου ἡ κατὰ Μιχαὴλ ἀποστασία, ἀλλὰ καὶ μείζων ἄλλη κατὰ δύσιν ἐγένετο· ὁ γὰρ Βρυέννιος ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου διεγερθεὶς καὶ συνάξας στρατὸν περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν ἔρχεται καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται, προσβάλλει δὲ καὶ Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ' οὐδὲν ἤνυσεν· ἡ γὰρ βασιλεύουσα σχεδὸν ἅπασα τῷ Βοτανειάτῃ προσέθετο, καὶ τὴν αὐτοῦ δὲ πάρουσίαν ἐτάχυνε, καὶ τὰ βασίλεια καταλαβεῖν αὐτὸν ἐπέσπευδε. Τὸν δὲ Μιχαὴλ καθαιροῦσι σὺν τῇ γυναικὶ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κωνσταντίνῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ, καὶ ἀποχειράντες τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου ἐνιᾶσιν.

Χαύνως οὖν καὶ παιδαριωδῶς τὴν βασιλείαν ἰθύνοντος τοῦ Μιχαὴλ καὶ Σερβικαὶ χῶραι κατεξανέστησαν, καὶ Φραγκικαὶ ὡσαύτως ἀφηνίασαν καὶ ἰδιόρυθμοι γεγόνασιν. Ἐπὶ τούτοις ἐτέχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τρίπους ὄρνις καὶ παιδίον ἔχον κατὰ μέτωπον ὀφθαλμὸν ἕνα, τραγοσκελὲς τοὺς πόδας. Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν καιρὸν καὶ λοιμὸς ἐγένετο βαρύς, ὡς μηδὲ τοὺς θνήσκοντας δυνατὸν θάπτεσθαι. Ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα τὴν τῶν κρατούντων ἀπληστίαν καὶ ἀδικίαν τὴν μέχρις αὐτῶν τῶν θείων σηκῶν (94) (ἔπιπλα γὰρ καὶ σκεύη τίμια κἀκεῖθεν ἁρπάζετο ὁ μόνον ἰαμβίζειν ἐθέλων, καὶ ταῦτα μηδὲ τῆς τέχνης γευσάμενος, κἂν τῷ Ψελλῷ ἐνεπαίζετο) ἀναστεῖλαι ἴσχυεν.

Cum autem Michaelus imperium negligenter admodum et pueriliter administraret, Serviorum quoque regiones molitæ defectionem adversus ipsum insurrexerunt; itidem Franciæ imperium detractarunt suique juris factæ sunt. Secundum hæc Cpoli nata est avis tripes, et puer qui unum in fronte oculum et crura pedesque hircinos habebat. Eodem tempore pestis adeo gravis exstitit ut mortuorum cadavera sepeliri non possent. Verum ne hæc quidem eorum qui rebus præerant injustitiam et rapacitatem inexplebilem compescere potuerant, extendentem porro se ad ipsas etiam sacras ædes. Nam ab hoc tempore supellectilem sacram pretiosaque vasa tolerare non poterat homo, qui scribere ipsam ne primoribus quidem labris degustasset;

Οὕτω μὲν οὖν ἐχόντων τῶν πραγμάτων στρατηγοὶ τῆς ἀνατολῆς, ὅ τε Ἀλέξανδρος, ὁ Καβάσιλας καὶ ὁ Βοτανειάτης, ἣν ἀποστασίαν ὠδίνον εἰς φῶς ἐξάγουσι, καὶ τὸν Βοτανειάτην Νικηφόρον βασιλέα ἀναγορεύουσι. Καὶ τῷ βασιλεῖ οὐ μικρὰν ἀθυμίαν ἐνέσταξεν· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ λεγόμενον ὅτι τὸ τεσσαρακοστὸν νικηθήσεται ὑπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ. Καὶ οὐ μέχρι τούτου ἡ κατὰ Μιχαὴλ ἀποστασία, ἀλλὰ καὶ μείζων ἄλλη κατὰ δύσιν ἐγένετο· ὁ γὰρ Βρυέννιος ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου διεγερθεὶς καὶ συνάξας στρατὸν περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν ἔρχεται καὶ βασιλεὺς ἀναγορεύεται, προσβάλλει δὲ καὶ Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ' οὐδὲν ἤνυσεν· ἡ γὰρ βασιλεύουσα σχεδὸν ἅπασα τῷ Βοτανειάτῃ προσέθετο, καὶ τὴν αὐτοῦ δὲ πάρουσίαν ἐτάχυνε, καὶ τὰ βασίλεια καταλαβεῖν αὐτὸν ἐπέσπευδε. Τὸν δὲ Μιχαὴλ καθαιροῦσι σὺν τῇ γυναικὶ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κωνσταντίνῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ, καὶ ἀποχειράντες τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου ἐνιᾶσιν.

In hoc rerum statu duces orientis, nimirum Alexander, Cabasilas, Botaniates, cæteri, quam defectionem parturiebant hactenus, in lucem edidere, Botaniata imperatore designato. Magnum ea res imperatori mœrorem attulit. Etenim jam antea quoque vulgo ferebatur futurum ut numeri quadragesimi nota vinceretur a nota numeri quinquagesimi. Neque tantum adversus Michaelum istic tumultuatum, sed alia quæque defectio in occidente multo major exstitit. Nam Bryennius Dyrrhachio profectus exercituque collecto Adrianopolim sese contulit, et oblatum sibi a suis imperatorium nomen accepit. Quo facto Cpolim adoritur, sed irrito conatu: quippe tota propemodum urbs imperatoria Botaniatæ **331** rebus studens cum exhortabatur ut quam primum veniret, simulque summa festinatione regiam ipsius nomine occupabat. Nec hac contenti Michaelum ipsum cum uxore Constantinoque filio purpurigena, dejectum imperio radebant ac Studianum in monasterium concludebant.

Εἰσέρχεται οὖν ὁ Βοτανειάτης, καὶ παρὰ τοῦ πατριάρχου στέφεται, τοῦ διαδεξαμένου τὸν Ξιφιλῖνον Κοσμᾶ. Καὶ κρατεῖ ὁ Βοτανειάτης ἔτη γ'. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Βρυέννιος τὰ κατὰ δύσιν ἐτάραττε, πέμπει πρὸς αὐτὸν πρέσβεις καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς, τῆς μὲν ἀλόγου ὀρέξεως ἐκστῆναι, εἰς Καίσαρα δὲ τιμηθῆναι. Ὁ δ' οὐκ ἀνέχεται. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Ἡ σκηνὴ αὐτοῦ πίπτει τοῦ ὄρφνου παραλυθέντος ἀοράτοις χερσί. Τηνικαῦτα καὶ σελήνης ἔκλειψις γίνεται εἰς αὐτὸν ἐπισκήψασα· τὰ γὰρ τοιαῦτα, ὡς οἱ ἀστρολόγοι τεραστεύονται, τυραννούντων δηλοῦσι καθαιρέσεις. Ἐπεὶ γοῦν ὁ Στραβορώμανος πρέσβυς

Hoc modo Botaniates urbem ingressus a Cosma, qui Xiphilino in patriarchatu successerat, insignibus imperii redimitur, cui triennium præfuit. Quia vero Bryennius occidentem perturbabat, semel iterumque ac tertium quoque legatos ad eum mittit, postulans ut ab insana cupiditate desisteret honoremque Cæsaris ad se delatum acciperet; cui tamen ille postulato non acquievit. Quid ergo deinceps consecutum? Tabernaculum Bryennii, tecto ejus per inaspectabiles manus soluto, corruit. Præterea lunæ defectus accidit, qui omnino Bryennium respiciebat: nam hujusmodi signa,

ras: Σίτου γενομένης ἐνδείας ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλέως τούτου, ὡς μὴ ὅλον μέδιμνον εἰς νόμισμα ἀποδίδοσθαι, ἀλλὰ παρὰ πινάκιον, ὅ ἐστι μεδίμνου τὸ τέταρτον. Hinc ergo vel maxime liquet non esse pinacem certum quid minuti humismatis genus, sed medimni potius quadrantem, ut disertis verbis explicuit Zonaras. Quod autem νόμισμα vertit Leunclavius, *aureum nummum*, vereor ut id ἁπλῶς firmare possit.

(94) Post θείων σηκῶν in mss. codicibus deest προσβάλλουσιν aut aliud simile verbum.

quemadmodum astrologi de prodigiis disserunt, eorum portendunt eversiones qui tyrannidem affectant. Cum igitur legatus imperatoris ad Bryennium Straboromanus contumeliis affectus revertisset, imperator commotus collectos exercitus contra Bryennium misit, præfecto eis duce Alexio Commeno, quem et nobilissimi et magni scholarum domestici dignitatibus ornaverat, virum prudentia potes ateque supra cæteros ejus ætatis duces præstantem. Is bello contra Bryennium suscepto, cum ventum ad manus esset adversæque concurrissent acies, Bryennium suam in potestatem redegit, et oculos capto eruit. Cum autem uxor Botaniatæ naturæ debitum persolvisset, alteram ille conjugem duxit, Mariam nimirum, quæ nupta cum Michaelo fuerat eo qui rerum potitus ante ipsum erat. Verum is sacerdos qui nuptias illas precibus conceptis consecraverat, loco motus fuit, quod adulterium commissum esse censeretur. Michaelus autem communibus suffragiis Ephesi pontifex designatus est, quo tantum semel profectus reliquum vitæ tempus religiosis exercitiis in Manueli monasterio deditus exegit.

A ἀτίμως ὑπέστρεψε, διεγείρεται ὁ βασιλεὺς καὶ κατὰ τοῦ Βρυεννίου πέμπει στρατόπεδα, στρατηγὸν ἔχοντα τὸν νωβελίσιμον Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν καὶ τιμηθέντα μέγαν δομέστικον, ἄνδρα συνέσει καὶ δυνάμει τότε διαφέροντα. Συνάπτεται τῷ Βρυεννίῳ, καὶ κατὰ πρόσωπον ἀντιστάντων χειροῦται ὁ Βρυέννιος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύσσεται. Ὁ μέντοι Βοτανειάτης, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τελευτησάσης, ἑτέραν ἠγάγετο τὴν τοῦ πρώβεβασιλευκότος Μαρίαν. Καθαιρεῖται δὲ ὁ τὴν ἱερολογίαν δοὺς ἱερεύς, ἅτε μοιχείας ἐπὶ τούτῳ τολμηθείσης· ὁ δὲ Μιχαὴλ ψήφῳ κοινῇ ἀρχιερεὺς Ἐφέσου προβάλλεται. Ἅπαξ οὖν ἐκεῖσε προϊτήσας ἐν τῇ μονῇ τοῦ Μανουὴλ διέτριβεν ἐργαζόμενος.

Fuerat in eadem cum Bryennio conspiratione Basilaces, qui coactis non exiguis hominum copiis Thessalonicam accessit. Quid inde factum? Missus est adversus eum ab urbe Alexius, qui præter nobilissimi dignitatem Augusti quoque nomen jam consecutus fuerat et exercitus in sua potestate habebat. Ad Thessalonicam ubi ventum fuisset, acre commissum est prælium, quod eorum locorum homines universi a partibus Basilacis starent. Victus tamen ab Alexio Basilaces et captus ad imperatorem ablegatur. Quo cognito mittit quosdam imperator, qui Basilacem apud Christopolim oculis effossis cæcarunt. **332** Ex quo casu contigit ut ab eo die locus ille Scaturigo Basilacis nuncupetur. Hoc tempore fulmen delatum in Constantini columnam, cui statua erat imposita, prius quidem Apollinis simulacrum, sed deinceps Constantini nomen adepta, partem ejus cum tribus cingulis dissecuit.

B Τὰ αὐτὰ δὲ τῷ Βρυεννίῳ καὶ ὁ Βασιλάκης φρονεῖ, λαὸν οὐκ ὀλίγον ἐγείρας ἐπὶ Θεσσαλονίκης ἔρχεται. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Ἐκπέμπεται τῶν ὧδε ὁ νωβελίσιμος Ἀλέξιος καὶ σεβαστὸς, τὰς στρατηγικὰς δυνάμεις λαβών. Μάχη οὖν ἰσχυρὰ γίνεται παρὰ τῇ Θεσσαλονίκῃ, καὶ τῶν ἐκεῖσε πάντων φρονούντων τῷ Βασιλάκῃ. Ἀλλὰ χειροῦται αὐτὸν καὶ δέσμιον ὁ Ἀλέξιος ἐκπέμπει τῷ βασιλεῖ. Καὶ ὃς ταῦτα μαθὼν ἀποστέλλει, κατ' αὐτὴν τὴν Χρυσούπολιν (95) ἐκτυφλοῦσιν αὐτὸν, ὡς ἔστοτε τὸν τόπον ἐκεῖνον τὴν βρῦσιν τοῦ Βασιλάκου λέγεσθαι. Κατὰ τοῦτον δὴ καιρὸν κεραυνὸς ἐνσκήψας τῷ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου κίονι οὗ ἄνω ἡ στήλη αὐτοῦ ἵστατο τοῦ Ἀπόλλωνος πρότερον ἀφίδρυμα, εἰς ὄνομα αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα, μέρος τούτου διέτεμε καὶ ζωστῆρας τρεῖς.

Secutus est Comnenorum in urbem ingressus, quo cognito Botaniates e regia discedens apud Spectatissimæ monasterium invitissimus raditur. Nam postequam imperium nactus fuerat, propemodum quosvis circumforaneos et ex infimæ plebis fæce delectos illustribus officiis præfecerat: interim ipse conversus ad quaslibet animi relaxationes atque voluptates, omnem de imperio curam sollicitudinemque depositam mancipiis suis commiserat. Quæ res effecit ut omnes in eum sævius insurgerent, præsertim ex illius genere qui rem publicam ante ipsum gesserat, Isaacii nimirum Comneni, Alexius et Isaacius. Horum alter Alexius imperatore deserto contractisque non parvis copiis urbem imperatoriam occupavit, intromissus

C Τότε δή, τότε τὴν τῶν Κομνηνῶν εἰσέλευσιν Βοτανειάτης μαθών, τῶν βασιλείων μὲν ἄπεισι, παρὰ δὲ τῇ τῆς περιβλέπτου μονῇ ἐπικείρεται καὶ ἄκων. Βασιλεύσας γὰρ πάντας σχεδὸν ἀγοραίους τε καὶ χυδαίους λαμπρῶν ἀξιωμάτων ἐτίμησεν, αὐτὸς δὲ πρὸς ἀνέσεις τραπεὶς τὴν τῆς βασιλείας φροντίδα τοῖς αὐτοῦ δούλοις ἀνέθετο, ὅπερ πάντας ἐξέμηνε, καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς τότε πρωτεύοντας ἐπί τε γένει καὶ πλούτῳ, τοὺς ἀδελφοπαίδας τοῦ πρώβεβασιλευκότος Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλέξιον καὶ Ἰσαάκιον· ἔνθεν τοι καὶ ἀποσχισθεὶς ὁ Ἀλέξιος καὶ λαὸν οὐκ ὀλίγον ἑλκύσας μεθ' ἑαυτοῦ τὴν βασιλίδα παρέλαβε προβουθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Χαρσίου πόρτῃ φυλασσόντων Νεμίτζων (96).

agebant.

D

(95) Χρυσούπολιν, habent A. et F. codices, nec ulla ratio versionis Leunclavianæ habenda, quæ Christopolim exhibet.

(96) Nemitzos vocat Anna Comnena libro II *Alexiados*, ἔθνος βαρβαρικὸν καὶ τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων δουλεῦον ἀνέκαθεν. Nam in editione Hœschelii absque adverbio ad superiora tempora respiciente dicitur ὑπῆκοον. Contendunt viri docti non esse alios a Teutonibus, qui Sclavonica lingua appellantur Nemitzi. Alexio Comneno Leunclavius septemdecim annos imperii duntaxat tribuit, cum præfuerit annis 37, ab anno æræ Christianæ 1081 ad 1118.

Κρατεῖ λοιπὸν μετὰ τὸν Βατανειάτην ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος ἔτη λζ' καὶ τῷ διαδήματι στέφεται, ὁ δὲ Ἰσαάκιος τὰ δεύτερα τῆς τιμῆς εἶχε, καινῷ ὀνόματι ἐπιφημισθεὶς αὐτῷ· σεβαστοκράτωρ γὰρ ἐπεκλήθη καὶ ὑπερεῖχε τοῦ Καίσαρος. Παρ' αὐτοῖς οὖν ἡ βασιλεία καὶ τῇ μητρὶ αὐτῶν. Ἦσαν δὲ τῷ βασιλεῖ καὶ ἕτεροι αὐτάδελφοι δύο νεώτεροι, ὧν τὸν μὲν Ἀνδρικανὸν δηλαδὴ πρωτοσέβαστον καὶ μεγαδομέστικον, τὸν δὲ Νικηφόρον σέβαστον καὶ τοῦ στόλου δρουγγάριον. Ἀλλὰ καὶ κηδεστὰς εἶχεν ἐπ' ἀδελφαῖς τὸν Μελισσηνὸν Νικηφόρον καὶ Μιχαὴλ τὸν Ταρωνίτην. Ὁ μέντοι κρατῶν ἐπειδήπερ ἐσπάνιζε χρημάτων, τὰς ἐτησίους δόσεις ἐνέκοψε τὰς ἀνηκούσας δηλονότι ταῖς ἀξιώμασι, προσαρπαῖτο δὲ καὶ τὰς περιουσίας τῶν συγκλητικῶν. Ὁ μέντοι ἁγιώτατος πατριάρχης Κοσμᾶς τῇ τῶν κοινῶν πραγμάτων μεταχειρίσει ἀπαρεσκόμενος καὶ ἀπεγνωκὼς τὴν διόρθωσιν, τῷ ὑπηρέτῃ, « Ἆρον, » εἰπὼν « τὸ ψαλτήριον καὶ ἀκολούθει μοι, » τῆς ἐκκλησίας ἀναχωρεῖ. Προχειρίζεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ ἐκτομίας τις Εὐστράτιος, ἁφελὴς ἀνὴρ καὶ γωνίᾳ τὰ μάλιστα προσήκων. Μετὰ δὲ ἔτη γ' κατάγεται καὶ ἔκων. Ἡ δὲ αἰτία οὐκ ἔγνωσται. Ἀντ' αὐτοῦ δὲ ὁ γραμματικὸς ἀνάγεται Νικόλαος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἠγγέλθη Φραγγὸς Ῥομπέρτος ἐπὶ τὸν δάμνον διαπερατούμενος. Αὐτίκα τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐξεστράτευσε, καὶ ἡττηθεὶς ἀκλεῶς ἔφυγε, πολλῶν ἑκεῖσε πεσόντων, οὐ τῶν τυχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγιστάνων καὶ ἐξ αἱμάτων ὄντων βασιλικῶν. Ἡττημένος οὖν ὑποστρέφει ὁ βασιλεύς. Γαυριῶσιν ἐπὶ τούτοις οἱ βάρβαροι, τινὰ τῶν πολισμάτων κατέχοντες. Ἐκστρατεύει καὶ αὖθις βασιλεύς, καὶ τὸν Ἀνδρικανὸν τὴν βασιλικὴν ἀμφιάσας ἐσθῆτα καὶ στήσας ἀπέναντι τοῦ Ῥομπέρτου παρήγγειλε νῶτα δοῦναι, εἶτε διώξει ὁ βάρβαρος. Ὁ δὲ βασιλεὺς διὰ τόπων δυσβάτων κυκλώσας, καὶ τὴν παρεμβολὴν αὐτῶν καταλαβὼν ὑπὸ χεῖρα πάντα ποιεῖται. Τοῦτο μαθὼν ὁ βάρβαρος ἀόρατος γίνεται. Καὶ ἡ μὲν ἐπίθεσις αὐτοῦ πέπαυται, οἱ δὲ Τοῦρκοι καὶ αὖθις τῶν Ῥωμαίων κατέτρεχον. Ἀλλὰ καὶ Τοῦρκός τις λεγόμενος Τζακατζᾶς τὰς νήσους Χίαν, Σάμον καὶ Ῥόδον κατέσχε. Τότε δή, τότε καὶ Κύπρος σὺν αὐτῇ Κρήτῃ ἀποστασίαν μὲν ἐνόσησαν, διὰ τάχους δὲ τῇ βασιλευούσῃ ὑπανασώζονται, ἐν μὲν τῇ Κύπρῳ τοῦ Καρύκου, ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ τοῦ Ῥαψαμάτου ἀντάραντος. Ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς ἀναλωμάτων δεόμενος τρόπους ἀπαισίους συλλογῆς χρημάτων ἐφεύρισκεν. Ἐντεῦθεν ἀπογραφαὶ τῶν ἁπανταχοῦ κτήσεων, καὶ τὰ καινὰ τῶν ὀνομάτων ἐπινενόηται, τὰ ὑπέρτιμα δηλαδὴ καὶ τὰ ὑπέρπλεα, καὶ ἄλλοι τρόποι ἐπηρειῶν κατὰ τῶν ὑπηκόων ἐπεισήγοντο. Γέγονε δὲ τηνικαῦτα καὶ κλόνος τῆς γῆς ἐξ ἡμέρας ἐν αὐτῇ τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὑφ' οὗ πολλαὶ οἰκίαι καὶ στοαὶ καὶ ναοὶ κατέπεσον, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πολλοὺς συγχωσθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. Τηνικαῦτα καὶ Πατζινακῶν πλῆθος πολὺ τὴν Θρᾴκίαν καὶ Μακεδονίαν ἐλήϊζεν. Ἐκστρατεύει κατ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, καὶ πρῶτα μὲν ἡττῶνται οἱ στρατιῶται, εἶθ' οὕτως ἥττωσι κατὰ κράτος αὐτοὺς ἅτε τῇ θείᾳ δυ-

Itaque deinceps Alexius imperio potitus est post Botaniatem, idque per septemdecim annos obtinuit. Seipsum diademate cingi curavit, Isaacio secundum ab se locum dignitatis attribuens, indito eidem novo prorsus nomine : Sebastocratorem namque vocavit, quasi dicas Augusti imperatorem, inventa dignitate, quæ major esset quam Cæsaris. Apud hos duos imperium erat, qui matrem in ejus societatem admiserant. Habebat autem imperator alios quoque duos germanos fratres, se juniores. Ex iis unum, videlicet Adrianum, Protosebastum (hoc est Augustum principem) appellavit, alterum, qui Nicephorus erat, Augustum classisque Drungarium. Præterea sororum maritos, affines suos, Nicephorum Melissenum et Michaelum Taroniten, certis honoribus atque titulis ornavit. Cum secundum hæc imperator pecuniis egeret, donationes annuas et munera dari consueta magistratibus præcidit ac sibi retinuit, senatoribus etiam locupletioribus opes eripuit. Hanc administrationem rei publicæ cum sanctissimus ille patriarcha Cosmas probare non posset, nec emendationem, de qua desperaverat, ullam exspectaret amplius : « Tolle, inquit ministro suo, librum hunc Psalmorum, et me sequere. » His dictis, ex ecclesia discessit. Ejus in locum suffectus est Eustratius spado, simplici vir ingenio, et dignus in angulo qui degeret. Verum et ille post triennium administrati pontificatus contra voluntatem suam eo propter ignotam quam dam causam deturbatur, everto vicissim ad patrichici solii sublimitatem **333** Nicolao Grammatico. Secundum hæc nuntius ad imperatorem allatus est, quo significabatur Rupertum Francum trajecto mari Epidamnum venisse. Quapropter illico suas copias educit, Dyrrhachiumque profectus manum cum hostibus conseruit. Victus autem prælio fugæ sibi consuluit inglorius, multis suorum amissis, non vulgaris modo sortis hominibus, verumetiam magnatibus et imperatorio sanguine procreatis. Hoc modo victus imperator ad urbem revertitur. Interea Barbari prosperis fortunæ successibus elati superbire ac oppidula quædam occupare. Imperator vicissim eductis denuo copiis Adrianum imperatorio habitu, ornare, contraque Rupertum collocato præcipere ut si barbarus in ipsum impetum faceret, terga daret : interim ipse per invia loca facto itinere hostem a tergo circumdare. Hac fraude circumventus adversarius in iis deinceps locis, conatu suo fracto, conspici desiit. Compresso Franco Turci rursum fines Romanos invaserunt ; quorum e natione quidam, cui Zachatzæ nomen erat, Chium, Samum et Rhodum insulas occupavit. Tunc et Cyprus atque Creta, defectionis illæ quidem morbo infectæ, ab imperatore desciscere cogitabant : verum anteverso celeriter ipsarum conatu imperio recuperatæ conservataque fuerunt. In Cypro Caryces, in Creta Rapsomates imperatori se opposuere. Cum autem ille bellis exhaustus impensarum egeret, pecuniæ colligendæ rationes ab

æquitatis egibus abhorrentes excogitavit. Hinc secutæ possessionum ubivis sitarum descriptiones : hinc novæ illæ appellationes hypertimorum et hyperpleorum excogitatæ, quasi supercensa et redundantia dicas. Alias alii denique vexationum modi subditorum exhauriendorum causa repericbantur. Accidit et terræ motus id temporis horrendus ac vehemens, illo ipso die quo sancti Nicolai memoria celebrabatur. Is multa ædificia, porticus et sacras ædes humi stravit ; quorum ruinis oppressi complures mortalium vivendi finem fecerunt. Tunc et Patzinacarum ingens multitudo Thraciam Macedoniamque depopulata est. Adversus eos imperatore cum copiis egresso primum quidem vincuntur Romani milites, deinde vero stragem illorum ingentem edunt, cum rem totam divinæ potestati commisissent. Sunt et insidiæ contra imperatorem semel atque iterum structæ, sed successum non habuerunt.

A νάμει τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντες. Ἄπαξ καὶ ὀι; ἐπιβουλαὶ κατ' αὐτοῦ, τοῦ βασιλέως δηλαδή· πέρας δὲ ταύτα:ς οὐκ ἦν.

Eodem imperante Francorum natio de partibus hesperiis profecta Cpolim venit, ut versus Orientem ibi trajiceret. Eorum adventum indicatio quædam divina præcessit ; nam infinita locustarum vis, quarum erat ex Occidente origo, tantis cum copiis volantium ut nubem repræsentare viderentur et solem ipsum obnuberent, per maximam hanc urbium ejusque fines in **334** Orientem perrexit, ibique considens ulterius volare desiit. Cum autem Franci trajecissent in Asiam, Niceam Bithyniæ Turcis, qui eam obtinebant, ademptam imperatori pro certo pretio vendiderunt. Tunc et Bogomilorum exorta fuit hæresis, auctore Basilio, qui medicus usurpabatur. Rursus item alia contra imperatorem excitata fuit a quodam conspiratio, qui Comanorum societate comitatuque fretus Diogenis se filium perhibebat, ejus qui ante hoc tempus imperaverat. In Thraciam ubi venisset, per fraudem a quibusdam imperator renuntiatus capitur et oculos amittit. Imperator autem Alexius domum alendis pupillis assignatam, quæ dudum jam alumnis caruerat, instauravit, attributis ei quibusdam de suo quoque facultatibus. Adjecit et religiosarum exercitationum scholes, ludumque litterarium eruditndis pueris. Hinc nova contra ipsum oritur seditio cujus erat auctor ejus consobrinus Michaelus : sed quotquot in hanc societatem venerant, mox indicio facto ad imperatorem delati castigantur, ademptis capillis non novacula, sed dropace (97).

Τότε δὴ καὶ τὸ τῶν Φράγγων ἔθνος ἐκ τῶν ἑσπερίων τὴν βασιλείαν καταλαμβάνει ὡς ἐκεῖθεν πρὸς ἕω διαπεραιώσασθαι. Ὧν τὴν συγκίνησιν θεόσημόν τι προεμήνυσεν· ἀκρίδων γὰρ ἄπειρον πλῆθος ἐκ τῆς ἑσπέρας τὴν γένεσιν ἐσχηκὸς καὶ ὡς νέφος ἐπαζόμενον ἀπεικάζεσθαι καὶ σκιάζειν τὸν ἥλιον διὰ τῆς μεγίστης τῶν πόλεων καὶ των ταύτης ὁρίων τὴν πτῆσιν ποιούμενον πρὸς τὴν ἑῴαν ὥρμητο, κἀκεῖ κατέπαυσε. Διαπεραιοῦνται οὖν οἱ Φράγγοι, καὶ τὴν Νίκαιαν παρὰ τῶν Τούρκων κατεχόμενοι ἀφαιροῦσι, καὶ τῷ βασιλεῖ ταύτην ὠνίου διδόασι. Τότε ἡ τῶν Βωγομίλων ἀνεφάνη αἵρεσις, ἧς κατῆρχε Βασίλειος ὁ λεγόμενος ἰατρός. Ἑτέρα δὲ πάλιν ἐπανάστασις παρά τινος γέγονε, Κομάνου; μὲν ἐφεπομένους ἔχοντος καὶ εἶναι λέγοντος τοῦ προβεβασιλευκότος Διογένους. Ἀναγορεύεται οὖν κατὰ τὴν Θρᾴκίαν ἀπατώμενος, ἀλλὰ κατέχεται καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύσσεται. Τὸ δὲ ὀρφανοτροφεῖον ἤδη ἐσχολακὸς ἀνακαινίζει ὁ διαλῃφθεὶς βασιλεύς. Προφορεῖ καὶ ὁπόθεν κτήματα, τὰ μέντοι φροντιστήρια καὶ τὸ τῶν παίδων διδασκαλεῖον αὐτὸς προσεπιτίθησιν. Ἑτέρα κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλή, ἧς κατῆρχεν ὁ Ἀνεμᾶς Μιχαήλ (97). Ἀλλ' αὐτίκα διαμηνυθέντες παιδεύονται, ἀλωθέντες τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς οὐ ξυρῷ, ἀλλὰ δρώπακι.

Cæterum mater imperatoris universum administrabat imperium, quam rem ipse dolenter ac moleste ferebat, ut qui videret solum sibi nomen imperii reliquum esse. Mater hoc animadverso sponte sua cessit, et in monasterium inspectoris omnium, quod ipsamet exstruxerat, commigravit. Jam quod imperatoris conjugem vitæque sociam attinet, eam ille quidem antea nec aversatus plane fuerat, nec omnino, ut par fuisset, dilexerat ; nam rebus venereis deditus jura matrimonii parum sancte servabat. Postquam vero grandior ætas ignita libidinis in imperatore tela nonnihil hebetarat, tunc in Augustam converso amore totus in ejus charitate acquiescebat, omnem potestatem gerendarum re-

Ἡ μέντοι τοῦ βασιλέως μήτηρ τὴν βασιλείαν ἅπασαν οἰκονομοῦσαν ἦν, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ κρατῶν ἠνιᾶτο, ὡς ἔχων μόνον τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα. Τοῦτο οὖν ἡ μήτηρ γνοῦσα ἑκοῦσα ἐξίστη, καὶ εἰς τὴν τοῦ παντεπόπτου μονήν, ἣν αὐτὴ ἐδείματο, κατοικεῖ. Πρὸς μέντοι τὴν κοινωνὸν τοῦ βίου ὁ κρατῶν οὔτε ἀποστόργως εἶχε πρὶν οὔτε παντοίως ταύτῃ προσέκειτο· ἀφροδισίων γὰρ ἡττώμενος οὐ πάνυ τὰ εἰς εὐνὴν ἐτύγχανε δίκαιος. Ἐπεὶ δ' ὁ χρόνος προήκων τῷ αὐτοκράτορι τὰ ὑποφόρα βέλη τοῦ ἔρωτος ἠμβλυνε, τότε τῇ Αὐγούστῃ πρόσκειται τέλεον καὶ πᾶσαν αὐτῇ τὴν οὐσίαν ἀνατίθησι, ἡνίκα καὶ μᾶλλον ποδαλγῶν κλινοπετὴς ἦν. Αὕτη δὲ, τῷ μὲν υἱῷ καὶ βασιλεῖ Ἰωάννῃ μὴ φιλίως προσκειμένη, τὴν διάθεσιν πᾶσαν

(97) De Michaelis Anemæ dicti, et aliorum conjuratione ac supplicio plura Anna Comnena libro XII *Alexiadis*, ubi quæ de ademptis capillis non novacula, ut ait noster Glycas, sed dropace, hoc est medicamenti quodam genere, quo ad decalvandum caput et depilandum mentum, utebantur veteres, sic illa exponit : Καὶ τὴν ἐν χρῷ κουρὰν τῆς κεφαλῆς, καὶ τοῦ πώγωνος ψιλώσας διὰ μέσης πομπεῦσαι τῆς ἀγορᾶς παρεκελεύσατο· unde refellere licet errorem ejus, qui δρόπακα legendum contendebat, et *falcem* seu *securim* interpretebatur.

ἐπὶ τῇ πρώτῃ θυγατρὶ καὶ τῷ ἐπ' αὐτῆς κηδεστῇ Βρυεννίῳ ἐκέκτητο. Ταύτῃ τοι καὶ τὸ συγκλητικὸν ἅπαν καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον ἐπιτηδείως ὁ Ἰωάννης μετήρχετο.

rum ei permittebat, præsertim cum jam pedibus ager in lecto decumberet. Erat autem imperatrix animo erga Joannem filium et imperatorem designatum nonnihil alieno, et omnem benevolentiam in filiam natu majorem ejusque maritum, generum suum Bryennium, transtulerat. Hanc ob causam Joannes senatum et ordines cæteros studiose colebat.

Εἷς μέντοι τῶν πρὸς ἑῴαν διαβάντων Λατίνων ὁ Βαιμοῦνδος συνθήκας μετὰ τοῦ κρατοῦντος ποιήσας μυρία τε χρήματα λαβὼν, καὶ τῇ Ἀντιοχείᾳ προσβαλὼν, τῇ πολιορκίᾳ τε ταύτην ἑλὼν τῶν συνθηκῶν ἐπιλανθάνεται, καὶ χεῖρα μᾶλλον αἴρει κατὰ Ῥωμαίων. Μέλλων δὲ πρὸς ἑσπέραν ἔρχεσθαι καὶ μήπω κατοχεθῇ πτοηθείς, θάνατον ἑαυτοῦ καταψεύδεται, ὡς ὕστερον σπένδεται τῷ βασιλεῖ. Μετὰ δὲ ταῦτα νοσεῖ ὁ κρατῶν τοσοῦτον ὡς ἐκλελοιπέναι δοκεῖν. Προσκομίζεται αὐτῷ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐκτύπωμα τοῦ κατὰ τὴν Χαλκῆν ἀνεστηλωμένου, ὅπερ ἦν ἐν πέπλῳ τινὶ πρὸ τῆς εἰκόνος ἀπηωρημένον. Ὑφαπλοῦται τῇ κλίνῃ, καὶ ὁ κάμνων ἀνέῤῥωται. Ἐπὶ τούτῳ φόβος ὑποσείει οὐ μόνον τὸ δημοτικὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν τέλει· φήμη γὰρ αὐτοὺς κατεκράτει ὡς ὁ κρατῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέγα τεθνήξεται Σάββατον. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη φήμη καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ βασιλέως κατέσεισε ψυχήν. Ψευδὴς δὲ ὅμως ἠλέγχετο. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἔκτοτε περὶ Φιλιππούπολιν διέτριβεν ἦρ ὅλον καὶ θέρος. Τὸ δὲ αἴτιον ἡ μετὰ τῶν Μανιχαίων διάλεξις, οὓς Παυλικιάνους ἡ δημώδης ὀνομάζει φωνή. Πολὺ δὲ τὸ γένος τοῦτο ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατῴκισται, τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Τζιμισχῆ ἐκ τῆς ἑῴας καταγαγόντος αὐτὸ καὶ ἐν ταύτῃ ἐγκατοικίσαντος· οἷς δὴ καὶ διαλεγόμενος πολλοὺς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν μετήγαγε. Κατ' ἐκεῖνο καὶ πολλοὶ γεγόνασιν ἐμπρησμοί. Κατὰ δὲ τὸ ἦρ ἔπνευσεν ἄνεμος τοσοῦτον βιαῖος ὡς καὶ ἄλλα μὲν συμβῆναι συμπτώματα, καταπεσεῖν δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ κατὰ τὸ πλακωτὸν κίονι ἱδρυμένην στλήγην καὶ πολλοὺς τῶν ἐκεῖσε παρατυχόντων ἀνελεῖν· καὶ ὄμβρον δὲ ῥαγδαῖον ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τοσοῦτον καταῤῥαγῆναι ὡς καὶ οἰκίας καταπεσεῖν ἀνθρώπους τε καὶ ζῶα ἀποπνιγῆναι. Ἐν τούτοις ἐπιδρομὴν Τούρκων κατὰ Ῥωμαίων. Ὁ δὲ κρατῶν μὴ ἰσχύων δι' ἑαυτοῦ ἐκστρατεῦσαι, ἅτε κλινοπετὴς ὤν, στρατὸν ἐκπέμπει οὗ ἀρχηγὸς ὁ Καμύτζης Εὐστάθιος, ὃς δὴ καὶ προσβαλὼν τοῖς Τούρκοις αἰχμάλωτος ἄγεται καὶ τὸν στρατὸν ἀπόλλυσιν. Οὐκέτι οὖν ἀνέχεται ὁ κρατῶν, ἀλλ' ἐκεῖσε καταλαμβάνει καὶ τοὺς Τούρκους ὡσεὶ καπνὸν διαλύει. Καὶ οἱ τὸν Καμύτζην κατέχοντες αὐτόμολοι τὸν αὐτῷ προσέρχονται τῷ βασιλεῖ. Μετὰ ταῦτα ὁ τῶν Τούρκων ἄρχων σπένδεται τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ καθ' ἕνα εἰκαδε ἄκεστον. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα τὰ τῆς νόσου ἤδξανε, κοινῇ γνώμῃ τῶν ἰατρῶν σίδηρον κατὰ στομάχου φλογόεντα δέχεται. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀὴρ ὁ ἐν ἀνακτόροις ἀὴρ οὐκ εὔκρατος ἔδόκει, ἅτε νοτιώτερος ὤν, εἰς τὰ τῶν Μαγγάνων ἀποκεκόμισται ἀνάκτορα, τοῦ χρεών, ὡς ἔοικε, καθέλκοντος· τὸ γάρ, « Ἐν ἀκεσωδύνοις πεσεῖται » περὶ αὐτοῦ γεγράφθαι φασὶν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί. Θήσκει οὖν ἐκεῖσε, τῆς βασιλείας

Cæterum unus ex iis Latinis qui versus orientem profecti fuerant, cui Baimundi nomen esset, icto cum imperatore fœdere maximisque pecuniis acceptis Antiochiam nomine imperatoris adortus est; quam ubi per vim expugnatam cepisset, initorum fœderum oblitus Romanos ipsos invadere non dubitavit. Deinde versus occidentem facturus iter, quod vereretur ne alicubi a Romanis intercipere-tur, falso de morte sua rumore didito, quod volebat assequitur. Sed tamen deinde rursus in gratiam cum imperatore rediit. Is vero secundum hæc tam gravi correptus est morbo, ut animo defecto exstinctus esse videretur. **335** Quapropter ad ipsum allata est effigies Servatoris nostri ad Chalcem erecti, quæ in peplo quodam ante imaginem ipsam suspensa conspicitur. Hæc cum in ægrotantis lectum expansa fuisset, vires omnino recuperavit. Ea res non modo plebem, sed ipsos etiam proceres atque magistratus metu quodam perculit. Nam vulgo rumor obtinebat futurum ut imperator illo ipso magno Sabbato naturæ debitum persolveret; qui quidem ad imperatorem delatus non parum ejus animum cruciaverat, quanquam eventus ipse falsum fuisse docuit. Ab hac morbo juxta Philippopolim vernum æstivumque tempus exegit imperator, ob unam hanc causam, quod cum Manichæis de religione dissereret, quos vulgus hominum Paulicianos appellat. Ea natio sane perampla in hisce finibus habitabat, ex Oriente per Joannem Zimischem huc translata et in colonias quasi quasdam deducta. Cum his ergo disputans Alexius, multos ad rectam de religione sententiam revocabat. Exstitere tum frequentia passim incendia. Cumque ver appetisset, tam vehementes ventorum flatus exorti sunt, ut inter aliorum operum casus atque ruinas etiam statua columnæ imposita in fore Placoto, sic ab incrustatione dicto, delapsa multos istic forte præsentes opprimeret. Præterea litteris proditum est ex aere tam impetuosum imbrem die, quo sanctorum apostolorum Petri et Pauli memoria celebratur, erupisse, ut ædificia prosternerentur et in eis mortales una cum animantibus aquis obruerentur. Secutæ sunt Turcorum in provincias Romanas excursiones, contra quos imperator cum ducere copias affixus lecto non posset, Eustathium Camytzem exercitibus præfectum adversus eos mittit. Is conserta cum Turcis manu non copias modo cæsas amittit, verum etiam ab hoste captivus abducitur. Eo casu imperator cognito teneri non potuit, quin ipse ad ea loca proficisceretur. Quo facto instar fumi Turcos dissipavit, tanto eis terrore injecto ut etiam ii qui Camytzem captivum detinebant sponte